

**В.Т. Александров
М.В. Гладій
Є.М. Лавров
І.М. Рішняк**

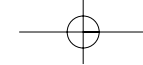
Енциклопедичний
ДОВІДНИК

**ЗЕРНОВИЙ ТА ХЛІБОПРОДУКТОВИЙ
ТОВАРООБІГ В УКРАЇНІ**

ВИДАВНИЦТВО "АртЕк"

Київ 2000

**ББК 65.9(4УКР)32я2
А46**

А46 **Зерновий та хлібопродуктовий товаробіг в Україні:** Енциклопедичний довідник /
В.Т. Александров, М.В. Гладій, Є.М. Лавров, І.М. Рішняк. — К.: АртЕк, 2000. — 544 с.

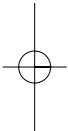
ISBN 966—95643—0—1

ББК 65.9(4УКР)32я2

У енциклопедичному довіднику вперше системно і послідовно подані законодавча і організаційна бази зернового та хлібопродуктового товаробігу в Україні. Кожний розділ супроводжується коментарями, посиланнями на нормативні акти. Матеріали енциклопедичного довідника мають за мету скласти цілісне уявлення про процес утворення та функціонування українського ринку зерна та хлібопродуктів.

Особливістю довідника є наявність компакт-диску, що містить електронну версію книги, а також автоматизовану систему пошуку документів нормативно-правової бази та отримання довідкової інформації до розділів.

Видання орієнтовано на всіх фахівців та учасників зернового ринку.

ЗМІСТ

I. Зерновий товарообіг в Україні	10
1. Виробництво зернових.	11
1.1. Основні відомості про зернові культури	11
1.1.1. Зернові продовольчі культури.	13
1.1.1.1. Пшениця.	13
1.1.1.2. Озиме жито	16
1.1.1.3. Рис	18
1.1.1.4. Просо.	21
1.1.1.5. Гречка	23
1.1.2. Зернофуражні культури	24
1.1.2.1. Кукурудза.	24
1.1.2.2. Ячмінь	28
1.1.2.3. Овес	32
1.1.3. Зернові бобові культури.	34
1.1.3.1. Горох	35
1.1.3.2. Соя	37
1.1.4. Основні олійні культури	40
1.1.4.1. Соняшник.	40
1.1.4.2. Озимий ріпак	43
1.1.4.3. Льон олійний	46
1.2. Загальна характеристика і потенціал зернового господарства	49
1.2.1. Природно-кліматичні умови і трудові ресурси	49
1.2.2. Землеробство в Україні	50
1.2.3. Ґрунти України.	51
1.2.4. Обсяги та структура зерновиробництва.	52
1.2.5. Розміщення та концентрація зернового виробництва в Україні	56
1.2.6. Держкомстат України про стан сільського господарства в 1998 р.	65
1.3. Основні тенденції зернових ринків країн СНД та світового зернового ринку	71
1.3.1. Зерноринок Російської Федерації	71
1.3.2. Ситуація на зерновому ринку інших країн СНД.	73
1.3.3. Стан та перспективи розвитку світового зернового ринку.	77
1.3.4. Україна на світовому ринку зерна	84
1.4. Законодавче забезпечення розвитку зернової галузі України	87
1.4.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють розвиток зернової галузі та ринок зерна в Україні	87
1.4.2. Витяги з документів нормативно-правової бази.	89
1.4.3. Коментар.	123
1.5. Ресурсне забезпечення виробництва зернових	125
1.5.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регламентують ресурсне забезпечення виробництва зернових	125
1.5.2. Використання добрив і хімічних засобів захисту рослин в зерновиробництві	126
1.5.3. Забезпеченість зерновиробництва машинами та механізмами	134
1.5.4. Договірна діюча модель постачання пально-мастильних матеріалів сільгоспвиробникам у 1999 році.	138
1.6. Система обороту насіння.	143
1.6.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють систему обороту насіння.	143
1.6.2. Зерновий насінневий фонд.	143

1.6.3. Контрольно-насінневий аналіз	150
1.6.4. Правова охорона сортів рослин	151
1.7. Транспортування зернових	155
1.7.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази щодо транспортування зерна і зернопродуктів	155
1.7.2. Структура транспортного комплексу України	157
1.7.3. Транспортні документи	158
1.7.4. Правила перевезення зернових вантажів різними видами транспорту	161
2. Реалізація зернових.	177
2.1. Система забезпечення населення зерном та хлібопродуктами	177
2.2. Системи реалізації зерна в розвинутих країнах	180
2.3. Використання зерноресурсів в Україні на сучасному етапі	186
2.4. Біржова торгівля зерновими	189
2.4.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють біржову торгівлю зерновими	189
2.4.2. Стан біржової торгівлі.	190
2.4.3. Коментар.	192
2.4.4. Законодавство про біржову торгівлю.	193
2.4.5. Довідковий матеріал.	215
2.4.5.1. Форми документів	215
2.4.5.2. Словник термінів біржової торгівлі	226
2.4.5.3. Довідковий матеріал	236
2.5. Удосконалення торгівлі зерновими та хлібопродуктами	239
2.6. Митне регулювання експортно-імпортних операцій	245
2.6.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють експортно-імпортні операції із зерном та зернопродуктами	245
2.6.2. Режим імпорту зерна, продуктів його переробки та насіння	247
2.6.2.1. Тарифне регулювання імпорту	247
2.6.2.2. Сезонні імпортні мита	250
2.6.2.3. Пільги по сплаті імпортного мита та ПДВ	251
2.6.2.4. Нетарифне регулювання імпорту зерна, продуктів його переробки та насіння	251
2.6.2.5. Ввезення давальницької сировини	251
2.6.2.6. Митні процедури	253
2.6.2.7. Додаткові збори	253
2.6.2.8. Гербовий збір	253
2.6.2.9. Коментар	254
2.6.3. Режим експорту зерна, продуктів його переробки та насіння	255
2.6.3.1. Тарифне регулювання експорту зерна, продуктів його переробки та насіння.	255
2.6.3.2. Нетарифне регулювання експорту зерна, продуктів його переробки та насіння	255
2.6.3.3. Індикативні та довідкові ціни	255
2.6.4. Регулювання товарообмінних (бартерних) операцій	256
2.6.5. Документи, що вимагаються при експортно-імпортному оформленні товарів	259
2.6.6. Карантин рослин	261
2.6.7. Зразки документів при здійсненні фітосанітарного контролю.	273
3. Міжнародні правила торгівлі зерновими.	279
3.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регламентують міжнародну торгівлю зерновими	279
3.2. Міжнародні правила тлумачення торговельних термінів	280
3.3. Міжнародні правила по тлумаченню термінів “Інкотермс”	282
3.3.1. EXW франко-завод (місце зазначене)	282

Зміст

3.3.2. FCA франко-перевізник (місце зазначене)	283
3.3.3. FAS франко-вздовж борту судна (порт доставки зазначений)	285
3.3.4. FOB франко-борт (порт відвантаження зазначений)	287
3.3.5. CFR вартість і фрахт (порт призначення зазначений)	288
3.3.6. CIF вартість, страхування і фрахт (порт призначення зазначений)	290
3.3.7. CPT перевезення оплачене до (місце призначення зазначене)	292
3.3.8. CIP перевезення і страхування оплачені до (місце призначення зазначене)	294
3.3.9. DAF поставлено до кордону (місце зазначене)	296
3.3.10. DES доставлено франко-строп судно (порт призначення зазначений)	297
3.3.11. DEQ поставлено франко-причал (мити сплачене, порт призначення зазначений)	299
3.3.12. DDU поставлено, мито не сплачене (місце призначення зазначене)	300
3.3.13. DDP поставлено, мито сплачене (місце призначення зазначене)	302
3.4. Страхові документи	303
3.5. Міжнародні контракти	307
4. Система фінансових розрахунків.	313
4.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють систему фінансових розрахунків у виробництві та реалізації зернових.	313
4.2. Види договорів і зразки їх оформлення.	317
4.2.1. Класифікація договорів за сукупністю економічних та юридичних ознак	317
4.2.2. Поняття та укладення договору на закупку сільськогосподарської продукції	318
4.2.3. Зміст і виконання договору контрактації	319
4.2.4. Відповідальність сторін за порушення договору контрактації	320
4.2.5. Інші договірні форми реалізації сільськогосподарської продукції	321
4.3. Зразки договорів	321
4.3.1. Договір постачання — 1	321
4.3.1. Договір постачання — 2	324
4.3.2. Договір застави	328
4.3.3. Договір доручення на відпуск продукції в позичку	330
4.3.4. Договір комісії	331
4.3.5. Договір про взаємні поставки	332
4.3.6. Договір купівлі-продажу — 1	334
4.3.6. Договір купівлі-продажу — 2	336
4.3.7. Договір про відповідальне зберігання	337
4.4. Робота з банками	339
4.4.1. Кредитно-розрахункові відносини	339
4.4.2. Кредитні правовідносини	343
4.4.3. Правові форми безготівкових розрахунків	344
4.4.3.1. Розрахунки за платіжними дорученнями	345
4.4.3.2. Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями	345
4.4.3.3. Розрахунки чеками	345
4.4.3.4. Розрахунки акредитивами	345
4.5. Оподаткування зернового виробництва	346
4.6. Система взаємозалікових схем	351
4.6.1. Відрахування до пенсійного фонду	351
4.6.2. Розрахунки за енергоносії	352
4.6.3. Розрахунки за отримані аванси	352
4.7. Зерновий товарний кредит	353
4.7.1. Договір на поставку зерна в рахунок товарного кредиту	354
4.8. Вексельний обіг	355
4.9. Ризики і страхування	356

4.10. Лізингові операції	360
4.10.1. Договір фінансового лізингу	364
4.11. Ціноутворення на зерновому ринку	385
4.11.1. Ціна та якість продукції	386
4.11.1.1. Система закупівельних цін в колишньому СРСР	386
4.11.1.2. Співвідношення цін та якості зерна в сучасних умовах	389
4.11.2. Коментар щодо встановлення директивних цін	393
5. Державний контроль якості зерносивовини	395
5.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють стандартизацію та сертифікацію зерна	395
5.2. Державна хлібна інспекція	396
5.3. Правила заповнення сертифікатів якості	404
5.4. Оцінка якості і стандартизація зерна	411
5.4.1. Методи оцінки якості зерна	411
5.4.2. Державна стандартизація зерна	414
5.4.2.1. Вимоги та склад основного зерна пшениці, зернової і смітної домішок	416
5.4.2.2. Вимоги та склад основного зерна ячменю, зернової і смітної домішок	420
5.4.3. Міждержавна товарна класифікація зерна	423
5.4.3.1. Товарна класифікація жита	424
5.4.3.2. Товарна класифікація рису	425
5.4.3.3. Товарна класифікація гречки	426
5.4.3.4. Товарна класифікація проса	427
5.4.3.5. Товарна класифікація вівса	428
5.4.3.6. Товарна класифікація гороху	428
5.4.3.7. Товарна класифікація кукурудзи	429
5.5. Сертифікація зерна	430
II. Хлібопродуктовий товарообіг	441
1. Організаційна структура та проблеми розвитку галузі хлібопродуктів	443
2. Система збереження зерна	446
2.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють функціонування системи збереження зерна	446
2.2. Елеваторно-складська система збереження зерна	447
2.3. Стан системи зерноховищ	448
2.4. Системи збереження зерна в інших країнах	449
2.5. Зерноховища в США	450
3. Борошномельна промисловість	451
3.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють напрями розвитку борошномельної промисловості	451
3.2. Стан і проблеми розвитку борошномельної промисловості	452
3.3. Рекомендовані показники якості зерна, яке передається борошномельному заводу	453
3.4. Асортимент і якість продукції, вироблюваної на борошномельних заводах з пшениці і жита	459
3.5. Види помелів пшениці й жита та норми виходу продукції	459
3.6. Класифікація продуктів, які одержують при очищенні, переробці зерна і калібруванні кукурудзи на підприємствах хлібопродуктів	461
3.7. Технічні вимоги до побічних продуктів, одержаних при очищенні, калібруванні і переробці зерна на підприємствах зернопродуктів	462
3.8. Борошно, побічні продукти і відходи (терміни та визначення)	464
4. Круп'яна промисловість	471

Зміст

4.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють напрями та розвиток круп'яної промисловості	471
4.2. Загальна характеристика та стан галузі	471
4.3. Крупи, побічні продукти і відходи (<i>терміни та визначення</i>)	473
4.4. Контроль технологічного процесу, якості сировини і готової продукції	479
4.5. Асортимент продукції круп'яної промисловості	481
4.6. Асортимент, норми виходу та якість рисових крупів	482
4.7. Асортимент, норми виходу та якість гречаних крупів	483
4.8. Асортимент, норми виходу та якість продукції при переробці вівса	486
4.9. Асортимент, норми виходу та якість продукції при переробці проса	489
4.10. Асортимент, норми виходу та якість продукції при переробці ячменю	490
4.11. Асортимент, норми виходу та якість продукції при переробці пшениці	492
4.12. Асортимент, норми виходу та якість горохових крупів	493
4.13. Асортимент, норми виходу та якість кукурудзяних крупів	494
4.14. Асортимент, норми виходу та якість швидкорозварюваних крупів	497
4.15. Асортимент, норми виходу та якість крупів підвищеної поживної цінності	498
5. Комбікормова промисловість	501
5.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють напрями та розвиток комбікормової промисловості	501
5.2. Стан галузі і основні показники	502
5.3. Структура та номенклатура сировинної бази комбікормової промисловості	507
5.4. Асортимент продукції комбікормового виробництва	512
6. Хлібопекарська промисловість	515
6.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють напрями та розвиток хлібопекарської промисловості	515
6.2. Із історії хліба	516
6.3. Загальна характеристика та стан галузі	517
6.4. Хлібопекарське виробництво (<i>терміни та визначення</i>)	520
6.5. Ціноутворення на хлібобулочні вироби	523
III. Довідкова інформація	527
3.1. Структура Міністерства аграрної політики України	529
3.2. Структура ДАК "Хліб України"	533
Подяки	539
Інформаційні джерела	540

ЗЕРНОВИЙ ТОВАРООБІГ В УКРАЇНІ

1. Виробництво зернових
2. Реалізація зернових
3. Міжнародні правила торгівлі зерновими
4. Система фінансових розрахунків
5. Державний контроль якості зерносировини

1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

1.1. Основні відомості про зернові культури

Зернові культури — найважливіша група культурних рослин, які вирощуються в основному для одержання зерна. Людство отримує із зернових продуктів до 50 % білка, 70 % вуглеводів і 15 % жирів.

Зерно зернових культур має велике продовольче і кормове значення, є сировиною для борошномельної, круп'яної і комбікормової промисловості. Продукти переробки зерна використовують у хлібопеченні, з них виготовляють макаронні і кондитерські вироби, харчові концентрати, а також використовують у пивоварній і крохмале-патоковій, спиртовій, текстильній і інших галузях промисловості. Зелену масу зернових культур згодують худобі, силосують, використовують для виготовлення трав'яного борошна. Солома — добрий корм для худоби, підстилка, добриво, з неї виробляють плетні й інші вироби.

Зернові культури за використанням підрозділяють на зернові продовольчі та зернофуражні (кормові). Зернові продовольчі і фуражні культури — пшениця, жито, овес, ячмінь, рис, просо, кукурудза, сорго, чумиза, могар, пайза, дагуса й ін. — відносяться до родини м'ятликових (крім гречки із родини гречаних). За типом розвитку і тривалості вегетації поділяються на озимі та ярі. Зернові культури поширені у всіх землеробських районах світу, північні і південні межі їхнього ареалу збігаються з межами землеробства. Пшеницю вирощують на всіх континентах, найбільші посіви рису — в Азії, кукурудзи — у Північній Америці, жита — у Європі, вівса — в Північній Америці і Європі, проса і сорго — в Азії та Африці. Основні роботи (обробка ґрунту, посів, збирання врожаю) з вирощування зернових культур цілком механізовані. Нині інтенсивні технології вирощування застосовують на значних площах посівів пшениці, жита, вівса, ячменю, кукурудзи, проса й інших культур.

Зерно продовольчих культур — сухий однонасінний плід — зернівка. Основну масу його становить ендосперм (табл. 1), із якого при помелі одержують найбільш цінну частину борошна. Клітини ендосперму заповнені крохмалем і білковими речовинами. Крайовий шар ендосперму — алейроновий — багатий білком і жиром. При сортовому помелі його відокремлюють у висівки (погано засвоюється організмом людини). Залежно від властивостей і розташування крохмальних зерен, властивостей і розподілу білків зерно буває склоподібним, напівсклоподібним і борошнистим. У нижній частині зерна розташований зародок, в якому багато жиру, цукру, вітамінів, ферментів. При сортових помелах зародок видаляють, тому що він важко подрібнюється, а жир, що міститься в ньому, може викликати прогірклість борошна при збереженні. Плодові і насінневі оболонки також потрапляють при помелі у висівки.

Зерно зернових бобових культур позбавлене ендосперму. Воно покрите насінневою оболонкою, під якою знаходиться зародок, що складається з м'ясистих сім'ядолей, зародкових стебла, кореня і пуп'янка. Співвідношення (за масою) частин зерна найбільш поширених зернобобових культур таке (у %): оболонка — 6,4—11,0 %, сім'ядолі — 87,2—90,5 %; корінь, стебло і пуп'янок — 1,1—2,5 %.

Харчова і кормова цінність зерна визначається наявністю речовин, що містяться в ньому, і їхнім складом (табл. 2).

Білки зерна продовольчих культур належать головним чином до проламінів і глютелінів. Білки зерна пшениці (гліадин і глютенін), з'єднуючись із водою при замісі тіста, утворюють щільну гумоподібну масу — клейковину, від кількості і якості якої (пружності, розтяжності) залежать хлібопекарські властивості борошна (об'ємний вихід хліба, його пористість). Білки зерна жита не утво-

Табл. 1. Співвідношення частин зернівки в основних зернових культурах (у %)

Культура	Ендосперм	Алейроновий шар	Плодова і насіннева оболонки	Зародок	Квіткові плівки
Пшениця	81,0 — 84,0	7,0 — 8,0	3,0 — 5,7	1,4 — 3,2	—
Жито	70,0 — 77,0	11,0 — 12,0	3,0 — 5,7	1,4 — 3,2	—
Овес	51,0 — 61,0	4,0 — 6,0	2,0 — 4,0	4,0 — 6,0	20,0 — 40,0
Ячмінь	63,0 — 69,0	12,0 — 14,0	5,5 — 6,5	2,5 — 3,0	8,0 — 17,0
Рис	65,0 — 67,0	12,0 — 14,0	3,0 — 4,0	2,0 — 3,0	17,0 — 23,0
Кукурудза	75,0 — 79,0	2,5 — 8,0	4,0 — 5,0	2,4 — 7,0	—
Просо	65,0 — 74,0	12,0 — 14,0	7,0 — 8,0	3,0 — 4,0	14,0 — 23,0

рюють зв'язної клейковини, чим пояснюється більш низька пористість житнього хліба. Білки зерна зернобобових культур складаються в основному з глобулінів і невеликої кількості альбумінів. Вони повноцінніші, ніж білки інших продовольчих культур.

Вуглеводи зерна — це крохмаль, гідроліз якого має велике значення при готуванні тіста, а також клітковина, моно- і дісахариди. Вміст жирів у зерні незначний, за винятком зерна сої та арахісу. Вони складаються в основному з ненасичених жирних кислот. Мінеральні речовини (фосфор, калій, кальцій, магній та інші у вигляді оксидів) входять до складу золи. У зерні містяться ферменти (амілаза, мальтаза, сахароза, протеаза, ліпаза) і вітаміни (групи В, провітамін А, у пророслому зерні — вітамін С).

Якість зерна оцінюють за багатьма ознаками: обов'язкові для партій зерна всіх сільськогосподарських культур (зовнішній вигляд, колір, запах, смак, вологість, зараженість шкідниками хлібних запасів, засміченість); ознаки для оцінки зерна певного призначення (натура зерна, вміст і якість клейковини, склоподібність і "сила" борошна) і додаткові показники якості (наприклад, здатність зерна пивоварного ячменю до проростання, вихід крупи і її розварюваності для зерна круп'яних культур).

В окремих випадках перевіряють партії зерна на вміст токсичних речовин (мікотоксинів, пестицидів і т.п.). Зерно, що відповідає вимогам базисних кондицій, повинно мати властиві йому зовнішній вигляд, колір, запах, смак, які визначають органолептично. Відхилення від цих ознак свідчить про несприятливі умови вирощування, складання, транспортування і збереження. Вологість зерна коливається у значних межах — від 7—9 % до

20—25 % і багато в чому визначає його стійкість при збереженні. Вологість зерна базисних кондицій — 14—17 %. У разі вищого показника хлібоприймальні підприємства роблять знижку з маси зерна й утримують плату за сушіння. Вологість зерна визначають висушуванням наважки в сушильній шафі або електровологоміром. У зерні базисних кондицій не повинно бути шкідників хлібних запасів. Не допускається його засміченість різними домішками понад 1 %. Якщо засміченість вища — хлібоприймальні підприємства роблять знижку з маси зерна й отримують плату за очищення.

Зерно кормове (фуражне) — зерно м'ятликових і бобових рослин, яке використовується на корм сільськогосподарських тварин. Основні сільгоскультури, що дають кормове зерно: зернові — кукурудза, овес, ячмінь, жито, пшениця, просо, чумиза, сорго й ін.; зернобобові — горох, вика, соя, безалкалоїдний люпин, кормові боби, чина, нут і ін.; як кормове зерно використовують також насіння льону. У зерні м'ятликових рослин містяться вуглеводи, білки, жири, мінеральні речовини, вітаміни групи В; у 100 кг корму — 98—133 кормових одиниць і 6,7—14,2 кг перетравного протеїну. У зерні бобових багато білка; у 100 кг корму — 110—145 кормових одиниць і 19—29 кг перетравного протеїну. Кормове зерно згодують усім сільськогосподарським тваринам у вигляді комбікормів і кормових сумішей. Насіння льону використовують як дієтичний корм для молодняка і лікувальний засіб у випадку захворювання шлунково-кишкового тракту у тварин.

Кормова одиниця — одиниця виміру і порівняння загальної поживності кормів; за кормову одиницю прийнята поживність 1 кг вівса.

Табл. 2. Середній хімічний склад зерна (у %)

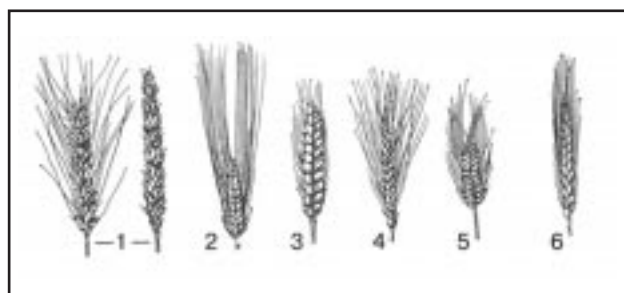
Культура	Вода	Білки	Вуглеводи			Клітковина	Жири	Зола	Енергетична цінність 100 г (в кДж)
			всього	моно- і дісахариди	крохмаль				
Пшениця м'яка озима	14,0	11,6	68,7	2,6	53,7	2,4	1,6	1,7	1331
Пшениця м'яка яра	14,0	12,7	66,6	2,6	52,4	3,4	1,6	1,7	1318
Пшениця тверда	14,0	12,5	67,5	2,1	54,9	2,3	1,9	1,8	1339
Жито	14,0	9,90	70,9	3,5	54,0	1,9	1,6	1,7	1339
Ячмінь	14,0	11,5	65,8	3,6	50,1	4,3	2,0	2,4	1301
Овес	13,5	10,1	57,8	1,2	56,1	10,7	4,7	3,2	1255
Кукурудза	14,0	10,3	67,5	2,7	56,9	2,1	4,9	1,2	1406
Рис	14,0	7,30	63,1	3,1	55,2	9,0	2,0	4,6	1213
Гречка	14,0	11,6	59,5	1,5	54,9	10,8	2,3	1,8	1284
Просо	13,5	11,2	60,7	2,5	54,7	7,9	3,8	2,9	1301
Сорго	13,5	11,1	66,4	1,6	56,0	3,5	3,3	2,2	1188
Горох	14,0	23,0	53,3	4,2	46,5	5,7	1,2	2,8	1268
Соя	12,0	34,9	26,5	9,0	2,50	4,3	17,3	5,0	1653

Зернова одиниця — показник для еквівалентного порівняння різних видів продукції рослинництва. За основну одиницю виміру приймають зерно; коефіцієнт переведення в зернові одиниці: зерно — 1, соняшник — 1,47, цукровий буряк — 0,25 і т.д.

1.1.1. Зернові продовольчі культури

1.1.1.1. Пшениця

Пшениця (рід *Triticum*) забезпечує їжею 2/3 населення Землі. Багато віків пшениця є першою продовольчою культурою у світі. Очевидно, саме вона була першим видом зернових, введеним у культуру. Залишки зерен пшениці знайдено при розкопках поселення VII тисячоліття до н.е. в долині р.Тигру і Євфрату. Це зерно виявилось схожим із зерном диких пшениць, що до цього часу ще ростуть на Близькому Сході. Понад 6500 р. тому пшеницю вже вирощували на території сучасного Ірану, 6000 р. тому її знали в Єгипті, 3000 р. — в Китаї. У Європі пшеницю вирощували ще в кам'яному віці. Сліди культури пшениці виявлено на Поділлі (Хмельницька область), де її вирощували ще у IV тисячолітті до н.е.

Види пшениці:

1 — м'яка; 2 — тверда; 3 — кулезерна; 4 — полба-еммер (двозернянка); 5 — карликова (щільноколоса); 6 — перська.

Пшеницю поділяють на м'яку і тверду. Зерно м'якої пшениці — головна сировина для випікання хліба, а твердої — для виготовлення макаронів, вермішелі, високоякісної манної крупи. У світі превалує м'яка пшениця, що займає 90—95 % всієї площі земель, що відведена під пшеницю. М'яка пшениця, представлена ярими і озимими формами, вирощується в дуже широкому ареалі, а тверда — майже виключно ярими. Цінність пшениці — в її зер-

Табл. 3. Площа посіву пшениці у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	234,9	230,6	226,7	231,9	222,8	221,7	222,5	215,9	219,7	230,9	228,3	224,4
Україна	8,00	6,70	—	7,60	7,00	6,30	5,70	4,50	5,50	5,90	6,50	5,60
Австралія	11,4	9,00	9,00	9,20	7,20	8,30	8,90	7,50	9,20	10,9	10,4	11,5
Аргентина	5,20	5,40	5,29	5,80	4,60	4,30	4,80	5,00	4,90	7,10	5,70	4,60
Білорусія	0,20	0,20	—	0,14	0,10	0,12	0,13	0,11	0,18	0,27	0,29	0,29
Болгарія	1,00	1,10	1,14	1,20	1,20	1,10	1,27	1,32	1,18	0,96	1,21	1,08
Велика Британія	1,40	1,90	2,08	2,00	2,00	1,80	1,80	1,83	1,86	1,98	2,04	2,04
Данія	0,14	0,34	0,44	0,52	0,52	0,58	0,62	0,57	0,61	0,68	0,69	0,68
Індія	22,4	23,0	24,1	23,5	24,2	23,3	24,4	24,4	25,7	25,1	25,9	25,6
Іран	5,90	6,30	6,26	6,30	6,20	6,60	6,80	6,80	6,57	6,33	6,30	7,00
Ірландія	0,05	0,06	0,06	0,07	0,09	0,09	0,08	0,07	0,07	0,09	0,09	0,08
Іспанія	2,60	2,30	2,30	2,00	2,20	2,20	2,00	1,99	2,13	2,01	2,05	1,90
Італія	3,40	3,00	2,90	2,80	2,70	2,50	2,30	2,30	2,50	2,41	2,37	2,31
Казахстан	17,1	16,2	—	14,1	13,9	13,9	12,8	12,6	12,6	12,3	11,5	9,10
Канада	11,4	13,7	13,7	14,1	14,2	13,8	12,4	10,9	11,1	12,3	11,4	10,8
Китай	28,9	29,2	29,8	30,8	30,9	30,5	30,2	30,5	28,9	29,6	30,1	30,0
Марокко	1,70	2,60	2,63	2,70	2,60	2,20	2,30	3,05	1,97	3,21	2,49	3,09
Нідерланди	0,14	0,13	0,14	0,14	0,13	0,13	0,12	1,12	0,14	0,14	0,14	0,14
Німеччина	2,30	2,30	2,56	2,40	2,50	2,60	2,40	2,45	2,58	2,59	2,73	2,80
Пакистан	6,90	7,20	7,73	7,80	7,90	7,90	8,30	8,10	8,17	8,38	8,11	8,35
Польща	1,50	1,90	2,19	2,30	2,40	2,40	2,50	2,40	2,41	2,48	2,56	2,63
Росія	34,0	25,3	—	24,2	23,2	24,3	24,7	22,2	23,9	25,7	26,1	26,2
Румунія	2,20	2,40	2,32	2,20	2,20	1,50	2,30	2,40	2,48	1,78	2,38	1,88
США	28,9	26,2	25,2	28,0	23,4	25,3	25,4	25,0	24,7	25,5	25,7	23,9
Туреччина	9,20	9,30	9,22	9,40	9,60	9,50	9,70	9,60	9,40	9,35	9,34	9,40
Угорщина	1,20	1,40	1,14	1,20	1,20	0,80	1,00	1,06	1,11	1,19	1,25	1,20
Франція	4,50	4,80	5,01	5,20	5,10	5,10	4,50	4,60	4,75	5,04	5,11	5,24
Чехія і Словаччина	1,10	1,20	1,23	1,20	1,20	1,10	1,20	1,25	1,27	1,21	1,24	1,29
Японія	0,19	0,20	0,28	0,26	0,24	0,22	0,18	0,15	0,15	0,15	0,16	0,16

Примітка: Тут і далі в таблицях дані в рядку "Чехія і Словаччина" до 1992 р. приводяться по Чехословаччині, з 1993 р. — як сума або середнє число даних по двох країнах — Чехії і Словаччині.

ні, що містить 11—15 % білка і 70—75 % вуглеводів. Хліб з доброю пористістю і об'ємним виходом одержують при вмісті сирової клейковини в зерні 28—30 %, що відповідає вмісту 13—14 % білка (сильні пшениці). Основу клейковини становлять спирто- і лужно-розчинні білки — гліадин і глютеїн. Жодний інший хлібний злак не має такого вигідного поєднання цих двох важливих харчових компонентів.

Особлива історія українських пшениць, що відіграли важливу роль у світовому зерновому господарстві. Ще у 1865 р. один із українських сортів озимої пшениці було вивезено до США, де його називали Одеса. Услід за ним заокеанські фермери виявили інтерес до сорту Кримка, що став вихідним матеріалом для ряду нових сортів, зокрема Кларкен, Тенмарк, Канред. Українські озими пшениці потрапили й до Португалії, де їх використовували як вихідний матеріал для створення сортів Російська червона і Золота крапля. Багато українських сортів широко висівали у Канаді, Англії, Норвегії, Болгарії, Німеччині, Чехії, Словаччині, Франції, Угорщині. Ряд сучасних сортів пшениці створено українськими селекціонерами і селекціонерами європейських країн.

Площа посіву. За площею посіву пшениця посідає перше місце серед сільськогосподарських культур. У ХХ столітті її посіви збільшились з 109 до 230,9 млн. га (1996 р.). Основні посіви цієї зернової культури розміщено у країнах Азії, Європи і Північної Америки. Перше місце за посівами пшениці (за даними 1998 р.) належить Китаю — 30,0 млн. га.; друге — Росії (26,2 млн. га.); третє — Індії (25,6 млн. га.). Україна за посівами пшениці входить до 10 провідних країн світу — 5,6 млн. га (табл. 3.)

Урожайність. Врожай древніх пшениць порівняно з нинішніми були мізерними. Істотно зросли вони протягом нинішнього століття: з 1909 р. по 1970 р. — з 9,4 до 14,8 ц/га, або на 57,5 %; з 1970 р. по 1980 р. — до 18,8 ц/га, або вдвічі; з 1980 р. по 1998 р. — до 26,2 ц/га, або в 2,8 раза порівняно з початком століття. Урожайність пшениці за останні два десятиріччя у світі і в окремих країнах наведено в табл. 4.

Високий врожай пшениці отримано у 1998 р. в Західній Європі — 60,4 ц/га, в тому числі в Ірландії — 80,3 ц/га; Франції — 76,0 ц/га; Великій Британії —

Табл. 4. Урожайність пшениці у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	18,6	21,9	23,7	25,6	24,5	25,4	25,4	24,5	24,7	25,2	26,8	26,2
Україна	26,6	25,7	—	40,1	30,1	30,9	38,0	30,7	29,7	22,9	28,3	26,5
Австралія	12,6	13,8	15,8	16,3	14,7	17,8	19,0	11,7	17,9	20,9	18,6	19,1
Аргентина	15,5	16,2	18,9	19,0	21,7	23,2	20,2	21,2	19,4	22,4	25,9	21,7
Білорусія	20,0	25,0	—	27,3	25,3	28,0	26,8	23,8	24,8	21,9	25,1	19,3
Болгарія	39,3	28,7	47,7	45,5	37,5	31,1	29,0	28,7	29,0	18,8	29,3	30,5
Велика Британія	56,5	63,3	67,4	69,6	72,5	80,1	73,3	71,8	77,0	81,5	73,8	75,6
Данія	51,4	58,3	72,5	74,2	70,8	61,5	69,8	65,0	73,5	69,9	72,0	72,8
Індія	15,5	18,7	22,4	21,2	22,8	23,9	23,2	24,2	25,6	24,7	26,7	25,6
Іран	10,0	11,1	9,6	12,8	14,2	15,3	15,8	16,9	17,0	15,8	15,9	17,1
Ірландія	53,6	63,4	75,6	86,7	78,5	78,7	78,0	75,0	82,5	90,0	77,2	80,3
Іспанія	17,1	26,1	23,6	23,8	24,6	19,4	24,5	21,6	14,8	30,0	22,7	28,5
Італія	26,7	27,9	25,2	29,2	35,1	35,5	35,3	34,0	32,0	33,2	29,0	36,0
Казахстан	10,9	9,3	—	11,5	5,10	13,2	9,10	7,20	5,20	6,30	7,80	5,20
Канада	17,8	17,7	18,1	22,8	22,6	21,6	22,0	21,4	22,5	24,3	21,2	22,7
Китай	20,5	29,4	30,4	31,9	31,0	33,3	35,2	33,2	35,4	37,3	41,0	36,7
Марокко	8,90	10,8	14,9	13,3	18,7	7,00	6,80	18,1	5,50	18,4	9,30	14,2
Нідерланди	62,8	66,5	76,0	76,5	76,6	80,2	87,7	80,7	86,6	89,6	72,0	73,8
Німеччина	48,0	60,8	56,8	60,5	67,7	59,8	64,8	67,1	68,9	72,9	72,7	72,1
Пакистан	15,7	16,1	18,7	18,3	18,4	19,9	19,5	18,8	20,8	20,2	20,5	22,4
Польща	27,6	34,3	38,5	39,6	38,0	30,6	33,3	31,8	36,0	34,6	32,1	36,2
Росія	15,8	16,2	—	20,5	16,8	19,0	17,6	14,5	12,4	13,6	17,0	10,3
Румунія	24,9	23,8	33,8	33,0	25,4	22,0	23,3	24,9	31,0	17,6	30,1	25,6
США	22,9	25,2	22,0	26,6	23,1	26,4	25,7	25,3	24,1	24,3	26,2	29,1
Туреччина	18,5	18,4	17,6	21,2	21,3	20,4	21,6	18,2	19,2	19,8	20,0	22,3
Угорщина	40,1	48,3	52,6	50,8	51,9	40,7	30,7	46,2	41,6	16,0	42,2	41,5
Франція	49,9	60,1	63,5	64,7	66,8	64,0	64,8	66,8	65,1	71,3	66,2	76,0
Чехія і Словаччина	39,8	49,3	51,3	54,2	51,5	46,0	42,4	43,7	45,2	44,0	44,9	41,6
Японія	31,0	37,4	34,7	36,5	31,6	35,4	34,7	37,2	29,3	30,2	36,4	35,1

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

75,6 ц/га; Нідерландах — 73,8 ц/га; Данії — 72,8 ц/га; Німеччині — 72,1 ц/га.

Отже, нині вже цілі країни одержують врожаї, прогнорозовані не так давно вченими як біологічно можливі. У ряді ж сучасних господарств завдяки удосконаленим технологіям і новим високопродуктивним сортам збір зерна з гектара сягає до 100 ц/га, а рекордний становить 102 ц/га. Це свідчить про великі потенційні можливості культури, використані далеко не повною мірою.

Виробництво. В міру збільшення населення зростало виробництво зерна пшениці. Особливо відчутно — нинішнього століття: з 1909 р. до 1970 р. — в 3,1 раза, з 1979 р. по 1998 р. — з 437,5 млн. т до 588,8 млн. т, або в 1,3 раза. Дані про виробництво зерна пшениці наведено в табл. 6.

По континентах у 1998 р. виробництво зерна пшениці було таким: Азія — 253,2 млн. т (43 % світового виробництва); Європа — 183,2 млн. т (31,1 %); Північна Америка — 93,8 млн. т (15,9 %); Південна Америка — 18,3 млн. т (3,1 %); Африка — 18,3 млн. т (3,1 %); Австралія — 1,34 млн. т (0,2 %).

Табл. 5. Площа посіву, урожайність і виробництво озимої і ярої пшениці в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1913	8858,3	9,00	7970,2
1940	7218,2	11,6	8406,8
1950	6550,9	10,2	6700,6
1955	8617,2	16,5	14243,0
1960	3952,1	16,8	6645,1
1965	7838,6	20,1	15791,2
1970	6030,5	25,2	15177,0
1975	7976,4	22,2	17746,9
1980	8030,6	25,6	20566,7
1985	6666,5	24,7	16482,4
1990	7576,1	40,1	30373,7
1991	6987,0	30,3	21155,0
1992	6308,0	30,3	19507,0
1993	5748,0	38,0	21831,0
1994	4507,3	30,7	13856,6
1995	5472,8	29,7	16262,9
1996	5892,0	22,9	13547,1
1997	6508,4	28,3	18403,9
1998	5641,0	26,5	14936,6

Табл. 6. Виробництво пшениці у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	437,5	505,8	542,9	592,5	546,7	564,8	564,1	528,0	542,7	582,7	612,4	588,8
Україна	21,3	17,2	28,4	30,4	21,2	19,5	21,8	13,9	16,3	13,6	18,4	14,9
Австралія	14,5	16,2	14,2	15,1	10,6	14,7	16,9	8,80	16,5	22,7	19,4	21,9
Аргентина	8,10	8,70	10,3	11,0	9,90	9,80	9,60	10,7	9,40	15,9	14,8	10,0
Білорусія	0,40	0,50	0,48	0,38	0,24	0,33	0,35	0,26	0,43	0,60	0,74	0,57
Болгарія	3,80	3,10	5,40	5,30	4,50	3,40	3,70	3,80	3,44	1,80	3,56	3,30
Велика Британія	8,10	12,0	14,0	14,0	14,4	14,1	12,9	13,1	14,3	16,1	15,0	15,5
Данія	0,70	1,97	3,20	4,00	3,70	3,60	4,30	3,70	4,48	4,76	4,96	4,93
Індія	34,6	44,1	54,1	49,9	55,1	55,7	56,8	59,1	65,8	62,1	69,3	66,0
Іран	5,80	6,60	6,00	8,00	8,80	10,2	10,7	11,5	11,2	10,0	10,0	12,0
Ірландія	0,30	0,40	0,50	0,60	0,70	0,70	0,60	0,54	0,58	0,77	0,73	0,67
Іспанія	4,50	5,30	5,50	4,80	5,50	4,40	5,00	4,30	3,14	6,04	4,64	5,35
Італія	9,00	8,50	7,40	8,10	9,40	8,90	8,20	7,80	7,95	7,99	6,76	8,25
Казахстан	18,6	15,1	11,7	16,2	6,90	18,3	11,6	9,10	6,50	7,70	8,90	4,70
Канада	20,4	24,3	24,6	32,1	31,9	29,9	27,2	23,4	25,0	29,8	24,2	24,4
Китай	55,2	85,8	90,8	98,2	96,0	101,6	106,4	101,2	102,2	110,6	123,3	110,0
Марокко	1,50	2,10	3,90	3,60	4,90	1,56	1,57	5,50	1,09	5,92	2,32	4,39
Нідерланди	0,90	0,90	1,00	1,10	0,90	1,00	1,04	0,98	1,17	1,27	0,99	1,04
Німеччина	11,2	9,90	14,5	15,2	16,6	15,5	15,8	16,4	17,8	18,9	19,8	20,2
Пакистан	10,8	11,7	14,4	14,3	14,6	15,7	16,2	15,1	17,0	16,9	16,7	18,7
Польща	4,20	6,50	8,50	9,00	9,30	7,40	8,20	7,70	8,67	8,58	8,19	9,54
Росія	53,8	41,1	44,0	49,6	38,9	46,2	43,5	32,1	30,1	34,9	44,3	26,9
Румунія	5,40	5,70	7,80	7,30	5,50	3,20	5,30	6,00	7,67	3,14	7,16	4,80
США	66,2	66,0	55,4	74,5	53,9	66,9	65,2	63,1	59,4	62,0	67,5	69,4
Туреччина	17,1	17,0	16,2	20,0	20,4	15,5	15,8	16,4	18,0	18,5	18,6	21,0
Угорщина	4,80	6,60	6,50	6,20	6,00	3,50	3,00	4,90	4,61	1,91	5,26	4,97
Франція	22,4	28,9	31,8	33,3	34,4	32,5	29,3	30,7	30,9	36,0	33,9	39,9
Чехія і Словаччина	4,40	6,00	6,40	6,70	6,20	5,10	4,80	5,80	5,76	5,44	5,53	5,72
Японія	0,60	0,90	1,00	1,00	0,80	0,80	0,64	0,57	0,44	0,48	0,57	0,57

Перше місце в світі за виробництвом пшениці в 1998 р. належало Китаю: тут пшеницю було посіяно на площі 30,0 млн. га; за врожайності 36,7 ц/га валове виробництво зерна сягнуло 110,0 млн. т. На другому місці — США: площа посіву становила 23,9 млн. га, урожайність — 29,1 ц/га, а виробництво — 69,4 млн. т. Третє місце за виробництвом належало Індії — 66,0 млн. т, четверте — Франції (39,9 млн. т). Великими виробниками зерна пшениці є Канада — 24,4 млн. т, Австралія — 21,9 млн. т, Туреччина — 21,0 млн. т, Німеччина — 20,2 млн. т, Пакистан — 18,7 млн. т, Велика Британія — 15,5 млн. т, Україна — 14,9 млн. т, Аргентина — 10,0 млн. т.

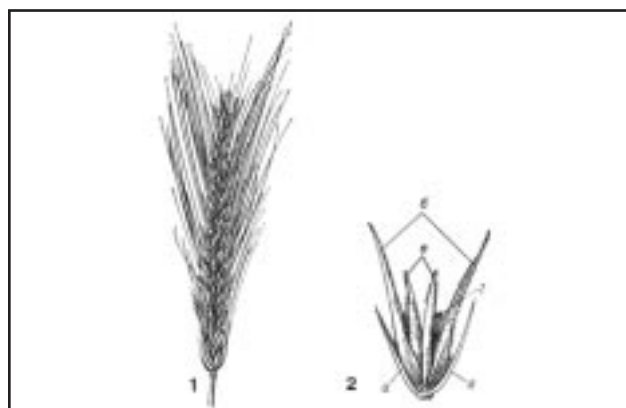
Пшениця в Україні. За період з 1913 р. по 1998 р. посіви пшениці в Україні скоротилися з 8,9 до 5,6 млн. га, урожайність зросла з 9 до 26,5 ц/га, виробництво — з 8 до 14,9 млн. т (табл. 5).

Рекордного урожаю пшениці в Україні було зібрано в 1990 р. — 30,4 млн. т, урожайність того року становила 40,1 ц/га.

Нестабільність виробництва пояснюється насамперед погодними факторами: нерідко через вимерзання посівів доводиться пересівати 1,5—2 млн. га її площ.

1.1.1.2. Озиме жито

Жито (*Secale*) — рід однорічних, рідше багаторічних трав'яних рослин злакових. Відомо 13 видів, з них лише один — культурний (*Secale cereale*), що включає понад

Жито польове:

1 — колос; 2 — колосок (а — колоскова луска; б, в — зовнішня і внутрішня квіткова луска; г — зерно).

40 різновидів. Центр походження культурного жита — Закавказзя і регіони Близького Сходу та Південна Африка. У III і IV століттях жито вже висівали у районі Керченського півострова, звідки воно поширилось в інші райони. Короткі відомості про вирощування жита є в літописах Нестора (1056—1115 рр.).

В Україні росте 2 види: жито культурне, або посівне (*S. cereale*), і жито дике (*S. silvestre*). Вважають, що овес і жито до введення в культуру були бур'янами у посівах пшениці.

У Європі жито відоме з бронзового віку. У басейнах річок Дніпра і Дністра його вирощували вже на початку

Табл. 7. Площа посіву жита у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	15,05	16,61	16,91	16,35	13,71	14,61	13,45	11,01	10,53	11,11	10,92	10,81
Україна	0,80	0,65	0,54	0,52	0,49	0,50	0,50	0,48	0,61	0,63	0,70	0,70
Австрія	0,11	0,88	0,91	0,93	0,85	0,69	0,74	0,77	0,77	0,51	0,58	0,59
Білорусія	1,07	1,02	0,90	0,92	0,78	1,00	1,01	0,83	0,97	0,87	0,86	0,80
Болгарія	0,02	0,03	0,03	0,02	0,03	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,01	0,01
Велика Британія	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00
Данія	0,06	0,01	0,01	0,11	0,08	0,09	0,08	0,10	0,10	0,07	0,08	0,10
Іспанія	0,22	0,21	0,22	0,20	0,19	0,18	0,18	0,16	0,17	0,17	0,15	0,12
Італія	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Казахстан	0,26	0,23	0,72	0,72	0,56	0,63	0,53	0,34	0,18	0,11	0,07	0,04
Канада	0,36	0,37	0,50	0,34	0,18	0,14	0,16	0,19	0,16	0,16	0,16	0,20
Китай	0,73	0,60	0,65	0,60	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50	0,50
Німеччина	1,20	1,10	1,00	1,06	0,71	0,62	0,66	0,74	0,86	0,81	0,84	0,93
Польща	2,97	3,08	2,28	2,31	2,29	2,03	2,21	2,44	2,45	2,41	2,29	2,29
Росія	6,13	7,21	8,20	7,99	6,46	7,54	5,98	3,90	3,25	4,15	4,00	3,83
США	0,30	0,29	0,20	0,15	0,16	0,16	0,29	0,16	0,16	0,14	0,14	0,17
Туреччина	0,44	0,23	0,18	0,16	0,16	0,15	0,15	0,13	0,15	0,15	0,15	0,15
Угорщина	0,07	0,09	0,10	0,09	0,09	0,07	0,07	0,09	0,08	0,06	0,07	0,06
Франція	0,12	0,09	0,07	0,07	0,06	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
Чехія і Словаччина	0,17	0,18	0,18	0,17	0,13	0,09	0,09	0,11	0,10	0,09	0,11	0,11
Швеція	0,06	0,05	0,07	0,07	0,04	0,03	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03	0,04

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

першого тисячоліття н.е. Згодом звідси жито поширилося на північ, схід і захід континенту. Нині його культивують в зоні помірного клімату майже до меж землеробства. На бідних ґрунтах воно росте краще, ніж більшість зернових культур. В Україні жито вирощують переважно на дерново-підзолистих ґрунтах у нечорноземній зоні, в

Карпатах, менше — в Лісостепу і Степу, а в Карпатах на невеликих площах вирощують також жито яре.

Зерно жита містить: білка — 8—19 %, вуглеводів — 67 %, жирів — 1 %. Воно містить також вітаміни В, Д, Е, клітковину, каротин, мінеральні солі. З житнього борошна випікають хліб, що має добрі смакові якості і за ба-

Табл. 8. Урожайність жита у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	15,9	20,1	21,3	23,1	20,5	20,1	20,0	20,5	21,6	20,6	22,8	19,4
Україна	14,2	17,0	25,4	24,3	20,0	23,2	23,7	19,8	20,0	17,4	19,4	16,2
Австрія	31,0	38,4	41,9	42,6	41,2	40,2	39,6	37,9	40,1	30,5	35,8	39,9
Білорусія	17,2	21,4	33,8	28,9	25,1	30,6	28,7	26,7	22,1	20,7	20,9	17,1
Болгарія	14,0	14,9	20,9	20,1	18,2	16,6	13,7	16,9	13,7	10,4	15,0	15,0
Велика Британія	39,2	43,8	51,4	50,0	57,0	45,7	51,2	43,8	53,8	62,2	56,4	53,5
Данія	38,0	44,8	48,7	50,2	49,6	35,0	45,1	47,4	51,6	47,6	53,9	51,3
Іспанія	10,9	12,9	14,9	13,2	12,7	12,4	19,1	14,2	10,2	17,7	14,8	17,3
Італія	23,3	25,2	25,9	25,7	24,8	27,4	27,0	29,4	27,8	38,8	31,3	31,3
Казахстан	4,90	6,30	10,8	10,9	8,50	8,30	15,8	7,90	4,70	2,60	7,00	3,30
Канада	17,1	16,1	17,4	17,6	18,7	20,1	19,8	21,2	19,1	19,1	19,8	19,6
Китай	15,8	16,7	13,9	13,9	12,0	12,0	14,0	11,4	15,0	16,0	15,0	16,0
Німеччина	31,8	42,8	40,0	39,0	46,8	39,4	45,1	46,9	52,5	52,1	54,2	51,5
Польща	20,7	24,7	27,3	26,1	25,8	19,6	22,6	21,6	25,6	23,4	23,1	24,7
Росія	10,5	16,0	15,3	20,5	16,4	18,3	15,3	15,4	12,6	14,3	18,7	8,60
США	16,8	18,1	17,7	17,0	17,5	18,3	17,0	17,2	16,4	16,3	16,4	17,7
Туреччина	12,7	15,5	10,6	15,2	16,5	15,4	15,9	15,0	16,4	16,6	16,0	15,5
Угорщина	16,1	19,3	27,6	25,3	23,7	19,2	16,7	21,6	22,3	16,6	22,7	20,8
Франція	30,5	34,0	35,8	36,6	37,0	37,7	39,5	39,1	41,1	45,4	43,5	46,9
Чехія і Словаччина	31,2	34,0	40,5	43,1	37,9	35,6	35,0	33,0	30,9	28,5	31,4	32,4
Швеція	33,9	34,1	47,0	47,5	39,5	40,8	51,1	44,4	51,9	49,3	49,0	46,3

Табл. 9. Виробництво жита у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	23,9	33,3	36,1	37,8	28,1	29,3	26,9	22,6	22,8	22,9	24,9	20,9
Україна	1,14	1,11	1,38	1,26	1,00	1,16	1,18	0,94	1,21	1,09	1,35	1,13
Австрія	0,30	0,34	0,40	0,40	0,35	0,28	0,29	0,29	0,31	0,16	0,21	0,24
Білорусія	1,80	2,20	3,00	2,70	2,00	3,10	2,90	2,20	2,10	1,80	1,80	1,40
Болгарія	0,03	0,05	0,05	0,05	0,46	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02
Велика Британія	0,03	0,04	0,04	0,04	0,05	0,04	0,03	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05
Данія	0,22	0,57	0,49	0,55	0,40	0,31	0,36	0,42	0,50	0,34	0,45	0,53
Іспанія	0,24	0,30	0,33	0,27	0,24	0,22	0,33	0,22	0,17	0,30	0,23	0,21
Італія	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02	0,03	0,03	0,03
Казахстан	0,13	0,14	0,80	0,80	0,50	0,50	0,80	0,26	0,08	0,03	0,05	0,01
Канада	0,60	0,60	0,90	0,60	0,34	0,27	0,32	0,39	0,31	0,31	0,32	0,39
Китай	1,20	0,90	0,90	0,90	0,60	0,60	0,70	0,57	0,75	0,80	0,75	0,80
Німеччина	3,80	1,80	3,90	3,99	3,32	2,42	2,98	3,47	4,52	4,21	4,58	4,77
Польща	6,20	7,60	6,20	6,00	5,90	3,98	4,99	5,30	6,29	5,65	5,30	5,66
Росія	6,40	11,6	12,6	16,4	10,6	13,9	9,20	6,00	4,10	5,90	7,40	3,30
США	0,40	0,50	0,35	0,26	0,25	0,29	0,26	0,28	0,26	0,23	0,23	0,30
Туреччина	0,56	0,19	0,24	0,24	0,26	0,23	0,24	0,20	0,24	0,25	0,24	0,24
Угорщина	0,10	0,20	0,27	0,23	0,22	0,14	0,12	0,19	0,17	0,098	0,15	0,13
Франція	0,40	0,30	0,26	0,24	0,22	0,21	0,18	0,18	0,19	0,22	0,20	0,22
Чехія і Словаччина	0,50	0,60	0,71	0,74	0,48	0,32	0,31	0,37	0,35	0,28	0,34	0,36
Швеція	0,20	0,16	0,32	0,34	0,17	0,14	0,23	0,17	0,21	0,17	0,14	0,16

гатьма ознаками не поступається, а інколи перевищує пшеничний. Споживання житнього хліба запобігає захворюванням серця: у житньому борошні містяться лінолева та інші жирні кислоти, необхідні для серцевої діяльності. Житнє борошно і висівки — цінні концентровані корми. Озиме жито висівають на зелений корм, з нього заготовляють ранній силос, сіно. Виведене багаторічне кормове жито, що дає зелену масу кілька років.

Озиме жито має підвищену холодостійкість, інтенсивно відростає навесні і краще родить у тих регіонах, де озима пшениця окремими роками вимерзає.

Площа посіву. Посівні площі озимого жита у світі з 1960 по 1998 р. зменшилися з 28,9 до 10,8 млн. га — більш як в 2,6 раза. Основні посіви його знаходяться в Європі — 9,5 млн. га (88 %), частково — в країнах Азії — 0,76 млн. га, Північної — 0,37 млн. га і Південної Америки — 0,76 млн. га. Як за площами посіву, так і за обсягами виробництва жита перше місце у світі посідає Росія — 3,83 млн. га, друге — Польща (2,29 млн. га), третє — Білорусія (0,8 млн. га). Дані про площі посіву жита наведено в табл. 7.

Урожайність. Протягом останніх 38 років (з 1960 р. по 1998 р.) урожайність озимого жита зросла з 12,3 до 19,4 ц/га, тобто на 57,7 %.

Високі врожаї озимого жита в 1998 р. одержано в Великій Британії — 53,5 ц/га, Данії — 51,3 ц/га, Франції — 46,9 ц/га, Швеції — 46,3 ц/га, Австрії — 39,5 ц/га, а також в ряді інших країн Європи, де його висівають на невеликих площах (табл. 8).

Табл. 10. Площа посіву, урожайність і виробництво озимого жита в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1913	4517,0	10,1	4540,4
1940	3685,3	11,1	4097,0
1950	3905,1	11,1	4334,4
1955	2644,9	10,3	2726,8
1960	1347,1	10,3	1383,1
1965	1421,8	12,8	1830,4
1970	831,9	13,7	1144,6
1975	754,8	14,1	1065,1
1980	798,8	13,3	1063,8
1985	651,9	15,9	1035,0
1990	518,8	24,3	1258,6
1991	488,0	20,0	982,0
1992	499,0	23,2	1158,0
1993	499,0	23,7	1180,0
1994	476,5	19,8	941,6
1995	608,5	20,0	1216,3
1996	627,1	17,4	1092,4
1997	694,6	19,4	1346,5
1998	699,8	16,2	1135,8

Виробництво. У другій половині ХХ століття виробництво зерна озимого жита зменшувалося: за період з 1960 р. по 1998 р. — з 37,3 млн. т до 20,9 млн. т, хоч у 1990 р. було вироблено 37,8 млн. т. До того ж протягом останнього десятиріччя його виробництво було досить нестабільним (табл. 9).

Жито в Україні. На території України озиме жито здавна вважається цінною продовольчою і кормовою культурою. Однак з початку століття по 1998 р. його посіви зменшилися з 4517 тис. га до 699,8 тис. га, урожайність зросла з 10,1 до 16,2 ц/га, виробництво зменшилося з 4,5 млн. т до 1,14 млн. т (табл. 10).

1.1.1.3. Рис

Рис (*Oriza*) належить до найдавніших, найпоширеніших і найголовніших високоврожайних культур світового землеробства. Вирощують його на всіх континентах. Походить з районів Південної і Південно-Східної Азії (східна частина Індії, Індокитай, південна частина Китаю) і тропічної Африки (верхів'я Нігеру). Окультурено рис у північних районах Індії, на півночі Індокитаю і в південно-західному Китаї.

Рис посівний:

1 — остиста волоть; 2 — нижня частина рослини; 3 — безоста волоть; 4 — квітка; 5 — квітка з видаленою квітковою лускою.

Згодом він поширився на весь Індокитай, звідти — на Філіппіни, в Китай, Корею, Японію, на Середній Схід, далі — в Африку і Європу, а вже європейці завезли його в Америку, Австралію і Океанію.

Більш ніж для половини населення Землі рис є основним продуктом харчування, особливо в густонаселених районах Азії з мусонним кліматом, де в раціоні його — до 80 %. Вважається, що є понад 7 тис. культивованих різновидів рису, з них понад 1 тис. — лише в одній Індії.

Рис — рід однорічних і багаторічних рослин родини злакових. Налічує близько 30 видів, поширений переважно у тропіках, субтропіках і теплій помірній зоні обох півкуль.

У культурі поширений здебільшого рис посівний, або культурний (*O. Sativa*) — однорічна рослина заввишки 50—200 см, в Україні — 80—140 см.

Рис має суцвіття у вигляді прямої або похилої волоті, одноквіткові колоски, двостатеві квітки, що на відміну від інших злаків мають 6 тичинок. Самозапильна культура, але можливе й перехресне запилення. Зерно рису, очищене від плівок, містить 14 % вологи; 75,2 % вуглеводів; 7—10 % білка; 1,5—2,5 % жиру; 12,5 % клітковини; 4,5—5 % золи.

Рисова крупа завдяки високій поживності і засвоєнню вважається одним із кращих продуктів для дієтичного харчування. Зерно рису переробляють на борошно, крохмаль, пудру, спирт і т.д. Із рисової соломки одержують високоякісний папір, дуже тонкий і міцний (цигарковий кращих сортів), з неї виготовляють капелюхи, плетені декоративні вироби, корзинки. Рисова олія використовується в миловарній промисловості.

Рис характеризується порівняно високою калорійністю: в 100 г його зерна міститься 360 кал (у пшениці —

330, кукурудзі — 348, сорго — 332), до 77,4 % безазотистих екстрактивних речовин, що теж більше, ніж в інших зернових. Білок рису має відносно високий вміст незамінних амінокислот, особливо лізину, валіну, метіонину; він корисніший, ніж білок інших злаків. Перетравність і засвоєння крохмалю й білка рису — 95,5 %.

У багатьох азіатських країнах (зони тропіків і субтропіків) за рахунок рису кожний житель одержує добру половину загальної кількості калорій на день. Споживання рису в країнах помірного клімату — 2—6 кг на людину в рік, тропічного Латинської Америки — 50—80 кг, Африки — 40—70 (до 100 кг), Азії — 80—150 кг. Зерно рису багате на крохмаль, з нього виготовляють крупу і борошно, однак частіше споживають у вигляді цілих зерен, особливо — народи Азії.

Площа посіву. З 1909 р. по 1998 р. посіви рису у світі збільшилися з 48,7 млн. га до 150,3 млн. га — більш ніж втричі. В 1998 р. основні посіви рису було сконцентровано в країнах Азії — 134,6 млн. га, або 89,5 %, у Африці — 7,9 млн. га (5,3 %), Південній і Північній Америці — 7,1 млн. га (4,7 %). Серед країн перше місце за площами посіву рису в 1998 р. належить Індії — 42,3 млн. га, друге — Китаю (31,9 млн. га), третє — Індонезії (11,6 млн. га) (табл. 11).

Табл. 11. Площа посіву рису у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	144,1	144,5	147,0	146,8	147,8	147,6	146,9	146,5	149,7	150,3	151,8	150,3
Україна	0,04	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Австралія	0,11	0,13	1,10	0,11	0,09	0,11	0,11	0,12	0,12	0,14	0,16	0,13
Бангладеш	10,3	10,4	9,50	10,4	10,2	10,2	10,1	9,90	9,95	10,02	10,18	10,26
Бразилія	5,90	4,80	5,30	3,90	4,10	4,70	4,40	4,50	4,38	3,91	3,57	3,07
В'єтнам	5,60	5,70	5,9	6,00	6,30	6,50	6,50	6,50	6,76	7,00	7,09	7,36
Греція	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,02	0,15	0,03	0,03	0,03	0,03
Індія	40,1	41,1	42,2	42,6	42,3	41,6	42,2	42,0	42,9	43,3	43,1	42,3
Індонезія	9,10	9,90	10,5	10,5	10,3	11,1	11,0	10,6	11,4	11,6	11,1	11,6
Іспанія	0,07	0,08	0,06	0,09	0,09	0,09	0,05	0,63	0,05	0,11	0,11	0,11
Італія	0,18	0,19	0,21	0,21	0,21	0,22	0,23	0,24	0,24	0,25	0,23	0,24
Казахстан	0,13	0,14	0,13	0,12	0,12	0,12	0,11	0,10	0,10	0,09	0,09	0,07
Камбоджа	1,24	1,30	1,50	1,40	1,91	1,70	1,80	1,70	1,78	1,86	1,93	1,96
Китай	34,3	32,6	33,2	33,5	33,0	32,5	30,7	30,4	31,1	31,8	32,1	31,9
Корея (Південна)	1,20	1,20	1,30	1,24	1,21	1,16	1,14	1,16	1,06	1,05	1,05	1,05
Мадагаскар	1,20	1,20	1,20	1,20	1,10	1,17	1,20	1,18	1,15	1,14	1,18	1,20
Непал	1,30	1,40	1,40	1,46	1,41	1,26	1,45	1,45	1,50	1,51	1,51	1,51
Нігерія	0,50	0,70	1,80	1,30	1,60	1,70	1,70	1,70	1,79	1,78	2,05	2,05
Пакистан	2,00	1,90	2,10	2,10	2,10	2,00	2,20	2,10	2,16	2,25	2,32	2,33
Португалія	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,02	0,01	0,02	0,02	0,03	0,03	0,03
Росія	0,38	0,32	0,30	0,29	0,27	0,27	0,26	0,19	0,17	0,17	0,15	0,15
Румунія	0,02	0,04	0,05	0,04	0,02	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,004	0,001
США	1,30	1,00	1,10	1,10	1,10	1,27	1,15	1,34	1,25	1,13	1,23	1,34
Таїланд	9,00	9,80	10,0	8,70	9,30	9,05	9,20	8,50	9,10	9,27	9,93	10,0
Філіппіни	3,50	3,30	3,50	3,30	3,40	3,20	3,30	3,40	3,95	3,84	3,84	3,17
Японія	2,40	2,30	2,10	2,10	2,00	2,10	2,10	2,21	2,12	1,98	1,95	1,80

Табл. 12. Урожайність рису у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	27,5	32,7	35,2	35,6	35,0	35,7	35,9	36,5	36,9	37,9	38,2	37,5
Україна	39,2	51,0	53,0	41,9	43,8	37,7	29,6	35,9	36,4	35,5	28,9	32,0
Австралія	62,3	68,6	76,9	80,9	83,2	84,2	80,6	83,4	85,4	70,7	76,5	103
Бангладеш	19,5	21,7	28,7	26,7	26,7	27,0	26,8	28,0	26,5	28,1	27,7	27,6
Бразилія	14,4	19,0	21,0	18,8	23,0	21,4	23,0	23,8	25,7	25,5	26,0	25,4
В'єтнам	21,2	28,2	32,3	31,9	31,1	33,3	36,2	34,6	36,9	37,7	39,0	39,6
Греція	48,8	61,6	64,3	58,5	56,2	70,1	72,3	80,0	85,8	74,9	72,1	80,5
Індія	18,6	23,3	26,2	26,3	26,1	26,2	27,7	28,2	27,8	28,2	29,1	28,9
Індонезія	32,6	39,4	42,5	43,0	43,4	43,5	43,8	43,4	43,5	44,2	44,3	41,7
Іспанія	63,3	62,1	58,4	63,2	62,1	64,5	66,7	61,9	60,5	69,8	70,5	66,7
Італія	56,1	60,5	60,5	60,3	60,3	58,8	55,5	55,5	55,2	58,1	62,0	58,3
Казахстан	46,8	47,1	48,9	46,5	44,0	38,6	36,0	27,8	19,5	25,6	30,0	32,2
Камбоджа	9,6	12,0	14,2	15,4	12,6	13,1	13,1	10,6	18,6	18,2	17,7	17,9
Китай	42,4	52,5	55,0	57,2	56,4	58,0	58,5	58,7	60,2	62,1	63,1	60,6
Корея (Південна)	60,4	63,5	64,5	62,1	60,4	63,1	58,1	60,8	60,5	67,9	70,0	70,0
Мадагаскар	17,4	18,4	20,8	20,9	20,6	21,0	21,1	20,7	21,3	21,9	21,7	20,3
Непал	18,5	20,2	23,7	24,1	22,8	25,9	25,0	35,0	23,9	24,5	24,1	24,1
Нігерія	19,8	21,6	18,7	19,4	19,4	21,0	19,6	14,2	16,3	17,5	16,0	16,0
Пакистан	24,7	23,5	22,9	23,2	23,2	23,7	27,4	25,0	27,5	28,7	28,3	28,3
Португалія	43,6	48,4	44,5	46,2	50,9	52,0	52,3	52,3	57,3	60,9	56,5	57,6
Росія	38,9	36,3	32,8	31,3	29,0	28,5	26,4	27,1	27,0	22,6	21,7	28,1
Румунія	23,3	36,8	14,2	16,6	14,5	23,7	30,4	30,6	39,0	27,1	26,8	29,8
США	51,7	60,7	65,4	62,0	63,6	64,3	61,8	67,2	63,0	68,6	66,1	63,5
Таїланд	18,9	20,6	20,2	19,6	21,4	21,5	21,7	21,8	24,2	24,1	23,5	23,2
Філіппіни	22,1	26,6	27,1	33,2	28,2	28,6	29,1	30,3	28,6	29,6	29,3	27,0
Японія	55,8	62,3	61,7	63,3	58,6	62,8	45,8	67,7	63,4	65,4	64,2	62,2

Табл. 13. Виробництво рису у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	395,8	472,7	517,3	521,0	517,4	526,6	527,1	534,7	551,8	569,2	580,2	563,2
Україна	0,15	0,18	0,18	0,12	0,10	0,09	0,07	0,08	0,08	0,08	0,07	0,08
Австралія	0,69	0,86	0,81	0,85	0,74	0,96	0,86	1,02	1,02	0,97	1,26	1,34
Бангладеш	20,1	22,6	27,3	26,8	27,4	27,5	26,9	27,5	26,4	28,2	28,2	28,3
Бразилія	8,50	9,00	11,0	7,40	9,50	10,0	10,1	10,6	11,2	9,99	9,29	7,80
В'єтнам	11,8	16,9	19,0	19,2	19,6	21,6	23,5	22,5	25,0	26,4	27,7	29,1
Греція	0,08	0,10	0,10	0,10	0,09	0,10	0,15	0,12	0,22	0,22	0,21	0,21
Індія	74,6	95,8	111,0	112,0	111,0	109,0	117,0	118,0	119,0	122,0	125,0	122,0
Індонезія	29,6	39,0	44,7	45,2	44,7	48,2	48,2	46,2	49,7	51,1	49,4	48,5
Іспанія	0,43	0,46	0,34	0,57	0,58	0,55	0,32	0,39	0,33	0,73	0,79	0,75
Італія	1,00	1,10	1,20	1,30	1,24	1,27	1,29	1,32	1,32	1,42	1,44	1,40
Казахстан	0,61	0,67	0,65	0,58	0,52	0,47	0,40	0,28	0,184	0,23	0,26	0,24
Камбоджа	1,25	2,10	2,55	2,16	2,40	2,22	2,38	1,80	3,32	3,39	3,41	3,52
Китай	146,0	171,0	183,0	192,0	186,0	188,0	180,0	178,0	187,0	197,0	203,0	193,0
Корея (Південна)	6,80	7,90	8,10	7,70	7,30	7,30	6,60	7,10	6,40	7,10	7,30	7,30
Мадагаскар	2,06	2,20	2,38	2,42	2,30	2,45	2,55	2,36	2,45	2,50	2,56	2,45
Непал	2,40	2,80	3,39	3,50	3,22	2,60	3,50	3,50	3,58	3,71	3,64	3,64
Пакистан	4,90	4,40	4,80	4,90	4,90	4,70	6,00	5,30	5,50	6,50	6,50	6,60
Португалія	0,14	0,15	0,15	0,16	0,17	0,11	0,07	1,15	0,13	0,17	0,16	0,17
Росія	1,50	1,20	1,00	0,90	0,80	0,80	0,70	0,50	0,50	0,40	0,30	0,40
Румунія	0,04	0,14	0,07	0,07	0,03	0,04	0,04	0,14	0,24	0,23	0,11	0,01
США	6,90	6,10	7,00	7,10	7,10	8,15	7,10	8,97	7,89	7,77	8,11	8,53
Таїланд	17,0	20,3	20,2	17,2	19,8	20,4	19,9	18,5	22,0	22,3	23,3	23,3
Філіппіни	7,70	8,80	9,50	9,30	9,70	9,10	9,50	10,2	11,3	11,4	11,3	8,56
Японія	13,2	14,6	12,9	13,1	12,0	13,2	9,80	15,0	13,4	12,9	12,5	11,2

Урожайність. Серед зернових культур рис має чи не найбільший потенціал врожайності, хоч у першій половині ХХ століття (1909—1952 рр.) його врожайність була на рівні 16—17 ц/га і зростала повільно, внаслідок чого посіви його за цей період збільшилися вдвічі. У другій половині ХХ століття урожайність рису зросла з 16 до 37,5 ц/га (1998 р.) або в 2,3 раза. Дані про урожайність рису у світі і в окремих країнах наведено в табл. 12.

Виробництво. У ХХ столітті серед зернових культур, що широко використовуються в харчуванні населення, найвищими темпами зростало виробництво саме зерна рису: за період з 1979 р. по 1998 р. — в 1,4 раза.

За континентами виробництво зерна рису в 1998 р. розподілялось так: Азія — 514,5 млн. т (91,4 %); Південна Америка — 18,3 млн. т (3,3 %); Африка — 17,3 млн. т (3,1 %); Північна Америка — 8,5 млн. т (1,5 %); Європа — 3,2 млн. т (0,6 %). У трьох країнах — Китаї, Індії та Індонезії у сумі було одержано 263 млн. т, що становить 64,6 % світового виробництва зерна цієї культури (табл. 13).

Рис в Україні. Площі посіву рису в 1992—1998 рр. майже не змінювалися і займали в середньому 23 тис. га.

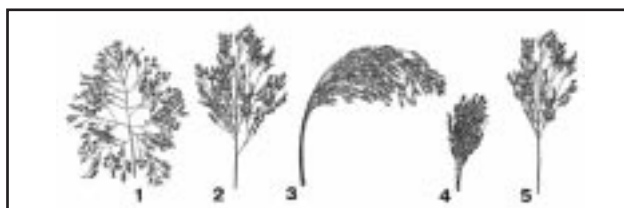
Табл. 14. Площа посіву, урожайність і виробництво рису в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1992	24,3	37,7	91,8
1993	23,0	29,6	68,0
1994	22,0	35,9	79,0
1995	22,0	36,4	80,0
1996	23,1	35,5	82,0
1997	22,5	28,9	65,0
1998	23,0	32,0	76,6

Максимальної урожайності рису було досягнуто в 1992 р. — 37,7 ц/га. Виробництво рису зменшилось з 92,8 тис. т в 1992 р. до 76,6 тис. т в 1998 р. (табл. 14).

1.1.1.4. Просо

Просо (*Panicum*) — рід родини злакових, включає близько 400 видів. Поширене переважно у тропіках і субтропіках. В Україні — 2 види: культурне просо посівне, або звичайне (*P. miliaceum*) і просо волосоподібне (*P. capillare*) — як бур'ян у посівах.

Суцвіття (волоть) проса звичайного:

1 — розлогого; 2 — крилатого; 3 — похилого; 4 — кормового; 5 — овального.

Батьківщина проса — Китай, де воно було відоме ще за 2700 років до н.е. Витримує тривалу посуху. Вирощується в тропічних, субтропічних і помірних районах, переважно в Північній півкулі. Важливе господарське значення як круп'яна культура має лише просо посівне — однорічна яра самозапильна рослина. Має суцвіття — волоть, колоски — двоквіткові, плід — зернівка. Зерно проса використовують для виготовлення крупи (пшена) і годівлі тварин, зокрема птиці. У 100 кг зерна міститься 96 корм. од., 8,4 кг перетравного протеїну. Зелена маса, солома і солома — добрий корм для худоби і овець. Просяне зерно — незамінний корм для курчат, згодовування його дорослим курям підвищує яйценосність і міцність яєчної шкаралупи. У зерні проса багато білка — 10—14 %, крохмалю — 70—74 %, — мало клітковини,

Табл. 15. Площа посіву проса у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	37,7	36,7	37,9	35,8	34,9	36,9	34,7	37,7	36,6	37,1	37,9	37,6
Україна	—	—	—	—	—	0,19	0,20	0,18	0,16	0,13	0,21	0,21
Індія	17,8	16,2	15,9	15,1	13,8	14,7	13,4	14,7	13,1	13,5	13,5	13,3
Китай	3,90	3,32	2,40	2,30	2,10	1,90	2,00	1,80	1,52	1,52	1,60	1,65
Малі	0,60	0,80	1,10	1,21	1,26	1,10	1,28	1,28	1,37	1,29	0,94	0,94
Нігер	3,00	3,12	3,60	3,10	4,39	4,99	4,68	4,90	5,23	5,20	5,20	5,20
Нігерія	2,40	2,35	4,00	4,40	3,00	3,30	3,70	3,50	5,05	5,36	5,49	5,50
Пакистан	0,50	0,56	0,50	0,50	0,31	0,49	0,30	0,49	0,41	0,30	0,46	0,46
Росія	1,70	—	1,70	—	—	1,88	1,46	0,70	0,70	1,23	1,08	0,96
Сенегал	0,90	1,15	0,95	0,87	0,88	0,77	0,97	0,94	0,89	0,97	0,82	0,82
Судан	1,10	1,73	1,56	0,66	1,11	1,56	1,67	2,92	2,42	1,63	2,83	2,94
Танзанія	0,45	0,35	0,30	0,18	0,26	0,31	0,33	0,34	0,38	0,38	0,35	0,21
Уганда	0,30	0,30	0,38	0,37	0,38	0,40	0,41	0,41	0,39	0,40	0,39	0,40
Чад	0,40	0,50	0,53	0,49	0,62	0,57	0,57	0,62	0,64	0,61	0,65	0,82

міститься також марганець, цинк. За вмістом крохмалю пшоно не поступається іншим крупам, а білка містить більше, ніж рисова, перлова і гречана крупи, за вмістом жиру поступається лише вівсяній.

Площа посіву. Основні посіви проса — в країнах Азії і Африки. Перше місце за площею в 1998 р. займала Індія (13,3 млн. га), друге — Нігерія (5,5 млн. га), третє — Нігер (5,2 млн. га). За останніх 20 років світові посіви

Табл. 16. Площа посіву, урожайність і виробництво проса в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1992	191,9	11,8	225,8
1993	197,0	14,9	294,0
1994	179,0	8,8	158,0
1995	158,0	17,0	268,0
1996	129,0	8,9	115,0
1997	213,6	14,6	312,1
1998	214,3	11,6	249,6

проса майже не змінилися: розширилися в країнах Африки і зменшилися — в Америці. Дуже мало проса висівають у країнах Європи (табл. 15).

Урожайність. Продуктивність проса ще низька: урожайність його за період 1979—1998 р. підвищилась з 6,7 до 7,77 ц/га. В 1998 р. вона становила: в Китаї — 24,2 ц/га, Уганді — 14,5 ц/га, Україні — 11,6 ц/га, Нігерії — 10,8 ц/га, Малі — 7,9 ц/га, Танзанії — 7,3 ц/га (табл. 17).

Виробництво. Більше половини світового обсягу проса в 1998 р. вирощували в країнах Азії — 15,4 млн. т (52,7 %), в Африці — 12,8 млн. т (43,8 %), решту — в гостропосушливих районах Північної і Південної Америки. Перше місце за виробництвом проса посідає Індія — 10,5 млн. т, друге — Нігерія (5,93 млн. т), третє — Китай (4,0 млн. т) (табл. 18).

Просо в Україні. За період з 1992 р. по 1998 р. площі посіву проса збільшилися з 191,9 тис. га до

Табл. 17. Урожайність проса у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	6,74	7,35	7,88	7,82	6,73	7,89	7,25	7,30	6,88	7,77	7,44	7,77
Україна	—	—	—	—	—	11,8	14,9	8,83	16,9	8,91	14,6	11,6
Індія	5,15	4,57	6,72	6,91	5,71	8,47	6,37	7,57	6,59	8,25	7,78	7,89
Китай	14,5	18,0	15,7	20,1	16,5	17,8	21,8	22,1	19,8	23,6	15,6	24,2
Малі	7,16	5,42	7,77	6,24	6,66	5,86	5,37	6,11	5,96	5,95	7,90	7,90
Нігер	4,35	4,58	3,74	2,41	4,18	3,58	3,55	4,00	3,38	3,52	3,29	3,29
Нігерія	10,6	15,7	11,7	10,8	9,01	10,3	9,49	9,50	9,80	10,6	10,8	10,8
Пакистан	5,0	4,61	3,99	3,99	4,43	4,17	4,54	4,49	3,97	4,81	4,59	4,59
Росія	—	—	—	—	—	8,19	7,71	4,80	6,99	3,63	11,3	4,69
Сенегал	5,95	6,70	6,71	5,84	6,74	5,76	6,71	5,85	7,49	6,19	5,19	5,19
Судан	3,50	2,41	1,03	1,29	2,75	2,88	2,07	3,01	1,59	2,69	2,29	3,82
Танзанія	8,0	11,9	10,0	11,2	7,81	8,52	6,48	6,42	10,9	9,76	9,81	7,25
Уганда	15,9	16,0	16,0	15,0	15,0	15,0	16,0	14,8	16,0	11,0	12,7	14,5
Чад	5,05	5,14	3,42	3,43	3,99	5,17	3,74	4,93	3,56	4,19	3,80	4,44

Табл. 18. Виробництво проса у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	25,4	26,9	30,4	29,5	24,3	28,5	25,3	26,0	25,2	28,9	28,2	29,2
Україна	—	—	—	—	—	0,23	0,29	0,16	0,29	0,12	0,31	0,25
Індія	9,20	7,39	10,7	10,5	8,10	12,4	8,60	10,3	8,66	11,1	10,5	10,5
Китай	5,80	5,98	3,80	4,60	3,40	3,30	4,00	3,00	3,02	3,57	2,50	4,00
Малі	0,50	0,46	0,84	0,74	0,89	0,58	0,71	0,91	0,82	0,77	0,74	0,74
Нігер	1,30	1,45	1,30	1,10	1,83	1,90	1,66	1,73	1,77	1,83	1,71	1,71
Нігерія	2,50	3,68	4,80	5,10	3,50	3,20	3,80	3,60	4,95	5,68	5,90	5,93
Пакистан	0,30	0,26	0,20	0,20	0,14	0,20	0,14	0,21	0,16	0,15	0,21	0,21
Росія	—	—	—	—	—	1,54	1,13	0,48	0,49	0,45	1,22	0,45
Сенегал	0,60	0,77	0,60	0,50	0,60	0,45	0,65	0,55	0,67	0,60	0,43	0,43
Судан	0,44	0,42	0,16	0,09	0,30	0,45	0,22	0,78	0,39	0,44	0,65	1,12
Танзанія	0,36	0,41	0,30	0,20	0,20	0,26	0,22	0,22	0,41	0,37	0,35	0,15
Уганда	0,47	0,48	0,61	0,56	0,58	0,63	0,61	0,66	0,63	0,44	0,50	0,58
Чад	0,18	0,25	0,18	0,17	0,30	0,30	0,23	0,31	0,23	0,26	0,25	0,37

214,3 тис. га. В 1998 р. продуктивність проса становила 11,6 ц/га, а виробництво — 249,6 тис. т (табл. 16).

1.1.1.5. Гречка

Гречка (*Fagopyrum*) — рід однорічних, рідше багаторічних трав'янистих рослин гречкових, має 15 видів, поширених в областях з помірним кліматом.

В Україні — гречка звичайна (*F. sagittatum* або *F. esculentum*) і гречка татарська (*F. tataricum*), що зустрічається на Поліссі і в Лісостепу як бур'ян у посівах гречки звичайної та інших культур. Квітки двостатеві, білі, рожеві, запавні і зібрані в китиці, що у верхній частині рослини утворюють щиток або напівзонтик. Самозапилювана рослина. Плід — гостротригранний горішок.

Гречка дуже цінна продовольча круп'яна культура. Містить 70–80 % крохмалю, 10–12 % легкозасвоюваного білка, корисні органічні кислоти, багато вітамінів — В₁, В₂ і РР, мінеральні солі й глікозид (рутин), що має лікувальне значення, мікроелементи (бор, йод, кобальт).

Гречка посівна:
1 — квітучі пагони; 2 — плоди; 3 — корінь.

Батьківщиною гречки вважають Східну Азію. Вона прийшла до нас з гірських районів північної Індії через Середню Азію, Близький Схід і Кавказ наприкінці минулої або на початку нової ери. У XVIII і XIX століттях гречка займала більші площі, ніж жито.

Табл. 19. Площа посіву гречки у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979–1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	3,534	3,053	3,140	3,263	3,872	4,332	3,873	3,676	3,424	2,997	2,686	2,733
Україна	—	—	—	—	—	—	0,448	0,515	0,448	0,399	0,448	0,401
Білорусія	—	—	—	—	—	0,023	0,020	0,024	0,018	0,019	0,019	0,017
Бразилія	0,035	0,029	0,042	0,050	0,045	0,036	0,050	0,050	0,047	0,047	0,047	0,047
Казахстан	—	—	—	—	—	0,566	0,409	0,342	0,267	0,174	0,104	0,048
Канада	0,057	0,019	0,036	0,027	0,022	0,017	0,009	0,011	0,017	0,017	0,015	0,015
Китай	1,533	1,200	1,200	1,200	1,300	1,400	1,000	0,850	0,900	0,840	0,800	0,850
Колишній СРСР	1,718	1,689	1,711	1,864	2,382	—	—	—	—	—	—	—
Польща	0,115	0,044	0,066	0,038	0,035	0,042	0,040	0,042	0,039	0,042	0,042	0,044
Росія	—	—	—	—	—	1,709	1,808	1,756	1,604	1,369	1,116	1,214
США	0,032	0,029	0,033	0,033	0,033	0,033	0,033	0,033	0,033	0,033	0,033	0,033
Франція	0,005	0,004	0,012	0,009	0,011	0,010	0,010	0,009	0,007	0,008	0,009	0,009
Японія	0,023	0,019	0,026	0,028	0,028	0,024	0,023	0,020	0,023	0,027	0,028	0,028

Табл. 20. Урожайність гречки у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979–1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	8,31	9,37	8,50	9,60	7,50	8,80	8,30	7,60	7,90	8,50	10,0	9,80
Україна	—	—	—	—	—	7,80	11,8	6,60	7,60	7,50	9,10	9,20
Білорусія	—	—	—	—	—	3,50	9,00	1,70	7,60	9,40	7,90	7,10
Бразилія	10,3	10,3	10,5	10,4	10,4	10,6	10,6	10,6	10,6	10,6	10,6	10,6
Казахстан	—	—	—	—	—	3,90	3,20	2,50	2,00	1,70	1,80	2,50
Канада	6,80	11,1	5,20	11,4	10,7	6,30	7,90	11,6	12,6	12,9	11,0	10,2
Китай	13,0	14,2	10,8	12,5	11,5	14,3	15,0	16,5	16,7	17,9	17,5	18,8
Колишній СРСР	4,00	5,90	6,70	7,60	5,10	—	—	—	—	—	—	—
Польща	9,30	8,80	10,7	11,2	11,3	8,60	12,6	7,20	11,5	12,3	11,7	13,2
Росія	—	—	—	—	—	6,07	4,46	4,45	3,72	3,54	5,65	3,79
США	10,0	10,0	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3	10,3
Франція	13,9	15,7	19,1	24,3	27,2	27,6	31,2	29,1	22,6	20,1	24,0	23,3
Японія	8,20	9,30	7,90	7,50	7,00	9,00	8,90	8,90	9,30	9,10	9,40	9,40

Гречка — цінний медонос, з 1 га її посіву бджоли можуть взяти 60—100 кг меду. Гречаний мед темно-жовтого, темно-коричневого і червонуватого кольору, приємний на смак, має лікувальні властивості.

За фізіологічною цінністю білки гречаної крупки близькі до білків курячого яйця і коров'ячого молока. Гречану кашу дієтологи порівнюють за складом і структурою амінокислот з м'ясом.

Площа посіву. Посівні площі гречки у світі скорочуються: якщо у 1979 р. її висівали на 3,53 млн. га, то в 1998 р. під гречку відвели 2,73 млн. га, тобто в 1,3 раза менше. Серед найбільших гречкосіючих країн в 1998 р. були: Росія — 1,21 млн. га, Китай — 0,85 млн. га, Україна — 0,4 млн. га. (табл. 19).

Урожайність. Продуктивність гречки зростає повільно: в 1979 р. вона становила 8,3 ц/га, а в 1998 р. — 9,8 ц/га. Найбільші врожаї гречки в 1998 р. одержано у Франції — 23,3 ц/га, Китаї — 18,8 ц/га, Польщі — 13,2 ц/га (табл. 20).

Виробництво. Виробництво гречки у світі протягом останнього десятиріччя стабілізувалось на рівні 2,8 млн. т. Серед найбільших виробників гречки (за даними 1998 р.): Китай — 1,6 млн. т, Росія — 0,46 млн. т, Україна — 0,37 млн. т. (табл. 22).

Гречка в Україні. В Україні протягом 1992—1998 рр. гречку висівали на 400—515 тис. га, в

Табл. 21. Площа посіву, урожайність та виробництво гречки в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1992	447,4	7,8	351,1
1993	448,0	11,8	528,0
1994	515,0	6,6	342,0
1995	448,0	7,6	341,0
1996	399,0	7,5	301,0
1997	447,7	9,0	405,1
1998	400,6	9,2	368,6

Табл. 22. Виробництво гречки у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	2,940	2,860	2,664	3,132	2,924	3,804	3,202	2,801	2,711	2,546	2,686	2,677
Україна	—	—	—	—	—	0,351	0,528	0,342	0,341	0,301	0,405	0,369
Білорусія	—	—	—	—	—	0,008	0,018	0,004	0,014	0,018	0,015	0,012
Бразилія	0,036	0,030	0,044	0,052	0,047	0,038	0,053	0,053	0,050	0,050	0,050	0,050
Казахстан	—	—	—	—	—	0,220	0,130	0,084	0,053	0,029	0,018	0,012
Канада	0,038	0,022	0,019	0,031	0,023	0,011	0,007	0,012	0,021	0,022	0,017	0,015
Китай	2,000	1,700	1,300	1,500	1,500	2,000	1,500	1,400	1,500	1,500	1,400	1,600
Колишній СРСР	0,688	1,000	1,140	1,417	1,217	—	—	—	—	—	—	—
Польща	0,106	0,039	0,071	0,043	0,039	0,036	0,051	0,030	0,045	0,051	0,049	0,058
Росія	—	—	—	—	—	1,037	0,806	0,782	0,597	0,485	0,630	0,460
США	0,032	0,029	0,034	0,034	0,034	0,034	0,034	0,034	0,034	0,034	0,034	0,034
Франція	0,007	0,007	0,022	0,022	0,030	0,026	0,032	0,026	0,017	0,015	0,021	0,021
Японія	0,019	0,017	0,021	0,021	0,020	0,022	0,020	0,018	0,021	0,024	0,026	0,026

1998 р. — 400,6 тис. га. За врожайністю гречка поступається іншим зерновим культурам, хоч має високий потенціал продуктивності. У середньому за останні роки вона становила 8,5 ц/га, у передових господарствах — 20—25 ц/га. Вирощування гречки економічно досить вигідне. Щорічне виробництво гречки в Україні — близько 350—400 тис. т, в 1998 р. зібрано 368,6 тис. т (табл. 21).

1.1.2. Зернофуражні культури

Основа концентрованих кормів — зерно злакових і однорічних зернових бобових культур.

Зерно фуражних злаків (кукурудза, ячмінь, сорго, овес) містить до 75 % вуглеводів, 10—14 % — протеїну, 2—5 % — жиру, 2—6 % — клітковини (ячмінь — до 5 %, овес — до 10 %), вітаміни, мінеральні речовини — 1,5—4 %. Висока концентрація легкоперетравних вуглеводів забезпечує його високу енергетичну поживну цінність — 0,95—1,36 корм. од. в 1 кг.

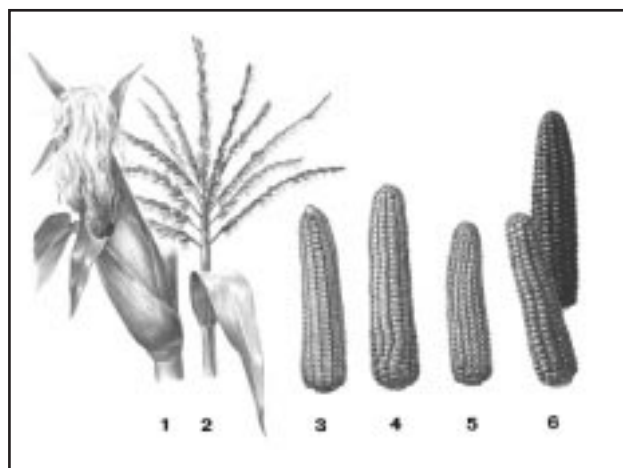
Протеїн зерна злакових культур у кормовому відношенні має низьку біологічну цінність. Лімітуючою амінокислотою при цьому не завжди є лізин. Тому заміною одного зерна іншим, хоч і аналогічного виду, не завжди можливо істотно підвищити якість протеїну в концентрованих кормах.

1.1.2.1. Кукурудза

Кукурудза (*Zea mays*) займає третє місце у світовому виробництві зерна після пшениці і рису. За універсальністю використання не має собі рівних. В її зерні міститься: безазотистих екстрактивних речовин — 65—70 %, білка — 10—12 %, жиру — 4—8 % (в зародку — до 40 %), вітаміни А, В₁, В₂, В₆, Е, С, незамінні амінокислоти, мінеральні солі і мікроелементи. Такий склад зерна зумовлює його високу продовольчу, кормову і технічну цінність.

Кукурудза — це однорічна, однодомна, перехресного запилення трав'яниста рослина родини злакових. Квітки роздільностатеві: тичинкове суцвіття — волоть на верхівці стебла, цвіте протягом 5—7 днів; маточкові суцвіття — качани розвиваються в пазухах листків, починають цвісти на 3—4 дні пізніше. На одному стеблі формуються 1—2 качани; є багатокачанні форми. Плід — зернівка, на одному качані — 200—1000 зерен і більше. За формою зерна та іншими ознаками розрізняють 8 підвидів кукурудзи: 1) зубоподібна, 2) кремениста, 3) крохмалиста, 4) цукрова, 5) розлусна, 6) крохмалисто-цукрова, 7) воскоподібна, 8) плівчаста. Культура різнобічного використання, їй належить світовий рекорд урожайності серед зернових культур. В балансі світового виробництва зерна частка кукурудзи — 29,2 %. На корм використовують 70 % її зерна, на продовольчі потреби — 15—20 %, на технічні — 10—15 %. Кукурудзу також вирощують на силос і зелений корм.

Одна з найстародавніших хлібних рослин землі, або-ригенна рослина Америки. Наприкінці XV століття в Європу її завіз Колумб як подарунок іспанському королю. Спочатку її вирощували як декоративну культуру. Через

Кукурудза: 1 — жіноче суцвіття; 2 — чоловіче суцвіття; качани кукурудзи: 3 — зубоподібної; 4 — цукрової; 5 — рисової; 6 — кременистої.

Іспанію і Португалію поширилася в Європу, Азію й Африку, спочатку як цінна продовольча культура, а пізніше — і кормова.

Найбільш цінна серед зернових фуражних культур за енергетичною поживністю, кукурудза характеризується високим вмістом крохмалю (до 70 %) і жиру (4—6 %), ма-

Табл. 23. Площа посіву кукурудзи на зерно у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	125,6	129,0	129,5	128,9	129,7	132,5	126,9	131,53	136,2	140,7	142,8	137,4
Україна	1,50	2,60	1,90	1,23	1,46	1,14	1,33	0,65	1,16	0,67	1,64	0,91
Аргентина	2,90	3,20	1,50	1,67	1,92	2,37	2,51	2,42	2,52	2,60	3,41	3,19
Болгарія	0,60	0,40	0,60	0,42	0,56	0,66	0,62	0,49	0,48	0,48	0,46	0,41
Бразилія	11,4	11,8	12,9	11,4	13,1	13,4	11,9	13,7	14,0	13,4	13,6	10,6
Єгипет	0,80	0,90	0,80	0,83	0,87	0,90	0,83	0,73	0,74	0,74	0,71	0,71
Індія	5,90	5,90	5,90	5,95	5,86	6,02	6,13	6,00	6,10	6,00	6,15	6,20
Індонезія	2,80	2,40	2,90	3,16	2,91	3,63	2,94	3,04	3,65	3,74	3,36	3,80
Італія	0,96	0,90	0,80	0,77	0,86	0,85	0,93	0,92	0,94	1,02	1,04	0,97
Іспанія	0,45	0,50	0,50	0,47	0,49	0,39	0,27	0,34	0,36	0,44	0,49	0,47
Казахстан	0,10	0,10	0,10	0,10	0,12	0,13	0,12	0,14	0,09	0,09	0,07	0,06
Канада	1,00	1,20	1,00	1,06	1,10	0,86	0,99	0,96	1,00	1,09	1,04	1,12
Кенія	1,30	1,40	1,60	1,46	1,47	1,41	1,31	1,45	1,38	1,30	1,50	1,51
Китай	20,0	17,8	20,5	21,5	21,7	21,12	20,8	20,6	22,8	24,6	23,8	24,1
Мексика	6,80	7,50	6,50	7,34	6,95	7,22	7,53	7,85	8,02	8,05	7,41	7,50
Нігерія	0,44	1,56	3,59	5,10	5,14	5,22	5,31	5,42	5,47	4,27	4,20	4,26
Німеччина	0,12	0,20	0,20	0,23	0,28	0,30	0,33	0,35	0,33	0,37	0,37	0,30
Південна Африка	4,30	3,90	3,80	3,48	3,03	3,45	3,66	3,90	3,53	3,76	4,46	3,52
Росія	0,60	1,10	1,40	0,90	0,70	0,81	0,80	0,52	0,64	0,62	0,92	0,88
Румунія	3,20	3,10	2,70	2,46	2,58	3,34	3,07	2,00	3,11	3,28	3,01	3,08
США	29,7	30,4	26,2	27,1	27,9	29,2	25,5	29,5	26,3	29,6	29,8	29,4
Туреччина	0,58	0,57	0,50	1,55	0,51	0,52	0,55	0,45	0,51	0,55	0,55	0,55
Танзанія	1,40	1,70	1,90	1,63	1,85	1,91	1,82	1,63	1,65	1,65	1,61	2,03
Таїланд	1,40	1,90	1,70	1,55	1,45	1,28	1,22	1,20	1,26	1,13	1,30	1,40
Угорщина	1,30	1,10	1,10	1,08	1,15	1,21	1,12	1,26	1,03	1,05	1,06	1,02
Філіппіни	3,30	3,50	3,70	3,82	3,60	3,32	3,26	3,14	2,74	2,73	2,73	2,35
Франція	1,80	1,90	1,90	1,56	1,76	1,87	1,85	1,67	1,65	1,73	1,86	1,77
Югославія	2,30	2,40	2,30	2,23	2,17	1,52	1,39	1,40	1,37	1,44	1,37	1,35

лим вмістом клітковини (2–5 %). Ліпіди кукурудзи багаті на ненасичені жирні кислоти — олеїнову і лінолеву. Протеїн представлений неповноцінним зеїном і глютеїном, тому згодувати її слід у суміші з високопротеїновими кормами. У подрібненому вигляді кукурудзяне зерно включають як концентровану добавку для всіх тварин. Добрі результати можна одержати при згодовуванні його свиням на відгодівлі у поєднанні з соєвим шротом, збагаченим вітамінами і мінеральними речовинами. Оскільки в зерні кукурудзи мало клітковини, особливо ефективно її згодовування птиці. У складі комбікормів для свиней оптимальна частка кукурудзи — 70–80 %, для птиці — 60–70 %, для великої рогатої худоби — 55–60 %. Великій рогатій худобі і коням згодують кукурудзу грубого помелу, свиням — тонкого. Подрібнена кукурудза при зберіганні швидко зігрівається і псується. При відгодівлі молодих свиней і телят разом з кукурудзою дають ячмінь, овес, жито, шрот сої, макро- і мікродобавки, вітаміни.

В 1 кг зерна кукурудзи — 1,34 корм. од., 78 г перетравного протеїну. У 100 кг силосу кукурудзи, заготовленого у фазі молочної стиглості зерна, 0,17–0,18 корм. од., молочно-воскової — 0,22–0,24, воскової — 0,28–0,30.

Досягнення в генетиці і селекції розширили регіони вирощування кукурудзи далеко за межі помірних широт, хоча вона потребує теплого і вологого клімату. У прохолодних і помірних регіонах вона стала важливою фуражною культурою для м'ясної і молочної худоби.

Площа посіву. За площами посіву кукурудза посідає третє місце після пшениці і рису, а в групі зернофуражних культур — перше. З 1909 по 1998 рр. площі її посіву збільшилися з 71,7 до 137,5 млн. га, або майже в 3 рази. В 1998 р. у країнах Азії кукурудзу висівали на площі 42,8 млн. га, Північної Америки — 30,5 млн. га, Південної Америки — 26,1 млн. га, Африки — 24,9 млн. га, Європи — 13,0 млн. га. Перше місце серед країн за посівами кукурудзи належить США (29,4 млн. га), друге Китаю (24,1 млн. га), третє — Бразилії (10,6 млн. га). В сумі на ці країни припадає 46,7 % світової площі посіву культури (табл. 23).

Урожайність. У ХХ сторіччі урожайність зерна кукурудзи підвищилась з 14,6 до 43,9 ц/га, або в 3 рази. Урожайність зерна кукурудзи в 1998 р. в країнах Північної Америки становила 84,2 ц/га, Австралії — 55,7 ц/га, Європи — 50,3 ц/га, Азії — 38,9 ц/га, Південної Амери-

Табл. 24. Урожайність зерна кукурудзи у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979–1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	33,4	37,9	36,6	37,2	37,7	39,8	37,1	43,3	37,8	41,8	40,9	43,9
Україна	27,2	31,8	37,8	38,3	32,4	25,1	28,4	23,6	30,3	27,4	32,6	25,3
Аргентина	31,6	36,1	28,0	30,2	30,5	23,7	25,0	24,2	42,2	40,4	45,6	59,9
Болгарія	43,2	30,7	40,2	28,8	49,6	28,1	17,7	27,6	38,2	21,8	36,6	32,8
Бразилія	16,8	18,7	20,6	18,7	18,1	22,8	25,3	23,5	26,0	24,0	25,5	27,6
Єгипет	39,5	44,2	53,8	57,8	59,0	58,1	60,8	66,8	61,6	69,5	72,9	75,1
Індія	11,0	11,7	16,3	15,2	13,6	16,9	15,7	17,5	14,6	16,0	17,1	16,1
Індонезія	14,6	17,7	21,0	21,3	21,5	22,0	22,0	21,8	22,6	24,9	26,1	26,2
Італія	68,9	68,9	79,1	76,4	72,6	86,6	86,6	83,6	89,7	93,4	96,3	93,2
Іспанія	49,5	64,9	63,0	64,3	64,5	70,2	61,7	66,2	72,5	85,3	91,0	88,6
Казахстан	43,0	44,5	35,8	34,4	27,2	29,2	30,3	16,9	15,8	14,2	16,1	26,8
Канада	56,8	62,4	63,6	69,2	67,1	56,9	66,0	73,8	72,6	69,2	68,7	79,7
Кенія	13,6	18,0	18,3	17,8	15,9	17,3	12,4	20,5	19,6	16,6	14,7	16,2
Китай	30,4	36,1	38,8	45,2	45,8	45,3	49,6	50,3	49,2	52,1	43,9	52,1
Мексика	17,2	18,6	16,9	19,9	20,5	23,6	24,8	24,4	22,9	22,4	23,8	24,5
Нігерія	13,5	21,3	13,3	12,2	12,3	11,3	14,4	12,5	12,9	13,3	12,7	13,8
Німеччина	61,7	66,5	75,0	67,7	68,4	72,4	80,2	68,2	73,7	78,3	86,3	81,6
Південна Африка	26,4	19,7	31,9	25,1	27,0	8,9	26,4	30,3	13,8	27,0	22,7	21,5
Росія	24,5	27,9	32,6	28,2	26,8	26,4	30,5	17,0	27,0	17,5	29,1	9,10
Румунія	33,9	49,2	24,7	27,7	40,8	20,5	26,1	31,1	31,9	29,3	42,1	27,9
США	64,7	74,1	73,0	74,4	68,2	82,5	63,2	87,0	71,2	79,2	78,4	84,4
Таїланд	22,0	26,5	25,7	24,1	26,1	29,7	27,3	31,7	32,9	40,0	29,6	35,6
Танзанія	13,1	12,2	15,6	15,0	12,6	11,7	12,5	13,3	15,5	16,2	11,5	13,6
Туреччина	21,7	33,5	39,3	40,8	42,5	42,4	45,5	41,1	36,9	36,4	38,2	41,9
Угорщина	55,4	62,9	63,3	41,6	67,1	36,5	36,1	38,9	45,3	56,9	64,5	63,7
Філіппіни	9,7	12,3	12,3	12,7	13,0	13,7	14,7	17,2	15,2	15,9	15,9	16,2
Франція	54,6	65,8	68,7	59,5	72,8	79,7	80,3	78,3	77,2	83,8	90,6	81,5
Югославія	42,3	41,2	41,3	30,2	53,7	29,9	28,8	34,7	42,5	37,3	50,8	41,5

ки — 29,1 ц/га, Африки — 15,6 ц/га. Дані про урожайність зерна кукурудзи у світі та в окремих країнах за період 1979—1998 рр. наведено в табл. 24.

Виробництво. У ХХ столітті виробництво зерна кукурудзи збільшилося з 104,5 до 604,0 млн. т, або в 5,8 раза. За континентами в 1998 р. воно було зосереджено так: Північна Америка — 256,9 млн. т (42,5 % світового виробництва), Азія — 166,2 млн. т (27,5 %), Південна Америка — 76,0 млн. т (12,6 %), Європа — 65,7 млн. т (10,9 %), Африка — 38,7 млн. т (6,4 %). Протягом останніх 19 років валові збори її збільшились в 1,3 раза.

Серед країн в 1998 р. **основним виробником** зерна кукурудзи є США, де вона за площами посіву (29,4 млн. га), урожайністю (84,4 ц/га), валовим збором (247,9 млн. т) і вартістю продукції посідає перше місце серед всіх сільськогосподарських культур. Спочатку виробництво її зерна збільшувалося за рахунок розширення посівів та зростання урожайності, а протягом останніх років — в основному завдяки урожайності. Так, у 1930—1939 рр. в США отримували 15,2 ц/га, в 1940—1944 рр. — 20,2 ц/га, в 1950—1954 рр. — 24,4 ц/га, в 1960—1964 рр. — 39,3 ц/га, в 1994 р. — 87,0 ц/га, в

1995 р. — 71,2 ц/га, в 1996 р. — 79,2 ц/га, в 1997 р. — 78,4 ц/га, в 1998 р. — 84,4 ц/га. Нині в США зосереджено 21,4 % світових посівів кукурудзи, виробляється 41,0 % її зерна. Основні площі кукурудзи на зерно в США знаходяться у так званому кукурудзяному поясі, що включає п'ять штатів — Айова, Іллінойс, Небраска, Міннесота, Індіана, де зосереджено 59 % її посівів і виробляється 60 % урожаю. Найвищі врожаї одержують у штатах Айова і Іллінойс — 85—98 ц/га. За розрахунками американських експертів, із збільшенням попиту на внутрішньому і світовому ринках на кормове зерно виробництво кукурудзи вже в 2000 р. можна буде подвоїти без істотного збільшення площ. Для цього розроблено технологію отримання у виробничих умовах урожаю в 150—180 ц/га. Потенційна урожайність гібридів кукурудзи в штаті Айова — 163,7 ц/га, Іллінойс — 159,9 ц/га, Індіана — 162,1 ц/га, Огайо — 165,4 ц/га.

Друге місце у світі з виробництва зерна кукурудзи належить Китаю, де площа її посіву в 1998 р. становила 24,1 млн. га, урожайність — 52,1 ц/га, валовий збір — 125,2 млн. т. За період з 1979—1981 рр. по 1998 р. виробництво зерна кукурудзи тут збільшилося в 2,1 раза.

Табл. 25. Виробництво зерна кукурудзи у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	420,4	488,1	474,2	479,2	488,2	528,0	470,4	569,6	515,3	587,7	584,9	604,0
Україна	4,10	8,20	7,00	4,70	4,80	2,85	3,79	1,54	3,52	1,84	5,34	2,30
Аргентина	9,30	11,5	4,30	5,10	7,80	10,7	10,9	10,3	11,4	10,5	15,5	19,1
Болгарія	2,60	1,40	2,30	1,20	2,80	1,70	1,09	1,40	1,82	1,04	1,70	1,34
Бразилія	19,3	22,0	26,6	21,3	23,6	30,5	30,0	32,3	36,3	32,2	34,6	29,3
Єгипет	3,20	4,00	4,50	4,80	5,10	5,30	5,04	4,90	4,54	5,17	5,15	5,33
Індія	6,50	6,90	9,70	9,10	8,00	10,2	9,70	10,5	8,90	9,58	10,50	10,0
Індонезія	4,00	4,30	6,20	6,70	6,30	8,00	6,50	6,60	8,25	9,31	8,77	10,1
Іспанія	2,20	3,40	3,30	3,00	3,20	2,80	1,60	2,30	2,59	3,75	4,43	4,15
Італія	6,59	6,36	6,36	5,86	6,24	7,39	8,03	7,48	8,45	9,55	10,00	9,03
Казахстан	0,40	0,50	0,50	0,40	0,30	0,40	0,40	0,23	0,14	0,12	0,11	0,17
Канада	5,90	7,50	6,40	7,30	7,40	4,90	6,50	7,00	7,30	7,50	7,20	8,90
Кенія	1,70	2,50	2,80	2,60	2,30	2,40	2,70	3,00	2,70	2,16	2,21	2,45
Китай	60,7	64,1	79,3	97,2	99,1	95,7	103,1	103,6	112,4	127,9	104,7	125,4
Мексика	11,9	13,9	10,9	14,6	14,3	16,9	18,6	19,2	18,4	18,0	17,7	18,4
Нігерія	0,61	1,83	5,01	5,77	5,81	5,84	6,29	6,90	7,01	5,67	5,35	5,86
Німеччина	0,80	1,20	1,60	1,60	1,90	2,10	2,70	2,40	2,39	2,91	3,19	2,78
Південна Африка	11,3	7,70	12,1	8,90	8,20	3,10	9,70	11,8	4,90	10,1	10,1	7,60
Росія	1,40	3,00	4,70	2,50	2,00	2,10	2,40	0,90	1,70	1,10	2,70	0,80
Румунія	10,2	15,2	6,80	6,80	10,5	6,80	8,00	9,3	9,92	9,61	12,70	8,62
США	192,1	225,5	191,2	201,5	189,9	240,7	161,0	256,6	187,3	234,5	233,9	247,9
Таїланд	3,10	4,90	4,40	3,70	3,80	3,70	3,30	3,80	4,15	4,53	3,84	4,99
Танзанія	1,80	2,10	3,10	2,50	2,30	2,20	2,30	2,20	2,57	2,66	1,88	2,75
Туреччина	1,30	2,00	2,00	2,10	2,20	2,20	2,50	1,90	1,90	2,00	2,08	2,30
Угорщина	7,00	6,80	7,00	4,50	7,70	4,40	4,00	4,90	4,68	5,99	6,83	6,50
Філіппіни	3,20	3,90	4,50	4,90	4,70	4,60	4,80	5,40	4,16	4,35	4,33	3,82
Франція	9,60	12,4	13,3	9,30	12,9	14,9	14,8	13,0	12,7	14,5	16,8	14,4
Югославія	9,70	9,90	9,40	6,70	11,6	4,50	4,00	4,90	5,83	5,37	6,94	5,60

На третьому місці — Бразилія: площа посіву — 10,6 млн. га, урожайність — 27,6 ц/га, виробництво — 29,3 млн. т. Великими виробниками кукурудзи є Аргентина — 19,1 млн. т, Мексика — 18,4 млн. т, Франція — 14,4 млн. т, Індія — 10,0 млн. т, Італія — 9,03 млн. т, Канада — 8,9 млн. т.

Кукурудза в Україні. За загальною площею посівів кукурудзи на зерно і силос Україна входить до найбільших кукурудзосюючих країн світу. Однак вирощують її в основному на силос і зелений корм. У 1998 р. в Україні було засіяно 0,91 млн. га кукурудзою на зерно.

В останні роки (1992—1998) площі посіву кукурудзи коливалися від 1,33 млн. га. в 1993 р. до 0,91 млн. га в 1998 р. Разом з тим урожайність її зросла порівняно з початком століття в 2,4, а виробництво — в 2,6 раза.

У 1998 р. кукурудзу на зерно в Україні було посіяно на площі 0,91 млн. га; середня урожайність становила 25,3 ц/га, валовий збір — 2,3 млн. т (табл. 26).

Площі посіву за роками і врожайність кукурудзи досить-таки нестабільні. Однією з причин є те, що основні площі кукурудзи на зерно розміщені в зоні нестійкого зволоження — в Степу, і мало — в регіонах з кращою вологозабезпеченістю, зокрема, в зонах Лісостепу і лісостепових районах Полісся.

Від урожайності кукурудзи значною мірою залежить продуктивність тваринництва, однак окремими роками у зв'язку із запізнілою і прохолодною весною і використанням пізньостиглих гібридів, дозрівання її запізнюється, що може позначитись на балансі соковитих кормів і зернофуражу.

Табл. 26. Площа посіву, урожайність і виробництво зерна кукурудзи в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1913	853,0	10,2	869,7
1940	1560,8	16,3	2549,8
1950	2757,0	15,2	4177,2
1955	3543,5	20,4	7181,2
1960	3037,4	18,1	5531,2
1965	1814,5	25,8	4704,1
1970	2262,1	27,9	6336,6
1975	1246,6	24,5	3080,4
1980	1497,7	27,2	4070,4
1985	2581,3	31,8	8227,9
1990	1230,0	38,3	4736,8
1991	1455,0	32,4	4747,0
1992	1137,0	24,5	2851,0
1993	1330,7	28,1	3732,4
1994	651,9	23,6	1539,4
1995	1159,5	30,3	3518,9
1996	671,3	27,4	1837,0
1997	1636,5	32,6	5339,5
1998	907,9	25,3	2300,8

В Україні розроблена ресурсо- і енергозберігаюча технологія, що передбачає заготівлю таких видів зернофуражу із кукурудзи:

— сухе зерно кукурудзи: вологість — 12—14 %; поживність 1 кг — 1,34 корм. од.; для годівлі всіх видів тварин і птиці;

— вологе подрібнене зерно: вологість 28—35 %; подрібнення — до 2 мм (60—70 % маси); поживність 1 кг — 0,95—1,12 корм. од.; для годівлі всіх видів тварин;

— зернострижнева суміш з дозованим вмістом клітковини (5—7 %): вологість — 35—40 %; подрібнення — 2 мм, поживність 1 кг — 0,67—0,81 корм. од.; для годівлі свиней;

— подрібнені качани кукурудзи: вологість — 38—45 %; подрібнення — 3—4 мм, поживність — 0,55—0,65 корм. од.; для годівлі великої рогатої худоби і овець.

Головна умова ефективного використання вологого подрібненого зернофуражу із кукурудзи — згодовування його в складі раціонів, збалансованих за білком, амінокислотами, мінеральними речовинами, вітамінами тощо. Найкраще — із шротом сої, про що свідчить досвід США, Канади, Японії, ФРН. Однак вирішувати питання щодо кукурудзи у відриві від сої, ячменю, сорго — робити лише півділа. Як показує світова практика, революцію спроможні зробити дві культури — кукурудза і соя, що потребують практично однакових ґрунтово-кліматичних умов, добре поєднуються в сівозміні і в раціоні тварин.

1.1.2.2. Ячмінь

Ячмінь (*Hordeum*) — рослина родини злакових, одна з головних культур світового землеробства після пшениці, рису, кукурудзи. Одно- і багаторічні рослини з соломистим стеблом заввишки 60—110 см. Має одноквіткові колоски, що сидять по три на кожному виступі колоскового стрижня. Плід-зернівка, плівчаста або гола. За різними даними, має від 18 до 40 видів. Широко розповсюджені плівчасті форми, голозерні — в горах. В агрономічній практиці культурні ячмені відносять до одного збірного виду — ячменю посівного (*H. sativum*), а вже його поділяють на три підвиди: ячмінь багаторічний (*H. sativum vulgare*), ячмінь дворядний (*H. sativum distichum*) і ячмінь проміжний.

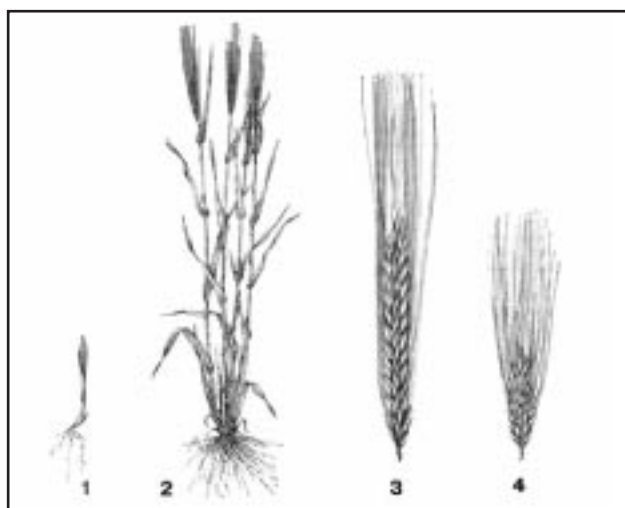
Ячмінь належить до найбільш стародавніх культур. Поряд із пшеницею він був відомий ще у кам'яному віці. Його вирощували в Єгипті за 5000 років до н.е., а в Греції, Італії, Китаї — з доісторичних часів. На території України — з III тисячоліття до н.е. Нині ячмінь вирощують в широкому ареалі — від Заполяр'я до субтропіків.

Озимий та ярий ячмінь — фуражна, продовольча і технічна культура. Він є основною сировиною для пивовар-

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

ної промисловості. Зерно містить до 76 % вуглеводів, близько 12 % білка, 7–11 % — пентозанів, 1,7–2 % — сахарози, 3,8–5,5 % — клітковини, 1,6–2 % — жиру, 2–3 % — золи, а також ферменти, вітаміни (групи В, Д, Е, каротин). Протеїн ячменю помірної розчинності і задовільного амінокислотного складу (в 1 кг зерна — 5,5 г лізину; 1,7 г — триптофану; 2 г — метіоніну; 1,9 г — цистину).

Ярий ячмінь — скоростигла пластична культура з великим розмаїттям форм. Краще за інші ярі зернові витримує повітряну посуху, забезпечуючи добрі й сталі врожаї. Росте в основному в тих самих регіонах, що й пшениця. Для виробництва пивоварного ячменю більш придатний західний регіон. Сучасні досягнення з генетики і селекції дали змогу просунути культуру ячменю на північ. Раніше ячмінь вирощували в основному для харчування у вигляді крупи, борошна, нині ж головним чином використовують на корм тваринам і в пивоварінні. Кілька років тому вчені виявили в білку ячменю такі речовини, як тригліцерид і токотриенол, здатні значно зни-

Ячмінь посівний:
1 — прорість; 2 — рослина; 3 — колос дворядного ячменю;
4 — колос багаторядного ячменю.

жувати рівень холестерину в крові. При додаванні незначної кількості цих речовин у корм птиці (25 частин на

Табл. 27. Площа посіву ячменю у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	81,2	79,2	74,9	72,8	75,6	72,5	74,3	73,5	69,3	66,4	64,7	61,7
Україна	3,50	3,10	3,20	2,71	3,14	3,43	4,22	5,09	4,37	3,43	3,70	3,56
Австралія	2,50	2,40	2,40	2,60	2,70	2,90	3,60	2,50	3,10	3,40	3,50	3,00
Білорусія	1,20	0,90	1,00	1,00	1,20	1,10	1,10	1,30	1,03	0,94	0,89	0,80
Бельгія	0,20	0,10	0,10	0,10	0,09	0,09	0,09	0,07	0,07	0,06	0,06	0,07
Болгарія	0,40	0,30	0,35	0,36	0,38	0,39	0,36	0,31	0,40	0,26	0,29	0,28
Велика Британія	2,30	2,00	1,70	1,52	1,40	1,30	1,16	1,10	1,19	1,27	1,36	1,26
Данія	1,60	1,10	0,90	0,90	0,94	0,91	0,71	0,70	0,72	0,74	0,72	0,68
Індія	1,80	1,30	1,10	1,00	0,96	0,95	0,90	0,89	0,89	0,88	0,76	0,85
Ірландія	0,40	0,30	0,30	0,24	0,20	0,18	0,18	0,17	0,18	0,18	0,19	0,19
Іспанія	3,50	4,20	4,30	4,40	4,40	4,11	3,54	3,60	3,56	3,57	3,71	3,53
Ірак	0,90	1,40	0,90	1,90	1,30	1,40	1,30	1,40	1,39	1,65	1,17	1,18
Іран	1,70	1,80	2,70	1,90	2,20	2,10	1,96	2,10	1,92	1,94	1,50	1,55
Італія	0,30	0,50	0,50	0,47	0,47	0,45	0,43	0,40	0,37	0,36	0,36	0,36
Казахстан	6,10	6,80	6,80	6,70	6,60	5,70	6,97	6,00	4,83	3,64	3,18	1,77
Канада	4,60	4,80	4,70	4,53	4,22	3,79	4,16	4,09	4,36	4,89	4,70	4,27
Китай	1,20	1,00	1,00	1,15	0,95	1,30	1,40	1,40	1,70	1,60	1,60	1,60
Марокко	2,20	2,40	2,40	2,42	2,36	2,23	2,15	2,58	1,58	2,43	2,00	2,42
Нідерланди	0,06	0,05	0,05	0,04	0,04	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04
Німеччина	2,97	2,80	2,70	2,61	2,54	2,41	2,20	2,16	2,11	2,21	2,27	2,18
Польща	1,40	1,20	1,20	1,17	1,24	1,19	1,17	1,03	1,05	1,13	1,24	1,14
Росія	18,6	16,1	14,7	13,7	15,3	14,6	15,5	16,3	14,7	11,8	12,5	12,0
Румунія	0,80	0,70	0,80	0,75	1,02	0,63	0,64	0,55	0,58	0,52	0,62	0,51
Сирія	1,20	1,40	2,73	1,60	2,23	2,27	2,17	1,89	1,96	1,55	1,57	1,58
США	3,20	4,70	3,40	3,05	3,40	2,95	2,73	2,70	2,54	2,74	2,60	2,37
Туреччина	2,80	3,40	3,30	3,32	3,44	3,38	3,46	3,40	3,53	3,65	3,70	3,77
Угорщина	0,27	0,30	0,28	0,30	0,36	0,48	0,43	0,43	0,39	0,33	0,37	0,38
Фінляндія	0,60	0,50	0,50	0,49	0,54	0,47	0,46	0,51	0,52	0,54	0,59	0,58
Франція	2,70	2,30	1,80	1,76	1,75	1,80	1,62	1,40	1,39	1,54	1,69	1,62
Чехія і Словаччина	0,97	0,80	0,80	0,75	0,79	0,89	0,67	0,68	0,79	0,83	0,89	0,83
Швейцарія	0,05	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,05	0,05	0,05
Швеція	0,70	0,60	0,50	0,50	0,50	0,43	0,40	0,47	0,45	0,47	0,48	0,45

1 млн. частин усього корму) зменшувався вміст холестерину в її крові на 40 %. Побічних явищ не виявлено.

Зерно ячменю — високопоживний енергетичний і дієтичний корм для всіх видів і вікових груп тварин та птиці. Широко використовується при відгодівлі свиней. Сало при цьому отримують щільне, зернистої будови, приємне на смак. До складу комбікормів подрібненого ячменю включають 30—50 % (за масою), для беконної відгодівлі свиней — 60—70 %. При м'ясній відгодівлі добрі результати можна одержати, згодовуючи ячмінь, збагачений лізином, вітамінами і мінеральними речовинами. У комбікорми для свиней ячмінь розмелюють до дрібного помелу, великій рогатій худобі і вівцям — до середнього. Для приготування комбікорму поросяткам-сисунам із зерна попередньо знімають плівку. Враховуючи, що ячмінь більшою мірою, ніж овес, сприяє ожирінню тварин, його норму слід обмежувати при годівлі племінного поголів'я. Кормові властивості ячменю значно кращі, ніж пшениці. Якщо для нормальної годівлі тварин у білку ячменю не вистачає 20 % лізину, то в білку пшениці — 43 %.

Цінність ячменю полягає в тому, що він добре родить у регіонах з прохолодним і вологим кліматом, де кукурудзу чи сорго не вирощують або де вони дають менші врожаї. Отже, при підвищенні уваги до ячменю можна істотно збільшити виробництво зерна.

Площа посіву. Ячмінь у групі зернофуражних культур за площею посіву займає друге місце. За період з 1979 по 1998 рр. посіви ячменю зменшилися з 81,2 до 61,7 млн. га, або в 1,3 раза. За континентами посіви ячменю в 1998 р. були розміщені так: Європа — 14,8 млн. га (24 %), Азія — 12,2 млн. га (19,8 %), Північна Америка — 6,9 млн. га (11,2 %), Африка — 5,5 млн. га (8,9 %), Австралія — 2,5 (4,1 %), Південна Америка — 0,6 млн. га (1 %). Серед країн за посівами ячменю першість належить Росії — 12 млн. га, друге місце — Канаді (4,27 млн. га), третє — Туреччині (3,77 млн. га), четверте — Україні (3,56 млн. га) (табл. 27).

Урожайність. Ячмінь має досить високий потенціал урожайності. З початку століття вона зросла з 11,6 до 22,5 ц/га (1998 р.), або в 1,9 раза. Причому, якщо в

Табл. 28. Урожайність ячменю у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	19,0	22,3	22,4	23,2	22,3	22,7	22,8	21,9	20,3	23,4	23,9	22,5
Україна	20,8	25,8	32,5	33,6	25,2	29,5	32,2	28,5	21,8	16,7	19,9	16,5
Австралія	12,9	14,9	17,1	16,1	17,1	18,3	19,1	10,6	18,7	19,9	18,6	18,2
Білорусія	16,9	30,0	33,3	28,2	25,4	26,6	28,4	20,9	19,0	23,4	26,7	23,1
Бельгія	48,8	55,2	56,8	54,4	60,9	57,1	56,0	56,5	63,6	72,2	68,1	61,6
Болгарія	34,0	30,7	43,7	38,5	39,2	30,5	26,2	29,4	29,6	17,5	27,8	27,1
Велика Британія	43,1	49,5	48,9	52,1	54,8	56,8	51,6	53,7	57,3	61,4	57,6	51,8
Данія	39,5	48,0	50,2	55,4	53,7	32,7	47,3	49,2	54,3	53,5	54,0	52,1
Ірландія	47,1	50,1	56,0	58,3	59,4	63,3	55,1	60,0	60,1	67,5	57,3	56,3
Іспанія	18,6	25,2	21,8	21,5	21,0	14,9	27,4	21,1	14,2	29,9	23,2	30,9
Індія	11,2	12,4	15,9	15,0	17,0	17,8	16,7	18,3	14,4	18,7	18,9	20,0
Італія	28,1	34,8	34,9	36,5	38,0	38,7	38,1	37,9	38,0	37,6	33,1	38,1
Казахстан	10,5	9,30	8,50	12,8	4,70	14,9	10,3	9,10	4,58	7,41	8,14	6,19
Канада	24,0	26,1	25,1	29,7	27,6	28,8	31,2	28,6	29,9	31,8	28,8	29,7
Китай	24,2	26,5	31,3	26,1	26,3	26,2	25,0	22,9	26,0	27,4	25,0	27,5
Марокко	7,90	10,7	12,5	8,90	13,8	4,80	4,80	14,4	3,90	15,8	6,60	8,10
Нідерланди	47,0	50,6	50,2	54,2	56,8	59,9	62,6	52,1	56,9	66,1	64,2	62,6
Німеччина	40,9	49,7	53,2	53,2	57,2	50,7	50,0	50,6	56,4	54,7	58,9	57,4
Польща	26,2	32,9	33,3	35,9	34,4	23,5	27,9	26,0	31,3	30,4	31,1	31,7
Росія	13,0	15,4	15,1	19,8	14,5	18,5	17,3	16,5	10,7	13,5	16,6	8,19
Румунія	27,8	27,2	44,8	35,8	29,0	26,7	24,4	30,1	31,2	21,5	30,5	24,3
Сирія	9,00	5,30	0,90	3,10	4,10	4,80	7,20	8,30	8,69	10,7	6,25	5,37
США	27,5	27,4	26,2	30,2	29,7	33,8	31,7	30,3	30,8	31,5	31,4	32,3
Туреччина	19,2	19,4	13,5	22,0	22,7	20,4	21,7	20,6	21,2	21,9	22,2	23,9
Угорщина	32,2	37,3	47,4	46,1	43,6	35,9	26,5	37,2	35,8	28,3	35,9	35,6
Фінляндія	24,6	28,7	31,5	35,4	32,9	28,1	36,7	36,8	34,2	34,3	34,0	32,8
Франція	41,2	50,7	53,6	57,1	60,8	58,2	55,3	54,4	55,4	62,0	59,9	65,1
Чехія і Словаччина	36,4	44,3	47,3	54,7	47,9	40,5	52,2	52,9	36,2	34,8	37,1	36,6
Швейцарія	45,9	53,3	64,6	57,2	59,9	60,1	63,5	63,5	55,5	65,2	65,2	66,2
Швеція	34,3	34,5	39,2	45,4	41,4	29,2	42,1	36,2	39,5	45,1	43,7	37,9

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Табл. 29. Площа посіву, урожайність і виробництво ячменю в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1913	5845,5	9,30	5441,4
1940	4100,4	14,1	5788,9
1950	2756,5	7,80	2158,7
1955	2414,2	17,1	4137,3
1960	2543,4	17,4	4437,7
1965	2789,1	17,2	4784,9
1970	3369,6	23,9	8060,2
1975	3993,5	18,4	7333,3
1980	3474,2	19,9	6910,2
1985	3147,9	24,7	7763,1
1990	2729,0	33,6	9169,0
1991	3190,0	25,2	8047,0
1992	3451,0	29,3	10106,0
1993	3965,6	31,7	12574,2
1994	5092,1	28,5	14508,7
1995	4373,5	21,8	9543,0
1996	3425,0	16,7	5725,6
1997	3704,0	19,9	7407,4
1998	3561,6	16,5	5869,5

першій половині ХХ століття зростала повільно, то в другій — досить інтенсивно. За континентами продуктивність ячменю в 1998 р. була такою: в Північній Америці — 30,7 ц/га, Європі — 25,9 ц/га, Південній Америці — 18,8 ц/га, Азії — 16,6 ц/га, Африці — 8,9 ц/га. Найвищі врожаї одержано в європейських країнах: у Швейцарії — 66,2 ц/га, Франції — 65,1 ц/га, Нідерландах — 62,6 ц/га, Бельгії — 61,6 ц/га, Німеччині — 57,4 ц/га, Ірландії — 56,3 ц/га, Великій Британії — 51,8 ц/га, Швеції — 37,9 ц/га, Угорщині — 35,6 ц/га (табл. 28).

Виробництво. Виробництво зерна ячменю у першій половині століття зростало переважно завдяки розширенню його посівів. За даними 1998 р., найбільше його виробили в Європі — 83,6 млн. т (60,2 %) світового виробництва, Азії — 22,7 млн. т (16,4 %), Північній Америці — 20,4 млн. т (14,7 %). Серед країн — у Канаді — 12,7 млн. т, Німеччині — 12,5 млн. т, Росії — 9,8 млн. т, Туреччині — 9,0 млн. т, США — 7,7 млн. т, Великобританії — 6,5 млн. т, Україні — 5,8 млн. т, Австралії — 5,4 млн. т (табл. 30).

Табл. 30. Виробництво ячменю у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	159,8	176,7	167,5	177,9	168,2	164,6	169,1	160,8	140,9	155,6	155,0	138,8
Україна	7,20	8,10	10,5	9,20	8,10	10,1	13,6	14,5	9,54	5,73	7,41	5,87
Австралія	3,30	4,00	4,00	4,10	4,50	5,40	7,00	2,60	5,80	6,70	6,40	5,40
Білорусія	2,10	2,80	3,40	2,90	3,00	2,90	3,20	2,70	1,96	2,19	2,36	1,85
Бельгія	0,80	0,70	0,60	0,60	0,60	0,50	0,50	0,40	0,42	0,45	0,43	0,41
Болгарія	1,40	0,80	1,50	1,40	1,50	1,20	0,95	1,15	1,17	0,46	0,81	0,75
Велика Британія	10,1	9,70	8,10	7,90	7,60	7,40	6,00	5,90	6,83	7,78	7,83	6,54
Данія	6,30	5,00	5,00	5,00	5,00	3,00	3,40	3,50	3,90	3,95	3,89	3,53
Ірландія	1,64	1,49	1,33	1,22	1,15	1,17	0,96	0,91	1,08	1,23	1,09	1,07
Іспанія	2,00	1,60	1,70	1,50	1,60	1,70	1,50	1,60	5,05	10,7	8,59	10,9
Індія	0,90	1,60	1,60	1,70	1,80	1,74	1,60	1,50	1,28	1,65	1,44	1,70
Італія	1,60	1,50	1,50	1,40	1,10	1,20	1,00	1,02	1,42	1,35	1,18	1,37
Казахстан	5,40	5,40	5,70	8,50	3,10	8,50	7,20	5,50	2,21	2,70	2,58	1,09
Канада	11,2	12,4	11,7	13,4	11,6	10,9	13,0	11,7	13,0	15,6	13,5	12,7
Китай	3,10	2,70	3,00	3,00	2,50	3,40	3,50	3,20	4,42	4,39	4,00	4,40
Марокко	1,70	2,50	3,00	2,10	3,30	1,10	1,00	3,70	0,60	3,80	1,30	2,00
Нідерланди	0,26	0,20	0,25	0,22	0,24	0,20	0,25	0,23	0,20	0,23	0,27	0,26
Німеччина	12,2	14,1	14,4	14,0	14,5	12,2	11,0	10,9	11,9	12,1	13,4	12,5
Польща	3,56	4,01	3,91	4,22	4,26	2,82	3,25	2,69	3,28	3,44	3,87	3,61
Росія	24,0	24,8	22,2	27,2	22,2	27,0	26,8	27,1	15,8	15,9	20,8	9,80
Румунія	2,30	1,90	3,40	2,70	3,00	1,70	1,55	1,66	1,82	1,11	1,89	1,24
Сирія	1,10	0,70	0,30	0,90	0,90	1,10	1,60	1,57	1,71	1,65	0,98	0,85
США	8,80	12,90	8,80	9,20	10,1	10,0	8,70	8,20	7,83	8,62	8,15	7,67
Туреччина	5,50	6,50	4,50	7,30	7,80	6,90	7,50	7,00	7,50	8,00	8,20	9,00
Угорщина	0,90	1,00	1,30	1,40	1,60	1,70	1,14	1,60	1,41	0,92	1,33	1,34
Фінляндія	1,40	1,90	1,60	1,70	1,80	1,30	1,70	1,86	1,76	1,86	2,00	1,90
Франція	11,0	11,4	9,80	10,0	10,6	10,5	9,00	7,60	7,68	9,52	10,1	10,6
Чехія і Словаччина	3,50	3,50	3,60	4,10	3,80	3,60	3,50	3,60	2,93	2,98	3,35	3,08
Швейцарія	0,20	0,40	0,40	0,30	0,40	0,36	0,40	0,37	0,30	0,33	0,31	0,33
Швеція	2,30	2,30	1,90	2,10	1,90	1,30	1,67	1,71	1,79	2,11	2,09	1,71

Ячмінь в Україні. Використовуючи нові сорти ячменю, інтенсивну технологію вирощування, багато господарств України отримують по 58—70 ц/га його зерна. За 85 років (1913—1998) урожайність ячменю зростає в 1,7 раза, виробництво — в 1,1 раза.

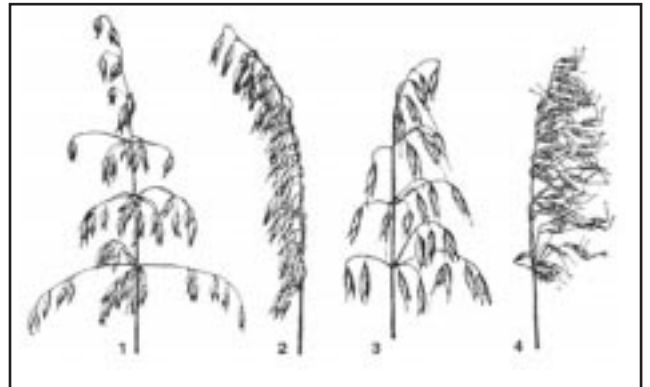
Рекордного врожаю ячменю зібрано в 1994 р. — 14,5 млн. т, а рекордна урожайність зафіксована в 1990 р. — 33,6 ц/га (табл. 29).

1.1.2.3. Овес

Овес (*Avena L.*) — важлива зернова культура, належить до родини Poaceae Barnh/Gramineae juss. До роду *Avena L.* входить понад 20 видів вівса, з яких 4 — культурних. Найбільше значення має *A. sativa* — овес посівний, який вирощують як кормову і круп'яну культуру, а в південних країнах — більш посухостійкий *A. byzantia* — візантійський вид. Овес — самозапильовач, хоч бувають випадки перехресного запилення.

Належить до стародавніх культур, хоч у віддалені часи був як засмічувач пшениці і ячменю. В Європі відомий за 1500—1700 років до н.е. Має досить значне поширення, особливо в регіонах з вологим і прохолодним кліматом. При просуванні на північ і в гори, будучи витривалішим, витісняє інші культури.

У світових ресурсах частка вівса досить помітна, але виробництво його зменшується.

Волоті вівса:

1, 2 — посівного; 3 — візантійського; 4 — піщаного.

Високий вміст білка (12—18 %), крохмалю (40—45 %), клітковини (10,5 %), жиру (4—5 %), золи (4—2 %), амінокислот і мінеральних речовин визначає його кормові якості: 1 кілограм вівса прийнято за 1 кормову одиницю. Перетравність його органічної речовини — 70 %. Протеїн вівса має високу розчинність. У 1 кг зерна міститься: 5,5 г — лізину; 0,69 г — триптофану; 1,65 г — метіоніну; 2,27 г — цистину.

У складі вівса — стерини, стероїдні сапоніни, кумарин, глікозид, ванілін, вітамін Е, ретинол, тіамін, рибофлавін, органічні кислоти. У зерні багато крохмалю, жиру, білка. Крохмаль вівса має дрібні зерна, швидко і з невеликими затратами енергії перетравлюється, жир вважа-

Табл. 31. Площа посіву вівса у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	25,6	25,2	23,0	21,3	20,6	19,8	19,6	19,7	17,4	16,8	16,2	14,6
Україна	0,70	0,60	0,5	0,49	0,49	0,5	0,5	0,6	0,56	0,48	0,55	0,55
Австралія	1,20	1,10	1,10	1,04	1,20	1,15	1,00	0,72	1,10	1,05	0,93	0,79
Аргентина	0,35	0,33	0,50	0,32	0,46	0,41	0,29	0,30	0,21	0,25	0,29	0,25
Білорусія	—	—	—	—	—	0,33	0,31	0,38	0,34	0,34	0,33	0,30
Болгарія	0,05	0,03	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04
Велика Британія	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,10	0,09	0,11	0,11	0,10	0,10	0,10
Іспанія	0,45	0,46	0,36	0,35	0,32	0,31	0,32	0,35	0,37	0,39	0,40	0,39
Італія	0,20	0,20	0,20	0,16	0,15	0,15	0,14	0,15	0,13	0,14	0,15	0,15
Казахстан	0,50	0,40	0,40	0,40	0,50	0,46	0,55	0,65	0,50	0,50	0,39	0,18
Канада	1,50	1,40	1,70	1,15	0,80	1,24	1,34	1,51	1,21	1,68	1,50	1,60
Китай	0,40	0,30	0,50	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40
Німеччина	0,86	0,60	0,52	0,47	0,38	0,36	0,36	0,38	0,31	0,30	0,31	0,26
Польща	1,10	1,00	0,80	0,75	0,70	0,67	0,64	0,62	0,60	0,62	0,62	0,56
Росія	9,90	11,0	9,20	9,10	9,00	8,54	8,40	8,33	—	—	—	—
Румунія	0,05	0,07	0,10	0,14	0,21	0,30	0,36	0,33	0,24	0,23	0,21	0,22
США	3,70	3,30	2,80	2,40	1,94	1,82	1,54	1,63	1,20	1,09	1,18	1,12
Угорщина	0,05	0,04	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05
Фінляндія	0,44	0,41	0,45	0,45	0,34	0,33	0,33	0,33	0,33	0,37	0,37	0,38
Франція	0,50	0,40	0,27	0,22	0,18	0,17	0,17	0,17	0,15	0,14	0,13	0,14
Чехія і Словаччина	0,10	0,10	0,10	0,09	0,09	0,08	0,09	0,09	0,08	0,07	0,10	0,08
Швейцарія	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Швеція	0,46	0,45	0,41	0,37	0,35	0,34	0,30	0,34	0,27	0,28	0,31	0,32

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

ється нейтральним, містить велику кількість поліненасичених незамінних жирних кислот і гормоноподібних речовин.

Овес вважається дієтичним кормом, високо ціниться в годівлі коней, племінних плідників і молодняка тварин усіх видів. Через великий вміст у жирі ненасичених жирних

Табл. 32. Урожайність вівса у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	16,0	19,7	18,1	18,4	16,1	17,2	18,4	17,1	16,5	18,4	19,6	17,7
Україна	16,7	23,2	26,7	26,5	19,0	25,2	29,0	22,9	20,1	15,2	19,2	13,5
Австралія	11,5	12,5	11,4	14,7	14,6	16,9	16,5	9,4	16,5	15,7	17,0	15,7
Аргентина	12,6	12,0	15,1	13,4	13,4	15,9	20,9	14,4	12,2	12,6	17,7	12,0
Білорусія	—	—	—	—	—	21,7	28,2	20,0	18,9	21,1	25,3	20,9
Болгарія	13,1	13,9	28,3	18,3	14,5	19,2	15,0	15,7	13,2	11,4	12,2	12,2
Велика Британія	41,2	45,8	32,3	43,5	50,7	50,1	52,0	55,0	55,1	61,4	57,7	58,6
Іспанія	11,6	11,2	14,1	14,7	12,4	10,0	13,7	11,6	6,3	17,0	12,7	17,5
Італія	19,4	20,0	17,5	19,1	24,7	22,8	25,9	25,4	22,4	24,7	20,6	24,8
Казахстан	14,0	16,2	6,90	16,0	4,5	15,9	14,6	12,7	5,00	7,90	7,40	4,20
Канада	19,9	21,2	20,8	23,3	21,3	22,8	26,6	24,5	23,7	25,9	23,3	24,8
Китай	15,0	16,3	12,0	15,0	15,0	15,0	17,5	18,0	18,8	20,0	18,8	20,0
Німеччина	39,2	48,1	38,0	43,3	49,2	36,8	48,3	46,0	45,9	53,1	51,1	48,4
Польща	22,0	27,0	27,2	28,4	27,3	18,4	23,3	20,1	25,1	25,3	26,0	26,0
Росія	12,7	15,5	13,0	13,5	11,5	13,2	13,8	12,9	10,8	12,0	14,4	8,70
Румунія	10,0	14,1	15,9	16,3	12,3	16,7	15,2	14,8	16,9	12,4	15,3	16,1
США	19,3	22,8	19,5	21,6	18,2	23,5	19,5	20,5	19,6	20,7	21,7	21,7
Угорщина	27,9	29,6	33,4	34,1	26,5	28,1	18,2	22,9	26,0	23,5	26,4	25,6
Фінляндія	26,6	29,6	32,3	32,3	33,7	30,2	36,4	34,6	33,3	33,7	33,7	34,1
Франція	35,3	40,9	38,8	38,9	41,4	41,4	41,7	41,3	40,4	44,5	42,5	46,5
Чехія і Словаччина	31,9	37,4	32,2	45,3	38,9	30,1	37,8	—	57,8	55,4	57,0	55,6
Швейцарія	47,2	52,3	55,9	52,4	53,4	50,7	58,5	59,1	52,9	57,7	57,3	55,1
Швеція	35,5	37,5	35,4	43,0	41,2	23,6	42,7	30,0	19,9	15,2	19,2	13,5

Табл. 33. Виробництво вівса у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	40,96	49,6	41,7	39,1	33,1	33,9	35,6	33,7	28,6	30,9	31,8	25,8
Україна	1,20	1,50	1,5	1,30	0,95	1,25	1,48	1,39	1125,9	731,3	1062,3	741,3
Австралія	1,39	1,33	1,64	1,64	1,69	1,94	1,65	0,68	1,90	1,70	1,60	1,20
Аргентина	0,43	0,40	0,67	0,43	0,61	0,65	0,60	0,44	0,26	0,31	0,51	0,30
Білорусія	—	—	—	—	—	0,72	0,87	0,76	0,64	0,71	0,82	0,62
Болгарія	0,06	0,04	0,10	0,06	0,05	0,08	0,05	0,08	0,05	0,04	0,04	0,04
Велика Британія	0,60	0,60	0,50	0,53	0,59	0,50	0,48	0,61	0,62	0,59	0,58	0,59
Іспанія	0,53	0,68	0,51	0,52	0,40	0,31	0,43	0,40	0,23	0,66	0,50	0,69
Італія	0,40	0,40	0,30	0,30	0,36	0,33	0,37	0,37	0,30	0,35	0,31	0,38
Казахстан	0,70	0,60	0,30	0,60	0,20	0,73	0,80	0,82	0,25	0,36	0,29	0,07
Канада	2,99	3,00	3,50	2,70	1,80	2,80	3,60	3,70	2,87	4,36	3,48	3,96
Китай	0,60	0,50	0,60	0,90	0,60	0,60	0,70	0,72	0,75	0,80	0,75	0,80
Німеччина	3,30	2,80	2,30	2,10	1,87	1,31	1,73	1,75	1,42	1,61	1,60	1,28
Польща	2,40	2,70	2,20	2,10	1,90	1,22	1,50	1,24	1,50	1,58	1,63	1,46
Росія	12,6	17,0	12,0	12,3	10,4	11,2	11,6	10,8	8,56	8,35	9,39	4,60
Румунія	0,05	0,10	0,20	0,20	0,30	0,51	0,55	0,49	0,40	0,29	0,33	0,36
США	7,20	7,60	5,40	5,20	3,50	4,30	3,00	3,34	2,35	2,25	2,56	2,43
Угорщина	0,13	0,10	0,15	0,16	0,14	0,15	0,10	0,13	0,14	0,11	0,14	0,13
Фінляндія	1,18	1,22	1,44	1,46	1,16	1,00	1,20	1,15	1,10	1,30	1,24	1,30
Франція	1,90	1,80	1,00	0,85	0,73	0,70	0,73	0,69	0,60	0,62	0,57	0,63
Чехія і Словаччина	0,40	0,50	0,33	0,42	0,35	0,25	0,30	25,00	0,23	0,26	0,30	0,22
Швейцарія	0,05	0,05	0,06	0,06	0,06	0,05	0,06	0,06	0,04	0,04	0,04	0,04
Швеція	1,64	1,67	1,46	1,58	1,43	0,81	1,30	1,02	0,95	1,20	1,27	1,15

кислот і значної кількості клітковини до раціону відгодівельних свиней включають в обмеженій кількості. Для поросят-сисунів і відлучених, телят молочного періоду і молодняка птиці використовують без плівки, що становить до 30 % маси зерна. У плівці багато клітковини, мало протеїну, жиру і мінеральних речовин, за поживністю вона прирівнюється до соломи. Створено сорти голозерного вівса. До складу комбікормів овес включають у тих кількостях, що й ячмінь, за винятком комбікормів для свиней м'ясної і беконної відгодівлі, де його звичайно не більше 15 %. Для молодняка із вівса готують відвари, каші. У раціони свиней на відгодівлі овес у великій кількості не рекомендують, оскільки знижується якість сала.

У світі знижується інтерес до вівса як кормової культури. Одна з головних причин — структурні зміни в тваринництві, а саме — зменшення поголів'я коней, для яких овес є головним кормом; друга — порівняно невисока врожайність; третя — менша енергетична поживність вівса, ніж інших зернофуражних культур: якщо 1 кг вівса еквівалентний 1 корм. од., то 1 кг зерна кукурудзи — 1,34; ячменю — 1,2; сорго — 1,1; гороху — 1,14; сої — 1,30; кормових бобів — 1,15; люпину — 1,11; чини — 1,11; вики — 1,19.

Площа посіву. Площі посіву вівса за період з 1979 по 1998 р. зменшилися у світі з 25,6 до 14,6 млн. га, тобто в 1,75 раза. Основні площі в 1998 р. було сконцентровано в Європі — 9,4 млн. га, Північній Америці — 2,7 млн. га, серед країн найбільші — в Росії — 5,3 млн. га, на значних масивах висівають його в Канаді — 1,6 млн. га, США — 1,1 млн. га, Австралії — 0,79 млн. га (табл. 31).

Табл. 34. Площа посіву, урожайність і виробництво вівса в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1913	2922,7	10,4	3025,8
1940	2281,3	12,1	2765,2
1950	1797,7	8,9	1603,7
1955	1154,8	13,61	1515,6
1960	871,4	13,0	1132,7
1965	566,3	14,9	841,4
1970	811,0	20,1	1624,7
1975	800,9	12,7	1010,4
1980	707,1	15,9	1118,9
1985	633,7	22,0	1395,6
1990	486,0	26,5	1303,0
1991	489,0	19,0	945,0
1992	492,0	25,2	1246,0
1993	508,7	29,0	1476,4
1994	603,6	22,9	1384,9
1995	558,9	20,1	1125,9
1996	482,0	15,2	731,3
1997	553,6	19,2	1062,3
1998	549,7	13,5	741,3

Урожайність. З 1979 р. по 1998 р. урожайність вівса підвищилася з 16,0 до 17,7 ц/га, або на 10,6 %. Нині в Північній Америці одержують його 23,5 ц/га, в Європі — 16,7 ц/га, Азії — 15,8 ц/га, Австралії — 15,7 ц/га, Південній Америці — 14,6 ц/га. Хоч останнім часом створено сорти вівса з потенціалом урожайності 70—80 ц/га (табл. 32).

Виробництво. У світовому зерновому господарстві обсяг виробництва зерна вівса останнім часом зменшувався. Нині у групі зернофуражних культур він посідає четверте місце після кукурудзи, ячменю і сорго.

У 1998 р. в Європі було зібрано 15,8 млн. т (61,2 % світового виробництва), в Північній Америці — 6,5 млн. т (25,2 %). Серед країн найбільшими виробниками вівса були: Росія — 4,6 млн. т, Канада — 3,96 млн. т, США — 2,43 млн. т, Німеччина — 1,46 млн. т (табл. 33).

Овес в Україні. В Україні протягом нинішнього століття площі вівса зменшилися з 2,9 до 0,55 млн. га, урожайність за останні роки коливалася від 13,5 ц/га (1998 р.) до 29,0 ц/га (1993 р.), виробництво зменшилось з 3 млн. т до 740 тис. т, тобто у 4 рази (табл. 34).

1.1.3. Зернові бобові культури

Світова потреба в білку зумовлює інтенсивне поширення однорічних зернових бобових культур. Нині за сумарною площею посіву (разом з соєю) вони займають друге місце після зернових культур.

У складі зернових бобових культур близько 60 видів. Серед них: соя, горох, квасоля, боби, люпин, вика, вигна, чина, нут, сочевиця, арахіс, лобія, каянус (голубиний горох), деліхос (гіацинтови боби), бархатні боби, канаваля, воандзея та ін. У зв'язку з тим, що серед зернових є холодостійкі і теплолюбні, посухостійкі і вологолюбні, їх вирощують на всіх континентах.

Зернові бобові відносяться до найстародавніх культур на земній кулі. Їх вирощували ще за 7000 років до н.е. (сочевиця, горох, чина) і за 4000—6000 рр. (соя, нут, кормові боби).

Зерновим бобовим належить особлива роль у розв'язанні білкової проблеми. Це головне джерело збалансованого за амінокислотами, найдешевшого, екологічно чистого білка. У зерні однорічних зернових бобових культур (соя, горох, кормові боби, люпин, вика, чина, нут та ін.) більше протеїну (20—50 %), але менше жиру (крім сої — 20 %). Зернобобові багаті на рибофлавін, але бідніші на каротин. За енергетичною поживністю наближаються до ячменю, трохи поступаючись кукурудзі. Містять значну кількість незамінних і критичних амінокислот, а соя — ще й незамінні жирні кислоти.

У протеїні бобових — понад 80 % фракцій, розчинних у воді і сольовому розчині, що зумовлює високу ефек-

тивність його використання в організмі моногастричних тварин. У жуйних через це протеїн швидко розщеплюється до аміака, що невдовзі виводиться з організму. У зерні майже всіх зернобобових містяться різні антипоживні речовини (інгібітори ферментів, зокрема трипсину, алкалоїди тощо). Більшість цих антипоживних речовин білкової природи і їх можна інактивувати за допомогою температурної обробки.

Особливе місце серед зернобобових культур належить сої, з якої одержують харчовий білок і олію, а шрот широко використовують як високоякісний інгредієнт у кормовиробництві та в харчовій промисловості. Зерно бобових містить багато рослинних білків: горох — 20–22 %, соя — 33–40 %, квасоля — 23–25 %, люпин — 35,8 %, боби — 32 %, чина — 28 %, вика — 28–33 %, арахіс — 24 %. Із сої та арахісу виробляють ще й олію, що має харчове, кормове і технічне значення.

1.1.3.1. Горох

Горох (*Pisum*) — рід однорічних і багаторічних трав'янистих рослин родини бобових, включає 6 видів, поширених переважно в Середземномор'ї і Середній Азії, з них в Україні — 3, в культурі — горох посівний і горох польовий, або пелюшка. Зерно гороху містить 20–23 % білка, крохмаль, цукри, жир, вітаміни, каротин, мінеральні речовини. У 100 г його зерна міститься 336 калорій (в 100 г пшениці — 347, яловичини — 171). Білка приблизно стільки ж, як і в сирому м'ясі.

Горох — традиційна зернова бобова культура в районах прохолодного клімату. Найбільш поширений в Європі і Азії, зовсім мало висівають його в Північній Аме-

риці, де перевагу надають сої, Південній Америці, Австралії. Всього, за даними світової статистики, горох висівають більше як у 70 країнах.

Введений в культуру, очевидно, разом із пшеницею, ячменем, просом, бобами. На території України з'явився, ймовірно, в III–II тисячолітті до н.е., про що свідчать археологічні розкопки на території Чернівецької та Івано-Франківської областей. Батьківщиною гороху вважають Середню Азію — райони між Середземномор'ям і Гімалаями.

Горох холодостійкий, скоростиглий і невибагливий до ґрунтів. Вирощують його як продовольчу і кормову культуру. Добрий попередник у сівозміні. Насіння добре розварюється, має високі смакові якості.

Однак у гороху є істотні недоліки, що стримують розширення його посівів: при дозріванні його боби розтріскуються, зерно осипається. З огляду на це в Україні

Горох:
1 — рослина, 2 — насіння.

Табл. 35. Площа посіву гороху у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979–1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	7,488	9,066	9,591	9,211	8,694	7,813	8,060	8,060	7,226	6,433	6,681	6,898
Україна	1,100	—	1,300	1,287	1,251	1,148	1,134	1,089	0,971	0,732	0,576	0,473
Австралія	0,064	0,208	0,461	0,318	0,427	0,382	0,401	0,377	0,382	0,336	0,323	0,297
Аргентина	0,016	0,010	0,025	0,015	0,016	0,020	0,026	0,027	0,018	0,020	0,021	0,022
Бельгія	0,001	0,001	0,002	0,002	0,004	0,003	0,005	0,005	0,002	0,002	0,002	0,002
Болгарія	0,010	0,015	0,028	0,038	0,034	0,017	0,017	0,008	0,007	0,008	0,009	0,009
Велика Британія	0,033	0,092	0,086	0,077	0,078	0,079	0,081	0,068	0,076	0,079	0,078	0,078
Данія	0,003	0,122	0,118	0,112	0,097	0,117	0,120	0,101	0,074	0,069	0,097	0,097
Ефіопія	0,185	0,130	0,135	0,110	0,130	0,130	0,126	0,126	0,170	0,180	0,180	0,182
Індія	0,508	0,443	0,443	0,507	0,555	0,579	0,609	0,624	0,735	0,800	0,880	0,880
Канада	0,051	0,074	0,170	0,121	0,198	0,259	0,467	0,703	0,791	0,520	0,848	1,079
Китай	1,433	1,270	1,300	1,300	1,202	1,120	1,300	1,300	0,659	0,700	0,700	0,750
Нідерланди	0,004	0,019	0,016	0,012	0,007	0,004	0,002	0,002	0,001	0,002	0,001	0,001
Пакистан	0,171	0,145	0,145	0,143	0,143	0,141	0,141	0,140	0,136	0,142	0,142	0,140
Росія	1,400	—	1,386	1,377	1,374	1,908	1,740	1,750	1,449	1,086	0,959	0,950
Румунія	0,016	0,095	0,050	0,050	0,033	0,022	0,032	0,034	0,032	0,028	0,019	0,014
США	0,070	0,074	0,075	0,069	0,076	0,066	0,063	0,054	0,082	0,086	0,115	0,128

створено сорт “Неосыпающийся 1”. Проте основні площі в Україні займають нині сорти гороху селекції Уладівської селекційно-дослідної станції (Вінницька область). У Великій Британії виведено два нових сорти — Прогрета і Філбай; перший — з дрібним листям, що не полягає, високоурожайний, другий замість листків має вусики, менше випаровує вологи, не полягає, високоурожайний.

Горохо-злакові сумішки вирощують на зелений корм, силос, сінаж. В 1 кг зерна гороху міститься: 1,17 корм. од.; 180—240 г перетравного протеїну; 12,5 г — лізину; 1,7 г — метіоніну; 0,2 г — цистину і 1,5 г — триптофану.

Площі посіву. Хоч за посівами гороху і не лідер серед однорічних бобових, однак відіграє важливу роль у

розв'язанні зернової і білкової проблеми в ряді країн. Однак за період 1979—1998 рр. посиви його зменшилися з 7,49 до 6,9 млн. га — на 7,85 %. Основні площі гороху розміщені в Європі — 2,9 млн. га і Азії — 1,9 млн. га. Найбільші серед країн — в Канаді — 1,1 млн. га, Китаї — 0,75 млн. га, Україні — 0,47 млн. га (табл. 35).

Урожайність гороху з 1979—1981 рр. по 1998 р. зросла з 10,9 до 19,1 ц/га — в 1,75 раза. Найвища вона в країнах Європи — 26,0 ц/га, в Північній Америці — 21,8 ц/га, Азії — 11,5 ц/га, Південній Америці — 11,4 ц/га, Африці — 6,8 ц/га (табл. 36).

Виробництво зерна гороху за період з 1979 р. по 1998 р. збільшилося з 8,13 до 13,1 млн. т — в 1,6 раза.

Табл. 36. Урожайність гороху у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	10,9	13,7	16,7	18,0	14,9	18,2	18,5	18,0	15,9	17,0	18,5	19,1
Україна	12,7	—	21,0	23,2	14,5	24,2	24,1	22,7	14,2	13,5	15,6	23,0
Австралія	11,8	11,6	11,8	10,0	11,1	11,9	13,8	5,20	13,9	13,5	9,40	11,5
Аргентина	9,30	12,5	9,60	13,3	12,9	15,0	14,6	14,3	17,2	15,0	15,0	15,0
Бельгія	33,4	39,1	39,8	52,9	41,1	42,2	46,3	46,7	44,1	53,7	48,4	41,7
Болгарія	13,0	11,2	16,2	13,9	9,80	17,7	17,6	14,9	15,9	13,4	13,3	13,3
Велика Британія	32,5	23,4	32,1	37,0	35,9	33,0	39,6	37,9	37,6	30,4	37,9	37,9
Данія	35,1	42,7	38,8	48,2	42,2	25,6	37,6	37,7	16,1	22,9	16,3	20,0
Ефіопія	9,80	5,29	6,80	8,80	8,50	8,50	8,70	8,70	8,82	8,89	8,89	9,07
Індія	5,80	7,45	9,40	9,10	10,9	9,50	9,10	9,30	8,60	8,38	8,41	8,41
Канада	17,4	22,6	15,7	21,3	20,7	18,8	20,8	20,5	18,4	22,6	20,8	21,7
Китай	15,8	13,1	10,8	13,6	13,8	13,4	10,6	11,9	15,2	16,8	15,4	16,5
Нідерланди	37,3	36,5	46,9	50,8	42,9	45,0	45,0	45,0	50,0	40,0	50,0	50,0
Пакистан	4,60	4,69	4,90	5,00	5,00	5,00	5,10	5,10	5,44	5,51	5,51	5,83
Росія	—	—	—	—	—	13,7	13,8	14,4	8,36	12,2	14,8	8,16
Румунія	10,5	8,93	—	—	9,70	15,0	11,5	11,1	16,8	12,2	14,4	18,0
США	23,1	17,5	25,0	22,5	28,7	21,7	31,0	25,9	33,0	17,5	26,1	23,8

Табл. 37. Виробництво гороху у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	8,127	12,41	16,02	16,55	12,98	14,20	14,94	14,53	11,49	10,97	12,34	13,19
Україна	1,433	—	2,800	3,000	1,900	2,776	2,731	2,470	1,376	0,985	0,901	1,085
Австралія	0,077	0,240	0,523	0,318	0,473	0,456	0,554	0,215	0,530	0,454	0,303	0,343
Аргентина	0,015	0,013	0,024	0,020	0,020	0,030	0,038	0,038	0,031	0,030	0,032	0,033
Бельгія	0,003	0,002	0,008	0,011	0,018	0,014	0,024	0,025	0,009	0,009	0,012	0,010
Болгарія	0,013	0,017	0,046	0,053	0,033	0,030	0,030	0,012	0,011	0,011	0,012	0,012
Велика Британія	0,106	0,215	0,275	0,284	0,180	0,261	0,321	0,258	0,286	0,240	0,297	0,297
Данія	0,010	0,525	0,461	0,542	0,412	0,301	0,451	0,451	0,282	0,257	0,384	0,384
Ефіопія	0,183	0,069	0,092	0,097	0,110	0,110	0,109	0,109	0,150	0,160	0,160	0,165
Індія	0,295	0,330	0,417	0,461	0,605	0,552	0,551	0,579	0,632	0,670	0,740	0,740
Канада	0,088	0,168	0,267	0,264	0,410	0,505	0,970	1,441	1,454	1,173	1,762	2,337
Китай	2,267	1,670	1,400	1,770	1,655	1,500	1,380	1,550	1,000	1,176	1,080	1,240
Нідерланди	0,015	0,071	0,075	0,061	0,030	0,018	0,009	0,009	0,005	0,008	0,005	0,005
Пакистан	0,078	0,068	0,071	0,071	0,071	0,071	0,071	0,071	0,074	0,078	0,079	0,081
Росія	—	—	—	—	—	2,607	2,400	2,520	1,212	1,322	1,419	0,775
Румунія	0,017	0,085	0,099	0,061	0,032	0,033	0,036	0,038	0,054	0,034	0,027	0,024
США	0,163	0,130	0,176	0,155	0,217	0,144	0,195	0,139	0,269	0,151	0,300	0,304

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Серед найбільших виробників гороху (1998 р.): Канада — 2,33 млн. т, Китай — 1,24 млн. т, Україна — 1,08 млн. т, Росія — 0,77 млн. т (табл. 37).

Табл. 38. Площа посіву, урожайність і виробництво гороху в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1992	1148,2	24,2	2775,7
1993	1134,0	24,1	2731,0
1994	1088,9	22,7	2470,0
1995	970,7	14,2	1376,0
1996	731,5	13,5	985,0
1997	576,3	15,6	901,2
1998	472,9	22,9	1085,3

Горох в Україні. З 1992 р. по 1998 рр. площі посіву гороху зменшилися з 1,15 млн. га до 0,47 млн. га — в 2,4 раза, урожайність в 1998 р. становила 22,95 ц/га, виробництво за цей же період зменшилось з 2,76 млн. т до 1,09 млн. т — в 2,5 раза (табл. 38).

1.1.3.2. Соя

Соя (*Glycine*) — головна білково-олійна культура світового землеробства. У ній сконцентровано найцінніші

властивості всього рослинного світу. За обсягами виробництва і використання їй належить перше місце у світі як серед високобілкових, так і серед олійних культур. Характеризується високою адаптацією до умов регіонів, універсальністю використання, збалансованістю білка, його функціональною активністю.

Походить від дикоростучої, яку доводилося бачити у великій кількості в родючих долинах річок Далекого Сходу, на лісових галявах, гірських кам'янистих схилах, біля чагарників.

Дика соя — висока, витка рослина з невеликими бобами, дрібним зерном майже чорного кольору. Вирощуючи сою протягом тисячоліть, китайці, японці, корейці створили понад 2000 культурних сортів. Сучасні сорти мають пряме, вертикальне, міцне, з боковими гілками стебло. Листки в міру формування бувають сім'ядольні, примордіальні і справжні трійчасті. Квітки розміщені у вузлах листків, дрібні, п'ятипелюсткові, майже непомітні, білі або фіолетові, без запаху, зібрані в суцвіття. Соя — самозапилювана, перехресне запилення буває дуже рідко; понад 98 % квіток клейстогамні. Плід — біб, зігнутий або серпоподібний завдовжки 3–8 см, завширшки — 0,5–1,5 см, в

Табл. 39. Площа посіву сої у світі і в окремих країнах, млн. га

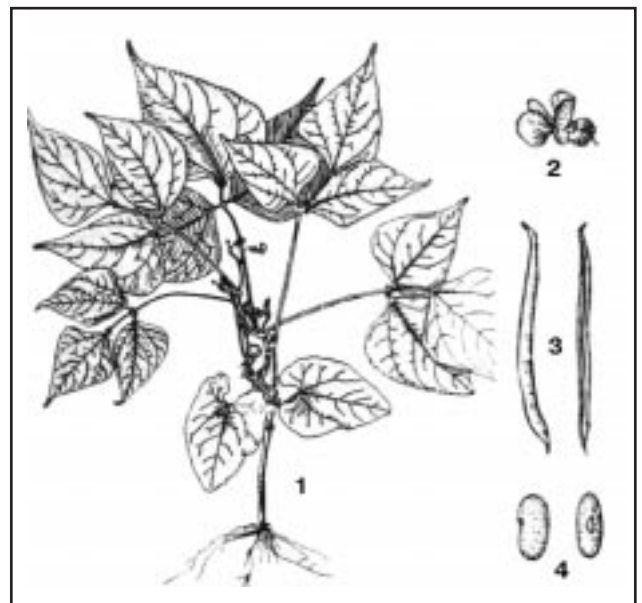
Країна	Роки											
	1979–1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	50,54	53,06	58,64	56,34	54,62	57,14	61,91	62,65	62,41	61,61	67,12	70,69
Україна	0,076	—	—	0,088	0,101	0,097	0,070	0,044	0,023	0,016	0,014	0,031
Австралія	0,050	0,063	0,071	0,049	0,040	0,030	0,030	0,038	0,017	0,024	0,039	0,052
Аргентина	1,837	3,269	3,931	4,919	4,754	4,949	5,116	5,603	5,934	5,913	6,393	6,894
Болгарія	0,095	0,071	0,021	0,017	0,011	0,021	0,021	0,009	0,015	0,017	0,018	0,018
Болівія	0,034	0,060	0,129	0,143	0,190	0,221	0,214	0,316	0,428	0,463	0,527	0,581
Бразилія	8,510	10,15	12,20	11,49	9,617	9,441	10,63	11,49	11,66	10,74	11,50	13,25
В'єтнам	0,053	0,102	0,100	0,110	0,101	0,098	0,097	0,097	0,121	0,110	0,100	0,128
Індія	0,526	1,339	2,253	2,365	3,185	3,627	4,246	3,950	4,887	5,233	5,600	6,350
Індонезія	0,775	0,896	1,198	1,334	1,368	1,435	1,470	1,480	1,477	1,279	1,119	1,091
Іран	0,045	0,066	0,063	0,067	0,041	0,082	0,085	0,086	0,087	0,087	0,090	0,090
Іспанія	0,007	0,003	0,010	0,017	0,005	0,016	0,001	0,006	0,003	0,005	0,004	0,005
Італія	—	0,093	0,477	0,521	0,381	0,340	0,185	0,205	0,195	0,223	0,294	0,351
Канада	0,279	0,405	0,539	0,464	0,598	0,560	0,720	0,830	0,824	0,862	1,059	0,980
Китай	7,506	7,725	0,539	7,564	7,045	8,987	12,38	10,28	8,130	7,476	8,505	8,205
Колумбія	0,064	0,054	0,092	0,116	0,101	0,049	0,053	0,058	0,045	0,029	0,038	0,038
Мексика	0,304	0,476	0,490	0,286	0,342	0,323	0,226	0,226	0,134	0,049	0,120	0,121
Нігерія	0,200	0,205	0,750	0,158	0,160	0,160	0,160	0,160	0,620	0,502	0,543	0,543
Парагвай	0,411	0,718	0,851	0,500	0,553	0,627	0,635	0,694	0,736	0,833	0,940	1,086
Південна Корея	0,199	0,155	0,157	0,152	0,119	0,105	0,108	0,108	0,105	0,098	0,105	0,105
Північна Корея	0,300	0,330	0,340	0,344	0,340	0,310	0,316	0,316	0,320	0,325	0,325	0,325
Росія	—	—	—	0,645	0,619	0,645	0,629	0,550	0,487	0,485	0,404	0,404
Румунія	0,325	0,318	0,512	0,190	0,108	0,166	0,075	0,064	0,073	0,080	0,060	0,144
США	27,56	24,92	24,03	22,87	23,48	23,55	22,84	24,74	24,94	25,66	28,16	28,66
Таїланд	0,110	0,240	0,502	0,408	0,318	0,343	0,380	0,350	0,275	0,255	0,260	0,265
Туреччина	0,008	0,060	0,075	0,074	0,050	0,046	0,027	0,028	0,031	0,021	0,019	0,022
Угорщина	0,021	0,024	0,054	0,042	0,025	0,028	0,015	0,025	0,010	0,012	0,014	0,018
Японія	0,140	0,133	0,151	0,146	0,141	0,110	0,087	0,061	0,068	0,082	0,083	0,083

кожному по 2–3 насінини, рідше — 4. Маса 1000 насінин — від 40 до 500 г, частіше — 120–250 г.

Спочатку сою використовували лише в центрі її походження — Південно-Східній Азії, зокрема Китаї. Саме китайці ввели сою у культуру, а також розробили способи переробки і використання її на харчові потреби.

Нині сою вирощують на всіх континентах. Вона відіграє важливу роль у формуванні зернового, харчового і кормового балансу. Соевий шрот став білковою основою кормових сумішей, за допомогою яких в Америці, Західній Європі, Південно-Східній Азії та інших регіонах успішно розвивають найінтенсивніші галузі — тваринництво, птахівництво, свинарство, молочне скотарство. Розширення посівної площі сої — це шлях до підвищення родючості ґрунту, зміцнення економіки, нарощування продовольчих ресурсів.

Соева олія використовується для виробництва маргарину, продуктів дитячого харчування, приправ, у м'ясній і консервній, фармацевтичній, лакофарбовій та інших галузях промисловості. Нині її вже почали використовувати у складі пального для автомобільних і тракторних дизельних двигунів.

Соя звичайна:

1 — рослина; 2 — квітка; 3 — плоди (боби); 4 — насіння.

За вмістом білка їй немає рівних серед зернових і зернобобових. З 1 га сої при врожайності зерна 28 ц/га одер-

Табл. 40. Урожайність сої у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	17,0	19,1	18,2	19,2	18,9	19,9	18,6	21,8	20,3	21,2	21,4	22,4
Україна	—	—	—	11,3	13,4	7,80	8,80	7,10	9,60	9,40	12,9	11,4
Австралія	17,1	17,4	18,3	15,7	15,6	21,1	16,2	20,8	15,3	18,7	19,0	17,9
Аргентина	20,1	19,8	16,5	21,7	22,6	22,9	21,6	20,2	20,4	21,1	17,2	27,1
Болгарія	13,0	5,1	10,0	8,80	18,8	8,10	7,50	10,0	9,00	5,70	10,6	10,6
Болівія	14,6	13,7	20,1	16,2	20,2	15,1	23,0	22,4	20,7	18,6	19,7	18,4
Бразилія	15,8	18,0	19,7	17,3	15,5	20,4	21,2	21,6	22,0	22,0	23,0	24,0
В'єтнам	6,50	7,75	8,20	7,90	7,90	8,00	8,30	8,30	10,3	10,3	10,2	11,0
Індія	6,80	7,64	8,01	10,2	7,80	8,60	10,9	8,4	10,2	10,0	10,0	10,0
Індонезія	8,80	9,70	10,9	11,2	11,4	11,0	11,6	10,5	11,4	11,9	12,1	12,0
Іран	14,6	15,9	14,2	13,2	15,3	15,2	15,3	15,4	15,4	16,1	16,1	16,1
Іспанія	16,9	23,0	25,6	24,3	26,2	20,2	15,8	17,5	18,0	20,0	23,0	27,0
Італія	27,0	30,5	34,0	33,6	36,8	31,3	31,6	36,1	38,0	36,9	38,2	35,0
Канада	23,4	24,9	22,5	26,1	24,4	26,0	25,7	27,1	27,9	25,2	25,8	27,9
Китай	11,0	13,6	12,6	14,5	13,8	11,5	12,4	15,9	16,6	17,7	17,3	16,8
Колумбія	20,2	19,1	19,1	19,9	19,2	19,5	21,4	20,7	21,0	21,7	23,0	25,1
Мексика	19,5	19,5	20,2	20,1	21,2	18,4	18,4	19,0	14,1	11,4	14,6	14,9
Нігерія	3,00	2,90	4,00	9,00	9,60	9,90	10,0	10,0	3,10	6,40	6,60	6,60
Парагвай	15,3	16,3	18,9	19,9	25,4	21,0	28,3	25,9	30,1	28,7	28,4	26,3
Південна Корея	12,2	14,9	15,9	15,3	15,4	16,8	14,8	14,8	15,1	16,3	15,0	15,0
Північна Корея	11,3	12,8	12,3	13,4	12,9	12,9	12,0	12,7	12,5	13,0	13,0	13,0
Росія	—	—	—	—	—	7,83	7,95	7,26	5,95	5,82	6,93	6,93
Румунія	11,1	9,64	5,93	7,40	16,6	7,60	12,7	15,9	14,7	14,1	20,0	13,9
США	19,9	22,9	21,7	22,9	23,0	25,3	21,9	28,2	23,8	25,2	26,0	26,2
Таїланд	10,1	12,8	13,3	13,0	13,7	14,0	13,5	14,3	14,0	14,0	14,1	14,0
Туреччина	8,90	20,7	21,3	21,9	22,2	20,7	23,6	22,5	24,2	24,4	21,1	22,3
Угорщина	17,9	18,9	21,9	12,9	23,0	14,3	17,2	21,2	18,5	21,7	22,4	22,2
Японія	13,7	17,1	17,9	15,1	14,0	17,1	11,5	16,2	17,3	18,1	17,3	17,3

жують 1078 кг білка, пшениці при 36 ц/га — 455 кг, гороху при 30 ц/га — 663 кг, кукурудзи при 55 ц/га — 540 кг, ячменю при 35 ц/га — 420 кг, вівса при 21 ц/га — 250 кг.

Феномен сої полягає в тому, що в ній за один вегетаційний період синтезується два врожаї — білка і жиру, а також майже всі органічні речовини, що є в рослинному світі. В її насінні міститься: 38—42 % білка, 18—23 % жиру, 25—30 % вуглеводів, ферменти, вітаміни, мінеральні речовини. Вміст білка в соєвому зерні і шроті в 3—5 разів, у концентраті — в 6—7, в ізолянті — в 9 разів більший, ніж в зерні злакових культур, а також у 2 рази більше, ніж в телятині, в 3 рази — ніж в яйцях, в 11 разів — ніж у молоці. Білок сої до того ж біологічно повноцінний: у його складі — всі незамінні амінокислоти, а також вітаміни — каротин, В₁, В₂, С, Д₁, Д₃, Е, К, ферменти (уреаза, ліпоксидаза, ліпаза, протеаза, каталаза). Особливістю хімічного складу сої є вміст в ній фосфатидів — лецитину і нефаліну, необхідних для живлення нервової тканини.

Переробка. Першими почали переробляти сою, піддаючи її ферментній обробці, китайці, які вирощують цю культуру вже третє тисячоліття. Протягом нинішнього

століття освоєно способи промислової переробки сої: гідравлічне та шнекове пресування — у 30-х роках, метод екстракції, що широко застосовується й нині, — наприкінці 40-х, за ним — метод екструзії, за якого зерно сої піддають в екструдері високому тиску та високій температурі. При екструзії зерно сої пропускають через маленький отвір під тиском, створюваним гвинтом, що крутиться з великою швидкістю всередині циліндричного барабана, і піддають термічній обробці. У результаті стінки клітин розриваються, знешкоджуються речовини, що негативно впливають на процес травлення, а в підсумку — істотно підвищується засвоюваність корму. Особлива цінність цього способу полягає в тому, що він дає змогу повністю зберегти в зерні всі наявні поживні речовини, роблячи їх лише доступнішими, а отже, й кориснішими для організму тварини. Екструдовану незнежирену сою найдоцільніше використовувати в годівлі молодняка.

Площа посіву. Сою висівають на всіх континентах. Загальна площа її посіву в 1998 р. становила 70,7 млн. га, з них в Північній Америці — 29,8 млн. га (42,1 %), Південній Америці — 22,1 млн. га (31,2 %), Азії — 16,8 млн. га (23,8 %), Європі — 1,2 млн. га (1,7 %), в Аф-

Табл. 41. Виробництво сої у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	86,07	101,2	107,3	108,1	103,2	113,9	114,9	136,7	126,8	130,5	143,4	158,3
Україна	—	—	—	0,099	0,135	0,076	0,061	0,031	0,022	0,015	0,018	0,036
Австралія	0,085	0,109	0,129	0,077	0,062	0,063	0,049	0,079	0,027	0,045	0,074	0,093
Аргентина	3,657	6,500	6,500	10,67	10,73	11,32	11,05	11,32	12,13	12,45	11,00	18,72
Болгарія	0,123	0,036	0,021	0,015	0,020	0,017	0,016	0,009	0,014	0,010	0,019	0,019
Болівія	0,049	0,083	0,260	0,233	0,384	0,335	0,492	0,709	0,887	0,862	1,038	0,071
Бразилія	13,47	18,29	24,05	19,90	14,94	19,22	22,56	24,86	25,65	23,56	26,43	31,36
В'єтнам	0,036	0,079	0,082	0,087	0,099	0,079	0,080	0,080	0,126	0,114	0,103	0,141
Індія	0,359	1,024	1,805	2,419	2,792	3,106	4,622	3,300	4,993	5,209	5,350	6,100
Індонезія	0,679	0,869	1,315	1,487	1,555	1,870	1,709	1,556	1,680	1,517	1,356	1,306
Іран	0,065	0,105	0,090	0,089	0,063	0,125	0,130	0,132	0,134	0,140	0,145	0,145
Іспанія	0,012	0,005	0,027	0,042	0,012	0,033	0,002	0,011	0,005	0,010	0,009	0,012
Італія	0,286	0,286	1,623	1,751	1,402	1,065	0,585	0,740	0,732	0,826	1,124	1,231
Канада	0,651	1,012	1,218	1,262	1,460	1,455	1,851	2,251	2,298	2,170	2,738	2,737
Китай	8,266	10,51	10,23	11,01	9,721	10,31	15,32	16,33	13,51	13,23	14,74	13,76
Колумбія	0,130	0,104	0,177	0,232	0,194	0,096	0,113	0,119	0,094	0,063	0,087	0,095
Мексика	0,580	0,928	0,992	0,575	0,725	0,594	0,415	0,430	0,190	0,056	0,177	0,180
Нігерія	0,060	0,060	0,300	0,142	0,153	0,159	0,160	0,160	0,192	0,322	0,361	0,361
Парагвай	0,616	1,172	1,614	1,795	1,402	1,315	1,794	1,796	2,212	2,394	2,670	2,855
Південна Корея	0,243	0,233	0,251	0,233	0,183	0,176	0,160	0,160	0,160	0,160	0,156	0,156
Північна Корея	0,340	0,425	0,420	0,455	0,440	0,400	0,380	0,400	0,400	0,420	0,420	0,420
Росія	—	—	—	—	—	0,505	0,497	0,421	0,290	0,282	0,279	0,279
Румунія	0,362	0,307	0,303	0,141	0,179	0,126	0,095	0,103	0,108	0,113	0,121	0,201
США	54,96	57,13	52,35	52,42	54,07	59,61	50,92	69,63	59,24	64,77	73,18	75,13
Таїланд	0,111	0,309	0,672	0,530	0,436	0,480	0,513	0,500	0,386	0,359	0,366	0,371
Туреччина	0,007	0,125	0,161	0,162	0,110	0,095	0,063	0,063	0,075	0,050	0,040	0,049
Угорщина	0,038	0,045	0,118	0,054	0,058	0,040	0,026	0,053	0,019	0,027	0,031	0,040
Японія	0,192	0,228	0,271	0,220	0,197	0,188	0,101	0,099	0,119	0,148	0,144	0,144

риці — 0,9 млн. га (1,2 %). Якщо раніше основне виробництво сої було сконцентроване в Азії, головним чином в Китаї, то тепер — у Північній і Південній Америці.

Нині соя є важливою культурою в 50 країнах. Основні її посіви (за даними 1998 р.) зосереджені в США — 28,7 млн. га, Бразилії — 13,3 млн. га, Аргентині — 6,9 млн. га, Китаї — 8,2 млн. га. Наприклад, у США, в дельтах річок Міссісіпі і Огайо — центрі американського соєводства — ця культура становить 38–47 % в структурі фермерських посівів. У цьому регіоні висівають лише три культури — кукурудзу, сою і люцерну (табл. 39).

Урожайність. Протягом тривалого часу продуктивність сої зростала повільно, нарощували її виробництво в основному за рахунок розширення посівів. Так, в 1934–1936 рр. (середньорічне) по 1970 р. її врожайність зростає з 10,9 ц/га до 13,0 ц/га, або на 19,3 %; з 1970 р. по 1998 рр. — до 22,4 ц/га — на 72,3 %. В 1998 р. продуктивність сої була такою: в Північній Америці — 26,1 ц/га, Південній Америці — 24,6 ц/га, Європі — 19,8 ц/га, Австралії — 17,8 ц/га, Азії — 13,5 ц/га, Африці — 9,6 ц/га. Високі врожаї сої одержано в Італії — 35 ц/га, Канаді — 27,9 ц/га, Аргентині — 27,1 ц/га, Парагваї — 26,3 ц/га, США — 26,2 ц/га, Бразилії — 24 ц/га, Туреччині — 22,3 ц/га, Угорщині — 22,2 ц/га, Південній Кореї — 15 ц/га (табл. 40).

Виробництво. За обсягами виробництва соя в кілька разів перевищує всі разом узяті однорічні зернові бобові культури. В 1998 р. країни Північної Америки виробили 78,0 млн. т (49,3 % світового обсягу сої), Південної Америки — 54,4 млн. т (34,4 %), Азії — 22,8 млн. т (14,4 %), Європи — 2,4 млн. т (1,5 %), Африки — 0,9 млн. т (0,5 %).

Основними виробниками сої є США, Бразилія, Китай та Аргентина. У 1998 р. в США було одержано рекордний урожай — 75,1 млн. т зерна сої (47,4 % її світового обсягу). У цьому — стратегічний курс американської науки, департаменту сільського господарства, фермерів. Якщо в тридцятих роках 3/4 світового виробництва сої припадало на Китай, то з 1954 р. США впевнено обійшли його. Соя успішно конкурує з кукурудзою і пшеницею за першість в експорті.

Протягом останніх 19 років швидко нарощують виробництво сої Бразилія і Аргентина. За обсягами виробництва в 1998 р. (31,3 млн. т) Бразилія вийшла на друге місце у світі. У 1998 р. третьою, потіснивши Китай (13,7 млн. т), стала Аргентина (18,7 млн. т).

У Європі особливо високими темпами нарощує виробництво сої Італія, де протягом 1995–1998 рр. її посіви збільшилися з 195 тис. га до 351 тис. га, врожайність в 1998 р. становила 35,0 ц/га, виробництво

за останні чотири роки збільшилося з 732,4 тис. т до 1230,7 тис. т. Зацікавились соєю в Туреччині, Румунії, Болгарії, Іспанії, інших країнах континенту (табл. 41).

Соя в Україні. На жаль, інтерес до сої за період з 1992 р. по 1998 р. значно знизився: площі посіву скоротилися з 97 тис. га до 14 тис. га, виробництво — з 120 тис. т до 20 тис. т (табл. 42).

Табл. 42. Площа посіву, урожайність і виробництво сої в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1992	97,5	12,3	120,0
1993	70,0	8,7	61,0
1994	44,0	7,0	31,0
1995	23,0	9,6	22,0
1996	16,0	9,4	15,0
1997	14,0	12,9	18,0
1998	31,2	11,4	35,6

1.1.4. Основні олійні культури

До олійних належать культури, що містять понад 15 % жиру і використовуються для одержання олії.

У насінні олійних рослин майже всі вуглеводи перетворюються у високомолекулярні сполуки — жири, що після переробки широко використовуються в харчуванні, а також для технічних і медичних потреб.

Рослинні жири можна екстрагувати майже з 300 видів рослин, що об'єднують понад 15 тисяч сортів і гібридів.

Географія олійних культур досить широка. Умовно можна виділити олійні культури, що вирощуються:

1) у районах помірних широт — ріпак, соя, соняшник, льон, арахіс, рицина; 2) у субтропічних — соя, маслина, тунг; 3) у тропіках і субтропіках — соя, бавовник, арахіс, кунжут, рицина; 4) у тропічній зоні — олійна і кокосова пальми.

За останніх 50 років в географії олійних культур стали помітні зміни: основні посіви сої перемістилися з Азії, хоч там її площі й не зменшилися, в Америку. В окремих країнах Північної Америки зросли площі сафлору і соняшнику. Близько 50 % світових площ олійних культур сконцентровано у країнах Південної і Південно-Східної Азії, понад 30 % — Північної і Південної Америки. За останню чверть століття найбільш динамічно збільшувалися площі посіву і урожайність сої, ріпака, соняшнику, сафлору. Інтерес до олійних зростає не тільки у зв'язку із підвищенням попиту на рослинну олію, а й на цінний рослинний білок.

1.1.4.1. Соняшник

Соняшник (*Helianthus annuus* W.) належить до провідних олійних культур світового землеробства. Цінують

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

його насамперед за продуктивність, прибутковість, чистоту олію, шрот, насіння.

Батьківщиною соняшнику вважають південно-західну частину Північної Америки. У Європу соняшник завезли іспанці 1510 р., назвавши його перуанською хризантемою. У Росію й Україну — у XVIII столітті. Довго його вирощували як декоративну рослину, лише зрідка — для одержання насіння. В середині минулого століття вперше одержано соняшникову олію. Відтоді почалось широке його вирощування.

До роду *Helianthus* належить близько 110 видів, з них близько 100 — багаторічних і 10 — однорічних. Вирощують переважно соняшник однорічний (*Annus*).

Сучасні сорти і гібриди соняшнику характеризуються високою врожайністю, забезпечують одержання з 1 га понад 1 т олії і до 400 кг білка.

Соняшник має цілющі властивості, в його насінні містяться ненасичені жирні кислоти, головним чином — лінолева і олеїнова, що сприяють нормалізації холестеринового обміну. Шрот його вважається цінним білковим

Табл. 43. Площа посіву соняшнику у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	12,35	14,85	15,25	16,92	17,06	18,13	18,50	18,30	20,95	20,63	19,49	21,25
Україна	1,637	—	—	1,615	1,518	1,630	1,629	1,725	2,007	2,025	2,001	2,430
Австралія	0,226	0,354	0,184	0,066	0,166	0,079	0,060	0,109	0,118	0,068	0,143	0,098
Аргентина	1,564	2,360	2,215	2,594	2,301	2,562	2,060	2,082	2,954	3,235	3,007	3,176
Болгарія	0,246	0,276	0,239	0,280	0,270	0,476	0,470	0,496	0,586	0,499	0,453	0,394
Індія	1,799	0,751	1,192	2,114	1,124	2,093	2,503	2,400	2,158	2,090	2,100	2,200
Іспанія	0,677	0,988	0,978	1,201	1,070	1,456	2,141	1,349	1,111	1,098	1,003	1,046
Італія	0,138	0,097	0,135	0,065	0,082	0,116	0,124	0,154	0,230	0,247	0,229	0,232
Канада	0,033	0,051	0,053	0,173	0,132	0,072	0,077	0,083	0,044	0,035	0,050	0,068
Китай	0,750	1,474	0,716	0,713	0,791	0,809	0,723	0,750	0,813	0,725	0,750	0,780
Марокко	0,019	0,034	0,112	0,160	0,138	0,196	0,230	0,068	0,063	0,095	0,099	0,113
Південна Африка	0,362	0,315	0,112	0,520	0,575	0,454	0,400	0,382	0,576	0,608	0,483	0,531
Росія	2,382	—	—	2,739	2,516	2,889	2,979	2,900	4,126	3,874	3,588	4,166
Румунія	0,511	0,456	0,433	0,395	0,477	0,615	0,588	0,583	0,714	0,916	0,762	0,948
США	1,741	1,151	0,722	0,749	1,082	0,827	1,006	1,388	1,363	1,011	1,154	1,406
Туреччина	0,507	0,642	0,767	0,715	0,565	0,608	0,596	0,580	0,585	0,575	0,560	0,545
Угорщина	0,268	0,342	0,359	0,347	0,393	0,430	0,389	0,418	0,419	0,473	0,440	0,427
Франція	0,117	0,638	0,912	1,145	1,069	0,979	0,786	0,986	0,963	0,891	0,875	0,793

Табл. 44. Урожайність соняшнику у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	11,7	12,7	14,0	13,4	13,5	12,0	10,8	12,1	12,6	12,0	12,2	11,7
Україна	14,7	—	—	16,6	15,2	13,1	12,7	9,10	14,3	10,5	11,5	9,30
Австралія	6,90	8,27	9,2	13,9	9,10	11,1	8,4	11,7	8,20	8,30	10,3	10,7
Аргентина	9,30	14,4	14,4	14,5	17,5	13,3	14,4	18,8	19,6	17,2	18,1	17,0
Болгарія	17,2	13,6	19,1	13,9	16,1	12,5	9,4	12,0	13,1	10,5	9,85	12,1
Індія	5,50	3,73	5,2	5,50	5,60	5,70	5,50	6,30	6,16	5,82	5,48	6,82
Іспанія	7,70	9,25	9,4	10,9	9,60	9,20	6,20	7,30	5,29	10,7	13,7	10,2
Італія	19,9	22,6	25,1	23,4	24,3	23,4	22,9	26,0	23,2	21,3	21,2	20,0
Канада	11,9	11,9	12,7	17,0	16,4	16,7	9,9	14,1	14,9	15,6	12,9	16,3
Китай	11,0	11,7	14,8	18,8	18,0	18,3	17,7	18,0	15,6	17,8	16,1	15,4
Марокко	8,10	6,93	8,5	9,90	6,30	7,40	1,90	8,90	1,80	11,6	7,10	4,40
Південна Африка	11,7	7,74	10,1	10,8	10,4	3,90	8,70	8,60	9,40	12,9	9,60	11,0
Росія	8,90	—	—	12,3	11,2	10,8	9,4	9,0	10,2	7,14	7,89	7,20
Румунія	16,3	14,9	15,1	14,1	12,8	12,6	11,8	16,0	13,1	12,0	11,2	11,3
США	13,2	12,4	11,0	13,8	15,2	14,1	11,6	15,8	13,3	16,1	14,8	16,9
Туреччина	12,6	12,4	16,2	12,0	14,2	15,6	13,7	12,8	15,4	13,6	16,1	15,8
Угорщина	18,6	19,7	19,4	19,7	20,7	17,8	17,5	15,6	16,1	18,4	12,3	16,5
Франція	23,5	23,7	23,3	21,2	24,4	21,6	20,9	20,9	20,6	22,4	22,8	21,9

кормом, до складу якого входять всі незамінні амінокислоти, в тому числі й метіонін, що бере участь в жировому обміні. Причому в соняшнику його більше, ніж в плодах арахісу, грецького горіха, фундука. Багато також магнію, необхідного для нормальної діяльності серцево-судинної системи, вітаміну Е.

У листі і квітах соняшника містяться флавоноїди, кумариновий глікозид скополін, тритерпенові сапоніни, стерини, каратиноїди, фенолкарбонові кислоти, антоціани, смоли, естрогенні речовини.

З 1 га посіву соняшнику при урожайності 20 ц/га можна одержати: олії — 900—950 кг, протеїну — 340 кг, меду — 35—40 кг, сухих кошиків — 1200 кг, лушпиння — 460—520 кг. Насіння сучасних високоолійних сортів містить 50—55 % олії (в сухій речовині) і 16 % протеїну, а ядро — відповідно — 65—67 % і 22—24 %. Соняшникова олія відноситься до групи напіввисихаючих, вона має високі смакові якості і переваги перед іншими рослинними жирами за поживністю та засвоєнням, тому має попит у харчуванні населення, її використовують також при виробництві маргарину, консервів, хлібних і кондитерських виробів.

Особлива цінність соняшникової олії як харчового продукту зумовлена високим вмістом у ній поліненасиченої жирної лінолевої кислоти, що характеризується великою біологічною активністю. Споживання цієї кислоти прискорює метаболізм ефірів холестерину в організмі, що позитивно впливає на здоров'я людини. До складу соняшникової олії входять фосфатиди, вітаміни А, Д, Е, К та інші дуже цінні для людини харчові компоненти.

Соняшник:

1 — кошик; 2 — листя; 3 — насінина.

Гірші за якістю сорти соняшникової олії використовують в лакофарбовій, миловарній та інших галузях промисловості для виробництва стеарину, лінолеуму, водонепроникних тканин, електроарматури тощо.

Площа посіву. Площі соняшнику за період з 1979—1981 рр. по 1998 р. збільшились у світі з 12,4 до 21,2 млн. га — на 71 %. Основні його посиви в 1998 р. було зосереджено в Європі — 11,1 млн. га (52 %), Азії — 4,2 млн. га (20 %), Північній Америці — 1,48 млн. га (7,0 %), Південній Америці — 0,15 млн. га (0,71 %), Африці — 0,07 млн. га (0,33 %). Найбільші площі соняшни-

Табл. 45. Виробництво соняшнику у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	14,41	18,86	21,42	22,64	22,95	21,72	20,00	22,21	26,37	24,69	23,72	24,94
Україна	2,404	—	—	2,725	2,448	2,127	2,075	1,569	2,860	2,123	2,308	2,260
Австралія	0,156	0,293	0,171	0,092	0,152	0,087	0,050	0,127	0,112	0,069	0,143	0,098
Аргентина	1,447	3,400	3,200	3,758	4,034	3,408	2,956	3,903	5,800	5,558	5,450	5,400
Болгарія	0,421	0,364	0,458	0,389	0,434	0,595	0,442	0,596	0,767	0,526	0,446	0,477
Індія	0,086	0,280	0,631	0,889	1,194	1,185	1,380	1,500	1,328	1,217	1,150	1,500
Іспанія	0,515	0,915	0,926	1,312	1,026	1,343	1,309	0,984	0,588	1,178	1,373	1,064
Італія	0,066	0,221	0,340	0,404	0,322	0,272	0,284	0,400	0,534	0,528	0,488	0,466
Канада	0,167	0,061	0,068	0,110	0,135	0,120	0,076	0,117	0,066	0,055	0,065	0,112
Китай	0,860	1,732	1,064	1,339	1,422	1,473	1,282	1,350	1,269	1,290	1,210	1,200
Марокко	0,018	0,024	0,096	0,150	0,087	0,146	0,045	0,061	0,011	0,111	0,071	0,050
Південна Африка	0,388	0,244	0,444	0,561	0,597	0,176	0,349	0,329	0,538	0,783	0,463	0,584
Росія	2,172	—	—	3,422	2,896	3,110	2,800	2,600	4,200	2,765	2,831	3,000
Румунія	0,833	0,695	0,655	0,556	0,612	0,774	0,696	0,932	0,933	1,096	0,858	1,073
США	2,347	1,430	0,798	1,032	1,639	1,163	1,167	2,194	1,819	1,627	1,707	2,380
Туреччина	0,638	0,800	1,250	0,860	0,800	0,950	0,815	0,740	0,900	0,780	0,900	0,860
Угорщина	0,500	0,675	0,699	0,684	0,813	0,765	0,682	0,650	0,789	0,868	0,540	0,706
Франція	0,280	1,513	2,130	2,430	2,608	2,116	1,643	2,056	1,987	1,996	1,995	1,736

ку (1998 р.): в Росії — 4,2 млн. га, Аргентині — 3,2 млн. га, Україні — 2,4 млн. га, Індії — 2,2 млн. га, США — 1,4 млн. га (табл. 43).

Урожайність. За останніх 19 років урожайність насіння соняшнику у світі була на рівні 12,4 ц/га. У країнах Південної Америки в 1998 р. вона становила 16,9 ц/га, Північної Америки — 15,7 ц/га, Австралії — 10,7 ц/га, Європи — 10,6 ц/га, Азії — 9,7 ц/га. Добрі врожаї насіння соняшнику одержано у Франції — 21,9 ц/га, а Італії — 20,0 ц/га, Аргентині — 17,0 ц/га (табл. 44).

Виробництво насіння соняшнику за період 1979—1998 рр. зросло з 14,4 до 25 млн. т — на 57,6 %. В Європі в 1998 р. його було одержано 11,8 млн. т, Азії — 4,01 млн. т, Північній Америці — 2,5 млн. т, Південній Америці — 0,18 млн. т. Найбільше серед країн насіння цієї культури вироблено в Аргентині — 5,4 млн. т, Росії — 3,0 млн. т, США — 2,4 млн. т, Україні — 2,3 млн. т (табл. 45).

Табл. 46. Площа посіву, урожайність і виробництво соняшнику в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1992	1630,3	13,1	2127,0
1993	1629,0	12,7	2075,0
1994	1725,0	9,1	1569,0
1995	2007,6	14,3	2860,0
1996	2025,5	10,5	2122,8
1997	2001,5	11,5	2308,4
1998	2430,0	9,3	2260,0

Табл. 47. Площа посіву ріпаку у світі і в окремих країнах, млн. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	11,632	14,736	17,220	17,589	19,948	20,089	20,700	22,248	23,861	21,898	23,815	24,987
Україна	0,012	—	—	0,089	0,070	0,057	0,037	0,021	0,047	0,030	0,030	0,021
Австралія	0,027	0,074	0,049	0,073	0,151	0,107	0,183	0,276	0,377	0,407	0,685	1,130
Австрія	0,003	0,006	0,035	0,041	0,047	0,052	0,059	0,071	0,087	0,065	0,055	0,052
Бангладеш	0,360	0,385	0,333	0,338	0,339	0,340	0,338	0,337	0,337	0,336	0,336	0,344
Велика Британія	0,097	0,296	0,321	0,390	0,440	0,421	0,421	0,490	0,439	0,414	0,473	0,531
Данія	0,098	0,216	0,230	0,271	0,281	0,170	0,164	0,140	0,152	0,106	0,104	0,108
Ефіопія	0,029	0,045	0,130	0,140	0,150	0,150	0,151	0,150	0,151	0,152	0,152	0,153
Італія	—	0,006	0,016	0,017	0,014	0,008	0,005	0,014	0,046	0,065	0,069	0,061
Індія	3,709	3,986	4,832	4,967	5,782	6,553	6,305	6,036	6,060	6,659	6,813	6,400
Канада	2,296	2,783	2,903	2,529	3,141	2,904	4,124	5,755	5,271	3,451	4,870	5,421
Китай	3,134	4,494	4,992	5,504	6,133	5,978	5,300	5,640	6,907	6,734	6,475	6,450
Німеччина	0,260	0,409	0,576	0,722	0,950	1,001	1,001	1,066	0,974	0,854	0,914	1,007
Пакистан	0,420	0,346	0,333	0,307	0,304	0,287	0,285	0,269	0,301	0,320	0,354	0,349
Польща	0,259	0,467	0,569	0,500	0,468	0,417	0,348	0,370	0,606	0,283	0,317	0,466
Росія	—	—	—	0,261	0,247	0,154	0,119	0,150	0,276	0,189	0,139	0,139
США	—	—	0,033	0,030	0,066	0,055	0,076	0,138	0,175	0,142	0,283	0,444
Угорщина	0,047	0,056	0,051	0,060	0,066	0,035	0,022	0,029	0,045	0,094	0,090	0,052
Фінляндія	0,048	0,057	0,073	0,065	0,061	0,073	0,069	0,067	0,085	0,062	0,061	0,061
Франція	0,366	0,473	0,657	0,689	0,719	0,665	0,550	0,671	0,864	0,875	0,988	1,149
Чехія і Словаччина	0,079	0,115	0,132	0,137	0,165	0,168	0,167	0,190	0,320	0,301	0,314	0,325
Швеція	0,165	0,167	0,222	0,168	0,151	0,137	0,146	0,129	0,011	0,065	0,063	0,055

Соняшник в Україні. В Україні посівна площа соняшнику за період 1992 — 1998 рр. збільшилась з 1,63 млн. га до 2,43 млн. га — і є найбільшою в Європі. Виробництво насіння стабілізувалося на рівні 2,1 млн. т. Основні посіви і виробництво сконцентровано у зоні Степу — Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Херсонській, Одеській, Кіровоградській, Луганській та Полтавській областях, де виробляють 87 % його насіння (табл. 46).

1.1.4.2. Озимий ріпак

У ряді країн зростає роль озимого ріпаку (*Brassica napus L. ssp. oleifera* Metzg) як цінної олійної культури. Ріпак відомий з давніх часів. Батьківщиною його вважається Середземномор'я, звідки він поширився в Індію та інші країни Азії. У Європі вирощують його з XVI століття, в Україні — з 1836 р. За вмістом олії у насінні (42—50 %) він займає перше місце серед олійних культур родини капустяних. Олія за харчовими і смаковими якостями наближається до оливкової.

Підвищений інтерес до ріпаку в багатьох країнах зумовлений його доброю пристосованістю до місцевих умов, особливо при помірному кліматі і достатньому зволоженні, високою продуктивністю сучасних сортів, дедалі зростаючою потребою в рослинній олії і високобілкових кормах. За належної технології ріпак гарантує одержання 1 тонни олії з 1 га.

Насіння ріпаку містить: білка — 18—22 %, безазотистих екстрактивних речовин — 24—26 %.

Ріпак — добрий медонос, його цвітіння триває до 30 днів і більше. З 1 га посіву одержують 90—100 кг меду. Вирощують ріпак на зелену масу, силос і сінаж, в 100 кг зеленої маси міститься 16 корм. од., у кожній — 190 г перетравного протеїну.

Олію ріпаку широко використовують на харчові потреби після рафінування, вона містить 60—70 % олеїнової кислоти. Останнім часом виведено нові сорти ріпаку з низьким вмістом ерукової кислоти і глікозинолатів, що шкідливо діють на організм людей і тварин. У сучасних сортів ріпаку ерукова кислота в олії заміщена олеїновою і лінолевою жирними кислотами.

Ріпакова олія належить до групи напіввисихаючих: йодне число — 96—112; кислотне — 0,1—11,0; число омилення — 167—185. Відноситься до групи харчових, використовується як салатна, у складі кухонних жирів і маргарину, а також на технічні потреби в миловарній, лакофарбовій, текстильній, металургійній, паливній та інших галузях промисловості.

Ріпакова олія корисна для здоров'я людини: до її складу входить значна частина гліцеридів ненасичених жирних кислот, що зменшують можливість тромботворення, протидіють серцево-судинним захворюванням, знижують і регулюють вміст холестерину в крові.

Тваринні жири, широко представлені в щоденному харчуванні, складаються в основному з тригліцеридів насичених кислот. А ріпакова олія містить дві полінена-

Ріпак:

1 — суцвіття; 2 — листя; 3 — стручок.

сичені жирні кислоти — лінолеву і ліноленову, які організм синтезувати не може. Лінолева кислота до того ж є основним компонентом клітинних мембран, а ліноленова відіграє важливу роль у кисневому обміні нервових клітин.

Шрот ріпаку. При переробці ріпаку з його насіння одержують шрот і макуху — цінний високобілковий корм для тварин. Вихід шроту — 57 %, у соняшнику — 38 %,

Табл. 48. Урожайність ріпаку у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	9,70	13,1	13,1	13,9	14,0	13,3	13,2	13,5	14,5	14,4	14,9	13,4
Україна	7,70	—	—	14,6	12,0	19,2	13,2	13,5	8,50	7,70	8,30	9,70
Австралія	9,01	11,7	15,7	14,7	11,3	16,6	11,9	8,60	14,8	15,3	12,6	14,3
Австрія	20,2	27,3	24,6	24,9	28,3	25,5	17,7	8,30	30,1	18,6	23,5	27,6
Бангладеш	—	7,41	6,19	6,40	6,70	7,20	7,20	7,10	7,30	7,30	7,40	7,40
Велика Британія	28,5	30,1	29,5	32,3	29,7	27,5	26,8	27,0	28,1	34,0	32,3	29,5
Данія	21,1	25,1	28,4	29,3	25,8	23,9	25,4	26,4	20,5	23,7	28,0	30,7
Ефіопія	4,30	3,56	5,69	5,60	5,30	5,30	5,40	5,30	5,40	5,40	5,40	5,40
Індія	5,00	7,71	9,05	8,30	9,00	9,00	7,70	9,40	9,90	10,4	10,2	7,7
Італія	21,0	21,2	25,8	26,1	24,6	23,2	23,6	10,5	20,8	13,9	8,60	8,90
Канада	11,7	12,5	11,1	12,9	13,5	12,7	13,4	12,5	12,2	14,7	13,1	14,0
Китай	9,30	12,5	10,8	12,6	12,1	12,8	13,1	13,2	14,2	13,7	14,7	9,3
Німеччина	23,7	28,8	32,4	27,0	31,3	26,1	28,3	26,3	31,9	23,1	31,4	33,6
Пакистан	5,90	6,76	7,46	7,50	7,50	7,70	7,30	7,30	7,60	8,00	8,00	7,90
Польща	16,3	22,9	27,8	24,1	22,3	18,2	17,1	20,4	22,7	15,9	18,7	23,5
Росія	—	—	—	9,40	13,2	10,7	8,20	7,60	4,47	7,11	7,47	7,47
США	—	—	15,7	14,7	13,2	14,4	15,3	14,8	14,3	15,4	14,7	16,3
Угорщина	15,0	15,2	18,8	17,6	16,8	12,8	10,0	13,9	19,7	14,7	16,2	14,0
Фінляндія	14,2	15,5	16,9	17,9	15,6	18,3	18,4	16,1	15,0	14,5	15,3	15,3
Франція	23,6	29,9	28,4	28,6	31,9	27,0	28,4	26,4	32,3	33,1	35,4	32,7
Чехія і Словаччина	20,0	24,5	29,1	27,8	27,0	25,6	22,6	23,8	24,1	21,0	23,8	22,7
Швеція	19,0	22,1	18,9	25,1	19,1	20,7	24,8	16,3	18,5	20,0	19,0	22,6

сої — 70 %. У ріпаковому шроті міститься 38—40 % протеїну, добре збалансованого за амінокислотним складом. Лізину в ньому на 33 %, а цистину — в 2,1 раза більше, ніж у соняшниковому.

У ріпаковому шроті є досить високий вміст клітковини, що погіршує його перетравність і знижує енергетичну цінність. Після видалення насінневої оболонки хімічний склад шроту такий: протеїн — 38 %, жир — 2 %, вода — 10 %, клітковина — 9 %, решта речовин — 40 %. За окремими показниками він наближається до соєвого, багатий на білки, має підвищену енергетичну цінність.

Ріпак відноситься до досить вологолюбних культур: оптимальна вологозабезпеченість озимого ріпаку спостерігається при річній сумі опадів 600—700 мм, задовільна — 500—600 мм, при 400—500 мм і в посушливі роки врожай його істотно знижується. Умови вологозабезпеченості, температурний і світловий режими, ґрунти визначають регіони вирощування ріпаку. Потреба у волозі протягом вегетаційного періоду нерівномірна: у перших півтора місяця після появи сходів незначна, критичний період — початок цвітіння-дозрівання. Необхідна для ріпаку сума температур — 1900—2100°C.

Озимий ріпак можна вирощувати у регіонах, де взимку температура ґрунту на глибині залягання кореневої шийки не буває нижчою мінус 18°C. При наявності снігового покриву рослини ріпаку можуть витримувати температуру повітря до мінус 30°C. Загибель рослин

часто спостерігається ранньою весною при різких перепадах денних і нічних температур.

Ярий ріпак вирощують у зоні з помірним і достатньо вологим кліматом, де максимум опадів припадає на другу половину літа. Вегетаційний період ріпаку на 10—15 днів триваліший, ніж суріпиці, а врожайність на 15—20 % вища. Суріпиця повинна стати основною олійною культурою у тих регіонах, де ріпак на насіння не дозріває або необхідні великі затрати на сушіння його насіння.

Площа посіву. За даними 1998 р., основні посівні площі ріпаку зосереджено в Азії — 54,3 % (13,6 млн. га), Північній Америці — 23,4 % (5,9 млн. га), Європі — 16,9 % (4,2 млн. га). Серед країн найбільше сіють ріпаку в Китаї — 6,45 млн. га (25,8 %), Індії — 6,4 млн. га (25,6 %), Канаді — 5,42 млн. га (21,7 %) (в цих трьох країнах — 73,1 % світових площ) (табл. 47).

Урожайність насіння ріпаку в світі за період 1979—1998 рр. підвищилася з 9,7 до 13,4 ц/га — на 38,1 %. В 1998 р. в Європі вона становила 28,2 ц/га, в Австралії — 27,6 ц/га, Південній Америці — 22,2 ц/га, Північній Америці — 14,2 ц/га, Азії — 8,4 ц/га. Високі врожаї ріпаку було вирощено у Німеччині — 33,6 ц/га, Франції — 32,7 ц/га, Данії — 30,7 ц/га, Великобританії — 29,5 ц/га (табл. 48).

Виробництво насіння ріпаку швидко зростає: в 1979—1981 рр. у світі було вироблено 11,3 млн. т, в 1985 р. — 19,2 млн. т, в 1990 р. — 24,4 млн. т, в 1998 р. — 33,5 млн. т. Основний обсяг ріпаку виробля-

Табл. 49. Виробництво ріпаку у світі і в окремих країнах, млн. т

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	11,292	19,244	22,661	24,431	27,893	26,582	26,504	29,958	35,566	31,482	35,435	33,568
Україна	0,009	—	—	0,130	0,084	0,110	0,044	0,018	0,040	0,023	0,025	0,020
Австралія	0,024	0,087	0,078	0,107	0,170	0,178	0,325	0,228	0,557	0,623	0,860	1,614
Австрія	0,007	0,017	0,086	0,102	0,133	0,132	0,131	0,131	0,263	0,121	0,129	0,144
Бангладеш	0,225	0,285	0,206	0,217	0,228	0,243	0,244	0,239	0,245	0,246	0,249	0,254
Велика Британія	0,274	0,891	0,948	1,258	1,308	1,159	1,128	1,323	1,235	1,410	1,527	1,569
Данія	0,204	0,544	0,655	0,793	0,726	0,406	0,417	0,370	0,312	0,251	0,291	0,332
Ефіопія	0,013	0,016	0,074	0,078	0,080	0,081	0,082	0,080	0,081	0,082	0,082	0,083
Індія	1,864	3,073	4,376	4,125	5,229	5,863	4,872	5,700	5,999	6,942	6,942	6,935
Італія	0,001	0,012	0,040	0,044	0,023	0,019	0,013	0,012	0,096	0,091	0,060	0,054
Канада	2,581	3,948	3,210	3,266	4,244	3,689	5,480	7,187	6,434	5,062	6,393	7,588
Китай	2,952	5,607	5,436	6,956	7,436	7,653	6,939	7,460	9,777	9,201	9,544	6,000
Німеччина	0,618	1,182	1,869	2,088	2,972	2,617	2,848	2,802	3,103	1,969	2,866	3,387
Пакистан	0,249	0,234	0,249	0,233	0,228	0,220	0,207	0,197	0,229	0,254	0,285	0,275
Польща	0,434	1,072	1,585	1,206	1,043	0,758	0,594	0,756	1,376	0,449	0,595	1,093
Росія	—	—	—	0,246	0,327	0,164	0,098	0,114	0,123	0,135	0,104	0,104
США	—	—	0,052	0,044	0,087	0,065	0,115	0,203	0,250	0,219	0,416	0,723
Угорщина	0,071	0,085	0,098	0,106	0,112	0,044	0,022	0,040	0,089	0,138	0,145	0,073
Фінляндія	0,068	0,089	0,125	0,117	0,095	0,133	0,127	0,108	0,128	0,089	0,093	0,092
Франція	0,872	1,418	1,870	1,970	2,295	1,795	1,562	1,771	2,789	2,902	3,495	3,756
Чехія і Словаччина	0,165	0,284	0,386	0,793	0,445	0,430	0,377	0,452	0,811	0,663	0,758	0,818
Швеція	0,313	0,370	0,422	0,422	0,289	0,283	0,361	0,210	0,196	0,133	0,120	0,125

Табл. 50. Площа посіву, урожайність і виробництво ріпаку в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1992	57,4	19,2	110,0
1993	37,0	11,9	44,0
1994	21,0	8,6	18,0
1995	47,0	8,5	40,0
1996	30,0	7,7	23,0
1997	30,0	8,3	25,0
1998	21,1	9,7	20,4

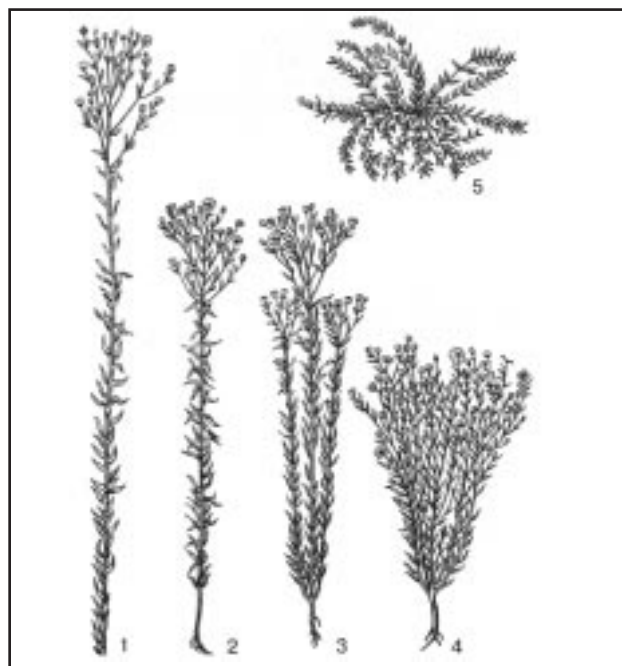
ється (1998 р.) в Європі — 35,5 % (11,9 млн. т), Азії — 34,2 % (11,5 млн. т), Північній Америці — 24,8 % (8,3 млн. т). Найбільше серед країн в 1998 р. його виробили в Канаді — 7,58 млн. т (22,6 % світового виробництва), Китаї — 6 млн. т (17,9 %), Індії — 4,93 млн. т (14,7 %), Франції — 3,8 млн. т (11,3 %), Німеччині — 3,4 млн. т (10,1 %), Великій Британії — 1,6 млн. т (4,8 %) (табл. 49).

Ріпак в Україні. В Україні ріпак можна вирощувати у досить великому західному регіоні і на Поліссі. Тому він може бути основним джерелом ресурсів олії і рослинного білка там, де інші культури не дають такого ефекту.

Однак з 1992 р. по 1998 р. площі його посіву зменшилися з 57,4 тис. га до 30 тис. га. Продуктивність знизилась з 19,2 ц/га до 8,3 ц/га. Виробництво ріпаку скоротилося зі 110 тис. т до 25 тис. т — в 4,4 раза (табл. 50).

1.1.4.3. Льон олійний

Льон олійний (*Linum usitatissimum*) — однорічна трав'яниста рослина, яку вирощують на всіх континентах як важливу волокнисту і олійну культуру. Відомо близько 200 видів, поширених у помірній і тропічній зонах. У землеробстві Індії, Китаю, Єгипту і Закавказзя льон відомий за 4–5 тис. років до н.е. На території України культура льону відома ще до виникнення Київської Русі.

Різновиди льону культурного:

1 — довгунець; 2, 3 — межеумок; 4 — олійний; 5 — сланкий (стелючий).

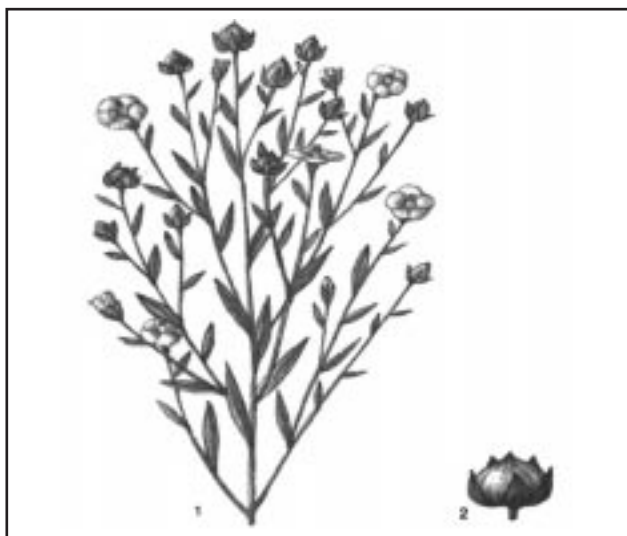
З насіння **льону-кудряша** одержують олію, що містить до 48 % швидковисихаючої олії. У насінні містяться також білки — 18 %, вуглеводи — 12 %, амінокислоти, органічні кислоти, ферменти, флавоноїдні глікозиди та інші речовини.

Льон-кудряш невимогливий до тепла і вологи, однак чутливий до вмісту поживних речовин у ґрунті.

Кращі для нього чорноземні і каштанові ґрунти. Льон олійний, як і льон-довгунець, відноситься до культур раннього строку сівби. Сіють його суцільним рядковим способом з нормою висіву насіння 40–60 кг/га, глибина заробки — 3–4 см, на легких ґрунтах і в посушливі роки — 5–6 см. Урожайність льону олійного — 10–12 ц/га, в передових господарствах — 16–17 ц/га, на сортодільницях — 25–30 ц/га.

Табл. 51. Площа посіву льону у світі і в окремих країнах, тис. га

Країна	Роки											
	1979—1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	1410,0	1402,0	1203,0	1039,0	864,0	817,0	662,0	529,0	631,0	531,0	490,0	487,0
Україна	—	—	—	—	—	155,0	127,0	79,0	96,0	55,0	55,0	25,9
Білорусія	—	—	—	—	—	125,0	96,0	83,0	98,0	79,0	80,0	80,0
Єгипет	26,0	16,0	17,0	13,0	18,0	12,0	13,0	13,0	13,0	13,0	14,0	14,0
Китай	111,0	135,0	100,0	90,0	109,0	82,0	71,0	95,0	116,0	118,0	118,0	118,0
Колишній СРСР	1037,0	1014,0	871,0	773,0	632,0	—	—	—	—	—	—	—
Польща	81,0	43,0	34,0	29,0	10,0	6,0	4,0	8,0	14,0	6,0	4,0	4,0
Росія	—	—	—	—	—	327,2	262,9	134,8	177,0	153,0	109,5	106,0
Румунія	70,3	76,3	70,1	21,3	10,8	11,4	3,0	2,7	2,3	2,3	2,3	2,3
Франція	48,0	59,0	59,0	61,0	42,0	41,0	49,0	49,5	54,0	51,8	55,2	55,0
Чехія і Словаччина	30,0	28,0	26,0	25,0	17,0	11,0	8,0	12,3	11,8	8,2	3,4	3,4

Льон олійний:
1 – квітуча рослина; 2 – коробочка.

Льон-кудряш, на відміну від льону-довгунця, має коротке гіллясте стебло з великою кількістю коробочок. Вирощують для одержання насіння, що містить до 45 % швидковисихаючої олії, яку свіжою використовують як харчову, а здебільшого — для виготовлення маргарину,

мила, лаків, фарб, оліфи, лінолеуму, а також в медичній, гумовій, шкіряній промисловості.

Льон-межеумок займає проміжне місце між льоном-довгунцем і льоном-кудряшем, вирощують його на волокно і насіння. Рослини заввишки 50–70 см, переважно одностебельні, рідко — з 2–3 гілками біля основи стебла. Листя сизо-зелене, ширше, ніж у льону-довгунця, квітки — блакитні. Кількість коробочок на рослині пересічно — 15–18, інколи — до 40. Маса насіння — 3–13 г і більше. Насіння від світло-жовтого до темно-бурого кольору. До складу лляної олії входять ненасичені жирні

Табл. 52. Площа посіву, урожайність і виробництво льону в Україні

Роки	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Виробництво, тис. т
1992	155,0	6,77	105,0
1993	127,0	5,74	73,0
1994	79,0	6,20	49,0
1995	96,0	5,00	48,0
1996	55,0	3,30	18,0
1997	55,0	3,30	18,0
1998	25,9	3,60	9,3

Табл. 53. Урожайність льону у світі і в окремих країнах, ц/га

Країна	Роки											
	1979–1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	4,35	5,44	6,67	6,62	8,47	7,25	8,01	11,2	11,6	12,4	13,0	13,3
Україна	—	—	—	—	—	6,77	5,75	6,20	5,00	3,27	3,27	3,60
Білорусія	—	—	—	—	—	4,83	5,90	5,82	6,08	6,22	6,25	6,25
Єгипет	8,91	10,4	9,30	9,31	9,11	9,14	9,23	9,23	9,46	9,47	9,63	9,64
Китай	12,1	11,8	24,4	27,0	10,0	27,7	26,5	26,4	30,5	30,6	31,3	31,3
Колишній СРСР	2,78	3,39	3,96	3,17	4,76	—	—	—	—	—	—	—
Польща	6,11	6,38	5,44	5,49	4,80	3,39	4,12	3,62	4,00	3,93	3,76	3,76
Росія	—	—	—	—	—	2,38	2,21	4,01	3,90	3,86	2,10	3,11
Румунія	3,32	4,06	4,42	6,10	3,48	5,48	5,50	4,27	7,51	7,51	7,51	7,51
Франція	12,9	17,0	12,5	12,6	13,0	13,4	13,2	12,9	13,0	11,0	11,9	12,0
Чехія і Словаччина	6,43	8,89	9,66	8,83	4,74	7,42	27,5	23,5	27,0	20,8	23,0	23,0

Табл. 54. Виробництво льону у світі і в окремих країнах, тис. т

Країна	Роки											
	1979–1981	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
У світі, всього	600,5	763,1	803,0	687,7	731,9	591,9	530,7	590,5	731,0	656,9	634,8	645,6
Україна	—	—	—	—	—	105,0	73,0	49,0	48,0	18,0	18,0	9,3
Білорусія	—	—	—	—	—	60,4	56,6	48,3	59,6	49,1	50,0	50,0
Єгипет	23,5	17,0	15,9	12,0	16,7	11,3	12,0	12,0	12,3	12,5	13,0	13,5
Китай	135,1	159,5	244,1	243,4	290,5	227,5	189,2	251,8	353,9	361,5	369,5	369,5
Колишній СРСР	287,0	344,0	345,1	245,0	301,0	—	—	—	—	—	—	—
Польща	49,2	27,5	18,6	16,3	4,6	1,9	1,7	2,9	5,5	2,3	1,4	1,4
Росія	—	—	—	—	—	77,9	58,2	54,1	69,0	59,0	23,0	33,0
Румунія	23,3	31,0	31,0	13,0	3,8	6,3	1,8	1,2	1,7	1,7	1,7	1,7
Франція	61,5	100,0	74,0	77,0	55,0	55,0	65,0	64,0	70,0	57,0	66,0	66,0
Чехія і Словаччина	19,2	24,9	25,1	22,4	8,1	8,5	27,8	29,7	36,8	20,3	8,1	8,4

кислоти — олеїнова, лінолева, ліноленова та ізоліноленова, що зумовлюють її високі технічні властивості (швидке висихання), а також сприяють зниженню рівня холестерину в сироватці крові.

Із олії одержують препарат лінетол (суміш етилових ефірів ненасичених жирних кислот) для лікування і профілактики атеросклерозу. Використовують її також як проносне, при опіках. Відвар із насіння — для лікування ран, у разі запальних процесів. Високо ціняться лляні тканини, що характеризуються високими гігієнічними властивостями.

Шрот із льону є цінним високопротеїновим кормом: в 1 кг — 286—300 г перетравного протеїну.

Площа посіву. Льон висівають в близько 20 країн світу. За період з 1979 р. по 1998 р. його посіви зменшились з 1410,0 тис. га до 487,0 тис. га — в

2,9 раза. Найбільші площі посіву в 1998 р. — в Китаї та Росії (табл. 51).

Урожайність. Продуктивність льону при скороченні площ посіву значно збільшилась: якщо в 1979—81 рр. вона становила 4,4 ц/га, то в 1998 р. — 13,3 ц/га, тобто урожайність збільшилась в 3 рази. Найбільші врожаї в 1998 р. зібрано в Китаї — 31,3 ц/га, Чехії — 29,2 ц/га (табл. 53).

Виробництво. Основне виробництво насіння льону в 1998 р. було сконцентровано в Китаї — 369,5 тис. т, Франції — 66 тис. т, Білорусії — 50 тис. т, Росії — 33 тис. т (табл. 54).

Льон в Україні. Україна відноситься до крупних виробників насіння льону, хоч площі посіву у 1998 р. порівняно з 1992 р. зменшились з 155 тис. га до 55 тис. га (майже втричі), а виробництво з 105 тис. т до 18 тис. т — у 5,8 раза (табл. 52).

ТОВ “Національна продовольча компанія”

Наше підприємство має значний досвід роботи з постачання сільськогосподарської продукції як на внутрішній, так і на зовнішній ринки.

Пропонуємо взаємовигідне співробітництво безпосереднім виробникам і постачальникам сільськогосподарської продукції і надаємо послуги з

купівлі — продажу

зернових:

- пшениці 3, 4, 5, 6 класів
- ячменю пивоварного
- ячменю фуражного
- кукурудзи фуражної

хлібопродуктів:

- борошна пшеничного
- усіх видів крупів (гречаної, горохової, пшона, ячмінної, перлової, пшеничної, рису)

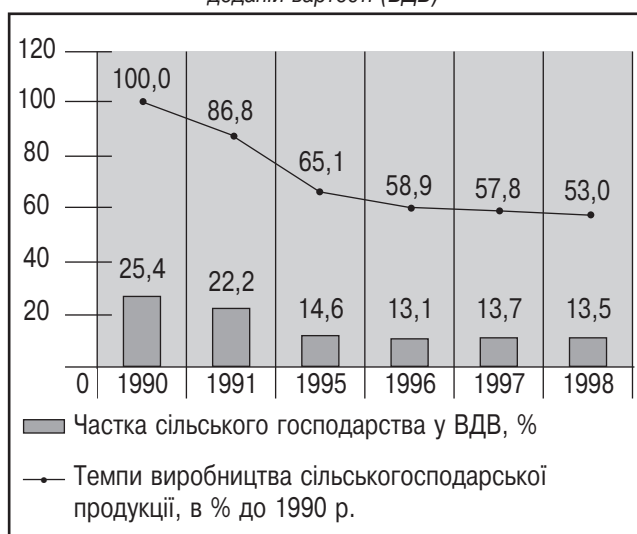
01015, Київ, вул. Лейпцизька, 6
тел./факс: (044) 254-2490
254-2557, 203-6541

1.2. Загальна характеристика і потенціал зернового господарства

Сільськогосподарське виробництво в Україні має глибокі історичні корені. Завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, біологічним і організаційно-технологічним особливостям зерновиробництва Україна здавна була всесвітньо відомою житницею, великим виробником зернових і зернобобових культур.

Частка сільського господарства у валовій доданій вартості за останні роки становила: 1990 р. — 25,4 %, 1995 р. — 14,6 %, 1998 р. — 13,5 % (схема 1).

Схема 1. Частка сільського господарства у валовій доданій вартості (ВДВ)

1.2.1. Природно-кліматичні умови і трудові ресурси

У сучасних межах Україна займає понад 600 тис. кв. км і простягається на 1300 км із сходу на захід і на 900 км із півночі на південь. За винятком Карпатських і Кримських гір, її територія — це рівнина, що поступово спадає з вкритих лісами Галицького, Волинського та Подільського плато до горбистих місцевостей по обидва боки р. Дніпро й переходить в неосяжний Причорноморський степ. Тут у розлогих степах — знамениті, надзвичайно родючі українські чорноземи, що займають мало не дві третини території краю. Лише на півночі та північному сході чорноземів немає — переважають менш родючі ґрунти і ліси.

Клімат України загалом помірний і сприятливий для землеробства, вирощування основних польових культур, за винятком хіба що субтропічних і особливо тропічних.

Ландшафт України сприятливий для ведення сільського господарства: близько 60 % сільськогосподарських земель розташовано в рівнинній місцевості, 30 % — на схилах з ухилом між 1° і 3°. Таким чином, майже 90 %

Табл. 1. Коротка характеристика основних агрокліматичних зон України

Місцезнаходження	Степ	Лісостеп	Полісся
	Південь	Центр	Північ
Ґрунти	Чорноземні каштанові	Чорноземні підзолисті	Дерново-підзолисті, супіщані
Сільське населення	21 %	40 %	31 %
Сільськогосподарські угіддя	46 %	46 %	19 %
Сільськогосподарське виробництво			
Зернові культури	46 %	40 %	14 %
Технічні культури	76 % соняшник	72 % цукровий буряк	90 % льон

орних земель в Україні придатні для вирощування всіх сільськогосподарських культур, і тільки 10 % інших земель з ухилом понад 3° становлять труднощі для оброблення.

Територія України розташована в трьох агрокліматичних зонах: Степ, Лісостеп і Полісся (табл. 1; схема 2).

Степова зона знаходиться в південній частині країни й охоплює Автономну Республіку Крим, Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Кіровоградську, Луганську, Миколаївську, Одеську і Херсонську області.

Лісостеп займає центральну частину України між Степом і Поліссям. На цій території розташовуються такі області: Вінницька, Київська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська і Чернівецька.

Полісся розташовується в північній і північно-східній частині країни. До нього входять 7 областей: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська і Чернігівська.

Крім природних, Україна має у своєму розпорядженні значні **трудова ресурси**: із 50 млн. чоловік біля третини проживає в сільській місцевості, а чверть усього населення зайнята в сільському господарстві. У середньому на одного жителя України припадає 0,81 га сільськогосподарських угідь, в тому числі 0,64 га орних земель (табл. 2, 3).

Табл. 2. Площа сільськогосподарських угідь і орної землі на душу населення в Україні, га

Роки	Всього сільськогосподарських угідь	В тому числі орної землі
1955	1,14	0,91
1970	0,91	0,73
1975	0,88	0,70
1980	0,85	0,69
1985	0,83	0,67
1990	0,81	0,65
1992	0,80	0,64
1995	0,81	0,65
1997	0,81	0,65

1.2.2. Землеробство в Україні

Землеробство, як вважають, виникло в Україні, у межах річки Бугу та Дністра, на рубежі VI і V століть до н.е. Найвідоміші ранні землеробські племена на території України пов'язують з так званою трипільською культурою, що формувалась у долинах річок Дністра, Бугу і Прута, сягнувши згодом Дніпра. Трипільці у період між 3500 та 2700 рр. до н.е. жили великими селами по 600—700 чоловік. Важливим кроком у розвитку землеробства було впровадження дерев'яного плуга, завдяки якому воно стало надійнішим, ніж полювання, способом добування поживи. Ще одним нововведенням в цей період, ймовірно, запозиченим із Азії, було застосування першого металу — міді.

Протягом останніх десятиліть землеробство в Україні розвивалося на основі колективної власності, що зумовило високу концентрацію виробництва. При цьому майже в кожному господарстві зберігається складна багатогалузева структура з багатокомпонентними агроєкосистемами, чого вже давно немає в розвинених країнах. У зв'язку з цим перед українським землеробством стоїть складне завдання щодо визначення шляхів його подальшого розвитку.

Невідкладність рішучих заходів у землеробстві зумовлена насамперед розораністю угідь. У світовому землеробстві, на жаль, немає єдиної концепції використання земельних ресурсів, доцільного рівня розораності сільськогосподарських угідь. Якщо у світі цей показник

становить 27,9 %, в США — 43,5 %, Великій Британії — 36,7 %, Італії — 53,6 %, Франції — 59,5 %, Канаді — 61,9 %, Росії — 62 %, Німеччині — 66 %, Молдові — 68 %, то в Україні — 79,7 % (табл. 3).

Річ у тім, що протягом тривалого часу землеробство в Україні розвивалося одночасно як інтенсивно, так і екстенсивно. Нарощування обсягів продукції рослинництва насамперед досягалося за рахунок розширення посівних площ і певною мірою — завдяки використанню нових сортів і гібридів, удосконаленню технологій тощо. Сильно розорана зона Степу — 82,8 %, у тому числі в Дніпропетровській області — на 85 %, Запорізькій — 88 %, Миколаївській — 88 %, Херсонській — 89,1 %, Кіровоградській — 90 %; агроландшафти цієї зони відносяться до екологічно несприятливих. У зоні Лісостепу розораність сягає 85,4 %, зокрема в Хмельницькій області — 88,3 %, Черкаській — 89,8 %, Вінницькій — 87 %, Тернопільській — 84,8 %, Київській — 84 %, а в окремих районах — 96 % і навіть 99 %. У зоні Полісся рівень розораності — 69 %. Проте в орний клин тут включено значні масиви малородючих земель, триває освоєння угідь за рахунок осушення перезволожених мінеральних і органічних ґрунтів. При цьому на ґрунтах легкого механічного складу знижується рівень ґрунтових вод, посилюється нестійкість водного режиму орних земель при осушенні низинних масивів, а з глибокої меліоративної оранки площі з малопрофільними мінеральними ґрунтами майже опустелюються. Супутником осушення ор-

Схема 2. Агрокліматичні зони України

ганічних і мінеральних ґрунтів стає активна дефляція. У зв'язку з цим майже немає природних кормових угідь для випасання худоби.

Внаслідок високої розораності угідь погіршується екологія, втрачається гумус, ґрунт, поживні речовини, не дають очікуваного ефекту вкладення на інтенсифікацію землеробства.

Воднораз рік у рік спостерігається зменшення площі сільськогосподарських угідь через розширення потужностей промислового виробництва, відведення родючих земель під будівництво міст, автомобільних і залізничних магістралей, відкритих і підземних розробок корисних копалин тощо. Відбувається неконтрольований наступ на природне середовище, що потребує крутого повороту в свідомості всіх, хто живе і працює на землі.

Обмеженість земельних ресурсів потребує рішучого переведення землеробства на інтенсивні методи господарювання в напрямі його біологізації з контурно-меліоративною організацією території, що дасть змогу не тільки повніше розкрити потенційні можливості Землі, а й зберегти її для нащадків. Сьогодні уже всім зрозуміло: інтенсивність використання земельних, вод-

них і лісових ресурсів має межу, яку переступати недоцільно й небезпечно.

1.2.3. Ґрунти України

Територія України має істотні регіональні відмінності в природних і економічних умовах, складі й характері використання сільськогосподарських угідь і ґрунтового покриву. В її межах близько 650 видів ґрунтів. Нині це країна з високим рівнем сільськогосподарського освоєння угідь (70,4 %).

Основна їх площа — чорноземи, чорноземно-лучні і лучно-чорноземні ґрунти — 23,7 млн. га (60 %). Друге місце займають сірі лісові ґрунти — 21,3 %. Разом ці ґрунти складають основний фонд орних земель країни. Площа еродованих земель — 11,3 млн. га, з них 8 млн. га орної землі, заболочених і перезволожених — 2,6 млн. га — (7,6 %). Ці ґрунти найбільше піддаються ерозії, заболоченню і вторинному засоленню при зрошенні. Слабоеродовані ґрунти становлять 7,7 млн. га, середньоеродовані — 2,6 млн. га, сильноеродовані — 0,9 млн. га, намиті — 0,8 млн. га. На надто небезпечних у еродованому відношенні схилах від 5° до 15° розташовано понад 1,2 млн. га орних земель. За останні десятиліття площа еродованої орної землі збільшилась на 1,9 млн. га. Водночас спостерігається вторинне засолення, осолонцювання, підтоплення, підвищення кислотності ґрунтів. У складі угідь кислих ґрунтів — 10 млн. га, солонців і засолених — 4,7 млн. га. Середній вміст гумусу знизився з 3,5 до 3,2 %, що на 1—2 % нижче за оптимум.

Для України питома вага територій, що використовуються в сільськогосподарському виробництві, повинна становити 65 %, лісів — 17 %, заповідно-охоронних територій — 10 %. Тимчасом у зоні змішаних лісів розораність території приблизно в 1,2—1,5 раза вища за норматив, а площа природних кормових угідь — вдвоє менша, що істотно впливає на інтенсивність ерозійних процесів, різноманітність флори і фауни. Рівень лісистості — лише 87 % норми, а в степових районах — 16—62 %.

Протягом останніх 40 років забезпеченість жителів України землею зменшувалася через вилучення угідь із сільськогосподарського користування та збільшення населення.

Ґрунтовий покрив Полісся характеризується строкатістю. Серед ґрунтів поширені дерново-підзолисті (25 % орного клину), дерново-підзолисті глинисті піщані, дерново-підзолисті глеюваті, глинисті піщані, дерново-підзолисті глейові, дерново-підзолисті супіщані, дернові (суходільні), лучні, торфоболотні, лучно-болотні та інші. На цих ґрунтах необхідне травосіяння, систематичне вне-

Табл. 3. Площа сільськогосподарських угідь у світі і в окремих країнах в 1997 р., млн. га

Країни	Всього	На душу населення, га		
		В тому числі рілля	сільськогосподарських угідь	в тому числі ріллі
Весь світ	4915,15	1379,10	0,85	0,24
Україна	41,90	33,30	0,81	0,65
Австрія	3,53	1,40	0,44	0,17
Бельгія	1,48	0,77	0,14	0,07
Білорусія	9,35	6,18	0,90	0,60
Болгарія	6,16	4,31	0,72	0,57
Велика Британія	17,05	6,38	0,29	0,11
Греція	9,23	2,82	0,88	0,27
Данія	2,69	2,37	0,52	0,45
Іспанія	30,82	14,34	0,78	0,36
Італія	15,70	8,28	0,27	0,14
Канада	74,50	45,56	2,55	1,51
Китай	533,47	124,14	0,44	0,10
Нідерланди	1,97	0,90	0,13	0,06
Німеччина	17,31	11,83	0,21	0,14
Польща	18,71	14,06	0,49	0,36
Росія	219,61	126,02	1,48	0,85
Румунія	14,80	9,30	0,65	0,41
США	420,25	176,95	1,59	0,65
Угорщина	6,12	4,82	0,60	0,47
Фінляндія	2,38	2,13	0,47	0,41
Франція	30,03	18,305	0,52	0,31
Швейцарія	1,58	0,42	0,22	0,06
Швеція	3,36	2,80	0,38	0,32
Україна у % до всього світу	0,85	2,42	X	X

сення органічних і мінеральних добрив, періодичне вапнування, сидерація, мергелювання, розпушення підорного шару, регулювання рівня ґрунтових вод, застосування сучасних технологій обробітку і вирощування культур.

Ґрунти Лісостепу однорідніші і займають понад 37 % орних земель України, більше половини — чорноземи. В цій зоні зустрічаються сірі і світло-сірі лісові ґрунти, темно-сірі лісові, чорноземи типові (понад 7 млн. га), опідзолені, вилужені і реградовані, а також лучно-чорноземні і чорноземно-лучні ґрунти в комплексі з солонцями і солончаками (до 1 млн. га), торфоболотні і болотні.

Включення до сівозміни багаторічних трав, внесення органічних і мінеральних добрив, вапнування кислих ґрунтів, ґрунтозахисна система обробітку сприятимуть підвищенню родючості цих ґрунтів.

Ґрунти Степу досить родючі, тут поширені чорноземи звичайні (9 млн. га в складі угідь), чорноземи південні (3 млн. га в складі орної землі), каштанові ґрунти (3,4 % в складі сільськогосподарських угідь). Вологозабезпечення, внесення добрив, боротьба з ерозією, водна меліорація, захисне лісорозведення, ґрунтозахисна система обробітку ґрунту сприятимуть підвищенню продуктивності цих ґрунтів.

1.2.4. Обсяги та структура зерновиробництва

На початку століття Україна була одним із найбільших експортерів зерна у світі. Після Другої світової війни українське зерно відігравало важливу роль у задоволенні загальної потреби Радянського Союзу в зерні. При цьому часто передбачалося, що потенційні можливості виробництва зерна в Україні значно вищі, ніж ре-

алізовувалося в умовах планового господарства (схема 3, 4).

Зерновиробництво в Україні має величезний потенціал росту. Оскільки практично всі придатні землі вже експлуатуються, то підвищувати валовий збір зерна можливо тільки за рахунок зростання врожайності культур. При підвищенні врожайності культур в Україні до рівня країн Західної Європи (50 ц/га), потенційний об'єм виробництва зернових може становити 75,3 млн. т.

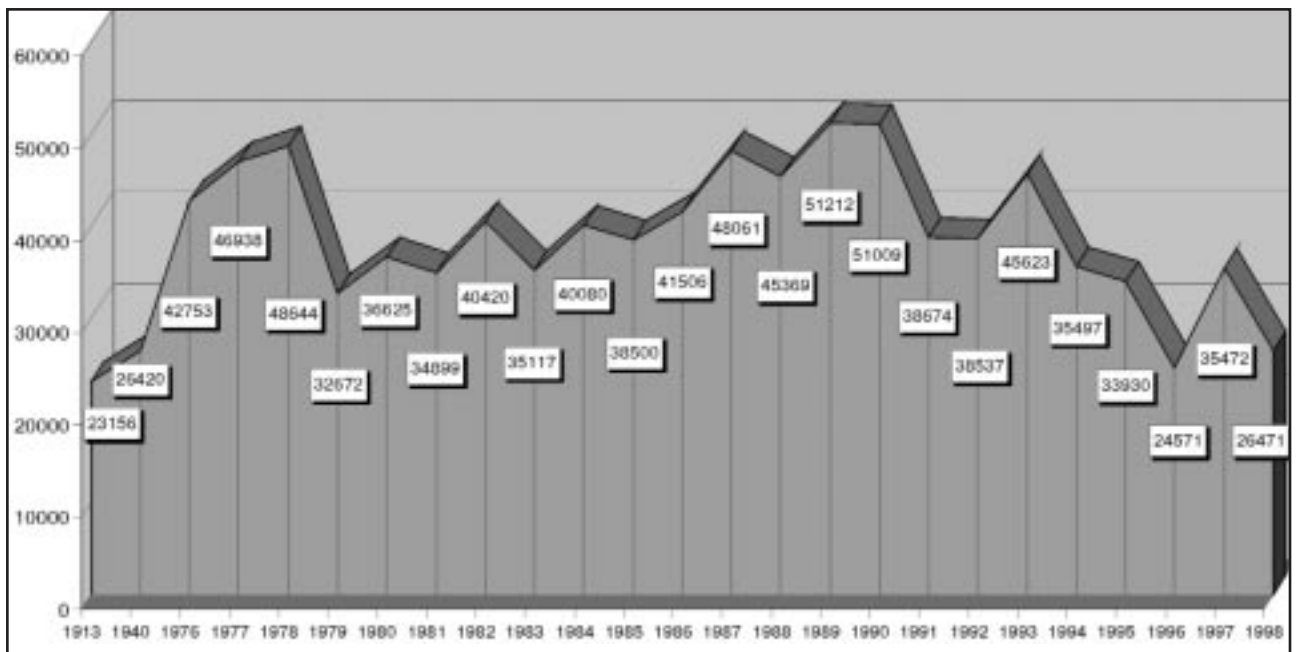
Зернове виробництво було і залишається провідною галуззю сільського господарства України. Щорічно зернові культури займають 13,5—14,5 млн. га загальної посівної площі. В окремі роки площа зернових на час збирання врожаю зменшується на 0,8—1,0 млн. га від загибелі посівів та незапланованого використання їх на корм худобі.

Протягом 1991—1998 рр. отримано середньорічний валовий збір зерна в кількості 30,2 млн. т. Частка України становить близько 2 % світового та 10—12 % загальноєвропейського обсягу зерна. За показником виробництва цього продукту на душу населення (630 кг в середньому за 1991—1998 рр.) Україна перевищує світовий показник майже вдвічі.

За часів існування Союзу РСР господарства України здавали в державні заготівлі 13,5—15,0 млн. т, а в окремі сприятливі роки — 17,0—17,5 млн. т зерна, що становило понад третину валового збору і 20—25 та навіть 30 % загальносоюзного обсягу заготівель (табл. 4).

Загальне виробництво зерна у 1990 р. становило 51009 тис. т, у 1998 р. — 26471 тис. т. Структура посівів та

Схема 3. Динаміка виробництва зерна в Україні, тис. т

валового збору зернових культур свідчить про те, що основне навантаження несуть три культури: пшениця, ячмінь та кукурудза: в 1991—1998 рр. ця група займала 79 % загальних посівів зернових і забезпечила 85,7 % валового збору зерна. Решта культур: жито, овес, гречка, просо, зернобобові, займаючи 21 % площі, у валовому зборі зерна становили лише 14,3 % (табл. 5, 6, 7; схема 5).

Найважливіша зернова культура — **озима пшениця** — займала у 1990 р. 7549,2 тис. га, у 1998 — 5408,3 тис. га. У попередні роки на неї припадало 50—60 % валового збору зернових. Середня урожайність у сприятливі роки досягала 40,2 ц/га (в 1990 р.), у 1995 р. урожайність озимої пшениці становила 30,1 ц/га, що призвело до виробництва лише 15969 тис. т зерна. У 1998 р. також відбулося зниження урожайності — до 26,9 ц/га, а валовий збір був 14571 тис. т. Порівняно зі світовими стандартами, це — низька урожайність. В Україні середня урожайність озимої пшениці за 1992—1998 рр. становила 29,6 ц/га, в Угорщині — 37,0 ц/га, Польщі — 33,5 ц/га, Румунії — 24,9 ц/га, США — 25,8 ц/га, Канаді — 22,2 ц/га, в той час як у Франції — 67,7 ц/га, Німеччині — 68,3 ц/га, Великій Британії — 76,2 ц/га.

Урожайність зернових в Україні можна порівнювати з урожайністю у країнах Східної Європи, США, Канади, але вона становить лише близько 50 % урожайності у країнах Західної Європи.

Табл. 4. Обсяги державних заготівель зерна, тис. т

	В Україні	В колишньому СРСР	Питома вага України, %
1986—90 рр. в середньому	16737	66443	25,2
в тому числі			
1988	17114	61485	27,8
1989	17480	59078	29,6

Важливою фуражною зерновою культурою в Україні є **ячмінь**. Його середня урожайність складає 30 ц/га, він відзначається доброю екологічною адаптацією в умовах прохолодного клімату і займає значні площі в західних областях України.

Ярий ячмінь з 1991 по 1998 р. займав у середньому площу 3,8 млн. га. Площі збільшились з 3,2 млн. га у 1991 р. до 3,6 млн. га у 1998 р. Урожайність ярого ячменю за період 1991—1998 рр. становила в середньому 23,8 ц/га і коливалась від 21,8 ц/га до 32,2 ц/га. Основні площі під ярим ячменем знаходяться у Степовій зоні (близько 40 %). Значна частина ячменю йде на годівлю худоби і лише невеликий відсоток посівних площ відводиться під пивоварний ячмінь.

Кукурудза на зерно займала значні площі у 1985 р. (близько 2,6 млн. га), а потім її площі скорочувались і в 1998 р. становили 0,91 млн. га. В окремі роки площі під зернову кукурудзу дещо збільшувалися: так, у 1991 р. вони становили близько 1,46 млн. га, у 1997 р. —

Схема 4. Динаміка виробництва зерна в Україні в розрізі основних культур

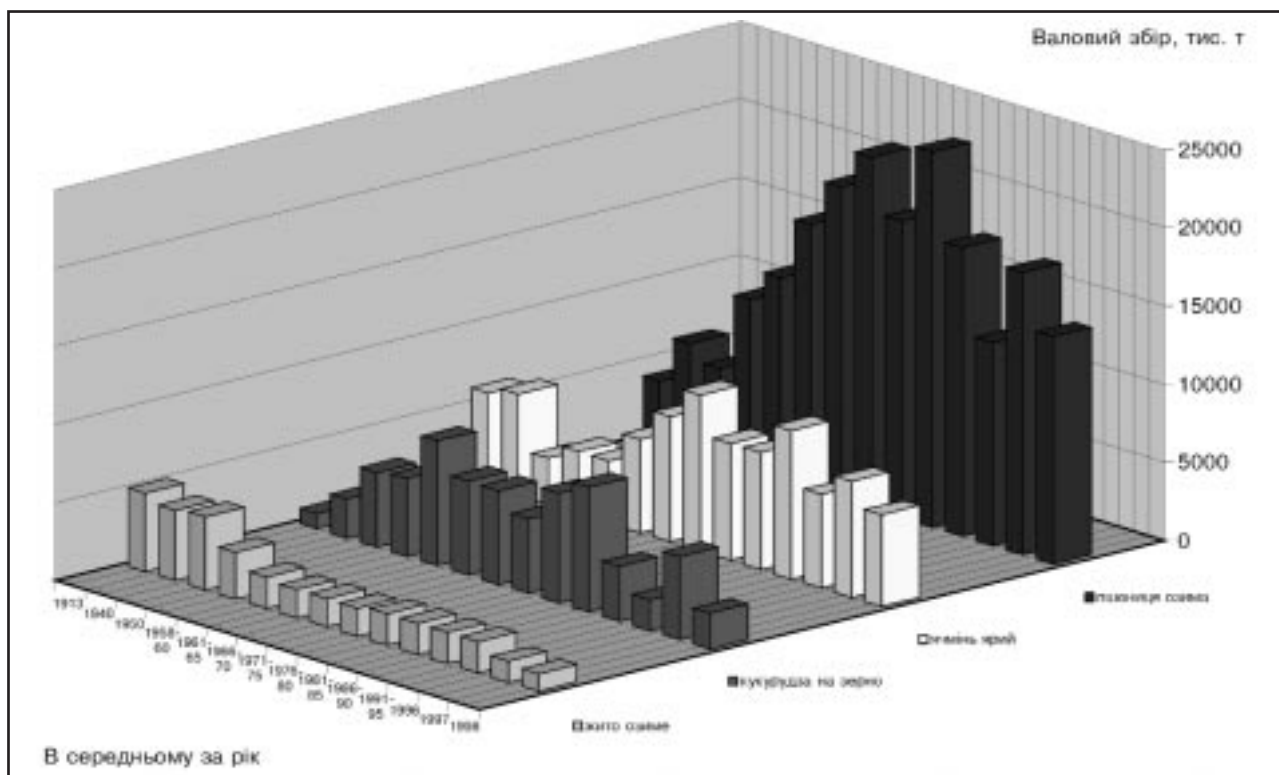

Табл. 5. Зібрані площі сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств України, тис. га

Роки	Всі зернові культури	У тому числі			Соняшник на зерно	Льон-довгунець (волокно)
		Пшениця озима	Жито озиме	Кукурудза		
1986	16149,0	5710,2	570,6	2783,1	1502,2	198,3
1987	15560,2	5341,9	621,9	2424,1	1542,9	204,1
1988	15896,7	6428,5	585,9	2323,7	1577,0	190,5
1989	15256,2	6945,6	539,2	1850,9	1621,4	191,1
1990	14522,2	7549,2	516,9	1223,1	1626,3	169,4
1986—1990	15485,9	6395,1	566,9	2121,0	1574,0	190,7
1991	14571,1	6977,3	487,4	1458,7	1585,4	156,2
1992	13815,8	6294,3	498,2	1137,1	1630,3	155,1
1993	14224,1	5726,1	498,4	1331,4	1629,4	127,4
1994	13244,3	4453,1	476,2	651,9	1724,9	78,7
1995	13962,5	5299,3	604,3	1161,3	2007,6	95,8
1991—1995	13963,6	5750,0	512,9	1148,1	1715,5	122,6
1996	12506,0	5746,5	627,1	671,3	2025,5	54,6
1997	14502,3	6327,9	694,6	1636,5	2001,5	32,0
1998	12756,0	5408,3	699,8	907,9	2430,9	25,9

Табл. 6. Урожайність основних сільськогосподарських культур з 1 га зібраної площі по всіх категоріях господарств України, центнерів

Роки	Всі зернові культури	У тому числі			Соняшник на зерно	Льон-довгунець (волокно)
		Пшениця озима	Жито озиме	Кукурудза		
1986	25,6	32,2	17,5	28,8	16,4	4,9
1987	30,9	36,7	22,1	34,2	16,7	7,0
1988	28,5	33,7	18,0	37,2	16,8	4,8
1989	33,6	39,4	24,1	38,0	17,0	5,8
1990	35,1	40,2	24,3	38,7	15,8	6,4
1986—1990	30,7	36,4	21,2	35,4	16,5	5,8
1991	26,5	30,3	20,1	32,6	14,6	6,8
1992	27,9	30,9	23,2	25,1	13,0	6,8
1993	32,1	38,0	23,7	28,4	12,7	5,7
1994	26,8	30,8	19,8	23,6	9,1	6,3
1995	24,3	30,1	20,0	29,2	14,2	5,0
1991—1995	27,5	32,0	21,4	27,8	12,7	6,1
1996	19,6	23,2	17,4	27,4	10,5	3,3
1997	24,5	28,5	19,4	32,6	11,5	2,9
1998	20,8	26,9	16,2	25,3	9,3	3,6

Табл. 7. Валовий збір сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств України, тис. т

Роки	Всі зернові культури	У тому числі			Соняшник на зерно	Льон-довгунець (волокно)
		Пшениця озима	Жито озиме	Кукурудза		
1986	41506	18377	1000	8011	2463	97
1987	48061	19615	1374	8308	2580	143
1988	45369	21685	1055	8638	2648	91
1989	51212	27371	1298	7026	2748	111
1990	51009	30348	1259	4737	2571	108
1986—1990	47431	23479	1197	7344	2602	110
1991	38674	21134	981	4747	2311	106
1992	38537	19473	1156	2851	2127	105
1993	45623	21770	1180	3786	2075	73
1994	35497	13720	941	1539	1569	49
1995	33930	15969	1207	3392	2860	48
1991—1995	38452	18413	1093	3263	2188	76
1996	24571	13334	1092	1837	2123	18
1997	35472	18057	1346	5340	2308	9
1998	26471	14571	1136	2301	2266	9

Схема 5. Порівняльна структура посівних площ зернових культур в Україні в 1913 та 1998 роках

1,64 млн. га. Причиною зменшення посівних площ можна вважати як відсутність сучасних технологій, так і низькі для виробників ціни. Проте загальна площа під кукурудзою досить значна і становить у середньому 5–6 млн. га. Майже всі площі засіваються гібридною кукурудзою, що дає змогу одержати врожаї зерна від 27,7 до 38,3 ц/га. Поки що урожайність кукурудзи в Україні менша порівняно з країнами, котрі спеціалізуються на її вирощуванні. Наприклад, урожайність кукурудзи у 1998 р. становила в США 84,4 ц/га, Німеччині — 81,6 ц/га, Канаді — 79,7 ц/га, Угорщині — 63,7 ц/га. Середня світова урожайність — 43,9 ц/га.

За останні роки багато господарств України різко скоротили посівні площі зернової кукурудзи, значну частину її скошуюють на зелений корм і силос. Але досвід кукурудзосіючих країн світу переконливо доводить, що інтерес до цієї культури постійно зростає і буде зростати. Це пов'язано з великим попитом на зерно кукурудзи як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Виробництво достатньої кількості зерна — ключ до розв'язання в країні продовольчої проблеми. Відомо, що норма виробництва зерна на людину за нинішньої структури та рівня його споживання становить 1 тону на рік. Озима пшениця, ярий ячмінь і горох сьогодні дають понад 80 % валового збору зернових України в цілому. Саме ці культури є визначальними при оцінці перспективи забезпечення населення основними видами продовольства.

Структура зерновиробництва. Одна з відмінностей зернового господарства України полягає в тому, що воно зосереджене головним чином в **господарствах громадського сектора**, а частка особистих підсобних господарств населення та фермерських поки що залишається (крім посівів кукурудзи) незначною (схеми 6, 7, 8).

Серед виробників зерна на колективні сільські підприємства (КСП) припадає понад 90 % виробництва зерна в Україні.

Схема 6. Динаміка розвитку селянських і фермерських господарств в Україні (станом на 1 січня 1999 р.)

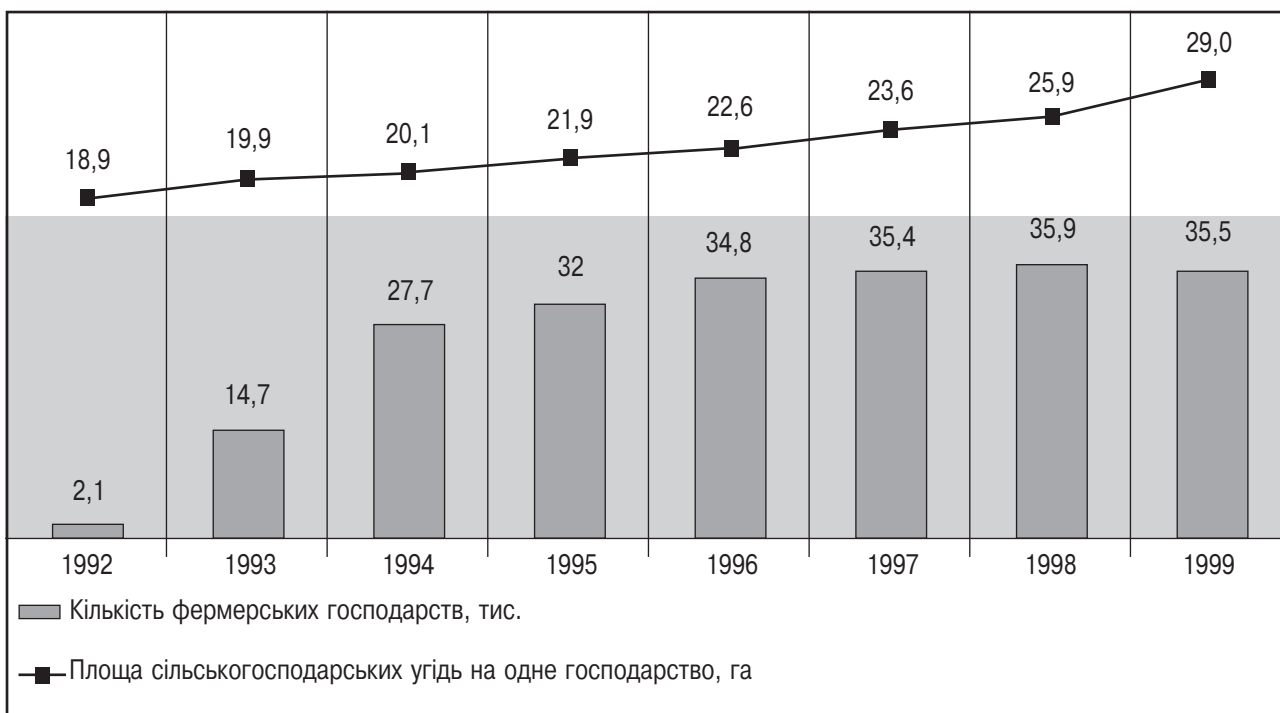

Схема 7. Структура виробництва зерна в Україні

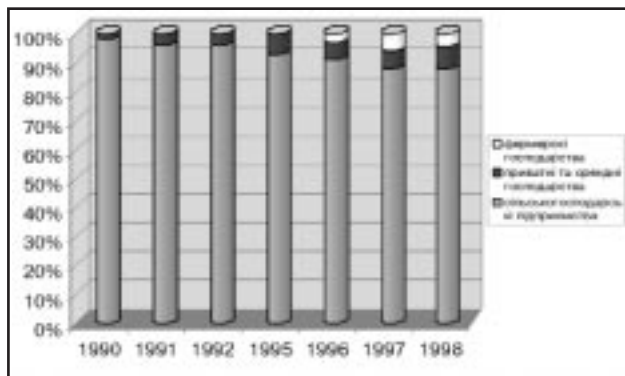
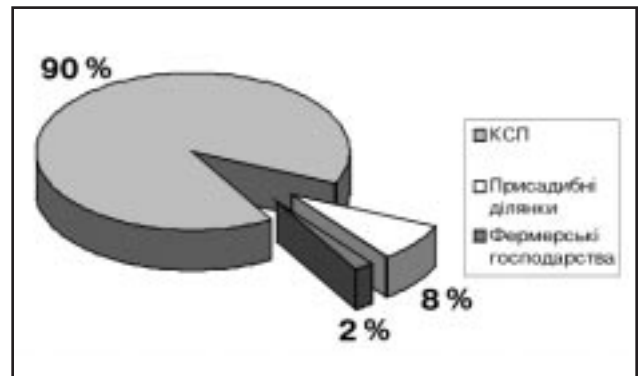

Схема 8. Структура виробництва зерна в Україні в 1997 р.

Особисті підсобні господарства належать приватним особам і розмір посівних площ у них звичайно не перевищує 1 га. На частку присадибних господарств припадає близько 8 % загального виробництва зерна. Вони відіграють важливу роль у виробництві овочів (особливо зростає їх роль у тваринництві), але в доступному для огляду майбутньому присадибне господарство не в змозі скласти конкуренцію КСП і забезпечити виробництво великих об'ємів зерна.

У виробництві зерна фермерські господарства не відіграють помітної ролі. На їхню частку припадає близько 2 % валового збору зерна.

Середній розмір посівної площі зернових культур на одне господарство в громадському секторі становить в останні роки 800—1200 га, із збільшенням в 1,5—2,0 рази в зонах Степу і Лісостепу та зменшенням в таких же розмірах — у зоні Полісся. Посіви зернових в особистих підсобних господарствах населення становлять у середньому 0,09 га, в фермерських — близько 9 га на господарство. Можна очікувати, що протягом найближчих 3—5 років навіть при зміні форм власності на землю та поширенні оренди подібні пропорції в розміщенні зерно-виробництва зберуться. Такий стан враховується при прогнозуванні розвитку ринку зерна на найближчі роки: ефективніше, ніж на дрібних полях, будуть використовуватися технічні засоби, господарства матимуть кращу окупність організаційно-управлінських операцій.

Вузким місцем галузі залишається **якість зернопродукції**. Оскільки в Україні переваги віддані виробництву пшениці як основного ринкового зернопродукту, правомірно очікувати посиленої уваги до якості виробленого зерна. До того ж, 90 % районованих на території України сортів озимої та ярої пшениці вітчизняної селекції за наслідками сортовипробування віднесені до твердих чи сильних та цінних (клейковина від 23 до 35 %). Однак на ринку зерна кількість пшениці з високими хлібопекарними якостями після 1990 р. катастрофічно зменшується. Надто низька питома вага такого

зерна мала місце в 1995—1997 рр. Якщо в середньому за 1986—1990 рр. сильної пшениці надходило в заготівлі 382 тис. т (3,8 %), то в 1995 р. — 6,1 тис. т (0,1 %), в 1996 р. — 12 тис. т (0,2 %). Аналогічні негативні зміни мають місце і щодо класу цінних пшениць. Зростає частка зерна з низькими хлібопекарними якостями.

Отримувана зернопродукція повністю забезпечує внутрішні потреби в продовольчому зерні на рівні 7,8—8,5 млн. т, насінні — на рівні 3,5—4 млн. т і частково — в фуражі. Певна кількість зерна іде на промпереробку (спирт, пиво, крохмаль), реалізується на експорт.

1.2.5. Розміщення та концентрація зернового виробництва в Україні

Достатня кількість зерна необхідної якості — це один з найважливіших факторів стабільності економіки та соціального захисту населення країни.

Нині в Україні вирощуються майже всі зернові культури, але структура їх посівів має відмінності по зонах, що пояснюється їх неоднаковими природно-економічними умовами та напрямками спеціалізації регіонів.

Протягом останніх років відбуваються процеси деспеціалізації і переспеціалізації сільськогосподарського виробництва, скорочення обсягів виробництва усіх видів продукції рослинництва і тваринництва. Тому державну політику важливо спрямувати на вдосконалення розміщення сільськогосподарського виробництва, формування зон, підзон і районів товарного виробництва різних видів сільськогосподарської продукції, у тому числі зерна. Так, зона Лісостепу може стати найбільшим товаровиробником озимої пшениці. Основним видом товарної зернової продукції господарств зони Степу має бути озима пшениця цінних сортів (твердої і сильної) та соя.

За умови територіальної обмеженості сільськогосподарських земель кожний гектар угідь за відповідної технології виробництва повинен давати максимальну кількість продукції. Раніше збільшення виробництва зерна та іншої продукції землеробства відбувалось за раху-

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

нок розширення посівних площ. Нині досягати цього розміщення зернових культур і підвищення їх врожайності необхідно, в основному, внаслідок раціонального розміщення зернових культур і підвищення їх врожайності (табл. 8).

Табл. 8. Розміщення зерновиробництва в природно-кліматичних зонах України

Посівні площі зернових								
Роки	1994		1995		1996		1998	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Степ	6089,8	46,0	6573,0	47,1	5460,4	43,7	5929,6	46,5
Лісостеп	5003,9	37,8	5130,5	36,7	4876,4	39,0	4799,4	37,6
Полісся	2150,2	16,2	2258,6	16,2	2168,5	17,3	2027,3	15,9
Україна	13243,9	100,0	13962,1	100,0	12505,3	100,0	12756,3	100,0
Виробництво зернових								
Роки	1994		1995		1996		1998	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Степ	14445,6	40,7	14942,5	44,0	9364,9	38,1	11852,0	44,8
Лісостеп	15614,1	44,0	13569,8	40,0	11218,0	45,7	11149,9	42,1
Полісся	5437,7	15,3	5417,5	16,0	3988,3	16,2	3463,6	13,1
Україна	35497,4	100,0	33929,8	100,0	24571,2	100,0	26470,7	100,0
Посівні площі пшениці								
Роки	1994		1995		1996		1998	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Степ	1804,0	40,0	2542,0	46,4	2861,5	48,6	2789,9	49,5
Лісостеп	1915,1	42,5	2033,7	37,1	2161,2	36,7	2097,5	37,2
Полісся	788,1	17,5	903,5	16,5	868,8	14,7	744,3	13,3
Україна	4507,2	100,0	5479,2	100,0	5891,5	100,0	5641,1	100,0
Виробництво пшениці								
Роки	1994		1995		1996		1998	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Степ	4551,7	32,8	7092,1	43,6	5718,6	42,2	6807,9	45,6
Лісостеп	7114,5	51,4	6571,5	40,4	6067,7	44,8	6466,9	43,3
Полісся	2190,4	15,8	2609,7	16,0	1760,8	13,0	1661,9	11,1
Україна	13856,6	100,0	16273,3	100,0	13547,1	100,0	14936,6	100,0
Посівні площі ячменю								
Роки	1994		1995		1996		1998	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Степ	2899,3	56,9	2431,3	55,1	1676,9	49,0	1829,6	51,4
Лісостеп	1555,6	30,6	1430,3	32,4	1243,5	36,3	1274,6	35,8
Полісся	637,5	12,5	551,7	12,5	505,1	14,7	457,8	12,9
Україна	5092,1	100,0	4413,2	100,0	3425,3	100,0	3561,6	100,0
Виробництво ячменю								
Роки	1994		1995		1996		1998	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Степ	7502,7	51,7	4916,1	51,0	2347,7	41,0	2962,7	50,5
Лісостеп	5137,5	35,4	3448,8	35,8	2414,7	42,2	2221,8	37,9
Полісся	1868,5	12,9	1268,3	13,2	963,2	16,8	685,0	11,6
Україна	14508,7	100,0	9633,2	100,0	5725,6	100,0	5869,5	100,0
Посівні площі кукурудзи на зерно								
Роки	1994		1995		1996		1998	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Степ	336,2	51,6	654,8	56,4	289,7	43,2	472,8	52,1
Лісостеп	267,3	41,0	449,5	38,7	320,7	47,7	366,7	40,4
Полісся	48,3	7,4	57,0	4,9	60,9	9,1	68,4	7,5
Україна	651,9	100,0	1161,3	100,0	671,3	100,0	907,9	100,0
Виробництво зерна кукурудзи								
Роки	1994		1995		1996		1998	
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%
Степ	690,6	44,8	1697,3	50,1	590,8	32,2	1009,6	43,9
Лісостеп	669,0	43,5	1477,1	43,5	1026,1	55,8	1060,5	46,1
Полісся	179,8	11,7	217,4	6,4	220,1	12,0	230,7	10,0
Україна	1539,4	100,0	3391,8	100,0	1837,0	100,0	2300,8	100,0

Табл. 9. Розміщення виробництва зернових в агрокліматичних зонах та областях України

Роки	Зібрана площа, тис. га				Урожайність, ц/га				Виробництво, тис. т			
	1994	1995	1996	1998	1994	1995	1996	1998	1994	1995	1996	1998
АР Крим	481,5	556,7	508,3	486,2	22,1	27,0	16,5	20,6	1065,3	1505,2	840,1	1003,5
Дніпропетровська	869,6	907,3	780,8	811,8	28,4	22,5	19,5	21,5	2468,8	2043,1	1521,9	1741,7
Донецька	602,4	636,2	544,1	539,5	26,5	23,3	20,8	20,1	1594,8	1482,2	1133,4	1083,0
Запорізька	687,2	714,7	544,0	690,9	25,3	21,5	16,1	20,7	1737,1	1533,0	874,2	1428,7
Кіровоградська	706,7	782,0	607,0	717,4	27,2	25,2	18,3	21,4	1921,8	1971,3	1113,2	1530,7
Луганська	561,9	604,4	500,1	501,6	21,9	16,9	14,7	12,2	1233,0	1020,5	736,0	610,2
Миколаївська	670,6	725,3	577,4	603,9	21,5	22,9	15,5	17,7	1442,2	1660,0	893,7	1069,3
Одеська	796,5	925,8	778,1	852,5	15,4	21,1	16,4	21,6	1226,6	1955,4	1278,4	1845,0
Херсонська	713,4	720,6	620,6	725,8	24,6	24,6	15,7	21,2	1756,0	1771,8	974,0	1539,9
Степ	6089,8	6573,0	5460,4	5929,6	23,7	22,8	17,1	19,7	14445,6	14942,5	9364,9	11852,0
Вінницька	764,9	780,2	728,4	764,3	29,9	28,6	23,5	24,3	2285,1	2229,8	1710,5	1858,7
Київська	533,5	553,1	526,1	567,6	30,7	27,9	25,5	26,2	1638,2	1544,1	1343,7	1484,6
Полтавська	764,0	787,9	749,6	702,6	30,7	25,6	22,8	23,8	2343,5	2016,0	1712,7	1674,8
Сумська	592,5	599,6	600,8	534,8	27,9	23,0	17,7	18,5	1654,1	1380,1	1065,6	988,5
Тернопільська	376,2	382,7	375,3	395,9	34,4	31,4	23,2	19,2	1293,5	1203,8	868,8	758,3
Харківська	742,5	771,7	702,3	632,4	30,9	18,5	21,5	21,4	2292,9	1424,3	1511,8	1353,1
Хмельницька	556,3	557,3	532,2	498,8	31,9	28,9	24,4	23,7	1776,8	1612,4	1298,1	1179,4
Черкаська	540,9	562,2	532,0	566,0	33,9	29,8	26,5	26,8	1834,7	1674,0	1411,3	1516,9
Чернівецька	133,1	135,8	129,7	137,0	37,2	35,7	22,8	24,5	495,3	485,3	295,5	335,6
Лісостеп	5003,9	5130,5	4876,4	4799,4	31,9	27,7	23,1	23,2	15614,1	13569,8	11218,0	11149,9
Волинська	280,3	309,5	301,2	290,5	25,5	26,5	18,0	16,6	715,5	818,9	542,1	481,2
Житомирська	433,7	470,5	447,3	403,8	22,7	23,6	18,3	16,6	983,6	1110,3	820,5	671,1
Закарпатська	63,0	65,9	68,9	67,9	35,2	29,9	31,2	28,0	221,9	196,9	215,4	190,3
Івано-Франківська	141,4	140,1	139,2	131,7	31,9	30,1	18,2	20,3	451,4	421,8	253,6	266,7
Львівська	293,3	303,5	296,4	289,9	30,8	28,5	20,8	19,8	903,1	865,8	617,1	572,7
Рівненська	273,5	290,5	285,2	272,8	27,1	26,0	18,8	16,3	740,6	755,2	537,5	445,7
Чернігівська	665,0	678,6	630,3	570,7	21,4	18,4	15,9	14,6	1421,6	1248,6	1002,1	835,8
Полісся	2150,2	2258,6	2168,5	2027,3	27,8	26,1	20,2	18,9	5437,7	5417,5	3988,3	3463,6
Всього по Україні	13243,9	13962,1	12505,3	12756,3	26,8	24,3	19,6	20,8	35497,4	33929,8	24571,2	26470,7

Табл. 10. Розміщення виробництва пшениці в агрокліматичних зонах та областях України

Роки	Зібрана площа, тис. га				Урожайність, ц/га				Виробництво, тис. т			
	1994	1995	1996	1998	1994	1995	1996	1998	1994	1995	1996	1998
АР Крим	206,5	253,7	255,1	273,4	21,8	27,5	16,5	15,8	451,0	697,0	421,2	599,8
Дніпропетровська	262,7	206,8	378,4	354,1	31,4	25,9	23,1	22,0	825,6	536,1	874,8	1039,4
Донецька	198,2	135,9	296,8	249,8	30,4	27,5	24,7	18,2	602,2	373,8	733,9	645,3
Запорізька	146,2	193,7	222,9	362,1	26,5	25,2	18,5	18,7	387,4	487,8	411,9	965,8
Кіровоградська	199,1	379,9	313,9	269,4	27,9	31,6	23,5	20,7	554,8	1199,7	737,4	746,2
Луганська	170,4	157,4	263,0	257,1	24,8	19,4	18,9	9,2	423,0	306,0	497,6	363,7
Миколаївська	194,4	373,6	358,7	239,4	23,1	29,3	18,0	16,8	448,4	1093,7	646,2	469,7
Одеська	261,6	442,1	440,1	370,3	16,1	27,1	19,0	21,1	421,7	1198,6	837,8	914,6
Херсонська	164,9	398,9	332,6	414,3	26,5	30,1	16,8	20,7	437,6	1199,4	557,8	1063,4
Степ	1804,0	2542,0	2861,5	2789,9	25,4	27,1	19,9	18,1	4551,7	7092,1	5718,6	6807,9
Вінницька	257,5	314,3	266,7	288,2	36,1	34,5	29,0	25,4	928,9	1083,9	773,1	922,5
Київська	209,5	247,2	260,8	256,3	35,9	34,6	31,9	28,2	752,7	856,2	832,2	914,5
Полтавська	245,1	315,3	347,3	290,8	34,6	30,9	29,3	24,6	849,0	975,4	1018,1	979,7
Сумська	180,6	169,0	223,5	207,5	34,6	28,2	20,0	20,2	625,0	477,3	446,1	544,3
Тернопільська	168,5	183,7	165,4	181,7	40,9	37,5	25,3	20,2	688,7	689,6	419,1	428,6
Харківська	348,7	222,4	360,1	366,5	37,1	18,8	27,4	18,7	1294,1	418,9	988,1	995,3
Хмельницька	248,4	277,7	235,1	232,1	36,6	32,5	26,7	24,7	908,0	903,9	628,1	696,6
Черкаська	206,1	247,9	257,6	225,3	41,4	37,9	34,1	28,4	854,2	939,6	877,4	850,0
Чернівецька	50,7	56,2	44,7	49,1	42,2	40,3	19,1	24,4	213,9	226,7	85,5	135,5
Лісостеп	1915,1	2033,7	2161,2	2097,5	37,7	32,8	27,0	23,9	7114,5	6571,5	6067,7	6466,9
Волинська	124,8	132,8	126,2	112,2	28,7	32,7	20,1	19,6	358,0	433,8	254,1	247,9
Житомирська	153,0	181,4	179,2	134,3	24,9	27,9	21,7	19,7	380,7	505,4	388,2	307,5
Закарпатська	29,9	30,7	24,7	27,1	34,0	27,6	28,8	20,9	101,6	85,0	71,4	66,3
Івано-Франківська	64,0	69,1	58,7	58,1	33,2	32,6	16,5	20,0	212,6	224,9	97,0	124,6
Львівська	158,5	172,2	162,2	165,3	31,7	31,6	21,1	20,9	503,0	543,3	342,9	373,3
Рівненська	104,9	115,4	113,6	89,7	30,4	32,1	20,5	19,3	319,2	369,8	233,1	227,3
Чернігівська	153,0	201,9	204,2	157,6	20,6	22,2	18,3	17,5	315,3	447,5	374,1	315,0
Полісся	788,1	903,5	868,8	744,3	29,1	29,5	21,0	19,7	2190,4	2609,7	1760,8	1661,9
Всього по Україні	4507,2	5479,2	5891,5	5641,1	30,7	29,7	23,0	21,3	13856,6	16273,3	13547,1	14936,6

Табл. 11. Розміщення виробництва кукурудзи в агрокліматичних зонах та областях України

Роки	Зібрана площа, тис. га				Урожайність, ц/га				Виробництво, тис. т			
	1994	1995	1996	1998	1994	1995	1996	1998	1994	1995	1996	1998
АР Крим	7,1	6,9	1,2	3,8	21,4	24,1	20,1	11,6	15,2	16,7	2,4	4,4
Дніпропетровська	69,7	167,1	75,2	106,0	23,0	30,4	23,8	19,3	160,3	507,8	179,4	205,0
Донецька	31,2	95,9	21,6	38,9	18,7	32,0	22,6	22,2	58,2	306,6	48,8	86,2
Запорізька	29,6	59,8	18,0	29,2	19,7	22,7	17,3	23,8	58,3	135,6	31,2	69,6
Кіровоградська	37,3	71,5	36,6	70,3	23,7	28,7	21,1	27,1	88,4	205,3	77,1	190,2
Луганська	27,0	78,0	16,1	33,1	16,1	27,7	14,8	20,7	43,3	216,2	23,7	68,3
Миколаївська	21,4	45,2	20,0	45,9	20,4	22,7	23,0	19,7	43,7	102,6	46,1	90,4
Одеська	83,9	108,0	84,0	125,4	15,8	13,7	16,6	19,7	133,0	148,0	139,3	247,6
Херсонська	29,0	22,4	17,0	20,2	31,1	26,1	25,2	23,7	90,2	58,5	42,8	47,9
Степ	336,2	654,8	289,7	472,8	21,1	25,3	20,5	20,9	690,6	1697,3	590,8	1009,6
Вінницька	58,3	81,5	75,7	84,7	26,0	33,9	36,5	30,1	151,7	276,4	276,2	254,8
Київська	22,2	29,2	18,6	25,5	28,4	34,4	36,9	31,5	63,1	100,4	68,5	80,3
Полтавська	42,6	73,6	56,1	77,5	27,6	35,2	28,9	27,2	117,5	258,9	162,2	210,6
Сумська	4,3	16,8	14,8	16,0	22,2	32,8	29,2	26,6	9,5	55,0	43,2	42,5
Тернопільська	18,8	22,0	20,2	16,8	15,6	35,3	29,8	28,0	29,3	77,6	60,3	46,9
Харківська	27,6	95,8	27,4	33,7	17,1	26,7	17,2	19,6	47,1	255,8	47,2	66,0
Хмельницька	20,6	29,9	25,4	18,6	26,7	36,8	38,2	32,9	55,0	110,0	96,9	61,1
Черкаська	38,4	61,7	43,5	58,4	23,2	33,6	31,3	33,2	89,1	207,6	135,9	193,9
Чернівецька	34,5	39,0	39,0	35,5	30,9	34,7	34,8	29,4	106,7	135,4	135,7	104,5
Лісостеп	267,3	449,5	320,7	366,7	24,2	33,7	31,4	28,7	669,0	1477,1	1026,1	1060,5
Волинська	0,7	0,7	0,6	0,7	28,2	25,7	35,9	32,1	1,9	1,7	2,0	2,3
Житомирська	1,7	2,6	2,0	7,6	29,0	44,9	42,9	32,2	5,0	11,7	8,5	24,3
Закарпатська	14,9	16,8	23,5	21,3	47,6	40,1	39,9	39,5	71,0	67,2	93,8	84,2
Івано-Франківська	12,7	13,7	14,2	13,0	31,6	35,2	27,1	25,2	40,2	48,3	38,4	32,7
Львівська	6,1	5,8	5,7	5,5	41,6	45,2	44,0	37,5	25,5	26,1	24,9	20,8
Рівненська	1,9	3,0	2,4	3,2	29,6	45,4	46,3	31,4	5,6	13,6	11,2	10,2
Чернігівська	10,3	14,4	12,5	17,1	29,7	33,9	32,9	32,8	30,6	48,8	41,3	56,2
Полісся	48,3	57,0	60,9	68,4	33,9	38,6	38,4	33,0	179,8	217,4	220,1	230,7
Всього по Україні	651,9	1161,3	671,3	907,9	23,6	29,2	27,4	25,3	1539,4	3391,8	1837,0	2300,8

Табл. 12. Розміщення виробництва ячменю в агрокліматичних зонах та областях України

Роки	Зібрана площа, тис. га				Урожайність, ц/га				Виробництво, тис. т			
	1994	1995	1996	1998	1994	1995	1996	1998	1994	1995	1996	1998
АР Крим	223,5	237,7	200,6	164,9	22,2	27,1	15,2	17,5	495,1	644,2	305,8	298,0
Дніпропетровська	384,9	388,9	227,8	238,6	31,0	20,8	15,5	18,6	1192,9	808,8	353,2	358,1
Донецька	304,4	337,5	190,8	200,5	26,8	21,1	16,0	15,8	817,2	710,6	305,2	291,2
Запорізька	402,6	361,4	247,0	220,7	27,2	21,8	15,2	16,9	1096,6	788,6	374,4	302,0
Кіровоградська	298,0	178,9	149,5	211,8	32,9	20,4	13,3	19,4	981,0	365,2	198,9	398,8
Луганська	226,7	229,6	131,7	113,0	24,0	14,5	9,6	10,5	544,4	333,1	126,4	87,7
Миколаївська	343,4	220,8	152,0	229,1	23,5	16,7	10,5	16,0	808,4	368,1	160,1	396,3
Одеська	293,8	246,3	165,9	234,2	17,2	18,9	12,9	22,1	504,5	466,6	213,6	499,9
Херсонська	422,0	230,2	211,6	216,8	25,2	18,7	14,7	17,2	1062,6	430,9	310,1	330,8
Степ	2899,3	2431,3	1676,9	1829,6	25,6	20,0	13,7	17,1	7502,7	4916,1	2347,7	2962,7
Вінницька	251,4	202,4	217,2	232,9	32,4	26,8	19,6	21,7	814,3	542,9	425,6	468,5
Київська	148,3	119,1	96,0	119,5	33,2	25,2	21,4	17,9	493,0	299,8	205,5	252,8
Полтавська	263,9	209,6	168,2	177,3	33,8	23,8	17,0	22,3	892,9	498,0	286,1	267,2
Сумська	219,3	226,9	177,5	143,2	30,2	24,2	16,7	16,0	662,2	548,0	295,8	198,5
Тернопільська	114,5	99,0	113,5	129,7	35,4	27,4	24,3	16,5	405,5	271,6	275,5	209,7
Харківська	229,5	319,7	199,8	155,7	29,6	18,3	16,5	11,3	679,6	585,6	329,8	207,0
Хмельницька	155,1	122,2	143,7	140,4	33,7	27,8	24,1	19,5	522,0	339,1	345,6	279,3
Черкаська	143,0	107,4	99,0	141,7	37,8	26,1	20,3	20,5	540,1	280,3	200,9	269,3
Чернівецька	30,6	24,0	28,6	34,2	41,9	34,8	17,4	21,5	127,9	83,5	49,9	69,6
Лісостеп	1555,6	1430,3	1243,5	1274,6	34,2	26,0	19,7	18,6	5137,5	3448,8	2414,7	2221,8
Волинська	68,4	67,4	62,3	68,2	29,1	24,7	20,5	14,8	199,2	166,5	127,9	103,6
Житомирська	140,7	121,8	105,7	104,6	27,3	25,1	19,7	14,9	384,7	305,3	207,8	173,2
Закарпатська	11,6	11,2	11,7	8,5	31,7	28,3	27,1	22,0	36,6	31,6	31,7	19,1
Івано-Франківська	43,0	34,7	42,3	36,8	34,7	28,0	20,0	20,2	149,1	97,1	84,7	72,4
Львівська	79,5	70,4	72,0	59,7	34,6	26,2	23,2	18,9	275,1	184,5	166,9	93,7
Рівненська	84,3	77,0	74,5	75,2	31,9	24,9	20,4	13,6	269,1	192,1	152,2	108,9
Чернігівська	210,0	169,2	136,6	104,8	26,4	17,2	14,1	11,0	554,7	291,2	192,0	114,1
Полісся	637,5	551,7	505,1	457,8	30,8	24,9	20,7	16,4	1868,5	1268,3	963,2	685,0
Всього по Україні	5092,1	4413,2	3425,3	3561,6	28,5	21,8	16,7	19,1	14508,7	9633,2	5725,6	5869,5

При розміщенні сільськогосподарських галузей по території зон областей, районів важливе значення має якісна оцінка (бонітування) ґрунтів за показником їх придатності для вирощування різних культур. Така оцінка земель у поєднанні з оцінкою всього комплексу природно-економічних умов дає змогу правильно визначити ступінь концентрації ресурсів, насамперед у тих регіонах, де вони дають найбільший приріст сільськогосподарської продукції при найменших затратах.

Розміщення зернового господарства в Україні вже склалося і відповідає природно-кліматичним та економічним умовам основних зернових культур.

Для розвитку зернового господарства в зонах, як і для всієї України, в останні роки характерна нестабільність валових зборів, недосконалість структури посівів. Головними зонами виробництва зерна є Степ і Лісостеп, на які у 1994—1998 рр. в середньому припадало відповідно 41,9 % і 42,9 % валових зборів. Частка Полісся знизилась з 15,3 % в 1994 р. до 13,1 % в 1998 р.

У 1998 р. площі посіву пшениці зменшилися на 26,3 % проти 1990 р., хоча Україна має всі умови для виробництва великого обсягу зерна високої якості. Частка національних сортів у сортових ресурсах цієї культури перевищує 60 %. За останні 10 років фактично було закінчено сортозміну озимої пшениці. Впроваджуються її високоврожайні сорти одеської селекції, адаптовані до умов півдня України.

Основне виробництво пшениці в Україні в 1998 р. зосереджено у Степовій зоні: тут було розміщено 49,5 % її посівів, у зоні Лісостепу — 37,2 %, в Поліссі — 13,2 %.

У господарствах **Степової зони** у виробництві зерна провідне місце займають три культури: пшениця, ярий ячмінь та кукурудза. У Степу в 1998 р. було зосереджено близько 49,5 % всіх посівів пшениці у країні, ячменю — 51,4 %, кукурудзи — 52,1 %. Питома вага пшениці у структурі зернового клину господарств регіону у середньому становить 23—24 %. Важливим напрямом зернової спеціалізації Степової зони є виробництво цінних твердих пшениць з великим вмістом протеїну і клейковини.

Завдяки своїм цінним якостям зерно озимої твердої пшениці використовується для виготовлення кращих сортів макаронних виробів та різної кондитерської продукції і має високу закупівельну ціну. Чистий дохід від озимої твердої пшениці у 1,52 раза вищий, ніж від м'якої. Враховуючи великі потреби харчової промисловості у зерні твердої пшениці та його високу прибутковість, на зрошуваних землях варто 15—20 % посівних площ засівати твердою пшеницею. В Україні доцільно вирощувати тверду пшеницю у південних областях: Херсонській, Миколаївській, Одеській, Запорізькій, Дніпропетровській та в Автономній Республіці Крим.

Найбільші площі ярого ячменю зосереджені в Запорізькій, Донецькій, Дніпропетровській та Херсонській областях (по 14—15 % від площі посіву його в зоні). У Степовій зоні в 1998 р. вони становили 30,9 % від загальної площі зернових. Середньорічна посівна площа ярого ячменю зони Степу за період 1994—1998 рр. становила 53,1 % загальних посівів його в Україні.

У зоні Степу ярий ячмінь є основною ярою зернофуражною культурою, який дає сталі врожаї зерна при значних коливаннях вологозабезпечення в різні роки. За коефіцієнтом екологічної стійкості він поступається тільки озимій пшениці, вирощуваній після чорного пару (на 17 %), після кукурудзи на силос (на 6 %), але значно перевищує озимий ячмінь — на 14,4 %. Статистичний максимум його врожайності близький до озимого ячменю та пшениці, вирощуваних після кукурудзи на силос (60,7 ц/га у ярого ячменю, 61—61,4 ц/га — у озимій пшениці та ячменю).

В 1994—1998 рр. у зоні Степу вироблялось 48,6 % зерна ярого ячменю загальної кількості в Україні. Урожайність його в середньому по зоні становила 19,1 ц/га.

Зерно кукурудзи є цінним енергетичним продуктом харчового і кормового використання. Але його виробництво в Україні останнім часом зменшується.

За розмірами посівних площ кукурудза займає в Степовій зоні третє місце. Регіон характеризується досить сприятливими умовами для виробництва зерна кукурудзи як на насіння (постачання у державний фонд), так і для кормових цілей.

Розмір посівних площ кукурудзи у різні роки буває різним, що залежить від стану перезимівлі озимих культур, але спостерігається тенденція деякого скорочення її посівних площ. Як показав аналіз, скорочення посівних площ кукурудзи негативно позначається на загальному кормовому балансі, оскільки це найбільш врожайна у господарствах Степу культура, яка тільки в окремі роки поступається за врожайністю пшениці. Зернові культури мають незначну питому вагу у посівній площі господарств зони, хоча вони є одним з основних джерел ролінного білка для продовольчого споживання і для годівлі худоби.

Посіви кукурудзи на зерно у 1994—1998 рр. збільшилися з 336,2 тис. га до 472,8 тис. га, виробництво зерна кукурудзи збільшилося з 690,6 тис. т до 1009,6 тис. т.

Доведення виробництва зерна в Україні до такого рівня, щоб мати збалансовані потреби як у продовольчому, так і фуражному зерні, значною мірою залежить від підвищення врожайності культур та удосконалення структури зернового господарства, зокрема збільшення питомої ваги зернофуражних культур.

На найближчу перспективу для Степової зони України, за розрахунками вчених, частку озимої пшениці доцільно зменшити з 52,5 % до 43,2 %, а питому вагу кукурудзи, ярого ячменю та зернобобових культур підвищити відповідно з 10,0 до 18,7 %, з 15,7 до 17,3 % та з 7,1 до 8,6 %.

У Лісостеповій зоні останнім часом спостерігається тенденція до підвищення питомої ваги зернових культур у структурі посівних площ, що зумовлено великими можливостями господарств регіону для виробництва зерна. У цій зоні сконцентровано 37,6 % посівних площ зернових культур, і вони дають 42,1 % валового збору зерна його загального виробництва в Україні. Умови багатьох районів зони наближаються до оптимальних для вирощування зернових культур, одержання високих урожаїв зерна.

Лісостепові області спеціалізуються на виробництві зерна озимої пшениці (43,3 %) і ярого ячменю (37,9 %). Найвища концентрація посівів озимої пшениці у Харківській області, де питома вага її у структурі посівів зернових культур в 1998 р. становила 46,9 %.

Серед ярих колосових культур у господарствах Лісостепової зони України на першому місці стоїть ярий ячмінь. Його виробляють більш як 79 % валового збору зерна пивоварних сортів ячменю в країні. Поряд з тим вирощують і фуражне зерно.

Важливою зерновою культурою у Лісостеповій зоні є кукурудза. Основні її площі зосереджені у південних районах Тернопільської, Вінницької та Хмельницької областей, де сприятливі природні умови. Однак останнім часом площі під кукурудзою не виправдано скоротилися і знизилась її врожайність.

Основні зернобобові культури Лісостепу — горох, соя, сочевиця, чина, вика. Та найбільші площі відводяться під горох — традиційну культуру для господарств цієї зони.

На перспективу в господарствах Лісостепової зони передбачається збільшення посівів зернових і деякі зміни у їх структурі, зокрема площ під ячменем, кукурудзою на зерно та зернобобовими.

У зоні Полісся такі основні культури, як озима пшениця, жито і ярий ячмінь, забезпечують близько 85 % всіх валових зборів зерна.

Сучасний стан виробництва зерна кукурудзи у Поліссі характеризується незначними розмірами посівних площ, які до того ж останнім часом мають тенденцію до зменшення. Питома вага кукурудзи у валових зборах зерна становить 6,6 %, в той час як у структурі посівів зернових вона становить 3,37 %, що зумовлено вищою врожайністю, ніж в озимих — на 30 %, ярових зернових — на 46 %.

Вирощування зернової кукурудзи у Поліссі при оптимальному насиченні інтенсивних сівозмін є одним з головних факторів, які сприяють збільшенню виробництва

Схема 9. Урожайність зернових культур по областях України в 1998 р.

зерна. Рівень виробництва кукурудзи в зоні Полісся ще недостатній і внутрізональні потреби в цьому зерні задовольняються лише на 25 %. З урахуванням втрат та страхового запасу у зоні Полісся необхідно виробляти 757 тис. т зерна кукурудзи.

Світова потреба у білку зумовлює інтенсивне поширення зернобобових культур, які відіграють важливу роль у формуванні продовольчих та кормових ресурсів. Нині за сумарною площею посівів (разом із соєю) вони займають друге місце після зернових культур. Їх цінність зумовлюється високим вмістом білка — 19—38 %, який характеризується високою повноцінністю і засвоєваністю.

Зерно зернобобових культур за енергетичною поживністю наближається до ячменю, тільки трохи поступаючись кукурудзі. Встановлено, що при заміні в раціонах тварин 10 % зернових концентратів зернобобовими знижуються витрати всіх концентрованих кормів на 30 %. Збільшення виробництва і використання бобових культур дасть змогу зменшити питому вагу зерна у структурі комбікормів для худоби (нині в Україні питома вага зерна в комбікормах становить 80 %, що в 2 рази більше, ніж у країнах Європи).

Зернобобові культури мають також велике агротехнічне значення: вони підвищують родючість ґрунтів, поліпшують їх азотний баланс, позитивно впливають на урожайність сільськогосподарських культур.

Сучасний обсяг виробництва зернобобових культур в Україні не відповідає потребам, особливо тваринництва. У загальних посівах зернобобові в останні роки займають 6,5 %, тоді як у світовому землеробстві — 13 %. Серед зернобобових культур провідне місце в Україні займає горох.

Розміщення зернобобових культур в Україні зумовлено їх біологічними особливостями та ґрунтово-кліматичними умовами.

В зоні Лісостепу в 1998 р. було зосереджено 60,9 % усіх посівів зернобобових в Україні, у Степу — 27,8 %, в зоні Полісся — 11,3 %. Урожайність їх залишається ще низькою. Так, у 1998 р. вона становила 13,4 ц/га.

Сучасні потреби України в обсягах і структурі виробництва зернобобових культур не забезпечуються. На корм худобі і птиці використовується у цілому 32 % валового збору зернових і зернобобових культур, приблизно 15—17 % — на продовольство, 8—10 % — на насіння.

Близько 80 % території України мають найбільш сприятливі і сприятливі умови для вирощування озимої пшениці, ярого ячменю, 70—75 % — для кукурудзи.

Потенціал сортового складу та природні ресурси у сприятливих зонах сьогодні здатні забезпечити врожай

озимої пшениці 110—120 ц/га, кукурудзи — 120—140 ц/га. А використовують його у виробничих умовах на 25—40 %. Якщо половину недоодержаного до потенційного рівня врожаю можна віднести на нестачу мінерального живлення та організаційно-господарські прорахунки, то друга є наслідком нераціонального, малоефективного використання агрометеорологічних ресурсів. Підвищення рівня їх використання на 40—50 % створить передумови для подвоєння продуктивності кожного гектара ріллі.

Структурна перебудова агропромислового комплексу України зумовлює необхідність переорієнтації розвитку і зернового господарства, в тому числі вдосконалення структури посівних площ зернових культур у напрямі збільшення частки зерна фуражних культур, яке у валовому зборі зерна становить 45,2 % замість необхідних 65—70 %, як у розвинених країнах світу.

Можна вважати доцільним розширення за останні роки у Лісостеповій зоні України посівних площ таких зернових культур, як озимий ячмінь, яра пшениця, кукурудза, овес, зернобобові і скорочення площ під ярим ячменем. Для Степової зони негативним є скорочення посівів озимого ячменю, ярої пшениці, кукурудзи і вівса та розширення їх під ярий ячмінь.

Вчені Інституту аграрної економіки УААН запропонували на перспективу таке розміщення зернових культур:

— у Поліссі необхідно розширити площі озимого жита, яке в озимому кліні має займати 52 % проти 27,8 % нині.

Доцільно збільшити виробництво зернобобових культур і ярого ячменю, а в південних лісостепових районах зони — ранньостиглих гібридів кукурудзи, що зумовлено спеціалізацією господарств на виробництві продукції тваринництва;

— у Лісостепу слід значно розширити посіви проса, гречки, зернобобових, зокрема, гороху і сої, ярого ячменю, кукурудзи; основне виробництво вівса сконцентрувати в центральних і північних районах лівобережного Лісостепу;

— Степ залишається основною зоною виробництва високоякісного зерна озимої пшениці. Тут також варто збільшити виробництво проса, зернобобових культур, ячменю, кукурудзи, вівса і гречки.

Пропонується виділити кукурудзяний пояс, який би охоплював зону Лісостепу, північну і центральну частину Степу, лісостепові райони Полісся, зрошувані землі південного та центрального Степу.

Питома вага зернових культур у структурі посівних площ у зоні Полісся становитиме 40,8 %, у Степу — 45,9 %, у Лісостепу — 54,6 %, в Карпатах — 35,1 %.

Поряд з іншими факторами інтенсифікації зернового господарства це може забезпечити валовий збір зерна у 2000 р. до 58 — 60 млн. т при раціональній його структурі і урожайності не нижче 41,4 ц/га і, а у 2005 р. — відповідно 63 — 65 млн. т і 46,4 ц/га. Виробництво такої кількості зерна забезпечить внутрішні потреби України у продовольчому і фуражному зерні за кількістю, якістю і асортиментом, а також дозволить мати експортний фонд зерна для виходу на світовий ринок.

1.2.6. Звіт Державного комітету статистики України про стан сільського господарства в 1998 р.

Нагромадження негативних економічних та організаційних чинників останніх років, недостатнє матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарських товаровиробників та несприятливі погодні умови 1998 р. не дали змоги стабілізувати фінансовий стан аграрного сектора. Частка сільського господарства у валовій доданій вартості галузей економіки країни (в основних цінах) із року в рік скорочується; у 1998 р. вона становила лише 13,5 % проти чверті ВДВ — у 1990 році. Якщо у 1991—1997 рр. в усіх категоріях господарств обсяги сільськогосподарської продукції (в порівняльних цінах 1996 р.) в середньому за рік скорочувалися на 7,5 %, то в 1998 р. темп зниження становив 8,3 % проти попереднього року (у 1997 р. — 1,9 %). За останні вісім років спостерігалися різноспрямовані тенденції у виробництві продукції сільгоспідприємствами та індивідуальними господарствами. Тенденцію останніх років до зростання питомої ваги приватного сектора у виробництві продукції значною мірою спричинило скорочення обсягів виробництва продукції у громадських господарствах. При загальному скороченні обсягу продукції сільського господарства у 1998 р. порівняно з 1990 р. на 47 %, в сільськогосподарських підприємствах він знизився більше, ніж на дві третини, а в приватному секторі — зріс на 5 %.

На початок 1999 р. діяло близько 17,5 тис. сільськогосподарських підприємств, з них 10,5 тис. (60 %) ко-

лективних, майже 3,5 тис. (20 %) підприємств, що зберегли статус державних, та 3,5 тис. сільськогосподарських кооперативів, акціонерних товариств та інших підприємств усіх форм власності.

У використанні сільськогосподарських угідь найбільш помітне скорочення частки державних підприємств: з 24 % у 1990 р. до 5 % — у 1998 році. Це зумовлено процесом роздержавлення майна, хоча темп його за останні два роки дещо знизився. Так, якщо протягом 1996 р. державну форму власності у сільському господарстві змінили 1343 об'єкти, у 1997 р. — 496, то в 1998 р. — лише 187 об'єктів. На початок 1999 р. змінили форму власності 2956 державних підприємств, з них 2310 (або 78 %) — це підприємства, що безпосередньо займаються сільськогосподарським виробництвом.

Натомість розвиток приватного сектора активізувався у зв'язку з перерозподілом земель, інтенсивним виділенням земельних ділянок для ведення особистих підсобних господарств, для колективного садівництва та городництва, фермерським господарствам. У 1998 р. наявність сільгоспугідь у громадян, яким надано землі у власність і користування, становила 7,0 млн. гектарів, що у 2,6 раза більше порівняно з 1990 роком. Кількість сімей, що мають колективні городи, за цей період зросла в 3,2 раза, а виділені їм площі — в 4,5 раза (по колективних садах ці показники зросли, відповідно, в 1,3 та 1,7 раза). Особливо інтенсивно розвиток колективного городництва відбувався в Донецькій, Запорізькій, Київській, Львівській, Рівненській, Сумській та Черкаській областях.

Процес розвитку фермерських господарств останніми роками дещо уповільнився. Протягом 1998 р. їх кількість навіть зменшилася на 0,4 тисячі і на початок 1999 р. становила 35,5 тис. юридичних осіб, у власності і користуванні яких було 1029 тис. га сільгоспугідь, з них 954 тис. га ріллі.

У результаті перерозподілу земель змінилася структура сільськогосподарських угідь по землекористувачах, про що свідчать дані, наведені в табл. 13.

Табл. 13. Структура сільськогосподарських угідь в Україні по землекористувачах

Роки	Землі сільськогосподарських товаровиробників, тис. га	в тому числі землі (у відсотках)					
		сільськогосподарських підприємств	з них		особистих підсобних господарств населення	під колективними садами та городами	фермерських господарств
			колективних	державних			
1990	41374,4	93,5	69,5	24,0	6,0	0,5	0,0
1995	40772,6	84,3	66,8	17,5	12,4	1,3	2,0
1996	40709,8	83,8	73,0	10,8	21,7	1,3	2,2
1997	40652,3	83,2	76,6	6,6	12,9	1,3	2,6
1998	40419,2	82,6	77,6	5,3	13,5	1,2	2,7

За останні роки спостерігалось скорочення посівних площ сільськогосподарських культур. У 1998 р. порівняно з 1990 р. в усіх категоріях господарств вони скоротилися на 3,6 млн. гектарів (на 11 %). Таке зменшення зумовлене значним скороченням площ у сільськогосподарських підприємствах (на 6,1 млн. га, або 20 %), у той же час посіви в господарствах населення за цей період зросли на 2,5 млн. га (в 2,2 раза) і становили торік 4,5 млн. га (15 % загальної посівної площі в країні).

У структурі посівних площ в усіх категоріях господарств протягом 1990—1996 рр. частка зернових культур коливалася в межах 44—46 % (у 1997 р. — 50 %), у 1998 р. вона становила 48 %.

У 1998 р. сільськогосподарськими товаровиробниками одержано 26,5 млн. т зернових культур (включаючи кукурудзу), що на чверть менше, ніж попереднього року, в тому числі пшениці озимої та ярої — 14,9 млн. т (на 19 %), кукурудзи на зерно — 2,3 млн. т (на 57 %), ячменю озимого і ярого — 5,9 млн. т (на 21 % менше). Скорочення

Табл. 14. Збір врожаю основних сільськогосподарських культур в 1998 р. всіма категоріями господарств

Роки	1991—1995	1997	1998	1998 до 1991—1995		1998 до 1997	
				+, -	%	+, -	%
Зібрана площа, тис. га							
Всі зернові	13963,6	14502,3	12756,0	-1207,6	91,4	-1746,3	88,0
у тому числі:							
пшениця озима і яра	5806,0	6508,4	5641,1	-164,9	97,2	-867,3	86,7
жито озиме	513,3	695,7	699,8	+186,5	136,3	+4,1	100,6
ячмінь озимий і ярий	4057,4	3704,0	3561,6	-495,8	87,8	-142,4	96,2
овес	530,9	553,6	549,7	+18,8	103,5	-3,9	99,3
кукурудза на зерно	1148,1	1636,5	907,9	-240,2	79,1	-728,6	55,5
просо	182,7	213,6	266,3	+83,6	145,8	+52,7	124,7
гречка	451,5	447,7	495,0	+43,5	109,6	+47,3	110,6
рис	23,0	22,5	20,7	-2,3	90,0	-1,8	92,0
льон-довгунець (волокно)	122,6	32,0	25,9	-96,7	21,1	-6,1	81,1
соняшник на зерно	1715,5	2001,5	2430,9	+715,3	141,7	+429,4	121,5
Врожайність, ц/га							
Всі зернові	27,5	24,5	20,8	-6,7	75,6	-3,7	84,9
у тому числі:							
пшениця озима і яра	31,9	28,3	21,3	-10,6	66,8	-7,0	75,3
жито озиме	21,4	19,4	16,2	-5,2	75,7	-3,2	83,5
ячмінь озимий і ярий	27,5	20,0	19,6	-8,0	71,1	-0,4	97,8
овес	23,3	19,2	13,5	-9,8	57,9	-5,7	70,3
кукурудза на зерно	27,8	32,6	25,3	-2,5	91,0	-7,3	77,6
просо	14,1	14,6	9,3	-4,8	66,0	-5,3	63,7
гречка	8,6	9,0	6,9	-1,7	80,2	-2,1	76,7
рис	36,6	29,0	34,6	-2,0	94,5	+5,6	119,3
льон-довгунець (волокно)	6,1	2,9	3,6	-2,5	59,0	+0,7	124,1
соняшник на зерно	12,7	11,5	9,3	-3,4	73,2	-2,2	80,9
Валовий збір, млн. т							
Всі зернові	38,452	35,472	26,471	-12,0	68,8	-9,0	74,6
у тому числі:							
пшениця озима і яра	18,525	18,404	14,937	-3,588	80,6	-3,467	81,2
жито озиме	1,094	1,348	1,136	+0,042	103,8	-0,212	84,3
ячмінь озимий і ярий	11,169	7,407	5,870	-5,299	52,6	-1,538	79,2
овес	1,234	1,062	0,741	-0,493	60,1	-0,321	69,8
кукурудза на зерно	3,263	5,340	2,301	-0,962	70,5	-3,039	43,1
просо	0,257	0,312	0,248	-0,009	96,6	-0,064	79,5
гречка	0,387	0,405	0,341	-0,046	88,1	-0,064	84,2
рис	0,084	0,065	0,072	-0,012	85,3	+0,007	110,4
льон-довгунець (волокно)	0,076	0,00932	0,00934	-0,067	12,3	0,00002	100,2
соняшник на зерно	2,188	2,308	2,266	+0,078	103,6	-0,042	98,2

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

чення обсягу виробництва зерна спостерігалось в усіх регіонах, крім Київської (105 % до рівня 1997 р.) та Полтавської (101 %) областей. Це зумовлено і зменшенням на 1,7 млн. га (на 12 %) площі, з якої зібрано урожай, і зниженням урожайності зернових на 3,7 центнера (на 15 %). З кожного зібраного гектара одержано лише по 20,8 центнера зерна (в 1,7 раза менше проти найбільш урожайного

1990 р.). На рівні виробництва зернових культур в 1998 р. негативно позначився недобір зерна кукурудзи, урожайність якої знизилася з 32,6 ц/га до 25,3 ц/га (на 22 %). Крім того, в сільськогосподарських підприємствах за рахунок загибелі у літній період 115 тис. га та використання на зелений корм 549 тис. га посівів кукурудзи, передбачених на зерно, недоодержано 1,4 млн. т зерна (табл. 15).

Табл. 15. Зміни в структурі посівних площ та валових зборів зернових культур в Україні у господарствах усіх категорій

Роки	Зернові культури, всього	З них у (відсотках)									
		Продовольче зерно	В тому числі				Фуражне зерно	В тому числі			Зернобобові
Пшениця	Жито		Просо	Гречка	Кукурудза	Ячмінь		Овес			
тис. га		Посівні площі									
1990	14583,4	59,6	51,9	3,6	1,4	2,4	30,7	8,5	18,7	3,4	9,7
1995	14152,1	47,9	38,9	4,3	1,2	3,2	44,4	8,3	31,8	4,0	7,7
1996	13247,9	56,7	46,4	4,8	1,6	3,6	36,9	5,3	27,6	3,9	6,4
1997	15051,9	54,0	44,3	4,7	1,5	3,1	41,1	11,2	26,0	3,8	4,9
1998	13717,9	54,9	42,2	5,4	2,7	4,3	40,7	7,5	28,4	4,5	4,4
тис. т		Валовий збір									
1990	51009	63,8	59,5	2,5	0,7	0,8	29,9	9,3	18,0	2,6	6,3
1995	33930	53,7	48,0	3,6	0,8	1,0	41,8	10,0	28,4	3,3	4,5
1996	24571	61,8	55,1	4,5	0,5	1,2	33,8	7,5	23,3	3,0	4,4
1997	35472	58,0	51,9	3,8	0,9	1,1	39,1	15,1	20,9	3,0	2,9
1998	26471	63,4	56,4	4,3	0,9	1,3	33,9	8,7	22,2	2,8	2,7

Табл. 16. Збір врожаю основних сільськогосподарських культур в 1998 р. всіма категоріями господарств

Області	Пшениця озима і яра			Жито озиме і яре			Ячмінь озимий і ярий		
	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т
Україна	5641,1	21,3	14936,6	702,1	16,0	1125,8	3566,8	16,5	5879,2
АР Крим	273,4	15,8	599,9	4,3	16,4	7,1	164,9	18,1	297,7
Вінницька	288,2	25,4	922,5	12,8	22,0	28,3	232,4	20,1	467,2
Волинська	112,2	19,6	247,9	80,6	12,4	100,3	68,2	15,2	103,6
Дніпропетровська	354,1	22,0	1039,3	20,8	22,6	47,0	237,8	15,0	356,6
Донецька	249,8	18,2	645,3	7,9	23,3	18,4	199,3	14,5	289,6
Житомирська	134,3	19,7	307,5	81,9	11,9	97,3	104,6	16,6	173,2
Закарпатська	27,1	20,9	66,3	2,1	20,1	4,3	9,3	22,2	20,5
Запорізька	362,1	18,7	965,8	13,4	23,3	31,1	220,7	13,7	302,1
Івано-Франківська	58,1	20,0	124,6	8,4	17,2	14,5	36,9	19,6	72,3
Київська	256,3	28,2	914,5	38,1	16,2	61,8	119,4	21,1	251,8
Кіровоградська	269,4	20,7	746,2	26,3	22,5	59,2	211,8	18,8	398,6
Луганська	257,1	9,2	363,7	26,0	13,3	34,5	112,9	7,8	87,7
Львівська	165,3	20,9	373,3	25,8	17,3	44,8	59,6	14,7	87,6
Миколаївська	239,4	16,7	469,7	9,0	21,2	19,0	229,3	17,3	396,4
Одеська	370,3	21,1	914,6	7,8	21,8	17,0	234,1	21,3	499,7
Полтавська	290,8	24,6	979,7	28,5	26,2	74,6	177,3	15,1	267,4
Рівненська	89,7	19,3	227,3	59,0	12,2	72,0	75,2	14,5	108,9
Сумська	207,5	20,2	544,1	46,7	16,5	77,3	143,3	13,9	198,5
Тернопільська	181,7	20,2	428,6	9,0	18,1	16,3	129,6	16,2	209,5
Харківська	366,5	18,7	995,3	13,9	21,6	30,0	155,6	13,3	207,0
Херсонська	414,3	20,7	1063,4	8,8	22,8	20,1	217,2	15,6	339,1
Хмельницька	232,1	24,7	696,6	12,3	20,4	25,2	140,1	19,6	279,3
Черкаська	225,3	28,4	850,0	16,4	25,1	41,1	148,1	19,0	281,3
Чернівецька	49,1	24,4	135,5	1,9	21,4	4,1	34,2	20,4	69,6
Чернігівська	157,6	17,5	315,0	140,4	12,9	180,5	104,7	10,9	114,1
Було в 1997 році	6508,4	28,3	18404,0	695,7	19,4	1348,1	3704,0	20,0	7407,4

У 1998 р. через низьку урожайність соняшнику (9,3 ц/га, на 19 % менше рівня 1997 р.), навіть за умови розширення площ посівів (на 23 %), обсяг його виробництва був майже на рівні попереднього року і становив 2,3 млн. т.

Низька ефективність вирощування сільськогосподарських культур зумовлена незадовільною роботою з підтримки родючості земель, недостатнім рівнем матеріально-технічного забезпечення.

Значно знизилася забезпечення господарств пально-мастильними матеріалами: за рахунок цього в 1998 р. використання дизельного палива з розрахунку на 1 гектар посівної площі в сільськогосподарських підприємствах скоротилося порівняно з 1990 р. в 1,7 раза, а бензину — в 2,6 раза.

Сільськогосподарськими підприємствами у 1998 р. під посіви сільськогосподарських культур було внесено 514,3 тис. тонн мінеральних добрив (у поживних речовинах). З розрахунку на 1 гектар посівної площі в цілому це становило лише 21 кг, що у 7 разів менше порівняно з 1990 р. (у 1997 р. — 22 кг). За цей період внесення добрив на кожний гектар посіву цукрових буряків скоротилося в 4 рази, зернових культур та овочевих і баштанних

культур — у 5, соняшнику — в 23 рази. На двох третинах площі сільськогосподарських посівів у 1998 р. зовсім не використовувалися мінеральні добрива, тоді як у 1990 р. неудобрена площа не перевищувала 17 %. Це пояснюється погіршенням фінансового стану сільськогосподарських підприємств та збільшенням вартості мінеральних добрив.

Компенсувати скорочення обсягів використання мінеральних добрив можливо було б за рахунок збільшення внесення органічних добрив, проте їх кількість у сільськогосподарських підприємствах щорічно зменшується, передусім через скорочення поголів'я худоби. Фактично в 1998 р. було удобрено 5 % посівної площі і внесено 46,7 млн. т органіки, в середньому 1,9 тонни на гектар (на 24 % менше проти 1997 р. та в 4,5 раза — проти 1990 р.).

Реформування сільського господарства відбувається в умовах значного дефіциту фінансових ресурсів, що зумовлює різке звуження можливостей використання сільгосптоваровиробниками прибутку для розширеного відтворення. Обсяги капітальних вкладень у сільське господарство за останні роки постійно скорочувалися і

Табл. 17. Збір врожаю основних сільськогосподарських культур в 1998 р. всіма категоріями господарств

Області	Овес			Кукурудза на зерно			Просо		
	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т
Україна	549,7	13,5	741,3	909,6	25,3	2300,8	26,6	9,3	248,01
АР Крим	16,7	17,0	28,3	3,8	11,7	4,4	3,4	9,8	3,34
Вінницька	18,1	16,8	30,4	84,7	30,0	254,7	7,0	8,8	6,15
Волинська	18,3	10,7	19,6	0,7	32,1	2,3	0,3	6,9	0,18
Дніпропетровська	18,5	14,9	27,5	106,8	18,7	205,0	30,2	8,9	26,8
Донецька	8,6	12,2	10,6	38,9	22,5	86,2	18,5	10,0	18,44
Житомирська	46,6	9,2	43,0	7,6	32,6	24,3	1,9	6,8	1,28
Закарпатська	5,1	19,0	9,7	21,2	39,5	84,2	—	—	—
Запорізька	11,6	13,2	15,3	29,2	23,9	69,5	28,9	7,9	22,77
Івано-Франківська	8,4	16,4	13,8	13,0	25,2	32,7	0,1	4,3	0,03
Київська	31,6	15,1	47,8	23,5	31,5	80,3	6,1	9,7	5,97
Кіровоградська	28,7	13,0	37,4	70,3	27,1	19,0	21,4	9,3	19,51
Луганська	22,3	8,1	18,0	33,1	20,6	68,3	27,2	9,1	24,75
Львівська	20,7	13,9	28,8	5,5	37,5	20,8	0,2	6,6	0,09
Миколаївська	24,2	17,5	42,3	45,9	19,7	90,4	17,3	8,2	14,16
Одеська	25,0	17,4	43,6	125,4	19,7	247,6	12,5	10,9	13,89
Полтавська	21,1	17,3	36,3	77,5	27,2	210,5	23,6	12,5	29,61
Ровенська	22,4	7,6	17,0	3,2	31,4	10,2	0,9	6,5	0,6
Сумська	36,8	13,1	48,3	16,0	26,5	42,5	8,4	11,0	9,2
Тернопільська	13	11,0	14,3	16,8	27,9	46,9	0,3	9,6	0,28
Харківська	13,9	13,7	19,1	33,7	19,6	66,0	9,6	10,3	9,80
Херсонська	16,4	18,2	29,9	20,1	23,7	47,9	23,4	6,7	15,81
Хмельницька	16,8	14,1	23,7	18,6	32,8	61,1	1,9	8,9	1,72
Черкаська	14,4	17,8	25,6	58,4	33,2	193,9	14,6	11,8	17,19
Чернівецька	3,5	17,5	6,1	35,5	29,3	104,5	0	9,5	0,03
Чернігівська	87	12,0	104,7	17,1	32,8	56,2	8,6	7,4	6,41
Було у 1997 році	553,6	19,2	1062,0	1636,5	32,6	5339,5	21,4	14,6	312,14

становили в 1998 р. лише 5 % загального обсягу капіталовкладень у галузі економіки країни (в 1997 р. — 7 %) проти 21 % у 1990 році. Нестача оборотних коштів у сільськогосподарських підприємств змушує їх скорочувати вибуття основних фондів, продовжуючи термін їх експлуатації та зберігаючи переамортизовані засоби виробництва. За останні роки сільськогосподарські підприємства значно знизили темпи оновлення основних засобів: якщо в 1990 р. частка нових основних засобів становила 10 %, у 1994 р. — 5 %, то вже в 1997 р. вона не перевищувала 1 %.

Одним із основних чинників такого становища було загострення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та промислову продукцію і послуги, що споживалися аграрним сектором (зростання останніх упродовж 1990—1996 рр. було вчетверо вищим), що призвело до значних структурних змін витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Хоча за останні два роки щорічні темпи зростання цін на сільськогосподарську продукцію майже зрівнялися з темпами зростання цін на промислову продукцію та послуги для сільськогосподарських товаровиробників, але за рахунок нагромадженого диспаритету еквівалентності обміну між аграрною сферою та промисловістю в цілому не досягнуто.

У галузі сільського господарства зростає кількість збиткових господарств. У 1998 р. сільськогосподарських підприємств, що завершили свою діяльність зі збитками, стало на 6,5 % більше, ніж у 1997 р., а їх частка в загальній кількості господарств становила 92 % (у 1990 р. — лише 0,4 %). Загальна сума збитків від діяльності цих господарств становила 4,3 млрд. грн. З прибутками закінчили 1998 р. лише 8 % господарств (в 1,6 раза менше проти 1997 р.), а сума прибутків цих господарств становила 180 млн. грн. (на 20 % менше).

Рівень рентабельності від усієї діяльності сільськогосподарських підприємств становив мінус 28,6 % проти мінус 23,9 % у 1997 р. Основна частина збитків, як і в попередні роки, отримана від реалізації продукції тваринництва. Рентабельним залишилося виробництво зерна — 1,3 % (у 1997 р. рівень рентабельності був 37,5 %) і насіння соняшнику — 19,3 % (у 1997 р. — 19,4 %). В той же час через несприятливі погодні умови лише половина областей країни мала рентабельне виробництво зерна і 15 областей — виробництво насіння соняшнику.

У 1998 р. не лише поглибилася тенденція скорочення обсягів реалізованої продукції, а й про-

довжився її перерозподіл не на користь традиційно діючої заготівельної мережі. В сільськогосподарських підприємствах у 1998 р. загальний обсяг реалізації продукції рослинництва і тваринництва (в фактичних цінах) порівняно з попереднім роком скоротився на 9 % і становив 7,4 млрд. грн. У структурі реалізації зросла частка продукції, проданої на ринках (з 24 % в 1997 р. до 28 % у 1998 р.), населенню в рахунок оплати праці (з 18 % до 22 %), за бартерними угодами (з 24 % до 26 %); у той же час скоротилася частка продажу заготівельним організаціям, споживкооперації та за прямими зв'язками (на 10 процентних пунктів) і становила близько чверті загального обсягу реалізації.

Знецінює вартість реалізованої продукції проведення бартерних операцій. У цілому по країні в 1998 р. ціни на продукцію, реалізовану за бартерними угодами, були на 25 % (по вовні — в 2 рази) нижчі порівняно з цінами, які склалися під час продажу продукції сільського господарства заготівельним організаціям, крім цін на плодо-ягідну продукцію (в 1,8 раза вищі). Загалом по всіх каналах реалізації ціни на продукцію сільського господарства у 1998 р. порівняно з попереднім роком зросли на 10 %. Ціни на продукцію рослинництва скоротилися на 2 %, в основному за рахунок скорочення цін на зернові культури (на 10 %).

Скорочення реалізації сільськогосподарської продукції заготівельним організаціям та переробним підприємствам позначилося на виробництві продуктів харчування, зниження обсягів яких за підсумками 1998 р. проти попереднього року становило 7 %. У товарній структурі зовнішньої торгівлі України за 1998 р. частка експорту сільськогосподарської продукції та продукції харчової промисловості скоротилася більше ніж удвічі порівняно з 1996 р. і становила 10,9 % (в 1997 р. — 12,7 %). У структурі імпорту ці види продукції у 1998 р. становили 7,2 % (в 1996 р. — 8,2 %, в 1997 р. — 5,2 %). Загальний обсяг експортованої сільськогосподарської продукції та продукції харчової промисловості в 1998 р. становив 1,4 млрд. доларів і скоротився проти 1997 р. майже на чверть. Зросли обсяги експорту зернових культур (у 2,5 раза), але майже вдвічі скорочено експорт продукції борошномельного виробництва. В 1998 р. значними залишилися обсяги експорту насіння соняшнику — 0,9 млн. т (на 15,5 % менше проти 1997 р.).

Михайло Гладій: АПК треба лікувати реформами

Біографічна довідка

Михайло Васильович Гладій народився 1952 року на Львівщині. Закінчив Омський ветеринарний інститут, спеціальність — ветеринарний лікар.

Трудову діяльність розпочав ветеринарним лікарем радгоспу в Новосибірській області. Після повернення в Україну працював спеціалістом в господарствах, очолював низку агропромислових підприємств на Львівщині.

З 1992 по 1997 роки — голова Стрийського райвиконкому, заступник голови Львівської обласної ради, Львівського облвиконкому.

У 1997 році Указом Президента України призначений головою Львівської обласної державної адміністрації, а в січні 1999 — віце-прем'єр-міністром України з питань агропромислового комплексу.

Кандидат економічних наук. Одружений. Має двох дітей.

Оптимальні шляхи стабілізації аграрного сектора економіки намічено проектом Програми розвитку агропромислового виробництва та соціального розвитку села до 2010 року. Цей документ, що має стати для нашої держави долею, нині на доопрацюванні в уряді, комітетах Верховної Ради, в регіонах тощо.

Проектом визначено основні напрями та етапи розвитку агропромислового комплексу, змінено концептуальні підходи до ідеології ринкових перетворень, передбачено відхід від затратних схем економіки, напрацьовано складові нового господарського механізму в умовах обмежених фінансових можливостей держави.

Уперше опрацьовано функціональний підхід до Програми через призму узгодження виважених економічно-технологічних рішень. Так, на першому етапі, тобто в 1999—2000 роках передбачається стабілізувати сільськогосподарське виробництво за рахунок концентрації матеріальних і фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку.

На другому етапі (2001—2005 роки) відбуватиметься наповнення ринку продовольством і формування соціальної інфраструктури у сфері комунальної власності, на основі еквівалентності міжгалузевого обміну в національній економіці.

На завершальному третьому етапі (2006—2010 роки) намічено здійснити збалансований розвиток багатукладної економіки на базі освоєння стандартів господарювання, стабілізації продовольчих фондів і споживчих цін, підвищення купівельної спроможності і реального життєвого рівня населення.

Позитивом ми вважаємо:

— ставку на формування галузі агропромислового комплексу як пріоритетної в національній економіці, що визначається її соціальною спрямованістю на задоволення потреб населення;

— врахування сьогоденних реалій в державі, які ґрунтуються на використанні можливостей аграрної галузі та галузей-партнерів, що передбачає реструктуризацію і санацію

виробництва, формування продуктивних підкомплексів з урахуванням кон'юнктури ринку і природоохоронних заходів;

— активізацію земельної реформи через удосконалення рентних відносин, введення механізму вилучення нерационально використовуваних земель та екологічно небезпечне їх використання, зменшення до 2010 року розораності сільськогосподарських угідь з 77 до 55 відсотків та освоєння природозберігаючих методів ведення господарської діяльності;

— опосередковане державне регулювання розвитку АПК на основі цільових державних програм прямої дії, що стимулюють оптимізацію розміщення виробництва, охорону ґрунтів, оздоровлення галузі тваринництва і птахівництва, підтримку підприємництва, прискорений розвиток харчової і переробної промисловості, сприяння експорту та регулювання імпорту;

— переведення галузі та суб'єктів господарювання на принципи самофінансування на основі відходу цінової політики від затратних схем економіки до концепції ціноутворення на базі створеної доданої вартості у сферах "виробництва-переробки-заготівлі-торгівлі". Сюди включено: сільськогосподарське машинобудування, хімічна, паливна і енергетична промисловість, що нормалізує міжгалузеві відносини, створює реальні передумови для розширеного відтворення виробництва в АПК;

— розвиток кооперації та інтеграційних процесів, що унеможливили монопольну поведінку посередницьких структур із сфери заготівлі, переробки, реалізації продукції, постачальницько-збутової діяльності.

Програма дасть змогу завершити реформування в АПК, створити передумови для структурних трансформацій в галузі, відпрацювати сучасні економічні регулятори на всіх рівнях аграрної економіки. Її втілення — це реальний шлях відновлення на якісно новій основі ресурсного потенціалу продовольчого комплексу, задоволення потреби громадян у продуктах харчування переважно за рахунок вітчизняного виробника.

1.3. Основні тенденції зернових ринків країн СНД та світового зернового ринку

1.3.1. Зернориннок Російської Федерації

Загальні ресурси зерна в Росії в 1998 р. через значне скорочення його виробництва (в 1998 р. Росія одержала найнижчий за останні 40 років врожай — 46,8 млн. т) порівняно з 1997 р. зменшилися на 46 %. У формуванні зернових ресурсів частка імпорту становила в 1998 р. 1,4 % проти 2,5 % у 1997 р.

За даними Держкомстату Російської Федерації, у 1998 р. було використано 74,2 млн. т зерна проти

76,6 млн. т у 1997 р. Велика частина його — 45,2 млн. т проти 46,6 млн. т — була спрямована на переробку (на харчові і кормові цілі). Використання зерна на корм худобі і птиці зменшилося з 13,7 млн. т до 12,5 млн. т (на 8,8 %). Частка насіння у загальних ресурсах становила 14,1 млн. т, що відповідає показникам 1998 р. У той же час експорт зерна 1998 р. збільшився на 7,7 % і становив 2,4 млн. т. На початку 1999 р. запаси зерна в Росії порівняно з відповідним періодом 1998 р. скоротилися на 42,2 %.

Табл. 18. Площа посіву, урожайність та виробництво зернових культур у країнах СНД

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 до 1992	
Площа посіву зернових, млн. га									
Країна								+, -	%
Азербайджан	0,627	0,702	0,627	0,602	0,621	0,643	0,590	-0,037	94,0
Білорусія	2,578	2,592	2,589	2,573	2,497	2,455	2,284	-0,294	88,6
Вірменія	0,179	0,206	0,180	0,175	0,182	0,198	0,191	+0,012	106,8
Грузія	0,266	0,243	0,243	0,251	0,267	0,425	0,381	+0,115	143,2
Казахстан	22,466	22,111	20,593	18,809	17,148	15,560	11,363	-11,103	50,6
Киргизстан	0,578	0,626	0,589	0,564	0,606	0,667	0,622	+0,044	107,6
Молдова	0,676	0,840	0,746	0,872	0,863	1,015	0,878	+0,203	130,0
Росія	59,686	58,901	54,347	52,946	51,979	52,393	50,483	-9,203	84,6
Таджикистан	0,266	0,268	0,240	0,253	0,353	0,286	0,286	+0,020	107,3
Туркменістан	0,331	0,432	0,429	0,648	0,661	0,640	0,640	+0,309	193,2
Узбекистан	1,225	1,302	1,570	1,665	1,738	1,929	1,320	+0,095	107,7
Україна	12,542	12,981	12,078	12,878	11,676	13,810	12,025	-0,517	95,9
СНД	101,421	101,204	94,231	92,236	88,591	90,021	81,062	-20,359	79,9
Урожайність зернових, ц/га									
Країна								1992–1998 в середньому	1998 до середнього, %
Азербайджан	20,2	15,5	16,5	14,6	15,6	16,7	17,1	16,6	+3,0
Білорусія	27,4	27,9	22,7	20,7	21,9	24,1	20,1	23,5	-14,5
Вірменія	17,2	16,7	12,6	14,9	20,3	14,1	18,8	16,4	+14,6
Грузія	18,6	16,6	19,4	19,8	23,6	21,2	17,2	19,5	-11,8
Казахстан	13,2	9,7	8,0	5,0	6,5	7,9	5,6	8,0	-30,0
Киргизстан	27,7	25,5	18,1	18,5	23,2	25,9	27,2	23,7	+14,8
Молдова	29,3	38,3	21,8	30,8	22,9	34,3	28,6	29,4	-2,7
Росія	17,4	16,3	14,5	11,7	13,0	16,6	9,3	14,1	-34,0
Таджикистан	9,8	9,6	10,3	9,6	13,5	18,5	18,5	12,8	+44,5
Туркменістан	22,1	23,3	26,1	17,0	9,0	12,6	12,6	17,5	-28,0
Узбекистан	17,8	16,6	15,9	19,4	20,5	19,6	28,3	19,7	+43,7
Україна	28,3	32,9	27,3	25,1	20,1	24,9	21,4	25,7	-16,7
СНД (середня)	20,7	20,8	17,8	17,3	17,5	19,7	18,7	18,9	-1,1
Виробництво зернових, млн. т									
Країна								1998 до 1992	+, - %
Азербайджан	1,267	1,089	1,034	0,878	0,969	1,073	1,009	-0,258	79,7
Білорусія	7,061	7,240	5,872	5,314	5,478	5,919	4,584	-2,477	64,9
Вірменія	0,307	0,344	0,226	0,260	0,368	0,278	0,360	+0,052	117,1
Грузія	0,496	0,402	0,471	0,498	0,631	0,902	0,657	+0,161	132,5
Казахстан	29,658	21,540	16,375	9,476	11,210	12,359	6,387	-23,271	21,5
Киргизстан	1,603	1,597	1,065	1,045	1,407	1,730	1,690	+0,087	105,4
Молдова	1,976	3,219	1,628	2,683	1,977	3,487	2,509	+0,533	127,0
Росія	103,790	96,225	78,650	61,902	67,589	86,802	46,800	-59,99	45,0
Таджикистан	0,260	0,258	0,248	0,242	0,477	0,527	0,527	+0,267	202,4
Туркменістан	0,732	1,009	1,120	1,102	0,594	0,805	0,805	+0,073	110,0
Узбекистан	2,178	2,165	2,502	3,223	3,558	3,771	3,742	+1,564	171,8
Україна	35,550	42,725	32,960	32,360	23,486	34,394	25,720	-9,831	72,3
СНД	184,878	177,812	142,150	118,984	117,746	152,046	94,790	-90,09	51,2

Потреби Росії в імпорті зерна в 1999 р. становлять близько 9 млн. т. Цей показник враховує об'єм продовольчого і фуражного зерна, що буде поставлене в Росію в рамках продовольчої допомоги США і Євросоюзу. Певна частина цього зерна буде завезена зерноторговими компаніями. Імпорт необхідний для поповнення перехідного запасу зерна. У 1999 р. Росія має намір виробити 76–86 млн. т зерна. У 1998 р. валовий збір зерна в Росії становив 46,8 млн. т проти 86,8 млн. т у 1997 році.

Дефіцит зерна в Росії, що у першому півріччі 1999 р. становив 10 млн. т, на частку фуражного зерна доводить-

ся 6 млн. т. Проблема дефіциту зерна існує навіть у зерновиробничому регіоні, зокрема, у Ростовській, Саратовській, Волгоградській областях і Краснодарському краї.

Реальні потреби ряду регіонів Росії в зерні в 1999 р. не будуть задоволені в повному об'ємі. Нині значні об'єми зерна зберігаються не на елеваторах, а безпосередньо в господарствах малими нетоварними партіями, оскільки, чекаючи вищі ціни, сільгоспвиробники не поспішають його реалізувати. Однак, якщо врахувати, що в новий сільськогосподарський рік (із 1 липня 1999 р.) Росії необхідно ввійти з перехідним залишком, що по-

Табл. 19. Площа посіву, урожайність та виробництво пшениці в країнах СНД

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 до 1992		
Площа посіву пшениці, тис. га										
Країна								+	-	%
Азербайджан	435,0	499,0	453,0	419,0	456,4	530,0	513,8	+78,8		118,1
Білорусія	118,0	132,0	101,0	177,0	273,0	296,0	295,0	+177,0		250,0
Вірменія	76,2	115,3	100,0	97,0	92,2	113,0	98,0	+21,8		128,7
Грузія	113,0	84,7	69,3	62,6	80,0	173,0	108,0	-5,0		95,6
Казахстан	13877,0	12750,0	12620,0	12551,9	12280,3	11479,0	9110,1	-4766,9		65,6
Киргизстан	248,4	338,3	333,1	363,9	451,5	498,0	465,0	+216,6		187,2
Молдова	281,7	345,9	300,4	393,9	380,8	409,8	355,7	+74,0		126,3
Росія	24284,4	24665,5	22190,7	23908,7	25706,7	26056,2	26151,0	+1866,6		107,7
Таджикистан	183,5	198,8	172,0	190,0	276,5	232,0	232,0	+48,5		126,4
Туркменістан	197,0	260,0	262,0	437,0	584,0	496,0	496,0	+299,0		251,8
Узбекистан	627,0	697,4	958,5	1164,4	1328,6	1457,0	963,0	+336,0		153,6
Україна	6307,7	5748,0	4507,0	5479,0	5892,0	6508,4	5641,0	-666,7		89,4
СНД	46748,9	45834,8	42067,0	45244,4	47801,9	48248,4	44428,5	-2320,3		95,0
Урожайність пшениці, ц/га										
Країна								1992–1998	1998 до	
								в середньому	середнього, %	
Азербайджан	20,8	16,2	16,3	14,3	16,0	16,9	15,5	16,6		-6,3
Білорусія	28,0	26,8	22,8	24,8	22,0	25,1	19,3	24,1		-19,9
Вірменія	18,6	18,6	14,7	15,9	23,0	16,3	24,9	18,8		+32,3
Грузія	16,9	13,5	12,8	12,2	13,4	14,3	13,4	13,8		-2,7
Казахстан	13,2	9,1	7,2	5,2	6,3	7,8	5,2	7,7		-32,3
Киргизстан	27,3	26,2	18,3	19,3	23,0	27,6	27,7	24,2		+14,6
Молдова	32,9	40,3	21,9	34,2	20,6	32,8	29,4	30,3		-2,8
Росія	19,0	17,7	14,5	12,6	13,6	17,0	10,3	14,9		-31,2
Таджикистан	8,5	8,0	10,6	9,2	14,3	20,3	20,3	13,0		+55,7
Туркменістан	19,1	19,6	25,8	15,9	7,3	12,1	12,1	16,0		-24,3
Узбекистан	15,4	12,6	14,2	20,2	20,6	21,1	32,1	19,5		+65,2
Україна	30,9	38,0	30,7	29,7	23,0	28,3	26,5	29,6		-10,5
СНД (середня)	20,9	20,5	17,5	17,8	16,9	20,0	19,7	19,0		+3,7
Виробництво пшениці, тис. т										
Країна								1998 до 1992		
								+	-	%
Азербайджан	906,0	806,0	739,0	598,0	728,6	896,4	797,6	-108,4		88,0
Білорусія	330,0	354,0	230,0	438,8	600,3	743,9	570,0	+240,0		172,7
Вірменія	141,5	214,1	147,0	154,0	211,7	183,7	244,3	+102,8		172,6
Грузія	191,0	114,0	89,0	76,5	107,4	247,0	145,0	-46,0		75,9
Казахстан	18285,0	11585,0	9052,0	6490,0	7678,1	8955,0	4746,3	-13538,7		26,0
Киргизстан	679,0	885,1	608,4	701,1	1040,5	1374,0	1290,0	+611,0		190,0
Молдова	925,8	1392,6	658,8	1348,1	784,2	1344,7	1047,2	+121,4		113,1
Росія	46166,7	43546,6	32128,6	30118,7	34916,7	44257,7	26900,0	-19266,7		58,3
Таджикистан	156,0	159,0	182,0	174,0	395,3	470,0	470,0	+314,0		301,3
Туркменістан	377,0	509,0	675,0	695,0	424,0	600,0	600,0	+223,0		159,2
Узбекистан	964,0	876,0	1362,0	2347,0	2741,8	3073,4	3093,7	+2129,7		320,9
Україна	19507,4	21831,0	13856,6	16273,3	13547,1	18403,9	14936,6	-4570,8		76,6
СНД	88629,4	82272,3	59728,4	59414,4	63175,6	80549,7	54840,7	-33788,7		61,9

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

винен становити, як мінімум, 10 % потреби, або біля 7 млн. т, то можна говорити про недостачу зерна. У 1998 р. перехідні залишки становили 24 млн. т зерна і усі вони включені в зерновий баланс 1999 р. Розмір перехідного залишку зерна в 1999 р. буде залежати від того, як складеться ситуація на зерновому ринку. Якщо ринок буде розвиватися досить відкрито і знімуться міжрегіональні бар'єри для руху продовольства, то зерно на ринку з'явиться, хоч і в невеликих об'ємах. З обліком продовольчої допомоги, а також постачання зі США і ЄС на умовах товарного кредиту перехідний зали-

шок становитиме не більше 4 млн. т, що вкрай недостатньо для нормального розвитку зернового ринку.

1.3.2. Ситуація на зерновому ринку інших країн СНД

У 1998 р. в цілому по країнах СНД обсяг валового збору зернових становив 51,2 % до рівня 1992 р. В цілому по СНД в 1998 р. проти 1992 р. на 20,4 млн. га (19,1 %) зменшилися посівні площі зернових. Особливо негативно ці тенденції позначилися на виробництві зерна. Якщо на початку 90-х років середньорічний валовий

Табл. 20. Площа посіву, урожайність та виробництво ячменю в країнах СНД

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 до 1992	
Площа посіву ячменю, тис. га									
Країна								+, -	%
Азербайджан	176,0	188,0	160,0	165,0	149,8	100,2	60,5	-115,5	34,4
Білорусія	1102,0	1115,0	1267,0	1033,0	935,0	885,0	800,0	-302,0	72,6
Вірменія	92,9	81,5	72,0	70,0	78,3	75,0	80,0	-12,9	86,2
Грузія	48,0	36,7	27,7	31,9	32,0	42,0	46,0	-2,0	95,8
Казахстан	5718,0	6972,0	6052,7	4825,9	3640,1	3175,0	1767,2	-3950,8	30,9
Киргизстан	263,5	235,5	206,7	150,7	98,5	108,0	100,0	-163,5	38,0
Молдова	122,9	138,7	147,1	134,9	108,6	129,5	107,3	-15,6	87,3
Росія	14564,3	15478,4	16403,9	14709,9	11792,7	12517,0	11969,0	-2595,3	82,2
Таджикистан	55,0	38,5	40,0	36,0	30,0	18,0	18,0	-37,0	32,7
Туркменістан	60,5	83,7	86,0	147,0	25,0	94,0	94,0	+33,5	155,3
Узбекистан	304,0	305,7	348,6	267,0	170,0	200,0	150,0	-154,0	49,3
Україна	3425,3	4215,0	5092,0	4413,0	3425,0	3704,0	3561,6	+136,3	104,0
СНД	25932,4	28888,8	29903,7	25984,3	20485,0	21047,7	18753,7	-7178,7	72,3
Урожайність ячменю, ц/га								1992–1998	1998 до
Країна								в середньому	середнього, %
Азербайджан	19,3	14,0	16,4	15,2	14,2	14,5	27,6	17,3	+59,5
Білорусія	26,6	28,4	23,8	19,0	23,5	26,7	23,1	24,4	-5,4
Вірменія	16,3	14,3	9,2	11,7	13,4	7,9	8,9	11,7	-23,7
Грузія	15,6	10,8	11,6	9,4	8,8	11,4	12,0	11,4	+5,3
Казахстан	14,9	10,3	9,1	4,6	7,4	8,1	6,2	8,6	-28,4
Киргизстан	23,5	21,6	15,0	11,5	16,9	15,3	19,3	17,6	+9,7
Молдова	33,0	34,7	22,1	25,0	13,0	22,3	20,1	24,3	-17,3
Росія	18,5	17,3	16,5	10,7	13,5	16,6	8,2	14,5	-43,5
Таджикистан	7,1	7,8	6,3	6,1	7,0	11,1	11,1	8,1	+37,7
Туркменістан	21,0	23,7	23,6	14,1	20,0	10,6	10,6	17,7	-39,8
Узбекистан	9,4	10,5	9,8	12,6	12,2	6,9	5,5	9,6	-42,2
Україна	29,5	32,1	28,5	21,8	16,7	20,0	16,5	23,6	-30,2
СНД (середня)	19,6	18,8	16,0	13,5	13,9	14,3	14,1	15,7	-10,4
Виробництво ячменю, тис. т								1998 до 1992	
Країна								+, -	%
Азербайджан	339,0	264,0	262,0	250,0	213,2	144,8	167,0	-172,0	49,3
Білорусія	2934,0	3165,0	3013,3	1964,5	2193,7	2358,9	1850,0	-1084,0	63,1
Вірменія	151,0	116,5	66,0	82,0	105,2	59,3	71,2	-79,8	47,2
Грузія	75,0	39,5	32,0	30,0	28,0	48,0	55,0	-20,0	73,3
Казахстан	8511,0	7149,0	5497,0	2208,1	2695,8	2583,0	1093,3	-7417,7	12,8
Киргизстан	620,5	509,6	309,6	173,3	166,4	165,5	193,0	-427,5	31,1
Молдова	405,1	481,0	325,3	337,6	141,0	288,6	215,9	-189,2	53,3
Росія	26988,7	26843,0	27054,4	15786,3	15932,9	20786,1	9800,0	-17188,7	36,3
Таджикистан	39,0	30,0	25,0	22,0	21,0	20,0	20,0	-19,0	51,3
Туркменістан	127,0	198,0	203,0	207,0	50,0	100,0	100,0	-27,0	78,7
Узбекистан	286,6	320,6	341,9	335,5	207,0	138,0	82,8	-203,8	28,9
Україна	10105,7	13550,0	14508,7	9633,2	5725,6	7407,4	5869,5	-4236,2	58,1
СНД	50582,6	52666,2	51638,2	31029,5	27479,6	34099,6	19517,7	-31064,9	38,6

збір зерна у державах Співдружності був на рівні 170 млн. т, то у 1998 р. через скорочення посівних площ та зменшення врожайності зернових (9,8 %) і зернобобових культур він зменшився до 94,8 млн. т, що становило 62,3 % рівня 1997 р., а щодо рівня 1996 р. — 86,5 %. Особливо значний спад виробництва зерна стався у країнах — основних його виробниках: за 1992—1998 рр. в Росії — з 103,8 до 46,8 млн. т (в 2,2 раза), в Україні з 35,6 до 25,7 млн. т (в 1,4 раза), у Казахстані — з 29,7 до 6,4 млн. т (в 4,6 раза). Характерно і те, що при значному скороченні посівних площ зернових культур

знизилася інтенсифікація зернового господарства, а це призвело до падіння урожайності на 30—60 % (табл. 18).

Виробництво зерна у країнах СНД до 2000 р. має збільшитись до 210—215 млн. т (у 1998 р. становило 94,7 млн. т). Значне зростання його очікується в Росії та в Україні (частково за рахунок розширення посівних площ під зерновими, а частково за рахунок збільшення використання добрив порівняно з поточним надзвичайно низьким рівнем).

У 1998 р. проти 1992 р. зменшилися валові збори **пшениці**: в Росії — з 46,2 млн. т до 26,9 млн. т (на 41,8 %), в

Табл. 21. Площа посіву, урожайність та виробництво кукурудзи в країнах СНД

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 до 1992		
Площа посіву кукурудзи, тис. га										
Країна								+	-	%
Азербайджан	11,0	10,0	10,0	11,0	8,0	7,8	10,5	-0,5		95,2
Білорусія	1,0	5,0	2,0	1,1	2,0	3,0	2,0	+1,0		200,0
Вірменія	1,3	1,2	1,0	2,0	2,0	2,0	2,0	+0,7		154,2
Грузія	95,0	111,5	138,3	148,0	149,0	203,0	220,0	+125,0		231,6
Казахстан	126,0	117,0	138,0	85,9	85,8	69,0	62,3	-63,7		49,4
Киргизстан	54,7	40,7	36,6	35,0	45,6	50,0	46,5	-8,2		85,0
Молдова	259,6	342,6	283,4	329,0	357,6	457,8	398,1	+138,5		153,4
Росія	809,6	799,9	524,1	643,3	622,4	917,7	880,0	+70,4		108,7
Таджикистан	10,9	11,0	10,0	10,0	24,0	13,5	13,5	+2,6		123,9
Туркменістан	43,0	50,0	44,0	35,0	20,0	18,0	18,0	-25,0		41,9
Узбекистан	98,6	105,0	81,1	53,0	40,0	60,0	40,0	-58,6		40,6
Україна	1137,1	1331,0	651,9	1161,3	671,3	1636,5	907,9	-229,2		79,8
СНД	2647,8	2924,9	1920,4	2514,6	2027,8	3438,2	2600,8	-47,0		98,2
Урожайність кукурудзи, ц/га										
Країна								1992—1998	1998 до	
								в середньому	середнього, %	
Азербайджан	13,9	14,0	14,0	10,9	17,4	24,3	28,5	17,6	+62,1	
Білорусія	30,0	12,0	5,0	24,5	23,0	16,7	20,0	18,7	+6,7	
Вірменія	32,3	32,3	50,0	20,0	22,2	47,8	28,7	33,3	-13,9	
Грузія	23,2	21,8	24,8	26,1	32,9	29,6	20,5	25,5	-19,9	
Казахстан	29,4	30,3	17,0	15,8	14,2	16,1	26,8	21,4	+25,3	
Киргизстан	51,3	45,2	35,3	42,7	39,9	34,1	40,9	41,4	-1,2	
Молдова	24,4	38,7	22,2	29,8	29,0	40,0	30,9	30,7	+0,6	
Росія	26,4	30,5	17,0	27,0	17,5	29,1	9,1	22,4	-59,4	
Таджикистан	29,6	30,5	18,0	19,0	15,4	8,8	8,8	18,6	-52,6	
Туркменістан	37,0	42,8	34,1	34,7	30,0	27,8	27,8	33,4	-16,9	
Узбекистан	37,2	38,4	34,0	35,0	34,3	23,2	50,0	36,0	+38,8	
Україна	25,1	28,4	23,6	29,2	27,4	32,6	25,3	27,4	-7,4	
СНД (середня)	30,0	30,4	24,6	26,2	25,3	27,5	26,4	27,2	-2,8	
Виробництво кукурудзи, тис. т										
Країна								1998 до 1992		
								+	-	%
Азербайджан	15,3	14,0	14,0	12,0	14,0	18,9	29,8	+14,5		194,9
Білорусія	3,0	6,0	1,0	2,7	4,6	5,0	4,0	+1,0		133,3
Вірменія	4,2	3,9	5,0	4,0	4,4	9,6	5,7	+1,5		136,8
Грузія	220,0	242,6	342,8	386,5	490,9	600,0	450,0	+230,0		204,5
Казахстан	370,0	355,0	234,0	136,0	122,1	111,2	166,8	-203,2		45,1
Киргизстан	280,7	183,8	129,3	149,6	182,2	170,6	190,0	-90,7		67,7
Молдова	633,6	1324,5	629,3	978,9	1036,7	1831,0	1229,5	+595,9		194,0
Росія	2135,2	2441,1	892,0	1738,5	1088,2	2674,6	800,0	-1335,2		37,5
Таджикистан	32,3	33,5	18,0	19,0	37,0	11,9	11,9	-20,4		36,8
Туркменістан	159,0	214,0	150,0	121,5	60,0	50,0	50,0	-109,0		31,4
Узбекистан	367,2	403,6	275,9	185,5	137,0	139,2	200,0	-167,2		54,5
Україна	2850,8	3786,0	1539,4	3391,8	1837,0	5339,5	2300,8	-550,0		80,7
СНД	7071,4	9008,0	4230,7	7125,9	5013,9	10961,4	5438,6	-1632,7		76,9

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Україні — з 19,5 млн. т до 14,9 млн. т (23,6 %), в Казахстані — з 18,3 млн. т до 4,7 млн. т (74,3 %) (табл. 19).

В цілому по СНД за період з 1992 р. по 1998 р. суттєво зменшилися також посівні площі **жита**: з 9,7 млн. га до 5,4 млн. га (на 44,6 %), а валовий збір зменшився з 18,7 млн. т до 5,8 млн. т (на 78,7 %) (табл. 22).

Виробництво круп'яних культур також знизилася.

Посівні площі **рису** в цілому по СНД за період 1992—1998 рр. зменшилися з 633,5 млн. га до 444,4 млн. га (на 29,9 %), виробництво рису знизилася за цей же період з 1939,4 тис. т до 1158,3 тис. т (на 40,3 %) (табл. 23).

Посівні площі **гречки** по СНД за цей же період зменшилися на 38,7 %, а виробництво знизилася з 1624,8 тис. т до 856,1 тис. т (на 47,3 %) (табл. 25).

Посівні площі **проса** по СНД за період 1992—1998 рр. зменшилися на 41,8 %, а виробництво знизилася з 2208,5 тис. т до 720,0 тис. т (на 67,4 %) (табл. 24).

Однією з причин зниження врожайності зернових культур є недостатнє використання мінеральних добрив (майже в 100 разів менше вноситься їх на гектар, ніж у розвинених країнах-виробниках), не кажучи вже про органічні, внесення яких значно зменшилось у зв'язку із скороченням поголів'я худоби, а також хімічних засобів

захисту рослин. Негативно на виробництво зернових впливають недоліки у насінництві, фактичне припинення надходжень нової техніки, порушення сівозмін та зональних систем землеробства. Сформована раніше у сільському господарстві ресурсна база з кожним роком вичерпується, до критичної межі спрацювали основні фонди і машинно-тракторний парк, погіршується родючість земель.

Зменшення застосування добрив та засобів захисту рослин, послаблення сортівідновлення, значні втрати зерна при збиранні урожаю зумовили зниження врожайності зернових культур в Україні — з 28,3 ц/га у 1992 р. — до 25,7 ц/га у 1998 р., в Росії — відповідно з 17,4 до 14,1 ц/га, у Казахстані — з 13,2 до 8,0 ц/га.

Триває скорочення посівних площ та зниження обсягів виробництва жита, кукурудзи, проса, гороху, гречки, ячменю, рису, вівса.

Одна з головних причин зменшення виробництва зерна — зниження економічної зацікавленості сільських товаровиробників через недосконалість нової аграрної політики та несвоєчасність розрахунків держави за закуплене зерно. Склалася ситуація, коли їм не вигідно займатися вирощуванням зерна — найважливішого стратегічного товару.

Табл. 22. Площа посіву, урожайність та виробництво жита в країнах СНД

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 до 1992		
Площа посіву жита, тис. га										
Країна								+	-	%
Білорусія	1001,0	1011,0	827,0	969,0	867,0	855,0	800,0	-201,0		79,9
Казахстан	629,0	605,0	323,2	178,0	108,4	73,1	40,9	-588,1		6,5
Молдова	0,7	1,1	1,7	2,7	4,8	3,8	2,4	+1,7		342,4
Росія	7574,0	5976,0	3903,2	3247,1	4147,0	4005,3	3828,0	-3746,0		50,5
Узбекистан	4,7	5,3	7,4	6,0	4,8	7,0	7,0	+2,3		149,3
Україна	498,8	499,0	476,2	604,3	627,1	694,6	699,8	+201,0		140,3
СНД	9715,8	8102,5	5545,3	5016,4	5767,2	5645,7	5385,1	-4330,6		55,4
Урожайність жита, ц/га										
Країна								1992—1998		1998 до
								в середньому	середнього, %	
Білорусія	30,6	28,0	22,5	22,1	20,7	20,9	17,1	23,1		-26,0
Казахстан	8,5	13,8	8,2	4,7	2,6	7,0	3,3	6,9		-51,6
Молдова	19,9	25,8	16,1	19,3	18,3	21,7	17,9	19,9		-10,1
Росія	18,3	15,3	15,3	12,6	14,3	18,7	8,6	14,7		-41,5
Узбекистан	17,2	14,5	15,4	19,7	16,7	15,7	14,3	16,2		-11,9
Україна	23,2	23,6	19,8	20,0	17,4	19,4	16,2	19,9		-18,6
СНД (середня)	14,7	14,0	20,6	17,7	17,4	18,3	16,7	17,0		-2,2
Виробництво жита, тис. т										
Країна								1998 до 1992		
								+	-	%
Білорусія	3063,0	2826,0	1864,0	2143,0	1794,4	1787,9	1370,0	-1693,0		44,7
Казахстан	533,0	835,0	264,0	84,4	28,5	51,0	13,6	-519,4		2,6
Молдова	1,4	2,8	2,7	5,2	8,7	8,4	4,3	+2,9		308,0
Росія	13887,0	9166,0	5988,8	4098,2	5934,4	7477,9	3300,0	-10587,0		23,8
Узбекистан	8,1	7,7	11,4	11,8	8,0	11,0	10,0	+1,9		123,9
Україна	1157,5	1180,0	941,2	1207,1	1092,4	1346,5	1135,8	-21,7		98,1
СНД	18,7	14,0	9,1	7,6	8,9	10,7	5,8	-12,8		31,3

Табл. 23. Площа посіву, урожайність та виробництво рису в країнах СНД

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 до 1992	
Площа посіву рису, тис. га									
Країна								+, -	%
Азербайджан	1,0	1,0	1,0	2,0	2,2	2,3	2,5	+1,5	248,5
Казахстан	121,0	112,0	102,0	94,7	88,5	85,2	73,4	-47,6	60,7
Киргизстан	1,9	2,5	3,0	4,5	5,4	6,0	5,5	+3,6	289,5
Росія	265,3	260,7	192,9	171,0	172,5	151,3	146,0	-119,3	55,0
Таджикистан	10,0	12,4	13,0	12,0	12,0	12,0	12,0	+2,0	120,0
Туркменістан	28,0	38,6	37,0	29,0	32,0	32,0	32,0	+4,0	114,3
Узбекистан	182,0	180,7	167,0	165,9	185,0	194,8	150,0	-32,0	82,4
Україна	24,3	23,0	22,0	22,0	23,1	22,5	23,0	-1,3	94,5
СНД	633,5	630,9	537,9	501,1	520,6	506,1	444,4	-189,2	70,1
Урожайність рису, ц/га									
Країна								1992–1998 в середньому	1998 до середнього, %
Азербайджан	6,0	10,0	10,0	20,0	36,9	46,1	46,7	25,1	+86,1
Казахстан	38,6	36,0	27,7	19,5	25,6	30,0	32,2	29,9	+7,5
Киргизстан	18,4	10,8	14,3	16,9	19,4	21,7	18,2	17,1	+6,3
Росія	28,4	26,4	27,1	27,0	22,6	21,7	28,1	25,9	+8,4
Таджикистан	20,2	18,3	15,4	20,0	17,5	18,3	18,3	18,3	+0,2
Туркменістан	22,8	22,7	24,9	27,1	18,8	17,2	17,2	21,5	-20,1
Узбекистан	29,6	30,1	29,8	19,7	24,3	20,2	22,7	25,2	-10,1
Україна	37,7	29,6	35,9	36,4	35,5	28,9	32,0	33,7	-5,1
СНД (середня)	25,2	23,0	23,1	23,3	25,1	25,5	26,9	24,6	+9,4
Виробництво рису, тис. т									
Країна								1998 до 1992 +, -	%
Азербайджан	0,6	1,0	1,0	4,0	8,1	10,8	11,6	+11,0	1934,7
Казахстан	467,0	403,0	283,0	184,5	226,2	255,4	236,1	-230,9	50,6
Киргизстан	3,5	2,7	4,3	7,6	10,5	13,0	10,0	+6,5	285,7
Росія	753,6	687,5	523,2	461,9	389,1	328,2	410,0	-343,6	54,4
Таджикистан	20,2	22,7	20,0	24,0	21,0	22,0	22,0	+1,8	108,9
Туркменістан	63,8	87,8	92,0	78,6	60,0	55,0	55,0	-8,8	86,2
Узбекистан	538,9	544,6	498,3	327,6	450,0	394,0	340,0	-198,9	63,1
Україна	91,8	68,0	79,0	80,0	82,0	65,0	73,6	-18,2	80,2
СНД	1939,4	1817,3	1500,8	1168,2	1246,9	1143,3	1158,3	-781,1	59,7

Табл. 24. Площа посіву, урожайність та виробництво проса в країнах СНД

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 до 1992	
Площа посіву проса, тис. га									
Країна								+, -	%
Казахстан	878,5	527,0	362,3	242,6	263,7	157,0	55,9	-822,6	6,4
Росія	1875,2	1463,8	1002,3	698,1	1227,8	1077,0	960,0	-915,2	51,2
Україна	191,9	197,0	179,0	158,0	129,0	213,6	214,3	+22,4	111,7
СНД	2946,4	2188,6	1544,2	1099,6	1621,8	1448,9	1231,3	-1715,1	41,8
Урожайність проса, ц/га									
Країна								1992–1998 в середньому	1998 до середнього, %
Казахстан	5,1	4,4	3,6	1,6	1,1	4,1	3,5	3,3	+5,6
Росія	8,2	7,7	4,8	7,0	3,6	11,3	4,7	6,8	-30,7
Україна	11,8	14,9	8,8	17,0	8,9	14,6	11,6	12,5	-7,3
СНД (середня)	5,9	7,8	9,2	9,0	6,2	9,2	7,0	7,7	-10,2
Виробництво проса, тис. т									
Країна								1998 до 1992 +, -	%
Казахстан	447,0	233,0	130,0	39,1	29,7	63,7	19,8	-427,3	4,4
Росія	1535,1	1127,8	481,5	487,9	446,2	1220,0	450,0	-1085,1	29,3
Україна	225,8	294,0	158,0	268,0	115,0	312,1	248,6	+22,8	110,1
СНД	2208,5	1655,2	771,2	796,5	592,6	1597,7	720,0	-1488,5	32,6

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Табл. 25. Площа посіву, урожайність та виробництво гречки в країнах СНД

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 до 1992	
Площа посіву гречки, тис. га									
Країна								+, -	%
Білорусія	23,0	20,0	24,0	18,0	19,0	19,0	17,0	-6,0	73,9
Казахстан	565,5	409,0	342,0	266,8	174,1	104,0	47,8	-517,7	8,5
Молдова	6,9	6,4	7,5	4,0	7,4	7,3	9,3	+2,4	134,1
Росія	1709,0	1808,1	1756,2	1604,0	1369,4	1116,0	1214,0	-495,0	71,0
Україна	447,4	448,0	515,0	448,0	399,0	447,7	400,6	-46,8	89,5
СНД	2753,0	2692,5	2644,7	2340,8	1968,8	1694,0	1688,7	-1064,4	61,3
Урожайність гречки, ц/га								1992–1998	1998 до
Країна								в середньому	середнього, %
Білорусія	3,5	9,0	1,7	7,6	9,4	7,9	7,1	6,6	+7,2
Казахстан	3,9	3,2	2,5	2,0	1,7	1,8	2,5	2,5	+0,1
Молдова	3,3	8,6	4,6	8,7	3,4	5,3	3,9	5,4	-27,3
Росія	6,1	4,5	4,5	3,7	3,5	5,6	3,8	4,5	-16,3
Україна	7,8	11,8	6,6	7,6	7,5	9,0	9,2	8,5	+7,9
СНД (середня)	13,5	13,3	2,8	4,2	3,7	4,2	3,8	6,5	-41,8
Виробництво гречки, тис. т								1998 до 1992	
Країна								+, -	%
Білорусія	8,0	18,0	4,0	13,7	17,8	15,0	12,0	+4,0	150,0
Казахстан	220,0	130,0	84,0	53,0	29,4	18,3	11,9	-208,1	5,4
Молдова	2,3	5,5	3,5	3,5	2,5	3,9	3,6	+1,4	159,9
Росія	1037,6	805,9	781,5	597,0	485,5	630,5	460,0	-577,6	44,3
Україна	351,1	528,0	342,0	341,0	301,0	405,1	368,6	+17,5	105,0
СНД	1624,8	1493,0	1215,0	1008,2	836,2	1072,8	856,1	-768,7	52,7

Зниження зернового виробництва спостерігається у більшості колишніх союзних республік. Поряд з Росією особливо відчутно знизилася валові збори зернових культур в Україні та Казахстані. Дещо збільшилось виробництво у Молдові, у більшості країн Середньої Азії.

За даними Державного статистичного агентства **Таджикистану**, в 1998 р. валовий збір зерна становив 527 тис. т, що на 102 % вище показників 1992 р.

У 1998 р. **Вірменія** виробила 360 тис. т зерна проти 307 тис. т у 1992 р. Потреби республіки в зерні оцінюються в 800 тис. т. Відсутня кількість покривається за рахунок імпорту.

1.3.3. Стан та перспективи розвитку світового зернового ринку

На відміну від видобутку нафти або золота, зерновий бізнес практично вічний. При вмілій його організації держава, що виробляє великі об'єми зерна, може одержувати не тільки стабільні прибутки, але і серйозні геополітичні переваги.

Зерновий бізнес — заняття геополітичне. Якщо країна, крім себе, в змозі прогнати 300–400 млн. чоловік у рік, вона може диктувати свою волю іншим державам.

Світові ціни на зерно зростали приблизно з 60\$ за тону на початку 70-х років до 130\$ сьогодні. Щорічні коливання цін на зерно становили 10–20 %, тоді як мак-

симальне підвищення цін на нафту дорівнювало 120 %, а на цукор — 80 %.

У окремі роки американські перехідні запаси зерна становили 150 млн. т, майже стільки ж, скільки продавалось в рік на світовому ринку. В найближчі десятиліття залежність світу від американського зерна збільшиться. Зростання народонаселення, насамперед у Китаї, Індії, до 2030 р. повинно підвищити попит на зерно майже втричі. За найближчі тридцять років населення Землі зросте на 3 млрд. чоловік в основному за рахунок країн, що розвиваються. Через 30 років потреба Китаю в імпортному зерні може становити понад 300 млн. т, а це значно більше тієї кількості, що реалізується сьогодні на світовому ринку. Зросте потреба в імпортному зерні не тільки в Китаї, але й в інших регіонах. У Африці, зокрема, вона збільшиться приблизно в десять разів — до 250 млн. т у рік. Україна, маючи сприятливе географічне положення, потенційно здатна стати одним з експортерів зерна у ці регіони.

Відомо, що продовольчий потенціал країни оцінюється рівнем забезпеченості її зерном, і насамперед пшеницею, житом, рисом.

Загальний річний обсяг виробництва зерна (включаючи рис) у світі в 1990–1997 рр. в середньому становив 1,968 млрд. т, що на 4–5 % більше, ніж кілька десятиліть тому, в тому числі у 1990 р. — 1,953 млрд. т, 1991 р. — 1,889 млрд. т, 1992 р. — 1,973 млрд. т,

1993 р. — 1,902 млрд. т, 1994 р. — 1,96 млрд. т, 1995 р. — 1,898 млрд. т, 1996 р. — 2,069 млрд. т, 1997 р. — 2,10 млрд. т.

Світові запаси зерна протягом останнього десятиріччя становили близько 325 млн. т, що відповідає 19 % світового його споживання. За розрахунками ФАО (Продовольчо-сільськогосподарської організації ООН), мінімальна питома вага зернових запасів, яка необхідна для гарантування продовольчої безпеки, становить 17 %. Починаючи з 80-х років, обсяги світових запасів зернових ніколи не спускалися нижче цього мінімального рівня.

В останні роки конкуренція на зерновому ринку значно посилилась. Збільшилась кількість країн, що виділяють субсидії на виробництво та експорт сільськогосподарської продукції. Використання сучасних технологій дало можливість багатьом із них підняти рівень своєї самозахисності і тим самим знизити залежність від імпорту. Загострення конкурентної боротьби вплинуло на скорочення обсягів експорту сільськогосподарської

продукції, в тому числі із США. Причиною цього значною мірою стало те, що у 80-х рр. адміністрація США прагнула боротися з перевиробництвом зернових, виплачуючи фермерам певні кошти за відмову від обробки землі. В результаті виробництво трьох важливих для США культур — кукурудзи, пшениці, сої — знизилось майже на 7 %, тоді як в інших регіонах світу зросло більш як на 30 %.

Країни Європейського Співтовариства вийшли на ринок сільськогосподарської продукції як сильний конкурент на ринку пшениці, що фактично було результатом активного впровадження субсидій на сільськогосподарську продукцію.

В ряді країн виробництво зерна за кількістю достатнє, але за якістю не відповідає вимогам галузей переробної промисловості. Наприклад, Франція і Швеція частину своєї низькоклейковинної пшениці експортують, а імпортують (переважно з Канади) пшеницю з високим вмістом клейковини. Чехія, Словаччина, Данія, Велика Британія і деякі інші країни експортують пивоварний ячмінь, а завозять кормовий.

Табл. 26. Виробництво зерна на душу населення в окремих країнах, кг

Роки	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Україна	—	—	683,96	822,52	635,45	625,23	455,09	668,82	502,16
Австралія	1364,92	1096,37	1450,59	1527,09	869,80	1526,66	1931,51	1697,41	1722,34
Австрія	686,53	649,78	551,91	532,13	556,02	553,38	554,34	613,74	576,81
Алжир	65,25	149,10	127,24	54,23	35,15	76,14	170,30	29,52	100,44
Аргентина	617,30	654,80	761,32	741,01	736,36	696,30	865,87	998,54	963,46
Білорусія	—	—	684,34	700,36	567,48	513,30	529,41	572,44	444,06
Болгарія	930,88	1035,10	760,36	659,83	749,69	765,54	399,11	730,63	653,37
Бразилія	219,38	244,81	288,80	277,70	291,74	312,00	287,87	290,08	245,12
Велика Британія	360,66	390,79	380,12	335,09	342,60	374,93	420,90	402,54	387,67
Греція	436,77	601,90	487,83	468,36	506,25	470,91	437,59	477,10	432,94
Данія	1869,06	1791,08	1344,85	1580,84	1497,99	1731,38	1760,12	1815,83	1769,87
Єгипет	231,25	241,02	248,98	250,12	246,31	259,23	261,45	271,34	273,32
Індія	227,93	222,77	228,52	231,73	234,30	229,07	229,88	235,31	224,89
Ірландія	561,18	560,78	574,59	461,74	455,43	506,60	602,81	546,33	523,40
Італія	305,32	336,78	348,30	345,99	335,56	344,24	365,45	347,87	360,49
Канада	2043,73	1913,37	1742,87	1785,14	1600,25	1677,62	1969,85	1651,33	1694,05
Китай	350,03	340,52	341,54	341,54	328,15	343,13	368,33	358,41	356,26
Колишній СРСР	722,09	535,91	—	—	—	—	—	—	—
Мексика	307,13	279,15	311,36	286,44	299,35	294,95	316,16	297,65	304,09
Молдова	—	—	448,92	728,67	367,63	604,71	444,83	784,00	563,78
Німеччина	473,50	491,91	432,84	440,12	447,46	488,56	514,34	553,42	541,01
Польща	734,90	727,33	520,65	609,39	565,30	671,87	655,37	661,80	694,84
Росія	—	—	697,06	646,34	528,87	416,96	456,30	587,66	317,87
Румунія	740,02	833,26	532,47	674,93	796,49	874,81	626,73	977,47	667,67
Словаччина	—	—	—	594,46	694,92	653,71	621,19	698,46	650,12
США	1449,10	1090,47	1360,91	988,24	1349,87	1036,77	1247,04	1241,47	1277,43
Туреччина	538,37	545,41	502,15	538,25	450,97	462,43	474,85	473,88	520,40
Фінляндія	861,69	684,57	516,98	660,14	668,69	652,61	721,15	740,53	739,33
Франція	771,66	1058,16	1058,07	965,87	923,10	921,55	1073,14	1083,47	1152,78
Чехія	—	—	—	630,61	660,66	643,95	648,84	682,80	670,44
Чехословаччина	811,31	766,52	654,26	—	—	—	—	—	—
Швейцарія	185,54	190,28	174,05	183,62	175,87	178,74	168,53	167,96	169,62
Швеція	745,36	599,47	434,25	602,06	511,04	552,97	679,80	676,87	642,78

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Табл. 27. Світовий експорт зерна, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	226,224	250,158	238,208	243,884
Україна	—	1,812	1,905	1,684
США	92,616	104,189	92,947	77,466
Франція	30,898	28,447	27,254	28,204
Канада	23,092	21,864	22,222	23,732
Австралія	15,015	10,694	19,920	24,139
Аргентина	10,442	13,885	11,264	22,031
Велика Британія	6,611	4,491	5,636	5,480
Таїланд	5,281	6,245	5,540	3,294
Німеччина	4,732	9,682	10,185	7,391
Китай	4,403	0,899	1,456	8,523
Нідерланди	4,226	1,160	1,455	1,670
Данія	3,250	2,400	2,025	2,026
Італія	2,435	1,720	1,998	2,283
Південна Африка	2,230	1,767	2,253	2,002
Бельгія	2,199	2,533	2,727	2,528
Іспанія	1,747	1,720	1,768	1,868
В'єтнам	1,660	2,025	3,230	3,250
Угорщина	1,348	4,109	0,641	2,582
Пакистан	0,744	1,852	1,603	1,771
Індія	0,652	6,222	4,745	2,161
Туреччина	0,210	1,797	0,949	1,737
Казахстан	—	4,073	3,190	3,889
Росія	—	2,338	0,695	0,802

Табл. 28. Світовий імпорт зерна, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	223,056	246,397	240,583	241,190
Україна	—	0,866	0,404	0,190
Японія	27,008	27,265	26,946	27,872
Китай	19,921	28,097	18,084	11,216
Південна Корея	9,087	12,440	12,293	11,833
Єгипет	8,342	7,972	8,641	10,077
Мексика	7,599	6,406	10,594	7,166
Нідерланди	6,899	5,860	6,648	5,996
Іран	5,525	6,395	6,431	9,066
Німеччина	5,339	3,382	3,588	2,742
Алжир	5,040	6,141	3,995	6,193
Саудівська Аравія	4,843	5,620	5,878	6,955
Бельгія	4,597	6,507	6,682	6,128
Бразилія	3,182	8,796	9,284	6,938
Туреччина	3,177	2,242	3,333	3,797
Велика Британія	3,084	2,866	2,571	3,200
Іспанія	3,020	7,730	5,961	6,390
США	2,217	4,947	4,420	5,980
Індонезія	1,828	8,417	6,949	5,087
Марокко	1,605	3,596	2,890	2,762
Туніс	1,440	2,691	1,232	1,972
Південна Африка	0,915	2,229	2,163	1,556
Канада	0,840	1,362	1,251	1,417
Росія	—	3,560	4,624	4,547

Табл. 29. Світовий експорт пшениці, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	98,602	102,528	98,446	106,750
Україна	—	1,100	0,594	0,812
США	27,557	32,420	31,150	25,768
Канада	17,934	16,960	16,520	18,858
Франція	17,165	16,310	14,550	14,600
Австралія	11,507	7,818	14,768	19,378
Аргентина	5,837	6,913	3,532	8,767
Велика Британія	4,460	2,669	3,675	3,645
Нідерланди	2,530	0,206	0,391	0,393
Німеччина	2,153	3,682	4,200	3,862
Данія	1,685	1,540	0,824	1,060
Угорщина	1,120	2,765	0,299	0,971
Швеція	0,748	0,054	0,215	0,730
Бельгія	0,571	0,760	0,344	0,465
Греція	0,563	0,278	0,326	0,378
Болгарія	0,452	0,825	0,000	0,106
Австрія	0,424	0,283	0,344	0,463
Іспанія	0,225	0,116	0,505	0,363
Парагвай	0,181	0,124	0,056	0,252
Уругвай	0,164	0,079	0,070	0,160
Південна Африка	0,146	0,002	0,000	0,094
Італія	0,137	0,114	0,122	0,155
Ірландія	0,093	0,017	0,020	0,113
Сирія	0,010	0,059	0,278	0,885
Мексика	0,002	0,432	0,102	0,402
Казахстан	—	2,486	1,909	2,792
Литва	—	0,003	0,014	0,123
Росія	—	0,144	0,412	0,387
Румунія	—	0,632	1,281	0,451
Португалія	—	0,021	0,027	0,089

Табл. 30. Світовий імпорт пшениці, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	95,968	101,153	101,771	105,137
Україна	—	0,570	0,150	0,003
Китай	13,375	12,602	9,194	2,826
Японія	5,474	5,965	5,928	6,315
Єгипет	5,400	5,070	6,008	6,902
Італія	4,663	5,079	6,262	6,977
Іран	3,382	3,100	3,874	6,017
Нідерланди	3,007	2,486	2,849	2,371
Алжир	2,612	2,505	1,972	3,508
Південна Корея	2,516	2,342	2,223	3,325
Туреччина	2,181	1,253	2,147	2,552
Пакистан	2,047	2,617	1,968	2,500
Бразилія	1,962	6,135	7,634	4,850
Ірак	1,900	0,480	0,300	1,975
Індонезія	1,724	4,054	4,116	3,612
Бельгія	1,619	2,719	2,776	2,854
Філіппіни	1,531	2,102	0,904	2,399
Марокко	1,357	2,549	2,240	2,055
Туніс	0,897	1,652	0,860	1,205
Велика Британія	0,872	0,880	0,668	1,102
Малайзія	0,840	1,118	1,094	1,070
Ємен	0,826	0,754	0,959	1,187
Колумбія	0,737	0,991	0,983	1,023
Іспанія	0,695	2,757	2,103	2,974
США	0,634	1,519	1,313	2,216
Португалія	0,560	0,976	1,140	1,239
Мексика	0,339	1,223	1,978	1,801
Індія	0,063	0,008	0,613	2,256
Росія	—	1,628	2,059	2,700
Узбекистан	—	1,476	1,801	1,200

Табл. 31. Світовий експорт жита, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	0,885	3,041	2,839	0,995
Україна	—	0,007	0,100	0,021
Канада	0,336	0,214	0,174	0,137
Данія	0,219	0,055	0,425	0,097
Швеція	0,070	0,048	0,097	0,048
Німеччина	0,046	2,228	1,574	0,580
Франція	0,034	0,017	0,073	0,028
Іспанія	0,000	0,012	0,020	0,010
Литва	—	0,007	0,049	0,030
Росія	—	0,327	0,010	0,021
Казахстан	—	0,058	0,033	0,004

Табл. 32. Світовий імпорт жита, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	0,791	2,993	3,121	1,054
Україна	—	0,116	0,116	0,116
Японія	0,272	0,484	0,358	0,290
США	0,042	0,107	0,095	0,144
Нідерланди	0,032	0,182	0,248	0,089
Бельгія	0,012	0,026	0,090	0,028
Фінляндія	0,008	0,061	0,044	0,064
Австрія	0,000	0,002	0,033	0,035
Чехія	—	0,000	0,162	0,059
Польща	—	0,017	0,126	0,043
Литва	—	0,005	0,049	0,030

Табл. 33. Світовий експорт рису, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	12,460	22,509	19,856	18,071
Україна	—	0,001	0,002	—
Таїланд	4,017	6,198	5,454	3,240
США	2,474	3,084	2,640	2,296
В'єтнам	1,624	1,988	3,003	3,000
Пакистан	0,744	1,852	1,601	1,767
Італія	0,577	0,524	0,608	0,632
Індія	0,505	4,913	2,512	2,134
Австралія	0,424	0,542	0,567	0,655
Китай	0,405	0,236	0,357	1,010
Уругвай	0,290	0,462	0,603	0,649
Іспанія	0,178	0,180	0,176	0,274
Арабські Емірати	0,174	0,276	0,181	0,181
Бельгія	0,124	0,158	0,190	0,135
Нідерланди	0,087	0,097	0,011	0,131
Єгипет	0,076	0,157	0,328	0,203
Аргентина	0,075	0,390	0,259	0,538
Гаяна	0,051	0,201	0,262	0,286
Еквадор	—	0,026	0,089	0,112

Табл. 34. Світовий імпорт рису, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	12,151	22,163	21,022	18,643
Україна	—	0,045	0,045	0,053
Філіппіни	0,593	0,263	0,087	0,722
Бразилія	0,414	0,871	0,792	0,816
Гонконг	0,374	0,358	0,371	0,349
Малайзія	0,330	0,428	0,578	0,640
Франція	0,266	0,281	0,291	0,370
Велика Британія	0,258	0,297	0,360	0,391
Нідерланди	0,232	0,266	0,003	0,250
Сінгапур	0,221	0,267	0,293	0,275
Туреччина	0,191	0,300	0,204	0,268
Канада	0,160	0,224	0,235	0,273
Мексика	0,151	0,246	0,324	0,310
США	0,148	0,224	0,275	0,362
Китай	0,062	1,646	0,765	0,330
Індонезія	0,050	3,158	2,150	0,348
Японія	0,018	0,029	0,445	0,569
Кот д'Івуар	—	0,404	0,314	0,470
Шрі-Ланка	—	0,009	0,289	0,306

Табл. 35. Світовий експорт кукурудзи, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	72,039	78,234	71,691	73,230
Україна	—	0,002	0,071	0,071
США	52,172	60,240	52,410	41,792
Франція	7,195	6,474	6,652	7,340
Китай	3,405	0,113	0,159	6,617
Аргентина	2,998	6,001	6,425	10,965
Південна Африка	2,001	1,508	1,948	1,691
Зімбабве	0,742	0,289	0,235	0,403
Німеччина	0,226	0,244	0,276	0,353
Угорщина	0,156	0,601	0,129	1,192
Іспанія	0,152	0,119	0,112	0,167
Греція	0,128	0,016	0,035	0,165
Канада	0,122	0,444	0,513	0,263
Югославія	0,089	0,000	0,255	0,119
Італія	0,080	0,022	0,040	0,112
В'єтнам	0,036	0,037	0,227	0,250
Бельгія	0,020	0,442	0,038	0,136
Бразилія	0,000	0,011	0,351	0,358
Еквадор	0,000	0,037	0,075	0,131
Мексика	0,000	0,033	0,078	0,132
Парагвай	0,000	0,203	0,125	0,142

Табл. 36. Світовий імпорт кукурудзи, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	73,595	77,015	70,895	71,768
Україна	—	0,045	0,007	0,013
Японія	16,008	16,580	16,004	16,097
Південна Корея	6,158	9,035	8,679	8,313
Китай	5,440	11,702	6,429	5,788
Мексика	4,104	2,687	5,843	2,519
Німеччина	2,044	0,960	0,911	0,950
Нідерланди	2,012	1,590	1,453	1,769
Єгипет	1,900	2,425	2,471	3,059
Іспанія	1,810	2,912	2,031	2,503
Велика Британія	1,627	1,502	1,373	1,473
Малайзія	1,480	2,383	2,227	2,745
Бельгія	1,035	1,816	1,596	1,116
Іран	0,936	1,150	0,889	1,310
Канада	0,658	1,052	0,869	1,000
Венесуела	0,595	1,058	1,075	1,158
Саудівська Аравія	0,219	1,135	1,031	1,271
Колумбія	0,033	1,154	1,700	1,734
Індонезія	0,009	0,969	0,617	1,098
Кенія	—	0,040	0,000	1,101
Португалія	—	0,887	0,906	1,086

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Виробництво зерна на душу населення в 1998 р. становило: у Данії — 1769,87 кг, Австралії — 1722,34 кг, Канаді — 1694,05 кг, США — 1277,43 кг, Франції — 1152,78 кг, Аргентині — 963,46 кг, Фінляндії — 739,33 кг, Україні — 502,16 кг (табл. 26).

Світове виробництво пшениці за останнє десятиріччя збільшилось і в 1996 р. становило 582,7 млн. т, в 1997 р. — 612,4 млн. т, в 1998 р. — 588,8 млн. т. Залежно від років во-

но коливається. Традиційно приріст виробництва пшениці в основному досягається за рахунок збільшення збирання врожаю у країнах СНД, США, Австралії. В цілому на продовольчі цілі пшениці споживається 390 млн. т. Запаси пшениці в цілому у світі залишаються майже стабільними і становлять близько 135 млн. т. Тенденції виробництва зерна на душу населення і перехідних запасів (до нового врожаю) набувають загрозливого характеру.

Табл. 37. Світовий експорт ячменю, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	21,062	19,955	21,229	20,726
Україна	—	0,390	0,657	0,461
Франція	3,891	2,921	3,218	3,564
Канада	3,751	2,317	3,347	2,536
Австралія	2,378	2,030	3,712	3,565
США	2,257	1,241	1,054	1,628
Велика Британія	2,015	1,475	1,651	1,567
Німеччина	1,582	2,713	3,241	1,516
Данія	1,340	0,704	0,700	0,799
Нідерланди	1,124	0,112	0,098	0,343
Іспанія	0,916	0,441	0,202	0,265
Бельгія	0,667	0,264	0,424	0,527
Австрія	0,315	0,223	0,135	0,096
Ірландія	0,287	0,028	0,051	0,148
Швеція	0,088	0,116	0,412	0,418
Уругвай	0,053	0,000	0,078	0,146
Фінляндія	0,052	0,271	0,160	0,209
Аргентина	0,050	0,022	0,007	0,229
Туреччина	0,016	0,674	0,142	0,508
Угорщина	0,012	0,165	0,050	0,107
Сірія	0,010	0,594	0,557	0,557
Південна Африка	0,002	0,051	0,054	0,112
Казахстан	—	1,201	0,871	0,742
Румунія	—	0,007	0,167	0,259
Росія	—	1,603	0,208	0,312

Табл. 39. Світовий експорт борошна, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	6,946	10,179	10,410	10,258
Україна	—	0,213	0,330	0,210
Франція	1,564	1,723	1,747	1,644
Італія	1,181	0,757	0,883	0,993
США	0,858	1,092	0,502	0,518
Бельгія	0,573	0,628	0,817	0,887
Німеччина	0,487	0,532	0,571	0,644
Японія	0,314	0,323	0,298	0,267
Нідерланди	0,224	0,465	0,459	0,522
Іспанія	0,189	0,598	0,513	0,548
Канада	0,152	0,209	0,156	0,142
Аргентина	0,147	0,228	0,244	0,581
Туреччина	0,109	0,638	0,571	0,865
Австралія	0,088	0,054	0,105	0,149
Велика Британія	0,073	0,090	0,099	0,110
Малайзія	0,042	0,164	0,171	0,170
Угорщина	0,029	0,370	0,067	0,190
Греція	0,026	0,021	0,090	0,108
Китай	0,002	0,210	0,566	0,458
Казахстан	—	0,142	0,185	0,224

Табл. 38. Світовий імпорт ячменю, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	19,737	21,126	20,396	20,968
Україна	—	0,080	0,080	—
Саудівська Аравія	4,200	3,937	4,106	5,000
Бельгія	1,408	1,418	1,528	1,596
Японія	1,272	1,732	1,598	1,608
Нідерланди	1,232	0,933	1,206	0,936
Німеччина	0,906	0,685	0,723	0,416
Китай	0,889	1,455	1,506	2,087
Лівія	0,832	0,218	0,218	0,638
Італія	0,623	0,704	0,760	0,634
Іран	0,587	0,500	0,500	0,750
Кіпр	0,309	0,271	0,324	0,364
Алжир	0,283	0,155	0,000	0,220
Ізраїль	0,271	0,770	0,417	0,417
США	0,218	1,045	0,799	0,869
Йорданія	0,209	0,488	0,672	0,672
Португалія	0,156	0,169	0,264	0,197
Туніс	0,128	0,687	0,032	0,304
Мексика	0,111	0,068	0,300	0,173
Кувейт	0,098	0,158	0,154	0,237
Колумбія	0,096	0,175	0,264	0,206
Іспанія	0,032	0,919	0,665	0,405
Білорусія	—	0,292	0,232	0,232
Росія	—	0,642	0,651	0,546
Південна Африка	—	0,000	0,000	0,177

Табл. 40. Світовий імпорт борошна, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	6,742	9,037	9,533	9,643
Україна	—	0,007	0,004	0,003
Алжир	0,714	1,126	0,884	1,103
Лівія	0,591	0,588	0,637	0,749
Ємен	0,206	0,566	0,666	0,801
Куба	0,200	0,091	0,146	0,113
Нідерланди	0,174	0,212	0,306	0,262
В'єтнам	0,141	0,254	0,296	0,189
Франція	0,105	0,169	0,173	0,203
Сінгапур	0,105	0,176	0,163	0,151
Бельгія	0,083	0,128	0,153	0,121
Ангола	0,068	0,147	0,161	0,172
США	0,046	0,152	0,133	0,117
Судан	0,045	0,200	0,152	0,238
Бразилія	0,000	0,125	0,151	0,405
Південна Корея	0,000	0,140	0,333	0,272
Росія	—	0,569	0,732	0,470
Албанія	—	0,040	0,228	0,141
Білорусія	—	0,149	0,135	0,120
Вірменія	—	0,018	0,105	0,109

Світова торгівля зерном охоплює таку продукцію, як пшениця, рис (неочищений), жито, кукурудза, просо, сорго, ячмінь і овес.

У структурі міжнародної торгівлі зерновими культурами перше місце належить пшениці, друге — кукурудзі, третє — ячменю, четверте — рису.

Світовий експорт всіх видів зернових у 1997 р. становив 106,8 млн. т, що відповідає 5,08 % світового виробництва.

Найбільшу кількість зерна експортували: США — 77,5 млн. т, Франція — 28,2 млн. т, Австралія — 24,1 млн. т, Канада — 23,7 млн. т, Аргентина — 22,0 млн. т, Китай — 8,5 млн. т (табл. 27).

Табл. 41. Світовий експорт зернобобових, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	6,627	8,008	6,802	7,454
Україна	—	0,528	0,048	0,116
Франція	1,412	1,093	0,918	0,846
Китай	0,763	1,042	0,547	0,594
США	0,725	0,595	0,545	0,539
Туреччина	0,570	0,283	0,502	0,490
Австралія	0,387	0,250	0,660	0,796
Канада	0,375	1,487	1,276	1,305
Данія	0,283	0,065	0,047	0,131
Аргентина	0,184	0,201	0,163	0,311
Велика Британія	0,182	0,293	0,183	0,195
М'янма (Бірма)	0,175	0,610	0,602	0,750
Нідерланди	0,075	0,065	0,054	0,080
Бельгія	0,044	0,194	0,178	0,117
Нова Зеландія	0,043	0,040	0,035	0,034
Сірія	0,038	0,050	0,155	0,324
Німеччина	0,020	0,041	0,046	0,051
Сінгапур	0,019	0,024	0,030	0,046
Індія	0,015	0,061	0,055	0,055
Непал	0,013	0,025	0,024	0,037
Уганда	0,009	0,039	0,040	0,040
Чехія	—	0,112	0,077	0,073

Табл. 43. Світовий експорт зернових, млрд. дол

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	36,468	42,215	49,215	41,844
Україна	—	0,253	0,287	0,197
США	12,142	15,127	17,125	11,534
Франція	6,427	5,761	5,773	4,869
Канада	3,501	3,639	4,411	3,920
Аргентина	1,406	1,920	2,129	3,138
Таїланд	1,257	1,986	2,034	1,208
Велика Британія	1,141	0,848	1,070	0,915
Німеччина	1,033	1,591	1,983	1,266
Італія	0,714	0,615	0,785	0,682
Бельгія	0,575	0,729	0,773	0,586
Китай	0,559	0,172	0,372	1,316
Іспанія	0,411	0,437	0,483	0,442
В'єтнам	0,309	0,397	0,784	0,785
Індія	0,278	1,638	1,245	1,006
Пакистан	0,242	0,463	0,515	0,480
Австралія	0,131	1,683	4,244	4,219
Казахстан	—	0,366	0,507	0,580

Світовий імпорт у 1997 р. всіх видів зернових становив 241,2 млн. т, що відповідає 11,5 % обсягу виробництва.

Найбільшу кількість зерна імпортували: Японія — 22,9 млн. т, Південна Корея — 11,8 млн. т, Китай — 11,2 млн. т, Єгипет — 10,1 млн. т, Іран — 9,1 млн. т, Мексика — 7,2 млн. т (табл. 28).

Зерно пшениці експортували в 1997 р. 70 країн світу. Серед найбільших експортерів: США — 25,8 млн. т, Австралія — 19,4 млн. т, Канада — 18,9 млн. т, Франція — 14,6 млн. т, Аргентина — 8,9 млн. т, Німеччина — 3,9 млн. т, Велика Британія — 3,6 млн. т, сумарний експорт яких становив 95,1 млн. т, або 89 % всього зер-

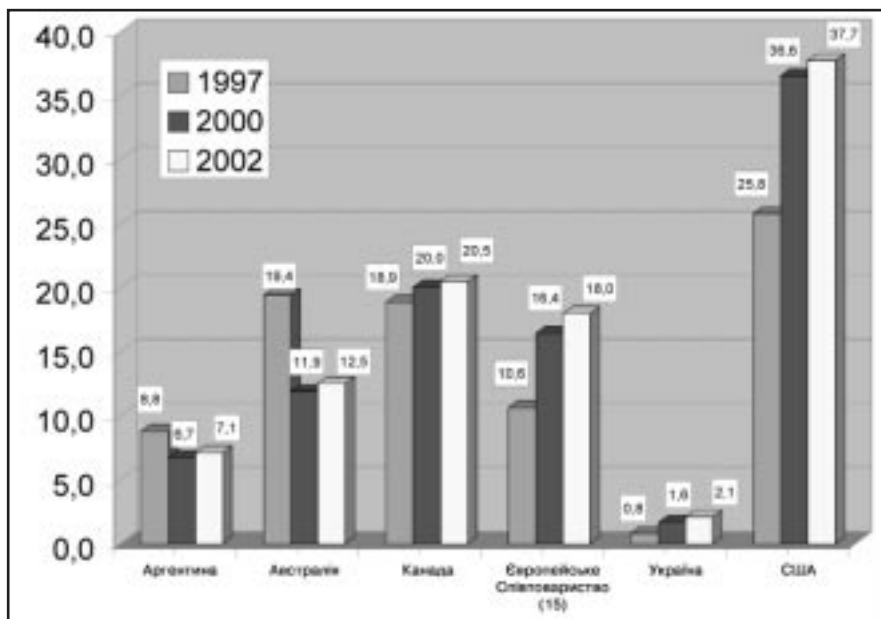
Табл. 42. Світовий імпорт зернобобових, млн. т

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	6,661	7,521	6,978	6,530
Україна	—	0,002	0,002	0,002
Нідерланди	0,955	0,776	0,613	0,451
Індія	0,861	0,502	0,692	0,692
Німеччина	0,689	0,470	0,278	0,203
Бельгія	0,480	0,675	0,066	0,538
Італія	0,424	0,553	0,387	0,380
Мексика	0,347	0,046	0,173	0,130
Іспанія	0,322	0,830	0,589	0,636
Велика Британія	0,184	0,154	0,174	0,176
Японія	0,178	0,186	0,163	0,173
Франція	0,125	0,235	0,167	0,114
Алжир	0,115	0,130	0,250	0,135
Куба	0,100	0,100	0,100	0,100
Бразилія	0,089	0,206	0,123	0,196
Китай	0,086	0,072	0,264	0,187
Колумбія	0,084	0,107	0,102	0,148
Пакистан	0,076	0,235	0,285	0,112
Єгипет	0,072	0,174	0,187	0,123
США	0,071	0,111	0,111	0,130
Шрі-Ланка	0,044	0,085	0,079	0,118
Туреччина	0,014	0,030	0,001	0,136

Табл. 44. Світовий імпорт зернових, млрд. дол

Роки	1990	1995	1996	1997
Увесь світ	40,042	47,248	54,763	46,208
Україна	—	0,118	0,052	0,028
Японія	4,100	4,500	5,795	4,909
Китай	3,258	4,818	4,052	2,010
Італія	1,800	1,583	1,917	1,674
Нідерланди	1,596	1,362	1,491	1,101
Південна Корея	1,316	1,858	2,569	1,886
Єгипет	1,313	1,295	1,700	1,229
Бельгія	1,228	1,541	1,538	1,189
Мексика	1,040	1,019	2,062	1,190
Іран	0,956	1,507	1,246	1,292
Алжир	0,825	1,226	1,079	1,335
Саудівська Аравія	0,744	0,969	1,261	1,111
Іспанія	0,614	1,499	1,275	1,087
Бразилія	0,605	1,611	1,805	1,552
Малайзія	0,455	0,766	0,912	1,049
США	0,359	0,840	0,973	1,198
Індонезія	0,305	1,892	1,963	1,065

Схема 10. Прогноз світового експорту пшениці, млн. т

на пшениці, яке надійшло на світовий ринок — 106,8 млн. т (табл. 29).

Зерно пшениці імпортували в 1997 р. 163 країни світу. Серед найбільших імпортерів: Італія — 6,98 млн. т, Єгипет 6,9 млн. т, Японія — 6,31 млн. т, Іран — 6,0 млн. т, Бразилія — 4,85 млн. т, Індонезія — 3,61 млн. т. Загальний обсяг імпорту пшениці становив 105,1 млн. т (табл. 30).

Зерно кукурудзи експортували в 1997 р. 88 країн світу. Основні кукурудзосючі країни експортували: США — 41,8 млн. т, Аргентина — 11,0 млн. т, Франція — 7,3 млн. т, Китай — 6,6 млн. т. Загальний обсяг експорту кукурудзи становив 73,2 млн. т (табл. 35).

Зерно кукурудзи імпортували в 1997 р. 166 країн світу, переважно з розвиненим тваринництвом і птахівництвом. Найбільшу кількість зерна кукурудзи закупувала Японія (16,1 млн. т) — близько 22,4 % світового імпорту. В значних обсягах кукурудзу імпортували Південна Корея — 8,3 млн. т, Китай — 5,8 млн. т, Єгипет — 3,1 млн. т, Малайзія — 2,8 млн. т. Загальний обсяг імпорту кукурудзи становив 71,8 млн. т (табл. 36).

Зерно ячменю експортували в 1997 р. 56 країн світу. Серед найбільших експортерів: Австралія — 3,6 млн. т, Франція — 3,6 млн. т, Канада — 2,5 млн. т, США — 1,6 млн. т. Загальний обсяг експорту у світі становив 20,7 млн. т (табл. 37).

Зерно ячменю імпортували в 1997 р. 107 країн світу. Серед найбільших імпортерів: Саудівська Аравія — 5,0 млн. т, Китай — 2,0 млн. т, Японія — 1,6 млн. т, Бельгія — 1,6 млн. т. Загальний обсяг імпорту у світі становив 21,0 млн. т (табл. 38).

Зерно рису експортували в 1997 р. 109 країн світу. Серед найбільших експортерів: Таїланд — 3,3 млн. т, В'єтнам — 3,0 млн. т, США — 2,3 млн. т, Індія — 2,1 млн. т, Пакистан — 1,8 млн. т. Загальний обсяг експорту рису становив 18,0 млн. т (табл. 33).

Зерно рису імпортували в 1997 р. 195 країн світу. Серед

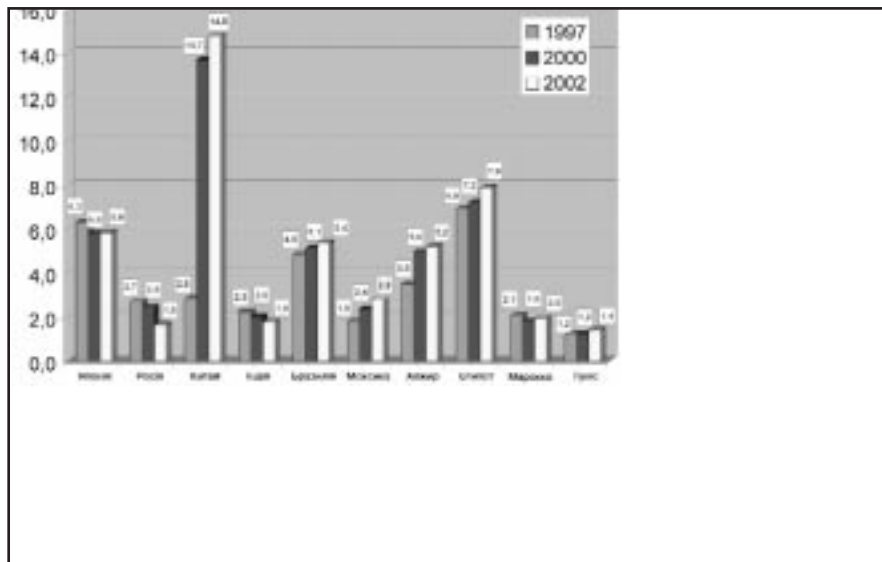
найбільших імпортерів: Бразилія — 0,8 млн. т, Філіппіни — 0,7 млн. т, Малайзія — 0,6 млн. т, Японія — 0,6 млн. т. Загальний обсяг імпорту рису становив 18,6 млн. т (табл. 34).

Зерно жита експортували в 1997 р. 34 країни світу. Серед найбільших експортерів: Німеччина — 0,6 млн. т, Канада — 0,1 млн. т, Данія — 0,1 млн. т. Загальний обсяг експорту у світі становив 1,0 млн. т (табл. 31).

Зерно жита імпортували в 1997 р. 52 країни світу. Серед найбільших імпортерів: Японія — 0,3 млн. т, США — 0,1 млн. т, Україна — 0,1 млн. т. Загальний обсяг імпорту у світі становив 1,0 млн. т (табл. 32).

Головними експортерами **зернобобових** в 1997 р. були країни Європи, Азії та Північної Америки. Зерно одnorічних зернобобових культур експортували 113 країн

Схема 11. Прогноз світового імпорту пшениці, млн. т

світу. Серед найбільших експортерів: Канада — 1,3 млн. т, Франція — 0,9 млн. т, Австралія — 0,8 млн. т, М'янма (Бірма) — 0,8 млн. т, Китай — 0,6 млн. т. Загальний обсяг експорту становив 7,5 млн. т (табл. 41).

Однорічні **зернобобові культури імпортували** в 1997 р. 175 країн світу. Серед найбільших імпортерів: Індія — 0,7 млн. т, Іспанія — 0,6 млн. т, Бельгія — 0,5 млн. т, Нідерланди — 0,5 млн. т, Італія — 0,4 млн. т. Загальний обсяг імпорту становив 6,5 млн. т (табл. 42).

Скорочення світового імпорту зернобобових пояснюється збільшенням їх виробництва у Китаї та Північній Африці.

Близько 10 % світової торгівлі пшеницею припадає на борошно. В 1997 р. **борошно експортували** 99 країн світу. Експорт становив 10,3 млн. т. Значну кількість борошна експортували: Франція — 1,6 млн. т, Італія — 1,0 млн. т, Бельгія — 0,9 млн. т, Туреччина — 0,9 млн. т, Німеччина — 0,6 млн. т (табл. 39).

Проте більшість експортерів скоротили свої відвантаження борошна. Найбільше скорочення спостерігається у США (518 тис. т, що вдвічі нижче рівня 1994/95 р.). Значна кількість американських поставок припадає на продовольчу допомогу. Четверте місце за експортом борошна в світі посідає Туреччина (отримуючи значну частку борошна з імпортової пшениці).

Імпорт борошна в 1997 р. становив 9,6 млн. т. Загалом імпортували борошно 200 країн світу. Серед найбільших імпортерів: Алжир — 1,1 млн. т, Ємен — 0,8 млн. т, Лівія — 0,8 млн. т, Росія — 0,5 млн. т, Бразилія — 0,4 млн. т.

Порівняно з 1990 р. у 1997 р. суттєво змінилися вартісні параметри експорту зерна і зернової продукції. Імпорт зерна у 1990 р. перевищував експорт на 3,57 млрд. дол., у 1995 р. — на 5,01 млрд. дол., а в 1997 р. сальдо експорту дорівнювало 4,36 млрд. дол (табл. 40).

Сучасне світове сільське господарство характеризується розпочатими реформами з удосконалення виробництва продукції рослинництва. Впровадження нових гібридних сортів та сучасних технологій дозволило значно підвищити врожайність та виробництво основних сільськогосподарських культур. З часом передбачається вихід на світові ринки зерна нових країн (наприклад, В'єтнаму, який з 1989 р. перетворився з чистого імпортера рису в найголовнішого його експортера — після Таїланду та США). Передбачається вихід на світовий ринок реалізації пшениці України та інших країн Східної Європи. Можливе збільшення імпорту пшениці країнами, що розвиваються (Китаєм, Мексикою, Єгиптом, Марокко, Тунісом) (схеми 10,11).

Передбачається зміна кон'юнктури ринку кормового зерна внаслідок виходу на світовий ринок країн Східної Європи та пострадянського регіону.

До 2000 р. прогнозується швидкий і значний ріст світової торгівлі зерновими культурами. Покупцями зерна в основному будуть країни Азії, і особливо Китай, який нині є найбільшим імпортером зерна. В Китаї середньорічне виробництво зерна становить 410—450 млн. т.

1.3.4. Україна на світовому ринку зерна

За даними досліджень Ради по вивченню продуктивних сил України НАНУ, у ретроспективі ринок продовольчого зерна в країні характеризувався відносним перевищенням пропозиції над попитом, але без урахування можливостей експорту продукції. Надалі внутрішній ринок формуватиметься на рівні майже 5—6 млн. т борошна і круп, або 110 кг цієї продукції на душу населення. За прогнозом, експортні можливості товарного землеробства можуть перевищувати 20 млн. т зерна на рік, при подоланні негативних тенденцій, які склалися.

Табл. 45. Експорт зернових культур та хлібопродуктів із України, тис. т

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999(і пів.)
зернові, всього	1106,00	164,30	159,11	1811,59	1905,39	1683,90	2434,8	3608,6
пшениця	767,00	159,30	31,70	1100,00	594,03	812,28	1600,0	2711,4
борошно пшеничне	767,00	159,30	31,70	1100,00	594,03	812,28	300,0	13,7
ячмінь	336,00	—	71,00	390,00	657,21	461,11	300,0	380,0
кукурудза	—	—	22,00	1,50	70,50	70,71	70,7	265,1
жито	—	—	1,00	7,20	100,05	21,49	21,5	116,6

Табл. 46. Імпорт зернових культур та хлібопродуктів в Україну, тис. т

Роки	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999(і пів.)
зернові, всього	2896,14	2279,00	461,58	866,28	403,56	189,69	201,90	—
пшениця	1158,00	1560,00	150,00	570,00	150,00	3,24	3,24	—
борошно пшеничне	14,50	25,20	3,30	7,40	4,00	2,60	2,60	—
ячмінь	250,00	272,00	164,00	80,00	80,00	0,37	0,36	—
кукурудза	1446,00	382,00	100,00	45,00	7,00	13,78	26,0	—
жито	—	12,00	23,00	116,00	116,00	116,00	116,0	—

Питома вага України у світовому виробництві зерна досить суттєва. Навіть у несприятливому за погодними умовами 1992 р. в обсягах виробництва зерна вона становила близько 2 %.

В Україні не спостерігається залежності між обсягами валового збору зерна та його експортом. Наприклад, у 1993 р. валовий збір зерна збільшився, проте обсяг експорту зменшився до 164,3 тис. т, а обсяг імпорту залишився на рівні 1992 р. — 2279,0 тис. т. Аналогічна ситуація була характерна і для 1994—1995 рр. За 1992—1997 рр. Україна експортувала зерна 1171,7 тис. т., а імпортувала — 1182,7 тис. т, тобто на 1 т експортовано зерна припадає 0,99 т імпорту (табл. 45, 46).

АПК України спроможний не тільки задовольнити попит внутрішнього ринку на продовольче і фуражне зерно, а й вийти з пропозицією 10 млн. т зерна для експорту.

Україна володіє значним, але поки не реалізованим потенціалом експорту зерна. У минулі роки в українському експорті переважали пшениця (плюс пшенично-житні суміші), ячмінь і пивоварний солод.

До 1990 року обсяги експорту-імпорту українського зерна повністю регулювалися Урядом колишнього СРСР. Господарства і республіка не отримували від цього ніякого зиску, хоч на експорт відправлялося переважно зерно найвищого ґатунку. Лише незначна частина зерно-

виробляючих господарств стала безпосередніми учасниками експортно-імпортних операцій у 1991—1992 рр.

Експортно-імпортна торгівля зерном в Україні, як правило, здійснюється не виробником, а посередниками. В 90-х роках через скорочення обсягів виробництва зерна його експорт також суттєво зменшився. Меншим став і імпорт зерна в Україну, бо вона перестала бути постачальником тваринницької продукції в союзний фонд, для своїх сусідів — республік колишнього СРСР. До того ж відчутний дефіцит держбюджету не дозволяв збільшувати централізовані закупівлі зерна за кордоном.

Прогнозоване до 2005 року поступове зростання валового виробництва і ринкових ресурсів зерна диктують доцільність розширення його експорту (сировиною та в переробленому вигляді). Україна не використовує величезних можливостей зерна для завоювання позицій на зовнішньому ринку збуту сільськогосподарської продукції, про що переконливо свідчать дані 1997 р.

Ціни експортованого зерна пшениці вітчизняного виробництва перевищують середню ціну реалізації її на внутрішньому ринку на 45—50 \$ США. Але безпосередній виробник зерна цією різницею цін скористатися не може, її отримують посередники. До того ж експорт зерна залишається малопривабливим, процес сертифікації товару надто складний, потребує оформлення

Схема 12. Експорт зернових із України, тис. т

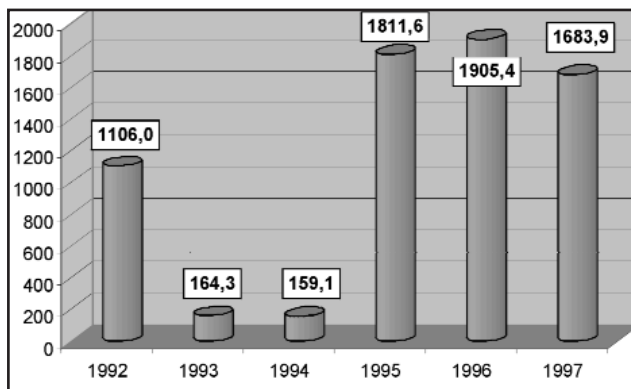

Схема 13. Імпорт зернових в Україну, тис. т

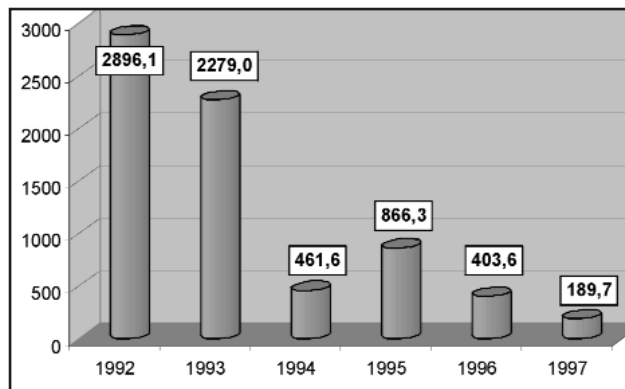

Схема 14. Експорт пшениці із України, тис. т

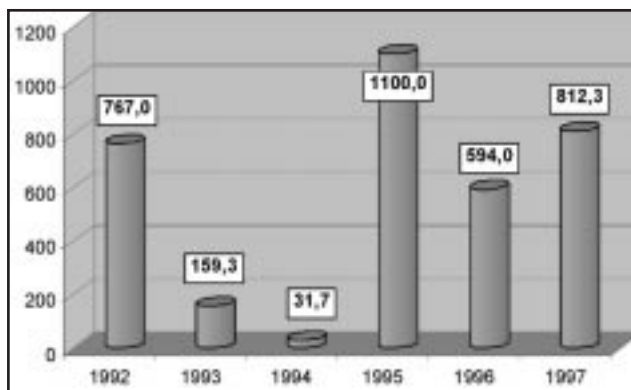
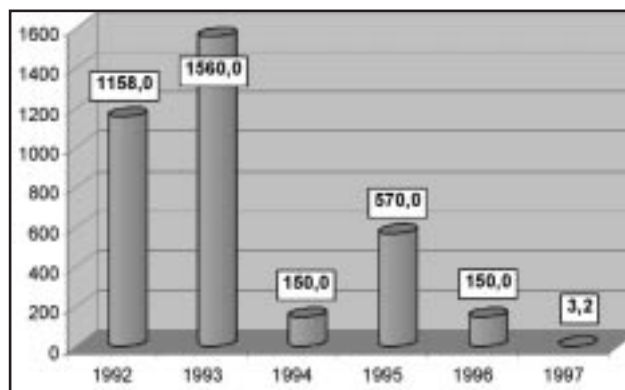

Схема 15. Імпорт пшениці в Україну, тис. т

кілька десятків документів різних найменувань. Такі операції зручніше виконувати брокерським конторам чи іншим великим оптовим торговцям.

Україна повинна зайняти гідне місце в числі конкурентоздатних постачальників зерна на світовому ринку, зберігаючи і розширюючи експорт традиційним його імпортерам, — Російській Федерації, Білорусії, Туркменії, Польщі, країнам Близького Сходу, Балтії, Північної Європи. Транспортна інфраструктура (портова і залізнична) дозволяє без особливих проблем реалізувати на експорт 2,5–3,0 млн. т уже в найближчі роки.

Експортний потенціал зернових в Україні формується не тільки виходячи з виробничих можливостей товаровиробників, але і ґрунтується на механізмі державного регулювання і регламентації цього процесу, на ефективній політиці зовнішньоекономічної діяльності країни в цілому, що робиться в багатьох країнах постсоціалістичної економіки.

Українська пшениця переважно експортується в країни колишнього СРСР (50 % всього експорту в грошовому еквіваленті). Крім того, український товар продається в країни Азії і Східної Європи.

За останні роки спостерігається стійке зростання експортних потоків зерна із України (схема 12). Серед чинників, що впливають на зростання експортного потенціалу країни, необхідно виділити такі:

- валовий збір зерна;
- конкурентоспроможність вітчизняної продукції;
- спроможність вітчизняних тваринництва і пере-

робної промисловості використовувати зерно і трансформувати його в нові продукти;

— спроможність торгової інфраструктури транспортувати зерно від господарств за межі України (схеми 14, 16–19).

Практично всі поставки зерна за кордон здійснюються нині морськими шляхами (незначний об'єм експорту переправляється залізницею і автотранспортом у Білорусію і Росію). Таким чином, можливості України в цьому питанні обмежуються наявністю і потужністю припортових перевалочних пунктів. Такі пункти є в Одесі (річна пропускна спроможність близько 2 млн. т, ємність елеватора — 85–90 тис. т), Миколаєві і Херсоні. Останні два не можуть приймати великотоннажні судна через мілководність портів і разом можуть прийняти близько 1 млн. т зерна. Зовсім малі можливості (по 50–100 тис. т у рік) у мариупольського, ренійського і ізмаїльського елеваторів, що відвантажують тільки в річкові баржі. У 1998 р. був введений в експлуатацію зерноперевантажувальний комплекс (ЗПК) в Іллічевському торговому порту. Річна пропускна спроможність ЗПК по зерну злакових — 2 млн. т. Глибина порту дає можливість підходити до причалу суднам тоннажністю 65 тис. т. Сукупна пропускна спроможність портів елеваторів становить близько 5 млн. т у рік.

Експортна пропускна спроможність української залізниці — 180–280 тис. т на місяць (2–3 млн. т у рік), таким чином, виникає проблема з доставкою зерна до портів елеваторів. У Європі ця проблема розв'язується за допомогою річкового судноплавства, наприклад, багато країн переправляють товар до моря по Дунаю.

Схема 16. Структура експортних поставок зерна із України в 1997 р. (%)

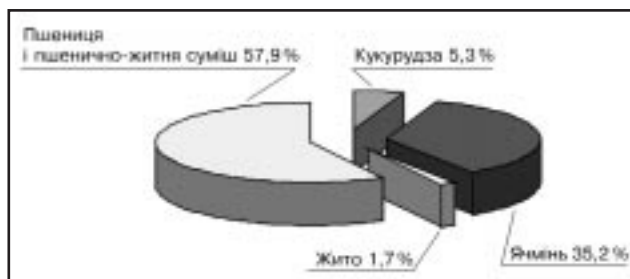

Схема 18. Структура експортних поставок кукурудзи із України в 1997 р. (%)

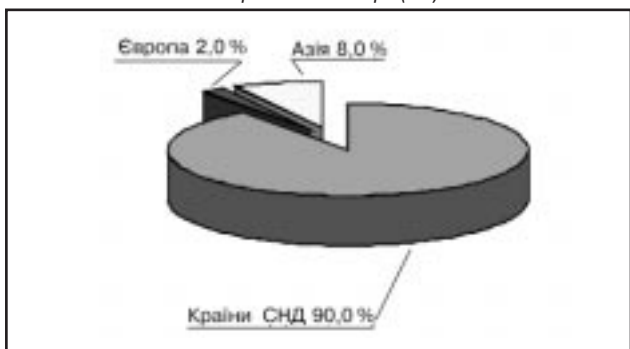

Схема 17. Структура експортних поставок пшениці із України в 1997 р. (%)

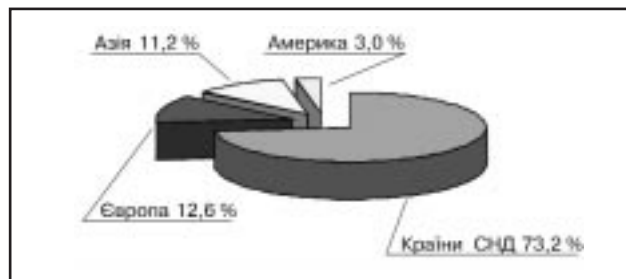
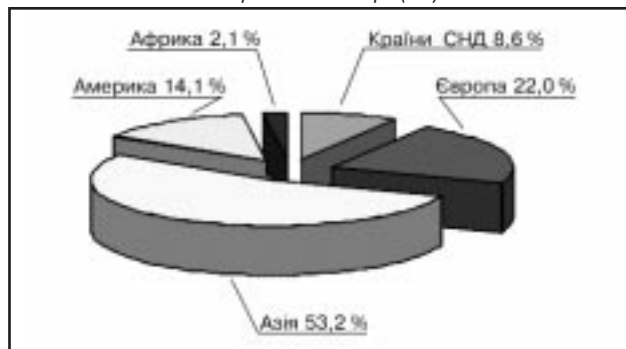

Схема 19. Структура експортних поставок ячменю із України в 1997 р. (%)

1.4. Законодавче забезпечення розвитку зернової галузі України

1.4.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють розвиток зернової галузі та ринок зерна в Україні

ЗАКони УКРАЇНИ

- "Про охорону прав на сорти рослин" від 21 квітня 1993 р.
- "Про насіння" від 15 грудня 1993 р.
- "Про поставки продукції для державних потреб" від 22 грудня 1995 р.
- "Про державний матеріальний резерв" від 24 січня 1997 р.
- "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції" від 17 липня 1997 р.
- "Про фіксований сільськогосподарський податок" від 17 грудня 1998 р.
- "Про списання та реструктуризацію податкової заборгованості платників податків – цукрових заводів (комбінатів) за станом на 1 січня 1998 року та сільськогосподарських підприємств за станом на 1 січня 1999 року" від 5 лютого 1999 р.
- "Про збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства" від 9 квітня 1999 р.
- "Про рослинний світ" від 9 квітня 1999 р.
- "Про зерно", проект Закону України

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

- "Про задоволення державних і регіональних потреб у сільськогосподарській продукції на 1996 рік" від 18 січня 1996 р., № 62
- "Про Основні напрями розвитку агропромислового комплексу України" від 29 квітня 1998 р., № 389
- "Про заходи щодо підтримки цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників" від 11 червня 1998 р., № 614
- "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 р., № 1529

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про утворення Державної акціонерної компанії "Хліб України" від 22 серпня 1996 р., № 1000

"Про забезпечення сільськогосподарських товаровиробників мінеральними добривами і засобами захисту рослин під урожай 1997 року" від 6 січня 1997 р., № 3

"Про заходи щодо створення оптово-продовольчих ринків, організації закупівель сільськогосподарської продукції в господарствах приватного сектора, реформування системи споживчої кооперації" від 19 березня 1997 р., № 246

"Про правила використання зерна, виробленого у 1997 році" від 13 травня 1997 р., № 452

"Про зміну умов розрахунків за зерно і сортове насіння зернових культур, які надходять від сільськогосподарських товаровиробників за державним замовленням у 1997 році" від 1 серпня 1997 р., № 813

"Про умови забезпечення мінеральними добривами потреб сільського господарства під урожай 1998 року" від 3 вересня 1997 р., № 977

"Про забезпечення у 1997 році сільськогосподарськими товаровиробниками розрахунків за отримані аванси і техніку на умовах розстрочки платежу" від 3 жовтня 1997 р., № 1093

"Про затвердження Порядку формування обсягів сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів через біржовий ринок" від 19 грудня 1997 р., № 1417

"Про додаткові заходи щодо погашення заборгованості перед Пенсійним фондом підприємствами агропромислового комплексу" від 18 лютого 1998 р., № 187

"Про заходи щодо формування інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції на 1999–2000 роки" від 16 червня 1998 р., № 921

"Про створення міжвідомчої комісії з питань регулювання ринку продовольства, цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників" від 6 липня 1998 р., № 1026

"Про затвердження Положення про механізм розрахунків під час закупівлі сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів через біржовий товарний ринок" від 17 серпня 1998 р., № 1288

"Про окремі питання розвитку селекції та насінництва сільськогосподарських культур на сучасному етапі" від 10 вересня 1998 р., № 1409

"Про прискорення створення та розвиток виробництва вітчизняних зернозбиральних комбайнів у 1999–2001 роках" від 4 грудня 1998 р., № 1915

"Про забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними та фінансовими ресурсами в 1999 році" від 10 грудня 1998 р., № 1953

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ І ВІДОМСТВ

"Про програму "Зерно України", наказ Міністерства агропромислового комплексу, Української академії аграрних наук, Державної акціонерної компанії "Хліб України" від 20 квітня 1998 р., № 121/49/39

"Порядок поставок сільськогосподарським товаровиробникам нафтопродуктів, які закуповуються за рахунок коштів, виділених для централізованої закупівлі з подальшою реалізацією їх сільськогосподарським товаровиробникам, що уклали угоди на продаж зерна за державним замовленням", затверджено наказом Міністерства агропромислового комплексу, Міністерства економіки України від 28 квітня 1998 р., № 129/54

1.4.2. Витяги з документів нормативно-правової бази

Програма "Зерно України"

Затверджена наказом Мінагропрому, УААН, ДАК "Хліб України" від 20 квітня 1998 р., № 121/49/39 (ВИТЯГ)

I. Стан та основні напрямки розвитку зернового господарства

Незважаючи на деякі позитивні зрушення в забезпеченні товаровиробників мінеральними добривами, засобами захисту рослин, зернозбиральною технікою, науковими розробками та іншими ресурсами, сучасний стан виробництва зерна характеризується різкою строкатістю по роках та регіонах.

Значно зменшено обсяги вирощування кукурудзи на зерно, гороху та круп'яних культур.

Поряд з об'єктивними факторами, суть проблеми стабілізації та зростання виробництва зерна залишається незмінною — скорочення посівних площ зернових, недоліки в агротехніці, порушення вимог технологій, низький рівень організації виробництва та виконавчої дисципліни.

Вже в найближчі роки необхідно збільшити виробництво зерна, на другому етапі — стабілізувати його, а в подальшому вийти на рівень 50 млн. тонн.

Ці критерії покладені в основу розробки програми «Зерно України», яка є складовою аграрної державної політики і забезпечує тісну її взаємодію з економічною,

фінансово-кредитною та соціально-правовою політикою країни.

Програма "Зерно України" визначає шляхи розвитку агропромислового комплексу на найближчі роки.

Актуальність програми «Зерно України» полягає в необхідності забезпечення цільового, комплексного, науково обґрунтованого розвитку зернового господарства, яке б характеризувало особливості стану агропромислового комплексу в умовах ресурсного дефіциту з врахуванням етапності, — конкретності та своєчасності прийняття відповідних рішень на державному і регіональному рівні, від яких залежить виробництво зерна.

Програма «Зерно України» передбачає:

- максимальне використання природних умов для виробництва зерна;
- концентрацію матеріально-технічних засобів на вирощуванні зернових культур;
- цінову мотивацію виробництва зерна;
- першочергове направлення на розвиток зернового господарства кредитних ліній та інших державних інвестицій.

Зерно (у вазі після доробки, млн. т)	Роки											
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2005
	51,0	8,0	348,5	45,5	35,5	33,9	24,6	35,4	39,0	40,9	42,8	50,0

У вирішенні зернової проблеми пріоритетне значення буде надаватись збільшенню виробництва високоякісного зерна м'яких і твердих і пшениць для повного забезпечення внутрішніх потреб держави та створення експортного потенціалу. Основне виробництво продовольчого зерна озимої пшениці буде концентруватись у степовій та лісостеповій зонах, де природні умови при відповідній технології вирощування сприяють формуванню зерна високої якості.

На Поліссі збільшуватиметься виробництво озимого жита, ячменя, гречки: обсяги виробництва пшениці будуть визначатись внутрішніми потребами регіонів і господарств.

Серед зернофуражних культур, крім ячменю, будуть значно розширені площі кукурудзи як в традиційних, так і в нових районах її вирощування. Планується поступовий перехід на використання в усіх зонах більш скоростиглих гібридів, які б забезпечували повне визрівання зерна уже на початку вересня і не потребували б післязбиральної досушки зерна.

Враховуючи необхідність скорішого вирішення білкової проблеми, будуть розширені площі гороху, а на зро-

шенні — сої. Розширення площ цих культур має важливе значення також і в поліпшенні поживного режиму ґрунту. Основними складовими раціонального використання землі є:

— контурно-меліоративна організація території, яка передбачає розподіл орних земель на еколого-технологічні групи (ЕТГ) по типу та інтенсивності їх використання;

— обсяги розробки таких проектів землеустрою з виносом в натуру на 2005 р. становитиме 27,2 млн. га;

— оптимізація структури посівних площ і сівозмін з метою підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва, попередження ерозійних процесів та відтворення родючості ґрунтів. Площа багаторічних трав на орних землях буде збільшена в 1,5 раза;

— забезпечення регіональних оптимальних параметрів родючого ґрунту, в т.ч. бездефіцитного балансу гумусу та основних поживних речовин, поліпшення його фізико-хімічних і агрофізичних показників. Внесення органічних добрив до 2005 р. становитиме 95 млн. т;

— застосування ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту, в т.ч. його мінімізація, з використанням рослинних решток для захисту ґрунтів від ерозії та як орга-

Табл. 1. Площа посіву зернових культур та озимої пшениці в Україні, тис. га

ОБЛАСТІ	Всього зернових культур	В тому числі озимої пшениці			
		Роки			
		1998	1999	2000	2005
СТЕП	7500	3829	3881	3928	3980
АР Крим	615	316	320	324	328
Дніпропетровська	953	502	509	516	523
Донецька	811	372	377	382	387
Запорізька	967	465	472	479	486
Кіровоградська	770	354	359	364	369
Луганська	697	314	318	322	326
Миколаївська	760	425	430	430	435
Одеська	1004	518	525	532	539
Херсонська	923	563	571	579	587
ЛІСОСТЕП	5483	2477	2512	2546	2580
Вінницька	835	358	363	368	373
Київська	586	259	263	267	271
Полтавська	853	375	380	385	390
Сумська	639	259	263	267	270
Тернопільська	377	185	187	189	191
Харківська	810	425	431	437	443
Хмельницька	625	288	292	296	300
Черкаська	626	265	269	272	276
Чернівецька	132	63	64	65	66
ПОЛІССЯ	2031	842	863	875	887
Волинська	252	100	100	100	100
Житомирська	438	170	185	190	195
Закарпатська	62	26	26	26	27
Івано-Франківська	101	53	53	53	53
Львівська	261	161	163	165	167
Рівненська	247	110	111	113	114
Чернігівська	670	222	225	228	231
ПО УКРАЇНІ	15014	7148	7256	7349	7447

нічних добрив. До 2005 р. площа ґрунтозахисного безполіцевого обробітку становитиме 11690 тис. га, щільвання ріллі — 9000 тис. га, сівба протиерозійними сівалками — 6382 тис. га;

— в умовах інтенсивного прояву водноерозійних процесів та дефляції агротехнічні заходи доповнюються лісо-, луко- та гідротехнічними заходами.

Передбачається до 2005 р. створення полезахисних і строкорегулюючих лісосмуг та захисних лісових насаджень на ярах і балках, еродованих та радіаційно забруднених землях.

II. Структура посівних площ зернових культур і освоєння науково обґрунтованих сівозмін

Для забезпечення повних потреб держави в зерні планується стабілізувати площі посіву зернових культур в межах 15,0 млн.га, що при середній урожайності 30—32 ц/га забезпечить валовий збір зерна близько 50 млн. т. Такі площі відповідають, в основному, оптимальному рівню насичення сівозмін зерновими культурами і складають у Степу — до 60 % (35 % озимої пшениці і 25 % ярих колосових культур і кукурудзи); Лісостепу 55—60 % (30 % озимої пшениці і 25—30 % ярих зернових і

зернобобових культур); на Поліссі — 50—55 % (30 % озимих, переважно жита і 20—25 % ярих зернових культур).

Найбільш продуктивно природно-господарські ресурси використовуються для збільшення виробництва зерна в зернопросапних сівозмінах, в яких 55—60 % займають зернові культури, а площі чорних та зайнятих парів — до 15 %. В найближчій перспективі будуть освоєні сівозміни з короткою ротацією, в яких частка зернових культур, переважно ярих, зросте до 70 %.

В освоєних сівозмінах площі озимої пшениці будуть займати 6,9—7,4 млн.га, в тому числі в Степу — до 4,0 млн.га, Лісостепу — 2,0—2,6 млн.га, Поліссі — 0,8—0,9 млн.га. Стабілізація посівних площ на такому рівні забезпечить розміщення озимих по кращих попередниках, ліквідацію щорічних пересівів і одержання щорічного валового збору зерна близько 21—24 млн. тонн.

Коригування посівних площ озимих буде проводитись залежно від вологозабезпеченості ґрунту в осінній період. В роки з достатньою зволоженістю озимий клин буде збільшуватись на 10—12 % за рахунок ярих культур; в посушливих умовах відповідно зменшуватись.

У поліській зоні на змитих та супіщаних ґрунтах будуть розширені площі озимого жита, а в південному ре-

Табл. 2. Виробництво зерна всіма категоріями господарств України, тис. т

ОБЛАСТІ	Роки					
	1995—1997, в середньому	1997	1998	1999	2000	2005
СТЕП	17219	17983	18420	19220	20030	22750
АР Крим	1518	1111	1470	1550	1630	1940
Дніпропетровська	2552	2415	2550	2700	2840	2900
Донецька	1792	1649	2000	2140	2200	2500
Запорізька	1977	1965	1960	2010	2110	2580
Кіровоградська	2086	1924	2000	2100	2200	2620
Луганська	1426	1131	1430	1510	1580	1880
Миколаївська	1729	1899	1760	1850	1950	2320
Одеська	2151	3335	2250	2260	2370	2820
Херсонська	1988	2554	3000	3100	3150	3190
ЛІСОСТЕП	15480	12838	15030	15180	16680	20020
Вінницька	2299	2190	2280	2400	2520	2900
Київська	1706	1377	1550	1600	1800	2400
Полтавська	2358	1659	2250	2370	2490	2960
Сумська	1588	1204	1520	1600	1680	2000
Тернопільська	1228	1086	1190	1250	1310	1560
Харківська	2175	1810	2130	2240	2350	2800
Хмельницька	1800	1492	1750	1840	1930	2300
Черкаська	1850	1613	1900	2000	2100	2500
Чернівецька	476	407	460	480	500	600
ПОЛІССЯ	5758	4572	5550	5850	6130	7230
Волинська	809	635	760	800	830	950
Житомирська	1123	909	1120	1180	1240	1480
Закарпатська	230	232	240	250	260	310
Івано-Франківська	417	350	410	430	450	540
Львівська	897	686	840	890	930	1110
Рівненська	776	636	750	790	830	950
Чернігівська	1506	1124	1430	1510	1590	1890
ПО УКРАЇНІ	38457	35393	39000	40850	42840	50000

гіоні — озимого ячменю. На півдні степової зони та в господарствах Автономної Республіки Крим буде створена зона товарного виробництва твердої озимої пшениці, де щорічно буде вироблятися 300—350 тис. т зерна.

Посівні площі кукурудзи будуть доведені до 2,3 млн. га, що при валовому зборі зерна понад 8 млн. т повністю забезпечить потреби тваринництва у фуражному зерні.

Обробіток ґрунту

В системі обробітку ґрунту будуть широко застосовуватись волого- і енергозберігаючі технології, засновані на принципах мінімалізації, що є одним з останніх досягнень світового землеробства. Вони характеризуються зменшенням механічного впливу ґрунтообробних знарядь і ходових систем тракторів на ґрунт за рахунок зменшення глибини та кількості обробітків, застосування комбінованих та широкозахватних агрегатів, смугового обробітку, прямого посіву тощо. Технології мінімального обробітку щорічно будуть застосовуватись на площі 7—8 млн. га, з них близько 5 млн. га — під озимі зернові культури. Ці технології забезпечать економію енергозатрат на 20—30 %, поліпшення вологозабезпеченості ґрунту у сівознах і умов для росту та розвитку рослин. Широке застосування одержать комбіновані системи обробітку, які включатимуть різноглибинний полицевий і безполицевий обробітки.

Тому широке застосування знайдуть дискові знаряддя і багатолемішники з плоскоріжучими і чизельними опушувачами, а також важкі культиватори при підготовці ґрунту під кукурудзу.

Застосування добрив та хімічна меліорація ґрунтів

Враховуючи обмежену кількість як органічних, так і мінеральних добрив, програмою передбачено застосування найбільш ефективних методів їх використання, щоб збільшити приріст урожайності зерна на 1 кг добрив до 6—7 кг. Передбачається в найближчій перспективі (до 2000 р.) щорічно вносити на гектар орної землі 5—6 тонн органічних добрив, а під зернові культури мінеральних добрив по 60—80 кг на гектар. В більш віддаленій перспективі ці обсяги будуть збільшені в 1,5—2 рази.

Планується застосовувати найбільш ефективні методи використання добрив (рядкове та підживлення), а також асоціативні біопрепарати, які здатні фіксувати атмосферний азот та вивільняти з ґрунтового комплексу зв'язаний фосфор (ризоагрин, мізорин, флавобактерин), вуглеамонійні солі та регулятори росту рослин.

Зернові та зернобобові культури: для оптимального росту і розвитку вимагають нейтральної реакції ґрунту.

При відхиленні від оптимуму, зниження врожаю на сильнокислих ґрунтах досягає 10—15 ц/га, а на сильнолужних він взагалі може не сформуватись. Через це система удобрення повинна включати підтримуюче внесення меліорантів у дозах 250—300 кг/га карбонату кальцію на кислих і близьких до нейтральних ґрунтах та сірчанокислого кальцію на лужних, що в перерахунок на фізичну масу складає 400—500 кг/га меліоранту.

Вапнування ґрунтів при вирощуванні зернових культур за інтенсивною технологією із застосуванням безполицевого обробітку ґрунту та внесенням азоту в роздріб підвищує стійкість рослин до ураження кореневими гнилями — прирости врожаю залежно від вихідної кислотності досягають від 3—5 до 8—10 ц/га зерна. Внесення вапнякових матеріалів зменшує радіаційне забруднення ґрунтів.

Аналогічне застосування гіпсу (фосфогіпсу) з поливного подюю на солонцюватих ґрунтах степової зони під озиму пшеницю забезпечує 4—6 ц/га приросту врожаю. Гіпсування підтримуючими дозами повинно застосовуватись на всій площі зрошення для запобігання вторинному засоленню ґрунтів. Гіпсування солонцевих ґрунтів підвищує врожайність сільськогосподарських культур від 15 до 100 % залежно від ступеня засоленості ґрунтів.

При відсутності ресурсів підтримуюче вапнування і гіпсування ґрунтів доцільно проводити зменшеними дозами меліорантів.

Витрати на проведення хімічної меліорації ґрунтів компенсуються землевласнику за рахунок зменшення суми податку на землю.

Захист зернових культур від шкідників, хвороб та бур'янів

При вирощуванні зернових культур одним із важливих і пріоритетних прийомів є проведення заходів по захисту рослин від шкідливих організмів та бур'янів. Практичним досвідом і даними наукових установ встановлено, що втрати врожаю від них можуть досягти 30 і більше відсотків.

Особливу увагу слід приділяти агротехнічним і організаційно-господарським прийомам, попереджуючим масове розмноження шкідливих організмів, що дасть змогу зменшити використання хімічних засобів і забезпечити більш ефективне їх використання.

Передбачається широке застосування крайових і локальних обробітків та комбінованого використання інсектицидів і фунгіцидів.

Програмою на 1997—2005 роки намічено застосувати інтегровану систему захисту зернових культур на площі 10—13 млн. га (сумарним підсумком на один слід).

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Табл. 3. Обсяги застосування інтегрованої системи захисту зернових культур від шкідників, хвороб та бур'янів (сумарним підсумком на 1 слід), тис. га

ОБЛАСТІ	Роки			
	1998	1999	2000	2005
СТЕП	3841	4282	4306	5123
АР Крим	357	388	440	486
Дніпропетровська	250	280	340	370
Донецька	440	469	515	582
Запорізька	575	652	685	835
Кіровоградська	375	466	516	586
Луганська	237	326	288	327
Миколаївська	323	358	400	443
Одеська	511	570	635	714
Херсонська	773	773	773	780
ЛІСОСТЕП	3783	4051	4538	5107
Вінницька	827	880	993	105
Київська	405	433	485	543
Полтавська	357	383	455	468
Сумська	379	417	460	526
Тернопільська	342	363	400	450
Харківська	297	321	360	437
Хмельницька	519	555	615	695
Черкаська	498	532	590	673
Чернівецька	159	167	180	210
ПОЛІССЯ	1403	1510	1686	1923
Волинська	75	85	85	110
Житомирська	450	480	510	570
Закарпатська	59	66	70	79
Івано-Франківська	159	168	185	205
Львівська	270	286	327	360
Рівненська	135	150	200	250
Чернігівська	255	275	309	349
ПО УКРАЇНІ	9027	9843	10818	12153

Для проведення заходів по збереженню врожаю зернових культур від шкідників, хвороб та бур'янів в 1998 році передбачається потребу в пестицидах забезпечити за рахунок виробництва на заводах країні 11,2 тис. т та закупляти по імпорту підприємницькими структурами і агрохімформуваннями 8,3 тис. тонн. До 2005 року планується виготовлення пестицидів на заводах країні довести до 40 тис. т на рік.

Водночас з хімічним методом буде застосовуватись комплекс заходів, спрямований на масове розведення ентомофагів, виготовлення мікробіопрепаратів, збереження та активізацію корисної діяльності природних ентомофагів і ентомопатогенів.

Кожна гривня, витрачена на захист, окуповується в 3—4 рази.

Селекція, елітне та промислове насінництво

Наукові дослідження по створенню нових сортів і гібридів зернових культур будуть сконцентровані в основних селекційних установах. Буде значно розширене співробітництво в галузі селекції між вітчизняними і провідними зарубіжними науковими установами і фірмами шляхом

створення спільних підприємств, виконання спільних селекційних програм, стажування селекціонерів, взаємовигідного випробування селекційних матеріалів.

Основними напрямками досліджень будуть селекція на високу продуктивність, стійкість до хвороб і шкідників, посухостійкість і зимостійкість, високу якість зерна. Щорічно буде створюватись і передаватись на державне сорто випробування 55—60 сортів і гібридів зернових культур, в т.ч. 20—25 сортів озимої пшениці з урожайністю зерна 85—100 ц/га, 3—4 сорти озимого жита з урожайністю 55—65 ц/га, 2—5 сорти озимого ячменю з урожайністю 85—100 ц/га, 10 сортів ярого ячменю з урожайністю 65—75 ц/га, 2—3 сорти вівса з урожайністю 55—60 ц/га, 1—2 сорти гречки з урожайністю 20—25 ц/га, 1—2 сорти проса з урожайністю 45—50 ц/га, 10—12 гібридів кукурудзи різних груп стиглості з урожайністю 75—120 ц/га. Іноземні сорти будуть рекомендуватись виробництву тільки при умові їх істотної переваги по основних господарських показниках над вітчизняними.

Елітне насінництво зернових культур буде розвиватись шляхом створення насінницьких об'єднань замкнутого циклу на базі селекційних та інших науково-дослідних установ.

Зміцнення матеріально-технічної бази насінництва буде здійснюватись як за рахунок власних коштів, так і за рахунок іноземних.

Розвиток насінництва також буде здійснюватись шляхом відновлення експорту насіння в першу чергу в країни СНД, а також відновлення широкого сорто випробування нових вітчизняних сортів за кордоном.

На період до 2005 року збережеться державна підтримка селекції і насінництва.

Підвищення якості зерна

Виробництво високоякісного зерна має базуватись в Степу та південно-східній частині Лісостепу. Зусилля будуть спрямовані на виведення і широке впровадження у виробництво нових високопродуктивних, стійких до несприятливих умов вирощування, хвороб і шкідників сортів сильної і твердої пшениць з більш високим вмістом і кращою якістю білка і клейковини, розміщенням їх після кращих попередників — чорних і зайнятих парів, зернобобових і багаторічних трав. З метою підвищення ефективності мінеральних добрив, особливо азотних, їх використання буде проводитись за даними рослинної діагностики, особливо при проведенні некореневого підживлення посівів. Більш широкого використання у виробництві набудуть асоціативні мікроорганізми, які покращують азотне живлення небобових культур, а також мікроорганізми, що сприяють мобілізації фосфору в ґрунті.

Технологія вирощування зерна високої якості буде базуватись на профілактичних заходах — додержанні науково обґрунтованих сівозмін, систем обробітку ґрунту, впровадженні стійких до хвороб і шкідників та конкурентоздатних до бур'янів сортів озимої пшениці, дотримання оптимальних строків сівби та інших елементів технології вирощування.

В південних областях степової зони для гарантованого одержання якісного зерна буде здійснюватись прогнозування, визначення чисельності клопа-черепашки та своєчасне і надійне знищення з використанням інсектицидів.

Для підвищення якості робіт, їх здешевлення та економії добрив і пестицидів при проведенні догляду за посівами на полях, де планується одержання високоякісного продовольчого зерна, буде застосовуватись технологічна колія на посівах. Переважна більшість робіт має виконуватись тут наземними засобами.

Тверда пшениця

В Україні є всі умови для швидкого забезпечення макаронної промисловості високоякісним зерном твердої

пшениці. До Державного реєстру сортів рослин України занесений ряд високопродуктивних сортів твердої озимої пшениці: Парус, Корал одеський, Айсберг одеський, Алий парус селекції Селекційно-генетичного інституту. Районовані також сорти ярої твердої пшениці для степових і лісостепових областей України: Луганська 7, Харківська 46, Харківська 15, Харківська 23, Харківська 37. Все це дозволяє в степових і лісостепових областях України в найближчі роки довести посівну площу під сортами твердої пшениці до 500 тисяч гектарів і повністю забезпечити цією сировиною вітчизняну макаронну та круп'яну промисловість. Значна частина зерна може бути реалізована на світовому ринку.

Кукурудза

У вирішенні зернової проблеми важливу роль відіграє кукурудза. Через дефіцит зерна кукурудзи стримується виробництво комбікормів, в результаті стався різкий спад виробництва продукції тваринництва, велику потребу в зерні кукурудзи відчуває також харчова, мікробіологічна промисловість, медицина та інші галузі народного господарства.

Табл. 4. Обсяги заготівлі насіння зернових культур на 1998–2005 рр., т

ОБЛАСТІ	Всього	В тому числі						
		Репродукційного			Всього	Елітного		
		озима пшениця	яра пшениця	кукурудза		озима пшениця	яра пшениця	батьківські форми кукурудзи
АР Крим	8000	1800	—	3000	2130	1000	—	50
Вінницька	59300	4000	800	25000	5069	2093	50	200
Волинська	12000	1300	250	—	2300	700	150	—
Дніпропетровська	32000	5600	1500	1000	5772	2651	100	700
Донецька	16000	2000	—	5000	3043	1240	—	40
Житомирська	8000	1000	—	—	4400	1800	—	—
Закарпатська	1000	100	—	300	400	250	—	4
Запорізька	20000	3000	—	7000	2941	1291	—	156
Івано-Франківська	8500	3400	600	—	1442	580	100	—
Київська	32000	1000	100	6000	4843	1855	20	500
Кіровоградська	22000	3500	—	6000	3307	1368	—	50
Луганська	22000	3300	100	7000	2911	1000	30	100
Львівська	4000	1000	200	—	1915	917	75	—
Миколаївська	19000	3000	200	7000	2490	850	50	100
Одеська	28000	6000	—	9000	7770	3450	—	700
Полтавська	32000	3000	—	10000	3200	1200	—	200
Рівненська	6000	900	200	—	1300	600	20	—
Сумська	21000	3000	1600	600	4518	1730	100	—
Тернопільська	9000	1000	—	1000	2875	1350	—	50
Харківська	25000	1300	2600	9000	6220	2950	200	300
Херсонська	25000	9500	—	6000	4636	2550	—	100
Хмельницька	24000	400	800	3000	3683	1650	60	—
Черкаська	34000	500	—	14000	4426	1935	—	300
Чернівецька	3000	200	50	2000	550	180	10	50
Чернігівська	10000	1000	50	2000	5790	2517	15	—
ВСЬОГО	480800	60800	9050	132900	87931	37707	980	3600

За останні роки в Україні стався різкий спад врожаю і валового збору цієї культури. Так, в 1986—1990 рр. валовий збір зерна кукурудзи становив 7,3 млн. т, в 1994 р. — 1,5 млн. т, в 1995 р. — 3,4 млн. т, в 1996 р. — 1,8 млн. т, і в 1997 р. — 5,3 млн. тонн.

Несприятливі погодні умови окремих років та погіршення ресурсного забезпечення господарств гербіцидами, добривами, пально-мастильними матеріалами; морально застарілий комплекс машин та знарядь, що помітно поступається закордонній техніці, — ось ті головні причини, які призвели до зниження технологічної дисципліни та різкого зменшення валового збору.

Основними напрямками розвитку кукурудзосіяння на наступні роки повинно бути розширення та стабілізація площ посіву кукурудзи на зерно до 2,3 млн. га з урахуванням задоволення потреб тваринництва і ряду галузей промисловості, збільшення питомої ваги кукурудзи до 486 тис. га на меліорованих землях, організація селекційно-насінневих фірм, асоціацій, об'єднань по вирощуванню насіння та зерна кукурудзи, забезпечення високої родючості ґрунтів, захисту рослин від бур'янів, хвороб та шкідників, забезпечення у повному обсязі і на сучасному рівні потреб у технічних ресурсах.

Табл. 5. Виробництво озимої пшениці по всіх категоріях господарств України, тис. т

	Роки			
Області	1998	1999	2000	2005
СТЕП	11344	11563	11780	12414
АР Крим	845	864	883	940
Дніпропетровська	1484	1517	1550	1649
Донецька	1158	1184	1210	1287
Запорізька	1100	1124	1148	1221
Кіровоградська	1197	1224	1251	1331
Луганська	814	832	850	904
Миколаївська	1229	1256	1283	1365
Одеська	1504	1537	1570	1670
Херсонська	2013	2025	2035	2047
ЛІСОСТЕП	8749	8943	9137	9718
Вінницька	1121	1146	1171	1246
Київська	940	960	980	1040
Полтавська	1298	1327	1356	1442
Сумська	838	857	876	932
Тернопільська	753	770	787	837
Харківська	1360	1390	1420	1511
Хмельницька	1048	1071	1094	1164
Черкаська	1152	1178	1204	1281
Чернівецька	239	244	249	265
ПОЛІССЯ	2766	2868	2962	3141
Волинська	380	390	400	430
Житомирська	520	570	610	649
Закарпатська	113	115	117	124
Івано-Франківська	233	238	243	259
Львівська	542	555	570	603
Рівненська	406	415	424	440
Чернігівська	572	585	598	636
По Україні	22859	23374	23879	25273

Потребує подальшого удосконалення організація насінництва, стан якого на сьогодні вкрай незадовільний. Слабка матеріально-технічна база цієї галузі, відсутність дійових економічних стимулів її розвитку, комерціалізація окремих ланок процесу насінництва, а звідси і безвідповідальність за якість насіння на всіх рівнях його виробництва призвела до різкого зниження сорткових і посівних якостей гібридного насіння.

В даний час існує система роздрібною по різних установах насінництва, коли селекцію і первинне насінництво здійснюють селекційні центри, батьківські форми вирощують наукові установи, перше покоління гібридів ведуть, здебільшого, комерційні асоціації і фірми, а обробляють насіння кукурудзопереробні заводи. Така система насінництва не відповідає вимогам сьогодення і потребує реформування. Тому насінництво потрібно переводити на замкнутий цикл від селекції гібриду до продажу насіння товаровиробнику.

Виникла нагальна потреба прийняття неординарних рішень, в основі яких повинен бути розвиток міжгалузевих зв'язків у рамках агропромислового комплексу і форм інтеграції науки з виробництвом, удосконалення

Табл. 6. Площі посіву твердих сортів пшениці в Україні, тис. га

	Роки			
ОБЛАСТІ	1998	1999	2000	2005
СТЕП	11344	11563	11780	12414
АР Крим	845	864	883	940
Дніпропетровська	1484	1517	1550	1649
Донецька	1158	1184	1210	1287
Запорізька	1100	1124	1148	1221
Кіровоградська	1197	1224	1251	1331
Луганська	814	832	850	904
Миколаївська	1229	1256	1283	1365
Одеська	1504	1537	1570	1670
Херсонська	2013	2025	2035	2047
ЛІСОСТЕП	8750	8945	9137	9720
Вінницька	1121	1146	1171	1246
Київська	940	960	980	1040
Полтавська	1298	1327	1356	1442
Сумська	838	857	876	932
Тернопільська	753	770	787	837
Харківська	1360	1390	1420	1511
Хмельницька	1048	1071	1094	1164
Черкаська	1152	1178	1204	1281
Чернівецька	239	244	249	265
ПОЛІССЯ	2767	2868	2962	3141
Волинська	380	390	400	430
Житомирська	520	570	610	649
Закарпатська	113	115	117	124
Івано-Франківська	233	238	243	259
Львівська	542	555	570	603
Рівненська	406	415	424	440
Чернігівська	572	585	598	636
ПО УКРАЇНІ	22861	23376	23879	25275

Табл. 7. Впровадження інтенсивних технологій вирощування озимої пшениці, тис. га

ОБЛАСТІ	Роки				
	1997 факт.	1998	1999	2000	2005
СТЕП	2096	2163	2239	2336	2588
Автономна Республіка Крим	251	257	263	269	299
Дніпропетровська	150	170	200	250	270
Донецька	206	211	216	221	245
Запорізька	274	281	287	294	327
Кіровоградська	252	258	264	270	300
Луганська	158	162	166	170	189
Миколаївська	251	257	263	269	299
Одеська	273	279	285	291	323
Херсонська	281	288	295	302	336
ЛІСОСТЕП	1629	1661	1393	1425	1584
Вінницька	205	210	215	220	244
Київська	458	462	166	170	189
Полтавська	180	184	188	192	213
Сумська	142	145	148	151	168
Тернопільська	91	93	95	97	108
Харківська	246	252	258	264	293
Хмельницька	153	157	161	165	184
Черкаська	126	129	132	135	150
Чернівецька	28	29	30	31	35
ПОЛІССЯ	512	542	571	649	751
Волинська	64	78	82	87	95
Житомирська	50	55	66	123	165
Закарпатська	21	22	23	23	26
Івано-Франківська	42	43	44	45	50
Львівська	99	101	103	105	116
Рівненська	60	63	69	78	90
Чернігівська	176	180	184	188	209
ПО УКРАЇНІ	4237	4366	4203	4410	4923

договірних та госпрозрахункових відносин, рівноправне партнерство з іноземними фірмами — залучення їх інвестицій в розвиток галузі.

Ефективність використання меліорованих земель

В найближчі роки з метою створення гарантованої зони по виробництву зерна на зрошуваних землях посіви кукурудзи буде розширено в групі зернових до 45–50 %, а питому вагу багаторічних трав буде збільшено до 30 %. Підвищення ефективності використання меліорованих земель дасть змогу довести виробництво зерна до 81 млн. тонн.

Основну увагу при цьому буде зосереджено на впровадженні водозберігаючих технологій, автоматизованої інформаційної системи планування поливів на площі 2050 тис.га, що дають можливість економити 15–20 % водних ресурсів, значно скоротити іригаційну ерозію.

Механізація вирощування зернових культур, впровадження нових організаційних форм матеріально-технічного забезпечення товаровиробників

Основною організаційною формою використання техніки в господарствах на вирощуванні зернових культур буде на період весняної сівби — групова робота машин,

на збиранні культур — збирально-транспортні загопи і ланки. Суттєву допомогу сільським товаровиробникам нададуть створювані при агротехсервісних підприємствах, комерційних структурах машинно-тракторні, машинно-технологічні станції, оснащені високопродуктивною технікою як вітчизняного, так і зарубіжного виробництва.

Для поліпшення матеріально-технічного забезпечення потреб села будуть організовані поставки вітчизняних тракторів на умовах лізингу та на принципах довгострокової оренди в плані реалізації іноземних кредитних ліній тракторів і комбайнів зарубіжних фірм.

Впровадження ґрунтозахисної, енергозберігаючої системи землеробства потребує створення нових систем машин за технічно-експлуатаційними показниками, які не поступаються кращим іноземним зразкам.

Здійснюватимуться також заходи по створенню спільних із зарубіжними фірмами підприємств для виготовлення високопродуктивних зернозбиральних комбайнів, ґрунтообробних та посівних машин.

Технології вирощування зернових культур

Інтенсифікація землеробства пов'язана із значним збільшенням затрат на добрива, засоби захисту рослин,

обробіток ґрунту і збирання. Застосування інтенсивних технологій вирощування зернових культур збільшує додаткові затрати з розрахунку на гектар посівів проти звичайної технології, проте вони окуповуються додатковим урожаєм та підвищенням якісних показників виробленої продукції.

Тому необхідно посилити увагу економічній ефективності матеріальних затрат як в процесі технологічного циклу, так і в процесі планування й складання технологічних карт.

В сільськогосподарських підприємствах при вирощуванні зернових повинні знайти широке застосування протизатратні форми матеріального стимулювання праці, при яких фонди оплати праці і матеріального заохочення працівників формуються з фактично отриманого валового чи чистого прибутку. Найбільш прогресивною є оплата праці від валового прибутку за принципом купівлі-продажу продукції і матеріальних ресурсів, що стимулює як збільшення обсягів виробництва і поліпшення якості продукції, так і зниження витрат.

Створення матеріально-технічної бази для зберігання зерна та його переробки

Галузь хлібопродуктів знаходиться в глибокій економічній кризі. Зношеність основних фондів дорівнює близько 60 %. Із загальної кількості наявного обладнання та машин лише 10 % відповідає сучасному світовому рівню та 37 % — вітчизняним критеріям, висока енергомісткість технологічних процесів.

З метою подолання кризи в галузі необхідне її реформування та структурна перебудова. На першому етапі буде розпочата робота по проведенню корпоративізації підприємств галузі та перетворення їх у відкриті акціонерні товариства.

Щоб не допустити подальшого погіршення стану матеріально-технічної бази, зробити хлібоприймальні і зернопереробні підприємства високорентабельними, потрібно прискорити роботи по їх технічному переозброєнню і реконструкції, а саме:

— терміново провести розробку і створення загальногалузевої комп'ютерної мережі для регулювання закупівель зерна, виробництва борошна, крупи, хліба;

— при проведенні робіт по оновленню основних фондів першочергово впроваджувати ресурсо- та енергозберігаючі технології, максимально використовувати досвід передових країн;

— посилити інтеграцію підприємств галузі з колективними сільськогосподарськими підприємствами, птахофабриками, тваринницькими комплексами, рибними та іншими господарствами;

— підняти на вищий рівень стан нормативно-технологічного забезпечення, щоб довести більшість діючих стандартів та методів визначення якісних показників, сировини та готової продукції до світового рівня;

— продовжити приватизацію та технічне переоснащення кукурудзо-калібрувальних заводів з впровадженням досконалішої технології обробки насіння кукурудзи з використанням вітчизняних вібросепараторів Р8—УЦС та інших сепараторів як калібрувальників;

— забезпечити подальший розвиток зерносушарного господарства за рахунок будівництва зерносушарок потужністю 50 тонн на годину та реконструкцію діючих сушарок з метою підвищення їх потужності та зниження витрат палива;

— для більш надійної роботи хлібоприймальних підприємств у найближче десятиріччя необхідно побудувати та ввести в дію не менш як 4,5 млн. т елеваторної місткості. У зв'язку із збільшенням експортних операцій з зерном необхідно модернізувати існуючі портові елеватори і побудувати, як мінімум, один новий морський портовий елеватор місткістю 200 тис. т з можливістю заходу суден водотоннажністю не менш як 100 тис. т з метою здійснювати конкурентоспроможну торгівлю з потенційними покупцями країн Азії.

Цінова політика в зерновому господарстві і формування ринку зерна

Основу цінової політики становитиме загальноприйнятий щодо аграрного сектора принцип ціноутворення як органічного поєднання вільного, зумовленого попитом і пропозицією, так і регульованого з боку держави ціноутворення. Буде розвиватися біржово-контрактна система купівлі-продажу зерна. Здійснюватиметься також купівля-продаж його за прямими договорами та іншими прийнятними для виробників способами.

У вирішенні проблеми формування ринку зерна визначальне місце належатиме тому факторові, що, крім великої внутрішньої потреби у ньому, Україна повинна орієнтуватися на дефіцитність зернових ринків у значній частині країн СНД, Близького Сходу, Середземномор'я та регіону Південно-Східної Азії, інших регіонів, в насиченні яких вона зацікавлена і в змозі їх наповнити. Внутрішній ринок потребує зростаючих обсягів високоякісного зерна на продовольчі цілі, на комбікорми, а також насіння.

Буде продовжена практика зберігання і переробки продукції на давальницьких умовах, з тим щоб товаровиробники самі могли ефективно використовувати ринкову кон'юнктуру.

Важливішими особливостями формування ринку зерна будуть:

— обмеження закупівлі зерна в державний резерв для потреб бюджетних споживачів при розширенні вільного вибору товаровиробниками інших його покупців;

— налагодження роботи аграрних бірж з мережею відповідних структур на місцях, розширення закупівлі зерна у товаровиробників іншими споживачами за прямими угодами, заготівельними підприємствами та комерційними структурами через біржову торгівлю, торгові дома тощо;

— приватизація підприємств хлібопродуктів в інтересах товаровиробників;

— розвиток системи зберігання, первинної доробки та переробки зернової продукції на давальницьких умовах;

— державне сприяння виробникам зерна та насіння у виході на зовнішні ринки;

— організація закупівлі зерна у населення;

— розвиток служби регулярного забезпечення виробників зерна надійною інформацією щодо попиту, цін і пропозицій на внутрішніх і зовнішніх ринках, реєстрації угод правил, торгівлі і укладання контрактів, організації торгів, ярмарок тощо.

Ресурсне забезпечення виробництва зерна

За рахунок концентрації наявних можливостей передбачається повніше забезпечувати потреби зернового господарства в необхідних матеріально-технічних ресурсах, пально-мастильних матеріалах, хімічних засобах захисту рослин, машинах та обладнанні, проведення модернізації та реконструкції інфраструктури насінництва.

Здійснюватиметься подальше технічне переоснащення підприємств, які проводять сервісне обслуговування товаровиробників зерна. На першому етапі реалізації програми питома вага власного виробництва машин, що будуть поставлятися сільському господарству, становитиме 35—40 %, а імпортованих — 60—65 %.

Створюватимуться умови для першочергового залучення коштів державного бюджету, іноземних інвестицій, кредитів комерційних банків та інших приватних організацій, щоб стабілізувати та збільшувати виробництво зерна.

Науково-консультаційне та інформаційне забезпечення

Для освоєння досягнень науково-технічного прогресу і впровадження нових технологій виробництва й використання зерна та іншої продукції вдосконалюватиметься регіональна державна служба з надання науково-консультаційних і інформаційних послуг товаровиробникам і населенню.

Створюватимуться ринкові структури пропаганди та освоєння досягнень науки і техніки через інноваційні

центри, консалтингові фірми, консультаційні служби союзів і об'єднань, постачальницько-збутових організацій, біржі наукової продукції, виставки-ярмарки, виробничі і науково-виробничі об'єднання, системи.

Поряд з цільовою підготовкою і перепідготовкою кадрів на базі університетських навчально-науково-виробничих комплексів, науково-дослідних інститутів, наукових підрозділів вищих навчальних закладів та технікумів сформується система підвищення кваліфікації безпосередньо в місцях проживання і господарської діяльності жителів села шляхом проведення короткотермінових курсів, семінарів, конференцій, презентацій новинок тощо.

З метою надання більш широких можливостей вигідної торгівлі зерновою і іншою сільськогосподарською продукцією на місцевих, регіональних, національному і міжнародному ринках і стимулювання маркетингової діяльності виробників першочергово формуватиметься служба цінового моніторингу і система розповсюдження сільськогосподарської ринкової інформації з використанням як засобів масової інформації, так і спеціальних телекомунікаційних каналів.

Впроваджуватимуться інформаційні комп'ютерні технології в селекційно-генетичній роботі, прогнозуванні умов вирощування, збереження та збуту зернової продукції, оптимізації структури посівних площ, використанні добрив, виробничих процесів.

Формуватиметься державний фонд наукових розробок, банки (бази) даних генетичного потенціалу, результатів сортовипробувань та сортооновлення з системами широкого доступу як до них, так і до міжнародних сільськогосподарських баз даних, наукових і міжнародних центрів.

Для оперативного надання виробничим структурам консультацій і інформації наукового характеру буде сформовано науково-інформаційні центри при провідних науково-дослідних установах.

Важлива роль в нарощуванні виробництва зерна буде належати технології вирощування зернових культур.

Будуть розроблені і рекомендовані виробництву зональні технології вирощування високоякісного зерна озимої пшениці, пивоварного ячменю, кормового і харчового зерна кукурудзи, екологічно безпечні технології вирощування рису, гречки, проса та інших культур. Значна увага буде приділена застосуванню нових регуляторів росту, препаратів асоціативних, азотфіксуючих бактерій, мікроелементів та інших високоефективних препаратів. Наукові установи розроблять нові методи діагностики стану посівів, прогнозування урожайності зернових культур. Виробництву будуть запропоновані нові високотехнологічні методи післязбиральної обробки, сушки, зберігання і переробки зерна.

В реалізації програми виробництва зерна важлива роль належатиме обласним сільськогосподарським дослідним станціям, які, тісно співпрацюючи з галузевими науково-дослідними інститутами, стануть науково-мето-

дичними центрами по розповсюдженню новітніх досягнень науки і передового досвіду.

Головною науковою установою в реалізації програми «Зерно України» буде Інститут зернового господарства УААН.

Основні напрями розвитку агропромислового комплексу України на 1998—2000 роки

Додаток до Указу Президента України від 29 квітня 1998 року № 389 (ВИТЯГ)

I. Стан та завдання розвитку агропромислового комплексу

Для забезпечення стабілізації і наступного розвитку агропромислового комплексу необхідно вирішити такі основні завдання:

- здійснити реструктуризацію заборгованості підприємств агропромислового комплексу перед державою;
- організувати проведення санації підприємств;
- поліпшити умови для розвитку земельно—орендних відносин;
- запровадити іпотечне кредитування;
- забезпечити державну підтримку цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників;
- прискорити реформування сільськогосподарських підприємств, адаптацію їх господарської та виробничої структури до вимог ринку;
- прискорити формування інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції;
- здійснити заходи щодо захисту вітчизняного промислового ринку;
- сприяти залученню вітчизняних та іноземних інвестицій;
- забезпечити спрощення системи оподаткування та зниження податкового тиску;
- сприяти розвитку господарств приватного сектора та їх кооперуванню з підприємствами суспільного сектора;
- вжити невідкладних заходів щодо здійснення активної соціальної політики.

II. Основні заходи щодо зупинення спаду виробництва та державного сприяння економічному зростанню

Основні заходи щодо розвитку агропромислового комплексу спрямовані на зупинення протягом 1998—1999 років спаду виробництва сільськогосподарської продукції з метою забезпечення внутрішніх потреб держави в продуктах харчування, сировині та збільшення їх експортного потенціалу. Для цього:

1. У рослинництві:

- забезпечити реструктуризацію рослинницьких галузей, сільськогосподарських угідь, сприяти адаптації

структури посівних площ до кон'юнктури ринку. Створити умови для нарощування виробництва зерна, соняшнику, цукрових буряків та інших технічних культур в господарствах суспільного сектора;

- сприяти зростанню виробництва картоплі, овочів, плодів і ягід в господарствах приватного сектора;

- запровадити систему заходів щодо охорони земель і підвищення родючості ґрунтів, оптимізації розораності за рахунок вилучення з активного господарського обігу 1 млн. га найбільш еродованих схилівих земель, застосування ґрунтозахисних систем землеробства на площі 6,9 млн. га;

- прискорити розробку вітчизняних покладів сировини для виробництва фосфорних і калійних добрив, насамперед фосфоритів на території Волинської і Рівненської областей;

- широко впроваджувати ресурсозберігаючі, екологічно безпечні технології обробки ґрунту і вирощування сільськогосподарських культур;

- створити державний страховий насінневий фонд;

- розробити і прийняти програму розвитку галузі з видобутку вапнякових матеріалів на базі наявних покладів та програму з виробництва засобів захисту рослин на вітчизняних промислових підприємствах;

- створити інфраструктуру закупівлі, переробки та реалізації плодоовочевої продукції;

- забезпечити виконання цільових програм підтримки селекції у рослинництві, докорінного поліпшення ґрунтів, охорони земель та довкілля, лісовідновлення, охорони та захисту лісів і водних ресурсів, будівництва та утримання меліоративних систем і гідротехнічних споруд, здійснення протиерозійних заходів, хімічної меліорації, закладання багаторічних насаджень.

III. Фінансово-кредитна підтримка агропромислового комплексу

Для забезпечення фінансово—кредитної підтримки підприємств агропромислового комплексу:

- створити спеціальний кредитний фонд для надання на конкурсній основі кредитної підтримки і гарантій підприємствам, залучення для цього іноземних кредитів;

— розробити та затвердити Концепцію кредитування підприємств і організацій, враховуючи специфіку функціонування аграрного сектора, та Положення про цільові аукціони кредитних ресурсів для суб'єктів аграрного ринку;

— опрацювати механізм залучення і використання коштів, передбачених для закупівлі сировини і продовольства організаціями, що фінансуються з державного бюджету як джерела кредитування сезонних витрат в агропромисловому комплексі;

— розробити законодавчу і нормативну базу для створення Державного акціонерного селянського іпотечного банку, а також для формування фінансово-промислових груп в агропромисловому комплексі;

— забезпечити за узгодженням з банками реструктуризацію заборгованості сільськогосподарських підприємств за позичками з переоформленням її на заготівельних, переробних та інших покупців сільськогосподарської продукції і сировини у межах заборгованості цих покупців за використану продукцію чи сировину.

VIII. Розвиток інфраструктури та захист вітчизняного ринку

З метою формування інфраструктури аграрного ринку, створення сприятливих умов для реалізації виробленої продукції та захисту вітчизняних товаровиробників:

розробити і запровадити Програму формування інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції

на 1998—2000 роки, якою передбачити сприяння сільськогосподарським товаровиробникам в реалізації виробленої продукції, удосконалення та дальший розвиток біржового аграрного ринку, прискорення формування оптових продовольчих ринків, торгових домів, мережі фірмової торгівлі, а також формування на взаємовигідних умовах кооперативів товаровиробників усіх форм власності з виробництва, заготівлі, переробки та реалізації продукції сільського господарства;

— прискорити створення інтегрованих виробничих структур та спільних підприємств за участю сільськогосподарських товаровиробників та іноземних інвесторів, орієнтованих на виготовлення конкурентоспроможних товарів;

— забезпечити формування ринків сільськогосподарської продукції, здійснити заходи щодо створення основних його складових, зокрема ринку зерна, цукру, соняшнику, плодоовочевої, м'ясної та молочної продукції;

— сприяти розвитку ринкових систем оптової торгівлі харчовими продуктами, вдосконалювати практику проведення виставкових заходів, ярмарок та аукціонів для реклами вітчизняної продукції;

— забезпечити входження до аграрного ринку СНД шляхом узгодження питань оподаткування, митних тарифів і квот з експорту продукції агропромислового комплексу;

— здійснити підготовку до вступу України до міжнародних організацій з виробництва та ринку зерна, цукру, продуктів тваринництва та харчових продуктів.

Про фіксований сільськогосподарський податок

Закон України від 17 грудня 1998 року із змінами, від 03.02.99, 03.03.99 (ВИТЯГ)

Цей Закон визначає механізм справляння фіксованого сільськогосподарського податку, що сплачується сільськогосподарськими товаровиробниками у грошовій формі або у вигляді поставок сільськогосподарської продукції.

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

товарна сільськогосподарська продукція — це продукція сільськогосподарського виробництва, призначена для реалізації;

фіксований сільськогосподарський податок — це податок, який не змінюється протягом визначеного цим Законом терміну і справляється з одиниці земельної площі.

Фіксований сільськогосподарський податок сплачується в рахунок таких податків і зборів (обов'язкових платежів):

— податку на прибуток підприємств;

— плати (податку) за землю;

— податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів;

— комунального податку;

— збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;

— збору до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення;

— збору на обов'язкове соціальне страхування;

— збору на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального користування України;

— збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;

— збору до Державного інноваційного фонду;

— плати за придбання торгового патенту на здійснення торговельної діяльності;

— збору за спеціальне використання природних ресурсів (щодо користування водою для потреб сільськогосподарства).

Інші податки та збори (обов'язкові платежі), визначені Законом України "Про систему оподаткування", сплачуються сільськогосподарськими товаровиробниками в порядку і розмірах, визначених законодавчими актами України.

Стаття 2. Платники фіксованого сільськогосподарського податку

Платниками фіксованого сільськогосподарського податку є сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, передбачених законами України, селянські та інші господарства, які займаються виробництвом (виращуванням), переробкою та збутом сільськогосподарської продукції, в яких сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 50 відсотків загальної суми валового доходу підприємства.

У разі, коли у звітному періоді валовий дохід від операцій з реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки становить менше 50 відсотків загального обсягу реалізації, підприємство сплачує податки у наступному звітному періоді на загальних підставах.

До платників фіксованого сільськогосподарського податку належать також власники земельних ділянок та землекористувачі, в тому числі орендарі, які виробляють товарну сільськогосподарську продукцію, крім власників та землекористувачів земельних ділянок, переданих для ведення особистого підсобного господарства, будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного будівництва, а також наданих для городництва, сінокошіння та випасання худоби.

Якщо у сільськогосподарських товаровиробників нарахована у 1997 році відповідно до частини другої статті 1 цього Закону сума податків і зборів (обов'язкових платежів) перевищує суму фіксованого податку більш як у три рази, то до суми фіксованого податку застосовуються такі коефіцієнти:

- у разі перевищення у три-чотири рази — 1,5;
- у разі перевищення більш як у чотири рази — 2.

Платники фіксованого сільськогосподарського податку (далі — платники податку) мають право на вибір форми сплати фіксованого сільськогосподарського податку в грошовій формі або/та у вигляді поставок сільськогосподарської продукції.

Кількість сільськогосподарської продукції з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється на початку року і не підлягає коригуванню залежно від зміни ціни на сільськогосподарську продукцію протягом податкового року.

Обрахування кількості сільськогосподарської продукції з одного гектара сільськогосподарських угідь, що має поставлятися в рахунок фіксованого сільськогосподарського податку, здійснюється виходячи з еквіваленту — однієї тонни пшениці м'якої третього класу за цінами, які щорічно визначаються Кабінетом Міністрів України.

Кількість сільськогосподарської продукції з одного гектара сільськогосподарських угідь, яка має поставлятися в рахунок фіксованого сільськогосподарського податку, визначається як співвідношення вартості однієї тонни пшениці, зазначеної у частині сьомій цієї статті, до вартості однієї тонни відповідної продукції. Таке співвідношення встановлюється щорічно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами до затвердження відповідного бюджету, але не пізніше 1 січня.

Зміна порядку сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) протягом звітного (податкового) року не допускається.

Стаття 3. Об'єкт оподаткування та ставки фіксованого сільськогосподарського податку

Об'єктом оподаткування є площа сільськогосподарських угідь, переданих сільськогосподарському товаровиробнику у власність або наданих йому у користування, в тому числі на умовах оренди.

У випадку, коли у звітному періоді відбувається зміна площ сільськогосподарських угідь, у зв'язку з набуттям права землевласника або землекористувача відповідно землевласник чи землекористувач зобов'язаний здійснити уточнення сум податкових платежів на період до закінчення податкового року і протягом місяця надати розрахунки до органів державної податкової служби за місцем розташування земельної ділянки.

Ставка фіксованого сільськогосподарського податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках до їх грошової оцінки, проведеної за станом на 1 липня 1995 року, відповідно до Методики, затвердженої Кабінетом Міністрів України, в таких розмірах:

- для ріллі, сіножатей та пасовищ — 0,5;
- для багаторічних насаджень — 0,3 (Частина третя статті 3 в редакції Закону № 466—IV (466—14) від 03.03.99).

Грошова оцінка сільськогосподарських угідь у разі необхідності може уточнюватися згідно із законодавством.

Стаття 4. Ставки фіксованого сільськогосподарського податку — для платників податку, які здійснюють діяльність у гірських зонах та на поліських територіях

Для платників податку, які здійснюють діяльність у гірських зонах та на поліських територіях, ставка фіксованого сільськогосподарського податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках до їх грошової оцінки, проведеної за станом на 1 липня 1995 року, відповідно до Методики, затвердженої Кабінетом Міністрів України, в таких розмірах:

- для ріллі, сіножатей та пасовищ — 0,3;
- для багаторічних насаджень — 0,1 (Частина перша статті 4 в редакції Закону № 466—XIV (466—14) від 03.03.99).

Перелік платників податку, на яких поширюється дія цієї статті, затверджується до 15 січня 1999 року на пленарних засіданнях обласних рад за поданням районних державних адміністрацій, виходячи з критеріїв, установлених статтею 1 Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні" (56/95—ВР) та визначених Кабінетом Міністрів України поліських територій.

Стаття 5. Порядок нарахування та строки сплати фіксованого сільськогосподарського податку

Платники податку визначають суму фіксованого сільськогосподарського податку на поточний рік у порядку і розмірах, передбачених цим Законом, і подають розрахунок органу державної податкової служби за місцем знаходження платника податку до 1 лютого поточного року.

Сплата податку проводиться щомісячно до 20 числа наступного місяця у розмірі третини суми податку, визначеної на кожний квартал від річної суми податку, у таких розмірах:

- у I кварталі — 10 відсотків;
- у II кварталі — 10 відсотків;
- у III кварталі — 50 відсотків;
- у IV кварталі — 30 відсотків.

Поставка зерна в рахунок фіксованого сільськогосподарського податку здійснюється сільськогосподарськими товаровиробниками у визначені ними за погодженням з районною державною адміністрацією строки, але не пізніше 15 жовтня — з продукції ранніх зернових культур, до 1 грудня — з продукції пізніх зернових та технічних культур, а поставка продукції тваринництва щомісяця, але не пізніше останнього дня поточного місяця.

Обов'язки з доставки товарної сільськогосподарської продукції до заготівельних підприємств і організацій в рахунок фіксованого сільськогосподарського податку покладаються на платників податку.

Витрати, пов'язані з транспортуванням товарної сільськогосподарської продукції до заготівельних підприємств і організацій, несуть платники податку, а з прийманням, зберіганням і реалізацією цієї продукції, — заготівельні підприємства і організації з наступним відшкодуванням таких витрат за рахунок одержаної виручки від реалізації зазначеної продукції та продуктів її переробки. Тарифи на виконання вказаних послуг погоджуються з відповідною районною державною адміністрацією.

Стаття 6. Порядок зарахування фіксованого сільськогосподарського податку до бюджетів і державних цільових фондів

Платники податку перераховують у визначений строк кошти на окремий рахунок відділень Державного казначейства України у районах.

Відділення Державного казначейства України у районах наступного дня після надходження коштів перераховують суми фіксованого сільськогосподарського податку у таких розмірах: до місцевого бюджету — 30 відсотків, на обов'язкове державне пенсійне страхування — 68 відсотків, на обов'язкове соціальне страхування — 2 відсотки.

Зазначені відділення повідомляють відповідний орган державної податкової служби про загальну суму податку та її розмежування.

Стаття 7. Порядок обліку та контролю нарахування і сплати фіксованого сільськогосподарського податку

Органи державної податкової служби у районах ведуть облік нарахування і сплати сум фіксованого сільськогосподарського податку за формою і в порядку, затвердженими Державною податковою адміністрацією України.

Контроль за своєчасним і повним надходженням сум фіксованого сільськогосподарського податку здійснюють органи державної податкової служби.

Стаття 8. Відповідальність за сплату фіксованого сільськогосподарського податку

Платники податку несуть відповідальність за правильність обчислення, своєчасність подання розрахунків та сплати сум фіксованого сільськогосподарського податку згідно із законодавчими актами України.

Стаття 9. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 1999 року і діє до 1 січня 2004 року.

Для стабілізації сільськогосподарського виробництва звільняються з 1 січня 1999 року до 1 січня 2001 року від сплати фіксованого сільськогосподарського податку сільськогосподарські товаровиробники, які відповідно до норм цього Закону є платниками цього податку. При цьому платники фіксованого сільськогосподарського податку, визначені статтею 2 цього Закону, не звільняються від сплати коштів на обов'язкове державне пенсійне страхування та на обов'язкове соціальне страхування і здійснюють відрахування в розмірах і порядку, передбачених статтями 5 і 6 цього Закону. Від сплати фіксованого сільськогосподарського податку звільняються вітчизняні дослідні господарства науково-слідних установ і навчальних закладів, професійно-технічні училища сільськогосподарського профілю та сортовипробувальні станції (дільниці).

2. Доповнити частину першу статті 14 Закону України "Про систему оподаткування" пунктом 20 такого змісту: "20) фіксований сільськогосподарський податок".

3. Кабінету Міністрів України:

— підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до законодавчих актів та до бюджетної класифікації відповідно до цього Закону;

— розробити і затвердити Положення про порядок справляння та обліку фіксованого сільськогосподарського податку;

— в місячний термін розробити та внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо запровадження механізму, який би не допускав ухилення від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) сільськогосподарськими товаровиробниками за продукцію невластно-виробництва, що реалізується іншим споживачам;

— підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до Закону України "Про податок на додану вартість" з питання використання сільськогосподарськими товаровиробниками сум податку на додану вартість від реалізації сільськогосподарської продукції на придбання техніки вітчизняного виробництва.

4. Зупинити для сільськогосподарських товаровиробників — платників фіксованого сільськогосподарського податку дію таких законодавчих актів України та їх окремих норм з питань оподаткування:

Закону України "Про джерела фінансування дорожнього господарства України";

Закону України "Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів";

Закону України "Про плату за землю"; статті 15 Декрету Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 року № 56—93 "Про місцеві податки і збори";

Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" за винятком пунктів 7.7, 7.8 і 13.1, 13.2, 13.6, 13.7 та 13.8;

Закону України "Про патентування деяких видів підприємницької діяльності" в частині придбання торгового патенту для здійснення торговельної діяльності;

Закону України "Про систему оподаткування" у частині сплати сум податків і зборів (обов'язкових платежів), включених до складу фіксованого сільськогосподарського податку, передбаченого цим Законом;

пункту 4 розділу II Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування" щодо запровадження загальнодержавного єдиного (фіксованого) податку на території Глобинського району Полтавської області, Старобешівського району Донецької області та Ужгородського району Закарпатської області;

Закону України "Про формування Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення";

Закону України "Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування" за винятком пункту 4 статті 1, пункту 3 статті 2, частини першої статті 3, пункту 4 статті 4, статті 5 у частині, що стосується платників збору, визначених у пункті 4 статті 1 Закону;

Закону України "Про збір на обов'язкове соціальне страхування";

Закону України "Про запровадження в порядку експерименту єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників".

Про заходи щодо формування інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції на 1999—2000 роки

Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1998 року, № 921 (витяг)

Одним із факторів, що стримують розвиток агропромислового виробництва, є недосконалість інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції.

У зв'язку з відсутністю державного замовлення на сільськогосподарську продукцію та продовольство виникла необхідність в удосконаленні інфраструктури аг-

рарного ринку, створенні сприятливих умов для дії саморегулюючих механізмів реалізації продукції агропромислового комплексу. Ці заходи спрямовані на розв'язання зазначених проблем.

Основними завданнями, покладеними в основу заходів, є:

— пристосування існуючої бази заготівельних організацій, аграрних бірж, торгових домів, системи споживчої кооперації тощо до функціонування в умовах ринкової економіки;

— створення умов та сприяння сільськогосподарським товаровиробникам в реалізації виробленої продукції;

— удосконалення та подальший розвиток біржового ринку сільськогосподарської продукції;

— створення мережі заготівельних кооперативів для закупівлі сільськогосподарської продукції в приватному секторі;

— підтримка вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції і продовольства та сприяння їх виходу на зовнішній ринок.

З метою реалізації цих завдань передбачається:

а) подати до Верховної Ради України проекти Законів України;

— "Про регулювання виробництва і реалізації цукру";

— "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про товарну біржу";

— "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про споживчу кооперацію";

— "Про внутрішню торгівлю";

б) подати до Кабінету Міністрів України проекти положень:

— "Про механізм розрахунків під час формування обсягів сільськогосподарської продукції та продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів через біржовий товарний ринок", "Про порядок акредитації товарних бірж для проведення на них закупівель сільськогосподарської продукції та продовольства для державних потреб";

— "Про сертифікацію діяльності біржових посередників, товарних бірж та інших елементів інфраструктури", "Про сертифіковані біржові склади";

— "Про котирування цін на біржовому товарному ринку";

в) подати до Кабінету Міністрів України пропозиції про біржовий арбітраж;

г) забезпечити формування оптових продовольчих ринків, торгових домів, мережі фірмової торгівлі, аукціонів, виставок;

д) забезпечити розширення заготівельної мережі шляхом створення пунктів для закупівлі сільськогосподарської продукції передусім у приватному секторі, використовуючи існуючу базу заготівельних організацій, переробних та інших підприємств. Сприяти створенню на їх базі закупівельних кооперативів та асоціацій різних форм і типів;

е) рекомендувати спілкам споживчих товариств і сільськогосподарським товаровиробникам усіх форм власності створювати на взаємовигідних умовах кооперативні підприємства з виробництва, заготівлі, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції.

Про забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними та фінансовими ресурсами в 1999 році

Постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 1998 р. № 1953 із змінами від 21.01.99, 12.03.99 (ВИТЯГ)

У 1998 році в Україні зменшилися обсяги виробництва зерна, цукрових буряків, соняшнику, інших сільськогосподарських культур та продуктів тваринництва. Внаслідок недосів озимих, неповного підняття зябу площі, на яких проводимуться весняно-польові роботи у 1999 році, зростуть на 7 млн. гектарів, що неминуче призведе до більшого навантаження на машинно-тракторний парк, потребуватиме його інтенсивного оновлення, ремонту сільськогосподарської техніки та інших додаткових матеріально-фінансових витрат.

З метою своєчасного проведення весняно-польових робіт, стабілізації сільськогосподарського виробництва та забезпечення продовольчої безпеки держави Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Виділити у січні 1999 р. Міністерству агропромислового комплексу, Раді міністрів

Автономної Республіки Крим, обласним державним адміністраціям на фінансування заходів для підготовки сільськогосподарської техніки до весняно-польових робіт у 1999 році цільовим призначенням сільськогосподарським товаровиробникам та агросервісним підприємствам на закупівлю запасних частин і ремонтних матеріалів та оплату послуг ремонтних підприємств кошти в сумі 50 млн. гривень за рахунок резервного фонду Кабінету Міністрів України на умовах повернення їх до 1 жовтня 1999 р.

Міністерству фінансів профінансувати зазначені витрати через органи Державного казначейства відповідно до укладених угод.

Використання коштів і їх повернення здійснювати на умовах, зазначених у додатку 2.

2. Продовжити до 1 жовтня 1999 р. термін погашення залишку неповерненої бюджетної позички, наданої згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 7 червня 1997 р. № 539 та від 26 лютого 1998 р. № 220.

3. Міністерству економіки, Міністерству фінансів разом з Міністерством агропромислового комплексу в 1999 році спрямувати до державного лізингового фонду 150 млн. гривень за рахунок загального обсягу амортизаційних відрахувань, що централізуються в державному бюджеті для придбання сільськогосподарської техніки, в орієнтовних обсягах згідно з додатком 3.

Надання та повернення зазначених коштів здійснювати у порядку, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 15 січня 1998 р. № 25 "Про порядок використання коштів державного лізингового фонду на придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки".

Міністерству економіки, Міністерству фінансів, Національному агентству з питань розвитку та європейської інтеграції в місячний термін підготувати пропозиції щодо створення рівних умов для інвестування лізингових операцій, в тому числі із створення машинно-технологічних станцій.

14. Державній акціонерній компанії "Хліб України" додатково виділити на зворотній основі в розпорядження Ради міністрів Автономної Республіки Крим та обласних державних адміністрацій з державних ресурсів 90 тис. тонн насіння ярих зернових та зернобобових культур, 40 тис. тонн насіння гібридної кукурудзи для сільськогосподарських товаровиробників, що постраждали внаслідок стихійного лиха в 1998 році.

Повернення позички здійснити продовольчим зерном або сортовим насінням до 1 жовтня 1999 р. за еквівалентами, визначеними виходячи з вартості відпущеного насіння і накладних витрат та витрат з перевезення насіння і оплати послуг, пов'язаних з подачею та прибиранням вагонів, під час проведення міжобласних поставок і цін, що склалися на біржовому ринку за спотовими контрактами на момент повернення, з відшкодуванням сільськогосподарськими товаровиробниками заготівельним підприємствам фактичних витрат, пов'язаних з прийманням, зберіганням та реалізацією насіння, з урахуванням рівня рентабельності до 3 відсотків і податку на додану вартість згідно з укладеними договорами. (Абзац третій пункту 14 із змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 355 від 12.03.99)

Міністерству фінансів на підставі матеріалів, поданих Державною акціонерною компанією "Хліб України", відстрочити до 1 жовтня 1999 р. погашення заготівельними підприємствами бюджетної позички на суму, еквівалентну вартості відпущеного в позичку насіння.

20. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним та державним адміністраціям, керівникам господарств усіх форм власності забезпечити раціональне використання ресурсів, що спрямовуються на проведення весняно-польових робіт у 1999 році, насамперед на обробіток продуктивних земельних угідь, весняну оранку, посів сільськогосподарських культур на всіх прогнозованих площах в оптимальні терміни із застосуванням науково обґрунтованих технологічних операцій.

Прийняти пропозицію Міністерства агропромислового комплексу щодо обсягів площ, на яких виконуватимуться основні сільськогосподарські роботи та вирощуватимуться основні сільськогосподарські культури за інтенсивними технологіями (додаток 6).

21. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним державним адміністраціям забезпечити здійснення до 1 жовтня 1999 р. розрахунків сільськогосподарських товаровиробників за отримані ними матеріально-технічні та фінансові ресурси коштами, продовольчим зерном та іншою сільськогосподарською продукцією, яка закладається до державного резерву, за цінами, що складуться на біржовому ринку на день розрахунків.

Державному комітетові по матеріальних резервах у місячний термін перерахувати до державного бюджету кошти за ресурси, отримані в рахунок платежів до бюджету.

Персональну відповідальність за здійснення розрахунків покласти на Голову Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голів обласних, районних державних адміністрацій та керівників сільськогосподарських підприємств.

Додаток 2

Умови використання та повернення коштів, виділених для надання фінансової допомоги у підготовці техніки до проведення весняно-польових робіт у 1999 році

1. Фінансова допомога у підготовці техніки до проведення весняно-польових робіт у 1999 році (далі — фінансова допомога) надається сільськогосподарським товаровиробникам, агротехсервісним та ремонтним підприємствам на закупівлю запасних частин і ремонтних матеріалів та оплату послуг ремонтних підприємств.

2. Кошти, виділені для надання фінансової допомоги за розподілом Мінагропрому, перераховуються Головним управлінням Державного казначейства територіальним органам Державного казначейства та Мінагропрому відповідно до укладеної угоди з Головним управлінням Державного казначейства для державних підприємств "Агротех" і "Агролізинг", відкритого

акціонерного товариства "Укראгропромреммаш", Українського виробничого об'єднання "Агромаш", концерну "Укראгротехсервіс" і спеціалізованих ремонтних підприємств.

3. Мінагропром згідно з укладеними договорами перераховує виділені кошти державним підприємствам "Агротех" і "Агролізинг", концерну "Укראгротехсервіс" для централізованої закупівлі запасних частин і ремонтних матеріалів, спеціалізованим ремонтним підприємствам відкритого акціонерного товариства "Укראгропромреммаш" і Українському виробничому об'єднанню "Агромаш" для ремонту сільськогосподарської техніки на заводах.

4. Територіальні органи Державного казначейства на підставі рішень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, облдержадміністрацій про розподіл коштів, виділених для надання фінансової допомоги, перераховують їх відділенням Державного казначейства у районах.

5. Відділення Державного казначейства у районах на підставі рішення райдержадміністрації укладають угоди із сільськогосподарськими товаровиробниками усіх форм власності та агротехсервісними підприємствами про надання і повернення фінансової допомоги і оплачують подані їм рахунки на запасні частини, ремонтні матеріали та послуги ремонтних підприємств.

Додаток 5

Орієнтовні обсяги відвантаження сільськогосподарської продукції до державного резерву в рахунок плати за отримані мінеральні добрива у 1999 році (тис. т)

Області	Зерно	Цукор	М'ясо
АР Крим	240	—	—
Вінницька	60	60	—
Волинська	—	—	10,5
Дніпропетровська	300	5	—
Донецька	250	—	—
Житомирська	30	5	9
Закарпатська	—	—	—
Запорізька	250	—	—
Івано-Франківська	5	2	1,5
Київська	40	40	—
Кіровоградська	60	10	8
Луганська	200	—	—
Львівська	5	5	2,5
Миколаївська	200	4	—
Одеська	300	10	—
Полтавська	50	30	2,5
Рівненська	10	10	2,5
Сумська	5	10	4
Тернопільська	5	25	—
Харківська	150	20	3,5
Херсонська	250	—	2
Хмельницька	30	25	2,5
Черкаська	50	30	1,5
Чернівецька	5	5	1,5
Чернігівська	5	4	8,2
Усього	2500	300	60

Додаток 6

Орієнтовні обсяги площ, на яких виконуватимуться основні сільськогосподарські роботи та вирощуватимуться основні сільськогосподарські культури за інтенсивними технологіями (тис. га)

Області	Весняна оранка	Посів ярих культур	Вирощування за інтенсивними технологіями		
			Озима пшениця	Цукрові буряки	Соняшник
АР Крим	227	478	50	—	14
Вінницька	288	934	150	45	6
Волинська	62	253	30	7	—
Дніпропетровська	72	1039	120	4	65
Донецька	113	768	50	—	47
Житомирська	125	473	100	11	—
Закарпатська	10	42	—	—	—
Запорізька	146	851	120	—	57
Івано-Франківська	29	133	20	4	—
Київська	196	777	190	24	—
Кіровоградська	268	811	190	21	38
Луганська	222	630	60	—	40
Львівська	76	284	40	9	—
Миколаївська	175	672	140	4	43
Одеська	196	851	240	6	46
Полтавська	331	1029	230	30	34
Рівненська	70	270	40	9	—
Сумська	298	756	80	21	8
Тернопільська	272	445	40	22	—
Харківська	198	976	120	19	44
Херсонська	173	628	100	—	43
Хмельницька	239	655	120	25	—
Черкаська	198	792	170	30	15
Чернівецька	71	147	20	6	—
Чернігівська	211	719	80	9	—
Усього	4266	15413	2500	300	500

6. З метою недопущення надходження неякісної продукції закупівля запасних частин і ремонтних матеріалів проводиться тільки на заводах-виготовлювачах, обласних і районних агротехсервісних та республіканських спеціалізованих базах державних підприємств "Агротех" і "Агролізінг", які надають гарантію їх якості.

7. Фінансова допомога підлягає поверненню коштами, які надходять на єдиний казначейський рахунок відділення Державного казначейства у районі з подальшим перерахуванням їх на казначейський

рахунок обласного управління Державного казначейства. Обласне управління Державного казначейства перераховує ці кошти Головному управлінню Державного казначейства.

Зазначені кошти в обліку виконання державного бюджету відносяться на зменшення фінансування, виділеного у 1999 році.

8. Несвоєчасне повернення фінансової допомоги або нецільове її використання тягне за собою застосування санкцій, передбачених законодавством.

Про державний матеріальний резерв

Закон України від 24 січня 1997 року, зі змінами від 18 листопада 1997 р. (витяг)

Цей Закон визначає загальні принципи формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та освіження (поновлення) запасів державного матеріального резерву (далі — державний резерв) і регулює відносини в цій сфері.

Стаття 1. Поняття державного резерву

1. Державний резерв є особливим державним запасом матеріальних цінностей, призначених для використання в цілях і в порядку, передбачених цим Законом. У складі державного резерву створюється незнижуваний запас матеріальних цінностей (постійно підтримуваний обсяг їх зберігання).

2. До складу державного резерву входять: мобілізаційний резерв — запаси матеріально-технічних та сировинних ресурсів, призначених для забезпечення розгортання виробництва військової та іншої промислової продукції, ремонту військової техніки та майна в особливий період, розгортання у воєнний час робіт по відновленню залізничних та автомобільних шляхів, морських та річкових портів, аеродромів, ліній і споруд зв'язку, газо-, нафтопродуктопроводів, систем енерго- і водопостачання для організації безперебійної роботи промисловості, транспорту і зв'язку, подання медичної допомоги; запаси сировинних, матеріально-технічних і продовольчих ресурсів для забезпечення стратегічних потреб держави; запаси матеріально-технічних ресурсів для виконання першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та для виконання інших заходів, передбачених законодавством.

Стаття 2. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

— **відповідальне зберігання матеріальних цінностей державного резерву** — зберігання закладених до державного резерву матеріальних цінностей у постачальника (виробника) або одержувача (споживача) без

надання йому права користуватися цими матеріальними цінностями до прийняття у встановленому порядку рішення про відпуск їх з державного резерву;

— **відпуск матеріальних цінностей з державного резерву** — реалізація чи безоплатна передача матеріальних цінностей державного резерву визначеному одержувачу (споживачу) або реалізація їх на ринку;

— **закладення матеріальних цінностей до державного резерву** — прийняття матеріальних цінностей для зберігання в державному резерві;

— **заміна матеріальних цінностей державного резерву** — відпуск матеріальних цінностей з державного резерву за умови одночасного закладення тієї ж кількості аналогічних або інших однотипних матеріальних цінностей у зв'язку із зміною стандартів і технології виготовлення виробів, передбачених мобілізаційним завданням;

— **освіження запасів державного резерву** — відпуск матеріальних цінностей з державного резерву у зв'язку із закінченням встановленого терміну зберігання матеріальних цінностей, тари, упаковки, а також внаслідок виникнення обставин, які можуть призвести до псування або погіршення якості продукції до закінчення терміну її зберігання, за умови одночасної поставки і закладення до державного резерву тієї ж кількості аналогічних матеріальних цінностей;

— **позичання матеріальних цінностей з державного резерву** — відпуск матеріальних цінностей з державного резерву на договірних засадах з наступним поверненням до державного резерву тієї ж кількості аналогічних матеріальних цінностей;

— **поставка матеріальних цінностей до державного резерву** — закупівля та (або) відвантаження (доставка) матеріальних цінностей на підприємства, в установи і організації для їх зберігання;

— **розбронювання матеріальних цінностей державного резерву** — відпуск матеріальних цінностей з державного резерву без наступного їх повернення.

Стаття 3. Призначення державного резерву

Державний резерв призначається для:

— забезпечення потреб України в особливий період; надання державної підтримки окремим галузям народного господарства, підприємствам, установам і організаціям з метою стабілізації економіки у разі тимчасових порушень термінів постачання важливих видів сировини і паливно-енергетичних ресурсів, продовольства, виникнення диспропорції між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку; подання гуманітарної допомоги; забезпечення першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Стаття 4. Єдина система державного резерву України

1. Державний резерв створює Кабінет Міністрів України. Організація формування, зберігання і обслуговування державного резерву, соціальний розвиток забезпечуються уповноваженим на це центральним органом виконавчої влади, який здійснює управління державним резервом, підприємствами, установами та організаціями, що входять до єдиної системи державного резерву України (далі — система державного резерву).

2. Структура системи державного резерву і порядок управління державним резервом визначаються Кабінетом Міністрів України.

3. Запаси державного резерву незалежно від його місцезнаходження, а також підприємства, установи і організації та інші об'єкти, що входять до системи державного резерву, і земельні ділянки, на яких вони розміщені, є державною власністю і не підлягають приватизації. Передача майна, закріпленого за цими підприємствами, установами і організаціями, у тому числі в оренду, проводиться на підставі рішення Кабінету Міністрів України.

4. Підприємства, установи і організації системи державного резерву є режимними об'єктами, охорона і пожежна безпека яких проводиться відомчою воєнізованою охороною.

5. Підприємства, установи і організації незалежно від форм власності, що виконують згідно з договором з центральним органом виконавчої влади, який здійснює управління державним резервом, відповідальне зберігання матеріальних цінностей державного резерву, не входять до системи державного резерву.

Стаття 5. Номенклатура матеріальних цінностей державного резерву і норми їх накопичення

1. Номенклатура матеріальних цінностей державного резерву і норми їх накопичення, в тому числі незни-

жуваного запасу, затверджуються Кабінетом Міністрів України.

2. Порядок розробки номенклатури матеріальних цінностей державного резерву і норм їх накопичення, у тому числі незнижуваного запасу, встановлюються центральним органом виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом.

Мобілізаційні резерви створюються на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності відповідно до завдань, визначених Кабінетом Міністрів України міністерствам, іншим центральним і місцевим органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим на основі пропозицій Міністерства економіки України, Міністерства оборони України за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, іншими зацікавленими органами виконавчої влади.

3. Щорічні обсяги поставок матеріальних цінностей до державного резерву відповідно до затверджених Кабінетом Міністрів України рівнів накопичення в першочерговому порядку плануються під час формування замовлень на поставку продукції для державних потреб та забезпечуються відповідними коштами за рахунок Державного бюджету України на поточний рік та коштами, отриманими від реалізації матеріальних цінностей державного резерву, що підлягають освіженню, позичанню та розбронюванню.

4. У разі потреби Кабінет Міністрів України приймає рішення про закупівлю і закладення матеріальних цінностей до державного резерву понад встановлені обсяги і норми накопичення для їх цільового використання, у тому числі за міжнародними договорами, з визначенням джерел додаткових коштів для цих закупівель.

Стаття 6. Повноваження міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим у сфері державного резерву

Міністерства, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим:

— готують пропозиції щодо визначення підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності для зберігання матеріальних цінностей державного резерву, сприяють розміщенню на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності, що належать до їх відання, пунктів відповідального зберігання матеріальних цінностей державного резерву;

— забезпечують дотримання підприємствами, установами і організаціями вимог законодавства з питань формування, зберігання і використання запасів матеріальних цінностей державного резерву;

— подають організаційну та фінансову допомогу підприємствам, установам і організаціям незалежно від форм власності у поставках і закладенні матеріальних цінностей до державного резерву та їх відповідальному зберіганні;

— несуть відповідальність за створення і зберігання мобілізаційного резерву та виконання завдань Кабінету Міністрів України щодо формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та освіження запасів державного резерву на підприємствах, в установах і організаціях усіх форм власності, що належать до їх відання;

— у встановленому порядку звертаються у разі потреби до Кабінету Міністрів України з проханням про позичання чи розбронювання матеріальних цінностей державного резерву, а також із пропозиціями про поставку і закладення матеріальних цінностей до державного резерву.

Стаття 7. Фінансування системи державного резерву

1. Фінансування витрат на утримання і розвиток системи державного резерву, проведення операцій з матеріальними цінностями державного резерву здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, а також за рахунок коштів, одержаних від реалізації матеріальних цінностей державного резерву та їх позичання, допоміжної фінансово-господарської діяльності підприємств, установ і організацій системи державного резерву та коштів, отриманих у результаті застосування фінансових санкцій. Кабінетом Міністрів України та Національним банком України у разі потреби надаються бюджетні позички для закупівлі і закладення до державного резерву сезонних матеріальних цінностей в обсягах, передбачених Державним бюджетом України.

2. Фінансування витрат, пов'язаних із накопиченням (приростом) та утриманням матеріальних цінностей державного резерву, відшкодуванням збитків від заміни і проведення операцій щодо їх позичання, списанням збитків від природних втрат і уцінки, відшкодуванням витрат підприємствам, установам і організаціям (відповідальним зберігачам), витрат, пов'язаних з освіженням і обслуговуванням матеріальних цінностей державного резерву, передбачається в Державному бюджеті України окремим рядком.

3. Фінансування витрат на капітальне будівництво, реконструкцію і технічне переоснащення підприємств, установ, організацій та інших об'єктів системи державного резерву, на проведення науково-вишукувальних і дослідно-конструкторських робіт передбачається у відповідних розділах Державного бюджету України окремими рядками.

Стаття 8. Формування і розміщення замовлень на поставку матеріальних цінностей до державного резерву

1. Поставка матеріальних цінностей до державного резерву і розміщення замовлень на їх поставку на підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності здійснюються в основному на підставі замовлень на поставку продукції для державних потреб з наступним відшкодуванням усіх витрат відповідальних зберігачів. У разі потреби для забезпечення виконання встановлених обсягів накопичення запасів державного резерву центральний орган виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, приймає рішення про закупівлю матеріальних цінностей, у тому числі на конкурсній основі з урахуванням якості продукції та її придатності для тривалого зберігання, за прямими зв'язками з підприємствами чи через товарні біржі або інші господарські структури та за імпортом.

2. Для підприємств, установ і організацій, заснованих повністю або частково на державній власності (державні підприємства, установи і організації, акціонерні товариства, у статутному фонді яких контрольний пакет акцій належить державі, орендні підприємства, засновані на державній власності), а також для суб'єктів господарської діяльності всіх форм власності, визнаних відповідно до законодавства України монополістами, державне замовлення на поставку продукції є обов'язковим, якщо виконання його не завдає їм збитків.

3. Державним замовником на поставку матеріальних цінностей до державного резерву є центральний орган виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, а державними замовниками на поставку матеріальних цінностей до мобілізаційного резерву є також інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, уповноважені на це Кабінетом Міністрів України.

4. Центральний орган виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом:

— розробляє пропозиції до проекту Державного бюджету України на наступний рік у частині структури видатків на забезпечення функціонування системи державного резерву;

— провадить вибір, у тому числі на конкурсній основі, постачальників матеріальних цінностей до державного

резерву для укладення з ними державних контрактів (договорів);

— для укладення державних контрактів (договорів) на поставку матеріальних цінностей до державного резерву визначає конкретних одержувачів зазначених ресурсів, розглядає і погоджує з постачальником номенклатуру, обсяги, якість, ціну, строки та інші умови поставки продукції;

— укладає або доручає підприємствам, установам і організаціям, що належать до сфери його управління, укладення державних контрактів (договорів) на поставку матеріальних цінностей до державного резерву;

— здійснює розрахунки з постачальниками за матеріальні цінності, що поставляються до державного резерву за державним контрактом (договором), та може вилучати торгівлю надбавку;

— несе відповідальність за поставку, закладення і зберігання матеріальних цінностей державного резерву;

— за відпуск матеріальних цінностей з державного резерву у зв'язку з їх освіженням (поновленням), заміною і в порядку тимчасового позичання;

— має право застосовувати фінансові санкції, передбачені статтею 14 цього Закону.

5. Центральний орган виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, має право на контрактній (договірній) основі передавати центральним та місцевим органам виконавчої влади, а також підприємствам, установам і організаціям державної форми власності частину своїх функцій щодо розміщення замовлень на поставку матеріальних цінностей до державного резерву.

6. Нормативно-правові акти центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, щодо порядку і умов поставки (закладення), зберігання і відпуску матеріальних цінностей державного резерву, зареєстровані в порядку, встановленому законом, є обов'язковими для міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, постачальників і відповідальних зберігачів незалежно від форм власності.

Стаття 9. Особливості поставки, закладення і зберігання матеріальних цінностей державного резерву

1. Матеріальні цінності, що поставляються до державного резерву за встановленими вимогами щодо забезпечення безпеки життя, здоров'я споживачів і охорони довкілля, повинні мати сертифікат відповідності зазначеним вимогам на весь строк зберігання.

2. Поставка (закладення) матеріальних цінностей до

державного резерву здійснюється за регульованими або договірними оптово-відпускними цінами, що діють на час поставки (закладення).

Стаття 10. Стимулювання виконання поставки матеріальних цінностей до державного резерву та їх зберігання

З метою економічного стимулювання виконання поставок і зберігання матеріальних цінностей державного резерву та поставок матеріальних цінностей для експлуатаційних потреб, капітального будівництва системи державного резерву виконавцям можуть відповідно до законодавства надаватися пільги щодо сплати податку на прибуток, цільові дотації і субсидії, кредити на пільгових умовах, валютні кошти, митні та інші пільги.

Стаття 11. Розміщення матеріальних цінностей державного резерву

1. Запаси матеріальних цінностей державного резерву розміщуються на підприємствах, в установах і організаціях, спеціально призначених для зберігання матеріальних цінностей державного резерву. Розміщення і будівництво на території України підприємств, установ, організацій та інших об'єктів системи державного резерву здійснюються в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

2. Частина запасів матеріальних цінностей державного резерву може зберігатися на промислових, транспортних, сільськогосподарських, постачальницько-збутових та інших підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форм власності на договірних умовах. Для підприємств, установ і організацій, заснованих повністю або частково на державній власності (державні підприємства, установи і організації, акціонерні товариства, у статутному фонді яких контрольний пакет акцій належить державі, орендні підприємства, засновані на державній власності), а також для суб'єктів господарської діяльності всіх форм власності, визнаних відповідно до законодавства України монополістами, відповідальне зберігання матеріальних цінностей державного резерву є обов'язковим, якщо це не завдає їм збитків.

3. Перелік підприємств, установ і організацій усіх форм власності, що виконують відповідальне зберігання матеріальних цінностей державного резерву, номенклатура та обсяги їх накопичення визначаються мобілізаційними та іншими спеціальними планами.

4. Підприємства, установи і організації всіх форм власності, яким встановлені мобілізаційні та інші спеціальні завдання, зобов'язані забезпечити розміщен-

ня, зберігання, своєчасне освіження, заміну, а також відпуск матеріальних цінностей із державного резерву згідно з зазначеними завданнями власними силами.

5. Відшкодування витрат підприємствам, установам і організаціям, що виконують відповідальне зберігання, оплата тарифу за перевезення вантажів, спеціальної тари, упаковки, послуг постачальницько-збутових організацій за поставку і реалізацію матеріальних цінностей державного резерву провадиться у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

6. Зведені відомості про номенклатуру і рівні накопичення, про загальні обсяги поставок, відпуску, закладення, освіження, розміщення і фактичні запаси державного резерву є державною таємницею, розголошення якої тягне за собою відповідальність у встановленому законом порядку.

Стаття 12. Порядок відпуску матеріальних цінностей з державного резерву

1. Державний резерв матеріальних цінностей є недоторканим і може використовуватися лише за рішенням Кабінету Міністрів України.

2. Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву здійснюється: у зв'язку з їх освіженням (поновленням) і заміною; у порядку тимчасового позичання; у порядку розбронювання; для надання гуманітарної допомоги; для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; у разі настання особливого періоду.

3. Матеріальні цінності з державного резерву відпускаються в основному після попередньої оплати за цінами, які визначаються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

4. Відпуск із державного резерву матеріальних цінностей, що підлягають освіженню і зберігаються на підприємствах, в установах і організаціях системи державного резерву, виконується за рішенням центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом. Освіження матеріальних цінностей державного резерву, що знаходяться на зберіганні на підприємствах, в установах і організаціях (відповідальних зберігачів), а також заміна їх на продукцію аналогічних асортименту та якості здійснюються ними самостійно без залучення додаткових бюджетних коштів. Для окремих видів матеріальних цінностей державного резерву, в тому числі незнижуваного запасу, Кабінет Міністрів України може встановити інший порядок їх освіження і заміни.

5. Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву в порядку тимчасового позичання на строк понад шість місяців та з незнижуваного запасу провадиться за

рішенням Кабінету Міністрів України, в якому визначаються одержувачі, строки та умови відпуску матеріальних цінностей із державного резерву, а також строки їх повернення. Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву, крім незнижуваного запасу, для тимчасового позичання на строк не більше шести місяців і обсягом до десяти відсотків матеріальних цінностей, що знаходяться у державному резерві на початок поточного року, може провадитися за рішенням керівника центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Якщо відпуск матеріальних цінностей з державного резерву провадиться у порядку позичання, одержувач (позичальник) — підприємство, установа або організація на основі контракту (договору) подає гарантійне зобов'язання про повернення матеріальних цінностей до державного резерву. За позичання матеріальних цінностей з державного резерву передбачається плата, розмір якої визначається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, і не може перевищувати розміру облікової ставки Національного банку України.

6. Порядок відпуску матеріальних цінностей з державного резерву, що підлягають розбронюванню та наданню гуманітарної допомоги, визначається Кабінетом Міністрів України. Відпуск матеріальних цінностей із незнижуваного запасу провадиться за рішенням Кабінету Міністрів України, погодженим з Верховною Радою України.

7. Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій провадиться центральним органом виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, за поданням міністерств, інших органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, на які покладено функції щодо координації робіт по ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій за рішенням Кабінету Міністрів України. Витрати на відпуск цих матеріальних цінностей, враховуючи їх вартість, відшкодовуються за рахунок коштів, передбачених на ці цілі Державним бюджетом України.

8. Відпуск матеріальних цінностей з державного резерву в разі настання особливого періоду провадиться згідно з Законом України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію".

Стаття 13. Забезпечення перевезень матеріальних цінностей державного резерву

1. залізничні вагони, річкові, морські, повітряні, інші транспортні засоби для відвантаження матеріальних цінностей до державного резерву та з державного ре-

зерву надаються в першочерговому порядку, а для вантажів, що швидко псуються, а також тих, що відвантажуються для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, — за умови пред'явлення вантажів без додаткової оплати за надання позапланових транспортних засобів.

2. У разі відвантаження матеріальних цінностей державного резерву на підприємства по їх зберіганню та з цих підприємств усі транспортні підприємства та організації незалежно від форм власності приймають та здають їх з обов'язковою перевіркою ваги або кількості місць (залежно від виду вантажу).

Стаття 14. Майнова відповідальність за операції з матеріальними цінностями державного резерву

1. У разі необґрунтованої відмови від відповідально-го зберігання матеріальних цінностей державного резерву керівники відповідних суб'єктів господарської діяльності несуть відповідальність, передбачену законодавством.

2. У разі необґрунтованої відмови постачальника (виготовлювача) від укладення державного контракту (договору) на поставку матеріальних цінностей до державного резерву за зобов'язаннями, встановленими законодавством, постачальник (виготовлювач) сплачує штраф у розмірі вартості продукції, визначеної згідно з державним контрактом (договором).

3. За прострочення поставки, недопоставку (неповне закладення) матеріальних цінностей до державного резерву постачальник (виготовлювач) сплачує неустойку в розмірі 50 відсотків вартості недопоставлених (незакладених) матеріальних цінностей. Неустойка стягується до фактичного виконання зобов'язання з урахуванням недопоставленої кількості продукції в попередньому періоді поставки. Крім сплати неустойки постачальник (виготовлювач) відшкодовує понесені одержувачем збитки.

4. За поставку (закладення) до державного резерву матеріальних цінностей, не придатних для тривалого зберігання, некомплектних або таких, що не відповідають умовам контракту (договору) щодо їх якості та асортименту, постачальник (виготовлювач) сплачує штраф у розмірі 20 відсотків вартості забракованих або тих, що не відповідають умовам державного контракту (договору), матеріальних цінностей.

5. За поставку (закладення) до державного резерву немаркованих або неналежно маркованих матеріальних цінностей, чи матеріальних цінностей, поставлених у неналежній тарі (упаковці), за використання засобів пакування, що не відповідають діючим стандартам, постачальник (виготовлювач) сплачує штраф у розмірі

5 відсотків вартості зазначених матеріальних цінностей. Постачальник (виготовлювач) зобов'язаний протягом місяця замінити забраковані матеріальні цінності, тару (упаковку), відновити або виправити маркування.

6. У разі виявлення прихованих виробничих дефектів у матеріальних цінностях, поставлених (закладених) до державного резерву, майнову відповідальність несе постачальник (виготовлювач) незалежно від часу поставки (закладення) матеріальних цінностей до державного резерву і часу виявлення зазначених дефектів за умови додержання встановлених режимів зберігання цих матеріальних цінностей.

7. У разі виявлення фактів оформлення безтоварних операцій із закладення матеріальних цінностей до державного резерву підприємства, установи і організації — відповідальні зберігачі сплачують штраф у розмірі 100 відсотків вартості не закладених до державного резерву матеріальних цінностей, а також пеню за кожний день прострочення з моменту оформлення зазначених операцій до фактичного закладення матеріальних цінностей до державного резерву.

8. За несвоєчасне повернення до державного резерву позичених матеріальних цінностей одержувач сплачує штраф у розмірі 100 відсотків вартості неповернених матеріальних цінностей і пеню за кожний день прострочення до повного виконання зобов'язання.

9. За несвоєчасне виконання розпорядження центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, про відвантаження матеріальних цінностей державного резерву підприємства, установи і організації — відповідальні зберігачі сплачують штраф у розмірі 100 відсотків вартості не відвантажених у строк матеріальних цінностей і пеню за кожний день прострочення до повного виконання розпорядження.

10. За самовільне відчуження (використання, реалізацію) матеріальних цінностей державного резерву з юридичних осіб, на відповідальному зберіганні яких вони знаходяться, стягується штраф у розмірі 100 відсотків вартості матеріальних цінностей у цінах на час виявлення факту відчуження, а також пеня з суми відсутнього їх обсягу за кожний день до повного їх повернення.

11. У разі невиконання з державного резерву матеріальних цінностей у передбачені договором строки одержувачі відшкодовують витрати, пов'язані із додатковим зберіганням зазначених матеріальних цінностей понад ці строки, а також збитки, викликані зниженням якості матеріальних цінностей за період прострочення їх вибрання, і витрати на сплату штрафів за невикористання та простій транспортних засобів, наданих для відвантаження зазначених матеріальних цінностей.

12. У разі порушення правил і умов зберігання, несвоєчасного освіження та заміни матеріальних цінностей державного резерву, а також зберігання матеріальних цінностей, що не відповідають затвердженій номенклатурі, діючим стандартам і технічним умовам, несвоєчасного подання встановленої звітності підприємства, установи і організації — відповідальні зберігачі сплачують штраф у розмірі 20 відсотків вартості матеріальних цінностей, щодо яких допущено порушення.

13. За необґрунтовану відмову від приймання матеріальних цінностей до державного резерву та відпуску матеріальних цінностей з державного резерву підприємства, установи і організації системи державного резерву сплачують постачальнику (покупцю) неустойку в розмірі 100 відсотків вартості матеріальних цінностей, щодо приймання або відпуску яких заявлено необґрунтовану відмову.

14. У разі несвоєчасної сплати вартості поставленої до державного резерву продукції одержувач сплачує постачальнику (виготовлювачу) пеню із суми простроченого платежу за кожний день прострочення.

15. У разі несвоєчасної сплати вартості поставленої з державного резерву продукції одержувач (споживач) сплачує постачальнику пеню за кожний день прострочення.

Про поставки продукції для державних потреб **Закон України від 22 грудня 1995 року (ВИТЯГ)**

Цей Закон встановлює загальні правові та економічні засади формування, розміщення і виконання на договірній (контрактній) основі замовлень держави на поставку (закупівлю) товарів, виконання робіт, надання послуг для задоволення державних потреб у суб'єктів господарської діяльності України всіх форм власності.

Стаття 1. Поставки продукції для державних потреб

1. Державні потреби — це потреби України в продукції, необхідній для розв'язання соціально-економічних проблем, підтримання обороноздатності країни та її безпеки, створення і підтримання на належному рівні державних матеріальних резервів, реалізації державних і міждержавних цільових програм, забезпечення функціонування органів державної влади, що утримуються за рахунок Державного бюджету України.

Державне замовлення — це засіб державного регулювання економіки шляхом формування на контрактній (договірній) основі складу та обсягів продукції, необ-

Стаття 15. Оскарження рішень центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом

Рішення центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом, щодо застосування фінансових санкцій, передбачених пунктами 2—5, 7—15 статті 14 цього Закону, може бути оскаржене до арбітражного суду.

Стаття 16. Звітність про наявність запасів матеріальних цінностей державного резерву, їх рух, облік

Звітність про наявність запасів матеріальних цінностей державного резерву, їх рух, облік здійснюються в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 17. Відповідальність посадових осіб за порушення вимог цього Закону

Посадові особи, винні в порушенні вимог цього Закону, несуть відповідальність згідно з законодавством.

Стаття 18. Контроль за створенням, відпуском та використанням державного резерву

Контроль за створенням, відпуском та використанням Кабінетом Міністрів України державного резерву здійснює Верховна Рада України.

хідної для державних потреб, розміщення державних контрактів на її поставку (закупівлю) серед підприємств, організацій та інших суб'єктів господарської діяльності України всіх форм власності.

Державні замовники — це міністерства, інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, державні організації та установи, уповноважені Кабінетом Міністрів України укладати державні контракти з виконавцями державного замовлення.

Виконавці державного замовлення — це суб'єкти господарської діяльності України всіх форм власності, які виготовляють і поставляють продукцію для державних потреб відповідно до умов укладеного державного контракту.

Державний контракт — це договір, укладений державним замовником від імені держави з виконавцем державного замовлення, в якому визначаються економічні і правові зобов'язання сторін і регулюються взаємовідносини замовника і виконавця.

2. Поставки продукції для державних потреб забезпечуються за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел фінансування, що залучаються для цього.

Обсяги коштів для закупівлі зазначеної продукції передбачаються в Законі про Державний бюджет України на поточний рік та визначаються Кабінетом Міністрів України відповідними рішеннями про використання позабюджетних джерел фінансування.

3. Потреба в продукції, необхідній для забезпечення виконання регіональних цільових програм (поставки продукції для регіональних потреб), визначається Урядом Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями відповідно до положень цього Закону.

Поставки продукції для виконання регіональних програм забезпечуються за рахунок коштів республіканського бюджету Автономної Республіки Крим і місцевих бюджетів, а також позабюджетних джерел, що залучаються для цієї мети.

4. Особливості відносин, що виникають у зв'язку із поставками (закупівлею) для державних потреб сільськогосподарської продукції, продовольства, озброєння та військової техніки, а також інших спеціально визначених (специфічних) товарів регулюються окремими актами законодавства України.

Стаття 2. Формування державних замовлень, розміщення поставок продукції для державних потреб і контроль за їх виконанням

1. Кабінет Міністрів України виступає гарантом за зобов'язаннями державних замовників.

2. З метою організації робіт, пов'язаних з формуванням державного замовлення, розміщенням поставок продукції для державних потреб і контролем за їх виконанням Кабінет Міністрів визначає і затверджує:

— державних замовників;

— міністерства, відомства, інші центральні органи державної виконавчої влади, які координують роботу державних замовників щодо розміщення поставок продукції для державних потреб, формують державне замовлення і доводять до державних замовників збалансовані з фінансовими ресурсами обсяги поставок продукції для укладення державних контрактів з виконавцями державного замовлення.

Аналогічну функцію виконують Уряд Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації щодо поставок продукції для забезпечення виконання регіональних програм.

3. Державні замовники:

— здійснюють, виходячи із інтересів держави, вибір

виконавців державного замовлення для укладення з ними державних контрактів шляхом проведення конкурсного відбору;

— укладають з виконавцями державного замовлення державні контракти;

— гарантують виконавцям державного замовлення від імені держави оплату продукції, яка поставляється для державних потреб за умовами, що визначаються державним контрактом.

Державні замовники мають право на договірній основі делегувати частину своїх функцій відповідним підприємствам, установам та організаціям на умовах, що визначаються Кабінетом Міністрів України.

4. Державні замовники забезпечуються Кабінетом Міністрів України фінансовими ресурсами в обсягах, необхідних для повної оплати державного замовлення і є відповідальними за задоволення державних потреб у відповідній продукції.

5. Контроль за виконанням поставок продукції для державних потреб здійснюють державні замовники та центральні органи державної виконавчої влади, зазначені у частині другій статті 2 цього Закону.

6. Порядок формування державних замовлень, розміщення поставок продукції для державних і регіональних потреб, контролю за їх виконанням встановлюється відповідно Кабінетом Міністрів України, Урядом Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями з додержанням вимог цього Закону та інших законодавчих актів України.

7. За рішенням Кабінету Міністрів України державний замовник може вносити необхідні зміни до державного контракту або припиняти його дію згідно з чинним законодавством України.

8. Для виконавців державного замовлення, заснованих повністю або частково на державній власності (державних підприємств, установ та організацій, акціонерних товариств, у статутному фонді яких контрольний пакет акцій належить державі, орендних підприємств, заснованих на державній власності), а також для суб'єктів господарської діяльності України всіх форм власності — монополістів на відповідному ринку продукції, державні замовлення на поставку продукції є обов'язковими, якщо виконання державного замовлення не спричиняє збитків зазначеним виконавцям державного замовлення.

Стаття 3. Стимулювання виконання поставок продукції для державних потреб

1. З метою економічного стимулювання виконання державних замовлень виконавцям можуть надаватися

пільги щодо податку на прибуток, цільові дотації і субсидії, кредити на пільгових умовах, валютні кошти, митні та інші пільги.

Надання пільг здійснюється відповідно до чинного законодавства України.

2. Для підприємств, організацій — постачальників найважливіших видів матеріально-технічних ресурсів у разі необхідності можуть встановлюватися спеціальні квоти (державне бронювання) на обов'язковий продаж цих ресурсів виконавцям державних замовлень, що мають стратегічне значення, пов'язані з підтриманням необхідного рівня обороноздатності країни та її безпеки.

Порядок визначення переліку та обсягів матеріально-технічних ресурсів, що підлягають державному бронюванню, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стаття 4. Відповідальність за невиконання державних контрактів на поставку продукції для державних потреб

1. У разі невиконання або неналежного виконання державного контракту на поставку продукції для державних потреб з винної сторони стягується передбачена контрактом неустойка (штраф, пеня), а також відшкодовуються завдані збитки.

2. У разі необґрунтованої відмови виконавця державного замовлення від укладення державного контракту на поставку продукції для державних потреб у випадках, коли обов'язковість його укладення встановлена цим Законом та при наявності технічних можливостей його виконання, виконавець сплачує державному замовнику штраф у розмірі вартості державного контракту.

3. При невиконанні зобов'язань за державним контрактом виконавець крім сплати неустойки відшкодовує збитки в повному обсязі, які було завдано неналежним виконанням зобов'язань.

Сплата неустойки (штрафу, пені), а також відшкодування збитків у разі неналежного виконання зобов'язань за державним контрактом не звільняють виконавця від виконання державного контракту в натурі.

4. Державний замовник має право відмовитися повністю або частково від оплати продукції, якщо вона не відповідає вимогам щодо якості продукції, встановленим чинним законодавством України та державним контрактом.

5. При невиконанні державним замовником зобов'язань за державним контрактом, а також у випадках, зазначених у частині сьомій статті 2 цього Закону, державний замовник відшкодовує виконавцю державного замовлення завдані йому збитки, включаючи очікуваний і неодержаний прибуток.

У випадках відмови державного замовника від закупівлі продукції, що виготовлена за державним контрактом (крім випадків, зазначених у частині четвертій цієї статті), виконавець державного замовлення реалізує її на свій розсуд, при цьому замовник відшкодовує виконавцю додаткові витрати, пов'язані з реалізацією, а у разі неможливості реалізації продукції — завдані йому збитки, включаючи очікуваний і неодержаний прибуток.

6. Спори, що виникають між державним замовником і виконавцем державного замовлення при укладенні, внесенні змін до державних контрактів у процесі виконання на поставку продукції для державних потреб, а також щодо відшкодування завданих збитків, розглядаються згідно з чинним законодавством України арбітражними судами. Державні замовники та виконавці державних замовлень звільняються від сплати державного мита при поданні позовів до арбітражного суду. При розгляді справи арбітражний суд вирішує питання щодо сплати державного мита у розмірах, передбачених чинним законодавством.

Про зерно

Закон України (проект)

Цей Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи ринку зерна та регулює і гарантує продовольчу безпеку держави.

Закон спрямований на: забезпечення внутрішніх та експортних потреб України у насіннєвому матеріалі; збільшення виробництва зерна і поліпшення його якості; створення та організацію експортного потенціалу зерна; формування вимог до суб'єктів зернового господарства (як резидентів, так і нерезидентів) та на захист прав виробників і споживачів на ринку зерна.

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення основних термінів і понять

У цьому Законі терміни і поняття вживаються у такому значенні:

Державний насіннєвий страховий фонд — фонд сортового і гібридного насіння зернових, зернобобових та круп'яних культур і кукурудзи для забезпечення сортооновлення та сортозаміни у науково обґрунтованих термінах, а також для надання допомоги сільськогосподарським товаровиробникам у разі несприятливих ситуацій;

Державні ресурси зерна — зерно, закуплене за рахунок коштів Державного бюджету України і належить державі;

Зерно — однонасіннієві плоди злакових, зернобобових культур і гречки, які використовуються для харчових, кормових і технічних потреб;

Експортний зерновий потенціал — зернові ресурси, які можуть реалізуватися власниками зерна згідно з розробленими правилами експорту;

Зернове господарство — вид економічної діяльності у державі, який поєднує вирощування зернових культур на зерно для продовольчих цілей, на корми, на насіння із заготівлею зерна, переробкою його підприємствами борошномельно-круп'яної, комбікормової та харчосмакової промисловості з метою раціонального і ефективного використання наявних ресурсів;

Зерно державного резерву — зерно, яке належить державі, обсяги його визначаються Кабінетом Міністрів України; воно є недоторканим і використовується лише для стратегічних потреб держави;

Зерно для технічних потреб — зерно, призначене для виробництва спирту, пива, крохмалю, іншого технічного використання;

Зерно продовольче — зерно, призначене для переробки на харчові продукти для людей;

Зерно товарне — зерно, призначене для продажу;

Зерно фуражне — зерно, призначене для переробки на комбікорми для годівлі худоби і птиці;

Комбікорми — складна суміш очищених та подрібнених до потрібної крупності різноманітних кормових компонентів та біологічно активних речовин, виготовлених за науково обґрунтованими рецептурами, збалансованими за вмістом необхідних для тварин поживних речовин відповідно до особливостей виду тварин;

Насіннєвий матеріал — зерно, зібране з апробованих сортових та гібридних посівів сільськогосподарських культур і призначене для виробництва насіння чи товарного зерна;

Регіональні ресурси зерна — зерно, закуплене за кошти, визначені у бюджетах Автономної Республіки Крим, областей України, міст Києва і Севастополя;

Ринок зерна — сукупність товарно-грошових відносин між продавцями та покупцями зерна і продуктів його переробки, які функціонують згідно з чинним законодавством;

Сертифікат відповідності — документ, виданий уповноваженим (акредитованим) Державним комітетом стандартизації, метрології та сертифікації України,

згідно з правилами державної системи сертифікації, який засвідчує, що харчові продукти і продовольча сировина належним чином ідентифіковані і відповідають вимогам чинних нормативних документів.

Стаття 2. Суб'єкти зернового господарства

До суб'єктів зернового господарства належать: держава в особі уповноважених органів, фізичні та юридичні суб'єкти, які займаються насінництвом, розробкою і впровадженням прогресивних технологій у зернове господарство, виробництвом, закупівлею, зберіганням, переробкою та реалізацією зерна і продуктів його переробки, у тому числі приватні (приватно-орендні) підприємства, селянські (фермерські) господарства, сільськогосподарські підприємства всіх форм власності, машинні технологічні станції, спілки селян, агропромислові об'єднання (концерни, корпорації та асоціації), господарські товариства тощо; елеватори, заготівельні та зернопереробні підприємства, комбікормові заводи, науково-дослідні установи та їх дослідні господарства та інші суб'єкти, які мають право на власність зерна.

Стаття 3. Пріоритетність розвитку зернового господарства

Суб'єктам зернового господарства надається пріоритетне значення у народногосподарському комплексі як основі продовольчої безпеки і стабільного економічного та соціального розвитку держави.

Органи виконавчої влади: сприяють у першочерговому порядку у наданні інвестицій виробникам зерна, заготівельним підприємствам і підприємствам, які виготовляють та обслуговують машини й устаткування для зернового господарства; запроваджують для всіх суб'єктів зернового господарства стимулюючу податкову політику; сприяють заходам щодо встановлення обґрунтованих цін на зерно; розробляють та здійснюють заходи щодо забезпечення своєчасних розрахунків за продане зерно.

Розділ II. ВЛАСНІСТЬ І ПРАВО НА ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ЗЕРНА

Стаття 4. Власники зерна

Власниками зерна в Україні є суб'єкти зернового господарства держави.

Стаття 5. Право суб'єктів зернового господарства на використання власних ресурсів зерна

Суб'єкти зернового господарства вільно застосовують форми і способи продажу зерна, виходячи із економічної і соціальної вигоди. Продаж зерна у державні і

регіональні ресурси, а також при формуванні державного резерву вони здійснюють на договірній основі та конкурсних засадах.

Стаття 6. Право суб'єктів зернового господарства на використання земельних угідь, техніки, технологій, мінеральних добрив та засобів захисту рослин

Суб'єкти зернового господарства, які є власниками земельних угідь або орендарями, вирощують зернові культури, виходячи з економічної доцільності, застосовуючи науково обґрунтовані технології з використанням засобів хімізації, що не завдають шкоди здоров'ю людей та довкіллю.

Забороняється неефективне використання земельних угідь.

Органи виконавчої влади здійснюють підтримку виробників зерна у підвищенні урожайності зернових культур та удосконаленні структури земельних угідь під їх посівами, виходячи з особливостей природно-кліматичних зон України та кон'юнктури продовольчого ринку.

Розділ III. УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ У РЕГУЛЮВАННІ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИКОРИСТАННЯ ЗЕРНА

Стаття 7. Основні засади державної політики у виробництві та використанні зерна

Основними засадами державної політики у виробництві і використанні зерна є:

- підтримка вітчизняних виробників зерна та захист їх інтересів;
- забезпечення першочергових внутрішніх потреб України у насіннєвому, продовольчому, фуражному та технічному зерні;
- використання зерна державних ресурсів у регулюванні цінової кон'юнктури внутрішнього ринку зерна;
- нарощування експортного потенціалу держави;
- стимулювання і впровадження нових науково обґрунтованих, інтенсивних, зберігаючих ресурси та енергоносії технологій вирощування, зберігання, переробки та використання зерна;
- організація контролю за підвищенням якості зерна;
- встановлення відповідальності виробників зерна, переробників, торговельних і заготівельних організацій за невідповідність зерна діючим стандартам і санітарним нормам;
- створення між виробниками і споживачами ефективних економічних механізмів по використанню зерна і продуктів його переробки;

— організація страхування посівів зернових культур і компенсація збитків, завданих виробникам зерна стихійними явищами.

Стаття 8. Повноваження органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо державного регулювання зернового господарства

Кабінет Міністрів України:

- забезпечує формування державних ресурсів і державного резерву зерна та їх використання;
- забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики у зерновому господарстві країни;
- розробляє і забезпечує здійснення загальнодержавних програм розвитку зернового господарства;
- забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності у сферах виробництва, постачання, споживання зерна та продуктів його переробки;
- організовує і забезпечує нормативно-правову базу, ціновий механізм, митне регулювання та квотування у зерновому господарстві.

Центральні органи виконавчої влади:

- розробляють проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань регулювання зернового господарства та ринків зерна, механізмів його функціонування, управління стратегічними запасами зерна та подають їх до Кабінету Міністрів України для прийняття рішення щодо подальшого їх застосування;
- розробляють і реалізують національну та регіональні цільові програми розвитку зернового господарства, контролюють їх виконання;
- у межах своєї компетенції регулюють експортно-імпорتنі операції України на ринку зерна, відносини з міжнародними організаціями, укладають міжнародні договори;
- визначають завдання і порядок дій місцевих органів виконавчої влади у випадках надзвичайних ситуацій і забезпечують потреби окремих регіонів у продовольчому, технічному й фуражному зерні.

Місцеві органи виконавчої влади:

- забезпечують виконання законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України та інших нормативних актів щодо розвитку зернового господарства у регіонах;
- погоджують з органами виконавчої влади заходи щодо регулювання виробництва і використання зерна у регіонах;
- у межах своєї компетенції регулюють відносини між виробниками, споживачами та зарубіжними організаціями на ринку зерна;
- узгоджують з органами виконавчої влади завдання і порядок дій у випадках надзвичайних ситуацій;

— відповідають за формування, зберігання та використання державних і регіональних ресурсів зерна;

— надають відповідним центральним органам виконавчої влади інформацію з виробництва і використання зерна у регіоні, відомості про баланс хлібних ресурсів регіону;

— надають підтримку товаровиробникам в організації виробництва і реалізації зерна, беруть участь у розробці заходів щодо раціонального використання земельних ресурсів під посів зернових культур господарств різних форм власності та сприяють їх виконанню;

— здійснюють контроль за достовірністю даних, поданих виробниками зерна органам державної статистики про площі посіву, урожайність, валовий збір зерна та дотримання порядку ціноутворення;

— відповідають за забезпечення населення продуктами переробки зерна, хлібобулочними, круп'яними, макаронними виробами та їх якість;

— вносять пропозиції щодо необхідності будівництва об'єктів зберігання і переробки зерна.

Стаття 9. Державне регулювання внутрішнього ринку, експорту та імпорту зерна

Державне регулювання внутрішнього ринку, експорту та імпорту зерна здійснюється згідно з чинним законодавством і спрямовується на надання пріоритету вітчизняним товаровиробникам.

Координуючі функції держави щодо єдиної політики наповнення внутрішнього ринку, експорту та імпорту зерна покладаються на Кабінет Міністрів України.

Державне регулювання внутрішнього ринку, експорту та імпорту зерна здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади в Автономній Республіці Крим, областях, у містах Києві та Севастополі в межах своєї компетенції шляхом:

— використання зерна з державних ресурсів для забезпечення стабільності цін на внутрішньому ринку зерна;

— формування необхідної інфраструктури аграрного ринку, в тому числі товарних бірж, оптових ринків, агро-торгових домів, аукціонів, ярмарків, заготівельних кооперативів, підприємств фірмової торгівлі, яка б забезпечувала виробництво, реалізацію зерна і продуктів його переробки всіх секторів агропромислового виробництва та постачання їм необхідних матеріально-технічних ресурсів і сировини;

— удосконалення механізму функціонування біржового товарного ринку зерна;

— квотування;

— стимулювання розширення експорту зерна;

— тарифного та нетарифного регулювання експорту й імпорту зерна з поступовим переходом на тарифне.

Державна митна служба за погодженою формою щомісячно надає Кабінетові Міністрів України, Міністерству економіки України та Міністерству аграрної політики України інформацію про експорт і імпорт зерна.

Стаття 10. Експорт та імпорт зерна

З метою захисту інтересів власного виробника держава обмежує імпорт видів зерна, яке виробляється в країні, а також експорт видів зерна, яке виробляється в недостатніх обсягах, шляхом тарифного та нетарифного регулювання.

Порядок експорту і імпорту зерна та насінневого матеріалу визначається Кабінетом Міністрів України.

Зерно та насінневий матеріал, які ввозяться в Україну і підлягають митному контролю, повинні бути повернені за межі України, якщо відмовлено у документальному підтвердженні їхньої якості та безпеки.

Міністерство аграрної політики України забезпечує маркетингові дослідження світового ринку зерна, світового досвіду операцій експорту та імпорту зерна.

Експорт зерна за державними контрактами здійснюється на конкурсній основі за наявності сертифікатів якості зерна та зареєстрованих контрактів.

Контроль за додержанням порядку ввезення зерна і насінневого матеріалу на територію України та його експорту здійснюється митною службою.

Митне оформлення для використання на території України імпортного зерна та насінневого матеріалу дозволяється лише за наявності:

— сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання в Україні іноземного сертифіката, виданого у державній системі сертифікації УкрСЕПРО органом, уповноваженим (акредитованим) Державним комітетом стандартизації, метрології і сертифікації України;

— карантинного дозволу.

Контроль за дотриманням карантинних вимог при експорті та імпорті зерна і продуктів його переробки здійснюється згідно із Законом України "Про карантин рослин", а за якістю зерна і продуктів його переробки — Державною хлібною інспекцією, насіння — Державною насінневою інспекцією. Радіологічний і ветеринарний контроль здійснюють відповідні структурні підрозділи Міністерства аграрної політики України та його органи.

Стаття 11. Фінансове забезпечення

Фінансове забезпечення виробництва, збереження та переробки зерна здійснюється за рахунок власних коштів виробників і переробників зерна, кредитів банків,

позичок державного і місцевих бюджетів, іноземних інвестицій та залучення інших джерел фінансування.

Комерційні та інші банки на договірних умовах провадять кредитно-розрахункове, касове та інші види банківського обслуговування сільськогосподарських підприємств.

Стаття 12. Наукове та інформаційне забезпечення

Для координації наукових досліджень у зерновому господарстві міністерства і відомства аграрного профілю розробляють і затверджують у встановленому порядку довгострокові цільові державні та регіональні програми наукових робіт із селекції, насінництва, технологій вирощування зернових культур, зберігання, переробки й раціонального використання зерна, охорони праці і довкілля, пожежної безпеки і вибухозахисту об'єктів зернового господарства.

За результатами наукових досліджень Міністерство аграрної політики України та Українська академія аграрних наук забезпечують розповсюдження і організацію впровадження досягнень науково-технічного прогресу через біржі наукової продукції, виставки та ярмарки, експериментальні бази науки, виробничі та науково-виробничі об'єднання тощо.

З метою забезпечення сільськогосподарських товаровиробників прогнозною інформацією про стан і розвиток зернового господарства при Міністерстві аграрної політики України створюються системи комп'ютерного інформаційного обміну та аналітичний центр з проблем зернового ринку, які діють на умовах господарського розрахунку.

Розділ IV. ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ РЕСУРСІВ ЗЕРНА

Стаття 13. Мета формування державних ресурсів зерна

Державні ресурси зерна повинні гарантувати забезпечення продовольчої безпеки України.

Державні ресурси зерна формуються для потреб внутрішніх споживачів, на утримання Збройних Сил України, правоохоронних органів, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту населення та інших державних потреб, а також для створення необхідного державного резерву.

Запас зерна державного матеріального резерву формується з метою забезпечення стратегічних потреб держави та державної підтримки окремих галузей народного господарства, підприємств, установ і організацій з метою стабілізації економіки у разі тимчасо-

вих порушень термінів постачання важливих видів сировини і паливно-енергетичних ресурсів, продовольства, виникнення диспропорцій між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку, дотацій регіонам на випадок надзвичайних ситуацій і гуманітарної допомоги. Використання зерна з державного резерву здійснюється згідно з постановами Кабінету Міністрів України.

Стаття 14. Визначення обсягів та порядок формування і використання державних ресурсів зерна

Обсяг потреб у зерні для державних ресурсів визначається щороку у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті Кабінетом Міністрів України, за поданням Міністерства економіки України та Міністерства аграрної політики України.

Порядок формування і використання державних ресурсів зерна, державного насінневого страхового фонду, державного експортного потенціалу визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства аграрної політики України, інших центральних органів виконавчої влади.

Державний насінневий страховий фонд створюється в обсязі, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Розділ V. ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ЗЕРНА

Стаття 15. Мета та порядок формування, фінансування і використання регіональних ресурсів зерна

Регіональні ресурси зерна формуються для забезпечення населення регіонів борошном, крупами та хлібобулочними виробами, підтримки кормами тваринницьких і птахівничих господарств різних форм власності за рахунок коштів місцевих бюджетів, а також позабюджетних джерел.

Порядок формування, фінансування та використання регіональних ресурсів зерна визначається Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською і Севастопольською міськими державними адміністраціями.

Розділ VI. ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Стаття 16. Ціноутворення і цінове регулювання

Ціни на зерно є вільними і формуються на ринкових засадах з урахуванням співвідношення попиту і пропозицій.

Орієнтиром для визначення цін при укладанні угод є біржові ціни на зерно, які встановлюються з урахуванням його якості, попиту і пропозицій. З метою держав-

ної фінансової підтримки суб'єктів зернового господарства держава може встановлювати нижній гарантований рівень ціни на зерно з урахуванням рівня витрат на його виробництво та світових цін.

Стаття 17. Ринок зерна і його регулювання

Держава здійснює регулювання ринку зерна через систему правових, організаційно-економічних заходів, створюючи рівні умови всім суб'єктам господарювання та підприємництва.

Основними принципами організації ринку зерна є:

- вільний рух зерна;
- розширення мережі незалежних (немонополізованих) оптових ринків, зернових бірж, агроторгових домів, оптових складів-ринків;
- організація та інтеграція учасників виробництва, переробки та збуту зерна.

Продаж зерна через аграрні біржі може поєднуватися з укладанням угод на придбання сільськогосподарськими товаровиробниками матеріально-технічних ресурсів.

Продаж зерна і зернопродуктів на експорт здійснюється переважно через біржовий ринок України і відкриті тендери.

Розділ VII. ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ВИРОБНИЦТВА І ПЕРЕРОБКИ ЗЕРНА

Стаття 18. Визначення витрат і компенсації

Держава здійснює підтримку виробників зерна шляхом бюджетного фінансування державних програм розвитку сільськогосподарського виробництва.

Для страхування ризиків під час здійснення експортних операцій із зерном та продуктами його переробки, а також з використанням іноземних кредитів та інвестицій, пов'язаних з виробництвом і переробкою зерна, створюється спеціалізована система страхування за участю державного та приватного капіталу.

Фінансова підтримка виробників насіння, науково-дослідних установ, сортовипробувальних станцій та часткова компенсація сільськогосподарським товаровиробникам сортових надбавок за придбане ними елітне насіння здійснюється в сумах, передбачених бюджетом на підтримку селекції у рослинництві та за рахунок державного насінневого страхового фонду.

З метою надання виробникам зерна пільгових (товарних) кредитів держава організовує і підтримує систему застави зерна. Застава зерна здійснюється згідно із Законом України "Про заставу".

Умови щодо надання послуг з приймання, очищення, сушіння, зберігання та переробки власного зерна това-

ровиробників на елеваторах, заготівельних, переробних підприємствах галузі хлібопродуктів визначаються за домовленістю сторін при укладанні угод.

Суб'єкти зернового господарства забезпечують підвищення ефективності роботи елеватора (хлібоприймального підприємства) з метою здешевлення його послуг збільшенням обсягів зерна для зберігання і переробки на давальницьких умовах.

Витрати заготівельних і переробних підприємств, пов'язані з прийманням і зберіганням зерна та продуктів його переробки державного резерву, відшкодовуються Державною акціонерною компанією по матеріальних резервах відповідно до Закону України "Про державний матеріальний резерв".

Стаття 19. Надання натуральних насінневих позик

Для подолання впливу на зернове господарство наслідків стихійного лиха, інших несприятливих ситуацій за рахунок наявного насіння державних ресурсів та заборгованості сільськогосподарських товаровиробників за отримані насінневі позик формується Державний насінневий страховий фонд у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Насіння із зазначеного фонду у вигляді натуральних позичок надається на визначений термін сільськогосподарським підприємствам, фермерським господарствам та іншим суб'єктам зернового господарства, які зазнали збитків від стихійного лиха і несприятливих ситуацій. Позички повертаються насінням, продовольчим зерном або коштами за цінами, що встановлюються на біржових торгах України за спотовими контрактами на момент погашення позички з урахуванням сортових націнок.

Розділ VIII. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ВИРОБНИЦТВА І ВИКОРИСТАННЯ ЗЕРНА

Стаття 20. Державні органи контролю зернового виробництва

Державний контроль та інформаційне забезпечення виробництва і використання зерна здійснюють у межах своєї компетенції Міністерство аграрної політики України, Державний комітет статистики України, Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України та місцеві органи виконавчої влади.

Стаття 21. Якість зерна

Якість зерна, сортового і гібридного насіння, що надходить у державні та регіональні ресурси, Державній акціонерній компанії по матеріальних резервах або реалізується на внутрішньому ринку та поза межами дер-

жави, повинна відповідати діючим державним стандартам та іншим відповідним нормативним актам. В обумовлених випадках застосовуються: Закон України "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини", Закон України "Про насіння", внутрішні та міжнародні договори.

Зерно та насінневий матеріал підлягають в установленому чинним законодавством порядку сертифікації на відповідність їх вимогам нормативних документів.

Стаття 22. Контроль за якістю, зберіганням і раціональним використанням зерна

Державний контроль за якістю зерна при його збиранні, заготівлі, зберіганні, переробці, реалізації, проведенні експортно-імпортних операцій та використанні покладається на Державну хлібну інспекцію та її підрозділи в Автономній Республіці Крим і областях України, Державну акціонерну компанію по матеріальних резервах, Міністерство охорони здоров'я України.

Контроль за дотриманням вимог якості насінневого матеріалу покладається на Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України і Державну насінневу інспекцію.

Стаття 23. Експертне визначення якості зерна

Експертне визначення якості продовольчого і фуражного зерна провадиться стандартними методами Державною хлібною інспекцією та акредитованими у державній системі сертифікації УкрСЕПРО випробувальними лабораторіями.

Розділ ІХ. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Стаття 24. Міжнародне співробітництво у сфері дії Закону

Міжнародне співробітництво України у сфері дії Закону здійснюється:

— участю суб'єктів зернового господарства у діяльності міжнародних організацій, уніфікацією нормативів і вимог щодо використання зерна і продуктів його переробки, добрив, засобів захисту сільськогосподарських культур від збудників хвороб і шкідників та методик і технологій їх застосування;

— погодженням з іншими державами, при потребі, законодавства у галузі насінництва та виробництва зерна;

— міждержавним обміном науково-дослідною та виробничою інформацією про стан насінництва і зернового виробництва.

Стаття 25. Міжнародні договори

Якщо міжнародним договором України (згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України) встановлені правила, які відрізняються від передбачених законодавством про зерно, то застосовуються правила міжнародного договору.

Розділ Х. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНУ. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 26. Відповідальність юридичних і фізичних осіб

Юридичні та фізичні особи, які є суб'єктами зернового господарства і винні в порушенні цього Закону, несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

Стаття 27. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. До приведення законів України, інших нормативно-правових актів у відповідність із нормами цього Закону вони застосовуються у частині, що не суперечить цьому Закону.

3. Кабінету Міністрів України у місячний термін після опублікування цього Закону:

— підготувати та подати до Верховної Ради України пропозиції щодо внесення змін до законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям цього Закону;

— привести свої рішення у відповідність із цим Законом;

— розробити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;

— забезпечити підготовку і прийняття відповідними міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України нормативно-правових актів, передбачених цим Законом, а також перегляд і скасування тих нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки

Указ Президента України від 3 грудня 1999 р., № 1529 (ВИТЯГ)

З метою забезпечення реалізації державної аграрної політики, прискорення реформування та розвитку аграрного сектора економіки на засадах приватної власності, відповідно до частини четвертої статті 13 та

керуючись статтею 102 Конституції України **постановляю:**

1. Кабінету Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним та Севасто-

польській міській державним адміністраціям здійснити організаційні заходи щодо:

а) реформування протягом грудня 1999 — квітня 2000 року колективних сільськогосподарських підприємств на засадах приватної власності на землю та майно шляхом:

— забезпечення всім членам колективних сільськогосподарських підприємств права вільного виходу з цих підприємств із земельними частками (паями) і майновими паями та створення на їх основі приватних (приватно-орендних) підприємств, селянських (фермерських) господарств, господарських товариств, сільськогосподарських кооперативів, інших суб'єктів господарювання, заснованих на приватній власності (далі — приватні формування). Це право, гарантоване частиною другою статті 14 Конституції України, не може бути обмежено рішеннями загальних зборів членів колективних сільськогосподарських підприємств або будь-якими іншими рішеннями;

— сприяння керівникам і спеціалістам колективних сільськогосподарських підприємств, що реформуються, у реорганізації зазначених підприємств і створенні на їх базі приватних формувань;

— запровадження обов'язкового укладання підприємствами, установами, організаціями, які використовують землю для сільськогосподарських потреб, договорів оренди земельної частки (паю), майнового паю з власниками цих часток, паїв з виплатою орендної плати у натуральній або грошовій формах;

— забезпечення встановлення сторонами договору оренди земельної частки (паю) розміру плати за її оренду на рівні не менше одного відсотка визначеної відповідно до законодавства вартості орендованої земельної частки (паю); збереження, по можливості, цілісності господарського використання приватними формуваннями землі та майна колишніх колективних сільськогосподарських підприємств на основі оренди земельних часток (паїв) і майнових паїв у групі власників цих часток, паїв;

— запровадження спрощеного порядку реєстрації договорів оренди земельної частки (паю) та майнового паю органами місцевого самоврядування;

— виділення єдиним масивом земельних ділянок групі власників земельних часток (паїв), яка звернулася із заявами про відведення земельних ділянок в натурі, з метою спільного використання або надання в оренду цих ділянок;

— забезпечення суворого додержання встановленого порядку відведення в натурі земельних ділянок

власникам земельних часток (паїв) у разі їх виходу з колективних сільськогосподарських підприємств;

— зменшення вартості виготовлення документів, необхідних для одержання державного акта на право приватної власності на землю, для осіб, що виявили бажання одержати такий акт за плату, до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

— передачі окремих будівель, споруд, техніки, робочої і продуктивної худоби, птиці, знарядь праці тощо членам колективних сільськогосподарських підприємств — власникам земельних часток (паїв), які подали в установленому порядку заяву про відведення земельної ділянки в натурі, у рахунок погашення належних їм майнових паїв;

б) підтримки розвитку особистих підсобних господарств громадян та селянських (фермерських) господарств шляхом: надання громадянам, яким у встановленому порядку із земель колективного сільськогосподарського підприємства відведено земельні ділянки в натурі на основі земельної частки (паю), можливості розширювати особисті підсобні господарства без створення юридичної особи за рахунок цих ділянок, а також одержаних при виході з зазначених підприємств майнових паїв;

— реалізації громадянами та селянськими (фермерськими) господарствами права вільного викупу земельних ділянок, що надані їм у користування (понад норму, яка приватизується безкоштовно), за ціною не нижче визначеної в установленому порядку грошової оцінки землі; створення поблизу населених пунктів із земель запасу та резервного фонду громадських пасовищ для випасання худоби;

— створення селянами та суб'єктами господарювання обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій;

в) забезпечення протягом 2000—2002 років видачі в установленому порядку державних актів на право приватної власності на землю усім бажаючим власникам сертифікатів на право на земельну частку (пай);

г) участі на конкурсних засадах сільськогосподарських підприємств, заснованих на приватній власності, у виконанні державних програм, фінансування яких здійснюється за рахунок бюджетних коштів;

д) прискорення у 2000 році формування необхідної інфраструктури аграрного ринку, в тому числі товарних бірж, оптових ринків, агроторгових домів, аукціонів, ярмарків, заготівельних кооперативів, підприємств фірмової торгівлі тощо, яка б забезпечувала заготівлю і реалізацію продукції всіх секторів агропромислового виробництва та постачання їм необхідних матеріально-технічних ресурсів та сировини.

2. Запровадити на національних та регіональних каналах телебачення і радіомовлення, у газеті "Урядовий кур'єр", друкованих виданнях, засновниками яких є Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Севастопольська міська та районні державні адміністрації, постійне висвітлення питань здійснення аграрної реформи в Україні, в тому числі реалізації положень цього Указу, а також ведення відповідних програм аграрної тематики.

3. У ході реалізації положень цього Указу, інших актів Президента України щодо реформування колективних сільськогосподарських підприємств та створення приватних (приватно-орендних) сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств, господарських товариств, сільськогосподарських кооперативів, інших суб'єктів господарювання, які засновуються на приватній власності, а також

під час укладення договорів оренди земельних часток (паїв) виходити з того, що сертифікат на право на земельну частку (пай) є правовстановлюючим документом, що засвідчує право володіти, користуватися та розпоряджатися зазначеною часткою.

4. Кабінету Міністрів України:

— розробити та запровадити, починаючи з 2000 року, порядок відображення в балансах сільськогосподарських підприємств вартості землі, що перебуває у їх власності, в обліку — площі орендованої землі, у собівартості сільськогосподарської продукції — орендної плати, а також удосконалити статистичну звітність щодо діяльності господарств приватного сектора;

— забезпечити у двомісячний строк підготовку та прийняття в установленому порядку нормативно-правових актів, що впливають з цього Указу.

1.4.3. Коментар

У приведених вище документах викладені положення та заходи, які певною мірою визначають основні законодавчо-правові рамки і нормативи розвитку зерновиробництва та ринку зерна в Україні. Вони узгоджуються з сучасними умовами ринкової економіки і частково розраховані на перспективу.

Зокрема, слід відмітити Закони України "Про насіння" та "Про охорону сортів рослин". Вони містять основні положення, що регулюють виробництво, реалізацію та використання насіння і садівного матеріалу сільськогосподарських культур, на які затверджені Державні стандарти, а також правові відносини між виробниками і споживачами насіння, охорону прав обох сторін.

Чітко означені категорії насіння: оригінальне, елітне, репродуктивне. Такий підхід дозволяє орієнтуватися в обсягах виробництва та цінах посівного матеріалу. Сформульовані положення про систему ведення насінництва, оборот насіння, державний контроль у насінництві, авторські права на сорт, відповідальність за порушення закону, міжнародні відносини в насінницькій галузі та ін.

Указ Президента України від 18.01.95 р. "Про реформування аграрних відносин" окреслив заходи щодо становлення біржового ринку сільськогосподарської продукції", а постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.96 р. "Про утворення Державної акціонерної компанії "Хліб України" започаткувала реформування існуючої державної системи заготівель зерна та зміну структури зернового ринку. Розпочався процес акціонування та приватизації матеріальної бази хлібоприймальних підприємств, елеваторів.

У 1998 р. було ліквідоване державне замовлення як форма закупівель зерна в державні ресурси.

Закон України "Про фіксований сільськогосподарський податок" передбачає значне спрощення податкової системи для виробників сільськогосподарської продукції, пов'язує розмір податку з природною родючістю земельних угідь, орієнтуючи землекористувачів на ефективне господарювання.

Закон України "Про списання та реструктуризацію податкової заборгованості платників податків — цукрових заводів (комбінатів) за станом на 1 січня 1998 року та сільськогосподарських підприємств за станом на 1 січня 1999 року" спрямований на послаблення фінансового тиску на виробників сільськогосподарської продукції та цукрових заводів, що стане важливою передумовою стабілізації аграрної та цукрової галузей АПК.

Корисною для суб'єктів зернового ринку (виробників зернопродукції та покупців) стало запровадження нових Держстандартів на пшеницю і ячмінь (ДСТУ 3768-98 та ДСТУ 3769-98), розроблених у відповідності з п. 5 постанови Кабінету Міністрів України від 24.09.97 р. "Про подальший розвиток ринку зерна в Україні". На відміну від старого стандарту, у новому характеристика класів м'якої пшениці поряд з іншими показниками передбачає процентний вміст білка, наприклад, м'яка пшениця III класу якості повинна мати вміст білка не менше 12 %. Це дозволяє здійснювати сертифікацію зерна, спрямованого на експорт, в наближеному до зарубіжних стандартів варіанті.

Певне практичне значення для розвитку зернової галузі на наступні роки має затверджена спільним Нака-

зом Міністерства агропромислового комплексу, Української академії аграрних наук та Державної акціонерної компанії "Хліб України" програма "Зерно України". Вона охоплює 1998—2005 роки та окреслює науково обґрунтовані заходи, спрямовані на поліпшення організаційно-технологічних умов розвитку зернового господарства для забезпечення зерном в повному обсязі внутрішніх потреб держави та нарощування обсягів його експорту.

Для стабільності національної економіки України та благополуччя народу зернові ресурси значать не менше, ніж енергоресурси. Частка України в світовому виробництві зернових і зернобобових культур в 1990 р. становила 2,5 %, а в наступні роки вона скоротилась майже вдвічі. Не випадково на різних рівнях влади приймаються документи з метою гарантувати певні обсяги валового виробництва, товарних фондів, достатню якість зернопродукції. Проте вони не в однаковій мірі впливають на практичне вирішення справ у цій галузі для сільськогосподарського виробництва. Валове виробництво зерна катастрофічно зменшується, падає врожайність, втрачаються позиції на зерновому зарубіжному ринку, насамперед на ринках країн СНД. Недопустимо знижується рентабельність зернопродукції: 1996 р. — 63,5 %, 1997 р. — 37 %, 1998 р. — 1,1 %.

Виробники зерна не мають можливості відшкодувати галузеві витрати виручкою від реалізації зерна, вони недостатньо інформовані щодо очікуваної кон'юнктури ринку — його наповнення, активності попиту, можливого руху цін. Невідома їм і поведінка держави в проведенні закупівель зерна з урожаю 1999 року.

Подібну ситуацію, на наш погляд, можна пояснити такими причинами:

- некомплексним підходом до вирішення глобальних проблем зернової галузі, в тому числі проблеми формування цін;

- короткотерміновим характером дії багатьох документів, які передбачають вирішення поточних питань і не забезпечують стабільної визначеності в цих же проблемах на наступний рік;

- недостатньою виконавчою дисципліною центральних відомчих органів та місцевих органів виконавчої влади по забезпеченню чіткої реалізації законів, указів, постанов, що стосуються різнобічного стимулювання інтенсивного розвитку зернової галузі.

Наприклад, в постановах Кабінету Міністрів України неодноразово наголошувалося, що закупівля зерна для державних потреб здійснюється, як правило, через біржу. Однак вже кілька років, в тому числі і в 1999 р., продовжується практика формування зернових фондів для

державних потреб за допомогою товарного кредиту, тобто завчасно наданих виробникам зерна матеріально-технічних ресурсів. При цьому еквіваленти обміну ресурсів на зерно (як правило, пшеницю) повідомляються з запізненням, іноді напередодні збирання урожаю. Такі ресурси, як пальне, мінеральні добрива поставляються не завжди своєчасно та в запланованих обсягах. Не випадково, що виробники зерна все більше погоджуються на продаж (обмін) зерна за бартерними умовами.

Залишається невиконаним ряд положень Постанови Кабінету Міністрів України "Про подальший розвиток ринку зерна в Україні" від 24.09.97 р., № 1062. Так, згідно з п. 3 вказаної постанови, передбачено задіяти Державний інтервенційний фонд стабілізації зернового ринку України в обсязі 600 тис. тонн. Проте в кінці 1997 р. фонд було ліквідовано і до цього часу він не поповнюється, хоча міг би бути ефективним важелем регулювання ринкових цін на зерно. Не в повній мірі виконано п. 6 цієї постанови про організацію систематичного оперативного забезпечення продавців і покупців зерна інформацією щодо попиту, пропозиції, рівня поточних і прогнозних цін на внутрішньому і зовнішньому ринках. До виробників зерна така інформація не доходить. Статистичні органи готують періодичну (щомісячну) інформацію про обсяги реалізації і ціни в цілому на зерно, тоді як на ринку пропонується товар конкретний — пшениця, жито, ячмінь, кукурудза. Лише за підсумками року інформація подається в розрізі культур.

По окремих провідних питаннях зернової галузі законодавчо-нормативна база вкрай недостатня. До таких питань, на наш погляд, належать:

- проблеми ціноутворення на зерновому ринку, паритетність цінового обміну та страхування виробників зерна від надмірного спаду ринкових цін та збитковості галузі;

- розвиток комбікормової промисловості;

- гарантоване забезпечення зернової галузі засобами захисту рослин;

- упорядкування бази зберігання та сертифікації зерна.

Було б доцільним прийняти Закон України "Про зернові ресурси", в якому чітко визначити на ближчу і більш віддалену перспективу основні законодавчо-правові, економічні, науково-організаційні підвалини високоінтенсивного зернового господарства України та становлення сучасного ринку зерна і хлібопродуктів.

Зінаїда Ніколаєва,

к.е.н., співробітник Інституту аграрної економіки УААН

1.5. Ресурсне забезпечення виробництва зернових

1.5.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регламентують ресурсне забезпечення виробництва зернових

ЗАКони України

"Про пестициди і агрохімікати" від 2 березня 1995 р.

"Про захист рослин" від 14 жовтня 1998 р.

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про умови забезпечення мінеральними добривами потреб сільського господарства під урожай 1998 року" від 3 вересня 1997 р., № 977

"Про заходи щодо підготовки до проведення весняно-польових робіт у 1998 році" від 29 грудня 1997 р., № 1476

"Про умови забезпечення сільськогосподарських товаровиробників пально-мастильними матеріалами у 1998 році" від 24 січня 1998 р., № 77

"Про проведення розрахунків з оптовими постачальниками за відвантажені сільськогосподарським товаровиробникам мінеральні добрива" від 5 травня 1998 р., № 598

"Про забезпечення акціонерною холдинговою компанією "Укрнафтопродукт" сільськогосподарських товаровиробників нафтопродуктами у 1998 році" від 27 червня 1998 р., № 957

"Про заходи щодо виробництва і постачання сільськогосподарським товаровиробникам мінеральних добрив та засобів захисту рослин під урожай 1999 року" від 27 липня 1998 р., № 1158

"Механізм забезпечення агропромислового виробництва пально-мастильними матеріалами на 1999 рік", додаток до постанови КМУ від 27 липня 1998 р., № 1161

"Про забезпечення зворотного викупу векселів Державної акціонерної компанії "Хліб України" від 8 вересня 1998 р., № 1395

"Про заходи щодо стабілізації сільськогосподарського виробництва" від 18 вересня 1998 р., № 1461

"Про проведення розрахунків Державною акціонерною компанією "Хліб України" за мінеральні добрива, одержані від торговельно-енергетичної компанії "Ітера-Україна" від 18 грудня 1998 р., № 2002

1.5.2. Використання добрив і хімічних засобів захисту рослин в зерновиробництві

В сукупності нерозв'язаних проблем, які зумовили негативні тенденції в зерновиробництві, першочерговою є проблема забезпечення галузі матеріально-технічними ресурсами (техніка і запчастини, пально-мастильні матеріали, мінодобрива і хімічні засоби захисту рослин, високоякісне насіння).

Внесення добрив. За даними 1997 р., з розрахунку на 1 га орної землі в світі вносять 100 кг мінеральних добрив,

у тому числі в середньому в Японії — 386 кг, Великій Британії — 330 кг, Китаї — 290 кг, Франції — 277 кг, Німеччині — 241 кг, Італії — 222 кг, США — 114 кг, Україні — 27 кг. У країнах з розвиненим землеробством і тваринництвом основну частину добрив вносять під зернофуражні, кормові і білкові культури. Кормові культури відрізняються особливою чутливістю до добрив. Так, при оптимальному співвідношенні елементів живлення внесення 1 кг N, P, K

Табл. 1. Внесення мінеральних добрив на 1 га орної землі у світі і в окремих країнах, кг

Країна	Роки											
	1980	1985	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	
У світі, всього	80	87	96	97	106	99	99	89	94	98	100	
Україна	112	153	163	136	136	95	24	29	28	26	27	
Білорусія	252	321	380	376	370	371	—	94	87	126	119	
Болгарія	205	213	193	195	195	195	112	55	41	49	46	
Велика Британія	319	367	359	350	350	351	343	348	343	364	330	
Італія	187	168	174	151	160	160	220	228	227	220	222	
Казахстан	17	31	29	30	30	30	8	4	4	4	4	
Канада	44	55	47	47	48	50	47	53	56	59	60	
Китай	153	167	262	265	265	260	319	215	283	291	290	
Німеччина	480	426	411	384	420	400	258	246	239	238	241	
Польща	244	222	248	210	210	210	79	102	107	112	114	
Росія	68	96	96	83	85	85	32	12	13	15	13	
Румунія	113	129	119	120	120	121	49	42	42	45	34	
США	113	106	109	116	116	116	140	109	113	115	114	
Угорщина	262	253	246	246	245	245	71	60	77	95	89	
Франція	309	297	314	319	320	320	309	257	269	277	277	
Японія	429	391	419	418	420	420	430	449	420	399	386	

Табл. 2. Внесення мінеральних добрив в Україні, тис. т поживних речовин

Роки	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 в % до:	
										1990	1997
Області											
АР Крим	122,6	127,0	74,3	47,5	29,3	23,4	14,4	16,5	17,1	14,0	103,4
Вінницька	272,1	253,6	208,8	131,0	83,0	95,3	45,3	49,4	41,2	15,2	83,5
Волинська	151,6	159,1	125,9	80,0	57,1	51,1	18,4	19,7	18,6	12,3	94,5
Дніпропетровська	171,8	155,5	104,3	101,6	59,0	37,8	34,0	34,6	33,1	19,3	95,6
Донецька	147,8	145,1	77,5	44,5	27,6	22,7	17,8	18,3	18,4	12,4	100,3
Житомирська	186,9	205,7	181,9	112,0	53,9	45,4	33,2	24,5	25,6	13,7	104,7
Закарпатська	45,3	55,9	43,7	12,5	11,7	6,9	3,6	2,7	2,6	5,7	95,9
Запорізька	151,6	133,7	70,8	42,6	26,1	15,4	16,8	19,3	16,8	11,1	87,0
Івано-Франківська	79,4	74,7	49,4	37,6	22,9	16,9	8,6	9,1	11,1	13,9	121,4
Київська	254,8	263,4	200,7	143,1	74,1	50,9	28,8	24,4	29,9	11,7	122,2
Кіровоградська	167,8	174,0	108,9	43,5	31,2	21,0	9,7	12,1	9,1	5,4	75,0
Луганська	109,3	98,0	57,1	46,3	36,9	25,4	12,7	14,7	13,8	12,6	94,0
Львівська	183,0	203,2	163,1	99,8	66,3	50,1	23,3	24,6	23,6	12,9	96,0
Миколаївська	142,5	147,5	64,9	35,8	20,2	15,2	6,7	7,7	7,9	5,6	102,5
Одеська	179,2	172,0	107,1	45,0	38,8	24,6	17,4	20,4	34,4	19,2	168,4
Полтавська	203,1	178,5	117,2	81,9	49,1	34,6	16,8	17,6	12,3	6,0	69,9
Рівненська	155,8	160,8	119,0	77,6	43,3	34,9	20,8	24,2	26,1	16,7	107,7
Сумська	185,5	190,7	140,2	115,4	54,7	40,7	31,8	30,6	20,5	11,0	66,9
Тернопільська	178,1	166,3	130,0	76,7	60,3	61,0	27,4	22,9	24,9	14,0	108,6
Харківська	265,2	278,2	242,5	212,9	73,8	40,0	21,5	30,9	17,7	6,7	57,2
Херсонська	197,7	223,5	128,4	81,6	60,6	31,7	20,2	45,1	21,2	10,7	47,1
Хмельницька	199,6	198,5	140,4	106,1	67,4	62,2	37,7	39,4	43,2	21,6	109,6
Черкаська	187,0	178,7	128,7	94,9	53,8	40,1	30,6	28,1	23,7	12,7	84,5
Чернівецька	68,9	62,3	47,7	40,3	19,5	11,3	8,1	9,4	7,5	10,8	79,2
Чернігівська	235,0	224,6	166,1	111,2	41,6	35,3	19,3	16,0	14,2	6,1	88,9
Всього	4241,6	4230,5	2998,6	2021,4	1162,2	893,9	524,7	562,2	514,3	12,1	91,5

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Табл. 3. Динаміка основних агрохімічних робіт по підвищенню родючості ґрунтів

Роки	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 в % до:	
										1990	1997
Внесення органічних добрив:											
— всього, млн. т	257,1	225,2	188,1	174,8	130,4	119,5	80,6	64,1	46,7	18,1	72,8
— в розрахунку на 1 га посівної площі, т	8,6	—	6,9	6,4	4,6	4,0	3,2	2,5	1,9	22,1	76,0
Внесення мінеральних добрив у поживній речовині:											
— всього, тис. т	4241,6	4230,5	2998,6	2021,4	1162,2	893,9	524,7	562,2	514,3	12,1	91,5
— з розрахунку на 1 га посівної площі, кг	141	—	109	74	34	33	21	22	21	15	95
Вапнування кислих ґрунтів, тис. га	1439,0	1356,1	1057,0	465,7	288,3	286,6	139,1	34,7	32,7	2,3	94,2
Гіпсування солонцевих ґрунтів, тис. га	304,7	226,1	135,9	75,8	42,0	18,1	10,8	7,3	4,1	1,3	56,2

під зернові забезпечує приріст у 5 корм. од. Прирости врожаю при цьому, зокрема, становлять: зерна озимої пшениці — 4,1 кг, зерна кукурудзи — 4,3 кг. Удобрене орне поле забезпечує в 1,5—1,7 раза більшу окупність кормовими культурами порівняно з іншими.

Нова концепція розвитку землеробства передбачає докорінні зміни в хімізації, перехід на виробництво екологічно безпечних мінеральних добрив і засобів захисту рослин, суворо дозованого застосування їх на основі агрохімічного і фітосанітарного моніторингу, забезпечення підвищеної їх віддачі і санітарно-гігієнічної якості продукції завдяки оновленню асортименту, засобів і способів їх застосування.

Досвід інтенсифікації землеробства свідчить: збільшення доз мінеральних добрив повинно в кілька разів (мінімально в 3—5 разів) перевищувати бажаний приріст продуктивності землеробства або пасовищного господарства. З огляду на розрахунок на душу населення сьогодні в середньому необхідно вносити мінімум 30 кг N, P, K в рік при широкому використанні місцевих органічних добрив, вапнуванні кислих ґрунтів і гіпсуванні солонців та інших лужних ґрунтів. Тільки з урахуванням цих важливих факторів можна забезпечити загальне підвищення врожайності різних культур у 2—3 рази. За прогнозними розрахунками, наприкінці цього століття у світі буде вноситись щорічно понад 220 млн. т мінераль-

Табл. 4. Внесення мінеральних добрив на 1 га посівної площі, кг поживних речовин

Роки	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 в % до:	
								1990	1997
Області								1990	1997
АР Крим	106	42	10	2	14	17	19	17,9	111,8
Вінницька	171	87	48	63	32	34	30	17,5	88,2
Волинська	241	142	92	80	35	37	36	14,9	97,3
Дніпропетровська	93	59	25	22	21	22	21	22,6	95,5
Донецька	103	33	13	17	14	14	16	15,5	114,3
Житомирська	162	110	44	44	34	25	27	16,7	108,0
Закарпатська	286	104	79	57	34	26	26	9,1	100,0
Запорізька	92	29	12	12	12	14	13	14,1	92,9
Івано-Франківська	240	141	75	63	37	39	50	20,8	128,2
Київська	198	124	41	44	26	22	28	14,1	127,3
Кіровоградська	104	30	20	14	8	9	8	7,7	88,9
Луганська	86	41	21	22	12	14	14	16,3	100,0
Львівська	245	163	100	82	42	45	46	18,8	102,2
Миколаївська	94	26	10	11	6	6	7	7,4	116,7
Одеська	96	26	16	14	11	13	22	22,9	169,2
Полтавська	120	52	28	22	12	12	9	7,5	75,0
Рівненська	248	142	71	64	40	47	51	20,6	108,5
Сумська	147	100	42	35	29	28	20	13,6	71,4
Тернопільська	213	104	77	82	39	33	36	16,9	109,1
Харківська	154	132	36	23	14	21	12	7,8	57,1
Херсонська	128	56	17	22	16	33	17	13,3	51,5
Хмельницька	164	97	59	57	35	37	41	25,0	110,8
Черкаська	158	85	42	36	28	25	22	13,9	88,0
Чернівецька	232	160	72	45	34	40	32	13,8	80,0
Чернігівська	166	87	29	28	16	13	13	7,8	100,0
Всього	141	74	34	33	21	22	21	14,9	95,5

Табл. 5. Внесення органічних добрив, млн. т

Роки	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 в % до:	
										1990	1997
Області											
АР Крим	9,5	7,4	6,4	6,2	2,3	2,1	1,4	1,0	0,9	9,7	91,3
Вінницька	14,3	10,6	9,8	10,6	8,3	8,0	4,2	3,5	2,5	17,3	70,8
Волинська	9,9	8,3	6,3	6,6	4,1	3,9	3,2	2,8	2,0	20,5	73,4
Дніпропетровська	10,8	10,0	10,0	8,9	8,4	8,0	3,5	3,4	2,8	26,2	82,3
Донецька	10,5	8,8	6,9	6,3	5,0	4,3	2,8	2,1	1,4	13,7	70,1
Житомирська	10,8	11,9	9,6	8,7	8,3	8,1	4,5	3,8	3,1	29,0	82,6
Закарпатська	2,0	2,6	1,3	1,1	0,8	0,5	0,5	0,4	0,2	12,6	65,5
Запорізька	10,7	8,5	6,9	6,4	4,1	4,0	2,3	1,5	1,0	9,0	63,7
Івано-Франківська	5,1	3,7	3,2	3,2	2,5	2,3	1,4	1,2	0,9	18,4	75,5
Київська	13,6	14,2	9,6	10,0	6,5	6,3	5,3	4,0	2,8	20,9	70,6
Кіровоградська	9,8	7,9	6,7	6,4	3,5	3,2	2,3	1,7	1,1	11,1	63,2
Луганська	7,9	7,7	4,3	3,9	6,4	1,8	0,8	0,5	0,4	5,5	81,0
Львівська	11,2	10,4	7,3	7,3	4,8	4,6	3,2	2,5	1,6	14,3	64,0
Миколаївська	8,9	8,3	6,0	4,6	2,4	2,2	0,9	0,5	0,2	2,6	42,5
Одеська	9,8	6,0	4,1	3,6	2,1	1,9	1,0	1,1	0,7	6,9	62,5
Полтавська	14,8	12,2	12,2	12,1	9,9	9,7	6,7	5,3	3,8	25,7	72,1
Рівненська	9,7	8,3	6,4	5,6	3,3	3,6	2,8	2,3	1,8	19,0	80,6
Сумська	11,1	10,0	9,5	8,5	6,3	6,1	4,1	3,2	2,4	21,8	75,5
Тернопільська	10,3	7,9	7,0	6,9	5,0	4,8	3,6	2,8	1,9	18,1	66,1
Харківська	12,8	11,2	8,8	10,1	7,0	7,2	4,9	3,7	3,3	25,4	89,3
Херсонська	9,8	7,6	5,7	4,6	3,2	3,0	1,4	1,2	0,7	7,4	59,3
Хмельницька	13,6	13,2	13,2	11,0	10,4	9,0	7,7	6,3	4,6	34,0	73,2
Черкаська	12,5	9,8	10,0	9,8	7,4	7,1	5,8	4,2	2,8	22,8	68,3
Чернівецька	3,5	3,5	2,8	3,2	2,2	2,0	1,4	1,2	0,6	18,8	54,3
Чернігівська	14,4	15,2	14,1	9,1	6,2	5,8	4,8	3,8	2,8	19,4	72,7
Всього	257,1	225,2	188,1	174,8	130,4	119,5	80,6	64,1	46,7	18,1	72,8

Табл. 6. Внесення органічних добрив на 1 га посівної площі, т

Роки	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1998 в % до:	
								1990	1997
Області									
АР Крим	8,2	5,5	2,3	1,8	1,4	1,0	1,0	12,2	100,0
Вінницька	9,0	7,0	5,5	5,3	3,0	2,4	1,8	20,0	75,0
Волинська	15,7	11,7	7,3	6,9	6,1	5,2	4,0	25,5	76,9
Дніпропетровська	5,8	5,1	4,9	4,6	2,2	2,2	1,8	31,0	81,8
Донецька	7,3	4,8	3,8	3,2	2,2	1,6	1,2	16,4	75,0
Житомирська	9,4	8,5	8,2	7,9	4,6	3,9	3,3	35,1	84,6
Закарпатська	12,3	8,9	6,3	4,2	4,6	3,6	2,5	20,3	69,4
Запорізька	6,5	4,4	2,8	2,7	1,7	1,1	0,7	10,8	63,6
Івано-Франківська	15,3	12,2	9,4	8,6	6,1	5,3	4,2	27,5	79,2
Київська	10,5	8,6	5,7	5,5	4,8	3,6	2,6	24,8	72,2
Кіровоградська	6,1	4,4	2,4	2,2	1,8	1,3	0,9	14,8	69,2
Луганська	6,2	3,4	1,3	1,6	0,8	0,5	0,4	6,5	80,0
Львівська	14,9	11,9	7,8	7,5	5,7	4,6	3,1	20,8	67,4
Миколаївська	5,8	3,3	1,8	1,6	0,8	0,4	0,2	3,4	50,0
Одеська	5,3	2,1	1,2	1,1	0,7	0,7	0,4	7,5	57,1
Полтавська	8,8	7,7	6,2	6,2	4,7	3,7	2,8	31,8	75,7
Рівненська	15,4	10,3	7,1	6,6	5,3	4,4	3,6	23,4	81,8
Сумська	8,8	7,4	5,5	5,3	3,8	3,0	2,3	26,1	76,7
Тернопільська	12,3	9,3	7,8	6,5	5,1	4,0	2,7	22,0	67,5
Харківська	7,4	6,3	4,6	4,5	3,2	2,5	2,3	31,1	92,0
Херсонська	6,4	3,2	2,2	2,1	1,1	0,9	0,6	9,4	66,7
Хмельницька	11,2	10,1	9,6	8,3	7,3	6,0	4,4	39,3	73,3
Черкаська	10,6	8,7	6,5	6,3	5,3	3,8	2,7	25,5	71,1
Чернівецька	11,7	12,8	9,1	7,9	5,7	5,1	2,8	23,9	54,9
Чернігівська	10,1	7,1	4,8	4,5	3,9	3,1	2,5	24,8	80,6
Всього	8,6	6,4	4,6	4,0	3,2	2,5	1,9	22,1	76,0

них і 122 млн. т органічних добрив. Ймовірно, повсюдне удобрення полів, сінокосів і пасовищ, садів, цінних лісових насаджень буде реальним лише в першій половині XXI століття.

Темпи зростання цін на матеріально-технічні ресурси для сільського господарства протягом 1991—1998 рр. в кілька разів перевищили ріст цін на власне сільськогосподарську продукцію. Відбулося порушення навіть наявної в 1990 р. еквівалентності цінового обміну між I та

II сферами АПК. Як наслідок, в структурі виробничої собівартості значно зросла частка вартості покупних матеріально-технічних ресурсів, хоч в кількісному виразі використання їх скоротилося.

В структурі собівартості 1 тонни пшениці питома вага витрат на добрива збільшилась з 13,3 % в 1990 р. до 28,1 % в 1996 р., на хімічні засоби захисту — з 3 до 9,5 %, тоді як використовується їх значно менше, порівняно з 1990 р., та менше проти агротехнічної норми.

Про пестициди і агрохімікати Закон України від 2 березня 1995 року (витяг)

Цей Закон регулює правові відносини, пов'язані з державною реєстрацією, виробництвом, закупівлею, транспортуванням, зберіганням, реалізацією та безпечним для здоров'я людини і навколишнього природного середовища застосуванням пестицидів і агрохімікатів, визначає права і обов'язки підприємств, установ, організацій та громадян, а також повноваження органів державної виконавчої влади і посадових осіб у цій сфері.

РОЗДІЛ I. Загальні положення

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:
пестициди — токсичні речовини, їх сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів, внаслідок діяльності яких вражаються рослини, тварини, люди і завдається шкода матеріальним цінностям, а також гризунів, бур'янів, деревної, чагарникової рослинності, засмічуючих видів риб;

агрохімікати — органічні, мінеральні і бактеріальні добрива, хімічні меліоранти, регулятори росту рослин та інші речовини, що застосовуються для підвищення родючості ґрунтів, урожайності сільськогосподарських культур і поліпшення якості рослинницької продукції;

технічні засоби застосування пестицидів і агрохімікатів — спеціальні машини, механізми та пристрої для обробки об'єктів пестицидами та внесення органічних і мінеральних добрив;

залишкові кількості — вміст діючої речовини пестицидів і агрохімікатів, їх похідні і продукти перетворення в живих системах (метаболіти) і у навколишньому природному середовищі;

регламенти застосування — сукупність вимог щодо застосування пестицидів і агрохімікатів;

паспортизація об'єкта — документальне засвідчення наявності належних умов для роботи з пестицидами і агрохімікатами;

агрохімічний паспорт земельної ділянки (поля) — документ, що містить дані щодо агрохімічної характеристики ґрунтів і стану їх забруднення токсичними речовинами та радіонуклідами;

агрохімічне обстеження — обов'язкове суцільне обстеження сільськогосподарських угідь з метою державного контролю за зміною показників родючості і забрудненням ґрунтів;

захист рослин — комплекс заходів щодо попередження, зменшення втрат врожаю сільськогосподарських культур від шкідників, хвороб і бур'янів;

спеціальні сировинні зони — регіони або окремі господарства, що відповідають умовам виробництва продукції рослинництва і тваринництва, придатної для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування.

Стаття 3. Основні принципи державної політики у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами і агрохімікатами

Основними принципами державної політики у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами і агрохімікатами, є:

— пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища по відношенню до економічного ефекту від застосування пестицидів і агрохімікатів;

— державна підконтрольність їх ввезення на митну територію України, реєстрації, виробництва, зберігання, транспортування, реалізації і застосування;

— обґрунтованість їх застосування;

— мінімалізація використання пестицидів за рахунок впровадження біологічного землеробства та інших екологічно безпечних, нехімічних методів захисту рослин;

— безпечність для здоров'я людини та навколишнього природного середовища під час їх виробництва, виробування і застосування за умови дотримання вимог, встановлених державними стандартами, санітарними нормами, регламентами та іншими нормативними документами;

— єдність державної політики щодо діяльності, пов'язаної з пестицидами і агрохімікатами.

РОЗДІЛ II. Державні випробування та державна реєстрація пестицидів, агрохімікатів і технічних засобів їх застосування

Стаття 4. Вимоги до пестицидів і агрохімікатів

Пестициди і агрохімікати вітчизняного, а також іноземного виробництва, що завозяться для використання на територію України, повинні відповідати таким вимогам:

- висока біологічна ефективність щодо цільового призначення;
- безпечність для здоров'я людини та навколишнього природного середовища за умови дотримання регламентів їх застосування;
- відповідність державним стандартам, санітарним нормам та іншим нормативним документам.

Забороняється ввезення на митну територію України, виробництво, реалізація, застосування та рекламування пестицидів і агрохімікатів до їх державної реєстрації.

Державна міжвідомча комісія України у справах випробувань і реєстрації засобів захисту та регуляторів росту і добрив (Укрдержжімкомісія) в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України, надає дозвіл на завезення та застосування незареєстрованих пестицидів і агрохімікатів, якщо вони:

- являють собою митний вантаж і знаходяться під митним наглядом;
- використовуються для наукових цілей;
- завозяться під час виникнення загрози масових вогнищ розмноження окремих шкідливих організмів;
- призначені для боротьби з рослинними мікроорганізмами в середині замкнених просторів або трубопроводних систем на підприємствах та в установах гірничорудної, атомної та медичної промисловості;
- завозяться разом з насіннєвим матеріалом, обробленим захисно-стимулюючими речовинами, які за хімічним складом і своїм способом дії відповідають аналогам, зареєстрованим в Україні.

Обов'язковою умовою завезення та застосування незареєстрованих в Україні пестицидів для цих цілей є документальне підтвердження їх використання в країні, де вони виробляються.

Стаття 5. Організація державних випробувань пестицидів і агрохімікатів

Державні випробування пестицидів і агрохімікатів вітчизняного та іноземного виробництва проводяться з метою біологічної, токсиколого-гігієнічної та екологічної оцінки і розроблення регламентів їх застосування.

Державні випробування пестицидів і агрохімікатів здійснюються на підприємствах, в установах і організаціях за рішенням Укрдержжімкомісії в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 6. Проведення державних випробувань пестицидів і агрохімікатів

Державні випробування пестицидів і агрохімікатів проводяться у два етапи: польові і виробничі.

Метою польових випробувань є встановлення або підтвердження біологічної ефективності нового препарату порівняно з тими, що застосовуються, розроблення тимчасових регламентів його застосування та поглиблене вивчення препаративної форми.

Сільськогосподарська продукція, отримана в результаті проведення польових випробувань препаратів з новою діючою речовиною, підлягає знищенню з додержанням вимог санітарних правил щодо безпеки для здоров'я людини та охорони навколишнього природного середовища.

Виробничі випробування проводяться з метою підтвердження біологічної та економічної ефективності препарату у різних зонах України, уточнення та обґрунтування регламентів і способів його застосування, санітарно-гігієнічних і екологічних нормативів, розроблення та модифікації методик визначення залишкових кількостей цього препарату і його небезпечних метаболітів.

Стаття 7. Державна реєстрація пестицидів і агрохімікатів

Державній реєстрації підлягають препаративні форми пестицидів і агрохімікатів.

Державна реєстрація пестицидів і агрохімікатів здійснюється Укрдержжімкомісією в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, на підставі позитивних результатів випробувань та матеріалів досліджень.

Обов'язковою умовою державної реєстрації пестицидів та агрохімікатів є наявність відповідної документації щодо їх безпечного застосування, методик визначення залишкових кількостей препаратів у сільськогосподарській продукції, кормах, харчових продуктах, ґрунті, воді, повітрі.

Після державної реєстрації пестицидів та агрохімікатів органи, що здійснюють державний контроль за їх застосуванням, забезпечуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, стандартними зразками пестицидів і агрохімікатів, методиками визначення їх залишкових кількостей.

Пестициди і агрохімікати реєструються терміном до п'яти років. Укрдержхімкомісія може встановити повну або тимчасову заборону на застосування препарату в разі надходження нових, раніше невідомих, даних про їх небезпеку. В окремих випадках, у зв'язку з санітарно-епідемічною та природоохоронною ситуацією в країні (регіоні), Міністерство охорони здоров'я України та Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України вправі обмежити аж до припинення у встановленому порядку всі види діяльності з пестицидами і агрохімікатами.

Після закінчення терміну реєстрації пестицидів і агрохімікатів проводиться їх перереєстрація у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Перелік пестицидів і агрохімікатів, дозволених для використання, регламенти їх застосування та щорічні доповнення до нього ведуться Укрдержхімкомісією в порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 8. Державні випробування та державна реєстрація технічних засобів застосування пестицидів і агрохімікатів

Серійне виробництво, закупівля та експлуатація технічних засобів застосування пестицидів і агрохімікатів дозволяється лише після їх державної реєстрації.

Допускається державна реєстрація технічних засобів застосування пестицидів і агрохімікатів, які забезпечують належну якість технологічних операцій, запобігають ушкодженню здоров'я осіб, які безпосередньо працюють з ними, та населення, а також забрудненню навколишнього природного середовища.

Державні випробування і реєстрація технічних засобів застосування пестицидів і агрохімікатів проводяться уповноваженим органом та в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Технічні засоби застосування пестицидів і агрохімікатів, що отримали позитивну оцінку за наслідками державних випробувань, заносяться до державного реєстру технічних засобів застосування пестицидів і агрохімікатів. Порядок ведення державного реєстру визначається Кабінетом Міністрів України.

У разі зміни конструкції технічного засобу застосування пестицидів і агрохімікатів він підлягає обов'язковій перереєстрації.

Технічні засоби застосування пестицидів і агрохімікатів підлягають обов'язковій сертифікації.

РОЗДІЛ III. Вимоги до виробництва, транспортування, реалізації, зберігання, застосування, утилізації, знищення та знешкодження пестицидів і агрохімікатів

Стаття 9. Ліцензування діяльності, пов'язаної з виробництвом, зберіганням, транспортуванням та реалізацією пестицидів і агрохімікатів

Підприємницька діяльність у сфері виробництва, зберігання, транспортування, реалізації пестицидів і агрохімікатів та торгівлі ними здійснюється на підставі ліцензії (спеціального дозволу), порядок видачі якої визначається Кабінетом Міністрів України.

Ліцензію на виробництво пестицидів видає Міністерство промисловості України, а на реалізацію — органи, уповноважені Кабінетом Міністрів України здійснювати державний контроль у цій сфері.

Ведення балансу потреби і надходження до України пестицидів і агрохімікатів здійснює Міністерство сільськогосподарства і продовольства України. Координацію виробництва, закупівлі, обсягів і асортименту пестицидів і агрохімікатів здійснює Міністерство сільськогосподарства і продовольства України за погодженням з Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони навколишнього природного середовища і ядерної безпеки України.

Ввезення громадянами на митну територію України зареєстрованих пестицидів і агрохімікатів дозволяється в обсягах, необхідних для власного використання.

Екологічний ризик діяльності, пов'язаної з ввезенням на територію України пестицидів і агрохімікатів, їх транспортуванням та використанням, підлягає обов'язковому страхуванню в порядку, визначеному актами законодавства України.

Стаття 12. Порядок застосування пестицидів і агрохімікатів

При застосуванні пестицидів і агрохімікатів здійснюється комплекс заходів відповідно до регламентів, встановлених для певної ґрунтово-кліматичної зони, з урахуванням попереднього агрохімічного обстеження ґрунтів, даних агрохімічного паспорта земельної ділянки (поля) і стану посівів, діагностики мінерального живлення рослин, прогнозу розвитку шкідників і хвороб.

Переліки пестицидів і агрохімікатів, дозволених для продажу населенню та для застосування авіаційним методом, затверджуються Укрдержхімкомісією за погодженням з Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством охорони навколишнього природного середовища і ядерної безпеки України.

Стаття 13. Особливості застосування пестицидів та агрохімікатів

Пестициди і агрохімікати, які становлять підвищену небезпеку, застосовуються лише за спеціальним дозволом Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України.

Перелік пестицидів і агрохімікатів, які становлять підвищену небезпеку, визначається Кабінетом Міністрів України.

На території, що зазнала радіоактивного забруднення, а також у зонах надзвичайних екологічних ситуацій застосування пестицидів і агрохімікатів обмежується і проводиться в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

У захищеному ґрунті, на землях природоохоронного, оздоровчого і рекреаційного призначення, землях водного фонду та у водоохоронних зонах, інших територіях, що підлягають особливій охороні, застосування пестицидів забороняється.

У разі обґрунтування крайньої необхідності та за наявності позитивних висновків державної санітарної та екологічної експертизи можливе застосування в цих зонах, а також у закритому ґрунті обмеженого асортименту пестицидів і агрохімікатів з дозволу Укрдержхімкомісії.

Сільськогосподарська сировина для виготовлення продуктів дитячого і дієтичного харчування виробляється у спеціальних сировинних зонах. Правовий режим та порядок надання статусу спеціальної сировинної зони визначається Кабінетом Міністрів України. У спеціальних сировинних зонах забороняється застосування пестицидів. Застосування агрохімікатів проводиться за спеціальними технологіями, що забезпечують отримання продукції, яка відповідає санітарно-гігієнічним вимогам щодо дитячого та дієтичного харчування.

Стаття 14. Державний облік пестицидів та агрохімікатів

Підприємства, установи і організації зобов'язані вести облік наявності та використання пестицидів і агрохімікатів та надавати інформацію органам, що ведуть державний облік.

Порядок державного обліку наявності та використання пестицидів і агрохімікатів, обсяги інформації та органи, яким така інформація подається, визначаються Кабінетом Міністрів України.

Посадові особи несуть відповідальність за розголошення інформації, що стала відома їм внаслідок виконання службових обов'язків і яка охороняється відповідно до чинного законодавства.

Стаття 15. Вилучення, утилізація, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів

Непридатні або заборонені до використання пестициди і агрохімікати, тара від них підлягають вилученню, утилізації, знищенню та знешкодженню в порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

РОЗДІЛ IV. Реалізація державної політики, здійснення державного нагляду і державного контролю за додержанням законодавства про пестициди і агрохімікати**Стаття 16. Органи, що реалізують державну політику, здійснюють державний нагляд і державний контроль за додержанням законодавства про пестициди і агрохімікати**

Державна політика в сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами і агрохімікатами, реалізується Кабінетом Міністрів України.

Державний нагляд і державний контроль за виробництвом, транспортуванням, зберіганням, застосуванням пестицидів і агрохімікатів і торгівлею ними, а також за вмістом їх залишкових кількостей у сільськогосподарській продукції, кормах та об'єктах навколишнього природного середовища здійснюються державними органами в межах їх повноважень і в порядку, передбачених законодавством.

РОЗДІЛ V. Вимоги до якості за критеріями безпечності сільськогосподарської сировини і харчових продуктів**Стаття 18. Вимоги до якості за критеріями безпечності сільськогосподарської сировини і харчових продуктів**

Сільськогосподарська сировина і харчові продукти рослинного і тваринного походження, при виробництві, зберіганні і транспортуванні яких використовувалися пестициди і агрохімікати, повинні відповідати санітарно-гігієнічним вимогам, що підтверджуються сертифікатом відповідності.

Рішення про порядок використання сільськогосподарської сировини і харчових продуктів, що не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, приймають органи Державного санітарного нагляду і державної ветеринарної медицини.

Сільськогосподарська сировина і харчові продукти, які не можуть бути використані, підлягають вилученню, утилізації і знищенню у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 19. Вимоги до якості за критеріями безпечності сільськогосподарської сировини і харчових продуктів, що надходять за імпортом

Сільськогосподарська сировина і харчові продукти, що імпортуються, за критеріями безпечності

повинні відповідати державним стандартам України та іншим нормативним документам. Імпортовані сільськогосподарська сировина і харчові продукти повинні супроводжуватися сертифікатом відповідності.

Про захист рослин
Закон України від 14 жовтня 1998 року (витяг)

Цей Закон регулює правовідносини, пов'язані із захистом рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, продукції рослинного походження від шкідників, хвороб та бур'янів, визначає права і обов'язки підприємств, установ, організацій усіх форм власності та громадян, повноваження органів виконавчої влади і посадових осіб у цій сфері.

Розділ I. Загальні положення

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються у такому значенні:

захист рослин — комплекс заходів, спрямованих на зменшення втрат урожаю та запобігання погіршенню стану рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, продукції рослинного походження через шкідників, хвороби і бур'яни;

шкідники — види тварин (комахи, кліщі, мікроорганізми), здатні заподіяти шкоду рослинам, чагарникам, деревам, продукції рослинного походження, збитки від якої економічно доцільно відвернути;

хвороби — порушення нормального обміну речовин у рослині під впливом фітопатогенів (віруси, бактерії, гриби) або несприятливих умов середовища;

бур'яни — небажана рослинність в угіддях, посівах, насадженнях культурних рослин, яка конкурує з ними за світло, воду, поживні речовини, а також сприяє поширенню шкідників та хвороб;

шкідливі організми — шкідники, збудники хвороб і бур'яни;

особливий режим захисту рослин — особливий правовий режим діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, спрямований на локалізацію і ліквідацію особливо небезпечних шкідників і хвороб у межах населеного пункту, району, області, кількох областей;

фітосанітарний стан — сукупність шкідливих організмів, рівень їх чисельності, інтенсивності розвитку та потенційної загрози;

фітосанітарна діагностика — принципи, методи, ознаки, технічні засоби, за допомогою яких визначаються види комах, кліщів, нематод, гризунів, бур'янів та хвороби рослин;

прогноз — передбачення рівня поширення та розвитку комах, кліщів, нематод, гризунів, бур'янів і хвороб рослин;

методи захисту рослин — способи, за допомогою яких здійснюється захист рослин (організаційно-господарські, агротехнічні, селекційні, фізичні, біологічні, хімічні та інші);

інтегрований захист рослин — комплексне застосування методів для довгострокового регулювання розвитку та поширення шкідливих організмів до невідчутного господарського рівня на основі прогнозу, економічних порогів шкодочинності, дії корисних організмів, енергозберігаючих та природоохоронних технологій, які забезпечують надійний захист рослин і екологічну рівновагу довкілля;

засоби захисту рослин — хімічні, біологічні та інші засоби, які використовуються для захисту рослин від шкідників, хвороб і бур'янів;

регламенти зберігання, транспортування та застосування засобів захисту рослин — сукупність вимог до зберігання, транспортування та застосування засобів захисту рослин.

Розділ II. Державне регулювання у сфері захисту рослин

Стаття 3. Основні принципи державної політики у сфері захисту рослин

Основними принципами державної політики у сфері захисту рослин є:

— формування єдиної державної політики у сфері захисту рослин;

— здійснення державного контролю за захистом рослин;

— визначення доцільності здійснення заходів щодо захисту рослин;

— пріоритетність застосування інтегрованих та інших екологічно безпечних заходів щодо захисту рослин;

— гарантування безпеки здоров'я людини та охорони довкілля при здійсненні заходів щодо захисту рослин.

Стаття 4. Основні вимоги щодо захисту рослин

Основними вимогами щодо захисту рослин є:

— додержання технології вирощування рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту;

— екологічне та економічне обґрунтування доцільності захисту рослин від шкідливих організмів;

— обов'язковість здійснення заходів щодо захисту рослин підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами, діяльність яких пов'язана з користуванням землею, лісом, водними об'єктами, вирощуванням рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, а також реалізацією, переробкою, зберіганням і використанням рослин та продукції рослинного походження;

— суворе додержання регламентів зберігання, транспортування та застосування засобів захисту рослин;

— збереження корисної флори і фауни;

— недопущення пошкодження рослин, погіршення їх стану та забруднення продукції рослинного походження і довкілля засобами захисту рослин.

Стаття 5. Фітосанітарна діагностика, нагляд та прогноз розвитку і поширення шкідливих організмів

Фітосанітарна діагностика та нагляд за розвитком, поширенням і шкодочинністю шкідливих організмів здійснюється спеціально уповноваженими органами виконавчої влади у сфері захисту рослин.

Нагляд за фітосанітарним станом угідь, посівів, насаджень, рослинності закритого ґрунту здійснюють підприємства, установи, організації усіх форм власності та громадяни, діяльність яких пов'язана з користуванням землею, лісом, водними об'єктами, вирощуванням рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, а

також реалізацією, переробкою, зберіганням і використанням рослин та продукції рослинного походження.

Прогноз розвитку і поширення шкідливих організмів здійснюється спеціально уповноваженими органами виконавчої влади у сфері захисту рослин разом із науково-дослідними установами.

Стаття 6. Основні завдання державного контролю у сфері захисту рослин

Основними завданнями державного контролю у сфері захисту рослин є:

— організація обстеження сільськогосподарських та інших угідь, посівів, насаджень, рослинності закритого ґрунту, розробка прогнозів, виявлення і своєчасне інформування про наявність і розвиток шкідників та хвороб рослин, а також бур'янів;

— проведення підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами, діяльність яких пов'язана із захистом рослин, систематичних обстежень угідь, посівів, насаджень, рослинності закритого ґрунту, а також продукції рослинного походження на заселеність та зараження їх шкідливими організмами;

— запобігання масовому розмноженню та поширенню шкідливих організмів;

— своєчасне здійснення рекомендованих заходів щодо захисту рослин, додержання підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами встановлених регламентів зберігання, транспортування та застосування засобів захисту рослин;

— своєчасне проведення профілактичних та винищувальних заходів щодо боротьби з шкідниками у місцях зберігання запасів продукції рослинного походження.

Стаття 7. Органи, що здійснюють державну політику у сфері захисту рослин

Державна політика у сфері захисту рослин здійснюється Кабінетом Міністрів України, Урядом Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також спеціально уповноваженими органами виконавчої влади у сфері захисту рослин.

1.5.3. Забезпеченість зерновиробництва машинами та механізмами

Високі ціни на матеріально-технічні засоби виробництва в поєднанні з недоступністю для виробників зерна банківських кредитів, низьким рівнем платоспроможного попиту, значною заборгованістю товаровиробників і зустрічними неплатежами роблять неможливим відновлення спожитих ресурсів, а тим більше переозброєння

зернової галузі новітньою технікою.

Власне виробництво таких засобів настільки впало, що не забезпечує навіть мінімальної потреби в них.

В 1998 р. господарства мали у своєму розпорядженні 74,4 тис. зернозбиральних комбайнів проти 105,2 тис. в 1991 році. З розрахунку на 1000 га посівів зернових

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Табл. 7. Наявність техніки у сільському господарстві тис. шт

Роки	1990	1991	1992	1994	1996	1998	1998 в % до:	
							1990	1996
Трактори	495,1	497,3	511,5	498,7	441,7	374,2	75,6	84,7
Вантажні автомобілі	296,3	307,5	309,4	289,2	262,2	254,6	85,9	97,1
Зернозбиральні комбайни	107,4	105,2	103,4	96,6	85,9	74,4	69,2	86,6
Кукурудзозбиральні комбайни	14,5	15,3	15,3	14,2	12,0	9,9	68,2	82,2

Табл. 8. Забезпеченість сільського господарства тракторами та зернозбиральними комбайнами

Роки	1990	1991	1992	1994	1996	1998	1998 в % до:	
							1990	1996
Трактори (на 1000 га ріллі, штук)	14	14	16	15	14	13	92,9	92,9
Зернозбиральні комбайни (на 1000 га посіву зернових, штук)	8	8	8	8	7	6	75,0	85,7

сталися суттєві зміни — кількість комбайнів скортилася з 8 до 6, або сезонне навантаження дорівнювало 160 га на один комбайн в 1998 р. проти 119 га на один комбайн в 1991 р. Однак приблизно половина комбайнового парку вже відпрацювала амортизаційні строки і потребує термінової заміни. Рівень зношеності машинно-тракторного парку дорівнює 60–70%, тоді як поновлення матеріально-технічної бази майже припинилось. Нових комбайнів в 1991–1995 рр. було придбано 16,9 тис. шт., або половину технічної потреби. Першопричиною такої невідповідності залишається ціновий фактор: якщо в 1991 р. вартість кращого на той час комбайна "Дон—1500" була еквівалентна ціні 243 тонн пшениці середньої якості, то нині для придбання такої машини необхідно продати 570 тонн пшениці. Зберігається монопольна висока ціна на послуги вітчизняних постачальницьких та обслуговуючих організацій, системи забезпечення села енергією, паливними ресурсами.

Підприємства-постачальники засобів виробництва для села та численні посередницькі структури не проявляють турботи про краще наповнення ринку ресурсів. Підтримується постійний дефіцит, завдяки чому ресурси зберігають свою високу ціну. На жаль, критично низький рівень власного виробництва сільськогосподарської техніки, добрив та хімічних засобів захисту рослин скоріше підтримує стан дефіциту, ніж ліквідує його.

Стає масовим явищем порушення оптимальних строків робіт і елементарної агротехнології. Урожай, більшою мірою, визначається не системою прогресивних агротехнічних заходів, як це повинно бути, а погодними умовами, як це сталося в 1994–1997 рр. Один з негативних наслідків — це зниження продуктивності праці в зерновому господарстві, хоч воно і відрізняється від інших культур високим рівнем механізації. В 1990 р. і попередні роки на виробництво 1 центнера зернових витрачалося в середньому 0,80 люд.-год., на 1 центнер пшениці — 0,70 люд.-год., кукурудзи — 1,21 люд.-год. Ці

показники були вищими, ніж в зерновиробництві США щодо пшениці — в 2,5 раза, кукурудзи — в 3–3,5 раза. Нині вони погіршилися відповідно до 1,3; 1,1 та 2,6 людино-годин.

Незважаючи на гостру нестачу енергетичних та інших ресурсів, фактор ресурсозбереження не спрацьовує повною мірою, оскільки кожен гектар треба однаково орати, обробляти, засівати, незалежно від того, великий чи малий врожай буде отримано. Тому збільшення виробництва зерна за рахунок розширення посівних площ при дефіциті ресурсів невиправдане. Непоодинокими стали факти не зораних та не використаних під посів по 100–150 га ріллі в господарствах колективних форм господарювання. Причина — нестача пального і технічних засобів, неможливість виконати роботи в допустимі календарні строки.

Сам факт зменшення посівів озимих культур можна б розглядати як явище позитивне за умови, що це приведе до концентрації та кращого використання ресурсів на меншій площі, тобто до інтенсифікації вирощування врожаю. Однак в дійсності таке становище обумовлене, головним чином, нестачею пального, добрив, якісного насіння, неможливістю в належні строки провести підготовку ґрунту, посів.

Господарства не мають фінансових можливостей купити сортове насіння високих репродукцій (еліта, I–II репродукція) та здійснювати в оптимальні строки сортопоновлення. Зменшення попиту призвело до того, що виробництво такого насіння скоротилося вдвоє, і навіть ця кількість не знаходить збуту. Втрачені також ринки збуту високоякісного насіннєвого матеріалу на території республік колишнього СРСР та в країнах Східної Європи. Одночасно ввозиться багато сортового і гібридного насіння з інших країн, сортова технологія якого і біологічні особливості вивчені недостатньо, тому воно не завжди виправдовує себе. Набувають загрозливого стану забур'яненість та накопичення на полях шкідників.

Табл. 9. Наявність тракторів у сільському господарстві, тис. шт.

Роки	1990	1991	1992	1994	1996	1998	1998 в % до:	
							1990	1996
Області								
АР Крим	26,3	26,3	26,3	24,7	21,2	18,3	69,7	86,5
Вінницька	28,1	28,2	29,4	29,2	26,1	22,6	80,6	86,9
Волинська	13,4	13,4	14,1	14,0	12,2	10,2	76,4	83,6
Дніпропетровська	24,6	25,1	26,5	25,9	23,2	19,0	77,3	81,8
Донецька	23,0	23,2	23,9	22,4	20,0	16,8	72,9	84,0
Житомирська	20,0	20,5	21,3	20,5	17,4	14,4	72,1	82,8
Закарпатська	5,9	5,9	5,8	5,6	5,6	4,0	67,6	71,0
Запорізька	23,1	23,2	24,1	23,1	19,6	16,4	71,0	83,6
Івано-Франківська	8,5	8,4	8,7	8,5	7,6	6,4	75,0	84,4
Київська	26,4	26,3	26,3	26,3	22,7	18,7	71,0	82,7
Кіровоградська	20,9	21,0	21,5	20,8	18,7	16,0	76,5	85,4
Луганська	16,5	16,5	17,4	16,7	14,4	11,4	68,8	78,9
Львівська	15,9	16,1	16,8	15,9	14,0	12,0	75,7	85,8
Миколаївська	20,6	20,7	20,4	18,6	17,0	14,3	69,4	83,9
Одеська	28,3	28,4	29,0	27,9	24,5	21,7	76,8	88,8
Полтавська	23,8	23,9	24,8	25,1	22,7	19,8	83,2	87,4
Рівненська	11,9	12,0	12,4	12,7	11,0	9,4	78,8	85,1
Сумська	20,3	20,3	21,3	20,9	18,5	15,5	76,2	83,5
Тернопільська	15,5	15,5	16,1	16,6	15,0	13,2	85,0	87,7
Харківська	26,2	26,6	27,5	26,3	23,6	19,9	75,8	84,1
Херсонська	24,5	24,5	24,6	24,1	19,9	17,1	69,9	86,0
Хмельницька	21,3	21,6	22,4	23,4	21,0	18,6	87,4	88,5
Черкаська	20,3	20,4	20,7	21,2	19,0	16,5	81,4	87,0
Чернівецька	7,8	7,4	7,4	7,1	6,2	5,3	68,0	85,2
Чернігівська	22,0	21,9	22,8	21,2	20,4	16,6	75,4	81,3
Всього	495,1	497,3	511,5	498,7	441,7	374,2	75,6	84,7

Табл. 10. Забезпеченість сільського господарства тракторами, на 1000 га ріллі, шт.

Роки	1990	1991	1992	1994	1996	1998	1998 в % до:	
							1990	1996
Області								
АР Крим	18	18	19	17	15	16	88,9	106,7
Вінницька	15	16	18	18	16	16	106,7	100,0
Волинська	19	21	23	22	20	20	105,3	100,0
Дніпропетровська	11	11	13	12	11	10	90,9	90,9
Донецька	12	12	14	13	12	12	100,0	100,0
Житомирська	15	16	18	17	15	15	100,0	100,0
Закарпатська	33	36	43	42	41	38	115,2	92,7
Запорізька	11	11	12	12	10	10	90,9	100,0
Івано-Франківська	25	26	28	29	27	28	112,0	103,7
Київська	18	19	20	19	17	16	88,9	94,1
Кіровоградська	11	11	12	12	11	11	100,0	100,0
Луганська	11	11	12	12	10	9	81,8	90,0
Львівська	18	21	24	23	22	22	122,2	100,0
Миколаївська	11	11	12	11	10	10	90,9	100,0
Одеська	12	13	14	13	12	12	100,0	100,0
Полтавська	12	13	15	14	13	13	108,3	100,0
Рівненська	17	20	21	21	18	19	111,8	105,6
Сумська	14	16	17	16	14	14	100,0	100,0
Тернопільська	17	18	20	20	19	19	111,8	100,0
Харківська	12	13	14	13	12	12	100,0	100,0
Херсонська	12	12	13	13	11	11	91,7	100,0
Хмельницька	15	16	18	18	17	17	113,3	100,0
Черкаська	15	15	17	16	15	15	100,0	100,0
Чернівецька	22	23	26	26	23	22	100,0	95,7
Чернігівська	14	14	16	14	14	14	100,0	100,0
Всього	14	14	16	15	14	13	92,9	92,9

Розділ 1. ВИРОБНИЦТВО ЗЕРНОВИХ

Табл. 11. Наявність зернозбиральних комбайнів у сільському господарстві, тис. шт.

Роки	1990	1991	1992	1994	1996	1998	1998 в % до:	
							1990	1996
Області							1990	1996
АР Крим	3792	3767	3599	3337	3043	2728	71,9	89,6
Вінницька	6422	6205	6341	6046	5489	4874	75,9	88,8
Волинська	4221	4032	3904	3571	3201	2900	68,7	90,6
Дніпропетровська	4630	4399	4317	4271	3610	2973	64,2	82,4
Донецька	4406	4333	4316	4067	3529	2968	67,4	84,1
Житомирська	5244	5289	5227	4758	4167	3665	69,9	88,0
Закарпатська	546	552	560	543	508	491	89,9	96,7
Запорізька	4838	4805	4697	4345	3791	2998	62,0	79,1
Івано-Франківська	1593	1528	1503	1454	1317	1205	75,6	91,5
Київська	5257	5014	5019	4628	4103	3489	66,4	85,0
Кіровоградська	4394	4361	4339	4134	3725	3210	73,1	86,2
Луганська	3511	3461	3492	3358	2981	2334	66,5	78,3
Львівська	3621	3501	3435	3281	3017	2745	75,8	91,0
Миколаївська	4884	4806	4542	4060	3527	3003	61,5	85,1
Одеська	5868	5973	5998	5470	4858	4293	73,2	88,4
Полтавська	5762	5547	5478	5001	4327	3744	65,0	86,5
Рівненська	3000	2919	2887	2689	2493	2309	77,0	92,6
Сумська	5017	4917	4779	4418	3853	3141	62,6	81,5
Тернопільська	4156	4063	3850	3756	3492	3194	76,9	91,5
Харківська	4916	4734	4652	4288	3810	3255	66,2	85,4
Херсонська	4451	4483	4259	3892	3300	2841	63,8	86,1
Хмельницька	5934	5735	5642	5457	4915	4333	73,0	88,2
Черкаська	4173	4179	4180	4090	3708	3285	78,7	88,6
Чернівецька	1146	1148	1122	1103	1032	956	83,4	92,6
Чернігівська	5656	5432	5231	4590	4132	3442	60,9	83,3
Всього	107438	105183	103369	96607	85928	74376	69,2	86,6

Табл. 12. Забезпеченість сільського господарства зернозбиральними комбайнами, на 1000 га посіву зернових, шт.

Роки	1990	1991	1992	1994	1996	1998	1998 в % до:	
							1990	1996
Області							1990	1996
АР Крим	7	7	7	7	6	5	71,4	71,4
Вінницька	9	8	9	9	9	7	77,8	77,8
Волинська	15	15	14	13	13	12	80,0	92,3
Дніпропетровська	6	6	6	6	5	4	66,7	80,0
Донецька	7	7	7	7	7	5	71,4	71,4
Житомирська	11	12	12	12	10	9	81,8	90,0
Закарпатська	12	12	13	13	15	13	108,3	86,7
Запорізька	6	7	7	7	7	5	83,3	71,4
Івано-Франківська	12	13	13	13	13	12	100,0	92,3
Київська	10	10	10	10	9	7	70,0	77,8
Кіровоградська	6	6	6	7	7	5	83,3	71,4
Луганська	6	6	6	7	6	5	83,3	83,3
Львівська	12	12	12	12	12	11	91,7	91,7
Миколаївська	7	7	7	6	6	5	71,4	83,3
Одеська	7	7	9	8	7	5	71,4	71,4
Полтавська	8	8	8	8	7	7	87,5	100,0
Рівненська	12	11	12	11	10	9	75,0	90,0
Сумська	9	9	9	8	7	6	66,7	85,7
Тернопільська	11	11	11	11	11	10	90,9	90,9
Харківська	7	7	7	6	6	5	71,4	83,3
Херсонська	6	6	6	6	5	4	66,7	80,0
Хмельницька	10	10	11	10	10	9	90,0	90,0
Черкаська	8	9	9	8	8	8	100,0	100,0
Чернівецька	12	12	13	12	12	11	91,7	91,7
Чернігівська	9	9	9	8	7	6	66,7	85,7
Всього	8	8	8	8	7	6	75,0	85,7

Табл. 13. Наявність вантажних автомобілів в колективних і міжгосподарських підприємствах та радгоспах, тис. шт.

Роки	1990	1991	1992	1994	1996	1998	1998 в % до:	
							1990	1996
Області								
АР Крим	13,1	14,2	13,0	11,9	10,7	10,3	78,3	95,8
Вінницька	17,2	17,8	19,1	18,1	16,9	17,0	99,0	100,8
Волинська	7,5	7,7	7,8	7,2	6,7	6,5	86,7	97,0
Дніпропетровська	15,1	15,7	15,8	15,1	13,3	12,3	81,4	92,4
Донецька	12,5	13,0	13,2	12,3	11,0	10,5	83,8	95,2
Житомирська	11,7	12,1	12,1	11,1	9,9	9,9	85,0	100,5
Закарпатська	4,3	4,4	4,4	3,9	3,0	3,2	73,8	105,8
Запорізька	12,4	13,0	12,2	11,2	9,9	10,0	80,6	101,0
Івано-Франківська	6,0	6,2	6,0	5,5	4,9	4,9	82,1	100,5
Київська	17,4	18,0	17,7	16,5	14,7	14,9	85,4	101,1
Кіровоградська	12,1	12,7	12,7	11,9	11,0	10,4	86,2	94,8
Луганська	9,4	9,6	9,9	9,3	7,9	7,4	78,8	93,8
Львівська	10,8	11,2	11,5	10,5	9,5	9,6	88,7	100,8
Миколаївська	11,4	11,7	11,6	10,7	9,5	9,0	78,7	94,5
Одеська	15,6	16,4	16,8	15,0	14,0	13,6	87,2	97,2
Полтавська	14,9	15,5	15,6	15,1	13,5	13,0	87,6	96,7
Рівненська	8,1	8,2	8,3	7,8	7,1	7,0	86,1	98,3
Сумська	11,7	12,1	12,1	11,6	10,6	10,0	85,5	94,4
Тернопільська	11,2	11,5	11,8	11,3	10,6	10,3	92,0	97,2
Харківська	14,4	15,1	15,3	14,6	13,3	12,8	88,9	96,2
Херсонська	12,3	12,7	12,6	11,5	10,3	9,6	78,1	93,3
Хмельницька	14,1	14,7	15,2	14,6	13,7	13,4	95,0	97,7
Черкаська	13,6	13,9	14,4	13,6	12,9	12,8	94,1	99,2
Чернівецька	5,1	5,3	5,5	5,1	4,7	4,4	86,8	94,2
Чернігівська	14,4	14,8	14,8	13,8	12,6	11,8	81,8	93,5
Всього	296,3	307,5	309,4	289,2	262,2	254,6	85,9	97,1

1.5.4. Дорговірна діюча модель постачання пально-мастильних матеріалів сільгоспвиробникам у 1999 році

Механізм забезпечення агропромислового виробництва пально-мастильними матеріалами на 1999 рік

Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 р., № 1161 (витяг)

1. Цей механізм розроблено на виконання Указу Президента України від 29 квітня 1998 р. (389/98) "Про основні напрями розвитку агропромислового комплексу України" з метою сприяння стабілізації ринку нафтопродуктів, постачанню підприємствам агропромислового комплексу пально-мастильних матеріалів, нарощуванню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, забезпеченню сировиною вітчизняних підприємств харчової та переробної промисловості, поліпшенню фінансового становища в агропромисловому комплексі.

Реалізація цього механізму передбачає узгодження інтересів сільськогосподарських товаровиробників, заготівельних та переробних підприємств, інтеграцію їх потенційних можливостей у виробництві товарної харчової продукції, яка може бути конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку.

2. Визначається така схема забезпечення пально-мастильними матеріалами:

а) агенти з організації забезпечення підприємств агропромислового комплексу пально-мастильними мате-

ріалами (далі — агенти) визначаються на конкурсних за-садах за поданими конкурсній комісії з питань визначення оптових постачальників світлих нафтопродуктів, склад якої затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 червня 1998 р. № 451, проектами закупівлі і поставки нафти та нафтопродуктів сільськогосподарським товаровиробникам.

Конкурсна комісія розглядає проекти постійно. Перевага надається проектам забезпечення поставки оптових партій нафтопродуктів (насамперед сирові нафти) на пільгових умовах кредитування та за цінами, найбільш прийнятними для споживачів.

Агенти проводять роботу, спрямовану на залучення вітчизняних та іноземних інвестицій і захист державних інтересів при забезпеченні поставки нафтопродуктів на внутрішній ринок;

б) постачальниками пально-мастильних матеріалів для агропромислового комплексу можуть бути державні та комерційні організації незалежно від форми власності.

Агенти разом з постачальниками працюють на зовнішньому та внутрішньому ринку нафтопродуктів, налагоджують довготермінові економічні зв'язки з нафтодобувними підприємствами і нафтопереробними заводами України, Російської Федерації, країн Західної Європи, Середнього Сходу та інших регіонів;

в) забезпечення сільськогосподарських товаровиробників нафтопродуктами, а заготівельних та переробних підприємств сировиною разом з агентами організують галузеві асоціації, корпорації, компанії ДАК "Хліб України", національні асоціації "Укрм'ясо", "Уркмолпром" і "Укрцукор", ВАТ "Укроліяжирпром" та інші (далі — переробники).

Переробники разом з підвідомчими регіональними структурами до початку 1999 року складають баланс виробництва і реалізації харчової продукції виходячи з умов використання ринкових можливостей (насамперед експортного потенціалу) та баланс використання пально-мастильних матеріалів виходячи з реальних можливостей проведення відповідних розрахунків.

Баланси виробництва і реалізації харчової продукції та використання пально-мастильних матеріалів передаються Мінагропрому, який після проведення аналізу формує галузеві обсяги нафтопродуктів, призначає пе-

реробників і повідомляє про це агентів, які разом з переробниками організують на договірних умовах реалізацію пально-мастильних матеріалів сільськогосподарським товаровиробникам;

г) агенти укладають договори з переробниками на купівлю-продаж пально-мастильних матеріалів на умовах товарного кредиту.

Переробники за укладеними договорами отримують від агентів пально-мастильні матеріали, провадять їх реалізацію сільськогосподарським товаровиробникам на умовах товарного кредиту, приймають від них сільськогосподарську продукцію, здійснюють її переробку та реалізацію харчової продукції чи сировини на внутрішньому ринку (на аграрних біржах), поставку на експорт і розраховуються з агентами за отримані пально-мастильні матеріали;

г) Мінагропром здійснює контроль за поставками агентами пально-мастильних матеріалів, реалізацією їх сільськогосподарським товаровиробникам та проведенням відповідних розрахунків.

3. У процесі реалізації цього механізму передбачається використання гарантій, у тому числі забезпечених заставою зерна, відпущеного в установленому порядку з державного резерву та державних ресурсів.

Пояснення до діючої моделі (1999 р.) постачання пально-мастильних матеріалів сільгоспвиробникам через ДАК "Хліб України"

На даній схемі показаний шлях щодо розповсюдження пально-мастильних матеріалів сільгоспвиробникам різних форм власності та повернення товарного кредиту шляхом закладання до відповідального зберігання зернової продукції.

1. Укладається Договір на постачання ПММ сільгоспвиробникам під заставу майбутнього врожаю між постачальником пально-мастильних матеріалів (надалі ПММ) та Державною акціонерною компанією "Хліб України".

В Договорі зазначаються наступні істотні умови:

— всі дії, які передбачаються за цим та іншими договорами, відбуваються лише на підставі постанови Кабінету Міністрів від 9 березня 1999 р., № 330.

— постачання ПММ проводиться на умовах відстрочки платежу терміном до 1 жовтня поточного року;

— умовами постачання ПММ є франко-станція призначення, за реквізитами, що надаються ДАК "Хліб України";

— вартість ПММ повинна становити не більше 580 грн./т дизельного палива;

— в рахунок забезпечення розрахунків з Постачальником ПММ сільгоспвиробники, які отримують паливо повинні надати нотаріально посвідчені Договори застави майбутнього врожаю, тобто виступити на підставі

ст. 11 Закону України "Про заставу" майновими поручителями виконання зобов'язань за основним Договором ДАК "Хліб України";

— розрахунки повинні проводитись на підставі цін, що складуться на франко-елеваторі ДАК "Хліб України";

— розрахунки за поставлені ПММ можуть проводитись у грошових коштах або зерном та зернопродукцією, на підставі цін, що складаються на біржовому ринку за спотовими контрактами, але при цьому не повинні бути нижчими, ніж ціни, за якими були поставлені ПММ;

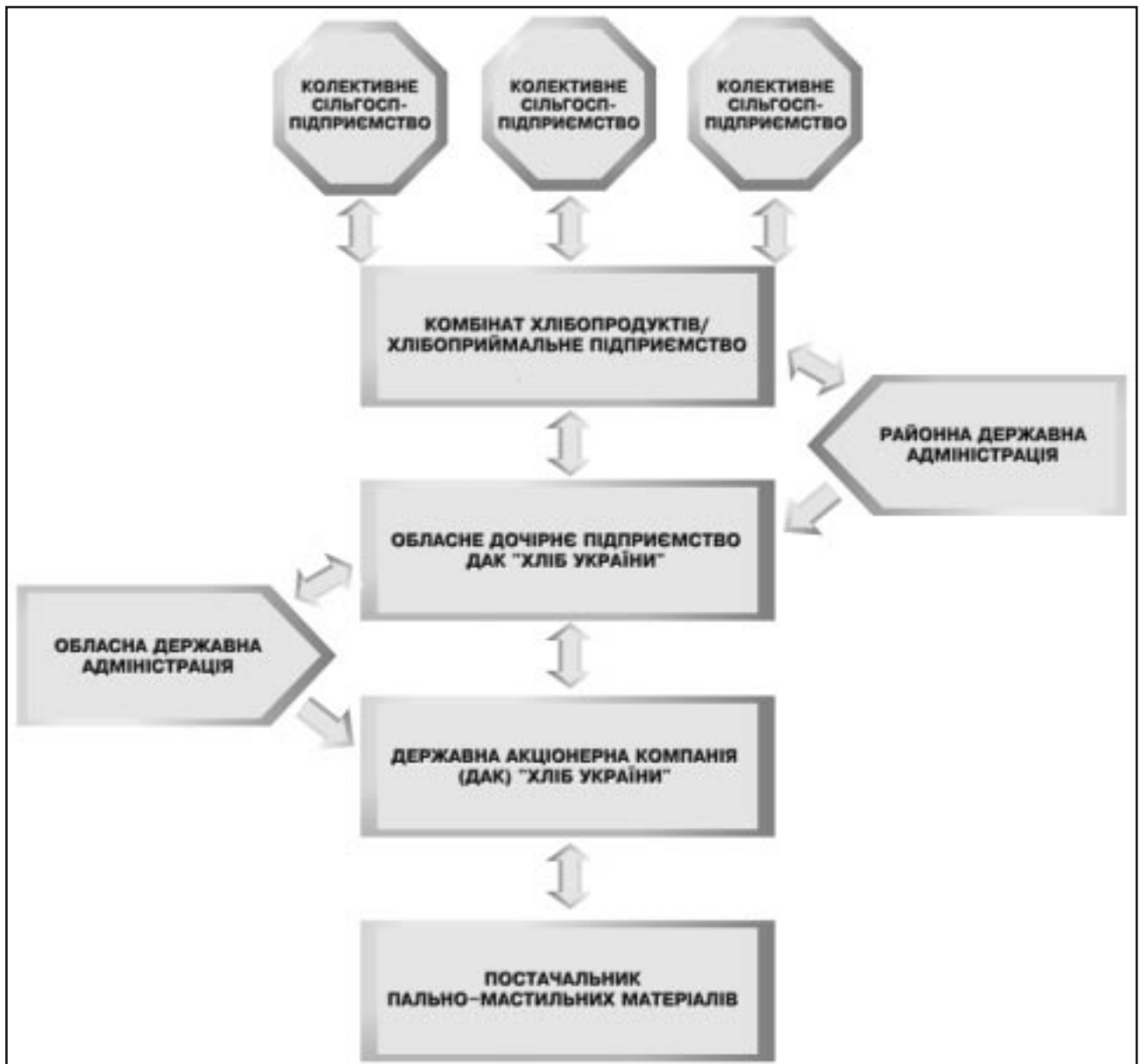
— розрахунки зерном (зернопродукцією) повинні складатись на підставі еквівалентів між пальним, що постачається, та урожаєм, який буде зібраний у поточному році;

— постачальник ПММ сплачує ДАК "Хліб України" 5 % від фактично поставлених ПММ як оплату за проведення маркетингових послуг наступним шляхом: 2,5% авансовим платежем, а решту — пропорційно до проведених розрахунків, при цьому розрахунки можуть проводитись не тільки грошовими коштами, але й пально-мастильними матеріалами та зернопродукцією;

— Договір також повинен передбачати особливості заявлення претензій, а саме: сторони повинні прийти до

Схема 1. Діюча модель постачання пально-мастильних матеріалів

згоди, що достатнім для пред'явлення претензійних вимог за якістю та кількістю продукції є наявність таких документів: а) залізничної накладної, б) акту приймання, в) акту регіонального представництва Торгово-промислової палати, г) безпосередньо самої претензії. При цьому Сторони також домовляються, що, незважаючи на умови поставок, претензії розглядаються безпосередньо самими Сторонами" (можливі або бажані варіанти: укласти договір не постачання ПММ, а договір доручення на реалізацію ПММ з наступним поверненням платежів за поставлене пальне з виплатою певної моржі).

2. ДАК "Хліб України" укладає Договір доручення або комісії зі своїми обласними дочірніми підприємствами на організацію поставок в області ПММ на підставі гарантій, які надаються Обласними державними адміністраціями, наступного змісту:

" _____ (найменування області) _____ обласна державна адміністрація просить поставити на умовах авансу сільгосптоваровиробникам області для проведення весняно-польових робіт дизельне паливо в кількості _____ тис. тонн в строк до _____, по реквізітам, наданим _____ обласним дочірнім підприємством ДАК "Хліб України".

Адміністрація гарантує повернення суми наданого авансу сільгосптоваровиробниками області в строк до _____ зерном урожаю поточного року, на умовах укладених контрактів з трейдерами-постачальниками.

У випадку, якщо виникнуть непередбачені погодні умови, які не дадуть змогу сільгосптоваровиробникам в повному обсязі провести розрахунки за паливо з постачальником, адміністрація бере на себе зобов'язання здійснити розрахунки до кінцевого обсягу виконання

контракту зерном з регіонального фонду області, сума обігових коштів якого на даний момент становить _____ грн.

Голова облдержадміністрації _____ (підпис)".

За наявності даних гарантій та договорів застави з сільгоспвиробниками за встановленими у генеральному Договорі коефіцієнтами обміну укладається Договір постачання у дану область ПММ.

3. Обласне дочірнє підприємство (ОДП) ДАК "Хліб України" від імені Компанії укладає Договір доручення або договір комісії на реалізацію ПММ сільгоспвиробникам області, з комбінатами хлібопродуктів та/ або з хлібоприймальними підприємствами під заставу зерна урожаю поточного року. В Договорі застави має бути зазначено, що заставний урожай належить підприємству на праві власності, не заставлений, в спорі не перебуває та вільний від будь-яких посягань з боку третіх осіб. Після укладання такого Договору застави він повинен бути обов'язково посвідчений нотаріально. ОДП ДАК "Хліб України" може укладати вищевказані договори на підставі надання районними державними адміністраціями гарантій повернення зернопродукції (аналогічно обласним державним адміністраціям).

Порядок повернення зернопродукції за поставлені ПММ

1. Сільськогосподарське підприємство, яке виявило бажання придбати ПММ під весняно-польові роботи, надсилає свою заявку на постачання ПММ на адресу комбі-

натів хлібопродуктів та/або хлібоприймальне підприємство із зазначенням кількості ПММ, які вони бажають придбати в обмін на заставну зернопродукцію майбутнього урожаю. Тобто проводиться фактичний обмін Договору застави на Договір поставки. Договори застави повинні укладатися в присутності нотаріуса та представника постачальника як майбутнього власника цього майна.

2. Комбінати хлібопродуктів та хлібоприймальні підприємства складають реєстр заявок та разом із гарантійним листом районної державної адміністрації передають зазначені документи у вигляді заявки до обласного дочірнього підприємства (ОДП) ДАК "Хліб України". ОДП ДАК "Хліб України" узагальнюють дані та разом з Обласною державною адміністрацією подають заявку до ДАК "Хліб України" про постачання ПММ в конкретну область із зазначенням кількості того чи іншого виду ПММ та термінів постачання. Обласна державна адміністрація, крім спільної з ОДП заявки, подає Компанії гарантійного листа щодо повернення зерна за поставлені ПММ.

3. ДАК "Хліб України" узагальнює дані, надані обласними дочірніми підприємствами, та надає відомості постачальнику ПММ щодо постачання та реквізити поставки; при цьому в договорі зазначається, що майновими поручителями по договору поставки ПММ чи договору комісії (доручення) виступають конкретні юридичні особи — отримувачі ПММ.

Олексій Древицький,
начальник юридичного управління
ДАК "Хліб України"

I. Рішняк, голова правління ДАК "Хліб України"

ГАРАНТОМ ДОБРОБУТУ, СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЗАВЖДИ БУЛА ГАЛУЗЬ ХЛІБОПРОДУКТІВ, але в її діяльності необхідно без зволікань розставити стратегічні акценти

Біографічна довідка:

Рішняк І.М. народився на Сумщині. Після закінчення Харківського сільськогосподарського інституту імені Докучаєва працював агрономом, а потім директором радгоспу "Промінь" Роменського району. З 1987 по 1994 рік — глава райдержадміністрації цього ж району, а з 1994 по 1998 роки — генеральний директор Сумського обласного дочірнього підприємства ДАК "Хліб України". У період з жовтня 1998 р. по червень 1999 р. — заступник голови правління ДАК "Хліб України" — начальник управління ресурсів.

Які б зміни не відбувалися в суспільстві, галузь хлібопродуктів має залишатися гарантом благополуччя людей, основою державності. Це в традиціях нашого народу, сенс людського буття. Хоча функції компанії останнім часом змінилися кардинально.

Приміром, нині повністю скасовано державне замовлення на заготівлю зерна, виконання якого забезпечував апарат компанії. Крім того, не існує й централізованого забезпечення дотаційних регіонів збіжжям та продуктами його переробки. Водночас збільшилась закупівля зерна комерційними структурами, переробка його на давальницьких умовах.

Для одержання прибутку на основі конкуренції ми беремо посередницьку участь щодо закупівлі зерна та продуктів його переробки для внутрішнього ринку, здійснюємо експортно-імпорتنі операції із збіжжям, забезпечуємо сільськогосподарських товаровиробників паливом, міндобривами, засобами захисту рослин, насінням, технікою тощо.

Але на часі реформування компанії у відкрите акціонерне товариство. Реорганізацією передбачено створення нових ринкових структур компанії у формі відкритих товариств, зокрема Інформаційно-торговельної системи, Страхової, Лізингової та Транспортно-експедиційної компаній, Пенсійного фонду, Торгового дому, Компанії по торгівлі цінними паперами, реєстрації акцій та операцій з майном, Інституту навчання та підвищення кваліфікації тощо. Компанія керуватиме згаданими структурами через контрольні пакети акцій. У такий спосіб налагоджуватимемо тіснішу співпрацю із сільськогосподарськими товаровиробниками, повернемо борги державі та одержуватимемо прибутки.

З огляду на це компанія особливого значення надає питанням підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації керівних кадрів. Директори підприємств, головні інженери, головні бухгалтери, начальники виробничо-технологічних лабораторій та їх заступники поглиблюють знання в Одеській державній академії харчових технологій. Спеціалісти середньої ланки — начальники змін, старші майстри і майстри, техніки-лаборанти, оператори ЕОМ, апаратники по обробці зерна, електромонтери підвищують кваліфікацію на базі Харківського республіканського навчально-курсного комбінату, на курсах при колективному підприємстві "Білоцерківхлібопродукт", постійно діючих курсах у Києві.

Щороку в згаданих організаціях поглиблюють знання майже півтори тисячі працівників галузі. Крім того, при Одеській державній академії харчових технологій протягом п'яти років успішно діє Вища школа зернових технологій. Тут за два роки й вісім місяців можна одержати кваліфікацію технолога по зберіганню та переробці зерна. Зокрема, в нинішньому році вручено дипломи й направлено на підприємства 22 спеціалісти цього профілю.

Такі кадрові акценти особливо важливі. Річ у тому, що основний контингент керівників і спеціалістів компанії та підприємств здобував освіту в сімдесяті роки, тож ніякого уяв-

лення про ринкові відносини не має, тоді як нинішня ситуація висуває нові вимоги. Скажімо, давно назріла потреба мати в галузі фахівців з мікро- та макроекономіки, міжнародної торгівлі, маркетингу, які б добре володіли іноземними мовами, знали комп'ютерну техніку. Тому ринковий всеобуч, якщо можна так сказати, компанії конче необхідний.

Гострою проблемою галузі залишається і звантаженість переробних потужностей, зокрема борошномельних, круп'яних і комбікормових підприємств. Порівняно з 1998 р. в цілому по галузі обсяги виробництва борошна зменшилися на 33 %, крупів — на 23 % і комбікормів — на 6 %. На дочірніх підприємствах спад дещо менший, а виробництво крупів навіть зросло.

Причин такого спаду кілька. Передусім постійно не вистачає сировини потрібної якості та в належній кількості. Тож населення регіонів забезпечуємо хлібопродуктами з регіональних контрактів, Пенсійного фонду та ресурсів комерційних структур. Наші підприємства переробляють таке зерно на давальницьких умовах і реалізують хлібозаводам. Крім того, попит на борошно та крупи істотно зменшився також і через низьку купівельну спроможність населення і, нарешті, ціна борошна, крупів і комбікормів у регіонах залежить від вартості зерна, особливостей його переробки тощо, провокуючи цінову нестабільність на ринку.

Таку ситуацію можна й потрібно поліпшити. Але ефективність роботи заготівельних і переробних підприємств галузі значною мірою залежатиме від повернення боргів товаровиробниками зерна. Врешті, і вони в цьому зацікавлені, адже можна буде краще забезпечити господарства насінням озимих і ярих культур під урожай наступного року, паливом, міндобривами і технікою. Водночас компанія ставить перед собою завдання на 40 % розрахуватися зерном з оптовими постачальниками матеріально-технічних ресурсів і на 60 % — продуктами переробки.

Завантаженості потужностей галузі сприятиме й те, що 80 % зерна Пенсійного фонду планується переробити на наших підприємствах. Це дасть змогу борошномельні виробництва завантажити на 56 %, круп'яні — на 62 % і комбікормові — на 18 %. Одним словом, робота для переробників буде. Тож надій на вихід з кризи не втрачаємо, як не втратили переробники зерна і сподівань на порозуміння з його товаровиробниками. Так і має бути між обов'язковими партнерами по агропромислому комплексу. Це наші стратегічні акценти.

1.6. Система обороту насіння

1.6.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють систему обороту насіння

ЗАКони України

с.153

"Про охорону прав на сорти рослин" від 21 квітня 1993 р.

с.145

"Про насіння" від 15 грудня 1993 р.

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про перелік родів і видів рослин, на сорти яких видаються патенти" від 28 вересня 1993 р., № 806

"Про перелік послуг Держпатенту і Державної комісії по випробуванню та охороні сортів рослин Міністерства сільського господарства і продовольства, пов'язаних із забезпеченням прав на сорти рослин, та розміри їх оплати" від 28 жовтня 1993 р., № 884

"Про Реєстр сортів рослин України" від 22 листопада 1993 р., № 935

"Про доповнення переліку послуг, пов'язаних із забезпеченням прав на сорти рослин, та розміри їх оплати, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 1993 р. № 884" від 13 липня 1994 р., № 481

"Про зміну умов розрахунків за зерно і сортове насіння зернових культур, які надходять від сільськогосподарських товаровиробників за державним замовленням у 1997 році" від 1 серпня 1997 р., № 813

"Про затвердження Тимчасового порядку ввезення, державного випробування, реєстрації та використання трансгенних сортів рослин в Україні" від 17 серпня 1998 р., № 1304

с.148

"Порядок формування державного насіннєвого страхового фонду", затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 1998 року, № 1409

с.148

"Про заходи поповнення державного насіннєвого страхового фонду" від 22 червня 1999 р., № 1106

1.6.2. Зерновий насіннєвий фонд

Зерновий насіннєвий фонд господарств України формується за рекомендованими наукою нормами, в перерахунку на 1000 га товарних посівів певної культури. В балансі зерна насінний фонд становить близько 12 %, в кількості 3,9—4,2 млн. т, включаючи

насіння жита і зернових сумішей на зелений корм, кукурудзи на силос та страховий фонд в розмірі 15—20 % річної потреби.

На території України продукується понад 300 районованих сортів зернових і зернобобових культур, в тому числі 87 сортів пшениці, з яких 7 —

кормового призначення, 61 сорт ячменю, 39 — круп'яних та 62 сорти зернобобових. Районовано 190 гібридів та 3 сорти кукурудзи. В державне сортовипробування включаються і за його наслідками реєструються для районування сорти та гібриди зарубіжної селекції (близько 40). Тобто, зернова галузь всіх зон і районів, з урахуванням агроекономічних особливостей, забезпечена сортовим матеріалом в достатній мірі.

Діє прийнятий за оптимальний термін сортооновлення насінного матеріалу: пшениці — на п'ятий рік (I—IV репродукції), ячменю і вівса — на четвертий рік (I—III репродукції), кукурудзи — щорічно (1 покоління). За рекомендаціями науки, такий термін вважається найбільш результативним з позицій використання притаманних сорту продуктивних, біологічних та господарських властивостей.

На практиці виправдала себе триланцюгова система насінництва. Вона включає 25 науково-виробничих об'єднань "Еліта" на чолі з селекційними інститутами чи дослідними станціями; більше як 240 дослідних насінницьких господарств, які розмножують матеріал високих репродукцій, та мережу спеціалізованих на виробництві високоякісного насіння господарств, розташованих в кожному районі. Така схема переживала певні зміни, але діяла тривалий час.

Загострення фінансово-економічної кризи в аграрному секторі не могло не торкнутися системи насінництва. По-перше, зведена до мінімуму фінансова підтримка крупних, відомих в світі своїми надбаннями селекційно-генетичних центрів (Миронівський інститут пшениці, Селекційно-генетичний інститут в м. Одесі, Інститут рослинництва ім. В.Я. Юр'єва в м. Харкові, Інститут зернового господарства в м. Дніпропетровську, Інститут землеробства поблизу Києва) та державних дослідних сільськогосподарських станцій, які також ведуть селекційну роботу. По-друге, скрутне економічне становище господарств-виробників зерна змушує їх порушувати науково обґрунтовані строки оновлення сортового насіння, внаслідок чого попит на насіннєву продукцію високого класу падає. В науково-дослідних насінницьких господарствах залишається нереалізованою продукція в обсязі половини і більше річної потреби. По-третє. Сортооновлення в багатьох господарствах зернового напрямку відбувається на 6—7 рік, від чого

знижується урожайна продуктивність товарних посівів. Тобто, ринковий попит на високоякісний репродуктивний матеріал зростає і ставить під загрозу існування тих селекційно-насінницьких центрів, які Україна на сьогодні має.

Особливо незадовільний стан переживає селекція та насінництво кукурудзи, що є наслідком ряду причин, в тому числі — різкого погіршення матеріально-технічної бази відповідних науково-селекційних осередків, насінницьких господарств, калібрувальних заводів; недостатньої окупності щорічних витрат на придбання насіння з причини низької врожайності та високої собівартості зерна кукурудзи.

Виникає необхідність реформування селекційно-насінницької галузі, щоб використати можливість додаткового отримання з кожного гектара посівів 3—5 центнерів зерна за рахунок сортового насіння кращих репродукцій. Існує всеукраїнська асоціація "Насіння", яка поки що слабо впливає на стан справ у насінницькій галузі. Доцільно зберегти державне фінансування центрів селекційної роботи і надати їм правову можливість співробітничати на договірній основі з приватно-акціонерними структурами, які взяли б на себе функції розмноження і збуту високоякісного насіння, тобто стали основними постачальниками насіння на ринку. Вони могли б реалізовувати насіння на спеціалізованих біржах, забезпечуючи дотримання всіх вимог щодо стандартизації, сертифікації, тарування і т.ін. В такий спосіб поліпшиться вивчення і задоволення ринкового попиту на цей вид недешевої, але вкрай необхідної для інтенсифікації зернового господарства продукції.

Перспективи ринку насіння. З урахуванням прогнозованого проти нинішнього обсягу скорочення посівної площі зернових культур, як однієї з передумов інтенсифікації зернової галузі та часткового заміщення ячменю кукурудзою, насіннєвий фонд може зменшитися на 250—300 тис. т, хоча витрачання насіння кукурудзи може зрости вдвічі. Ринок високоякісного насіння (еліта, I-а репродукція, гібриди I-го покоління) також переживає великі труднощі у зв'язку із неплатоспроможністю багатьох господарств. Його наповнення та розвиток значною мірою залежатимуть від того, як у сфері виробництва будуть поширюватися інтенсивні технології.

Про насіння Закон України від 15 грудня 1993 року (витяг)

Цей Закон містить основні положення, що регулюють виробництво, реалізацію та використання насіння і садивного матеріалу сільськогосподарських, декоративних, лікарських та лісових рослин, на які затверджено державні стандарти, правові відносини між виробниками і споживачами насіння і садивного матеріалу, а також охороняють їх права.

Розділ I. Загальні положення

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

насіння — генеративні і вегетативні органи рослин, що використовуються для відтворення сорту (саме насіння, саджанці, живці, цибулини, бульби, меристема тощо).

Категорії насіння:

оригінальне — насіння, одержане науковими установами в первинних ланках насінництва шляхом послідовного добору родовідних рослин і оцінки їх нащадків з метою відтворення і збереження сорту;

елітне — розмножене насіння відібраних у розсадниках первинних ланок кращих нащадків родовідних рослин, яке найбільш повно передає спадкові ознаки та властивості сорту і за сортовими та посівними якістьми відповідає вимогам державного стандарту на еліту;

репродукційне — насіння першої та наступних репродукцій.

До насіння зазначених категорій прирівнюється відповідний садивний матеріал картоплі, винограду, плодкових, горіхоплідних, ягідних, декоративних, лікарських, лісових культур з урахуванням особливостей їх розмноження;

сортові якості — сукупність показників, що характеризують належність насіння до відповідного сорту;

посівні якості — сукупність показників якості насіння, що характеризують його придатність до посіву;

партія насіння — будь-яка кількість однорідного насіння, якість якого засвідчена одним документом;

некондиційне насіння — насіння, що не відповідає за якісними показниками вимогам державного стандарту;

насінництво — галузь рослинництва, завданням якої є розмноження насіння високопродуктивних сортів, збереження і поліпшення їх чистосортності, біологічних і урожайних властивостей;

система насінництва — комплекс взаємопов'язаних організаційних, наукових і агротехнічних заходів, спрямованих на забезпечення виробництва, реалізації та використання насінневого і садивного матеріалу сіль-

ськогосподарських, декоративних, лікарських та лісових рослин;

Реєстр сортів рослин України — реєстр, до якого занесено сорти, допущені до господарського використання;

Державний реєстр виробників насінневого і садивного матеріалу — перелік господарств незалежно від форми власності, яким надано право виробляти і реалізовувати насіння;

маркування насіння — умовне позначення, слово, торговельна марка, символ або малюнок, розміщені на упаковці, прикріплені до неї, вкладені в середину; апробація — польова оцінка якості сортових посівів.

Стаття 2. Об'єкти насінництва

До об'єктів насінництва згідно з цим Законом належать: сорт (гібрид, популяція, сортосуміш, клон, лінія); насіння; насінницькі посіви та насадження.

Стаття 3. Суб'єкти насінництва

До суб'єктів насінництва належать фізичні та юридичні особи, яким надано право займатися виробництвом, реалізацією та використанням насіння відповідно до цього Закону.

Розділ II. Система ведення насінництва

Стаття 5. Система насінництва

1. Система насінництва сільськогосподарських культур складається з ланок первинного, елітного і репродукційного насінництва, страхових фондів насіння та державних насінневих ресурсів.

2. Особливості виробництва насіння окремих сільськогосподарських культур або їх груп, декоративних, лікарських і лісових рослин ураховуються під час створення систем їх насінництва, що регулюються відповідними нормативними актами Міністерства сільського господарства і продовольства України, Міністерства лісового господарства України і Української академії аграрних наук.

3. Міністерство сільського господарства і продовольства України забезпечує розвиток насінництва сільськогосподарських культур, спрямований на повне забезпечення потреб виробників насінням, перевірку його якості, здійснює заходи щодо державної підтримки насінництва, удосконалення економічного механізму взаємовідносин між виробниками і споживачами насіння, а також виконання міжнародних договорів України з насінництва, веде Державний реєстр виробників насінневого і садивного матеріалу.

4. Міністерство лісового господарства України забезпечує розвиток насінництва лісових культур,

перевірку їх якості, здійснює заходи щодо удосконалення економічного механізму взаємовідносин між виробниками і споживачами насіння, а також виконання міжнародних договорів України з насінництва.

5. Українська академія аграрних наук за державним контрактом організовує вирощування і реалізацію оригінального насіння та еліти сільськогосподарських культур, а також розмноження і впровадження у виробництво нових перспективних сортів, вивчає попит світового насінницького ринку, вступає у взаємовідносини з органами насінництва інших держав, розробляє прогресивні технології вирощування та обробки насіння, а також із зацікавленими міністерствами — методики виробництва насіння та інші нормативні документи.

Стаття 6. Страхові фонди насіння

Страхові фонди оригінального насіння створюються відповідними суб'єктами насінництва в обсязі ста відсотків до потреби, супереліти — п'ятдесяти, еліти і репродукційного насіння — не менше п'ятнадцяти відсотків потреби в насінні. Поновлення страхових фондів проводиться щорічно. Використання насіння страхових фондів не за призначенням у межах строків, визначених Міністерством сільського господарства і продовольства України, забороняється.

Стаття 7. Державні насінневі ресурси

1. Для забезпечення насінням районів, що не виробляють власного насіння або мають обмежені можливості його виробництва, подання допомоги у разі знищення або пошкодження насінницьких посівів внаслідок стихійного лиха, забезпечення сортівідновлення, сортозаміни та реалізації насіння за міжнародними договорами створюються державні насінневі ресурси.

2. Обсяги формування державних насінневих ресурсів щодо груп культур і сортів визначаються Міністерством сільського господарства і продовольства України (лісового насіння — Міністерством лісового господарства України) і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Заготівля насіння в державні ресурси здійснюється на контрактній основі, а також за рахунок імпорту. Формування насінневих партій з товарного зерна забороняється.

3. Заготівлю насіння в державні ресурси і його зберігання забезпечують підприємства і організації за дорученням Міністерства сільського господарства і продовольства України (лісового насіння — Міністерства лісового господарства України).

4. Підприємствам та організаціям, які здійснюють заготівлю, обробку, зберігання та реалізацію насіння дер-

жавних ресурсів, надаються пільгові кредити за рахунок коштів державного бюджету.

Стаття 8. Право на виробництво і використання насіння

1. Юридичні і фізичні особи можуть розмножувати, заготовляти, реалізовувати та використовувати насіння сортів рослин лише за умови відповідності своїх виробничих можливостей атестаційним вимогам, що встановлюються Міністерством сільського господарства і продовольства України.

2. За наслідками атестації, проведеної Міністерством сільського господарства і продовольства України, дозвіл на виробництво і використання оригінального насіння надається науково-дослідним установам і учбовим господарствам вищих сільськогосподарських учбових закладів, елітно-дослідним та елітно-насінницьким господарствам науково-дослідних установ, учбовим господарствам вищих сільськогосподарських учбових закладів, а за наслідками атестації, проведеної органами управління сільським господарством Республіки Крим та областей, дозвіл на виробництво і використання репродукційного насіння і гібридів першого покоління — спеціалізованим насінницьким господарствам, колективним сільськогосподарським підприємствам, селянським (фермерським) та іншим господарствам незалежно від форм власності.

3. Юридичні і фізичні особи, що за наслідками атестації одержали дозвіл на виробництво і використання насіння відповідних категорій, заносяться до Державного реєстру виробників насінневого і садивного матеріалу, який веде і видає Міністерство сільського господарства і продовольства України.

4. Положення про Державний реєстр виробників насінневого і садивного матеріалу затверджується Міністерством сільського господарства і продовольства України і Українською академією аграрних наук.

5. Юридичні і фізичні особи, що не мають дозволу на виробництво і використання насіння, можуть вирощувати його тільки для власного використання без права продажу.

Розділ III. Обороти насіння

Стаття 12. Введення насіння в оборот

1. Насіння вводиться в оборот після його визнання державними органами управління і контролю в насінництві, що підтверджується відповідними документами встановленої форми.

2. Насіння вважається визнаним, якщо воно: належить до сорту, що пройшов державне випробування, за наслідками якого його занесено до Реєстру сортів рос-

лин України або визнано перспективним; за сортовою чистотою і посівними якостями відповідає вимогам державного стандарту України.

Стаття 13. Вимоги щодо визначення сортових і посівних якостей насіння

1. При визначенні сортових і посівних якостей насіння використовуються єдині методи і лабораторно-технічні засоби, єдина термінологія і нормативна документація.

2. Норми сортових і посівних якостей насіння встановлюються державними стандартами України.

Стаття 14. Визначення сортових якостей насіння

1. Визначення сортових якостей насіння здійснюється методом апробації, ґрунтового і лабораторного контролю.

2. Обсяги апробації сортових посівів в розрізі культур і сортів визначаються виробниками насіння самостійно, виходячи із необхідності задоволення власних насіннєвих потреб, створення страхових фондів, виконання згідно з укладеними договорами поставок в державні ресурси, а також з урахуванням реалізації на ринку насіння.

3. Апробація сортових посівів здійснюється в порядку, визначеному інструкцією Міністерства сільського господарства і продовольства України.

4. У разі невідповідності посіву вимогам державного стандарту він вилучається із числа насіннєвих, а одержане насіння не може використовуватися на посівні цілі.

5. Міністерство сільського господарства і продовольства України у разі необхідності дозволяє введення в оборот одновидових або різновидових сумішей, компонентами яких є визнане насіння.

Стаття 15. Визначення посівних якостей насіння

1. Визначення посівних якостей здійснюється в лабораторіях Державної насіннєвої інспекції методом аналізу проб, відібраних від партій насіння.

2. Проби насіння від партій, що підлягають реалізації, відбираються робітниками Державної насіннєвої інспекції, а для власних потреб виробника — самим виробником або особами, уповноваженими на те Українською державною насіннєвою інспекцією.

Взяття проб і визначення посівних якостей насіння, що експортується, здійснюється відповідно до міжнародних правил.

3. На насіння, яке за даними лабораторного аналізу відповідає вимогам державного стандарту України, його власник одержує документ про якість.

4. Документи, що засвідчують якість лісового насіння, видають лісонасіннєві станції Міністерства лісового господарства України.

5. Насіння, що підлягає поставці на експорт, супроводжується міжнародним і фітосанітарним сертифікатами.

Стаття 16. Використання невизнаного насіння

Кондиційне насіння сортів, не занесених до Реєстру сортів рослин України і не визнаних перспективними, може використовуватись для посівних цілей лише у тих випадках, якщо:

— його розмноження передбачено міжнародним договором для вивезення за межі України;

— стосовно сорту прийнято спеціальне рішення Міністерства сільського господарства і продовольства України;

— автор сорту створює запас насіння в період проведення державного сортовипробування;

— насіння використовується його виробником для власних потреб без права реалізації;

— насіння використовується для селекційних і дослідних робіт, експонування.

Стаття 17. Ввезення і вивезення насіння

1. Насіння може ввозитися в Україну з інших держав за умови, якщо: воно належить до сорту, що пройшов державне випробування і його занесено до Реєстру сортів рослин України або визнано перспективним; державна інспекція з карантину рослин видала дозвіл на його ввезення; насіння має фітосанітарний сертифікат, виданий державними органами з карантину рослин країни-експортера; насіння призначено для селекційних і дослідних робіт, експонування.

2. Насіння, що ввозиться та вивозиться для наукових цілей та для державного сортовипробування, не обкладається митом і не підлягає квотуванню і ліцензуванню.

3. Міністерство сільського господарства і продовольства України може дозволити ввезення насіння сорту, який не занесено до Реєстру сортів рослин України за умови, що воно призначено для розмноження і наступного вивезення за межі країни за міжнародними договорами України.

Стаття 18. Карантинний контроль за ввезенням, вивезенням і використанням насіння

Карантинний контроль за ввезенням, вивезенням і використанням насіння здійснюється в порядку, встановленому Законом України "Про карантин рослин".

Стаття 19. Маркування і затарювання

Насіння, яке вводиться в оборот, обов'язково маркується і затарюється відповідно до вимог державних стандартів України.

Стаття 20. Гарантії на насіння

1. Суб'єкт насінництва гарантує відповідність сортових і посівних якостей насіння, зазначених у відповідних документах, і в разі їх порушення несе відповідальність згідно із законодавством України.

2. Якщо власник реалізованого насіння доведе, що відсутність показників насіння, вказаних у пункті 1 цієї статті, є наслідком незалежних від нього обставин, споживач не може вимагати відшкодування збитків.

3. На придбане насіння гарантії діють протягом терміну, визначеного в документі про його якість.

Стаття 21. Експертне визначення якості насіння

1. Експертне визначення якості насіння проводиться за вимогою споживачів Українською державною насінневою інспекцією.

2. Правила експертного визначення якості насіння та порядок оформлення заяв встановлюються Міністерством сільського господарства і продовольства України, Міністерством лісового господарства України та Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації.

Порядок формування державного насінневого страхового фонду**Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 1998 року, № 1409**

1. Державний насінневий страховий фонд (далі — насінневий страховий фонд) формується з метою задоволення загальнодержавних потреб у насінні еліти, батьківських форм гібридів кукурудзи та репродукційному насінні нових сортів і гібридів особливо цінних культур для забезпечення сортопоновлення та сортозаміни у науково обґрунтовані терміни.

2. Замовником формування насінневого страхового фонду є Мінагропром.

Загальні обсяги насінневого страхового фонду визначаються Мінагропромом виходячи із потреб виробництва і за його пропозицією затверджуються Кабінетом Міністрів України.

3. Мінагропром і ДАК "Хліб України" організують роботу із заготівлі кондиційного елітного, гібридного та репродукційного насіння для насінневого страхового фонду в загальних обсягах згідно з додатком.

4. Формувати насінневий страховий фонд можуть виробники, занесені до Державного реєстру виробників насінневого та садивного матеріалу, із насіння сортів і гібридів, занесених до Реєстру сортів рослин.

5. Мінагропром формує обсяги насінневого страхового фонду за видами сільськогосподарських культур разом з ДАК "Хліб України", на яку покладаються функції генерального оператора щодо проведення розрахунків за закуплене насіння та його відпуск.

6. ДАК "Хліб України" укладає угоди на заготівлю і зберігання насіння окремих сільськогосподарських культур з виробниками, визначеними в установленому порядку.

7. Сортове насіння, заготовлене до насінневого страхового фонду, розподіляється Мінагропромом між споживачами.

Загальні обсяги державного насінневого страхового фонду (тис. т)**Репродукційне насіння:**

озимих зернових	14,0
ярих зернових	40,0
конюшини і люцерни	2,0
ріпаку	1,5
Насіння батьківських форм гібридів кукурудзи	0,7

Про заходи поповнення державного насінневого страхового фонду**Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 1999 р. № 1106 (витяг)**

1. Прийняти пропозицію Державної акціонерної компанії "Хліб України", погоджену з Міністерством агропромислового комплексу, Міністерством фінансів та Міністерством економіки, про поповнення державного насінневого страхового фонду шляхом передачі до нього залишків сортового насіння озимих та ярих зернових і зернобобових культур, гібридного насіння кукурудзи державних ресурсів, а також насіння та іншого зерна, що надходить від сільськогосподарських товаровиробників у рахунок пога-

шення заборгованості за насінневі позички, в тому числі отримані ними згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 1997 р. № 515 (515-97-р), постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1997 р. № 1476 (1476-97-п) "Про заходи щодо підготовки до проведення весняно-польових робіт у 1998 році", від 7 вересня 1998 р. № 1390 (1390-98-п) "Про надання допомоги сільськогосподарським товаровиробникам Луганської області" і від 18 вересня 1998 р. № 1461 (1461-98-п) "Про за-

ходи щодо стабілізації сільськогосподарського виробництва".

Державній акціонерній компанії "Хліб України" спрямувати на поповнення державного страхового насінневого фонду кошти та насіння, що надходять від сільськогосподарських товаровиробників у рахунок погашення заборгованості за отримані насінневі позички, а також кошти, вичерпані Компанією від реалізації зерна, що надходить від них.

2. Державній акціонерній компанії "Хліб України" забезпечити до 1 липня 1999 р. передачу до державного насінневого страхового фонду залишків сортового насіння озимих та ярих зернових і зернобобових культур, гібридного насіння кукурудзи державних ресурсів станом на 1 січня 1999 р. в кількості і вартості згідно з додатком.

3. Міністерству фінансів зменшити заборгованість заготівельних підприємств за бюджетними позичками, наданими для закупівлі продовольчого зерна та сортового насіння за державним замовленням (контрактом) у 1994—1997 роках, на суму вартості переданих до державного насінневого страхового фонду залишків сортового насіння

озимих та ярих зернових і зернобобових культур, гібридного насіння кукурудзи державних ресурсів та заборгованості сільськогосподарських товаровиробників за насінневі позички, отримані ними згідно з рішеннями Кабінету Міністрів України, зазначеними в пункті 1 цієї постанови, а також збільшити обсяг фінансування зазначеного фонду на підставі матеріалів, наданих Державною акціонерною компанією "Хліб України".

4. Внести зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 1998 р. № 834 (834-98-п) "Про уцінення сортового і гібридного насіння кукурудзи урожаю 1993—1995 років", виклавши його в такій редакції:

"1. Дозволити Державній акціонерній компанії "Хліб України" провести уцінення станом на 1 січня 1999 р. фактичних залишків сортового і гібридного насіння кукурудзи урожаю 1993—1997 років до рівня ціни можливої реалізації, зменшеної в частині суми сортової надбавки на 50 відсотків, за рахунок зменшення вартості сортового насіння, переданого до державного насінневого страхового фонду".

Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 22 червня 1999 р. № 1106

КІЛЬКІСТЬ І ВАРТІСТЬ залишків сортового насіння озимих та ярих зернових і зернобобових культур та гібридного насіння кукурудзи державних ресурсів станом на 1 січня 1999 р., яке передається до державного насінневого страхового фонду

Області	Озимі		Ярі		Кукурудза		Разом	
	кількість, т	вартість, тис. грн.	кількість, т	вартість, тис. грн.	кількість, т	вартість, тис. грн.	кількість, т	вартість, тис. грн.
АР Крим	—	—	79	16,4	—	—	79	16,4
Вінницька	—	—	2400	690,4	4500	7360,2	6900	8050,6
Волинська	—	—	2122	673,9	115	138	2237	811,9
Дніпропетровська	300	118,8	4975	1235,3	4459	4650	9734	6004,1
Донецька	—	—	18	13,9	106	112,8	124	126,7
Житомирська	2223	641,2	3834,3	1419	—	—	6057,3	2060,2
Закарпатська	20,8	10,1	76,5	35	86,7	95,7	184	140,8
Запорізька	291	83,3	3292,3	564,7	491	1454,5	4074,3	2102,5
Івано-Франківська	1073	398,8	3205	1075,2	16	23,4	4294	1497,4
Київська	—	—	5611	2554,5	9152	12893	14763	15447
Кіровоградська	105	43,5	1121	341	2945	4482	4171	4866,5
Луганська	—	—	2040	645,9	2400	3409,9	4440	4055,8
Львівська	—	—	3391	1129,3	37	81,4	3428	1210,7
Миколаївська	—	—	2562	393,3	1345	1198,4	3907	1591,7
Одеська	48	16,9	128	44,4	2267	5013	2443	5074,3
Полтавська	—	—	4899	1487,7	5344	9421,6	10243	10909
Рівненська	—	—	5650	1615,2	—	—	5650	1615,2
Сумська	—	—	4281	1311,5	—	—	4281	1311,5
Тернопільська	587	211,3	7294	2197,7	508	746,8	8389	3155,8
Харківська	298	139,5	—	—	614	825,9	912	965,4
Херсонська	414	130,4	1252	184,7	—	—	1666	315,1
Хмельницька	56	17,4	6697	2415,4	—	—	6753	2432,8
Черкаська	381	152,1	2470	881,8	4691	6518,9	7542	7552,8
Чернівецька	—	—	1106,3	287,3	3202,5	4659,7	4308,8	4947
Чернігівська	644	326,4	3625	1633,3	2023	4940,9	6292	6900,6
Усього	6441	2290	72129	22847	44302	68026	122872	93162

З метою забезпечення виконання постанови Кабінету Міністрів України від 22 червня 1999 р. № 1106 "Про заходи поповнення державного насінневого страхового фонду" та наказу Міністерства агропромислового комплексу України та Державної акціонерної компанії "Хліб України" від 12 липня 1999 р. № 263/41 "Про організацію виконання постанови Кабінету Міністрів України від 22 червня 1999 р. № 1106 "Про заходи поповнення державного насінневого страхового фонду", відповідності до пунктів 12, 38 Статуту ДАК "Хліб України" та рішення Спостережної ради компанії від 30 липня 1999 р. № 3 наказом ДАК "Хліб України" № 49 від 17 серпня 1999 р. було створено дочірнє підприємство Державної акціонерної компанії "Хліб України" "Державний насінневий страховий фонд", його наділено статутним фондом у розмірі 22,2 тис. грн. за рахунок передачі частки майна компанії.

1.6.3. Контрольно-насінневий аналіз

Контрольно-насінневий аналіз — перевірка посівних і сортових якостей насінневого матеріалу. Проводиться державними насінневими інспекціями. Для оцінки якості насіння господарства направляють в інспекцію для лабораторного аналізу середні зразки насіння, що виділяються з вихідного зразка (сукупності проб, що відбираються за один прийом від партії насіння). Перед визначенням якості насіння проводять його органолептичну оцінку, тобто оцінку по кольору, блиску, щуплості, зморщуваності оболонки і запаху. Перевірку посівних якостей починають із визначення чистоти насіння, потім контролюють схожість і енергію росту насіння. Показники чистоти і схожості насіння характеризують посівну здатність насіння, що дозволяє правильно розраховувати норми посіву.

Життєздатність насіння визначають (методами фарбування і набрякання) при необхідності термінового встановлення якості насіння і для з'ясування причини його низької схожості. При визначенні життєздатності насіння методом фарбування його попередньо намочують у воді при температурі 18–200 °С протягом часу, передбаченого стандартом. Потім насіння розрізають уздовж на рівні половинки або знімають із нього насінневу оболонку. Одну половинку насінини або цілу насінину без оболонки промивають водою і заливають розчином барвника (тетразол, індігокармін або кислий фуксин).

При використанні тетразола мертві клітини залишаються незафарбованими. До життєздатного відносять половинки насіння із пофарбованим у червоний колір зародком, а також з інтенсивно пофарбованими велики-

ми плямами на зародку (корінцях і сім'ядолях). При фарбуванні насіння індігокарміном або кислим фуксином мертві клітини легко офарблюються, а живі — ні. До життєздатного відносять половинки насіння із незафарбованим зародком, а також із слабозафарбованим кінчиком корінця зародка і плямами на корінцях і сім'ядолях. Метод набрякання ґрунтується на різній швидкості набрякання живого і мертвого насіння. Його застосовують для орієнтовної оцінки життєздатності насіння конюшини і люцерни, що зберігаються не більше двох років. Дві проби, по 100 насінин кожна, поміщають у чашки Петрі на фільтрувальний папір, змочений до повної вологоємності 0,5 %-насиченим розчином лугу (KOH або NaOH), накривають кришками і залишають на 45 хвилин при температурі 20 ± 2 °С. Життєздатним вважають насіння, що за зазначений термін не набухли.

Силу росту насіння встановлюють у зернових культур і льону в тих випадках, коли в насінні знижена енергія проросту, вони заражені хворобами, мають велику кількість ненормальних паростків, а також при необхідності порівняльної оцінки декількох партій насіння одного сорту. У фізіологічно зрілого насіння силу росту визначають, вирощуючи рослини з аналізованих насінин у двох повторностях по 100 штук у кожній, у скляних або глиняних судинах із піском, зволженим до 60 % повної вологоємності.

Після висіву насіння засипають сухим грубозернистим піском шаром 3 см для зернових культур і 2 см для льону; пророщують на світлі при температурі 18–20 °С. Свіжозібране насіння в перші 4 доби пророщують при температурі 8–12 °С, потім так само, як фізіологічно зріле насіння. Виражають силу росту відсотковим вмістом насіння, що дало нормальні проростки, які вийшли на поверхню піску на 10-ту добу, і масою зелені паростків (у грамах) у перерахуванні на 100 паростків.

Вологість насіння визначають звичайно методом висушування в сушильній шафі. Маса 1000 насінин визначають у кондиційного насіння, відраховують дві проби по 500 насінин. Кожну пробу зважують із точністю до 0,01 г, переводять на масу 1000 насінин і вираховують середню масу 1000 насінин. Розбіжності між масою двох проб допускаються не більше ніж на 3% від середньої маси 1000 насінин. Рівність насіння визначають поділом їх на фракції за розмірами, масою та іншими показниками. У лабораторних умовах для цього використовують спеціальну сортировку.

При визначенні **зараженості насіння** хворобами використовують наступні методи: макроскопічний (насіння переглядають неозброєним оком або під лупою); центрифугування (насіння поміщають у пробірки, заливають чистою водою, збовтують, потім промивну воду від кож-

ної проби центрифугують 3 хв.; із скаламученого осаду готують препарати і переглядають їх під мікроскопом), біологічний (заснований на стимуляції розвитку і росту мікроорганізмів у зараженому насінні), люмінесцентний (заснований на тому, що здорові і хворі насінини світяться різним світлом у потоці УФ-променів). Для визначення зараженості шкідниками аналізують спеціальний середній зразок, що надсилається в пляшці. Встановлюють вид шкідників, їх число в 1 кг насіння, а іноді і ступінь зараженості (кліщі). Зразки просівають крізь решета (при явній формі зараженості) або оброблюють спеціальними реактивами, використовують метод рентгенографії або розрізають насінини (схована форма зараженості).

Після аналізу насіннєвого матеріалу на посівні якості встановлюють приналежність його до визначеного класу насіння. Сортові якості посівного матеріалу визначають при встановленні справжності насіння і його чистосортності (відсотка сортової чистоти). Для сортової оцінки частіше проводять апробацію (польову і комірну). Контрольно-насіннєвий аналіз передбачає також арбітражний аналіз якості насіння, що проводиться за вимогою КСП, заготівельних і інших організацій, якщо показники якості насіння у документах відрізняються від результатів наступної перевірки насіння на місці на величину, що перевищує припустимі відхилення.

1.6.4. Правова охорона сортів рослин

Виведення нового сорту будь-якої культурної рослини потребує великих витрат енергії, наполегливих пошуків, коштів, часу і зусиль. Це процес, який триває багато років, інколи навіть протягом життя кількох поколінь. Відносини, що виникають у зв'язку з одержанням, використанням, захистом, відчуженням і припиненням дії права на сорти рослин, регулюються Законом України "Про охорону прав на сорти рослин" від 21 квітня 1993 р., який набув чинності 1 листопада 1993 року.

У Законі дано визначення таких понять, як сорт, використання сорту, запатентований сорт та інших, пов'язаних з правовою охороною сортів рослин.

Так, Реєстр сортів рослин України — це реєстр, до якого занесено сорти, допущені для господарського використання; Державний реєстр сортів рослин України — це реєстр, до якого занесено сорти, права на які охороняються; виключна ліцензія — передача власником патенту або його правонаступником (ліцензіар) права на використання сорту будь-якій особі (ліцензіат), включаючи право продажу ліцензій на сорт третім особам; невиключна ліцензія — передача

власником патенту або його правонаступником права на використання сорту будь-якій особі, за винятком права продажу ліцензій на цей сорт третім особам.

Об'єктом правової охорони згаданий вище Закон визнає майнові та немайнові права автора сорту, власника патенту або ліцензії. Перелік родів і видів рослин, на сорти яких видаються патенти, визначається Кабінетом Міністрів України.

Патент видається на сорт, який є новим та відповідає умовам відмінності, однорідності і стабільності.

Відповідно до Закону сорт вважається новим, якщо на дату надходження заявки на видачу патенту на сорт до Держпатенту України насіння цього сорту не було відоме цивільному обороту: а) на території України більше одного року; б) на території будь-якої іншої країни для винограду, декоративних деревних рослин, плодкових культур та лісових порід більше шести років та більше чотирьох років — для інших культур.

Відмінність сорту забезпечується тим, що він відрізняється від будь-якого іншого сорту, загальновідомого на дату надходження заявки до Держпатенту України. Ознаки, що зумовлюють відмінні особливості сорту, повинні піддаватися відтворенню і точному опису.

Однорідним вважається сорт, рослини якого з урахуванням особливостей розмноження за своїми ознаками залишаються досить однорідними.

Стабільним вважається сорт, який залишається незмінним після кожного розмноження.

Суб'єктом правовідносин, що виникають у процесі створення і використання сорту рослин, може бути будь-яка фізична і юридична особа. Іноземні громадяни та юридичні особи можуть бути суб'єктами прав на сорти рослин в Україні за принципом взаємності.

Автором сорту визнається громадянин, творчою працею якого створено цей сорт. Якщо сорт створено спільною творчою працею кількох осіб, усі вони визнаються співавторами зазначеного сорту. Авторів (співавторам) сорту належить право авторства. Автор сорту може в заявці на видачу патенту на сорт зазначити його назву, яка повинна певним чином індивідуалізувати сорт, відрізнити його від вже існуючого сорту такого самого або близького ботанічного виду. Закон встановив вимоги до назви і правила її використання.

Заявку на одержання патенту на сорт рослин може подати передусім автор (співавтори) сорту або його правонаступники. Крім того, заявку на сорт можуть подавати будь-які фізичні або юридичні особи, яким

автор сорту передав це право, в тому числі роботодавець, у якого працює автор сорту. Роботодавець має право на подачу заявки за таких умов: а) сорт створено працівником під час роботи у роботодавця; б) сорт створено в порядку виконання службового завдання ("службовий" сорт); в) між роботодавцем і автором сорту укладено письмовий договір, за яким автор сорту передає роботодавцю право на одержання патенту.

Якщо між роботодавцем і автором сорту не укладено письмового договору про передачу права на одержання патенту або роботодавець порушив суттєві умови договору, то право на одержання патенту залишається за автором.

Патент на сорт видається автору сорту або його правонаступникам чи роботодавцеві за умов, що викладені вище, а також будь-якій фізичній або юридичній особі, якій автор передав право на одержання патенту на сорт. Таке право, зокрема, має Фонд винаходів України, якщо автор сорту вказав цей Фонд у заявці або в заяві до прийняття рішення про видачу патенту. У цьому разі між автором сорту і Фондом винаходів України має бути укладено письмовий договір.

Одержання патенту на сорт. Заявка про видачу патенту на сорт повинна містити: а) заяву про видачу патенту на сорт; б) опис сорту, що розкриває його ознаки та властивості з повнотою, достатньою для визначення сорту. До заявки подається також документ про сплату мита або про наявність пільг на його сплату. Заявка подається окремо на кожний сорт.

За датою надходження заявки до Держпатенту України встановлюється пріоритет сорту. Якщо кілька осіб створили сорт незалежно одна від одної, то пріоритет визначається за датою заявки, що першою надійшла до Держпатенту України. Пріоритет може бути встановлено також за правилами Міжнародної конвенції по охороні селекційних досягнень, учасницею якої є Україна. За цими правилами пріоритет встановлюється за датою подання першої заявки до патентного відомства у державі — учасниці Конвенції, якщо заявка на сорт надійшла до Держпатенту України протягом 12 місяців від зазначеної дати.

Подана до Держпатенту України заявка на сорт підлягає формальній експертизі та експертизі на патентоспроможність. Зазначені експертизи мають бути проведені протягом трьох років від дати надходження заявки. Проте Держпатент України має право в разі необхідності продовжити вказаний строк.

Формальна експертиза проводиться протягом двох місяців від дати надходження заявки. Вона має на меті перевірку наявності необхідних документів та дотримання вимог до їх оформлення. Якщо документи заявки відповідають встановленим вимогам, Держпатент України приймає рішення про подальший її розгляд і повідомляє про це заявника. В такому разі матеріали заявки через 18 місяців від дати її надходження до Держпатенту України публікуються в офіційному бюлетені. За клопотанням заявника зазначені матеріали можуть бути опубліковані раніше вказаного строку. Будь-яка фізична або юридична особа має право ознайомитися з матеріалами заявки на сорт після їх опублікування в бюлетені.

Експертиза заявки на патентоспроможність сорту здійснюється експертним органом Держпатенту України. За її результатами приймається рішення про видачу патенту на сорт або про відмову у такій видачі.

Від дати опублікування матеріалів в офіційному бюлетені Держпатенту України і до дати прийняття рішення про видачу патенту на сорт праву заявника на сорт надається тимчасова охорона. Якщо було прийнято рішення про відмову у видачі патенту, то тимчасова охорона вважається такою, що не настала.

Після прийняття рішення про видачу патенту на сорт проводиться його реєстрація в Державному реєстрі сортів рослин України.

У місячний строк від дати одержання документа про сплату мита Держпатент України видає патент на сорт його заявникові. Якщо заявників було кілька, їм видається один патент із зазначенням усіх співавторів. У офіційному бюлетені Держпатент публікує інформацію про видачу патенту, яка має містити ім'я автора (співавторів) сорту, назву сорту, його опис та інші відомості, що стосуються патенту.

Використання сорту. Виключне право на використання сорту рослин належить тільки власникові патенту. Будь-яка інша фізична чи юридична особа може використати сорт лише на підставі ліцензійного договору з власником патенту. Власник патенту, який є автором сорту, може передати своє право на патент будь-якій фізичній або юридичній особі, яка стає правонаступником власника патенту. Проте якщо власник патенту не є автором сорту, він може передати патент третім особам лише на умовах, на яких сам отримав патент. Договори про передачу патенту і ліцензійні договори підлягають обов'язковій реєстрації в Держпатенті України.

Власник патенту має право оголосити відкриту ліцензію на свій сорт.

Про охорону прав на сорти рослин Закон України від 21 квітня 1993 року (витяг)

Цей закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з одержанням, використанням, захистом, відчуженням і припиненням дії права на сорти рослин в Україні.

Розділ I. Загальні положення

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

сорт — це штучно відібрана сукупність рослин у межах одного і того ж ботанічного таксону з притаманними їм біологічними ознаками і властивостями, що характеризують їх спадковість, яка має хоча б одну відмінність від відомих сукупностей рослин того ж ботанічного таксону і може вважатися єдиною з точки зору придатності для відтворення сорту. Категорія сорту — клон, лінія, гібрид, популяція;

насіння — генеративні і вегетативні органи рослин, що використовуються для відтворення сорту;

використання сорту — це виробництво насіння з метою його відчуження, доведення його до посівних кондицій для розмноження, продаж або інше введення в оборот, ввезення з-за кордону, зберігання насіння для зазначених цілей, застосування як батьківської форми для одержання насіння;

Реєстр сортів рослин України — реєстр, до якого занесено сорти, допущені для господарського використання;

Державний реєстр сортів рослин України — реєстр, до якого занесено сорти, права на які охороняються;

запатентований сорт — сорт, на який видано патент;

виключна ліцензія — передача власником патенту або його правонаступником (ліцензіар) права на використання сорту будь-якій особі (ліцензіат), включаючи право продажу ліцензій на сорт третім особам;

невиключна ліцензія — передача власником патенту або його правонаступником права на використання сорту будь-якій особі, за винятком права продажу ліцензій на цей сорт третім особам.

Стаття 2. Об'єкт правової охорони

До об'єкта правової охорони належать майнові та немайнові права автора сорту рослин, власника патенту або ліцензії.

Перелік родів і видів рослин, на сорти яких видаються патенти, визначається Кабінетом Міністрів України.

Стаття 3. Суб'єкти права на сорт

До суб'єктів права на сорти належать громадяни, юридичні особи та їх правонаступники, які мають цивіль-

ну правоздатність і дієздатність відповідно до законів України.

Стаття 4. Патент на сорт

Право на сорт охороняється державою і засвідчується патентом.

Патент на сорт засвідчує авторство на сорт і виключне право на його використання.

Строк дії патенту на сорт становить 20 років від дати надходження заявки до Державного патентованого відомства України. Для винограду, деревних і плодкових культур цей строк становить 30 років. За клопотанням власника патенту строк дії патенту може бути продовжено Державним патентним відомством України, але не більш як на 10 років.

Стаття 5. Державне патентне відомство України

Державне патентне відомство України (далі — Держпатент України) згідно з цим Законом забезпечує державну політику у сфері охорони прав на сорти, приймає до розгляду заявки про видачу патентів на сорти рослин, здійснює їх експертизу і державну реєстрацію, забезпечує офіційну публікацію інформації, видає патенти на сорти рослин та виконує інші функції відповідно до Положення про Державне патентне відомство України, яке затверджує Кабінет Міністрів України.

Держпатент України зобов'язаний після публікації, передбачених цим Законом, надавати всім заінтересованим особам доступ до заявок на видачу патентів на оплатній основі.

Фінансування Держпатенту України здійснюється за рахунок державного бюджету.

Державна комісія України по випробуванню та охороні сортів рослин Міністерства сільського господарства і продовольства України є експертним органом Держпатенту України і підпорядкована йому в питаннях охорони прав на сорти рослин.

Розділ II. Патентоспроможність сорту

Стаття 6. Умови патентоспроможності сорту

1. Патент видається на сорт, який є новим та відповідає умовам відмінності, однорідності і стабільності.

2. Сорт вважається новим, якщо на дату надходження заявки про видачу патенту на сорт до Держпатенту України насіння даного сорту не продавалося чи не відчужувалося іншим шляхом автором сорту або його роботодавцем, визначеним згідно пункту 3 статті 8 цього Закону, іншим особам для використання сорту:

— на території України більш одного року;
 — на території будь-якої іншої країни для винограду, деревних декоративних, плодкових культур та лісових порід понад шести років та більше чотирьох років — для будь-яких інших культур. Ця норма не застосовується до громадян та юридичних осіб іноземних країн, де таку норму не передбачено для громадян та юридичних осіб України.

Щодо сортів тих родів і видів рослин, права на які не охоронялися в Україні, а були занесені до Реєстру сортів рослин України і використовувалися більше строків, зазначених в цьому пункті, то при проведенні експертизи вони вважаються такими, що відповідають умовам новизни. Пріоритет на такий сорт встановлюється від дати надходження його на сортовипробування, а строк дії патенту скорочується на період від дати надходження сорту на сортовипробування до дати надходження заявки Держпатенту України.

3. Сорт відповідає умовам відмінності, якщо він явно відрізняється від будь-якого іншого сорту, загальновідомого на дату надходження заявки до Держпатенту України.

Загальновідомість сорту може бути встановлена за фактом його використання, наявності сорту в офіційних каталогах, довідковому фонді або точним його описом в одній із публікацій або заявці.

Ознаки, що дають змогу визначити відмінні особливості сорту повинні піддаватися відтворенню і точному опису.

4. Сорт вважається однорідним, якщо з урахуванням особливостей розмноження рослини цього сорту за своїми ознаками є досить однорідні.

5. Сорт відповідає умовам стабільності, якщо його основні ознаки залишаються незмінними після кожного розмноження, а у разі особливого циклу розмноження — в кінці кожного циклу розмноження.

Розділ III. Автор сорту і власник патенту на сорт

Стаття 7. Автор сорту

Автором сорту визнається громадянин, творчою працею якого цей сорт створено. Якщо сорт створений спільною творчою працею кількох осіб, всі вони визнаються співавторами даного сорту.

Громадяни, які не внесли особистого творчого вкладу в створення сорту, а надали автору (співавто-

рам) лише технічну, організаційну чи матеріальну допомогу або сприяли оформленню матеріалів для одержання прав на сорт, не можуть бути авторами сорту.

Авторові (співавторам) сорту належить право авторства, яке є невідчужуваним особистим правом. Авторство на сорт охороняється безстроково.

Стаття 8. Власник патенту на сорт

1. Власником патенту на сорт може бути будь-яка особа відповідно до статті 3 цього Закону.

Патент на сорт видається його автору. Якщо сорт створений в співавторстві, то право на одержання патенту належить всім співавторам.

Якщо декілька осіб створили сорт незалежно одна від одної, то право на одержання патенту на сорт належить тій особі, чия заявка раніше надійшла до Держпатенту України.

2. Право на одержання патенту має будь-яка особа, яка зазначена автором сорту в заявці або в заяві автора про видачу патенту іншій особі, за умови, що заявка надійшла до Держпатенту України до прийняття рішення про видачу патенту.

3. Право на одержання патенту має роботодавець, якщо сорт створено працівником — автором сорту при виконанні ним службових обов'язків, конкретного завдання, одержаного працівником від роботодавця. Між зазначеним працівником та роботодавцем повинен бути укладений письмовий договір, що передбачає передачу прав роботодавцю на одержання патенту. У цьому разі автор сорту має право на винагороду, яка визначається умовами договору.

Якщо між автором сорту і роботодавцем не укладено письмового договору про передачу права на одержання патенту або роботодавець порушив суттєві умови договору, то право на одержання патенту залишається за автором.

4. Право на одержання патенту має Фонд винаходів України, якщо автор сорту вказав цей Фонд у заявці або в заяві до прийняття рішення про видачу патенту.

В цьому разі автор сорту має право на винагороду, рівнозначну вигоді, одержаній Фондом винаходів України від використання сорту. Між автором сорту і Фондом винаходів України має бути укладений відповідно письмовий договір.

1.7. Транспортування зернових

1.7.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази щодо транспортування зерна і зернопродуктів

КОДЕКСИ УКРАЇНИ

"Кодекс торговельного мореплавства України" від 23 травня 1995 р.

ЗАКони УКРАЇНИ

"Про участь України у митній Конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП 1975 року)" від 15 липня 1994 р.

"Про транспорт" від 10 листопада 1994 р.

"Про залізничний транспорт" від 4 липня 1996 р.

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Тимчасове положення про місячне планування та організацію перевезень експортних, імпорتنних і транзитних вантажів залізничним, морським та річковим транспортом", затверджено постановою КМУ від 17 травня 1993 р., № 357

"Правила здійснення транспортно-експедиційної діяльності під час перевезення зовнішньоторговельних і транзитних вантажів", затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 вересня 1993 р., № 770

"Про національного автомобільного перевізника" від 11 липня 1994 р., № 475

"Про затвердження Положення про портові збори" від 18 квітня 1996 р., № 442

"Про затвердження Порядку ведення Державного суднового реєстру України і Суднової книги України" від 26 вересня 1997 р., № 1069

"Про затвердження Статуту залізниць України" від 6 квітня 1998 р., № 457

"Про порядок утворення та державної реєстрації Авіаційного страхового бюро і Морського страхового бюро" від 27 квітня 1998 р., № 561

"Про вдосконалення технічного, класифікаційного і судноплавного нагляду на морському і річковому транспорті" від 8 червня 1998 р., № 814

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ І ВІДОМСТВ

"Інструкція про порядок видачі суб'єктам підприємницької діяльності ліцензій на здійснення агентування і фрахтування морського торговельного флоту", затверджено наказом Міністерства транспорту України від 17 травня 1994 р., № 247

"Тимчасове положення про порядок місячного планування перевезень вантажів залізничним транспортом України", затверджено наказом Міністерства транспорту України від 2 березня 1995 р., № 89

"Збірник тарифів на роботи та послуги, що надаються вантажовласникам морськими портами України", затверджено наказом Міністерства транспорту України від 31 жовтня 1995 р., № 392

"Збори і плати за послуги, що надаються суднам у морських торговельних портах України", затверджено наказом Міністерства транспорту України від 27 червня 1996 р., № 214

"Інструкція про порядок виготовлення, зберігання, застосування єдиної первинної транспортної документації для перевезення вантажів автомобільним транспортом та обліку транспортної роботи", затверджено наказом Міністерства статистики України, Міністерства транспорту України від 7 серпня 1996 р., № 228/253

"Про охорону і супроводження вантажів, що перевозяться залізничним транспортом України", наказ Міністерства транспорту України від 20 січня 1997 р., № 18

"Щодо зразків міжнародної автодорожньої товарно-транспортної накладної по формі КДПГ /СМР/, акту про відпуск та прийом спирту етилового, короткого тлумачного словника зовнішньоторговельних документів", лист Державної податкової адміністрації України від 20 лютого 1997 р., № 16-2217/10-1300

"Тарифи на перевезення вантажів залізничними під'їздними коліями, вантажо-розвантажувальні роботи та інші послуги", затверджено наказом об'єднання Укрпромзалізтранс від 13 березня 1997 р., № 29

"Інструкція про порядок передачі в оренду вантажних вагонів", затверджено наказом Міністерства транспорту України від 28 квітня 1997 р., № 151

"Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні", затверджено наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 р., № 363

"Про впровадження єдиної первинної транспортної документації для перевезення вантажів автомобільним транспортом та обліку транспортних робіт", лист Державної податкової адміністрації України від 13 квітня 1998 р., № 4045/10/23-2217

1.7.2. Структура транспортного комплексу України

На загальнодержавному рівні в Україні транспортний комплекс складається із шести залізниць, трьох морських пароплавств і АК "Укррічфлот", 7 авіакомпаній, 700 підприємств автомобільного транспорту, 50 тис. км трубопроводів. У сфері транспорту зайнято 20 % працездатного населення, на транспорт доводиться 30 % основних фондів.

У 1997 році об'єм перевезень вантажів в Україні скоротився майже на 10 % порівняно з 1996 роком. Найбільше падіння об'ємів перевезень — на морському транспорті. Основна причина — арешт українських торгових суден в іноземних портах і передача їх закордонним фрахтівникам, через що скоротився експлуатаційний парк транспортного флоту.

Падіння об'ємів по відправленню вантажів залізничним транспортом становить близько 4,1 % в рік. Залізниця перевозять близько третини вантажів, в основному сировинних і зовнішньоторговельних.

В Україні 15 % вантажних перевезень здійснюються автомобільним транспортом. Але країна займає останнє місце серед розвинутих країн Європи по кількості автомобілів на 1000 чоловік — 62 (у Німеччині — 486, Італії — 422, Франції — 410). Крім того, автомобілі вантажністю до 2 тонн становлять лише 18 % загальної кількості вантажних автомобілів, в той час як в країнах ЄС — 80—85 %.

На водному транспорті сьогодні понад нормативні терміни експлуатується кожне третє морське і дві третини річкових судів. Проблема відновлення флоту України дуже гостра. Її вирішення вимагає великої роботи по реструктуризації суднобудівної галузі, конверсії на заводах у Миколаєві, Херсоні, Керчі, Феодосії.

З 17 морських портів України тільки чотири (Севастополь, Південний, Керч і Усть-Дунайськ) експлуатуються на рівні своєї потужності, інші працюють з неповним завантаженням.

Україна є вигідною транзитною територією, що з'єднує Захід із Сходом, Північ із Півднем. В країні можна комплексно і ефективно розвивати усі види транспорту, надаючи транспортні послуги й одержуючи значний прибуток. Однак останнім часом транзит вантажів через Україну значно скоротився через підвищення плати за транзитні залізничні перевезення (порівняно з іншими країнами) і нескоординованих дій митної, санітарної, транспортної й інших служб.

За рішенням другої панєвропейської конференції, що відбулася в березні 1994 р. на о. Крит (Греція), територією України будуть проходити чотири з дев'ятих міжнародних трансєвропейських транспортних коридорів (№ 3, 5, 7 і 9).

Коридор № 3 з'єднає Берлін (Дрезден)-Вроцлав-Львів-Київ.

Коридор № 5: Трієст-Любляна-Будапешт-Чоп-Львів.

Коридор № 7: водний Дунайський, що проходить через українські порти Ізмаїл і Рені. І хоча Критською конференцією Україна не була включена в цей коридор, іншим законодавчим документом Комітету по внутрішньому транспорту Європейської економічної комісії (1995 р.) українська ділянка р. Дунай (як і р. Дніпро) була віднесена до внутрішніх водних шляхів, що мають важливе значення для регулярних міжнародних комбінованих перевезень.

Коридор № 9: Гельсінкі-Київ (Москва)-Одеса (Кишинів)-Димитровград. Міста, зазначені в дужках, знаходяться на відгалуженнях транспортних коридорів.

Названі транспортні коридори в межах України створюють головні напрямки руху вантажопотоків. Вони сходяться в найбільших транспортних вузлах: Львівському, Київському, Одеському. Через Львів проходить транспортний коридор № 3, і відразу закінчується коридор № 5. Через Київ проходить коридор № 9, і відразу закінчується коридор № 3. У Одесі коридор № 9 з'єднується з Євроазіатським транспортним коридором.

Тобто, Україна разом з іншими країнами утворює найкоротший шлях для перевезень вантажів із Центральної Азії і Кавказу через Чорне море, Україну в країни Західної і Північної Європи і навпаки.

Обсяги зерна, пропоновані господарствами-товаровиробниками для продажу на внутрішньому ринку, підлягають транспортуванню на відносно невеликій відстані — до найближчих хлібоприймальних пунктів та елеваторів, комбикормових заводів, млинів, підприємств спиртової чи пивоварної промисловості, до складів тимчасового зберігання зернопродукції, призначеної для наступної реалізації. Такі перевезення здійснюються, як правило, власним автотранспортом господарств чи залученим з розташованих в районі, області спеціалізованих автопідприємств.

На відстані перевезень до 500—600 км (внутрирайонні, внутріобласні, міжрегіональні) вигіднішими з позиції окупності витрат та оперативності доставки порівняно невеликих партій зерна залишається великоваговий автотранспорт та автомобілі з причіпами. В такий спосіб витрати пального на перевезення 100 т зерна порівняно з використанням автомашин вантажопідйомністю 3,5—4 т скорочуються в 1,5—1,8 раза і більше, залежно від протяжності маршруту.

На ринку зерна формуються також обсяги вторинних перевезень, якщо зерно закуповується за бартерними угодами, на біржах чи оптовиками-посередниками для послідувочої реалізації, в тому числі і за межі України.

Загальний обсяг грузоперевезень по обслуговуванню ринку зерна змінюється по роках залежно від обсягів товарної його частини: в 1997 р. на внутрішньому ринку було реалізовано (без продажу зерна в рахунок оплати праці) 12,7 млн. т, в 1998 р. — 10,4 млн. тонн. За підрахунками, близько 60 % цих обсягів перевозиться автомобільним транспортом, 38 % — залізничним, близько 2 % — водним (р. Дніпро).

1.7.3. Транспортні документи

Транспортні документи — документи, що засвідчують прийняття товару до перевезення. До таких документів, що виписуються вантажоперевізником, належать:

- 1) при морських перевезеннях — коносамент, морська накладна, докова і штурманська розписки;
- 2) при залізничних перевезеннях — залізнична накладна і дорожня відомість;
- 3) при авіаперевезеннях — авіавантажна накладна;
- 4) при автодорожніх перевезеннях — автодорожня накладна;
- 5) при внутрішніх водних перевезеннях — річкова накладна;
- 6) при змішаних перевезеннях — комбінований (універсальний) транспортний документ.

До документів, зв'язаних із перевезенням вантажу, відносять експедиторське свідчення про транспортування, розписку про доставку вантажу, гарантійний лист та ін.

Серед транспортних документів особливе місце займає **коносамент** — документ, що видається судноплавною компанією вантажовідправнику в посвідченні прийняття товару для перевезення.

Коносамент підписується перевізником або капітаном судна. Якщо за них це робить агент, то він повинен ідентифікувати себе і відзначити, від імені кого він виступає. Опис товару, вантажоодержувач і повідомлювана сторона повинні відповідати вказаним в акредитиві. На коносаменті повинна бути позначка дати навантаження товару на борт судна, причому дата коносаменту повинна бути не пізніше останньої дати відвантаження, зазначеної в акредитиві. Якщо коносамент виписується по наказу вантажовідправника, то він повинен зробити додатний напис на звороті цього документа.

Коносамент виконує три основні функції: 1) засвідчує прийняття судноплавною компанією вантажу до перевезення; 2) є товаросупроводжувальним документом і видача товару робиться судноплавною компанією в порту призначення тільки проти пред'явлення цього документа; 3) свідчить про складання договору морського перевезення.

Коносамент звичайно складається в трьох примірниках. Всі примірники коносаменту, що становлять так

Зерно, призначене для експорту в країни Близького Сходу, Азії (80—85 % експорту) в основному транспортується в причорноморські порти залізницею, з урахуванням можливостей власника зернопродукції сформувати партію зерна, кратну вантажомісткості вагонів. Перевезення зерна в країни СНД та Балтії (біля 20 % експорту) також здійснюється переважно залізничним транспортом.

Званий повний комплект, є оригіналами і на них ставиться штамп "оригінал". Після видачі вантажу по одному з оригіналів інші втрачають силу, і із судноплавної компанії знімається будь-яка відповідальність за товар. Якщо за контрактом передбачається повний контроль над товарами, необхідно представити повний комплект коносаментів. Коносаменти складаються експортером або транспортно-експедиторською фірмою і представляються на підпис перевізнику. Якщо при прийманні товару перевізником не було знайдено ніяких ушкоджень товару або його упакування, то він просто підписує коносамент. Такий коносамент називається "чистим". Якщо були виявлені які-небудь ушкодження, то перевізник вказує їх у коносаменті. Такий коносамент називається "нечистим" або "коносамент із застереженнями". У цьому випадку власник товару може понести збитки. Одержувач товару, при передачі документів до оплати, звичайно, бажає знати, що зазначений товар відвантажений і направляється в його адресу. Про це робиться позначка на коносаменті "відвантажений". Іноді на коносаменті стоїть позначка "прийнято до відвантаження". У цьому випадку існує ризик того, що товар знаходиться ще в порту, чекаючи наступного судна. Коносамент з такою позначкою містить спеціальне застереження.

Коносаменти бувають іменні, ордерні і на пред'явника. Видача товару по коносаменту може бути зроблена: 1) по іменному коносаменту — особі, на чий ім'я виписаний коносамент; 2) по ордерному коносаменту — на чий ім'я індосований коносамент; 3) по коносаменту на пред'явника — особі, яка пред'явить коносамент.

Коносаменти підрозділяються на декілька видів:

1. Короткий коносамент. Однією з функцій коносаменту є свідчення договору перевезення. Умови судноплавної компанії звичайно містяться на зворотному боці коносаменту, однак вони відсутні на короткому коносаменті. Проте банки приймають такі коносаменти при оплаті з акредитиву.

2. Лінійний коносамент. Транспортування вантажу лінійним коносаментом має відомі переваги. Трампові судна не дотримуються точного графіка руху. В той час як рух лінійних судів будується точно за графіком і за ни-

ми завжди закріплене місце біля причалу для розвантаження.

3. Наскрізний коносамент (змішані перевезення). Коли транспортування вантажу ділиться на декілька етапів (транспортування по суші, морю і т.п.), здійснюваних різними перевізниками, то для відправника вантажу найбільш зручно оформити наскрізний коносамент, а не оформляти окремі документи з кожним перевізником. Вартість фрахту включає всі транспортні витрати по транспортуванню вантажу до станції призначення. У наскрізному коносаменті чітко вказується, що для запобігання пред'явлення окремого документа на кожному етапі перевезення транспортування вантажу буде здійснюватися при пред'явленні тільки одного із наскрізних коносаментів. Наскрізний коносамент випикується в тому випадку, якщо треба доставити вантаж у порт призначення з перевантаженням його на інше судно. Транспортний документ на змішані перевезення повинен покривати не менше двох різних видів транспорту, бути "чистим" (не містити позначок про дефектний стан товару або упакування), мати відмітку про відправлення товару, прийняття до перевезення або про навантаження на борт з позначкою про дату навантаження і повинен бути поданий повний комплект його оригіналів. Даний документ підписується перевізником, оператором змішаних перевезень або капітаном судна. Якщо за них підписується агент, він повинний ідентифікувати себе і зазначити, від імені кого з них він виступає. Вантажоодержувач і повідомлювана сторона повинні відповідати умовам акредитива, а опис товару — не суперечити таким умовам.

4. Чартер-партія — договір, відповідно до якого вантажі перевозяться трамповими суднами. Особа, що зафрахтувала все судно, може використовувати вільне місце на ньому для перевезення додаткового вантажу. Відправники товару на цьому судні укладають договір перевезення не з власником судна, а з особою, що зафрахтувала його. Цей договір перевезення відповідає умовам договору про фрахтування судна (чартер-партія) і на коносаментах, що дають в цих випадках, буде стояти позначка "відповідає договору про фрахтування судна". Як правило, банки неохоче приймають такого роду коносаменти як забезпечення авансу або при видачі платежу з акредитиву через юридичну складність договору про фрахтування судна. Коносамент на умовах чартер-партії повинен мати відповідну вказівку на це, що його відрізняє від звичайних контрактів на перевезення. У такому коносаменті не завжди вказується найменування перевізника і може стояти підпис капітана судна (його названого агента) або судовласника (його названого агента). Що стосується інших вимог до коносамента

на умовах чартер-партії, то вони відповідають тим, що пред'являються до морського коносамента.

5. Контейнерний коносамент. Контейнери полегшують збереження товарів, прискорюють вантажно-розвантажувальні роботи, значно скорочують витрати по цих операціях. Контейнеровози (судна, збудовані спеціально для перевезення контейнерів) не мають палуби, а мають спеціальні осередки, у які встановлюються один на один контейнери. У кожний осередок може бути встановлено декілька контейнерів. Коносамент, що містить, скажімо, такий опис вантажу, як "вміст одного контейнера невідомий", називається контейнерним коносаментом і, коли банкам пред'являється такий документ, то часом буває важко визначити, чи відповідають товари, про які йдеться в документах, товарам, що представляє контейнерний коносамент. Існує також ризик викиду контейнера за борт у випадку аварії на судні, а також ризик витоку вмісту контейнера за борт у тому випадку, якщо цей контейнер опиниться першим зверху в осередку контейнеровоза. Банки приймають такі коносаменти при оплаті з акредитиву.

Для банку при видачі позички або при оплаті з акредитиву важливе значення мають наступні моменти:

1) кожний коносамент, позначений "оригінал", був підписаний особисто капітаном судна або іншою особою від його імені;

2) була зазначена дата відправлення судна. Необхідно переслати документи в пункт призначення до прибуття судна. Якщо коносаменти приходять після прибуття судна, то вони вважаються простроченими (який втратив законну силу). При платежі з акредитиву банки приймають транспортні документи, з дати видачі яких пройшло не більше 21 дня. Дирекція порту стягує встановлювану ними суму за простій судна в порту, яку необхідно сплатити перед тим, як забрати товар. Якщо коносамент прострочений, то існує ризик значного зростання демереджа;

3) при продажі товару, наприклад, на умовах "CIF", фрахт оплачується продавцем; у цьому випадку коносамент повинен містити позначку "фрахт оплачений". Коли банк видає позичку під забезпечення транспортних документів, наявних в імпортера у випадку, якщо контракт укладений на умовах "FOB", то банк дебетує рахунок цього імпортера на суму фрахту і виплачує потім її національному відділенню судноплавної компанії, що ставить на коносаменті позначку "фрахт оплачений". Судноплавні компанії мають право утримання товару до тих пір, поки не буде оплачений товар;

4) у разі потреби на коносаменті вказується найменування й адреса агента продавця в країні покупця, який

сповіщається судноплавною компанією про прибуття судна;

5) якщо на коносаменті спеціально не вказується, що товари повинні бути завантажені на палубу судна, то вони розміщуються в трюмах. Коносамент з відміткою "на палубі" звичайно не приймається банком через велику небезпеку викиду вантажу за борт у випадку аварії на судні і можливості його витоку за борт. Більшість вантажів перевозиться в трюмах. Однак деякі вантажі повинні перевозитися на палубі (небезпечні, великогабаритні вантажі, деякі види тварин);

6) однією з умов здійснення платежу акредитиву є надання банку повного комплексу чистих бортових коносаментів з бланковим індосаментом, виписаних за наказом відправника товару. Якщо всі ці пункти відповідають вимогам банку і найменування товару і сторін збігаються, то банк приймає ці документи в забезпечення. Перевіряється також правильність інших реквізитів, наявність підписів, дати, позначка "фрахт оплачений".

Стосовно коносамента **типовими помилками** є випадки, коли (незважаючи на те, що це передбачено умовами акредитиву) не поданий повний комплект коносаментів, або перевізником (його агентом) не завірені вправлення в ньому, або на коносаменті є додаткові застереження або позначки, що прямо відзначають дефектний стан товару (його упакування), що свідчить про те, що він не "чистий"; крім того, незважаючи на умови акредитива, коносамент не індосований постачальником або не засвідчує, що товар завантажений "на борт", або ця позначка не підписана перевізником (його агентом), або не датована; не зроблена позначка "фрахт оплачений", хоча це і передбачено при постачаннях на умовах "CIF"; внесена в коносамент інформація, що відрізняється від умов акредитива; або коносамент виписаний "наказом", а умовами акредитива передбачається представлення іменного коносамента; коносамент (документи) надійшов у банк пізніше 21 дня від дати відвантаження або іншого строку, зазначеного в умовах, або товар відвантажений пізніше дати, яка зазначена в акредитиві.

Слід також звертати увагу на те, що якщо в акредитивних умовах відсутні дозволи, то не повинні прийматися документи, що засвідчують:

1) про надання коносамента, що явно свідчить, що він виписаний на умовах "чартер-партія" і/або видана експедитором;

2) про відвантаження з порту або місця призначення іншого, ніж це зазначено в умовах;

3) про відвантаження на палубі.

Необоротна морська накладна не є товаророзпорядчим документом, що не підлягає неоголошенню, не може

бути виписана за наказом і індосована, і це відрізняє її від морського коносамента. Що стосується інших вимог до даної накладної, то вони відповідають тим, що пред'являються до морського коносамента.

В міру розвитку світової торгівлі об'єм перевезень вантажів залізницею до портів для подальшого їхнього перевезення морем зростає. Залізнична накладна і її копії (дублікат) є транспортними документами при міжнародних залізничних перевезеннях. Використовується форма накладної згідно з Конвенцією про міжнародні вантажні перевезення і Угодою про міжнародне вантажне повідомлення. Накладна є документальним оформленням договору перевезення між вантажовідправником і адміністрацією залізниці. Залізнична накладна виписується вантажовідправником або ж його експедитором на ім'я вантажоодержувача. Вона знаходиться разом з вантажем, а дублікат залишається у вантажовідправника. На накладній ставиться дата і печатка станції відправлення. Контроль за вантажем здійснюється так само, як і при повітряних перевезеннях.

Автодорожня накладна — не товаророзпорядчий документ: вона підтверджує наявність договору про автодорожнє перевезення вантажів, укладеного між перевізником і відправником. При міжнародних автодорожніх перевезеннях цей документ повинний відповідати Конвенції про договір міжнародного дорожнього перевезення вантажів.

Річкова накладна — не товаророзпорядчий документ: вона підтверджує прийняття вантажу до перевезення по річці і видається перевізником відправнику вантажу.

Автодорожні і залізничні документи і документ на перевезення по внутрішніх водах повинні бути "чистими" і підписані перевізником або його названим агентом. В останньому випадку відзначається, від імені кого виступає агент. Вантажоодержувач і повідомлювана сторона повинні відповідати умовам акредитиву, а опис товару — не суперечити таким умовам. Не пізніше останньої дати відвантаження, зазначеної в акредитиві, вказується і дата виписки.

Авіавантажна накладна — документ, що підтверджує, що вантажовідправник і перевізник підписали договір про перевезення повітряним шляхом вантажів. Ця накладна заповнюється вантажовідправником у трьох примірниках і вручається перевізнику разом із товарами (по одному примірнику для вантажовідправника, вантажоодержувача і перевізника). Авіавантажна накладна не є ані товаророзпорядчим, ані передатним документом.

Залізнична накладна — документ, що підтверджує наявність договору перевезення між вантажовідправни-

ком та адміністрацією залізниці. Накладна супроводжує вантаж, який видається особі, що вказана у накладній як отримувач. Накладна за формою Угоди про міжнародне вантажне сполучення (УМВС), містить такі основні відомості: назву та адресу відправника та отримувача вантажу, станції відправлення та призначення, прикордонні

станції, назву вантажу, упаковки, кількість місць, вагу вантажу, визначену відправником вантажу та залізницею, відмітку про оплату перевезення, оголошену вартість вантажу, додані документи (специфікації, пакувальні листи, сертифікат якості). Текст залізничної накладної друкується на стандартних бланках.

1.7.4. Правила перевезення зернових вантажів різними видами транспорту

Тимчасове положення

про місячне планування та організацію перевезень експортних, імпорتنих і транзитних вантажів залізничним, морським та річковим транспортом

Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 травня 1993 року, № 357 (ВИТЯГ)

Перевезення експортних, імпорتنих і транзитних вантажів, у тому числі в контейнерах і пакетах (надалі — вантажі), залізничним, морським та річковим транспортом здійснюється за місячними планами, погодженими між учасниками перевезень, або за заявками вантажовласників, вантажовідправників, експедиторів (надалі — вантажовласники).

Розділ 1. Планування перевезень експортних вантажів залізничними або залізнично-водними шляхами сполучення

1. Для перевезення експортних вантажів залізничними або залізнично-водними шляхами сполучення вантажовласники не пізніше як за 20 днів до початку планового місяця подають залізницям відправлення розгорнуті заявки на перевезення експортних вантажів, у яких зазначаються вид та кількість вантажу в тоннах і вагонах, прикордонні залізничні станції, морські та річкові порти, через які прямуватимуть ці вантажі, країна призначення та вантажоодержувач (покупець).

2. Залізниці включають вантажі, що експортуються через морські або річкові порти, до плану перевезень за умови згоди цих портів на їх перевантаження та зберігання.

3. Укрзалізниця на підставі даних, що подаються залізницями відправлення, складає на плановий місяць проект плану перевезень по мережі залізниць України за номенклатурою згідно з додатком до цього Положення в тоннах і вагонах у середньому на добу і не пізніше як за 14 днів до початку планового місяця доводить його до заінтересованих сторін, у тому числі до іноземних залізниць.

4. Після уточнення з Укрзалізницею даних проекту плану перевезень вантажовласники за 12 днів до початку планового місяця повідомляють морським (річковим) портам та залізницям детальну розшифровку номенклатури вантажів, що підлягають перевезенню (додаток).

5. Залізниці відправлення погоджують з морськими (річковими) портами обсяги перевезень вантажів і не пізніше як за 8 днів до початку місяця повідомляють Укрзалізницю зміни, внесені до проекту плану перевезень.

6. Укрзалізниця, МЗЕЗ, морські та річкові порти, судно- і вантажовласники не пізніше як за 4 дні до початку планового місяця спільно погоджують план перевезень експортних вантажів, який затверджується Мінтрансом та доводиться до виконавців.

7. План перевезень експортних вантажів залізничними шляхами сполучення через прикордонні залізничні станції затверджується Укрзалізницею за погодженням із залізницями країн СНД та інших держав і повідомляється вантажовласникам та залізницям України за 4 дні до початку планового місяця.

8. Вантажовласники і залізниці відправлення забезпечують рівномірне відвантаження планових вантажів. Норми відвантаження експортних вантажів у морських і річкових портах встановлюються виходячи з місячних планів в тоннах і вагонах у середньому на добу.

9. Заявки на перевезення експортних вантажів, не передбачених вантажовласниками в місячних планах, подаються ними Укрзалізницю. Розгляд та погодження цих заявок провадиться Укрзалізницею і портами не пізніше як за 15 днів до кінця планового місяця.

10. У разі невиконання планів перевезень експортних вантажів з незалежних від залізниці причин (стихійні явища, конвенційні заборони тощо) недовантаження перевезень надолжуються наступного місяця за згодою учасників перевезень.

11. Небезпечні вантажі завозяться у порти відповідно до міжнародних правил перевезення небезпечних вантажів. Відвантаження планових небезпечних вантажів здійснюється залізницями відправлення з повідомленням порту і залізниці призначення. У повідомленні має бути зазначено найменування та кількість вантажу, дата прибуття його в порт.

Розділ 2. Планування перевезень імпор- тних вантажів залізничними або водно- залізничними шляхами сполучення

12. Для перевезення імпортованих вантажів залізничними або водно-залізничними шляхами сполучення вантажовласники подають залізниці, що обслуговує морський (річковий) порт перевантаження, заявки на перевезення імпортованих вантажів. Залізниці включають ці вантажі до плану перевезень за умови згоди портів на їх перевантаження та зберігання.

Заявки подаються не пізніше як за 20 днів до початку планового місяця із зазначенням найменування вантажу, обсягів у тоннах, виду залізничного рухомого складу, залізниці призначення.

13. Залізниці не пізніше як за 17 днів до початку планового місяця надсилають одержані заявки Укрзалізниці, яка розглядає їх і не пізніше як за 15 днів до початку планового місяця повідомляє залізницям проект плану відвантаження імпортованих вантажів на місяць з розподілом по залізницях відправлення в тоннах і вагонах у середньому на добу для погодження його з портами і прикордонними станціями.

14. Укрзалізниця за пропозиціями залізниць, вантажовласників, морських (річкових) портів може вносити зміни до місячних планів відвантаження імпортованих вантажів. Пропозиції щодо зазначених змін повинні подаватись Укрзалізниці не пізніше як за 9 днів до початку планового місяця. План відвантаження імпортованих вантажів у тоннах і вагонах у середньому на добу по кожній станції відправлення погоджується з Укрзалізницею, МЗЕЗ, судновласниками, морськими і річковими портами, затверджується Мінтрансом і не пізніше як за 4 дні до початку планового місяця доводиться до виконавців.

15. Вантажовласники для забезпечення перевезення імпортованих наливних вантажів і тих, що швидко псуються, подають залізницям не пізніше як за 14 днів до початку планового місяця заявки на необхідну кількість ізотермічних вагонів і цистерн.

16. Норма відвантаження імпортованих вантажів у морських і річкових портах установлюється на кожний місяць у тоннах і вагонах у середньому на добу, виходячи з місячних планів відвантаження імпортованих товарів.

Фактична потреба у вагонах щодоби узгоджується з заявками портів.

Розділ 3. Планування перевезень експор- тних та імпортованих вантажів морським та річковим транспортом

17. Місячне планування перевезень експортних та імпортованих вантажів морським і річковим транспортом здійснюється згідно з заявками вантажовласників.

18. Вантажовласники за умови згоди портів на перевантаження та зберігання вантажів не пізніше як за 25 днів до початку планового місяця подають українським судновласникам або фрахтовим організаціям місячні заявки на перевезення вантажів вітчизняними або іноземними суднами із зазначенням виду і кількості вантажів, країни і порту відправлення, країни і порту призначення, термінів подачі суден під навантаження чи розвантаження. У тридобовий термін з моменту відфрахтування судна фрахтова контора інформує про це вантажовласника.

19. Судновласники або фрахтові організації не пізніше як за 16 днів до початку планового місяця разом з портами складають проект місячного графіка розміщення зафрахтованого флоту, а до 17 числа передпланового місяця погоджують його з вантажовласниками.

20. З метою поліпшення розміщення і фрахтування суден під час продажу чи закупівлі експортних та імпортованих товарів у великій кількості з тривалою поставкою вантажовласники до укладання контрактів інформують судновласників або фрахтові організації про попередні обсяги вантажів, що підлягають перевезенню.

21. Для вивезення експортних вантажів на умовах ФОБ і завезення імпортованих вантажів на умовах СІФ вантажовласники до 15 числа передпланового місяця погоджують із судновласниками, морськими і річковими портами місячний графік подачі суден.

Інструкція про порядок передачі в оренду вантажних вагонів

Затверджено наказом Міністерства транспорту України від 28 квітня 1997 року, № 151 (витяг)

I. Загальні положення

1.1. Ця Інструкція розроблена відповідно до Закону України "Про оренду державного майна".

1.2. Інструкція визначає порядок укладання, продовження та розірвання договору оренди вантажних вагонів.

1.3. Орендодавцями є: залізниці та підприємства залізничного транспорту загального користування за погодженням з Укрзалізницею.

1.4. Орендарями є юридичні та фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, що зареєстровані на території України.

1.5. Передача в оренду вагонів провадиться для перевезень у межах України. Вихід орендованих вагонів за межі України дозволяється за згодою відповідних залізниць зарубіжних країн.

2. Порядок укладання договору оренди і оформлення передачі вагонів в оренду

2.1. Фізичні та юридичні особи, які бажають укласти договір оренди вантажних вагонів, направляють заяву до Укрзалізниці у двох примірниках, у якій вказують:

- кількість вагонів, їх рід і спеціалізацію;
- мету оренди та її термін;
- найменування вантажу, який підлягає перевезенню або зберіганню;
- станції та залізниці відправлення, призначення та передачі вагонів у оренду;
- наявність та місткість власних або орендованих колій для роботи з орендованими вагонами.

2.2. В Укрзалізниці заявки розглядаються головним комерційним управлінням та управлінням перевезень, а при необхідності — управлінням вагонного господарства та Укрспецвагоном. Про прийняте рішення генеральний директор Укрзалізниці або його заступник у десятиденний термін повідомляють начальника залізниці або Укрспецвагон.

2.3. Отримавши дозвіл Укрзалізниці, начальник залізниці або його перший заступник дає вказівку телеграфом начальникам відділку залізниці, станції та вагонного депо про підбір, пересилання та передачу вагонів у оренду, а копію вказівки — начальникам служб перевезень та вагонного господарства.

2.4. У випадку оренди вагонів Укрспецвагона орендар направляє представника для укладення договору на оренду. Укрспецвагон при необхідності передислокування вагонів до місця оренди дає заявку Головному управлінню перевезень і повідомляє телеграфом начальника станції оформлення оренди про відомості, зазначені у п.2.1 цієї Інструкції.

2.5. Вилучення вагонів із робочого парку для передачі в оренду і повернення їх до робочого парку оформлюється актами форми ДУБ.

Акти підписуються керівниками станції, вагонного депо, орендарем і завіряються печатками станції і орендаря. Акти складаються у шести примірниках (по одному для орендаря, станції, відділку залізниці, вагонного депо і 2 примірники для управління залізниці).

У випадку оренди вагонів Укрспецвагона акти складаються у 3-х примірниках (по одному для Укрспецвагона, орендаря і начальника станції).

Начальник станції протягом доби забезпечує відправлення актів передачі у оренду вагонів або повернення їх з оренди зазначеним посадовим особам.

При оформленні договору оренди орендар направляє представника до залізниці для укладення договору оренди вантажних вагонів. У договорі вказується: об'єкт

оренди; термін, на який укладається договір оренди; орендна плата з урахуванням її індексації; порядок використання амортизаційних відрахувань; відновлення орендованого майна та умови його повернення; виконання зобов'язань; відповідальність сторін; страхування орендарем взятого ним в оренду майна та інші умови, передбачені за угодою сторін. Договір укладається у двох примірниках, підписується орендарем, начальником залізниці і реєструється у фінансовій службі залізниці. Копії договору у десятиденний термін направляються Головному комерційному управлінню Укрзалізниці, фінансовій службі, відділку залізниці та начальнику станції.

2.6. На переданих у оренду вагонах орендар наносить з двох сторін трафарети:

- "Орендований" із зазначенням найменування підприємства-орендаря;
- "Термінове повернення на станцію _____ залізниці";
- термін закінчення оренди.

На орендованих вагонах для перевезення хімічних, небезпечних та продовольчих вантажів мають бути нанесені трафарети і проведене пофарбування згідно з Правилами перевезень вантажів. До нанесення вказаних написів та трафаретів акт форми ДУБ на передачу вагонів у оренду не підписується. Відповідальність за правильність нанесення написів і трафаретів несуть особи, які підписали акт, відповідно до чинного законодавства.

2.7. Контроль за виконанням орендарем умов договору покладається на начальника станції.

3. Плата за оренду

3.1. Плата за оренду вагонів встановлюється згідно із Законом України "Про оренду державного майна", Методикою розрахунку і порядку використання плати за оренду державного майна, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 04.10.1995 р., № 786.

Орендна плата сплачується у розмірі, вказаному у договорі на оренду вагонів.

3.2. Строки внесення орендної плати визначаються у договорі.

3.3. У випадках несвоєчасного проведення платежів орендар сплачує управлінню залізниці пеню в розмірі, що встановлюється за угодою між сторонами.

4. Умови експлуатації орендованих вагонів

4.1. Орендарю забороняється змінювати конструкцію вагонів, знімати борти, двері, незнімне обладнання вагонів та інші частини та деталі, свердлили (пробивати, пропалювати) у деталях вагонів отвори для закріплення

вантажів, а також прикріплювати до них вантажі за допомогою зварювання. У виняткових випадках змінювати конструкцію вагона дозволяється за згодою орендодавця у встановленому порядку.

Капітальний та депоівський ремонт орендованих вагонів проводяться орендодавцем.

4.2. При використанні орендованих вагонів для перевезення та зберігання вантажів орендар повинен мати на під'їзних коліях відповідні власні (орендовані) окремі fronti навантаження (вивантаження) із залізничним підходом до них і достатньою місткістю. При відсутності або недостатності таких фронтів на під'їзних коліях можуть використовуватись за окремою угодою fronti на місцях загального користування, якщо залізнична станція, за якою будуть зараховані орендовані вагони, відкрита для проведення відповідних операцій.

4.3. Орендар зобов'язаний забезпечити обробку вагонів у терміни, передбачені у договорах на експлуатацію під'їзних колій, договорах на подавання та забирання вагонів і Правилами перевезення вантажів.

4.4. При супроводженні орендованих вагонів провідниками орендаря останні повинні мати при собі завірну копію договору на оренду вагонів і посвідчення форми ГУ18, отримане у начальника станції (Розділ 21 Правил перевезення вантажів).

4.5. Перевезення вантажів у орендованих вагонах та їх повернення у порожньому стані проводяться за повними вантажними документами з утриманням провізної плати. Приймання до перевезення порожніх вагонів проводиться за їх пред'явленням.

4.6. При прямуванні орендованих вагонів у порожньому стані в межах України залізниця має право використати їх для перевезення вантажів у попутньому напрямі.

При оренді на одне перевезення залізниця має право, за наявності вантажу, завантажити цей вагон на станції призначення або сусідніх станціях. Про це начальник станції навантаження повідомляє станцію приписки орендованого вагона, і термін оренди закінчується з часу подання цього повідомлення. Про припинення дії договору начальник станції приписки повідомляє залізницю.

4.7. При нераціональному використанні вагонів, неправильній їх експлуатації або використанні не за призначенням орендар компенсує орендодавцю завдані у зв'язку з цим збитки. Порядок відшкодування збитків визначається чинним законодавством.

5. Заміна загублених вагонів

5.1. Прийнятий залізницею до перевезення навантажений або порожній вагон вважається загубленим, якщо

він не зданий вантажоотримувачу, зазначеному у залізничній накладній, після 30 діб від дня закінчення терміну доставки. Залізниця на вимогу орендаря зобов'язана згідно із Статутом залізниці надати йому замість загубленого інший вагон. Втрата залізницею орендованого вагона у межах залізниць України підтверджується пред'явленою орендарем начальнику станції приписки вантажної квитанції (дублікату накладної) з відміткою станції призначення про неприбуття вагона. З часу пред'явлення орендарем квитанції до отримання нового вагона орендна плата за загублений вагон не утримується.

5.2. При втраті та пошкодженні орендованих вагонів та їх частин за межами залізниць України питання щодо повернення або заміни вагонів, їх ремонту, відшкодування пов'язаних з цим збитків вирішуються орендарем безпосередньо з вантажовідправниками (вантажотримувачами) та органами транспорту держав, де сталися ці випадки, без участі залізниць України.

6. Розірвання договору та повернення вагонів

6.1. Одностороння відмова від договору оренди не допускається.

6.2. Договір оренди може бути розірвано за погодженням сторін. На вимогу однієї із сторін договір оренди може бути достроково розірвано за рішенням суду, арбітражного суду у разі невиконання сторонами своїх зобов'язань та з інших причин, передбачених законодавчими актами України.

6.3. Після закінчення строку дії договору оренди вагонів орендар повинен здати їх на станцію за актом форми ДУБ.

6.4. Перед здаванням вагонів орендар повинен ретельно почистити, промити їх, при необхідності знищити або зафарбувати написи та трафарети про оренду. Якщо вагони використовувались для перевезення радіоактивних, їдких та отруйних вантажів, то згідно з Правилами перевезень вантажів орендар подає станції довідку санітарних органів про очищення вагонів.

6.5. Факти пошкодження та нестачі частин вагона, а також втрати вагона оформляються працівниками вагонного депо у встановленому порядку для утримання з орендаря усіх збитків, платежів та штрафів.

7. Надання підприємствам обмінного парку вагонів

7.1. За заявкою підприємств і організацій їм, як виняток, можуть бути виділені Укрзалізницею для перевезення вантажів обмінні парки вагонів на умовах договору оренди. Для одержання цих вагонів підприємствам необхідно звернутися до Укрзалізниці з економічним

обґрунтуванням доцільності надання вагонів до обмінного парку.

Укрзалізниця, розглянувши заявку підприємства, при позитивному рішенні направляє вказівку начальнику залізниці про виділення підприємству обмінного парку вагонів на правах оренди у порядку, передбаченому цією Інструкцією.

Одержавши вказівку, начальник залізниці укладає договір оренди з підприємством на надання обмінного парку, де вказує термін, кількість виділених вагонів до обмінного парку та суму плати за їх використання.

Тимчасове положення про порядок місячного планування перевезень вантажів залізничним транспортом України

Затверджено наказом Міністерства транспорту України від 2 березня 1995 року, № 89 (ВИТЯГ)

Планування перевезень вантажів залізницями України по її території, а також в країни СНД і Балтії здійснюється у такому порядку:

1. Планування перевезень вантажів здійснюється на підставі заявок, які розробляють підприємства, що виготовляють продукцію, а також вантажовласники. Заявки приймаються згідно з порядком, затвердженим цим Тимчасовим положенням.

2. Підприємства, організації, установи вантажовідправники і вантажовласники не пізніше ніж за 14 днів до початку наступного місяця подають (у трьох примірниках, кожний з яких підписується керівником підприємства, організації, установи і його підпис затверджується печаткою) в управління залізниць відправлення розгорнуті плани перевезень вантажів за встановленою в додатках №№ 1, 2 номенклатурою, з розподілом по видах вантажів, станціях відправлення і залізницях призначення, а по вантажах, відвантажених у межах залізниці відправлення — з розподілом по станціях призначення за формою ГУ12.

Плани подаються згідно з додатками №1, 2 (в тоннах і вагонах або у вагонах) виходячи з технічних норм навантаження вагонів.

Вантажовідправники подають окремий розгорнутий план по кожній станції відправлення на кожну номенклатурну групу вантажів. Управління залізниць забезпечують вантажовідправників бланками розгорнутих планів перевезень вантажів встановленої форми.

5. Перевезення вантажів у вагонах, що належать підприємствам, організаціям і установам, яким дозволено вихід на шляхи загальної мережі, а також в орендованих вагонах здійснюється за рахунок загального плану перевезень, встановленого для даного вантажовідправника.

Якщо вантажовідправник не може здійснити перевезення в запланованих власних (орендованих) вагонах з

7.2. Забороняється виділяти до обмінного парку рефрижераторні вагони.

7.3. Плата за користування вагонами обмінного парку стягується тільки за фактичну кількість вагонів за залишком їх на 18-у годину за накопичувальною картою для додаткових зборів (форма ФДУ92).

7.4. Якщо залишок вагонів на 18-у годину перевищує норму обмінного парку, то за різницю кількості вагонів за відомістю безномерного обліку простою вагонів (форми ГУ47) нараховується штраф за кожний вагон у розмірі, передбаченому договором оренди.

причин, незалежних від нього (стихійне лихо, обмеження навантаження та інших причин), залізниця зобов'язана подати рухомий склад загального користування за заявкою відправника, поданою не менш як за три доби до дня навантаження. В цьому випадку надання рухомого складу здійснюється без утримання договірного тарифу.

Обсяги навантаження вантажів у ці вагони встановлюються вантажовідправниками і вказуються в розгорнутих планах перевезень вантажів незалежно від належності вагонів відправнику або одержувачу вантажів.

17. Перевезення овочів, картоплі, фруктів та інших сільськогосподарських продуктів, відвантажених заготівельними організаціями і організаціями споживчої кооперації, колгоспами і радгоспами, здійснюються відповідно до плану, а також за пред'явленням без обмеження, за заявками, поданими за 5 днів до початку відвантаження.

Перевезення сільськогосподарської продукції, заробленої громадянами, залученими до збирання врожаю у колгоспах і радгоспах, лишків сільськогосподарської продукції, вирощеної на присадибних ділянках, здійснюються, крім плану, за заявками колгоспів і радгоспів, а також громадян, які мають присадибні ділянки, поданими начальнику відділу залізниці.

Додаток № 1

Номенклатура вантажів (місячне планування перевезень залізничним транспортом у вагонах і тоннах)

- 28. Зерно
- 29. Борошно та продукти перемолу
- 30. Комбікорм
- 31. Жмихи

Тарифи на вантажо-розвантажувальні роботи**Затверджено наказом об'єднання "Укрпромзалізтранс" від 13 березня 1997 р., № 29 (ВИТЯГ)****Плата за вантажно-розвантажувальні роботи сплачується за одну тонно-операцію в таких розмірах:**

№	Перелік вантажів	Тарифна ставка за тонно-операцію у грн. і коп.
---	------------------	--

Зернові вантажі та овочі

22	Жито, пшениця, ячмінь, кукурудза в зерні, насіння лляне, горіх, чечевиця	1-00
23	Овес, гречка, соняшник, насіння бавовняне, відходи, висівки, комбікорм, кукурудза в качанах	1-00

Примітки:

1. Ці тарифні ставки сплачуються за кожну тонно-операцію незалежно від способу виконання вантажно-розвантажувальних робіт.

2. Однією тонно-операцією вважається переміщення вантажу:

- зі складу в вагон або на автомашину – при навантаженні;
- із вагону або автомашини в склад при розвантаженні;
- із вагона в вагон, із вагона на автомобіль, із автомобіля у вагон – при перевантаженні (пряма операція); в середині складу з метою перевірки або переважування вантажу; при переміщенні вантажу від залізничної колії для вивільнення місця для розвантаження та інші, коли за умовами роботи виникає потреба в цих операціях, що підтверджується договором на транспортне обслуговування або іншим документом.

3. При переважуванні вантажу в процесі навантаження, розвантаження, перевантаження або при переміщенні тарифні ставки збільшуються на 100 відсотків.

4. При перевантаженні вантажів із вагона в вагон, із вагона на автомашину, з автомашини у вагон тарифні ставки збільшуються на 50 відсотків.

Тариф за користування рухомих складом та механізмами

Найменування	Вантажопідйомність, (т, куб. м)	Тариф за 1 год. (грн.)
Кран на залізничному ходу	25 тонн включно	26,60
Кран на залізничному ходу понад	25 тонн	35,90
Автокран	6,3 тонни включно	15,96
Автокран понад	6,3 тонни	21,28
Автонавантажувач до	5 тонн включно	15,96
Навантажувач на пневмоходу	до 1,5 куб. м включно	14,63
Навантажувач на пневмоходу понад	1,5 куб. м	22,61
Навантажувач тракторний	1 куб. м включно	14,63
Навантажувач тракторний понад	1 куб. м	19,95
Електронавантажувач до	2 тонни включно	6,65
Бульдозер, трактор, екскаватор		21,28
Локомотив		53,20
Вантажні вагони у складі кільцевих маршрутів (за одну добу)		14,63

Примітки:

1. Плата за користування вантажно-розвантажувальними механізмами інших видів може сплачуватись відповідно до їхньої технічної характеристики стосовно цих тарифів.

2. За надання вантажно-розвантажувального механізму з вантажником або стропальником додатково до цих тарифів стягується плата за кожну годину перебування в наряді вантажника (стропальника) в розмірі:

- з нормальними умовами праці, 2 грн. 50 коп.

- зі шкідливими умовами праці, 3 грн.

3. Плата за користування локомотивом сплачується за додаткову роботу локомотива з вагонами, що виконується за окремими заявками вантажовласника або обумовлена договором.

Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні Затверджено наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 р. № 363, зі змінами від 23 березня 1998 року (ВИТЯГ)

Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні (надалі — Правила) визначають права, обов'язки і відповідальність власників автомобільного транспорту — Перевізників та вантажовідправників і вантажоодержувачів — Замовників.

Ці Правила не регламентують перевезення небезпечних, великовагових, великогабаритних вантажів, пошти та перевезення вантажів у міжнародному сполученні, оскільки такі перевезення мають свої особливості, що стосуються виконання комплексу вимог при вантажно-розвантажувальних роботах, власне процесу перевезення та його документального оформлення, а також узгодження таких правил із відповідними компетентними установами.

1. Терміни та поняття

Наведені у цих Правилах терміни та поняття вживаються в такому значенні:

Вантаж — всі предмети з моменту прийняття для перевезень до здачі одержувачу вантажу.

Вантажне місце — умовна одиниця вантажу для приймання його для перевезення або здачі вантажоодержувачу при здійсненні навантаження або розвантаження рухомого складу.

Вантажний контейнер — одиниця транспортного обладнання багаторазового використання, призначена для перевезення та короткочасного зберігання вантажів без проміжних перевантажень, зручна для механізованого навантаження та розвантаження, завантаження та вивантаження (внутрішній об'єм дорівнює 1 куб. м і більше).

Вантажовідправник — будь-яка фізична або юридична особа, яка подає перевізнику вантаж для перевезення.

Вантажоодержувач — будь-яка фізична або юридична особа, яка здійснює приймання вантажів, оформлення товарно-транспортних документів та розвантаження транспортних засобів у встановленому порядку.

Договір про перевезення вантажів — двостороння угода між перевізником, вантажовідправником чи вантажоодержувачем, що є юридичним документом, яким регламентуються обсяг, термін та умови перевезення вантажів, права, обов'язки та відповідальність сторін щодо їх додержання.

Експедитор з перевезення вантажів — працівник, який забезпечує виконання комплексу операцій транспортно-експедиторського обслуговування під час перевезення вантажів.

Замовлення на перевезення вантажів — документ, який подає вантажовідправник перевізникові на доставляння обумовленої партії вантажів в узгоджені терміни.

Замовник — вантажовідправник або вантажоодержувач, який уклав з перевізником договір про перевезення вантажів.

Здавання вантажу — подання вантажоодержувачу перевізником вантажу, згідно з товарно-транспортним документом, з наступним розвантаженням і оформленням документів про його передачу вантажоодержувачу.

Маркування — потрібні написи, зображення та умовні позначки, вміщені на упаковці, бирках або самому товарі, який відвантажується для належного перевезення та здачі вантажу одержувачу.

Міські перевезення — перевезення різнорідних за структурою вантажів у межах міста.

Міжміські перевезення — перевезення вантажів, що здійснюються за межі міста (населеного пункту).

Обсяг перевезень — кількість вантажу, перевезеного або заявленого вантажовідправником і прийнятого перевізником для доставки одержувачу (в тоннах).

Пакування — формування та скріплення вантажів в укрупнену вантажну одиницю, яке забезпечує при доставці у встановлених умовах їхню цілість, збереження та дозволяє механізувати вантажно-розвантажувальні та складські роботи.

Перевізник — будь-яка фізична або юридична особа, яка здійснює автомобільні перевезення вантажів на комерційній основі або за свій рахунок.

Подорожній лист — первинний документ про облік вантажних автомобільних перевезень, що всебічно характеризує роботу автомобіля і водія з моменту їх виїзду з автотранспортного підприємства і до повернення на підприємство.

Приймання вантажу — подання вантажовідправником підготовленого для відправлення вантажу та товарно-транспортних документів перевізнику з наступним навантаженням на транспортний засіб та оформлення документів про прийняття вантажу перевізником для відправлення.

Спеціалізований вантажний автомобіль — вантажний автомобіль, обладнаний засобами самонавантаження-саморозвантаження або іншим спеціальним устаткуванням і призначений для перевезення вантажів певних категорій.

Тара — основний елемент упаковки, що являє собою виріб для розміщення продукції.

Товарно-транспортна документація — комплект юридичних документів, на підставі яких здійснюють облік, приймання, передавання, перевезення, здавання вантажу та взаємні розрахунки між учасниками транспортного процесу.

Товарно-транспортна накладна — єдиний для всіх учасників транспортного процесу юридичний документ, що призначений для списання товарно-матеріальних цінностей, обліку на шляху їх переміщення, оприбуткування, складського, оперативного та бухгалтерського обліку, а також для розрахунків за перевезення вантажу та обліку виконаної роботи.

Транспортна послуга — перевезення вантажів та комплекс допоміжних операцій, що пов'язані з доставкою вантажів автомобільним транспортом.

3. Правила укладення договорів

3.1. Договори про перевезення вантажів автомобільним транспортом укладаються між фізичними та юридичними особами, які здійснюють автомобільні перевезення вантажів на комерційній основі (надалі — Перевізники), та вантажовідправниками або вантажоодержувачами (надалі — Замовники). Примірний договір про перевезення вантажів автомобільним транспортом у місцевому та міжміському сполученні (надалі — Договір) наведений нижче.

3.2. Договір про перевезення вантажів може укладатися Перевізником з посередницьким підприємством, яке користується правами та несе обов'язки і відповідальність, що передбачені для вантажовідправників і вантажоодержувачів.

3.3. Ініціативу про встановлення договірних стосунків для перевезення вантажів автомобільним транспортом може виявити як Перевізник, так і вантажовідправник (вантажоодержувач) — майбутній Замовник.

3.4. Після того, як Перевізник і Замовник узгодили умови перевезень і розрахунки, стверджений підписом і печаткою Перевізника проект Договору з необхідними до нього додатками в двох примірниках Перевізник зобов'язаний направити Замовнику не пізніше ніж через три дні після його узгодження.

3.5. У Договорі встановлюються: термін його дії, обсяги перевезень, умови перевезень (режим роботи по видачі та прийманню вантажу, забезпечення схоронності вантажу, виконання вантажно-розвантажувальних робіт і таке інше), вартість перевезень і порядок розрахунків, порядок визначення раціональних маршрутів, обов'язки сторін, відповідальність тощо.

3.5.1. Замовник не пізніше як через 10 днів після одержання від Перевізника проекту Договору підписує його і додатки до нього, стверджує їх печатками і один екземпляр повертає Перевізнику.

3.5.2. Якщо у Замовника є розбіжності по Договору, він зобов'язаний сформулювати свої пропозиції у протоколі розбіжностей і направити їх Перевізнику разом з Договором у 10-денний термін.

3.5.3. Перевізник зобов'язаний розглянути протокол розбіжностей Замовника, у разі потреби — спільно з ним, і включити до Договору всі прийняті пропозиції.

3.6. Відповідно до Договору Перевізник і Замовник у межах квартального плану за 10 днів до початку кожного місяця визначають місячні плани із декадними плановими завданнями на перевезення вантажів.

3.7. На перевезення вантажів автомобільним транспортом Замовник надає Перевізнику при наявності Договору заявку відповідно до встановленої форми.

У разі масових перевезень вантажів, особливо будівельних на місця будівництва, а також сільськогосподарських вантажів для їх переробки або у місця довгострокового зберігання, Замовник повинен до заявки додати також погоджений з Перевізником графік виконання перевезень із зазначенням добового або середньодобового обсягу перевезень, а також початку і кінця роботи змін.

3.8. Заявка подається Перевізнику у строк, визначений Договором.

За погодженням із Перевізником Замовник може передати заявку на перевезення вантажів телефонограмою, телетайпом, телеграфом, телексом, іншим фіксованим шляхом. У цьому випадку в такій заявці мають бути необхідні відомості, які характеризують найменування та кількість вантажу, адреси вантаження та розвантаження, відстані перевезення та рід упаковки.

3.9. Перевізники можуть перевозити вантажі за разовим договором.

11. Правила оформлення документів на перевезення

11.1. Основними документами на перевезення вантажів є товарно-транспортні накладні та подорожні листи вантажного автомобіля.

Залежно від виду вантажу та його специфічних властивостей до основних документів додаються інші (ветеринарні, санітарні та якісні — сертифікати, свідоцтва, довідки, паспорти тощо), що визначається правилами перевезень зазначених вантажів.

11.2. Товарно-транспортні накладні і подорожні листи вантажного автомобіля належать до документів суворої звітності, які виготовляються друкарським способом з обліковою серією та номером.

Форма і порядок заповнення цих документів Замовником і Перевізником визначаються відповідними нормативними актами.

11.3. Подорожній лист вантажного автомобіля є документом, без якого перевезення вантажів не допускається.

11.4. Оформлення перевезень вантажів товарно-транспортними накладними здійснюється незалежно від умов оплати за роботу автомобіля.

11.5. Товарно-транспортну накладну на перевезення вантажів автомобільним транспортом Замовник (вантажовідправник) повинен виписувати в кількості не менше чотирьох екземплярів. Замовник (вантажовідправник) засвідчує всі екземпляри товарно-транспортної накладної підписом і при необхідності — печаткою (штампом).

11.7. Після прийняття вантажу згідно з товарно-транспортною накладною водій (експедитор) підписує всі її примірники.

11.8. Перший примірник товарно-транспортної накладної залишається у Замовника (вантажовідправника), другий передається водієм (експедитором) вантажоодержувачу, третій і четвертий екземпляри, засвідчені підписом вантажоодержувача (у разі потреби й печаткою або штампом), передаються Перевізнику.

11.9. У тих випадках, коли в товарно-транспортній накладній немає можливості перерахувати всі найменування вантажу, підготовленого для перевезення, до такої накладної Замовник додає документ довільної форми з обов'язковим зазначенням відомостей про вантаж (графи 1—10 товарно-транспортної накладної).

У цих випадках в товарно-транспортній накладній зазначається, що до неї додається як товарний розділ документ, без якого товарно-транспортна накладна вважається недійсною і не може використовуватись для розрахунків із Замовником.

11.10. Час прибуття (вибуття) автомобіля для завантаження і розвантаження Замовник зобов'язаний зазначити відповідно до пунктів 8.25 і 8.26 цих Правил.

11.11. У випадку перевантаження вантажу в процесі його перевезення на інший автомобіль складається акт довільної форми, в якому обов'язково зазначаються реквізити: повна назва власника транспорту та його адреса, прізвище, ім'я та по батькові водія, державний номер автомобіля Перевізника, який здав вантаж, і Перевізника, який його прийняв.

Акт складається у двох примірниках, які підписуються представниками (водіями) обох Перевізників (по одному для кожного).

Це зазначається в товарно-транспортній накладній.

19. Правила перевезень продукції сільського господарства

19.1. Правила перевезень зернових вантажів

19.1.1. Зерно перевозять тарним або безтарним способом рухомим складом з бортовими, самоскидними та спеціальними кузовами.

19.1.2. Не допускаються до перевезення зернові вантажі в тарі: вологістю понад 15 %; ті, що знаходяться у стані самозігрівання; заражені шкідниками, що водяться у коморі; недегазовані, якщо вони зазнали перед навантаженням газової дезінсекції; ті, що мають сліди підмочування; без належного відправницького маркування на мішках; у нестандартній або несправній тарі; без якісних посвідчень.

19.1.3. Кількість прийнятих і зданих зернових вантажів облічують по кількості місць і стандартній масі мішка — згідно з даними, що зазначаються вантажовідправником у товарно-транспортній накладній, або шляхом зважування.

19.1.4. Основною тарою для зернових вантажів можуть бути цупкі, сухі, не прілі мішки, не заражені шкідниками і без сторонніх запахів.

19.1.5. Під час вантажних операцій забороняється кидати та тягнути мішки, застосовувати гаки та відбирати проби способами, що доводять до пошкодження мішків. Мішки з зерновими вантажами слід навантажувати та розвантажувати за допомогою рослинних стропів, вантажних сіток з рослинного троса та вантажних площадок (піддонів).

19.1.6. Форма організації робіт при перевезенні зерна від комбайнів на токи сільгоспвиробників визначається за погодженням сторін.

19.1.7. Готуючи рухомий склад для перевезень зерна насипом, Перевізники або Замовники, згідно з Договором, забезпечують ущільнення в місцях з'єднання підлоги та бортів кузова, а також нарощування бортів кузова до висоти 1,0—1,1 м.

Рухомий склад для перевезення зерна від сільгоспвиробника на приймальні пункти має бути обладнаний запонами, які надаються Замовниками. Прикріплення запон до кузова рухомого складу до початку перевезень виконується Перевізниками.

19.1.8. Приймання та здача зерна здійснюється Перевізниками за вагою.

З метою встановлення ваги зерна приймальні пункти та сільгоспвиробники повинні за кожною їздою виконувати зважування рухомого складу з вантажем та без вантажу.

При перевезенні зерна з ланів на токи сільгоспвиробників зважування рухомого складу з вантажем і без вантажу виконується на токах.

19.1.9. При механізованому вивантаженні зерна на приймальних пунктах перекидачами водій зобов'язаний встановити автомобіль (автопоїзд) на перекидач, загальмувати його та вийти з кабіни.

25.1. Правила перевезень борошна та крупи

25.1.1. Під час перевезення борошна та крупи Перевізники, вантажівководи та вантажоодержувачі зобов'язані дотримувати санітарно-гігієнічних вимог і вживати заходів по забезпеченню цілості вантажу, не допускаючи попадання на борошно атмосферних опадів. Не допускається спільне перевезення борошна та крупи з вантажами, що мають стійкий запах чи забруднену поверхню.

25.1.2. Борошно перевозиться безтарним способом спеціалізованими автомобілями-цистернами і тарним способом — автомобілями з бортовою платформою та укріттям брезентом і автомобілями-фургонами.

Крупа перевозиться тарним способом.

25.1.3. Приймання від вантажівководи і здача вантажоодержувачу борошна при перевезенні його безтарним способом здійснюються Перевізником за пломбою вантажівководи.

25.1.4. При перевезенні борошна безтарним способом вантажівководи зобов'язаний:

- зважити автомобіль-цистерну без вантажу та з вантажем;
- з'єднати та роз'єднати завантажувальні рукави з цистерною;
- завантажити цистерну;
- опломбувати завантажувальні люки та розвантажувальні трубопроводи після завантаження.

25.1.5. При перевезенні борошна безтарним способом вантажоодержувач зобов'язаний:

- зважити автомобіль-цистерну з вантажем та без вантажу;
- перевірити наявність пломб на завантажувальних люках і розвантажувальних трубопроводах;
- зняти пломби з розвантажувальних трубопроводів;
- з'єднати та роз'єднати розвантажувальні рукави з цистерною;
- вивантажити борошно стисненим повітрям від власного компресора.

25.1.6. Під час вивантаження борошна у вантажоодержувача водій зобов'язаний відкрити, а після вивантаження закрити розвантажувальний кран.

25.1.7. Перевізник приймає для перевезення від вантажівководи і здає вантажоодержувачу борошно та крупу в тарі за найменуванням, кількістю місць і стандартною масою місць без переважування.

25.2. Правила перевезень хліба та хлібобулочних виробів

25.2.1. Під час перевезення хліба та хлібобулочних виробів Перевізники, вантажівководи і вантажоодержувачі зобов'язані дотримуватися встановлених санітарно-гігієнічних вимог.

25.2.2. Для забезпечення цілості хліба та хлібобулочних виробів вантажівководи під час вивантаження зобов'язаний дотримуватися таких вимог:

- заповнювати лотки стандартною кількістю хліба та хлібобулочних виробів;
- укладати формовий хліб в один ряд заввишки на бокову чи нижню скорину;
- укладати спечений на черені хліб та хлібобулочні вироби (батони, хали, булки тощо) в один ряд заввишки на нижню чи бокову скорину з ухилом до бокової чи задньої стінки лотка;
- укладати дрібноштучні хлібобулочні вироби вагою до 200 г включно на нижню скоринку в один-два ряди заввишки, а вироби з оздобленням по верхній скоринці — в один ряд.

25.2.3. Перевезення хліба та хлібобулочних виробів здійснюються за погодженими графіками та маршрутами, які вантажівководи розробляють разом з вантажоодержувачами та Перевізниками.

Норми одночасного завезення хліба та хлібобулочних виробів устанавлюються в Договорі.

25.2.4. Перевізники повинні надавати для перевезення хліба та хлібобулочних виробів автомобілі-фургони, обладнані напрямними для установки лотків, чи автомобілі, пристосовані для перевезення хліба та хлібобулочних виробів у тарі-обладнанні.

25.2.5. Приймання для перевезення від вантажівководи і здача вантажоодержувачу хліба та хлібобулочних виробів здійснюються Перевізником за найменуванням та кількістю стандартно заповнених лотків з перевіркою кількості виробів, що містяться в кожному лотку.

25.2.6. Вивантаження хліба та хлібобулочних виробів і вивантаження порожніх лотків виконуються вантажівководи, а вивантаження хліба та хлібобулочних виробів і вивантаження порожніх лотків — вантажоодержувачем.

Перевізник за Договором може брати участь у вивантаженні та вивантаженні хлібобулочних виробів з покладанням цих функцій на водія. При участі водія у вантажно-розвантажувальних роботах вантажівководи повинен забезпечити його санітарним одягом.

25.2.7. Після вивантаження хліба та хлібобулочних виробів вантажоодержувач зобов'язаний очистити лотки від хлібних крихт, а також від паперу, який застеляється у лотки при перевезенні окремих сортів хлібобулочних

виробів. Очищення кузова автомобіля-фургона від хлібних крихт після вивантаження порожніх лотків покла-дається на вантажовідправника.

Перевізник за Договором може взяти на себе очищення автомобіля-фургона. Санітарну обробку кузова автомобіля виконує вантажовідправник.

25.2.8. Вантажоодержувач зобов'язаний забезпечити завантаження автомобіля-фургона порожніми лотка-

ми за кількістю доставлених йому завантажених лотків.

25.2.9. За потреби проведення ремонтних робіт усе-редині кузова Перевізник повинен здати лотки, що зна-ходяться в кузові автомобіля, вантажовідправнику.

25.2.10. Лотки для перевезення хліба та хлібобулоч-них виробів є інвентарною тарою вантажовідправника. Санітарну обробку лотків повинен виконувати ванта-жовідправник.

Договір

про перевезення вантажів автомобільним транспортом у місцевому та міжміському сполученні

(місто, село) _____

" ___ " _____ р.

Перевізник _____ в особі _____, що діє на підставі _____ з одного боку, і Замовник _____ в особі _____, що діє на підставі _____, з іншого боку, уклали цей договір про таке.

1. Предмет договору

1.1. Замовник зобов'язується надавати для перевезення вантажі, а Перевізник приймати їх обсягом _____ тис. т та _____ тис. км за номенклатурою і по кварталах, обумовлених цим договором (згідно з додатком 1, що є невід'ємною частиною цього договору).

1.2. Перевізник виконує для Замовника перевезення вантажів обсягом _____ тис. автом.-год., обумовленим додатком 2, що є невід'ємною частиною цього договору.

1.3. Згідно з цим договором і в межах квартального плану Перевізник та Замовник за ___ днів до початку кожного місяця кварталу спільно визначають конкретні місячні плани з декадними плановими завданнями на перевезення вантажів (згідно з додатком 3).

1.4. Перевізник зобов'язаний виконувати перевезення, а Замовник має забезпечити приймання та відпуск вантажів щодня у _____ зміни протягом _____.
(зазначається найменування днів тижня, включаючи вихідні та святкові дні)

1.5. Перевізник виконує для Замовника пов'язані з перевезенням вантажів такі види транспортно-експедиторських операцій та послуг:

1.6. Договірна орієнтовна вартість транспортних послуг за цим договором становитиме: за тонни перевезеного вантажу (всього) _____ грн.; за перевезення вантажів автомобілями, виходячи з оплати їх роботи за виконані автом.-години і кілометр пробігу (всього) _____ грн.; за транспортно-експедиторські операції (всього) _____ грн. Разом _____ грн.

2. Умови перевезень

2.1. Перевезення вантажів, включаючи й автомобілями, робота яких оплачується за автом.-годину, виконуються Перевізником лише на підставі заявок, що подає Замовник за формою відповідно до додатка 4 не пізніше ___ год. дня, що передує дню перевезення, а при міжміських перевезеннях — за ___ годин до дня перевезення. У разі термінового перевезення вантажів за згодою Перевізника Замовник подає заявку в той самий день. До заявки, крім термінових, має бути доданий погоджений сторонами за договором графік виконання перевезень із зазначенням добового або середньодобового обсягу перевезень вантажів (із розподілом по змінах роботи), початку та закінчення роботи кожної зміни. За узгодженням із Перевізником заявка на перевезення вантажів може бути подана телефонограмою або по міжмашинних зв'язках "EOM-EOM" із повідомленням усіх потрібних відомостей.

2.2. Перевізник зобов'язаний:

2.2.1. Визначити типи та кількість автомобілів, потрібних для перевезення вантажу, зазначеного в заявці.

2.2.2. Забезпечити своєчасне подання автомобільного рухомого складу до всіх пунктів навантаження в години, зазначені в узгодженому сторонами графіку.

2.2.3. Подати під навантаження справний рухомий склад, придатний для перевезення вантажу відповідно до заявки.

2.2.4. Забезпечити збереження вантажу з моменту його прийняття для перевезення та до моменту видачі в пункті призначення правоупноваженій на одержання вантажу особі.

2.3. Замовник зобов'язаний:

2.3.1. До прибуття автомобіля під навантаження підготувати вантаж для перевезення (затарувати, опломбувати, замаркувати, підгрупувати по вантажоодержувачам, заповнити в документах на перевезення вантажів потрібні відомості по кожному вантажоодержувачу окремо, виписати у разі потреби перепустки на право проїзду автомобіля до місця навантаження і на право вивезення вантажу).

2.3.2. Перевірити поданий рухомий склад, включаючи й універсальні контейнери, з комерційного погляду для забезпечення як фізичного, так і якісного збереження пред'явленого вантажу.

2.3.3. Утримувати під'їзні шляхи до пунктів вантаження та розвантаження, вантажно-розвантажувальні майданчики, рампи тощо у справному стані, який би відповідав повному дотриманню норм охорони праці і техніки безпеки для водіїв та інших працівників Перевізника, а також забезпечити безперешкодний і безпечний рух та вільне маневрування автомобілів (автопоїздів) вантажністю до _____ т при одночасному фронті навантаження (розвантаження) для _____ автомобілів (автопоїздів). Мати пристрої для освітлення робочих місць та під'їзних шляхів до них при роботі у вечірній та нічний час і потрібні для вантаження (розвантаження) приладдя та допоміжні матеріали.

2.3.4. Забезпечити своєчасне та повне оформлення у встановленому порядку транспортних документів і подорожніх листів, відмічати у товарно-транспортних накладних фактичний час прибуття та відправлення автомобілів із пунктів вантаження та розвантаження.

2.3.5. Надавати в пунктах виконання вантажно-розвантажувальних робіт водіям та іншим представникам Перевізника для службового користування телефонний зв'язок.

2.3.6. При виконанні централізованих перевезень забезпечити в'їзд рухомого складу на свою територію для виконання навантажувальних і розвантажувальних робіт позачергово відповідно до узгодженого сторонами графіка.

2.3.7. Пред'являти для перевезення дрібногуртові вантажі по можливості сформованими у більш великі пакети, на піддонах або в контейнерах.

2.4. Перевізник не відповідає за якість та масу нетто вантажів, які затарені, упаковані або опломбовані вантажовідправником.

2.5. Оформлений подорожній лист, завірений Перевізником, при пред'явленні водієм, який виконує обов'язки експедитора, є підставою для одержання ним вантажу для перевезення з матеріальною відповідальністю Перевізника.

2.6. Вантаження та розвантаження вантажів здійснюються за домовленістю сторін.

2.7. Додаткові умови:

3. Порядок розрахунків

3.1. Розмір плати за перевезення вантажів та інші операції й послуги, пов'язані з перевезенням, і строки розрахунків визначаються сторонами угодою довільної форми, що є невід'ємною частиною цього договору.

3.2. Розрахунки між Перевізником та Замовником здійснюються відповідно до чинного законодавства і в обумовлені угодою строки. На вимогу Замовника при обумовленні розміру плати за транспортні послуги Перевізник подає калькуляцію витрат.

4. Відповідальність сторін

4.1. Перевізник і Замовник у випадку невиконання або неналежного виконання зобов'язань по цьому договору несуть взаємну матеріальну відповідальність у межах, передбачених чинним законодавством України та взаємною угодою, укладеною відповідно до п.3.1 договору.

4.2. Договір може бути розірваний на вимогу однієї із сторін відповідно до вимог чинного законодавства. У випадку, коли інша сторона не згодна з цим, розривання договору здійснюється у судовому порядку.

4.3. Перевізник несе матеріальну відповідальність за збереження вантажу від повної чи часткової втрати, ушкодження чи псування при перевезенні у розмірі фактичної шкоди, окрім випадків, передбачених законодавством України.

4.4. Спори, що виникають в процесі виконання цього договору, вирішуються згідно з чинним законодавством України.

5. Термін дії цього договору, юридичні адреси сторін

5.1. Термін дії цього договору встановлюється з _____ по _____

5.2. Юридичні адреси сторін:

Перевізник:

телефон _____ факс _____ телекс _____ телетайп _____
Розрахунковий рахунок № _____ у _____ відділенні банку міста _____

Замовник:

телефон _____ факс _____ телекс _____ телетайп _____
Розрахунковий рахунок № _____ у _____ відділенні банку міста _____

Перевізник _____
(підпис)

Замовник _____
(підпис)

М.П.

М.П.

Кодекс торговельного мореплавства України

*Введений в дію Постановою Верховної Ради України від 9 грудня 1994 р.,
із змінами від 21 жовтня 1997 р. (витяг)*

РОЗДІЛ V. МОРСЬКІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

Глава 1. Загальні правила

Стаття 128. Організація морських перевезень вантажів

Умови морського перевезення вантажів визначаються договором.

Морські перевезення для державних потреб здійснюються у порядку, встановленому чинним законодавством України.

Перевізник і вантажовласник, у разі необхідності здійснення систематичних перевезень вантажів, можуть укласти довготермінові договори про організацію морських перевезень.

Стаття 129. Морські перевезення транспортом загального користування

Морська транспортна організація загального користування:

а) зобов'язана прийняти будь-який запропонований для перевезення вантаж, якщо на судні є вільні приміщення, придатні для перевезення, і вантаж може бути

перевезений без шкоди для раніше прийнятих до перевезення вантажів:

б) не вправі віддавати перевагу одному вантажовласнику перед іншим стосовно приймання вантажів і умов перевезення, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством України;

в) зобов'язана публікувати тарифи і умови перевезень.

Морська транспортна організація загального користування не має права укладати договори з вантажовласниками про звільнення від відповідальності або її зменшення, яку, відповідно до правил цього розділу, ця організація-перевізник повинна нести за втрату, нестачу і пошкодження або прострочення у доставці вантажу.

Стаття 131. Каботажні перевезення

Перевезення між портами України здійснюються суднами, що плавають під Державним прапором України, а також суднами, що плавають під іноземним прапором за умови одержання на це дозволу Міністерства транспорту України.

Стаття 132. Міжнародні перевезення

Перевезення між портами можуть здійснюватися як суднами, що плавають під Державним прапором України, так і за умови взаємності суднами, що плавають під іноземним прапором.

Глава 2. Договір морського перевезення вантажу**Стаття 133. Поняття договору морського перевезення вантажу**

За договором морського перевезення вантажу перевізник або фрахтівник зобов'язується перевезти доручений йому відправником вантаж з порту відправлення в порт призначення і видати його уповноваженій на одержання вантажу особі (одержувачу), а відправник або фрахтувальник зобов'язується сплатити за перевезення встановлену плату (фрахт).

Фрахтувальником і фрахтівником визнаються особи, що уклали між собою договір фрахтування судна (чартер).

Стаття 170. Оплата фрахту

Всі належні перевізнику платежі сплачуються відправником вантажу (фрахтувальником).

У випадках, передбачених договором відправника (фрахтувальника) з перевізником, а при перевезенні в каботажі — чинними на морському транспорті України правилами, допускається переведення обов'язків платєжів на одержувача.

Одержувач зобов'язаний при прийманні вантажу сплатити перевізникові, якщо це не було зроблено раніше вантажовідправником (вантажодержувачем), належний фрахт, внести плату за простій, відшкодувати зазначені перевізником витрати, пов'язані з вантажем, а у випадку загальної аварії — зробити аварійний внесок або надати належне забезпечення. Перевізник може не видавати вантаж до виплати сум або надання забезпечення, зазначених у частині третій цієї статті.

Стаття 171. Забезпечення оплати фрахту

Якщо вартість навантаженого вантажу не покриває фрахту та інших витрат перевізника щодо вантажу, а відправник не вніс повністю фрахт перед відходом судна і не надав додаткового забезпечення, перевізник має право до відходу судна розірвати договір і вимагати сплати йому половини обумовленого фрахту, плати за простій, якщо він мав місце, а також відшкодування інших понесених перевізником витрат щодо вантажу. Вивантаження такого вантажу здійснюється за рахунок відправника.

Стаття 172. Оплата фрахту в разі відмови відправника від договору, якщо для перевезення було надано все судно

Якщо для перевезення вантажу надано все судно, відправник має право відмовитися від договору із сплатою:

1) половини повного фрахту, а також плати за простій, якщо він мав місце, і витрачених перевізником за рахунок вантажу сум фрахту, якщо відмова відправника надійшла до закінчення сталійного або контрсталійного часу, встановленого для навантаження, або до відправлення судна в плавання, залежно від того, який з цих двох моментів настав раніше;

2) повного фрахту та інших сум, зазначених у пункті 1 цієї статті, якщо відмова надійшла після одного з моментів, зазначених у пункті 1 цієї статті і договір було укладено на один рейс;

3) повного фрахту за перший рейс, інших сум, зазначених у пункті 1 цієї статті, і половини фрахту за решту рейсів, якщо відмова надійшла після одного з моментів, зазначених у пункті 1 цієї статті, і якщо договір було укладено на кілька рейсів.

У разі відмови відправника від договору морського перевезення вантажу до виходу судна в рейс перевізник зобов'язаний видати відправнику вантаж, якщо навіть вивантаження може затримати судно понад встановлений термін.

При відмові відправника від договору морського перевезення вантажу під час рейсу він вправі вимагати видачі вантажу тільки в порту призначення, куди судно повинно зайти згідно з договором морського перевезення вантажу, або в порту, куди воно зайшло з необхідності.

Стаття 173. Оплата фрахту у разі відмови відправника від договору, якщо для перевезення було надано не все судно

Якщо за договором морського перевезення вантажу відправнику було надано не все судно, то його відмова від договору може виникнути лише за умови сплати повного фрахту, плати за простій, якщо він мав місце, і відшкодування понесених перевізником витрат по вантажу, не включених у суму фрахту. Перевізник зобов'язаний на вимогу відправника видати вантаж до його доставки в порт призначення лише у тому випадку, якщо цим не буде завдано збитків перевізнику та іншим відправникам вантажу.

Стаття 174. Дистанційний фрахт

У разі витрати, нестачі або пошкодження вантажу з причин, за які перевізник не несе відповідальності, фрахт сплачується повністю. У випадках, передбачених статтями 154, 157, 158, 159 цього Кодексу, фрахт сплачується пропорційно пройденій відстані.

Стаття 175. Прострочення оплати фрахту

Фрахт та інші платежі, належні перевізнику, а також термін оплати визначаються договором морського перевезення вантажу. За прострочений фрахт відправник (фрахтувальник) або одержувач платить пеню відповідно до умов договору морського перевезення вантажу або за ставками, встановленими Міністерством транспорту України.

РОЗДІЛ VI. ФРАХТУВАННЯ СУДЕН

Глава 1. Договір фрахтування суден на певний час

Стаття 203. Поняття договору фрахтування суден

За договором фрахтування судна на певний час судновласник зобов'язується за обумовлену плату (фрахт) надати судно фрахтувальнику для перевезення пасажирів, вантажів та для інших цілей торговельного мореплавства на певний час.

Надане фрахтувальнику судно може бути укомплектоване екіпажем (тайм-чартер) або не споряджене і не укомплектоване екіпажем (бербоут-чартер).

Стаття 204. Докази укладання договору фрахтування суден

Договір фрахтування судна на певний час повинен бути укладений в письмовій формі.

Наявність і зміст договору фрахтування судна на певний час можуть бути доведені виключно письмовими доказами.

Стаття 205. Реквізити договору фрахтування суден

У договорі фрахтування судна на певний час повинні бути вказані найменування сторін договору, назва судна, його технічні і експлуатаційні дані (вантажопідйомність, вантажомісткість, швидкість тощо), район плавання, мета фрахтування, розмір фрахту, термін дії договору, місце приймання і здавання судна.

Інструкція про порядок видачі суб'єктам підприємницької діяльності ліцензій на здійснення агентування і фрахтування морського торговельного флоту *Затверджено наказом Міністерства транспорту України від 17 травня 1994 року, № 247 (витяг)*

1. Загальні положення

1.1. Ці Умови і правила діяльності суб'єктів підприємництва розроблені відповідно до Закону України "Про підприємництво", постанови Кабінету Міністрів України від 17 травня 1994 р. № 316 "Про Положення про порядок видачі суб'єктам підприємницької діяльності спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення окремих видів діяльності".

Стаття 209. Право фрахтувальника на укладання договорів перевезення

Якщо судно зафрахтоване для перевезення вантажів, фрахтувальник має право від свого імені укладати договори перевезення вантажів, підписувати чартери, видавати коносаменти та інші перевізні документи. Він несе відповідальність за зобов'язаннями, що випливають з цих документів, зокрема з коносаментів або інших перевізних документів.

Стаття 210. Підпорядкування екіпажу судна фрахтувальнику

У разі фрахтування судна за тайм-чартером капітан та інші члени екіпажу підпорядковуються розпорядженням фрахтувальника щодо експлуатації судна, за винятком розпоряджень щодо судноводіння, внутрішнього розпорядку на судні і складу екіпажу.

Стаття 211. Відповідальність фрахтувальника

Фрахтувальник відповідає за збитки, викликані рятуванням, пошкодженням або загибеллю судна, якщо збитки сталися з його вини.

Стаття 212. Сплата фрахту

Фрахтувальник сплачує судновласнику фрахт в порядку і терміни, передбачені договором фрахтування судна на певний час, протягом якого судно було непридатне для експлуатації внаслідок неморехідного стану, за винятком випадків, коли непридатність судна настала з вини фрахтувальника.

Стаття 213. Сплата фрахту у разі загибелі судна

У разі загибелі судна фрахт підлягає сплаті по день загибелі судна, а якщо цей день встановити неможливо, — по день отримання останньої звістки про нього.

2. Визначення

2.1. Агентування морського торговельного флоту — це обслуговування суден в морських, річкових портах України, що здійснюється судовим агентом, який надає пос-

луги судну, що пов'язані з торговельним мореплавством.

2.2. Фрахтування судна — це діяльність по укладанню договорів найму або по здаванню в найм судна.

2.3. Судновий агент — це будь-яка особа (фізична або юридична, яка бере участь від імені і за рахунок власника, фрахтівника, оператора судна або власника вантажу в наданні послуг в галузі морських перевезень, а саме:

1) ведення переговорів про купівлю або продаж судна і укладання таких угод;

2) ведення переговорів про фрахтування судна і контроль за фрахтуванням;

3) збирання фрахту у відповідних випадках і вирішення всіх пов'язаних з цим збором фінансових питань;

4) своєчасне оформлення митної і вантажної документації і відправлення вантажу;

5) організація заходів, пов'язаних з прибуттям або відправленням судна:

а) забезпечення проведення вантажно-розвантажувальних робіт та розрахунків за ними;

б) своєчасне інформування капітана судна щодо правил, звичаїв порту, змін тарифів, судновласника — про прибуття і відправлення судна, проведення вантажних робіт:

в) документальне оформлення претензій;

г) оформлення звітно-грошової документації по судну;

г) регулювання всіх питань між капітаном судна, відправником і одержувачем вантажу, митними і портовими властями;

б) організація обслуговування судна в порту:

а) організація забезпечення судна паливом, харчуванням, водою та іншими необхідними матеріалами;

б) наймання екіпажу на судна;

в) забезпечення медичного та культурного обслуговування членів екіпажу судна;

3. Умови здійснення агентування і фрахтування морського торговельного флоту

3.1. Орган Міністерства транспорту України при отриманні заяв на видачу ліцензій на здійснення агентування і фрахтування морського торговельного флоту перевіряє такі умови, необхідні для здійснення цієї діяльності:

а) рекомендації не менше двох агентів;

б) наявність у суб'єкта підприємницької діяльності відповідної до укладеного договору суми коштів, необ-

хідної йому для розрахунків з учасниками підприємницької діяльності за виконану ними роботу та відшкодування, в разі необхідності, заподіяної їм шкоди.

4. Правила здійснення агентування і фрахтування морського торговельного флоту

4.1. Підприємці — юридичні особи для здійснення агентування і фрахтування повинні наймати таких людей, які відповідають умовам, зазначеним у пункті 3.1. цих Умов і правил, та мають професійну кваліфікацію згідно з пунктом 5.1. цих Умов і правил, з тим щоб забезпечити належне виконання посередницьких функцій організації.

4.2. При здійсненні діяльності згідно з отриманою ліцензією суб'єкти підприємницької діяльності повинні дотримуватись таких правил:

4.2.1. Здійснювати свою діяльність згідно з особливими умовами та правилами, зазначеними в ліцензії.

4.2.2. Виконувати вимоги Кодексу торговельного мореплавства СРСР, ці правила та інші нормативні документи Міністерства транспорту України.

4.3. Власник ліцензії не має права передавати її іншій юридичній або фізичній особі.

5. Особливі умови здійснення агентування і фрахтування морського торговельного флоту

5.1. Ліцензія на здійснення агентування і фрахтування морського торговельного флоту іноземної держави видається підприємцю-громадянину за умови, якщо він:

а) має спеціальність інженера-судноводія, інженера по організації і управлінню морським транспортом, інженера по організації і управлінню морським транспортом по комерційній експлуатації морського транспорту або працював раніше другим, старшим помічником капітана або капітаном на суднах далекого плавання і має стаж роботи за спеціальністю судноводія або експлуатаційника не менше 3 років, а в берегових морських організаціях не менше 5 років;

б) володіє англійською мовою в обсязі, необхідному для виконання цього виду діяльності.

5.2. Суб'єкти підприємницької діяльності при здійсненні агентування і фрахтування морського торговельного флоту повинні надавати судновласникам, фрахтівникам та операторам послуги без будь-яких змін державних тарифів, що встановлюються згідно з чинним законодавством України.

2. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗЕРНОВИХ

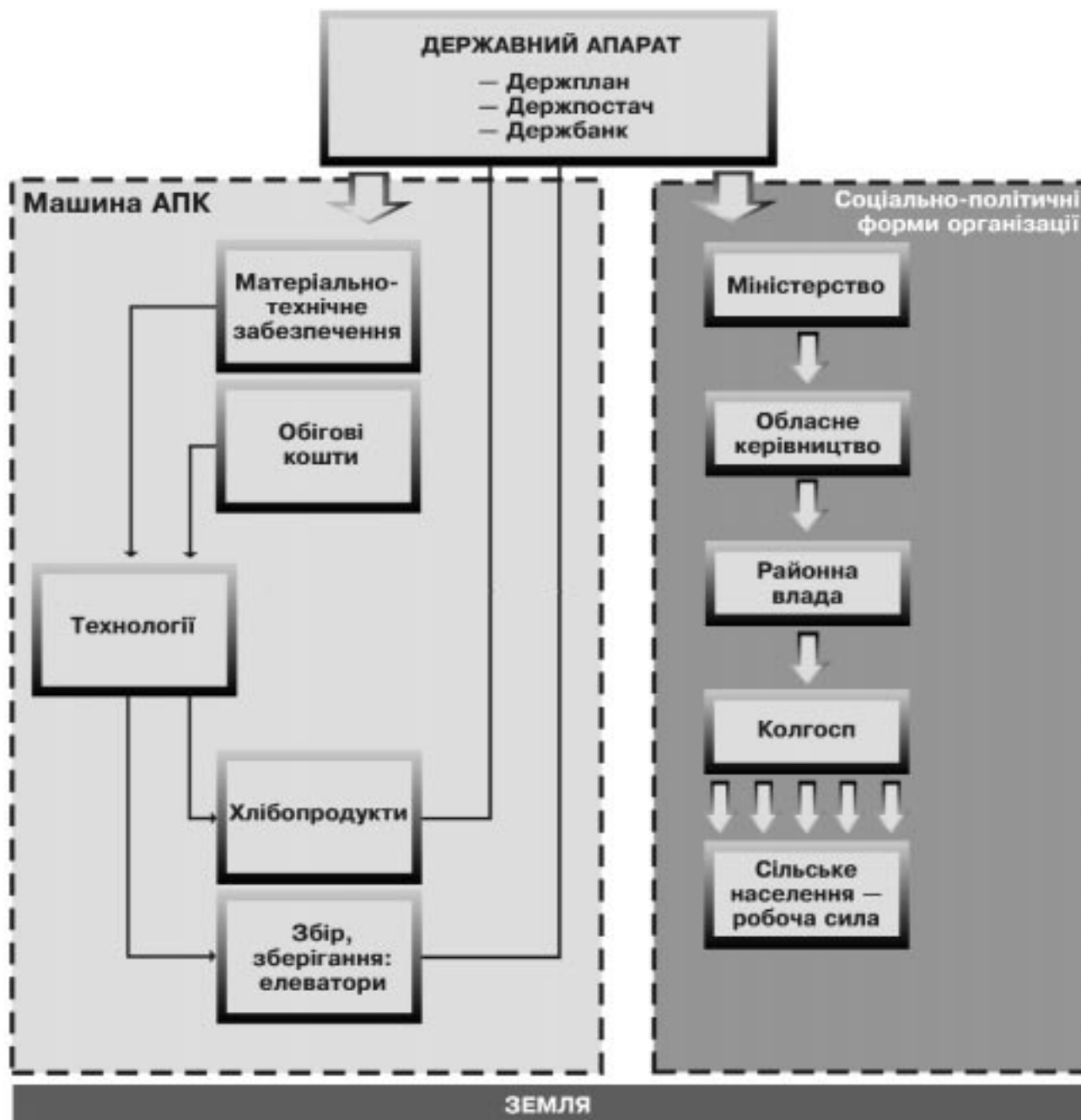
2.1. Система забезпечення населення зерном та хлібопродуктами

Від радянської системи АПК Україні у спадок дісталися залишки "машинної" організації повного циклу постачання населення зерном і зернопродуктами. Ця система могла працювати тільки за умови підтримки з боку відповідних форм соціально-політичної організації. Це була адміністративна ієрархія, на нижньому рівні якої знаходилося сільське населення — робоча сила для різноманітних технологій машини АПК. Рівні, що знаходилися вище — колгоспи і радгоспи, районна, обласна і

республіканська влада, забезпечували виконання робочою силою прийнятих рішень і нормальне функціонування системи в цілому (схема 1).

Руйнація радянської соціально-політичної організації зробила технологічну машину АПК принципово недієздатною. У колишніх технологічних ланцюжках тепер більше розривів, ніж діючих зв'язків і функціонуючих механізмів. Фактично усі проблеми і ускладнення в діяльності АПК є наслідком механічного накладання на

Схема 1. Організація постачання зерна і хлібопродуктів у колишньому СРСР

залишки державної "машини" структур і проектів підприємницького змісту.

На сьогоднішній день (схема 2) в Україні склалася ситуація, коли на залишки колишньої адміністративної структури накладаються нові промислово-економічні зв'язки. У цій конструкції підприємства по збереженню і переробці зерна є базисною інфраструктурою (тобто множиною автономно функціонуючих одиниць, що об'єднуються виконанням єдиної функції), до якої прив'язані як виробництво, так і збут зернових культур. Інвестування в елеваторний бізнес — це прямі інвестиції в "реальний сектор", що припускає проведення організаційної і фінансової реструктуризації елеваторів і КХП.

Колективні сільські підприємства (КСП). На КСП припадає понад 90 % виробництва зерна в Україні. Всі ці господарства контролюються державною владою.

Присадибні господарства. Дані господарства належать приватним особам і розмір посівних площ в них не перевищує 1 га. На частку присадибних господарств припадає близько 8 % загального виробництва зерна. Вони відіграють важливу роль у вирощуванні овочів (особливо зростає їхня роль у тваринництві), але в доступному для огляду майбутньому присадибні господарства не в змозі скласти конкуренцію КСП і забезпечити виробництво великих обсягів зерна.

Фермерські господарства. У виробництві зерна фермери не відіграють помітної ролі. На їхню частку припадає близько біля 2 % валового збору зерна.

Постачання ресурсів. Постачальники агрохімікатів. На приватний сектор доводиться найбільша частина продажу гербіцидів і пестицидів. Основними постачальниками є іноземні компанії і спільні підприємства, яким належить понад 40 % ринку. Державні підприємства також поставляють агрохімікати, але в основному через "Агрохімцентр", у минулому — державну структуру.

Постачальники мінеральних добрив. Поставки добрив номінально відбуваються через приватний сектор, але фактично залишаються під державним контролем. Колишній державний постачальник добрив "Укragрохім" був реформований і частково приватизований. Усі національні контрольні й аналітичні функції належать державному підприємству "Агрохім". Комерційні функції були передані в 1993 р. АТ "Агрохімцентр".

Приватні компанії набагато активніше діють на ринку спеціальних хімікатів, ніж на ринку добрив.

Існує кілька пояснень такої ситуації. По-перше, спеціальні хімікати займають малий об'єм і мають високу ціну. Отже, їх легше поставляти, оскільки для збереження не потрібні великі сховища і забезпечують більшу рентабельність. По-друге, при виробництві спеціальних

хімікатів використовуються індивідуальні технології, що дають можливість фірмам-виробникам за допомогою торгових марок відокремити свої товари від інших. Наявності, серед усіх ресурсів, необхідних для вирощування сільськогосподарської продукції, найбільший пріоритет мають пально-мастильні матеріали і спеціальні хімікати. Мінеральні добрива розглядаються КСП як менш необхідні і закуповуються господарствами тільки при наявності привабливих умов кредиту (бартеру).

Державна Акціонерна компанія (ДАК) "Хліб України". Компанія є правонаступником прав і обов'язків головних управлінь хлібопродуктів і комбикормової промисловості Мінсільгосппроду і входить до складу агропромислового комплексу України.

ДАК "Хліб України" забезпечує інтереси держави щодо закупівель зерна, насіння у держрезерв, їхнє збереження і розподіл між споживачами. Компанія бере участь у посередницькій діяльності під час закупівлі зерна, сільгосппродукції для державних, регіональних і інших потреб, здійснює експортно-імпорتنі операції.

Після перетворення державних і орендних підприємств галузі у відкриті акціонерні товариства компанія приймає від Фонду держмайна в довірче управління пакеți акцій, що знаходяться у власності держави.

КСП. Багато КСП мають власні зернохосвища. Проте вони достатньо примітивні і можуть використовуватися тільки протягом короткого часу. Проте останнім часом значну частку власного зерна КСП зберігають саме в цих сховищах і реалізують його прямо на місці дрібним трейдерам.

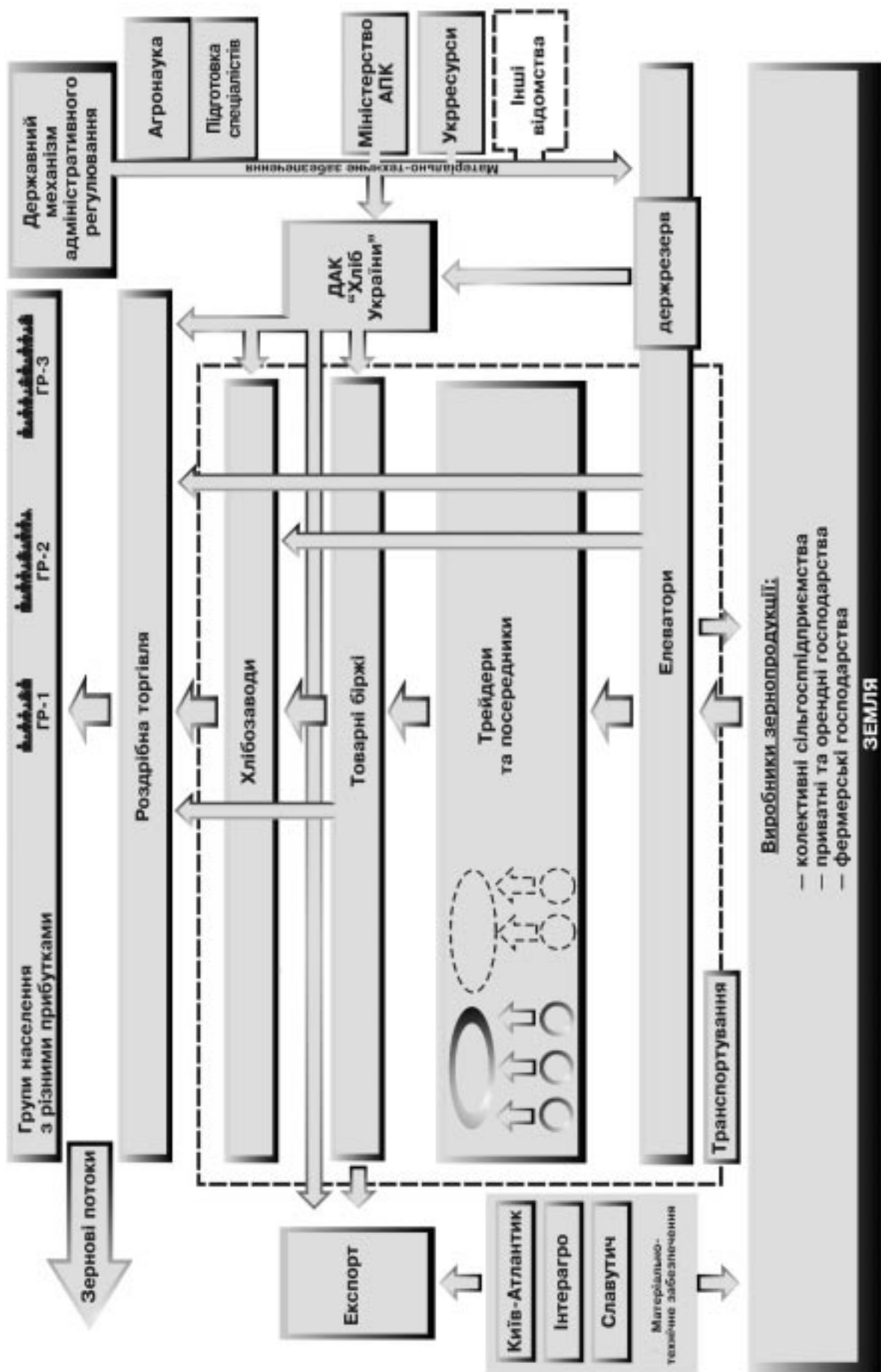
Кооперативна система "Укрспоживспілка" є загальнонаціональною кооперативною сільською реалізаційною організацією, їй належить більшість роздрібних магазинів у сільській місцевості і значні потужності по переробці зерна. Раніше ця організація закуповувала продукцію індивідуального виробництва, у тому числі і зерно, у сільських жителів. Хоча "Укрспоживспілка" усе ще належать деякі зернохосвища, офіційні обсяги закупівель зерна скоротилися практично до нуля, оскільки організація не в змозі запропонувати за нього реальні ціни.

У Радянському Союзі не розвивалася мережа посередницької оптової торгівлі: за збір зерна на рівні господарств, його доставку в сховища і на розподільні бази та переробку відповідала сама держава.

Нині торгівлю зерном ведуть як державні, так і приватні підприємства, причому більша частина торгівлі приходить на постачання матеріально-технічних ресурсів в обмін на зерно майбутнього врожаю.

Основні учасники торгівлі: Держава. На зерновий ринок України найбільший вплив здійснюють державні і регіональні замовлення.

Схема 2. Система виробництва та реалізації зерна та зернопродуктів в Україні в 1998 р.

У 1998 р. держзамовлення було скасоване, проте Уряд поставив за обов'язок сільськогосподарським підприємствам розплатитися з заборгованостями, що накопичувалися протягом останніх 3—4 років. У такий спосіб частка держави в торгівлі зерном зостається серйозною.

Постачальники пального. Газові трейдери беруть активну участь у торгівлі зерном в Україні, причому зерно відіграє роль валюти при платі за імпорт природного газу. Сюди входять державні концерни, приватні підприємства, спільні підприємства та іноземні компанії. Постачальники дизельного палива та бензину також активно торгують зерном і пшеницею. Як правило, це приватні компанії, які тісно пов'язані з російським нафтовим бізнесом.

Іноземні і приватні торгові підприємства. На українському ринку діють ряд іноземних фірм і СП.

Найбільше відомими є "Каргілл", "Гленкор", "Київ-Атлантік" та ін.

Крім того, на ринку діють безліч дрібних торговців, що купують зерно у працівників господарств або КСП і допомагають формувати значні партії крупним торговцям: приблизно 15 % від призначеної для продажу на ринку пшениці (за відрахуванням 40—45 % для внутрішньогосподарського використання) реалізується приватним торговцям за гроші або по бартерним схемам.

Кінцеві споживачі. Більша частка зробленого зерна споживається в Україні: фуражне зерно є основною статтею витрати, незважаючи на постійне зниження чисельності поголів'я худоби. Найбільш стабільним є попит на продовольче зерно.

2.2. Системи реалізації зерна в розвинутих країнах

На частку **США** припадає 15 % виробництва зерна у світі і приблизно 50 % — у розвинутих країнах. Країна повністю забезпечує себе зерновою продукцією, експортує її щорічно близько 30—35 %. В США 1/3 зерна залишається у фермерів на насіння і корм худобі, 2/3 продається елеваторам, відгодівельним і переробним підприємствам.

Ефективне функціонування зернового підкомплексу багато в чому пов'язане з раціональною технологією формування зернового потоку, що у свою чергу залежить від відмінностей системи маркетингу, його інфраструктури, яка має забезпечувати гармонійні зв'язки між різними ланками підкомплексу.

Основні функції щодо закупівлі, транспортування, переробки та реалізації зерна як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках здійснюють приватні торгові компанії та кооперативи. Частину зерна закуповує держава через ТКК (Товарно-кредитна корпорація — відділення Міністерства сільського господарства США, яке здійснює нагляд за різними програмами уряду в галузі сільського господарства по позиках і субсидіях для фермерів).

Всі американські елеватори й інші зернохранилища за виконуваними функціями можна поділити на дві великі групи: фермерські і комерційні, а останні — на місцеві (сільські) і субтермінальні, термінальні, портові і перевалочні, виробничі.

Елементи елеваторної системи — елеватори (комерційні), входячи до складу зернових компаній (і елеваторних компаній), у свою чергу інтегрованих з переробними підприємствами і з виробництвом, яке не має відношення до зерна (диверсифікація), входять до складу багатогалузевих комплексів.

Схему надходження зерна від ферми до споживача в США та основні точки утворення цін на зерно наведені на схемах 3, 4.

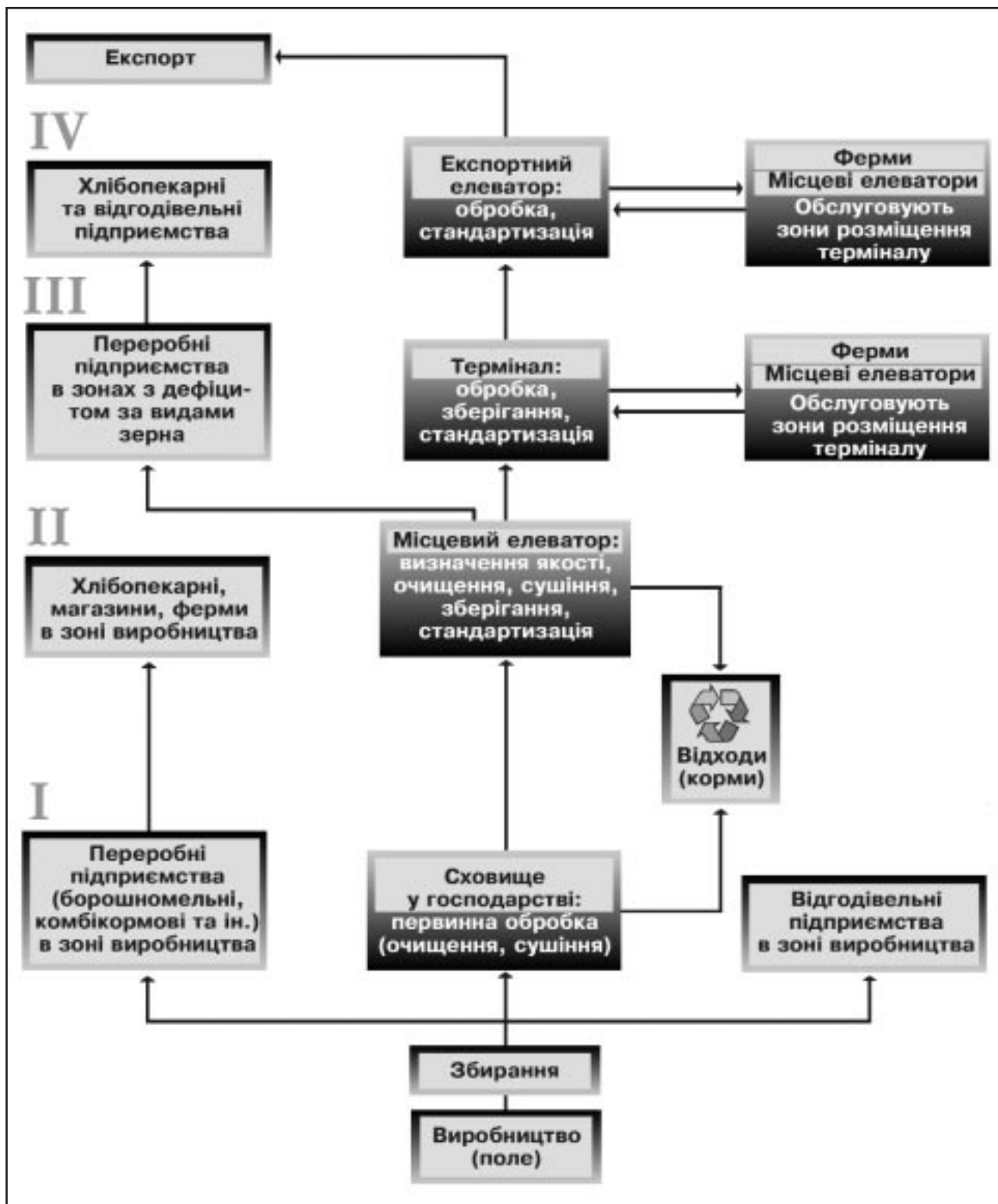
У США, де існує потужний зерновий потік, сформувався чотириохланкова система сховищ: фермерські, місцеві елеватори, термінальні і портові (експортні). На частку фермерських зернохранилищ припадає 60 %, місцевих елеваторів — близько 30 % термінальних і субтермінальних — 7 %, а портових — 3 % потужностей.

Фермерські сховища виконують насамперед функції збору та первинної очистки зерна, яке надходить з поля, а також сушіння вологого зерна та його зберігання. Зерно з фермерських зернохранилищ (а іноді безпосередньо з полів) доставляють автотранспортом на місцеві елеватори. Останні здійснюють закупівлю зерна у фермерів в радіусі близько 25 км. Тут формуються і зберігаються однорідні партії зерна; здійснюється продаж зерна на найближчому переробному та відгодівельному підприємствам, відвантаження термінальними елеваторами. Місцеві елеватори належать в основному фермерським кооперативам.

Термінальні елеватори — це великі, добре оснащені підприємства, які виконують роль накопичувачів і перевалочних баз для великих партій зерна, призначеного для переробки та відправлення на експортні елеватори. Тут же зберігаються великі і однорідні за якістю партії зерна.

Портові (експортні) елеватори подібні за своїм призначенням і функціями до термінальних. Вони формують великі однорідні за якістю партії зерна для відвантаження на експорт. Місткість їх 0,5—1 млн. т, а оборот зерна на окремих елеваторах перевищує їх місткість у десятки разів.

Схема 3. Система зернового потоку в США

Доставка основних обсягів зерна на термінальні і портові елеватори здійснюється залізничним і водним видами транспорту.

Середня вантажопідйомність спеціальних вагонів і вагонів типу хоппер становить при цьому від 60 до 100 т зерна.

Особливе місце на внутрішньому ринку зерна в США посідають зернові біржі, які є комерційними підприємствами, регулярно функціонуючим ринком зерна.

Зерно на біржі пропонують великі торгові і агропромислові об'єднання, фермерські кооперативи, оптовики-дилери, а також великі фермерські господарства, які

мають сучасні зерносховища і можуть доробляти зерно на фермах.

На біржах здійснюється від 5 до 10 % угод на реальний товар, 90—95 % ф'ючерсних угод. Крім реалізації зерна на спеціалізованих (зернових) біржах, його можна реалізувати і на універсальних (багатопрофільних) біржах.

Останні обслуговують не тільки потреби внутрішнього ринку зерна, але й дозволяють здійснювати угоди, пов'язані з реалізацією продукції на світовому ринку. Встановлений на них валютний, торговельний та податковий режими не заважають укладанню арбітражних угод (тобто угод з метою одержання прибутку за рахунок різниці в котируваннях на біржах різних країн), участі в біржовій торгівлі осіб, які не живуть у даній країні, а також вільним переказам прибутків від біржових операцій.

Торгові операції з зерном визначають рівень світових цін на зерно. Держава здійснює пряме втручання в біржову торгівлю зерном через Комісію по товарній ф'ючерсній торгівлі, яка регулює більшість аспектів діяльності бірж. Поставка зерна в державні організації — ТКК, здійснюється за гарантованими заставними цінами. Їх сплачують фермерам, які беруть участь в заставних операціях, здійснюваних ТКК. Заставні операції — це надання фермерам кредиту під заставу продукції. Сума кредиту визначається обсягом зданої продукції і заставними цінами. При цьому продукція, що здається під заставу, може бути прийнята на склади ТКК або залишитись на зберіганні у фермера. У випадку зниження рин-

кових цін фермери можуть передавати заставну продукцію у власність ТКК і тоді заставна ціна — мінімальна ціна реалізації. Коли ж ринкові ціни вищі за заставні, фермери можуть отримати заставлену продукцію назад, повернути позику з відсотками по ній і реалізувати продукцію на вільному ринку.

Основною формою виробництва, заготівель та збуту продукції в зернопродуктовому підкомплексі США є контрактація.

Закупівля зерна у фермерів торговельними компаніями, кооперативами, переробними підприємствами здійснюється на основі контрактів. Найбільшого поширення набули такі їх види:

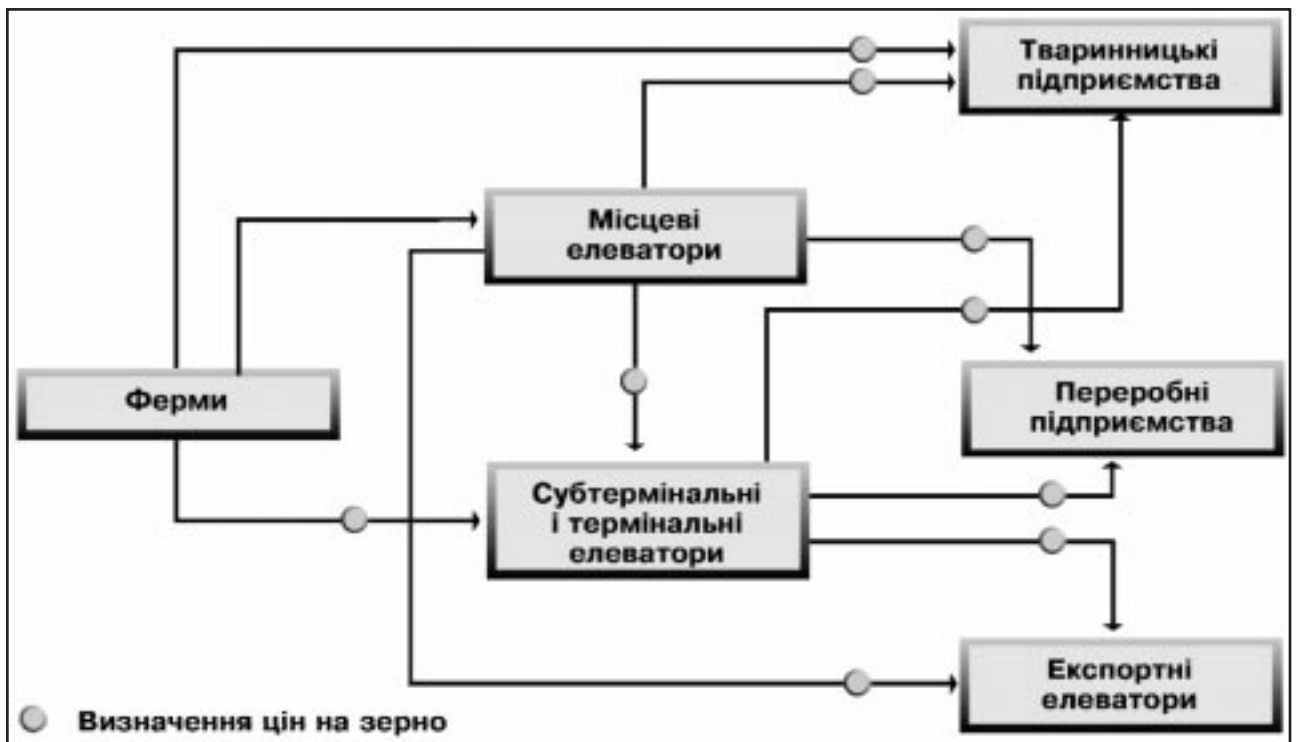
- постачання зерна за контрактом у раніше визначений термін і за попередньо узгодженою ціною;
- постачання за контрактами з відкладеним призначенням ціни, причому виробник залишає за собою право в подальшому назначати дату продажу зерна за цінами, які переважають на ринку в цей період.

Більшу частину зерна пшениці та кукурудзи постачають за контрактами з відкладеним призначенням ціни, що дозволяє фермеру продавати його в будь-який час року за більш високою ціною.

За допомогою контрактів здійснюється координація зернового потоку в середині країни.

Переробні фірми, комбікормові заводи, великі підприємства по відгодівлі худоби зацікавлені в одержанні зерна високої якості, в наявності постійного дже-

Схема 4. Основні точки утворення цін на зерно в США

рела сировини, зниженні транспортних витрат, тому вони укладають договори з місцевими і центральними елеваторами, які в свою чергу укладають контракти з виробниками зернової продукції.

Багато великих переробних фірм мають власні елеватори (як місцеві, так і термінальні), а також мережу магазинів роздрібної торгівлі. Такі фірми намагаються укласти з фермерами прямі контракти на поставку зерна.

Вироблена для використання зернова продукція поступає для реалізації в систему оптової та роздрібної торгівлі.

Таким чином, у США на основі контрактів створено безперервний "ланцюг", який складається з виробників, заготівельних, переробних та торговельних компаній, кооперативів й інших фірм, які беруть участь у виробництві та збуті зернової продукції.

В США до 60 % продукції, виробленої фермерами, реалізується по регульованих каналах збуту, за контрактами із встановленням термінів поставок, їх обсягів і задалегідь обумовленої ціни. Іншим каналом реалізації зерна є фермерські кооперативи: 50 % фермерів-виробників товарного зерна беруть участь у діяльності кооперативів, зайнятих збутом зерна, його транспортуванням, зберіганням та переробкою. Зернові кооперативи діють у всіх штатах, але найбільша їх кількість зосереджена у штатах кукурудзяного поясу, де виробляється 65–70 % валових зборів кукурудзи, 56–58 % пшениці, 62–64 % сої. Наприклад, у 80-ті роки зерновими кооперативами було реалізовано близько 37–39 % кукурудзи, виробленої в країні, 40 % пшениці, 40 — сої, 75 — сорго, 35 — ячменю. Через зернові кооперативи в середньому по країні реалізується майже 35–40 % валового збору зерна. Нині зернові кооперативи США концентрують не тільки заготівлю, доробку, транспортування і зберігання зернової продукції, але й забезпечують фермерів матеріальнотехнічними засобами та надають різноманітні послуги.

Не продана продукція використовується на корм худобі у господарствах або залишається на зберіганні.

Оскільки зерно є товаром, придатним для тривалого зберігання, воно надходить від ферм на ринок протягом усього року.

Виробники зацікавлені у більш-менш вирівняному за часом надходженні товару на ринок. Сезонна диференціація цін, коли з наближенням до кінця торгового року вони зростають, є дієвим стимулом для вирівнювання обсягу продажу.

При цьому виробники зацікавлені у тому, щоб відкласти реалізацію і зачекати найбільш сприятливої для них кон'юнктури на ринку.

Таким чином, американський фермер має декілька каналів реалізації зерна після збору врожаю:

- продаж та поставки зерна своєму місцевому заготівельному елеватору за переважно ринковими цінами;
- зберігання зерна у себе на фермі або — за плату — на місцевому елеваторі та продаж його пізніше за більш високою ціною;
- продаж зерна з майбутньою поставкою (ф'ючерсна угода) або за контрактом на певний термін;
- використання зерна, яке зберігається, як застави для одержання позики від держави.

Європейські країни виробляють до 300 тис. т зерна на рік, з яких майже 1/2 припадає на країни ЄС. Провідні місця посідають Франція (більше 50 млн. т), Німеччина (близько 40 млн. т), Польща і Велика Британія (30 і 25 млн. т відповідно).

Важливу роль у збільшенні валових зборів і підвищенні товарності зерна в країнах ЄС відіграє прийнята у 1976 р. система закупівель у так званий інтервенційний фонд. Будь-який виробник зерна може запропонувати його національному (державному) агентству, яке зобов'язане купити зерно, якщо воно відповідає вимогам до якості, узгодженим між країнами ЄС.

Стандартне зерно, яке закуповується в інтервенційний фонд, оплачується по цінах, які зростають щомісячно (аж до літа) у зв'язку з витратами на зберігання, відсотками на податок та ін. При цьому на продовольчу пшеницю встановлюються рекомендовані ціни, які діють як інтервенційні протягом періоду, дозволеного для її продажу (серпень — жовтень).

Інтервенційну систему закупівель введено з метою мінімізації впливу стихійності. Не всі фермери реалізують зерно в інтервенційний фонд, частина з них продає його на вільному ринку, де ціни, як правило, вищі, але й ризик більший. На комерційному ринку визначення ціни залежно від якості — важливий предмет переговорів, тому що залежить від кон'юнктури ринку.

Оцінку якості продовольчої пшениці для інтервенційного фонду проводять до закупівель. У **Великій Британії** налічується понад 70 інтервенційних пунктів (центрів), причому постачальник може вибрати будь-який з трьох найближчих до нього таких центрів для поставки продовольчої пшениці у відповідності до укладеного контракту.

У національній економіці **Франції** велику роль відіграє зернове господарство. На його частку припадає понад 17 % виручки від сільськогосподарської продукції в країні. Франція — найбільший виробник зерна в Європейському союзі, на її частку припадає 30 % всього виробництва зернових. Вона не тільки повністю забезпе-

чує себе зерновою продукцією, але й експортує близько 50 %. У зерновому виробництві Франції за останні 20 років відбулися значні зміни. Середньорічні темпи приросту виробництва зерна становили близько 3 %, надалі вони трохи сповільнились, однак залишалися на достатньо високому рівні — 2–2,5 %, що дозволило у 1992 р. одержати 60,6 млн. т валового збору зернових.

У виробництві зернових у Франції чітко визначена регіональна спеціалізація: центр — 54,4 ріллі зайнято зерновими, Іль-де-Франс — 71,5, Шампань — 45,3, Пікардія — 53,7, Північна частина країни — 43,8, Верхня Нормандія — 37,3. Всі ці райони виробництва зерна мають зв'язок з річковими портами, що забезпечує їм зручне вивезення зерна на зовнішній і внутрішній ринки.

У структурі валових зборів зернових у Франції близько 50 % становить пшениця, в основному — м'яка, виробництво твердої пшениці становить близько 2 млн. т. Виробництво зерна у Франції зосереджено у 600 тис. фермерських господарств (2/3 загальної кількості) розміром понад 100 га. Як основні виробники зерна в країні великі фермерські господарства Франції користуються найбільшою підтримкою держави, тому що вона контролює його закупівлю і реалізацію. Регулюванням виробництва і продажу зерна займається Державне Управління по виробництву і продажу зернових (ONIC), яке підзвітне Міністерству сільського і лісового господарства, Міністерству фінансів і економіки, а також ЄС і виконує загальнодержавні і міжнародні функції у сфері збуту зерна.

Фермери Франції не можуть напряму продавати зерно споживачам (переробним підприємствам, комбікормовим заводам та ін.), а також експортувати його. Вони зобов'язані передавати зерно недержавним структурам ("колекторам"), які здійснюють заготівлю, зберігання і продаж зерна і володіють 2/3 зерносховищ у країні. Загальна місткість зерносховищ у Франції близько 64 млн. т, що перевищує щорічний валовий збір зерна в країні. Великі сховища, які належать заготівельним підприємствам-колекторам, розташовані близько до залізничних станцій і водних шляхів, що сприяє своєчасному транспортуванню зерна.

Завдяки системі продажу через колектори ONIC має точні статистичні дані про виробництво і збір зернових, які слугують основою для визначення результатів реалізації зерна в країні і у Європі, а також для розробки експортної політики ЄС. Так, виробляючи трохи менше 1/3 урожаю ЄС, Франція здійснює 50 % всіх експортних поставок Європейського Союзу.

Купівлю-продаж зерна у Франції здійснюють заготівельні пункти — об'єднання землеробських госпо-

дарств і кооперативів. Це прерогатива національного міжвідомчого бюро по зернових культурах — Державної хлібної монополії, яка щомісяця вирішує, скільки зерна треба закупити й продати в країні. Раз на рік (у жовтні) вона встановлює ціни на зернову продукцію та її кількість, яку слід продати за кордон. Більшість товарного зерна у Франції виробляють у великих господарствах. У Франції працює близько 1,2 тис. кооперативів по збуту пшениці. Зерносховища розташовані по країні відносно рівномірно, що дає змогу організовано приймати хліб. Фермери постачають все товарне зерно тим кооперативам або торговим фірмам, які мають право на торгівлю зерном. Переробні підприємства та інші споживачі не можуть закуповувати зерно безпосередньо у фермерів. Кооперативи для уникнення спекуляцій зерном повинні регулярно продавати його за встановленими цінами. В країні налагоджено суворий контроль за діяльністю кооперативів, станом елеваторів і інших зерносховищ, існує щомісячна звітність елеваторів про приймання і відпуск зерна, систематично складаються оперативні зернові баланси по країні.

Державне управління по виробництву і продажу зернових регулює ці процеси. Воно підзвітне Міністерству сільського і лісового господарства та Міністерству фінансів і економіки Франції, а також відповідним органам ЄС.

У країні діє понад 750 зернових кооперативів, які охоплюють 3/4 зернового ринку, вони обробляють таку частку посівних площ і володіють 3/4 ємностей зерносховищ. Головне завдання зернових кооперативів — це регулювання ринку шляхом зберігання і поступового продажу зерна протягом року як на внутрішньому ринку, так і в сусідні країни. При організації експорту зерна (у Франції він перевищує 15 млн. т), кооперативи звертаються за допомогою до Національного союзу або міжнародних експортерів. Реалізація зерна на внутрішньому ринку відбувається по ланцюгу: фірма — кооператив — торговельна фірма — споживач. Крім регулювання ринку, кооперативи відіграють значну роль у розвитку зернового господарства — надають фермерам консультації і рекомендації по застосуванню кращих нових сортів зернових культур, по догляду за посівами; постачають їм добрива, інсектициди, насіння, комбікорми; під наглядом уряду будують елеватори і управляють ними; приймають, зберігають і реалізують зерно. Кооперативи мають вантажні автомобілі-тягачі, які фермери замовляють телефоном, щоб відправити на елеватор зерно. При його доставці фермер одержує аванс, а решту коштів — протягом року.

В Канаді регулювання ринку зерна здійснює держава через Канадський комітет по пшениці, який відіграє

роль сполучної ланки між фермерами і заготівельними компаніями. Гарантованою умовою збуту зерна і його виробництва у визначених обсягах слугує система квот, тобто гранична кількість зерна за видами, яке може продати фермер з одиниці посівної площі. Розмір квоти встановлюється Канадським комітетом по пшениці залежно від умов, які склалися на ринку зерна. Уряд щорічно встановлює єдині гарантовані ціни на зернову продукцію, про які фермери знають завчасно. Ці ціни представляють собою свого роду аванс, який виплачується фермерам за реалізоване зерно для подальшої його здачі на елеватори. Збитки від реалізації зерна покриваються за рахунок бюджету.

В економічно розвинених країнах склалися три основних типи ринкових відносин між товаровиробниками та споживачами сільськогосподарської продукції: фермерські господарства реалізують продукцію переробним підприємствам і в оптову та роздрібну торгівлю по прямих зв'язках без укладання договорів, між фермерськими господарствами і торгівлю посередниками виступають створені самими фермерами кооперативи, які займаються постачанням, зберіганням, переробкою та реалізацією агропромислової продукції через власну торговельну мережу, або на відкритому ринку; реалізацією через біржі, аукціони займаються крупні агрофірми, корпорації, концерни та інші акціонерні агропромислові об'єднання, засновані на крупному приватному або акціонерному капіталі (часто з інших сфер економіки: банківської, торгової і т.д.).

Відносини між виробниками продукції і такими монополістичними об'єднаннями базуються на жорсткій контрактній системі. Співвідношення між цими типами ринкових зв'язків у країнах ЄС і США різне.

В аграрній сфері **Фінляндії** кооперативи є найбільш дієвою структурою, яка забезпечує фермерам необхідні умови виробництва та гарантує збут продукції, впровадження досягнень науково-технічного прогресу. Об'єднуючи практично всіх фермерів, кооперативи відіграють провідну роль в економічних зв'язках аграрного сектора з іншими галузями національного господарства.

Це стосується збуту сільськогосподарської продукції та її переробки, виробничого постачання, кредитування та обслуговування фермерських господарств. У цілому успіх діяльності сільськогосподарських кооперативів у Фінляндії пояснюється тим, що вони являють собою форму координації крупного виробництва в умовах розвитку агропромислової інтеграції і дрібного фермерського господарства, заснованого на приватній земельній власності.

Взаємодія між блоками АПК у розвинених країнах здійснюється на основі вертикальної інтеграції, яка

охоплює всі сфери внутрішнього ринку продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини і має, як правило, дві форми: повна інтеграція (або комбінування) та контракція. В сучасних умовах контрактна інтеграція існує в усіх галузях сільськогосподарського виробництва, які постачають продукцію як для переробки, так і для споживання у свіжому вигляді.

Існують певні економічні умови, що дають змогу фермерам брати участь у вертикальній інтеграції на контрактній основі. Це — мінімальний обсяг діяльності та виробництва певного мінімуму товарної продукції, нижче яких вертикальна інтеграція буде економічно недоцільною. Фірми-інтегратори не укладають контракти з невеликими господарствами, які неспроможні виконувати вимоги угоди по дотриманню необхідної технології виробництва, регулярності постачання та якості продукції.

Соціальний спектр інтеграторів, що здійснюють закупівлю за контрактами виробленої фермерами сільськогосподарської продукції, дуже різноманітний. Контракти на закупівлю у фермерів овочів, фруктів, цукрового буряка, м'яса, яєць, молока укладають фермерські кооперативи та інші об'єднання сільських господарств, філіали великих монополістичних концернів, середні і невеликі приватнокапіталістичні компанії, окремі підприємці — оптові продавці, дрібні промисловці, власники сільськогосподарських підприємств, які кооперуються на основі контрактів з інтегрованими фірмами та ін. Співвідношення між цими категоріями для різних країн різне: в США, Канаді, Великобританії переважає монополістична інтеграція, в Ізраїлі, Франції, Данії та Нідерландах провідне місце належить кооперативним об'єднанням, у США, Німеччині, Франції інтеграторами є також окремі підприємці.

Аналіз основних тенденцій розвитку системи реалізації сільськогосподарської сировини та продовольства у розвинених капіталістичних країнах дозволяє зробити висновок, що основну увагу приділяють таким формам:

- збуту продукції її виробниками на оптових ринках, аукціонах, фермерських ринках, через магазини;
- контракції сировини та продуктів у фермерів торговими компаніями;
- реалізації продукції через збутові фермерські кооперативи;
- біржовій торгівлі.

У деяких країнах існують і такі форми:

- продаж сільськогосподарської продукції безпосередньо з ферми посередникам, оптовикам або агентам переробних чи торговельних підприємств;
- продаж продукції або здача її під заставу (США) державним установам, а також збут закупленої ними продукції.

2.3. Використання зерноресурсів в Україні на сучасному етапі

Специфікою зернової галузі України є те, що більше половини валового збору зерна, виробленого у всіх категоріях господарств, використовується у внутрішньогосподарських цілях, якими є продовольче споживання у вигляді продуктів переробки (круп, борошно, хліб), фураж, насіння. За період 1991—1998 рр. при середньорічному валовому зборі у 36 млн. тонн середня товарність зерна у всіх категоріях господарств дорівнювала лише 47 %. Ця тенденція характерна як для господарств громадського сектора, і для приватного. При цьому товарність в господарствах громадського сектора вдвічі вища, ніж у приватному. Незважаючи на сприятливу цінову кон'юнктуру зернового ринку, приватники віддають перевагу згодовуванню зерна худобі перед продажем його на ринку. Їх частка в загальній продажі не перевищує 5 %. То ж основними постачальниками зерна на ринок в Україні залишаються підприємства суспільного сектора — колишні колгоспи і радгоспи, значна частина котрих реформована тепер в КСП (колективні сільськогосподарські підприємства). По суті своїй вони залишаються крупними підприємствами з високомеханізованим зерновим господарством, яке дозволяє виробляти рентабельне на внутрішньому і конкурентоспроможне на зовнішньому ринку зерно.

Формування ринкових ресурсів зерна тісно пов'язане з регіональним характером зерновиробництва: найбільші обсяги зерна на внутрішній ринок та на зовнішній надходять з господарств степової і лісостепової зон. Так, в 1998 р. з областей, що входять до складу цих зон, надійшло відповідно 46,5 і 37,6 % товарного зерна і лише 15,9 % було реалізовано з областей поліської зони. До того ж, найкраще за якістю зерно пшениці заготовляється саме в зоні Степу і Лісостепу, де природно-кліматичні умови найбільш сприятливі для цього. Степові області — це зона традиційного виробництва і реалізації сильних і твердих пшениць.

Ячмінь, кукурудза і зернобобові продаються, в основному, господарствами степової і лісостепової зон, круп'яні і овес — з лісостепової, а жито переважає в поліській зоні, де воно широко використовується для хлібопечення.

Еволюція в політиці реалізації зерна і виборі каналів маркетингу, що відбувається за останні 5—6 років, свідчить про поступовий перехід від централізовано-адміністративної економіки до ринкової. Вважаючи державні закупівлі зерна основою політичної і соціально-економічної стабільності в країні, держава довгий час контролювала і регулювала процес реалізації цього виду продукції виробниками. Існувала система збуту зерна через держав-

не замовлення і держконтракт, одночасно його зацікавлювали стимулюванням обсягів продажу зерна понад рівень держзамовлення, компенсацією транспортних витрат для доставки продукції на елеватори, авансуванням (безпроцентним кредитом), постачанням певної частки необхідних матеріально-технічних засобів, рівнем завчасно визначеної орієнтовної закупівельної ціни, яка фактично вважалась нижньою межею ціни реалізації зерна підприємствам хлібопродуктів. Така система з 1991 р. поступово змінювалась, набираючи рис ринкового механізму.

Виявлені тенденції чітко відбивають метаморфози, які відбуваються в економічних відносинах сільськогосподарських товаровиробників з державою після 1990 року. Аналіз ситуації за останні роки дозволяє зробити такі висновки:

— держконтракт (держзамовлення) був можливий лише за наявності достатніх коштів у бюджеті і прийнятний для товаровиробників лише за умови добровільності укладення контракту, а також до того часу, поки ця форма закупівель залишалась економічно привабливою і вирішувала для товаровиробників проблему збуту зерна у періоди найменш сприятливої кон'юнктури;

— відносини між товаровиробниками і державою трималися на принципі обов'язковості виконання прийнятих за контрактами зобов'язань, а з порушенням останніх (часто — з боку державного заготівника) втратили смисл, відсутність необхідних для держконтракту коштів провокувала затримку заготівником розрахунків за продукцію.

Така ситуація для постачальників зерна стала дестабілізуючою і непринятною, дискредитувала цю систему і, в кінцевому підсумку, призвела до відміни держзамовлення як форми закупівель зерна у держресурси, починаючи з 1998 р. Можливо, що на рівні областей деякий час залишатиметься започаткована кілька років тому система так званого регіонального замовлення. Вона по суті своїй мало чим відрізняється від держконтракту. Різниця полягає в тому, що регіональне замовлення фінансується не з державного, а з регіональних бюджетів. Обсяги регіонального замовлення значно менші, ніж держзамовлення — в межах 1 млн. тонн.

Перспективи розвитку зернового господарства і ринку зерна тісно пов'язані з системою використання зерноресурсів і формуванням попиту. Порядок, який склався впродовж багатьох років централізованого управління сільськогосподарським виробництвом, не відповідав новим умовам господарювання, він суттєво змінюється в позитивному напрямку:

Табл. 1. Реалізація зернових культур в Україні по різних каналах в 1998 р., тис. т

Області	Продано-всього	В тому числі по каналах реалізації												
		Заготівельним організаціям, включаючи продаж за прямими зв'язками (без споживкооперації)			Споживкооперації		Населенню через систему громадського харчування (включаючи продаж і видачу у рахунок оплати праці)		На ринку, через власні магазини, ларки, палатки		За бартерними угодами		Зарубіжними країнами	
		Кількість	Кількість	Питома вага каналу, %	Кількість	Питома вага каналу, %	Кількість	Питома вага каналу, %	Кількість	Питома вага каналу, %	Кількість	Питома вага каналу, %	Кількість	Питома вага каналу, %
АР Крим	653687	102177	16	558	0,0853	149335	23	178991	27	222626	34	—	—	
Вінницька	923451	177427	19	798	0,0864	264172	29	223128	24	257309	28	617	0,0668	
Волинська	187243	57380	31	—	—	53413	28	39596	21	36746	20	108	0,0576	
Дніпропетровська	1120965	98801	9	—	—	266643	24	231847	21	521775	46	1899	0,1694	
Донецька	755205	141079	19	2	0,0002	204834	27	162275	21	246997	33	—	—	
Житомирська	266127	30233	11	29	0,0108	102698	39	68926	26	64238	24	—	—	
Закарпатська	35673	8692	24	221	0,6195	18343	51	4311	12	4106	12	—	—	
Запорізька	852075	90902	11	89	0,0104	215676	25	183193	21	362215	43	—	—	
Івано-Франківська	104803	28519	27	121	0,1154	41506	40	24675	23	9982	10	—	—	
Київська	728579	95174	13	15	0,0020	215792	30	148591	20	269007	37	—	—	
Кіровоградська	924650	94213	10	16	0,0017	272823	30	210516	23	345464	37	1618	0,1749	
Луганська	379411	51962	13	33	0,0086	109091	29	67143	18	151182	40	—	—	
Львівська	216538	15542	7	14	0,0064	80383	37	63075	29	57524	27	—	—	
Миколаївська	664941	82532	13	53	0,0079	166018	25	200410	30	215928	32	—	—	
Одеська	1098345	82950	8	891	0,0811	280971	26	235553	21	497625	45	355	0,0323	
Полтавська	791037	139755	17	567	0,0716	234567	30	197257	25	218703	28	188	0,0237	
Рівненська	194848	44929	23	2	0,0010	66108	34	57415	29	26394	14	—	—	
Сумська	515471	134089	26	36	0,0069	132666	26	158723	31	89957	17	—	—	
Тернопільська	359744	51204	14	57	0,0158	137416	38	793772	22	91673	26	—	—	
Харківська	821106	196849	24	148	0,0180	256742	31	180123	22	187244	23	—	—	
Херсонська	1099423	147335	13	61	0,0055	258892	24	210330	19	482805	44	—	—	
Хмельницька	591098	120213	21	560	0,0947	1963441	33	149107	25	124847	21	—	—	
Черкаська	785595	90100	11	2603	0,3313	240735	31	194730	25	256340	33	1087	0,1383	
Чернівецька	123320	18447	15	2	0,0016	60132	49	20538	16	24201	20	—	—	
Чернігівська	354675	81028	23	—	—	101589	28	74417	21	84530	24	13111	3,6966	
Всього	14548010	2181550	15	6906	0,0474	4126886	29	3364245	23	4849418	33	189883	1,3052	
Було в 1997 р.	17089512	4372653	25	16205	0,0948	4361116	—	3412282	20	4914835	29	11157	0,0,65	

Табл. 2. Динаміка реалізації зерна по різних каналах протягом 1990–1998 рр., тис. т

Канали реалізації	роки								1998 до 1991	
	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	+/-;	%
Всього	17076,8	17014,2	20372,1	15607,9	13108,8	12606,3	17089	14548	-2528,8	85,2
в тому числі:										
Заготівельним організаціям (з урахуванням продажу за прямими зв'язками)	11494	1171,5	14398,2	10995,8	6042,6	4348,1	4372,6	2182	-9312	19,0
споживкооперації населенню, в рахунок оплати праці і через систему громадського харчування	89	50	37	16	22	21	16,2	6,9	-82	7,8
реалізовано на ринку, через власні магазини, ларки	4037	4527	4766	3934	3973	3259	4362	4126	+89	102,2
реалізовано по бартеру	1648	1483	1799	1496	2509	2522	3413	3364	+1716	204,1
	67	100	121	330	1680	2288	4915	4849	+4782	7237,2

— виробники зерна мають можливість довільного вибору структури і розмірів посівної площі зернових культур, самостійного вирішення питань щодо використання зерна і формування відповідних фондів;

— скоротилися втричі обсяги продажу зерна за держзамовленням, а на 1998 р. воно було ліквідоване, і зерновиробники мають можливість самостійно визначатися з напрямками і каналами реалізації зерна;

— склалася і поступово удосконалюється біржова торгівля зерном;

— експорт-імпорт зерна здійснюється без тиску, за визначеними законом правилами.

Серед недоліків у порядку використання зерна слід зазначити:

— невинуватно великих розмірів набирає безготівкова реалізація зерна в обмін на матеріально-технічні ресурси;

— не відлагоджений ринок фуражного зерна, а через нестачу біодобавок і належних ресурсів сировини паралізована робота комбікормової промисловості, значна кількість зерна використовується для тваринництва не ефективно, без належної підготовки;

— порушена чітка система виробництва і заготівель високоякісного насіння зернових культур, зокрема гібридного насіння кукурудзи;

— зростають обсяги зерна, яке видається та продається в рахунок оплати праці і також не завжди використовується раціонально;

— виникла необхідність тривалого зберігання значних обсягів зерна безпосередньо в господарствах, хоч багато з них не мають для цього відповідних сховищ, тож допускаються втрати якості зернопродукції;

Товарні ресурси та напрямки використання зерна рік від року змінюються, в основному залежно від валового збору. Наприклад, витрати зерна для посіву (на зерно, на силос, на зелений корм, включаючи страховий фонд) варіюють в межах 9,3–16,6 % валу, на продовольчі цілі — від 18–19 % в роки найвищого валового збору до 26–34 % в несприятливих 1995 та 1996 роках. Найбільші за питомою вагою витрати зерна на корми для худоби: вони сягають від 54–56 % в найбільш сприятливій та середній роки до 61 %, як це мало місце у винятково несприятливому 1996 р. Витрати зернопродукції на промпереробку зменшуються за умови зменшення валового збору і обмежені 2–5 %.

Зростання питомої ваги експорту зерна в останні роки слід розцінювати як наслідок лібералізації ринку, відсутності (хоч і не повної) жорсткого регулювання процесу просування зернопродукції на ринках.

Разом з тим, сучасні обсяги експорту зерна в межах 2,0–2,5 млн. т. слід розцінювати як значно менші від можливих.

2.4. Біржова торгівля зерновими

2.4.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють біржову торгівлю зерновими

ЗАКони України

"Про товарну біржу" від 10 грудня 1991 р.

"Про товарну біржу", проект нової редакції

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

"Про заходи щодо реформування аграрних відносин" від 18 січня 1995 р., № 63/95

ПОСТАНОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

"Про концепцію функціонування і розвитку фондового ринку України" від 22 вересня 1995 р., № 342

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку" від 17 листопада 1995 р., № 916

"Концепція розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції" від 5 серпня 1997 р., № 848

"Порядок формування обсягів сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб і їхньої реалізації з державних ресурсів через біржовий товарний ринок" від 19 грудня 1997 р., № 1417

"Положення про механізм розрахунків під час закупівлі сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів через біржовий товарний ринок" від 17 серпня 1998 р., № 1288

"Про ліквідацію окремих комісій з питань агропромислового комплексу" від 23 квітня 1999 р., № 686

"Про активізацію діяльності біржового ринку продукції агропромислового комплексу та необхідних для його потреб матеріально-технічних ресурсів" від 19 жовтня 1999 р., № 1928

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ І ВІДОМСТВ

"Типове положення про міжрегіональний і районний агроторговий дім", затверджено наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України, Української академії аграрних наук від 18 березня 1996 р., № 85/17

"Порядок визначення середньозважених цін на зерно по наслідках біржових торгів в Україні за спотовими контрактами", затверджено наказом Міністерства фінансів України, Міністерства сільського господарства і продовольства України від 29 березня 1996 р., № 54/98

"Типові правила біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією", затверджено наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України, Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України від 3 квітня 1996 р., № 103/44/62

"Концепція нової редакції Правил біржової торгівлі Української аграрної біржі", затверджено Загальними зборами засновників Української аграрної біржі 19 березня 1999 р.

2.4.2. Стан біржової торгівлі

Біржова торгівля є одним із елементів оптового ринку зернових, що вільно вибирається його операторами. Вона розглядається як сфера товарного обігу, де формуються попит, пропозиція і ринкові ціни.

Процес відродження біржової торгівлі, в тому числі і сільськогосподарською продукцією, в Україні розпочався в 90-х роках. Перші товарні біржі цього періоду, які почали торгувати зерновими, були зареєстровані в 1990 році. Закон України "Про Товарну біржу" введено в дію з 1 січня 1992 р. Збут сільськогосподарської продукції, в тому числі і зернових культур, господарствами суспільного сектора через біржі і аукціони функціонує як новий канал з 1991 року.

Обсяги реалізації зернових на біржах і аукціонах були незначні і становили в 1991 р. близько 2 тис. т, переважно дрібними партіями. Однак упродовж 1992–1994 рр. спостерігався спад активності біржової діяльності. Поступово скорочувалися обсяги біржових угод, число діючих товарних бірж, а серед них і тих, що торгували агропродукцією і зерном.

Зумовлено це було рядом причин і насамперед практичною неможливістю безпосереднього виходу товаровиробників на торги товарних бірж чи прийняття участі в аукціонах. Слід зазначити, що відсутня практично відлагоджена система посередницьких зв'язків між виробником і споживачем, що є однією з основних умов формування зернового ринку і яка відіграє ключову, сполучну і регулюючу роль на ньому. Інститут посеред-

ництва на ринку зерна нині представлений лише брокерськими конторами та окремими брокерами, які акредитовані на товарних біржах.

Однак кількість їх недостатня, а механізм діяльності хоча і простий, все ж недосконалий. Практично відсутні дилерські фірми, в той час як у світовій практиці — це найбільш розповсюджений і ефективний інститут посередництва, в тому числі і на ринку зерна.

Через відсутність коштів товаровиробник не в змозі придбати систематизовану та систематичну оперативну інформацію щодо попиту, пропозиції, цінової ситуації на товарних біржах, що не дає змоги товаровиробнику реально оцінювати кон'юнктуру свого продукту на ринку,

Табл. 1. Обсяги та структура продаж зернових на біржовому ринку України у 1997 р. та за 9 місяців 1998/1999 маркетингового року (на умові Спот і Форвард, всі бази поставок)

Роки Назва товару	1997		1998/1999	
	тонн	%	тонн	%
Всього продано зернових на біржовому ринку	211282	100,00	123223	100,00
Пшениця 3 класу	23803	11,30	43310	35,15
Пшениця 4 класу	1465	0,70	10257	8,32
Пшениця 5 класу	100390	47,50	36215	29,39
Жито	4572	2,20	7810	6,34
Кукурудза	59970	28,40	8724	7,08
Ячмінь фуражний	18225	8,60	9474	7,69
Ячмінь пивоварний	815	0,40	5993	4,86
Горох	1996	0,88	1100	0,89
Гречка	46	0,02	340	0,28

визначати власну поведінку. Така ситуація змушує товаровиробника по можливості самостійно аналізувати ринок, знаходити оптового покупця, що не завжди є ефективним варіантом, особливо для середніх і дрібних господарств.

Стримуючим фактором залишається недосконалість власне біржової торгівлі. Дефіцит платіжних засобів та перебування товаровиробників на картотеці обумовлюють неможливість пропонувати свою продукцію на товарній біржі. У зв'язку з цим доцільним було б запровадження додаткового механізму укладання угод, наприклад, компенсаційних. Практика подібних угод є в Росії. Це угоди з реальним товаром, за якими продаж одного товару здійснюється за умови одночасної покупки іншого, тобто надається можливість організованого, відкритого бартерного обміну товарів за біржовими цінами.

Тому для сільськогосподарських товаровиробників біржі і аукціони як канал реалізації зернових культур впродовж 1991—1997 рр. практичного значення не набули.

Через аграрні секції товарних бірж України було реалізовано зернових у 1995 р. — 3 млн. т; тоді як у 1996 р. — 723 тис. т; у 1997 р. — 211 тис. т.

Привертає увагу той факт, що перше місце займає пшениця понижених споживних якостей, потім — кукурудза і лише на третьому місці — продовольча пшениця III класу.

Незначні обсяги біржової торгівлі стали наслідком втрати її пріоритетів для закупки чи реалізації агропродукції та матеріально-технічних ресурсів, що обумовлено:

— недосконалістю і відставанням в часі законодавчо-правового поля, що регламентує біржову діяльність;

— відсутністю економічної заінтересованості в закупках чи реалізації агропродукції та матеріально-технічних ресурсів на біржовому ринку через дефіцит платіжних засобів та перебування товаровиробників на картотеці;

— відміною для товарних бірж статусу регістраторів зовнішньоекономічних контрактів;

— недосконалістю біржової торгівлі, яка не має гнучкого механізму діяльності в період початкового розвитку становлення даного процесу;

— неправомірністю адміністративного втручання у питання переміщення продукції по території країни, тобто заборони обкладання вивозу із своїх регіонів уже закупленої у товаровиробників і оплаченої продукції, що нерідко мало місце у 1996 р. і частоково — у 1997 р.

Сьогодні на біржовому ринку України діє близько 30 товарних бірж, які торгують сільськогосподарською продукцією, і кожна з них торгує чи може торгувати зер-

ном. Розміщені такі біржі майже у всіх обласних центрах, окремі з них мають філії.

Згідно з чинним законодавством, на товарних біржах укладаються угоди тільки на реальний товар і залежно від строків його поставки поділяються на:

— угоди з коротким строком поставки (у міжнародній практиці такі угоди називають "Спот");

— угоди з відстроченою поставкою (у міжнародній практиці такі угоди називають "Форвард").

Саме такі угоди превалюють на біржових торгах (табл. 2).

Табл. 2. Питома вага укладених угод на біржовому ринку зернових, (у %)

Роки Назва товару	1997		1998	
	Спот	Форвард	Спот	Форвард
Пшениця 3 класу	81,3	18,7	55,4	44,6
Пшениця 4 класу	85,0	15,0	100,0	0,0
Пшениця 5 класу	70,8	29,2	73,0	27,0
Жито групи "А"	84,2	15,8	95,6	4,4
Жито групи "Б"	—	—	—	—
Гречка	100,0	0,0	—	100,0
Кукурудза	87,5	12,5	79,0	21,0
Овес	100,0	0,0	—	—
Ячмінь фуражний	57,8	42,2	38,3	61,7
Ячмінь пивоварний	36,4	63,6	82,8	17,2
Горох	66,7	33,3	50,0	50,0
Разом по зернових	50,3	49,7	70,2	29,8

Простежується загальна тенденція до зростання обсягів торгівлі з коротким строком поставки (Спот), тобто товаровиробник або його посередник віддають перевагу угодам з коротким строком поставки. Це свідчить про спад довіри до контрактів з відстроченою поставкою (Форвард) як до однієї з форм самокредитування власного виробництва та подальшого переходу до ф'ючерсної торгівлі. Світова практика свідчить, що зернові, що реалізуються через біржовий ринок, мають співвідношення між спотовими і форвардними контрактами як 2:7. Практично весь біржовий обсяг зернових (який є або може бути вирощений) реалізується на умові форвардного контракту у поєднанні з ф'ючерсним.

Ф'ючерсні угоди передбачають покупку або продаж не реального товару, а тільки угоди (контракту) на цей товар. Вони укладаються не з метою купівлі-продажу реального товару, а для страхування цього товару від можливої несприятливої зміни цін на ринку.

Ф'ючерсна угода передбачає систему гарантійних внесків на біржу на випадок невиконання учасниками угод своїх обов'язків. Для цього на біржах створюються так звані Розрахункові палати, де акумулюються гарантійні внески. При торгівлі ф'ючерсними угодами немає безпосереднього контакту між продавцем і

Табл. 3. Структура торгівлі зерновими за базисами поставок у 1997 р., %

	EXW	FCA	CPT	DAF	FOB	FAS
Пшениця 3 класу	33,6		33,2	2,0	31,2	
Пшениця 4 класу	81,3		18,7			
Пшениця 5 класу	48,9	8,9	6,6	24,1	11,5	
Жито озиме	85,2	2,7		12,1		
Кукурудза	39,2		53,3		7,5	
Ячмінь фуражний	24,5		47,1	8,2	13,1	7,1
Ячмінь пивоварний	100,0					

покупцем, а функцію посередника виконує Розрахункова палата.

Широке застосування ф'ючерсних контрактів можливе за умов налагодження великих обсягів біржової торгівлі зерном, відпрацьованого ринкового механізму формування біржових цін та їх котировок. Це буде вищий рівень розвитку біржового зернового ринку, для чого необхідні:

- обов'язкова передбаченість на ринку даного виду товару на найближчу перспективу;
- наявність самого товару або передбаченість його виробництва, що зумовлює можливість (впевненість) поставки при виконанні контракту;
- регулярність пропозиції даного товару для біржової торгівлі тощо;

2.4.3. Коментар

Поява аграрних бірж в Україні стала наслідком нових, ринкових методів господарювання і реалізації вирощеної агропродукції. Практика застосування в Україні нової форми оптової торгівлі, якою були перші сільськогосподарські аукціони, показала необхідність поступального розвитку з метою удосконалювання форм і методів торгівлі, спрощення зустрічі продавця і покупця, створення механізму гарантування виконання угод, удосконалювання розрахунків і у підсумку — входження в цивілізований аграрний ринок.

За недовгий період свого функціонування біржовий сільськогосподарський ринок України неодноразово переживав злети і падіння, що були зумовлені змінами "настрою" держави щодо підтримки біржової торгівлі. Проте біржова торгівля переконливо довела свої переваги, зокрема, забезпечивши механізм паритетного ціноутворення на сільгосппродукцію.

Економічна ідея і основне завдання біржі полягає не в комерційній діяльності, а в створенні таких умов для торгівлі, що дають можливість одержати великі прибутки учасникам біржової торгівлі за рахунок скорочення витрат при купівлі і продажу сільгосппродукції, прискорення обороту капіталу, страхування від несприятливих змін кон'юнктури ринку тощо. Механізм

— наявність на цьому ринку загальноприйнятих цінових орієнтирів;

— стандартизованість контрактів на ф'ючерсну торгівлю зерном та інші організаційні складові цього процесу.

Важливе значення у біржовій торгівлі зерном має вибір базису поставки товарів.

Структура торгівлі зерновими за базисами поставки в 1997 р. свідчить про переважаючі обсяги угод за базисом поставки EXW (франко-завод). Він є економічно привабливим для товаровиробників через самовивіз продукції покупцем. Зобов'язання продавця щодо поставки товару вважається виконаним після того, як він передав покупцеві товар на своєму складі та передав документи на право власності на товар згідно з вимогами договору. Продавець не бере на себе зобов'язання щодо навантаження, транспортування та сертифікації.

Характерною є практика відмови продавця від укладання угоди у випадку пропозиції з боку покупця змінити базис поставки. Як правило, це пов'язано з вартістю навантаження та транспортування товару. В такому випадку, незважаючи на високі витрати при зберіганні продукції, власники товару віддають перевагу продажу на умовах EXW (табл. 3).

формування цін на біржах — найоб'єктивніший і найпрозоріший, що визнала і держава, доручивши біржам забезпечення закупівель продовольства для державних потреб і визначивши біржову ціну як основну при проведенні деяких своїх розрахунків із виробниками.

В даний час біржам доводиться самим піклуватися про себе, самим пробувати нові методи роботи, самим доводити своє право на подальше існування.

Проблем у сучасних українських аграрних бірж достатньо. Серед основних можемо назвати недосконалість законодавчої бази для повноцінної діяльності, втручання держави в справи виробників, зокрема так звана черговість платежів і система картотек, відсутність чіткої регламентації торгово-посередницької діяльності, а також відсутність достатнього вільного капіталу в країні і можливості його вкладення в біржові операції.

Нині діючий Закон України "Про товарну біржу" від 1991 року, на жаль, не відповідає існуючим реаліям. В даний час Верховною Радою розглядається новий Закон, підготовка якого була ініційована Національною асоціацією бірж України при активній участі всіх бірж України.

У новому проекті Закону чітко визначається інституційна структура товарної біржі, вводиться новий розділ про умови членства на біржі.

Важливим питанням гарантування виконання угод є чіткі правові відношення біржового брокера з його клієнтом. На жаль, саме недоопрацьованість договірних відношень між цими учасниками аграрного ринку найчастіше є причиною зриву угод і втрати довіри клієнтів до біржових операцій. Вперше в проекті нового Закону "Про товарну біржу" введено поняття біржового посередництва, що і визначає взаємовідносини брокера і його клієнта.

Невирішеними залишаються питання створення механізмів інтервенцій і держзакупівель, підвищення надій-

ності і забезпечення гарантій виконання біржових контрактів, створення і впровадження розрахункових і клірингових систем, проблема вільного капіталу і т.ін.

Біржі є об'єктивною необхідністю ринку, мають велику здатність до саморозвитку і стануть тією передовою ланкою, що виведе сільське господарство України з кризи.

Микола Верніцький,
керівник інформаційного відділу
Української аграрної біржі

2.4.4. Законодавство про біржову торгівлю

Про товарну біржу

Проект нової редакції Закону України (ВИТЯГ)

Цей Закон визначає правові умови створення та діяльності товарних бірж на території України.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Правове становище товарної біржі

Товарна біржа — договірне добровільне об'єднання суб'єктів підприємницької діяльності, створене з метою організації, впровадження та регулювання біржової діяльності, що не передбачає одержання прибутку.

Товарна біржа є неприбутковою організацією, утримується за рахунок вступних внесків засновників та внесків членів товарної біржі.

Діяльність товарної біржі здійснюється відповідно до цього Закону та чинного законодавства України, статуту товарної біржі, Правил біржової торгівлі.

Оподаткування товарної біржі провадиться у порядку, встановленому чинним законодавством України для неприбуткових організацій.

Товарні біржі можуть створювати союзи, асоціації й інші об'єднання для координації своєї діяльності, захисту інтересів своїх членів і здійснення спільних програм, зокрема для організації спільних торгів.

Стаття 2. Обмеження використання понять "товарна біржа" і "біржа" у назвах підприємств, установ та організацій

Юридичні особи, що не відповідають вимогам цього Закону, за винятком бірж праці, валютних і фондових бірж, не мають права організовувати, впроваджувати і регулювати біржову діяльність, використовувати у рекламі, діловій документації, інформаційних матеріалах, а також у своїй назві слова "товарна біржа" та "біржа" і не

підлягають державній реєстрації під назвою, що включає ці слова в будь-яких сполученнях.

Стаття 3. Біржова діяльність

До біржової діяльності, згідно з цим Законом, відносяться:

- діяльність товарної біржі щодо організації та регулювання біржової торгівлі;
- діяльність учасників біржової торгівлі щодо укладання біржових угод, виконання біржових контрактів та договорів біржового посередництва;
- діяльність біржових розрахункових палат щодо розрахункового обслуговування учасників біржової торгівлі;
- діяльність товарної біржі щодо створення та впровадження програмного забезпечення, необхідного для здійснення біржової торгівлі;
- інформаційна діяльність товарної біржі щодо розповсюдження інформації про біржову торгівлю, результати біржових торгів та про ринкову кон'юнктуру біржових товарів у цілому;
- науково-методична діяльність товарної біржі щодо вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу біржових товарів;
- навчальна діяльність товарної біржі або об'єднань товарних бірж щодо підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів з біржової діяльності.

Стаття 4. Біржова торгівля

Біржовою торгівлею визначається публічна система укладання, реєстрації та оформлення угод за єдиними для всіх її учасників принципами згідно з Правилами біржової торгівлі.

Стаття 5. Правила біржової торгівлі

Правила біржової торгівлі — система положень про регламентацію біржової торгівлі, яка розробляється товарною біржею згідно зі статутом та чинним законодавством.

Стаття 6. Біржові торги

Біржові торги — організаційно оформлена публічна система укладання біржових угод за єдиними принципами згідно з Правилами біржової торгівлі з встановленою періодичністю в заздалегідь визначеному місці та часі.

Особливим видом проведення біржових торгів є електронна система біржових торгів.

Об'єднання товарних бірж можуть проводити спільні торги за власними для об'єднання Правилами.

Стаття 7. Біржовий товар

Біржовим товаром, згідно з цим Законом, визнається будь-яке майно, за винятком валютних цінностей і цінних паперів, що може бути придбане у власність.

Товарна біржа встановлює порядок допуску товару до біржових торгів, а також визначає види та якість такого товару. Товарна біржа може розробляти з урахуванням державних стандартів власні стандарти якості біржового товару.

Товарні біржі та учасники біржової торгівлі зобов'язані дотримуватися обмежень обігу певного майна, встановлених чинним законодавством. У випадках, коли законодавством встановлене обмеження діяльності, пов'язаної з обігом або організацією обігу певного майна, товарні біржі та учасники біржової торгівлі зобов'язані одержати відповідні дозволи чи ліцензії.

Стаття 8. Біржова угода, біржовий контракт

Біржовою угодою, згідно з цим Законом, визнається угода, укладена між членами товарної біржі у ході біржових торгів, що являє собою купівлю-продаж, поставку чи обмін біржового товару. Письмовим оформленням біржової угоди є біржовий контракт.

Товарна біржа організує згідно з Правилами біржової торгівлі облік і реєстрацію біржових угод та контрактів. Біржові контракти, зареєстровані товарною біржею, не підлягають нотаріальному посвідченню.

Обов'язковим змістом біржової угоди є назва, обсяг, ціна, місце знаходження, вид та термін поставки біржового товару, умови розрахунку, відомості про членів біржі, що уклали угоду. Обов'язковий зміст біржової угоди є змістом біржового контракту. Додатковим змістом біржового контракту, в разі біржового посередництва, є відомості про клієнтів членів біржі, в ін-

тересах яких укладена біржова угода, а також вид та умови посередництва.

Результатами біржових торгів є інформація щодо назви, обсягу, ціни, місця знаходження, виду та терміну поставки біржового товару, умов розрахунку. Інша інформація з біржового контракту є конфіденційною і надається тільки на письмову вимогу судам, органам прокуратури, служби безпеки, внутрішніх справ, арбітражному суду та аудиторським організаціям у випадках, передбачених законодавством України.

Результати обліку біржових угод та копії біржових контрактів товарна біржа зберігає не менш, ніж три роки.

Розділ II. ЗАСНУВАННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЯ ТОВАРНОЇ БІРЖИ**Стаття 9. Загальні вимоги до створення товарної біржі**

Товарна біржа створюється на засадах добровільного об'єднання заінтересованих юридичних осіб, яким це не заборонено чинним законодавством.

Заснування товарної біржі здійснюється шляхом укладення засновниками угоди, що визначає порядок та принципи її створення, склад засновників, їх обов'язки, а також види, розмір та термін сплати вступних внесків, загальна сума яких не може бути меншою, ніж шістьдесят тисяч еко, в еквіваленті у національній валюті за курсом НБУ на момент їх внесення. Частка грошових вступних внесків не може бути меншою, ніж п'ятдесят відсотків.

Кількість засновників не може бути меншою, ніж десять осіб.

Державна реєстрація товарної біржі, як неприбуткової організації, здійснюється в порядку, встановленому для добровільних об'єднань, з урахуванням вимог цього Закону. Товарна біржа здійснює оперативний та бухгалтерський облік результатів своєї роботи, веде статистичну звітність.

Товарна біржа, її дочірні товариства не можуть бути учасниками біржової торгівлі.

Товарна біржа набуває права на організацію біржової торгівлі лише в разі сплати вступних внесків засновників в сумі не менш ніж тридцять тисяч еко в еквіваленті у національній валюті за курсом НБУ на момент їх внесення та в разі наявності не менш ніж двадцять членів біржі.

Товарна біржа діє на основі самоврядування, господарської самостійності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, власний розрахунковий, валютний та інші рахунки в банках, печатку зі своєю назвою.

Стаття 10. Статут товарної біржі

У статуті товарної біржі визначається:

- найменування біржі, що повинне містити слово "біржа";
- місце знаходження біржі;
- склад засновників;
- предмет і мета діяльності біржі;
- види фондів, що утворюються біржею, та їхні розміри;
- порядок використання коштів та майна біржі;
- інституційна структура біржі, компетенція та повноваження органів, термін їх призначення, а також організаційна структура виконавчої дирекції;
- порядок прийняття Правил біржової торгівлі та змін до них;
- умови і порядок реорганізації, припинення діяльності та ліквідації біржі.

У статуті можуть передбачатися й інші положення, що стосуються створення та діяльності товарної біржі. Статут не передбачає таких положень, що суперечать визначенню товарної біржі, як неприбуткової. Статут затверджується засновниками біржі.

Стаття 11. Майно товарної біржі

Майно товарної біржі формується за рахунок:

- вступних внесків засновників та внесків членів біржі;
- штрафів за порушення статуту товарної біржі та Правил біржової торгівлі;
- інших грошових надходжень, що не суперечать чинному законодавству.

Майно біржі належить їй на правах власності і перебуває на балансі товарної біржі.

Стаття 12. Припинення діяльності товарної біржі

Припинення господарської діяльності товарної біржі та її ліквідація відбувається за рішенням Зборів засновників товарної біржі, при згоді Загальних зборів членів товарної біржі на припинення біржової діяльності; припинення біржової діяльності товарної біржі відбувається за рішенням Загальних зборів членів товарної біржі.

Ліквідація товарної біржі також відбувається за рішенням суду, арбітражного суду або інших уповноважених на це державних органів у випадках, передбачених чинним законодавством для неприбуткових організацій.

Розділ III. ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ТОВАРНОЇ БІРЖІ

Стаття 13. Інституційна структура товарної біржі

Інституційна структура товарної біржі формується з органів управління, контролю та виконання біржової діяльності.

Органами, що забезпечують управління товарною біржею, є Збори засновників, Біржовий комітет та Загальні збори членів товарної біржі.

Контролюючим органом товарної біржі є Контрольно-ревізійна комісія.

Виконавчими органами товарної біржі є Виконавча дирекція товарної біржі, Розрахункова палата товарної біржі.

Згідно зі статутом та Правилами біржової торгівлі товарна біржа створює додаткові комітети та комісії.

Стаття 14. Збори засновників

Найвищим керівним органом товарної біржі є Збори засновників товарної біржі.

До виняткової компетенції Зборів засновників відносяться:

- затвердження та внесення змін до Статуту;
- затвердження та внесення змін порядку прийняття Правил біржової торгівлі;
- затвердження поточної кількості членів товарної біржі;
- затвердження звітів Біржового комітету, Контрольно-ревізійної комісії та Виконавчої дирекції товарної біржі;
- створення комітетів та комісій, обрання та відкликання осіб, які входять до складу таких комітетів та комісій;
- ліквідація товарної біржі.

Збори засновників скликаються з періодичністю та у спосіб, які визначені Статутом, але не менш ніж один раз у рік.

Позачергові збори скликаються на вимогу третини засновників або на вимогу Біржового комітету чи Контрольно-ревізійної комісії з зазначенням підстави і мети такого скликання. Збори засновників скликаються Біржовим комітетом товарної біржі.

Крім випадків, коли інше передбачене цим Законом, рішення Зборів засновників схвалюються простою більшістю голосів.

Для внесення змін до Статуту, а також для перегляду рішень Біржового комітету необхідне схвалення трьох четвертих присутніх на Зборах засновників.

Обрання та відкликання, здійснювані Зборами засновників, мають проводитись таємним голосуванням. Рішення з інших питань, винесені на Збори засновників, приймаються відкритим голосуванням.

Стаття 15. Біржовий комітет

У період між Зборами засновників товарної біржі управління нею здійснює Біржовий комітет.

Біржовий комітет є керівним органом товарної біржі, який несе відповідальність за управління товарною бір-

жею, підготовку Правил біржової торгівлі, визначення порядку роботи товарної біржі і здійснення прав роботодавця стосовно Голови Виконавчої дирекції товарної біржі.

Більшість членів Біржового комітету обирається з числа посадових осіб і службовців засновників товарної біржі. В біржовий комітет входять щонайменше дев'ять, але не більше п'ятнадцяти фізичних осіб.

Голова Біржового комітету обирається членами Біржового комітету з їхнього числа простою більшістю.

Біржовий комітет:

- вносить пропозиції щодо кількості членів товарної біржі;
- приймає нових членів товарної біржі;
- виключає членів товарної біржі з товарної біржі, призупиняє права членів товарної біржі;
- вносить пропозиції стосовно посадових осіб товарної біржі і про їх відкликання;
- вносить пропозиції про зміни до Правил біржової торгівлі, створення секцій, затвердження порядку здійснення ними діяльності та їх ліквідацію.

Діяльність Біржового комітету визначається Правилами здійснення діяльності Біржового комітету. Біржовий комітет несе відповідальність за підготовку таких правил і внесення будь-яких змін до них, а також за подання їх на Збори засновників для затвердження. Біржовий комітет може делегувати частину повноважень Виконавчої дирекції товарної біржі.

Члени Біржового комітету простою більшістю голосів затверджують Голів Виконавчої дирекції і Розрахункової палати.

Стаття 16. Загальні збори членів біржі

Загальні збори членів товарної біржі є особливим органом управління товарної біржі.

До компетенції Загальних зборів членів товарної біржі відноситься ухвалення рекомендацій Біржовому комітету щодо Правил біржової торгівлі, інституційної структури товарної біржі.

Загальні збори скликаються Біржовим комітетом товарної біржі з періодичністю, визначеною статутом, але не менш ніж один раз у рік. Повідомлення про скликання разом з порядком денним передаються членам біржі у спосіб, визначений статутом, за 15 днів до дати скликання Загальних зборів.

Позачергові Загальні збори членів біржі можуть бути скликані на вимогу третини членів або на вимогу Контрольно-ревізійної комісії з зазначенням підстави і мети такого скликання.

На Загальних зборах наявний кворум, якщо присутні члени володіють половиною загальної кількості голосів.

У разі призупинення права членства, екс-член товарної біржі не може здійснювати своє право голосу, і його голоси не беруться до уваги під час підрахунку голосів для визначення наявності кворуму.

Крім випадків, коли інше передбачене статутом та Правилами біржової торгівлі, рішення Загальних зборів схвалюється простою більшістю голосів.

Стаття 17. Контрольно-ревізійна комісія

Контрольно-ревізійна комісія є загальним контролюючим органом товарної біржі, який здійснює нагляд за керівництвом фінансовою діяльністю товарної біржі і діяльністю органів товарної біржі.

Контрольно-ревізійна комісія щонайменше один раз на рік звітує перед Біржовим комітетом, а також перед Загальними зборами членів щодо своєї діяльності.

Контрольно-ревізійна комісія очолюється Головою Контрольно-ревізійної комісії.

Члени Контрольно-ревізійної комісії обираються Загальними зборами членів товарної біржі з числа посадових осіб і службовців — членів товарної біржі. Члени Біржового комітету і службовці Виконавчої дирекції товарної біржі не можуть бути членами Контрольно-ревізійної комісії.

Стаття 18. Арбітражна комісія

Біржова арбітражна комісія створюється для досудового вирішення суперечок між товарною біржею, учасниками біржової торгівлі, їхніми клієнтами, що причетні до біржової діяльності і торгівлі. Порядок її діяльності визначається Положенням про біржову арбітражну комісію, що є складовою частиною Правил біржової торгівлі.

Біржовою арбітражною комісією визнається постійно діючий третейський суд, створений біржею.

В обов'язковий зміст Положення про біржову арбітражну комісію включається її регламент, список арбітрів, процедура розгляду спорів, арбітражний збір і витрати, витрати сторін.

Рішення біржової арбітражної комісії є обов'язковими для всіх органів та членів товарної біржі, а також клієнтів членів біржі, в інтересах яких укладена біржова угода, можуть бути оскаржені лише у судовому порядку.

Правила біржової торгівлі обов'язково включають спеціальним пунктом арбітражне застереження щодо розв'язування спорів у біржовій арбітражній комісії.

Стаття 19. Організаційна структура виконавчої дирекції товарної біржі

Виконавча дирекція є основним виконавчим органом товарної біржі, що проводить фінансову, господарську діяльність, реєстрацію та облік.

Діяльність Виконавчої дирекції регламентується статутом товарної біржі.

Для забезпечення виконання своєї діяльності Виконавча дирекція створює спеціальні підрозділи та допоміжні служби.

З працівниками Виконавчої дирекції, які працюють за наймом, за згодою сторін можуть укладатися трудові контракти. Особа, яка приймається на роботу, не може бути службовцем члена товарної біржі або власником членства.

Стаття 20. Розрахункова палата товарної біржі

Розрахункова палата є виконавчим органом товарної біржі, що створюється для виконання умов розрахунків за біржовими контрактами. Розрахункова палата діє згідно з Положенням про Розрахункову палату. Положення про Розрахункову палату є складовою частиною Правил біржової торгівлі.

Розрахункова палата товарної біржі може бути як підрозділом Виконавчої дирекції товарної біржі, так і органом товарної біржі з правами юридичної особи.

Розрахункова палата товарної біржі розробляє Правила біржових торгів в частині порядку розрахунків за біржовими контрактами, гарантування виконання біржових контактів тощо.

З метою окремого обліку коштів для розрахунків за біржовими контрактами та гарантування збереження коштів Розрахункова палата відкриває окремі рахунки для проведення банківських операцій з розрахунків за біржовими контрактами.

Стаття 21. Біржові секції

Для ефективнішого контролю за біржовими торгами товарна біржа створює секції. Утворення на біржі секцій здійснюється за принципами обігу однорідного біржового товару, організації біржової торгівлі тощо. Умови створення біржових секцій визначаються Правилами біржової торгівлі. Для кожної секції створюються окремі правила допуску членів товарної біржі до біржових торгів у секціях, організації біржових торгів, порядок розрахунків тощо.

Стаття 22. Представлення третім сторонам

Товарна біржа представляється третім сторонам, у суді, в інших органах:

- Головою Біржового комітету;
- Головою Виконавчої дирекції товарної біржі;
- Особою, яка уповноважена Біржовим комітетом товарної біржі на такі дії.

Розділ IV. ЧЛЕНИ ТОВАРНОЇ БІРЖИ

Стаття 23. Умови членства у товарній біржі

Члени товарної біржі — особи, які мають статус згідно з Положенням про членство в товарній біржі.

Членами товарної біржі можуть бути засновники, а також юридичні та фізичні особи, які мають на меті здійснення біржової торгівлі, відповідають вимогам товарної біржі та сплатили вступний внесок.

Біржа встановлює категорії членства: повне або обмежене.

Біржа має право відмовити заявникам у прийомі у члени з мотивів, пов'язаних з фінансовим станом, діловою репутацією і добропорядністю заявника.

Стаття 24. Положення про членство у товарній біржі

Положення про членство у товарній біржі є документом, що регламентує умови набуття засновником або заявником статусу члена товарної біржі, та є складовою частиною Правил біржової торгівлі.

До обов'язкового змісту Положення про членство в товарній біржі входить:

- порядок набуття та припинення членства;
- категорії членства;
- голоси для категорії членів;
- права та обов'язки членів біржі та біржі перед третіми особами, а також членів біржі перед біржею та біржі перед її членами;
- вимоги товарної біржі до фінансового стану, ділової репутації та добропорядності заявника;
- види та розмір внесків членів біржі;
- майнова відповідальність членів біржі;
- порядок і умови застосування санкцій;
- умови та порядок передачі, оренди та продажу членських прав;
- кількість брокерів для кожної категорії члена товарної біржі;
- порядок реєстрації членів біржі та їх брокерів.

Стаття 25. Права та обов'язки члена товарної біржі

Член товарної біржі відповідно до категорії його членства, має право:

- брати участь у біржових торгах;
- брати участь у вирішенні питань діяльності біржі;
- користуватися інформаційним та програмним забезпеченням, що впроваджується товарною біржею.

Член товарної біржі зобов'язаний:

- дотримуватися статуту товарної біржі, Правил біржової торгівлі, рішень Зборів засновників, Загальних

зборів членів біржі, Біржового комітету та Біржової арбітражної комісії;

— своєчасно інформувати Біржовий комітет про зміни у своєму фінансовому становищі, що можуть негативно вплинути на виконання його зобов'язань перед третіми особами та товарною біржею;

— своєчасно сплачувати внески;

— подавати необхідну інформацію контролюючому органу біржі;

— не розголошувати конфіденційні відомості та комерційну таємницю про діяльність товарної біржі.

Стаття 26. Учасники біржової торгівлі

Члени біржі, які є юридичними особами, визнаються, згідно з цим Законом, брокерськими фірмами.

Члени біржі, які є фізичними особами, визнаються, згідно з цим Законом, незалежними брокерами.

Брокерські фірми та незалежні брокери, що діють в інтересах клієнта, визнаються біржовими посередниками.

Брокерські фірми та незалежні брокери, які діють від свого імені, за свій рахунок і у своїх інтересах, визнаються трейдерами.

Біржовими брокерами є незалежні брокери, а також фізичні особи — представники або працівники брокерських фірм.

Біржові угоди укладаються в ході біржових торгів через біржових брокерів.

Стаття 27. Біржові посередники

Товарна біржа має право встановлювати кваліфікаційні вимоги щодо біржових посередників.

У відповідності з видом посередництва біржовий посередник може бути:

— повіреним — чинити юридичні дії від імені і за рахунок клієнта;

— комісіонером — укладати угоди від свого імені, але за рахунок клієнта;

— агентом — чинити юридичні й інші дії від свого імені, але за рахунок клієнта, або від імені і за рахунок клієнта, чинити юридичні й інші дії від імені клієнта, але за свій рахунок, а також діяти в інтересах клієнта без доручення.

Відносини між біржовим посередником і його клієнтом оформляються угодою біржового посередництва.

Угода біржового посередництва укладається у письмовій формі.

Істотною умовою угоди біржового посередництва є визнання й обов'язок виконання біржовим посередни-

ком і клієнтом Правил біржової торгівлі й умов розрахункового обслуговування, а також виконання рішень арбітражної комісії про розгляд спорів. Правила біржової торгівлі можуть встановлювати інші істотні умови угоди біржового посередництва.

Біржовий посередник зобов'язаний:

— ознайомити клієнта з Правилами біржової торгівлі й умовами розрахункового обслуговування;

— укладати біржові угоди в інтересах клієнта тільки після роз'яснення йому характеру ризиків, пов'язаних із цими біржовими угодами;

— при укладанні від свого імені і за свій рахунок біржових угод, що зачіпають інтереси клієнта, вчасно інформувати його про це;

— надавати перевагу собі у випадку, коли у біржового посередника є доручення від клієнта;

— вчасно надавати клієнту повну інформацію про укладення біржових угод у його інтересах, про виконання біржових контрактів, а також про виконання доручень клієнта;

— вести окремий облік біржових контрактів, укладених за рахунок клієнта, та зберігати дані обліку не менш ніж три роки.

Розділ V. ПРАВИЛА БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ

Стаття 28. Правила біржової торгівлі

Правила біржової торгівлі розробляються товарною біржею відповідно до чинного законодавства і є обов'язковим документом, що регламентує проведення біржової торгівлі, розрахунки за біржовими контрактами та розв'язання спорів з цих питань.

Правила біржової торгівлі затверджуються Зборами засновників товарної біржі.

Правила біржової торгівлі визнають:

— щодо організації біржових торгів — час, місце та періодичність проведення біржових торгів, а також форму, за якою вони проводяться; перелік секцій; перелік біржових товарів, допущених до біржової торгівлі; перелік біржових складів;

— щодо укладання біржових угод та контрактів — види біржових угод та контрактів; порядок укладання біржових угод, оформлення біржових контрактів; порядок реєстрації біржових угод та контрактів; зміст стандартних контрактів та умови торгівлі товарними деривативами;

— щодо розрахункового обслуговування учасників біржової торгівлі — види і порядок розрахункового обслуговування біржової торгівлі; види і розміри внесків членів біржі, зокрема страхових внесків; систему адмі-

ністративних і фінансових гарантій; передання прав чи обов'язків за біржовим контрактом;

— щодо системи адміністративних і фінансових гарантій — порядок накладання та стягнення штрафів за порушення Правил біржової торгівлі, а також відшкодування збитків учасникам біржової торгівлі;

— щодо інформаційного забезпечення біржової торгівлі — порядок інформаційного обслуговування учасників біржової торгівлі, зокрема надання інформації про майбутні біржові торги, біржові угоди, що були укладені на попередніх біржових торгах, про ринкову кон'юнктуру біржових товарів;

— щодо цінової політики — порядок визначення цін (котирування) біржових товарів; заходи для контролю над процесом ціноутворення в біржовій торгівлі з метою недопущення різких перепадів цін і маніпулювання ними;

— щодо біржового посередництва — порядок реєстрації членів біржі, як брокерських фірм або незалежних брокерів, як біржових посередників або трейдерів, і біржових брокерів; умови договору між біржовим посередником і клієнтом;

— щодо порядку розгляду спорів — порядок арбітражної процедури;

— а також заходи, що забезпечують дотримання учасниками біржової торгівлі рішень органів державної влади і управління з питань, які стосуються біржової діяльності, статуту біржі, Правил біржової торгівлі, інших нормативних документів товарної біржі тощо.

На товарній біржі забороняється:

— купівля-продаж біржового товару (контрактів) однією особою безпосередньо або через підставних осіб з метою впливу на динаміку цін;

— будь-які узгоджені дії учасників біржової торгівлі, які мають на меті або можуть призвести до зміни чи фіксації поточних біржових цін;

— поширення неправдивих відомостей, що можуть призвести до штучної зміни кон'юнктури.

Стаття 29. Види біржових угод

Згідно з цим Законом, учасниками біржової торгівлі в ході біржових торгів можуть укладатися відповідні угоди:

— спотові — взаємна передача прав і обов'язків на реальний біржовий товар;

— форвардні — взаємна передача прав і обов'язків на реальний біржовий товар з відстроченим терміном його постачання;

— термінові — взаємна передача прав і обов'язків стосовно товарних деривативів.

Стаття 30. Товарні деривативи

Товарний дериватив, що обертається в біржовій торгівлі — стандартний документ, що засвідчує право та зобов'язання придбати або продати біржовий товар на визначених стандартних умовах у майбутньому.

До товарних деривативів відносяться ф'ючерсні, опціонні й інші стандартні контракти.

Стандартним контрактом, згідно з цим Законом, визнається документ, що визначає стандартизовані майнові права та обов'язки, порядок і умови їх здійснення і передачі.

Товарні біржі зобов'язані в Правилах біржової торгівлі вичерпно окреслити сукупність майнових прав, а також порядок і умови їх здійснення і передачі.

Ф'ючерсним контрактом визнається стандартний документ, що визначає права й зобов'язання на придбання чи продаж біржового товару у визначений час та у порядку, передбаченому Правилами біржової торгівлі. Зобов'язання по придбанню чи продажу біржового товару з ф'ючерсного контракту припиняються їхнім виконанням або придбанням зустрічного ф'ючерсного контракту, що передбачає відповідно продаж чи придбання такого ж біржового товару.

Опціонним контрактом визнається стандартний документ, що визначає права на придбання чи продаж біржового товару за умов, що покупець опціонного контракту може відмовитися від прав по ньому в односторонньому порядку.

Стаття 31. Гарантії біржової торгівлі

З метою забезпечення вчинення і виконання біржових угод та контрактів товарна біржа використовує систему гарантій, передбачену Правилами біржової торгівлі.

Товарна біржа зобов'язана забезпечити адміністративні і фінансові гарантії. Учасники біржової торгівлі і біржових розрахункових палат беруть участь у забезпеченні фінансових гарантій.

Адміністративні гарантії забезпечуються товарною біржею шляхом нагляду і контролю за дотриманням правил біржової торгівлі, застосуванням дисциплінарних і фінансових санкцій за їхнє порушення.

Фінансові гарантії забезпечуються організатором біржової торгівлі, її учасниками і біржовою розрахунковою палатою шляхом встановлення обов'язкового порядку розрахунків за біржовими контрактами, страхування фінансових ризиків, що виникають у процесі біржової торгівлі, а також шляхом встановлення спеціальних страхових внесків.

Ризик невиконання постачання біржового товару за біржовими контрактами може забезпечуватися за рахунок страхових внесків, а також укладанням договорів з

біржовим складом та встановленням обов'язкового продажу чи поставки з біржового складу.

Організація, що виступає в ролі біржового складу, діє на підставі письмового договору з товарною біржею. Перелік біржових складів вказується в Правилах біржової торгівлі.

РОЗДІЛ VI. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 32. Державне регулювання біржової діяльності

Участь держави в сприянні формуванню і розвитку біржового товарного ринку ґрунтується на законодавчо-нормативному його регулюванні, забезпеченні умов вільної конкуренції для всіх учасників ринку, захисту їх економічних прав, свобод, правопорядку.

Стаття 33. Гарантія самоврядування товарної біржі

Втручання органів державної влади і місцевого самоврядування в діяльність товарної біржі з організації і регулювання біржової торгівлі, за винятком випадків, передбачених чинним законодавством, не допускається.

Рішення органів державної влади і місцевого самоврядування, що мають наслідком невиконання, часткове невиконання біржових контрактів і/або нанесення

збитку сторонам біржових контрактів, визнаються незаконними.

Збитки, завдані діями цих органів, включаючи упущену вигоду, відшкодовуються в повному обсязі, із відповідних бюджетів.

Стаття 34. Державна комісія з питань біржової діяльності товарних бірж

Для здійснення державного регулювання і контролю за діяльністю товарних бірж та розрахункових палат, а також за дотриманням цього Закону учасниками біржової торгівлі та їх клієнтами при Кабінеті Міністрів України створюється Державна комісія з питань біржової діяльності товарних бірж (Далі — Державна комісія).

Положення про Державну комісію та її склад затверджується постановою Кабінету міністрів України.

Голова Державної комісії призначається Верховною Радою України терміном на п'ять років.

Голову Державної комісії може бути звільнено достроково за поданням Кабінету міністрів України без виведення його зі складу членів комісії.

Посади голови, заступника і секретаря Державної комісії є державними посадами і заміщуються у встановленому порядку.

Робота у складі Державної комісії представників державних органів, інших організацій здійснюється на безоплатній основі.

Про заходи щодо реформування аграрних відносин Указ Президента України від 18 січня 1995 року, № 63/95 (ВИТЯГ)

З метою створення сприятливих умов для розвитку аграрного сектора економіки, розширення прав виробників сільськогосподарської продукції щодо її реалізації та відповідно до пункту 7-4 статті 114-5 Конституції України (888-09) постановляю:

1. Установити, що виробники сільськогосподарської продукції самостійно розпоряджаються своєю продукцією, реалізуючи за контрактами (включаючи державні) та іншими договорами через біржі, торговельні та контрактні доми, заготівельні та посередницькі організації.

Установити, що іноземні інвестори, які вкладають інвестиції у технологічні проекти вирощування сільськогосподарської продукції та її переробки і зберігання, самостійно розпоряджаються одержаною у рахунок інвестицій продукцією, включаючи її експорт (без квотування і ліцензування), за винятком зернових.

2. Підтримати ініціативу сільськогосподарських товаровиробників щодо створення відповідно до чинного законодавства України системи спеціалізованих аграрних бірж.

Концепція розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції

Схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1997 року, № 848 (ВИТЯГ)

I. Вихідні положення

Концепція розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції (далі — Концепція) спрямована на удосконалення біржової торгівлі для розв'язання проблем товарного обміну, адаптації сільського господарства до умов ринкового середовища, формування ринкових інструментів управління та механізмів біржової

торгівлі, моніторингу реального економічного і товарного обігу.

1. Організований біржовий ринок сільськогосподарської продукції діє в Україні із січня 1995 року і за час свого функціонування пройшов два різних за організаційними аспектами та результативністю етапи розвитку:

— 1995 рік — перше півріччя 1996 року — становлення і розширення обсягів біржового товарообігу.

Становленню і розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції сприяло створення відповідної законодавчо-нормативної бази, сприятливі умови здійснення біржових операцій, створені державою для сільськогосподарських товаровиробників;

— друге півріччя 1996 року — перше півріччя 1997 року — спад біржової активності, різке зменшення біржового товарообігу.

Спад біржової активності був зумовлений зменшенням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції і відповідно ресурсного наповнення ринку, відставання законодавчого процесу від стану розвитку біржового середовища, що не сприяло взаємоузгодженості інтересів продавців (товаровиробників) і покупців.

Уповільнення біржових процесів справило негативний вплив на загальну ситуацію у формуванні ринкового середовища країни:

— збільшився диспаритет у цінах на продукцію сільськогосподарства та спожиті ним промислові товари і послуги;

— послабився процес формування оптового ринку та його інфраструктури;

— зріс як тіньовий сектор ринку, так і обсяги бартерного обміну, що негативно позначається не лише на товаровиробниках, а й на бюджеті держави;

— розширилися обсяги продажу за демпінговими цінами і зросли неплатежі.

2. Концепція організації біржового сільськогосподарського ринку, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1995 р. № 916 (916-95-п) "Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку", безумовно відіграла позитивну роль. Однак, виходячи з критеріїв розвитку ринкових відносин на сучасному етапі, вона потребує певних змін і доповнень.

Саме це, а також процеси еволюції біржового ринку зумовили необхідність підготовки нової редакції Концепції розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції.

3. Нова редакція Концепції розвитку біржового ринку ґрунтується на вивченні світового досвіду і вітчизняної практики біржової торгівлі, оцінці ситуації, яка склалася в аграрному секторі України загалом та на біржовому ринку зокрема.

4. В основу Концепції покладено принципи раціонального поєднання важелів державного і ринкового регулювання процесу становлення біржового середовища як основної ланки інфраструктури оптового ринку, його легалізації і прозорості.

5. Метою Концепції є:

— визначення засад організації і функціонування біржового ринку сільськогосподарської продукції з урахуванням реальної економічної ситуації;

— удосконалення форм організації оптового ринку сільськогосподарської продукції;

— відпрацювання методологічної бази з підготовки законодавчих актів та нормативних документів з питань ринку і біржової діяльності;

— розроблення механізму удосконалення взаємовідносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими операторами ринку;

— визначення механізму взаємовідносин на біржовому ринку в умовах приватизації зернових елеваторів;

— опрацювання методів застосування сучасних технологій біржової торгівлі для формування оптового ринку сільськогосподарської продукції;

— розроблення методик і програм відстежування (моніторингу) елементів біржової діяльності;

— підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та досягнення паритету цін на продукцію сільського господарства і промисловості.

II. Принципи розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції

1. Використання важелів державного регулювання розвитку біржового ринку як одного з елементів інфраструктури, що найбільш повно забезпечує співвідношення пропонування і попиту, адекватне відображення цін, гарантію виконання угод, легальність і прозорість трансакцій.

2. Організаційна підтримка і стимулювання розвитку біржового сільськогосподарського ринку з боку обласних і районних державних адміністрацій та посилення їх відповідальності за дотримання законодавства, яке регулює діяльність бірж, агроторгових домів та гуртовень.

3. Координація діяльності бірж з питань цінової політики, організації та проведення торгів, стандартизації біржових товарів, сертифікації бірж і діяльності біржових посередників та з інших питань немонополістичного характеру.

4. Гарантування легітимності укладання і ліквідності біржових угод, захист їх від неплатежів.

5. Відкритість і прозорість біржового ринку для продавців, покупців, податкових, банківських, страхових і статистичних установ.

6. Демоніполізація біржового ринку, забезпечення можливості та умов продажу і купівлі одного й того ж виду продукції одним і тим же оператором ринку на будь-якій біржі.

7. Повне інформаційне охоплення біржової діяльності, обов'язковість та оперативність звітності про біржові торги, пропонування та попиту на продукцію, ціни та умов поставок і розрахунків.

8. Антидемпінгова спрямованість діяльності бірж, немонополізована узгодженість дій за біржовими правилами з приводу необґрунтованих стрибків цін.

9. Недопущення небіржових заходів (зокрема адміністрування тощо) впливу на ціни, розрахунки, поставки продукції, стандарти тощо.

10. Розв'язання проблеми демонополізації системи зберігання сільськогосподарської продукції (елеваторів та інших сховищ). Поширення практики передачі аграрним біржам в управлінні частки акцій елеваторів та інших сховищ.

11. Узгодженість дій у скороченні і ліквідації на позабіржовому ринку бартерних угод та припинення таких дій з боку акредитованих на біржі посередників тощо.

12. Регулювання біржового ринку шляхом впровадження системи державних інтервенцій.

III. Державне регулювання діяльності біржового ринку сільськогосподарської продукції

1. Участь держави в процесі формування і розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції здійснюватиметься шляхом законодавчого та нормативного регулювання, забезпечення умов вільної конкуренції товаровиробникам, захисту їх економічних прав і свобод, дотримання всіма контрагентами економічного правопорядку.

2. Формування обсягів закупівель сільськогосподарської продукції за державним замовленням, у тому числі для державного резерву, та реалізація сільськогосподарської продукції із державних ресурсів, у тому числі з державного резерву, здійснюватимуться тільки на біржовому товарному ринку (через мережу аграрних бірж) шляхом укладення спотових і форвардних контрактів відповідно до порядку проведення біржових торгів на визначених умовах розрахунку.

3. Встановлення розрахунків за бартерними операціями на позабіржовому ринку на основі ринкових (біржових) цін. Ціни біржової торгівлі є індикаторами для всіх продажів і торгів.

4. Державна підтримка стабілізації цін на біржовому ринку через запровадження механізму інтервенційних закупівель і продажів у разі несприятливої кон'юнктури ринку (різких змін попиту і пропозиції).

Для провадження інтервенційних дій на біржовому ринку сільськогосподарської продукції доцільно створити Державний інтервенційний фонд. Одним із видів ді-

яльності фонду може бути формування і обслуговування державних резервів сільськогосподарської продукції.

IV. Структура біржового сільськогосподарського ринку

1. Організаційна структура координації біржового ринку:

— Державна комісія з питань організації біржового сільськогосподарського ринку при Кабінеті Міністрів України;

— Міністерство агропромислового комплексу, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади;

— Державний інтервенційний фонд.

2. Інфраструктура біржового ринку сільськогосподарської продукції включає:

— товарні біржі;

— аукціони худоби (як самостійні заходи або підрозділи бірж);

— агроторгові дома;

— допоміжну базу біржового ринку (елеватори, сховища, складські приміщення, транспортні структури тощо);

— добровільні об'єднання (асоціації, спілки тощо).

V. Координація діяльності учасників біржового ринку сільськогосподарської продукції

Координація передбачає уникнення дій монопольного характеру.

Загальну координацію діяльності учасників біржового ринку сільськогосподарської продукції здійснюють:

Державна комісія з питань організації біржового сільськогосподарського ринку при Кабінеті Міністрів України разом з Міністерством агропромислового комплексу та іншими центральними органами виконавчої влади, які займаються:

— формуванням політики, стратегії і тактики розвитку біржового ринку;

— внесенням в установлений порядок пропозицій щодо удосконалення законодавства з питань організації біржового сільськогосподарського ринку;

— опрацюванням механізму регулювання оптового ринку сільськогосподарської продукції;

— координацією діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, пов'язаною з організацією біржового сільськогосподарського ринку;

— вивченням, узагальненням і поширенням позитивного досвіду формування та розвитку конкурентного середовища на ринку України;

— організацією розроблення нормативно-правових документів з питань регулювання діяльності біржового ринку;

- координацією дій з реалізації науково-технічної допомоги, в тому числі міжнародної, спрямованої на підтримку розвитку біржового ринку;
 - опрацюванням методологічних основ створення та функціонування системи бірж в аграрному секторі;
 - сертифікацією аграрних бірж на право торгівлі сільськогосподарською продукцією;
 - визначенням критеріїв до аграрних бірж, через які закуповується і реалізується сільськогосподарська продукція до державних ресурсів;
 - розробленням Положення про Державний інтервенційний фонд сільськогосподарської продукції;
 - здійсненням контролю за станом і розвитком біржового ринку, дотриманням чинного законодавства України;
 - здійсненням контролю за узгодженою діяльністю учасників біржового ринку, підтримкою ними біржової діяльності;
 - створенням системи інформації про діяльність бірж.
- Міністерство агропромислового комплексу (в межах своєї компетенції) забезпечує:
- здійснення державної аграрної політики через біржову систему, контроль за дотриманням нормативних умов;
 - збереження, поповнення і використання державних резервів продовольства, сільськогосподарської продукції та сировини;
 - сприяння приватизації, модернізації в галузі виробництва продовольства, сільськогосподарської продукції і сировини підприємствам та організаціям, які їх зберігають, здійснюють оптову торгівлю сільськогосподарською продукцією і сировиною;
 - аналіз і прогнозування ринку сільськогосподарської продукції;
- Внутрішню координацію займаються:
- біржі, які здійснюють торгівлю сільськогосподарською продукцією;
 - освоєнням і впровадженням у практику нових методів і технологій біржової торгівлі, постійним пошуком шляхів їх удосконалення;
 - організацією проведення торгів великими оптовими партіями сільськогосподарської продукції, запровадженням торгівлі ф'ючерсними угодами та опціонами;
 - створенням і організацією роботи сертифікованих біржових складів;
 - організацією проведення разом з регіональними біржами спеціалізованих і міжрегіональних торгів;
 - налагодженням взаємодії з агроторговими домами в питаннях організації біржового ринку;

— організацією аукціонної торгівлі в межах діяльності товарної біржі.

Агроторгові дома займаються:

- формуванням лотів продукції сільського господарства і переробки для її реалізації через систему аграрних бірж;
- збором інформації про реальний стан локального ринку сільськогосподарської продукції, антидемпінговим та іншим контролем;
- видачею покупцям документів про наявність товару з якісним сертифікатом і гарантією відвантаження;
- забезпеченням розрахунків з пайовиками агроторгових домів з урахуванням інтересів товаровиробників, споживачів сільськогосподарської продукції та поставальників матеріальних ресурсів для села;
- організацією і контролем за проведенням операцій на компенсаційній основі з дотриманням відповідальності за зобов'язаннями учасників.

Біржовий аукціон худоби:

- проведенням торгів племінної худоби під час виставок-ярмарків і в період між ними;
- проведенням торгів товарною худобою великими партіями на експорт та внутрішній ринок;
- створенням та організацією роботи сертифікованих аукціонних таборів і майданчиків для худоби;
- опрацюванням і поданням до Міністерства агропромислового комплексу інформації з аукціонних торгів худобою;
- забезпеченням інформаційно-методичними матеріалами з питань практичної організації аукціонів худоби.

VI. Удосконалення і розвиток біржової торгівлі

Посилення економічної заінтересованості товаровиробників для входження на біржовий ринок сільськогосподарської продукції здійснюється шляхом задіяння механізму біржової торгівлі, яке передбачає певні напруги та етапи.

Перший етап

Забезпечення вільного вибору учасниками торгів форм торгівлі, видів угод, механізму розрахунків.

Вільне формування пропонування і попиту, перехід від платного членства на біржі до комісійних надходжень від торгових оборотів.

Укладення різних видів угод на реальний товар з метою залучення більшої кількості учасників торгів, зниження ризику контрагентів.

Розроблення і запровадження типових положень сертифікації діяльності біржових посередників і аграрних бірж та всіх інших елементів інфраструктури біржового ринку.

Створення системи моніторингу біржової діяльності, аналізу і прогнозу цих процесів. Для цього залучаються фахівці та науково-технічна допомога в межах діяльності в Україні іноземних програм і фондів.

Надання і розширення клієнтам біржі послуг з безплатного арбітражного та іншого правового обслуговування.

Другий етап

Забезпечення системи страхування від фінансового ризику на біржовому ринку сільськогосподарської продукції шляхом запровадження ф'ючерсних угод та опціонів.

Порядок формування обсягів сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб і їхньої реалізації з державних ресурсів через біржовий товарний ринок

Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 19 грудня 1997 року, № 1417 (витяг)

1. Формування обсягів сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб і їхньої реалізації з державних ресурсів через біржовий товарний ринок проводяться по окремих видах сільськогосподарської продукції і продовольства, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України на кожний бюджетний рік на підставі пропозицій Державної комісії з питань ринку продовольства.

2. Кабінет Міністрів України по представленню Державної комісії з питань ринку продовольства щорічно в місячний термін після прийняття Верховної Радою України Закону України "Про Державний бюджет України" приймає рішення про формування обсягів закупівлі сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб по визначених групах товарів.

3. Закупівлю сільськогосподарської продукції на біржовому товарному ринку забезпечують відповідні міністерства і інші центральні органи виконавчої влади за рахунок коштів, передбачених їхніми кошторисами.

4. Закупівля і реалізація сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб здійснюються на біржовому товарному ринку шляхом укладання контрактів на товарних біржах. Ці операції можуть виконувати державні і недержавні підприємства, установи й організації, визначені на конкурсних засадах.

5. Продовольство, придбане для державних потреб, зберігається в складських помешканнях державних під-

приємств і організацій або недержавних підприємств, визначених на конкурсних принципах.

Третій етап

Торгівля ф'ючерсними угодами на світових товарних біржах за одним або кількома видами сільськогосподарської продукції та наступне запровадження їх на аграрних біржах України з використанням при цьому всіх економічних можливостей проведення біржових операцій.

6. Перевезення й експедирування сільськогосподарської продукції і продовольства, придбаних для державних потреб, здійснюють підприємства Мінтрансу, інші державні установи й організації або недержавні підприємства, визначені на конкурсних принципах.

7. Сертифікація сільськогосподарської продукції і продовольства, що закуповується для державних потреб і реалізується з державних ресурсів на біржовому товарному ринку, проводиться уповноваженими підприємствами й організаціями відповідно до встановленого порядку.

8. Оперативне управління і контроль за дотриманням порядку формування і закупівлі сільськогосподарської продукції і продовольства у визначених обсягах і їхній реалізації з державних ресурсів через біржовий товарний ринок здійснюються Державною комісією з питань ринку продовольства з врахуванням пропозицій Мінагропрому і Державної комісії з питань організації біржового сільськогосподарського ринку.

9. Закупівля, реалізація й облік сільськогосподарської продукції і продовольства, розрахунки і рішення спорів по укладеним уповноваженими підприємствами й організаціями біржовим контрактам здійснюються відповідно до законодавства.

Положення про механізм розрахунків під час закупівлі сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів через біржовий товарний ринок

Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 року, № 1288 (витяг)

Загальні питання

1. Цим Положенням встановлюються порядок закупівлі на товарних біржах сільськогосподарської продукції і

продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів, механізм розрахунків за них, а також умови участі продавців і покупців у біржових торгах.

2. Повідомлення про обсяги, товарний асортимент сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та терміни поставок публікуються у періодичних виданнях.

3. Закупівлю сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб здійснюють уповноважені покупці — державні та недержавні підприємства, установи і організації, визначені на конкурсних засадах відповідними міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, в кошторисах яких передбачені кошти для закупівлі сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб.

Підготовка та проведення біржових торгів

4. Порядок підготовки та проведення біржових торгів під час закупівлі сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів визначається Типовими правилами біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, затвердженими наказом Мінагропрому, Мінекономіки і Мінфіну.

5. Після одержання замовлень від уповноважених покупців на закупівлю сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів і пропозицій на продаж товарні біржі формують лоти та повідомляють про місце і час проведення біржових торгів.

6. Одночасно із заявкою на закупівлю уповноважений покупець зобов'язаний надати підтвердження банку (казначейства) про наявність коштів на проведення закупівлі.

7. Для забезпечення надійності розрахунків за спотовими та форвардними контрактами продавець і уповноважений покупець разом з поданням заявок вносять гарантійний внесок згідно з Типовими правилами біржової торгівлі.

8. Товарна біржа протягом трьох днів після оплати біржового контракту зобов'язана перерахувати всю суму банківських відсотків, нарахованих їй у разі, коли коштами гарантійних внесків користуються комерційні банки, на рахунок уповноваженого покупця або міністерства чи іншого центрального органу виконавчої влади.

9. Базовими умовами поставки є франко-склад продавця.

Проведення розрахунків

10. Учасники біржових торгів укладають на біржі спотові або форвардні контракти. Біржовий контракт

оформляється в трьох примірниках: по одному — для кожної із сторін Контракту і один — для товарної біржі. За поданням сторін або уповноважених покупців товарна біржа може видати завірені копії контракту.

11. Товарна біржа інформує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади або їх уповноважених покупців про реєстрацію біржових контрактів протягом одного дня.

12. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади або за їх дорученням уповноважені покупці протягом трьох банківських днів з дня реєстрації біржового контракту перераховують кошти на рахунок товарної біржі (розрахункової палати товарної біржі). Згідно з Типовими правилами біржової торгівлі підставою для цього є наявність затвердженого біржового контракту.

13. За реєстрацію біржових контрактів на біржовому ринку із закупівлі та продажу сільськогосподарської продукції і продовольства для державних потреб та їх реалізації з державних ресурсів товарні біржі справляють реєстраційний збір згідно з Типовими правилами біржової торгівлі і державне мито згідно з Декретом Кабінету Міністрів України "Про державне мито" (7-93). Товарні біржі самостійно встановлюють, яка із сторін і в яких пропорціях їх сплачує.

Відповідальність учасників біржових торгів

14. Учасник біржових торгів, який порушує правила проведення цих торгів, відмовляється від підписання біржових контрактів, їх оплати та виконання, несе відповідальність згідно із Законом України "Про товарну біржу" та цим Положенням.

15. Порушення умов зареєстрованих біржових контрактів, укладених згідно з пунктом 10 цього Положення, є підставою для їх розірвання. У разі розірвання біржового контракту винна сторона сплачує штраф на користь товарної біржі та сторони, яка постраждала, в розмірі, обчисленому згідно з Типовими правилами біржової торгівлі.

16. Врегулювання спорів між сторонами біржового контракту здійснюється арбітражними комісіями товарних бірж за участю повноваженого представника Державної комісії з питань організації біржового сільськогосподарського ринку при Кабінеті Міністрів України (далі — Державна комісія).

Про активізацію діяльності біржового ринку продукції агропромислового комплексу та необхідних для його потреб матеріально-технічних ресурсів

Постанова Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 1999 р. № 1928 (витяг)

1. Установити, що закупівля сільськогосподарської продукції та продовольства для державних потреб, їх реалізація з державних ресурсів і з державного резерву, а також поставка підприємствам агропромислового комплексу матеріально-технічних ресурсів, що придбаваються за рахунок коштів державного бюджету, здійснюється лише через товарні біржі за кошти.

2. Покласти на Міністерство агропромислового комплексу функції щодо:

— координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань організації та регулювання біржового ринку продукції агропромислового комплексу та необхідних для його потреб матеріально-технічних ресурсів (далі — біржовий ринок);

— затвердження правил випуску та обігу товарних деривативів у сфері біржового ринку, що стосуються товарних базових активів;

— сприяння учасникам біржового ринку в міжнародній біржовій діяльності;

— інформування разом з Національною асоціацією бірж України учасників біржового ринку про результати біржових торгів, а також про рівні цін, що складаються на них, з метою їх використання як орієнтовних під час укладання сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими суб'єктами господарювання прямих договорів купівлі-продажу;

— координації роботи з підготовки фахівців біржового ринку.

3. Міністерству агропромислового комплексу за участю Національної асоціації бірж України затвердити у місячний термін за погодженням з Кабінетом Міністрів України перелік товарних бірж, через які здійснюється закупівля сільськогосподарської продукції та продовольства для державних потреб, їх реалізація з державних ресурсів і з державного резерву, та поставка підприємствам агропромислового комплексу матеріально-технічних ресурсів, що придбаваються за рахунок коштів державного бюджету.

Державній митній службі відновити діяльність митних пунктів на товарних біржах, включених до зазначеного переліку.

4. Рекомендувати Національній асоціації бірж України разом з Міністерством агропромислового ком-

плексу, Міністерством економіки, Міністерством фінансів та Державною податковою адміністрацією затвердити і у місячний термін зареєструвати у Міністерстві юстиції положення про порядок здійснення через біржовий товарний ринок контрактів зустрічних поставок сільськогосподарської продукції та продовольства і матеріально-технічних ресурсів.

5. Пенсійному фонду та Державній податковій адміністрації реалізацію сільськогосподарської продукції та продовольства, що надходять від сільськогосподарських товаровиробників у рахунок погашення заборгованості із сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування (крім тієї, яка використовується сільськогосподарськими підприємствами для виплати пенсій в натуральній формі) та погашення податкової заборгованості, проводити лише через товарні біржі, перелік яких затверджується відповідно до пункту 3 цієї постанови.

6. Дозволити сільськогосподарським товаровиробникам зараховувати у 1999 році на спеціальний рахунок "Урожай-99" та в наступні роки на аналогічний рахунок без обмежень кошти від продажу сільськогосподарської продукції та продовольства через біржовий ринок за умови використання цих коштів для придбання матеріально-технічних ресурсів та проведення розрахунків за енергоносіями.

Просити Національний банк відкривати щороку сільськогосподарським товаровиробникам спеціальний рахунок.

7. Рекомендувати Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям:

— здійснювати закупівлю сільськогосподарської продукції та продовольства для регіональних потреб, їх реалізацію з регіональних ресурсів, а також поставку підприємствам агропромислового комплексу матеріально-технічних ресурсів, що придбаваються за рахунок коштів місцевих бюджетів через товарні біржі, перелік яких затверджується відповідно до пункту 3 цієї постанови;

— не допускати обмежень руху, у тому числі для поставок на експорт, сільськогосподарської продукції та продовольства, закуплених суб'єктами господарювання (включаючи нерезидентів).

Типові правила біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією

Затверджено наказом Мінсільгосппроду, Мінекономіки, Мінфіну від 03.04.96 № 103/44/62 (витяг)

1. Загальні положення

1.1. Правила є основним документом, що регулює порядок здійснення біржових операцій стосовно торгів сільськогосподарської продукції, встановлює правила поведінки учасників торгів, посадових осіб і працівників бірж, визначає зміст біржових угод та встановлює гарантії їх виконання.

1.2. Правила є обов'язковими для всіх бірж, створених згідно із Законом України "Про товарну біржу", та зареєстрованих відповідно до статті 8 Закону України "Про підприємництво", на які поширюється дія постанови Кабінету міністрів України від 26.09.95 № 768 "Про заходи щодо розвитку ринку сільськогосподарської продукції в Україні".

1.3. Біржі можуть затверджувати свої правила лише тоді, якщо вони не протирічають цим Правилам.

1.4. Правила розроблені на підставі Закону "Про товарну біржу", інших законодавчих актів України.

2. Біржові посередники

2.1. Біржова торгівля здійснюється шляхом проведення біржових операцій членом біржі:

— за замовленням клієнта, від свого імені та за власний рахунок або від свого імені та за рахунок клієнта (брокерська діяльність);

— від свого імені та за власний рахунок для власних потреб чи з метою подальшого перепродажу (брокерська діяльність).

Член біржі, статутом якого не передбачена посередницька діяльність, має право займатися виключно брокерською діяльністю з реальним товаром.

2.2. Оплата клієнтами послуг членів біржі за виконання замовлень з купівлі-продажу сільськогосподарської продукції на біржі проводиться у вигляді комісійної винагороди, розмір якої може регулюватися Правилами біржової торгівлі. Інші послуги, які надають посередники, оплачуються за згодою обох сторін відповідно до чинного законодавства України.

2.3. Член біржі зобов'язаний не пізніше одного дня після виконання (невиконання у встановлені строки) замовлення повідомити про це свого клієнта погодженими засобами зв'язку, якщо інше не передбачено договором з клієнтом.

2.4. Обслуговування клієнтів членом біржі проводиться згідно з укладеним між ними договором, в якому визначаються права, обов'язки та відповідальність сторін.

Зазначений договір обов'язково включає положення щодо права, зобов'язання та відповідальності сторін, митному оформленню продукції в разі, якщо ця продукція буде куплена особою-нерезидентом України. За умови наявності цих положень право на декларування може набувати біржовий посередник (член біржі).

3. Учасники біржових торгів

3.1. Учасниками біржової торгівлі можуть бути тільки члени біржі.

Членство на біржі регламентується установчими документами, цими Правилами та іншими документами, затвердженими біржовим комітетом.

3.2. Учасники біржових торгів:

а) **брокери** — фізичні особи, зареєстровані на біржі відповідно до її статуту, обов'язки яких полягають у виконанні доручень членів біржі, яких вони представляють, щодо здійснення біржових операцій шляхом підшукування контрактів і поданні здійснюваних ними операцій для реєстрацій на біржі.

Кількість брокерів кожної аграрної біржі визначається біржовим комітетом (радою біржі).

Брокери вправі пересвідчитися в наявності та якості запропонованого товару, а також у платоспроможності покупця, пропонувати альтернативні умови контрактів та здійснювати будь-які інші дії, що не суперечать інтересам клієнтів.

Брокерам забороняється розголошувати комерційні таємниці щодо здійснюваних за їх участю біржових операцій клієнтів, одночасно обслуговувати двох або більше клієнтів, інтереси яких суперечать один одному.

б) **біржові маклери** — працівники біржі, які ведуть торги, фіксують усну згоду брокерів на укладення угоди на певних умовах та мають право призупиняти торги не більше ніж на десять хвилин.

3.3. Особи, що забезпечують проведення біржових торгів — працівники біржі за своїми функціональними обов'язками.

3.4. Порядок допуску в торговий зал біржі відвідувачів та представників засобів масової інформації визначається біржею. Відвідувачам заборонено прямо чи безпосередньо втручатися в хід біржових торгів. Маклер має право при необхідності прийняти рішення про виведення відвідувачів із залу під час торгів.

4. Товари, що допускаються до торгів

4.1. До біржових торгів допускається сільськогосподарська продукція визначеного переліку (затверджується

ся біржею) стандартної якості, що є реальним товаром, а також стандартні контракти на цю продукцію, що допущені біржею у встановленому порядку до торгів.

4.2. За рішенням біржового комітету до торгів може бути допущена також продукція, що забезпечує виробництво сільгосппродукції, кількість якої не повинна перевищувати 40 відсотків загального обсягу товару.

4.3. Стандарти щодо мінімальної кількості сільськогосподарської продукції, яка виставляється на торги, затверджуються біржовим комітетом.

5. Порядок формування біржових цін та їх оприлюднення

5.1. Ціни на біржі формуються вільно. Їх рівень визначається на кожен вид сільськогосподарської продукції співвідношенням попиту та пропозиції на даний момент біржових торгів.

5.2. На біржі використовуються такі поняття цін: ціни продавця (пропозиції), ціни покупця (попиту), ціни біржових угод, котирувальні ціни.

5.3. Ціною продавця на біржовий товар визнається ціна, що вказана учасником біржових торгів у заявці на продаж, а також названа ним під час торгів з метою стимуляції продажу.

5.4. Під ціною покупця розуміють ціни, що вказані покупцем у заявках по купівлі, а також ті, які називаються ним безпосередньо під час торгів при обговоренні пропозиції продавця.

5.5. Ціною біржової угоди є остання з тих, які названі покупцем (продавцем) цін під час біржових торгів на конкретну позицію товару, що зафіксована біржовим маклером.

5.6. Котирувальна ціна — це ціна, визначена котирувальною комісією біржі шляхом аналізу цін біржових угод, цін продавців, цін покупців на підставі єдиних критеріїв та спеціальних методів. Розрізняють котирування офіційне та позаофіційне (довідкове).

5.7. Котирування офіційне проводиться по відношенню щодо цін біржових угод на визначені біржею групи сільськогосподарської продукції стандартної якості з єдиним базисом поставки після кожного біржового торгу. Процес визначення офіційної котирувальної ціни передбачає об'єктивну оцінку коливань цін протягом біржового дня.

5.8. Котирування позаофіційне (довідкове) проводиться на підставі аналізу всіх цін (попиту, пропозиції, угод) з урахуванням оцінки котирувальної комісії кон'юнктури попиту та пропозиції за трьома напрямками:

— за цінами продавців (котирувальна ціна пропозиції);

— за цінами покупців (котирувальна ціна попиту);

— за найбільш типовою на біржі в конкретний період часу ціною на конкретний вид (групу) товару (котирувальна ціна біржі).

Довідкове котирування може проводитися на підставі підсумків кількох біржових торгів.

5.9. Дані котирування не можуть бути оскаржені членом біржі та змінені за рішенням біржового комітету.

5.10. Дані офіційного котирування сповіщаються на біржі наступного понеділка після проведення торгів.

5.11. Рішенням котирувальної комісії біржа має право встановлювати граничні рівні коливання цін на товари, що офіційно котируються на біржі, відхилення від яких дає підставу для припинення торгу по даному виду товару.

5.12. Рівень цін для закупівлі сільськогосподарської продукції та продовольства на державні потреби повинен визначатися з урахуванням середньозважених цін за результатами попередніх торгів.

6. Біржові операції та біржові угоди

6.1. Біржовою операцією визнається угода, що відповідає умовам, визначеним статтею 15 Закону України "Про товарну біржу".

6.2. Під час біржових торгів можуть бути укладені угоди, що пов'язані з:

— негайною (від 1 до 30 днів) взаємною передачею прав та обов'язків щодо реальної сільськогосподарської продукції (спотова угода);

— відстроченою (від 30 до 360 днів) взаємною передачею прав та обов'язків щодо реальної сільськогосподарської продукції (форвардна угода);

— взаємною передачею прав та обов'язків щодо стандартного контракту (ф'ючерсна угода);

— поступкою прав на майбутню передачу чи набуття прав і обов'язків щодо реального товару або стандартного контракту (опціонна угода).

Інші види угод щодо біржової сільськогосподарської продукції, контрактів чи прав вводяться біржею за погодженням з Мінсільгоспродом.

6.3. Стандартним контрактом на біржовий товар є контракт, в якому кількість, якість, базис поставки та строки виконання є стандартними. Єдиною змінною величиною стандартного контракту є ціна, що визначається в процесі біржового торгу.

Правила біржової торгівлі стандартними контрактами затверджуються додатково.

6.4. Біржова угода умовно проходить два етапи укладення. Перший починається з оголошення біржовим маклером, що веде торги, пропозиції продавця, і закін-

чується в момент оголошення ним реєстраційного номера покупця та ціни продажу, одночасно брокери-покупці та продавці підтверджують підписами на тікетах згоду на купівлю та продаж. На другому етапі угода оформляється письмово біржовим контрактом, що підписується брокером-покупцем і продавцем та уповноваженою особою біржі.

Біржовий контракт повинен мати в собі положення щодо прав і обов'язків з митного оформлення експорту продукції. Зазначені положення можна викласти і окремим протоколом як додаток до контракту.

6.5. Біржова угода вступає в дію з моменту її підписання обома сторонами.

7. Місце проведення торгів

7.1. Місцем проведення торгів є торговий зал біржі. Біржа визначає місце в торговому залі для торгів окремими групами сільськогосподарської продукції. Зміна кількості та розміщення нових місць визначається не пізніше ніж за десять днів до початку торгів, Інформація про це оприлюднюється у триденний строк.

7.2. Дні та час початку біржових торгів визначаються біржею. Зміна розпорядку повідомляється біржею учасникам у відповідності із п. 7.1 цих Правил.

8. Порядок підготовки та проведення біржових торгів

8.1. Заявки на купівлю чи продаж реальної сільськогосподарської продукції подаються брокерами на біржу до початку торгів. Форму заявки, час та спосіб подачі визначає біржа.

8.2. Одночасно із заявкою брокер зобов'язаний надати такі документи:

8.2.1. На продаж:

а) довідку сертифікованого складу про наявність заявленої кількості сільськогосподарської продукції;

б) сертифікат якості незалежної інстанції по контролю якості сільськогосподарської продукції.

8.2.2. На купівлю — документ про оплату біржі гарантійного внеску.

8.3. Біржа має право вимагати від покупця документи, що підтверджують наявність на його рахунку в банку необхідних коштів, чи гарантію оплати від банку.

8.4. У заявці обов'язково вказується строк її дії. Продовження строку дії чи зняття заявки, а також зміна інформації брокером проводиться письмово в строки, встановлені біржею згідно з п.8.1 цих Правил.

8.5. На основі заявок формується бюлетень продажу та купівлі на даний біржовий торг, позиції якого є підставою для оголошення інформації маклером, що веде торги.

8.5.1. Бюлетень формується за групами сільськогосподарської продукції, найменуваннями та за принципом зниження цін.

8.5.2. Реквізитами бюлетеня може бути найменування, якісна характеристика, кількість, ціна, місцезнаходження сільськогосподарської продукції або місце поставки, умови оплати.

8.5.3. Бюлетень за форвардними пропозиціями формується аналогічно бюлетеню по спотовому продажу та додатково розподіляється за строком виконання.

8.6. Ціни на продукцію приймаються за базисом поставки. Бюлетень формується з урахуванням базису поставки.

8.7. Біржа зобов'язана за добу до торгів підтвердити отримання заявки від брокера. У разі відхилення від інформації його заявки брокер повинен негайно оповістити про це біржу.

8.8. Бюлетень заявок на продаж надається брокерам біржею за 2 години до початку торгів.

8.9. Торги проводяться у валюті України.

9. Порядок проведення біржових торгів по реальному товару

9.1. Реєстрація учасників торгів на допуск в торговий зал регламентується біржею.

9.2. Торги реальною сільськогосподарською продукцією з негайною поставкою проводяться за таким регламентом:

9.2.1. Біржовий маклер, що веде торги, оголошує початок біржового торгу, після чого послідовно називає номер позиції згідно з бюлетенем продажу даного біржового дня.

9.2.2. Брокер-продавець піднімає реєстраційний номер, що підтверджує його присутність в залі. При відсутності продавця позиція, яку він заявив, знімається з торгів.

9.2.3. Брокер-покупець сповіщає про готовність купити товар за цією позицією бюлетеня за оголошеною ціною підняттям реєстраційного номера. Якщо інших покупців немає, угода вважається укладеною після оголошення маклера: позиція №____ за ціною продана брокеру №____. Інформація про продану позицію висвітлюється на табло.

9.2.4. Якщо покупців виявиться більше одного, між брокерами проводиться конкурентний торг на збільшення. Брокер-покупець, який запропонував найбільшу ціну, вважається стороною угоди.

9.2.5. Якщо покупців на оголошену позицію за стартовими умовами не виявлено, брокер-продавець може запропонувати зниження ціни. При виявленні покупця

маклер фіксує ціну продажу і оголошує продаж позиції. Якщо після запропонованої зниженої ціни продавець не виявляється, позиція знімається з торгів.

9.2.6. У випадку, коли під час зниження ціни виявиться більше одного покупця, проводиться конкурентний торг на збільшення ціни за процедурою згідно з п.9.2.4 цих Правил.

9.2.7. При відсутності попиту на позицію брокер-покупець може запропонувати продавцю змінити умови продажу. Якщо брокер-продавець згоден, угода укладається на запропонованих умовах. Право вибору сторони угоди між брокером-покупцем, який згоден на купівлю позиції згідно із заявкою, і брокером-покупцем, що запропонував більш високу ціну, але лише на частину заявленої партії, має брокер-продавець.

9.2.8. Брокери, що уклали угоду, підписують тікет, в якому вказуються дані торгів, позиція бюлетеня, кількість, ціна, реєстраційний номер брокера, та здають його реєстратору. Непідписання тікету є порушенням Правил.

9.2.9. Після оголошення всіх позицій бюлетеня на продаж маклер надає можливість брокерам для заяв та пропозицій, що мають відношення до змісту торгів або їх процедури. Після цього оголошується бюлетень на купівлю, причому брокер, що виконав своє замовлення на купівлю під час торгів за бюлетенем на продаж, може зняти свою позицію тільки в обсязі укладених угод.

9.3. Торги реальним товаром з відстроченою поставкою проводяться за регламентом, передбаченим п.9.2 цих Правил, по кожному місяцю виконання поставки.

9.4. Біржовий маклер після оголошення всіх позицій бюлетеня при необхідності може зробити офіційні повідомлення біржі, потім закриває торги. Учасники біржових торгів, що уклали угоди, запрошуються до біржових реєстраторів для оформлення біржового контракту.

9.5. Біржовий комітет і представник органу, уповноваженого формувати та використовувати державні інтервенційні запаси (ресурси) сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, мають право оперативного втручання у хід ведення торгів, якщо ціни біржових угод протягом дня різко підвищуються або знижуються, а також має місце невірна інформація, яка негативно впливає на них.

9.6. Протягом встановленого біржею терміну біржа видає підсумковий бюлетень результатів торгів та оприлюднює його на інформаційному стенді.

9.7. Під час проведення торгів та перебування на біржі учасники торгів і службовці біржі зобов'язані виконувати Правила поведінки і ділової етики, що затверджені біржею.

10. Порядок реєстрації та оформлення угод

10.1. Угода, укладена на біржових торгах, повинна бути зареєстрована та оформлена як біржовий контракт.

Біржовий контракт має включати в собі положення щодо прав, обов'язків і відповідальності з митного оформлення експорту продукції, які не суперечать укладеному біржовим посередником-членом біржі — договору на брокерське обслуговування продавця цієї продукції. Зазначені положення можна викласти і окремим протоколом як додаток до контракту.

10.2. Дані підписаних брокером тікетів зіставляються з даними реєстратора про покупця, продавця, кількість товару та ціну укладених угод. У випадку розбіжності даних тікету з даними реєстратора рішення про умови угоди приймає маклер, що вів торги.

10.3. Брокери зобов'язані підписати контракт, а біржа його зареєструвати не пізніше наступного за укладенням угоди робочого дня. При підписанні контракту брокер зобов'язаний надати договори, на підставі яких він діяв в інтересах третіх осіб. Несвоєчасне підписання контракту визначається як відмова від оформлення угоди.

10.4. Біржовому контракту присвоюється реєстраційний номер, його форма та зміст затверджуються біржею. Контракт підписується брокерами, уповноваженими особами біржі та засвідчується печаткою біржі. Контракт оформляється в трьох примірниках: по одному для кожної із сторін угоди і один — для архівного зберігання на біржі. За поданням сторін біржа може видавати завірені копії контракту.

В разі укладення біржового контракту, однією із сторін якого виступає покупець — нерезидент України, оригінали продавця і біржі гасяться уповноваженою біржею особою штампом або надписом "Копія". Підставою для митного оформлення експорту продукції є тільки оригінал покупця.

10.5. Інформація щодо оформлених контрактів вноситься в журнал реєстрації контрактів.

10.6. За реєстрацію укладеної угоди біржа може встановлювати реєстраційний збір, що не може перевищувати 0,5 відсотка суми угоди з обох сторін, з урахуванням всіх податків, які встановлені на території України, Біржа самостійно визначає сторону або сторони, що оплачують державне мито за реєстрацію угоди згідно з Декретом Кабінету міністрів України "Про державне мито", 10.7. В разі відсутності у біржовому контракті відомостей щодо прав, зобов'язань та відповідальності митному оформленню експорту продукції, декларування може виконати тільки продавець цієї продукції самостійно або через митного брокера.

В разі відсутності положень щодо митного оформлення експорту продукції у договорі на брокерське обслуговування продавця сільгосппродукції, при відмові продавця взяти участь в зовнішньоекономічному оформленні відповідальність за наслідки несе біржовий посередник, який уклав договір на брокерське обслуговування продавця.

10.8. При оформленні біржового контракту, стороною (сторонами) якого є нерезидент (нерезиденти) України, ціна біржової угоди зазначається в іноземній валюті. Перерахування здійснюється за курсом НБУ на день проведення торгів.

Розрахунки за цими контрактами здійснюються в іноземній валюті.

11. Розірвання угод та визнання їх недійсними

11.1. Розірвання біржових угод не допускається, крім випадків, що передбачені чинним законодавством України та цими Правилами.

11.2. Угода, що зареєстрована на біржі, визнається розірваною в таких випадках:

- за рішенням біржового арбітражу;
- за рішенням судових органів;
- за погодженням сторін.

11.3. Порядок претензійного врегулювання спорів визначається чинним законодавством України та міжнародними угодами.

Правила та порядок розгляду спорів, кількість суддів та персональний склад біржового арбітражу підлягають затвердженню рішенням загальних зборів членів біржі.

11.4. У випадку розірвання контракту сторони зобов'язані сповістити про це біржу не пізніше 10 днів з дня розірвання контракту.

11.5. В разі розірвання угоди або визнання її недійсною біржа зобов'язана сповістити про це Пункт реєстрації угод митними органами України протягом наступного дня після отримання зазначеної інформації.

12. Розрахунки та гарантії виконання біржових контрактів

12.1. Для забезпечення надійності розрахунків за спотовими угодами з реальним товаром Продавець і Покупець вносять гарантійний внесок, розмір якого не може бути меншим 0,5 відсотка суми заявки. Гарантійний внесок за форвардними угодами не може бути нижчим, ніж 0,5 відсотка, помножених на кількість місяців до виконання контракту.

12.2. У випадку відмови покупця від оплати або закінчення терміну оплати контракту гарантійний внесок, за винятком обов'язкових платежів біржі, направляється на користь продавця.

12.3. Брокеру-учаснику торгів, що не уклав угод під внесений гарантійний внесок, він повертається біржею не пізніше 3-х днів після закінчення строку дії заявки.

12.4. Оплата біржових контрактів проводиться через біржу до виконання контракту як продавцем, так і покупцем. Підставою для перерахування вартості контракту продавцю є акт прийняття-здавання зазначеного в контракті сільськогосподарської продукції за кількістю і якістю, підписаний покупцем та продавцем, або письмова згода покупця на передплату.

12.5. У випадку ненадання біржі акта прийняття-здавання в строки, зазначені в контракті, кошти, що надійшли від платника, повертаються йому біржею протягом 2-х робочих днів.

12.6. При надходженні заяви від продавця про порушення покупцем умов контракту біржа може затримати на своєму рахунку гарантійний внесок та прийняти рішення протягом п'яти робочих днів про порядок вирішення спору.

12.7. У випадку невиконання контракту винна сторона сплачує штраф у встановленому біржовим комітетом (радою біржі) розмірі на користь біржі та сторони, що потерпіла.

12.8. Визнання біржової угоди недійсною внаслідок порушення цих Правил однією із сторін не звільняє порушника від сплати реєстраційного збору біржі.

13. Відповідальність за порушення типових правил

13.1. Керівники біржі несуть відповідальність за будь-яке порушення цих Правил в порядку, що визначений положенням про структурні підрозділи біржі та посадовими інструкціями.

13.2. За порушенням цих Правил можуть застосовуватись санкції у випадках:

- а) надання документів, що містять недостовірну інформацію;
- б) неоплати оформленого біржового контракту;
- в) перешкодження веденню торгів;
- г) неявки на торги брокера, що подав заявку.

Цей перелік може бути змінено або доповнено рішенням керівних органів біржі.

13.3. До учасників торгів можуть застосовуватись такі санкції:

- а) попередження про неналежну поведінку;
- б) випровадження із залу торгів з одночасним зняттям заявки з торгів;
- в) позбавлення права участі в біржових торгах протягом певного часу або постійно (дискваліфікація);
- г) відмова в реєстрації на даний біржовий торг;
- г) штраф;

д) призупинення або позбавлення членства на біржі.

13.4. За вимогою учасника торгу йому повинна бути видана офіційна довідка про застосування санкцій.

14. Розгляд спорів, що виникають із біржових торгів

14.1. Спори, що виникають в процесі виконання Правил біржової торгівлі, вирішуються залежно від компетенції — дирекцією, біржовим комітетом, біржовим арбітражем, загальними зборами членів біржі.

15. Правила поведінки членів біржі та учасників торгів

15.1. Нормативними документами біржі повинно бути передбачено, що поведінка брокерів та працівників біржі повинна відповідати нормам ділової етики, які необхідні для підтримання доброї репутації біржі.

15.2. Біржа має здійснювати контроль за діяльністю членів біржі і брокерів, правомірністю їх біржових операцій та станом платоспроможності, для чого затверджує зміст та періодичність подання біржі відповідних звітів.

15.3. Регламент біржі повинен містити вимоги до членів біржі:

- додержуватись при укладенні договорів з клієнтами типових форм, що вироблені біржею;
- оперативно забезпечувати клієнтів інформацією та вести від їх імені розрахунки за угодами;
- уникати злиття інтересів члена біржі та його клієнта;
- виконувати доручення клієнта найкращим чином;
- забезпечити у випадку наявності у члена біржі грошових коштів чи власності клієнта достатній їх захист, відокремлення їх від власного майна;
- оперативно і вірно вести справи за претензіями клієнта;
- мати достатні фінансові ресурси для покриття зобов'язань своєї фірми.

15.4. Біржа зобов'язана передбачити санкції аж до виключення з числа членів біржі за наступні дії:

- порушення Правил та розпоряджень біржі, що стосуються поведінки або комерційної діяльності членів, чи порушення будь-якої угоди, договору з біржею;

- шахрайство, безвідповідальна поведінка, несумісна з принципами справедливої торгівлі, та невиконання зобов'язань, особливо платіжних;

- здійснення фіктивних угод чи видача розпоряджень, доручень брокеру на купівлю або продаж, які при їх виконанні не передбачають зміни володіння власністю;

- неправдиві відомості, що надані при вступі у члени біржі;

- будь-які дії, що завдають шкоди інтересам чи благополуччю біржі;

- нездатність чи відмова в наданні облікових книг і документів, в тому числі по укладених угодах, за вимогою біржі, неявка брокера або члена біржі за її викликом;

- спроби вимагання, визначення нереальних цін та комісійних винагород, торгівля всупереч розпорядженням та намірам клієнтів, маніпулювання цінами та спроби монополізації ринку через скупку товарів, видача неправдивої інформації про ринок, торгівля або передача товару від свого імені за рахунок клієнта без його дозволу, невиконання рішень біржового арбітражу.

Біржа зобов'язана передбачити заборону таких практичних дій:

- розкриття чи розголошення розпорядження, доручення брокеру в будь-який час, торгівля проти чи на боці іншого контрагента з урахуванням розпорядження розголошеного і сповіщеного члену біржі внаслідок його близьких відносин з клієнтом;

- торгівля з самим собою без переходу права власності;

- приховування, придержування членом біржі від відкритого ринку будь-якого розпорядження (доручення) на угоду чи їх частини для зручності іншого члена;

- купівля або продаж як засіб примирення, надання послуги, купівля або продаж одночасно по заздалегідь узгодженій ціні;

- торгівля брокером за власний рахунок по ціні ринку або по запропонованій клієнтом ціні до виконання розпорядження клієнта;

- невиконання вимоги переконатися в точності реєстрації працівниками біржі ціни угоди;

- порушення черговості виконання замовлень клієнтів, що мають рівні умови.

Концепція нової редакції Правил біржової торгівлі Української аграрної біржі Затверджено Загальними зборами засновників Української аграрної біржі 19 березня 1999 року

1. Вихідні положення.

Головна мета Концепції нової редакції Правил біржової торгівлі Української аграрної біржі (надалі — Концепція) полягає у визначенні основних принципів та загальних підходів для створення дійового механізму ефектив-

ного управління та регулювання біржовою торгівлею на УАБ.

Практичною реалізацією цієї Концепції є розробка та затвердження Правил біржової торгівлі, які б відповідали сучасним вимогам організації біржового ринку

та створювали б можливості для впровадження нових механізмів та інструментів управління біржовою торгівлею.

Ця Концепція ґрунтується на вивченні світового досвіду і вітчизняної практики біржової торгівлі, оцінці ситуації, яка склалася в аграрному секторі України загалом та на біржовому ринку зокрема, на законах України, інших законодавчих та нормативних актах України. Концепція враховує досвід роботи на біржовому ринку Української аграрної біржі та інших товарних бірж України та Росії, а також загальновизнані правила та звичаї біржової діяльності.

Концепція спрямована на удосконалення порядку та процедур здійснення біржових операцій шляхом їх формалізації та регламентації, розв'язання деяких проблем товарного ринку та учасників біржової торгівлі, адаптацію біржового ринку до сучасного ринкового, економічного та правового середовища.

2. Необхідність прийняття нової редакції Правил біржової торгівлі.

Тимчасові Правила проведення біржових торгів на Українській аграрній біржі відіграли позитивну роль у становленні УАБ. Однак, виходячи з позицій поточного часу, вони потребують певних змін та доповнень.

Необхідність прийняття нової редакції Правил біржової торгівлі диктують нові умови існування товарного ринку; зміни, що відбулися останнім часом у правовому середовищі, набуття певного досвіду ведення біржової діяльності та нові вимоги щодо біржової торгівлі, які тісно пов'язані з виникненням ряду проблем.

Серед основних проблем, які виникли останнім часом та потребують невідкладного їх вирішення, такі:

1. Проблема відповідності біржової термінології та існуючого законодавчо-правового поля.
2. Проблема методичного та методологічного забезпечення побудови робочого механізму УАБ.
3. Використання нових методів та напрямків регламентації біржової діяльності.
4. Визначення статусу члена УАБ.
5. Адміністративна та фінансова відповідальність учасників біржової торгівлі.
6. Гарантованість виконання біржових угод.
7. Розробка нових механізмів та інструментів біржової торгівлі.
8. Регламентація біржового посередництва.
9. Поняття "біржового товару".
10. Упорядкування біржових стандартів та введення нових.
11. Регламентація проведення біржових торгів.

12. Впровадження системи вирішення спорів між учасниками біржової торгівлі.

13. Регламентація правил проведення біржових торгів.

14. Регламентація порядку розрахунків та застосування можливих форм розрахунків між учасниками біржової торгівлі та суб'єктами договірних правовідносин біржового ринку.

15. Проблема біржової таємниці та конфіденційної інформації. Потребують певного упорядкування та удосконалення процедури здійснення біржових операцій, включаючи систему документообігу.

3. Основні принципи.

В основу розробки нової редакції Правил біржової торгівлі покладено наступні принципи.

Принцип системності. Правила біржової торгівлі є системою окремих положень, правил та регламентів, які є їх складовими та невід'ємними частинами.

Принцип комплексності. Правила біржової торгівлі охоплюють різні аспекти біржової торгівлі, які поєднані в одному основному документі та спрямовані на досягнення статутної мети УАБ — створення сприятливих умов для укладання торговельних угод.

Принцип визначеності. Категорії та терміни, які застосовуються в тексті Правил біржової торгівлі, повинні мати, при можливості, чітке й вичерпне визначення та не припускати подвійного тлумачення.

Принцип раціональності. Правила біржової торгівлі не повинні сприяти створенню занадто складного механізму біржових операцій.

Принцип достатності. Правила біржової торгівлі повинні бути основним документом, що регламентує порядок здійснення біржових операцій, організацію та техніку біржової торгівлі.

Принцип обов'язковості. Правила біржової торгівлі є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами біржових правовідносин (членами УАБ, учасниками біржової торгівлі й біржових торгів, клієнтами та персоналом біржі). Цей принцип досягається системою доведення Правил до відома та користування у роботі.

Принцип адекватності. Норми, процедури та регламенти, передбачені Правилами біржової торгівлі, повинні адекватно відповідати реаліям економічного та законодавчо-правового середовища, враховувати загальновизнані норми та звичаї, прийняті в біржовій практиці.

Принцип адаптивності. Правила біржової торгівлі повинні передбачати можливість максимального пристосування до функціонування біржі в конкретних умовах ринкової економіки та можливість удосконалення техніки біржових операцій залежно від подальшого розвитку біржового ринку.

ку, враховуючи інфраструктуру товарного ринку, проблеми товарного обігу та взаєморозрахунків, сприяти впровадженню нових інструментів та механізмів біржової торгівлі.

Принцип юридичної узгодженості. Правила біржової торгівлі розробляються з обов'язковим дотриманням норм чинного законодавства України та мають відповідати внутрішнім нормативним документам УАБ. Статут УАБ та внутрішні нормативні документи УАБ мають бути приведені у відповідність до Правил біржової торгівлі.

Принцип контрольованості. Обов'язковим завданням Правил біржової торгівлі є створення дійового контролю за належним їх виконанням. Цей принцип досягається системою реєстрації, звітності, підпорядкованості, відповідальності тощо.

Принцип ефективності. Правила біржової торгівлі не повинні сприяти створенню громіздкого та витратного апарату УАБ.

Принцип оперативності. Всі зміни, які відбуваються в економічному, фінансовому та правовому середовищі, повинні знаходити оперативне відображення у Правилах біржової торгівлі. Відповідні зміни та доповнення до Правил, у тому числі й нові документи, які є складовою і невід'ємною частиною Правил та у прийнятті яких виникла нагальна потреба, мають прийматися Біржовим комітетом з наступним затвердженням на Загальних зборах членів УАБ. У період до затвердження Загальними зборами змін та доповнень до Правил біржової торгівлі діє їх тимчасова редакція.

4. Структура Правил біржової торгівлі УАБ та основні підходи, покладені в їх основу.

Структура Правил біржової торгівлі являє собою логічну схему їх побудови, виходячи із значення та першочерговості розробки окремих Положень.

Розробити та затвердити Правила біржової торгівлі передбачається у три етапи.

Перший етап — прийняття найважливіших Положень, які закладають ідейну основу у відповідності до цієї Концепції, а саме:

1. Глосарій.
2. Положення про Правила біржової торгівлі.
3. Положення про членство в УАБ.

Другий етап — прийняття наступних Положень:

1. Положення про біржове посередництво.
2. Положення про біржовий стандарт.
3. Положення про правила проведення торгів.
4. Окремі Положення про правила проведення торгів та порядок розрахунків по кожній секції.

5. Положення про біржове котирування та біржовий бюлетень.

6. Положення про біржову таємницю та конфіденційну інформацію.

Третій етап — прийняття деяких Положень у зв'язку з впровадженням нових секцій, нових механізмів та інструментів біржової торгівлі.

1. Глосарій. Виходячи з наявності нечіткої визначеності, а іноді й деякої суперечності та можливості подвійного тлумачення окремих категорій і термінів, прийнятих в законодавчо-нормативній базі та діловій лексиці, є необхідність у систематизуванні та наведенні термінологічних визначень, які вживаються у Правилах біржової торгівлі, в окремому документі — Глосарії.

Створення Глосарію є результатом аналітичної роботи на предмет юридичної узгодженості наведених в ньому термінів та їх визначень, що встановлюються окремими законодавчо-нормативними документами України.

Глосарій також узгоджує загальноприйняту біржову лексику з термінологією українського законодавчо-правового поля, з практикою та звичаями, прийнятими в Україні.

Глосарій впроваджує також "нові" поняття та терміни (Біржова секція, Трейдер тощо).

2. Положення про Правила біржової торгівлі. Головними посилками Положення про Правила біржової торгівлі (надалі для цілей цього розділу — Положення) є такі:

а) Положення є документом, який встановлює юридичний статус Правил біржової торгівлі та визначає суб'єктів, на які вони поширюються;

б) Положення встановлює порядок розробки, розгляду, прийняття та затвердження Правил біржової торгівлі;

в) Положення конкретизує принцип контрольованості, який покладено в основу Правил біржової торгівлі;

г) Положення висвітлює деякі загальні питання організації біржової торгівлі, зокрема:

— конкретизує принципи діяльності УАБ (рівноправність учасників торгів, застосування вільних (ринкових) цін, публічне проведення торгів);

— встановлює деякі заборони у біржовій діяльності;

— дає трактування основних категорій біржової торгівлі (біржові операції, біржові угоди, біржові секції).

3. Положення про членство в УАБ. Положення про членство в УАБ (надалі для цілей цього розділу — Положення) є документом, що регламентує умови набуття, припинення членства в УАБ та статус члена УАБ.

Оскільки членство в УАБ є необхідною умовою участі в біржовій торгівлі і, водночас, згідно з Законом "Про товарну біржу", надає право брати участь у вирішенні питань діяльності біржі, обирати та бути обраними до її

керівних органів, цей документ набуває особливо важливого значення.

Положення про членство в УАБ визначає наступні аспекти:

3.1. Умови членства в УАБ. Положення визначає перелік осіб, які можуть бути членами УАБ.

Згідно із Законом України "Про товарну біржу" членами біржі можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Положення про членство в УАБ, відповідно до статуту УАБ, не надає такого права фізичним особам.

Необхідною умовою набуття членства в УАБ є сплата членського внеску.

Положення встановлює, що член УАБ набуває статус такого одночасно з набуттям статусу члена секції. Члени УАБ можуть бути одночасно членами однієї, кількох або усіх секцій.

Категорія секції є принципово новим моментом у Правилах біржової торгівлі.

Відповідно до членства в секції встановлюються категорії членства в УАБ: повне або обмежене.

Кількість голосів, які має член УАБ, залежить від членства в секціях, визначеного строку членства та категорії членства.

3.2. Вимоги до членів УАБ. З метою підвищення престижності членства в УАБ та відповідальності членів УАБ, а також з метою недопущення до членства "сумнівних" осіб, Положенням передбачені вимоги до членів УАБ, а саме:

Вимоги щодо предмету діяльності (наявність наміру здійснювати біржову торгівлю, який тим або іншим способом визначений у статуті).

Вимоги щодо фінансового стану (мінімальний розмір сплаченого статутного фонду, беззбитковість, обов'язкові нормативи, які можуть час від часу встановлюватися Біржовим комітетом).

Вимоги щодо ділової репутації та добропорядності. Ділова репутація та добропорядність заявника має підтверджуватися рекомендацією двох членів УАБ, які є безперечно членами УАБ протягом не менше ніж 3 (три) місяці.

Вимоги термінового повідомлення в разі суттєвих змін стану члена УАБ.

3.3. Порядок прийняття у члени секції. Порядок прийняття у члени секції встановлює процедури прийняття, тобто виконання певних дій, перелік необхідної документації та офіційну реєстрацію.

Положенням передбачено механізм затвердження нового члена секції. Строк розгляду заяви про набуття членства у секції для засновників та членів УАБ — один місяць.

3.4. Права та обов'язки члена УАБ. Права та обов'язки члена УАБ визначаються згідно з Законом України "Про товарну біржу" та у відповідності до статуту УАБ.

Особливо важливим правом члена УАБ є право брати участь у вирішенні питань діяльності біржі — обирати та бути обраним до її керівних органів.

3.5. Припинення членства в УАБ. Порядок припинення членства в УАБ визначається статутом УАБ та передбачає, серед іншого, вибуття із складу членів УАБ за рішенням Біржового комітету в разі порушення Правил біржових торгів, норм статуту або інших рішень УАБ, які є обов'язковими для виконання членами УАБ.

2.4.5. Довідковий матеріал

2.4.5.1. Форми документів

Договір

на надання брокерських послуг

М. _____ " ____ " _____ р.
КЛІЄНТ: _____ в особі _____, що діє на підставі _____, з одного боку, і БРОКЕР: _____ (найменування підприємства, що надає брокерські послуги) в особі _____, що діє на підставі _____, з іншого боку, уклали Даний Договір про наступне:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. КЛІЄНТ доручає, а БРОКЕР зобов'язується:

- а) здійснювати угоди від імені та за рахунок КЛІЄНТА (на підставі договору доручення та разової довіреності);
- б) здійснювати угоди для КЛІЄНТА від імені БРОКЕРА (на підставі договору комісії);
- в) надавати КЛІЄНТУ інформаційні послуги, пов'язані з реалізацією та придбанням товару.

2. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ ДОРУЧЕННЯ

2.1. БРОКЕР гарантує, що він володіє правом здійснення угод, які є предметом Даного Договору.

2.2. БРОКЕР виконує доручення КЛІЄНТА, керуючись чинним законодавством. БРОКЕР зобов'язаний інформувати КЛІЄНТА про вимоги, що ставляться до біржових товарів.

2.3. БРОКЕР виконує доручення КЛІЄНТА з наступних типів угод:

2.3.1. Угода з реальним товаром. У цьому випадку БРОКЕР або КЛІЄНТ виступають в якості продавця або покупця товару, що постачається у певний термін з моменту реєстрації угоди на біржі.

2.3.2. Угода з умовою. У цьому випадку КЛІЄНТ дає доручення продати реальний товар за умови одночасної купівлі для КЛІЄНТА іншого реального товару. При отриманні такого доручення БРОКЕР має право відмовитися від його виконання. Якщо БРОКЕР продасть товар, але не виконає доручення в частині купівлі іншого товару, він позбавляється права на винагороду за угодою з умовою.

2.3.3. Угода з цінними паперами.

2.3.4. Із вказаних у пунктах 2.3.1, 2.3.2 типів угод КЛІЄНТ може давати БРОКЕРУ наступні види доручень:

1. Купити товар за поточною біржовою ціною дня.
2. Продати товар за поточною біржовою ціною дня.
3. Купити товар за ціною не вище заданої.
4. Продати товар за ціною не нижче заданої.
5. Купити товар в момент, коли ціна на нього досягне певного (порогового) значення.
6. Продати товар в момент, коли ціна на нього досягне певного (порогового) значення.

2.4. Крім того, БРОКЕР надає КЛІЄНТУ наступні послуги:

а) інформує про поточну біржову ціну на конкретний товар; б) інформує про наявність конкретного товару на біржі.

2.5. Сторонами приймається наступний порядок виконання доручень з продажу реального товару в наявності:

2.5.1. КЛІЄНТ направляє БРОКЕРУ договір доручення або договір комісії, підписані з його боку, надає гарантію виконання зобов'язання, довіреність на право здійснення угоди, необхідну при здійсненні угоди від імені КЛІЄНТА.

КЛІЄНТ зобов'язаний за свій рахунок спакувати, замаркувати товар у відповідності до вимог стандартів, технічних умов, а також до вимог, що пред'являються до біржових товарів, відвантажити товар за адресою біржі. З цього моменту КЛІЄНТ втрачає право розпоряджатися товаром до отримання звіту БРОКЕРА про здійснення угоди або повідомлення про зняття товару з торгів.

2.5.2. БРОКЕР, отримавши пропозицію, зобов'язаний негайно почати роботу з виконання доручення КЛІЄНТА на біржі.

2.5.3. Виконавши доручення, БРОКЕР зобов'язаний у _____ денний термін подати звіт (Додаток № 1) з документами, отриманими від контрагента за здійсненою угодою, враховуючи оформлений примірник укладеного з контрагентом договору.

2.5.4. Отримавши звіт БРОКЕРА, КЛІЄНТ повинен у денний термін оплатити БРОКЕРУ винагороду за виконане доручення, вартість реєстрації угоди на біржі, а також виконати інші свої зобов'язання, що витікають із укладеної угоди.

Термін відвантаження товару визначається у договорах доручення, комісії або поставки.

2.5.5. Якщо КЛІЄНТ має заперечення за звітом, він зобов'язаний у _____ денний термін з моменту отримання звіту повідомити про них БРОКЕРУ. В противному разі звіт вважається прийнятим КЛІЄНТОМ.

2.5.6. Якщо товар у відповідності до правил біржової торгівлі знятий з торгів, БРОКЕР зобов'язаний повідомити про це КЛІЄНТА в _____ денний термін за формою, вказаною в Додатку № 2. КЛІЄНТ зобов'язаний у _____ денний термін з моменту отримання повідомлення БРОКЕРА знизити ціну або відкликати пропозицію.

У випадку відкликання пропозиції КЛІЄНТ у денний термін з моменту отримання повідомлення оплачує БРОКЕРУ зазначені витрати з виконання доручення у розмірі _____ грн.

2.5.7. КЛІЄНТ може у договорі доручення або комісії надати БРОКЕРУ право часткової реалізації товару, зазначеного в договорі.

2.6. При виконанні доручень з купівлі за угодами з реальним товаром приймається наступний порядок:

2.6.1. КЛІЄНТ направляє БРОКЕРУ підписаний договір доручення або договір комісії, а також надає гарантію своєї сплатоспроможності, довіреність на право здійснення угоди, необхідну при здійсненні угоди від імені КЛІЄНТА.

2.6.2. БРОКЕР, отримавши доручення, зобов'язаний негайно почати роботу з його виконання.

2.6.3. Виконавши доручення, БРОКЕР зобов'язаний у _____ денний термін подати звіт (Додаток № 1) з до-

кументами, отриманими від контрагента за здійсненою угодою, враховуючи оформлений примірник укладеного з контрагентом договору.

2.6.4. Отримавши звіт БРОКЕРА, КЛІЄНТ повинен у _____ денний термін оплатити БРОКЕРУ винагороду за виконання доручення, вартість реєстрації угоди на біржі, а також виконати інші свої зобов'язання, що витікають із укладеної угоди.

2.6.5. Якщо КЛІЄНТ має заперечення за звітом, він зобов'язаний у _____ денний термін з моменту отримання звіту повідомити про них БРОКЕРУ. В противному разі звіт вважається прийнятим КЛІЄНТОМ.

2.6.6. Якщо по закінченні терміну дії договору доручення або комісії БРОКЕР не виконає доручення з незалежних від нього причин, він повідомляє про це КЛІЄНТУ, який у _____ денний термін з моменту отримання повідомлення зобов'язаний оплатити БРОКЕРУ зазначені витрати з виконання доручення в розмірі _____ грн.

2.7. КЛІЄНТ може в договорі доручення або комісії в якості додаткової умови надати БРОКЕРУ право продажу або купівлі товару в меншій кількості, аніж зазначено в договорі, а також право зменшувати ціну пропозиції без узгодження з КЛІЄНТОМ.

2.8. Вид доручення (пункт 2.3.4 договору) може бути оперативно змінений КЛІЄНТОМ телефонограмою, яка підлягає обов'язковій реєстрації кожною стороною.

2.9. Умови Даного Договору не підлягають розголошенню.

3. ГАРАНТІЇ

3.1. Якщо КЛІЄНТ дає доручення про купівлю товару, він зобов'язаний надати гарантію оплати, яка може бути дана у формі:

3.1.1. Надання банківської гарантії на оплату товару (оригінал).

3.1.2. У вигляді довідки про наявність коштів на розрахунковому рахунку КЛІЄНТА, завірену банком на дату, що передуює даті доручення.

3.2. Якщо КЛІЄНТ виступає в якості продавця товару, він зобов'язаний надати засвідчену складську розписку або транспортний документ, що підтверджує відвантаження товару за адресою біржі.

3.3. Неустойка за прострочення поставки або недопоставку товару стягується окрім збитків.

Розмір неустойки зазначається в договорі доручення або комісії в пункті "Гарантії" і не може бути меншим _____ відсотків вартості товару.

3.4. Наявність та види гарантії повинні бути відображені у договорі доручення або комісії. При відсутності гарантії БРОКЕР має право відмовитися від виконання доручення, письмово повідомивши про це КЛІЄНТА в _____ денний термін.

4. УМОВИ РОЗРАХУНКІВ

4.1. Сума винагороди БРОКЕРА визначається у відсотках від суми угоди.

4.2. За виконання доручення за угодою з реальним товаром КЛІЄНТ оплачує послуги БРОКЕРА залежно від виду доручення у наступних розмірах (зазначити літерами):

за дорученням 1 _____, за дорученням 2 _____, за дорученням 3 _____, за дорученням 4 _____, за дорученням 5 _____, за дорученням 6 _____.

4.3. За виконання доручення за угодою з умовою винагорода обчислюється окремо за угодою продажу та угодою купівлі за ставками, зазначеними в п.4.2. Крім того, КЛІЄНТ додатково оплачує БРОКЕРУ _____ відсотків від загальної суми двох угод.

4.4. За надання інформаційних послуг КЛІЄНТ оплачує БРОКЕРУ винагороду в розмірі _____ грн.

4.5. Якщо БРОКЕР купив товар за ціною нижче, а продав товар за ціною, вище передбаченої в дорученні КЛІЄНТА, останній, крім винагороди, обчисленої у відповідності до п.4.2, сплачує БРОКЕРУ _____ відсотків від різниці між призначеною КЛІЄНТОМ ціною і тією більш вигідною ціною, за якою БРОКЕР здійснив угоду.

4.6. Загальна сума винагороди, належна БРОКЕРУ за виконане доручення, збільшується на суму податку на додану вартість, яка зазначається окремим рядком.

4.7. Внесок за реєстрацію угоди визначається біржею на підставі діючих правил торгівлі на біржі, про що письмово повідомляється КЛІЄНТУ БРОКЕРОМ.

При оплаті внеску сума платежу збільшується на суму податку на добавлену вартість, яка в розрахункових документах зазначається окремим рядком.

4.8. Розміри та розрахунок суми, що підлягає оплаті КЛІЄНТОМ на користь БРОКЕРА та біржі, зазначаються у звіті БРОКЕРА.

4.9. Оплата послуг БРОКЕРА та біржі здійснюється платіжним дорученням на рахунок БРОКЕРА.

5. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ СТОРОНАМИ

5.1. Зв'язок між сторонами здійснюється через відповідальних осіб. КЛІЄНТ виділяє для зв'язку з БРОКЕРОМ двох відповідальних осіб, які несуть повну відповідальність за здійснені ними дії, БРОКЕР зв'язується з КЛІЄНТОМ безпосередньо або через представника, що має довіреність від БРОКЕРА.

5.2. Технічні та інші умови зв'язку обумовлюються в Протоколі узгодження умов зв'язку, що є частиною Даного Договору (Додаток № 3).

5.3. Обов'язковим реквізитом при будь-якому зверненні КЛІЄНТА до БРОКЕРА є КОД, який привласнюється БРОКЕРОМ. КЛІЄНТ не має права повідомляти Код третім особам.

6. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН, ПОРЯДОК РОЗВ'ЯЗАННЯ СПОРІВ, ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

6.1. Сторони зобов'язані дотримуватись діючих правил торгівлі на біржі та інших правил, що регламентують діяльність біржі.

6.2. БРОКЕР не відповідає перед КЛІЄНТОМ за виконання третьою особою угоди, укладеної ним для КЛІЄНТА або від імені КЛІЄНТА.

6.3. У випадку невиконання КЛІЄНТОМ своїх зобов'язань за укладеною угодою БРОКЕР має право прилюдно повідомити про це учасників біржової торгівлі.

6.4. У випадку ухилення від оплати або прострочення оплати брокерської винагороди та послуг біржі КЛІЄНТ сплачує штраф у розмірі _____ відсотків належної суми за кожен день прострочення, але не більше _____ відсотків.

6.5. Суперечки, що виникають у зв'язку із виконанням Даного Договору, розв'язуються БІРЖОВИМ АРБІТРАЖЕМ. Рішення БІРЖОВОГО АРБІТРАЖУ виконуються добровільно. За незгоди з рішенням БІРЖОВОГО АРБІТРАЖУ зацікавлена сторона має право звернутися до Арбітражного суду.

6.6. За невиконання доручення з вини БРОКЕРА останній сплачує КЛІЄНТУ штраф у розмірі відсотків суми, зазначеної у договорі доручення або комісії.

6.7. За розголошення умов Даного Договору винна сторона сплачує другій стороні штраф в розмірі _____ грн.

6.8. У випадку скасування доручення до проведення торгів КЛІЄНТ зобов'язаний відшкодувати БРОКЕРУ зазначені витрати у фіксованій сумі, що становить _____ грн.

6.9. Даний Договір набирає чинності з моменту його підписання та діє до _____.

6.10. Зміна умов або припинення договору здійснюється за згодою сторін.

6.11. Будь-яка із сторін має право розірвати договір, письмово попередивши другу сторону не менш ніж за _____ термін.

6.12. Додатки до договору.

Юридичні адреси, банківські реквізити і підписи сторін.

Договір

доручення на купівлю-продаж продукції на _____ біржі

М. _____

" " _____ р.

ДОВІРИТЕЛЬ: _____, в особі _____, що діє на підставі Статуту, з одного боку, і

ПОВІРЕНИЙ: _____, в особі _____, що діє на підставі Статуту, з іншого боку, уклали Даний

Договір про наступне:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

- 1.1. ДОВІРИТЕЛЬ доручає, а ПОВІРЕНИЙ бере на себе зобов'язання виконати наступний обсяг робіт:
- самостійно здійснити необхідну комерційно-маркетингову роботу, виконати всю переддоговірну роботу та укласти, зареєструвати та затвердити печаткою _____ біржі від імені та за рахунок ДОВІРИТЕЛЯ біржовий контракт купівлі-продажу сільськогосподарської продукції з третьою особою, надалі БРОКЕР-ПОКУПЕЦЬ (БРОКЕР-ПРОДАВЕЦЬ), у відповідності до доручення ДОВІРИТЕЛЯ та на найбільш вигідних для нього умовах;
 - надати ДОВІРИТЕЛЮ документи, що підтверджують наявність та якість сільськогосподарської продукції, якщо продукція купується.
- 1.2. Доручення вважається виконаним після укладення ПОВІРЕНИМ біржового контракту з БРОКЕРОМ-ПОКУПЦЕМ (БРОКЕРОМ-ПРОДАВЦЕМ).
- 1.3. Конкретні умови здійснення угоди, кількість продукції, мінімальна ціна продажу (максимальна ціна купівлі), а також інші вказівки ДОВІРИТЕЛЯ наводяться у Додатку № 1 до Даного Договору. Додаток № 1 є невід'ємною частиною Даного Договору.
- 1.4. Товар, на який укладається біржова угода, повинен знаходитися (бути поставленим) на наступній території (договірна територія): _____

2. ОБОВ'ЯЗКИ ПОВІРЕНОГО

- 2.1 ПОВІРЕНИЙ зобов'язаний:
- ознайомити ДОВІРИТЕЛЯ з Правилами біржової торгівлі на _____ біржі та умовами укладання угод та розрахунку за біржовими контрактами на _____ біржі також зі змінами у цих умовах;
 - виконати дане йому доручення відповідно до вказівок ДОВІРИТЕЛЯ, передбачених Даним Договором та Додатком до нього, а також даних йому останнім додатково в письмовій формі;
 - у термін _____ повідомляти ДОВІРИТЕЛЯ про перебіг виконання доручення;
 - у термін _____ сповістити ДОВІРИТЕЛЯ про укладення біржового контракту та передати йому примірник підписаного з БРОКЕРОМ-ПОКУПЦЕМ (БРОКЕРОМ-ПРОДАВЦЕМ) біржового контракту;
 - передати ДОВІРИТЕЛЮ все отримане у зв'язку з виконанням доручення в термін _____;
 - у випадку неможливості виконати доручення за Даним Договором ПОВІРЕНИЙ зобов'язаний в термін _____ повідомити про це ДОВІРИТЕЛЯ для прийняття останнім рішення у термін _____ про зміну або припинення договору.

3. ОБОВ'ЯЗКИ ДОВІРИТЕЛЯ

- 3.1 ДОВІРИТЕЛЬ зобов'язаний:
- виконувати Правила біржової торгівлі на _____ біржі та умови укладання угод та розрахунку за біржовими контрактами на _____ біржі;
 - у термін _____ після підписання Даного Договору забезпечити ПОВІРЕНОГО усіма необхідними матеріалами, сертифікатами на продукцію та іншими документами, необхідними для виконання доручення, у тому числі гарантіями наявності товару;
 - у термін _____ після підписання Даного Договору видати ПОВІРЕНОМУ довіреність на право здійснення угоди з БРОКЕРОМ-ПОКУПЦЕМ (БРОКЕРОМ-ПРОДАВЦЕМ) із зазначенням обсягу повноважень;
 - у термін _____ прийняти від ПОВІРЕНОГО звіт про виконання доручення, надані ним документи, а також і все отримане за Даним Договором;
 - виплатити ПОВІРЕНОМУ винагороду, а також відшкодувати його витрати щодо виконання доручення.

4. ПЕРЕДОРУЧЕННЯ

4.1. ПОВІРЕНИЙ зобов'язаний виконати дане йому доручення особисто.

4.2. Передоручення може мати місце за Даним Договором лише за письмовою згодою ДОВІРИТЕЛЯ з обов'язковим зазначенням усіх необхідних відомостей про заступника.

4.3. При передорученні ПОВІРЕНИЙ відповідає лише за вибір заступаючої особи, а не за успіх переговорів і виконання доручення.

5. ПРАВА ПОВІРЕНОГО

5.1. ПОВІРЕНИЙ має право відступити від вказівок ДОВІРИТЕЛЯ лише з письмового дозволу останнього.

Без цього ПОВІРЕНИЙ має право відступити від вказівок ДОВІРИТЕЛЯ, якщо через обставини справи це необхідно в інтересах ДОВІРИТЕЛЯ і ПОВІРЕНИЙ не міг попередньо запитати ДОВІРИТЕЛЯ або в термін _____ не отримав відповіді на свій запит.

5.2. ПОВІРЕНИЙ з метою укладання договору купівлі-продажу має право використовувати інформацію щодо товару в усіх інформаційних каналах _____ біржі.

6. ВІНАГОРОДА ПОВІРЕНОГО

За виконання доручення ПОВІРЕНИЙ отримує від ДОВІРИТЕЛЯ винагороду в розмірі _____ (від суми укладеного з БРОКЕРОМ-ПОКУПЦЕМ (БРОКЕРОМ-ПРОДАВЦЕМ)) контракту.

Право на винагороду ПОВІРЕНИЙ отримує після укладення біржового контракту БРОКЕРОМ-ПОКУПЦЕМ (БРОКЕРОМ-ПРОДАВЦЕМ) та затвердження печаткою _____ біржі (та відміткою митним комітетом) укладеного біржового контракту.

7. ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ

ДОВІРИТЕЛЬ платіжним дорученням перераховує ПОВІРЕНОМУ належну винагороду в термін _____ після виникнення в останнього права на винагороду.

8. ЗВІТ ПОВІРЕНОГО

8.1. ПОВІРЕНИЙ у термін _____ після виконання доручення зобов'язаний подати ДОВІРИТЕЛЮ письмовий звіт з додатком підтверджувальних документів як фінансового, так і іншого характеру.

Подання звіту не залежить від вимоги ДОВІРИТЕЛЯ та надання йому інформації про хід виконання доручення та про його виконання.

8.2. ДОВІРИТЕЛЬ зобов'язаний негайно прийняти звіт ПОВІРЕНОГО та затвердити його в термін _____. За наявності заперечень за звітом ДОВІРИТЕЛЬ повинен повідомити про них ПОВІРЕНОГО. У протилежному випадку звіт вважається затвердженим після закінчення вищевказаного терміну.

8.3. У випадку невиконання доручення ПОВІРЕНИЙ подає ДОВІРИТЕЛЮ звіт у термін _____ після припинення дії Даного Договору.

9. ВІДШКОДУВАННЯ ВИТРАТ ПОВІРЕНОГО

9.1. Виконання доручення ПОВІРЕНИМ здійснюється за рахунок ДОВІРИТЕЛЯ незалежно від успіху дії ПОВІРЕНОГО та від розміру виконаного доручення.

9.2. Відшкодування витрат здійснюється ДОВІРИТЕЛЕМ у термін _____ після затвердження звіту ПОВІРЕНОГО в безготівковому порядку платіжним дорученням.

9.3. Підлягають відшкодуванню наступні витрати ПОВІРЕНОГО:

— у разі порушення п.3, щодо підписання та виконання біржового контракту, ДОВІРИТЕЛЬ відшкодовує всі витрати ПОВІРЕНОГО, пов'язані з цим порушенням;

— _____.

Інші витрати ПОВІРЕНОГО відшкодовуються ним із винагороди або здійснюються за його рахунок.

9.4. В усіх випадках відшкодовуються витрати ПОВІРЕНОГО, здійснені ним з відома та згоди ДОВІРИТЕЛЯ, а також допущені без вини першого за непередбачуваних обставин.

10. ТЕРМІН ВИКОНАННЯ ДОРУЧЕННЯ

10.1. ПОВІРЕНИЙ зобов'язаний виконати доручення ДОВІРИТЕЛЯ в термін _____ з моменту підписання Даного Договору. Термін виконання доручення є терміном дії Даного Договору.

11. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

11.1. Сторони за Даним Договором несуть наступну відповідальність:

ПОВІРЕНИЙ: у випадку невідповідності умов укладеного біржового контракту вимогам Додатку до Даного Договору ДОВІРИТЕЛЬ має право на компенсацію понесених збитків та виплату штрафу від ПОВІРЕНОГО у розмірі _____ вартості біржового контракту.

ДОВІРИТЕЛЬ: у разі порушення р. 7 щодо строків виплати винагороди ДОВІРИТЕЛЬ виплачує ПОВІРЕНОМУ пеню в розмірі _____ суми простроченого платежу за кожний день прострочки, але не більше _____.

12. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ, БАНКІВСЬКІ РЕКВІЗИТИ І ПІДПИСИ СТОРІН

ПРОДАВЕЦЬ

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

В _____

МФО _____

ПОКУПЕЦЬ

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

В _____

МФО _____

СПОТОВИЙ БІРЖОВИЙ КОНТРАКТ №

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

БІРЖА

Підпис уповноваженої особи Біржі

М.П.

“ ___ ” _____ 2000 р.

М. _____

«ЗАРЕЄСТРОВАНО»

Підпис уповноваженої особи митної служби

№ _____

М.П.

“ ___ ” _____ 2000 р.

“ ___ ” _____ 2000 р.

1. СТОРОНИ КОНТРАКТУ

1.1. Брокерська контора № _____, надалі "БРОКЕР-ПРОДАВЕЦЬ", в особі брокера _____, що діє на підставі договору-доручення № _____ від _____ від імені _____, надалі "ПРОДАВЕЦЬ", з одного боку, та брокерська контора № _____, надалі "БРОКЕР-ПОКУПЕЦЬ", в особі брокера _____, діє на підставі договору-доручення № _____ від _____ від імені _____, надалі "ПОКУПЕЦЬ", з іншого боку, відповідно до Тимчасових правил проведення біржових торгів на Біржі уклали даний контракт про наступне.

2. ПРЕДМЕТ КОНТРАКТУ

2.1. ПРОДАВЕЦЬ зобов'язується продати, а ПОКУПЕЦЬ — купити товар: _____, що відповідає стандарту ДСТ _____.

2.2. Кількість (тонн): _____ (_____).

- 2.3. Засіб упаковки: _____ .
 2.4. Ціна за одиницю на базисі поставки : _____ : _____ (_____) грн.
 2.5. Вартість товару (сума біржової угоди): _____ грн. ПДВ: _____ грн.
 2.6. Реєстраційний збір Біржі: _____ грн. ПДВ: _____ грн. Державне мито: _____ грн.
 2.7. Вартість контракту: _____ гривень, в тому числі ПДВ: _____ грн.

3. ТЕРМІН ПОСТАВКИ ТОВАРУ

3.1. ПРОДАВЕЦЬ забезпечує наявність товару на базисі поставки протягом 10 робочих днів з моменту укладення угоди на торгах Біржі.

4. СУПРОВОДЖУВАЛЬНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

4.1. ПРОДАВЕЦЬ на момент передачі товару надає супроводжувальну документацію, яка становить невід'ємну частину контракту:

довідка елеватора № _____ від _____ ,
 сертифікат якості № _____ від _____ .

Довідка про виконання проавансованої частини державного контракту (для товаровиробників).

Додатки №№ ____.

5. РЕЄСТРАЦІЙНИЙ ЗБІР БІРЖІ

5.1. Реєстраційний збір Біржі є обов'язковим і стягується з ПОКУПЦЯ. У вартість контракту, згідно з декретом Кабінету Міністрів України "Про державне мито" від 21 січня 1993 р., врахована ставка державного мита, що справляється за операції на товарних Біржах, яка становить 0,1% суми біржової угоди. Біржа перераховує вказане мито до державного бюджету.

6. ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ

6.1. Розрахунки по укладених на Біржі угодах здійснюються через рахунки Біржі.

6.2. ПОКУПЕЦЬ протягом 8 робочих днів з моменту укладення угоди на торгах Біржі повинен забезпечити наявність на рахунку Біржі суми контракту.

6.3. Переказ коштів на рахунок ПРОДАВЦЯ здійснюється Біржею протягом 2 робочих днів після надання брокерською конторою акту прийому-передачі товару або письмової згоди ПОКУПЦЯ на передплату.

6.4. Реквізити Біржі: код ЕДРПОУ Біржі _____, рахунок в гривнях № _____ в _____, МФО _____.

7. ЗАТВЕРДЖЕННЯ БІРЖОВОГО КОНТРАКТУ

7.1. Затвердження біржового контракту печаткою і підписом уповноваженої особи Біржі здійснюється після закінчення розрахунків по контракту.

7.2. Реєстрація контракту митним постом на Біржі здійснюється відповідно графіку, затвердженому Виконавчою дирекцією Біржі.

8. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

8.1. Сторони біржового контракту несуть відповідальність за достовірність вказаних реквізитів.

8.2. За відмову або ухилення від оформлення та реєстрації біржового контракту у розрахунково-реєстраційному відділі Біржі після усної угоди, зафіксованої маклером в ході торгів, Виконавчий директор Біржі накладає на винну сторону штраф у розмірі 2 % від суми укладеного біржового контракту та має право не допускати винну сторону до участі у 4 наступних біржових торгах.

8.3. У випадках, коли обидві сторони біржової угоди відмовляються або ухиляються від оформлення та реєстрації біржової угоди на Біржі, Виконавчий директор Біржі накладає на них штраф у розмірі 1 % від суми біржової угоди з кожної сторони, та дві сторони за його рішенням можуть бути не допущені до участі у наступних 4 біржових торгах.

8.4. У разі порушення Покупцем встановлених п.6.2. строків оплати Контракту, що підтверджується поданням до Біржі письмової заяви постраждалої сторони, Брокер-Покупець протягом 5 робочих днів після прийняття Бір-

жею рішення про застосування штрафних санкцій до порушника повинен забезпечити надходження на розрахунковий рахунок Біржі штрафу у розмірі 2,5 % від суми, що вказана в 11.2.4. цього Контракту.

8.5. У разі виконання Покупцем п.6.2. та невиконання Продавцем ст.3 цього Контракту, що підтверджується поданням до Біржі письмової заяви постраждалої сторони, Брокер-Продавець, протягом 5 робочих днів після прийняття Біржею рішення про застосування штрафних санкцій до порушника повинен забезпечити надходження на розрахунковий рахунок Біржі штрафу у розмірі 2,5 % від суми, що вказана в п.2.4. цього Контракту.

8.6. Після отримання зазначеної в пп.8.4. та 8.5 суми штрафу, Біржа перераховує її на користь постраждалої сторони (за вирахуванням реєстраційного збору Біржі) протягом 2 робочих днів.

8.7. За затримку у сплаті встановлених Біржею обов'язкових внесків, платежів, включаючи штрафи, накладені за рішенням Виконавчого директора, Біржового арбітражу, винна сторона сплачує 0,5 % від суми невнесених коштів за кожний день прострочення і допускається до торгів тільки після сплати зазначених платежів. У разі затримки у сплаті зазначених платежів на строк більше 30 календарних днів Виконавчий директор подає позов до Біржового комітету про виключення винної сторони з числа Засновників (Членів) Біржі. Біржовий комітет приймає рішення про виключення винної сторони у випадку відсутності достатніх аргументів з її боку про наявність обставин форс-мажорного характеру, які стали на заваді належного виконання зобов'язань, або зустрічного позову до сторони-контрагента.

8.8. Брокер-Продавець та Брокер-Покупець несуть відповідальність за належне виконання їх клієнтами усіх зобов'язань, що впливають з умов цього Контракту.

9. АРБІТРАЖ

Суперечки, що виникають між брокерами під час укладання та виконання біржових угод, вирішуються Біржовим арбітражем Біржі. Рішення Біржового арбітражу є обов'язковими для Членів Біржі та їх брокерів. Невиконання рішень Біржового арбітражу тягне за собою автоматичне виключення винної сторони з Членів Біржі. У подальшому рішення Біржового арбітражу може бути оскаржене у суді, арбітражному або третейському судах на загальних підставах.

10. РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ПРОДАВЕЦЬ

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

в _____

МФО _____

SWIFT _____

БРОКЕР-ПРОДАВЕЦЬ

Брокерська контора № _____

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

в _____

МФО _____

SWIFT _____

телефон/ факс _____

підпис _____

М.П.

ПОКУПЕЦЬ

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

в _____

МФО _____

SWIFT _____

БРОКЕР-ПОКУПЕЦЬ

Брокерська контора № _____

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

в _____

МФО _____

SWIFT _____

телефон/ факс _____

підпис _____

М.П.

"ОФОРМЛЕНО" БІРЖА

Підпис уповноваженої особи Біржі _____

ФОРВАРДНИЙ БІРЖОВИЙ КОНТРАКТ №

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

«ЗАРЕЄСТРОВАНО»

БІРЖА

Підпис уповноваженої особи Біржі

Підпис уповноваженої особи митної служби

№ _____

М.П.

М.П.

“ ___ ” _____ 2000 р.

“ ___ ” _____ 2000 р.

1. СТОРОНИ КОНТРАКТУ

м.Київ _____ число місяць рік
 1.1 Брокерська контора № _____, надалі "БРОКЕР-ПРОДАВЕЦЬ" в особі брокера, що діє на підставі договору-доручення № _____ від _____ від імені _____ надалі "ПРОДАВЕЦЬ", з одного боку, та брокерська контора № _____, надалі "БРОКЕР-ПОКУПЕЦЬ", в особі брокера _____, що діє на підставі договору-доручення № _____ від _____ від імені _____, надалі "ПОКУПЕЦЬ", з іншого боку, відповідно до Тимчасових правил проведення біржових торгів на Біржі уклали даний контракт про наступне.

2. ПРЕДМЕТ КОНТРАКТУ

- 2.1 ПРОДАВЕЦЬ зобов'язується продати, а ПОКУПЕЦЬ — купити товар: _____, що відповідає стандарту ДСТ _____.
- 2.2. Кількість (тонн): _____ (_____).
- 2.3. Засіб упаковки: _____.
- 2.4. Місяць поставки: _____ року.
- 2.5. Ціна за одиницю на базисі поставки _____: _____ (_____) грн.
- 2.6 Вартість товару (сума біржової угоди): _____ грн. ПДВ _____ грн.
- 2.7. Реєстраційний збір Біржі: _____ грн. ПДВ _____ гривень. Державне мито: _____ грн.
- 2.8. Вартість контракту: _____ гривень, у тому числі ПДВ _____ грн.

3. ТЕРМІН ПОСТАВКИ ТОВАРУ

- 3.1. ПРОДАВЕЦЬ забезпечує наявність товару на базисі поставки за умовами цього контракту.

4. СУПРОВОДЖУВАЛЬНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

- 4.1. ПРОДАВЕЦЬ на момент передачі товару надає супроводжувальну документацію, яка складає невід'ємну частину контракту: довідка елеватора № _____ від _____, сертифікат якості № _____ від _____.
- Довідка про виконання проавансованої частини державного контракту (для товаровиробників).

5. РЕЄСТРАЦІЙНИЙ ЗБІР БІРЖИ

- 5.1. Реєстраційний збір Біржі є обов'язковим і стягується з ПОКУПЦЯ. У вартість контракту, згідно з Постановою Кабінету міністрів України "Про державне мито" від 21 січня 1993 р., врахована ставка державного мита, що справляється за операції на товарних Біржах, яка становить 0,1 % від суми біржової угоди. Біржа перераховує вказане мито до державного бюджету.

6. ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ

- 6.1. Розрахунки по укладених на Біржі угодах здійснюються через рахунки Біржі.

6.2. ПОКУПЕЦЬ протягом 8 робочих днів з моменту укладання угоди на торгах Біржі повинен забезпечити наявність на рахунку Біржі передплати у розмірі 50 % вартості товару, реєстраційного збору Біржі та відповідного розміру операційних витрат.

6.3. Переказ наступних коштів на рахунок ПРОДАВЦЯ здійснюється Біржею протягом 2 робочих днів після надання брокерською конторою акту прийому-передачі товару або письмової згоди ПОКУПЦЯ на передплату.

6.4. Реквізити Біржі: код ЄДРПОУ Біржі _____, рахунок в гривнях № _____ в _____, МФО _____.

7. ЗАТВЕРДЖЕННЯ БІРЖОВОГО КОНТРАКТУ

7.1. Затвердження біржового контракту печаткою і підписом уповноваженої особи Біржі здійснюється після закінчення розрахунків по контракту.

7.2. Реєстрація контракту митним постом на Біржі здійснюється відповідно до графіку, затвердженого Виконавчою дирекцією Біржі.

8. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

8.1. Сторони біржового контракту несуть відповідальність за достовірність вказаних реквізитів.

8.2. За відмову або ухилення від оформлення та реєстрації біржового контракту у розрахунково-реєстраційному відділі Біржі після усної угоди, що зафіксована маклером в ході торгів, Виконавчий директор Біржі накладає на винну сторону штраф у розмірі 2 % суми укладеного біржового контракту та має право не допускати винну сторону до участі у 4 наступних біржових торгах.

8.3. У випадках, коли обидві сторони біржової угоди відмовляються або ухиляються від оформлення та реєстрації біржової угоди на Біржі, Виконавчий директор Біржі накладає на них штраф у розмірі 1 % від суми біржової угоди з кожної сторони, та обидві сторони за його рішенням можуть бути не допущені до участі у наступних 4 біржових торгах.

8.4. У разі порушення Покупцем встановлених п.6.2. строків оплати Контракту, що підтверджується поданням до Біржі письмової заяви постраждалої сторони, Брокер-Покупець, протягом 5 робочих днів після прийняття Біржею рішення про застосування штрафних санкцій до порушника, повинен забезпечити надходження на розрахунковий рахунок Біржі штрафу у розмірі 2,5 % суми, що вказана в 11.2.5. цього Контракту.

8.5. У разі виконання Покупцем п.6.2. та невиконання Продавцем ст.3 цього Контракту, що підтверджується поданням до Біржі письмової заяви постраждалої сторони, Брокер-Продавець, протягом 5 робочих днів після прийняття Біржею рішення про застосування штрафних санкцій до порушника, повинен забезпечити надходження на розрахунковий рахунок Біржі штрафу у розмірі 2,5 % суми, що вказана в п.2.5. цього Контракту.

8.6. Після отримання зазначеної в пп. 8.4. та 8.5 суми штрафу, Біржа перераховує її на користь постраждалої сторони (за вирахуванням реєстраційного збору Біржі) протягом 2 робочих днів.

8.7. За затримку у сплаті встановлених Біржею обов'язкових внесків, платежів, включаючи штрафи, накладені за рішенням Виконавчого директора, Біржового арбітражу, винна сторона сплачує 0,5 % суми невнесених коштів за кожний день прострочення і допускається до торгів тільки після сплати зазначених платежів. У разі затримки у сплаті зазначених платежів на термін більше 30 календарних днів Виконавчий директор подає позов до Біржового комітету про виключення винної сторони з числа Засновників (Членів) Біржі. Біржовий комітет приймає рішення про виключення винної сторони у випадку відсутності достатніх аргументів з її боку про наявність обставин форс-мажорного характеру, які стали на заваді належного виконання зобов'язань, або зустрічного позову до сторони-контрагента.

8.8. Брокер-Продавець та Брокер-Покупець несуть відповідальність за належне виконання їх клієнтами всіх зобов'язань, що випливають з умов цього Контракту.

9. АРБІТРАЖ

Суперечки, що виникають між брокерами під час укладання та виконання біржових угод, вирішуються Біржовим арбітражем Біржі. Рішення Біржового арбітражу є обов'язковими для Членів Біржі та їх брокерів, невиконання рішень Біржового арбітражу тягне за собою автоматичне виключення винної сторони з Членів Біржі. У подальшому рішення Біржового арбітражу може бути оскаржене у суді, арбітражному або третейському судах на загальних підставах.

10. РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ПРОДАВЕЦЬ

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

в _____

МФО _____

SWIFT _____

ПОКУПЕЦЬ

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

в _____

МФО _____

SWIFT _____

БРОКЕР-ПРОДАВЕЦЬ

Брокерська контора № _____

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

в _____

МФО _____

SWIFT _____

телефон/ факс _____

підпис _____

БРОКЕР-ПОКУПЕЦЬ

Брокерська контора № _____

юридична адреса:

Код ЄДРПОУ _____

р/р № _____

в _____

МФО _____

SWIFT _____

телефон/ факс _____

підпис _____

М.П.**М.П.****"ОФОРМЛЕНО" БІРЖА**

Підпис уповноваженої особи Біржі _____

2.4.5.2. Словник термінів біржової торгівлі

Агент (agent) — посередник, який вступає в угоду тільки як комісіонер, але не як принципал. Він не бере на себе фінансового ризику по угоді (за винятком ризику, який витікає з можливого банкрутства його клієнта) і одержує комісійні за виконані послуги.

Активна позиція (active month): 1) місяці поставки, у яких сконцентрована біржова торгівля — Угоди з поставкою в інші місяці, які знаходяться між активними, майже не укладаються і ціни на них практично не котируються; 2) місяці поставки, які котируються під час "коллз" — спеціальних біржових сесій.

Арбітраж (arbitrage): 1) операція по одночасній купівлі та продажу (контрактів) на двох чи більше ринках з метою отримання вигоди від різниці у цінах на один і той же товар; 2) операції на одному і тому ж ринку, які здійснюються з метою отримання вигоди від будь-якої незвичної різниці в котируванні цін на товар з різними строками поставки ("арбітраж у часі"); 3) вид третейського суду для вирішення спорів на біржі. Рішення його обов'язкове для членів біржі.

Асоційована особа (associated person) — службовці комісійних домів, а також агенти та пов'язані з ними особи, які займаються пошуком клієнтів, приймають їх накази, знаходяться в постійному контакті з ними, дають їм рекомендації про тактику виступу на біржі.

Асоційований член (associated member) — член біржі (тільки на деяких біржах Великобританії), якому не дозволено укласти угоди в біржовому кільці, але він виплачує меншу комісію по угодах повному члену біржі, ніж не члени біржі. Асоційовані члени можуть бути як національними, так і зарубіжними.

Аукціон (auction) — організаційна форма публічного продажу майна чи товарів у зазначений час і у встановленому місці. Об'єкт продажу вважається придбаним тією особою, яка запропонувала найвищу ціну. Аукціони розрізняються залежно від способів організації торгів і руху цін. Біржа є особливим видом аукціонних торгів, у яких брокери виступають у ролі аукціоністів.

База контракту (contract base, basis) — один чи декілька сортів (марок) товару, які дозволені для

поставки за біржовою угодою із виплатою за ціною, що дорівнює біржовій котирувці. Інші сорти (марки) або товар з інших районів походження, які відрізняються від зумовлених в угоді, можуть також пропонуватися, але з премією чи знижкою порівняно з контрактною ціною.

Базис (basis): 1) різниця (премія або скидка) між ціною наявного товару та ціною товару з поставкою на строк, між ціною реального товару та біржовим котируванням. Кажуть про базис, який збільшується (ad-vancing basis) та про базис, який зменшується (declining basis); 2) базисні доходи (basis gains) чи базисні збитки (basis losses) показують чистий прибуток чи чистий збиток по всій операції, яка включає угоду з реальним товаром та біржовими контрактами, що використовуються як хеджа.

Базисна умова поставки (delivery basis) — визначена у міжнародній практиці система взаємних зобов'язань партнерів з поставки товарних мас; встановлює момент переходу від продавця до покупця ризиків пошкодження чи їх загибелі.

Базисна ціна (basis price): 1) ціна, яка попередньо погоджена покупцем і продавцем, є основою для визначення реальної ціни, що доповнюється скидками і націнками залежно від кон'юнктури ринку, сорту чи якості товару; 2) ціна, яка встановлюється в момент укладання опціонної угоди.

Базисний сорт (марка) (contract grade) — сорт (марка), що використовується як стандарт у ф'ючерсному контракті.

Беквардейшн (backwardation) — ситуація, при якій ціни на наявний товар вищі котирувань по угодах на строк, а ціни на товар з найближчими строками поставки вищі цін віддалених позицій.

"Бик" (bull) — спекулянт, який, передбачаючи, що ціни скоро піднімуться, скуповує або зберігає раніше куплені контракти. Термін відноситься і до тих, хто передбачає підвищення цін. Bullishness — загальне передчуття на ринку, що ціни будуть зростати.

Бід (bid): 1) зобов'язання купити товар за певною ціною; 2) ставка по цінних паперах або депозитах; 3) пропозиція від покупця купити товар або контракт за конкретною ціною.

Біржа (exchange) — установа (організація), де регулярно функціонує оптовий ринок і здійснюється купівля-продаж товарів (товарна), цінних паперів, акцій, облігацій (фондова), іноземної валюти (валютна), інформації (інформаційна), науково-технічних розробок (інтелектуальних ресурсів) на основі співвідношення попиту і пропозиції.

Біржа товарна (commodity exchange, exchange) — форма організації торгівлі відповідно до заздалегідь встановлених правил. Для товарної біржі характерна регулярність та її приуроченість до строго визначеного місця знаходження, уніфікація основних вимог до якості товару, умов і строків поставки, ведення торгівлі на основі зустрічних пропозицій покупців та продавців. Предметом угод на товарній біржі є товар і контракти (угоди) на всю поставку.

Біржа фондова (stock exchange) — організований і регулярно функціонуючий ринок купівлі-продажу цінних паперів. Основними функціями фондової біржі є мобілізація тимчасово вільних грошових коштів через продаж цінних паперів; встановлення ринкової вартості (біржового курсу) цінних паперів та ін. Купівля та продаж цінних паперів на фондовій біржі здійснюється на основі біржового курсу.

Біржа ф'ючерсна (futures market, terminal market, contract market, paper market, commodity exchange) — сучасна форма біржі товарної, торгівля на якій здійснюється ф'ючерсними контрактами. Торгівлю на ф'ючерсній біржі порівняно з торгівлею реальним товаром на товарній біржі відрізняють переважно фіктивний характер угод (лише 1–2 % угод завершуються поставкою товару, а останні — виплатою різниці у цінах); в основному, непрямий зв'язок з ринком реального товару через хеджування; повна уніфікація усіх умов контракту, крім ціни; знеособлення угод, у результаті того, що між покупцем та продавцем знаходиться розрахункова палата.

Біржова сесія (trading session): 1) офіційний час роботи біржі, протягом якого укладаються угоди; 2) спеціальна біржова сесія (на англійських біржах), під час якої котирування цін здійснюється головою даної сесії у строгій черговості за строками поставок.

Біржові операції (exchange operation) — договір продажу, покупки і поставки цінностей при посередництві маклера. Відомі такі біржові операції: 1) безстрокова

(цінності передаються покупцеві негайно); 2) термінові (цінності передаються через певний час після укладання угоди); 3) угода з премією; 4) спекулятивна угода.

Біржова спекуляція (exchange speculation) — здійснення на біржі угод з метою одержання прибутку на різниці між курсами (або ціною) купівлі та продажу.

Біржове кільце, ринг (ring): 1) ф'ючерсний ринок (особливо коли мається на увазі будинок біржі). Термін пояснюється тим, що біржовики на деяких європейських біржах стоять чи сидять по колу; 2) термін вживається для позначення п'ятихвилинних періодів, протягом яких ведеться торгівля кожним окремим металом на ЛБМ; 3) примітивна форма розрахункової угоди на перших біржах, відповідно з якими простежувався рух контрактів по ланцюгу або рингу (ring) брокерів-покупців та продавців, а виплачувалася лише різниця (тим самим відбувався розрахунок взаємних вимог).

Брокер (broker) — посередник при укладенні угод між зацікавленими сторонами (клієнтами) про купівлю-продаж на біржах товарів, цінних паперів, валют. Отримує винагороду тільки як брокерідж (прибуток), що формується, чи за рахунок наперед зумовленого відсотка від вартості проданого товару, або ж як виплату фіксованої винагороди за кожну продану одиницю чи партію товару, на організованому товарному ринку (біржі) саме брокер укладає угоди в біржовому кільці. Брокером може бути окрема особа, фірма або організація, що не має у своєму розпорядженні товарів (цінних паперів, валюти).

Брокерідж (brokerage) — винагорода, яку отримують брокери. Встановлюється у відсотках від вартості угод або у фіксованій сумі.

"Ведмідь" (bear) — спекулянт, який, передбачаючи зниження цін, продає контракти. Термін розповсюджується також на тих, хто вважає, що ціни знизяться. Bearishness — загальне передчуття на ринку, що ціни знизяться.

Вилучення прибутку (profit — taking) — ліквідація або відкуп прибуткових контрактів спекулянтами для отримання по них грошей.

Виписка, виписка з рахунку (statement, statement of account) — різниця між розрахунковою ціною на день, у який була заключена ф'ючерсна угода, та поточною розрахунковою ціною. Від брокерів вимагають періодичних

повідомлень у розрахункову палату про відкриту позицію для нарахування маржі.

Вирівнювання (evening up) — проведення офсетної угоди для зупинення зобов'язань за ф'ючерсними контрактами шляхом або ліквідації (відкupu), або стредла.

Відкриті контракти (open contracts, open position) — зобов'язання на біржі, які не ліквідовані на кінець дня. Відкритим на кінець дня залишається, наприклад, контракт проданий, але не відкуплений, або куплений, але не ліквідований продажем. Кількість не ліквідованих на кінець дня контрактів на продаж та купівлю однакова, тому підраховуються та публікуються відкриті контракти тільки на продаж або тільки на купівлю.

Відкуп, відкупувати (covering, to cover short) — припинення зобов'язань за раніше проданим ф'ючерсним контрактом шляхом зворотньої купівлі, відкupu.

Відмиваючі продажі (wash sales, matched orders) — фіктивні угоди, завчасно сплановані між спекулянтами для впливу на ціни, які не приводять до зміни їх власника. Здійснюються шляхом одночасного надання доручень різним маклерам на продаж та купівлю біржових контрактів на один і той же товар з єдиним строком поставки.

Вільний залишок (buying power, excess, excess margin, free balance, gross power, free credit) — кошти на окремому брокерському рахунку клієнта, що можуть бути використані для купівлі чи продажу нових контрактів або зняті з рахунку.

Дельта (delta) — відношення зміни премії до зміни біржового котирування. Значення дельти коливається від 1 до 0. Дельта дозволяє розрахувати кількість опціонів, необхідних для хеджування потрібної кількості зобов'язань на ринку реального товару.

Денна амплітуда (daily range) — допустима амплітуда коливання цін за день, яка складається з дозволеного ліміту змін цін "вгору" та ліміту змін цін "вниз".

Депозит (deposit, original margin, margin) — сума грошей, що є обумовленою частиною загальної вартості ф'ючерсного контракту або твердою сумою, яка повинна бути сплачена членом біржі розрахунковій палаті, а клієнтами — брокеру, коли контракт зареєстровано.

Дискреційний рахунок (discretionary account) — рахунок, з коштів якого можуть оплачуватися доручення на купівлю та продаж, що виходять від брокера або інших осіб без попередньої згоди власника рахунку на кожне таке доручення. З власником рахунку повинна бути укладена попередня всебічна угода (beanket agreement).

Диференціал (differential) — премія чи скидка по відношенню до ціни базового сорту (марки), з якої можуть бути запропоновані інші сорти (марки), допустимі для поставки при виконанні ф'ючерсного контракту.

Диференціали комерційні (commercial differential, commercial differences) — встановлюються при системі, за якою премії та знижки, указані у ф'ючерсному контракті, приводяться час від часу у відповідність з існуючою різницею у цінах різних сортів (марок) на ринку реального товару.

Диференціали фіксовані (fixed differentials, fixed differences) — встановлюються при системі, за якою премії та знижки, що вказані у ф'ючерсному контракті, залишаються незмінними весь тривалий період.

Диференція (difference): 1) різниця між розрахунковою ціною за день, коли була укладена ф'ючерсна угода, та наступними розрахунковими цінами. Ця різниця є прибутком чи збитком у випадку ліквідації контракту за поточною розрахунковою ціною. Ця різниця є також величиною, що йде на сплату маржі; 2) прибуток, який належить, чи збиток, який необхідно сплатити, при ліквідації (відкупі) ф'ючерсного контракту. Розраховується, як і у першому випадку.

Дні повідомлення про поставку, перший день повідомлення про поставку (notice days, first notice day) — дні, у які можуть подаватися повідомлення про поставку товарів за біржовими контрактами. Перший день, як правило, встановлюється за декілька днів до початку місяця поставки.

Довгий (long): 1) непокритий (зобов'язаннями на ринку реального товару або контрактами на продаж) залишок ф'ючерсних контрактів на купівлю; 2) у множині — довгі (long) — ті, хто купує чи володіє контрактами на купівлю; 3) той, хто передбачає підвищення цін.

Завершення хеджування: 1) при хеджуванні продажем — відкуп ф'ючерсних контрактів (buying in);

2) при хеджуванні купівлею — продаж ф'ючерсних контрактів (selling out).

Збір кліринговий, реєстраційний (clearing fee, registration fee) — збір, який стягується розрахунковою палатою за реєстрацію ф'ючерсного контракту. Виплачується тільки при купівлі або тільки при продажу контракту. При офсетній операції, тобто при ліквідації чи відкупі контракту, збір не стягується.

Знижка (discount): 1) величина, на яку одна ціна нижча за іншу. Звідси "зі знижкою" — означає за більш низькою ціною (at a discount = at a lower price); 2) диференціал — знижка на сорт, який пропонується нижче контрактної ціни; 3) знижка, яка надається до обумовленої ціни; 4) кажуть, що майбутня подія була уже врахована (discounted) в поточній ціні, коли її можливі наслідки були прийняті до уваги тими, хто торгує на біржі.

Клієнт (client) — особа або фірма, що користуються послугами посередників для укладення біржових угод.

Колл (call): 1) на деяких англійських біржах — короткий період під час біржових сесій, протягом якого укладення угод обмежується тільки одним місяцем поставки (однією позицією), тобто почергово котирується кожна позиція, а не всі одночасно. Метою цього є установа ринкових котирувань або цін пропозиції покупців та продавців організовано (упорядковано) для кожної позиції по черзі; 2) вимога сплати маржі (margin call).

Комісійний дім: торговець, що укладає угоду на біржі за комісійну винагороду (commission house, futures commission merchant — FCM) — фірма, яка спеціалізується на виконанні доручень на купівлю та продаж для клієнтів на ф'ючерсній біржі за комісію і не здійснює угод за власний рахунок. Комісійні доми, як правило, більш охоче виконують операції за дорученням приватних осіб (спекулянтів), ніж торгових домів.

Комісія, комісійна винагорода (commission) — винагорода брокеру чи агенту, встановлена або як відсоток від вартості угоди, або як єдина ставка за кожним контрактом.

Консультант по торгівлі товарами (commodity trading adviser) — фірма чи особа, яка за винагороду дає консультації та рекомендації при особистому контакті, через публікації, електронні мережі щодо укладання

ф'ючерських угод або випускає та розповсюджує дослідження, доповіді, повідомлення з аналізом стану на біржі та рекомендаціями.

Контанго (contango) — співвідношення цін, за яким ціни по угодах на строк перевищують ціну на наявний товар, а котирування далеких позицій вище від котирування близьких.

Контракт (contract) — угода обов'язкового характеру, згідно з якою одна сторона бере на себе зобов'язання купити у другій або продати їй обумовлену кількість товару; у спеціальному контексті термін означає основні типові умови, що складають ф'ючерський контракт.

Контракт на реальний товар з поставкою в майбутньому: 1) arrival contract to arrive contract — контракт на поставку товару в майбутньому, згідно з яким продавець гарантує, що судно з партією товару прибуде в обумовлений час. У випадку неприбуття продавець здійснить поставку з інших джерел; 2) shipment contract — контракт на поставку реального товару в майбутньому, згідно з яким продавець відправить партію товару протягом зумовленого місяця та доставить покупцеві документи на відвантаження (у протилежність arrival contract); 3) forward contract — контракт на поставку товару в майбутньому. Термін, як правило, вживається для розпізнання торгівлі реальним товаром від ф'ючерської торгівлі.

Контракт ф'ючерський (futures contract, terminal contract): 1) угода на поставку товару в майбутньому, всі умови якої, крім ціни, уніфіковані; 2) угода, яка є предметом торгівлі на біржі.

Корнер (corner) — дії групи фірм (однієї фірми) або осіб по створенню дефіциту товару на ринку шляхом скупки біржових контрактів та реального товару з визначеним строком поставки. У результаті ті, хто раніше продав біржові контракти, можуть виконувати свої зобов'язання тільки відкупивши контракти за більш високими цінами у тих, кому вони їх продали. Вони попадають неначе в куток (англійською — corner).

Короткий (short): 1) неліквідований залишок контрактів на продаж; 2) у множині — короткі (shorts) — ті, у кого є неліквідований залишок контрактів на продаж; 3) той, хто передбачає зниження цін; 4) to sell short: — на ринку реального товару означає продати товар з поставкою в майбутньому, попередньо не забезпечив-

ши себе поставками товару для виконання контракту; — на біржі — продати біржовий контракт.

Кросові операції (cross deals, transactions) — одночасна купівля та продаж брокером чи комісійним домом на неконкурентній основі контрактів різних клієнтів.

Ліквідація (liquidation) — продаж раніше купленого біржового контракту.

Ліквідний ринок (liquid market) — ринок у ф'ючерській торгівлі, на якому бере участь багато різних покупців та продавців (спекулянтів, торговців, виробників, споживачів). Обсяги операцій на такому ринку великі і контракти можуть бути укладені в будь-який момент.

Ліміт, межа (limit): 1) position Limit — максимально допустима кількість ф'ючерських контрактів, якими може володіти одна особа; 2) price Limit — максимально допустиме зростання або зниження цін під час однієї біржової сесії.

Лот, партія (lot): 1) стандартна за кількістю та якістю партія товару; один контракт на біржі, будь-яка група товару, яка пропонується на продаж як єдине ціле; 2) одиниця виміру партій товарів і біржових угод. Наприклад, повний лот дорівнює 100 одиницям контрактів або договорів.

Маклер (dealer, jobber) — посередник при укладенні торгових і біржових угод, який діє за дорученням і за рахунок клієнтів на валютних, товарних, фондових біржах та спеціалізується на певних видах посередницьких операцій, має право юридичної особи. За свої послуги одержує комісійні, розмір яких встановлюється біржовим комітетом. Як правило, маклери об'єднуються у спеціальні контори та фірми.

Маржа (margin, variation margin): Сума грошей, яку сплачує розрахунковій палаті брокер або клієнти брокеру для покриття несприятливих коливань у вартості ф'ючерського контракту після його реєстрації. 2) Погоджений ліміт, при перевищенні якого прибуток або збиток можуть не видаватися у відповідності із системою спекулятивних операцій на різницю з маржею (margin or cover system of speculation).

Місяць поставки (delivery month) — місяць, який зумовлений для поставки за ф'ючерським контрактом.

Наказ, доручення (order) — доручення клієнта брокеру на проведення відповідним чином операції у біржовому кільці. Існує багато видів наказів. Найбільш поширеними є: 1) за найкращою ціною (at best); 2) за ринковою ціною, яка складається у можливо короткі строки (at the market, market order); 3) за визначеною або найбільш сприятливою ціною (limit order) — при продажу це означає доручення продати контракт за визначеною ціною або вищою, а при покупці купити контракт за визначеною ціною або нижчою; 4) стоп-наказ (stop order, stop loss order, a stop) — наказ купити або продати за визначеною ринковою ціною — ліміту, коли він буде досягнутий; 5) наказ, який дійсний протягом визначеного часу (day order; time of the day order, open order, etc.) — дня, визначеного (точного) часу дня, відкритий наказ та ін.

Новація (novation): 1) заміна старого зобов'язання чи контракту новим; 2) застосовуються при зміні покупців та продавців, яка є по таких розрахункових угодах, коли ф'ючерсний контракт ліквідується в результаті поставки реального товару.

Номинальна ціна (nominal price) — вказівка котирування при відсутності твердих покупців та продавців; застосовується, коли ринок перебуває в невизначеності або відсутній достатній мотив для встановлення певної основи ціни.

Омнібусний рахунок (omnibus account) — рахунок, який веде один брокер у іншого, у якому угоди двох чи більше осіб об'єднані, а не означені окремо.

Онкольна операція (jn-call transaction) — система купівлі реального товару (особливо бавовни), при якій ціна не фіксується до того часу, поки покупець не вимагає цього (call). Продавець страхує себе хеджуванням продаж, а ціна, за якою він закриває хедж, стає ціною закупки реального товару.

Операція з подальшою фіксацією ціни (price to be fixed transaction) — операція з реальним товаром, при якій в момент укладання угоди сторони фіксують тільки премію, а ф'ючерс устанавлюється згодом до закінчення строку поставки товару на вибір або покупця, або продавця. На відміну від угоди A/A, передача ф'ючерсного контракту від однієї сторони другій не відбувається.

Опціон (option, privilege, indemnity, advance guarantee,

decline guar-antee) — особливий вид біржових операцій з обмеженням, у порівнянні зі звичайними ф'ючерсними операціями, ризиком. Договірне зобов'язання купити або продати визначений вид цінностей чи фінансових прав по заздалегідь установленій на момент укладання угоди ціні в межах узгодженого періоду. В обмін на отримання такого права покупець опціону платить продавцю узгоджену суму, яка називається премією. Ризик покупця опціону обмежений цією премією, а ризик продавця опціону знижується на величину премії, яку він отримує.

Опціон американський (american option) — дає право реалізації в будь-який момент до закінчення строку дії опціону.

Опціон без грошей (out-of-the-money option) — опціон без самостійної цінності.

Опціон європейський (european option) — дає право реалізації товару тільки в момент закінчення строку дії опціону.

Опціон на купівлю (call option, call) — опціон, який дає право, але не зобов'язує купити ф'ючерсний контракт, товар або іншу цінність за даною ціною. Використовується при грі на підвищення.

Опціон на продаж (put option, put) — опціон, який дає право, але не зобов'язує продати ф'ючерсний контракт або іншу цінність (крім товару) за даною ціною. Використовується при грі на зниження.

Опціон подвійний, стелаж (double option, put and call option) — право покупця купити або продати контракт чи іншу цінність (але не купити та продати одночасно) за базисною ціною. Використовується тільки на європейських біржах при надзвичайно нестійкій ринковій кон'юктурі, коли важко передбачити напрям руху цін.

Опціон покритий (covered option) — опціон, паралельно з яким була укладена протилежна за напрямом угода з ф'ючерсними контрактами.

Опціон при грошах (in-the-money option) — опціон із самостійною цінністю.

Опціон при своїх (at-the-money option) — опціон, базисна ціна якого дорівнює поточній ф'ючерсній ціні.

Останній покупець (last buyer) — покупець на біржі, який, отримавши від продавця повідомлення про поставку, не ліквідує свою позицію в установлений час, "зупиняє" повідомлення (shop to notice), тобто висловлює свою готовність прийняти поставку.

Перенесення (switch) — перенесення строку поставки з одного місяця на інший. Досягається шляхом ліквідації існуючого контракту з одночасним придбанням нового — з бажаним строком поставки.

Побудова піраміди (pyramidding) — збільшення спекулянтами кількості біржових контрактів шляхом використання частини прибутку по існуючих контрактах для виплати депозиту за додатковими контрактами.

Повідомлення про поставку, нотіс (notice of delivery, notice to tender, docket) — повідомлення, яке подає за встановленою формою продавець на ф'ючерській біржі про його намір поставити реальний товар по виконанню біржового контракту.

Відрізняють повідомлення, яке може бути знову пред'явлене на поставку відразу після відмови покупця прийняти поставку і продажу ним раніше купленого контракту (transferable notice), повідомлення, яке покупець зобов'язаний отримати і, якщо він не хоче приймати поставку, то повинен продати біржовий контракт та пред'явити по ньому отримане повідомлення (nontransferable notice).

Позика (borrowing) — продаж раніше купленого контракту та одночасна купівля контракту по більш далекій позиції (термін ЛБМ).

Позиція (position) — відкрита позиція (open position, open contracts) — ще не реалізоване зобов'язання продавця чи покупця на біржі. Звідси довга (long) або коротка (short) позиція означає нереалізовану суму зобов'язань (контрактів), відповідно, на купівлю та продаж.

Покриття (cover): 1) страхування проти цінних ризиків; 2) зворотна покупка, відкуп контракту, який перед цим був проданий; 3) внесок грошей або цінних паперів, як гарантованого завдатку (депозиту) проти можливих збитків по ф'ючерській угоді.

Пол (floor) — місце, де дозволено укласти угоди на біржі.

Поставка (delivery, tender, retender) — припинення зобов'язань по ф'ючерському контракту шляхом

пропозиції реального товару. Поставка може бути первинною (tender) та повторною (retender). В останньому випадку передбачається, що одну і ту ж партію знову поставлять за біржовим контрактом протягом одного місяця поставки. Англійською — термін delivery охоплює усі види поставки.

Премія (premium): 1) величина, на яку одна ціна вища за іншу. Звідси, "з премією" означає "за більш високою ціною" (at a premium = at a higher price); 2) Величина, тобто сума, яка виплачується покупцем опціону продавцю (передплатнику).

Прибуток на папері (paper profit) — прибуток, який був би отриманий у разі ліквідації, на певну дату або за певною ціною, відкритих контрактів.

Припинення зобов'язань по ф'ючерському контракту (closing out) — ліквідація відкритої позиції шляхом офсетної операції — ліквідації або відкupu біржового контракту.

Пропозиція (offer) — пропозиція продавця продати товар за визначеною ціною.

Пункт (point) — мінімальне коливання ціни на біржі. Ця одиниця використовується для підрахунку премій та знижок вгору-вниз відносно базису (on and off the basis), а іноді — для підрахунку повної ціни.

Реалізація (realizing): 1) розрив спекулятивної угоди; 2) ліквідація контракту з метою отримання прибутку за нього.

Ринок реального товару (cash market, spot market, physical market, actual market) — ринок, на якому ведеться торгівля реальним товаром, де укладаються як угоди з негайною поставкою (spot), так і з поставкою на строк, у майбутньому. Форми організації ринку реального товару включають аукціони, довгострокові контракти, телефонно-телексний ринок, одноразові операції, тендери, біржі реального товару та ін.

Ринок спот (spot market, cash market) — ринок, на якому ведеться торгівля з негайною поставкою.

Розрив (break, gap): 1) break — несподівано різке зниження ціни товару; 2) gap — таке різке зниження ціни товару, при якому мінімальна ціна попереднього дня (періоду) вища за максимальну ціну поточного або таке

різке підвищення ціни товару, при якому максимальна ціна попереднього дня (періоду) була нижча мінімальної ціни поточного.

Розрахункова палата (clearing house, settlement house) — установи при біржах або незалежні корпорації, які виконують розрахункові функції по біржових угодах; реєструють контракти, виступають гарантом їх виконання, встановлюють розмір депозиту, правила розрахунків, у тому числі при поставці товару за біржовими контрактами.

Самостійна цінність (intrinsic value) — вартість опціону, яка була б при негайній його реалізації.

Так, опціон на купівлю має самостійну цінність, якщо ф'ючерсна ціна вища ціни опціону, що дозволяє утримувачу опціону купити ф'ючерсний контракт нижче поточної ціни. Величина самостійної цінності дорівнює різниці між ф'ючерсною ціною та базисною ціною опціону.

Сетлмент (settlement): 1) розрахунки по біржових операціях; 2) частота, з якою підраховуються розрахункові ціни та стягується маржа, тобто щоденний чи щонедільний ліквідаційний період.

Скальпер (scalper, floor speculator) — повний член біржі, який спекулює на коливаннях ціни, що відбуваються протягом дуже короткого проміжку часу, часто — декількох хвилин.

Сквіз (squeeze) — відносно невеликий корнер, який є при поставках в один конкретний місяць або на один конкретний сорт (часто в результаті затримки прибуття товару).

Складський варрант, складське свідоцтво (warehouse receipt, warehouse warrant, warrant) — документ, який засвідчує, що визначена кількість товару була отримана складом біржі (часто — будь-яким складом). Ця розписка стає документом, який може бути предметом угоди і використовується для передачі права власності на товар продавцем покупцю.

Спекуляція (speculation): 1) операції на біржі, які проводяться з єдиною метою — одержання прибутку з коливання цін; 2) дія, протилежна хеджуванню. Хеджування передбачає збалансування між ринком реального товару та біржею, а будь-яке порушення балансу між двома ринками є спекулятивним. Таким

чином, можливе використання терміну "спекуляція" у значенні утримання від хеджування.

Спред (spread): 1) одночасна купівля та продаж ф'ючерсних контрактів на один і той же товар з різними строками поставки або на два різні, але взаємопов'язані товари; 2) одночасна купівля та продаж ф'ючерсних контрактів з не взаємопов'язаними товарами з метою зниження сплачуваних податків — податковий спред; 3) одночасна купівля та продаж опціонів одного типу, але за різними базисними цінами або з різним періодом до моменту закінчення опціону, або за різними базисними цінами і з різним періодом; 4) розмах коливання цін.

Технічна зміна цін (підвищення або зниження) (technical rally, decline) — рух цін під впливом умов, що розвиваються всередині самої біржі та не залежать від факторів зовнішнього попиту та пропозиції на реальний товар. Ці умови включають зміни в кількості відкритих контрактів, обсязі операцій, ступенях попереднього руху цін та наближенні першого дня поставки.

Тимчасова цінність (time value) — величина, на яку премія опціону перевищує самостійну цінність. Залежить від динамічності цін та часу, який залишається до припинення права на опціон.

Товарний фонд (commodity fund, commodity pool, commodity pool operator) — об'єднання капіталів інвесторів, як правило дрібних, за принципом взаємних фондів. Кошти акумулюються як внески або шляхом продажу паїв (акцій) для вкладання у біржові операції, запаси товарів, угоди на фондових та валютних біржах. Рішення про інвестиції приймаються операторами товарних фондів.

Торговий дім (trade house) — брокерська фірма, яка в основному проводить операції з реальним товаром за власний рахунок або від імені виробників, споживачів чи інших груп, що торгують даним товаром. Торгові дома, як правило, самі проводять операції на біржі.

Угода А/А, товар проти ф'ючерсів (sales against actuals, A/A expil transaction, exchange of spot, cash commodity for futures, exchange for physicals) — угода, при якій ф'ючерсний контракт передається покупцем продавцю одночасно з переходом титулу власності на реальний товар. При цьому ціна ф'ючерсного контракту приймається за базу, а кінцева ціна контракту

формується зі знижкою чи надбавкою до бази. Як правило, застосовується, коли обидві сторони по угоді мають протилежні хеджі по одному й тому ж місяцю поставки.

Утримувач опціону (holder, buyer of an option) — особа, яка набуває права, у випадку опціону, на купівлю — купити, а при опціоні на продаж — продати цінність, що лежить в основі опціону.

Фінансове забезпечення (equity) — сума грошей на рахунку з урахуванням прибутку чи збитку по відкритих контрактах та комісії по цих контрактах, за умови, що вони були ліквідовані. Звіт про фінансове забезпечення розсилається деякими брокерськими фірмами своїм клієнтам щомісяця.

Ф'ючерс (futures): 1) контракти на поставку обумовленої кількості товару визначеного сорту (марки) або сортів (марок) за погодженою ціною протягом зазначеного періоду. В усіх, за винятком незначного відсотка, випадках зобов'язання по ф'ючерсних контрактах виконуються шляхом виплати або отримання різниці в ціні, а не шляхом поставки реального товару; 2) ф'ючерсний контракт ухваленої позиції (наприклад, травневий ф'ючерс — May futures).

Ф'ючерсний ринок (futures market, terminal market (в Англії), contract market, paper market): 1) ринок визначеного товару або виду цінностей, де здійснюється торгівля ф'ючерсними контрактами. Як правило, на кожній біржі є декілька ф'ючерсних ринків; 2) Термін, який вживається для визначення ф'ючерсної торгівлі на противагу ринку реального товару.

Хедж (hedge): 1) страхування від цінових ризиків; 2) ф'ючерсний контракт, який служить для страхування від цінових ризиків.

Хеджер (hedger) — фірма, яка здійснює хеджування.

Хеджування (hedging) — доповнення звичайної комерційної діяльності промислових та торгових фірм операціями на ф'ючерсній біржі, пов'язаними з потребами виробництва і торгівлі.

Хеджування купівлею (buying hedge) — хеджова операція на ф'ючерсній біржі, суть якої полягає в купівлі ф'ючерсного контракту. Той, хто здійснює хеджування купівлею, продає на ринку реального товару і купує на біржі.

Хеджування продажем (selling hedge) — операція на біржі, суть якої полягає у продажу ф'ючерсного контракту. Той, хто здійснює хеджування продажем, купує на ринку реального товару або зберігає запаси та продає на біржі.

Ціна здійснення опціону (exercise price, striking price, basis price) — ціна, за якою укладається опціонна угода.

Ціна розрахункова (settlement price) — єдина ціна кожної ф'ючерсної позиції на даний день. Використовується для підрахунку депозитів і маржі та для визначення цін, за якими ліквідуються ф'ючерсні контракти у випадку поставки реального товару.

Чиста купівельна спроможність (net power) — вільний залишок коштів, зменшений на величину можливих втрат при русі цін у несприятливому напрямку.

Член розрахункової палати (dearing member) — повний член біржі, який також є членом розрахункової палати. Через нього здійснюються усі взаємини тих, хто проводить операції на біржі з розрахунковою палатою, та забезпечується фінансова стабільність розрахункової палати.

Яма (pit) — ділянка приміщення біржі, підлога якої знаходиться на більш низькому рівні, ніж у всьому залі. Це те місце, де дозволено укладати біржові угоди членам біржі.

ТЕРМІНИ ПРИ КОТИРУВАННІ ЦІН

Котирування (quotation) — визначення діючих на біржі цін на товари, курсів цінних паперів і валюти. Визначаються такі ціни спеціальною (котирувальною) комісією, як правило, станом на початок та закінчення біржового дня, реєструються і публікуються. Біржові котирування враховують ціни угод, які відбулися, є одним із показників поточної біржової кон'юнктури, відображають співвідношення попиту і пропозиції по конкретних товарах.

Котирування офіційне (official quotation) — єдина ціна, яка встановлена для кожної позиції (місяця поставки) за день. Це котирування використовується для проведення розрахунків з розрахунковою палатою та у повідомленні про ринкові ціни для позабіржової торгівлі.

Пропозиція, ціна покупця (bid, buyers price) — ціна, що вказана учасником біржових торгів у заявці і яку він може заплатити за даний товар.

Пропозиція, ціна продавців (offered, sellers price) — ціна, що вказана учасником біржових торгів у заявці і за якою власник товару готовий його продати.

Сплачена вартість (paid value) — угода була укладена і ціна залишається, як основа для можливих подальших угод, але покупці та продавці тимчасово припиняють призначати ціну. Фактичні (factual) угоди встановлюють реальну вартість товару, після цього сплачена ціна може котируватися з поміткою "продавці" або "покупці". У цьому випадку сплачена вартість (paid value) означає, що угода була укладена за середньою ціною покупців або продавців.

Сплачена ціна (traded price, paid price) — ціна, за якою була укладена угода.

Сплачено покупцем (paid buyers) — угода була укладена і є ще покупці за цією ціною.

Сплачено продавцем (paid sellers) — угода була укладена і є ще продавці за цією ціною.

Ціна біржової угоди (strike price) — є останньою з тих, які названі покупцем (продавцем) під час біржових торгів на конкретну позицію товару, що зафіксована маклером.

Ціна не котирується (unquoted) — повна відсутність зацікавленості на біржі, жоден учасник біржової торгівлі не готовий визначити ціну.

ТЕРМІНИ РУХУ ЦІН ТА СТАНУ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ НА БІРЖІ

В'ялий: 1) dull — невелика кількість угод при тенденції цін до деякого зниження; 2) flat — відсутність угод та зниження цін.

Дуже стійкий (very steady) — невеликі зміни при дуже незначній тенденції цін до підвищення.

Ледь сталий (barely steady) — ціни практично незмінні, але існує тенденція до зниження в результаті відсутності попиту.

Малоактивний (inactive) — незмінні ціни при відсутності угод.

Міцний (firm) — ціни встановилися на високому рівні і показують тенденцію до підвищення.

Невпевнений (uncertain) — відсутність визначеної тенденції за браком реальних пропозицій купити чи продати або відсутність можливості установити реальний рівень цін.

Нерівномірний (irregular) — котирування деяких строків поставки вище, а деяких — нижче.

Сильний ринок (strong) — ціна значно вища і піднімається.

Слабкий (weak) — ціни значно нижчі і продовжують знижуватися.

Спокійний: 1) quiet — укладається невелика кількість угод з пропозицією, що ціни схильні дещо знизитися у зв'язку з відсутністю попиту; 2) quietly — невелика активність, але ціни практично незмінні.

Стійко спокійний (steady quiet, steady but quiet) — усі ціни підтримуються на високому рівні, однак дуже невелика активність.

2.4.5.3. Довідковий матеріал

ПЕРЕЛІК БІРЖ УКРАЇНИ – ЧЛЕНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АСОЦІАЦІЇ БІРЖ УКРАЇНИ (НАБУ)

1. Агропромислова біржа "Донбас"

Адреса: 340055, м. Донецьк, пр-т Театральний, 21.

Телефон: (0622) 358-192. Факс: 350-099.

2. Вінницька товарна універсальна біржа

Адреса: 287100, м. Вінниця, вул. Соборна, 67.

Телефон: (0432) 327-090. Факс: 323-808.

3. Волинська спеціалізована аграрна біржа

Адреса: 263021, м. Луцьк, пр-т Перемоги, 14.

Телефон: (03322) 47-131. Факс: 30-155.

4. Дніпровська аграрна біржа

Адреса: 322125, Дніпропетровська обл., с. Дослідне.

Телефон: (0562) 771-691. Факс: 771-693.

5. Донецька товарна біржа

Адреса: 340000, м. Донецьк, вул. Артема, 61.

Телефон: (0622) 938-094. Факс: 359-291.

6. Запорізька товарна біржа "Гілея"

Адреса: 330037, м. Запоріжжя, вул. 40 років

Радянської України, 41.

Телефон: (0612) 345-321. Факс: 333-134.

7. Західноукраїнська регіональна**агропромислова біржа**

Адреса: 290058, м. Львів, вул. 700-річчя Львова, 63, к. 208.

Телефон: (0322) 526-829. Факс: 525-123.

8. Івано-Франківська аграрна біржа

Адреса: 284000, м. Івано-Франківськ,

вул. Василянок, 62-а.

Телефон: (03422) 46-137. Факс: 45-317.

9. Київська агропромислова біржа**"Київагропромбіржа"**

Адреса: 253004, м. Київ, вул. В. Васильківська, 13, кімн. 410.

Телефон: (044) 225-3196. Факс: 220-0309.

10. Маріупольська універсальна товарна біржа

Адреса: 341039, Донецька обл., м. Маріуполь,

пр-т Металургів, 97.

Телефон: (0629) 342-161. Факс: 346-038.

11. Одеська аграрна біржа

Адреса: 270036, м. Одеса, Овідіопольська дорога, 3.

Телефон: (0487) 654-66. Факс: 655-037.

12. Одеська товарна біржа

Адреса: 270114, м. Одеса, вул. Люстдорфська дорога,

140-а. Телефон: (0482) 450-636. Факс: 477-284.

13. Подільська спеціалізована аграрна біржа

Адреса: 280001, м. Хмельницький, вул. Свободи, 70.

Телефон: (0382) 269-391. Факс: 720-593.

14. Полтавська регіональна агропромислова біржа

Адреса: 314014, м. Полтава, вул. Жовтнева, 66, офіс 406.

Телефон: (05322) 22-479. Факс: 27-768.

15. Придніпровська товарна біржа

Адреса: 320094, м. Дніпропетровськ, вул. Набережна

Перемоги, 32.

Телефон: (0562) 463-159. Факс: 464-553.

16. Рівненська товарна біржа

Адреса: м. Рівне, вул. Драгоманова, 27.

Телефон: (0362) 620-588. Факс: 620-524.

17. Українська аграрна біржа

Адреса: 252023, м. Київ, вул. Саксаганського, 1, кімн. 222.

Телефон: (044) 220-54-87. Факс: 220-50-48.

18. Українська біржа "Десятинна"

Адреса: 252025, м. Київ, вул. Десятинна, 4-6.

Телефон: (044) 212-33-52. Факс: 228-83-01.

19. Українська універсальна товарна біржа

Адреса: 252650, м. Київ, пр-т Глушкова, 1.

Телефон: (044) 261-67-43. Факс: 261-63-32.

20. Харківська товарна біржа

Адреса: 310003, м. Харків, вул. Університетська, 5.

Телефон: (0572) 123-321. Факс: 128-559.

21. Черкаська товарна біржа

Адреса: 257436, м. Черкаси, вул. Смілянська, 131.

Телефон: (0472) 630-745. Факс: 630-745.

22. Чернігівська обласна агропромислова біржа "Сівера"

Адреса: 250038, м. Чернігів,

пр-т Жовтневої революції, 129.

Телефон: (04622) 336-81. Факс: 722-41.

23. Чорноморська товарна біржа АПК

Адреса: 327017, м. Миколаїв, вул. Московська, 54 а.

Телефон: (0512) 368-415. Факс: 500-200.

Національна асоціація бірж України (НАБУ)

Створена у квітні 1996 року з метою сприяння формуванню ринкових відносин, розвитку біржової торгівлі сільськогосподарською, промисловою продукцією та іншими біржовими товарами, реалізації прав та інтересів її учасників. Асоціація є безприбутковою представницькою організацією, що об'єднує учасників на засадах добровільності і делегування їй учасниками окремих завдань та функцій.

Завдання асоціації

- сприяння формуванню ринкових відносин, подальшому розвитку біржової торгівлі, з метою запровадження нових та вдосконалення діючих технологій, систем науково-технічного обслуговування;
- розробка навчальних програм для працівників бірж і брокерів, організація і проведення їх навчання та видача сертифікатів брокерам, організація стажування;
- представництво та реалізація прав і законних інтересів учасників Асоціації в органах державної влади та управління, судах, у т.ч. іноземних, міжнародних та інших організаціях;
- підготовка пропозицій щодо уніфікації нормативних документів, які регламентують біржову діяльність;
- розробка типових правил торгівлі на товарних біржах та змін і доповнень до них, фінансових механізмів, які забезпечують виконання угод, укладених на біржах-учасниках Асоціації;
- організація та сприяння розвитку інформаційних систем;
- розробка та подання проектів законодавчих актів та нормативних документів, які регулюють біржову діяльність;
- надання допомоги у вирішенні спірних питань (суперечок), що виникають між учасниками Асоціації;
- визначення критеріїв та вимог сертифікації учасників Асоціації з метою офіційного визнання їх як таких, що відповідають вимогам організаційно-правових норм діяльності, гарантують виконання біржових контрактів, мають достатнє фахове та технічне забезпечення;
- організація рекламної та інформаційно-видавничої діяльності Асоціації.

Предмет діяльності асоціації

- проведення інформаційної, рекламної, наукової та іншої діяльності, пов'язаної з виконанням поставлених перед Асоціацією завдань;
- проведення наукових досліджень, які стосуються розвитку біржового ринку;
- розробка та надання учасникам Асоціації програмних, методичних та інших матеріалів;
- сприяння виробництву та розповсюдженню між учасниками Асоціації друкованих матеріалів фото-, кіно-, аудіо-, відеопродукції, пов'язаної з основною діяльністю її Учасників;
- організація та проведення в Україні та за її межами виставок, конференцій, семінарів;
- запровадження та використання нових інформаційних технологій;
- сприяння придбанню учасниками "ноу-хау", технологій та послуг, пов'язаних з біржовою діяльністю;

- представництво та реалізація законних прав та інтересів учасників Асоціації на їх прохання;
- організація інформаційно-аналітичних, консультативних та навчальних центрів;
- інші функції за рішенням її вищого органу управління, якщо вони не суперечать чинному законодавству.

Склад Національної асоціації бірж України

Президент — **Богдан Володимирович Губський**, народний депутат України, заступник Голови Комітету Верховної Ради з питань фінансів та банківської діяльності, заступник Голови Державної комісії з питань організації біржового сільськогосподарського ринку, Голова біржового комітету Української аграрної біржі, Голова Ради директорів Українського промислово-фінансового концерну "Славутич", доктор економічних наук.

Віце-президенти:

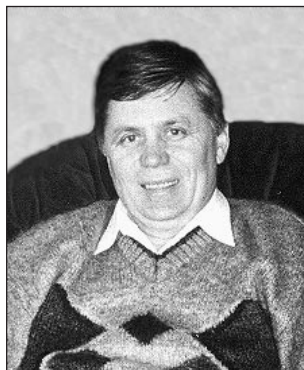
- **Євген Зіновійович Черняк** — голова біржового комітету Харківської товарної біржі, віце-президент "Українського банку торгового співробітництва";
- **Ярослав Йосипович Панюра** — президент Західноукраїнської регіональної агропромислової біржі;
- **Олександр Іванович Склярів** — директор Української аграрної біржі;
- **Вадим Федорович Камеко** — генеральний директор Придніпровської товарної біржі;
- **Галина Олексіївна Шевченко** — виконавчий директор.

Перелік послуг, що надаються біржами-членами НАБУ:

- торгівля сільськогосподарською, промисловою продукцією та нерухомістю;
- організація товарообмінних операцій;
- проведення аукціонів з продажу ВРХ, іншої сільськогосподарської продукції;
- проведення аукціонів з продажу об'єктів приватизації і земельних ділянок;
- юридичні послуги та консультації щодо експортно-імпорتنних операцій, правил торгівлі, членства на біржі тощо;
- інформація про ціни на світовому та українському біржовому і позабіржовому ринках та про рівень цін на продукцію, що виробляється у районах розташування бірж;
- інші інформаційно-консультативні та маркетингові послуги: підключення до світових комп'ютерних мереж Relcom, Internet, електронна пошта, телеконференції, файлові сервери, оперативна інформація про фінанси, економіку, законодавство, політику, науку та техніку на базі інформаційних ресурсів глобальних комп'ютерних мереж, даних інформаційних агентств та аналітичних центрів;
- рекламно-видавничу діяльність.

Адреса:

Україна, 01033, м. Київ, вул. Велика Васильківська, 13, 5-й поверх, кімн. 507, 509.
Телефон/факс: (+380 44) 225-02-63, 225-71-28.

**Вадим Александров, к.т.н., доцент,
президент ТОВ "Національна продовольча компанія"**

Створення регіональних фінансових корпорацій

Корпорація багата, коли багаті її співзасновники, учасники й акціонери

Мета утворення корпорації

1. Освоєння і захист ринку фінансових послуг у Регіоні, в Україні і за кордоном через фінансову корпорацію як інтегроване об'єднання фінансових інститутів, на єдиному капіталі, загальній комп'ютерній мережі й унікальній теорії.

2. Накопичення, захист і пріоритетне використання регіонального прибутку від надання фінансово-економічних послуг (відповідно до законодавства України — понад 500 видів) споживачам у Регіоні через фінансову корпорацію "Регіон" і розподіл його серед фундаторів корпорації на акціонерних засадах.

3. Запобігання вивозу капіталу з Регіону і створення умов для його притоку.

4. Надання фінансових послуг високої якості кожному споживачу в будь-якому місці Регіону в найкоротший термін, зокрема законне якісне касове обслуговування.

5. Успішне завершення приватизації в Регіоні.

6. Розробка фінансово-кредитної політики в Регіоні для підтримки життєво важливих виробництв, системи комунальних і фінансових послуг.

7. Освоєння кредитних ліній держави під гарантії Уряду, їх максимальне притягнення в Регіон і доцільне використання через корпорацію.

8. Розробка інвестиційної політики Регіону, коли корпорація стає одним з основних інвесторів і фінансово-гарантійною установою для притягнення коштів.

9. Створення вторинного ринку цінних паперів, його гарантійне управління, обертання і накопичення прибутку в Регіоні через корпорацію.

10. Надання максимальної допомоги підприємствам і установам Регіону в переході до ринкових відносин шляхом:

— створення вексельного майданчика в рамках корпорації для міст Регіону з метою подолання проблеми взаєморозрахунків підприємств і установ з бюджетом, особливо по енергоносіях;

— інвентаризації боргів по платежах і розробки довгострокової, поетапної програми їх реструктуризації;

— проведення повномасштабного аудиту фінансово-економічного стану підприємств;

— розробки інвестиційних проектів для притягнення дешевих коштів для Регіону під гарантію корпорації.

11. Планомірна підготовка, перепідготовка і стажування кадрів для усіх фінансових інститутів корпорації у вищих навчальних закладах Регіону, України й розвинутих країн.

Фундатори корпорації

Підприємства, організації і установи обласного міста, а також українські і/або зарубіжні юридичні і фізичні особи, які купили акції по підписці або у вільному продажі на вторинному ринку. Основним підприємством корпорації є банк "Регіон". Він створюється першим або вибирається з уже працюючих в обласному або районному місті Регіону і стає фундатором з контрольним пакетом практично всіх інших компаній корпорації. Банк, таким чином, стає холдинговою компанією, що дозволить ефективно управляти всією корпорацією. Крім того, фундаторами банку й інших фінансових компаній повинні стати фізичні особи з унікальним інтересом, які зроблять максимальний внесок для створення корпорації.

Сфера діяльності

Корпорація в конкурентній боротьбі з численними однотипними установами Регіону протиставляє їм політику розумного протекціонізму, єдиний капітал, загальну комп'ютерну мережу, низьку собівартість, високу якість і повноту фінансових послуг. Завдяки цьому Корпорація зможе обслуговувати:

- міський бюджет;
- комунальні послуги;
- будівництво і реконструкцію;
- регіональні підприємства і установи;
- валютні потоки;
- ринок цінних паперів;
- корпоративні відношення;
- вексельні потоки і розрахунки;
- інвестиційні проекти і можливості;
- енергетичні і пально-мастильні ринки.

Корпорація спроможна гнучко реагувати на зміни в економіці Регіону і спрямовувати свій капітал на захист, підтримку і рішення його першочергових проблем.

ТОВ "Національна продовольча компанія" має досвід створення, впровадження й експлуатації описаної корпорації й окремих фінансових інститутів (під ключ).

З усіх питань звертатися за адресою:

01015, Київ, вул. Лейпцизька, 6. ТОВ "НПК"

Телефон/факс: (044) 254-2490, 254-2557.

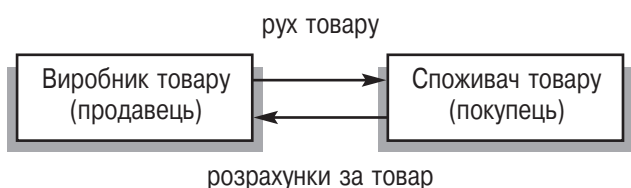

2.5. Удосконалення торгівлі зерновими та хлібопродуктами

Перспективи ринку зерна вимагають наявності на ньому як вільних товаровиробників і вільних посередників, так і відповідних функціональних структур, що обслуговують сферу виробництва і обігу. Центральною ланкою їх є підприємницький інститут, діяльність якого потребує урізноманітнення. Сьогодні між товаровиробником і споживачем найчастіше виступає не один, а декілька посередників. Діє значна кількість торговців, які здійснюють операції з товаром і без нього. З різним рівнем умовності їх можна класифікувати за різними оцінками, але основним критерієм у виборі такого посередника є його механізм гарантій.

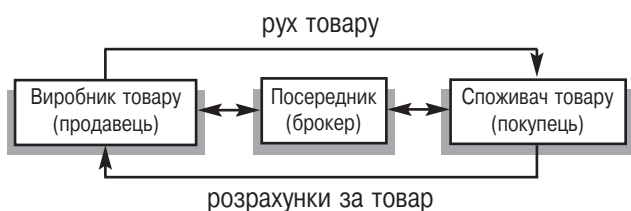
З урахуванням зарубіжного досвіду посередницької діяльності та формування вітчизняного ринку зерна, розвиток оптово-біржової торгівлі та її удосконалення може здійснюватися за такими напрямками:

1. Вдосконалення і подальший розвиток прямих господарських зв'язків без участі посередників. Договірні відносини між товаровиробником (продавцем) і споживачем (покупцем) ґрунтуються на взаємонаправленому русі товару і розрахунку за нього у зручній для обох контрагентів формі.

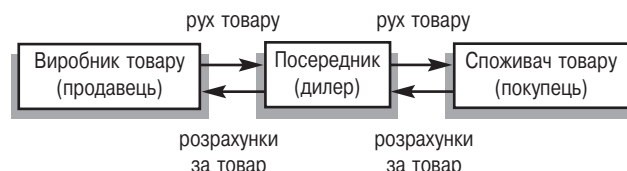
2. Посередницькі зв'язки, які проявляються у таких формах:

— **брокерська форма**, яка передбачає посередницькі відносини між товаровиробником і споживачем, між виробником і дилером, між дилером і споживачем. Брокер за дорученням свого клієнта і на його кошти продає або купує товар за тією ціною, яку визначив клієнт. За надану послугу брокер (брокерська контора) одержує від свого клієнта комісійні у винагороду;

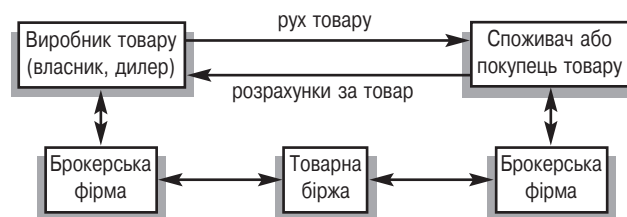

— **дилерська форма**, за якої посередницькі відносини між товаровиробниками і споживачами ґрунтуються на торговельному посередництві від свого імені, за свій рахунок та на свій ризик. Це найбільш висока і ризикована форма порівняно з іншими формами організацій посе-

редництва. Прибуток дилер одержує за рахунок різниці в ціні купівлі та продажу, а також зміни цін. Характерним для дилерських фірм на ринку зерна є те, що вони створюють свою складську, транспортну, виробничу інфраструктуру, тобто реально і безпосередньо беруть участь в процесі руху товару. Власне це і дає змогу дилерам бути більш конкурентоспроможними на ринку зерна;

— **біржова форма**, яка передбачає створення умов для кваліфікованого посередництва між продавцями і покупцями у процесі укладання угоди сторін про взаємну передачу прав і обов'язків щодо біржового товару, допущеного до обігу на біржі.

Крім цих основних форм посередницьких зв'язків, на ринку зерна необхідно розвивати також інші, які були б не менш ефективними.

Вже функціонує мережа **міжрегіональних та районних агроторгових домів**, основними напрямками діяльності яких є: торговельно-посередницька та організаційно-виробнича і, меншою мірою, інформаційно-координаційна та аналітично-консультативна робота.

Основною формою діяльності міжрегіонального та районного агроторгового дому є укладання та виконання агентських угод. **Агент** — це агроторговий дім, який здійснює певні операції за дорученням контрагентів за їх рахунок і від їх імені, забезпечує підготовку операцій, але без права підпису. Агенти не беруть на себе фінансового та іншого ризику, зв'язаного з операціями, а їх прибуток формується з комісійних, виплачених клієнтами за надані посередницькі послуги.

Діючи в Україні агроторгові дома практично всі займаються торгівлею зерном і сприяють координації діяльності товаровиробників свого регіону у формуванні крупних партій (лотів) зернових, що виставляються на товарних біржах. В перспективі доцільно розширювати практику діяльності агроторгових домів як брокерських контор товарних бірж.

Будуть функціонувати надалі юридичні особи, які продовжуватимуть виконувати контрактні функції на етапі формування ринкових відносин в Україні. Це заготівельні організації колишньої державної системи, які здійснювали оптову закупку, розподіл, перепродаж і переробку зерна як за дорученням держави, так і за власними планами. Певну частку посередницьких функцій щодо закупки, переробки зерна виконують підприємства газо-паливно-енергетичної сфери, нафтобази, агрохімічні підприємства, різні постачальницькі структури тощо. Пов'язано це з низьким рівнем платоспроможності і високим рівнем бартеризації торгівлі. Оформляється така діяльність, як правило, форвардними чи іншими контрактами, тому їх правомірно називають "контрактними структурами". На оптовому ринку їх роль не суттєва, однак в умовах кризи суцільних неплатежів така діяльність може наростати.

Незначну питому вагу в інфраструктурі оптового ринку зерна займають контрактні компанії. Це самостійні, добровільні комерційні товариства продавців, покупців і посередників, які об'єднуються за пайовими принципами для здійснення оптових операцій купівлі-продажу. Контрактні компанії від свого імені не укладають угод, оскільки не є власниками реальної продукції. Вони виступають третьою стороною в угодах і сприяють взаємодії товаровиробників і споживачів. Одна із переваг діяльності та привабливості таких компаній — це система авансування товаровиробника. До переваг біржової торгівлі в ринкових умовах відноситься реальна можливість знижувати чи загалом упереджувати фінансові (цінові) та постачальницькі ризики. Цінові ризики є однаковими як для продавця, так і для покупця, вони краще упереджуються через ефективно діючий механізм ф'ючерсних угод і опціонів.

В сучасних умовах формування ринкового середовища на товарних ринках, рівно як і на ринку зерна, відсутній будь-який механізм пониження фінансового (цінового) чи постачальницького ризику для всіх його контрактів. За високого рівня нестабільності економічного розвитку фінансові (цінові) втрати від зміни у цінах завжди має продавець, а тим самим і товаровиробник. Сьогодні на ринку зерна лише товарна біржа виступає єдиною із структур, які передбачають хоча б незначні заходи щодо страхування ризиків ґрунтується упередження ризиків при укладанні спотових і форвардних контрактів на передбаченій. Правилами біржової торгівлі системі гарантування їх виконання. Однак існуючі заходи товарної біржі, пов'язані із гарантуванням виконання біржових контрактів, тільки частково можуть понизити ризики агентів ринку.

Були спроби вирішити проблему пониження цінових ризиків на товарних біржах України через формування гарантійних фондів під виконання контрактів шляхом залучення коштів страхових компаній. Такий проект від початку був неприйнятним, оскільки сума страхових зборів в розмірі 10 % вартості укладеної угоди для товаровиробника була непосильною.

При укладанні форвардних контрактів на зерно існує і ризик непоставки товару в зумовлені строки. Поставки можуть бути менших обсягів, інших якісних параметрів або взагалі не здійснюватись, оскільки товар може бути не вироблений. Упередження таких ризиків покупця передбачене системою заходів згідно з Типовими правилами біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією та Правилами біржової торгівлі, які визначаються кожною окремою товарною біржею. До упереджувальних заходів відносяться гарантійні внески сторін, передоплата через біржу, сплата штрафів.

Для зниження ризиків контрагентів на біржах пропонується застосування системи так званих "особливих умов", що характерне для періоду формування ринкових відносин та нестабільності економічного розвитку, відсутності договірної дисципліни як поставок, так і розрахунків. Виходячи із цього, форвардні угоди можуть укладатися при двох умовах:

1) Угода із заставою. Передбачає сплату одним контрагентом іншому зумовленої суми грошової застави на момент укладання біржового контракту як гарантії виконання своїх зобов'язань. Рівень застави коливається в межах від 1 до 100 % вартості контракту.

2) Угода з премією. Дає можливість будь-кому з контрагентів на основі попередньо зумовленого і виплаченого рівня премії володіти правом висунути контрагентові вимогу щодо виконання зобов'язання, аж до повної відмови від нього.

В практику біржової торгівлі запроваджується механізм пониження ризиків товаровиробників шляхом укладання так званих угод з умовою або компенсаційних угод. Це угода на поставку реального товару, при якій продаж одного виду товару супроводжується одночасною покупкою іншого реального товару. Укладаються такі угоди в процесі публічного торгу за біржовими цінами.

В структурі маркетингових каналів збуту зернових обсяги біржової торгівлі мають бути тільки в тих межах, які:

— є достатніми для формування ринкової (рівноважної) ціни на основі співвідношення попиту і пропозиції. Такі ціни біржової торгівлі виступають індикаторами для всіх видів продаж зернових;

— забезпечують страхування від можливих коливань цін, тобто понижують або упереджують цінові ризики

для товаровиробників, які вирощують зернові, та всіх інших операторів ринку;

— забезпечують крупнооптову внутрішню і зовнішню торгівлю зерновими культурами.

Для цього, за попередніми розрахунками, обсяги торгівлі зерновими на біржовому ринку України повинні становити близько 6—8 млн. т на рік.

Типове положення про міжрегіональний та районний агроторговий дім

Затверджено наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України та Української академії аграрних наук від 18.03.96. № 85/17 (ВИТЯГ)

1. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає правовий статус, порядок організації, компетенцію, головні завдання та функції міжрегіонального, районного агроторгового дому.

1.2. Положення розроблене у відповідності із законами України "Про підприємства в Україні", "Про господарські товариства", "Про зовнішньоекономічну діяльність".

1.3. Агроторговий дім керується у своїй діяльності Конституцією України, Конституційним Договором між Верховною Радою України і Президентом України, законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а також цим Положенням.

2. Мета та завдання

2.1. Метою створення агроторгових домів є прискорення і поглиблення аграрної реформи в Україні шляхом формування ринкового середовища, розвитку товарно-грошових відносин, більш вигідної реалізації виробленої продукції та поліпшення матеріально-технічного постачання агропромислових товаровиробників.

2.2. Основними завданнями міжрегіонального та районного агроторгового дому є:

— організація аграрних ринків у зоні дії агроторгових домів та забезпечення їх взаємодії з міжрегіональними ринками сільськогосподарської продукції;

— координація дій товаровиробників регіону (району) по накопиченню та реалізації сільськогосподарської продукції через систему аграрних бірж України, формування лотів сільськогосподарської продукції і переробки, що виставляються на торги;

— сприяння товаровиробникам в одержанні максимальних прибутків від реалізації сільськогосподарської продукції, сировини та продукції їх переробки;

— вивчення та аналіз ринкової ситуації з широкого переліку товарних груп, які можуть бути продані або куплені сільськогосподарськими, переробними, агросервісними, торговельними та іншими підприємствами на внутрішньому та зовнішньому ринках;

— узгодження цін та інших умов, забезпечення організації заготівлі, зберігання та відвантаження продукції покупцям;

— забезпечення розрахунків з постачальниками агроторгового дому з урахуванням інтересів товаровиробників і споживачів сільськогосподарської продукції та постачальників матеріальних ресурсів для села;

— організація та контроль за місцевими товарообмінними операціями на компенсаційній основі з дотриманням паритету цін на продукцію сільського господарства і промисловості;

— надання підприємствам агентських послуг щодо реалізації або придбання товарів і послуг на внутрішньому та зовнішньому ринках;

— вивчення стану організації виробництва агропромислової продукції в зоні дії агроторгового дому, підготовка пропозицій щодо кооперації, інтеграції виробництва та реалізації;

— вивчення стану фінансово-кредитного обслуговування підприємства та розробка пропозицій щодо його поліпшення;

— зниження витрат на маркетинг, рекламу та збут продукції на підприємствах району.

3. Організаційно-економічні форми агроторгових домів

3.1. Агроторгові доми можуть функціонувати в формах, визначених в статті 1 Закону України "Про господарські товариства".

3.2. Для кожного агроторгового дому розробляється установчий договір і статут, які реєструються за правилами, встановленими Законом України "Про підприємництво". Акціонером може бути будь-яка юридична або фізична особа.

3.3. Засновниками акціонерного агроторгового дому можуть бути: сільськогосподарські товаровиробники, переробні підприємства, бази зберігання продукції, агротехсервісні підприємства, банківські та страхові установи, інші юридичні та фізичні особи.

3.4. Права засновників визначаються у статті 10 Закону України "Про господарські товариства".

3.5. Вищим органом управління агроторгового дому, створеного на акціонерних засадах, є загальні збори акціонерів або конференція. Вони затверджують статут, визначають можливі розміри комісійних зборів, відсотків

за посередницьку діяльність, порядок розподілу кінцевого прибутку.

3.6. Для оперативного керівництва загальні збори обирають правління агроторгового дому, голову та ревізійну комісію.

3.7. Правління формує виконавчу дирекцію, яка складається з такої кількості одиниць, що відповідає кількості напрямів діяльності та її обсягам.

3.8. Органом оперативного управління в агроторговому домі, що утворений на приватних засадах, є виконавча дирекція, яка наймається власником для оперативного керівництва.

3.9. Статутний фонд агроторгового дому створюється за рахунок засновників, тобто приватної особи, акціонерів, держави.

3.10. Вкладами засновників акціонерного агроторгового дому можуть бути будинки, споруди, обладнання, інші матеріальні цінності, а також права користування землею і природними ресурсами, цінні папери та інші майнові права.

3.11. Акціонерний агроторговий дім може збільшувати чи зменшувати статутний фонд. Зміна статутного фонду може відбуватися лише за рішенням загальних зборів або конференції акціонерів і набуває чинності після внесення змін до Статуту акціонерного товариства. Створення та використання інших фондів передбачається в статуті.

4. Функції

4.1. Торговельно-посередницька діяльність

4.1.1. Основною формою діяльності міжрегіонального та районного агроторгового дому є укладання та виконання агентських угод. Агент — це агроторговий дім в цілому та окрема фізична особа, яка перебуває в складі найманого персоналу агроторгового дому і реалізує або закуповує продукцію відповідно до замовлень того чи іншого підприємства і за його рахунок. Підприємство, що дає доручення агенту, називається принципалом. Агентська угода — це угода між принципалом та агентом, яка визначає характер та обсяг доручення, розмір агентської винагороди, терміни дії та умови припинення угоди. Крім того, в угоді може вказуватись територія, кількість товару, ціни, момент виникнення права агента на винагороду та терміни її виплати, обов'язки і права сторін. Агентська винагорода — оплата агроторговому дому та агенту за виконання угоди. Вона визначається у процентній частці від нетто-суми, що надходить у розпорядження принципала. Агенти, що діють в країні, іменуються агентами-резидентами, в інших країнах — імпортерами (експортерами) агентами.

Агенти можуть бути універсальними з правом виконання операцій лише в межах статутної діяльності принципала, спеціальними — для операцій спеціального характеру.

4.1.2. Щодо закордонних фірм-постачальників засобів виробництва та технологій (консигнантів) міжрегіональний та районний агроторговий дім може виконувати функції консигнатора, який реалізує імпортерну продукцію.

4.1.3. Міжрегіональні та районні агроторгові дома обслуговують насамперед позарайонні товарні потоки, тобто реалізацію продукції за межі району та регіону, її закупівлю на територію району та регіону. Щодо внутрішньорайонного обороту, то тут агроторговий дім виступає в ролі посередника, ініціюючи укладання контрактів.

4.1.4. Предметом торгово-посередницької діяльності міжрегіонального та районного агроторгового дому можуть бути ф'ючерсні контракти та цінні папери.

4.2. Організаційно-виробнича діяльність

Міжрегіональні районні агроторгові дома визначають доцільність та організаційно сприяють розвитку процесів вертикальної інтеграції на території району та регіону, домагаючись того, щоб за межі району чи регіону реалізувались не сировина, а кінцева продукція агропромислового комплексу, продовольчі та інші споживчі товари. При цьому перевага надається контрактній інтеграції без утворення спеціальних агропромислових формувань. Міжрегіональний районний агроторговий дім розробляє і пропонує сторонам вартісні параметри контрактів на пропорції розподілу кінцевих результатів, які можуть бути представлені як продукцією, так і грошовими надходженнями.

4.3. Інформаційно-координаційна діяльність

Полягає в акумулюванні, відповідній обробці та поширенні на платній основі знеособленої інформації серед асоційованих членів і разових клієнтів щодо поточної кон'юнктури локального і зовнішніх ринків через систему надання довідок. Крім того, агроторговий дім здійснює рекламно-видавничу діяльність в місцеву мережу радіомовлення і телебачення. Періодично (в установлені строки) надає інформацію органам статистики і місцевій виконавчій владі про ввезення та вивезення в регіон основних видів продукції і середні ціни на неї.

4.4. Аналітично-консультаційна діяльність

4.4.1. На базі інформації про обсяги виробництва продукції в обслуговуваному районі, регіоні попит на внутрішньому і зовнішньому ринках, середні ціни угод, платоспроможність покупців агроторговий дім на платній основі розробляє аналітичні матеріали з поточної кон'юнктури та пропозиції на перспективу для споживачів цих послуг.

4.4.2. Торгово-посередницька діяльність та взаємодія агроторгових домів з біржами України.

4.4.3. Міжрегіональні та районні агроторгові доми можуть бути членами аграрних бірж, на яких, відкриваючи брокерські контори, здійснюють біржову торгівлю від імені та за рахунок клієнта, чи безпосередньо від свого імені і за свій рахунок.

4.4.4. Торгові доми можуть також брати участь у біржовій торгівлі від свого імені при торгівлі реальними товарами виключно за свій рахунок або на договірній основі з брокерськими конторами, фірмами або незалежними брокерами, які здійснюють діяльність на біржі.

4.5. Інші напрями діяльності (можливі)

4.5.1. Окрім вищеназваних обов'язкових напрямів,

торговий дім може здійснювати й інші передбачені в його Статуті види діяльності:

- фінансово-інвестиційну;
- надання транспортних послуг;
- побутове обслуговування;
- сервісно-ремонтне обслуговування;
- створення і експлуатація мережі виробництва громадського харчування;
- надання послуг по організації відпочинку громадян, проведенню спортивних і культурно-масових заходів;
- надання науково-технічних послуг з питань розробки програм, формування та експлуатації інформаційних банків даних з питань економічного, правового, науково-технічного і технологічного характеру та інші.

Табл. 1. Рейтинг експортерів агропродукції в січні 1999 року

Пшениця	Ячмінь	Кукурудза	Гречка	Горох
Українська газова компанія	Комітет сприяння розбудові української державності	"Агритех"	"Ремонт і експлуатація"	"Агройл"
"Прогресс-Строй"	Українська газова компанія	Торгова агропромислова компанія	Українська транспортно-експлуатаційна компанія	"ІТМ Групп"
Концерн "Співдружність"	"Агрохимцентр"	"Югторг"	"Бронко-Вест"	Уманська міжрайбаза ОСС
"Полиэкспо"	"Арлен"	Компанія "Солде Инкорпорейтед"	"Технополіс"	"Украгроекспорт"
"АТ Каргилл"	"Нафта-К"	ГСП "Промінь"	Торговий дім "Рода"	"Фактор"
ЛК "Хлеб Украины"	"Инкомагро"	"РК Грейнс"	"Агроимекс"	"Сельхозэкспорт"
"Витал"	Асоціація "Интерагро"	"Идеал"	"Владнис"	"Днепроагроэксим"
"Олимпекс Лтд"	"Агрохим"	"Ташко"	"Агора"	"Сен Лтд"
"Тер Холдинг Компани, Украина"	"С.Ф.С. Ukraine Ltd"	Черкаська зернова компанія	"Анна-Мария Плюс"	"Джи-Эн-Эл"
"Астра-Л Лтд"	"Югторг"	"Навигатор"	"Агроенергопостач"	"Агроэкспорт-Люкс Лтд"
"Укрросгазстрой"	"Норис-Агро"	"Сельхозэкспорт"	"Приор"	"Созвездие Стрельца"
"Кристал Кемикл-Лтд"	"Уником Грейн"	"Созвездие Стрельца"	"Импро Лтд"	"Весна"
"Серна"	"Нино"	СК "Кристина"	Аграрний науково-впроваджувальний центр	Українська продовольча компанія
"Украгробизнес"	"Единство"	"Август"	"ТТФ"	"Перспектива"
"Салус"	"Маис-Инк"	"Украгроекспорт"	"Галатея"	СП "Свит"

Євген Лавров,

перший заступник голови правління ДАК "Хліб України",
заслужений працівник промисловості України

Ефективність використання повнораціонних комбікормів

Біографічна довідка

Лавров Євген Михайлович народився 1 січня 1947 року в м. Луцьку на Волині. Закінчив Харківський інженерно-економічний інститут, за фахом — економіст.

Працював на різних посадах в народному господарстві: з 1989 р. по 1998 р. — на посадах заступника директора, директора, генерального директора Донецькптахопрому; з 1998 р. — на посаді заступника, першого заступника голови правління ДАК "Хліб України".

Заслужений працівник промисловості України.

Комбікормова промисловість України як галузь була заснована в 1965 році з метою підвищення продуктивності тваринницької бази, зниження собівартості та поліпшення якості її продукції, розвитку тваринництва і птахівництва на промисловій основі.

На сьогодні із 94 комбікормових підприємств загальною потужністю 11,2 млн. т комбікормів на рік, які об'єднувала галузь хлібопродуктів, 19 підприємств потужністю 2,4 млн. т на рік підпорядковані ДАК "Хліб України". Виробничі потужності підприємств по виготовленню преміксів становлять близько 200 тис. т на рік.

В 1999 році підприємствами галузі було виготовлено 719,9 тис. т комбікормів, в тому числі на дочірніх підприємствах компанії — 121,5 тис. т.

Пріоритетним напрямком роботи комбікормових підприємств є виробництво повнораціонних комбікормів. Науковими дослідженнями і практикою доведено, що годування тварин і птиці незбалансованими кормами призводить до перевитрат кормів. Добре відомо, що 1 тонна лізину (незамінна амінокислота) в складі комбікормів економить 150 — 200 тонн фуражного зерна і дозволяє отримати додатково 60 тонн свинини. На кожен відсутній за нормою грам протеїну додатково витрачається близько 2 % кормових одиниць. Навіть за умови високої вартості кормів, але за рахунок зменшення витрат кормів і строків відгодівлі, підвищення продуктивності тварин і птиці, збереження поголів'я за рахунок підвищення стійкості тварин

до захворювань тваринницькі комплекси і птахофабрики можуть працювати прибутково. У зв'язку з відсутністю обігових коштів у споживачів кормів їх заборгованість комбікормовим підприємствам призводить до того, що із загальної кількості виготовлених на підприємствах галузі комбікормів лише 31 % — повнораціонні.

Споживачі з метою здешевлення кормів замовляють комбікорми без введення в них преміксів, в той час як вітаміни, вітамінні комплекси, мікроелементи, амінокислоти є обов'язковими складовими частинами повнораціонного комбікорму. Сировину для виробництва преміксів, яка відсутня в Україні, виробники змушені купувати безпосередньо у всесвітньо відомих зарубіжних фірм-виробників, що домінують на світовому ринку вітамінів.

Правильне використання преміксів, кормових добавок, повнораціонних комбікормів дозволяє зберегти поголів'я тварин і птахів та зменшити собівартість продукції тваринництва за рахунок зниження витрат зерна на кілограм м'яса. Так, використання під час відгодівлі комбікормів, збагачених преміксами та кормовими добавками, дозволяє зменшити витрати кормів з 5 до 2 кг на кілограм приросту живої ваги.

Технічне оснащення і потужності більшості комбікормових підприємств та цехів по виробництву преміксів дозволяють виробляти комбікорми в достатній кількості і задовольняти потреби птахівництва і тваринництва в повнораціонних комбікормах.

2.6. Митне регулювання експортно-імпорتنих операцій

2.6.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють експортно-імпорتنі операції з зерном та зернопродуктами

КОДЕКСИ УКРАЇНИ

"Митний кодекс України" від 12 грудня 1991 р.

ЗАКони УКРАЇНИ

"Про операції з давальницькою сировиною в зовнішньоекономічних відносинах" від 15 вересня 1995 р.

"Про податок на додану вартість" від 3 квітня 1997 р.

"Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції" від 17 липня 1997 р.

"Про порядок встановлення ставок податків і зборів (обов'язкових платежів), інших елементів податкових баз, а також пільг щодо оподаткування" від 14 жовтня 1998 р.

"Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" від 23 грудня 1998 р.

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

"Про регулювання бартерних (товарообмінних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" від 27 січня 1995 р., № 84

"Про заходи щодо захисту внутрішнього ринку від імпоротної сільськогосподарської продукції та продовольства", від 17 травня 1999 р., № 98-р

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон" від 20 березня 1995 р., № 198

"Про ставки митних зборів" від 27 січня 1997 р., № 65

"Про затвердження Положення про вантажну митну декларацію" від 9 червня 1997 р., № 574

"Про встановлення мінімальної митної вартості окремих видів товарів" від 3 листопада 1997 р., № 1215

"Питання Державного департаменту ветеринарної медицини" від 17 листопада 1997 р., № 1277

"Про встановлення термінів дії сезонних ввізних (імпортних) мит на сільськогосподарську продукцію в 1998 році" від 28 травня 1998 р., № 754

"Про переміщення через митний кордон сільськогосподарської продукції, що ввозиться для переробки" від 19 червня 1998 р., № 931

"Про Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності" від 31 серпня 1998 р., № 1354

"Порядок визначення митної вартості товарів та інших предметів у разі переміщення їх через митний кордон України" від 5 жовтня 1998 р., № 1598

"Про внесення змін до ставок ввізного мита на окремі види товарів та до деяких постанов Кабінету Міністрів України" від 9 грудня 1998 р., № 1935

"Про деякі питання регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" від 29 квітня 1999 р., № 756

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ ТА ВІДОМСТВ

"Правила перепуску вантажів, підконтрольних службі карантину рослин", лист Головної державної інспекції по карантину рослин від 3 серпня 1996 р., № 298

"Правила фітосанітарного контролю на державному кордоні України", затверджено наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України від 25 вересня 1996 р., № 72

"Інструкція про порядок заповнення вантажної митної декларації", затверджено наказом Державної митної служби України від 9 липня 1997 р., № 307

"Правила видачі ветеринарних документів на вантажі, що підлягають обов'язковому ветеринарному контролю", затверджено наказом Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 7 серпня 1997 р., № 27

"Щодо порядку пропуску вантажів, що підлягають санітарному, ветеринарному та іншим видам контролю", лист Головної державної митної служби України від 29 жовтня 1997 р., № 11/2-10270

"Про введення нових класифікаторів видів митних та інших платежів, видів митних послуг, звільнень від сплати митних та інших платежів", наказ Державної митної служби України від 30 січня 1998 р., № 40

"Обов'язковий мінімальний перелік досліджень сировини, продукції тваринного та рослинного походження, комбікормової сировини, комбікормів, вітамінних препаратів та ін., які слід проводити у державних лабораторіях ветеринарної медицини і за результатами яких видається ветеринарне свідоцтво (Ф-2)", затверджено наказом Державного департаменту ветеринарної медицини від 3 листопада 1998 р., № 16

"Перелік законодавчих актів та нормативних документів Держмитслужби, які вимагають подання певних документів при митному оформленні вантажів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності відповідно до митних режимів експорту, імпорту та транзиту", лист Державної митної служби України від 15 січня 1999 р., № 10/1-129-ЕП

"Ветеринарні вимоги щодо імпорту в Україну вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини", затверджено наказом Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 20 жовтня 1999 р., № 39

"Порядок відвантаження зерна та продуктів його переробки на експорт", затверджено наказом Мінагропрому, МЗЕЗторгу та Держмитслужби України від 16 листопада 1999 р. № 345/879/725

2.6.2. Режим імпорту зерна, продуктів його переробки та насіння

2.6.2.1. Тарифне регулювання імпорту

Станом на травень 1999 року при імпорті наведених нижче товарних позицій застосовуються загальнодержавні податки, такі як мито та податок на додану вартість, згідно з нормативними та законодавчими актами, які представлені в табл. 1–4.

По вантажній митній декларації нараховуються: митні процедури за митне оформлення товарів та інших предметів за ставками, вказаними в пункті 2.6.2.6.

Мито нараховується по ставкам Єдиного митного та-

рифуну з внесеними до нього змінами (табл. 1–3).

Сума податку на додану вартість нараховується за формулами по ставці 20 відсотків, де:

СПДВ — сума ПДВ; В — митна вартість; З — митні збори; М — мито; П — ставка податку на додану вартість (20 %):

а) на товари, що обкладаються митом:

$$\text{СПДВ} = (В + З + М) \times П/100;$$

б) на товари, що не обкладаються митом:

$$\text{СПДВ} = (В + З) \times П/100;$$

Табл. 1. Показники якості зернових культур для імпортно-експортних операцій

Зернова культура	Вміст крохмалю, %/мас.	Вміст золи (зольність), %/мас.	Відсоток проходження крохмалю крізь сито з вічками, %/мас.	
			315 мкм	500 мкм
Пшениця і жито	45	2,5	80	—
Ячмінь	45	3	80	—
Овес	45	5	80	—
Кукурудза і сорго у зернах	45	2	—	90
Рис	45	1,6	80	—
Гречка	45	2	80	—
Інші зернові культури	45	4	50	—

Табл. 2. Ставки імпортного мита на зернові культури

Товарна позиція	Опис товару згідно з УКТЗЕД	Ставки		Постанови КМУ, Закони України	ПДВ,%
		Пільгові	Повні		
1	2	3	4	5	6
10.01 (крім призначених для посіву)	Пшениця і пшенично-житня суміш (меслин)	40 Євро за 1 т	80 Євро за 1 т	П КМУ №1935 09/12/98	20%

Табл. 2. Ставки імпортного мита на зернові культури (продовження)

1	2	3	4	5	6
10.01.10	Пшениця тверда	40 Євро за 1 т	80 Євро за 1 т	ПКМУ № 1935 09/12/98	20%
10.01.10100 10.01.90910	Пшениця тверда насіннева, пшениця м'яка і пшенично-житня суміш для посіву	0%	0%	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20%
10.02.00000	Жито	20 Євро за 1 т	40 Євро за 1 т	ПКМУ № 1935 09/12/98	20 %
10.03.00	Ячмінь	20 Євро за 1 т	40 Євро за 1 т	ПКМУ № 1935 09/12/98	20 %
10.04.00	Овес	20 Євро за 1 т	40 Євро за 1 т	ПКМУ № 1935 09/12/98	20 %
10.05 (крім призначених для посіву)	Кукурудза	30 %, але не менше 20 Євро за 1 т	30 %, але не менше 20 Євро за 1 т	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
10.05.10110- 10.05.10150	Кукурудза насіннева, включаючи гібридну	0 %	0 %	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
10.05.10190- 10.05.90000	Кукурудза насіннева, включаючи гібридну	0 %	0 %	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
10.06	Рис	10 %, але не менше 0,03 Євро за 1 кг	10 %, але не менше 0,03 Євро за 1 кг	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
10.07.00	Сорго зернові	0,02 Євро за 1 т	0,04 Євро за 1 т	ПКМУ № 935 09/12/98	20 %
10.08	Гречка, просо і канаркове насіння, інші зернові	0,05 Євро мита за 1 кг	0,1 Євро за 1 кг	ПКМУ № 935 09/12/98	20 %

Примітки:

1. а) Ця група включає тільки зерна, включаючи не відділені від колосків або стебел, мелене або необроблене зерно.

б) Ця група не включає зерно, яке було очищене або оброблене будь-яким іншим способом. Однак рис лущений, обрушений, полірований, глазурований, пропарений або подрібнений включається до товарної позиції 1006.

2. До товарної позиції 1005 не включається цукрова кукурудза (група 07).

Примітка до позицій: Термін "тверда пшениця" означає пшеницю виду *Triticum durum* та гібриди, одержані від міжвидового схрещення *Triticum durum* з іншими видами, які мають таку саму кількість хромосом (28).

Табл. 3. Ставки імпортного мита на продукти борошномельно-круп'яної промисловості

Товарна позиція	Опис товару згідно з УКТЗЕД	Ставки мита		Постанови КМУ, Закони України	ПДВ, %
		Пільгові	Повні		
11.01.00000 11.02 11.03 11.04	Борошно пшеничне і пшенично-житнє Борошно з інших зернових, крім пшеничного, або пшенично-житнє Крупи і гранули зернових Зерно, оброблене іншими способами	0,1 Євро за 1 кг	0,2 Євро за 1 кг	ПКМУ № 1935 09/12/98	20 %
1.07.10110- 11.07.10910	Солод підсмажений або не підсмажений з пшениці	30 %, але не менше	30 %, але не менше	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
11.07.1099- 11.07.20000	Солод підсмажений або не підсмажений, інший	0,1 Євро за 1 кг 30 %	0,1 Євро за 1 кг 30 %	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
11.08	Крохмаль, інулін	0,1 Євро за 1 кг	0,2 Євро за 1 кг	ПКМУ № 1935, 09/12/98	20 %
11.09	Клейковина пшенична висушена або сира	0,1 Євро за 1 кг	0,2 Євро за 1 кг	ПКМУ № 1935, 09/12/98	20 %

Примітки:

1. Ця група не включає:

а) обсмажений ячмінний солод, який використовується як заміник кави (товарна позиція 0901 або 2101 залежно від окремо взятого випадку);

б) борошно, крупу та крохмаль після оброблення, наведені у товарній позиції 1901;

в) кукурудзяні пластівці або інші продукти, наведені у товарній позиції 1904;

г) овочі, приготовлені або консервовані, наведені у товарних позиціях 2001, 2004 або 2005;

Розділ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ЗЕРНОВИХ

г) фармацевтичні вироби (група 30);

д) крохмалі, які розглядаються як такі, що використовуються під час виробництва парфумерії і туалетних виробів (група 33).

А. Продукти борошномельного виробництва, наведені у таблиці далі, включаються до цієї групи, якщо за масою сухої речовини:

а) вміст крохмалю (визначений за методом поляриметрії за Еверсом) перевищує зазначене у графі 2 таблиці;

б) вміст золи (зольність) (відрахування від мінеральних речовин, які могли б бути добавлені) не перевищує рівень, зазначений у графі 3 таблиці.

Продукти, що не відповідають вищенаведеним умовам, слід включати до товарної позиції 2302. У будь-якому випадку, паростки хлібних злаків, цілі або пошкоджені, перероблені у пластівці, включаються до товарної позиції 1104.

Б. Продукти цієї групи слід класифікувати до товарної позиції 1101 або 1102, якщо вихід продукту у разі просіювання крізь металеве сито з вічками, розмір яких наведено у графах 4 та 5 таблиці, становить за масою не менше, ніж це передбачено для відповідного продукту.

У протилежному разі їх слід класифікувати до товарної позиції 1103 або 1104.

3. У товарній позиції 1103 терміни "крупя" (вівсяне або ячмінне борошно) та "борошно грубого помелу" означають продукти, отримані подрібненням зерен і відповідають таким умовам:

а) вихід кукурудзяної крупи під час просіювання крізь металеве сито з вічком 2 мм становить не менше 96 %.

б) вихід крупи інших зернових під час просіювання крізь металеве сито з вічком 1,25 мм становить не менше 96 %.

Табл. 4. Ставки імпортного мита на насіння окремих культур та окремі зернопродукти

Товарна позиція	Опис товару згідно з УКТЗЕД	Ставки мита		Постанови КМУ, Закони України	ПДВ, %
		Пільгові	Повні		
12.01.00	Соя	0 %	0 %	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
12.02	Арахіс, не підсмажений і не приготовлений якимось іншим способом, лущений або не лущений, подрібнений або неподрібнений (крім арахісу безпосередньо у джутових мішках чистою вагою 25 кг і більше)	0,05 ЄВРО за 1 кг	0,1 ЄВРО за 1 кг	ПКМУ №1935 09/12/98	20 %
12.02	Тільки арахіс, не підсмажений і не приготовлений якимось іншим способом, лущений або не лущений, подрібнений або неподрібнений безпосередньо у джутових мішках чистою вагою 25 кг і більше	0 %	0 %	ПКМУ №1935 09/12/98	20 %
12.03.00000	Копра	0,03 ЄВРО за 1 кг	0,06 ЄВРО за 1 кг	ПКМУ №1935 09/12/98	20 %
12.04.00100	Насіння льону для посіву	0 %	0 %	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
12.04.00900	Насіння льону подрібнене або неподрібнене, інше	0,03 ЄВРО за 1 кг	0,06 ЄВРО за 1 кг	ПКМУ №1935 09/12/98	20 %
12.05.00100	Насіння рапсу для посіву	0 %	0 %	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
12.05.00900	Насіння рапсу подрібнене або неподрібнене, інше	0,02 ЄВРО за 1 кг	0,04 ЄВРО за 1 кг	ПКМУ №1935 09/12/98	20 %
12.06.00100	Насіння соняшнику для посіву	0 %	0 %	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
12.06.00900	Насіння соняшнику бите або ціле, інше	0,5 ЄВРО за 1 кг	1,0 ЄВРО за 1 кг	ПКМУ №1935 09/12/98	20 %
12.07	Насіння і плоди олійних культур, інші, подрібнені або неподрібнені	0,3 ЄВРО за 1 кг	0,6 ЄВРО за 1 кг	ПКМУ №1935 09/12/98	20 %
12.08 (крім 12.08 10000)	Борошно і шрот з насіння або плодів олійних культур, крім насіння гірчиці (крім соєвого шроту)	0,3 ЄВРО за 1 кг	0,6 ЄВРО за 1 кг	ПКМУ №1935 09/12/98	20 %
12.08.10000	Тільки соєвий шрот	0 %	0 %	ЗУ 32/98-ВР (468/97)	20 %
12.13.00000	Солома і м'якуш зернових, ціла або подрібнена, розмелена або нерозмелена, пресована або в гранулах	0,03 ЄВРО за 1 кг	0,06 ЄВРО за 1 кг	ПКМУ №1935 09/12/98	20 %

Примітки:

1. До товарної позиції 1207 включаються насіння олійних рослин: горіхи і ядра пальми, насіння бавовника, рицини, кунжуту, гірчиці, сафлора, польового або сіяного маку і насіння сального дерева (каріте). До цієї товарної позиції не включаються продукти товарної позиції 0801 або 0802, а також маслини групи 07 або 20.

2. До товарної позиції 1208 включається не тільки очищене від олій борошно чи крупа, але й борошно частково очищене, а потім повністю або частково знову просичене своїми первинними оліями. До цієї товарної позиції не включаються відходи, які включені до товарних позицій 2304–2306.

2.6.2.2. Сезонні імпорتنі мита

Сезонні ввізні (імпорتنі) мита запроваджуються щорічно у подвійному розмірі до розміру пільгових ставок ввізного (імпортного) мита на сільськогосподарську продукцію груп Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності протягом строку збирання і закладення на зберігання аналогічної продукції українського виробництва.

Сезонні мита вважаються винятком з преференційних або пільгових режимів, у тому числі з угод про вільну торгівлю, митні союзи, виробничу кооперацію та інших подібних міжнародних угод, якщо це передбачено такими угодами. Сезонні мита протягом часу їх дії заміщують ввізні (імпорتنі) мита.

Кабінет Міністрів України встановлює терміни дії сезонних мит на сільськогосподарську продукцію та опри-

люднює своє рішення за 45 днів до дня їх запровадження.

Сезонні мита встановлюються на строк, що не може бути меншим 60 та більшим 120 послідовних календарних днів.

Сезонні мита встановлюються стосовно товарів, які підпадають під визначення таких кодів Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності: 10.01–10.05, 10.08, 12.06–12.08, 12.10, 12.12.91, 12.12.92, 12.13, 12.14 та при цьому оподатковуються за пільговою ставкою яка дорівнює або перевищує 30 відсотків.

В 1998 році сезонні ставки мита були встановлені постановою Кабінета Міністрів від 28 травня 1998 р. № 754 "Про встановлення термінів дії сезонних ввізних (імпортних) мит на сільськогосподарську продукцію в 1998 році" (табл. 5).

Табл. 5. Ставки сезонного мита на зернові культури, насіння та окремі продукти переробки зернових

Код ТН ЗЕД	Назва сільськогосподарської продукції	Ставка сезонного ввізного (імпортного) мита (у відсотках до митної вартості та в фіксованих розмірах до одиниці ваги або кількості)	Термін дії сезонного ввізного (імпортного) мита
10.01 (крім призначених для посіву)	Пшениця і пшенично-житня суміш (меслин)	60, але не менш як 80 екю за 1 т	з 1 вересня до 1 грудня
10.02.00.000	Жито	60, але не менш як 40 екю за 1 т	з 1 вересня до 1 грудня
10.03.00	Ячмінь	60, але не менш як 40 екю за 1 т	з 1 вересня до 1 грудня
10.04.00	Овес	60, але не менш як 40 екю за 1 т	з 1 вересня до 1 грудня
10.05 (крім призначених для посіву)	Кукурудза	60, але не менш як 40 екю за 1 т	з 1 вересня до 1 грудня
10.08	Гречка, просо, інші зернові	60, але не менш як 0,1 екю за 1 кг	з 1 вересня до 1 грудня
12.06.00	Насіння соняшнику	100, але не менш як 1 екю за 1 кг	з 1 вересня до 1 грудня
12.07	Насіння і плоди інших олійних культур	60, але не менш як 0,6 екю за 1 кг	з 1 вересня до 1 грудня
12.08	Борошно і шрот із насіння або плодів олійних культур	60, але не менш як 0,6 екю за 1 кг	з 1 вересня до 1 грудня
12.13	Солома і м'якуш зернових	60, але не менш як 0,06 екю за 1 кг	з 15 липня до 10 листопада
12.14	Фураж	60, але не менш як 0,02 екю за 1 кг	з 1 вересня до 28 листопада

2.6.2.3. Пільги по сплаті імпортного мита та ПДВ

Згідно з наказом Держмитслужби від 30 січня 1998 року № 40 "Про введення нових класифікаторів видів митних та інших платежів, видів митних послуг, звільнень від сплати митних та інших платежів" при імпорті в Україну може застосовуватись преференція 51 для насіння, що ввозиться для проведення наукових досліджень та для державного сортопробування.

За Міжурядовими Угодами про вільну торгівлю з Азербайджаном, Вірменією, Грузією, Киргизією, Молдовою, Туркменістаном, Узбекистаном, Казахстаном, Литвою, Естонією не стягується мито при умові походження товарів з цих країн.

Виняток становлять зернові культури за кодами по ТН ЗЕД 10.01 — 10.08 (крім 10.08 30000) при поставках з Узбекистану; зернові культури за кодами по ТН ЗЕД 100190-1008 (крім кукурудзи 1005), борошно (1101-1102), солод (1107) при поставках з Литви, які вилучені з Угод про вільну торгівлю.

При поставках товарів походженням з митної території Російської Федерації та Білорусії з лютого 1998 року митне оформлення товарів та призначені для митної території України у випадках їх ввезення на цю територію проводиться без стягування податку на додану вартість та ввізного мита.

Пільги можуть бути надані при виконанні наступних умов:

- підтвердження походження товарів (сертифікат форми СТ-1);
- виконання правила "безпосередньої закупівлі";
- виконання правила "прямого відвантаження".

Мито не стягується при ввезенні товарів за рахунок коштів Державного валютного фонду України, республіканського (Республіки Крим), місцевих валютних фондів, іноземних кредитів, що надаються під гарантію Кабінету Міністрів України, а також при ввезенні засобів захисту рослин і тварин, калійних і фосфатних добрив.

2.6.2.4. Нетарифне регулювання імпорту зерна, продуктів його переробки та насіння

Засобами нетарифного регулювання імпорту виступають обов'язкова сертифікація, санітарно-епідеміологічний та радіологічний контроль. При цьому іноземні сертифікати беруться до уваги виключно у випадках, коли взаємне визнання таких сертифікатів передбачено нормами відповідних міжнародних договорів. Підставою для перевезення через митний кордон України продукції першої — двадцять четвертої груп Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності є сертифікат відповідності, виданий уповноваженим згідно з

чинним законодавством органом, або свідоцтво про визнання іноземного сертифіката. Кабінет Міністрів України може тимчасово обмежувати ввезення сільськогосподарської продукції з країн, де був оголошений або стосовно яких був оголошений Україною або іншими країнами карантин. Рішення щодо зазначеного обмеження має бути оприлюдненим.

Згідно з "Правилами перепуску вантажів, підконтрольних службі карантину рослин" (Лист Головної державної інспекції по карантину рослин від 3 серпня 1996 р., № 298), всі вантажі розподіляються на дві категорії:

- підкарантинні,
- підконтрольні.

До категорії "підкарантинні" відносяться усі вантажі рослинного походження, в тому числі:

- продовольче, фуражне і технічне зерно, копра, тапіока, меляса, цукор, макуха, солод, жмих, шрот, волокно бавовни, льону та інші прядильно-волокнисті культури, лікарська рослинна сировина;
- обрушений рис, горіхи, арахіс, борошно, крупи, кава мелена, кава-зерно, какао-боби, сушені плоди та овочі, тютюн та вироби з нього, прянощі;
- фураж (сіно, комбікорм), а також підстилка при завезенні худоби з-за кордону.

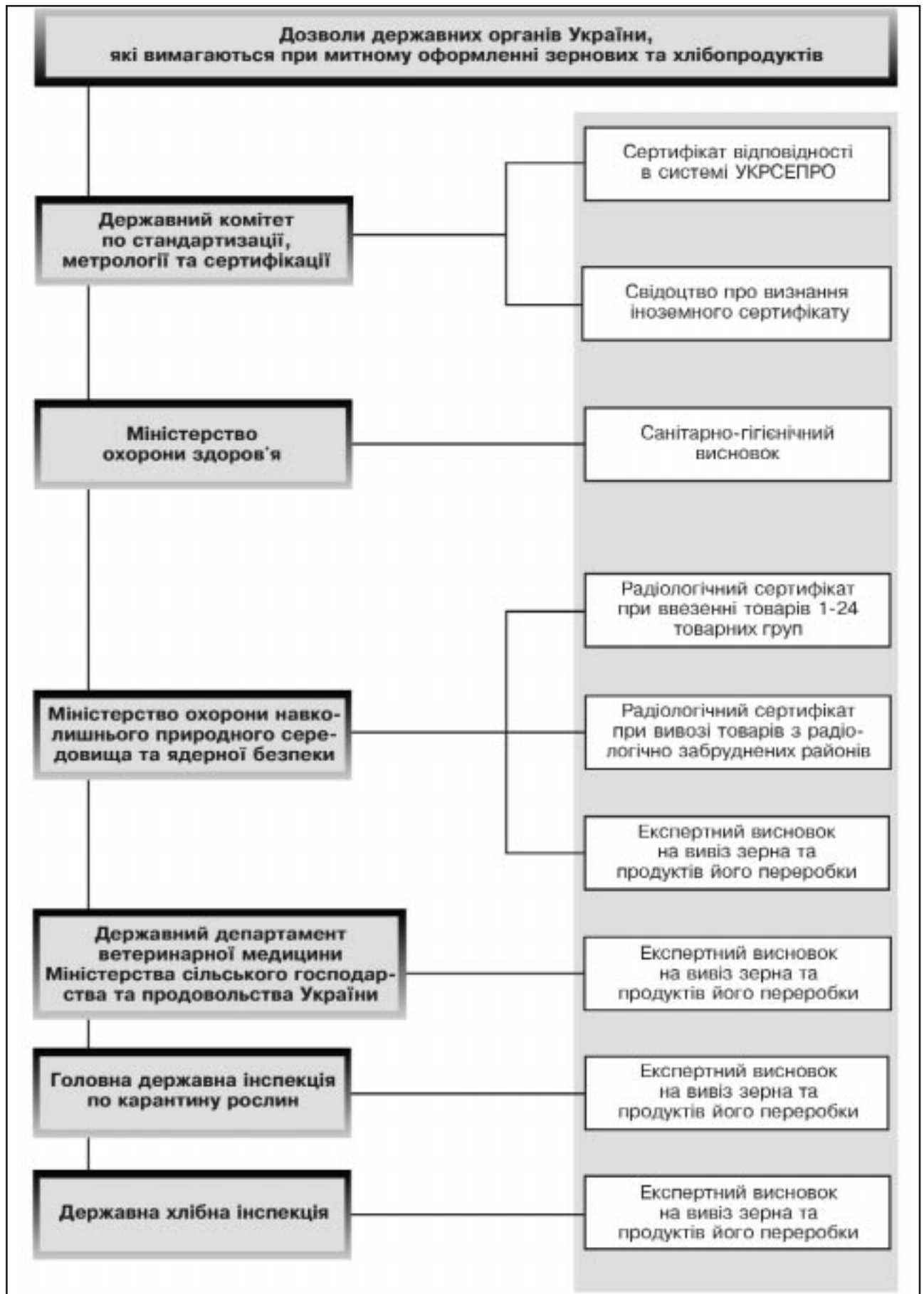
Відповідно до повноважень, визначених Положенням про Державний департамент ветеринарної медицини, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 року № 1277, та у зв'язку з потребою посилення контролю щодо експорту, імпорту, виробництва та реалізації доброякісної у ветеринарно-санітарному відношенні продукції, сировини тваринного та рослинного походження, кормів, вітамінних препаратів та ін., Державний департамент ветеринарної медицини своїм наказом від 3 листопада 1998 року № 16 затвердив "Обов'язковий мінімальний перелік досліджень сировини, продукції тваринного та рослинного походження, комбікормової сировини, комбікормів, вітамінних препаратів та ін., які слід проводити в державних лабораторіях ветмедицини і за результатами яких видається ветсвідоцтво (Ф-2)". До переліку ввійшли такі групи продуктів, як зерно та зернобобові, зернові, комбікорми для всіх видів тварин.

2.6.2.5. Ввезення давальницької сировини

Наказом Міністерства агропромислового комплексу України від 7 жовтня 1998 року № 297 "Про затвердження Переліку видів сільськогосподарської продукції, яка ввозиться на митну територію України як сировина для подальшої переробки на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 19 червня 1998 р. № 931 "Про переміщення через митний кордон сільськогосподарської

Схема 1. Дозволи державних органів при митному оформленні зерна та хлібопродуктів

продукції, що ввозиться для переробки" затверджено перелік видів сільськогосподарської продукції, яка ввозиться на митну територію України як сировина для подальшої переробки, в тому числі з 10 по 12 групи ТН ЗЕД.

ГРУПА 10	
1005 90 000	Кукурудза інша (крім насінневої)
1006 40 000	Подрібнений рис (рис-січка)
ГРУПА 11	
1107 10 990	Інший солод непідсмажений
ГРУПА 12	
1201 00	Соє, подрібнена або неподрібнена
1202	
	Арахіс, не підсмажений і не приготовлений будь-яким іншим способом, лущений або нелущений, подрібнений або неподрібнений (безпосередньо в упаковках чистою вагою понад 10 кг для промислової переробки)
1205 00	
1206 00	Насіння рапсу, подрібнене або неподрібнене
1208	Насіння соняшнику, подрібнене або неподрібнене
	Борошно і шрот з насіння або плодів олійних культур, крім насіння гірчиці
1210 20 000	
	Шишки хмелю, свіжі або сушені, подрібнені, порошкоподібні або гранульовані; лупулін
1211	
	Рослини, їх окремі частини, в т. ч. насіння та плоди, що використовуються з парфумерною, фармацевтичною, інсектицидною, фунгіцидною та аналогічною метою, свіжі або сушені, цілі або подрібнені, подрібнені або мелені

На підставі цих нормативних документів з метою поліпшення забезпечення вітчизняних підприємств сировиною дозволено переміщення через митний кордон України імпортової сільськогосподарської продукції 1–24 груп ТН ЗЕД, яка ввозиться як сировина для подальшої переробки згідно з контрактами, за умови її перебування під митним контролем для здійснення обов'язкової сертифікації та за наявності письмового зобов'язання власника про вивезення цієї продукції за межі митної території України у разі відмови у видачі сертифіката відповідності.

Дія цієї постанови поширюється на сільськогосподарську продукцію, яка ввозиться безпосередньо переробними підприємствами або поставляється для них прямими посередниками на підставі відповідних договорів (контрактів).

2.6.2.6. Митні процедури

Станом на травень 1999 року при імпорті товарів справляється митний збір згідно постанови Кабінету Міністрів від 27 січня 1997 р. № 65 "Про ставки митних зборів" за митне оформлення товарів та інших предметів при митній вартості:

до 100 доларів США	не справляється
від 100 до 1000 доларів США	5 доларів США
більше 1000 доларів США	0,2 відсотка митної вартості товарів та інших предметів, але не більше еквівалента 1000 доларів США

2.6.2.7. Додаткові збори

Відповідно до Указу Президента України від 20 липня 1998 року № 799 Кабінетом Міністрів запроваджено у пунктах пропуску на кордоні сплату митних та інших чотирьох видів зборів за єдиним платіжним документом і зменшено їх розмір у середньому на 30 відсотків. Постановою Кабінету Міністрів від 31 серпня 1996 року № 1357 затверджено єдиний платіжний документ.

При переміщенні через державний кордон України з 20.08.98 р. в пункті пропуску, крім митних зборів, сплачуються за єдиним платіжним документом такі збори:

- збори за виконання робіт, пов'язаних з наданням послуг під час здійснення державного ветеринарного контролю;
- збори за проїзд автомобільними дорогами України транспортними засобами іноземних власників;
- плата за інспектування підкарантинних матеріалів.

Проте зміни на цьому не закінчуються, оскільки у разі схвалення проекту Закону, який вже подано до Верховної Ради, у пунктах пропуску буде стягуватися митними органами один комплексний збір, а не 5 видів зборів (митний, екологічний, ветеринарний, карантинний, транспортний) і всі кошти будуть направлені до державного бюджету.

На період з 1 липня до 31 грудня 1999 р., згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 1999 р. № 840, до митного збору за митне оформлення товарів, які імпортуються на митну територію України, додатково включається збір у розмірі 2 відсотків митної вартості товарів із спрямуванням одержаних коштів до Державного бюджету України.

2.6.2.8. Гербовий збір

Згідно з Указом Президента України "Про гербовий збір" від 6 листопада 1998 року № 1222/98, з січня 1999 року стягується гербовий збір з угод, векселів та

установчих документів суб'єктів підприємницької діяльності.

Митне оформлення здійснюється за умови наявності марок гербового збору на:

— зовнішньоекономічних договорах (контрактах), які укладені починаючи з 01.01.99;

— договорах (контрактах), як укладені, починаючи з 01.01.99 та якими вносяться зміни до раніше укладених договорів (контрактів), спрямовані на збільшення суми цих договорів (контрактів);

— векселях, виданих після 01.01.99.

Сплата гербового збору провадиться шляхом придбання його платниками в установах Ощадного банку України марок гербового збору за їх номінальною вартістю.

Постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 1998 р., № 1976 затверджено Порядок виробництва, зберігання, обліку та реалізації марок гербового збору, згідно з яким у разі укладення договорів у письмовій формі шляхом обміну листами, телеграмами та іншими документами, підписаними сторонами, які їх надсилають, маркування здійснюється наклеюванням марок гербового збору на зазначені документи.

У Верховній Раді України прийнято в першому читанні Закон України "Про гербовий збір". Згідно з положенням закону, об'єктом стягування гербового збору стануть вантажні митні декларації, які оформляються суб'єктами ЗЗД. Гербовий збір не буде вважатися компенсацією витрат митних органів на проведення митних процедур. Збір не буде стягуватись і при ввезенні това-

рів, придбаних за рахунок бюджетних коштів, а також в деяких інших випадках.

Ставки гербового збору встановлені в таких розмірах:	
Сума договору (контракту)	Грн.
менше ніж 2 тис.	1
від 2 тис. до 10 тис.	2
від 10 тис. до 20 тис.	3
від 20 тис. до 50 тис.	4
від 50 тис. до 100 тис.	5
від 100 тис. до 200 тис.	7
від 200 тис. до 400 тис.	10
від 400 тис. до 1 млн.	15
від 1 млн. до 2 млн.	20
від 2 млн. до 5 млн.	30
від 5 млн. до 10 млн.	50
від 10 млн. до 20 млн.	100
від 20 млн. до 100 млн.	200
від 100 млн.	400
Розмір статутного фонду	сума збору (в гривнях)
менше ніж 5 тис.	1
від 5 тис. до 10 тис.	8
від 10 тис. до 50 тис.	15
від 50 тис. до 100 тис.	30
від 100 тис. до 1 млн.	50
від 1 млн. до 5 млн.	120
від 5 млн. до 10 млн.	200
від 10 млн. до 50 млн.	400
від 50 млн. і більше	800

2.6.2.9. Коментар

Слід нагадати, що оподаткування вищезазначеної продукції при імпорті в Україну проводиться згідно з Законом України "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції" від 17 липня 1997 року № 468/97-ВР зі змінами згідно із Законом № 32/98-ВР від 16.01.98 р.:

— ввізні (імпортні) мита на сільськогосподарську продукцію (розділи I-IV, групи 1-24 Єдиного митного тарифу України) встановлюються та змінюються Верховною Радою України.

— повні ставки ввізного (імпортного) мита на товари третьої-двадцять четвертої груп Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, а також на підакцизні товари встановлюються на рівні пільгових ставок.

При ввезенні згаданих товарів, зазначених у статті 6 цього Закону, не дозволяються:

— відстрочення сплати мита та податку на додану вартість;

— звільнення від сплати ввізного (імпортного) мита фізичних або юридичних осіб, які мають пільги із сплати ввізного мита згідно з іншими законодавчими актами України.

Відкритим залишається питання щодо органу, який має право встановлення ставок ввізного (імпортного) мита на товари з 1 по 24 групи ТН ЗЕД.

Указом Президента України від 18 червня 1998 року № 653-98 "Про деякі питання, пов'язані із встановленням ставок акцизного збору і ввізного мита" дозволялось ставки мита змінювати Кабінету Міністрів України до вступу в дію 17 грудня 1998 року Закону України від 14 жовтня 1998 року "Про порядок встановлення ставок податків і зборів (обов'язкових платежів), інших елементів податкових баз, а також пільг щодо оподаткування". Згідно з пунктом 3 цього Закону, тимчасово, до законодавчого врегулювання питань про Єдиний митний тариф, Кабінет Міністрів України має право встановлювати або змінювати ставки ввізного мита на товари, що ввозяться на митну територію України, крім ставок ввіз-

ного мита на підакцизні товари та товари, які входять до складу 1—24 груп Гармонізованої системи опису та кодування товарів, визначених законами України.

Однак Кабінетом Міністрів України була прийнята постановова від 9 грудня 1998 р. № 1935 "Про внесення змін до ставок ввізного мита на окремі види товарів та до деяких постанов Кабінету Міністрів України", яка набирала чинності з 25 грудня 1998 року. За роз'ясненням Держмитслужби, ця Постанова є чинною, незважаючи навіть на те, що в ній не виконуються вимоги Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції" від 17 липня 1997 року № 468/97-ВР" щодо повних ставок мита.

При цьому слід зауважити, що згідно з Розпорядженням Президента України від 17 травня 1999 року № 98/99-рп "Про заходи щодо захисту внутрішнього

ринку від імпортової сільськогосподарської продукції та продовольства" з метою посилення захисту внутрішнього ринку і підтримки вітчизняних товаровиробників сільськогосподарської продукції та продовольства Кабінету Міністрів України доручено у місячний строк подати на розгляд Верховної Ради України проект Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції", передбачивши підвищення ставок ввізного мита на сільськогосподарську продукцію та продовольство, які у достатній кількості виробляються в Україні, а також скасування адвалерної частини комбінованого ввізного мита.

**Артур Хохлов,
Олександр Андрєв,**
експерти по ЗЕД НВО «Поверхність»

2.6.3. Режим експорту зерна, продуктів його переробки та насіння

2.6.3.1. Тарифне регулювання експорту зерна, продуктів його переробки та насіння

Вивізне (експортне) мито не нараховується.

Але, згідно з прогнозами, можливе введення 23-відсоткової ставки сезонного експортного мита на насіння соняшнику, сої, насіння рапсу та інших олійних культур з метою завантаження існуючих в Україні переробних потужностей. Проте Меморандум про економічну політику, підписаний урядом України для МВФ, передбачає, що Україна не буде протягом трьох років змінювати режим експорту.

Податок на додану вартість не нараховується.

2.6.3.2. Нетарифне регулювання експорту зерна, продуктів його переробки та насіння

Поряд з необхідністю отримання фітокарантинного, радіологічного сертифікатів при експорті зерна та продуктів його переробки та ветеринарного сертифікату на продукцію, призначену для корму тварин, Держмитслужба своїм листом від 26.06.98 р. № 10/1-1374-ЕП та на виконання пункту 6 Протоколу наради у Першого віцепрем'єра — міністра України А. К. Голубченка від 12.06.98 з питань збереження зерна, закупленого в державні ресурси та державний резерв, повідомила, що митне оформлення експорту зерна, продуктів його переробки, соняшнику і ріпаку без сертифікатів якості, виданих Державною хлібною інспекцією Мінагропрому, не допускається, незалежно від того, хто є власником зазначеного зерна.

2.6.3.3. Індикативні та довідкові ціни

Згідно п. 7. Постанови Кабінету Міністрів від 5 жовтня 1998 р. № 1598 "Про затвердження Порядку визна-

чення митної вартості товарів та інших предметів у разі переміщення їх через митний кордон України" в разі відсутності достовірної інформації органи митної служби вправі використовувати цінову інформацію, що міститься в їх базі даних, в каталогах торговельних фірм та інших довідниках, а також інформацію організацій, які проводили відповідну експертизу.

Ці дані використовуються лише як орієнтовна, довідкова інформація для попереднього порівняння із заявленою до митного оформлення ціною товару. У кожному конкретному випадку здійснюється коригування митної вартості з урахуванням технічних, функціональних та якісних характеристик товару, сортності, умов угоди, сезонних коливань цін, витрат на транспортування та страхування тощо.

Наказом Держмитслужби від 10 серпня 1998 року № 485 "Про Порядок роботи відділу тарифів та митної вартості" за відсутності у базі даних цінової інформації відомостей про вартість певного товару (предмета), на підставі яких визначається його митна вартість, рекомендується поряд з іншими джерелами інформації, які використовуються митними органами, користуватися інформацією таких спеціалізованих організацій:

- Державного інформаційно-аналітичного центру моніторингу зовнішніх товарних ринків — Держзовнішнформу;
- Інституту судово-медичної експертизи;
- Торгово-промислової палати України;
- АТ "Укрімпекс";
- ДП "Укрпромзовнішекспертиза";
- інших організацій.

Висновки організацій, які проводять експертизу щодо визначення вартості товарів, використовуються тільки як допоміжний матеріал. Відповідальність за прийняття рішення щодо митної вартості товарів несе посадова особа органу митної служби, до компетенції якої належить визначення цієї вартості. При митному оформленні довідки-розрахунку митної вартості на певний перелік товарів необхідно узгодження вартості з відділом тарифів та митної вартості згідно Додатка 3 Наказу ДМС України від 10.08.98 р. № 485.

До цього переліку, в тому числі, ввійшли:

1101 Борошно пшеничне або пшенично-житнє;

1103 Крупи і гранули зернових;

1104 Зерно, оброблене іншими способами (наприклад, лущене, плющене, перероблене в пластівці, обвалене, у вигляді січки чи подрібнене), крім рису, вказаного в товарній позиції 10.06; зародки зернових, цілі, плющені, у вигляді пластівців або розмелені;

1206 Насіння соняшнику, бите або ціле;

1208 Борошно і шрот із насіння або плодів олійних культур, крім гірчиного насіння.

Нижче наведені довідкові ціни за даними офіційного видання Міністерства зовнішніх економічних зв'язків та торгівлі України "Огляд цін українського та світового товарних ринків".

Табл. 6. Довідкові ціни на окреми зернопродукти

Товар	Умови	Одиниця	Ціна
Насіння соняшнику	FOB/DAF	тонна	215–225
Шрот соняшниковий	FOB/DAF	тонна	65–70
Пшениця продовольча м'яка, 3 клас	FOB/DAF	тонна	89–100
Пшениця, 4 клас	FOB	тонна	78–88
Пшениця, 4 клас	DAF	тонна	75–85
Пшениця фуражна	FOB	тонна	75–85
Пшениця фуражна	DAF	тонна	72–82
Борошно пшеничне, вищ. с./1 с./2 с.	FOB/DAF	тонна	150–200/130–160/120–160
Вісівки пшеничні, гранульовані	FOB/DAF	тонна	55–70
Жито продовольче	FOB/DAF	тонна	60–70
Жито фуражне	FOB/DAF	тонна	50–60
Кукурудза фуражна	FOB/DAF	тонна	75–85
Овес фуражний	FOB	тонна	53–60
Овес фуражний	DAF	тонна	50–60
Горох фуражний	FOB/DAF	тонна	105–120
Ячмінь фуражний	FOB	тонна	72–80
Ячмінь фуражний	DAF	тонна	70–80
Ячмінь пивоварний, 1 клас	FOB/DAF	тонна	85–95
Крупа гречана	DAF	тонна	310–350
Крупа ячмінна	DAF	тонна	125–180
Крупа перлова	DAF	тонна	125–180
Горох продовольчий (крупа)	DAF	тонна	160–210

2.6.4. Регулювання товарообмінних (бартерних) операцій

На виконання статей 1 та 2 Закону України від 23 грудня 1998 року № 351-XIV "Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" Кабінет Міністрів України постановою від 29 квітня 1999 р. № 756 "Про деякі питання регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" затвердив перелік товарів (робіт, послуг), з використанням яких здійснення товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності забороняється, згідно з додатком 1 заборонено експорт насіння соняшнику, бите або ціле за кодом по ТН ЗЕД 12.06.

Затверджено перелік високоліквідних товарів, у разі експорту яких за бартерним договором термін ввезення на митну територію України не повинен перевищувати

60 календарних днів з дати оформлення вивізної вантажної митної декларації, до якого включено:

Назва товару	Код за ТН ЗЕД
Пшениця	10.01
Жито	10.02
Ячмінь	10.03
Борошно	11.0110000
Насіння рапсу	12.05

Встановлено, що переліки товарів (робіт, послуг), з використанням яких здійснення товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності, а також перелік високоліквідних товарів уточнюються щокварталу Кабінетом Міністрів України за пропозицією Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі, Мініс-

терства економіки, Міністерства промислової політики, Міністерства агропромислового комплексу, Міністерства

фінансів, що подається до Кабінету Міністрів України не пізніше 25 числа місяця, що настає за цим періодом.

Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції

Закон України від 17 липня 1997 року, зі змінами (витяг)

Цей Закон встановлює порядок тарифного і нетарифного регулювання імпорту сільськогосподарської сировини та продуктів її переробки (далі — сільськогосподарська продукція) для створення рівних умов конкуренції між продукцією вітчизняного виробництва та продукцією нерезидентів, а також деякі методи цінової підтримки сільськогосподарських товаровиробників України.

Стаття 2. Сезонні мита на ввезення сільськогосподарської продукції

Сезонні ввізні (імпортні) мита запроваджуються щорічно у подвійному розмірі до розміру пільгових ставок ввізного (імпортного) мита на сільськогосподарську продукцію груп Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, визначених у частині п'ятій цієї статті, протягом строку збирання і закладення на зберігання аналогічної продукції українського виробництва.

Сезонні мита вважаються винятком з преференційних або пільгових режимів, у тому числі з угод про вільну торгівлю, митні союзи, виробничу кооперацію та інших подібних міжнародних угод, якщо це передбачено такими угодами. Сезонні мита протягом часу їх дії заміщують ввізні (імпортні) мита, встановлені статтею 6 цього Закону.

Кабінет Міністрів України встановлює терміни дії сезонних мит на сільськогосподарську продукцію та оприлюднює свої рішення за 45 днів до дня їх запровадження.

Сезонні мита встановлюються на строк, що не може бути меншим 60 та більшим 120 послідовних календарних днів.

Сезонні мита встановлюються стосовно товарів, які підпадають під визначення таких кодів Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності: 07.01-07.08, 08.06.10, 08.07.10, 08.08.10, 08.08.20, 08.09.10000, 08.09.20, 10.01-10.05, 10.08, 12.06-12.08, 12.10, 12.12.91, 12.12.92, 12.13, 12.14 та при цьому оподатковуються за пільговою ставкою, яка дорівнює або перевищує 30 відсотків згідно з статтею 6 цього Закону.

Стаття 4. Сертифікація та контроль за ввезенням імпортної сільськогосподарської продукції

Сільськогосподарська продукція, яка ввозиться на

митну територію України, підлягає обов'язковій сертифікації, санітарно-епідеміологічному, радіологічному, а в разі ввезення товарів першої та другої груп Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності — ветеринарному контролю. При цьому іноземні сертифікати беруться до уваги виключно у випадках, коли взаємне визнання таких сертифікатів передбачено нормами відповідних міжнародних договорів. Підставою для перевезення через митний кордон України продукції першої — двадцять четвертої груп Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності є сертифікат відповідності, виданий уповноваженим згідно з чинним законодавством органом, або свідоцтво про визнання іноземного сертифіката. Кабінет Міністрів України може тимчасово обмежувати ввезення сільськогосподарської продукції з країн, де був оголошений або стосовно яких був оголошений Україною або іншими країнами карантин. Рішення щодо зазначеного обмеження має бути оприлюдненим.

Продукти, призначені для продажу населенню, що підпадають під визначення другої-двадцять першої груп Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, можуть бути випущені з-під митного контролю на територію України з країн, вільних від карантину, за умов наявності на тарі (коробах, упаковках, розфасовках), а у випадках, визначених Кабінетом Міністрів України, безпосередньо на продукті, відомостей про назву продукту, масу (об'єм), склад, із зазначенням переліку використаних у процесі виготовлення інших продуктів харчування, харчових добавок (консервантів), барвників тощо, вмісту хімічних речовин або сполук, а також сертифіката походження таких продуктів. Окремо наводяться відомості про енергомісткість, дату граничного строку використання, побічні ефекти споживання або про їх відсутність, назву харчових добавок (консервантів) за їх наявності, місце виготовлення, найменування й адресу виробника таких продуктів та посилання на власника торгової марки за його наявності, а по віднесенні до підкацизних товарів — відомості зазначаються згідно із законами України. Зазначені відомості мають бути виконані українською мовою за винятком торгової марки, логотипу компанії чи її назви або власної назви продукту, що можуть виконуватися іноземними мовами.

Продукти, які продаються населенню із порушенням вимог, встановлених цією статтею, вважаються такими, що були ввезені в Україну із порушенням митних правил.

Ввезення сільськогосподарської продукції, що підпадає під визначення першої — двадцять першої груп Товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльнос-

ті, громадянами на митну територію України у межах неторгового (туристичного) обороту у будь-яких обсягах без сертифіката встановленого зразка не дозволяється.

Кабінет Міністрів України визначає та оприлюднює перелік харчових добавок (консервантів), продукти із вмістом яких не можуть бути ввезені на територію України.

Порядок визначення митної вартості товарів та інших предметів у разі переміщення їх через митний кордон України

Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 1998 р., № 1598 (ВИТЯГ)

1. Згідно з цим Порядком провадиться визначення митної вартості товарів та інших предметів, які переміщуються через митний кордон України (далі — товари).

2. У разі, коли митному органу надаються документальні підтвердження ціни (рахунки-фактури (інвойси), рахунки-проформи) і зазначені в них відомості не викликають сумніву щодо їх достовірності, митна вартість товарів визначається на підставі поданих документів.

Під час визначення митної вартості до неї включаються ціна товару, зазначена в рахунку-фактурі (рахунку-проформі), і фактичні витрати, якщо їх не включено до рахунку-фактури (рахунку-проформи) — залежно від умов поставки цих товарів згідно з Правилами ІНКОТЕРМС (у редакції 1990 року):

а) на навантаження, розвантаження, перевантаження, страхування та транспортування до пункту перетинання митного кордону України;

б) комісійні та брокерські;

в) плата за використання об'єктів інтелектуальної власності, які належать до даних товарів, що повинна бути внесена імпортером (експортером) прямо чи опосередковано як умова ввезення (вивезення).

3. У разі неможливості визначення митної вартості товарів на основі поданих документів митна вартість визначається на підставі ціни на ідентичні товари, митне оформлення яких здійснювалося раніше, з урахуванням таких вимог:

а) ідентичними вважаються товари, які мають однакові ознаки з товарами, що підлягають оцінці, в тому числі:

— призначення та характеристики;

— якість, наявність одного й того ж товарного знака та репутація на ринку;

— країна походження;

— виробник;

б) незначні відмінності в зовнішньому вигляді не можуть бути підставою для відмови в розгляді товарів як ідентичних, якщо за іншими ознаками такі товари відповідають вимогам цього пункту.

За наявності одного і того ж товарного знака товари, виготовлені різними виробниками, можуть вважатися ідентичними, якщо у декларанта та в органі митної служби відсутні відомості про ідентичні товари, виготовлені виробником, товари якого підлягають оцінці;

в) якщо ідентичні товари ввозилися в іншій кількості або на інших умовах поставки згідно з Правилами ІНКОТЕРМС (у редакції 1990 року), ніж товари, митна вартість яких визначається, проводиться відповідне коригування їх ціни з урахуванням цих розбіжностей.

4. У разі неможливості визначення митної вартості товарів на підставі поданих документів та за відсутності інформації щодо ввезення ідентичних товарів митна вартість визначається на підставі ціни на подібні товари, митне оформлення яких здійснювалося раніше, з урахуванням таких вимог:

а) подібними вважаються товари, які не є ідентичними, але мають подібні характеристики і складаються з подібних компонентів, що дає змогу використовувати їх з тією ж метою, що й товари, які підлягають оцінці, та бути комерційно взаємозамінними.

Для визначення подібності товарів враховуються:

— призначення та характеристики;

— якість, наявність товарного знака та репутація на ринку;

б) якщо подібні товари ввозилися в іншій кількості або на інших умовах поставки згідно з Правилами ІНКОТЕРМС (у редакції 1990 року), ніж товари, митна вартість яких визначається, проводиться відповідне коригування їх ціни з урахуванням цих розбіжностей.

5. У разі, коли визначена з урахуванням вимог пункту 2 митна вартість товарів менша за мінімальну митну вартість (якщо вона передбачена законодавством), для справляння встановлених податків і зборів застосовується мінімальна митна вартість.

6. Заявлена декларантом митна вартість і дані, що стосуються її визначення, повинні ґрунтуватися на достовірній і документально підтвердженій інформації. У разі потреби для підтвердження достовірності заявле-

ної митної вартості можуть бути використані такі документи:

- рахунки-фактури (інвойси) або рахунки-проформи;
- специфікації, коносаменти, товарно-транспортні накладні;
- ліцензії;
- картки реєстрації контрактів;
- сертифікати походження;
- банківські документи щодо розрахунків за контрактом, які повинні містити всі необхідні реквізити для ідентифікації їх з поставкою, митне оформлення якої здійснюється (копія платіжного доручення з відміткою банку про виконання операції та виписки (копія) з особового рахунку організації, завірена керівником і головним бухгалтером даної організації);
- копія експортної вантажної митної декларації країни відправлення;
- договори (угоди) на поставку;
- договори про спільну діяльність;
- контракти з третіми особами, які мають відношення до договору (угоди) на поставку;
- рахунки за платежами третім особам на користь продавця;
- ліцензійні чи авторські угоди;
- договори доручення, комісії; агентські та брокерські угоди;
- рахунки за комісійні та брокерські послуги, що відносяться до товарів, митна вартість яких визначається;
- замовлення на поставку;
- договори перевезення та страхування;
- прайс-листи виробника та продавця товару;
- відповідна бухгалтерська документація;
- калькуляція фірми — виробника товару (у разі згоди фірми надати її українському покупцю);
- інші матеріали, які можуть бути використані для підтвердження митної вартості товарів, заявлених у вантажній митній декларації.

7. У разі відсутності достовірної інформації органи митної служби вправі використовувати цінову інформацію, що міститься в їх базі даних, в каталогах торгівельних фірм та інших довідниках, а також інформацію організацій, які проводили відповідну експертизу. Ці дані використовуються лише як орієнтовна, довідкова інформа-

ція для попереднього порівняння із заявленою до митного оформлення ціною товару. У кожному конкретному випадку здійснюється коригування митної вартості з урахуванням технічних, функціональних та якісних характеристик товару, сортності, умов угоди, сезонних коливань цін, витрат на транспортування та страхування тощо.

Висновки організацій, які проводять експертизу щодо визначення вартості товарів, використовуються тільки як допоміжний матеріал. Відповідальність за прийняття рішення щодо митної вартості товарів несе посадова особа органу митної служби, до компетенції якої належить визначення цієї вартості.

8. Для визначення митної вартості товарів, які експортуються і підпадають під дію режиму квотування чи ліцензування або щодо яких запроваджено реєстрацію контрактів, вирішальною є ціна товару, зазначена у ліцензії чи у картці реєстрації (обліку) контракту (якщо умови поставки цього товару відповідають тим умовам, відповідно до яких визначається митна вартість).

У разі встановлення індикативних цін на товари, які експортуються і зовнішньоекономічні угоди щодо яких підлягають реєстрації чи передбачають отримання ліцензії в МЗЕЗторзі, відповідність цін на зазначені товари індикативним цінам визначає МЗЕЗторг. Ціна товару зазначається в картці реєстрації (обліку) контракту чи ліцензії і додаткове її обґрунтування експортером не проводиться.

У разі встановлення індикативних цін на товари, зовнішньоекономічні угоди щодо яких не підлягають реєстрації чи не передбачають отримання ліцензії в МЗЕЗторзі, ціни на зазначені товари повинні відповідати індикативним цінам, установленим на момент здійснення зовнішньоторгівельної операції. Якщо ціна, зумовлена в угоді, відрізняється від індикативної, для митного оформлення таких товарів необхідно подати лист-погодження, виданий МЗЕЗторгом.

9. Надана органу митної служби інформація, заявлена як комерційна таємниця або як конфіденційна, може використовуватися лише для цілей митного оформлення і не може розголошуватися, використовуватися посадовими особами органу митної служби в особистих цілях, передаватися третім особам (включаючи інші державні органи) без спеціального дозволу особи, яка надала таку інформацію (за винятком випадків, передбачених законодавством).

2.6.5. Документи, що вимагаються при експортно-імпортному оформленні товарів

Акт експертизи походження товару

Документ, що видається компетентним органом відділом товарних експертиз Торгово-промислової палати на прохання підприємств-виробників, у якому містяться відомості про походження сировинних та ком-

плектуючих матеріалів, вказуються номери та дати укладання угод на поставку цих матеріалів, а також перераховуються основні операції технологічного процесу, виконані на підприємстві. У своєму висновку експерт засвідчує те, що товар дійсно походить з даної країни.

На основі акта експертизи видається Сертифікат походження.

Країною походження вважається країна, де товари були повністю виготовлені чи піддані достатній переробці чи обробці.

Товарами, що повністю виготовлені у даній країні, вважаються: корисні копалини, добуті у межах її території чи економічної зони; рослинна продукція, вирощена на її ґрунті; живі тварини, вирощені у ній; продукція, отримана у ній від тварин; вироблена у ній продукція мисливського, риболовного та морського промислу; продукція морського промислу, добута чи вироблена у Світовому океані судами даної країни, а також судами, орендованими (зафрахтованими) нею; вторинна сировина та викиди, які є результатом виробничих та інших операцій, що здійснюються у даній країні; товари, вироблені у даній країні виключно із вищепереліченої продукції.

Переробка чи обробка товарів у даній країні вважається достатньою, якщо: готові товари класифікуються у тарифній позиції митного тарифу іншим, ніж матеріали чи вироби походженням з третіх країн, використані для виготовлення товарів; у вартості готових товарів частина добавленої вартості становить не менше 50 відсотків.

Достатньою обробкою чи переробкою не можуть вважатися операції по збереженню товарів під час їх зберігання чи транспортування, підготовка товарів до продажу та транспортування (поділ партії, формування відправлень, сортування та перепакування), прості операції по збору, змішування товарів (компонентів) без надання отриманій продукції характеристик, що суттєво відрізняють її від вихідних складових.

Акт експертизи якості та кількості

Документ, що випишується товарним експертом компетентного органу після перевірки фактичної кількості та стану товару, отриманого чи того, що готується до відправки. В акті вказуються назви вантажовідправника чи вантажоотримувача, загальне найменування та кількість товарів, наданих для експертизи, задача експерта, номери та вид товаросупроводжувальних документів, відмітка про стан упаковки та характер маркування. У графі "Експертизою встановлено" вказуються назви товарних одиниць, їх визначення, кількість, яка вказана у товаросупроводжувальних документах, кількість, фактично встановлена експертом, а також опис наявних дефектів. Загальний результат експертизи міститься у висновку експерта. Акт експертизи є підґрунтям для подання претензії у разі виявлення кількісних недочетів чи якісних дефектів.

Довідки

Довідка про декларування валютних цінностей — документ, що видається податковою інспекцією на основі балансу підприємства і засвідчує те, що підприємство не має валютних цінностей за кордоном.

Довідка про присвоєння податкового коду платника ПДВ — документ, що видається податковою інспекцією.

Ліцензія експортно-імпортна

Документ, який видається спеціальними державними органами за наявності у країні експортера-імпортера контролю за вивозом чи ввозом даних товарів. Ліцензії видаються на основі заяв відповідного експортера чи імпортера, наданих органу, що видає видачею ліцензій у своїй країні. Заява подається за певний час до передбачуваного відвантаження чи отримання товару. До заяви додаються копії контрактів, гарантійні листи експортера-імпортера про сплату збору за видачу ліцензії та мита.

У ліцензії вказуються найменування заявника, виробника, продавця та покупця товару, вид ліцензії, номер заяви на ліцензію, номер дозволу на видачу ліцензії, термін дії дозволу, характер угоди, валюта платежу, найменування та повна характеристика товару, термін поставки, вартість товару, найменування органу, що видав ліцензію, назва країни, куди експортується і звідки імпортується товар. Ліцензія надається на певний термін, по закінченні якого у випадку невикористання вона втрачає силу.

Міжнародна митна декларація, зразок МЖДП

Документ митного транзиту, за допомогою якого вантажовідправник повідомляє дані про вантажі для перевезення залізницею у відповідності з положенням Міжнародної конвенції 1952 року про полегшення перевезення залізничних вантажів через кордон.

Митне відкріплення

Документ, що видається митницею за місцем реєстрації експортера і засвідчує його право оформлювати митні документи на іншій митниці.

Сертифікат якості

Свідоцтво, що засвідчує якість фактично поставленого товару та його відповідність умовам контракту. У ньому дається характеристика товару або підтверджується відповідність якості товару певним стандартам чи технічним умовам замовлення. Сертифікат про якість видається відповідними компетентними організаціями, державними органами, торговими палатами, спеціаль-

ними лабораторіями, як у країні експортера, так і імпортера. Іноді сторони домовляються про надання сертифікатів різних контрольних та перевірочних закладів, інститутів, палат мір та ваги й інших організацій. Сертифікат якості може видавати (у відповідності з умовами контракту) фірма-виготовник.

Сертифікат походження товару

Документ, що видається компетентним органом (в Україні — Торгово-промисловою палатою) у країні експортера, який чітко засвідчує походження товару.

Цей сертифікат може містити також декларацію виробника, продуцента, постачальника, експортера чи іншої компетентної особи; термін "країна" може включати групу країн, регіон чи якусь частину країни. Такий документ обов'язковий при імпорті у випадку, якщо з походженням товару, декларованого на митниці, пов'язано надання привілейованого режиму: пільгового тарифу, безмитного ввозу, звільнення від додаткового обкладання та ін.

Сертифікат походження видається на основі Акта експертизи походження товару.

2.6.6. Карантин рослин

Ввезення в Україну підкарантинних матеріалів проводиться за наявності:

1. Фітосанітарного сертифіката країни-експортера.
2. Карантинного дозволу на імпорт, що видається Головною державною інспекцією з карантину рослин (м. Київ, 252138, вул. Колоскова, 7, тел. 2647707, 2646301, факс 2648902).

Первинний догляд підкарантинної продукції проводиться безпосередньо на кордоні. Обов'язковим є вторинний догляд за місцем розмитнення (розвантаження) підкарантинної продукції державним інспектором з карантину рослин, якого на догляд викликає власник вантажу, або інспектором митниці.

Державний інспектор складає на наявний вантаж акт фітосанітарного контролю, який засвідчує стан продукції, після чого митна служба проводить розмитнення.

До підкарантинної та підконтрольної продукції відносять: насіння, рослини, частки рослин, продукцію рослинного походження, транспортні засоби, тару, упаковку та будь-які матеріали, за допомогою яких можуть поширюватись карантинні об'єкти.

Вивезення підкарантинних матеріалів за межі України проводиться тільки за фітосанітарними сертифікатами, які видаються після проведення догляду і протягом 15 днів до відправки вантажу держінспекторами в районах, або обласною держінспекцією з карантину рослин.

Для перевезення підкарантинних матеріалів з однієї області в іншу видається карантинний сертифікат на основі догляду підкарантинної продукції держінспектором з карантину рослин не раніше ніж за 15 днів до відправлення вантажу.

У разі виявлення карантинного об'єкта держінспектор протягом 24 годин вносить подання про запровадження особливого карантинного режиму до відповідного органу місцевого органу державної виконавчої влади або Кабінету Міністрів України.

На території особливого карантинного режиму здійснюються такі заходи:

1. Обмеження виїзду транспортних засобів.
2. Використання ресурсів підприємств, господарств для локалізації та ліквідації карантинних об'єктів.
3. Заборона вивезення відповідних підкарантинних матеріалів.
4. Знезараження.
5. Технічна переробка, або знищення підкарантинних матеріалів.

Держінспекція з карантину рослин здійснює державний контроль за дотриманням особливого карантинного режиму і проведенням заходів з карантину рослин при вирощуванні, заготівлі, вивезенні, ввезенні, перевезенні, зберіганні, переробці, реалізації та використанні підкарантинних матеріалів.

Підприємства, установи, організації та громадяни зобов'язані сприяти державним інспекторам з карантину рослин у виконанні покладених на них завдань.

Рішення держінспектора щодо заборони вирощування, вивезення, зберігання чи використання підкарантинної продукції є обов'язковим для виконання.

Громадяни та посадові особи, винні в порушенні законодавства про карантин рослин, притягуються до відповідальності відповідно до законодавства України.

Про карантин рослин

Закон України від 18 червня 1997 року (витяг)

Цей Закон визначає загальні правові, організаційні та фінансово-економічні основи карантину рослин, діяльність державних органів, підприємств, установ, організа-

цій, посадових осіб та громадян, спрямовану на запобігання завезенню та поширенню відсутніх на території України небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**Стаття 1. Визначення термінів**

У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються у такому значенні:

карантин рослин — правовий режим, що передбачає систему державних заходів, спрямованих на захист рослин, продукції їх переробки, сировини, окремих вантажів тощо від карантинних об'єктів;

особливий карантинний режим — особливий правовий режим діяльності державних органів, органів місцевого і регіонального самоврядування, підприємств, установ і організацій, спрямований на локалізацію та ліквідацію вогнищ карантинних об'єктів, який допускає тимчасове встановлення передбачених цим Законом обмежень у здійсненні прав громадян, а також прав юридичних осіб, покладає на них додаткові обов'язки;

карантинний об'єкт — шкідник, збудник хвороби рослин чи бур'ян, який відсутній або обмежено поширений на території України, але який може завдати значної шкоди рослинам або рослинній продукції. Перелік карантинних об'єктів визначається Міністерством сільського господарства і продовольства України;

підкарантинні матеріали та об'єкти — будь-які матеріали та об'єкти, які можуть сприяти поширенню або за допомогою яких можуть поширюватися карантинні об'єкти. Перелік підкарантинних матеріалів та об'єктів визначається Статутом з карантину рослин в Україні, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

карантинна зона — територія, на якій встановлено особливий карантинний режим у зв'язку з виявленням карантинного об'єкта.

Стаття 2. Основні завдання карантину рослин

Основними завданнями карантину рослин є:

— охорона території країни від занесення або самостійного проникнення з-за кордону або з карантинної зони карантинних об'єктів;

— своєчасне виявлення, локалізація і ліквідація карантинних об'єктів, а також запобігання їх проникненню в регіони країни, де вони відсутні;

— здійснення державного контролю за дотриманням особливого карантинного режиму і проведенням заходів з карантину рослин при вирощуванні, заготівлі, вивезенні, ввезенні, перевезенні, зберіганні, переробці, реалізації та використанні підкарантинних матеріалів та об'єктів.

Розділ II. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ У ГАЛУЗІ КАРАНТИНУ РОСЛИН**Стаття 5. Спеціально уповноважені органи у галузі карантину рослин**

Центральним спеціально уповноваженим державним органом з карантину рослин є Головна державна інспекція з карантину рослин України з Центральною науково-дослідною карантинною лабораторією і Центральним фумігаційним загоном Міністерства сільського господарства і продовольства України.

Іншими спеціальними органами у галузі карантину рослин, підпорядкованими Головній державній інспекції з карантину рослин України, є державна інспекція з карантину рослин Республіки Крим, прикордонні обласні або обласні і міські інспекції з карантину рослин, пункти карантину рослин при морських і річкових портах (на пристанях), на залізничних станціях і в аеропортах (на аеродромах), на підприємствах поштового зв'язку, автомобільних дорогах (автовокзалах, автостанціях), пунктах пропуску на державному кордоні України, лабораторії та обласні фумігаційні загоны.

У разі необхідності пункти карантину рослин можуть створюватись і на інших об'єктах, діяльність яких пов'язана із заготівлею, вивезенням, ввезенням, перевезенням і використанням підкарантинних матеріалів та об'єктів.

Організаційна структура і штатна чисельність державної служби з карантину рослин затверджується Міністерством сільського господарства і продовольства України за поданням Головної державної інспекції з карантину рослин України.

Стаття 7. Компетенція прикордонної державної інспекції з карантину рослин Республіки Крим, прикордонних обласних або обласних і міських інспекцій з карантину рослин

До відання прикордонної державної інспекції з карантину рослин Республіки Крим, прикордонних обласних або обласних і міських інспекцій з карантину рослин належить:

1) видача сертифікатів на насіння, рослини і продукцію рослинного походження, що експортуються, а також вивозяться із зон особливого карантинного режиму;

2) проведення карантинної перевірки і лабораторної експертизи завезених з-за кордону підкарантинних матеріалів та об'єктів (у тому числі тих, що надходять у багажі, поштових відправленнях і ручній поклажі пасажирів);

3) організація оздоровлення і знезараження підкарантинних матеріалів та об'єктів, транспортних засобів, що прибувають з-за кордону;

4) державний контроль за проведенням карантинних заходів підприємствами, установами, організаціями та громадянами;

5) організація систематичних і проведення контрольних обстежень сільськогосподарських і лісових угідь, місць зберігання і переробки насіння, рослин і продукції рослинного походження, пунктів ввезення підкарантинних матеріалів та об'єктів, прилеглої до них території;

6) контроль за діяльністю інтродукційно-карантинних розсадників, державних сортодільниць, оранжерей і теплиць, що проводять карантинну перевірку насіння, рослин та садивного матеріалу, завезених з-за кордону;

7) здійснення державного контролю за виробництвом, заготівлею, транспортуванням, збереженням, переробкою, використанням і реалізацією насіння, рослин і продукції рослинного походження, що експортуються або імпортується;

8) вжиття відповідно до законодавства термінових заходів для локалізації та ліквідації карантинних об'єктів, запобігання їх поширенню;

9) контроль за проведенням карантинних заходів відповідно до міжнародних угод і конвенцій;

10) пропаганда знань з карантину рослин;

11) внесення до відповідних органів подання про введення (зняття) особливого карантинного режиму;

12) залучення до участі в своїй роботі громадських уповноважених з карантину рослин із числа працівників заготівельних, транспортних, переробних та інших підприємств, установ і організацій.

Стаття 11. Фітосанітарний контроль

Фітосанітарному контролю підлягають усі підкарантинні матеріали та об'єкти, що перетинають державний кордон України та межі особливих карантинних зон.

Ввезення в Україну підкарантинних матеріалів провадиться за наявності:

— фітосанітарного сертифіката, що видається державними органами з карантину і захисту рослин країни-експортера;

— карантинного дозволу на імпорт, що видається Головною державною інспекцією з карантину рослин України.

Митне оформлення вантажів проводиться лише після проведення фітосанітарного контролю.

Зразок фітосанітарного сертифіката та порядок його оформлення визначається Головною державною інспекцією з карантину рослин України відповідно до встановлених міжнародних конвенцій.

Зразок карантинного дозволу на імпорт та порядок його оформлення визначається Головною державною інспекцією з карантину рослин України.

Вивезення підкарантинних матеріалів за межі особливої карантинної зони провадиться за наявності карантинного сертифіката.

Зразок карантинного сертифіката та порядок його оформлення визначається Головною державною інспекцією з карантину рослин України.

Фітосанітарні правила ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, вивезення на експорт і порядок переробки підкарантинних матеріалів встановлюються Головною державною інспекцією з карантину рослин України.

СТАТУТ

Державної служби з карантину рослин України

Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 1993 року, № 892 (ВИТЯГ)

I. Загальні положення

1. Відповідно до Закону України "Про карантин рослин" на території України Державною службою з карантину рослин здійснюється система державних заходів, спрямованих на захист рослин, продукції їх перероблення, сировини, окремих вантажів тощо від карантинних об'єктів.

3. Державна служба з карантину рослин України складається із центрального спеціально уповноваженого органу з карантину рослин Головної державної інспекції з карантину рослин з Центральною науково-дослідною карантинною лабораторією та Центральним фумігаційним загonom Міністерства сільського господарства і продовольства України та інших спеціальних органів у галузі карантину рослин, підпорядкованих Головній державній інспекції з карантину рослин.

Іншими спеціальними органами з карантину рослин є:

— прикордонна державна інспекція з карантину рослин Республіки Крим;

— прикордонні державні обласні і державні обласні інспекції з карантину рослин;

— державні міські інспекції з карантину рослин;

— міжрайонні і районні пункти з карантину рослин;

— прикордонні пункти з карантину рослин при морських і річкових портах (на пристанях), на залізничних станціях і в аеропортах (на аеродромах), на підприємствах поштового зв'язку, автомобільних дорогах (автовокзалах, автостанціях);

— пункти пропуску з карантину рослин на державному кордоні України;

— обласні фумігаційні загони, карантинні лабораторії.

У разі необхідності пункти з карантину рослин можуть створюватись і на інших об'єктах, діяльність яких пов'язана із заготівлею, вивезенням, ввезенням, перевезенням і використанням підкарантинних матеріалів та об'єктів.

4. Основними завданнями Державної служби з карантину рослин України є:

- охорона території країни від занесення або самостійного проникнення з-за кордону або з карантинної зони карантинних об'єктів;
- своєчасне виявлення, локалізація і ліквідація карантинних об'єктів, а також запобігання проникненню їх в регіони країни, де вони відсутні;
- здійснення державного контролю за додержанням особливого карантинного режиму і проведенням заходів щодо карантину рослин під час вирощування, заготівлі, вивезення, ввезення, перевезення, зберігання, перероблення, реалізації та використання підкарантинних матеріалів та об'єктів.

II. Компетенція Державної служби з карантину рослин

6. До відання Головної державної інспекції з карантину рослин України належить:

- визначення порядку завезення і використання насіння, рослин і продукції рослинного походження з-за кордону, їх перевезення на території України та за її межами за погодженням з карантинними службами тих країн, з якими Україна має договори, на підставі конвенції або угоди між державами про співробітництво;
- вивчення видового складу, біології та екології карантинних й інших небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів, відсутніх на території країни, розроблення прогнозу їх поширення з метою запобігання завезенню туди, де вони можуть призвести до збитків;
- видання відповідних наказів, інструкцій, положень, правил та інших нормативних документів з карантину рослин;
- ведення обліку і видання інформації щодо поширення карантинних об'єктів;
- проведення експертизи підкарантинних матеріалів та об'єктів;
- видача карантинних документів на імпорт насіння, рослин і продукції рослинного походження.

7. До відання прикордонної державної інспекції з карантину рослин Республіки Крим, прикордонних державних або державних обласних і державних міських інспекцій з карантину рослин належить:

- видача сертифікатів на насіння, рослини і продукцію рослинного походження, що експортуються, а також

що вивозяться із зон особливого карантинного режиму;

- проведення карантинної перевірки і лабораторної експертизи завезених з-за кордону підкарантинних матеріалів та об'єктів (у тому числі і тих, що надходять у багажі, поштових відправленнях і ручній поклажі пасажирів);
- організація оздоровлення і знезараження підкарантинних матеріалів та об'єктів, транспортних засобів, що прибувають із-за кордону;
- державний контроль за проведенням карантинних заходів підприємствами, установами, організаціями та громадянами;
- організація систематичних і проведення контрольних обстежень сільськогосподарських і лісових угідь, місць зберігання і перероблення насіння, рослин і продукції рослинного походження, пунктів ввезення підкарантинних матеріалів та об'єктів, прилеглої до них території;
- контроль за діяльністю інтродукційно-карантинних розсадників, державних сортодільниць, оранжерей і теплиць, що проводять карантинну перевірку насіння, рослин і садового матеріалу, завезених із-за кордону;
- здійснення державного контролю за виробництвом, заготівлею, транспортуванням, зберіганням, переробленням, використанням, реалізацією насіння, рослин і продукції рослинного походження, що експортуються або імпортуються;
- вжиття відповідно до законодавства термінових заходів для локалізації та ліквідації карантинних об'єктів, запобігання їх поширенню;
- контроль за проведенням карантинних заходів відповідно до міжнародних угод і конвенцій.

VII. Порядок проведення карантинних заходів при ввезенні в Україну та вивезенні з неї насіння, рослин і продукції рослинного походження

18. Ввезення в Україну із зарубіжних країн насіння, рослин і продукції рослинного походження допускається у разі наявності:

- карантинного дозволу на імпорт, який видається Головною державною інспекцією з карантину рослин України;
- фітосанітарного сертифіката, що видається державними органами з карантину рослин, країні-експортеру;

19. Митне оформлення вантажів здійснюється лише після проведення фітосанітарного контролю.

20. Організації, які займаються імпортом насіння, рослин і продукції рослинного походження, зобов'язані не пізніше ніж 5 днів до можливого ввезення в країну вказаної продукції повідомити Головну державну інспекцію з карантину рослин України.

21. Підприємства, установи, організації, посадові особи та громадяни під час імпортування рослинної продукції зобов'язані:

— включати в торговельні договори (контракти) на поставку в Україну із зарубіжних країн чи перевезення через територію України насіння, рослин і продукції рослинного походження вимоги з карантину рослин України, які забезпечують попередження проникнення на територію України карантинних та інших небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів;

— під час закупівлі за кордоном великих партій насіння, рослин і продукції рослинного походження направляти за свій рахунок державних інспекторів з карантину рослин для фітосанітарного контролю у місцях відвантаження підкарантинних матеріалів в Україні.

22. Насіння, рослини і продукція рослинного походження, які заводяться в Україну із зарубіжних країн, підлягають обов'язковій перевірці у пунктах надходження їх до вантажоодержувача на території України.

23. Прикордонні пункти, через які здійснюється ввезення насіння, рослин і продукції рослинного походження, визначаються за узгодженням з Головною держав-

ною інспекцією з карантину рослин України.

24. Вивезення імпортової продукції рослинного походження із морських, річкових портів (пристаней), аеропортів, залізничних станцій і підприємств поштового зв'язку в межі країн допускається після карантинної перевірки у разі наявності карантинних сертифікатів, що видаються на кожну партію вантажу, чи штампа встановленого зразка, який проставляється на вантажних документах державними інспекторами з карантину рослин.

25. Забороняється ввезення в Україну із зарубіжних країн насіння, рослин і продукції рослинного походження, в яких виявлено карантинні та інші небезпечні шкідники, хвороби рослин і бур'яни, всі види культур живих грибів, бактерій, вірусів-збудників хвороб рослин, а також комах, кліщів і нематод, що пошкоджують рослини, за винятком зразків, які завозяться для наукових цілей.

У разі виявлення вказаних карантинних об'єктів у вантажах після прибуття в український порт (на залізничну станцію) державна інспекція з карантину рослин зобов'язана надати рекомендації власнику вантажу про його подальше використання.

ПРАВИЛА фітосанітарного контролю на державному кордоні України

*Затверджено наказом Міністерства сільського господарства і продовольства України
від 25 вересня 1996 року, № 72 (ВИТЯГ)*

1. Загальні положення

Ці Правила визначають загальні правові, організаційні та фінансово-економічні основи фітосанітарного контролю на державному кордоні України, спрямовані на охорону території України від проникнення з-за кордону карантинних та інших небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів (карантинні об'єкти), що можуть завдати значних збитків народному господарству України.

Фахівці фітосанітарної служби України керуються:

— Законом України "Про карантин рослин", прийнятим Верховною Радою 30.06.1993 року.

— Статутом Державної служби з карантину рослин, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.1993 року № 892.

— Постановою Кабінету Міністрів від 24.11.93 р. № 953 "Про розцінки на інспектування підкарантинних матеріалів, платних послуг підприємствам, організаціям та громадянам".

— Документами, що розробляє для країн Європейської Співдружності Європейська та Середземноморська Організація Карантину і Захисту Рослин, членом якої Україна є з 1 березня 1994 року.

Визначення термінів

У цих Правилах нижченаведені терміни вживаються у такому значенні:

Фітосанітарний контроль на державному кордоні (зовнішній карантин рослин) — система заходів, спрямована на охорону території України від проникнення з-за кордону карантинних та інших небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів (карантинні об'єкти), що можуть завдати значні збитки народному господарству України. Фітосанітарний контроль поширюється на всі підкарантинні матеріали та об'єкти, транспортні засоби, що надходять в Україну.

Підконтрольні об'єкти — об'єкти, які входять до категорії підкарантинних матеріалів та об'єктів і контролюються спеціалістами державної служби з карантину рослин.

Підконтрольні матеріали — матеріали, які входять до категорії підкарантинних матеріалів та об'єктів і підлягають карантинному догляду без супроводжування фітосанітарними документами.

Підкарантинні матеріали — об'єкти і матеріали, які входять до категорії підкарантинних матеріалів та об'єктів, підлягають фітосанітарному контролю на державному кор-

доні та супроводжуються фітосанітарними документами.

Прикордонний пункт з карантину рослин — це пункт з карантину рослин, що розміщений при морських, річкових портах (на пристанях), на залізничних станціях і в аеропортах (на аеродромах), на підприємствах поштового зв'язку, автомобільних дорогах (автовокзалах, автостанціях), пунктах пропуску на державному кордоні України.

1.1. Підконтрольні об'єкти, це:

1.1.2. Транспортні засоби (вітчизняні та закордонні), які прибувають в Україну з інших країн.

1.1.3. Сільськогосподарські та лісові угіддя, які межують з державним кордоном України і прикордонним пунктом ввезення (3-кілометрова зона).

1.1.4. Приміщення, де складуються імпорتنі підконтрольні і підкарантинні матеріали.

1.2. Підконтрольні матеріали, це:

1.2.1. Тара, контейнери, промислові товари, вироби з шкіри, вовни, деревини, гофрокартону, пакувальний матеріал, вироби з рослинних матеріалів, які можуть бути носіями карантинних і небезпечних шкідників, хвороб рослин і бур'янів, продукти рослинного походження, які пройшли технічну переробку (в оригінальній упаковці), а також цукор, багаж, поштові відправлення.

1.3. Підкарантинні матеріали, це:

1.3.1. Насіння і садивний матеріал сільськогосподарських, лісових, декоративних квіткових і дикорослих культур.

1.3.4. Продовольче, фуражне, технічне зерно, солод, шрот, комбікорми, макуха.

1.3.8. Рис, крупи, горіхи, арахіс, борошно та вироби з нього.

1.3.17. Фураж (сіно, комбікорм, підстилка та ін.), що використовується при ввезенні худоби з-за кордону.

1.6. Підкарантинні матеріали дозволяється ввозити в Україну при наявності:

1.6.1. Карантинного дозволу на імпорт (транзит), який дає Головна державна інспекція з карантину рослин Мінсільгоспроду України (додаток № 1).

1.6.2. Фітосанітарного сертифіката, який видається державними органами з карантину і захисту рослин країни-експортера. Фітосанітарний сертифікат повинен бути при транспортних документах, що супроводжують підкарантинний вантаж. Ввезення підкарантин-

них матеріалів із країн, що не мають державних органів з карантину і захисту рослин, дозволяється без фітосанітарного сертифіката з попереднім оформленням карантинного дозволу на імпорт Укрголовдержжаранти-ну.

1.6.3. В окремих випадках, за узгодженням з Укрголовдержжарантином, дозволено ввезення без карантинного дозволу, але з умовою проведення фітосанітарного контролю у пункті перетинання державного кордону і при наявності фітосанітарного сертифіката країни-експортера:

1.6.3.1. Зразків насіння і садивного матеріалу рослин, які надходять як науковий обмін для Національного центру генетичних ресурсів рослин.

1.6.3.2. Товарних зразків сільськогосподарської продукції і сировини, яка надходить для зовнішньоторговельних установ України (розмір зразків не повинен перевищувати 5 кг).

1.12. Державному інспектору для здійснення фітосанітарного контролю надається право:

1.12.1. Безперешкодно входити на території морських і річкових портів (пристаней), залізниць і автовокзалів, аеропортів, поштамтів, сховищ, елеваторів, на судна морського і річкового флоту, у вантажні та пасажирські вагони, цивільні літаки, автобуси, вантажні автомобілі, на території підприємств, що займаються реалізацією, переробкою, зберіганням і транспортуванням підкарантинних і підконтрольних матеріалів, а також на режимну територію контрольно-перепускних прикордонних пунктів, де згідно з діючим законодавством встановлено додаткові режимні правила — по узгодженню з начальником контрольно-перепускного пункту прикордонних військ.

1.12.2. Відбирати зразки насіння рослин, підкарантинних і підконтрольних матеріалів для проведення лабораторної експертизи з обов'язковим оформленням відповідних документів (актів і т.п.).

1.12.3. Вимагати від адміністрацій митниць та інших установ:

1.12.3.1. Документи і інформацію про транспортні засоби, що прибувають з-за кордону або відправляються, а також про підконтрольні і підкарантинні матеріали.

1.12.3.2. У разі необхідності надання допомоги у виділенні транспортних засобів, робочої сили, складських та інших приміщень і допоміжних матеріалів для проведення перевірки і знезараження транспортних засобів, підконтрольних і підкарантинних матеріалів.

1.12.4. Затримувати імпорتنі підкарантинні матері-

али, що надходять на державний кордон України без карантинного дозволу на імпорт або без карантинного дозволу на транзит з перевантаженням (крім перелічених у п.8.1, 8.2, 8.3, 8.4, 8.5), а також ті, що заражені карантинними шкідниками, хворобами рослин і бур'янами.

1.12.5. Витрати, пов'язані з проведенням догляду транспортних засобів, підконтрольних і підкарантинних матеріалів, проведенням карантинної експертизи, оформленням і видачею необхідних карантинних документів, фумігацією, дегазацією, рефрижерацією та іншими методами знезараження або знищення підконтрольних і підкарантинних матеріалів, а також з відкриттям і опломбуванням вантажів, багажу, доведення їх до місць знезараження і назад оплачуються власником згідно з розцінками на інспектування, затвердженими постановою Кабінету Міністрів від 24.10.93 р. № 953 "Про розцінки на інспектування підкарантинних матеріалів, платних послуг підприємствам, організаціям та громадянам" або на договірній основі.

1.13. Всі вказівки Державної служби з карантину рослин, у межах її компетенції і наданих прав, обов'язкові до виконання всіма міністерствами, відомствами, підприємствами, установами, фірмами, приватними особами (іноземцями та громадянами України), особами, що користуються дипломатичним імунітетом, організаціями (незалежно від їх відомчого підпорядкування) і комерційними структурами, які займаються ввезенням, реалізацією, зберіганням, переробкою і перевезенням підконтрольних і підкарантинних матеріалів.

1.14. Працівники митниць проводять митне оформлення вантажів лише після проведення фітосанітарного контролю і сприяють його проведенню, повідомляючи про необхідність проведення фітосанітарного догляду підконтрольних і підкарантинних матеріалів державним карантинним інспектором.

2.12. Після проведення фітосанітарного контролю державний інспектор прикордонного пункту з карантину рослин повинен повідомити про вантаж, надсилаючи дублікат карантинного сертифіката або карантинне донесення (додаток № 2) у карантинні інспекції областей, куди надходить вантаж.

2.13. Всі підконтрольні та підкарантинні матеріали, що поступають з-за кордону і які пройшли фітосанітарний контроль на прикордонно-перепускному пункті, підлягають вторинному карантинному догляду, а при необхідності — лабораторній експертизі в місці призначення. При виявленні карантинних об'єктів

вантажі підлягають очистці або знезараженню, в разі необхідності — знищенню.

6. Порядок оформлення документів на імпорт і транзит підкарантинних та підконтрольних матеріалів

6.1. Для отримання карантинного дозволу на імпорт (транзит), імпортуючи установи повинні не пізніше ніж за 5 діб до початку ввезення або здійснення транзиту подати до Головної державної інспекції з карантину рослин України заявку на оформлення карантинного дозволу на імпорт чи транзит.

6.1.1. Критерії, за якими може бути відмовлено в наданні карантинного дозволу:

— порушення карантинних вимог при здійсненні попередніх ввезень;

— матеріал надходить з країни поширення об'єктів, що є карантинними для України;

— ввезення не збігається із термінами, коли це можна робити, та географічним розташуванням місць використання, що узагальнено в карантинному дозволі;

— неможливо провести знезараження або переробку матеріалу, що заражений;

— відсутня можливість розміщення насінневого або садивного матеріалу на карантинну перевірку;

— сорти або гібриди насінневого та садивного матеріалу не пройшли випробування Державної комісії України по випробуванню та охороні сортів рослин;

— відсутня згода Мінсільгоспроду України.

6.1.2. До заявки додається підтвердження про оплату (платіжне доручення, квитанція поштового переказу, ордер Ощадбанку України), копія контракту.

6.1.3. При ввезенні насінневого і садивного матеріалу необхідно мати згоду Мінсільгоспроду і погодження Державної комісії України по випробуванню та охороні сортів рослин (згідно з Положенням про порядок ввезення в Україну і вивезення з України насіння і садивного матеріалу культурних та природних рослин).

6.3. Після того, як державний інспектор з карантину рослин пересвідчиться, що підкарантинний вантаж супроводжується карантинним дозволом на імпорт (транзит), є фітосанітарний сертифікат країни-експортера, фітосанітарний контроль підкарантинних і підконтрольних матеріалів, що надходять з-за кордону, оформляється актом фітосанітарного контролю підкарантинних і підконтрольних матеріалів, транспортних засобів, а також відбору зразків для карантинної експертизи (додаток № 8) з одночасним відбором зразків, які реєструються в журналі реєстрації лабораторних експертиз, що підтверджують виявлення на прикордонному пункті з ка-

рантину рослин карантинних та інших шкідників, хвороб рослин та бур'янів і зразки забезпечуються етикеткою до зразка підкарантинного матеріалу, який відібрано на карантинну експертизу (додаток № 10).

7. Порядок оформлення документів на експорт підкарантинних і підконтрольних матеріалів

7.3. На підкарантинні матеріали, що відвантажуються за кордон без концентрації на прикордонному пункті, відправнику видається фітосанітарний сертифікат на експорт на основі інформації, яка міститься в карантинному сертифікаті держінспекції з карантину

рослин за місцем вирощування або відвантаження матеріалів.

7.4. Для одержання фітосанітарного сертифіката на експорт вантажовласник повинен підготувати партію вантажу згідно з умовами, які виставляє імпортер, і не пізніше ніж за 30 діб до відправлення підкарантинного матеріалу подати до держінспекції з карантину рослин за місцем вирощування або відвантаження матеріалів заяву на оформлення карантинного (фітосанітарного) сертифіката (додаток № 15) і копію контракту.

Вантаж доглядати не раніше ніж за 5 днів до відвантаження на експорт.

Щодо порядку пропуску вантажів, що підлягають санітарному, ветеринарному та іншим видам контролю

Лист ДМС України від 29 жовтня 1997 р. № 11/2–10270

До відома та використання у роботі при розгляді питань митного контролю та оформлення вантажів, що підлягають санітарному, ветеринарному, фітосанітарному, радіологічному та екологічному контролю інформуємо про наступне.

Законом України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" від 24.02.94 р. № 4004-XII та наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 жовтня 1995 року № 190 "Про проведення державної санітарногігієнічної експертизи щодо розробки, виробництва і застосування продукції, яка може негативно впливати на здоров'я людини" виконання функцій санітарно-епідеміологічного контролю у т.ч. і при імпорті сировини та товарів покладено на органи, установи та заклади державної санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України.

Статтею 5 Закону України "Про карантин рослин" від 30 червня 1993 року № 3348-XI центральним спеціальним органом у галузі карантину рослин визначено Головну державну інспекцію з карантину рослин, а безпосередньо у пунктах пропуску на державному кордоні — пункти карантину рослин. Безпосереднє здійснення державного контролю з карантину рослин статтею 12 Закону покладено на державних інспекторів з карантину рослин. Пунктом 1 постанови Кабінету Міністрів України від 20.03.95 р. № 198 "Про здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон" екологічний контроль проводиться безпосередньо

на кордоні державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища Мінекобезпеки.

Вищеназваними законодавчими актами заборонено ввезення на територію України вантажів, підконтрольних вищеназваним державним службам, без здійснення встановлених видів контролю.

Виходячи з положень згаданих Законів України і постанов Кабінету Міністрів України та керуючись ст.18 Митного кодексу України митне оформлення вантажів, підконтрольних зазначеним службам, може бути завершено тільки у разі позитивних висновків цих служб. При цьому результати санітарного, фітосанітарного, екологічного, ветеринарного контролю повинні бути відображені у вигляді відміток (штампів, печаток) державних інспекторів цих служб на товаросупровідних, товаротранспортних документах, які слідують з вантажами. Перевірка дозвільних документів цих контрольних служб, звірка товарів, сировини, що фактично переміщуються, з Переліками товарів та сировини, дозволених для ввезення, визначеними Мінсільгосппродом, Мінекобезпеки, МОЗ, яким підпорядковані названі служби, до компетенції митних органів не входить.

Враховуючи вищезазначене, прошу внести відповідні зміни в технологічні схеми здійснення митного контролю у пунктах пропуску, інформувати відповідні контрольні органи на місцях та вжити заходів щодо посилення взаємодії з ними.

Правила перепуску вантажів, підконтрольних службі карантину рослин **Лист Головної державної інспекції по карантину рослин від 3 серпня 1996 р., № 298**

Згідно "Правил перепуску вантажів, підконтрольних службі карантину рослин", всі вантажі розподіляються на дві категорії:

- підкарантинні;
- підконтрольні.

До категорії "підкарантинні" відносяться усі вантажі

рослинного погодження, а саме:

- 1) насіння і посадковий матеріал, сільськогосподарські, лісові і декоративні культури;
- 2) рослини та їх частини (живці, цибулини, бульби, плоди і т.п.), а також інша продукція рослинного погодження, яка може переносити шкідників, хвороби рослин та бур'яни;
- 3) продовольче, фуражне і технічне зерно, копра, тапіока, жмих, шрот;
- 4) обрубаний рис, борошно, крупи;
- 5) фураж (сіно, комбікорм), а також підстилка при завезенні худоби з-за кордону.

Усі вищеперелічені вантажі повинні супроводжуватися фітосанітарним сертифікатом і мати карантинний дозвіл на імпорт підкарантинної продукції.

До категорії "підконтрольні" відносяться окремі промислові вантажі, тара та пакувальний матеріал, які можуть нести небезпеку розповсюдження карантинних шкідників, хвороб рослин і бур'янів, а саме — транспортні засоби (вітчизняні і закордонні), які прибувають в Україну з інших країн;

- поштові відправлення;
- багаж пасажирів;
- вироби з деревини;
- вироби з гофрокартону та ін.

Вищезазначені вантажі, що відносяться до категорії "підконтрольні", фітосанітарному сертифікуванню не підлягають, але повинні доглядатися у пунктах перепуску через державний кордон України фахівцями фітосанітарної служби, і при відсутності зараження карантинними об'єктами безперешкодно випустатися до місця призначення.

Ветеринарні вимоги щодо імпорту в Україну вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини

Затверджено наказом Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 20.10.99., № 39 (ВИТЯГ)

31. Ветеринарні вимоги щодо імпорту в Україну кормової рибної муки

31.1. До ввезення в Україну допускається кормова рибна мука, яка отримана з рибної сировини океанічного промислу, і відвантажується з підприємств, що мають дозвіл центральної державної ветеринарної служби країни-експортера про постачання продукції на експорт і перебувають під її постійним контролем. До ввезення в Україну допускається рибна мука, виготовлена заводами, розташованими на територіях, благополучних щодо заразних хвороб тварин, у тому числі: ящуру — протягом останніх 12 місяців на адміністративній території (провінція, штат і ін.); африканської чуми свиней — протягом останніх трьох років на адміністративній території (штат, провінція й ін.).

31.2. Рибна мука відповідає таким ветеринарно-санітарним вимогам:

Загальна бактеріальна обсімененість	не більше 500 тис.м.к у г
Патогенна мікрофлора, у т.ч. сальмонелла в 25 г	не допускається;
Ентеропатогенні ешерієї	не допускається;
Ботулінічний токсин	не допускається;
Перекис	не більше 0,3 % по йоду;
ГЦХГ (сума ізомерів)	не більше 0,2 мг/кг;
ДДТ (сума метаболітів)	не більше 0,3 мг/кг;
Гептохлор	не допускається;
Свинець	не більше 1,0 мг/кг;
Кадмій	не більше 0,2 мг/кг;
Ртуть	не більше 0,6 мг/кг;
Миш'як	не більше 5,0 мг/кг;
Вміст радіонуклідів цезій —134, —137	не перевищує $1,62 \cdot 10^8$ (8) кюри/кг (600 беккерелів)

31.3. Продукт був підданий термічній обробці при температурі не нижче плюс 80 градусів за Цельсієм протягом 30 хвилин. Матеріал для упакування повинен використовуватися вперше і задовольняти санітарно-гігієнічні вимоги.

31.4. Транспортні засоби оброблені і підготовлені відповідно до прийнятих у країні-експортері правил.

31.5. Виконання умов, зазначених у цих вимогах, повинно бути цілком підтвержене ветеринарним сертифікатом, підписаним державним ветеринарним лікарем країни-походження і складеним мовами країни-експортера й українською.

31.6. Ввезення на територію України рибної муки можливе після одержання дозволу регіональної служби державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті зони обслуговування.

32. Ветеринарні вимоги щодо імпорту в Україну кормів і кормових добавок тваринного походження, у тому числі з птиці і риби

32.1. До ввезення в Україну допускаються корми і кормові добавки, призначені для годівлі тварин, виготовлені на підприємствах, що мають дозвіл центральної державної ветеринарної служби країни-експортера на постачання продукції на експорт і перебувають під її постійним контролем. Корми і кормові добавки повинні бути отримані зі свіжої сировини тварин і птахів, з адміністративних територій, вільних від заразних хвороб тварин і птахів, у тому числі: губкоподібної енцефало-

патії великої рогатої худоби і скрепі овець — відповідно до вимог Міжнародного ветеринарного кодексу Міжнародного епізоотичного бюро; африканської чуми свиней, африканської чуми коней, чуми верблюрів і чуми великої рогатої худоби — протягом останніх 3 років у країні; класичної чуми свиней, ящуру, віспи овець і кіз та інфекційної плевропневмонії великої рогатої худоби — протягом останніх 12 місяців на адміністративній території; сибірки, бруцельозу, лептоспірозу, хвороби Ауески, анаеробних інфекцій — протягом останніх 3 місяців у господарстві.

32.2. Для виробництва кормів не використовується яловичина, баранина, субпродукти або інша сировина від великої та дрібної рогатої худоби, а також м'ясне та м'ясо-кісткове борошно, отримані із неблагополучних щодо губкоподібної енцефалопатії великої рогатої худоби і скрепі овець країн.

32.3. Сировина для виготовлення кормів повинна бути тільки боєнського походження і піддана післязайній ветеринарно-санітарній експертизі, проведеної державною ветеринарною службою країни-експортера.

32.4. Сировина була оброблена при температурі не нижче плюс 133 градусів за Цельсієм (271,4 градуса за Фаренгейтом), не менше 20 хвилин при тиску 3 бар (42,824 фунта на квадратний см) або була оброблена відповідно до альтернативної системи термообробки, яка затверджена ветеринарною службою і яка дає відповідні гарантії щодо встановленого мікробіологічного стандарту.

32.5. Корми і кормові добавки не повинні містити сальмонелл, ботулінічного токсину, ентеропатогенну й анаеробну мікрофлору. Загальна бактеріальна обсімененість не повинна перевищувати 500 тис. м. к. у 1 р., що повинно бути підтверджене даними лабораторних досліджень, і здійснено відповідний запис у ветеринарному сертифікаті.

32.6. Корми і кормові добавки для транспортування упаковуються у вологонепроникну тару.

32.7. Транспортні засоби обробляються і підготовляються відповідно до прийнятих у країні-експортері правил.

32.8. Виконання умов, зазначених у цих вимогах, повинно бути цілком підтверджене ветеринарним сертифікатом, підписаним державним ветеринарним лікарем країни-експортера і складеним мовами країни-експортера й українською, із зазначенням дати лабораторних досліджень.

32.9. Постачання товарних партій здійснюється після проведення досліджень зразків продукції у Державному науково-дослідному контрольному інституті ветеринарних препаратів і кормових добавок (м. Львів).

32.10. Ввезення на територію України кормів і кормових добавок можливе після одержання дозволу Державного департаменту ветеринарної медицини України.

33. Ветеринарні вимоги щодо імпорту в Україну кормів для тварин рослинного походження (фуражного зерна, соєвих бобів, тапіоки, шротів з арахісу і сої)

33.1. До ввезення в Україну допускаються корми для тварин рослинного походження, що виготовлені та відвантажені з адміністративних територій, вільних від заразних хвороб тварин, у тому числі: африканської чуми свиней — протягом останніх 3 років на території країни; ящуру, чуми великої рогатої худоби, чуми дрібних жуйних, африканської чуми коней — протягом останніх 12 місяців на адміністративній території (штат, провінція, земля, округ і ін.).

33.2. Фуражне зерно, що закуповується, соєві боби, тапіока, шроти з арахісу і сої повинні бути не токсичними для тварин.

33.3. Країна-експортер підтверджує, що в продукції, яка поставляється, наявність зерна з ознаками фузаріозу не більше 1 %, а вміст важких металів, мікотоксинів і пестицидів не перевищує міжнародні вимоги і норми, прийняті в Україні.

33.4. Сумарна бета-активність не повинна перевищувати 60 БК на 1 кг у всіх перелічених продуктах.

33.5. Транспортні засоби обробляються і підготовляються відповідно до прийнятих у країні-експортері правил.

33.6. Виконання умов, зазначених у цих вимогах, повинно бути цілком підтверджене:

1. Ветеринарним сертифікатом країни-походження в оригіналі, підписаним державним ветеринарним лікарем, у якому вказується благополуччя адміністративної території (країни, штату, провінції і т. ін.) щодо вищевказаних інфекційних хвороб.

2. Сертифікатом якості країни-походження в оригіналі, виданим уповноваженим контрольним органом країни-експортера (інспекція, лабораторія і ін.), підтверджується, що утримання важких металів, мікотоксинів, пестицидів, а також сумарна бета-активність не перевищують гранично допустимих норм, установлених в Україні.

33.7. Сертифікати повинні бути складені мовами країни-експортера та українською.

33.8. Ввезення на територію України кормів рослинного походження можливе після одержання дозволу регіональної служби державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті зони обслуговування.

Порядок відвантаження зерна та продуктів його переробки на експорт

*Затверджено наказом Мінагропрому, МЗЕЗторгу та Держмитслужби України
від 16.11.99, № 345/879/725 (ВИТЯГ)*

Відповідно до діючих нормативно-правових актів визначається такий порядок організації підготовки і проведення відвантаження зерна та продуктів його переробки (далі — зерно) на експорт, обов'язковий до виконання всіма суб'єктами господарювання незалежно від форми власності та підпорядкування:

1. Експорт зерна здійснюється за наявності контракту між власником зерна і покупцем.

2. Митні органи здійснюють оформлення зерна на підставі контракту за наявності таких документів:

— сертифіката відповідності, виданого Державною хлібною інспекцією;

— фітосанітарного сертифіката, виданого Державною інспекцією з карантину рослин;

— ветеринарного сертифіката (для країн СНД — ветеринарного свідоцтва Ф-2) на фуражне зерно, виданого структурними підрозділами Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства агропромислового комплексу України на місцях.

3. Інспектування зерна контрольно-інспекційними службами здійснюється лише за наявності:

— договору на сертифікацію продукції між власником зерна та Державною хлібною інспекцією, заявки на отримання фітосанітарного та ветеринарного свідоцтва (сертифіката);

— контракту між експортером і імпортером, в якому обов'язково зазначаються найменування ДСТУ, ГОСТу або узгоджені з одержувачем показники якості.

4. Державна хлібна інспекція здійснює при відвантаженні зерна оформлення сертифікатів на кожен зернову партію тільки за умови додержання такого порядку:

4.1. Для одержання сертифіката відповідності:

— зерно перед відвантаженням на експорт та для накопичення в морських чи річкових портах повинно пройти в місцях зберігання відповідну підготовку. Для цього необхідно сформувати однорідну зернову партію, визначити якість і звірити показники з даними контракту;

— у разі потреби зернова партія повинна пройти додаткову обробку — сушіння, очищення, охолодження. Відвантаження безпосередньо з токів на експорт зерна, яке не пройшло післязривного дозрівання, а також при відсутності документів про якість не допускається;

— перевезення зерна на експорт або до пунктів накопичення для експорту здійснюється лише за наяв-

ності всіх необхідних документів (товарно-транспортна накладна, сертифікат якості (додаток до сертифіката відповідності, виданий Державною хлібною інспекцією, ветеринарне свідоцтво Ф-2).

4.2. Для одержання фітосанітарного сертифіката згідно з Правилами фітосанітарного контролю на державному кордоні України, затвердженими наказом Головної державної інспекції з карантину рослин від 25 вересня 1996 р. № 72:

— юридична особа подає письмову заявку до Держінспекції з карантину рослин по області за 30 днів до відвантаження та копію контракту. За цей період вантажовласник повинен підготувати партію вантажу згідно з умовами, які виставляє імпортер;

— державний інспектор з карантину рослин не раніше ніж за 5 днів до відвантаження проводить догляд та лабораторну експертизу;

— перевезення зерна для накопичення в морський чи річковий порт здійснюється за таким самим порядком у супроводі карантинного сертифіката;

— фітосанітарний сертифікат на експорт видається державним інспектором з карантину рослин у пункті концентрації після догляду та лабораторної експертизи;

— у разі виявлення будь-яких шкідників у живому стані в зерні, що відвантажується на експорт, обов'язково провести знезараження;

— фітосанітарний сертифікат дійсний протягом 14 днів з моменту його отримання.

4.3. Ветеринарне свідоцтво Ф-2 видається за результатами досліджень у державних лабораторіях ветеринарної медицини у порядку, передбаченому Обов'язковим мінімальним переліком досліджень сировини продукції тваринного та рослинного походження, комбікормової сировини, комбікормів, вітамінних препаратів та ін., які слід проводити у державних лабораторіях ветеринарної медицини і за результатами яких видається ветеринарне свідоцтво (Ф-2), затвердженим наказом Державного департаменту ветеринарної медицини 03.11.98 № 16.

Для вивезення фуражного зерна за кордон (крім країн СНД) ветеринарне свідоцтво Ф-2 обмінюється на ветеринарний сертифікат структурними підрозділами регіональних служб державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті за місцем відвантаження зерна.

Правила видачі ветеринарних документів на вантажі, що підлягають обов'язковому ветеринарному контролю

Затверджено наказом Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 07.08.97, № 27 (ВИТЯГ)

1. Ці Правила розроблені відповідно до Закону України "Про ветеринарну медицину" і є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями незалежно від відомчої підпорядкованості і форм власності, посадовими особами та громадянами.

2. З метою охорони території України від занесення з території інших держав або карантинної зони збудників карантинних хвороб тварин, птиці та з метою захисту населення від хвороб, спільних для тварин і людей, обов'язковому ветеринарному контролю підлягають перевезення тварин і птиці всіх видів, продуктів і сировини тваринного походження, риби, бджіл, шовкопрядів, кормів, кормових добавок, біопрепаратів, ветеринарних лікарських засобів, штамів мікробів, вірусів та грибів, токсинів тощо.

3. Ці вантажі супроводжуються ветеринарними документами (ветеринарними свідоцтвами, ветеринарними сертифікатами, довідками) встановленого зразка, що видаються установами ветеринарної медицини на місцях. Ветеринарні свідоцтва чинні на території всієї країни і є разові. При експортуванні вантажів до інших країн на прикордонних пунктах державного ветеринарного контролю ветеринарні свідоцтва обмінюються на ветеринарні сертифікати.

Ветеринарні свідоцтва та ветеринарні сертифікати, написані чорнилом різного кольору або неоднаковим почерком (крім підпису), а також такі, що мають виправлення, не мають підпису та печатки, у тому числі й дати їх видачі, вважаються недійсними.

Бланки ветеринарних свідоцтв та ветеринарних сертифікатів, а також заповнені їхні корінці підлягають зберіганню нарівні з документами суворого обліку.

4. Довідкою супроводжується переганяння або перевезення тварин, транспортування продукції або сировини тваринного походження у межах адміністративного району. Довідка не може бути документом, що дає право вивозити (переганяти) тварин і випускати продукти та сировину тваринного походження за межі адміністративного району.

5. Право видачі ветеринарних свідоцтв надається керівникам (начальникам, завідувачам), головним (провідним) лікарям ветеринарної медицини таких організаційних структур державної ветеринарної ме-

дицини: районних підприємств (лікарень) державної ветеринарної медицини, дільничних лікарень ветеринарної медицини, дільниць ветеринарної медицини; міських підприємств (лікарень) державної ветеринарної медицини, міських районних лікарень ветеринарної медицини, прикордонних і транспортних пунктів державного ветеринарного контролю.

6. Право видачі ветеринарних сертифікатів надається організаційним структурам регіональних служб державного ветеринарного контролю на кордоні і транспорті.

7. Дозвіл на вивезення підконтрольних вантажів за межі Автономної Республіки Крим, областей погоджується з управліннями ветеринарної медицини, за межі держави — з Державним департаментом ветеринарної медицини Міністерства агропромислового комплексу України.

8. Довідки видаються лікарями та фельдшерами ветеринарної медицини установ державної ветеринарної медицини, господарств, підприємств.

9. Ветеринарні свідоцтва дійсні для пред'явлення до відправлення: тварин і харчових тваринницьких продуктів — протягом 3 днів, а сировини тваринного походження — протягом 5 днів від дня їх видачі. Ксерокопії бланків ветсвідоцтв та ветсертифікатів вважаються недійсними.

10. За виникнення захворювання тварин на ящур або іншу карантинну хворобу, що входить до списку "А" МЄБ, ветеринарні свідоцтва на перевезення (переганяння) тварин, продуктів та сировини тваринного походження із однієї території в іншу видаються головними лікарями ветеринарної медицини за дозволом ветеринарного органу відповідної області або Автономної Республіки Крим, на міжобласні (міждержавні) перевезення у зазначених випадках — за дозволом Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства агропромислового комплексу України. За цих умов у ветеринарному свідоцтві проставляються дані про те, хто і коли дав дозвіл на перевезення, що засвідчується підписом і круглою печаткою установи державної ветеринарної медицини.

11. За порушення цих Правил службові особи несуть відповідальність відповідно з чинним законодавством.

Про здійснення екологічного контролю в пунктах пропуску через державний кордон**Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 1995 року, №198 (витяг)**

1. Державній екологічній інспекції Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки забезпечити здійснення екологічного контролю у пунктах пропуску через державний кордон: транспортних засобів, у тому числі літаків, суден, військових кораблів; вантажів, які містять промислову сировину,

відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні хімічні, радіоактивні та інші небезпечні для навколишнього природного середовища і здоров'я людей речовини, засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, добрива; всіх видів риб, диких тварин і рослин, зоологічних, ботаничних, мінералогічних колекцій, мисливських трофеїв.

Додатки

Розмір зборів за виконання робіт, пов'язаних з наданням послуг під час здійснення екологічного контролю вантажів і транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон			Перелік товарної продукції, за здійснення екологічного контролю якої справляються збори	
Засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, добрива			Засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, добрива	
Об'єкти огляду	Одиниця виміру	Розмір зборів за імпортованими вантажами (неоподатковуваних мінімумів доходів громадян)	Код товарної продукції. Скорочена назва згідно з кодом ТН ЗЕД	Скорочена назва товарної продукції згідно з ТН ЗЕД
до 50 т	партія	5	31.01 00000	Добрива тваринного чи рослинного походження
50 —100 т	"-	20	31.02	Добрива мінеральні або хімічні азотні
100—1500	"-	35	31.03	Добрива мінеральні або хімічні фосфорні
1500 — 5000 т	"-	50	31.04	Добрива мінеральні або хімічні калійні
5000 —10000 т	"-	65	31.05	Добрива мінеральні або хімічні, що вміщують декілька компонентів
10000 — 50000 т	"-	80	38.08	Інсектициди, родентициди, фунгіциди, гербіциди, засоби проти проростання та регулятори росту рослин, дезинфікуючі засоби
понад 50000 т	"-	95		

Порядок пропуску вантажів, підконтрольних Службі державної ветеринарної медицини, через державний кордон України**Затверджено наказом Головного державного інспектора ветеринарної медицини України від 27 грудня 99 № 49 (витяг)**

1. Увезення, вивезення чи транзит через територію України тварин, продуктів і сировини тваринного походження та інших вантажів, в'їзд транспортних засобів, що підлягають обов'язковому ветеринарному контролю, дозволяються за наявності документів, передбачених міждержавними угодами (ветеринарних свідоцтв, сертифікатів), та в разі додержання ветеринарних вимог з урахуванням епізоотичного стану країн-експортерів.

2. Пропуск через митний кордон України вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, дозволяється тільки з країн, благополучних в епізоотичному відношенні, за наявності оригіналу ветеринар-

ного сертифіката країни походження з обов'язковим зазначенням конкретного одержувача та при виконанні ветеринарних вимог щодо імпорту в Україну вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, після проходження обов'язкового ветеринарного контролю.

В особливих випадках Державним департаментом ветеринарної медицини може бути визначений інший порядок увезення.

3. З країн, з якими центральними державними ветеринарними службами погоджені форми ветеринарних сертифікатів на окремі видивантажів, підконтрольних

службі державної ветеринарної медицини, увезення їх дозволяється тільки за наявності зазначених ветеринарних сертифікатів.

Увезення підконтрольних вантажів з країн, з якими немає погоджених форм ветеринарних сертифікатів, здійснюється відповідно до ветеринарних вимог щодо імпорту в Україну вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини.

4. Забороняється увезення всіх видів вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, через треті країни у порядку реекспортування, в тому числі і країни СНД.

5. Оформлення вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, в пункті пропуску на державному кордоні при ввезенні можливе лише за умови наявності оригіналу ветеринарного сертифіката, санітарного сертифіката країни-виробника, при виконанні ветеринарних вимог щодо імпорту в Україну вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини.

При цьому спеціаліст пункту державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті ставить штамп "Вивантаження та митне оформлення під прикордонним держветконтролем", номерну гербову печатку, підпис та дату (на ветеринарному сертифікаті, санітарному сертифікаті, митних деклараціях, товарно-транспортних накладних).

Після цього транспортний засіб з вантажем може рухатись по території України до митниці призначення.

6. У митниці призначення оформлення вантажів проводиться лише при наявності свідоцтва за формою Ф-2, яке видається спеціалістами структурних підрозділів регіональних служб державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті після проведення ветеринарно-санітарної експертизи у державній лабораторії ветеринарної медицини за місцем одержання вантажу.

При ввезенні тварин ветеринарне свідоцтво за формою Ф-1 видається органами державної ветеринарної медицини за місцем акредитації отримувача у митниці призначення.

7. Відбір проб для проведення аналізу в державних лабораторіях ветеринарної медицини проводиться спеціалістами регіональних служб державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті за участю представників державної ветеринарної меди-

цини, митниці і власника товару, про що складається відповідний акт.

8. Пункт державного ветеринарного контролю має право в установленому порядку припиняти або тимчасово забороняти перевезення (переміщення) вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, в разі небезпечної епізоотичної ситуації в країні-експортері, встановлення порушень ветеринарних вимог, неправильного оформлення ветеринарних документів, розбіжностей у них чи в разі відсутності таких документів; про це складається відповідний акт у трьох примірниках, які подаються, відповідно, старшим змін прикордонного наряду та митних органів.

9. При здійсненні ветеринарного контролю в разі виявлення невідповідності назви вантажу, вказаного в іноземному ветеринарному сертифікаті та санітарному сертифікаті, до фактичної, а також невідповідності характеристик якості продукції до вказаних, митному органу видається відповідний акт, на підставі якого вантаж підлягає поверненню відправнику.

10. Для митного оформлення вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, які вивозяться за межі держави, митному органу, структурними підрозділами регіональних служб державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті видаються ветеринарні сертифікати встановленого в Україні зразка, завірені номерною печаткою, особистим підписом спеціаліста пункту державного ветеринарного контролю та штампом "Експорт дозволено".

У разі вивезення підконтрольних вантажів до країн СНД митне оформлення здійснюється на підставі ветеринарного свідоцтва встановленого зразка та обов'язкової відмітки лікаря ветеринарної медицини пункту державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті у вигляді штампа "Експорт дозволено", номерної печатки та особистого підпису.

11. Транзит через територію України здійснюється з урахуванням епізоотичного стану країн-експортерів за наявності ветеринарних сертифікатів державної ветеринарної служби країни-експортера.

В разі транзиту вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини, лікар ветеринарної медицини пункту держветконтролю після проведення держветконтролю в пунктах пропуску через державний кордон України на ветеринарних сертифікатах ставить штамп "Транзит дозволено".

2.6.7. Зразки документів при здійсненні фітосанітарного контролю

Заява на оформлення карантинного дозволу на імпорт (транзит)

	Погоджено Начальник інспекції
Установа-імпортер підкарантинного матеріалу (отримувач):	_____
Юридична адреса отримувача:	_____
Місця використання підкарантинного матеріалу:	_____
Найменування підкарантинного матеріалу та його кількість (по кожному виду окремо):	_____
Країна походження, звідки здійснено реекспорт:	_____
Прикордонний пункт ввезення підкарантинного матеріалу:	_____
Термін здійснення ввезення:	_____
Підпис власника підкарантинного вантажу	_____
дата подання заяви "___" _____ Р. М.П.	
Примітка. До заяви додаються:	
1. Копія контракту.	
2. Документ про проведену оплату.	
3. Погодження Державної комісії по охороні сортів рослин (для насінневого і садивного матеріалів).	

Штampi, що проставляються на документах при здійсненні фітосанітарного контролю

<p style="text-align: center;">ДЕРЖКАРАНТИН</p> <p>Перевірено, карантинних об'єктів не виявлено.</p> <p>Транзит по Україні дозволено.</p> <p>"___" _____ Р.</p> <p>Держінспектор _____</p> <p>(прізвище держінспектора) прикордонного пункту з карантину рослин _____</p> <p>_____</p> <p>(назва пункту)</p>	<p style="text-align: center;">ДЕРЖКАРАНТИН</p> <p>Перевірено, виявлені карантинні об'єкти</p> <p>_____</p> <p>Вантаж повернуто.</p> <p>"___" _____ Р.</p> <p>Держінспектор _____</p> <p>(прізвище держінспектора) прикордонного пункту з карантину рослин _____</p> <p>_____</p> <p>(назва пункту)</p>
--	---

Карантинний сертифікат

Державна інспекція з карантину рослин по _____ "_____" _____ Р.	Карантинний сертифікат № _____
дійсний по "_____" _____ Р.	
Видано:	
_____ (якій установі, підприємству, організації, закладу)	
_____ (реквізити власника підконтрольного і підкарантинного матеріалу)	
в тому, що йому (їй) дозволено вивезення _____ (точна адреса і реквізити отримувача)	
такого підкарантинного (підконтрольного) матеріалу: _____	
Загальна кількість місць (одиниць): _____	
Загальна вага (тонн, кг, г): _____	
Пункт відвантаження (станція, аеропорт): _____	
Пункт призначення (станція, аеропорт): _____	
Засвідчується на підставі польового обстеження, догляду, лабораторної карантинної експертизи, що _____	
_____ (відмітка про карантинний стан матеріалу і вжиті заходи)	
Встановлені такі умови при відвантаженні, отриманні та використанні підкарантинного і підконтрольного матеріалу: _____	
Видано на підставі Закону України "Про карантин рослин" і _____	
М.П. Державний інспектор з карантину рослин _____ (підпис, прізвище)	
Примітки: 1. Карантинний сертифікат оформляється і дійсний на кожну окрему партію матеріалу. 2. Переадресування матеріалу під час транспортування без дозволу держінспекції з карантину рослин категорично заборонено. 3. Видача карантинних сертифікатів проводиться не пізніше, ніж за 15 діб до відвантаження. 4. Термін дії карантинного сертифіката встановлюється залежно від строку перебування матеріалу в дорозі.	

Карантинне донесення

УКРАЇНА

Міністерство сільського господарства і продовольства
Державна інспекція з карантину рослин по _____
_____ (адреса підрозділу інспекції)

"__" _____ Р.

Мною, державним інспектором з карантину рослин _____
_____ (прізвище інспектора)

Проведено догляд підкарантинного, підконтрольного матеріалу:
_____ (назва і кількість по кожному матеріалу окремо)
походженням з: _____
і дозволеного до ввезення згідно з карантинним дозволом на імпорт
№ _____ від "___" _____ Р.
при наявності фітосанітарного сертифіката країни-експортера _____
_____ № _____
_____ (назва країни)

_____ (реквізити і адреса отримувача матеріалу)

Засвідчується, що наданий матеріал має фітосанітарний стан: _____
_____ (вказати карантинний стан)

Встановлено такі умови використання матеріалу: _____

Державний інспектор _____
з карантину рослин _____ (підпис, прізвище)

Акт фітосанітарного контролю підкарантинних та підконтрольних матеріалів, транспортних засобів, а також відбору зразків для карантинної експертизи

від "___" _____ Р.

Мною, державним інспектором з карантину рослин _____, згідно з Законом України "Про карантин рослин" проведено догляд підкарантинних і підконтрольних матеріалів та засобів транспортування з відбором зразків для карантинної експертизи:

назва матеріалу _____
кількість (вага, кількість місць, одиниць, м.куб.) _____
тип транспортування (назва транспортного засобу) _____
в супроводі транспортних документів № _____ від "___" _____ Р.
Країна походження _____
Карантинний дозвіл на імпорт, транзит № _____ від _____ по _____
Фітосанітарний сертифікат № _____ від _____, виданий _____
на адресу _____
Місце зберігання _____
Для карантинної експертизи відібрані зразки _____
у кількості _____ одиниць, вагою _____ кілограмів,

який надійшов з _____
на адресу _____
Про що складено цей акт у _____ примірниках
Держінспектор з карантину рослин _____
Власник вантажу _____
Інспектор митниці _____
Штамп _____

Зразок фітосанітарного сертифіката на реекспорт

1. Реекспортер та його адреса Name and address of re-exporter	2. ФІТОСАНІТАРНИЙ СЕРТИФІКАТ PHYTOSANITARY CERTIFICATE
3. Імпортер та його адреса Name and address of consignee	4. В організацію карантину і захисту рослин _____ (назва країни) To Quarantine and Plant Protection Organization _____ (country)
	5. Місце походження Place of origin
6. Пункт ввезення Means point of entry	УКРАЇНА UKRAINE
7. Спосіб транспортування Means of conveyance	PLANT QUARANTINE DEPARTMENT
8. Маркірування, назва підкарантного матеріалу, ботанічна назва рослин Marks, number and description of packages, name of produce, botanical name of plants	9. Кількість Quantity
10. Цей документ засвідчує, що зазначені вище підкарантинні матеріали: - були перевірені у відповідності з необхідними процедурами; - вважаються вільними від карантинних об'єктів і відповідають вимогам по фітосанітарії країни-експортера This it to certify that the plant or plant products described above: - have been inspected according to appropriate procedures, and - are considered to been free from quarantine pests and practically free from other injuring pests, and they are to conform the current phytosanitary regulations of importing country	
11. Додаткова декларація Additional declaration	
ЗНЕЗАРАЖЕННЯ Disinfestation and/or disinfection treatment	18. Місце оформлення Place of issue Дата Date
12. Обробка Treatment	Прізвище держінспектора Name of authorized officer
13. Хімічна (діюча речовина) (active ingredient)	14. Експозиція та температура Duration and temperature
	Підпис інспектора Signature of authorized officer
15. Концентрація Concentration	16. Дата Date
17. Додаткова інформація Additional information	Штамп Stamp

3. Міжнародні правила торгівлі зерновими

3.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регламентують міжнародну торгівлю зерновими

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Конвенція "Про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів" від 14 липня 1974 р.

Конвенція "Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів" від 11 квітня 1980 р.

КОДЕКСИ УКРАЇНИ

"Кодекс торговельного мореплавства", введено в дію 9 грудня 1994 р.

ЗАКони УКРАЇНИ

"Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16 квітня 1991 р.

"Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах" від 15 вересня 1995 р.

"Про страхування" від 7 березня 1996 р.

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

"Про заходи щодо дальшого розвитку тракторного і сільськогосподарського машинобудування" від 18 червня 1994 р., № 320

"Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України" від 4 жовтня 1994 р., № 566

"Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів" від 4 жовтня 1994 р., № 567

"Про регулювання бартерних (товарообмінних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" від 27 січня 1995 р., № 84

"Про додаткові заходи щодо бартерних товарообмінних операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" від 26 липня 1995 р., № 660

"Про заходи щодо вдосконалення кон'юнктурно-цінової політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності" від 10 лютого 1996 р., № 124

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про гарантії Кабінету Міністрів України за іноземними кредитами" від 2 вересня 1996 р., № 1027

"Про надання гарантій Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів щодо забезпечення погашення кредитів, які залучаються для фінансування закупівлі Українською аграрною біржею зернозбиральних комбайнів і тракторів" від 15 липня 1997 р., № 753

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ І ВІДОМСТВ

"Щодо укладання суб'єктами господарської діяльності України зовнішньоекономічних договорів (контрактів)", розпорядження Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України, Державного Митного Комітету України від 7 вересня 1992 р., № 10-24/01-89/13

"Стосовно порядку декларування та митного оформлення товарів, що імпортуються в Україну", лист Державного митного комітету України від 20 березня 1995 р., № 11/3-1214

"Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)", затверджено наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 5 жовтня 1995 р., № 75

"Про порядок здійснення контролю за надходженням товару за імпортними контрактами", лист Національного банку України від 3 жовтня 1996 р., № 13-211/2903-5896

"Інструкція про порядок оформлення та використання дозволів/висновків на право здійснення вивезення, ввезення та транзиту товарів, що відповідно до законодавства підлягають або не підлягають експортному контролю", затверджено наказом Державної служби експортного контролю України від 3 серпня 1998 р., № 163

"Щодо спрощення процедури обліку (реєстрації) зовнішньоекономічних договорів (контрактів) вітчизняних товаровиробників", наказ Міністерства економіки України, Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України, Державної митної служби України від 10 вересня 1998 р., № 114/574/565

3.2. Міжнародні правила тлумачення торговельних термінів

Тлумачення українською мовою комерційних договорів, законодавчо закріплено Указом термінів об'єктами підприємницької діяльності Президента України "Про застосування Міжнародних України при укладанні договорів, а також учасниками правил інтерпретації комерційних термінів" від відносин, що виникають у зв'язку з такими 04.10.94 р., № 567.

Згідно з цим Указом, при укладанні договорів, у тому числі зовнішньоекономічних контрактів, суб'єктами підприємницької діяльності України усіх форм власності належить дотримуватись Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів, які підготовлені Міжнародною торговою палатою у 1953 р. (Правила ІНКОТЕРМС).

Правила ІНКОТЕРМС опубліковані державною мовою України і є обов'язковими для застосування в такому їх тлумаченні.

Запропоноване Тлумачення міжнародних правил базисних умов поставки продукції включає такі терміни:

1. **EXW** — франко-завод (місце зазначене).
2. **FCA** — франко-перевізник (місце зазначене).
3. **FAS** — франко-вздовж борту судна (порт доставки зазначений).
4. **FOB** — франко-борт (порт відвантаження зазначений).
5. **CFR** — вартість та фрахт (порт призначення зазначений).
6. **CIF** — вартість, страхування та фрахт (порт призначення зазначений).
7. **CPT** — перевезення оплачене до (місце призначення зазначене).
8. **CIP** — перевезення і страхування оплачені до (місце призначення зазначене).
9. **DAF** — поставлено до кордону (місце зазначене).
10. **DES** — поставлено франко-судно (порт призначення зазначений).
11. **DEQ** — поставлено франко-набережна, мито сплачене (порт призначення зазначений).
12. **DDU** — поставлено, мито не сплачене (місце призначення зазначене).
13. **DDP** — поставлено, мито сплачене (місце призначення зазначене).

Умови Інкотермс визначають, яким чином продавець і покупець розподіляють відповідальність, витрати та ризики при здійсненні контракту. У відповідності до цього, всі умови, що входять у Інкотермс 1990 року, можна поділити на чотири групи — починаючи з умови, за якою практично вся відповідальність покладається на покупця, і закінчуючи тими, за якими продавець несе всі витрати та ризики.

У першу групу входить Е-умова (EXW) — "Франко-завод". Ця умова передбачає мінімальний ризик для продавця. У відповідності до неї продавець тільки відвантажує товар покупцеві на своєму заводі або складі й не несе відповідальності за його транспортування. Усі витрати та ризики, пов'язані з доставкою до місця призначення, несе покупець.

Наступну групу становлять F-умови: FCA ("Франко-перевізник"), FAS (ФАС або "Франко уздовж борту судна") і FOB (ФОБ або "Франко-борт"). Обов'язки продавця за цими умовами полягають у поставці товару перевізнику, вказаному покупцем.

До третьої групи, групи С, входять умови CFR ("Вартість і фрахт"), CIF (СІФ або "Вартість, страхування і фрахт"), CPT ("Перевезення оплачене до") і CIP ("Перевезення та страхування оплачені до"). Вони вимагають, щоб продавець уклав договір перевезення товару, але без ризику для нього втрати або пошкодження товару.

Нарешті, групу D складають умови DAF ("Поставлено на кордон"), DES ("Поставлено франко-судно"), DEQ ("Поставлено франко-причал"), DDU ("Поставлено, мито не сплачене") і DDP ("Поставлено, мито сплачене"). За цими умовами продавець несе всі витрати та ризики, пов'язані з поставкою товару в країну покупця.

ПРО ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВИЛ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ ТЕРМІНІВ

Указ Президента України від 4 жовтня 1994 року, № 567 (витяг)

З метою однакового тлумачення комерційних термінів суб'єктами підприємницької діяльності України при укладанні договорів, а також учасниками відносин, що виникають у зв'язку з такими договорами, постановляю:

1. Установити, що при укладанні суб'єктами підприємницької діяльності України усіх форм власності договорів, у тому числі зовнішньоекономічних договорів (контрактів), предметом яких є товари, застосовуються Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів, підготовлені Міжнародною торговою палатою у 1953 році (далі — Правила ІНКОТЕРМС). (Частина 1 статті 1

змінена згідно з Указом Президента № 505 від 1.07.95 р.)

Суб'єктами підприємницької діяльності України при укладанні договорів, у тому числі зовнішньоекономічних договорів (контрактів), забезпечувати додержання Правил ІНКОТЕРМС.

2. Кабінету Міністрів України:

— опублікувати у двотижневий строк державною мовою України в газеті "Урядовий кур'єр" Міжнародні правила інтерпретації комерційних термінів, підготовлені Міжнародною торговою палатою у 1953 році (у редакції 1990 року);

— забезпечувати опублікування державною мовою України наступних змін до Правил ІНКОТЕРМС. Такі зміни застосовуються через десять днів після їх опублікування в газеті "Урядовий кур'єр" до відносин, що виникають у зв'язку з договорами, у тому числі зовнішньоекономічними договорами (контрактами), укладеними після опублікування відповідних змін.

3. Органам державної виконавчої влади привести свої рішення (нормативні акти) у відповідність з цим Указом.

Рекомендувати Національному банку України привести нормативні акти у відповідність з цим Указом.

4. Дія цього Указу поширюється на відносини, що виникають у зв'язку з договорами, у тому числі зовнішньоекономічними договорами (контрактами), укладеними після надання чинності цим Указом.

3.3. МІЖНАРОДНІ ПРАВИЛА ПО ТЛУМАЧЕННЮ ТЕРМІНІВ "ІНКОТЕРМС" з коментарями (редакція 1990 року)

3.3.1. EXW франко-завод (місце зазначене)

"Франко-завод" означає, що зобов'язання продавця щодо поставки вважається виконаним після того, як він надав покупцеві товар на своєму підприємстві (тобто на заводі, фабриці, складі і т.д.). Зокрема, продавець не відповідає за вантаження товарів на надані покупцем транспортні засоби або за очистку товарів від мита на експорт (якщо не домовлено про інше). Покупець несе

усі витрати і ризики у зв'язку з перевезенням товарів з підприємств продавця до місця призначення. Таким чином, це правило передбачає мінімальні зобов'язання для продавця. Його не слід використовувати, якщо покупець не може прямо або посередньо виконати експортні формальності. За таких обставин слід використовувати термін FCA.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
А.1. Поставка товару відповідно до договору. Поставити товар у відповідності з умовами договору купівлі-продажу з наданням торгового рахунку-фактури або еквівалентного йому електронного повідомлення, а також будь-якого іншого свідчення відповідності, яке може бути потрібним за договором.	Б.1. Сплата ціни. Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
А.2. Ліцензії, дозволи та формальності. На прохання покупця посприяти уповні останньому на його ризик і за його рахунок в одержанні експортної ліцензії або іншого дозволу державних органів, потрібних для вивозу товару.	Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності. Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну та імпортну ліцензію або дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності по вивозу й ввозу товарів, а в окремому випадку — для транзитного перевезення через треті країни.
А.3. Договір перевезення і страхування. а) Договір перевезення. Немає зобов'язань. б) Договір страхування Немає зобов'язань.	Б.3. Договір перевезення. Немає зобов'язань.
А.4. Поставка. Надати товар у розпорядження покупця в зазначений у договорі термін у пункті поставки у тому місці, яке визначене у договорі, або якщо такий пункт чи строк не визначені, то в місці й у час, які не є звичними для доставки таких товарів.	Б.4. Прийняття поставки. Прийняти поставку товару, як тільки останній буде наданий у розпорядження покупця відповідно до пункту А.4.
А.5. Перехід ризиків. Відповідно до положень пункту Б.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли товар наданий у розпорядження покупця відповідно до пункту А.4.	Б.5. Перехід ризиків. Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли він наданий у розпорядження покупця відповідно до пункту А.4. У випадку, якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до п.Б.7, нести усі ризики загибелі або пошкодження товару, починаючи з погодженої дати або дати закінчення будь-якого строку, вказаного для прийняття поставки, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.
А.6. Поділ витрат. Згідно з положенням пункту Б.6 нести усі витрати по товару до моменту, коли товар наданий у розпорядження покупця відповідно до пункту А.4.	Б.6. Поділ витрат. Нести усі витрати по товару з моменту, коли він наданий у розпорядження покупця відповідно до пункту А.4. Сплатувати усі додаткові витрати, викликані неспроможністю прийняти поставку товару після того, як товар відданий у його розпорядження, або дати відповідне повідомлення згідно з пунктом Б.7, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом цього договору.

	Нести витрати по сплаті усіх мит, податків та інших офіційних зборів, а також витрати по виконанню митних формальностей, оплачуваних під час вивозу і ввозу товару, а в окремому випадку — для транзитного перевезення через треті країни. Відшкодувати усі витрати і збори, що їх зазнав продавець при наданні допомоги згідно з пунктом А.2.
А.7. Повідомлення покупця.	Б.7. Повідомлення продавця.
Завчасно повідомити покупця про те, коли і де товар буде наданий у розпорядження покупця.	У випадках, коли покупець має право визначати час у межах установленого строку й (або) місце прийняття поставки, — завчасно повідомити Продавця.
А.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.	Б.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.
Немає зобов'язань.	Дати продавцю відповідне свідоцтво про поставку.
А.9. Перевірка, упакування, маркування.	Б.9. Перевірка товарів.
Нести витрати, викликані перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), необхідною для поставки товару в розпорядження покупця. Забезпечити за свій рахунок упакування, за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі товар, який є предметом договору, звичайно прийнято відправляти без упакування, що потрібно для перевезення товару тою мірою, якою обставини, що стосуються перевезення (наприклад, вид транспорту, місце призначення), були повідомлені продавцеві до укладення договору купівлі-продажу. Упакування повинно мати відповідне маркування.	Нести усі витрати, якщо не застережене інше, по передвідвантажувальній перевірці (включаючи перевірку, яку вимагає влада країни експорту).
А.10. Інші зобов'язання.	Б.10. Інші зобов'язання.
На прохання покупця посприяти уповні останньому на його ризик і за його рахунок в одержанні документів або еквівалентних електронних повідомлень, які видаються у країні поставки або передані в цю країну й (або) країні походження товару, що можуть бути потрібними покупцю для вивозу й (або) ввозу товару, а в окремому випадку — для транзитного перевезення через треті країни. Надати покупцеві, на прохання останнього, потрібну інформацію з приводу одержання страхування.	Нести усі витрати і збори, що виникли при одержанні документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті А.10, і відшкодувати усі витрати і збори, яких зазнав продавець при наданні допомоги відповідно до цього пункту.

3.3.2. FCA франко-перевізник (місце зазначене)

"Франко-перевізник" означає, що зобов'язання продавця щодо поставки вважається виконаним після передачі товару, очищеного від мита на експорт, під відповідальність перевізника, названого покупцем, у погодженому місці або пункті. Якщо покупець не вказав точного пункту, то продавець може вибирати у межах домовленого місця або зони пункт, де перевізник візьме товар під свою відповідальність. Якщо згідно з торговим звичаєм потрібна допомога продавця щодо укладення договору з перевізником (наприклад, у випадку використання залізничного або повітряного транспорту), то продавець може діяти на ризик і за рахунок покупця.

Цю умову можна використовувати для будь-якого виду транспорту, у тому числі й комбінованого.

Під перевізником розуміють будь-яку особу, яка за договором перевезення зобов'язується виконати або забезпечити виконання перевезення залізницею чи автомобіль-

ним шляхом, морем, повітрям, внутрішніми (судноплавними) шляхами, або сполучаючи ці способи. Якщо покупець дає вказівку продавцеві поставити вантаж якійсь особі, наприклад, експедиційному агентству, яке не є перевізником, то продавець вважається таким, що виконав своє зобов'язання щодо поставки товару з моменту, коли він опиниться на зберіганні у цієї особи.

"Місце навантаження (розвантаження)" означає залізничну станцію, товарну станцію, контейнерний термінал або двір, багатоцільовий вантажний термінал або будь-який інший приймальний пункт.

"Контейнер" включає у себе будь-яке устаткування, використовуване для об'єднання вантажу, наприклад, усі типи контейнерів й (або) баржі, незалежно від того, прийняті вони МОС (Міжнародною організацією по стандартизації) чи ні, трейлери, кузови, устаткування типу "ро-ро", рефрижератори, і ця умова стосується усіх видів транспорту.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
А.1. Поставка товару відповідно до договору.	Б.1. Сплата ціни.
Поставити товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне йому електронне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідоцтво відповідності, яке може бути потрібним за договором.	Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.

<p>А.2. Ліцензії, дозволи і формальності.</p> <p>Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну ліцензію або інший офіційний дозвіл державних органів і виконати всі митні формальності, потрібні для вивезення товару.</p>	<p>Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності.</p> <p>Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку імпорتنу ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати всі митні формальності по ввозу товару, а в окремому випадку — для транзитного перевезення через треті країни.</p>
<p>А.3. Договір перевезення і страхування.</p> <p>а) Договір перевезення. Немає зобов'язань. Проте на прохання покупця або у випадку, якщо це є торговим звичаєм і покупець не дасть своєчасно протилежної вказівки, продавець може укласти договір перевезення на звичайних умовах, на ризик і за рахунок покупця. Продавець може відмовитися укласти цей договір, про що він повинен негайно повідомити покупця.</p> <p>б) Договір страхування. Немає зобов'язань.</p>	<p>Б.3. Договір перевезення.</p> <p>За свій рахунок укласти договір перевезення товару із зазначеного місця, за винятком випадків, передбачених у пункті А.3а.</p>
<p>А.4. Поставка.</p> <p>Поставити товар на зберігання перевізнику чи іншій особі (наприклад, експедиційному агентству), обраному покупцем чи продавцем відповідно до пункту А.3а в зазначеному місці або пункті (наприклад, транспортний термінал або інший приймальний пункт) у день чи в межах терміну, визначеного для поставки, і погодженим або звичайним у такому пункті способом. Якщо конкретний пункт поставки не був погоджений і є кілька можливих пунктів, то продавець може обрати такий з них, який його найбільше задовольняє. За відсутності точних вказівок покупця продавець може поставити товар перевізнику таким способом, який може бути потрібним при використанні цього виду транспорту даного перевізника і кількості й (або) походження товару.</p> <p>Поставка перевізнику вважається завершеною:</p> <p>а) При перевезенні залізничним транспортом — якщо кількість товару є достатньою для повного завантаження вагона (або контейнера, що перевозиться залізницею), то продавець зобов'язаний завантажити вагон чи контейнер належним чином. Поставка вважається завершеною, коли завантажений вагон чи контейнер приймається залізницею або якоюсь особою, що діє від її імені.</p> <p>Якщо вагон чи контейнер повністю не завантажуються товаром, то поставка вважається завершеною, коли продавець вручив товар на залізничному приймальному пункті або завантажив його в транспортний засіб, наданий залізницею.</p> <p>б) При перевезенні автомобільним транспортом — якщо завантаження відбувається на підприємстві продавця, поставка вважається завершеною, коли товар навантажений на транспортний засіб, наданий покупцем. Якщо товар доставляється на підприємство перевізника, то поставка вважається завершеною після передачі товару перевізнику або іншій особі, що діє від його імені.</p> <p>в) При перевезенні внутрішнім водним шляхом, коли навантаження здійснюється на підприємстві продавця, поставка вважається завершеною після навантаження товару на судно, надане покупцем.</p> <p>Якщо товар поставляється на підприємство перевізника, то поставка вважається завершеною після передачі товару перевізнику, який здійснює транспортування внутрішнім водним шляхом, або іншій особі, що діє від його імені.</p> <p>г) При перевезенні морським транспортом, якщо товару достатньо для повного контейнерного завантаження FCI, поставка вважається завершеною, коли завантажений контейнер прийнятий морським перевізником. Після поставки контейнера оператору транспортного терміналу, що діє від імені перевізника, товар вважається прийнятим після того, як контейнер потрапив на підприємство цього терміналу.</p> <p>Якщо товару недостатньо для повного навантаження контейнера (ICI) або його не треба перевозити в контейнерах, то продавець повинен поставити товар на транспортний термінал. Поставка вважається завершеною після передачі товару морському перевізнику або іншій особі, що діє від його імені.</p> <p>г) При перевезенні повітряним транспортом поставка вважається завершеною, коли товар передано повітряному перевізнику або іншій особі, що діє від його імені.</p> <p>д) У випадку, якщо вид транспорту не вказаний, поставка вважається завершеною, коли товар передано перевізнику або іншій особі, що діє від його імені.</p> <p>е) У випадку комбінованого перевезення поставка вважається завершеною, коли товар передано, як вказано в пунктах а) і д), залежно від обставин.</p>	<p>Б.4. Прийняття поставки.</p> <p>Прийняти поставку товару відповідно до пункту А.4.</p>
<p>А.5. Перехід ризиків.</p> <p>Згідно з пунктом 5.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли товар буде поставлений відповідно до пункту А.4.</p>	<p>Б.5. Перехід ризиків.</p> <p>Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли він був поставлений згідно з пунктом А.4. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту Б.7 або якщо названий ним перевізник неспроможний прийняти товари під свою відповідальність, то він повинен нести всі ризики загибелі або пошкодження товару, починаючи з погодженої дати або дня закінчення терміну, зумовленого для поставки, але за умови, що товар належним чином був придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.</p>
<p>А.6. Поділ ризиків.</p> <p>Відповідно до положень пункту Б.6:</p>	<p>Б.6. Поділ витрат.</p> <p>Нести усі витрати по товару з моменту, коли він був поставлений</p>

<p>— нести усі витрати по товару до моменту, коли товар буде поставлений перевізнику згідно з пунктом А.4;</p> <p>— сплатити витрати, пов'язані з митними формальностями, а також усі мита, податки та інші офіційні збори, які сплачуються при вивозі товару.</p>	<p>відповідно до пункту А.4.</p> <p>Нести усі додаткові витрати, викликані нездатністю назвати перевізника, або якщо названий покупцем перевізник не може взяти товар під свою відповідальність у погоджений час, або якщо йому не вдалося надати відповідне повідомлення згідно з пунктом Б.7, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим способом позначений як товар, що є предметом цього договору.</p> <p>Сплатити всі мита, податки та інші офіційні збори, а також нести витрати по виконанню митних формальностей, сплачуваних при ввозі товару, а в окремому випадку для транзитного перевезення через треті країни.</p>
<p>А.7. Повідомлення покупця.</p> <p>Завчасно повідомити покупця про те, що товар поставлений на зберігання перевізникові. Якщо перевізник неспроможний прийняти товар під свою відповідальність у погоджений термін, то продавець повинен повідомити про це покупця.</p>	<p>Б.7. Повідомлення продавця.</p> <p>Завчасно повідомити продавця про найменування перевізника, а в окремому випадку — вказати вид транспорту, а також дату або термін поставки йому товару і залежно від обставин пункт, куди товар має бути поставлений перевізникові.</p>
<p>А.8. Доказ доставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.</p> <p>Якщо це загальноприйнято, надати покупцю за рахунок продавця звичайний документ, що доводить поставку товарів згідно з пунктом А.4. Якщо ж цей документ не є транспортним документом, то слід уповні посприяти покупцеві на його прохання, на його ризик і за його рахунок в отриманні транспортного документа для договору перевезення (наприклад, транспортна накладна, що передається; морський подорожній лист, що не передається; документ для транспортування внутрішнім водним шляхом; повітряний подорожній лист; залізничну транспортну накладну; автомобільну транспортну накладну або комплексний транспортний документ).</p> <p>Якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то звичайний документ може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.</p>	<p>Б.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.</p> <p>Прийняти доказ поставки згідно з пунктом А.8.</p>
<p>А.9. Перевірка, упакування, маркування.</p> <p>Нести витрати, викликані перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), потрібною для поставки товару перевізників. Забезпечити за свій рахунок упакування, за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі товар, який є предметом договору, звичайно прийнято відправляти без упакування, що потрібно для перевезення товару тою мірою, якою обставини, що стосуються перевезення (наприклад, вид транспорту, місце призначення), були повідомлені продавцю до укладення договору купівлі-продажу. Упакування повинно мати відповідне маркування.</p>	<p>Б.9. Перевірка товарів.</p> <p>Нести, якщо не застережено інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, крім перевірки, затребуваної властями країни експорту.</p>
<p>А.10. Інші зобов'язання.</p> <p>На прохання покупця, уповні посприяти йому на його ризик і за його рахунок в отриманні документів або еквівалентних електронних повідомлень (крім згаданих у пункті А.8), що видаються у країні поставки або передані у цю країну й (або) у країну походження товару, які можуть бути потрібними покупцю для ввозу товару, а в окремому випадку — для транзитного перевезення через треті країни.</p> <p>Надати покупцеві, на його прохання, потрібну інформацію з приводу одержання страхування.</p>	<p>Б.10. Інші зобов'язання.</p> <p>Сплатити усі витрати і збори, що виникли при одержанні документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті А.10, і відшкодувати всі витрати і збори, що зазнав продавець при наданні допомоги згідно з цим пунктом, а також при укладанні договору перевезення відповідно до пункту А.3а.</p> <p>Дати продавцеві відповідні вказівки, якщо згідно з пунктом А.3а потрібна допомога продавця в укладанні договору перевезення.</p>

3.3.3. FAS франко-вздовж борту судна (порт доставки зазначений)

"Франко вздовж борту судна" означає, що продавець вважається виконуючим свої обов'язки по поставці, коли товар розміщено вздовж борту судна на набережній або на літерах в указаному порту поставки. З цього моменту усі витрати і ризики загибелі або пошкодження товару має нести покупець.

Термін FAS вимагає, щоб покупець очистив товар від мита для його експорту. Цю умову не слід використовувати в тому разі, якщо покупець не може прямо чи посередньо виконати експортні формальності.

Умови можна використовувати лише для морського або річкового транспорту.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
А.1. Поставка товару відповідно до договору.	Б.1. Сплата ціни.
Поставити товар з наданням торгового рахунка-фактури або еквівалентного йому електронного повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-якого іншого свідоцтва відповідності, яке може бути потрібним за договором.	Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
А.2. Ліцензії, дозволи і формальності.	Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності.
На прохання покупця уповні посприяти йому на його ризик і за його рахунок в одержанні будь-якої експортної ліцензії або іншого дозволу державних органів, потрібного для ввезення товару.	Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну та імпорتنу ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати всі митні формальності по експорту та імпорту товарів, а в окремому випадку — для транзитного перевезення через треті країни.
А.3. Договір перевезення і страхування.	Б.3. Договір перевезення.
а) Договір перевезення. Немає зобов'язань. б) Договір страхування. Немає зобов'язань.	Укласти за свій рахунок договір перевезення товару з погодженого порту відвантаження.
А.4. Поставка.	Б.4. Прийняття поставки.
Поставити товари вздовж борту вказаного судна у названому покупцем місці навантаження, в указаному порту відвантаження в установлену дату або термін і способом, прийнятим у даному порту.	Прийняти поставку товару відповідно до пункту А.4.
А.5. Перехід ризиків.	Б.5. Перехід ризиків.
Згідно з пунктом Б.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли він поставлений відповідно до пункту А.4.	Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли він був поставлений відповідно до п.А.4. Якщо покупець не може виконати свої зобов'язання відповідно до пункту Б.2, то він повинен нести усі додаткові ризики загибелі або пошкодження товару, що виникли внаслідок цього. Якщо він не може надати повідомлення відповідно до пункту Б.7., або якщо назване ним судно не прийде вчасно або не зможе прийняти товари, або припинить приймання вантажу раніше обумовленого часу, то він повинен нести всі ризики загибелі або пошкодження товару, починаючи з погодженої дати або дати закінчення обумовленого терміну поставки, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим способом позначений як товар, що є предметом даного договору.
А.6. Поділ витрат.	Б.6. Поділ витрат.
Згідно з пунктом Б.6 нести усі витрати по товару до моменту, коли він поставлений відповідно до пункту А.4.	Нести усі витрати по товару з моменту, коли він був поставлений відповідно до пункту А.4. Виплачувати усі додаткові витрати, які виникли внаслідок того, що вказане покупцем судно не прибуде вчасно, або не буде в змозі прийняти товар, або припинить прийняття вантажу до настання встановленої дати, або якщо покупець не зміг виконати зобов'язання відповідно до пункту Б.2, або дати відповідне повідомлення згідно з пунктом Б.7, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений, відкладений або іншим способом позначений як товар, що є предметом даного договору. Сплатити всі мита, податки та інші офіційні збори, а також нести витрати по виконанню митних формальностей, сплачуваних при вивозі й ввозі товару, а в окремому випадку — для транзитного перевезення через треті країни. Нести витрати по сплаті усіх витрат і зборів, що зазнав продавець при наданні допомоги згідно з пунктом А.2.
А.7. Повідомлення покупця.	Б.7. Повідомлення продавця.
Негайно повідомити покупця про те, що товар поставлений вздовж борту вказаного судна.	Завчасно повідомити продавця про назву судна, місце навантаження і потрібний час поставки.
А.8. Доказ доставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.	Б.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.
За рахунок продавця надати покупцю звичайний документ на доказ доставки товарів відповідно до пункту А.4. Якщо ж цей документ не є транспортним документом, то слід покупцеві на його прохання уповні посприяти на його ризик і за його рахунок в одержанні транспортного документа (наприклад, транспортної накладної, що пере-	Прийняти доказ поставки відповідно до пункту А.8.

дається; морського дорожнього листа, що не передається, або документа для транспортування внутрішнім водним шляхом). Якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то звичайний транспортний документ може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.	
А.9. Перевірка, упакування, маркування. Нести витрати, викликані перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), потрібною для поставки товару в розпорядження покупця. Забезпечити за свій рахунок упакування, за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі товар, який є предметом договору, звичайно прийнято відправляти без упакування, що потрібно для перевезення товару тою мірою, якою обставини, що стосуються перевезення (наприклад, вид транспорту, місце призначення), були повідомлені покупцеві до укладення договору купівлі-продажу. Упакування повинно мати відповідне маркування.	Б.9. Перевірка товарів. Нести усі витрати, якщо не застережене інше, по переддівантажу-вальної перевірці (включаючи перевірку, затребувану властями країни експорту).
А.10. Інші обставини. На прохання покупця сприяти останньому на його ризик і за його рахунок в одержанні документів або електронних повідомлень (крім згаданих у пункті А.8), що видаються в країні поставки або передані в цю країну й (або) в країну походження товару, які можуть бути потрібними покупцю для вивозу й (або) ввозу товару й при необхідності — для транзитного перевезення через треті країни. Надати покупцеві, на його прохання, потрібну інформацію з приводу одержання страхування.	Б.10. Інші зобов'язання. Сплатити усі видатки і збори, пов'язані з одержанням документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті А.10, і відшкодувати усі витрати і збори, що їх зазнав продавець при наданні допомоги відповідно до цього пункту.

3.3.4. FOB франко-борт (порт відвантаження зазначений)

"Франко-борт" означає, що зобов'язання щодо поставки вважається виконаним після того, як товар передано через поручні судна в погодженому порту відвантаження. Це означає, що покупець повинен нести усі витрати і ризики загибелі або пошкодження товару від цього моменту.

Умова FOB вимагає щоб продавець здійснив очистку товару від мита на експорт.

Цю умову можна використовувати тільки для морського і внутрішнього водного транспорту. У тих випадках, коли борт судна не служить практичній меті, наприклад, у випадку перевезення типу "ро-ро" або в контейнерах, прийнятнішим є термін FCA.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
А.1. Поставка товару відповідно до договору. Поставити згідно з умовами договору купівлі-продажу товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне йому електронне повідомлення, а також будь-яке інше свідоцтво відповідності, яке може бути потрібним за договором.	Б.1. Сплата ціни. Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
А.2. Ліцензії, дозволи і формальності. Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності, потрібні для вивозу товару.	Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності. Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку імпорتنу ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності по ввозу товарів, а в окремому випадку — для їх транзитного перевезення через треті країни.
А.3. Договір перевезення і страхування. а) Договір перевезення. Немає зобов'язань. б) Договір страхування. Немає зобов'язань.	Б.3. Договір перевезення. За свій рахунок укласти договір перевезення товару з погодженого порту відвантаження.
А.4. Поставка. Поставити товар на борт судна, вказаного покупцем, у погодженому порту відвантаження у встановлену дату або термін, способом, прийнятим у даному порту.	Б.4. Прийняття поставки. Прийняти поставку товару відповідно до пункту А.4.
А.5. Перехід ризиків. Відповідно до положення пункту Б.5. нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли він перейде через борт судна в погодженому порту відвантаження.	Б.5. Перехід ризиків. Нести усі витрати загибелі або пошкодження товару від моменту фактичного переходу через поручні судна в погодженому порту відвантаження. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту 5.7, або якщо назване ним судно не прийде вчасно, або не зможе прийняти товари, або припинить приймання вантажу рані-

	ше обумовленого терміну, то він повинен нести всі ризики загибелі або пошкодження товару, починаючи із встановленої дати або дати закінчення обумовленого терміну поставки, але за умови, що товар був придбаний належним чином за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як такий, що є предметом даного договору.
А.6. Поділ витрат.	Б.6. Поділ витрат.
Відповідно до положень пункту Б.6.: — нести усі витрати по товару до моменту, коли він перейде через борт судна в погодженому порту відвантаження; — витрати пов'язані з митними формальностями, потрібними для вивозу, а також усі мита, податки та інші офіційні збори, які виплачуються при вивозі.	Нести усі витрати по товару з моменту, коли він перейшов через поручні судна в погодженому порту відвантаження. Сплачувати усі додаткові витрати, викликані тим, що вказане покупцем судно не прибуло вчасно, або якщо воно не може прийняти товари, або якщо покупець не зміг надати відповідне повідомлення згідно з пунктом Б.7, але за умови, що товар був придбаний належним чином за договором, тобто виразно відокремлений або іншим способом позначений як товар, що є предметом даного договору. Сплатити усі мита, податки та інші офіційні збори, а також витрати по виконанню митних формальностей, сплачувані при ввозі товарів, а в окремому випадку для їх транзитного перевезення через треті країни.
А.7. Повідомлення покупця.	Б.7. Повідомлення продавця.
Завчасно повідомити покупця про поставку товару на борт.	Завчасно повідомити продавця про назву судна, пункт навантаження і потрібний час поставки.
А.8. Доказ доставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.	Б.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.
За рахунок продавця надати покупцю звичайний документ, який є доказом поставки відповідно до пункту А.4. Якщо ж цей документ не є транспортним, то слід, на прохання покупця, на його ризик і за його рахунок, уповні посприяти для одержання транспортного документа для договору перевезення (наприклад, транспортну накладну, що передається; морський дорожній лист, що не передається; документ для транспортування внутрішнім водним шляхом або комплексний транспортний документ). Якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то звичайний документ може бути замінені еквівалентним повідомленням EOI.	Прийняти доказ поставки відповідно до пункту А.8.
А.9. Перевірка, упакування, маркування.	Б.9. Перевірка товарів.
Нести витрати, що викликаються перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), необхідно для поставки товару в розпорядження покупця. Забезпечити за свій рахунок упакування, за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі товар, який є предметом договору, звичайно прийнято відправляти без упакування, що потрібно для перевезення товару тою мірою, якою обставини, що стосуються перевезення (наприклад, вид транспорту, місце призначення), були повідомлені продавцю до укладення договору купівлі-продажу. Упакування повинно мати відповідне маркування.	Сплатити, якщо не застережене інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.
А.10. Інші зобов'язання.	Б.10. Інші зобов'язання.
На прохання покупця, на його ризик і за його рахунок, уповні посприяти йому в одержанні документів або еквівалентних електронних повідомлень (крім згаданих у пункті А.8), виданих у країні відвантаження або переданих у цю країну й (або) країну походження товару, які можуть бути потрібними покупцю для ввозу товару й за необхідності для транзитного перевезення через треті країни. Надати покупцеві, на його прохання, потрібну інформацію щодо одержання страхування.	Сплатити усі видатки і збори, що виникли при одержанні документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті А.10, і відшкодувати усі видатки і збори, що зазнав продавець при наданні допомоги відповідно до цього пункту.

3.3.5. CFR вартість і фрахт (порт призначення зазначений)

"Вартість і фрахт" означає, що продавець зобов'язаний сплатити витрати і фрахт, необхідні для поставки товару в погоджений порт призначення, однак ризик загибелі або пошкодження товару, а також ризик будь-

якого збільшення витрат, викликаних подіями, що відбулися після поставки товару на борт судна, переходить з продавця на покупця в момент переходу товару через поручні судна в порту відвантаження.

Розділ 3. МІЖНАРОДНІ ПРАВИЛА ТОРГІВЛІ ЗЕРНОВИМИ

Термін САР вимагає, щоб продавець здійснив очистку товару від мита на експорт.

Цю вимогу можна використовувати лише для морського й

внутрішнього водного транспорту. У тих випадках, коли борт судна не служить практичної меті, наприклад, у випадку перевезення типу "ро-ро" або в контейнерах, прийнятнішим є термін СРТ.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
A.1. Поставка товару відповідно до договору. Поставити товари і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне йому електронне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідоцтво відповідності, яке може бути потрібне за договором.	B.1. Сплата ціни. Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
A.2. Ліцензії, дозволи і формальності. Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності, потрібні для вивозу товару.	B.2. Ліцензії, дозволи і формальності. Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку імпорتنу ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності по ввозу товару, а в окремому випадку — для транзитного перевезення через треті країни.
A.3. Договір перевезення і страхування. а) Договір перевезення. За свій рахунок укласти на звичайних умовах договір перевезення товару до погодженого порту призначення за звичайно прийнятим напрямом на морському судні (або, якщо це зручно, на річковому судні) такого типу, який звичайно використовується для перевезення товарів, аналогічних вказаному в договорі купівлі-продажу. б) Договір страхування. Немає зобов'язань.	B.3. Договір перевезення. Немає зобов'язань.
A.4. Поставка. Поставити товар на борт судна в порту відвантаження в установлену дату або термін.	B.4. Прийняття поставки. Прийняти поставку товару згідно з пунктом А.4 й одержати його від перевізника у вказаному порту призначення.
A.5. Перехід ризиків. Відповідно до положень пункту Б.5 нести всі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли він перейде через поручні судна в порту відвантаження.	B.5. Перехід ризиків. Нести всі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту фактичного переходу через поручні судна в порту відвантаження. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту Б.7, то він має нести усі ризики загибелі або пошкодження товару, починаючи з погодженої дати або дати закінчення застереженого терміну, призначеного для відвантаження, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто чітко відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.
A.6. Поділ витрат. Відповідно до положень пункту Б.6: — нести всі витрати по товару до моменту, коли він поставлений згідно з пунктом А.4, а також витрати по фрахту й всі інші витрати, викликані пунктом А.3, у тому числі вартість навантаження товарів на борт і будь-які збори по розвантаженню в порту розвантаження, які можуть стягатися судноплавними лініями при укладанні договору перевезення; — нести витрати, пов'язані з митними формальностями, потрібними для вивозу, а також усі мита, податки та інші офіційні збори, які виплачуються при вивозі.	B.6. Поділ витрат. Відповідно до положень пункту А.3 нести витрати по товару з моменту, коли він поставлений згідно з пунктом А.4 і, якщо такі витрати і збори не були стягнуті судноплавними лініями при укладанні договору перевезення, нести усі видатки і збори по товару, що перебуває у дорозі, до його прибуття в порт призначення, а також витрати по розвантаженню, включаючи збори за користування літерами і перевезення у межах порту. Якщо покупець не зможе надати повідомлення відповідно до пункту Б.7, то він має нести викликані цим додаткові витрати за товар, починаючи з погодженої дати або дати настання застереженого строку, призначеного для відвантаження, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як такий, що є предметом даного договору. Сплатити усі мита, податки та інші офіційні збори, а також видатки по виконанню митних формальностей, які стягуються при ввезенні товару і в разі потреби — для їх транзитного перевезення через треті країни.
A.7. Повідомлення покупця. Завчасно повідомити покупця про те, що товар поставлений на борт судна, а також надати будь-яке інше повідомлення, необхідне для того, щоб дати можливість покупцю вжити заходів, які звичайно потрібні для прийняття товару.	B.7. Повідомлення продавця. У випадку, якщо покупець має право визначати час відвантаження товару й (або) порт призначення, він повинен завчасно повідомити про це продавця.

<p>A.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.</p> <p>Якщо не застережене інше, то за свій рахунок надати покупцю без затримки звичайний транспортний документ для пред'явлення в погодженому порту призначення. Цей документ (наприклад, транспортна накладна, що передається; морський дорожній лист, що не передається; документ для транспортування внутрішнім водним шляхом) має охоплювати товар за договором, бути датованим у межах погодженого для відвантаження періоду, дозволяти покупцеві зажадати товар у перевізника у місці призначення і, якщо не застережене інше, дозволяти покупцеві продавати товар у дорозі шляхом передачі документа наступному покупцеві (транспортна накладна, що передається) або шляхом повідомлення перевізника.</p> <p>Якщо такий транспортний документ виданий у кількох примірниках, то покупцю мають бути передані всі примірники. Якщо транспортний документ містить посилання на чартер-партію, то продавець повинен також надати примірник останнього документа.</p> <p>Якщо покупець і продавець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то звичайний транспортний документ може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.</p>	<p>Б.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.</p> <p>Прийняти транспортний документ відповідно до пункту А.8, якщо він відповідає договору.</p>
<p>A.9. Перевірка, упакування, маркування.</p> <p>Нести витрати, які пов'язані з перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), необхідні для того, щоб поставити товар відповідно до пункту А.4.</p> <p>За свій рахунок забезпечити упакування (за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі звичайно прийнято відправляти товар, що є предметом договору, без упаковки), що потрібно для перевезення товару. Упакування повинно мати відповідне маркування.</p>	<p>Б.9. Перевірка товару.</p> <p>Сплатити, якщо не застережене інше, витрати по передвдвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.</p>
<p>A.10. Інші зобов'язання.</p> <p>На прохання покупця посприяти йому уповні на його ризик і за його рахунок в одержанні документів або еквівалентних електронних повідомлень (крім згаданих у пункті А.8), які видаються у країні відвантаження або передані у цю країну й (або) у країні походження товару, що можуть бути потрібними покупцю для ввозу товару, а в окремому випадку — для їх перевезення через треті країни.</p> <p>Надати покупцеві, на його прохання, потрібну інформацію з приводу одержання страхування.</p>	<p>Б.10. Інші зобов'язання.</p> <p>Сплатити усі витрати і збори, пов'язані з одержанням документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті А.10, і відшкодувати усі витрати і збори, яких зазнав продавець при наданні допомоги відповідно до цього пункту.</p>

3.3.6. CIF вартість, страхування і фрахт (порт призначення зазначений)

"Вартість страхування і фрахт" означає, що продавець має такі ж зобов'язання, як у випадку CFR, але з тим додатком, що він повинен забезпечити морське страхування для усунення ризиків загибелі або пошкодження товару при перевезенні. Продавець укладає договір страхування і сплачує страховий внесок.

Покупець повинен мати на увазі, що відповідно до умови CIF продавець повинен лише одержати страхов-

ку на мінімальне покриття.

Умова CIF вимагає, щоб продавець здійснив очистку товару від мита на експорт.

Умови можна використовувати тільки для морського і внутрішнього водного транспорту. У тих випадках, коли борт судна не служить практичній меті (наприклад, при перевезенні типу "ро-ро" або в контейнерах), більш прийнятним є термін CIF.

A. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
<p>A.1. Поставка товару згідно з договором.</p> <p>Поставити товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне електронне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідчення відповідності, яке може бути потрібним за договором.</p>	<p>Б.1. Сплата ціни.</p> <p>Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.</p>
<p>A.2. Ліцензії, дозволи і формальності.</p> <p>Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати всі митні формальності, потрібні для вивозу товару.</p>	<p>Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності.</p> <p>Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку імпорту ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати всі митні формальності по ввозу товару, а в необхідному випадку — для транзитного перевезення через треті країни.</p>

<p>А.3. Договір перевезення і страхування.</p> <p>а) Договір перевезення. Укласти на звичайних умовах і за свій рахунок договір перевезення товару до погодженого порту призначення за звичайно прийнятим напрямом на морському судні (або, якщо це зручно, на річковому судні) такого типу, який використовується звичайно для перевезення товарів, аналогічних товару, вказаному в договорі купівлі-продажу.</p> <p>б) Договір страхування. За свій рахунок одержати страхування вантажу, як зазначено в договорі, щоб покупець або будь-яка інша особа, яка має зацікавленість у товарі, що підлягає страхуванню, мали право затребувати безпосередньо від страхового товариства і надати покупцеві страховий поліс або інше свідоцтво обсягу страхової відповідальності.</p> <p>Страхування має бути проведене у страховальників або в страхових компаніях, що мають добру репутацію, і (за неможливості дійти згоди про протилежне) відповідати мінімальному покриттю "Застережень про страхування вантажів Об'єднання лондонських страховачів" або будь-якому іншому подібному збірнику умов. Тривалість страхового покриття повинна відповідати пунктам Б.5 і Б.4. На вимогу покупця продавець повинен забезпечити страхування за рахунок покупця на випадок війни, страйків, заколотів і масових порушень громадського порядку. Мінімальне страхування має покривати зазначену в договорі ціну плюс 10 % (тобто 110 %) і повинно бути обумовлене у валюті договору.</p>	<p>Б.3. Договір перевезення.</p> <p>Немає зобов'язань.</p>
<p>А.4. Поставки.</p> <p>Поставити товари на борт судна в порту відвантаження в погоджений день або строк.</p>	<p>Б.4. Прийняття поставки.</p> <p>Прийняти поставку товару після того, як він був поставлений у відповідності з пунктом А.4, і одержати його від перевізника в погодженому порту призначення.</p>
<p>А.5. Перехід ризиків.</p> <p>Відповідно до положень пункту Б.5 нести всі ризики загибелі або пошкодження товару до того моменту, коли він перейде через поручні судна в порту відвантаження.</p>	<p>Б.5. Перехід ризиків.</p> <p>Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару від моменту фактичного переходу через поручні судна в погодженому порту відвантаження.</p> <p>Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту Б.7, то він повинен нести усі ризики загибелі або пошкодження товару, починаючи з погодженої дати або дати закінчення застереженого строку, призначеного для відвантаження, але за умови, що товар був придбаний належним чином за договором тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як такий, що є предметом цього договору.</p>
<p>А.6. Поділ витрат.</p> <p>Відповідно до положень пункту Б.6: — нести усі витрати по товару до того часу, поки він не буде доставлений згідно з пунктом А.4, а також витрати по фрахту й всі інші витрати, викликані пунктом А.3, в тому числі вартість навантаження товару на борт і будь-які збори по розвантаженню в порту розвантаження, які можуть стягуватися судноплавними лініями при укладанні договору перевезення; — сплатити усі витрати, пов'язані з митними формальностями, потрібними для вивозу, а також усі мита, податки та інші офіційні збори, виплачувані при вивозі.</p>	<p>Б.6. Поділ витрат.</p> <p>Відповідно до положень пункту А.3 нести усі витрати по товару з моменту, коли він поставлений згідно з пунктом А.4 і, якщо такі витрати не були включені у фрахт, нести всі витрати і збори по товару, що знаходиться в дорозі, до його прибуття в порт призначення, а також витрати по розвантаженню, включаючи оплату за користування ліхтерами і розміщення товару на пристані.</p> <p>Якщо покупець не зможе надати повідомлення відповідно до пункту Б.7, то він має нести викликані цим додаткові витрати за товар, починаючи з погодженої дати або дати закінчення застереженого строку, призначеного для відвантаження, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як такий, що є предметом даного договору.</p> <p>Сплатити усі мита, податки та інші офіційні збори, а також витрати по виконанню митних формальностей, сплачувані при ввозі товару і в разі потреби — для їх транзитного перевезення через треті країни.</p>
<p>А.7. Повідомлення покупця.</p> <p>Завчасно повідомити покупця про те, що товар поставлений на борт судна, а також надати будь-яке інше повідомлення, необхідне для того, щоб дати можливість покупцю вжити заходів, які звичайно потрібні для прийняття товару.</p>	<p>Б.7. Повідомлення продавця.</p> <p>У випадку, якщо покупець має право визначити час відвантаження товару і (або) порт призначення, він повинен завчасно повідомити продавця про це.</p>

<p>А.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.</p> <p>За свій рахунок, якщо не застережено інше, надати покупцю без затримки звичайний транспортний документ для погодженого порту призначення.</p> <p>Цей документ (наприклад, транспортна накладна, що передається; морський дорожній лист, що не передається; або документ для транспортування внутрішнім водним шляхом) повинен охоплювати товар за договором, бути датований у межах строку, погодженого для відвантаження, дозволяти покупцю зажадати товар у перевізника в місці призначення й, якщо не застережено інше, дозволяти покупцю продавати товар у дорозі шляхом передачі документа наступному покупцю (транспортна накладна, що передається) або шляхом повідомлення перевізника.</p> <p>Якщо такий транспортний документ виданий у кількох примірниках, то покупцю повинні бути подані всі примірники, якщо транспортний документ містить у собі посилання на чартер-партію, то продавець повинен також надати примірник останнього документа.</p> <p>Якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то документ, зазначений у попередніх абзацах, може бути замінений еквівалентним повідомленням ЕОІ.</p>	<p>Б.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.</p> <p>Прийняти транспортний документ згідно з пунктом А.8, якщо він відповідає договору.</p>
<p>А.9. Перевірка, упакування, маркування.</p> <p>Нести витрати, викликані перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), необхідні для того, щоб поставити товар відповідно до пункту А.4.</p> <p>За свій рахунок забезпечити упакування (за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі звичайно прийнято відправляти товар, що є предметом договору, без упаковки), що потрібно для перевезення товару. Упакування повинно мати відповідне маркування.</p>	<p>Б.9. Перевірка товару.</p> <p>Сплатити, якщо не застережено інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.</p>
<p>А.10. Інші зобов'язання.</p> <p>На прохання покупця, на його ризик і за його рахунок, уповні сприяти йому в одержанні документів або еквівалентних електронних повідомлень (крім згаданих у пункті А.8), виданих у країні відвантаження або переданих у цю країну й (або) у країні походження товару, які можуть бути потрібними покупцю для ввозу товару й за необхідності — для транзитного перевезення через треті країни.</p>	<p>Б.10. Інші зобов'язання.</p> <p>Сплатити усі витрати і збори, пов'язані з одержанням документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті А.10, і відшкодувати усі витрати і збори, понесені продавцем при наданні допомоги відповідно до цього пункту.</p> <p>Надати продавцю на його прохання потрібну інформацію з приводу одержання страхування.</p>

3.3.7. СРТ перевезення оплачене до (місце призначення зазначене)

"Перевезення оплачене до ..." означає, що продавець оплачує фрахт за перевезення товару до погодженого місця призначення. Ризик загибелі або пошкодження товару, а також будь-які додаткові витрати, викликані подіями, що відбулися після поставки товару перевізнику, переходить від продавця до покупця після поставки товару на зберігання перевізнику.

"Перевізник" означає будь-яку особу, яка згідно з договором перевезення бере на себе зобов'язання виконати або забезпечити виконання перевезення

залізницею або автомобільним шляхом, морем, повітрям, внутрішнім водним шляхом або сполучаючи ці види перевезення. Якщо для перевезення до погодженого місця призначення використовуються такі перевізники, то ризики переходять при поставці товару до першого перевізника. Умова СРТ вимагає, щоб продавець здійснив очистку товару від мита на експорт.

Цю умову можна використовувати для будь-якого виду перевезення, включаючи складне транспортування.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
<p>А.1. Поставка товару згідно з договором.</p> <p>Поставити товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідчення відповідності, яке може бути потрібним за договором.</p>	<p>Б.1. Сплата ціни.</p> <p>Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.</p>
<p>А.2. Ліцензії, дозволи і формальності.</p> <p>Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати всі митні формальності, потрібні для вивозу товару.</p>	<p>Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності.</p> <p>Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку імпорту ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності по ввозу товару, а в необхідному випадку — для транзитного</p>

Розділ 3. МІЖНАРОДНІ ПРАВИЛА ТОРГІВЛІ ЗЕРНОВИМИ

	перевезення через треті країни.
A.3. Договір перевезення і страхування.	B.3. Договір перевезення.
а) Договір перевезення. Укласти на звичайних умовах і за свій рахунок договір перевезення товару до погодженого пункту в зазначеному місці призначення за звичайно прийнятим напрямом і звичайним способом. Якщо пункт не погоджений або не визначений практикою, то продавець може вибрати такий пункт у зазначеному місці призначення, який найбільше відповідає його цілям. б) Договір страхування. Немає зобов'язань.	Немає зобов'язань.
A.4. Поставка.	B.4. Прийняття поставки.
Поставити товар на зберігання перевізнику або, якщо є такі перевізники, першому перевізнику для перевезення в зазначене місце в погоджений день або у межах застереженого строку.	Прийняти поставку товару після того, як він поставлений відповідно до пункту A.4, і одержати його від перевізника в погодженому місці призначення.
A.5. Перехід ризиків.	B.5. Перехід ризиків.
Згідно з пунктом 5.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли товар поставлений відповідно до пункту A.4.	Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли він був доставлений відповідно до пункту A.4. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно з пунктом 5.7, то він повинен нести усі ризики по товару, починаючи з погодженої дати або закінчення застереженого строку, призначеного для поставки, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.
A.6. Поділ витрат.	B.6. Поділ витрат.
Згідно з пунктом B.6: — нести всі витрати, що припадають на товар, до моменту, коли він поставлений згідно з пунктом A.4, а також фрахт і всі витрати, викликані пунктом A.3а, в тому числі вартість навантаження товару і будь-які збори по розвантаженню в місці призначення, які можуть бути включені до фрахту або такі, що їх зазнав продавець при укладанні договору перевезення; — сплатити витрати, пов'язані з митними формальностями, необхідними для експорту, а також усі мита, податки або інші офіційні збори, виплачувані при вивозі.	Згідно з пунктом A.3а, нести усі витрати по товару з моменту, коли він поставлений відповідно до пункту A.4, якщо такі витрати і збори не були включені до фрахту або понесені продавцем при укладанні договору перевезення у відповідності з пунктом A.3а, то сплачувати всі витрати і збори, пов'язані з товаром, що знаходиться в дорозі, до його прибуття в погоджене місце призначення, а також витрати по розвантаженню. Якщо покупець не зможе надати повідомлення відповідно до пункту B.7, він повинен сплачувати викликані цим додаткові витрати за товар, починаючи з погодженої дати або дати закінчення строку, призначеного для відправлення, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору. Сплатити усі мита, податки та інші офіційні збори, а також витрати по виконанню митних формальностей, оплачувані при ввозі товарів, а в разі необхідності — для транзитного перевезення через треті країни.
A.7. Повідомлення покупця.	B.7. Повідомлення продавця.
Завчасно повідомити покупця про те, що товар доставлений у відповідності з пунктом A.4, а також надати будь-яке інше повідомлення, необхідне для того, щоб дати покупцю можливість вжити заходів, що звичайно потрібні для прийняття товару.	У випадку, якщо покупець має право визначити час відправлення товару й (або) місце прийняття поставки, завчасно повідомити продавця.
A.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.	B.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.
За рахунок продавця надати покупцю, якщо це прийнято, звичайний транспортний документ (наприклад, транспортна накладна, що передається; морський подорожній лист, що не передається; документ для транспортування по внутрішньому водному шляху; повітряний подорожній лист; залізнична транспортна накладна або складний транспортний документ). Якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то документ, зазначений у попередньому абзаці, може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.	Прийняти транспортний документ згідно з пунктом A.8, якщо він відповідає договору.
A.9. Перевірка, упакування, маркування.	B.9. Перевірка товару.
Нести витрати, викликані перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), необхідні для того,	Оплатити, якщо не застережене інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.

щоб поставити товар відповідно до пункту А.4.

За свій рахунок забезпечити упакування (за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі звичайно прийнято відправляти товар, що є предметом договору, без упакування), що потрібно для перевезення товару. Упакування повинно мати відповідне маркування.

А.10. Інші зобов'язання.

На прохання покупця, на його ризик і за його рахунок, уповні посприяти йому в одержанні документів або еквівалентних електронних повідомлень (крім згаданих у пункті А.8), виданих у країні відвантаження або переданих у цю країну й (або) країну походження товару, які можуть бути потрібними покупцю для ввозу товару й при необхідності — для транзитного перевезення через треті країни. Надати покупцю на його прохання необхідну інформацію щодо одержання страхування.

Б.10. Інші зобов'язання.

Оплатити усі витрати і збори, пов'язані з одержанням документів, або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті А.10, і відшкодувати всі витрати і збори, понесені при наданні допомоги відповідно до цього пункту.

3.3.8. СІР перевезення і страхування оплачені до (місце призначення зазначене)

"Перевезення і страхування оплачені до..." означає, що продавець має ті ж зобов'язання, як у випадку умов СРТ, але додатково він повинен забезпечити страхування вантажу для усунення ризиків покупця у зв'язку із загибеллю або пошкодженням товару при перевезенні. Продавець укладає договір страхування і сплачує страховий внесок. Покупець повинен мати на

увазі, що у відповідності з умовою СІР продавець повинен отримати страхування тільки на мінімальне покриття.

Термін СІР вимагає, щоб продавець здійснив очистку товарів від мита на експорт. Цей термін можна використовувати для будь-якого виду перевезення, включаючи перевезення різними видами транспорту.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
А.1. Поставка товару відповідно до договору.	Б.1. Сплата ціни.
Поставити товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне електронне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідоцтво відповідності, яке може бути потрібним за договором.	Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
А.2. Ліцензії, дозволи і формальності.	Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності.
Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності, необхідні для вивозу товару.	Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку імпорту ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати всі митні формальності по ввозу товару, а у випадку необхідності — для транзитного перевезення через треті країни.
А.3. Договір перевезення і страхування.	Б.3. Договір перевезення.
а) Договір перевезення. Укласти на звичайних умовах і за свій рахунок договір перевезення товару до погодженого пункту в зазначеному місці призначення за звичайно прийнятим напрямом і звичайним способом. Якщо пункт не погоджений або не визначений практикою, то продавець може обрати такий пункт у зазначеному місці призначення, який найкращим чином відповідає його цілям. б) Договір страхування. За свій рахунок одержати страхування карго, як застережено в договорі, щоб покупець або будь-яка інша особа, що має зацікавленість у товарі, який підлягає страхуванню, мали право затребувати безпосередньо від страхового товариства і надати покупцю страховий поліс або інше свідоцтво обсягу страхової відповідальності. Страхування повинно бути проведеним у страховачів або у страхових компаніях, що користуються доброю репутацією, і, при неможливості дійти згоди про протилежне, відповідати мініальному покриттю "Застережень про страхування вантажів Об'єднання лондонських страховачів" або будь-якому іншому подібному збірнику умов. Тривалість страхового покриття повинна відповідати пунктам Б.5 і Б.4. На вимогу покупця продавець повинен забезпечити страхування за рахунок покупця на випадок війни, страйків, заколотів і громадянських безпорядків. Мінімальне страхування повинно покривати зазначену в договорі ціну плюс 10 % (тобто 110 %) і повинно бути забезпеченим у валюті договору.	Немає зобов'язань.

Розділ 3. МІЖНАРОДНІ ПРАВИЛА ТОРГІВЛІ ЗЕРНОВИМИ

A.4. Поставка. Поставити товар на зберігання перевізнику або, якщо є такі перевізники, то першому з них для перевезення в зазначене місце призначення в погоджений день або період, передбачений договором.	B.4. Прийняття поставки. Прийняти поставку товару з моменту, коли він поставлений у відповідності з пунктом A.4, і одержати його від перевізника в погодженому порту призначення.
A.5. Перехід ризиків. Відповідно до положення пункту B.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли він поставлений у відповідності з пунктом A.4.	B.5. Перехід ризиків. Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли він поставлений у відповідності з пунктом A.4. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту 5.7, то він повинен нести всі ризики по товару, починаючи з погодженої дати або закінчення застереженого строку, призначеного для поставки, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом цього договору.
A.6. Поділ витрат. У відповідності з положенням пункту B.6: — нести усі витрати по товару до того часу, коли він доставлений у відповідності з пунктом A.4, а також витрати по фрахту й усі інші витрати, викликані пунктом A.3, у тому числі вартість навантаження товарів на борт і будь-які збори по розвантаженню в порту розвантаження, які можуть стягатися судноплавними лініями при укладанні договору перевезення; — оплатити витрати, пов'язані з митними формальностями, необхідними для вивозу, а також усі мита, податки та інші офіційні збори, сплачувані при вивозі.	B.6. Поділ витрат. У відповідності з положеннями пункту A.3 нести всі витрати по товару з моменту, коли він був поставлений згідно з пунктом A.4 і, якщо такі витрати і збори не були включені у фрахт або понесені продавцем при укладанні договору перевезення, у відповідності з пунктом A.3а, нести усі витрати і збори по товару, що знаходиться в дорозі, до його прибуття в погоджене місце призначення, а також витрати по розвантаженню. Якщо покупець не зможе надати повідомлення відповідно до пункту B.7, то він повинен нести викликані цим додаткові витрати за товари, починаючи з погодженої дати або дати закінчення строку, призначеного для відправлення, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору. Сплатити усі мита, податки та інші офіційні збори, а також витрати по виконанню митних формальностей, сплачувані при ввозі товару і в необхідному випадку — для його транзитного перевезення через треті країни.
A.7. Повідомлення покупця. Завчасно повідомити покупця про те, що товар поставлений у відповідності з пунктом A.4, а також надати будь-яке інше повідомлення, необхідне для того, щоб дати можливість покупцю вжити заходів, що звичайно потрібні для прийняття товару.	B.7. Повідомлення продавця. У випадку, якщо продавець має право визначати час відправлення й (або) місце призначення, він повинен завчасно повідомити продавця про це.
A.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення. Надати покупцю за рахунок продавця, якщо це прийнято, звичайний транспортний документ (наприклад, транспортна накладна, що передається; морський подорожній лист, що не передається; документ для транспортування по внутрішньому водному шляху; повітряний подорожній лист; залізнична транспортна накладна, автомобільна транспортна накладна або комплексний транспортний документ). Якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то звичайний транспортний документ може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.	B.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення. Прийняти транспортний документ у відповідності з пунктом A.8, якщо він відповідає договору.
A.9. Перевірка, упакування, маркування. Нести витрати, що викликаються перевіркою товару (перевірка якості, вимірювання, заважування, підрахунок), необхідні для того, щоб поставити товар у відповідності з пунктом A.4. За свій рахунок забезпечити упакування (за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі звичайно прийнято відправляти без упакування товар, що є предметом договору), необхідне для перевезення товару. Упакування повинно мати відповідне маркування.	B.9. Перевірка товару. Сплатити, якщо не застережено інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.
A.10. Інші зобов'язання. На прохання покупця, на його ризик і за його рахунок, посприяти йому вповні в одержанні документів або еквівалентних електронних повідомлень (крім згаданих у пункті A.8), які видаються у країні відправки або передані у цю країну й (або) у країні походження товару, які можуть бути потрібними покупцю для ввозу товару, а в необхідному випадку — для транзитного перевезення через треті країни.	B.10. Інші зобов'язання. Сплатити всі витрати і збори, пов'язані з одержанням документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті A.10, і відшкодувати усі витрати і збори, понесені продавцем при наданні допомоги відповідно з цим пунктом. Надати продавцю на його прохання необхідну інформацію з приводу одержання страхування.

3.3.9. DAF поставлено до кордону (місце зазначене)

"Поставка до кордону" означає, що обов'язки продавця вважаються виконаними у момент прибуття товару, очищеного від мита на експорт, у зазначений пункт і місце на кордоні, однак до вступу на "митний кордон" країни, зазначеної в договорі. Термін "кордон" використовується для будь-якого кордону, включаючи країни ек-

спорту. Тому надзвичайно важливо, щоб розглядуваний кордон був точно визначений шляхом зазначення в терміні пункту і місця. Ці умови призначені для застосування головним чином при перевезенні товару залізницею або автомобільним транспортом, але вони можуть застосовуватися незалежно від способу перевезення.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
A.1. Поставка товару відповідно до договору. Поставити товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне йому електронне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідоцтво відповідності, яке може бути потрібним за договором.	Б.1. Сплата ціни. Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
A.2. Ліцензії, дозволи і формальності. Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну ліцензію або інший дозвіл державних органів чи документ, необхідний для надання товару в розпорядження покупця. Виконати усі митні формальності, потрібні для вивезення товару в зазначене місце поставки на кордоні, а в окремому випадку — для їх попереднього перевезення через іншу країну.	Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності. Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку імпорتنу ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності в зазначеному пункті поставки на кордоні або в будь-якому іншому місці для ввозу товару, а в окремому випадку для їх подальшого перевезення.
A.3. Договір перевезення і страхування. а) Договір перевезення. Укласти за свій рахунок на звичайних умовах договір перевезення товару до зазначеного місця поставки на кордоні (включаючи його транзит через одну або кілька третіх країн, якщо це потрібно). Якщо певний пункт у зазначеному місці поставки на кордоні не передбачений або не визначений практикою, то продавець може обрати пункт у зазначеному місці поставки, який найбільш відповідає його цілям. б) Договір страхування. Немає зобов'язань.	Б.3. Договір перевезення. Немає зобов'язань.
A.4. Поставка. Поставити товар у розпорядження покупця в зазначеному місці поставки на кордоні в дату або строк, передбачений у договорі купівлі-продажу.	Б.4. Прийняття поставки. Прийняти поставку товару, як тільки він буде наданий у його розпорядження згідно з пунктом А.4.
A.5. Перехід ризиків. Згідно з пунктом Б.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до того часу, поки він не буде поставлений відповідно до пункту А.4.	Б.5. Перехід ризиків. Нести всі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли товар поставлений у його розпорядження відповідно до пункту А.4. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту Б.7, то він повинен нести всі ризики загибелі або пошкодження товару, починаючи з погодженої дати або закінчення обумовленого строку поставки, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом цього договору.
A.6. Поділ витрат. Відповідно до положень пункту Б.6: — нести усі витрати по товару до моменту, коли він поставлений відповідно до пункту А.4, а також на додаток до витрат, викликаних пунктом А.3а, витрати по розвантажувальних операціях (включаючи збори за користування ліхтерами і перевезення у межах порту), якщо необхідно або прийнято розвантажувати товар після прибуття в зазначене місце поставки на кордоні з метою надання його в розпорядження покупця; — сплатити витрати, пов'язані з митними формальностями, потрібними для вивозу, а також усі мита, податки та інші офіційні збори, виплачувані при вивозі, а в разі необхідності — для їх перевезення через третю країну перед поставкою відповідно до пункту А.4.	Б.6. Поділ витрат. Нести усі витрати по договору з моменту, коли він наданий у розпорядження покупця згідно з пунктом А.4. Якщо покупець не зможе прийняти поставку товару після того, як він наданий у його розпорядження згідно з пунктом А.4, або надати повідомлення відповідно до пункту Б.7, то він повинен нести усі викликані цим додаткові витрати, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору. Сплатити усі мита, податки та інші офіційні збори, а також витрати по виконанню митних формальностей, сплачувані при ввозі товару, а в окремому випадку — для його подальшого перевезення.
A.7. Повідомлення покупця. Завчасно повідомити покупця про відправлення товару в зазначене	Б.7. Повідомлення продавця. У випадку, якщо покупець має право визначати час у межах засте-

Розділ 3. МІЖНАРОДНІ ПРАВИЛА ТОРГІВЛІ ЗЕРНОВИМИ

місце на кордоні, а також надати будь-яке інше повідомлення, необхідне для того, щоб дати можливість покупцю вжити заходів, які звичайно потрібні для прийняття товару.	реженого строку і (або) місце прийняття поставки, він повинен завчасно повідомити продавця про це.
A.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.	B.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.
За рахунок продавця надати покупцю звичайний документ або інше свідоцтво поставки товару в зазначене місце на кордоні. На прохання покупця надати останньому на його ризик і за його рахунок наскрізний транспортний документ, звичайно одержуваний у країні відправлення, що охоплює на звичайних умовах перевезення товару від пункту відправлення у цій країні до зазначеного покупцем місця остаточного призначення у країні імпорту. Якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то звичайний транспортний документ може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.	Прийняти транспортний документ і (або) інше свідоцтво доставки у відповідності з пунктом A.8.
A.9. Перевірка, упакування, маркування.	B.9. Перевірка товару.
Нести витрати, що викликаються перевіркою товару (перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), які необхідні для того, щоб поставити товар у відповідності з пунктом A.4. Забезпечити за свій рахунок упакування (за виключенням випадків, коли у даній галузі торгівлі звичайно прийнято відправляти товар, що є предметом договору, без упакування), звичайне для поставки товару на кордон і для подальшого перевезення тією мірою, у якій обставини (наприклад, вид перевезення, призначення) були відомі продавцю до укладання договору купівлі-продажу. Упакування повинно мати відповідне маркування.	Нести, якщо не застережене інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.
A.10. Інші зобов'язання.	B.10. Інші зобов'язання.
На прохання покупця посприяти йому вповні на його ризик і за його рахунок в одержанні будь-яких документів або еквівалентних електронних повідомлень (крім згаданих у пункті A.8), які видаються у країні відправлення або передані у цю країну й (або) у країні походження товару, що можуть бути потрібними покупцю для ввозу товару, а в окремому випадку — для перевезення через треті країни. Упакування повинно мати відповідне маркування.	Нести усі витрати і збори, пов'язані з одержанням документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті A.10, і відшкодувати усі витрати і збори, яких зазнав продавець при наданні допомоги у відповідності з цим пунктом. За необхідності, на прохання продавця, надати йому на ризик і за рахунок покупця дозвіл валютного контролю, перепустки, інші документи чи їх засвідчені копії, або адресу остаточного місця призначення товару у країні імпорту з метою одержання наскрізного документа на перевезення або будь-якого іншого документа, передбаченого у пункті A.8.

3.3.10. DES доставлено франко-струп судно (порт призначення зазначений)

"Франко-струп судно" означає, що зобов'язання продавця по поставці вважається виконаним після того, як товар наданий покупцю на борт судна не очищеним від мита на імпорт у погодженому порту призначення.

Продавець має нести усі витрати і ризики, пов'язані з доставкою товару в погоджений порт призначення.

Цей термін можна використовувати тільки для морського або внутрішнього водного транспорту.

A. Продавець зобов'язаний	B. Покупець зобов'язаний
A.1. Поставка товару відповідно до договору.	B.1. Сплата ціни.
Поставити товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне йому електронне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідоцтво відповідності, яке може бути потрібне за договором.	Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
A.2. Ліцензії, дозволи і формальності.	B.2. Ліцензії, дозволи і формальності.
Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності, потрібні для ввозу товару, а в окремому випадку — для його перевезення через треті країни.	Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку імпортну ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати всі митні формальності, необхідні для ввозу товару.
A.3. Договір перевезення і страхування.	B.3. Договір перевезення.
а) Договір перевезення. Укласти за свій рахунок договір перевезення товару за прийнятим напрямом і звичайним способом до зазначеного пункту в погодженому порту призначення. Якщо пункт не погоджений або якщо він не визначений практикою, то продавець може обрати пункт у зазначеному порту призначення.	Немає зобов'язань.

<p>ному порту призначення, який найбільше відповідає його цілям.</p> <p>б) Договір страхування.</p> <p>Немає зобов'язань.</p>	
А.4. Поставка.	Б.4. Прийняття поставки.
Поставити товар у розпорядження покупця на борту судна в звичайному пункті розвантаження в зазначеному порту призначення не очищеним від мита на імпорт, у погоджений день або строк, таким чином, щоб дати можливість зняти його з судна за допомогою розвантажувального устаткування, відповідного природі товару.	Прийняти поставку товару, як тільки він буде поставлений у його розпорядження відповідно до пункту А.4.
А.5. Перехід ризиків.	Б.5. Перехід ризиків.
Відповідно до пункту Б.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли він буде поставлений згідно з пунктом А.4.	Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли товар поставлений у його розпорядження відповідно до пункту А.4. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту Б.7, то він має нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з погодженої дати або дати закінчення застереженого строку поставки, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.
А.6. Поділ витрат.	Б.6. Поділ витрат.
Відповідно до положень пункту Б.6: — на додаток до витрат, викликаних пунктом А.3а, сплатити всі витрати, пов'язані з товаром до моменту, коли він буде поставлений згідно з пунктом А.4; — оплатити витрати, пов'язані з митними формальностями, необхідними для експорту, а також усі мита, податки або інші офіційні збори, виплачувані при вивозі і за потреби — для перевезення через треті країни перед поставкою у відповідності з пунктом А.4.	Нести всі витрати по товару, включаючи розвантаження, з моменту, коли товар наданий у його розпорядження відповідно до пункту А.4. Якщо покупець не зможе прийняти поставку товару після того, як він був наданий у його розпорядження відповідно до пункту А.4 або надати повідомлення згідно з пунктом Б.7, то він повинен нести усі викликані цим додаткові витрати, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору. Сплатити усі мита, податки або інші офіційні збори, а також витрати по виконанню митних формальностей, сплачувані при ввозі товару.
А.7. Повідомлення покупця.	Б.7. Повідомлення продавця.
Завчасно повідомити покупця про очікуваний час прибуття зазначеного судна відповідно до пункту А.4, а також надати будь-яке інше повідомлення, необхідне для того, щоб дати можливість покупцю вжити заходів, які звичайно потрібні для прийняття товару.	У випадку, якщо покупець має право визначати час у межах застереженого строку й (або) місце прийняття поставки, він повинен завчасно повідомити продавця про це.
А.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.	Б.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.
За рахунок продавця надати покупцю делівері-ордер і (або) звичайний транспортний документ (наприклад, транспортна накладна, що передається; морський подорожній лист, що не передається; документ для транспортування по внутрішньому водному шляху або документ для комплексного перевезення), що дає покупцю можливість прийняти поставку товару. Якщо продавець і покупець дійшли згоди про електронний зв'язок між собою, то звичайний транспортний документ може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.	Прийняти делівері-ордер або транспортний документ у відповідності з пунктом А.8.
А.9. Перевірка, упакування, маркування.	Б.9. Перевірка товару.
Нести витрати, викликані перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), необхідні для поставки товару відповідно до пункту А.4. За свій рахунок забезпечити упакування (за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі звичайно прийнято відправляти без упакування товар, що є предметом договору), яке потрібне для поставки товару. Упакування повинно мати відповідне маркування.	Нести, якщо не застережене інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.
А.10. Інші обставини.	Б.10. Інші зобов'язання.
На прохання покупця посприяти йому повні на його ризик і за його рахунок в одержанні будь-яких документів або еквівалентних електронних повідомлень (крім згаданих у пункті А.8), які видаються у країні відправлення або передані у цю корзину й (або) у країні походження товару, що можуть бути потрібними покупцю для ввозу товару. На прохання покупця надати останньому потрібну інформацію з приводу одержання страхування.	Сплатити усі витрати і збори, пов'язані з одержанням документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті А.10, і відшкодувати усі витрати і збори, яких зазнав продавець при наданні допомоги згідно з цим пунктом.

3.3.11. DEQ поставлено франко-причал (мито сплачене, порт призначення зазначений)

"Доставлено франко-набережна (мито сплачене)" означає, що зобов'язання продавця по поставці вважається виконаним після того, як він надав товар у розпорядження покупця на набережній (товарній пристані) у погодженому порту призначення й очищеним від мита на експорт. Продавець повинен нести усі ризики і витрати, включаючи мита, податки та інші збори по доставці туди товару.

Цю умову не слід використовувати в тому випадку, якщо продавець не може прямо або посередньо одержати імпорتنу ліцензію.

Якщо сторони бажають, щоб покупець очистив товар від мита на імпорт і сплатив мито, то замість слів "мито сплачене" слід використовувати слова "мито не сплачене".

Якщо сторони бажають вилучити із зобов'язань продавця деякі з витрат, сплачуваних при ввозі товару (наприклад, податок на додану вартість (VAT), то це повинно бути роз'яснено шляхом додавання слів: "доставлено франко-набережна", (VAT не сплачений) ... порт призначення зазначений)".

Цей термін можна використовувати тільки для морського або внутрішнього водного транспорту.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
A.1. Поставка товару згідно з договором.	Б.1. Сплата ціни.
Поставити товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне йому електронне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідоцтво відповідності, яке може бути потрібним за договором.	Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
A.2. Ліцензії, дозволи і формальності.	Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності.
Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну та імпорتنу ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності, потрібні для вивозу і ввозу товару, а в окремому випадку — для його перевезення через треті країни.	На прохання продавця, на його ризик і за його рахунок посприяти вповні останньому з одержанні будь-якої імпоротної ліцензії або іншого дозволу державних органів, необхідного для ввозу товару.
A.3. Договір перевезення і страхування.	Б.3. Договір перевезення.
а) Договір перевезення. За свій рахунок укласти договір перевезення товару за звичайно прийнятним напрямом і звичайним способом до набережної в погодженому порту призначення. Якщо пункт не погоджений або якщо він не визначений практикою, то продавець може обрати пункт у погодженому порту призначення, який найбільше відповідає його цілям. б) Договір страхування. Немає зобов'язань.	Немає зобов'язань.
A.4. Поставка.	Б.4. Прийняття поставки.
Поставити товар у розпорядження покупця на набережній або товарній пристані в погодженому порту призначення в установлений день або строк, передбачений у договорі.	Прийняти поставку товару в момент, коли він наданий у його розпорядження відповідно до пункту А.4.
A.5. Перехід ризиків.	Б.5. Перехід ризиків.
Згідно з пунктом Б.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли він поставлений у відповідності з пунктом А.4.	Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли товар поставлений в його розпорядження відповідно до пункту А.4. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту Б.7, то він повинен нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з погодженої дати або дати закінчення застереженого строку поставки, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.
A.6. Поділ витрат. Відповідно до положень пункту Б.6:	Б.6. Поділ витрат.
— на додаток до витрат, викликаних пунктом А.3а, нести усі витрати по товару до моменту, коли він поставлений у відповідності з пунктом А.4; — сплатити витрати, пов'язані з митними формальностями, а також усі мита, податки або інші офіційні збори, виплачувані при ввозі та вивозі товару, якщо не застережене інше, а в необхідному випадку — для його перевезення через треті країни перед поставкою у відповідності з пунктом А.4.	Нести всі витрати по товару, включаючи розвантаження, з моменту, коли товар наданий у його розпорядження відповідно до пункту А.4. Якщо покупець не зможе прийняти поставку товару після того, як він був наданий у його розпорядження відповідно до пункту А.4, або надати повідомлення згідно з пунктом Б.7, то він повинен нести усі викликані цим додаткові витрати, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.
A.7. Повідомлення покупця.	Б.7. Повідомлення продавця.
Завчасно повідомити покупця про очікуваний час прибуття зазначеного судна відповідно до пункту А.4, а також надати будь-яке інше	У випадку, якщо покупець має право визначати час у межах застереженого строку й (або) місце прийняття поставки, він повинен зав-

повідомлення, необхідне для того, щоб дати можливість покупцю вжити заходів, що звичайно потрібні для того, щоб дозволити йому прийняти товар.	часно повідомити продавця про це.
А.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.	Б.8. Доказ поставки — транспортний документ — або еквівалентне електронне повідомлення.
Надати покупцю за рахунок продавця делівері-ордер і (або) звичайний транспортний документ (наприклад, транспортна накладна, що передається; морський дорожній лист, що не передається; документ для транспортування внутрішнім водним шляхом або документ для комплексного транспортування), який дає покупцю можливість прийняти товар і придбати його з набережної. Якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то звичайний транспортний документ може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.	Прийняти делівері-ордер або транспортний документ відповідно до пункту А.8.
А.9. Перевірка, упакування, маркування.	Б.9. Перевірка товару.
Нести витрати, що викликаються перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), які необхідні для цілей поставки товару відповідно до пункту А.4. Забезпечити за свій рахунок упакування (за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі звичайно прийнято відправляти без упакування товар, що є предметом договору), необхідне для поставки товару. Упакування повинно мати відповідне маркування.	Нести, якщо не застережене інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.
А.10. Інші зобов'язання.	Б.10. Інші зобов'язання.
Нести всі витрати і збори, викликані одержанням документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті Б.10, і відшкодувати всі витрати і збори, понесені покупцем при наданні допомоги відповідно з цим пунктом. На прохання покупця надати останньому потрібну інформацію з приводу одержання страхування.	На прохання продавця на його ризик і за його рахунок сприяти йому вповні по одержанню будь-яких документів або еквівалентних електронних повідомлень, виданих у країні імпорту або переданих у цю країну, які можуть бути потрібними продавцю з метою надання товару в розпорядження покупця згідно з цими правилами.

3.3.12. DDU поставлено, мито не сплачене (місце призначення зазначене)

"Доставлено, мито не сплачене" означає, що зобов'язання продавця по поставці вважаються виконаними після того, як він надав товар у розпорядження покупця в погодженому місці країни імпорту. Продавець повинен нести витрати і ризики, пов'язані з поставкою туди товару (за винятком мита, податків та інших офіційних зборів, виплачуваних при ввозі), а також видатки і ризики по виконанню митних формальностей. Покупець повинен оплатити будь-які додаткові витрати і нести будь-які ризики, викликані його нездатністю вчасно очистити товар від мита на імпорт.

Якщо сторони бажають, щоб продавець виконав митні формальності й поніс викликані цим витрати і ризики, то це повинно бути роз'яснено шляхом додатків.

Якщо сторони бажають включити в зобов'язання продавця деякі витрати, виплачувані при ввозі товару (наприклад, податок на додану вартість (УАТ), то це слід роз'яснити шляхом додавання слів "доставлено, мито не сплачено: (УАТ оплачений (...зазначене місце призначення)".

Цю умову можна використовувати незалежно від виду транспорту.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
А.1. Поставка товару згідно з договором.	Б.1. Сплата ціни.
Поставити товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне йому електронне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідоцтво відповідності, яке може бути потрібним за договором.	Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
А.2. Ліцензії, дозволи і формальності.	Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності.
Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності для вивозу і ввозу товару, а в окремому випадку — для його перевезення через треті країни.	Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку імпорту ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності, потрібні для ввозу товару.
А.3. Договір перевезення і страхування.	Б.3. Договір перевезення.
а) Договір перевезення. Укласти на звичайних умовах і за свій рахунок договір перевезення товару за прийнятим напрямом і звичайним способом до погодженого пункту в зазначеному місці призначення. Якщо пункт не погоджений або не визначений практикою, то продавець може обрати	Немає зобов'язань.

пункт у зазначеному місці призначення, який найкраще підходить для його цілей. б) Договір страхування. Немає зобов'язань.	
A.4. Поставка.	Б.4. Прийняття поставки.
Поставити товар у розпорядження покупця відповідно до пункту A.3 у погоджений день або строк.	Прийняти поставку товару, як тільки він буде поставлений в його розпорядження відповідно до пункту A.4.
A.5. Перехід ризиків.	Б.5. Перехід ризиків.
Відповідно до положень пункту 5.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли він поставлений згідно з пунктом A.4.	Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли товар поставлений у його розпорядження відповідно до пункту A.4. Якщо покупець не може виконати свої зобов'язання відповідно до пункту B.2, то він повинен нести викликані цим додаткові ризики загибелі або пошкодження товару. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту B.7, то він повинен нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з погодженої дати або строку поставки, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.
A.6. Поділ витрат.	Б.6. Поділ витрат.
Відповідно до положень пункту 5.6: — на додаток до витрат, викликаних пунктом A.3а, нести усі витрати по товару до моменту, коли він буде поставлений відповідно до пункту A-4; — сплатити витрати, пов'язані з митними формальностями, необхідними для вивозу, а також усі мита, податки або інші офіційні збори, виплачувані при вивозі, а в окремому випадку — для їх перевезення через треті країни перед поставкою відповідно до пункту A.4.	Нести усі витрати по товару з моменту, коли товар наданий у його розпорядження в зазначеному пункті призначення відповідно до пункту A.4. Якщо покупець не може виконати свої зобов'язання відповідно до пункту B.2 або прийняти поставку товару після того, як він був наданий у його розпорядження згідно з пунктом A.4, або надати повідомлення згідно з пунктом B.7, то він повинен нести усі викликані цим додаткові витрати, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору. Сплатити усі мита, податки або інші офіційні збори, а також витрати по виконанню митних формальностей, сплачувані при ввезенні товару.
A.7. Повідомлення покупця.	Б.7. Повідомлення продавця.
Завчасно повідомити покупця про відправлення товару, а також надати будь-яке інше повідомлення, потрібне для того, щоб дати можливість покупцю взяти заходів, які звичайно потрібні для прийняття товару.	У випадку, якщо покупець має право визначати час у межах погодженого строку й (або) місце прийняття поставки, він повинен завчасно повідомити продавця про це.
A.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.	Б.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.
Надати покупцю за рахунок продавця делівері-ордер і (або) звичайний транспортний документ (наприклад, транспортна накладна, що передається; морський дорожній лист, що не передається; документ для транспортування по внутрішньому водному шляху; повітряний подорожний лист; залізнична транспортна накладна; автомобільна транспортна накладна або комплексний транспортний документ), який може бути потрібним покупцю для прийняття поставки товару, якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то звичайний транспортний документ може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.	Прийняти делівері-ордер або транспортний документ відповідно до пункту A.8.
A.9. Перевірка, упакування, маркування.	Б.9. Перевірка товару.
Нести витрати, що викликаються перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), які необхідні для цілей поставки товару відповідно до пункту A.4. Забезпечити за свій рахунок упакування (за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі звичайно прийнято відправляти без упакування товар, що є предметом договору), потрібне для поставки товару. Упакування повинно мати відповідне маркування.	Сплатити, якщо не застережене інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.
A.10. Інші зобов'язання.	Б.10. Інші зобов'язання.
На прохання покупця уповні посприяти йому на його ризик і за його рахунок в отриманні документів або еквівалентних електронних повідомлень (крім згаданих у пункті A.8), що видаються у країні поставки або передані у цю країну й (або) у країні походження товару, які можуть бути потрібними покупцю для вивозу товару. На прохання покупця надати останньому потрібну інформацію з приводу одержання страхування.	Сплатити усі витрати і збори, пов'язані з одержанням документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті A.10, і відшкодувати усі витрати і збори, яких зазнав продавець при наданні допомоги згідно з цим пунктом.

3.3.13. DDP поставлено, мито сплачене (місце призначення зазначене)

"Поставлено, мито сплачене" означає, що зобов'язання продавця по поставці вважаються виконаними після того, як він надав товар у погодженому місці країни імпорту.

Продавець зобов'язаний нести ризики і витрати, включаючи мита, податки та інші збори, по поставці в це місце товару, очищеного від мита на імпорт. У той час як умова EXW означає мінімальні зобов'язання продавця, умова ODP означає максимальні зобов'язання.

Умову не слід використовувати, якщо продавець не може прямо чи посередньо одержати імпорتنу ліцензію.

Якщо сторони бажають, щоб покупець здійснив очистку товару від мита на імпорт і сплатив мито, то слід використовувати термін 11.

Якщо сторони бажають виключити із зобов'язань продавця деякі витрати, сплачувані при ввозі товару (наприклад, податок на додану вартість (УАТ)), то це повинно бути роз'яснено шляхом додавання слів: "Доставлено, мито сплачене, УАТ не сплачений (... зазначене місце призначення)".

Умову можна використовувати незалежно від виду транспорту.

А. Продавець зобов'язаний	Б. Покупець зобов'язаний
А.1. Поставка товару згідно з договором. Поставити товар і торговий рахунок-фактуру або еквівалентне йому електронне повідомлення згідно з договором купівлі-продажу, а також будь-яке інше свідоцтво, яке може бути потрібне за договором.	Б.1. Сплата ціни. Сплатити ціну, передбачену в договорі купівлі-продажу.
А.2. Ліцензії, дозволи і формальності. Одержати на свій ризик і за свій рахунок будь-яку експортну та імпорتنу ліцензію або інший дозвіл державних органів і виконати усі митні формальності для вивозу і ввозу товару, а в окремому випадку — для його перевезення через треті країни.	Б.2. Ліцензії, дозволи і формальності. На прохання продавця на його ризик і за його рахунок посприяти вповні останньому в одержанні будь-якої імпоротної ліцензії або іншого дозволу державних органів, необхідного для ввозу товару.
А.3. Договір перевезення і страхування. а) Договір перевезення. За свій рахунок укласти договір перевезення товару за звичайно прийнятим напрямом і звичайним способом до погодженого пункту в зазначеному місці призначення. Якщо пункт не погоджений або не визначений практикою, то продавець може обрати пункт у зазначеному місці призначення, який найбільше відповідає його цілям. б) Договір страхування. Немає зобов'язань.	Б.3. Договір перевезення. Немає зобов'язань.
А.4. Поставка. Поставити товар у розпорядження покупця згідно з пунктом А.3 в погоджений день або строк.	Б.4. Прийняття поставки. Прийняти поставку товару в момент, коли він наданий у його розпорядження відповідно до пункту А.4.
А.5. Перехід ризиків. Згідно з пунктом 5.5 нести усі ризики загибелі або пошкодження товару до моменту, коли він поставлений відповідно до пункту А.4.	Б.5. Перехід ризиків. Нести усі ризики загибелі або пошкодження товару з моменту, коли товар поставлений в його розпорядження відповідно до пункту А.4. Якщо покупець не може надати повідомлення відповідно до пункту Б.7, то він повинен нести всі ризики загибелі або пошкодження товару з погодженої дати або строку доставки, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.
А.6. Поділ витрат. Відповідно до положень пункту Б.6: — на додаток до витрат, викликаних пунктом А.3а, сплатити усі витрати по товару до моменту, коли він буде поставлений у відповідності з пунктом А.4; — оплатити витрати, пов'язані з митними формальностями, а також усі мита, податки або інші офіційні збори, виплачувані при ввозі та вивозі товару, якщо не застережене інше, а в необхідному випадку — для його перевезення через треті країни перед поставкою у відповідності з пунктом А.4.	Б.6. Поділ витрат. Нести усі витрати по товару з моменту, коли товар наданий в його розпорядження відповідно до пункту А.4. Якщо покупець не зможе прийняти поставку товару з моменту, коли він наданий у його розпорядження відповідно до пункту А.4, або надати повідомлення згідно з пунктом Б.7, то він повинен нести усі викликані цим додаткові витрати, але за умови, що товар був належним чином придбаний за договором, тобто виразно відокремлений або іншим чином позначений як товар, що є предметом даного договору.
А.7. Повідомлення покупця. Завчасно повідомити покупця про відправлення товару, а також надати будь-яке інше повідомлення, необхідне для того, щоб дати можливість покупцю вжити заходів, що звичайно потрібні для прийняття товару.	Б.7. Повідомлення продавця. У випадку, якщо покупець має право визначати час у межах застереженого строку й (або) місце прийняття поставки, він повинен завчасно повідомити про це продавця.

<p>А.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.</p> <p>Надати покупцю за рахунок продавця делівері-ордер і (або) звичайний транспортний документ (наприклад, транспортна накладна, що передається; морський подорожній лист, що не передається; документ для транспортування по внутрішньому водному шляху; повітряний подорожній лист; залізнична транспортна накладна; автомобільна транспортна накладна або документ для комплексного транспортування), який може бути потрібним покупцю для прийняття товару. Якщо продавець і покупець погодилися використовувати електронний зв'язок у відносинах між собою, то документ, зазначений у попередньому абзаці, може бути замінений еквівалентним повідомленням EOI.</p>	<p>Б.8. Доказ поставки — транспортний документ або еквівалентне електронне повідомлення.</p> <p>Прийняти делівері-ордер або транспортний документ відповідно до пункту А.8.</p>
<p>А.9. Перевірка, упакування, маркування.</p> <p>Нести витрати, що викликаються перевіркою товару (наприклад, перевірка якості, вимірювання, зважування, підрахунок), які необхідні для цілей поставки товару відповідно до пункту А.4.</p> <p>Забезпечити за свій рахунок упакування (за винятком випадків, коли у даній галузі торгівлі звичайно прийнято відправляти без упакування товар, що є предметом договору), необхідне для поставки товару. Упакування повинно мати відповідне маркування.</p>	<p>Б.9. Перевірка товару.</p> <p>Нести, якщо не застережене інше, витрати по передвідвантажувальній перевірці, за винятком тих випадків, коли цього вимагають власті країни експорту.</p>
<p>А.10. Інші зобов'язання.</p> <p>Сплатити усі витрати і збори, викликані одержанням документів або еквівалентних електронних повідомлень, згаданих у пункті Б.10, і відшкодувати усі митні витрати і збори, яких зазнав покупець при наданні допомоги згідно з цим пунктом.</p> <p>На прохання покупця надати останньому потрібну інформацію з приводу одержання страхування.</p>	<p>Б.10. Інші зобов'язання.</p> <p>На прохання продавця, на його ризик і за його рахунок сприяти йому вповні в одержанні будь-яких документів або еквівалентних електронних повідомлень, виданих у країні імпорту або переданих у цю країну, які можуть бути потрібними продавцю з метою надання товару в розпорядження покупця відповідно до цих правил.</p>

3.4. Страхіві документи

В зовнішньоторговельних розрахунках важливу роль відіграють страхові документи, що регулюють відношення між страховиком і страхувальником. При цьому перший повинен відшкодувати збитки другого у зв'язку з нещасним випадком проти сплати страхової премії. До страхових документів відносять: страховий поліс, страховий сертифікат, ковернот, рахунок страховика і страхове оголошення.

Договір страхування — письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, яку визначив страхувальник, або на користь якої укладено Договір страхування, а страхувальник, у свою чергу, зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору. Страховий платіж (внесок, премія) — плата за страхування, яку страхувальник зобов'язаний внести страховику згідно з договором добровільного страхування або з умовами обов'язкового страхування. Сторонами Договору страхування є страховик і страхувальник. Страховик — юридична особа, яку засновано у формі акціонерного, повного, командитного товариства або товариства з додатковою відповідальністю з метою здійснення страхової діяльності і яка одержала в установленому порядку

ліцензію на здійснення цієї діяльності. Страхувальники, юридичні особи і дієздатні громадяни, які уклали із страховиками Договір страхування або є страхувальниками відповідно до актів законодавства України. Страхувальники можуть укладати із страховиками договори про страхування третіх осіб (застрахованих осіб). Страхувальники при укладанні Договору страхування мають право призначати громадян або юридичних осіб для отримання страхових сум (страхового відшкодування), а також замінювати їх до настання страхового випадку.

Страховий поліс, що видається страховиком страхувальнику після виплати їм страхової премії, є документом, що оформляє договір страхування. У страховому полісі указуються всі ризики, проти яких здійснюється страхування. Право висувати вимоги страховику про відшкодування збитків може бути передано страхувальником, наприклад, іноземному покупцю або банку, шляхом індосаменту на полісі. Ризики, проти яких може відбуватися страхування, такі:

- 1) морські ризики — збитки або ушкодження, що виникають у результаті шторму, посадки судна на мілину, зіткнення, стикання з морською водою;
- 2) ризики випару частини вантажу (страхування від цих ризиків не поширюється на самозаймисті вантажі);
- 3) ризики викиду вантажу за борт часто для полегшення ваги судна при виникненні аварійної ситуації;

4) ризики, зв'язані з можливістю насильницького захоплення вантажу (піратство).

Виплата відшкодування робиться тільки в тому випадку, якщо в полісі чітко обговорена можлива причина збитків. Страхування проти перерахованих вище ризиків робиться практично завжди. Звичайно робиться страхування проти наступних ризиків (в основному по всім ним виплачується додаткова премія): крадіжка і недопоставка товарів, страйки, заворушення в країні, війни, приховані дефекти судна (його корпусу, двигунів), ушкодження вантажу від стикання з прісною водою, нафтою й іншим вантажем, т. зв. "берегові ризики", тобто сходження із рейок, зіткнення, землетрус, повінь, перекидання, шторми, збиток, заподіяний у результаті поломки або витоку товару, поломки холодильного устаткування, властива товару вада, затримки.

Ризики, що покриваються страхуванням, наступні:

1) **"вільні від часткової аварії"** — це означає, що страховик не сплачує по вимогах відшкодування випадкової, часткової втрати;

2) **"відповідальність за часткову аварію"** — це означає, що страховик сплачує за випадково понесені втрати;

3) **"франшиза"** — являє собою установлений відсоток втрат, менше якого виплата відшкодування не робиться;

4) **"усі ризики"** — насправді покриваються не всі ризики, а тільки ризики п.3 і ризики, проти яких може відбуватися страхування;

5) **"загальна аварія"** — збитки, що включаються в це поняття, можуть відбуватися в результаті навмисних дій, що починаються командою корабля в аварійних ситуаціях, в інтересах усіх тих сторін, яких у тій або іншій мірі торкаються наслідки цієї ситуації. Цими сторонами є: власник вантажу, власник судна або обличчя, що одержує плату за фрахт. Останнім може бути власник судна. Втрати, понесені в результаті загальної аварії, розподіляються між сторонами пропорційно їхній участі в даному заході. Типовим прикладом загальної аварії може служити використання розприскувачів або пари для гасіння пожежі на судні. У результаті вантажеві часто заподіюється збиток, і збитки діляться між сторонами пропорційно їх участі. Усі генеральні поліси страхуються власником вантажу на випадок покриття частини втрат у результаті загальної аварії, якщо його товар не постраждав.

Страховий сертифікат, що видається брокером, не користується особливою довірою банку, як і ковернот. Такий сертифікат видається не страховиком або страху-

вальником, а третьою стороною і, отже, якщо не було здійснено належного страхування, то відповідні дії у випадку пред'явлення позову будуть спрямовані не проти страховика, а проти брокера.

Сертифікат страхового товариства оформлюється на бланках цього товариства при наявності відкритого або генерального поліса (договір між страхувальником і страховиком на тривалий термін). Відкритий і генеральний поліси розглядаються як рівнозначні документи. Як тільки складений генеральний або відкритий поліс, страхувальник страхує всі партії на погоджених умовах проти зумовлених ризиків.

Перед відправленням партії товару страхувальник повідомляє страховику ціну й іншу інформацію, що стосується цієї партії товару, із метою одержання страхового сертифіката, необхідного для забезпечення повного комплексу експортних документів. При цьому слід зазначити, що в ряді західних країн не приймається страховий сертифікат як судовий доказ. Отже, для того, щоб звернутися до суду з заявою на страховика, необхідно, щоб він особисто видав страхувальнику генеральний поліс. Звичайно страхові сертифікати, що видаються провідними страховими компаніями, розглядаються банками як генеральний поліс, на відміну від сертифікатів інших фірм.

Ковернот — документ, що видається агентом страхової компанії або маклером і засвідчує факт страхування на користь страхувальника. Ковернот видається у випадку, якщо ще не підготовлений генеральний поліс. Він не є свідченням наявності договору страхування і не приймається банком для оплати з акредитива.

Рахунок страховика — документ із вимогою оплати суми зробленого страхування.

Страхове оголошення застосовується тоді, коли страхувальник інформує страховика про окремі відвантаження товарів, що підпадають під договір страхування або генеральний поліс.

Банк при розгляді страхового документа при платежі з акредитива або при кредитуванні їм клієнта звертає особливу увагу:

1) на вид документа: поліс, сертифікат або ковернот — чи той документ, що необхідний у даному конкретному випадку;

2) чи є на ньому підпис страховика і, якщо необхідно, підпис страхувальника;

3) чи є на страховому документі передатний напис на ім'я банку або імпортера, або цей документ безпосередньо виписаний на ім'я банку або покупця;

4) чи виражена сума, на яку здійснене страхування, у належній валюті;

5) чи достатня сума, на яку здійснене страхування (вона повинна бути завжди принаймні на суму рахунку-фактури);

6) чи відповідають ризики, проти яких зроблене страхування, вимогам банку;

7) коли і ким оплачується вимога про відшкодування збитків;

8) період, на який здійснене страхування;

9) чи точно складений опис застрахованих товарів;

10) чи відповідають відмітки, числа й інші деталі страхового документа числам, відміткам на інших відвантажувальних документах, поданих у банк;

11) як був завантажений товар: на палубу або в контейнерах, чи покриває страхування ризики викидання товару за борт;

12) чи виписаний страховий документ до або після виписування транспортних документів.

Відповідно до умов акредитива повинні надаватися всі оригінали (оригінал і дублікат) страхового документа. Він підписується страховою компанією, страховиком або їхніми агентами, і сам вигляд такого документа зобов'язаний відповідати умовам акредитива. Якщо не вказується інше, мінімальна сума страхового покриття становить 110 %

вартості CIF/CIP, і відповідно до умов акредитива повинний бути зроблений відповідний індосамент застрахованою стороною. Відомості про товар повинні бути аналогічними тим, що вказуються в інших документах.

Страховий документ повинен датуватися раніше дати відвантаження товару, або в ньому відзначається, що він набирає сили з дати відвантаження, і виписуватися в тій же валюті, що й акредитив, якщо інше не визначено в останньому. Страхування повинно покривати тільки такі ризики, що передбачаються акредитивом. Крім того, страховий поліс дається тільки в ті терміни, що відзначені в акредитиві.

Найбільш поширені помилки стосовно страхування:

— страховий поліс не включає ризики, що відзначені в умовах акредитива;

— він виражений в іншій валюті, ніж акредитив; страхування здійснене не в повній сумі;

— страховий поліс не індосируваний страхувальником, і/або не підписаний страховиком або датований пізніше дати відвантаження на борт або відправлення, якщо інше не визначено в акредитиві;

— є виправлення або не зазначене найменування судна; дано неправильний опис товару.

ПРО СТРАХУВАННЯ

Закон України від 7 березня 1996 року зі змінами від 4 червня 1997 року, 21 жовтня 1997 року, 3 грудня 1997 року (витяг)

ДОГОВОРИ СТРАХУВАННЯ

Стаття 15. Договір страхування

Договір страхування — це письмова угода між страхувальником і страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або відшкодувати завданий збиток у межах страхової суми страхувальнику чи іншій особі, визначеній страхувальником, або на користь якої укладено договір страхування (подати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені терміни та виконувати інші умови договору.

Договори страхування укладаються відповідно до правил страхування.

Договір страхування повинен містити:

- назву документа;
- назву та адресу страховика;
- прізвище, ім'я, по батькові або назву страхувальника і його адресу;
- зазначення об'єкта страхування;
- розмір страхової суми;

— перелік страхових випадків;

— визначення розміру тарифу, розмір страхових внесків і терміни їх сплати;

— строк дії договору;

— порядок зміни і припинення дії договору;

— права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору;

— інші умови за згодою сторін;

— підписи сторін.

Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю має право встановлювати додаткові вимоги до договорів страхування життя та договорів страхування майна громадян.

Стаття 16. Правила страхування

Правила страхування розробляються страховиком для кожного виду страхування окремо і підлягають затвердженню Комітетом у справах нагляду за страховою діяльністю при видачі ліцензії на право здійснення відповідного виду страхування.

Правила страхування повинні містити:

— перелік об'єктів страхування;

— порядок визначення страхових сум;

- страхові ризики;
- виключення із страхових випадків і обмеження страхування;
- термін та місце дії договору страхування;
- порядок укладення договору страхування;
- права та обов'язки сторін;
- дії страхувальника при настанні страхового випадку;
- перелік документів, що підтверджують настання страхового випадку та розмір збитків;
- порядок і умови виплат страхових сум;
- термін прийняття рішення про виплату або відмову у виплаті страхових сум та страхового відшкодування;
- умови припинення договору страхування;
- порядок вирішення спорів;
- страхові тарифи;
- особливі умови.

Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю має право відмовити у видачі ліцензії, якщо подані правила страхування суперечать чинному законодавству та не відповідають вимогам цієї статті.

У разі, коли до правил страхування вносяться зміни, страховик повинен подати ці зміни до Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю для погодження.

Стаття 17. Укладання і початок дії договору страхування

Для укладання договору страхування страхувальник подає страховикові письмову заяву за формою, встановленою страховиком, або іншим чином заявляє про свій намір укласти договір страхування.

При укладанні договору страхування страховик має право запросити у страхувальника баланс або довідку про фінансовий стан, підтверджені аудитором (аудиторською фірмою).

Факт укладання договору страхування може посвідчуватись страховим свідоцтвом (полісом, сертифікатом), що є формою договору страхування.

Договір страхування набирає чинності з моменту внесення першого страхового платежу, якщо інше не передбачено договором страхування.

КОДЕКС ТОРГОВЕЛЬНОГО МОРЕПЛАВСТВА УКРАЇНИ

Введено в дію постановою ВР № 277/94-ВР277/94-ВР від 09.12.94

(із змінами, внесеними згідно із Законом України № 590/97-ВР590/97-ВР від 21.10.97) (витяг)

РОЗДІЛ VIII МОРСЬКЕ СТРАХУВАННЯ

Глава 1. Договір морського страхування

Стаття 239. Поняття договору морського страхування

За договором морського страхування страховик зобов'язується за обумовлену плату (страхову премію) у разі настання передбачених в договорі небезпечностей або випадковостей, яких зазнає об'єкт страхування (страхового випадку), відшкодувати страхувальнику або іншій особі, на користь якої укладено договір, понесені збитки.

Стаття 241. Сфера застосування договору морського страхування

Правила цієї глави застосовуються у тих випадках, коли угодою сторін не встановлено інше. Але у випадках, прямо вказаних у цій главі, угода, що не відповідає цим правилам, є недійсною.

Стаття 242. Об'єкти страхування

Об'єктом морського страхування може бути будь-який пов'язаний з мореплаванням майновий інтерес, якто: судно, у тому числі і таке, що будується, вантаж,

фрахт, плата за проїзд, орендна плата, очікуваний від вантажу прибуток і вимоги, що забезпечуються судном, вантажем і фрахтом, заробітна плата, інші види винагороди капітана, інших осіб суднового екіпажу, цивільна відповідальність судовласника і перевізника, а також ризик, взятий на себе страховиком (перестраховання).

Об'єкт страхування повинен бути вказаний у договорі морського страхування.

Стаття 244. Страховий поліс

Страховик зобов'язаний на вимогу страхувальника видати йому за своїм підписом документ, що містить умови договору морського страхування (поліс, страховий сертифікат тощо).

Стаття 248. Відчуження застрахованого вантажу

У випадку відчуження застрахованого вантажу договір страхування зберігає силу, причому всі права і обов'язки страхувальника переходять до набувача вантажу.

Якщо до відчуження вантажу страхова премія не була сплачена, обов'язок сплатити її несуть як страхувальник, так і набувач вантажу. Однак вимога сплатити премію не має сили стосовно власника поліса або іншого страхового документа, в якому відсутня вказівка про те, що премія не сплачена.

Стаття 249. Відчуження застрахованого судна

У разі відчуження застрахованого судна договір морського страхування припиняється з моменту відчуження.

Однак у разі відчуження судна під час рейсу договір залишається в силі до закінчення цього рейсу, і на набувача цього судна переходять права і обов'язки страхувальника.

3.5. Міжнародні контракти

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ФОРМУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРІВ (КОНТРАКТІВ)

Затверджено наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 5 жовтня 1995 року, № 75

(із змінами, внесеними згідно з Наказами МЗЕЗторгу № 773 (z0705-96) від 28.11.96; № 09-а (z0035-98) від 05.01.98; № 576а (z0564-98) від 10.09.98) (ВИТЯГ)

Це Положення розроблено на виконання пункту 9 спільної постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 17.07.95 р. № 523 (523-95-п) "Про стан виконання Указу Президента України від 18 червня 1994 р. № 319 (319/94319/94) "Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами" та відповідно до статті 6 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність".

Це Положення застосовується при укладанні договорів купівлі-продажу товарів (надання послуг, виконання робіт) та товарообмінних договорів між українськими суб'єктами підприємницької діяльності та іноземними суб'єктами підприємницької діяльності, незалежно від форм власності та видів діяльності.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) — матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором України, та спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Договір (контракт) укладається відповідно до Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" та інших законів України з урахуванням міжнародних договорів України. Суб'єкти підприємницької діяльності при складанні тексту договору (контракту) мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність" та іншими законами України. У разі, якщо зовнішньоекономічний договір (контракт) підписується фізичною особою, потрібен тільки підпис цієї особи. Від імені інших суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності зовнішньоекономічний договір (контракт) підписують дві особи: особа, яка має таке право згідно з посадою відповідно до установчих документів, та особа, яку уповноважено довіреністю, виданою за підписом керівника суб'єкта зовнішньоеко-

номічної діяльності одноособово, якщо установчі документи не передбачають інше. Договір (контракт) може бути визнано недійсним у судовому або арбітражному порядку, якщо він не відповідає вимогам законів України або міжнародних договорів України. Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічної угоди визначаються правом місця її укладання, якщо сторони не погодили інше, і відображаються в умовах договору (контракту).

1. До умов, які повинні бути передбачені в договорі (контракті), якщо сторони такого договору (контракту) не погодились про інше щодо викладення умов договору і така домовленість не позбавляє договір предмета, об'єкта, мети та інших істотних умов, без погодження яких сторонами договір може вважатися таким, що неукладений, або його може бути визнано недійсним в силу недодержання форми згідно з чинним законодавством України, відносяться:

(Пункт 1 в редакції Наказу МЗЕЗторгу № 576а (z0564-98) від 10.09.98).

1.1. Назва, номер договору (контракту), дата та місце його укладення.

1.2. Преамбула.

У преамбулі визначається повне найменування сторін — учасників зовнішньоекономічної операції, під якими вони офіційно зареєстровані, з зазначенням країни, скорочене визначення сторін як контрагентів ("Продавець", "Покупець", "Замовник", "Поставник" тощо) та найменування документів, якими керуються контрагенти при укладенні договору (контракту) (статут підприємства, установчий договір тощо).

1.3. Предмет договору (контракту).

У цьому розділі визначається, який товар (роботи, послуги) один з контрагентів зобов'язаний поставити (здійснити) іншому, із зазначенням точного найменування, марки, сорту або кінцевого результату роботи, що виконується. У випадку бартерного (товарообмінного) договору (контракту), або контракту на переробку дзвальницької сировини визначається також точне найме-

нування (марка, сорт) зустрічних поставок (або назва товару, що є кінцевою метою переробки давальницької сировини). Якщо товар (робота, послуга) потребує більш детальної характеристики або номенклатура товарів (робіт, послуг) досить велика, то все це вказується у додатку (специфікації), який має бути невід'ємною частиною договору (контракту), про що робиться відповідна позначка у тексті договору (контракту). Для бартерного (товарообмінного) договору (контракту) згаданий додаток (специфікація) крім того балансується по загальній вартості експорту та імпорту товарів (робіт, послуг). У додатку до договору (контракту) на переробку давальницької сировини вказується відповідна технологічна схема такої переробки.

Технологічна схема переробки давальницької сировини повинна відображати: усі основні етапи переробки сировини та процес перетворення сировини у готову продукцію; кількісні показники сировини на кожному етапі переробки з обґрунтуванням технологічних втрат сировини; витрати виконавця переробки на кожному етапі переробки. (Пункт 1.3 доповнено згідно з Наказом МЗЕЗторгу № 09-а (z0035-98) від 05.01.98.

1.4. Кількість та якість товару (обсяги виконання робіт, надання послуг).

У цьому розділі визначається, у залежності від номенклатури, одиниця виміру товару, прийнята для товарів такого виду (у тоннах, кілограмах, штуках тощо), його загальна кількість та якісні характеристики. У тексті договору (контракту) на виконання робіт (надання послуг) визначаються конкретні обсяги робіт (послуг) та термін їх виконання.

1.5. Базисні умови поставки товарів (прийому-здачі виконаних робіт або послуг).

У цьому розділі вказується вид транспорту та базисні умови поставки (у відповідності з "Міжнародними правилами інтерпретації комерційних термінів" у редакції 1990 року), які визначають обов'язки контрагентів щодо поставки товару і встановлюють момент переходу ризиків від однієї сторони до іншої, а також конкретний строк поставки товару (окремих партій товару). У випадку укладення договору (контракту) на виконання робіт (надання послуг) в цьому розділі визначаються умови та строки виконаних робіт (послуг).

1.6. Ціна та загальна вартість договору (контракту).

У цьому розділі визначається ціна одиниці виміру товару та загальна вартість товарів або вартість виконаних робіт (наданих послуг), що поставляються згідно з договором (контрактом) (крім випадків, коли ціна товару розраховується за формулою), та валюта платежів. Якщо згідно з договором (контрактом) поставляються то-

вари різної якості та асортименту, ціна встановлюється окремо за одиницю товару кожного сорту, марки, а окремим пунктом договору (контракту) вказується його загальна вартість. У цьому випадку цінові показники можуть бути вказані у додатках (специфікаціях), на які робиться посилання у тексті договору (контракту).

У договорі (контракті) на переробку давальницької сировини, крім того, зазначається її застава вартість.

У бартерному (товарообмінному) договорі (контракті) загальна вартість товарів, що експортуються, та загальна вартість товарів, що імпортуються за цим договором (контрактом), виражені в іноземній валюті, крім того, зазначаються в доларах США. (Пункт 1.6 із змінами, внесеними згідно з Наказом МЗЕЗторгу № 773 (z0705-96) від 28.11.96.

1.7. Умови платежів.

Цей розділ визначає спосіб, порядок та строки фінансових розрахунків та гарантії виконання сторонами взаємних платіжних зобов'язань. Залежно від обраних сторонами умов платежу в тексті договору (контракту) вказуються:

— умови банківського переказу до (авансового платежу) та/або після відвантаження товару, або умови документарного акредитиву або інкасо (з гарантією), визначені у відповідності зі спільною постановою Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21 червня 1995 року № 444 (444-95-п) "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті";

— умови по гарантії, якщо вона є або коли вона не-обхідна (вид гарантії (на вимогу, умовна), умови та термін дії гарантії, можливість зміни умов договору (контракту) без зміни гарантії).

1.8. Умови здачі (приймання) товару (робіт, послуг).

У цьому розділі визначаються строки та місце фактичної передачі товару, перелік товаросупровідних документів. Приймання-здача проводиться по кількості відповідно до товаросупровідних документів, по якості — відповідно до документів, що засвідчують якість товару.

1.9. Упаковка та маркування.

Цей розділ містить відомості про упаковку товару (ящики, мішки, контейнери тощо), нанесену на ній відповідну маркіровку (найменування продавця та покупця, номер договору (контракту), місце призначення, габарити, спеціальні умови складування і транспортування та інше), а при необхідності також умови її повернення.

1.10. Форс-мажорні обставини.

Цей розділ містить відомості про те, за яких випадків умови договору (контракту) можуть бути не виконані сто-

ронами (стихійні лиха, воєнні дії, ембарго, втручання з боку влади та інше). При цьому сторони звільняються від відповідальності на строк дії цих обставин, або можуть відмовитись від виконання договору (контракту) частково або в цілому без додаткової фінансової відповідальності. Строк дії форс-мажорних обставин підтверджується Торгово-Промисловою Палатою відповідної країни.

1.11. Санкції та рекламації.

Цей розділ встановлює порядок застосування штрафних санкцій, відшкодування збитків та пред'явлення рекламацій у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням одним із контрагентів своїх зобов'язань. При цьому мають бути чітко визначені розміри штрафних санкцій (у відсотках від вартості недопоставленого товару або суми неоплачених коштів, строки виплати штрафів — від якого терміну вони встановлюються та протягом якого часу діють), строки, протягом яких рекламації можуть бути заявлені, права та обов'язки сторін договору (контракту) при цьому, способи врегулювання рекламацій.

1.12. Арбітраж.

У цьому розділі визначаються умови та порядок арбітражного вирішення спорів щодо тлумачення, невиконання та/або неналежного виконання договору (контракту) з визначенням назви арбітражного суду або чітких критеріїв визначення арбітражного суду будь-якою із сторін у залежності від предмета та характеру спору, а також погоджений сторонами вибір матеріального і процесуального права, яке буде застосовуватись цим судом, та правил процедури арбітражу. (Пункт 1.12 в редакції Наказів МЗЕЗ торгу № 773 (z0705-96) від 28.11.96, № 576а (z0564-98) від 10.09.98.

1.13. Юридичні адреси, поштові та платіжні реквізити сторін. При цьому вказуються повні юридичні адреси, повні поштові та платіжні реквізити (№ рахунку, назва банку) контрагентів договору (контракту).

2. За домовленістю сторін в договорі (контракті) можуть визначатись додаткові умови: страхування, гарантії

якості, умови залучення субвиконавців договору (контракту), агентів, перевізників, визначення норм навантаження (розвантаження), умови передачі технічної документації на товар, збереження торгових марок, порядок сплати податків, мит, зборів, різного роду захисні застереження, з якого моменту договір (контракт) починає діяти, кількість підписаних примірників договору (контракту), можливість та порядок внесення доповнень та змін до договору (контракту) та ін.

3. Перелік законодавчих та нормативних актів України, що регулюють питання форми, порядку укладання та виконання зовнішньоторговельних договорів (контрактів): Цивільний кодекс України (1540-061540-06); Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" (959-12959-12); Закон України "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті" (185/94-ВР185/94-ВР); Закон України "Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах" (327/95-ВР327/95-ВР); Декрет Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" (15-9315-93); Указ Президента України "Про індикативні ціни на товари при здійсненні суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України експортно-імпорتنих операцій" (691/94691/94); Указ Президента України "Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України" (566/94566/94); Указ Президента України "Про застосування Міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів" (567/94567/94); Указ Президента України "Про регулювання бартерних (товарообмінних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності (84/9584/95); Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21 червня 1995 року № 444 (444-95п) "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті".

Зразок зовнішньоекономічного контракту

КОНТРАКТ №

Місто _____

" ____ " _____ року

1. ПРЕАМБУЛА

Фірма _____, яка далі називається ПРОДАВЕЦЬ, в особі директора Іванова І.І., що діє на підставі Статуту, з одного боку, та фірма _____, яка далі називається ПОКУПЕЦЬ, в особі директора Петрова П.П., що діє на підставі Статуту, з іншого боку, уклали цей Контракт про таке:

2. ПРЕДМЕТ КОНТРАКТУ

2.1. ПРОДАВЕЦЬ за цим контрактом продає, а ПОКУПЕЦЬ приймає та сплачує на умовах _____: пшеницю (код 100190990), що далі називається ТОВАР.

3. КІЛЬКІСТЬ ТА ЯКІСТЬ ТОВАРУ

3.1. ПРОДАВЕЦЬ постачає ПОКУПЦЕВІ ТОВАР вагонними партіями. За відвантажену вагу ТОВАРУ приймається вага, вказана у залізничній накладній на ТОВАР. Дана вага є остаточною під час розрахунків СТОПІН.

3.2. Якість товару, що постачається за цим контрактом, має відповідати посвідченню якості, узгодженому з ПОКУПЦЕМ. Якість остаточно визначається під час вивантаження вагонів відповідно до сертифіката якості, виданого Держзлібінспекцією України.

Остаточне визначення якості проводиться за рахунок ПОКУПЦЯ.

3.3. За гіршої фізичної якості ТОВАРУ, ніж передбачено в узгодженому посвідченні якості, ПОКУПЕЦЬ має право повернути забракований ТОВАР ПРОДАВЦЕВІ. Витрати по поверненню забракованого ТОВАРУ відшкодовуються за рахунок ПРОДАВЦЯ.

3.4. При виявленні зараження ТОВАРУ в порту завантаження відбувається фумігація ТОВАРУ за рахунок ПРОДАВЦЯ.

3.5. Претензії з питань якості ТОВАРУ заявляються ПОКУПЦЕМ протягом 7 днів з моменту прибуття ТОВАРУ на територію _____ портового елеватора.

4. БАЗИСНІ УМОВИ ПОСТАВКИ

4.1. Поставка ТОВАРУ здійснюється на умовах _____.

4.2. Умови поставки визначені відповідно до міжнародних правил інтерпретації комерційних термінів "ІНКОТЕРМС-90".

4.3. Відвантаження з регіонального портового елеватора здійснюється силами та засобами за рахунок ПРОДАВЦЯ, ПРОДАВЕЦЬ оформляє необхідні відвантажувальні документи за власний рахунок.

4.4. Пункт призначення — _____.

Експедитор у порту — фірма _____.

5. ЦІНА ТА ЗАГАЛЬНА ВАРТІСТЬ КОНТРАКТУ

5.1. Ціна однієї тонни ТОВАРУ — ____ доларів США.

5.2. Загальна вартість ТОВАРУ (у доларах США) дорівнює вазі (у тоннах) поставленого товару, помноженій на ціну однієї тонни ТОВАРУ (____).

5.3. Ціна та загальна вартість ТОВАРУ може бути змінена за домовленістю сторін, про що складаються додаткові угоди чи додатки до даного контракту, які належним чином оформлені обома сторонами.

5.4. Ціна на ТОВАР встановлюється на умовах _____. У ціну ТОВАРУ включено витрати по його завантаженню та доставці у пункт призначення. Витрати по розвантаженню у пункті призначення не становлять вартості ТОВАРУ.

6. ТЕРМІНИ ПОСТАВКИ

6.1. Поставка ТОВАРУ здійснюється у термін до "____" _____ р. Датою поставки вважається дата прибуття партії ТОВАРУ до пункту призначення — _____. Про передбачувану дату відвантаження відповідної партії ТОВАРУ ПРОДАВЕЦЬ повинен повідомити ПОКУПЦЯ факсом або кур'єрською поштою не пізніше, ніж за 10 (десять) днів до відвантаження із вказанням ваги ТОВАРУ.

6.2. Довготермінова поставка можлива за узгодженням сторін.

7. УМОВИ ОПЛАТИ

7.1. Валюта контракту, оплата та ціни — долари США.

7.2. ТОВАР оплачується за фактом наявності вагонних партій ТОВАРУ у порту.

Оплата відбувається прямим банківським переказом на рахунок ПРОДАВЦЯ протягом 5 банківських днів з моменту виставлення інвойсу ПРОДАВЦЕМ ПОКУПЦЕВІ.

Свіфт-витрати по переказу грошей — за рахунок ПОКУПЦЯ.

8. УМОВИ ПРИЙОМУ-ЗДАЧІ ТОВАРУ

8.1. ПРОДАВЕЦЬ пред'являє такі документи:

- залізничну накладну на ТОВАР;
- інвойс;
- посвідчення якості, видане у пункті відвантаження із вказаними показниками радіоактивності ТОВАРУ;
- ветеринарне свідоцтво з відміткою обласної адміністрації, що дозволяє відправку ТОВАРУ на експорт.

8.2. Для митного оформлення вантажу ПРОДАВЕЦЬ пред'являє такий пакет документів:

- митне відкріплення;
- довідку про декларування валютних цінностей;
- ідентифікаційну картку митниці;
- довідку про присвоєння коду платника ПДВ;
- копію довідки про реєстрацію підприємства у регіональних органах;
- на кожне відвантажуване судно — заявку-договір, рахунок-фактуру, лист-доручення, доручення.

8.3. При навантажуванні ТОВАРУ на судно за рахунок ПОКУПЦЯ оформляються такі документи:

- коносамент;
- інвойс;
- сертифікат про походження ТОВАРУ (оригінал) на кожну партію;
- сертифікат радіоактивності, виданий офіційною організацією, який засвідчує допустимі правилами ЄЕС рівні радіоактивності:
- фітосанітарний сертифікат;
- сертифікат якості на відвантажувану партію ТОВАРУ.

9. ФОРС-МАЖОР

9.1. Жодна із СТОРІН не буде нести відповідальності за невиконання зобов'язань за Контрактом у випадку форс-мажорних обставин, а саме: стихійних лих, екстремальних погодних умов, пожеж, війн, страйків, військових дій, громадських безпорядків, втручання з боку влади, ембарго, мораторію порту, заборони на здійснення експортно-імпорتنих операцій.

9.2. СТОРОНА, для якої створилися форс-мажорні обставини, зобов'язана негайно, не пізніше 3-х днів, повідомити іншу СТОРОНУ про невиконання своїх зобов'язань.

9.3. Після створення форс-мажорних обставин та повідомлення про них СТОРОНИ негайно проведуть спільні консультації і узгодять план виходу з форс-мажору.

9.4. У випадку невчасного повідомлення чи неінформування взагалі про створення форс-мажорних обставин СТОРОНА, для якої склалися такі перешкоди для виконання своїх зобов'язань, не має права на оправдання порушень. Термін виконання зобов'язань по Контракту узгоджується відповідно до часу дії форс-мажорних обставин.

9.5. У випадку, якщо поставка ТОВАРУ буде затримана на термін, більший ніж 30 днів, будь-яка зі СТОРІН має право відмовитися від виконання своїх зобов'язань за контрактом стосовно даної поставки, обов'язково повідомивши про це іншу СТОРОНУ письмово.

10. САНКЦІЇ ТА РЕКЛАМАЦІЇ

10.1. За невиконання зобов'язань, що передбачені даним Контрактом, кожна винна СТОРОНА несе майнову відповідальність перед іншою СТОРОНОЮ у розмірі фактичних збитків.

10.2. За кожен день прострочення поставки ТОВАРУ (п. 6) ПРОДАВЕЦЬ сплачує ПОКУПЦЕВІ пеню у розмірі 0,1 % вартості недопоставленого ТОВАРУ, але не більше 8 %.

10.3. У випадку невиконання п.7.2 даного Контракту ПОКУПЕЦЬ сплачує ПРОДАВЦЕВІ пеню у розмірі 0,1 % вартості поставленої партії ТОВАРУ за кожен день прострочення.

10.4. Якщо при перевантаженні вагона у порту виявлено недовантаження при справних пломбах на вагонах, ПОКУПЕЦЬ має право заявити претензію ПРОДАВЦЕВІ на суму ТОВАРУ, якого не вистачає. Підставою для цього є незалежний комерційний акт залізниці.

11. ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА РИЗИК РАПТОВОЇ ЗАГИБЕЛІ

11.1. Права власності на ТОВАР переходять від ПРОДАВЦЯ до ПОКУПЦЯ з моменту доставки його у пункт призначення.

12. ВИРІШЕННЯ СУПЕРЕЧОК ТА ПРАВО, ЩО ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ

12.1. Будь-яка суперечка, що виникає по даному Контракту чи у зв'язку з ним, підлягає передачі на розгляд та остаточне вирішення Третейському суду. СТОРОНИ узгоджують, що у процесі розгляду суперечок будуть застосовуватися Положення та Процедури цього Суду.

12.2. Рішення вказаного Суду остаточні.

13. ІНШІ УМОВИ

13.1. Жодна із СТОРІН не має права передавати передбачені цим КОНТРАКТОМ свої права та зобов'язання третім особам без письмової згоди іншої СТОРОНИ.

13.2. Всі зміни та доповнення до даного КОНТРАКТУ будуть вважатися дійсними тільки у тому випадку, якщо вони складені у письмовій формі та підписані уповноваженими представниками ПРОДАВЦЯ та ПОКУПЦЯ.

13.3. З дня підписання цього КОНТРАКТУ обома СТОРОНАМИ всі попередні переговори в усній формі та переписка, що стосується КОНТРАКТУ, не мають юридичної сили.

13.4. Усе листування по даному КОНТРАКТУ буде вестися українською мовою.

13.5. Цей КОНТРАКТ підписано у 2 (двох) примірниках, з яких один примірник належить ПРОДАВЦЕВІ, другий — ПОКУПЦЕВІ, причому кожен з них має однакову юридичну силу.

13.6. КОНТРАКТ вступає в силу з моменту підписання обома сторонами та діє до " ____ " _____ року.

14. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ ТА РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ПРОДАВЕЦЬ:

ПОКУПЕЦЬ:

4. Система фінансових розрахунків

4.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють систему фінансових розрахунків у виробництві та реалізації зернових

ЗАКони УКРАЇНИ

"Про підприємства в Україні" від 27 березня 1991 р.

"Про цінні папери і фондову біржу" від 18 червня 1991 р.

"Про оподаткування прибутку підприємств" від 28 грудня 1994 р.

"Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі" від 10 липня 1996 р.

"Про податок на додану вартість" від 3 квітня 1997 р.

"Про лізинг" від 16 грудня 1997 р.

"Про фіксований сільськогосподарський податок" від 17 грудня 1998 р.

"Про Державний бюджет України на 1999 рік" від 31 грудня 1998 р.

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

"Про компенсацію сільськогосподарським товаровиробникам втрат, зумовлених інфляцією, за продукцію, реалізовану у 1994 році за державним контрактом" від 5 січня 1995 р., № 24

"Про Положення про валютно-кредитну раду Кабінету Міністрів України" від 20 вересня 1995 р., № 852

"Про гербовий збір" від 6 листопада 1998 р., № 1222

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про ставки платежів по державному обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень у радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах на 1993 рік" від 19 квітня 1993 р., № 282

"Про ставки платежів по державному обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень у радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах" від 14 квітня 1994 року, № 234

"Про пріоритетні напрями використання іноземних кредитів" від 3 квітня 1995 р., № 234

"Про стан підготовки до збиральних робіт і формування держконтракту на закупівлю зерна у 1995 році" від 31 травня 1995 р., № 370

"Про додаткове забезпечення гарантій або інших зобов'язань Уряду України, які надаються іноземним кредиторам щодо погашення кредитів в іноземній валюті, що залучаються українськими юридичними особами" від 17 серпня 1995 р., № 655

"Про затвердження Статуту Державної акціонерної компанії "Хліб України" від 12 листопада 1996 р., № 1375

"Про проведення сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими суб'єктами господарювання розрахунків за отриману зернозбиральну техніку фірми "Джон Дір" від 20 березня 1997 р., № 234

"Про впорядкування залучення і використання іноземних кредитів, повернення яких гарантується Кабінетом Міністрів України, вдосконалення системи залучення зовнішніх фінансових ресурсів та обслуговування зовнішнього державного боргу" від 5 травня 1997 р., № 414

"Про організацію та проведення міжнародних торгів (тендерів) у сфері державних закупівель товарів (робіт, послуг) іноземного походження" від 28 червня 1997 р., № 694

"Про надання гарантій Кабінету Міністрів України та Міністерству фінансів щодо забезпечення погашення кредитів, які залучаються для фінансування закупівлі Українською аграрною біржею зернозбиральних комбайнів і тракторів" від 15 липня 1997 р., № 753

"Про зміну умов розрахунків за зерно і сортове насіння зернових культур, які надходять від сільськогосподарських товаровиробників за державним замовленням у 1997 році" від 1 серпня 1997 р., № 813

"Про погашення підприємствами агропромислового комплексу заборгованості перед Пенсійним фондом" від 11 вересня 1997 р., № 1015

"Про здійснення розрахунків сільськогосподарських товаровиробників за спожиту електричну та теплову енергію" від 18 вересня 1997 р., № 1024

"Про створення державного лізингового фонду для технічного переоснащення сільського господарства" від 18 вересня 1997 р., № 1031

"Про створення єдиної системи закупівель товарів (робіт, послуг) за рахунок коштів державного бюджету та іноземних кредитів, що залучаються під гарантії Кабінету Міністрів України" від 24 вересня 1997 р., № 1058

"Про забезпечення у 1997 році сільськогосподарськими товаровиробниками розрахунків за отримані аванси і техніку на умовах розстрочки платежу" від 3 жовтня 1997 р., № 1093

"Про лізингову компанію "Украгромашінвест" від 16 жовтня 1997 р., № 1144

"Про прискорення приватизації хлібоприймальних і хлібозаготівельних підприємств" від 5 листопада 1997 р., № 1218

"Про подолання кризового стану у тваринництві і птахівництві та стабілізацію розвитку галузі" від 29 грудня 1997 р., № 1474

"Порядок використання коштів державного лізингового фонду на придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки", затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15 січня 1998 р., № 25

"Про умови забезпечення сільськогосподарських товаровиробників пально-мастильними матеріалами у 1998 році" від 24 січня 1998 р., № 77

"Про порядок повернення Державною акціонерною компанією "Хліб України" зерна в державний резерв за отримані у 1997 році товарно-матеріальні цінності" від 24 січня 1998 р., № 79

"Про додаткові заходи щодо відшкодування витрат державного бюджету на виконання гарантійних зобов'язань Кабінету Міністрів України" від 26 січня 1998 р., № 98

"Про додаткові заходи щодо погашення заборгованості перед Пенсійним фондом підприємствами агропромислового комплексу" від 18 лютого 1998 р., № 187

"Статут Акціонерної компанії "Держінвест України", затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 червня 1998 р. № 771

"Про внесення змін і доповнень до Порядку погодження з Кабінетом Міністрів України приватизації об'єктів державної власності" від 4 червня 1998 р., № 803

"Про забезпечення акціонерною холдинговою компанією "Укрнафтопродукт" сільськогосподарських товаровиробників нафтопродуктами у 1998 році" від 27 червня 1998 р., № 957

"Про заходи щодо виробництва і постачання сільськогосподарським товаровиробникам мінеральних добрив та засобів захисту рослин під урожай 1999 року" від 27 липня 1998 р., № 1158

"Про механізм забезпечення агропромислового виробництва пально-мастильними матеріалами на 1999 рік" від 27 липня 1998 р., № 1161

"Про впровадження механізму страхування експортних та кредитних ризиків" від 17 серпня 1998 р., № 1280

"Про забезпечення сільського господарства хімічними засобами захисту рослин у 1998–1999 роках" від 25 серпня 1998 р., № 1338

"Про забезпечення зворотного викупу векселів Державної акціонерної компанії "Хліб України" від 8 вересня 1998 р., № 1395

"Про заходи щодо стабілізації сільськогосподарського виробництва" від 18 вересня 1998 р., № 1461

"Про забезпечення відшкодування витрат державного бюджету, які виникли внаслідок виконання зобов'язань за іноземними кредитами, залученими державою або під державні гарантії" від 21 вересня 1998 р., № 1466

"Про роботу Ради міністрів Автономної Республіки Крим та обласних державних адміністрацій щодо забезпечення погашення сільськогосподарськими товаровиробниками заборгованості за отримані ними від держави в 1997–1998 роках аванси, натуральне насіння та фуражні позички і товарно-матеріальні ресурси" від 28 жовтня 1998 р., № 1702

"Про забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними та фінансовими ресурсами в 1999 році" від 10 грудня 1998 р., № 1953

"Про проведення сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими суб'єктами господарювання розрахунків за отриману в 1996–1997 роках сільськогосподарську техніку американських фірм "Джон Дір" та "Кейс Корпорейшн" від 23 грудня 1998 р., № 2057

"Про порядок викупу кредиторської і погашення дебіторської заборгованості держави з використанням казначейських векселів" від 6 березня 1999 р., № 321

"Статут Державного лізингового підприємства "Украгролізинг", затверджено постановою КМУ від 10 травня 1999 р., № 781

"Про реорганізацію ДАК "Хліб України" шляхом виділення з її складу хлібних баз, комбінатів хлібопродуктів та елеватора" від 30 листопада 1998 р., № 985-р

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ ТА ВІДОМСТВ

"Положення Національного банку України "Про кредитування", затверджено постановою Правління Національного банку України від 28 вересня 1995 р., № 246а

"Порядок передачі сільськогосподарським товаровиробникам та іншим суб'єктам господарювання сільськогосподарської техніки компанії "Кейс Корпорейшн", проведення розрахунків за отриману ними техніку й поставки до державних ресурсів сільськогосподарської продукції", затверджено наказом Міністерства агропромислового комплексу України, Міністерства фінансів України, Державної акціонерної компанії "Хліб України" від 30 січня 1998 р., № 28/23/9

4.2. Види договорів і зразки їх оформлення

Договір у цивільному праві — угода двох або кількох осіб про встановлення, зміну чи припинення цивільних прав і обов'язків. Цей договір належить до найпоширеніших видів юридичних фактів. Він є підставою виникнення цивільних правовідносин, які також позначаються терміном "договір". Цим самим терміном позначається і сам документ, в якому у письмовій формі викладено зміст договору. Значення договору у цивільному праві полягає в тому, що він є правовою формою встановлення різноманітних господарських та інших зв'язків між суб'єктами цивільних правовідносин. Договір у цивільному праві дає змогу узгодити інтереси сторін, створює для них певні юридичні гарантії. Залежно від розподілу прав і обов'язків сторін розрізняють договори **односторонні, двосторонні та багатосторонні**. Одностороннім є договір, за яким одна сторона набуває тільки прав, а друга — тільки обов'язків (наприклад, договір позики). Більшість договорів є двосторонніми, тобто такими, за якими кожна із сторін має як права, так і обов'язки. Ці договори називають ще взаємними. Багатосторонні договори — це такі договори, в яких беруть участь кілька осіб, а кожна особа є стороною щодо всіх інших. Залежно від моменту виникнення зобов'язання розрізняють договори **консенсуальні та реальні**. Якщо зобов'язання виникає з моменту погодження сторонами всіх істотних пунктів (умов) договору, то такий договір **консенсуальний**. Якщо ж для укладення договору потрібно не тільки погодження всіх істотних умов, а й передача певного предмета, то такі договори прийнято називати **реальними**. До них належать, зокрема, договір позики, дарування та ін. Переважна більшість договорів є оплатними, за якими кожна сторона отримує певне матеріальне чи інше благо. Деякі договори (дарування, безоплатного користування майном) мають безоплатний характер.

Різноманітність цивільно-правових договорів дозволяє їх класифікувати. На практиці це полегшує застосу-

вання відповідних норм саме до конкретної угоди залежно від її типу.

Частіше застосовується система угод, яка побудована на використанні критерію, який включає в себе сукупність економічних та юридичних ознак.

4.2.1. Класифікація договорів за сукупністю економічних та юридичних ознак:

1) договори про передачу майна у власність чи в оперативне управління на компенсаційній основі (договори купівлі-продажу, договір міни, постачання, забезпечення енергією та газом, контракти);

2) договори про передачу майна у власність чи в оперативне управління з зобов'язанням повернення рівноцінного майна (договір позички, в т.ч. банківської позики);

3) договір про безкомпенсаційну передачу майна у власність (договір дарування);

4) договори про компенсаційну передачу майна у користування (договори майнового найму, найом (оренда) житлового приміщення);

5) договори про безкомпенсаційну передачу майна в користування;

6) договори на виконання робіт (договори підряду, абонентського обслуговування, підряду на капітальне будівництво);

7) договори про досягнення спільних господарських цілей (договір про спільну діяльність);

8) договори про здійснення юридичних та фактичних дій (договір доручення, комісії, експедиції, схову, відпального зберігання);

9) договір по доставці вантажу, багажу та пасажирів (договір перевезення);

10) договори про виконання грошових виплат при настанні певного випадку (договір страхування);

11) договори про створення творів науки, літератури чи мистецтва, передача його для використання (авторські договори);

12) договори про надання права на використання винаходу, на який видано патент (ліцензійний договір), або на передачу науково-технічних досягнень.

Такого роду класифікація дає можливість виявити риси схожості правового регулювання окремих економічних відносин, сприяє подальшому вдосконаленню та систематизації законодавства, служить меті кращого вивчення договорів.

Чинне законодавство не встановлює вичерпного переліку видів договорів. Цивільні права і обов'язки виникають відповідно до ст. 4 Цивільного кодексу України з угод, передбачених законом, а також з тих, які хоч і не передбачені законом, але не суперечать йому. Тому допускаються укладення договорів, не передбачених чинним законодавством. Договір вважається укладеним, коли між його сторонами в потрібній у належних випадках формі досягнуто згоди з усіх істотних умов. Істотними є умови договору, які визнані такими законом або необхідні для договору цього виду, а також усі ті, щодо яких за заявою однієї із сторін повинно бути досягнуто згоди. Коли сторони домовились укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому обумовленої форми, хоч би законом для цього виду договір така форма і не вимагалась. Закон або угода сторін передбачає в деяких випадках письмову форму договору. Він може бути укладений як складанням одного документа, підписаного сторонами, так і обміном листами, телеграмами, телефонограмами та ін., підписаними стороною, яка надсилає їх. У разі невиконання або неналежного виконання договору сторони несуть майнову відповідальність у вигляді сплати неустойки і відшкодування збитків.

4.2.2. Поняття та укладення договору на закупку сільськогосподарської продукції

Формування державних ресурсів сільськогосподарської продукції, забезпечення населення продовольством, а переробних підприємств — необхідною сировиною, значною мірою залежить від чітко налагодженої системи договірних відносин по закупках цієї продукції у сільськогосподарських виробників. Забезпечення потреб у продукції сільського господарства для бюджетної сфери, формування державного резервного та елітного насінневих фондів здійснюється виробниками сільськогосподарської продукції самостійно, реалізуючи її за контрактними та іншими договорами через біржі, торгові та контрактні дома, заготівельні та посередницькі організації.

В міру створення в Україні спеціалізованих аграрних бірж закупки частини сільськогосподарської продукції здійснюються шляхом торгів ф'ючерсними і спотовими контрактами на цих біржах. Оскільки біржова торгівля сільгосппродукції ще тільки налагоджується, закупки цієї продукції заготівельними та іншими організаціями безпосередньо у її виробників здійснюється переважно за договорами контрактації.

За **договором контрактації** виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити і передати заготівельникові такої продукції (контрактантові) у власність, повне господарське відання або оперативне управління вироблену ним продукцію в зумовлені договором строки у кількості та асортименті, передбачених цим договором, а контрактант зобов'язується сприяти виробникові у виробництві ним сільськогосподарської продукції, прийняти та оплатити її за встановленими цінами.

Сторонами у договорі контрактації виступають, з одного боку, заготівельні, переробні, торговельні підприємства і організації. Замовниками продукції за регіональними контрактами можуть бути організації, яким виділені кошти з місцевого бюджету.

Друга сторона в договорах контрактації — це підприємства та організації будь-яких форм власності, що виробляють сільськогосподарську продукцію. До них відносяться колективні сільськогосподарські підприємства, селянські (фермерські) та інші господарства, підсобні господарства об'єднань у промисловості, дослідно-виробничі господарства сільськогосподарських навчальних закладів і науково-дослідних інститутів, селекційні та дослідні станції тощо. Отже, коротко сторони в договорі можна назвати так: заготівельник і господарство. Іноді заготівельник видає господарству так звану відвантажувальну рознарядку про відправку продукції не за своєю адресою, а за адресою іншої організації-одержувача, з якою він перебуває в договірних відносинах з поставки. Тоді просування сільгосппродукції від господарства до споживача (промислового чи торговельного підприємства) оформляється двома договорами — договором контрактації і договором поставки. Договір поставки зв'язує заготівельника і одержувача продукції.

Предметом договору контрактації є сільськогосподарська продукція у сирому вигляді або така, що пройшла первинну обробку. Проте при укладенні договору сторони можуть передбачити, що в рахунок виконання зобов'язань щодо здачі продукції у свіжому (натуральному) вигляді господарство частину продукції продає у переробленому вигляді. За предметом і змістом договір контрактації близький до договору купівлі-продажу і поставки.

Сільгосппродукція у сирому вигляді є предметом до-

говору поставки, коли він укладений між заготівельною організацією і промисловим підприємством. За загальним правилом, на реалізацію переробленої продукції укладається договір поставки. Проте, щоб уникнути укладення двох договорів з одним господарством — на реалізацію сільгосппродукції у сирому вигляді і окремо у переробленому вигляді, — укладають тільки договір контракції. Взагалі, сторонам надається можливість вибору правової форми реалізації сільгосппродукції (купівля-продаж, контракція або поставка).

4.2.3. Зміст і виконання договору контракції

За договором контракції господарство і заготівельник пов'язані взаємними правами і обов'язками. У ньому мають бути зазначені назва, кількість (за видами продукції), якість, ціна, строки, загальна сума договору, порядок та умови доставки, місця здачі-приймання, вимоги до тари й упаковки, порядок розрахунків, обов'язки заготівельника щодо надання господарству допомоги в організації виробництва сільгосппродукції та її транспортування на приймальний пункт заготівельника, взаємна майнова відповідальність сторін за порушення договору та інші умови, які сторони визнають за необхідне передбачити у договорі (ст.255 ЦК України).

Кількість та асортимент сільгосппродукції, належної до закупівлі, визначаються в договорах за розсудом сторін. У договорі окремо зазначається кількість продукції, яку буде продано у сирому і у переробленому вигляді.

За якістю продукція, яка продається господарством, повинна відповідати стандартам, технічним умовам, правилам ветеринарного і санітарного нагляду. Отже, заготівельник має право або повністю відмовитись від недоброякісної продукції, або прийняти її за ціною, яка відповідає якості продукції.

Важливою умовою в договорі контракції є строки здачі продукції заготівельникові. Їх зазначають у договорах з урахуванням пори дозрівання культур, умов виробництва, переробки та зберігання. За погодженням із заготівельником господарство може достроково здати продукцію в рахунок наступних здавальних періодів. Невід'ємною частиною договору є погоджені між сторонами графіки доставки, які конкретизують строки здачі продукції. Господарство телеграфом повідомляє заготівельника про час відвантаження продукції. Днем виконання господарством зобов'язань за договором вважається дата складення приймально-здавального документа під час здачі продукції у господарстві або на приймально-здавальному пункті заготівельника, а в разі відвантаження її одержувачеві — день здачі продукції транспортній організації.

У договорі зазначаються пункти здачі-приймання сільгосппродукції. Доки не завершено повний перехід до приймання продукції заготівельником безпосередньо у господарствах, у договорах контракції зазначають окремо обсяги продукції, яка:

а) доставляється господарством безпосередньо роздрібним торговельним підприємствам;

б) приймається заготівельником безпосередньо в господарстві;

в) приймається заготівельником на своїх приймальних пунктах. Вивезення, експедирування та розвантаження законтракованої продукції проводяться за рахунок заготівельних організацій.

Заготівельник зобов'язаний прийняти доставлену на приймальний пункт продукцію, не допускаючи простою транспортних засобів понад встановлені строки. В товарно-транспортних накладних зазначається час прибуття транспорту і час закінчення навантаження або вивантаження продукції. Якщо продукцію приймають не безпосередньо в господарстві, то пред'явленою до здачі вважається продукція, доставлена господарством на приймальний пункт (підприємство) відповідно до договору чи погодженого графіка.

Приймання сільгосппродукції за кількістю та якістю здійснюється в порядку і в строки, встановлені стандартами, типовими договорами контракції, відповідними інструкціями. Якщо в нормативних актах таких умов не передбачено, то сторони можуть визначити їх у договорі.

У разі відмови від приймання продукції заготівельник повинен заявити господарству про факт відмови у письмовій формі (позначення на товарно-транспортній накладній), телеграфно тощо. Якщо заготівельник ухиляється від письмової заяви про відмову від приймання продукції, то господарство складає про це акт з участю державного інспектора по заготівлях і якості продукції або іншого представника управління сільського господарства і продовольства, або представника іншої незаінтересованої організації. В разі відмови заготівельника від приймання продукції, що швидко псується, пред'явленої відповідно до умов договору і погодженого графіка, господарство може реалізувати цю продукцію державним, кооперативним організаціям і на колгоспному ринку за договірними цінами з включенням зазначеної продукції у виконання зобов'язань по контракції. При цьому заготівельні організації не звільняються від відповідальності за необґрунтовану відмову від приймання продукції.

Заготівельник повинен своєчасно і повністю розрахуватися за одержану продукцію. При укладенні сіль-

ського господарськими товаровиробниками договорів контракції із заготівельними підприємствами використовуються орієнтовні стартові закупівельні ціни. При цьому зазначені закупівельні ціни індексуються у зв'язку з інфляційними процесами відповідно до встановленого порядку, що обов'язково зумовлюється договорами контракції. Розрахунки за продану сільгосппродукцію здійснюються шляхом попередньої оплати, якщо інша форма розрахунків не зумовлена угодою сторін.

В рахунок оплати виконавцям (за їхньою згодою) можуть поставлятися матеріально-технічні ресурси через постачально-збутові та заготівельні організації. Виконавці розраховуються за одержані в рахунок попередньої оплати кошти (матеріально-технічні ресурси) законтрактованою продукцією за цінами, що склалися на момент надходження цих коштів (ресурсів).

4.2.4. Відповідальність сторін за порушення договору контракції

За невиконання або неналежне виконання сторонами своїх обов'язків за договором контракції передбачено майнову відповідальність у формі неустойки і відшкодування збитків. Зокрема, у разі невиконання договору за кількістю, асортиментом і строками здачі сільгосппродукції господарства сплачують заготівельним організаціям і переробним підприємствам неустойку, розмір якої встановлюється в договорі у процентному відношенні до вартості недоставленої продукції за цінами, зумовленими в договорі, з урахуванням їх індексації у зв'язку з інфляційними процесами, крім випадків недобору продукції внаслідок стихійного лиха.

У сфері контракції діє вимога реального виконання зобов'язань: кількість продукції, не зданої господарством у встановлені договором періоди (строки), підлягає здачі в інші строки, погоджені сторонами, і зарахуванню в період її фактичної здачі, за винятком тих видів продукції, виробництво яких має сезонний характер і поповнення незданої кількості їх неможливе. Проте штраф за нездачу господарством продукції вираховується, виходячи лише з вартості продукції, не зданої в попередньому періоді. Господарство відповідає також за неповернення тари, наданої йому заготівельником, відшкодує заготівельникові збитки, яких він зазнав у зв'язку з тим, що господарство не підготувало продукцію до здачі на місці і не попередило про це заготівельника тощо.

З господарства, яке уклало договір контракції, не може бути стягнуто штраф за неналежну якість продукції, якщо інше не передбачено інструкціями, правилами про порядок проведення закупок або в договорі за згодою обох сторін встановлено санкції за таке порушення.

Заготівельникові не надано право стягувати з господарства вартість недоброякісної продукції у безспірному порядку. Як сторона в договорі поставки заготівельник відповідає за неналежну якість продукції перед споживачем (одержувачем). Проте він не має права перекласти на господарство під виглядом збитків суми штрафів, сплачених одержувачам за поставку сільгосппродукції неналежної якості, крім випадків, коли господарство, не пред'явивши продукцію заготівельникові для приймання, відвантажило її одержувачеві.

За невиконання договірних зобов'язань по прийманню продукції заготівельник сплачує товаровиробникові неустойку, як правило, в такому ж розмірі, в якому товаровиробник відповідає перед контрактантом за несвоєчасну здачу продукції. Контрактант, крім того, відшкодовує виробникові продукції фактичні витрати, пов'язані з доставкою її в обидва кінці (якщо ця продукція завозилася до місця приймання транспортними засобами господарства). В договорі може бути передбачена відповідальність контрактанта за невиконання в зумовлені строки договірних зобов'язань по зустрічному продажу цукру, олії, меляси тощо. Відповідальність сторін за порушення договору контракції будується на принципі вини (умислу або необережності), яка презюмується (ст.209 ЦК України). Господарство звільняється від відповідальності за невиконання зобов'язань за договором, якщо вони не виконані внаслідок стихійних лих чи інших несприятливих умов або з вини заготівельника. Питання про те, чи є певна обставина стихійним лихом, вирішується згідно з правилами, які застосовуються при страхуванні майна господарств. До інших несприятливих умов відносять природні та інші об'єктивні фактори, які свідчать про відсутність вини господарства (наприклад, заборона здавати худобу у зв'язку з її масовим захворюванням). Доказами на підтвердження цих обставин можуть бути висновки державної інспекції по заготівлях та якості продукції, довідки ветеринарного нагляду, довідки метеослужби, акти, складені за участю представника страхової організації тощо. Вина заготівельника вбачається в ненаданні допомоги в організації виробництва і транспортуванні продукції на приймальний пункт, непогодженні графіка здачі, незабезпеченні тарою і пакувальними матеріалами тощо. Арбітражні суди оцінюють подані господарством документи, з'ясовують, на яких площах загинули посіви, чи була можливість здати хоча б частину продукції за рахунок знятого врожаю з інших площ, чи вживало господарство заходів, щоб запобігти негативним наслідкам стихійного лиха або іншим несприятливим умовам. З урахуванням усіх цих обставин і вирішується питання про звільнення господарства від відповідальності за невиконання зобов'язання за договором контракції.

4.2.5. Інші договірні форми реалізації сільськогосподарської продукції

Крім договорів контрактації, виробники сільськогосподарської продукції реалізують її й на основі інших договорів. Зокрема, заготівельні та переробні підприємства на договірних засадах можуть приймати від виробників сільськогосподарську сировину на зберігання і переробку незалежно від напрямків подальшого її використання. Розрахунки за зберігання і переробку сировини і готової продукції за угодою сторін можуть здійснюватися у грошовій формі, з використанням частини готової продукції або у змішаній формі.

Виробники сільгосппродукції мають право здійснювати товарообмінні операції з власною продукцією та

продуктами її переробки на основі бартерних договорів, що укладаються як на внутрішньому ринку, так і в порядку здійснення зовнішньоекономічної діяльності. За такими договорами вони одержують необхідні матеріально-технічні ресурси (обладнання, нафтопродукти, засоби захисту рослин і тварин тощо) або товари широкого вжитку.

Господарства можуть реалізовувати сільгосппродукцію на комісійних засадах, укладаючи договори комісії з торговельними організаціями.

Сільськогосподарські підприємства, орендарі, селянські господарства, громадяни, які ведуть підсобне господарство, мають право вільного продажу вирощеної ними продукції як заготівельним та іншим організаціям, так і на ринках.

4.3. Зразки договорів

4.3.1. ДОГОВІР ПОСТАЧАННЯ — 1

м. Київ

“ _____ ” _____ року

Державна акціонерна компанія "Хліб України", надалі "Замовник", в особі Голови правління _____, що діє на підставі Статуту, з одного боку, і _____, надалі "Постачальник", в особі Генерального директора _____, що діє на підставі Статуту, з іншого боку, на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 9 березня 1999 р., № 330, уклали цей Договір про таке:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 9 березня 1999 р., № 330, Постачальник зобов'язується поставити Замовнику пально-мастильні матеріали для подальшого постачання сільгоспвиробникам в кількості, на умовах та в терміни, вказані в цьому Договорі.

2. НАЙМЕНУВАННЯ, КІЛЬКІСТЬ ТА ЯКІСТЬ ТОВАРУ

2.1. Постачальник зобов'язується поставити Товар на умовах франко-станція призначення:

2.1.1. Найменування Товару та якість: Дизельне паливо Л 02-62

Одиниця виміру Тонна

Кількість Товару 73 719,96

Ціна за одиницю Товару з ПДВ, грн. 610 (шістсот десять)

2.1.2. Найменування Товару та якість: Бензин А-76

Одиниця виміру Тонна

Кількість Товару 24 440, 69

Ціна за одиницю Товару з ПДВ, грн. 750 (сімсот п'ятдесят)

2.1.3. Загальна вартість Договору становить: — без ПДВ — 52 749 744,25 грн; сума ПДВ — 10 549 948,85 грн; — з урахуванням ПДВ — 63 299 693,10 грн. (шістдесят три мільйони двісті дев'яносто дев'ять тисяч шістьсот дев'яносто три грн. 10 коп.).

2.1.4. Крім того, за маркетингові послуги Постачальник сплачує Замовнику 5 % вартості поставленої Продукції таким чином:

— 2,5% — авансовим платежем;

— решту — пропорційно до проведених Замовником розрахунків.

2.1.5. За домовленістю Сторін розрахунки можуть проводитись у натуральній формі.

3. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СТОРІН

3.1. Постачальник зобов'язується:

- 3.1.1. Здійснити поставку Товару згідно з рознарядками Замовника. Зобов'язання щодо поставки Товару вважаються виконаними Постачальником з моменту прибуття Товару на станцію призначення.
- 3.1.2. Здійснювати контроль за поставкою Товару та відпуском його Отримувачу в кількості та в термін, передбачені цим Договором.
- 3.1.3. Забезпечувати оформлення актів приймання-передачі Товару.
- 3.1.4. Після здійснення поставок Товару надати Замовнику підсумкову інформацію про кількість поставлених нафтопродуктів.
- 3.1.5. Провести авансовий платіж за маркетингові послуги Замовника протягом 30 днів з моменту надання останнім відвантажувальних реквізитів.

3.2. Замовник зобов'язується:

- 3.2.1. Надати відвантажувальні інструкції Постачальнику та в разі необхідності — телеграму-підтвердження про приймання Товару на станцію відправлення Товару.
- 3.2.2. Забезпечити належне і своєчасне приймання Товару Отримувачем.
- 3.2.3. Своєчасно та в повному обсязі розрахуватись за поставлений Товар згідно п.5.1. цього Договору.
- 3.2.4. Здійснювати всі необхідні заходи у наданні допомоги Замовнику щодо Товару згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 1999 р., № 330.

4. УМОВИ ТА СТРОКИ ПОСТАВКИ

- 4.1. Строки поставки Товару, зумовленого до продажу: з 20 квітня по 30 вересня _____ року.
- 4.2. Поставка Товару здійснюється після підписання зумовленого в п.5.2. Договору застави, обумовленими партиями згідно з наданими Замовником рознарядками.
- 4.3. Питання, пов'язані з поставкою та прийманням Товару, регулюються Сторонами в порядку, передбаченому Положенням про поставку продукції виробничо-технічного призначення та товарів народного споживання, Статутом залізниць, Правилами перевезення вантажів, Інструкціями про приймання продукції за кількістю (П-6), за якістю (П-7), діючими правовими актами, які стосуються нормативів щодо вимірюванні отриманої продукції та норм природного зменшення при її перевезенні.
- 4.4. Витрати по прийманню Товару та визначенню його якості та кількості несе Замовник.
- 4.5. Кількість Товару з'ясовується за залізничними накладними.
- 4.6. Фактично поставлена кількість Товару може відрізнятись від узгодженої кількості у зв'язку з особливостями технологічного завантаження Товару заводом-виробником та типів вагонів (цистерн), які подаються перевізником.
- 4.7. Приймання Товару з боку Отримувача за кількістю та якістю проводиться згідно з даними залізничних накладних та паспорта заводу-виробника. У випадку встановлення відхилення фактичних показників за кількістю та якістю Отримувач проводить приймання Товару за участю представника регіональної Торговельно-промислової палати.
- Претензійні матеріали з додатком оригіналів документів направляються на адресу Продавця протягом двадцяти днів з дати приймання партії Товару. Якщо Сторона-заявник не заявить претензії протягом вказаного терміну, партія Товару вважається прийнятою. У будь-якому випадку заявлена претензія буде вважатись легетимною наявності таких документів:
- акту приймання-передачі Товару;
 - акту Торговельно-промислової палати;
 - залізничної накладної.
- 4.8. Право власності на Товар, а також ризики його випадкової загибелі переходять від Постачальника після поставки Товару до станції призначення.

5. УМОВИ ТА ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ РОЗРАХУНКІВ

- 5.1. Замовник зобов'язується провести розрахунки з Постачальником за поставлений Товар до 1 вересня 1999 року в грошовій формі. У випадку неможливості проведення розрахунків з Постачальником у грошовій формі

Замовник зобов'язується розрахуватись у натуральному вигляді (зернопродукцією) за коефіцієнтами, встановленими в п. 5.3.

5.2. У забезпечення виконання своїх зобов'язань Замовник має надати Постачальнику як заставу наступну сільгосппродукцію: пшеницю 3 кл., пшеницю 4 кл., пшеницю 5 кл., ячмінь фуражний за еквівалентами, встановленими в п.5.3. Заставлена зернопродукція може бути предметом розрахунків за домовленістю Сторін.

5.3. Сторонами встановлюються нижченаведені орієнтовні ціни на пальне та коефіцієнти, які мають уточнюватись за домовленістю Сторонами за Договором та кінцевими Отримувачами пально-мастильних матеріалів при укладенні майнового поручництва:

Найменування нафтопродуктів	Орієнтовна ціна	Найменування сільгосппродукції	коефіцієнти
Дизельне пальне	610 грн./т	Пшениця 3 класу	2,8
		Пшениця 4 класу	3,4
		Пшениця 5 класу	5,4
		Ячмінь фуражн.	5,4
Бензин А-76	750 грн./т	Пшениця 3 класу	3,63
		Пшениця 4 класу	4,43
		Пшениця 5 класу	6,93
		Ячмінь фуражн.	6,93

5.4. Застава зерна здійснюється на підставі нотаріально посвідченого Договору застави, укладеного між Замовником та Постачальником. Заставниками як майновими поручителями за цим Договором, згідно ст.11 Закону України "Про заставу", виступають власники зазначеної в п.5.2. сільгосппродукції — кінцеві споживачі (Отримувачі) поставлених нафтопродуктів.

Нотаріальне посвідчення Договору застави здійснюється за рахунок Постачальника.

5.5. Сторони спільно встановили, що у випадку, якщо Замовник не здійснить оплату Товару в термін, передбачений п.5.1. даного Договору, Постачальник має право задовольнити свої вимоги за рахунок заставленого майна.

5.6. У випадку настання умов, передбачених п.п. 5.1. та 5.5. цього Договору, Постачальник зобов'язується поставити сільгосппродукцію на умовах франко-елеватор Замовника в строки, обумовлені для оплати.

5.7. Замовник зобов'язаний повідомити Постачальника факсом протягом 2-х днів про відвантаження на його адресу партії Товару.

5.8. Право власності на сільгосппродукцію, а також ризики її випадкової загибелі, втрати чи пошкодження переходять до Постачальника після настання обставин, передбачених п.п. 5.1. та 5.5. цього Договору.

5.9. Якість сільгосппродукції, що може передаватись у розрахунок за поставлені пально-мастильні матеріали та/або в заставу, повинна відповідати діючим стандартам (ГОСТ, ДСТУ).

6. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

6.1. У випадку непоставки (часткової поставки) Товару проти узгоджених Сторонами строків Постачальник виплачує Замовнику пеню у розмірі 0,5 % загальної вартості непоставленого Товару за кожний день прострочення, але не більше подвійної облікової ставки НБУ, діючої за період прострочення.

6.2. У випадку несвоечасної оплати Товару Замовник виплачує Постачальнику пеню в розмірі 0,5 % суми простроченого платежу за кожний день прострочення, але не більше подвійної облікової ставки НБУ, діючої за період прострочення.

6.3. Спори, які виникають з приводу укладання, виконання, зміни та розірвання цього Договору, вирішуються у претензійно-позовному порядку згідно з чинним законодавством України.

7. ФОРС-МАЖОР

7.1. Сторони звільняються від відповідальності за повне або часткове невиконання зобов'язань за цим Договором, якщо його невиконання викликане дією обставин непереборної сили.

Під обставинами непереборної сили розуміються будь-які чинники зовнішнього середовища, на які Сторони не могли вплинути своїми діями.

До таких обставин непереборної сили, зокрема, відносяться: повінь, пожежі, землетруси чи інші катаклізми, а також війни, військові конфлікти, страйки і будь-які інші прояви, які знаходяться поза межами розумового контролю Сторін.

7.2. Якщо вищенаведені обставини тривають понад 20 днів, то Сторони зустрічаються для вирішення умов дії даного Договору.

7.3. Сторона, для якої настали форс-мажорні обставини, зобов'язана письмово сповістити іншу Сторону про їх настання, передбачуваний строк дії та закінчення цих обставин протягом 24 годин.

7.4. Належним доказом настання таких обставин та їх тривалості будуть служити довідки, які видаються Торгово-промисловою палатою України.

8. ЗМІНИ УМОВ ДОГОВОРУ

8.1. Даний Договір може бути змінений чи розірваний на підставах, передбачених діючим законодавством або за згодою Сторін.

8.2. Всі зміни та доповнення до цього Договору мають силу лише у тому випадку, якщо вони оформленні у письмовому вигляді, мають посилання на цей Договір та підписані повноважними представниками Сторін. Договір, додатки чи додаткові угоди, укладені по факсу, мають силу оригіналу за умови представлення оригіналів.

9. СТРОК ДІЇ ДОГОВОРУ

9.1. Договір діє до _____ року, однак якщо до настання цього строку хоча б одна із Сторін не виконала свої зобов'язання за даним Договором, дія цього Договору пролонгується до повного виконання Сторонами своїх зобов'язань.

9.2. Цей Договір вступає в силу з моменту підписання його Сторонами.

9.3. Цей Договір укладений українською мовою у двох примірниках, які мають однакову юридичну силу.

9.4. Після підписання цього Договору вся попередня переписка втрачає юридичну силу.

10. РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ЗАМОВНИК

ПОСТАЧАЛЬНИК

4.3.1. ДОГОВІР ПОСТАЧАННЯ – 2

м.Київ

“___” _____ р.

Державна акціонерна компанія "Хліб України", надалі "Покупець", в особі Голови правління _____, який діє на підставі Статуту, з одного боку, та _____, надалі "Продавець", в особі _____, який діє на підставі Статуту, з другого боку, Харківська обласна державна адміністрація, в особі _____, який діє на підставі законодавства, _____ районна державна адміністрація в особі Голови адміністрації _____, який діє на підставі законодавства, надалі іменовані "Гаранти", з третього боку, ХПП _____ іменоване надалі "Зберігач", в особі _____ який діє на підставі _____ з четвертого боку, КСП _____, іменоване надалі "Отримувач", в особі _____ який діє на підставі _____ з п'ятого боку, уклали цей Договір про нижченаведене:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. На виконання постанови Кабінету Міністрів України від “___” _____ № ____ Продавець зобов'язується передати у власність покупцю пально-мастильні матеріали для подальшої їх реалізації (надалі — Товар) на умовах та в терміни, вказані в цьому Договорі.

1.2. Гаранти відповідно до вказаної постанови забезпечують здійснення Покупцем оплати поставленого Товару.

2. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СТОРІН

2.1. Продавець зобов'язується:

2.1.1. Здійснити постачання Товару. Зобов'язання щодо поставки Товару вважаються виконаними Продавцем з моменту передачі Товару Зберігачу.

2.1.2. Здійснювати контроль за поставкою Товару та відпуском його Зберігачу в кількості та в терміни, передбачені цим Договором.

2.1.3. Надавати подекадно оперативну інформацію Покупцю щодо поставок Товару.

2.1.4. Забезпечувати оформлення актів приймання-передачі Товару. Надавати Покупцю податкові накладні від Отримувача.

2.1.5. Після здійснення поставок Товару надати Покупцю підсумкову інформацію про кількість отриманих нафтопродуктів.

2.1.6. При необхідності вести претензійну роботу з перевізниками.

2.1.7. Оплатити послуги Зберігача у розмірі за одну тонну Товару: сума без ПДВ — _____ грн., сума ПДВ — _____ грн., сума з ПДВ — _____ грн.

2.1.8. Оплатити залізниці послуги, пов'язані з подачею та прибиранням вагонів.

2.2. Покупець на виконання цього Договору зобов'язується:

2.2.1. Забезпечити належне і своєчасне приймання Товару Зберігачем.

2.2.2. Своєчасно та в повному обсязі сплатити Продавцю кошти за поставлений Товар в термін до 1 вересня 1999 року.

2.3. Гаранти на виконання цього Договору зобов'язуються:

2.3.1. В термін та на умовах цього Договору та вищезазначеної постанови надати гарантію оплати відвантаженого Товару, проводити контроль та здійснювати заходи щодо повного та своєчасного проведення розрахунків з Продавцем.

2.3.2. Здійснювати всі необхідні заходи у наданні допомоги Продавцю щодо повного та правильного постачання Товару.

2.4. Зберігач зобов'язується:

2.4.1. Своєчасно прийняти від Продавця Товар.

2.4.2. Забезпечити належне зберігання Товару. З моменту приймання Товару і до моменту його передачі Отримувачу Зберігач приймає на себе повну матеріальну відповідальність за прийнятий Товар.

2.4.3. Здійснити своєчасну передачу Товару Отримувачу з оформленням належних документів.

2.4.4. Надати таку інформацію:

1) телеграму-підтвердження про приймання Товару на станцію відправлення Товару;

2) надати Продавцю підтвердження про приймання Товару.

2.5. Отримувач зобов'язується:

2.5.1. Своєчасно прийняти Товар у Зберігача у строк _____ днів з моменту поставки Продавцем Товару Зберігачу.

2.5.2. Оплатити Покупцю повну вартість отриманого за цим Договором Товару у строк до "___" _____ р. Виконання Отримувачем зобов'язань, вказаних у цьому підпункті, забезпечуються заставою, яку передає останній Покупцю, згідно з договором застави, який укладається між Покупцем і Отримувачем. Покупець може доручити іншій особі укласти від свого імені договір застави.

2.5.3. Надавати Продавцю і Покупцю інформацію щодо прийнятого Товару на вимогу останніх.

3. ВІДОМОСТІ ПРО ТОВАР

3.1. Продавець зобов'язується поставити товар на умовах Станція призначення:

3.1.1. Найменування Товару та якість:

Дизельне паливо Л 02-62

Одиниця виміру

тонна

Кількість товару

Ціна за одиницю Товару з ПДВ

630 (шістсот тридцять) грн.

3.1.2. Найменування Товару та якість:

Бензин А-76

Одиниця вимірювання

тонна

Кількість Товару

Ціна за одиницю Товару з ПДВ

810 (вісімсот десять) грн.

3.1.3. Загальна вартість Товару за цим Договором становить:

без ПДВ _____ грн.
сума ПДВ _____ грн.
з ПДВ становить _____ грн.

4. УМОВИ ПОСТАВКИ

4.1. Питання, пов'язані з поставкою та прийманням Товару, регулюються Сторонами в порядку, передбаченому Положенням про поставку продукції виробничо-технічного призначення та товарів народного споживання, Статутом залізниць, Правилами перевезення вантажів, Інструкціями про приймання продукції за кількістю (П—6), за якістю (П-7), діючими правовими актами, які торкаються нормативів щодо вимірюванні отриманої продукції та норм природнього зменшення при її перевезенні.

4.2. Витрати по прийманню Товару та визначенням його якості та кількості несе Отримувач.

4.3. Кількість Товару з'ясується за залізничними накладними.

4.4. Фактично поставлена кількість Товару може відрізнятись від узгодженої кількості у зв'язку з особливостями технологічного завантаження Товару заводом-виробником та типів вагонів і цистерн, які подаються перевізником.

4.5. Приймання Товару з боку Зберігача за кількістю та якістю проводиться згідно з діючим законодавством. Кількість і якість Товару встановлюється за залізничними накладними та паспортом заводу-виробника. У випадку встановлення відхилення фактичних показників Товару (кількість та якість) таке відхилення повинно бути підтверджене документально, з обов'язковим засвідченням представником регіонального представника ТПП. Претензійні матеріали з додатком оригіналів документів направляються на адресу Продавця протягом двадцяти днів з дати приймання партії Товару. Якщо у вказаний строк претензії не заявлені Продавцю, партія Товару вважається прийнятою.

4.6. Право власності на Товар, а також ризики його випадкової загибелі переходять від Повіреного до Отримувача після постачання Товару та підписання акту приймання-передачі.

4.7. Строк поставки Товару: березень-квітень 1999 року. Графік поставки додається до даного Договору і є невід'ємною його частиною.

5. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

5.1. У випадку непоставки (часткової поставки) Товару проти узгоджених Сторонами строків Продавець виплачує Покупцю пеню в розмірі 0,5 % загальної вартості непоставленого Товару за кожний день прострочення, але не більше подвійної облікової ставки НБУ, діючої у період прострочення.

5.2. У випадку несвоєчасної оплати Товару Покупець виплачує Продавцю пеню в розмірі 0,5 % суми простроченого платежу за кожний день прострочення, але не більше подвійної облікової ставки НБУ, діючої за період прострочення.

5.3. У випадку несвоєчасної оплати Товару Отримувачем він виплачує Покупцю пеню в розмірі 0,5 % суми простроченого платежу за кожний день прострочення, але не більше подвійної облікової ставки НБУ, діючої за період прострочення.

5.4. У випадку несвоєчасного приймання Товару Зберігач відшкодовує Продавцю збитки, пов'язані із такою затримкою, у тому числі простій цистерн.

5.5. Безпідставна відмова Сторони від виконання своїх зобов'язань за цим договором тягне за собою сплату штрафу у розмірі 3 % суми цього Договору.

5.6. За неналежне виконання своїх зобов'язань за цим Договором винна Сторона відшкодовує всі збитки, понесені у зв'язку з цим іншою Стороною, в тому числі неотриманий прибуток, який підтверджено документально.

5.7. Спори, які виникають з Приводу укладання, виконання, зміни та розірвання цього Договору, вирішуються у претензійно-позивному порядку з урахуванням п.4.5. цього Договору згідно з чинним законодавством України.

6. ФОРС-МАЖОР

6.1. Сторони звільняються від відповідальності за повне або часткове виконання зобов'язань за цим Договором, якщо невиконання виникло внаслідок дії обставин непереборної сили.

Під обставинами непереборної сили розуміються будь-які чинники зовнішнього середовища, на які Сторони не могли вплинути своїми діями.

До таких обставин непереборної сили, зокрема, відносяться: повінь, пожежі, землетруси чи інші катаклізми, а також війни, військові конфлікти, страйки, акти та дії державних виконавчих органів України і будь-які інші прояви, які знаходяться поза межами свідомого контролю Сторін.

6.2. Сторона, для якої настали форс-мажорні обставини, зобов'язана письмово сповістити іншу Сторону про настання, передбачуваного строку дії та закінчення цих обставин протягом 24 годин.

6.4. Належним доказом настання таких обставин та їх тривалості будуть служити довідки, які видаються відповідними державними органами України.

7. ЗМІНИ УМОВ ДОГОВОРУ

7.1. Даний Договір може бути змінений чи розірваний на підставах, передбачених діючим законодавством, або за згодою Сторін.

7.2. Всі зміни та доповнення до цього Договору мають силу лише у тому випадку, якщо вони оформлені у письмовому вигляді, мають посилання на цей Договір та підписані повноважними представниками Сторін. Договір, додатки чи додаткові угоди, укладені факсом, мають силу оригіналу за умови представлення оригіналів.

8. ОСОБЛИВІ УМОВИ

8.1. Сторони спільно встановили, що у випадку, якщо Покупець не здійснить оплату Товару в термін, передбачений п.2.2.2. Цього Договору, то Продавець має право вимагати оплату за Товар у натуральній формі.

У випадку, якщо розрахунки будуть проводитись у натуральній формі, сторони встановлюють нижченаведені коефіцієнти обміну:

Найменування нафтопродуктів	Одиниця виміру	Найменування сільгосппродукції	коефіцієнт
Дизельне пальне	тонна	Пшениця 3 класу	2,8
		Пшениця 4 класу	3,43
		Пшениця 5 класу	5,37
Бензин А-76	тонна	Пшениця 3 класу	3,63
		Пшениця 4 класу	4,43
		Пшениця 5 класу	6,93

8.2. У випадку, якщо Отримувач не здійснить оплату Товару у термін, вказаний у п. 2.5.2. цього Договору, він зобов'язується в рахунок оплати за Товар, за згодою Покупця, поставити останньому сільгосппродукцію на умовах франко-склад Зберігача згідно з вказаними у п. 8.1. цього Договору коефіцієнтами у строк до 1 жовтня ____ р.

Якість і кількість сільгосппродукції встановлюються відповідно до Інструкції "Про закладання зерна та соняшника на зберігання № 9—7—88" в строк до 1 жовтня ____ р.

8.3. У випадку згоди Продавця Покупець зобов'язується в рахунок оплати за Товар поставити сільгосппродукцію Продавцеві на умовах франко-елеватор до 1 жовтня ____ р.

8.3.1. Поставка сільгосппродукції Покупцем проводиться протягом 10 днів з моменту отримання по факсу від Покупця відвантажувальних реквізитів.

8.3.2. Покупець повідомляє Продавця факсом протягом 2-х днів про відвантаження на його адресу партії Товару.

8.3.3. Право власності на сільгосппродукцію, а також ризики її випадкової загибелі, втрати чи пошкодження переходять до Покупця після підписання Акту приймання-передачі Товару.

9. СТРОК ДІЇ ДОГОВОРУ ТА МАРКУВАННЯ

9.1. Договір діє до "___" _____ ____ р., однак якщо до настання цього строку хоча б одна із Сторін не виконала свої зобов'язання за даним Договором, дія цього Договору пролонгується до остаточного виконання Сторонами своїх зобов'язань.

9.2. Цей Договір вступає в силу з моменту підписання його Сторонами.

9.3. Цей Договір укладений українською мовою у шести примірниках, які мають однакову юридичну силу.

9.4. Оплата марок гербового збору здійснюється Покупцем.

10. РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ПРОДАВЕЦЬ

ПОКУПЕЦЬ

ГАРАНТИ

ЗБЕРІГАЧ

ОТРИМУВАЧ

4.3.2. ДОГОВІР ЗАСТАВИ

м. Київ

“ ” _____ р.

_____, в особі _____, що діє на підставі Статуту, надалі іменоване "Заставник", з одного боку, і Державна акціонерна компанія "Хліб України", в особі _____, що діє на підставі Статуту, надалі іменованій "Заставоутримувач", з іншого боку, а разом іменовані "Сторони", уклали цей Договір про наступне:

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ:

Договір. Договір купівлі-продажу № ____ від “__” _____ р. між ДАК "Хліб України" і _____.

Предмет застави. Предметом застави є майно, а саме — майбутній урожай зернових, який отримує Заставник у 1999 році, що складається з _____, що вирощується на полі _____ загальною площею _____ га.

Показники предмету застави, що прогноуються :

— урожайність з 1 га — _____ центнерів;

— валовий збір _____ тонн.

Предмет застави вирощується на землях, що знаходяться у користуванні Заставника згідно з Договором оренди № ____ від “__” _____ р. Схема розміщення орендованих земель Заставника додається (Додаток № 1 до цього Договору).

Майбутній врожай, що є предметом Договору застави, буде знаходитись за адресою:

Предмет застави належить Заставнику на правах власності.

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Заставник з метою забезпечення викладених нижче зобов'язань передає у заставу Предмет застави.

1.2. Вартість Предмету застави, згідно з розрахунком, зробленим на підставі урожайності за останні ____ роки, становить _____ (_____) грн.

1.3. Заставою за цим Договором забезпечується здійснення Заставником зобов'язань по виплаті платежів, що впливають з Договору купівлі-продажу.

1.4. У випадку невиконання Заставником умов Договору купівлі-продажу Заставоутримувач має право отримати задоволення своїх вимог за рахунок Предмету застави переважно перед іншими кредиторами.

1.5. Заміна Предмету застави проводиться Заставником лише за згодою Заставоутримувача.

1.6. Предмет застави залишається у власності Заставника.

1.7. Заставник свідчить про те, що Предмет застави до цього часу не є предметом застави за іншими договорами, жодним способом не відчужений, вільний від боргів, у спорі та під арештом не перебуває.

1.8. На відчуження Предмету застави накладається заборона. Будь-яка реалізація без згоди Заставоутримувача, а також наступні застави Предмету застави за цим Договором забороняються.

2. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН**2.1. Права Заставоутримувача щодо Предмета застави.**

2.1.1. Перевіряти документально та фактично наявність, розмір та стан Предмета застави.

2.1.2. Вимагати від третіх осіб припинення посягань на Предмет застави, які погрожують його втратою чи пошкодженням.

2.1.3. Вимагати від Заставника вжиття заходів, необхідних для збереження Предмета застави та його захисту від посягань з боку третіх осіб.

2.1.4. Задовольнити за рахунок заставленого майна свої вимоги в повному обсязі, що визначається на момент

фактичного задоволення, включаючи відсотки, відшкодування збитків, завданих простроченням виконання, неустойку і необхідні витрати на утримання заставленого майна.

2.1.5. Вимагати дострокового виконання забезпеченого Предметом застави зобов'язання, якщо предмет застави втрачено не з вини Заставоутримувача, і Заставник його не відновив, або за згодою Заставоутримувача не замінив іншим майном такої ж вартості, а також у випадку невиконання Заставником зобов'язань, передбачених пп. 2.3.1 та 2.3.4 цього Договору.

2.2. Заставоутримувач зобов'язаний:

2.2.1. У випадку, якщо Заставник допустив невиконання основного зобов'язання і Предмет застави був реалізований, повернути Заставнику суму, яка перевищує розмір забезпечених цим Договором зобов'язань.

2.3. Зобов'язання Заставника по відношенню до Предмета застави:

2.3.1. Застрахувати за свій рахунок Предмет застави на користь Заставоутримувача на весь час дії цього Договору.

2.3.2. Вживати усіх необхідних заходів, в тому числі передбачених цим Договором, для захисту Предмета застави від посягань з боку третіх осіб.

2.3.3. Не здійснювати дій, які спричиняють зменшення вартості та зниження якості Предмета застави.

2.3.4. У випадку загибелі заставленого майна зробити аналогічну за вартістю та якістю заміну Предмета застави.

2.3.5. Без письмової згоди Заставоутримувача не здійснювати дій, пов'язаних зі зміною права власності на Предмет застави, а також дій, пов'язаних з передачею Предмета застави третім особам.

2.3.6. Надавати Заставоутримувачу відомості про будь-які зміни, які вже відбулися або відбуваються з Предметом застави, в тому числі про посягання на нього третіх осіб.

3. ВИНИКНЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ЗАСТАВИ

3.1. Право застави виникає з моменту нотаріального посвідчення цього Договору.

3.2. Право застави припиняється повністю разом з припиненням дії Договору купівлі-продажу у зв'язку з його виконанням у повному обсязі.

3.3. При частковому виконанні Заставником забезпеченого заставою зобов'язання застава зберігається у початковому обсязі.

4. ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ПРЕДМЕТ ЗАСТАВИ, ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСТАВЛЕННОГО МАЙНА

4.1. Право звернення стягнення на предмет застави для задоволення своїх вимог, що випливають з Договору купівлі-продажу, виникає у Заставоутримувача у випадку невиконання Заставником умов основного зобов'язання, а саме, якщо порушені терміни оплати за Договором купівлі-продажу більш ніж на 10 днів, відповідно до чинного законодавства та цього Договору.

4.2. Звернення стягнення на Предмет застави або на відповідну його частину та реалізація Предмета застави здійснюється відповідно до порядку, встановленого Законом України "Про заставу", в тому числі Заставоутримувач може самостійно реалізувати предмет застави.

4.3. Якщо аукціон (публічні торги) з реалізації Предмета застави оголошено таким, що не відбувся, Заставник не заперечує, щоб Заставоутримувач залишив Предмет застави за собою.

4.4. Заставник у будь-який час до реалізації Предмета застави має право припинити звернення на нього стягнення виконанням основного зобов'язання, обумовленого в п.1.3. цього Договору.

5. УРЕГУЛЮВАННЯ МОЖЛИВИХ СПОРІВ

5.1. У випадку виникнення між Сторонами спорів та протиріч за цим Договором або у зв'язку з цим Сторони зроблять все необхідне для урегулювання вказаних розбіжностей шляхом переговорів та взаємних консультацій.

5.2. Спори та протиріччя в рамках цього Договору, урегулювання яких не буде досягнуто між Сторонами шляхом переговорів, передаються на розгляд арбітражного суду або (за згодою Сторін) на розгляд третейського суду.

6. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

6.1. Цей Договір відбиває повне розуміння Сторонами предмета Договору та інших питань, що містяться у Договорі, підписаному Сторонами, відсутні інші положення, усні чи письмові, явні чи ті, що мають на увазі, крім

тих, які є у Договорі. Всі попередні заяви, угоди чи домовленості між Сторонами щодо цього предмета анулюються з набуттям чинності даного Договору.

6.2. Всі зміни та доповнення до цього Договору мають юридичну силу лише за умови виконання їх у письмовій формі (підписання повноважними на те представниками Сторін) та нотаріального посвідчення.

6.3. Цей Договір набуває чинності з дати його підписання та нотаріального посвідчення і залишається чинним до повного виконання зобов'язань по Договору купівлі-продажу.

6.4. По всіх питаннях, що не врегульовані в Договорі, Сторони керуються чинним законодавством України.

6.5. Цей Договір складений українською мовою у трьох примірниках, один з яких зберігається у нотаріуса, а решта видається Сторонам. Кожен примірник цього Договору має однакову юридичну силу.

7. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ І БАНКІВСЬКІ РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ЗАСТАВНИК

ЗАСТАВОУТРИМУВАЧ

4.3.3. ДОГОВІР

доручення на відпуск продукції в позичку

м.Київ

“ ” _____ р.

Державна акціонерна компанія "Хліб України", надалі "Довіритель", в особі _____, який діє на підставі Статуту, з одного боку, та _____ — (хлібоприймальне підприємство), в особі _____, з іншого боку, надалі "Повірений", який діє на підставі Статуту, уклали цей Договір про таке:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Довіритель доручає, а Повірений бере на себе зобов'язання укласти від свого імені та за рахунок Довірителя договори позички з третіми особами, надалі "Покупцями" на умовах даного Договору.

1.2. Доручення вважається виконаним після укладення Повіреним угод з Покупцями на поставку останнім Товару та повернення його з урожаю 1999 р. пропорційно з якості та кількості отриманого зерна Довірителю.

1.3. Конкретні умови здійснення угоди: реалізація Товару проводиться на умовах франко-елеватор Довірителя.

2. Ціна Договору та умови оплати Товару

2.1. КІЛЬКІСТЬ ТОВАРУ СТАНОВИТЬ:

Пшениця сортова	3 класу	108,6 т
Пшениця сортова	3 класу	97,4 т
Пшениця сортова	4 класу	239,0 т
Ячмінь сортовий	2 класу	34,9 т
Ячмінь сортовий	2 класу	257,9 т
Ячмінь рядовий	1 класу	99,1 т
Ячмінь рядовий	2 класу	101,4 т
Пшениця продовольча	3 класу	283,0 т
Пшениця продовольча	4 класу	126,7 т

ціна продажу якої становить _____ грн., крім того ПДВ _____ грн., всього _____ грн.

2.2. Загальна сума Договору становить _____ грн., крім того ПДВ _____ грн., всього — _____ грн.

2.3. Розрахунки між Сторонами проводяться відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 13.09.98 р., № 355.

2.4. Приймання-передача Товару оформлюється відповідним актом (між Довірителем, Повіреним та підприємством, на якому зберігається зерно, що передається) як при позичанні, так і при зворотному поверненні.

3. ОBOB'ЯЗКИ ПОВІРЕНОГО І ДОВІРИТЕЛЯ

3.1. Повірений зобов'язаний:

— укласти Договір купівлі-продажу з Покупцем та організувати поставку Товару відповідно до умов цього Договору;

— поставити Довірителю еквівалентну кількість продукції в сумі згідно з п.1.4. цього Договору в термін до 01.10.99 р. за цінами, які складуться на біржових торгах по спотовим контрактами, але не менше, ніж на момент відпуску;

3.2. Довіритель зобов'язаний:

3.2.1. В термін 3-х банківських днів після підписання цього Договору забезпечити Повіреного всіма необхідними матеріалами для виконання доручення, в тому числі гарантіями наявності товару.

4. ПЕРЕДОРУЧЕННЯ

4.1. Повірений зобов'язаний виконати дане йому доручення особисто.

4.2. Передоручення може мати місце за даним Договором лише за письмовою згодою Довірителя.

5. ПРАВА ПОВІРЕНОГО

5.1. Повірений має право відступити від вказівок Довірителя лише з письмового дозволу останнього.

6. ТЕРМІН ВИКОНАННЯ

6.1. Повірений зобов'язаний виконати доручення Довірителя в термін до “___” _____ р.

6.2. Термін виконання доручення є терміном дії даного Договору.

7. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

7.1. Сторони за даним Договором несуть відповідальність у межах нанесеної шкоди.

7.2. У випадку порушення умов цього Договору Сторони несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

8. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ ТА РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ДОВІРИТЕЛЬ

ПОВІРЕНИЙ

4.3.4. ДОГОВІР КОМІСІЇ

м. Київ

“___” _____ р.

Державна акціонерна компанія "Хліб України", надалі "Комітент", в особі _____, який діє на підставі Статуту, з одного боку, та _____, надалі "Комісіонер", в особі _____, який діє на підставі доручення від “___” _____ р., № ____, з іншого боку, уклали Даний Договір про нижченаведене.

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Комітент доручає, а Комісіонер бере на себе зобов'язання від свого імені та за свій рахунок виконувати дії, передбачені розділом 2 цього Договору.

2. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СТОРІН

2.1. "Комісіонер" зобов'язується:

2.1.1. На підставі рознарядки _____ на кожну партію нафтопродуктів закріпити сільгосптоваровиробників за районними нафтобазами для їх отримання та організувати укладення договорів Комітента з сільськогосподарськими товаровиробниками.

2.1.2. Надати відвантажувальні реквізити нафтобаз-утримувачів на кожну партію нафтопродуктів, що відвантажуються.

2.1.3. Здійснювати контроль за поставкою нафтопродуктів та відпуском їх сільськогосподарським товаровиробникам, надавати подекадно оперативну інформацію Комітенту.

2.1.4. Забезпечувати оформлення з кожним сільгосптоваровиробником актів приймання-передачі нафтопродуктів з оформленням та наданням в 10-денний термін актів форми Ф—13 на їх закладку, та на закладку на площах відповідальних зберігачів сільгосппродукції Комітенту (форма Ф—13). Надавати Довірителю податковий накладний від сільськогосподарських товаровиробників.

2.1.5. Після закінчення поставок нафтопродуктів надати Комітенту підсумкову інформацію про кількість отриманих нафтопродуктів.

2.1.6. Забезпечувати приймання нафтопродуктів, відповідати за кількісне їх збереження, відпуск за рознарядкою Комітента, відповідно до укладених договорів вести претензійну роботу з залізницею.

2.1.7. Контролювати і забезпечувати раціональне та цільове використання, відпущення з нафтобаз нафтопродуктів та своєчасну поставку сільгосппродукції Комітенту або проведення розрахунків коштами за отримані нафтопродукти.

2.2. "Комітент" зобов'язується:

2.2.1. Забезпечити відвантаження нафтопродуктів за рознарядкою Мінагропрому.

2.2.2. Оплатити Комісіонеру за виконані за цим договором роботи в розмірі _____ % вартості фактично закладеної до державного резерву сільськогосподарської продукції на підставі наданих актів-зобов'язань по зберіганню (за формою Ф-13) та закладення сільгосппродукції.

3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ТА АРБІТРАЖ

3.1. За невиконання або неналежне виконання своїх зобов'язань за договором сторони несуть відповідальність згідно з чинним законодавством.

3.2. Всі суперечки і розбіжності, які виникають при виконанні зобов'язань за цим договором, вирішуються сторонами за домовленістю. Якщо сторони не дійшли згоди, то ця суперечка передається на розгляд арбітражного суду.

4. ІНШІ УМОВИ

4.1. Маркування даного договору марками гербового збору проводиться Комісіонером.

4.2. Всі додатки, зміни та доповнення до цього договору дійсні і є невід'ємною його частиною тільки в тому випадку, коли вони виконані в письмовій формі і підписані сторонами.

5. ТЕРМІН ДІЇ ДОГОВОРУ

5.1. Термін дії договору встановлюється з дати його підписання до "___" _____ року.

5.2. За пропозицією однієї із сторін і за погодженням з іншою стороною даний Договір може бути пролонгований через листи чи телеграм на наступний термін з внесенням змін та доповнень чи без них.

6. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ ТА РЕКВІЗИТИ СТОРІН

КОМІСІОНЕР

Комітент

4.3.5. ДОГОВІР про взаємні поставки

м.Київ

"___" _____ р.

Державна акціонерна компанія "Хліб України", надалі — "Постачальник", в особі _____, який діє на підставі Статуту, з одного боку, _____ облдержадміністрація, надалі "Адміністрація", в особі _____ який діє згідно з Законодавством, з іншого боку, а також _____ райдержадміністрація, як гарант, та _____, надалі — "Отримувач", в особі _____

_____, який діє згідно з Статутом, з третього боку, та _____, надалі — "Зберігач" в особі _____, який діє згідно з Статутом, з четвертого боку, уклали цей договір про нижченаведене.

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

"Постачальник" — відпускає нафтопродукти;
"Отримувач" — поставляє до місткостей Зберігача сільгосппродукцію;
"Адміністрація" — контролює та забезпечує своєчасне проведення розрахунків за відпущені Постачальником нафтопродукти, а райдержадміністрація — виступає гарантом;
"Зберігач" — приймає на відповідальне зберігання зерно Постачальника.

2. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СТОРІН

2.1. Постачальник відпускає Отримувачу, визначеному Адміністрацією, нафтопродукти в кількості _____ згідно з рознарядкою, а саме: _____. Загальна вартість нафтопродуктів, що відпускаються з держрезерву, становить _____ грн., ПДВ _____, сума з ПДВ _____ грн.

2.2. Після отримання квитанцій форми Ф-13 від Зберігача на закладену до Зберігача сільгосппродукцію укладає з останнім договір про відповідальне зберігання.

2.3. Отримувач поставляє, а Постачальник приймає до державного резерву через Зберігача сільгосппродукцію згідно з узгодженою номенклатурою на суму вартості отриманих від Постачальника нафтопродуктів в термін до 1 жовтня _____ року згідно з графіком поставки, який є невід'ємною частиною договору.

2.4. При обґрунтованій неможливості виконання зобов'язань згідно з п.2.2. цього Договору по поставці сільгосппродукції до Зберігача, Отримувач зобов'язується в установленому порядку сплатити Постачальнику в термін до 1 жовтня 1999 року включно вартість відпущених із держрезерву нафтопродуктів у діючих цінах, які склалися для даного виду продукції на внутрішньому ринку України на момент сплати, але не нижчих, ніж на момент відпуску.

2.5. Адміністрація зобов'язується контролювати та забезпечувати раціональне та цільове використання відпущених із державного резерву нафтопродуктів та своєчасну поставку сільгосппродукції до держрезерву і проведення розрахунків коштами за отримані із держрезерву нафтопродукти; надає гарантійні зобов'язання про проведення розрахунків з Постачальником за отримані нафтопродукти.

2.6. Зберігач приймає на відповідальне зберігання сільгосппродукцію та закладає її до держрезерву з оформленням та наданням Постачальнику актів за формою Р-16.

3. СУМА ДОГОВОРУ

3.1. Вартість продукції, що підлягає відпуску із державного резерву та постачання до нього, становить _____ грн.

4. УМОВИ ПОСТАВКИ ТА ПРИЙМАННЯ

4.1. Постачальник відпускає нафтопродукти із державного резерву в присутності представника Підприємства та Адміністрації, на умовах франко-склад _____, при цьому витрати по транспортуванню залізницею несе Постачальник.

4.2. Підприємство в термін до 1 жовтня _____ року включно поставляє до державного резерву на суму отриманих нафтопродуктів сільгосппродукти за цінами (з урахуванням ПДВ), які склалися на біржовому ринку на момент закладення, або узгодженими з Постачальником на продукцію, яка не реалізується на біржі, з обов'язковим наданням податкової накладної, а саме: зерно пшениці 3, 4 класу, насіння соняшнику, масло тваринне, олія, м'ясо, при цьому транспортні витрати по доставці до зберігача несе підприємство.

4.3. Факт закладення сільгосппродукції до державного резерву оформлюється Зберігачем приймальним актом за формою Р-16, Р-11 на фактично поставлений обсяг продукції (із зазначенням постачальника та підстави закладення), один примірник якого та податкова накладна подаються Постачальнику в термін до 1 жовтня ____ року включно.

4.4. Приймання продукції за якістю і кількістю проводиться відповідно до Інструкції про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання, затверджених Державним арбітражем, та інструкції Комітету про особливості поставки, приймання (закладки), заміни і відпуску матеріальних цінностей із державного резерву.

5. ЯКІСТЬ І КОМПЛЕКТНІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

5.1. Якість продукції, що підлягає постачанню до держрезерву, має відповідати державним стандартам, а для продукції тривалого зберігання якість продукції має відповідати додатковим вимогам, які визначаються інструкціями Держкомрезерву України.

6. ФОРС-МАЖОР

6.1. Сторони звільняються від відповідальності за часткове або повне невиконання обов'язків за цим Договором, якщо це стало наслідком обставин непереборної сили, а саме: стихійного лиха, екстремальних погодних умов, пожеж, війн, страйків, військових дій, цивільних безладь (надалі — "форс-мажорні обставини"), і якщо ці обставини безпосередньо вплинули на виконання цього договору. При цьому термін виконання договірних обов'язків відсувається відповідно часу дії таких обставин.

6.2. Сторона, для якої виконання договірних обов'язків стало неможливим, повинна сповістити другу сторону про настання та припинення форс-мажорних обставин протягом 10 днів.

6.3. Належним доказом наявності вищевказаних обставин та їх тривалості будуть служити довідки, які надаються регіональним відділенням Торгово-промислової палати України. Неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про настання або припинення форс-мажорних обставин позбавляє сторону права посилаючись на них.

7. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА АРБІТРАЖ

7.1. За невиконання або неналежне виконання своїх зобов'язань за договором сторони несуть відповідальність згідно з Законом України "Про державний матеріальний резерв".

7.2. Всі суперечки і розбіжності, які виникають при виконанні зобов'язань за цим договором, вирішуються сторонами по домовленості. Якщо сторони не дійшли згоди, то ця суперечка передається для розгляду в арбітражний суд.

8. ІНШІ УМОВИ

8.1. Маркування цього договору марками гербового збору проводиться Отримувачем.

8.2. Всі додатки, зміни та доповнення до цього договору дійсні і є невід'ємною частиною тільки в тому випадку, коли вони виконані в письмовій формі і підписані двома сторонами.

9. ТЕРМІН ДІЇ ДОГОВОРУ

9.1. Термін дії договору встановлюється з дати його підписання до "___" _____ року.

9.2. За пропозицією однієї із сторін і за погодженням з іншими сторонами цей Договір може бути пролонгований через листи чи телеграми на наступний термін з внесенням змін та доповнень чи без них.

10. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ ТА РЕКВІЗИТИ СТОРІН

ПОСТАЧАЛЬНИК
ОТРИМУВАЧ

АДМІНІСТРАЦІЯ
ЗБЕРІГАЧ

4.3.6. ДОГОВІР

купівлі-продажу — 1

м. Київ

"___" _____ р.

Державна акціонерна компанія "Хліб України" в особі _____, що діє на підставі Статуту, надалі іменується Продавець, з одного боку, та _____, в особі _____, який діє на підставі Статуту, надалі іменується "Покупець", з іншого боку, уклали цей договір про наступне:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Продавець зобов'язується передати Товар у власність Покупця пшеницю 3-го, 4-го, 5-го класу (продовольчу і фуражну), а Покупець зобов'язується оплатити його на умовах цього Договору.

2. ЦІНА ДОГОВОРУ

- 2.1. Ціна за одну тону на умовах франко-елеватор становить:
- пшениця 3-го класу — 200 грн., крім того ПДВ — 40 грн.;
 - пшениця 4-го класу — 183,34 грн., крім того ПДВ — 36,66 грн.;
 - пшениця 5-го класу (продовольча) — 108,34 грн., крім того ПДВ — 21,66 грн.;
 - пшениця 5-го класу (фуражна) — 104,17 грн., крім того ПДВ — 20,83 грн.

3. ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ

- 3.1. Покупець розраховується за Товар на основі узгодженого між Сторонами Додатку № 1 до даного Договору.
- 3.2. Покупець після отримання складської довідки (Форма № 13), відповідних сертифікатів (якості, походження, ветеринарного, фітосанітарного, радіоактивності) та наряду від ДАК "Хліб України" проводить розрахунок по факту передачі Товару. Крім того, Покупець виплачує ДАК "Хліб України" комісійні в розмірі 3 % загальної вартості сплаченого Товару.
- 3.3. Покупець розраховується за продукцію на умовах франко-елеватор.

4. КІЛЬКІСТЬ ТОВАРУ

- 4.1. Кількість пшениці, пред'явленої Продавцем для продажу, становить:
- пшениця 3-го класу — 15 000 тонн;
 - пшениця 4-го класу — 20 000 тонн;
 - пшениця 5-го класу (продовольча) — 30 000 тонн;
 - пшениця 5-го класу (фуражна) — 30 000 тонн.

5. ЯКІСТЬ

- 5.1. Якість пшениці повинна відповідати вимогам ГОСТу 9353-90 "Пшениця. Требуванія при заготовках и поставках".
- 5.2. Підтвердженням якості з боку Продавця є Свідоцтво про якість зерна, видане елеватором.

6. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

- 6.1. У випадку, якщо продукція на франко-елеваторі не відповідає вимогам сертифікатів, або її кількість, що вказана в Додатку № 1 до цього Договору, не відповідає кількості, що знаходиться на франко-елеваторі, то всі претензії щодо якості та кількості продукції Покупець надає в письмовій формі протягом 20-ти днів з моменту оплати за неї.
- 6.2. При невиконанні або неналежному виконанні зобов'язань згідно з даним Договором винна сторона несе відповідальність за фактично нанесені (документально підтверджені) збитки відповідно до чинного законодавства.

7. РОЗВ'ЯЗАННЯ СПОРІВ

- 7.1. Усі суперечки між Сторонами, з яких не було досягнуто згоди, розв'язуються відповідно до Законодавства України в Арбітражному суді.
- 7.2. Сторони визначають, що всі претензії за даним Договором повинні бути розглянуті Сторонами протягом 3-х днів з моменту отримання претензії.

8. ТЕРМІН ДІЇ ДОГОВОРУ

- 8.1. Цей Договір набуває чинності з моменту підписання його Сторонами і діє до моменту його остаточного виконання.

9. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ І ПІДПИСИ СТОРОН

ПРОДАВЕЦЬ

ПОКУПЕЦЬ

4.3.6. ДОГОВІР купівлі-продажу – 2

м. Київ

“ ” _____ р.

Державна акціонерна компанія "Хліб України" в особі _____, який діє на підставі Статуту, в подальшому "Продавець", з одного боку, та _____ в особі _____, який діє на підставі "Статуту", в подальшому "Покупець", з другого боку, уклали цей Договір про таке:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Продавець продає, а Покупець купує пшеницю фуражну 5 класу, надалі — Товар, в кількості 75 (сімдесят п'ять тисяч) тонн.

2. ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

- 2.1. Якість Товару повинна відповідати нормам якості, що діють на території України.
- 2.2. Підтвердженням якості з боку Продавця є якісне посвідчення, видане елеватором.
- 2.3. Всі витрати по заміні неякісного Товару, враховуючи транспортні витрати, відшкодовуються за рахунок Продавця.

3. ЦІНА ТА ЗАГАЛЬНА СУМА ДОГОВОРУ

3.1. Ціна за одну тонну Товару становить 106.66 грн. (сто шість грн. 66 коп.), ПДВ — 21.34 (двадцять одна грн. 67 коп.), разом — 128.00 (сто двадцять вісім грн. 00 коп.)

3.2. Загальна вартість Договору становить 13 865 800.00 (тринадцять мільйонів вісімсот шістьдесят п'ять тисяч вісімсот грн. 00 коп.), ПДВ — 2 774 200.00 (два мільйони сімсот сімдесят чотири тисячі двісті грн.), разом — 16 640 000.00 (шістнадцять мільйонів шістьсот сорок тисяч грн. 00 коп.).

4. УМОВИ І ТЕРМІНИ РОЗРАХУНКІВ

- 4.1. Покупець проводить оплату Товару у такому порядку:
 - 30 % передоплати — протягом п'яти банківських днів з моменту підтвердження наявності Товару;
 - 50 % — протягом п'яти банківських днів після надходження Товару в порт;
 - 20 % — після завантаження Товару на судно при наявності необхідних податково-облікових документів (податкових накладних, товарних накладних, залізничних накладних та ін.).
- 4.2. Покупець додатково оплачує Продавцеві комісійну винагороду в розмірі 4,16 грн., крім того ПДВ — 0,84 грн., разом 5 грн. за 1 тонну Товару.

5. СТРОКИ, УМОВИ ТА ПОРЯДОК ВІДВАНТАЖЕННЯ

- 5.1. Відвантаження Товару здійснюється на умові франко-вагон (ХПП Кіровоградської, Миколаївської та Одеської областей) при наявності фітосанітарного та ветеринарного сертифікатів.
- 5.2. Замовлення вагонів проводить Продавець (через ХПП) під наявні партії Товару.
- 5.3. Оплату залізничного тарифу здійснює Покупець згідно з представленими рахунками-фактурами.
- 5.4. Продавець зобов'язується проводити відвантаження Товару партіями згідно з узгодженими Сторонами специфікаціями, які є невід'ємною частиною даного Договору.

6. ШТРАФНІ САНКЦІЇ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ

- 6.1. За порушення умов даного Договору винна сторона відшкодовує іншій Стороні спричинені збитки у повному розмірі.
- 6.2. За несвоєчасне відвантаження Товару Продавець сплачує на користь Покупця пеню у розмірі 0,2 % суми недоставленої партії Товару за кожний прострочений день.
- 6.3. Аналогічна відповідальність накладається на Покупця за затримку перерахування коштів.

7. АРБІТРАЖ

- 7.1. Усі спори, які можуть виникнути при виконанні цього Договору, повинні бути відрегульовані шляхом переговорів.
7.2. Спори між Сторонами, з яких не було досягнуто згоди, розв'язуються відповідно до законодавства України в Арбітражному суді.
7.3. Рішення Арбітражного суду повинне бути остаточним і обов'язковим для обох Сторін.

8. ІНШІ УМОВИ

- 8.1. Жодна із сторін не має права передавати свої права та обов'язки по цьому Договору третій стороні без письмової згоди іншої Сторони.
8.2. Зміни та доповнення до договору можливі тільки в письмовій формі за взаємозгодою.
8.3. Даний Договір укладено в двох примірниках українською мовою, по одному для кожної із сторін.

9. ТЕРМІН ДІЇ ДОГОВОРУ

- 9.1. Даний Договір набуває чинності з моменту підписання його Сторонами і діє до моменту його остаточного виконання.

10. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ СТОРІН

ПРОДАВЕЦЬ

ПОКУПЕЦЬ

4.3.7. ДОГОВІР

про відповідальне зберігання

м. Київ

“ ” _____ р.

Державна акціонерна компанія "Хліб України", надалі "Компанія", в особі _____, який діє на підставі Статуту, з одного боку, і _____, надалі "Підприємство" в особі _____, який діє на підставі Статуту, з іншого боку, уклали Даний Договір про нижчевикладене:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Предметом цього Договору є відповідальне зберігання Підприємством сільськогосподарської продукції (далі "Продукція"), що поступає на ім'я Компанії, на умовах, визначених цим Договором, та відшкодування виробничих накладних витрат, пов'язаних з реалізацією зерна, на виконання постанов Уряду (Пост. від 29.12.97 р. № 1476, від 24.01.98 р. № 77, від 08.09.98 р. № 1395).

2. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

2.1. Підприємство приймає Продукцію на ім'я Компанії в кількості та на умовах, викладених у додатках до цього Договору, які є невід'ємною частиною цього Договору, та проводить відпуск зерна на умовах, передбачених вказаними Постановами.

2.2. Якість Продукції повинна відповідати базисним кондиціям, але не нижче обмежувальних для приймання кондицій.

2.3. Підприємство зобов'язується прийняти Продукцію на відповідальне зберігання, визначити її якість та, при відхиленнях від базисних кондицій по вологості і засміченості, провести його сушіння та очищення.

2.4. Підприємство видає Компанії Продукцію із збереження по фактичній якості, завантажує у надані транспортні засоби за його письмовою заявою із складанням акту-розрахунку по формі, визначеній додатком № 1 до даного Договору, в присутності представників Компанії. Відпуск зерна із державних ресурсів на виконання Постанов проводять за якістю, що відповідає умовам поставки.

2.5. Підприємство подає щомісячно звіт в строк до 10 числа місяця, наступного за звітним (за формою 37), про рух продукції, прийнятої на відповідальне зберігання.

3. РОЗРАХУНКИ МІЖ СТОРОНАМИ

- 3.1. За надані комплексні послуги Компанія сплачує Підприємству наступні витрати:
- за кожний місяць збереження Продукції Компанія сплачує Підприємству 2,2 грн., в т.ч. ПДВ за 1 тонну;
 - за послуги по прийманню продукції Компанія сплачує Підприємству 3 грн. за одну тонну, в т.ч. ПДВ;
 - за послуги по відпуску Продукції Компанія сплачує Підприємству 5 грн. за одну тонну, в т.ч. ПДВ. Компанія також відшкодовує виробничо-накладні витрати за реалізацію зерна врожаю 1994—97 рр. у межах 45 грн. з урахуванням ПДВ за 1 тонну.
- 3.2. Оплата Підприємству за вищезазначені послуги проводиться по виставлених рахунках на момент відпуску Продукції, протягом 10 банківських днів.
- 3.3. Оплата послуг Підприємству проводиться грошовими коштами шляхом перерахування на р/рахунок Підприємства. За відсутністю коштів, за домовленістю Сторін, оплата послуг Підприємству може бути проведена Продукцією за цінами, що складаються на біржовому ринку України за спотовими контрактами, але не менше ціни оприбуткування.
- 3.4. У випадку, коли Продукція поступає на ім'я Компанії від сторонньої організації, витрати по прийманню несе організація-постачальник.
- 3.5. Оплата послуг Підприємства проводиться після фактичної реалізації Продукції Компанією.
- 3.7. Витрати Підприємства по освіженню Продукції несе саме Підприємство.

4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

- 4.1. У випадку, якщо було завдано збитків іншій Стороні, винна Сторона повинна відшкодувати спричинені збитки у повному обсязі по цінам на момент виявлення нестачі.
- 4.2. Підприємство несе повну майнову відповідальність за кількісне та якісне зберігання прийнятої Продукції за цінами на день нестачі, але не менше ціни, за якою така Продукція була прийнята підприємством. У разі незабезпечення якісного зберігання Продукції Підприємство протягом п'яти днів здійснює заміну цієї Продукції за власний рахунок або відшкодовує Компанії вартість за біржовими цінами, про що повідомляє Компанію із сплатою штрафу в розмірі 50 % втраченої Продукції.
- 4.3. У випадку, якщо неможливо буде забезпечити своєчасне відвантаження Продукції за нарядами Компанії, Підприємство сплачує штраф у розмірі невідвантаженої продукції за цінами, які склались на біржових торгах по спотовим контрактам, при цьому сплата штрафу не звільняє його від виконання своїх зобов'язань по цьому Договору у натуральній формі.
- 4.4. У всіх інших питаннях, не врегульованих цим Договором, Сторони керуються чинним законодавством України, що діяло на момент укладання цього Договору.

5. РОЗВ'ЯЗАННЯ СПОРІВ МІЖ СТОРОНАМИ. АРБІТРАЖ

- 5.1. Сторони вживають всіх заходів щодо вирішення суперечок та розбіжностей в межах виконання Договору шляхом переговорів.
- 5.2. Усі спори між сторонами, з яких не було досягнуто згоди, розв'язуються відповідно до чинного законодавства України в Арбітражному суді за місцем знаходження відповідача, рішення якого є обов'язковим та остаточним для обох сторін.

6. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ТА РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ

- 6.1. Умови цього Договору можуть бути змінені за взаємною згодою сторін з обов'язковим складанням письмового документа.
- 6.2. Всі доповнення та додатки до цього Договору є його невід'ємною частиною та мають юридичну силу, якщо вони оформлені в письмовій формі та підписані Сторонами.
- 6.3. Цей Договір може бути розірваний:
- за законом;
 - за рішенням суду;
 - за домовленістю Сторін.

7. ІНШІ УМОВИ ДОГОВОРУ

7.1. Цей Договір вступає в силу з моменту його підписання Сторонами.

7.2. Цей Договір складений в двох примірниках українською мовою, що мають однакову юридичну силу.

7.3. Цей Договір діє протягом одного року, тобто до "___" _____ р. У випадку, якщо за один місяць до закінчення терміну дії цього Договору жодна з Сторін не виявить бажання зупинити дію цього Договору, останній пролонгується на той самий термін.

7.4. За умов виникнення форс-мажорних обставин (обставини непереборної сили) Сторона, де сталась така подія, повинна повідомити у письмовій формі про виникнення таких обставин протягом 10 діб іншу Сторону, з наданням останній відповідного підтверджуючого документа регіонального представництва Торгово-промислової палати України. Якщо такі події будуть діяти протягом одного місяця, то Сторони зустрічаються для вирішення долі цього Договору. При простроченні строку настання форс-мажорних обставин Сторона, де мають місце такі події, не має права посилається на такі обставини.

8. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ, БАНКІВСЬКІ РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

КОМПАНІЯ

ПІДПРИЄМСТВО

4.4. Робота з банками

4.4.1. Кредитно-розрахункові відносини

Кредитна система України — це мережа кредитних установ на чолі з Національним банком України та інші організації (наприклад, кредитні спілки, ломбарди).

Банки — це установи, функцією яких є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касове і розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій, передбачених законодавством України. Банки є юридичними особами, економічно самостійними і повністю незалежними від виконавчих та розпорядчих органів державної влади в рішеннях, пов'язаних з їх оперативною діяльністю, а також щодо вимог і вказівок, які не відповідають чинному законодавству. В умовах переходу до ринкової економіки кардинально змінено систему банків в Україні.

Банківська система України є дворівневою і складається з Національного банку України та комерційних банків різних видів і форм власності.

Перший рівень — Національний банк України. Національний банк України є центральним банком, її емісійним центром, знаходиться у власності Української держави і підзвітний Верховній Раді України, проводить єдину державну грошову та кредитну політику, регулює діяльність банківської системи в цілому, організовує і здійснює міжбанківські розрахунки.

Другий рівень банківської системи — комерційні банки, що створюються на акціонерних або пайових засадах.

Прийнятий Верховною Радою України Закон "Про банки і банківську діяльність" дає змогу банкам виконувати лише такі банківські операції:

- залучення і розміщення грошових вкладів та кредитів;
- здійснення розрахунків за дорученням клієнтів, банків-кореспондентів та їх касове обслуговування;
- ведення рахунків клієнтів і банків-кореспондентів;
- фінансування капітальних вкладень за дорученням власників або розпорядників інвестованих коштів;
- випуск платіжних документів і цінних паперів (чеків, акредитивів, акцій, облігацій, векселів тощо);
- купівля, продаж і зберігання платіжних документів, цінних паперів, а також операцій з ними;
- видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги з поставки товарів і надання послуг, прийняття ризику виконання таких вимог та інкасація цих вимог (факторинг);
- придбання за власні кошти засобів виробництва для передачі їх в оренду (лізинг);
- купівля в організацій і громадян та продаж їм іноземної валюти готівкою і валюти, що знаходиться на рахунках і вкладах;
- купівля і продаж в Україні і за кордоном монетарних металів;
- залучення і розміщення дорогоцінних металів на рахунки і вклади та інші операції з цими цінностями відповідно до міжнародної банківської практики;
- довірчі операції (залучення та розміщення коштів, управління цінними паперами та ін.) за дорученням клієнтів;
- надання консультаційних послуг;
- проведення операцій по касовому виконанню державного бюджету за дорученням Національного банку України;

— здійснення інших операцій з дозволу Національного банку України.

В межах єдиної кредитної системи України виникають правові відносини між Національним банком України і комерційними банками при:

— наданні комерційним банкам кредитів на строк за домовленістю з позичальниками та кредитів під заставу векселів і цінних паперів;

— веденні рахунків банків-кореспондентів;

— здійсненні розрахункового касового обслуговування комерційних банків; організації інкасації та перевезенні грошових знаків та інших цінностей.

Національний банк України наділений правом регулювання рівня відсоткових ставок банківських та інших фінансово-кредитних установ України.

Комерційні банки вступають у конкретні правові відносини зі своїми клієнтами: приймають і розміщують грошові вклади, залучають і надають кредити, здійснюють розрахунки за дорученням клієнтів і банків-кореспондентів та їх касове обслуговування. Вони ведуть рахунки клієнтів і банків-кореспондентів; фінансують капітальні вкладення за дорученням власників або розпорядників інвестованих коштів; можуть випускати, купувати, продавати і зберігати платіжні документи та інші цінні папери (чеки, акредитиви, акції, облігації, векселі тощо); видавати поручительство, гарантії й інші зобов'язання за третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі; набувати право вимоги з поставки товарів і надання послуг, прийняття ризику виконання таких вимог та їх інкасації (факторинг), й інші банківські операції, що не забороняються чинним законодавством.

Основними функціями комерційних банків є здійснення на договірних засадах рахункового касового та іншого банківського обслуговування підприємств, установ, юридичних осіб і громадян шляхом здійснення операцій і надання вже зазначених послуг. Комерційні банки розрізняються:

— за приналежністю статутного капіталу і способу його формування — українські акціонерні товариства та за участю іноземного капіталу тощо;

— за видами здійснюваних операцій — універсальні й спеціалізовані;

— за галузевою орієнтацією.

Із діяльності банків виникає коло складних відносин, які регулюються нормами різних галузей права: адміністративного, фінансового і цивільного. Юридичний зміст цих відносин — суб'єктивні юридичні права та обов'язки їх учасників — з одного боку — банку, з іншого — позичальника (у кредитних правовідносинах) і володаря рахунку, відкритого у банку (у розрахункових правовідносинах).

Цивільно-правовий бік кредитно-розрахункових відносин, де однією з сторін виступає банківська установа, звужений тим, що при регулюванні їх застосовується в основному метод владних приписів. Цивільно-правовий метод регулювання суспільних відносин характеризується правовою рівністю суб'єктів права, їх диспозитивністю та ініціативою у формуванні і реалізації відносин.

Законодавство встановлює договірний характер відносин між банками й клієнтами, можливість самостійного вибору клієнтом кредитної установи для кредитно-розрахункового і касового обслуговування. Проте рівності сторін у цих відносинах немає. Банк у цих відносинах зв'язаний нормами права, оскільки діяльність банків регулюється законодавчими актами. Комерційні банки, що обслуговують підприємства будь-якої форми власності та громадян, незалежні від виконавчих і розпорядчих органів державної влади, від виконання прийнятих ними рішень, які зв'язані з поточною банківською діяльністю.

Банківська позичка надається на підставі кредитного договору, в якому детально фіксується воля сторін, тобто його зміст завжди формально визначений. Одержувач позики — клієнт банку — не знаходиться у підпорядкуванні кредитора, однак співвідношення прав сторін кредитних відносин різне. Кредиторові фактично належать права, а одержувач позики зобов'язаний точно виконувати приписи кредитора. Лише це дає можливість клієнтові розраховувати на зменшення відсотків за кредит. Банк у договорі бере обов'язок перерахувати кредит, а на клієнта покладаються всі інші обов'язки, що впливають з договору. Банк залишає за собою право списувати у безспірному порядку як неповернені у строк позичкові суми, так і відсотки по них, а при відсутності коштів на рахунку клієнта банк одержує у своє розпорядження його майно. Таким чином, кредитний договір захищає права кредитора, проте одержувач позички таких засобів не має. Не існує також норм, що забезпечують інтереси одержувачів позичок у випадках відмови банків надати їм кредит. Продовжувати строк користування позичкою банк може за своїм розсудом. Це підтверджує, що у кредитних відносинах немає рівності сторін. Отже, кредитний договір банку із одержувачем позички є специфічною формою взаємовідносин кредитної установи і одержувача позички — організацій або громадянина.

Чинне законодавство приписує усім організаціям (незалежно від форми власності) зберігати свої кошти на рахунках у кредитних установах. Банківські правила встановлюють повноваження кредитних установ на перевірку юридичної особи, яка бажає відкрити рахунок, наявності документів, необхідних для відкриття рахунку. Лише піс-

ля цього банк дає згоду на його відкриття. Передумова для виникнення правовідносин між банком та організацією — наявність рахунку в ньому, який надає їй можливість бути учасником кредитних відносин з банком.

Банки відкривають юридичним особам — суб'єктам підприємницької діяльності, організаціям, установам усіх форм власності, видів діяльності і фізичним особам рахунки: розрахункові, поточні, бюджетні, позичкові, депозитні як у національній, так і в іноземній валюті у порядку, встановленому чинним законодавством та нормативними актами Національного банку України, в тому числі Інструкцією Національного банку "Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті" від 27 травня 1996 року, № 121.

Рахунки для зберігання коштів, здійснення усіх видів розрахунків, кредитних, касових операцій відкриваються в установах банку за місцем реєстрації підприємства. Можна відкрити рахунок у будь-якому банку України, але за згодою з банками.

Порядок проведення операцій по рахунках у національній та іноземній валюті регулюється чинним законодавством.

Законодавство дозволяє кожному підприємству мати тільки один розрахунковий рахунок у національній валюті.

Розрахункові рахунки в національній валюті відкриваються юридичним особам, які здійснюють виробничу, науково-дослідну та комерційну діяльність з метою одержання прибутку, володіють власними основними та оборотними коштами і мають самостійний баланс.

В цьому ж банку, якщо він має ліцензію Національного банку на ведення валютних операцій, відкриваються підприємству по одному рахунку за кожним кодом іноземної валюти. Якщо банк, в якому підприємству відкрито рахунок в національній валюті, не має ліцензії на ведення валютних операцій, валютний рахунок відкривається в іншому банку, який повідомляє про це податкову інспекцію і банк, де відкрито розрахунковий рахунок у національній валюті.

Поточні рахунки відкриваються організаціям і установам, що знаходяться на державному або місцевому бюджеті, постійним уповноваженим різних громадських фондів, підприємствам, що приїхали на гастролі і т.ін.

Субрахунки за клопотанням власника рахунку і за згодою установи банку можуть відкриватися філіям, представництвам, відділенням та іншим відособленим підрозділам підприємств, які знаходяться на окремому балансі і є самостійними платниками податку, а також структурним підрозділам, що виділяються в процесі приватизації.

Якщо відокремлені підрозділи не мають самостійного балансу і не є самостійними платниками податку, для

них відкриваються субрахунки лише для зарахування виручки з тим, щоб потім перерахувати ці кошти на основний розрахунковий рахунок.

Позичкові рахунки, призначені для обліку позичок, відкриваються юридичним і фізичним особам у будь-якій установі банку, який має право надавати позички відповідно до чинного законодавства і умов кредитної угоди.

Банки відкривають на підставі укладеного депозитного договору з підприємством депозитні рахунки на визначений в договорі строк. Кошти за депозитний рахунок перераховуються з розрахункового, депозитного рахунку підприємства і після закінчення строку зберігання повертаються на цей же розрахунковий або поточний рахунок. У такому ж порядку перераховуються відсотки за депозитними вкладками.

Банківські правила встановлюють перелік документів, необхідних для відкриття рахунку в банку для кожного виду клієнта, а також особливості відкриття рахунків фізичним особам, представництвам та постійним представництвам юридичних осіб-нерезидентів, уповноваженими банками України вести рахунки в іноземній валюті.

Правила Національного банку дозволяють при здійсненні торговельних і неторговельних операцій в іноземній валюті по відкритих рахунках проводити поточні операції пластиковими картками.

Розрахунковий рахунок в банку для фізичної особи буде відкриватися тільки після того, як податкові інспекції будуть мати ідентифікаційні номери фізичних осіб-платників податку.

Власник рахунку укладає договір з банком про відкриття рахунку. У випадках зміни юридичної адреси власник рахунку зобов'язаний в тижневий строк у письмовій формі повідомити установу банку.

Організація безготівкових розрахунків населення покладається в основному на спеціалізований державно-комерційний банк — Ощадний банк.

Громадяни, яким відкрито рахунки у банківських установах, можуть доручати підприємствам, установам та організаціям перераховувати зароблені кошти на ці рахунки. За дорученням громадянина-власника рахунку кредитна установа може перерахувати у безготівковому порядку кошти на оплату видатків (за комунальні послуги, квартиру, кооперативам, у дитячі дошкільні установи, торговельні установи тощо).

Перерахування коштів підприємствами, установами, організаціями та громадянами може здійснюватися тільки за спеціальними розрахунковими документами, що знаходяться у внутрішньобанківському обороті, у суворій відповідності до законодавства і правил Національного банку України.

Рахунки у кредитних установах відкриваються на невизначений строк, а закриваються тільки у передбачених банківськими правилами випадках за:

- заявою власника рахунку;
- на підставі відповідного рішення суду, арбітражного суду про ліквідацію підприємства чи визнання його банкрутом;
- зміною характеру діяльності підприємства, установи чи організації;
- рішенням органу, що створив підприємство, організацію, установу;
- відсутності руху коштів на рахунку.

Всі операції по безготівкових розрахунках кредитні установи здійснюють на підставі розрахункових (платіжних) документів.

Розрахунковий документ — це письмово оформлена відповідно до державних стандартів на розрахунково-грошову документацію вимога (постачальника) чи доручення (покупця) юридичної особи на перерахування коштів у безготівковій формі за відпущені товарно-матеріальні цінності, виконані послуги, а також по інших видах платежів. Усі реквізити розрахункових документів встановлюються банківськими правилами.

Розрахункові документи підписують лише посадові особи, яким за статутом надано право на їх підписання.

Розрахункові документи за операції, здійснені філіями, підписують посадові особи, уповноважені від імені головного підприємства. Розрахункові документи за операції, що здійснюються підприємцями без утворення юридичної особи, можуть прийматися до виконання за наявності на них одного підпису, вказаного у картці із зразком підпису і за наявності заявленого штампу чи без нього.

З метою прискорення проходження платіжних документів Верховна Рада України встановила норматив проходження банківських платіжних документів для підприємств Міністерства зв'язку України: з перерахування коштів у межах України — 7 днів, з внутрішньообласних розрахунків — 3 дні.

Установи банків зобов'язані: обов'язково зазначити дату надходження платіжного документа; в день надходження платіжних документів зарахувати або списати кошти; відправити платіжні документи спецзв'язком. Відповідальність покладається на банк відправника.

У разі перевищення нормативного строку платежів суб'єкт господарської діяльності — відправник коштів має право без акцептного списання з обслуговуючого банку пені у розмірі 2 відсотків суми платежу за кожний день затримки. Податкова інспекція у таких випадках стягує з банку до Державного бюджету 5 відсотків суми

платежу за кожний день затримки. Банкам надано право безакцептного списання суми сплаченої пені з установ, винних у перевищенні нормативного строку платежу (Міністерства зв'язку України, банка — одержувача). Спори між учасниками платіжної операції вирішуються в судовому порядку.

Підприємства, організації та установи особисто розпоряджаються коштами, що зберігаються на рахунках, відповідно до їх цільового призначення. Банки зобов'язані зараховувати всі кошти, що надходять на відкриті у них рахунки як від їх власників, так і від інших осіб, які їх перераховують. Окрім того, банк виконує всі законні розпорядження щодо виплат з них. Банки контролюють при цьому законність розпорядження власника рахунку і цільове використання коштів.

Законодавство закріплює певні гарантії збереження коштів підприємств, установ та організацій, що знаходяться на рахунках у кредитних установах. У статті 53 Закону України "Про банки і банківську діяльність" міститься норма, що обмежує можливість звернення стягнення на грошові кошти та інші цінності громадян, юридичних осіб, іноземних і міжнародних організацій, які знаходяться у банках. Стягнення може бути звернено лише за виконавчими листами, виданими судами, за наказами арбітражу та іншими виконавчими документами, а також на вимогу державних податкових інспекцій.

Арешт на ці кошти може бути накладено тільки на підставі рішення суду або органів арбітражу. Конфіскацію грошових коштів та інших цінностей громадян може бути здійснено на підставі вироку суду, що набрав законної сили, або винесеної відповідно до закону постанови про конфіскацію майна.

Стаття 52 Закону України "Про банки і банківську діяльність" гарантує збереження банками таємниці по операціях, рахунках та вкладах своїх клієнтів і кореспондентів. Усі службовці банків зобов'язані зберігати таємницю по цих операціях.

Довідки по операціях та рахунках юридичних осіб й інших організацій можуть видаватися самим організаціям, державним податковим інспекціям, а також на письмову вимогу судам, слідчим органам, органам арбітражу та аудиторським організаціям.

Довідки по рахунках і вкладах громадян видаються, крім самих клієнтів та їх представників, також судам і слідчим органам по справах, що знаходяться в їх провадженні, якщо на грошові кошти або інші цінності клієнтів, що знаходяться на рахунках і вкладах, може бути накладено арешт, звернено стягнення або застосовано конфіскацію майна.

Довідки по рахунках і вкладах у випадку смерті їх власника видаються особам, вказаним банком власником рахунку і вкладу в заповідальному розпорядженні, державним нотаріальним конторам по справах спадщини, що знаходяться на розгляді, а також іноземним консульським установам.

Основними джерелами правових норм, що регулюють відносини, які виникають із діяльності установ кредитної системи, є Конституція, Укази Президента, Цивільний кодекс України, Закон України "Про банки і банківську діяльність", урядові постанови, статuti кредитних установ, а також численні інструкції та нормативні листи Національного банку.

4.4.2. Кредитні правовідносини

Банківське кредитування здійснюється на певних засадах, встановлених законодавчими актами та положенням Національного банку України "Про кредитування" від 28 вересня 1995 року.

Найбільш суттєвою рисою кредитних відносин є **зворотність коштів**, з приводу яких банк вступає у правовідносини з одержувачем позички. На відміну від бюджетного фінансування, при якому підприємство без повернення і безоплатного фінансування користується наданими коштами, одержану у банку суму коштів позичальник зобов'язаний повернути. Необхідність повернення позички примушує його раціонально використовувати одержану від банку суму, вести своє господарство так, щоб з настанням строку платежу мати кошти для повернення боргу кредитній установі.

Банківські позички мають **цільовий характер**, тобто банк видає позичку конкретному одержувачу тільки на потреби, що виникають у його діяльності. Позички підприємствам надаються на потреби поточної діяльності за укрупненими об'єктами чи на капітальні вкладення у розмірі фактичних витрат, до того ж — в міру їх здійснення. Установи банку перевіряють фінансовий стан, виробничу або інвестиційну діяльність, не втручаючись у їх виробничу діяльність. Нецільове використання банківської позички призводить до дострокового її стягнення.

Банківська позичка обов'язково **забезпечується**. У банківському кредитуванні застосовуються такі види забезпечення: застава, поручительство та гарантії. Кредитор-заставоутримувач, надаючи позички, має право в разі невиконання боржником (позичальником) забезпеченого заставою зобов'язання (банківської позички) одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами.

Проте застава має похідний характер від кредитного договору, укладеного у письмовій формі і нотаріально

посвідченого на підставі відповідних правоустановчих документів.

Забезпеченням також можуть бути поручительство та гарантії банківських установ, які видаються банками при виконанні третіми особами зобов'язань у грошовій формі.

Перед іноземними банками гарантом іноземних кредитів виступає Кабінет Міністрів України разом з Національним банком України, проте лише по кредитах, які надаються суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності згідно з укладеними міждержавними та міжурядовими угодами. Платежі за гарантіями, наданими Кабінетом Міністрів України разом з Національним банком України, забезпечуються коштами Державного валютного фонду та іншого державного майна. Перелік і вартість високоліквідного майна, що передається під заставу, може виступати одним з джерел його повернення, визначається Кабінетом Міністрів разом з Фондом державного майна.

Банки можуть приймати рішення щодо надання позички клієнтам, які мають довготривалі ділові відносини з банком, довіряють йому свої фінансові операції і мають високу платоспроможність.

Важливим принципом банківського кредитування є його **строковість**. Позичена у банку сума коштів повинна бути повернена в точно встановлений у кредитному договорі строк. Строк кредитування залежить від цілей, на які береться позичка, та об'єктів кредитування. Конкретні строки, на які виділяються кредити, визначаються у кредитному договорі одержувача позичок з банком.

Довгострокові позички надаються в основному індивідуальним позичальникам на будівництво житла і надвірних будов, фермерам та сільськогосподарським підприємствам.

Оплатність — один із принципів банківського кредитування. Кожний клієнт банку, отримавши позичку в кредитній установі, повинен оплатити йому користування грошима. Відповідно до статті 30 Закону України "Про банки і банківську діяльність" комерційні банки самостійно встановлюють відсоткові ставки по своїх операціях, однак Національний банк наділений правом регулювання рівня відсоткових ставок банківських та інших фінансово-кредитних установ.

Розмір відсоткової ставки за кредит, який надається комерційними банками, встановлюється ними самостійно, визначається попитом та пропозиціями, що склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, облікової ставки, а для кредитів в іноземній валюті враховуються відсоткові ставки, які діють на міжнародних ринках капіталів.

Позички надаються на підставі кредитних договорів, які укладають банки з юридичними особами чи громадянами. В кредитному договорі банк вказує суму позички, строк, на який вона видається, плату за кожний день від одержаної суми кредиту, Кредитор зобов'язується перерахувати позичкові гроші до певної дати, а клієнт — використати їх на вказані у договорі цілі й до певної дати повернути банкові позичену суму і фактично нараховані на цю дату відсотки. У разі порушення строку користування кредитом після встановленої в договорі дати на прострочену суму боргу, а також по нарахованих, але не сплачених відсотках, банк нараховує підвищену плату за кожний день. У договорі чітко фіксується дата граничного строку користування позичкою. Банк має право по закінченню позички списати суму боргу у безспірному порядку з рахунку клієнта, а у випадку відсутності коштів на встановлену дату — одержати у своє розпорядження майно клієнта на суму боргу для його відшкодування. Клієнт погоджується з тим, що у разі дострокового погашення кредиту раніше встановленої в договорі дати він зобов'язаний повернути банку й нараховану додатково плату. Плату за позичку за поточний рік клієнт зобов'язаний перерахувати до встановленої в договорі дати. Не сплачені своєчасно відсотки банк має право утримати з рахунку клієнта у безспірному порядку. У випадку повернення кредиту напередодні святкових або вихідних днів банк утримує відсотки за ці неробочі дні, оскільки гроші банку лежатимуть нерухомо протягом цього часу. У договорі вказуються повні реквізити як банку, так і позичальника: їх найменування, адреса, номери рахунків, підписи керівників та головних бухгалтерів.

Розмір позики на придбання майна приватизованого підприємства визначається на основі ціни приватизованого об'єкта фахівцями Фонду державного майна, з урахуванням особистих заощаджень громадян, на строк не більше п'яти років.

Надання позики відбувається в основному безготівковим порядком, шляхом оплати розрахунково-платіжних документів із позичкового рахунку або перерахуванням грошей на розрахунковий рахунок позичальника. Готівка надається для розрахунків із громадянами.

Позичкові кошти надаються в міру необхідності. Для клієнтури з високою фінансовою репутацією відкривається позичкова лінія — одержання коштів в міру потреби в межах раніше вказаної суми і встановленого ліміту, на рахунок якого приймається кредитування договорів та комерційних контрактів.

Для кредитування позичальникам відкриваються як прості, так і спеціальні позичкові рахунки. В межах наявних кредитних ресурсів банк може надати додаткові кредити.

Погашення позики може здійснюватися одночасно і в розстрочку, частинами відповідно до оформлених термінових зобов'язань. У банківських правилах зазначено, що кредитний договір визначає взаємні обов'язки і відповідальність сторін. Отже, господарська організація, що порушує умови, встановлені кредитним договором, несе відповідальність, а кредитна установа ні за умовами договору, ні за постановами уряду відповідальності не несе.

Комерційні банки мають право на отримання від Національного банку України, як банку останньої інстанції, кредитів через кредитні аукціони, ломбардні операції, переоблік векселів на умовах двосторонніх договорів.

Кредитні відносини між комерційними банками визначаються на договірних засадах, шляхом укладання кредитних договорів, які передбачають права і обов'язки сторін з належним оформленням справ за міжбанківськими кредитами.

Загальний розмір отримання комерційними банками міжбанківських кредитів обмежується двократним розміром власних коштів банку. Інші обмеження може застосувати Національний банк України, враховуючи фінансовий стан банку.

4.4.3. Правові форми безготівкових розрахунків

В умовах ринкового господарювання, виникнення підприємств різних форм власності в здійсненні розрахунків усунує зайву централізацію, регламентацію, уніфіковано порядок їх здійснення. Однак, здійснюючи розрахунки, як підприємства, так і кредитні установи зобов'язані суворо дотримуватися чинних законодавчих актів, банківських правил, сприяти прискоренню платежів та зміцненню розрахункової дисципліни.

Безготівкові розрахунки класифікуються за ознаками:

а) за місцем здійснення розрахунків залежно від знаходження платника і постачальника: одногородні та інгородні. Одногородні — коли постачальник і платник знаходяться в одному населеному пункті. Їх може обслуговувати один чи кілька банків. Інгородні — коли постачальника і платника обслуговують кредитні установи, що знаходяться в різних населених пунктах;

б) за об'єктами: за товарно-матеріальні цінності й послуги, а також по нетоварних операціях;

в) за формами, що визначаються сторонами в договорі.

Згідно з "Положенням про безготівкові розрахунки в господарському обороті України" безготівкові розрахунки між підприємствами здійснюються за:

- платіжними дорученнями;
- платіжними вимогами-дорученнями;
- чеками;

- акредитивами;
- векселями.

Кожна форма безготівкового розрахунку встановлюється комплексом правових норм, які регулюють порядок грошових платежів за товар, послуги й неторгові операції між організаціями та підприємствами різних форм власності, між організаціями, громадянами, за допомогою правил і прийомів документообігу. Отже, форма безготівкового розрахунку — це правова форма проведення розрахунків.

Порядок і форма безготівкових розрахунків визначаються у договорі між сторонами. Існують різні правові форми розрахунків.

4.4.3.1. Розрахунки за платіжними дорученнями

Ця форма безготівкових розрахунків застосовується для здійснення попередньої оплати за отримання поставлених товарів, наданих послуг. Підприємства за допомогою платіжних доручень, акцептованих банком, можуть переказувати через підприємства зв'язку пенсії, аліменти, заробітну плату, витрати на відрядження, авторський гонорар окремим громадянам, а юридичним особам — на виплату зарплати, за організований набір робітників для заготівлі сільськогосподарської продукції у населених пунктах, де немає банків.

Доручення банк приймає до виконання тільки в сумі, яка може бути сплачена за наявними власними або взятими у кредит коштами. Незалежно від наявності коштів на рахунку клієнта банк приймає доручення на перерахування коштів у доходи бюджетів і на відрахування платежів податкового характеру до державних цільових фондів, включаючи відрахування на утримання доріг.

Платіжне доручення приймається банком до виконання протягом 10 календарних днів з дати його заповнення. Доручення застосовуються також при розрахунках у порядку планових платежів на підставі договорів та угод при рівномірних і постійних поставках між постачальниками й покупцями.

4.4.3.2. Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями

За цією формою розрахунків постачальник заповнює вимогу на сплату коштів і безпосередньо надсилає її покупцеві (платникові). У випадку згоди оплатити платіжну вимогу платник заповнює доручення — бланк банківського документу, який складається з двох частин — вимоги й доручення, і здає його в обслуговуючий банк. Банк приймає до оплати вимогу доручення в сумі, що може бути оплачена за наявними коштами на рахунку платника чи за рахунок кредиту. Порядок і строки по-

дання платником у банк платіжної вимоги-доручення визначаються сторонами у договорі й банком не контролюються. У разі відмови оплатити вимогу доручення мотиви відмови платник повідомляє безпосередньо постачальнику в порядку та строки, що зазначені у договорі. Відповідальність платника за несвоєчасне подання платіжної вимоги-доручення передбачається у договорі сторін. Ця форма розрахунків може застосовуватися для здійснення попередньої оплати.

4.4.3.3. Розрахунки чеками

Чек — це письмове розпорядження володаря, рахунку (чекодавця) банку, де відкрито його рахунок, оплатити чекодержателю вказану в чеку суму коштів. Чеки використовуються юридичними та фізичними особами, проте не допускаються розрахунки чеками між фізичними особами.

Строк дії чекової книжки встановлюється установою банку за погодженням з підприємством.

Гарантована оплата чека забезпечується:

- а) шляхом депонування чекодавцем коштів на окремому рахунку у банку чекодавця;
- б) наявністю коштів на відповідному рахунку чекодавця, але не вище суми, гарантованої банком за погодженням з чекодавцем при наданні чекової книжки.

У таких випадках банк може гарантувати чекодавцю при тимчасовій відсутності коштів на його рахунку оплату чека за рахунок коштів банку шляхом надання кредиту та його оформлення кредитним розпорядженням за наявності зобов'язання чекодавця.

4.4.3.4. Розрахунки акредитивами

Акредитивна форма широко застосовується в умовах ринкової економіки як у межах України, так і у міжнародних розрахунках. Суть її зводиться ось до чого: іногородній банк покупця (імпортера) доручає іногородньому банку постачальника (експортера) провести оплату рахунків постачальника на умовах, указаних в акредитивній замові. Залежно від ступеня відповідальності банків акредитиви розрізняються на відзивні та безвідзивні. Відзивні акредитиви можуть бути анульовані у будь-який момент як банком, що їх відкрив, так і покупцем (імпортером). Вони рідко застосовуються у зовнішньоторговельній практиці, оскільки немає гарантії оплати. Безвідзивні акредитиви, навпаки, не можуть змінюватися й анулюватися без згоди постачальника (експортера). При сталих зовнішньоторговельних поставках товарів застосовуються поновлюванні (так звані револьверні) акредитиви. Їх сума поновлюється автоматично в межах встановленого загального ліміту й строку дії.

За засобами забезпечення акредитиви поділяються на **покриті й непокриті**. Відкриваючи покритий акредитив, банк-емітент одночасно переказує валюту для розрахунку. Непокритий акредитив відкривається покупцеві у банку постачальника шляхом надання йому права списувати всі суми акредитива з розрахунку банку-емітента, коли між банками встановлені кореспондентські відносини.

Акредитиви поділяються на **прості і переказні** (трансферабельні). Експортер (продавець) у цьому випадку може передати свої права на отримання коштів з акредитива третій особі, в основному виробнику товару.

Згідно з Указом Президента України "Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України" від 4 жовтня 1994 р., розрахунки за зовнішньоекономічними договорами (контрактами), укладеними суб'єктами підприємницької діяльності України всіх форм власності, предметом яких є товари (роботи, послуги), здійснюються відповідно до Уніфікованих правил та звичаїв для документарних акредитивів Міжнародної торгової палати (в редакції 1983 р.), Уніфікованих правил з інкасо Міжнародної торгової палати (в редакції 1978 р.).

Строк відкриття і дії акредитива залежать від характеру товару, умов його зберігання та транспортування. Все це передбачається в контракті.

Акредитив може відкриватися для розрахунків тільки з одним постачальником.

Банки чітко контролюють дотримання умов акредитива й не несуть відповідальності за наслідки затримки чи втрати в дорозі будь-яких документів.

Акредитив у банку постачальника закривається:

а) за заявою постачальника про припинення дій відзивного акредитива до закінчення його строку. Банку-емітенту надсилається повідомлення виконуючим банком. Невикористана сума перераховується банку платника на рахунок, з якого депонувалися кошти;

б) за заявою покупця за відзивним акредитивом про відмову від акредитива повністю або частково. Акредитив закривається чи зменшується в день одержання повідомлення від банку-емітента;

в) після закінчення зумовленого строку акредитива, після чого виконуючий банк повідомляє банк-емітент.

Всі претензії до постачальника, крім тих, що виникли з вини банку, розглядаються сторонами без участі банку.

У міжнародних розрахунках застосовується ще й така форма безготівкового розрахунку, як відкритий рахунок. Його сутність полягає в тому, що на адресу іноземного покупця безпосередньо відправляють товар та товарні документи, оплату яких імпортер здійснює протягом строку, що визначений угодою. Якщо цей строк перевищує один місяць, вважається, що імпортер одержує товар у кредит.

У міжнародних розрахунках застосовується залік взаємних вимог та зобов'язань. Взаємні вимоги й зобов'язання боржників і кредиторів погашаються у рівновеликих сумах, а на різницю провадяться платежі в установленому порядку.

4.5. Оподаткування зернового виробництва

1998 рік можна вважати роком корінної реформи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників. Держава зробила майже все можливе для того, щоб зменшити податковий тиск на сільгоспвиробників.

Початок податкової реформі було покладено 15 січня 1998 р., коли Верховна Рада України прийняла Закон України "Про введення в порядку експерименту єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників".

Відповідно до цього документа, як експеримент в трьох районах країни (Глобинському районі Полтавської області, Старобешівському районі Донецької області й Ужгородському районі Закарпатської області) вводився єдиний земельний податок.

Єдиний податок є сукупністю таких податків і зборів у бюджет і державні цільові фонди:

- податку з доданої вартості;
- податку з прибутку підприємств;
- податку з прибутків фізичних осіб;
- плати (податку) за землю;

— податку з власників транспортних засобів і інших самохідних машин і механізмів;

— збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;

— збору за спеціальне використання природних ресурсів;

— збору у Фонд для здійснення заходів для ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту населення;

— збору на обов'язкове соціальне страхування;

— збору на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних шляхів загального використання України;

— збору на обов'язкове державне пенсійне страхування.

У двох з вказаних трьох районів ПДВ не входить до складу єдиного податку. Очевидно, за результатами експерименту, що здійснювався, передбачався і розгляд доцільності стягування ПДВ із сільгоспвиробників.

До сільськогосподарських виробників, основним напрямком діяльності яких є виробництво сільськогос-

подарської продукції, відносяться підприємства, валовий прибуток яких від операцій по продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва перевищує 50 % загальної суми валового прибутку підприємства.

Ставка єдиного податку в тому районі, де в нього включається ПДВ, становить 79 грн. 48 коп., або в натуральній формі 338 кг пшениці 3 кл. з кожного гектара ріллі з диференціацією його відповідно до бонітетної оцінки землі в середньому по району.

Передбачалося, що від результатів проведеного експерименту повинно було залежати ухвалення рішення про доцільність введення фіксованого сільськогосподарського податку в масштабах всієї країни.

Ще одним документом, що регламентує оподаткування сільгоспвиробників, є постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку нарахування і виплат дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молока і м'ясо в живій вазі" від 16 лютого 1998 р., № 145.

Відповідно до цієї постанови, виробникам молока і м'яса, що задовольняли деяким пред'явленим вимогам, нараховувалися дотації за рахунок повернення податку з додаткової вартості переробними підприємствами. Таким чином, обмежена відмова від стягування ПДВ із сільгоспвиробників сталася вже на початку 1998 р. Однак це рішення було прийнято тільки у відношенні найбільше збиткового напрямку в сільському господарстві.

Протягом 1998 р. розвиток одержали саме наведені шляхи послаблення податкового тиску — введення фіксованого сільськогосподарського податку і відмова від стягування ПДВ із сільгоспвиробників. Наступним кроком в одному з цих напрямків була постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок стягування й обліку єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників" від 18 травня 1998 р. № 694.

Відповідно до цієї постанови, у валовий прибуток від продажу сільгосппродукції включається вартість:

- продукції рослинництва і тваринництва власного виробництва;
- реалізованої продукції власних переробних підприємств;
- продукції, виробленої з власної сировини на дачальницьких умовах;
- товарно-матеріальних цінностей, отриманих по бартеру як оплата сільгосппродукції;
- наданих послуг, зв'язаних з сільськогосподарським виробництвом (МТС і ін.).

Об'єктом оподаткування є площа земель, зайнятих у сільськогосподарському виробництві, доведена за до-

могою відповідних коефіцієнтів до еквіваленту площі ріллі.

Ставка єдиного податку на наступний бюджетний рік може змінюватися Кабінетом Міністрів України за поданням районних державних адміністрацій, з наступним затвердженням Верховною Радою України.

При розрахунках іншою сільськогосподарською продукцією (не пшеницею 3 кл.) кількісне співвідношення, що дозволяє привести ставку податку до еквівалента пшениці 3 кл., визначається обласними радами до затвердження обласного бюджету, але не пізніше 1 січня року, що настає за звітним бюджетним роком.

Витрати, пов'язані з доставкою сільгосппродукції на заготівельні (переробні) підприємства, компенсує платник податку. Тарифи заготівельних організацій за збереження сільгосппродукції погоджуються з відповідною районною державною адміністрацією.

Районне управління сільського господарства і продовольства щомісяця, не пізніше першого числа місяця, що настає за звітним, повідомляє заготівельним (переробним) підприємствам і організаціям ціни на продовольче зерно й іншу сільськогосподарську продукцію, що надійшла у вигляді єдиного податку. Зазначені ціни повинні бути не нижче біржових цін або цін, що склалися на споживчому ринку.

Заготівельні підприємства й організації виписують покупцю сільськогосподарської продукції два рахунки:

1. На суму витрат транспортування сільгосппродукції платниками податку і витрат на прийом та збереження. Цей рахунок повинен бути оплачений покупцем шляхом переведення коштів на окремий рахунок районного фінансового відділу. Далі фінансовий відділ перераховує гроші платникам податку і заготівельним організаціям.

2. На суму вартості реалізованої продукції за цінами, що склалися на продовольчому або біржовому ринку на момент реалізації, за відрахуванням суми першого рахунку.

Поставка зерна в рахунок єдиного податку здійснюється в терміни, погоджені з районною адміністрацією, але не пізніше 15 жовтня, а постачання продукції тваринництва — щомісяця, але не пізніше останнього дня поточного місяця.

Сплата єдиного податку в грошовій формі здійснюється рівними частинами щомісяця, але не пізніше 20 числа. Районні ради можуть встановлювати інші розміри авансових платежів, залежно від сезонності виробництва.

Платники єдиного податку щорічно до 1 лютого подають в орган державної податкової служби розрахунок єдиного податку відповідно до форми, затвердженої ДПА.

Платники податку, у випадку поставки сільськогосподарської продукції в рахунок єдиного податку, щодака-

ди подають в орган державної податкової служби дані про об'єми відвантаженої сільськогосподарської продукції. Заготівельні підприємства з тією ж періодичністю подають дані про об'єми реалізованої продукції і перерахованих коштів.

У випадку невиконання платниками податку зобов'язань по сплаті єдиного податку органи державної податкової служби вживають заходів по його примусовому або безперечному списанню.

За несвоєчасну поставку продукції в рахунок єдиного податку, а також несвоєчасну сплату податку, платники податку сплачують пеню в розмірі 0,3 відсотка недопоставленого об'єму сільськогосподарської продукції або суми за кожний день прострочення.

За несвоєчасне переведення заготівельними підприємствами коштів на рахунок відповідного відділення Державного казначейства вони сплачують пеню в розмірі 120 % дисконтної ставки Національного банку України, що діяла на момент виникнення заборгованості.

Об'єми сільськогосподарської продукції (крім пшениці 3 кл.), що можуть прийматися як єдиний податок, встановлюються обласними радами. По суті, це означає, що обласні ради повинні визначити закупівельну ціну на сільгосппродукцію, що постачається в рахунок оплати єдиного податку.

У положенні вживається нечітке формулювання цін (не нижче біржових або тих, що склалися на споживчому ринку), що говорить, по-перше, про відхід від однозначного рівняння на біржові ціни, а по-друге — про можливість активного цінового маніпулювання.

Сплаті земельного податку продукцією сприяла б не тільки неплатоспроможність сільгоспвиробників, але і той факт, що при цьому розрахуватися можна буде після збору врожаю. При оплаті в грошовій формі сезонність виробництва не враховується, оскільки передбачається оплата рівними частинами щомісяця.

Сільгосппродукція може виступати як податковий платіж. Це значить, що, відповідно до Положення, податкові служби зможуть списувати її для подальшого продажу під виглядом необхідності сплати податків. Таким чином, у наявності своєрідна форма податкової застави, що може застосовуватися стосовно сільськогосподарських товаровиробників. Хоча, з іншого боку, і без цього сільгоспвиробники далеко не завжди мають можливість розпоряджатися зробленою продукцією.

18 червня 1998 р. був підписаний Указ Президента "Про фіксований сільськогосподарський податок". В Указі присутні деякі зміни порівняно з постановою КМУ від 18 травня 1998 р., № 694 "Про затвердження Положення про порядок стягування й обліку єдиного (фіксо-

ваного) податку для сільськогосподарських товаровиробників".

Указом передбачалося введення, починаючи з 1999 р., єдиного сільськогосподарського податку, що сплачується сільгоспвиробниками в грошовій формі.

Єдиний податок застосовується замість:

— податку з прибутку підприємств;

— плати (податку) за землю;

— податку з власників транспортних засобів і інших самохідних машин і механізмів;

— комунального податку;

— збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету;

— збору у Фонд для здійснення заходів по ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту населення;

— збору на обов'язкове соціальне страхування;

— збору на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних шляхів загального використання України;

— збору на обов'язкове державне пенсійне страхування;

— збору в Державний інноваційний фонд.

Порівняно з Положенням про порядок стягування й обліку єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників (далі — Положення), у цьому переліку відсутнє нагадування про податок на прибутки фізичних осіб і збору за спеціальне використання природних ресурсів. На противагу цьому, у рамки фіксованого податку внесені комунальний податок і збір у Державний інноваційний фонд.

Податки і збори, що не ввійшли в зазначений список і визначені Законом України "Про систему оподаткування", сплачуються в порядку, визначеному законодавством.

Право на сплату єдиного податку одержують сільськогосподарські товаровиробники, основною діяльністю яких є виробництво сільгосппродукції. До таких відносяться суб'єкти господарювання, валовий прибуток яких від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва перевищує 50 % загальної суми валового прибутку за попередній звітний рік, незалежно від форми власності. У протилежному випадку податки сплачуються на загальних підставах.

До платників податку відносяться власники земельних ділянок (паїв) і орендарі земельних ділянок, що виробляють сільськогосподарську продукцію.

Не можуть бути платниками податків сільськогосподарські товаровиробники, у яких сума податків і зборів, включених до складу фіксованого сільськогосподарсько-

го податку, що нарахована в 1997 р., перевищує суму фіксованого податку, нарахованого відповідно до норм цього Указу, більш ніж у два рази. Таким чином, вводиться обмеження сфери дії фіксованого сільськогосподарського податку, зміст якого зводиться до того, щоб не допустити значного зменшення податкових платежів.

Платники податку мають право вибору форми сплати фіксованого сільськогосподарського податку. Зміна порядку сплати податку протягом звітного року не допускається.

Об'єктом оподаткування є площа сільськогосподарських угідь. Ставка фіксованого сільськогосподарського податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках від їхньої грошової оцінки, що робиться відповідно до методики, затвердженої Кабінетом Міністрів України, у таких розмірах:

- для ріллі, козовиць і пасовищ — 1,3;
- для багаторічних насаджень — 0,3.

Така різниця в ставках оподаткування не говорить про різні підходи до оподаткування сільгоспвиробників залежно від цільового використання сільгоспугідь. Вона просто відображає існуючу зараз методику оцінки земель, коли оцінюється не сама земля, а, скоріше, її цільове призначення. Виходячи з цього, одиниця площі багаторічних насаджень коштує набагато дорожче, ніж одиниця площі ріллі. Відповідно, відсоток фіксованого податку в цьому випадку повинний бути меншим.

Фіксований сільськогосподарський податок сплачується щомісяця рівними частинами в об'ємі, не меншому 60 % суми платежів і зборів, що входять у його склад, за попередній звітний рік. Залишок суми сплачується до 20 січня року, що настає за звітним. Платники податків перераховують кошти на окремий рахунок районних відділень Державного казначейства України.

Далі кошти розподіляються в наступних пропорціях:

- у Державний бюджет України — 4 %;
- на обов'язкове державне пенсійне страхування — 68 %;
- на обов'язкове соціальне страхування — 2 %;
- на будівництво, реконструкцію, ремонт і утримання автомобільних доріг загального використання України — 2 %;
- у Фонд для здійснення заходів по ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту населення — 5 %;
- у Державний фонд сприяння зайнятості населення — 1 %.

10 серпня 1998 р. був підписаний ще один президентський Указ — "Про заходи для підтримки сільсько-

господарських товаровиробників гірських зон і поліських територій".

Передбачено, що з 1 січня 1999 р. для сільгоспвиробників гірських зон і поліських територій, що постраждали від Чорнобильської катастрофи і є платниками єдиного (фіксованого) сільськогосподарського податку, ставка цього податку з одного гектара сільськогосподарських угідь у відсотках до їхньої грошової оцінки становить:

- для ріллі, козовиць і пасовищ — 0,65;
- для багаторічних насаджень — 0,15.

Перелік господарств, на які поширюється дія цього Указу, затверджується на пленарних засіданнях обласних рад за поданням районних державних адміністрацій.

Таким чином, зроблена спроба простимулювати виробництво сільськогосподарської продукції на площах, що постраждали від Чорнобильської катастрофи, шляхом дворазового зменшення ставки фіксованого податку.

Коригування новоствореної податкової системи були зроблені ще одним Указом Президента — "Про особливості застосування Закону України "Про податок з додаткової вартості" для сільськогосподарських товаровиробників Глобинському району Полтавської області — платників єдиного (фіксованого) податку" від 9 вересня 1998 р., № 984.

Документ передбачає, що на платників єдиного податку в Глобинському районі поширюється чинність Закону України "Про податок з додаткової вартості", за винятком пункту 7.7.

11 вересня 1998 р. Президентом був підписаний ще один Указ — № 1013 "Про внесення змін і доповнень в Указ Президента України від 18 червня 1998 р., № 652". Одним із положень згаданого Указу № 652 затверджувалося, що якщо сума податків і зборів, включених до складу єдиного сільськогосподарського податку, перевищує суму фіксованого податку, то платник податків не може перейти до сплати єдиного сільськогосподарського податку. Відповідно до внесених змін, у випадку такого перевищення, до суми фіксованого податку застосовуються наступні коефіцієнти, що підвищують:

- при перевищенні в три-чотири рази — 1,5;
- при перевищенні більш ніж у чотири рази — 2.

Зміни стосуються також ставки єдиного сільгосподатку. Зокрема, передбачається зменшити її для ріллі, козовиць і пасовищ з 1,3 % до 1 % від грошової оцінки землі.

Розподіл сум єдиного сільгосподатку робиться Державним казначейством у таких пропорціях:

- місцевий бюджет — 8 %;
- обов'язкове державне пенсійне страхування — 90 %;
- обов'язкове соціальне страхування — 2 %.

Крім того, зміни стосуються внесення положень, що містилися в Указі Президента від 10 серпня 1998 року № 870 "Про заходи для підтримки сільськогосподарських виробників гірських зон і поліських територій". Йдеться про зменшення ставки єдиного сільгосподатку для платників податків, що здійснюють діяльність у гірських зонах і на поліських територіях. Для них сума єдиного сільгосподатку, у відсотках від грошової оцінки землі, становить:

- для ріллі, косовиць і пасовищ — 0,5;
- для багаторічних насаджень — 0,1.

Перелік господарств, на які поширюється це положення, повинний бути затверджений на пленарних засіданнях обласних рад.

17 грудня 1998 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон України "Про фіксований сільськогосподарський податок", у якому, на відміну від президентських указів, передбачалося введення дворічного мораторію на його сплату. Беручи до уваги той факт, що 90 % надходжень фіксованого податку передбачалось направляти в Пенсійний фонд, норми прийнятого закону могли б значно (на 980 млн. грн. у рік) зменшити його наповнення.

Відповідно до останньої редакції Закону "Про фіксований сільськогосподарський податок", сільгоспвиробники мають право сплачувати фіксований податок в грошовій формі або у вигляді поставок сільськогосподарської продукції на вибір платників.

Кількість сільськогосподарської продукції з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється на початку року і не підлягає коригуванню при зміні ціни на сільгосппродукцію. Розрахунок кількості сільськогосподарської продукції з одного гектара сільськогосподарських угідь здійснюється, виходячи з еквіваленту — однієї тонни м'якої пшениці 3 класу за цінами, що щорічно визначаються Кабінетом Міністрів. При розрахунках іншою сільськогосподарською продукцією її кількість визначається як співвідношення вартості однієї тонни пшениці до вартості однієї тонни відповідної продукції. Співвідношення встановлюються щорічно Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською і Севастопольською міськими радами до затвердження відповідного бюджету, але не пізніше 1 січня.

Зміна порядку сплати податків протягом бюджетного року не допускається.

Ставка фіксованого сільськогосподарського податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках до їхньої грошової оцінки в таких розмірах:

- для ріллі, косовиць і пасовищ — 0,5;
- для багаторічних насаджень — 0,3.

Таким чином, ставка фіксованого податку при виробництві сільськогосподарської продукції на ріллі, косовицях і пасовищах зменшена в два рази порівняно з тим рівнем, що встановлювався відповідно до указів Президента.

Для платників податку, що здійснюють діяльність у гірських зонах і поліських територіях, ставка фіксованого сільськогосподарського податку з одного гектара сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках до їхньої грошової оцінки в таких розмірах:

- для ріллі, косовиць і пасовищ — 0,3;
- для багаторічних насаджень — 0,1.

Податок сплачується щомісяця до 20 числа наступного місяця в розмірі третини суми податку, визначеної на кожний квартал від річної суми податку, у таких розмірах:

- у першому кварталі — 10 %;
- у другому кварталі — 10 %;
- у третьому кварталі — 50 %;
- у четвертому кварталі — 30 %.

Постачання зерна сільгоспвиробниками здійснюється в погоджені з районною держадміністрацією терміни, але не пізніше 15 жовтня — для ранніх зернових культур і 1 грудня — для пізніх зернових і технічних культур. Поставка продукції тваринництва повинна робитися щомісяця, але не пізніше останнього дня поточного місяця.

Доставка сільгосппродукції до заготівельних підприємств здійснюється за рахунок платників податку. Збереження продукції здійснюється за рахунок отриманого від реалізації зазначеної продукції і продуктів переробки виторгу, а тарифи погоджуються з відповідною районною держадміністрацією.

Розподіл сум фіксованого податку, що надходять, робиться в такий спосіб:

- у місцевий бюджет — 30 %;
- на обов'язкове державне пенсійне страхування — 68 %;
- на обов'язкове соціальне страхування — 2 %.

Таким чином, у Законі, прийнятому Верховною Радою України, відрахування в місцеві бюджети збільшені за рахунок сум, що, відповідно до указів Президента, повинні були надходити в Пенсійний фонд.

Закон набирає силу 1 січня 1999 р. і діє до 1 січня 2004 року.

У той же час, для стабілізації сільськогосподарського виробництва платники фіксованого напору звільняються від необхідності його сплати з 1 січня 1999 р. до 1 січня 2001 року.

Відсутність необхідності сплати фіксованого податку повинно позитивно позначитися на фінансовому становищі сільськогосподарських товаровиробників.

Відповідно до Закону України "Про фіксований сільськогосподарський податок" Кабінету Міністрів України, зокрема, доручено:

— розробити і затвердити Положення про порядок стягування й обліку фіксованого сільськогосподарського податку;

— розробити і внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції по впровадженню механізму, що не допускав би ухилення від сплати податків і зборів сільгоспвиробниками за продукцію невласного виробництва, що реалізується іншим споживачам;

— підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції по внесенню змін у Закон України "Про податок з доданої вартості" у питаннях використання сільгоспвиробниками сум ПДВ від реалізації сільськогосподарської продукції на придбання техніки вітчизняного виробництва.

Передбачено, що сільгоспвиробники тих районів, у яких фіксований сільськогосподарський податок був введений у порядку експерименту на початку 1998 р. з 1999 р. переходять на загальну систему оподаткування.

2 грудня 1998 р. Президентом підписано ще один Указ — "Про підтримку сільськогосподарських товарови-

робників", метою якого є поліпшення забезпечення сільгоспвиробників матеріально-технічними ресурсами.

Передбачено, що з 1 січня 1999 р. до 1 січня 2004 р. не підлягають сплаті в бюджет суми податку з доданої вартості, що нараховуються сільгоспвиробникам — платникам податку з доданої вартості, на операції по продажі товарів (робіт, послуг) власного виробництва, включаючи продукцію, вироблену на давальницьких умовах із власної сільськогосподарської сировини, крім операцій по продажу переробним підприємствам молока і м'яса в живій вазі. Виняток тут зроблений тому, що повернення ПДВ при здійсненні операцій продажу молока і м'яса в живій вазі регламентується іншим законом і в цьому випадку передбачено, що дотації повинні бути більшими, ніж сума ПДВ із проданої заготівельним підприємствам продукції.

Дія Указу поширюється на сільгоспвиробників, незалежно від форми власності, якщо сума, отримана від продажу сільгосппродукції власного виробництва і продуктів її переробки за попередній звітний рік, перевищує 50 % суми валового прибутку підприємства.

Кошти повинні залишатися в розпорядженні сільгоспвиробників і використовуватися ними на придбання матеріально-технічних ресурсів виробничого призначення. У випадку нецільового використання коштів вони стягуються в державний бюджет у безсуперечному порядку.

4.6. Система взаємозалікових схем

4.6.1. Відрахування до пенсійного фонду

У 1998 р., поряд із різким загостренням бюджетних проблем, досить швидко збільшувалася і заборгованість суб'єктів господарювання перед Пенсійним фондом. І підприємства АПК не є винятком.

Початок практики прийому сільськогосподарської продукції в рахунок оплати заборгованості перед Пенсійним фондом було покладено 11 вересня 1997 р. постановою Кабінету Міністрів № 1015 "Про погашення підприємствами агропромислового комплексу заборгованості перед Пенсійним фондом".

Сільськогосподарським виробникам було дозволено погасити заборгованість по сплаті збору на обов'язкове державне пенсійне страхування за станом на 1 вересня 1997 р. продукцією власного виробництва з зарахуванням її в рахунок виконання регіонального замовлення. Передбачалося укладання відповідних тристоронніх договорів між сільгоспвиробниками, заготівельними підприємствами і органами Пенсійного фонду.

Закупівля продовольчого зерна повинна була робитися за цінами, що склалися на біржовому ринку України за спотовими контрактами.

В 1998 р. була прийнята постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 18 лютого № 187 "Про додаткові заходи щодо погашення заборгованості перед Пенсійним фондом підприємствами агропромислового комплексу".

Зміст цієї постанови полягає в тому, що при наявності картотеки неплатежів сільгоспвиробники повинні направляти гроші, отримані від реалізації сільськогосподарської продукції, заготовленої в рахунок погашення заборгованості перед Пенсійним фондом, у першу чергу, перед здійсненням обов'язкових платежів, на рахунки відповідних відділень Пенсійного фонду.

В постанові Кабінету Міністрів України від 2 липня 1998 р. "Про упорядкування використання зерна врожаю поточного року і забезпеченні проведення сільськогосподарськими товаровиробниками розрахунків за отримани аванси і матеріально-технічні ресурси" передбачено, що розрахунки з Пенсійним фондом повинні робитися в другу чергу, після розрахунків із Держкомрезервом, одночасно з постачаннями продукції до державних ресурсів. Стосовно всіх інших розрахунків Пенсійний фонд має пріоритет.

20 серпня 1998 р. було прийнято розпорядження Кабінету Міністрів України № 698-р "Про використання продовольчого зерна, що надійшло на підприємства ДАК "Хліб України" і інші заготівельні підприємства в рахунок погашення заборгованості перед Пенсійним фондом для продовольчого забезпечення населення України".

Відповідно до цього документа, органам місцевого самоврядування необхідно визначитися з об'ємами зерна, необхідного для задоволення потреб відповідних регіонів і його реалізації на ринку. Крім цього, на конкурсній основі повинні бути визначені підприємства, що будуть переробляти і реалізовувати продукцію.

Прийом зерна повинний здійснюватися відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1997 р. № 1015 за біржовими спотовими цінами. Нормативи виробничо-накладних витрат погоджуються з облдержадміністраціями.

Одним із важливих моментів, що стосуються погашення заборгованості перед Пенсійним фондом, була ціна, за якою зараховувалося здане сільгоспвиробниками зерно, і яка була досить низькою і далеко не відповідає сформованим на той час біржовим спотовим цінам.

4.6.2. Розрахунки за енергоносії

Протягом 1998 р. чітко визначилися деякі напрямки, по яким сільгоспвиробники мають велику заборгованість. Це, у першу чергу, заборгованість перед державним бюджетом по податках і зборах, заборгованість за авансування і позики, що давалися, перед пенсійним фондом. У цьому ряду не перше, але і не останнє місце займає заборгованість за енергоносії.

В постанові КМУ від 18 вересня 1997 р. "Про здійснення розрахунків сільськогосподарських товаровиробників за спожиту електричну і теплову енергію" передбачалося, як підприємства АПК, які мають заборгованість за спожиту електричну і теплову енергію за станом на 1 вересня 1997 р., можуть погашати цю заборгованість до 31 грудня 1997 р. шляхом передачі сільгосппродукції і продуктів переробки управлінню "Укрдержресурссировина" Міністерства агропромислового комплексу для її постачання в державний резерв, а потім повинен робитись взаємозалік та проведенням заборгованості між цими суб'єктами АПК, Міністерством енергетики і Держкомрезервом. Прийом продукції в державний резерв здійснюється за діючими на момент закладення цінами, з обліком транспортних витрат.

Крім цього, передбачалася можливість проведення оплати продукції, поставленої сільгоспвиробниками в рахунок державного замовлення 1995—1997 років, за згодою виробників, шляхом проведення взаємозаліку по

платежах за спожиту електроенергію і для погашення недоїмок по платежах у бюджет.

Передбачено також, що, за згоди сільгоспвиробників, борг за спожиту електроенергію може бути зарахований у рахунок компенсації витрат на спорудження об'єктів соціальної сфери села за 1996 р. У усіх випадках передбачалися взаємозалікові схеми. Відповідна постанова КМУ від 27 липня 1998 р., № 1163 "Про погашення підприємствами агропромислового комплексу заборгованості за спожиту електроенергію", передбачає необхідність розробки механізму погашення сільгоспвиробниками заборгованості за спожиту електроенергію. У цьому випадку виробникам пропонується тільки один варіант — постачання на хлібоприймальні підприємства і комбінати системи Державного комітету по матеріальних резервах пшениці м'якої третього і четвертого класу, гречки, ячменю, гороху й інших зернових культур, а також насіння соняшнику, цукру.

За рахунок зданої продукції Міністерство енергетики повинно погасити заборгованість перед Держкомрезервом у наступні терміни: по зерну — до 1 жовтня, по насінню соняшнику і цукру — до 15 грудня 1998 року.

Використовування зданої сільгосппродукції Держкомрезервом здійснюється відповідно до окремих рішень Кабінету Міністрів України.

Забезпечити погашення заборгованості підприємствами АПК за спожиту електроенергію повинні були облдержадміністрації.

Міністерство енергетики видало відповідний наказ, у якому, серед інших заходів, була передбачена можливість відключення електроенергії на підприємствах, що не погашають борги.

Однак Міністерство було позбавлено можливості відключати електроенергію в сільгоспвиробників (неможливість відключення передбачена в постанові Кабінету Міністрів № 1461 від 18 вересня 1998 р. "Про заходи щодо стабілізації сільськогосподарського виробництва"), точно так само, як це було зроблено й у 1997 році.

4.6.3. Розрахунки за отримані аванси

3 жовтня 1997 р. прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 1093 "Про забезпечення в 1997 році сільськогосподарськими товаровиробниками розрахунків за отримані аванси і техніку на умовах розстрочки платежу".

Пропонується, як виняток, погодитися з тим, що сільгоспвиробники, що постраждали від стихійного лиха, при відсутності в них продовольчого зерна, повинні розраховуватися за отримані аванси і техніку на умовах розстрочки платежу постачанням непродовольчого зерна, зернових і зернобобових культур, у тому числі з ут-

риманням пророслих зерен від 5 до 15 %, пивоварного ячменю, гібридного насіння кукурудзи 1995—1996 років і насіння соняшнику.

Крім цього, сільгоспвиробники можуть здавати фуражне зерно в рахунок повернення зернових позик, що виділялися відповідно до постанов Кабінету Міністрів України. При цьому використовуються відповідні цінові коефіцієнти, і розрахунки за непродовольче зерно і пивоварний ячмінь повинні робитися відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 серпня 1997 р. № 813 "Про зміни умов розрахунків за зерно і сортове насіння зернових культур, що надходять від сільськогосподарських товаровиробників по державному замовленню в 1997 році", за гібридне насіння кукурудзи — за середньозваженими біржовими цінами станом на 1 січня 1997 р., з обліком сорткових надбавок, за насіння соняшнику — за середньозваженими спотовими біржовими цінами на момент постачання, оплата м'якої пшениці 3 і 4 класу з утриманням пророслих зерен від 3 до 5 % робиться за ціною пшениці відповідного класу, зменшеної на 10 %.

В постанові КМУ від 28 жовтня 1998 р. № 1702 "Про роботу Ради міністрів Автономної Республіки Крим і обласних державних адміністрацій по забезпеченню погашення сільськогосподарськими товаровиробниками заборгованості за отримані ними від держави в 1997—1998 рр. аванси, натуральні насінневі і фуражні позики і

товарно-матеріальні ресурси", зокрема, передбачена перевірка зерна, що зберігається на елеваторах на загальних умовах, з метою виявлення зерна господарств-боржників з наступним його переоформленням у встановленому порядку для погашення заборгованості.

Передбачено також зіставлення наявності зерна в державних ресурсах і заборгованості по бюджетних позиках, що давалися на закупівлю зерна по державному замовленню 1994—1997 рр., з обліком об'ємів міжобласної передачі зерна.

Постанова містить у собі розгляд можливості поступки зобов'язань товаровиробників і хлібозаготівельних підприємств банкам, страховим компаніям і іншим комерційним структурам.

В постанові обумовлюється необхідність інвентаризації заборгованості сільгоспвиробників, розгляди причин її виникнення і внесення пропозицій про доцільність списання боргів за 1994—1996 рр. і реструктуризації їх за 1997—1998 рр. заборгованості за отримані аванси, позики і товарно-матеріальні ресурси, за 1997—1998 роки.

Практично єдиним пунктом постанови, що регламентує розрахунки з недержавними постачальниками, є підкреслення необхідності розгляду стану розрахунків з оптовими постачальниками мінеральних добрив і ПММ. Передбачено вживання заходів для проведення розрахунків, у тому числі викуп авельюваних векселів.

4.7. Зерновий товарний кредит

Товарний кредит — одна з форм співпраці між сільськогосподарськими товаровиробниками й підприємствами галузі хлібопродуктів щодо ефективного використання продовольчих і фуражних ресурсів України. В умовах економічної нестабільності, відсутності потрібних коштів для закупівлі зерна, зменшенні обсягів заготівлі до державних і регіональних ресурсів значно погіршилась діяльність заготівельних і зернопереробних підприємств ДАК "Хліб України".

У 1995 році розроблено й впроваджено рекомендації по залученню вільних зернових ресурсів від товаровиробників як товарний кредит. Юридична основа для приймання зерна від товаровиробників на основі товарного кредиту — тристоронній договір.

Залучення зерна на основі товарного кредиту передбачає реалізацію його (передачу права власності) товаровиробником хлібоприймальному та зернопереробному підприємству з умовою відстрочки розрахунків. Такі підприємства сплачують вартість зерна в строки та на умовах, зумовлених у договорі.

Ціну зерна визначають на дату його надходження (останній день завезення всієї партії зерна) на рівні се-

редньозважених цін, що склалися на біржових торгах за спотовими контрактами. На всіх первинних, облікових і супровідних документах кожної партії зерна робиться позначка "в рахунок товарного кредиту". Схема приймання, обробки й переміщення зерна звичайна, як до регіональних, так і державних ресурсів.

Ціна на готову продукцію містить у собі вартість зерна та інші витрати, пов'язані з його переміщенням і переробкою. Щоб зацікавити товаровиробників у здачі зерна під товарний кредит, в угодах передбачено відрахування їм заготівельними й переробними підприємствами до 30 відсотків чистого прибутку від цієї операції.

Практикується виплата відсотків за користування товарним (зерновим) кредитом у вартісному вираженні, вирахування з ціни зерна й розміру відсоткової ставки Національного банку України. Але включення таких відсотків до витрат хлібоприймального (переробного) підприємства значно підвищує ціну, ускладнює реалізацію готової продукції (борошна, крупів, комбікормів) і сповільнює розрахунки з товаровиробниками. Тому відсоткові ставки доцільно не включати до розрахунків або максимально зменшити їх розмір.

4.7.1. ДОГОВІР**на поставку зерна в рахунок товарного кредиту**

м. Київ

"___" _____ р

КСП _____ надалі іменується "Товаровиробник" в особі _____, ХПП _____, надалі іменується "Заготівельник" в особі _____, що діють на основі _____ і _____ комбінат хлібопродуктів, що надалі іменується "Переробник" в особі _____, який діє на основі _____, уклали цей договір про нижчевикладене.

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Сторони цього договору домовилися здати (прийняти, переробити) зерно _____ (вид зерна) на умовах товарного кредиту з остаточним розрахунком після реалізації продукції, виробленої з такого зерна.

2. ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

2.1. "Товаровиробник" зобов'язується: поставити зерно _____ (вид зерна) "Заготівельнику" в рахунок товарного кредиту для подальшої переробки на _____ (вид продукції).

2.2. "Заготівельник" зобов'язується:

2.2.1. Прийняти кондиційне зерно _____ (вид зерна) в рахунок товарного кредиту для переробки на _____ (вид продукції);

2.2.2. Забезпечити сушіння, очищення і збереження зерна, прийнятого на основі товарного кредиту;

2.2.3. Відвантажити зерно за нарядами обласного представництва ДАК "Хліб України" на переробні підприємства, закріплені за заготівельниками;

2.2.4. Надати переробним підприємствам розрахунок фактичних затрат "Заготівельника", пов'язаних з прийманням і відвантаженням зерна;

2.2.5. Оплатити "Товаровиробнику" вартість зерна, зданого як товарний кредит, за цінами Української товарної біржі на день реалізації готової продукції, вартість затрат за автодоставку згідно з тарифом за 1 тону, зазначеного в даному договорі, й відсоток за користування товарним (зерновим) кредитом у грошовому виразі на основі ціни зерна й розміру процентної ставки Національного банку України за користування кредитами;

2.2.6. Після всіх розрахунків і платежів перерахувати "Товаровиробнику" 30 відсотків чистого прибутку, одержаного від переробки зданого зерна під товарний кредит.

2.3. "Переробник" зобов'язується:

2.3.1. Прийняти й переробити зерно, що надходить під товарний кредит;

2.3.2. Разом з обласним представництвом ДАК "Хліб України" реалізувати у вільному продажі готову продукцію з одержанням попередньої оплати;

2.3.3. Забезпечити формування вільної ціни на борошно (крупі, комбікорми), виходячи з "Рекомендацій" обласного представництва й споживчого попиту на ринку;

2.3.4. Забезпечити вчасний розрахунок з хлібоприймальним підприємством ("Заготівельником") за його фактичними витратами й виплатами "Товаровиробнику", зазначеними в п. 2.2. цього договору;

2.3.5. Після закінчення всіх розрахунків і платежів перерахувати "Товаровиробнику" 30 відсотків чистого прибутку, одержаного від переробки зерна під товарний кредит.

3. ДОДАТКОВІ УМОВИ РОЗРАХУНКІВ

3.1. При розрахунках за автомобільну доставку "Товаровиробник" і "Заготівельник" установлюють тариф у розмірі до _____ грн. з ПДВ за 1 тону.

4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

4.1. При невиконанні договірних зобов'язань винуватець відшкодовує в повному обсязі збитки, передбачені договором.

4.2. Непередбачені даним договором відносини регулюються відповідно до чинного законодавства.

5. ІНШІ УМОВИ

5.1. Зміни й доповнення до даного договору можуть бути внесені за погодженням Сторін.

5.2. Протиірччя щодо виконання умов договору вирішуються відповідно до чинного законодавства, а також арбітражним судом.

5.3. Цей договір складено в 4-х примірниках, один з яких знаходиться у Товаровиробника", другий — у "Заготівельника", третій — у "Переробника" четвертий — для контролю в обласному представництві ДАК "Хліб України".

6. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ СТОРІН

"Товаровиробник" _____

"Заготівельник" _____

"Переробник" _____

4.8. Вексельний обіг

Статтею 24 Закону України "Про підприємства в Україні" передбачено, що вони можуть поставляти продукцію, виконувати роботу, надавати послуги в кредит з оплатою покупцями (споживачами) відсотків за користування цим кредитом. Для оформлення таких угод підприємство має право застосувати **векселі**, тобто цінні папери, які засвідчують безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити в певний строк визначену суму грошей власнику векселя (векселеутримувачу).

Відповідно до Указу Президента України від 02.11.1993 р., № 504/93 "Про оплату державного мита за вексельні бланки" вексельні бланки купуються в комерційних банках України. При цьому, крім вартості бланка, покупці обов'язково сплачують державне мито за кожний бланк у розмірі 10 відсотків неоподаткованого мінімуму.

Під час проведення взаємозаліку заборгованостей суб'єкти підприємницької діяльності, як правило, звільнюються від сплати державного мита.

Векселі бувають **простими й переказними**. Простий має такі реквізити: найменування "вексель", просте й нічим необумовлене зобов'язання сплатити визначену суму, зазначення строку платежу й місця, в якому необхідно здійснити платіж. Крім того, вексель містить найменування того, кому або за чиїм наказом необхідно зробити платіж, зазначення дати й місця векселя, підпис того, хто видає документ (векселедавця). Переказний вексель містить, крім реквізитів, передбачених для простого векселя, також просту й нічим не обумовлену пропозицію сплатити певну суму й найменування того, хто повинен платити (платника). Порядок випуску та обігу векселів визначає Кабінет Міністрів України.

Будь-який переказний вексель, навіть виданий без прямого застереження про наказ, можна передати методом індосаменту, який зазначається на звороті векселя або на додатковому аркуші. У разі використання додаткового аркуша його приклеюють до векселя. При цьому індосамент, розміщений першим на додатковому аркуші, повинен починатись на векселі й закінчуватись на додат-

ковому аркуші, а штамп розміщують на стику векселя й додаткового аркуша. Передавальний напис (індосамент) може мати таку редакцію: "платить наказу..." або "замість мене/нас сплатить (заплатить)...", потім дата, штамп суб'єкта підприємницької діяльності, власноручний підпис індосанта (підпис особи, що має право на підпис розрахунково-касових документів в картці зразків підписів).

Векселеутримувач має вчасно звертатися до обслуговуючого банку для проведення операцій інкасування. Якщо платіж надійде, вексель повертають боржнику. При ненадходженні платежу вексель повертають векселетримачу, але з опротестуванням платежу. Векселі для подання протесту про неоплату приймає нотаріус на наступний день після закінчення дати платежу за векселем, але не пізніше 12-ої години наступного після цього строку дня.

У день приймання векселя для опротестування Державна нотаріальна контора пред'являє платнику вимогу про платіж векселя. Якщо платник оплатить вексель, нотаріальна контора без опротестування повертає вексель особі, яка його оплатила, з написом про отримання платежу та інших сум, належних їм за встановленою формою. У разі відмови оплатити вексель чи неявки платника в Державну нотаріальну контору, нотаріус складає акт протесту щодо неплатежу й робить відповідний запис у реєстрі, а також відмітку про протест у платежі на самому векселі. Опротестований вексель з протестом і актом протесту повертають від нотаріуса власнику векселя. При поданні векселів до опротестування стягуються встановлені збори, в тому числі нотаріальний збір за повідомлення зобов'язаних за векселем господарських органів і осіб. Опротестований вексель банк платника направляє спецзв'язком до банку векселетримача. Банк кредитора, отримавши опротестований вексель, повертає його власнику векселя під розписку на першому примірнику реєстра. Витрати, пов'язані з протестом по векселю, відносять на фінансові результати суб'єктів підприємницької діяльності.

Відповідно до ст. 3 Закону України від 22 грудня 1994 року (№ 320/94-ВР) "Про оподаткування прибутку

підприємств" не вважаються прибутком і не оподатковуються взяті на облік, але не погашені боргові вимоги та права на виконання договірних зобов'язань. Зокрема, отримані, але не оплачені векселі, боргові розписки, акредитиви, чеки, гарантії, банківські накази та інші види забезпечення заборгованості щодо розрахунків з дебіторами.

Заборгованість по розрахунках з покупцями, замовниками та іншими дебіторами, що забезпечена векселями, обліковується підприємствами на рахунку 59 ("Векселі одержані"), аналітичний облік ведеться по кожному одержаному векселю. Підприємства, які виручку від реалізації продукції (робіт, послуг) визначають за сумою, що у вигляді платежу за відвантажену продукцію зарахована на рахунки в банках, облік отриманих векселів для їх оплати ведуть на позабалансовому рахунку 006 ("Забезпечення зобов'язань і платежів") субрахунок "Забезпечення одержані".

При визначенні реалізації в міру відвантаження продукції та одержання векселів за цю продукцію (товари, роботи, послуги) за даними обліку роблять такі проводки: Дт 59 ("Векселі одержані") та Кт 62 ("Розрахунки з покупцями і замовниками"). У бухгалтерському обліку роблять аналітичні записи, пов'язані з одержанням векселів щодо забезпечення інших видів дебіторської заборгованості. Суми на рахунку 59 списуються в міру погашення заборгованості, забезпеченої векселями, у кореспонденції з рахунками обліку грошових коштів.

Сума витрат у вигляді договірних відсотків за відстрочку платежу векселедавець відображає в кредиті рахунку 66 і дебету рахунків:

20, 44 — якщо векселями проведені розрахунки за сировину, паливо, комплектуючі, товари й послуги виробничого характеру для забезпечення поточної виробничої діяльності;

33, 81 — якщо векселями здійснені розрахунки за основні фонди, будівельно-монтажні, проектні та інші роботи й послуги, витрати яких не відносять на собівартість продукції (робіт, послуг).

4.9. Ризики і страхування

Кліматичні і погодні умови на території України унікальні для розвитку сільського господарства. Вплив несприятливих погодних умов і паразитичних хвороб може бути зведений до мінімуму або принаймні до звичайного **рівня ринкових ризиків** шляхом вибору відповідних організаційних і агрономічних заходів.

Кон'юнктура світових цін є дуже незначним ризиком для крамарів, оскільки зерновий бізнес — один із най-

погашення заборгованості за виданими векселями відображають по дебету рахунку 66 і кредиту рахунків обліку грошових коштів. Якщо вексель індосується (передається) на користь векселетримача або платника як сплата за відвантажену продукцію (виконані роботи, послуги), то в бухгалтерському обліку сторін заборгованість по векселях списується в кореспонденції з рахунками 46, 62, 60 і 76.

Прибутком (збитком) від торгівлі цінними паперами, включаючи торгівлю борговими вимогами та зобов'язаннями, є різниця між вартістю їх придбання та продажною вартістю, у тому числі норма дисконту (облікової ставки) від вексельних операцій, зменшеною на суму витрат, пов'язаних з цими операціями.

За даними бухгалтерського обліку ці операції відображають так. Придбані за плату підприємствами векселі показують за вартістю придбання покупцем: Дт 58 ("Фінансові вкладення"), Кт 51 ("Розрахунковий рахунок"). Продаж таких векселів відображається: Дт 51 ("Розрахунковий рахунок"), Кт 58 ("Фінансові вкладення").

При цьому різниця між вартістю продажу й придбання векселів зараховується до складу фінансових результатів прибутків або збитків. Здійснення дисконтних операцій (продаж векселів власниками) відображається за даними обліку по кредиту рахунку 59 ("Векселі одержані") в кореспонденції з рахунками: 51 ("Розрахунковий рахунок") на суму проданого векселя і 80 ("Прибутки і збитки") на суму дисконту.

Витрати на виготовлення і придбання бланків цінних паперів, у тому числі векселів, а також інші витрати, пов'язані з їх емісією, відносять на собівартість продукції (робіт, послуг) (ст. 9, п. 9.5.7. Закону України від 22 грудня 1994 року (№ 320/94ВР) "Про оподаткування прибутку підприємств"). Згідно з пунктом 31 "м" Інструкції про порядок обчислення і сплати податку на додану вартість від 10 лютого 1993 року № 3 від податку на додану вартість звільняються операції, які стосуються обігу валюти, грошей і банкнотів, що є законними засобами платежу, а також цінних паперів (акцій, облигацій, сертифікатів, векселів тощо).

більше стабільних. Щорічні коливання цін на зерно становлять 10—20 %.

Зерно є для України на сьогоднішній момент більш стабільною валютою, ніж гривня. З огляду на високу ліквідність даного товару ризик, зв'язаний із девальвацією національної валюти, практично зводиться до нуля.

Зернове господарство багато втрачає від затягування строків збиральних робіт та відсутності належної бази

для тривалого зберігання зерна безпосередньо в господарствах. Встановлено, що при зберіганні зерна на токах з кожної тонни втрачається від 30—45 до 65—80 кг (кукурудза) внаслідок підмокання, гниття, поїдання птицею і просто розкрадання. При зберіганні зерна в складах протягом 6—7 місяців кількісні втрати становлять 3—5 %, але нерідко має місце втрата якості зерна і переведення, наприклад, пшениці з категорії продовольчої в фуражну, з насінневої в продовольчу. Найбільші за вагою втрати кукурудзи, оскільки нестача палива не дає можливості своєчасно просушити зерно. За результатами обстеження, 6 із 12 господарств потребують будівництва нових чи реконструкції зерносховищ місткістю від 500 до 1500 т зерна, але не мають для цього коштів.

Великі втрати зерна допускаються щорічно з причин нестачі техніки, організаційно-технічних неполадок та затягування строків робіт. На цю групу припадає 60 % загальних втрат на стадії збирання врожаю. Вони особливо зростають після 15 дня збиральних робіт і на 25-й день сягають 18—25 %, а щодо гороху — до 28—30 % урожаю. На другому місці (31,4 %) стоять втрати, спричинені недосконалістю та зношеністю збиральної техніки, поганим регулюванням робочих органів. На третьому місці (8,6 %) втрати при транспортуванні зерна з поля до току, до зерносховищ чи на приймальні пункти, елеватори. Вони спричинені технічним станом транспортних засобів, відсутністю брезентів для вкривання кузову, станом доріг. Сумарні втрати з урахуванням того, що третина хлібів збирається пізніше як на 15-й день, становлять щонайменше 180 кг на кожній тонні зерна сипучих культур. Ще більші втрати кукурудзи.

В господарствах громадського сектора це рівнозначне втраті 4,0—5,5 млн. т зерна. В несприятливі за погод-

ними умовами роки, яким був 1997 рік, втрати зростають. Наприклад, з урожаю 1997 р., коли мали місце неякісний обмолот перезволоженої маси, факти проростання зерна в колосі та у валках, втрати досягли 5,5—6,0 млн. т.

За традицією минулих років, господарники не завжди чітко обліковують та відображають у звітах реальні величини втрат, приховують їх, чим недооцінюють власні можливості більш ефективного розвитку зерновиробництва.

Кризовий стан економіки агропромислового комплексу, ризикованість і поки що низька ефективність страхового бізнесу в сільському господарстві зумовлюють і **низький рівень страхування** майна сільськогосподарських підприємств та недостатній рівень розвитку страхового ринку в аграрній сфері.

Для страховиків в сільському господарстві постійно існує велике страхове поле, тобто є максимальна кількість об'єктів і ризиків, які можна застрахувати, враховуючи особливості ведення окремих галузей рослинництва і тваринництва, значну залежність фінансово-економічних результатів виробництва в сільському господарстві від природно-кліматичних умов та пов'язаних з цим періодичним виникненням стихійних лих і загибеллю посівів сільськогосподарських культур, а також хворобами і загибеллю худоби та різними технологічними і фінансовими ризиками.

Загальні принципи страхування передбачають перерозподіл збитків як між територіальними одиницями, так і в часі. При цьому для ефективного ведення страхової діяльності необхідна велика кількість об'єктів страхування на значній території для створення і перерозподілу відповідного страхового фонду, що обумовлює необхідність роз-

Табл. 1. Площі посіву основних сільськогосподарських культур в аграрному секторі України в 1996—1997 рр., тис. га

Показники	1996			1997		
	Всі категорії господарств	в т. ч. сектор, %		Всі категорії господарств	в т. ч. сектор, %	
		громадський	приватний		громадський	приватний
Площа посіву основних с/г культур, тис. га:						
Зернові і зернобобові	12 506	89,3	10,7	15286	89,3	10,7
Цукровий буряк (фабричний)	1260	95,1	4,9	1140	95,4	4,6
Соняшник на зерно	2026	92,1	7,9	2065	91,5	8,5
Картопля	1549	5,2	94,8	1579	4,7	95,3
Овочі	452	29,2	70,8	483	29,6	70,4
Кормові культури	10125	93,7	6,3	9410	93,1	6,9

Табл. 2. Площі посівів окремих сільськогосподарських культур в с/г підприємствах МінАПК в 1996—1997 рр., які загинули, тис. га

Культури	На 25.11.1996 р.	На 24.11.1997 р.
Зернові і зернобобові з кукурудзою на зерно	727,5	510,6
Цукровий буряк (фабричний)	131,2	106,9
Соняшник	77,2	56,5
Картопля	1,4	5,2
Овочі	27,4	28,0

витку регіональних ринкових інфраструктур і створення фінансово міцних і надійних страхових компаній в державі.

В умовах переходу до ринкової економіки і пов'язаним з цим реформуванням і реструктуризацією сільськогосподарських підприємств і особливо радгоспів та створенням нових організаційно-правових формувань і господарських структур на принципах приватної власності на майнові та земельні паї та на основі колективних форм організації виробництва відкриваються значні можливості для страхування різноманітних ризиків і економічних інтересів суб'єктів господарювання. Перш за все добровільного страхування з перенесенням основної уваги на роботу з конкретними страхувальниками, що потребує інтенсивного розвитку страхового маркетингу та наявності відповідних ланок інфраструктури страхового ринку в АПК.

З позицій освоєння страхового поля в сільському господарстві являють інтерес не тільки кількість господарств громадського і приватного секторів, а й їх виробничі типи і розміри, поєднання в них галузей, структура посівних площ і рівні урожайності окремих культур, наявність багаторічних насаджень і меліоративних систем, стан основних виробничих фондів, ефективність ведення сільськогосподарського виробництва і окремих його галузей та рівень розвитку соціальної сфери села.

Наприклад, в 1996 р. в системі Міністерства АПК налічувалося 11640 сільськогосподарських підприємств громадського сектору, в тому числі 10568 колективних сільськогосподарських підприємств (КСП), 680 державних господарств і 391 міжгосподарське підприємство.

З загальної кількості цих підприємств збитковими в 1996 р. було 8170 господарств, або 70,2 %. В цілому, по сільськогосподарських підприємствах МінАПК України в 1996 р. від реалізації продукції рослинництва було одержано 0,930 млн. грн. прибутку, а від продажу продукції тваринництва — 1,980 млн. грн. збитку. В рослинництві прибутковим було виробництво зерна, соняшнику, цукрових буряків, картоплі, а збитковим — овочів і фруктів. В тваринництві збитковим було виробництво яловичини, свинини, баранини, м'яса птиці, молока цільного.

Про обсяги страхового поля в сільському господарстві України в 1996—1997 рр. можна судити за даними Держкомстату про площі посіву основних сільськогосподарських культур в усіх категоріях господарств, а також за питомою вагою громадського і приватного секторів в усіх категоріях господарств (табл. 1).

Дані цієї таблиці підтверджують наявність великого страхового поля в сільському господарстві.

На 1 січня 1997 р. налічувалося 6,4 млн. робітників колективних сільськогосподарських підприємств, робітників та службовців радгоспів та інших груп населення сільської місцевості.

В аграрному секторі помітну роль в останні роки поряд з підсобними господарствами населення починають відігравати селянські (фермерські) господарства, як одна з нових і рівноправних форм господарювання на селі. На початок 1997 року в Україні налічувалося 35353 фермерських господарства, яким було надано в користування 835 тис. га сільськогосподарських угідь, в тому числі 765 тис. га ріллі.

Середній розмір фермерського господарства в цілому по Україні в 1997 р. за площею сільськогосподарських угідь становив 23,6 га і коливався по окремих областях від 5,8 до 41,3 га, а по площі ріллі — 21,6 га і коливався відповідно від 3,8 до 35,0 га. Ця форма господарювання також повинна бути в полі зору страховиків в усіх регіонах.

Одним з основних видів страхування в сільському господарстві є страхування сільськогосподарських культур і тварин у всіх формах господарювання, і це залишається одним з головних напрямків страхової діяльності в аграрній сфері.

За даними Держкомстату, в сільськогосподарських підприємствах Міністерства АПК в 1996—1997 рр. з різних причин загинули посіви окремих сільськогосподарських культур на таких площах (табл. 2).

В 1996 р. затрати по загинувим посівах в сільськогосподарських підприємствах МінАПК становили 39 млн. гривень, в тому числі зернових культур — 19,7 і овочів — 3,7 млн. гривень. В 1997 р. на зазначену дату питома вага загинувим зернових до площі їх посіву в сільськогосподарських підприємствах АПК складала 3,7%, цукрових буряків — 9,8 %, соняшнику — 2,9 %, картоплі — 6,9 %; і овочів — 19,6 % до площі.

В цілому в 1996 р. обов'язкове страхування майна сільськогосподарських підприємств було збитковим, а добровільне — малоприбутковим для страховиків.

Все це зумовлює необхідність пошуку шляхів поліпшення страхової справи в сільському господарстві, а також вдосконалення положення про обов'язкове державне страхування у зв'язку з реформуванням більшості

державних господарств в колективні сільськогосподарські підприємства чи інші виробничі структури та періодичним уточненням ставок платежів по формах і видах страхування в регіонах. Разом з тим дальший розвиток страхування в сільському господарстві буде залежати

від завершення реформування колгоспів і радгоспів, стабілізації аграрної економіки і зростання ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та фінансового оздоровлення всієї системи АПК.

Про ставки платежів по державному обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень у радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах на 1993 рік

Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 року, № 282 (витяг)

З метою забезпечення повного і своєчасного відшкодування втрат врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень в радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах внаслідок стихійних явищ та інших несприятливих умов Кабінет Міністрів України постановляє:

Додаток

Ставки платежів по державному обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур в радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах

Області	Озимі зернові культури	Ярі зернові і зернобобові культури, соя, соняшник, ріпак, гречка, рижий
1	2	3
Автономна Республіка Крим	8,0	8,0
Вінницька	11,5	15,0
Волинська	8,0	10,0
Дніпропетровська	8,0	9,0
Донецька	9,5	7,0
Житомирська	8,0	12,0
Закарпатська	7,0	15,0

1. Установити ставки платежів по державному обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень у радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах згідно з додатком.

1	2	3
Запорозька	9,5	14,0
Івано-Франківська	9,0	15,0
Київська	9,0	9,0
Кіровоградська	10,5	11,0
Луганська	7,0	9,0
Львівська	5,5	8,0
Миколаївська	11,5	10,5
Одеська	11,5	13,5
Полтавська	11,5	7,0
Рівненська	9,5	12,0
Сумська	10,5	12,0
Тернопільська	9,0	15,0
Харківська	8,5	9,0
Херсонська	11,5	14,5
Хмельницька	7,5	12,0
Черкаська	11,5	11,5
Чернівецька	10,5	15,0
Чернівока	9,0	10,5
м. Севастополь	8,0	8,0

Про ставки платежів по державному обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень у радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах

Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1994 року, № 234 (витяг)

Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Зберегти на 1994 і наступні роки ставки платежів по державному обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень у радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах, встановлені постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 р., № 282 "Про ставки платежів по державному обов'язковому страхуванню врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень у радгоспах та інших державних сільськогосподарських підприємствах на 1993 рік".

2. Національній акціонерній страховій компанії "Оранта" разом з Міністерством сільського господарства і продовольства, Міністерством фінансів та Українською академією аграрних наук не рідше одного разу в п'ять років розглядати загальні результати страхової діяльності з цього виду страхування і в разі потреби вносити пропозиції про вдосконалення ставок платежів та умов страхування.

3. Взяти до відома, що Національна акціонерна страхова компанія "Оранта" за рахунок перевищення надходжень страхових платежів над виплатами відшкодування по страхуванню майна забезпечуватиме:

— повернення частини страхових платежів у розмірі до 50 відсотків річної суми шляхом зарахування їх до платежів наступного року або спрямування на збільшення рівня виплат страхового відшкодування у звітному періоді радгоспам та іншим державним сільськогосподарським підприємствам, які своєчасно сплачували страхові платежі, але завдяки проведеним заходам щодо запобігання загибелі або пошкодженню врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень не отримали страхового відшкодування у зв'язку з ненастанням страхового випадку або отримали за підсумками звітного року чи певного періоду страхове відшкодування менше відносно інших підприємств, розташованих у даній природно-економічній зоні, в розрахунку на гектар посівів сільськогосподарських культур;

— повернення частини платежів у розмірі до 50 відсотків річної суми, в тому числі шляхом зарахування їх до платежів наступного року, незалежно від суми виплаченого протягом року відшкодування радгоспам та іншим державним сільськогосподарським підприємствам у разі одноразового внесення ними у звітному році всієї суми страхових платежів на рахунки страхових установ до настання першого строку сплати;

— виплати страхового відшкодування, в тому числі по обов'язковому страхуванню, з урахуванням рівня інфляції (знецінення майна) за цінами (розцінками), що діють на день страхової події, радгоспам та іншим державним сільськогосподарським підприємствам, що уклали з установами Національної акціонерної страхової компанії "Оранта" договори добровільного страхування майна або його частки, що не підлягає обов'язковому страхуванню.

4.10. Лізингові операції

Про лізинг

Закон України від 16 грудня 1997 року (витяг)

Цей Закон визначає поняття лізингу, а також загальні правові та економічні засади його здійснення.

Стаття 1. Визначення лізингу

1. **Лізинг** — це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

2. Лізинг здійснюється за договором лізингу, який регулює правовідносини між суб'єктами лізингу, і, залежно від особливостей здійснення лізингових операцій, може бути двох видів — фінансовий чи оперативний.

3. Залежно від форми здійснення лізинг може бути зворотним, пайовим, міжнародним тощо.

Стаття 2. Об'єкт лізингу

1. Об'єктом лізингу може бути будь-яке нерухоме і рухоме майно, яке може бути віднесене до основних фондів відповідно до законодавства, в тому числі продукція, вироблена державними підприємствами (машини, устаткування, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка, системи телекомунікацій тощо), не заборонене до вільного обігу на ринку і щодо якого немає обмежень про передачу його в лізинг (оренду).

2. Майно, зазначене в частині першій цієї статті, яке є в державній власності, може бути об'єктом лізингу

тільки за погодженням з органом, що здійснює управління цим майном у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

3. Не можуть бути об'єктами лізингу за цим Законом:

— об'єкти оренди державного майна, визначені в статті 4 Закону України "Про оренду державного майна" (2269-12), крім окремого індивідуально визначеного майна державних підприємств;

— земельні ділянки та інші природні об'єкти.

Стаття 3. Суб'єкти лізингу

Суб'єктами лізингу можуть бути:

— **лізингодавець** — суб'єкт підприємницької діяльності, у тому числі банківська або небанківська фінансова установа, який передає в користування об'єкти лізингу за договором лізингу;

— **лізингоодержувач** — суб'єкт підприємницької діяльності, який одержує в користування об'єкти лізингу за договором лізингу;

— **продавець лізингового майна** (далі — продавець) — суб'єкт підприємницької діяльності, що виготовляє майно (машини, устаткування тощо) та/або продає власне майно, яке є об'єктом лізингу.

Стаття 4. Види та форми лізингу

1. Види лізингу:

— **фінансовий лізинг** — це договір лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший строку, за

який амортизується 60 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору.

Сума відшкодування вартості об'єкта лізингу в складі лізингових платежів за період дії договору фінансового лізингу повинна включати не менше 60 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору.

Після закінчення строку договору фінансового лізингу об'єкт лізингу, переданий лізингоодержувачу згідно з договором, переходить у власність лізингоодержувача або викуповується ним за залишковою вартістю;

— **оперативний лізинг** — це договір лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, менший строку, за який амортизується 90 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору.

Після закінчення строку договору оперативного лізингу він може бути продовжений або об'єкт лізингу підлягає поверненню лізингодавцю і може бути повторно переданий у користування іншому лізингоодержувачу за договором лізингу.

2. Форми лізингу:

— **зворотний лізинг** — це договір лізингу, який передбачає набуття лізингодавцем майна у власника і передачу цього майна йому у лізинг;

— **пайовий лізинг** — це здійснення лізингу за участю суб'єктів лізингу на основі укладення багатостороннього договору та залучення одного або кількох кредиторів, які беруть участь у здійсненні лізингу, інвестуючи свої кошти. При цьому сума інвестованих кредиторами коштів не може становити більше 80 відсотків вартості набутого для лізингу майна;

3) міжнародний лізинг — це договір лізингу, що здійснюється суб'єктами лізингу, які перебувають під юрисдикцією різних держав, або в разі якщо майно чи платежі перетинають державні кордони.

Міжнародний лізинг здійснюється відповідно до цього Закону, законодавства України, міжнародних договорів, в яких бере участь Україна, та договорів, укладених суб'єктами лізингу.

Стаття 5. Законодавство про лізинг

Відносини між суб'єктами лізингу регулюються цим Законом, іншими нормативно-правовими актами України та укладеними відповідно до них договорами лізингу, крім відносин, урегульованих нормативно-правовими актами про оренду та приватизацію державного майна.

Стаття 6. Договір лізингу

1. Договір лізингу укладається у формі багатосторонньої угоди за участю лізингодавця, лізингоодержувача, продавця об'єкта лізингу або двосторонньої угоди між лізингодавцем і лізингоодержувачем.

2. Договір лізингу має бути укладений у письмовій формі та повинен відповідати вимогам законодавства України.

Стаття 7. Істотні умови договору лізингу

1. Істотними умовами договору лізингу є:

- найменування сторін;
- об'єкт лізингу (склад і вартість майна), умови та строки його поставки;
- строк, на який укладається договір лізингу;
- розмір, склад та графік сплати лізингових платежів, умови їх перегляду;
- умови переоцінки вартості об'єкта лізингу згідно з законодавством України;
- умови повернення об'єкта лізингу в разі банкрутства лізингоодержувача;
- умови страхування об'єкта лізингу;
- умови експлуатації та технічного обслуговування, модернізації об'єкта лізингу та надання інформації щодо його технічного стану;
- умови реєстрації об'єкта лізингу;
- умови повернення об'єкта лізингу чи його викупу після закінчення дії договору;
- умови дострокового розірвання договору лізингу;
- умови надання відомостей про фінансовий стан лізингоодержувача;
- відповідальність сторін;
- дата і місце укладення договору.

За згодою сторін у договорі лізингу можуть бути передбачені й інші умови.

2. Реорганізація лізингодавця не є підставою для зміни умов чи розірвання договору лізингу.

Стаття 8. Строки договору лізингу

Строки договору лізингу визначаються за домовленістю сторін відповідно до вимог цього Закону.

Стаття 9. Передача та повернення об'єкта лізингу

1. Передача об'єкта лізингу лізингодавцем лізингоодержувачу здійснюється у строки і на умовах, визначених у договорі лізингу.

Майно, передане за договором фінансового лізингу, зараховується на баланс лізингоодержувача з позначенням, що це майно взято у фінансовий лізинг. Майно, передане за договором оперативного лізингу, залишається

ся на балансі лізингодавця із зазначенням, що це майно передано у лізинг та зараховується на позабалансовий рахунок лізингоодержувача із зазначенням, що це майно одержано у лізинг.

2. Якщо з вини лізингодавця у строки і на умовах, визначених у договорі лізингу, не передано лізингоодержувачу об'єкт лізингу, лізингоодержувач має право вимагати від лізингодавця передачі зазначеного об'єкта та відшкодування збитків, завданих затримкою передачі, або в установленому порядку вимагати розірвання договору та відшкодування збитків, завданих йому невиконанням умов договору лізингу.

3. Передача лізингоодержувачем об'єкта лізингу лізингодавцю здійснюється у строки і на умовах, визначених у договорі лізингу.

4. Якщо з вини лізингоодержувача у строки і на умовах, визначених у договорі лізингу, не повернуто лізингодавцю об'єкт лізингу, лізингодавець має право вимагати від лізингоодержувача передачі зазначеного об'єкта та відшкодування збитків, завданих затримкою передачі, відповідно до умов договору та законодавства України.

5. У разі несплати лізингоодержувачем лізингових платежів протягом двох чергових строків на вимогу лізингодавця об'єкт лізингу підлягає поверненню у безспірному порядку згідно з виконавчим написом, учиненим у державній нотаріальній конторі.

Стаття 10. Право власності на об'єкт лізингу

1. Об'єкт лізингу протягом усього строку дії договору лізингу є власністю лізингодавця.

У разі переходу права власності на об'єкт лізингу від лізингодавця до іншої особи договір лізингу зберігає чинність щодо нового власника.

2. У договорі фінансового лізингу може передбачатися право викупу об'єкта лізингу лізингоодержувачем після закінчення або до закінчення строку договору, але не раніше строку, протягом якого амортизується 60 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору лізингу.

Право власності на об'єкт фінансового лізингу набувається лізингоодержувачем після сплати повної вартості об'єкта лізингу відповідно до умов договору лізингу та законодавства України.

3. Право користування об'єктом лізингу належить лізингоодержувачу тільки на умовах, визначених договором лізингу.

4. У разі банкрутства лізингоодержувача, арешту чи конфіскації його майна об'єкт лізингу відокремлюється від загального майна лізингоодержувача і підлягає по-

верненню лізингодавцю, який може розпоряджатися ним на власний розсуд.

Порядок відшкодування збитків, завданих у зв'язку з банкрутством лізингоодержувача, визначається згідно з умовами договору лізингу та законодавством України.

Стаття 11. Права та обов'язки лізингодавця

1. Лізингодавець має право:

1) здійснювати за власний рахунок контроль за умовами експлуатації та цілеспрямованим використанням об'єкта лізингу лізингоодержувачем згідно з умовами договору лізингу, вимогами та інструкціями продавця щодо експлуатації об'єкта лізингу, а також відповідно до законодавства України;

2) вимагати повернення у безспірному порядку майна, переданого в лізинг, якщо лізингоодержувач не сплатив лізингові платежі протягом двох чергових строків;

3) вимагати від лізингоодержувача відшкодування збитків, завданих внаслідок його дій або бездіяльності, відповідно до умов договору.

2. Лізингодавець зобов'язаний:

1) передати належне йому на праві власності майно в користування лізингоодержувачеві або за дорученням лізингоодержувача відповідно до його вибору та визначеної ним специфікації укласти договір купівлі-продажу майна з відповідним продавцем і передати майно в користування лізингоодержувачеві;

2) не втручатися у вибір лізингоодержувачем продавця майна та у визначення специфікації об'єкта лізингу;

3) набуваючи майно для лізингоодержувача, повідомити продавця про те, що майно призначене для передачі в лізинг конкретній особі;

4) своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання перед лізингоодержувачем щодо утримання об'єкта лізингу (ремонт, технічне обслуговування тощо) відповідно до умов договору;

5) прийняти об'єкт лізингу від лізингоодержувача після закінчення строку договору лізингу, якщо об'єкт не буде викуплено лізингоодержувачем.

Стаття 12. Права та обов'язки лізингоодержувача

1. Лізингоодержувач має право:

1) відмовитися від прийняття об'єкта лізингу, який не відповідає умовам договору, затримувати належні лізингодавцеві платежі до усунення ним виявленого порушення умов договору за умови попереднього повідомлення лізингодавця;

2) вимагати від лізингодавця відшкодування збитків, завданих внаслідок його дій або бездіяльності при виконанні договору лізингу, відповідно до умов договору;

3) пред'являти продавцеві об'єкта лізингу всі права та вимоги, що випливають із договору купівлі-продажу цього майна, зокрема щодо його якості та комплектності, строків передачі, гарантійних ремонтів тощо. Однак лізингоодержувач не має права припиняти дію договору купівлі-продажу між лізингодавцем і продавцем або змінювати його умови.

2. Лізингоодержувач зобов'язаний:

1) прийняти та належним чином користуватися об'єктом лізингу, утримувати його відповідно до погоджених сторонами умов договору, згідно з якими його було передано, з урахуванням природного зносу та змін стану майна;

2) своєчасно та в повному обсязі за погодженим з лізингодавцем графіком виплачувати лізингові платежі відповідно до умов договору;

3) у разі несплати лізингових платежів протягом двох чергових строків на вимогу лізингодавця повернути йому об'єкт лізингу;

4) у зазначені договором лізингу строки відповідно до його умов надавати лізингодавцю відомості про технічний стан об'єкта лізингу та свій фінансовий стан, доступ для перевірки об'єкта лізингу та умов його експлуатації;

5) у разі, якщо він не реалізує своє право викупу об'єкта лізингу та не продовжить строк його використання після припинення дії договору, повернути об'єкт лізингу лізингодавцеві у стані, зазначеному в договорі.

3. Право лізингоодержувача на ремонт і технічне обслуговування об'єкта лізингу може визначатися окремим договором, укладеним з продавцем.

Стаття 13. Порядок реєстрації об'єкта лізингу

1. Об'єкт лізингу, який потребує реєстрації в державних наглядових органах (транспортні засоби, обладнання підвищеної небезпеки тощо), реєструється за домовленістю сторін на ім'я лізингодавця або лізингоодержувача у встановленому законодавством України порядку.

2. Реєстрація об'єкта лізингу здійснюється в порядку і випадках, передбачених законодавством України.

Стаття 14. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єкта лізингу та його страхування

1. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єкта фінансового лізингу несе лізингоодержувач, якщо інше не передбачено договором лізингу.

2. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єкта оперативного лізингу несе лізингодавець, якщо інше не передбачено договором лізингу.

3. Якщо продавець або лізингодавець прострочили строк передачі об'єкта лізингу, ризик його випадкового знищення або випадкового пошкодження у період прострочення несе сторона, що допустила прострочення строку передання.

4. З метою забезпечення інтересів суб'єктів лізингу під час виконання ними лізингових операцій об'єкт лізингу та ризики, пов'язані з виконанням лізингових договорів, ризики випадкового знищення або випадкового пошкодження об'єктів лізингу підлягають страхуванню за домовленістю сторін договору лізингу відповідно до законодавства України.

Стаття 15. Витрати на утримання лізингового майна

1. При фінансовому лізингу всі витрати на утримання об'єкта лізингу, пов'язані з його страхуванням, експлуатацією, технічним обслуговуванням та ремонтом, несе лізингоодержувач, якщо інше не передбачено договором лізингу.

2. При оперативному лізингу всі витрати на утримання об'єкта лізингу, крім витрат, пов'язаних з його експлуатацією та поновленням використаних матеріалів, несе лізингодавець, якщо інше не передбачено договором лізингу.

Стаття 16. Лізингові платежі

1. Лізингоодержувач за користування об'єктом лізингу вносить періодичні лізингові платежі. Величина періоду, за який вноситься лізинговий платіж, встановлюється за договором лізингу і може бути нерівномірною.

2. Лізингові платежі включають:

— суму, яка відшкодовує при кожному платежі частину вартості об'єкта лізингу, що амортизується за строк, за який вноситься лізинговий платіж;

— суму, що сплачується лізингодавцю як процент за залучений ним кредит для придбання майна за договором лізингу;

— платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно;

— відшкодування страхових платежів за договором страхування об'єкта лізингу, якщо об'єкт застрахований лізингодавцем;

— інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

3. Розміри, спосіб, форма і строки внесення лізингових платежів та умови їх перегляду визначаються у договорі лізингу за домовленістю сторін відповідно до вимог цього Закону та законодавства України.

Лізингоодержувач зобов'язаний своєчасно сплачувати передбачені договором лізингу платежі.

4. Лізингові платежі відповідно до законодавства України відносяться на валові витрати виробництва та обігу лізингоодержувача.

Стаття 17. Розв'язання спорів, що виникають з договорів лізингу

1. Спори, що виникають з договорів лізингу, розглядаються відповідно до законодавства України судами.

Спори, що виникають з договорів міжнародного лізингу, за домовленістю сторін можуть розглядатися міжнародним арбітражним судом за місцем, обумовленим у договорі.

2. У разі порушення умов договору лізингу суб'єкти мають право вимагати розірвання договору у встановленому законодавством України порядку.

Стаття 18. Амортизаційні відрахування

1. Амортизаційні відрахування на надане в лізинг майно обчислюються згідно із законодавством України.

2. Договором лізингу за домовленістю сторін може бути передбачена прискорена амортизація об'єкта лізингу згідно із законодавством України.

Стаття 19. Бухгалтерський облік та звітність

Бухгалтерський облік та звітність щодо лізингових операцій ведуться відповідно до законодавства України.

Особливості відображення лізингових операцій у бухгалтерському обліку та звітності визначаються Міністерством фінансів України.

Стаття 20. Порядок сплати мита, податку на додану вартість та акцизного збору при ввезенні об'єктів лізингу на митну територію України

Мито, податок на додану вартість та акцизний збір при здійсненні операцій міжнародного лізингу сплачуються відповідно до законодавства України.

Стаття 21. Реєстрація договорів лізингу

1. У разі, якщо об'єктом лізингу є державне майно або договір пайового лізингу передбачає залучення державних коштів чи для забезпечення виконання лізингового договору надаються державні гарантії, договір лізингу підлягає обов'язковій реєстрації у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку. Договори, не зареєстровані у встановленому порядку, визнаються недійсними.

(Частину другу статті 21 виключено на підставі Закону № 394—XIV від 14.01.99) 2. При виконанні договорів міжнародного лізингу лізингодавцем-резидентом валютні операції здійснюються за наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України відповідно до законодавства України.

4.10.1. ДОГОВІР фінансового лізингу

м. Київ

“___” _____ р.

Українська аграрна біржа (далі — Лізингодавець), що виступає, згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 753 від 15.07.97 р. (далі — Постанова), у ролі державного агента з поставки сільськогосподарської техніки компанії "Кейс Корпорейшн", у особі _____, який діє на підставі Статуту, з одного боку, і _____, який далі іменується Лізингоодержувач, в особі _____, який діє на підставі Статуту, з другого боку, згідно з вимогами Постанови уклали цей Договір про наступне:

1. Предмет Договору

1.1. Лізингодавець, у відповідності до запиту Лізингоодержувача від _____р., придбає у компанії "Кейс Корпорейшн", яка надалі іменується Продавець, трактори, зернозбиральні комбайни, жатки, пристрої до жаток та запасні частини (далі — Техніка) згідно з номенклатурою, цінами та у кількості у відповідності з контрактом купівлі-продажу № 6/3076 UKR від 8.05.96 р. між Лізингодавцем та Продавцем (далі — Контракт купівлі-продажу).

1.2. Лізингодавець надає Лізингоодержувачу у вигляді фінансового лізингу з правом викупу в платне користування об'єкт лізингу на умовах, що визначаються цим Договором.

2. Об'єкт лізингу

2.1. Об'єктом лізингу є: комбайн CASE IH, модель 2166, зернова жатка CASE IH, модель 1010, кукурудзяна жатка CASE IH, модель 1083, пристрій для збирання соняшнику до зернової жатки CASE IH, модель 1010, запасні частини, що становлять єдиний комплект (надалі — Комбайн-комплект) та трактор CASE IH, модель 8940, запасні частини, що становлять єдиний комплект (надалі — Трактор-комплект).

2.2. Лізингодавець передає, а Лізингоодержувач приймає у користування наступну Техніку:

2.2.1. Комбайн-комплект у кількості _____ штук за ціною _____ доларів США за один комплект.

2.2.2. Трактор-комплект у кількості _____ штук за ціною _____ доларів США за один комплект.

3. Строк лізингу

3.1. Лізингодавець надає Лізингоодержувачу Техніку у вигляді фінансового лізингу строком _____ на місяців.

3.2. Строк лізингу, відповідно з чинним законодавством України, не може бути менший строку, за який амортизується 60 відсотків вартості об'єкта лізингу.

3.3. Початком строку лізингу вважається момент отримання Техніки або момент підписання акта про здачу-приймання Техніки. У разі підписання кількох актів про здачу-приймання початком терміну є дата першого передання Техніки.

3.4. Амортизаційні відрахування на надану в лізинг Техніку обчислюються згідно із законодавством України. За домовленістю Лізингодавця та Лізингоодержувача може бути передбачена прискорена амортизація об'єкта лізингу, при цьому оформлюється додаткова угода.

4. Вартість Договору

4.1. Вартість Договору становить _____ (_____) доларів США, у тому числі:

4.1.1. На _____ штук Комбайн-комплектів — вартість Техніки _____ доларів США, лізингові проценти _____ доларів США;

4.1.2. На _____ штук Трактор-комплектів — вартість Техніки _____ доларів США, лізингові проценти _____ доларів США;

4.1.3. Загальна вартість Техніки _____ доларів США, лізингові проценти _____ доларів США.

4.2. Ціни, вартість Техніки і лізингові проценти вказані без урахування ПДВ, лізингові проценти розраховані орієнтовно, виходячи з відсоткової ставки LIBOR на момент підписання цього Договору.

4.3. Вартість Техніки, суми платежів, а також інші показники, які застосовуються у цьому Договорі, наводяться в доларах США на підставі довготермінової дії цього Договору та положення про те, що зобов'язання Лізингодавця перед банками-кредиторами є валютними зобов'язаннями в американських доларах, а також на підставі необхідності елімінувати курсові коливання валют та внаслідок неможливості визначення курсу гривні до долара США на весь термін дії цього Договору. При цьому сторони цього Договору, на основі вказаних в ньому валютних показників, проводять розрахунки та здійснюють бухгалтерське відображення всіх операцій, що пов'язані з виконанням цього Договору, в національній валюті України, якщо інше не передбачено чинним законодавством на момент здійснення таких розрахунків або операцій.

4.4. Ціна Техніки включає:

4.4.1. Ціну Техніки, яку отримав Лізингодавець від Продавця за умовами поставки CIF порт Іллічівськ, з урахуванням: гарантійного обслуговування Техніки у період виконання сільськогосподарських робіт _____ рр., переддоговірного навчання комбайнерів і технічного персоналу Лізингоодержувача.

4.4.2. До лізингових процентів, для цілей цього Договору, входять всі витрати Лізингодавця, що пов'язані з оплатою відсотків за користування кредитами, які є фінансовими джерелами Лізингодавця для лізингу, витрати на страхування і обслуговування кредитів, які надані Лізингодавцеві банками-кредиторами для купівлі Техніки у Продавця, витрати на покриття курсових ризиків та витрати на страхування Техніки.

4.5. Стан Техніки, що передається у лізинг, на момент підписання акта про здачу-приймання: нова техніка, яка не була в експлуатації.

5. Спосіб передачі Техніки

5.1. Лізингодавець зобов'язується поставити і передати Техніку у користування Лізингоодержувачу до _____ р. у повній комплектації (згідно з п. 2.2) і належному технічному стані, відповідному до вимог п. 4.5.

5.2. Місцем передачі Техніки є митний склад порту Іллічівськ або порту Одеса.

5.3. Про конкретний час передачі Техніки Лізингодавець має сповістити Лізингоодержувача за три дні до строку передання Техніки.

5.4. Документом для передачі Техніки Лізингоодержувачу є накладна, яку виписує Лізингодавець на ім'я Лізингоодержувача. Одержання Техніки представником Лізингоодержувача згідно з накладною відбувається у разі подання належним чином оформленого доручення на одержання Техніки.

5.5. Лізингоодержувач зобов'язується надати Лізингодавцю платіжний документ, який підтверджує факт здійснення авансового платежу у відповідності з п. 9.1.

5.6. Передача Техніки здійснюється комісією у складі уповноважених представників Лізингодавця, Лізингоодержувача і Продавця.

5.7. Документом, який підтверджує передачу Техніки від Лізингодавця у користування до Лізингоодержувача є акт про здачу-приймання Техніки. Акт про здачу-приймання складається і підписується у чотирьох примірниках: два для Лізингодавця, один для Лізингоодержувача і один для передачі до Сервісного центру, який буде обслуговувати Техніку згідно з п.7.1.3.

5.8. У випадку неповної передачі Техніки на кожен часткову передачу оформляється окрема накладна і підписується окремий акт про здачу-приймання Техніки.

5.9. Після підписання акта про здачу-приймання Техніки майно зараховується на баланс Лізингоодержувача з позначенням, що це майно взято у фінансовий лізинг.

5.10. У разі виявлення під час передачі Техніки дефектів, що не підлягають усуненню і унеможливають нормальну експлуатацію Техніки, комісія складає акт виявлених дефектів.

5.11. Всі претензії, які пов'язані з дефектами та недоліками, що стосуються технічного стану Техніки, своєчасності і комплектності поставки, мають бути подані Лізингодавцю до підписання акта про здачу-приймання Техніки. Після підписання акта про здачу-приймання Техніки приймання Техніки вважається здійсненим і претензії не приймаються.

6. Право власності

6.1. Після підписання акта про здачу-приймання Техніки залишається власністю Лізингодавця, Лізингоодержувач набуває права власника після закінчення строку дії цього Договору та сплати всієї зумовленої Договором суми.

6.2. Документом, що підтверджує перехід права власності на Техніку від Лізингодавця до Лізингоодержувача, є акт кінцевих розрахунків, який фіксує виконання цього Договору та перехід права власності.

6.3. У разі банкрутства Лізингоодержувача, арешту чи конфіскації його майна об'єкт лізингу відокремлюється від загального майна Лізингоодержувача і підлягає поверненню Лізингодавцю, який може розпоряджатися ним на власний розсуд.

6.4. Лізингоодержувач не має права без письмової згоди Лізингодавця продавати, переуступати, здавати у сублізинг, закладати, передавати як забезпечення боргу або будь-яким іншим чином розпоряджатися правом власності Лізингодавця на Техніку. У разі порушення Лізингоодержувачем умов цього пункту Лізингоодержувач, згідно з п. 4.1, несе фінансову відповідальність у розмірі 10 відсотків вартості цього Договору, при цьому Лізингоодержувач не звільняється від виконання взятих на себе за цим Договором зобов'язань.

7. Забезпечення виконання Договору

7.1. Гарантії.

7.1.1. Для забезпечення належного виконання обов'язків Лізингоодержувача перед Лізингодавцем Лізингоодержувач надає на користь Лізингодавця забезпечення, наявність якого є умовою чинності цього Договору: договір застави, дійсний протягом терміну дії цього Договору, і/або належним чином оформлену гарантію (або договір поруки) одного з комерційних банків України на виконання зобов'язань Лізингоодержувача за цим Договором. Вказані документи повинні бути надані Лізингодавцю протягом тижня після підписання цього Договору.

7.1.2. Для забезпечення своєчасного розрахунку продовольчим зерном, згідно з вимогами постанови, Лізингоодержувач зобов'язаний у двотижневий термін після укладання цього Договору укласти з обласним представництвом Державної акціонерної компанії "Хліб України" договір поставки сільськогосподарської продукції в рахунок державних ресурсів України (далі — Договір поставки) та погодити Договір поставки в обласному управлінні державного казначейства Міністерства фінансів України. Договір поставки є невід'ємною частиною цього Договору. Непідписання Лізингоодержувачем Договору поставки у зазначений термін без поважних причин є приводом для розірвання цього Договору з боку Лізингодавця.

7.1.3. Для забезпечення гарантійного обслуговування Техніки між Лізингодавцем, Лізингоодержувачем і Сервісним центром має бути укладена додаткова угода, яка є невід'ємною частиною цього Договору.

7.2. Страхування.

7.2.1. Лізингоодержувач бере на себе зобов'язання самостійно або через Лізингодавця здійснити за власний рахунок страхування в українській страховій компанії придбаній у Лізингодавця Техніки на користь Лізингодавця на термін дії цього Договору і надати Лізингодавцю страховий поліс та договір страхування протягом 14 днів після підписання акта про здачу-приймання Техніки. У протилежному разі Лізингоодержувач виплачує Лізингодавцю недотримку у розмірі 2 відсотків від суми, зазначеної в п. 4.1 цього Договору і не звільняється від виконання всіх своїх зобов'язань за цим Договором.

7.2.2. Страхування має бути здійснене на суму не менше ніж _____ гривень, що є еквівалентом до суми доларів США у розрахунку: на один Комбайн-комплект _____ доларів США, на один Трактор-комплект _____ доларів США.

7.2.3. Страхування має бути здійснене в компанії "_____" (м._____) або іншій, попередньо узгодженій з Лізингодавцем, страховій компанії.

7.2.4. Умови страхування Техніки повинні бути попередньо узгоджені сторонами.

7.2.5. У разі настання страхового випадку, який підтверджений відповідними документами, і одержання Лізингодавцем страхового відшкодування згідно з договором страхування, зменшення заборгованості Лізингоодержувача перед Лізингодавцем за умовами цього Договору підлягає обов'язковому узгодженню шляхом укладання додаткової угоди, яку підписують Лізингодавець і Лізингоодержувач.

8. Лізингові платежі та порядок розрахунків

8.1. Лізингоодержувач перераховує Лізингодавцю лізингові платежі у сумі, зазначеній в п. 4.1 цього Договору. Порядок та термін внесення лізингових платежів викладено в розділі 9.

8.2. Періодом внесення лізингових платежів є календарний рік. Початкова дата першого періоду визначається згідно з умовами розділу 3. Кінцева дата кожного періоду визначається згідно з умовами поставки товару, тобто: для розрахунків грошима — 15 листопада, для продовольчого зерна — 15 жовтня, для іншої сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки — 15 листопада.

8.3. Щорічні лізингові платежі складаються з наступних складових, що відповідають зобов'язанням Лізингодавця з погашення кредитів, отриманих для придбання та поставки Техніки Лізингоодержувачу:

8.3.1. Фіксований річний платіж — балансова вартість Техніки, що відповідає сумі основного боргу за кредитами і є фіксованою сумою на момент підписання цього Договору;

8.3.2. Лізингові проценти — не є постійною величиною і залежать від ставки LIBOR для відповідного періоду розрахунків, як це встановлено кредитними угодами між Лізингодавцем та банками-кредиторами.

8.4. Лізингодавець повідомляє Лізингоодержувачу відповідну суму платежу для поточного періоду розрахунків після визначення суми процентів за лізингом на основі конкретного значення ставки LIBOR для відповідного періоду. На конкретну суму лізингового платежу оформлюється рахунок-фактура, який направляється Лізингоодержувачу протягом 14 днів з початку чергового періоду здійснення лізингових платежів.

8.5. Лізингоодержувач зобов'язується здійснювати наступні щорічні платежі:

8.5.1. В ___ р. _____ доларів США, у тому числі: фіксований платіж у розмірі _____ доларів США, лізингові проценти (орієнтовна сума, що визначена на підставі відсоткової ставки LIBOR на момент підписання цього Договору) доларів США;

8.5.2. В ___ р. _____ доларів США, у тому числі: фіксований платіж у розмірі _____ доларів США, лізингові проценти (орієнтовна сума, що визначена на підставі відсоткової ставки LIBOR на момент підписання цього Договору) _____ доларів США.

8.6. Вищезазвані лізингові платежі можуть бути переглянуті також в разі:

8.6.1. Зміни відсоткових ставок за кредит, який є фінансовим джерелом Лізингодавця для лізингу у випадку зміни умов кредитних угод;

8.6.2. Зміни вартості Техніки з урахуванням переоцінки, яку проведено в разі змін чинного законодавства України;

8.6.3. Підвищення або введення нових державних зборів і мита, які стягуються у зв'язку з Договором фінансового лізингу.

8.7. Переглянуті згідно з п. 8.6 лізингові платежі узгоджуються між Лізингодавцем і Лізингоодержувачем і оформляються додатковою угодою до цього Договору. У разі неможливості досягнення сторонами згоди щодо цього пункту набувають чинності умови розділу 16 цього Договору.

8.8. Лізингоодержувач не має права вимагати від Лізингодавця покриття будь-яких збитків або зменшення лізингових платежів внаслідок перерви у використанні та експлуатації Техніки з будь-якого приводу, включаючи настання страхового випадку. У разі часткової або повної втрати Техніки Лізингоодержувач має поінформувати про це Лізингодавця, при цьому він не має права ухилитися у платежах від встановлених цим Договором термінів і сум, навіть якщо ушкодження або часткова втрата викликані обставинами настання страхового випадку.

8.9. Всі витрати, пов'язані з цим Договором, а також оформлення всієї документації, що впливають з цього Договору або пов'язані з ним, в тому числі реєстраційні витрати і податки, що стягуються у зв'язку з цим Договором, відносяться на рахунок Лізингоодержувача. У будь-якому випадку Лізингодавець має одержати зумовлені лізингові платежі у повному розмірі.

9. Порядок оплати лізингових платежів

9.1. Лізингоодержувач зобов'язується внести грошовий аванс, який зараховується до суми лізингових процентів першого року. До суми авансового платежу входять витрати Лізингодавця з оформлення кредитів на придбання та постачання Техніки, які потребують попередньої оплати та не входять до сум кредитів, що надаються Лізингодавцю, а також витрати на проведення митного оформлення та розвантаження Техніки в порту Іллічівськ, страхування Техніки та інші витрати.

9.2. Лізингоодержувач зобов'язаний перерахувати авансовий платіж на розрахунковий рахунок Лізингодавця згідно з виставленим Лізингодавцем рахунком-фактурою протягом двох банківських днів після отримання такого рахунку-фактури (без урахування дня отримання). Невиконання Лізингоодержувачем авансового платежу у встановлений термін є основою для визнання цього Договору недійсним.

9.3. Лізингові платежі за узгодженням сторін можуть бути внесені у натуральній, грошовій або змішаній формі.

9.4. Порядок внесення лізингових платежів встановлюється відповідно до вимог постанови, Порядку проведення передачі сільськогосподарським товаровиробникам та іншим суб'єктам господарювання сільськогосподарської техніки компанії "Кейс Корпорейшн", проведення розрахунків за отриману ними техніку та поставки до державних ресурсів сільськогосподарської продукції.

9.5. Лізингоодержувач зобов'язується щорічно протягом терміну дії цього Договору, починаючи з _____ р., поставляти на заготівельні підприємства ДАК "Хліб України", які визначені Договором поставки, продовольче зерно в рахунок державних ресурсів для розрахунків за отриману Техніку.

9.6. Кількість зерна, яке має бути поставлена Лізингоодержувачем на заготівельні підприємства ДАК "Хліб України" у тому чи іншому році, визначається як частка від ділення відповідної суми, зазначеної у п.8.4, на ціну тонни зерна, яка приймається на рівні середньозважених цін, що фактично склалися на біржових торгах України за оптовими контрактами на момент поставки зерна на заготівельне підприємство ДАК "Хліб України", якщо інших цін не передбачено законодавчими актами з формування державних ресурсів.

9.7. Щорічні поставки продовольчого зерна на заготівельне підприємство ДАК "Хліб України" мають бути завершені до 15 жовтня відповідного року.

9.8. У разі відсутності у Лізингоодержувача необхідної кількості продовольчого зерна Лізингоодержувач може проводити розрахунки за отриману Техніку грошима або, за умови узгодження з Лізингодавцем і обласним представництвом Державної акціонерної компанії "Хліб України", непродовольчим зерном, насінням соняшнику, цукром, іншою сільськогосподарською продукцією і продуктами її переробки. Такі розрахунки Лізингоодержувач має завершити не пізніше 15 листопада відповідного року.

9.9. Поставка продовольчого зерна до державних ресурсів та за умови узгодження, відповідно до п. 9.8, поставки в рахунок державних ресурсів непродовольчого зерна, насіння соняшнику, цукру, іншої сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки здійснюється наступним чином:

9.9.1. Лізингоодержувач здає сільськогосподарську продукцію за товарно-транспортними накладними ф. № 1-СГ із зазначенням "Поставка до державних ресурсів та розрахунки з Українською аграрною біржею за техніку компанії "Кейс Корпорейшн";

9.9.2. На прийняте від Лізингоодержувача продовольче зерно заготівельне підприємство виписує прибуткову

квитанцію за формами №№ ПК—9, ПК—10 з зазначенням "Розрахунки з УАБ за техніку компанії "Кейс Корпорейшн". Лізингоодержувач у тижневий термін повідомляє Лізингодавцеві про здані обсяги та в строк відповідно до п.8.2 надає Лізингодавцю оригінал прибуткової квитанції.

9.10. За умови неузгодження поставки в рахунок державних ресурсів непродовольчого зерна, насіння соняшнику, цукру, іншої сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки, Лізингоодержувач самостійно реалізує вказану сільськогосподарську продукцію та розраховується з Лізингодавцем грошовими коштами або може направити вказану сільськогосподарську продукцію на продаж через Українську аграрну біржу в загальному порядку.

9.11. Порушення Лізингоодержувачем своїх зобов'язань щодо Договору поставки не звільняє Лізингоодержувача від внесення лізингових платежів, які передбачені цим Договором.

10. Прострочення лізингових платежів

10.1. У разі затримки поставки, згідно з пп. 9.7, 9.8, Лізингоодержувач сплачує недотримку у розмірі 1 відсотка простроченої суми за кожен день прострочення.

10.2. Лізингоодержувач повинен виплатити пеню за прострочення лізингових платежів, починаючи з дати його настання, за кожен день прострочення у такому порядку:

- до 15 днів прострочення — у розмірі 0,05 % суми недотримки;
- від 15 до 30 днів прострочення — у розмірі 0,1 % суми недотримки;
- понад 30 днів прострочення — у розмірі 0,2 % суми недотримки.

10.3. У разі прострочення з боку Лізингоодержувача поточного лізингового платежу грошові кошти або поставки, які надходять від нього у майбутньому, направляються Лізингодавцем першочергово на погашення простроченого лізингового платежу, недотримки і пені.

11. Передача прав Лізингодавцем

11.1. Лізингодавець має право поступитися своїми правами за цим Договором або будь-якими інтересами, що впливають з нього, третій особі — повністю або частково, без згоди Лізингоодержувача, але повідомивши його заздалегідь про це.

12. Права і обов'язки Лізингоодержувача

12.1. Права Лізингоодержувача:

12.1.1. У разі виявлення до передачі Техніки дефектів, які не можуть бути усунені і унеможливають нормальну експлуатацію Техніки, Лізингоодержувач має право відмовитися від Техніки;

12.1.2. Лізингоодержувач має право на достроковий викуп Техніки згідно з умовами розділу 15.

12.2. Основні обов'язки Лізингоодержувача:

12.2.1. Використовувати Техніку за цільовим призначенням;

12.2.2. Своєчасно здійснювати лізингові платежі у формі, що передбачена цим Договором;

12.2.3. Згідно з чинним законодавством своєчасно та повно проводити бухгалтерський облік операцій, пов'язаних з цим Договором;

12.2.4. Дотримуватись відповідного режиму експлуатації та зберігання Техніки згідно з технічною документацією та рекомендаціями Продавця;

12.2.5. Унеможливити експлуатацію Техніки некомпетентними особами;

12.2.6. Утримувати Техніку справною, підтримувати її робочий стан, здійснювати необхідний ремонт та своєчасне профілактичне обслуговування за власний рахунок (після закінчення терміну гарантійного обслуговування), виконувати умови розділів 13 та 14 цього Договору.

12.2.7. Виконувати інші зобов'язання, передбачені цим Договором.

12.3. Лізингоодержувач покладає на себе всі ризики, що пов'язані з руйнуванням або втратою, крадіжкою, передчасним спрацюванням, нівеченням та ушкодженням Техніки.

12.4. Лізингоодержувач несе відповідальність за всі ушкодження, яких зазнали як люди, так і майно в результаті використання, зберігання або експлуатації Техніки.

12.5. У будь-який час, негайно після отримання будь-якого повідомлення, вказівки або іншого документа, що будь-яким чином впливає або може вплинути на стан Техніки, подавати зазначені документи Лізингодавцю.

13. Утримання та використання Техніки

13.1. Лізингоодержувач має поводитися з Технікою як сумлінний користувач. Він зобов'язаний власним коштом одержувати та підтримувати всі необхідні ліцензії, дозволи на використання, своєчасно проходити реєстрацію, дотримуватися всіх правил, рекомендацій та інструкцій виробника з використання, обслуговування та утримання Техніки, власним коштом експлуатувати Техніку за її призначенням та стежити за техобслуговуванням, а також здійснювати заміну всіх втрачених або ушкоджених частин тими, які поставляє або рекомендує виробник Техніки.

13.2. У разі невиконання Лізингоодержувачем п. 13.1 Лізингоодержувач повинен сплатити Лізингодавцю недотримку розміром 5 відсотків суми, зазначеної у п. 4.1 цього Договору, що не звільняє Лізингоодержувача від виконання своїх зобов'язань за цим Договором.

14. Удосконалення та зміна Техніки

14.1. Конструктивна зміна Техніки можлива лише у разі письмової згоди Лізингодавця та Сервісного центру. У разі, коли Лізингоодержувач виконає доповнення, удосконалення або зміни Техніки без згоди Лізингодавця, останній має право вимагати негайного усунення вищезазначених доповнень, удосконалень або змін та повернення Техніки до первісного стану, що у свою чергу не звільняє Лізингоодержувача від зобов'язань за цим Договором. У разі зміни Техніки без письмової згоди Лізингодавця Лізингоодержувач несе фінансову відповідальність у розмірі 5 відсотків суми цього Договору, що не звільняє Лізингоодержувача від виконання своїх зобов'язань за цим Договором.

14.2. Будь-які зміни, доповнення й удосконалення Техніки, які здійснені за згодою Лізингодавця, є складовою частиною Техніки.

15. Достроковий викуп Техніки

15.1. Достроковий викуп Техніки Лізингоодержувачем є можливим лише в разі виконання ним всіх своїх зобов'язань за цим Договором та з письмової згоди Лізингодавця, але не раніше строку, протягом якого амортизується 60 відсотків вартості Техніки. Достроковий викуп Техніки оформляється додатковою угодою до цього Договору.

15.2. У разі дострокового викупу Техніки Лізингоодержувачем залишкова вартість Техніки на момент дострокового викупу визначається згідно з виплатами за всіма складовими лізингового платежу за відсотковою ставкою LIBOR, яка діє на період дострокового викупу.

15.3. Лізингоодержувач зобов'язаний письмово сповістити Лізингодавця за 30 днів до моменту фактичного викупу Техніки.

16. Припинення дії Договору

16.1. Дія цього Договору припиняється після закінчення терміну його дії після виконання Лізингоодержувачем усіх своїх зобов'язань за цим Договором.

16.2. Дія цього Договору може бути припинена достроково — згідно з умовами розділу 15.

16.3. Згідно з умовами п. 7.2.5, настання страхового випадку не може стати приводом для розірвання цього Договору до виконання зобов'язань Лізингоодержувачем перед Лізингодавцем.

16.4. Припинення дії цього Договору в разі, якщо Техніка не відповідає уявленням про неї, що склалися у Лізингоодержувача, є неможливим.

16.5. Лізингодавець має право подати повідомлення про негайне припинення дії цього Договору у таких випадках:

16.5.1. Контракт купівлі-продажу Техніки у Продавця не набув чинності або анульований з будь-якого приводу до передання Техніки Лізингоодержувачу;

16.5.2. Продавець неспроможний поставити Техніку;

16.5.3. У випадках припинення цього Договору, передбачених пп. 16.5.1, 16.5.2, Лізингодавець і Лізингоодержувач звільняються від взаємних зобов'язань згідно з цим Договором.

16.6. Лізингодавець має право ініціювати розірвання цього Договору, якщо:

16.6.1. Лізингоодержувач ухиляється від своєчасного оформлення або підписання документів, що зазначені у розділі 19;

16.6.2. Лізингоодержувач протягом терміну, який перевищує 4 тижні, не виконує своїх зобов'язань за будь-яким видом платежів, що передбачені цим Договором;

16.6.3. Лізингоодержувач після отримання вимоги про сплату не погашає суму заборгованості (включаючи пеню за прострочення) протягом двох тижнів;

16.6.4. Лізингоодержувач не реагує на запити, які посилає Лізингодавець з інтервалом не менше 2-х тижнів, щодо вимог з виконання інших зобов'язань, передбачених цим Договором;

16.6.5. Перевірки й акти про огляд Техніки, а також письмові повідомлення Сервісного центру свідчать про експлуатацію Лізингоодержувачем Техніки з порушенням умов цього Договору;

16.6.6. Якщо під час дії цього Договору організація Лізингоодержувача ліквідується.

16.7. Збитки Лізингодавця, яких він зазнав внаслідок дострокового розірвання цього Договору з вини Лізингоодержувача, мають бути відшкодовані Лізингоодержувачем у повному обсязі.

17. Дії щодо розірвання Договору

17.1. У випадках, що передбачені в розділі 16 цього Договору, Лізингодавець має право застосовувати на власний розсуд такі санкції:

17.1.1. Захадати негайної виплати всієї суми заборгованості за цим Договором на час його розірвання;

17.1.2. Реалізувати гарантії, які згідно з п. 7.1.1 цього Договору надав Лізингоодержувач;

17.1.3. Вилучити Техніку з користування Лізингоодержувачем.

17.2. В разі застосування будь-якої санкції Лізингоодержувач сплачує Лізингодавцю недотримку розміром 5 відсотків залишкової вартості Договору.

17.3. Дії щодо вимог негайної оплати:

17.3.1. Лізингодавець виписує на Лізингоодержувача рахунок-фактуру і відправляє вимогу про оплату на суму залишкової заборгованості Лізингоодержувача, включаючи пеню та недотримку;

17.3.2. Сума залишкової заборгованості має бути сплачена протягом одного тижня після пред'явлення Лізингодавцем вимоги про оплату. В разі несплати у вказаний термін Лізингодавець має право розірвання цього Договору та вилучення Техніки відповідно до п.17.5; 17.3.3. Зобов'язання Лізингоодержувача внести суму залишкової заборгованості вважається виконаним після отримання Лізингодавцем всієї суми або повної поставки продукції.

17.4. Реалізація гарантій:

17.4.1. Лізингодавець направляє Лізингоодержувачу письмове повідомлення про реалізацію гарантії;

17.4.2. Лізингодавець виписує на Гаранта рахунок-фактуру і відправляє вимогу про оплату на суму залишкової заборгованості Лізингоодержувача, включаючи пеню та недотримку;

17.4.3. В разі несплати Гарантом необхідних платежів у тижневий термін Лізингодавець має право розірвання цього Договору та вилучення Техніки відповідно до п.17.5.

17.5. Дії щодо вилучення Техніки:

17.5.1. Лізингодавець направляє Лізингоодержувачу письмове повідомлення про розірвання цього Договору та повідомлення про вилучення Техніки;

17.5.2. Після отримання повідомлення про розірвання Договору Лізингоодержувач позбавляється права використовувати Техніку;

17.5.3. У повідомленні про вилучення Техніки зазначаються дата, час і місце передачі Техніки, що вилучається. Лізингоодержувач зобов'язаний протягом п'яти днів з моменту отримання письмового повідомлення Лізингодавця про вилучення Техніки надати Техніці такого стану, який зумовлений у акті про здачу-приймання, з урахуванням нормального ступеня спрацювання;

17.5.4. Якщо стан Техніки не відповідає даним акта про здачу-приймання, Лізингоодержувач сплачує Лізингодавцю суму, яка є необхідною для надання Техніки первинного стану;

17.5.5. Якщо у тижневий термін Лізингоодержувач не сплатив лізингових платежів, передбачених цим Договором, та суми штрафних санкцій, то Лізингоодержувач зобов'язаний протягом двох тижнів з дня отримання від Лізингодавця повідомлення про вилучення Техніки відправити Техніку за адресою, вказаною Лізингодавцем. Всі ризики та витрати, пов'язані з відправкою, покладаються на Лізингоодержувача;

17.5.6. Якщо, незважаючи на викладені умови, Лізингоодержувач не виконає відправку Техніки, то Лізингодавець

набуває права користування Технікою і може здійснити її перевезення на власний розсуд за рахунок Лізингоодержувача, поклавши на нього також відповідальність за всі ризики, що пов'язані з перевезенням;

17.5.7. Лізингоодержувач зобов'язаний надати Лізингодавцю та його довіреним особам повноваження без жодних перепон проходити на територію, де знаходиться Техніка, для здійснення права Лізингодавця на повернення Техніки, незалежно від того, чи закріплена ця Техніка або її частина на зазначеній території, а також відокремлювати Техніку від ділянки або приміщення;

17.5.8. Будь-які або всі необхідні витрати, пов'язані з діями, що вище означені, несе Лізингоодержувач на користь Лізингодавця;

17.5.9. Документом, що підтверджує вилучення Техніки, є акт про вилучення Техніки;

17.5.10. Протягом 30 днів після вилучення Техніки, за умови погашення Лізингоодержувачем повної суми своєї заборгованості (лізингових платежів, а також штрафних санкцій), Техніка може бути повернена Лізингоодержувачу на умовах, що зумовлені цим Договором; у протилежному випадку Техніка має бути реалізована з метою покриття заборгованості Лізингоодержувача перед Лізингодавцем. Якщо коштів, що одержані після реалізації Техніки, недостатньо, то Лізингодавець має право на відшкодування збитків за рахунок майна Лізингоодержувача.

17.6. Всі сплачені лізингові платежі Лізингоодержувачу не повертаються.

17.7. У разі, якщо Лізингоодержувач не повертає Техніку, не здійснює відправку Техніки за вимогою Лізингодавця, не виконує зобов'язання з п.17.5.6, з Лізингоодержувача стягується пеня у розмірі 1 відсотка від залишкової вартості Договору за кожен день прострочення до повного повернення Техніки Лізингодавцю.

18. Порядок вирішення суперечок

18.1. Всі суперечки, що можуть виникнути за цим Договором, вирішуються між сторонами у встановленому законодавством претензійному порядку; якщо сторони не дійшли згоди, то претензії передаються на розгляд до Арбітражного суду м. _____.

19. Невід'ємні складові цього Договору

19.1. Згідно з умовами цього Договору невід'ємними частинами цього Договору є такі документи:

19.1.1. Згідно з п. 5.7 — акти про здачу-приймання Техніки;

19.1.2. Згідно з п. 7.1.1 — договір застави, або банківська гарантія, або договір поруки;

19.1.3. Згідно з п. 7.1.2 — договір поставки;

19.1.4. Згідно з п. 7.1.3 — угода про сервісне обслуговування; 19.1.5. Згідно з п. 7.2.1 — договір страхування;

19.1.6. Згідно з п. 20.2 — акти про огляд Техніки;

19.1.7. Згідно з п. 6.2 — акт про кінцеві розрахунки;

19.1.8. Додаткові угоди, підписання яких може бути спричинене діями, зазначеними у цьому Договорі.

19.2. За ухилення від своєчасного оформлення зазначених у п. 19.1 документів Лізингоодержувач несе фінансову відповідальність за умовами цього Договору або ж Лізингодавець має право ініціювати розірвання цього Договору.

20. Звітність

20.1. Лізингоодержувач зобов'язується подати Лізингодавцю нотаріально завірени копії установчих документів та картки зразків підпису уповноважених осіб.

20.2. Лізингодавець контролює належне виконання Лізингоодержувачем прийнятих на себе зобов'язань за цим Договором. Право контролю використовується шляхом періодичних (щонайменше один раз на квартал) перевірок стану та умов експлуатації Техніки. Перевірки, що здійснюються Лізингодавцем, оформляються складанням двосторонніх актів огляду Техніки. Лізингоодержувач несе відповідальність за дії, які перешкоджають здійсненню Лізингодавцем зазначених перевірок.

20.3. Крім перевірок стану та умов експлуатації Техніки, Лізингодавець має право у будь-який час зажадати надання детальних відомостей про фінансовий стан Лізингоодержувача.

20.4. Лізингоодержувач зобов'язується надавати Лізингодавцю іншу інформацію про свій економічний стан за формою і в термін, визначені Лізингодавцем. У разі необхідності Лізингодавець може зажадати цю інформацію вдруге.

20.5. В разі зміни уповноважених осіб, юридичної адреси, фактичного місця розташування, платіжних реквізитів та організаційно-правової форми Лізингодержувача, а також зміни умов експлуатації Техніки, останній зобов'язаний протягом п'яти днів з моменту такої зміни повідомити про це Лізингодавця. У разі невиконання цієї умови Лізингодержувач несе перед Лізингодавцем фінансову відповідальність в розмірі 5 відсотків вартості цього Договору згідно з п. 4.1 і не звільняється від виконання зобов'язань за цим Договором.

21. Інші умови

21.1. У випадках, що не передбачені цим Договором, сторони мають дотримуватися чинного цивільного законодавства України.

21.2. Після підписання цього Договору всі попередні переговори, листування, попередні домовленості та протоколи про наміри, які будь-якою мірою стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу.

21.3. Всі доповнення та зміни до цього Договору дійсні лише у разі, якщо вони здійснені у письмовій формі та підписані уповноваженими для цього особами.

21.4. Цей Договір набуває чинності з дня його підписання. Укладено у м. _____ на ___ сторінках у трьох примірниках: два для Лізингодавця та один для Лізингодержувача.

22. Юридичні адреси сторін, банківські реквізити та підписи

Лізингодавець:

Лізингодержувач:

Лізингодавець

Лізингодержувач

(підпис)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

(прізвище, ім'я, по батькові)

М.П.

М.П.

АКТ

про здачу-приймання у користування техніки компанії "Кейс Корпорейшн" по договору фінансового лізингу

М. _____

“__” _____ р.

Місце складання акта про здачу-приймання техніки: _____.

Час початку приймання техніки: _____.

Час закінчення приймання: _____.

Комісія у складі: _____ — представника Української аграрної біржі, повноваження якого підтвержені наказом № ___ від "___" ___ р., _____ — уповноваженого представника компанії "Кейс Корпорейшн" та _____ — представника _____, надалі _____ — Користувач Техніки, який діє на підставі довіреності № _____ від _____ р.

Комісія ознайомена з Інструкцією про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання за кількістю та якістю. Комісія підтверджує, що згідно з умовами договору фінансового лізингу № _____ від _____ р. та згідно з накладною № _____ від _____ р. Українська аграрна біржа передала, а _____ прийняла у користування техніку компанії "Кейс Корпорейшн" загальною вартістю (без ПДВ) _____ гривень у розрахунку на повний комплект.

Кількість:

Комбайн: повних Комбайн-комплектів — ___ комплектів, у тому числі: комбайн CASE IH, модель 2166 ___ штук; зернова жатка CASE IH, модель 1010 ___ штук; кукурудзяна жатка CASE IH, модель 1083 ___ штук; пристрій для збирання соняшнику до зернової жатки CASE IH, модель 1010 ___ штук; запасні частини ___ — комплектів запчастин; за контрактною ціною _____доларів США за один комплект, що відповідає _____ гривень, за курсом НБУ на момент виконання митних процедур.

Трактор: повних комплектів — ___ комплектів, у тому числі: трактор CASE IH, модель 8940 ___ штук, запасні частини — ___ комплектів запчастин; за контрактною ціною доларів США за один комплект, що відповідає _____ гривень, за курсом НБУ на момент виконання митних процедур.

№	Назва техніки	Заводський номер	Номер двигуна	Номер комплекту	Примітки
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					

Опис комплектації на останню передачу у користування відповідно до договору фінансового лізингу:

Комбайн-комплект

№ комплекту	комбайн CASE IH, модель 2166	зернова жатка CASE IH, модель 1010	кукурудзяна жатка CASE IH, модель 1083	пристрій для збирання соняшнику до зернової жатки CASE IH, модель 1010	запасні частини	відмітка повної комплектації

Трактор-комплект

№ комплекту	трактор CASE IH, модель 8940	запасні частини	відмітка повної комплектації

Якість: Техніка технічно справна, на ходу, заправлена згідно з нормами відповідними мастилами і укомплектована спеціальним інструментом згідно з пакувальною відомістю. Посібники з питань експлуатації комбайнів, тракторів, жаток і пристрою для збирання соняшнику одержані. Жодних претензій з боку користувача Техніки щодо комплектності та кількості переданої Техніки, а також її якості немає. Заводські номери Техніки, номери двигунів комбайнів і тракторів відповідають вказаним в акті.

З зазначеною комплектацією згодні.

Повноваження особи на одержання Техніки підтвержені документом: паспорт

(дані паспорта)

Цей Акт складено у чотирьох примірниках на ___ сторінках кожний, один — для користувача Техніки, два — для Української аграрної біржі і один — для передачі Сервісному центру, який буде забезпечувати гарантійне та післягарантійне сервісне обслуговування отриманої Техніки.

Розділ 4. СИСТЕМА ФІНАНСОВИХ РОЗРАХУНКІВ

Передачу та приймання Техніки в зазначеній комплектації підтверджує: представник компанії "Кейс Корпорейшн" _____ (підпис)

Техніку здав
Представник Української аграрної біржі

Техніку прийняв
Користувач Техніки

(посада) (підпис)
(прізвище, ім'я, по батькові)

(посада) (підпис)
(прізвище, ім'я, по батькові)

Один примірник Акта отримано Сервісним центром:

"__" _____ р.

М.П.

М.П.

ДОГОВІР

поставки сільськогосподарської продукції до державних ресурсів до договору фінансового лізингу

№ __ від "__" _____ р.

місто _____ "___" _____ р.

Українська аграрна біржа, що надалі іменується Лізингодавець, яка згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 753 від 15.07.97 р. (далі — Постанова) виступає у ролі державного агента з поставки сільськогосподарської техніки компанії "Кейс Корпорейшн", в особі _____, який діє на підставі Статуту, з одного боку, та _____, який далі іменується Одержувач Техніки, в особі _____, який діє на підставі Статуту, з другого боку, а також — представництво Державної акціонерної компанії "Хліб України" по _____ області, яке надалі іменується Заготівельник, в особі _____, яке діє на підставі _____, з третього боку, та Управління Державного казначейства _____ області (надалі — Казначейство), в особі _____, який діє на підставі _____, з четвертого боку, разом — Сторони, згідно з вимогами Постанови, відповідно до Порядку передачі сільськогосподарським товаровиробникам та іншим суб'єктам господарювання сільськогосподарської техніки компанії "Кейс Корпорейшн", проведення розрахунків за отриману ними техніку та поставки до державних ресурсів сільськогосподарської продукції (надалі — Порядок), затвердженого наказом Міністерства агропромислового комплексу України, Міністерства фінансів України, Державної акціонерної компанії "Хліб України" від "__" _____ р. № _____ та згідно з умовами Договору фінансового лізингу № __ від _____ р. (надалі — Договір лізингу) уклали цей Договір про наступне:

1. Предмет Договору

1.1. Лізингодавець передав Техніку компанії "Кейс Корпорейшн" у користування Одержувачу Техніки згідно з умовами Договору лізингу.

1.2. Одержувач Техніки поставляє продовольче зерно до державних ресурсів в рахунок розрахунків з Лізингодавцем за отриману техніку.

1.3. ДАК "Хліб України" встановлює перелік заготівельних підприємств — відповідальних зберігачів зерна та іншої сільгосппродукції, а також організовує приймання цієї продукції від Одержувача Техніки.

1.4. Казначейство проводить розрахунки з Лізингодавцем за здане до державних ресурсів Одержувачем Техніки зерно.

2. Обсяг поставки за Договором. Ціна

2.1. Орієнтовний обсяг поставки продовольчого зерна за цим Договором за весь термін дії цього Договору відповідно до Договору лізингу в перерахунку на м'яку пшеницю 3 класу за ціною __ гривень за тонну становить _____ тонн.

2.2. Кількість зерна, яке має бути поставлене Одержувачем Техніки на заготівельні підприємства у тому чи іншому році, визначається відповідно до суми платежу для поточного періоду розрахунків за ціною тонни зерна, яка приймається на рівні середньозважених цін, що фактично склалися на біржових торгах України за спотовими контрактами на момент поставки зерна на заготівельне підприємство, якщо інша методика визначення ціни не передбачена законодавчими актами з формування державних ресурсів.

2.3. У разі відсутності у Одержувача Техніки необхідної кількості продовольчого зерна Лізингодержувач може проводити розрахунки за отриману Техніку за умови узгодження з Лізингодавцем і обласним представництвом Державної акціонерної компанії "Хліб України" — непродовольчим зерном, насінням соняшнику, цукром, іншою сільськогосподарською продукцією і продуктами її переробки.

2.4. Обсяг поставки для поточного року може бути збільшено тільки в разі підписання додаткової угоди на достроковий викуп Техніки.

3. Зобов'язання Сторін

3.1. Сторони зобов'язані дотримуватися вимог Постанови та Порядку. Сторони зобов'язані терміново інформувати одна одну про всі дії, які можуть вплинути на дію цього Договору.

3.2. Зобов'язання Лізингодавця:

3.2.1. Лізингодавець повідомляє Одержувачу Техніки відповідну суму платежу для поточного періоду розрахунків після визначення суми процентів за лізингом на основі конкретного значення ставки LIBOR для відповідного періоду;

3.2.2. На конкретну суму лізингового платежу оформлюється рахунок-фактура, який направляється Одержувачу Техніки протягом 14 днів з початку чергового періоду здійснення лізингових платежів;

3.2.3. Лізингодавець зобов'язується повідомити Сторони в разі припинення дії Договору лізингу.

3.3. Зобов'язання Одержувача Техніки:

3.3.1. Одержувач Техніки зобов'язується виконувати поставки в обсягах та термінах, встановлених Договором лізингу;

3.3.2. У тижневий термін повідомляти Лізингодавцеві про здані обсяги та в строк, що встановлений для внесення лізингових платежів, надавати Лізингодавцю оригінал прибуткової квитанції;

3.3.3. Дотримуватися режиму оформлення поставки до державних ресурсів;

3.3.4. За власний рахунок доставити зерно на заготівельне підприємство та відшкодувати Заготівельнику витрати з приймання зерна та доробці його до базисних кондицій;

3.3.5. Щомісячно надавати Лізингодавцю звіт про обсяги та вартість зданого в рахунок виконання цього Договору зерна відповідно до прибуткових квитанцій за формами № № ПК—9, ПК—10.

3.4. Зобов'язання Заготівельника:

3.4.1. У тижневий термін після встановлення переліку заготівельних підприємств передати його Лізингодавцю та Одержувачу Техніки;

3.4.2. Організувати та контролювати виконання заготівельними підприємствами вимог Порядку щодо прийняття та оформлення поставок до державних ресурсів сільськогосподарської продукції;

3.4.3. Своєчасно проводити звіряння з Лізингодавцем.

3.5. Зобов'язання Казначейства:

— своєчасно проводити звіряння з Лізингодавцем та Заготівельником обсягів зданого до державних ресурсів зерна та перерахування грошових коштів.

4. Термін дії Договору

4.1. Термін дії цього Договору становить, відповідно до Договору лізингу, ___(_____) місяців.

4.2. Поставки продовольчого зерна повинні бути завершені до 15 жовтня, іншої сільськогосподарської продукції і продуктів її переробки — до 15 листопада.

4.3. Дія цього Договору припиняється з закінченням терміну його дії після виконання Одержувачем Техніки усіх своїх зобов'язань за Договором лізингу або в разі дострокового припинення Договору лізингу.

5. Арбітраж

5.1. Всі спори та суперечки, що можуть виникнути за цим Договором або у зв'язку з ним, будуть вирішуватись Сторонами шляхом переговорів. Спори та суперечності, що не можуть бути врегульовані шляхом переговорів, вирішуються Арбітражним судом України, м. Київ.

6. Додаткові умови

6.1. Порушення Одержувачем Техніки своїх зобов'язань щодо цього Договору не звільняє його від внесення лізингових платежів, які передбачені Договором лізингу.

6.2. У випадках, що не передбачені цим Договором, Сторони мають дотримуватися чинного цивільного законодавства України.

6.3. Всі доповнення та зміни до цього Договору дійсні лише тоді, якщо вони здійснені у письмовій формі та підписані уповноваженими на це особами.

6.4. Цей Договір набуває чинності з дня його підписання.

6.5. Укладено _____ р. у м. _____ на __ сторінках у п'ятьох примірниках (два — для Лізингодавця, один для Одержувача Техніки, один — для Заготівельника та один — для Казначейства).

7. Юридичні адреси сторін і реквізити:

Лізингодавець (назва) (адреса)

код ЗКПО _____
р/р _____ в _____
(банк) _____
МФО _____
тел./факс _____

Одержувач техніки (назва) (адреса)

код ЗКПО _____
р/р _____ в _____
(банк) _____
МФО _____
тел./факс _____

Заготівельник (назва) (адреса)

код ЗКПО _____
р/р _____ в _____
(банк) _____
МФО _____
тел./факс _____

Казначейство (назва) (адреса)

код ЗКПО _____
р/р _____ в _____
(банк) _____
МФО _____
тел./факс _____

Лізингодавець	Одержувач техніки	Заготівельник	Казначейство
_____	_____	_____	_____
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)	(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)
М.П.	М.П.	М.П.	М.П.

ПРОТОКОЛ
про переоформлення заборгованості перед бюджетом та проведення розрахунків з бюджетом коштами

м. Київ

"___" _____ р.

Наростаючим підсумком станом на						
	01.01.1998 р.	01.01.1999 р.	01.01.2000 р.	01.01.2001 р.	01.01.2002 р.	всього
1. Сума кредиту, відсотки та витрати на обслуговування кредиту, що підлягають сплаті						
2. Сплачено за кредити, відсотки та витрати на обслуговування кредитів за рахунок коштів Державного бюджету						
3. Погашення бюджетної заборгованості, всього:						
В тому числі						
— переоформлено на ДАК "Хліб України"						
— сплачено грошима відділенням Державного казначейства України, всього:						
В тому числі						
— товаровиробниками						
— Українською Аграрною біржею						
4. Сума заборгованості перед Державним бюджетом України						

Українська Аграрна біржа

ДАК "Хліб України"

Головне управління
Державного казначейства України

(підпис)
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)
(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис)
(прізвище, ім'я, по батькові)

М.П.

М.П.

М.П.

АКТ
про звірку передачі-приймання зерна до державних ресурсів

Українська аграрна біржа — в особі _____ та заготівельне підприємство _____ — в особі _____, відповідно до "Порядку передачі сільськогосподарським товаровиробникам та іншим суб'єктам господарювання сільськогосподарської техніки компанії "Кейс Корпорейшн", проведення розрахунків за отриману ними техніку та

Розділ 4. СИСТЕМА ФІНАНСОВИХ РОЗРАХУНКІВ

поставки до державних ресурсів сільськогосподарської продукції" підтверджують, що в _____ році станом на _____ р. від Одержувачів Техніки на заготівельне підприємство до державних ресурсів надійшла наступна сільськогосподарська продукція:

Документ надходження	Дата надходження	Одержувач техніки	Назва продукції	Клас	Обсяг, тонн		Ціна, гривень	Вартість, гривень
					Фіз. вага	Залік. вага		

Загальний обсяг сільськогосподарської продукції

Назва продукції	Клас	Обсяг, тонн		Вартість, гривень
		Фізична вага	Залікова вага	

Загальна вартість переданої до державних ресурсів сільськогосподарської продукції становить _____ гривень (прописом).

Акт складено у 5-ти примірниках: один — для заготівельного підприємства, один — для обласного представництва ДАК "Хліб України", один — для обласного управління Державного казначейства України, один — для ДАК "Хліб України", один — для Української аграрної біржі. Цей акт є додатком до зведеного акта передачі-приймання зерна до державних ресурсів, що оформлюється між Українською аграрною біржею та ДАК "Хліб України".

Від Української аграрної біржі

(посада)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

М.П.

Від заготівельного підприємства

(посада)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

М.П.

ЗВЕДЕНИЙ АКТ

про передачу-приймання зерна до державних ресурсів

Українська аграрна біржа — в особі _____ та ДАК "Хліб України" — в особі _____,
(прізвище, ім'я, по батькові; посада)

відповідно до "Порядку передачі сільськогосподарським товаровиробникам та іншим суб'єктам господарювання сільськогосподарської техніки компанії "Кейс Корпорейшн", проведення розрахунків за отриману ними техніку й поставки до державних ресурсів сільськогосподарської продукції підтверджують, що в _____ році станом на _____ р. одержувачами техніки на заготівельні підприємства до державних ресурсів здана наступна сільськогосподарська продукція:

Назва продукції	Клас	Обсяг, тонн		Вартість, гривень
		Фізична вага	Залікова вага	

Загальна вартість переданої до державних ресурсів сільськогосподарської продукції становить _____ (прописом) гривень, що відповідає _____ долларам США. (прописом)

Від Української аграрної біржі

(посада)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

М.П.

Від ДАК "Хліб України"

(посада)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

М.П.

Додаток до зведеного акта про передачу приймання зерна до державних ресурсів

Область	Заготівельне підприємство	Одержувач техніки	Назва продукції	Клас	Обсяг, тонн		Ціна, гривень	Вартість, гривень
					Фіз. вага	Залік. вага		

Статут**Державного лізингового підприємства "Украгролізинг"****Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10.05.1999 р., № 781 (витяг)****1. Загальні положення**

1.1. Державне лізингове підприємство "Украгролізинг" утворено відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1999 р. № 225 (225—99-п) "Про утворення Державного лізингового підприємства "Украгролізинг" (Офіційний вісник України, 1999 р., № 8, ст. 286).

Це підприємство є правонаступником прав та обов'язків, що випливають з договорів, укладених дирекцією державного лізингового фонду.

1.2. Повна назва підприємства:

українською мовою — Державне лізингове підприємство "Украгролізинг";

російською мовою — Государственное лизинговое предприятие "Украгролизинг";

англійською мовою — The State Leasing Company "Ukragroleasing".

Скорочена назва:

українською мовою — Украгролізинг;

російською мовою — Украгролизинг;

англійською мовою — Ukragroleasing.

1.3. Місцезнаходження Украгролізингу: 252023, м. Київ, вул. Мечникова, 16 а.

2. Мета і основні напрями діяльності

2.1. Метою діяльності Украгролізингу є забезпечення сільськогосподарських товаровиробників, переробних підприємств та інших суб'єктів господарювання сільськогосподарською технікою, тракторами, автомобілями, обладнанням і запасними частинами.

2.2. Основними напрямками діяльності Украгролізингу є:

— впровадження нових організаційних форм поставки та використання сільськогосподарської техніки, тракторів, автомобілів, обладнання і запасних частин;

— організація та контроль за лізинговими операціями в агропромисловому комплексі, що здійснюються за договорами, укладеними дирекцією державного лізингового фонду, в тому числі щодо повернення коштів до цього фонду;

— організація фірмового обслуговування сільськогосподарської техніки тракторів, автомобілів і обладнання;

— організація торгівлі для проведення розрахунків за поставлену сільськогосподарську техніку, трактори, автомобілі, обладнання і запасні частини;

— здійснення зовнішньоекономічних операцій, в тому числі з експорту та імпорту продукції;

- надання послуг із сервісного технічного обслуговування і ремонту сільськогосподарської техніки, тракторів, автомобілів і обладнання;
 - розроблення і реалізація інвестиційних та інноваційних проектів для забезпечення потреб агропромислового комплексу у високоефективній техніці та обладнанні;
 - створення інформаційно-комп'ютерних мереж і систем для організації та супроводу лізингових операцій;
 - визначення попиту сільськогосподарських товаровиробників і промислових підприємств на сільськогосподарську техніку, трактори, автомобілі, обладнання і запасні частини;
 - створення машинно-технологічних станцій (механізованих загонів) для виконання сільськогосподарських робіт;
 - проведення на замовлення споживачів закупівлі та розміщення додаткового виробництва сільськогосподарської техніки, тракторів, автомобілів, обладнання і запасних частин;
 - надання транспортно-експедиційних послуг;
 - організація виробництва продукції виробничо-технічного призначення, товарів широкого вжитку;
 - виробництво продовольчих і непродовольчих товарів із сільськогосподарської продукції;
 - організація і проведення конференцій, симпозіумів, виставок, аукціонів, конкурсів, ярмарків, семінарів з питань матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва;
 - провадження інших видів діяльності, що не суперечать законодавству.
- 2.3. Види діяльності, які згідно із законодавством потребують спеціальних дозволів (ліцензій), Укראгролізинг провадить після отримання таких дозволів (ліцензій).

3. Юридичний статус Укראгролізингу

3.1. Укראгролізинг є юридичною особою. Права та обов'язки юридичної особи Укראгролізинг набуває з дня його державної реєстрації.

3.2. Укראгролізинг самостійно планує і провадить свою виробничо-господарську та іншу діяльність, а також визначає заходи соціального розвитку трудового колективу на основі і відповідно до законодавства та цього Статуту.

3.3. Укראгролізинг має право бути засновником (учасником) об'єднань підприємств відповідно до законодавства.

3.4. Укראгролізинг має самостійний баланс, розрахунковий, валютний та інші рахунки в установах банків і печатку із своїм найменуванням.

3.5. Укראгролізинг має право укладати в Україні та за кордоном від свого імені угоди, зокрема договори (контракти) купівлі-продажу, лізингу, підряду, страхування майна, перевезення, зберігання, доручення, комісії тощо, набувати майнових та особистих немайнових прав, нести обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді, арбітражному та третейському суді України, а також у судах інших держав.

3.6. Укראгролізинг:

- самостійно визначає стратегію та основні напрями свого розвитку відповідно до галузевих науково-технічних прогнозів та пріоритетів, кон'юнктури ринку товарів, продукції (робіт, послуг), економічної ситуації;
- реалізує свою продукцію (роботи, послуги) та залишки від виробництва за цінами, що формуються відповідно до умов економічної діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, — за цінами, що визначаються відповідно до законодавства;
- здійснює операції з цінними паперами відповідно до законодавства.

3.7. Укראгролізинг має право в установленому законодавством порядку:

- утворювати на території України та за її межами філіали, представництва, відділення та інші відособлені підрозділи з правом відкриття поточних і розрахункових рахунків і затверджувати положення про них;
- придбавати необхідну сільськогосподарську техніку, трактори, автомобілі, обладнання, запасні частини та інші матеріали у підприємств, організацій та установ незалежно від форми власності, а також у фізичних осіб.

Утворені Укראгролізингом філіали, представництва, відділення та інші відособлені підрозділи можуть наділятися основними засобами і оборотними коштами, які належать Укראгролізингу.

3.8. Укראгролізинг несе відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах належного йому майна згідно із законодавством.

Укראгролізинг не несе відповідальності за зобов'язаннями держави, а держава не несе відповідальності за зобов'язаннями Укראгролізингу.

3.9. Укragenолізинг самостійно визначає структуру, штатний розпис, порядок оплати праці і стимулювання працівників його апарату, утворених філіалів, представництв, відділень та інших відособлених підрозділів.

3.10. Укragenолізинг має право залучати до роботи українських та іноземних спеціалістів, самостійно визначати форми, системи, розмір та види оплати праці, створювати тимчасові творчі колективи згідно із законодавством.

Умови оплати праці, надання відпусток та пенсійного забезпечення працівників Укragenолізингу визначаються відповідно до законодавства.

Укragenолізинг має право відповідно до законодавства та колективного договору встановлювати для своїх працівників щорічні додаткові відпустки понад терміни, передбачені законодавством, за рахунок прибутку, що залишається після сплати ним податків і внесення обов'язкових платежів до бюджету, і скорочений робочий день, надавати інші пільги, а також залучати до роботи на договірних умовах працівників інших підприємств та установ.

3.11. Укragenолізинг веде бухгалтерський, оперативний облік та статистичну звітність згідно із законодавством.

4. Майно Укragenолізингу

4.1. Майно Укragenолізингу становлять основні фонди та оборотні кошти, а також цінності, вартість яких відображається у його самостійному балансі.

4.2. Майно Укragenолізингу є державною власністю і закріплюється за ним на праві повного господарського відання.

Здійснюючи право повного господарського відання, Укragenолізинг володіє, користується та розпоряджається зазначеним майном на свій розсуд, вчиняючи щодо нього будь-які дії, що не суперечать законодавству та цьому Статуту.

4.3. Джерелами формування майна Укragenолізингу є:

- майно, передане йому засновником;
- доходи, одержані від провадження фінансово-господарської діяльності;
- доходи від цінних паперів;
- кредити банків та інших кредиторів;
- безоплатні або благодійні внески, пожертвування підприємств, організацій і громадян;
- кошти, що надходять як лізингові платежі за використання сільськогосподарської техніки, тракторів, автомобілів і обладнання, поставлених на підставі лізингових договорів, укладених дирекцією державного лізингового фонду;
- надходження від застосування за договорами майнових санкцій;
- інші джерела, не заборонені законодавчими актами.

4.4. Джерела фінансування закупівлі сільськогосподарської техніки, тракторів, автомобілів і обладнання для передачі її на умовах договорів лізингу визначаються згідно із законодавством, включаючи кошти, що надходять як лізингові платежі.

4.5. Відчуження засобів виробництва, що перебувають у державній власності і закріплені за Укragenолізингом, здійснюється у порядку, встановленому законодавством.

Одержані в результаті такого відчуження майна кошти спрямовуються Укragenолізингом лише на інвестування сільського господарства.

4.6. Укragenолізинг має право відповідно до законодавства надавати в оренду майно, інші матеріальні цінності, які йому належать, а також списувати їх з балансу.

4.7. Укragenолізинг здійснює володіння, користування землею та іншими природними ресурсами відповідно до мети своєї діяльності та законодавства.

5. Управління Укragenолізингом і самоврядування трудового колективу

5.1. Управління Укragenолізингом здійснює генеральний директор.

Генеральний директор Укragenолізингу призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Мінагропрому.

Генеральний директор Укragenолізингу самостійно вирішує питання діяльності Укragenолізингу.

5.2. Генеральний директор Укragenолізингу:

- несе повну відповідальність за діяльність Укragenолізингу;

- діє без довіреності від імені Укراгролізінгу, представляє його в усіх організаціях та установах;
- розпоряджається майном та коштами відповідно до законодавства;
- укладає договори, видає довіреності, відкриває в установах банків розрахунковий та інші рахунки;
- несе відповідальність за формування та виконання фінансових планів;
- затверджує штатний розпис, визначає посадові оклади, тарифні ставки, форми і систему оплати працівників Украгролізінгу та інших осіб, які залучаються до роботи в Украгролізінгу, визначає режим роботи та відпочинку працівників;
- здійснює інші повноваження відповідно до законодавства.

5.3. Заступники генерального директора Украгролізінгу, керівники та спеціалісти підрозділів апарату управління і структурних підрозділів призначаються на посаду і звільняються з посади генеральним директором Украгролізінгу.

5.4. Повноваження трудового колективу Украгролізінгу реалізуються загальними зборами (конференцією) через виборні органи відповідно до законодавства.

5.5. Рішення з соціально-економічних питань, що стосуються діяльності Украгролізінгу, приймаються його органами управління за участю трудового колективу та уповноважених ним органів.

5.6. Колективний договір укладається генеральним директором Украгролізінгу з однією або кількома профспілковими чи іншими уповноваженими на представництво трудовим колективом Украгролізінгу органами, а у разі відсутності таких органів — представниками, обраними і уповноваженими цим колективом.

6. Господарська діяльність Украгролізінгу

6.1. Основним узагальнюючим показником фінансових результатів господарської діяльності Украгролізінгу є прибуток (дохід).

Чистий прибуток Украгролізінгу, який залишається після покриття матеріальних та прирівняних до них витрат, витрат на оплату праці, сплати відсотків за кредитами банків, передбачених законодавством податків і внесення інших платежів до бюджету, відрахувань у галузеві інвестиційні фонди, залишається у його повному розпорядженні.

6.2. Украгролізінг створює цільові фонди, призначені для покриття витрат, пов'язаних із своєю діяльністю, фонд розвитку виробництва, фонд споживання, резервний та інші фонди.

Фонд розвитку виробництва створюється за рахунок відрахувань від чистого прибутку у порядку, передбаченому законодавством. Кошти фонду використовуються для розвитку матеріально-технічної бази Украгролізінгу. Напрямні витрат фонду визначаються кошторисом.

Фонд споживання створюється у розмірах, що визначаються згідно із законодавством.

Резервний фонд Украгролізінгу створюється в розмірі 1 відсотка фонду споживання і призначається для покриття витрат, пов'язаних з відшкодуванням збитків та позапланових витрат.

6.3. Джерелом формування фінансових ресурсів Украгролізінгу є прибуток (дохід), амортизаційні відрахування, кошти від цінних паперів, безоплатні або благодійні внески членів трудового колективу, підприємств, організацій, громадян та інші надходження, включаючи централізовані капітальні вкладення та кредити.

6.4. Відносини Украгролізінгу з іншими підприємствами, організаціями, установами і громадянами в усіх сферах виробничої діяльності здійснюються на основі договорів.

6.5. Украгролізінг провадить зовнішньоекономічну діяльність згідно із законодавством.

6.6. Украгролізінг виконує вимоги щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

6.7. Контроль за фінансово-господарською діяльністю Украгролізінгу здійснюється відповідно до законодавства.

6.8. Питання соціального розвитку, включаючи поліпшення умов праці та оздоровлення, гарантії обов'язкового медичного страхування членів трудового колективу та їхніх сімей, вирішуються трудовим колективом відповідно до законодавства.

7. Ліквідація та реорганізація Украгролізінгу

7.1. Припинення діяльності Украгролізінгу здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення) або ліквідації.

7.2. Реорганізація Украгролізінгу проводиться за рішенням Кабінету Міністрів України.

Після реорганізації Украгролізінгу його права та обов'язки переходять до правонаступника.

7.3. Ліквідація Укragenолізингу проводиться:

- за рішенням Кабінету Міністрів України;
- на підставі рішення суду або арбітражного суду;
- в інших випадках, передбачених законодавством.

7.4. Ліквідація Укragenолізингу проводиться ліквідаційною комісією, яка утворюється Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом.

7.5. У разі банкрутства Укragenолізингу його ліквідація проводиться згідно із Законом України "Про банкрутство" (2343—12).

7.6. З моменту призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження з управління Укragenолізингу. Ліквідаційна комісія складає ліквідаційний баланс Укragenолізингу і подає його до органу, який призначив ліквідаційну комісію. Про початок ліквідації Укragenолізингу та терміни для заяви претензій кредиторами ліквідаційна комісія повідомляє в одному з офіційних органів засобів масової інформації.

Кошти Укragenолізингу, включаючи надходження від розпродажу його майна, спрямовуються на оплату праці працівників Укragenолізингу, на погашення боргів перед бюджетом, розрахунки з банками та іншими кредиторами.

У разі, коли коштів Укragenолізингу недостатньо для задоволення всіх зобов'язань перед кредиторами, кошти розподіляються між кредиторами пропорційно сумі вимог кредиторів у порядку черговості згідно із законодавством.

7.7. У разі реорганізації або ліквідації Укragenолізингу працівникам, які звільняються, гарантується додержання їх прав та інтересів відповідно до законодавства.

7.8. Ліквідація Укragenолізингу вважається закінченою з моменту внесення запису про це до державного реєстру.

“АПК-ПАРТНЕР” — журнал приватного агропідприємництва

- висвітлення сучасного стану аграрного ринку
- новини та проблеми аграрного законодавства
- огляд біржового ринку за головними видами товару
- тематичні прогнози
- огляд нових технологій
- питання експорту та імпорту сільгосппродукції
- поради досвідчених фахівців зернового ринку

Головний редактор:

Жанна Ревнова

Члени редакційної ради:

Галина Шевченко

виконавчий директор Національної Асоціації Бірж України

Володимир Клименко

генеральний директор Української Зернової Асоціації

Адреса редакції:

Україна, 01001, м. Київ,

вул. Костьольна, 13, кімн. 101. Тел./факс (+380 44) 228-68-95

Тел. (+380 44) 462-00-64

228-57-34

4.11. Ціноутворення на зерновому ринку

Зерно та насіння соняшнику відносяться до тих товарів внутрішнього ринкового обігу, які в умовах зламу старого механізму ціноутворення та непередбачуваних сплесків інфляції забезпечували виробникам відносно високу окупність витрат. За даними аналізу статистичних групувань, обсяг збиткового зерновиробництва не перевищував 5–6 %, а в несприятливі за погодними умовами роки сягав 7–9 %, при цьому середня рентабельність не знижувалась до критичної межі. Завдяки цьому продаж зерна безпосередніми виробниками щорічно підвищує рентабельність рослинницької галузі і суттєво збільшує масу прибутку по господарствах в цілому (табл. 1).

Табл. 1. Рентабельність, % (господарства громадського сектору, підвідомчі МіНАПК)

роки	зерно	вся продукція рослинництва
1990	196,6	98,3
1991	166,6	114,7
1992	350,6	207,4
1993	343,4	209,6
1994	209,0	122,1
1995	84,5	55,0
1996	64,6	29,7
1997	37,1	13,5

Надмірно високі показники рентабельності в 1992–1994 рр. не відображали реальної прибутковості зерна. За правилами первинного обліку і складання бухгалтерських звітів витрати виробництва обліковувалися в господарствах за фактичними цінами ресурсів на час їх придбання, хоча індекс інфляції в ті роки сягав кількох тисяч процентів. Індексацию залишків оборотних засобів

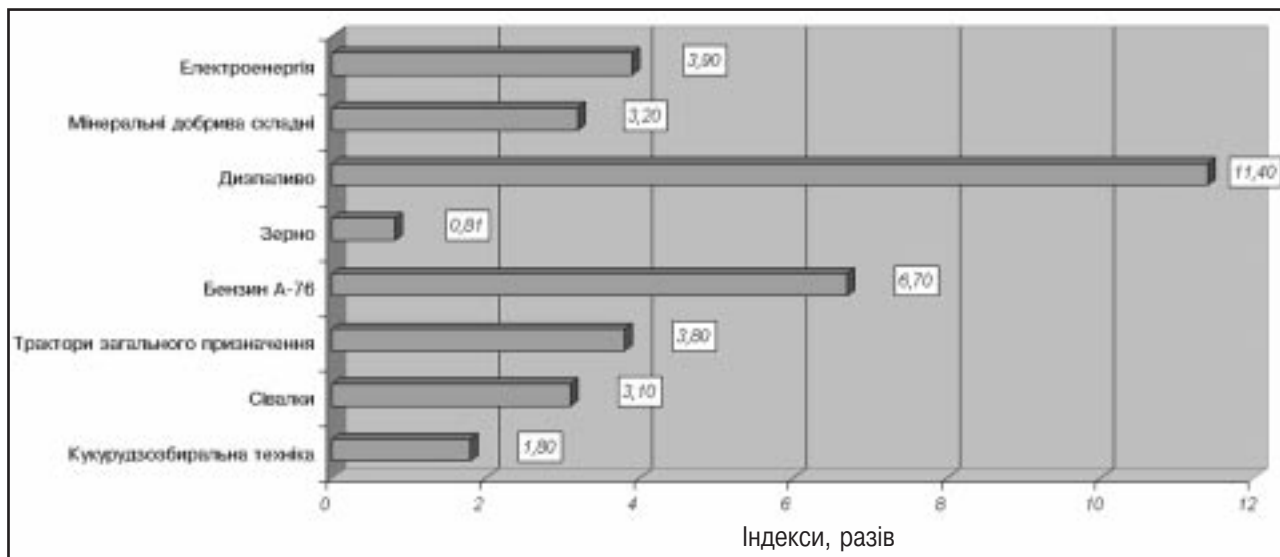
та переоцінку основних фондів було запроваджено з великим запізненням. Тому у річних звітах показник рентабельності був дуже завищений, хоча створювалась ситуація невідновлюваних витрат виробництва.

Так, індекс ціни 1 тонн реалізованого зерна в 1996 р. становив порівняно з 1990 р. — 0,81, індекс цін на техніку (кукурудзозбиральні комбайни, трактори загального призначення, сівалки) — від 1,8 до 3,8, 1 тонни мінеральних добрив — 3,2; дизельного палива — 11,4, найбільше вживаного в сільському господарстві бензину А-76 — 6,7. Розрив вказаних цін в межах чотирьох разів зберігається і в цей час, незважаючи на уповільнення інфляції в наступні роки і зниження її до 8,6 % в 1997 р. (схема 1).

В сільському господарстві відбулися небажані зміни в структурі виробничих витрат, в тому числі і в структурі собівартості зерна, вирощування якого практично повністю механізоване і потребує значної кількості покупних ресурсів. За розрахунками, частка останніх в 1998 р. порівняно з 1990 р. в структурі собівартості 1 тонни пшениці при врожайності 30 ц/га зросла в два рази, тоді як питома вага витрат на оплату праці, включаючи нарахування соціального призначення, зменшилась в 1,8 раза. Пряма ж оплата праці, витраченої безпосередньо в процесі виробництва, набагато зменшилась.

Диспаритет виявився однією з головних причин, які унеможливають ресурсне забезпечення зернової галузі на рівні прогресивних технологій, а отже, і зниження собівартості зерна. Не створено і належного матеріального стимулювання високопродуктивної праці в зерновому господарстві.

Схема 1. Порівняння індексів цін реалізації зерна та провідних видів спожитої аграрною галуззю промислової продукції, 1996 р. порівняно з 1990 р.

Сукупність названих та інших об'єктивних і суб'єктивних причин (недосконалість ринкової інфраструктури, відсутність власного досвіду поведінки та вибору оптимального рішення в ринкових стосунках, недостатня інформованість товаровиробників) значною мірою впливають на ступінь наповнення каналів збуту зерна та формування цін на цю продукцію.

В цілому по Україні вищою від середньозваженої також є ціна, яку виплачували державні заготівельні організації, близькими до неї — ціни продажу зерна на ринках населених пунктів, через власні магазини, споживчій кооперації та за бартерними угодами. За найнижчою ціною реалізується зерно в рахунок оплати праці та на громадське харчування працівників господарств. Неоднакова структура товарного зерна до деякої міри корегує середні зональні величини, хоча загальна тенденція зберігається (табл. 3).

Зональна відмінність цін на зерно одноіменних культур з урахуванням різноманітності каналів збуту до певної міри відбиває цінову ситуацію на ринку зерна в тій чи іншій зоні, яка складається: а) під впливом рівня цін, продекларованих державними заготівельними організаціями; б) під впливом неоднакового співвідношення середньодушового виробництва зерна та споживання.

Ціна зерна на вітчизняному ринку перебуває також під впливом загальносвітової тенденції руху цін в найближчій перспективі на загальносвітовому ринку на пониження. Звичайно, ціна зерна, реалізованого на експорт, більш висока, але товаровиробник не має від цієї різниці вигоди, її використовує той, хто бере на себе функції експортера.

4.11.1. Ціна та якість продукції

4.11.1.1. Система закупівельних цін в колишньому СРСР

З 50-х років в Україні була задіяна система заохочення господарств до виробництва та продажу державі

більш якісного зерна всіх зернових культур через державні закупівельні ціни.

Ця система була не зовсім досконалою. Вона передбачала диференціацію цін за природно-кліматичними зонами і базувалась при цьому на затратному принципі: за однаково за якістю зерно (пшениці, ячменю, жита, проса і вівса) встановлювалась вища ціна в тій зоні, де за об'єктивними природно-економічними умовами витрати виробництва на його вирощування були вищими. Це пояснювалося тим, що обсягів виробництва в зонах з кращими умовами було недостатньо для задоволення потреб держави.

Наприклад, в табл. 2 наведено ціни зерна м'якої пшениці базисних кондицій згідно з преїскурантом № 70—10А за 1964 р., введеним в дію постановою РМ СРСР з 1958 р., при цьому характерно, що ціни на зернові були диференційовані в розрізі сільських рад України.

Передбачались надбавки до заготівельної ціни в розмірі 40 % лише за зерно пшениці, яка мала складовість не менше 60 % і сирової клейковини 28 % та більше. Але таке зерно по відношенню до всього заготовленого в той період становило не більше 1 %. Фактично вся пшениця, незалежно від вмісту клейковини, оплачувалась за однаковою ціною.

Починаючи з урожаю 1968 р., оплата зерна твердої пшениці, а також пшениці сильних і найбільш цінних сортів здійснювалась більш диференційовано, залежно від вмісту та якості клейковини та інших показників якості (постанова Ради Міністрів СРСР від 11 липня 1967 р., № 637). Зональна диференціація цін на зернові культури діяла до встановлення єдиних закупівельних цін у республіках в 1990 році. Преїскурант був єдиний з невеликим відхиленням чи доповненням в окремих зонах.

За новою системою надбавки до ціни за якість зерна пшениці були змінені і диференційовані: при вмісті в зерні 28—31 % клейковини ціна підвищувалася на 30 %, а при вмісті 32—34 % — на 40 %, а при вмісті 35—37 % — на 50 %.

Табл. 2. Зональна диференціація цін на зерно пшениці

Зона	Включено господарства областей, зон	Ціна, крб. за 1 тону	Коефіцієнт до мінімальної ціни
I	9 степових областей та частина районів Лісостепу (Харківської, Черкаської, Хмельницької, Вінницької, Київської областей)	66	1,00
II	5 районів Харківської та один — Луганської областей	70	1,06
III	В основному області лісостепової зони, за винятком районів, що включені в I—II зони, та окремі райони інших областей	78	1,18
IV	Переважно області і райони гірської, передгірської та поліської зон	85	1,29

Табл. 3. Питома вага обсягів та співвідношення ціни зерна в розрізі каналів реалізації, 1998 р.

Області	Ціна, грн./т	Коефіцієнт ціни	В тому числі по каналах реалізації														
			Заготівельним організаціям, включаючи продаж за прямими зв'язками			Споживкооперації			Населенню через систему громадського харчування (включаючи продаж і видачу у рахунок оплати праці)			На ринку, через власні магазини, ларки, палатки			За бартерними угодами		
			Пит. вага каналу, %	Ціна, грн./т	Коефіцієнт ціни	Пит. вага каналу, %	Ціна, грн./т	Коефіцієнт ціни	Пит. вага каналу, %	Ціна, грн./т	Коефіцієнт ціни	Пит. вага каналу, %	Ціна, грн./т	Коефіцієнт ціни	Пит. вага каналу, %	Ціна, грн./т	Коефіцієнт ціни
АР Крим	167,0	1	16	177,8	1,065	0,085	77,4	0,463	23	130,6	0,782	27	178,7	1,070	34	177,2	1,061
Дніпропетровська	150,7	1	9	169,4	1,124	—	—	—	24	136,2	0,904	21	144,2	0,957	46	157,1	1,042
Донецька	150,4	1	19	192,3	1,279	0,000	200	1,330	27	103	0,685	21	152,3	1,013	33	164,4	1,093
Запорізька	152,6	1	11	203,5	1,334	0,010	146,1	0,957	25	113,9	0,746	21	147,6	0,967	43	165,4	1,084
Кіровоградська	128,6	1	10	166	1,291	0,002	137,5	1,069	30	105,3	0,819	23	135,5	1,054	37	132,4	1,030
Луганська	157,4	1	13	165,2	1,050	0,009	172,7	1,097	29	125,7	0,799	18	157,4	1,000	40	177,5	1,128
Миколаївська	123,8	1	13	139,1	1,124	0,008	139,6	1,128	25	81,4	0,658	30	133,6	1,079	32	141,5	1,143
Одеська	134,8	1	8	177,7	1,318	0,081	162,4	1,205	26	86,6	0,642	21	135,6	1,006	45	154,4	1,145
Херсонська	134,8	1	8	164,8	1,223	0,006	103,3	0,766	24	116,9	0,867	19	151,9	1,127	44	161,2	1,196
Степ	144,5	1	11,9	172,9	1,201	0,025	126,6	0,891	25,9	111,1	0,767	22,3	148,5	1,027	39,3	159,0	1,102
Вінницька	162,9	1	19	164,1	1,007	0,086	179,8	1,104	29	155	0,952	24	160,9	0,988	28	172	1,056
Київська	162,2	1	13	186,1	1,147	0,002	126,7	0,781	30	125,4	0,773	20	166,8	1,028	37	180,7	1,114
Полтавська	152,1	1	17	165,5	1,088	0,072	179,4	1,179	30	136,9	0,900	25	154,8	1,018	28	157,4	1,035
Сумська	167,7	1	26	160,3	0,956	0,007	138,9	0,828	26	158,6	0,946	31	178,4	1,064	17	173,2	1,033
Тернопільська	167,0	1	14	163,1	0,977	0,016	238,6	1,429	38	161,3	0,966	22	173,2	1,037	26	172,4	1,032
Харківська	164,2	1	24	175,8	1,071	0,018	183,8	1,119	31	136,1	0,829	22	175,7	1,070	23	—	—
Хмельницька	176,0	1	21	180,3	1,024	0,095	179,2	1,018	33	174	0,989	25	173,3	0,985	21	178,2	1,013
Черкаська	147,1	1	11	171,8	1,168	0,331	137,7	0,936	31	133	0,904	25	148,7	1,011	33	150,6	1,024
Чернівецька	162,4	1	15	170	1,047	0,002	200	1,232	49	143,4	0,883	16	187,7	1,156	20	182,6	1,124
Лісостеп	162,4	1	17,8	170,8	1,054	0,070	173,8	1,070	33	147,1	0,905	23,3	168,8	1,031	25,9	170,9	1,054
Волинська	174,6	1	31	179,5	1,028	—	—	—	28	165,4	0,947	21	177,9	1,019	20	176,5	1,011
Житомирська	178,4	1	11	171	0,959	0,011	189,7	1,063	39	173,7	0,974	26	188,3	1,055	24	179	1,003
Закарпатська	151,4	1	24	191,2	1,263	0,620	186,4	1,231	51	167,8	1,108	12	201,2	1,329	12	200,5	1,324
Івано-Франківська	186,8	1	27	186,5	0,998	0,115	184,3	0,987	40	185,3	0,992	23	191,2	1,024	10	182,8	0,979
Львівська	183,5	1	7	143,6	0,783	0,006	207,1	1,129	37	197,9	1,078	29	182,7	0,996	27	175,2	0,955
Рівненська	174,1	1	23	187,7	1,078	0,001	250	1,436	34	158,6	0,911	29	174	0,999	14	190,1	1,092
Чернігівська	163,6	1	23	179,7	1,098	—	—	—	28	131,2	0,802	21	174,3	1,065	24	173,1	1,058
Полісся	170,8	1	19,9	175,6	1,031	0,118	198,8	1,164	37,7	163,4	0,956	22,3	182,9	1,101	19,7	181,2	1,067
Всього в Україні	154,2	1	15	173,1	1,123	0,047	152,4	0,988	29	131,4	0,852	23	157,7	1,023	33	162,4	1,053

а при 32 % і більше — на 50 %. Якщо раніше 10 % надбавки за зерно сильних і цінних сортів пшениць виплачувалися господарствам без урахування вмісту клейковини, то тепер для отримання такої надбавки було встановлено поріг — вміст клейковини не менше 25 %.

На зерно твердих пшениць було введено аналогічний порядок підвищення ціни. Вони залежали від класів і передбачали надбавки 60, 40 та 20 % відповідно за I, II, III класи (табл. 4).

Табл. 4. Розмір надбавок за якість до цін при продажу пшениці державі, у відсотках

Роки, періоди	Тверда (I—III клас)	М'яка		
		сильна		цінна
	%	32% клейковини і вище	28—31% клейковини	
1964	40	40	40	10
з 1967	65—20	50	30	10
1980	100—20	50	30	10
з 1988	150—50	100—75	50	30

Тобто, нові заготівельні ціни і порядок заготівель більшою мірою враховували споживні якості пшениці (наявність, групу клейковини, скловидність).

Для інших зернових культур ціни диференціювалися залежно від сорту. Так, існували десятипроцентні надбавки за зерно цінних сортів ярого ячменю, вівса, гречки, рису, гороху. Пивоварні сорти ячменю оплачувалися на 20 % вище від закупівельної ціни на м'яку пшеницю. Ціни на кукурудзу залежали від типу, який визначався консистенцією та формою зерна. Найвищу ціну мала кукурудза рисова, а на суміш зерна різних типів була найбільш низька ціна (табл. 5).

Табл. 5. Співвідношення цін на зерно кукурудзи різних типів (на 1 тону зерна базисних кондицій)

Різновиди кукурудзи	Індекси
Рисова та восковидна	1,00
Кремниста біла і жовта	0,70
Зубовидна біла, жовта, крохмалиста, однотипна за кольором напівзубовидна і напівкремниста	0,54
Різнотипова (суміш)	0,50

У 1988 р. для підвищення матеріальної зацікавленості сільськогосподарських підприємств у збільшенні виробництва і продажу державі високоякісного зерна Рада Міністрів СРСР прийняла постанову "Про посилення економічного стимулювання виробництва і продажу високоякісного зерна", згідно з якою до ціни, встановленої на пшеницю IV класу при відповідності її якості вимогам ГОСТу, передбачено виплачувати надбавки до закупівельних цін на зерно твердої пшениці I класу — 150 %, II класу — 100 %, III класу — 50 %; пшениці м'якої

I класу (сильна, з вмістом клейковини не менш як 40 %) — 100 %, I класу (сильна) — 75 %, II класу (сильна) — 50 %, III класу (цінна) — 30 %.

Ці нові надбавки суттєво підвищили прибутковість зернового господарства. Сільськогосподарські підприємства основних зон товарного зерновиробництва додатково одержали близько 2,5 млрд. крб., у тому числі за рахунок підвищення надбавок за якість — 1 млрд. крб., тобто 40 %.

Вказані підходи базувалися на новому ГОСТ 9353—85 "Пшеница. Требования при заготовках и поставках", що був введений в дію з 01.06.86 р. замість трьох існуючих раніше ГОСТ ВКС 7064, ГОСТ 9353, ГОСТ 9354—67.

Отже, зерно оплачується за заліковою вагою. Якщо фізичні відмінності (вологість, засміченість, пошкодження шкідниками, враження грибок) не відповідають базовим вимогам, то у випадку їх перевищення фізична вага зерна при переводі у залікову відповідно зменшується (рефакція) і, навпаки, у випадку зменшення — залікова вага зростає (боніфікація).

Деякий час поряд з ціновим стимулюванням якості існувало стимулювання за понадплановий продаж зерна у державні ресурси. Ці два види підвищення ціни доповнювали один одного, надбавка у розмірі 50 % виплачувалась до ціни, що склалася від якості кожної культури, за кожен продану понад план тону.

В 1990 р. розроблено і впроваджено новий стандарт ГОСТ 9353-90 "Пшеница. Требования при заготовках и поставках", який діє і нині. Згідно з цим стандартом тверда пшениця поділяється на 5 класів, а м'яка пшениця — на 6 класів: вищий та з I по V. М'яка та тверда пшениця всіх класів, крім V-го класу, призначена для використання у продовольчих цілях, а пшениця V класу — для непродовольчих цілей. Розроблені характеристики та обмежувальні норми для заготовлюваної пшениці, окремо — призначеної для переробки на борошно, для переробки на крупу та для виробництва комбікормів і у кормових цілях. Вищий, I і II класи м'якої пшениці (сильні) характеризуються натурою на рівні базисних норм (755 г/л), кількістю клейковини не менше 36 % (вищий), 32 % (I) і 28 % (II) не нижче I групи якості. Обмежувальні норми якості м'якої пшениці III класу — кількість клейковини не менше 23 %, з якістю не нижче II групи з натурою не менше 710 г/л. Четвертий клас призначений для підсортування при складанні помельних партій зерна (вміст клейковини від 22 до 18 %, з якістю не нижче II групи). У 1998 р. введено в дію ДСТУ 3768—98 "Пшеница. Технічні умови".

Прейскурант складено від найвищих за якістю і кількістю клейковини та найвищих за ціною твердих пшениць (переважно ярі форми) до м'яких сортів, роз-

ташованих у порядку спадаючого вмісту клейковини, її якості. Закупівельні ціни розраховуються на базовій ціні зерна м'якої пшениці III класу. На пшеницю інших класів та зерно інших культур ціни побудовані за відповідними коефіцієнтами.

4.11.1.2. Співвідношення цін та якості зерна в сучасних умовах

Протягом останніх років співвідношення цін на пшеницю різної якості дещо змінювалося, що було зумовлене загальною ціновою ситуацією після 1990 р., інфляційними процесами та реформою закупівельних цін. Різні компенсаційні виплати, індексації виручки включалися до закупівельної ціни, тим самим порушувались співвідношення між цінами різної якості. Головною ставала не стимулююча функція ціни, а сам її рівень, який би в умовах інфляції забезпечував відтворювальний процес у сільському господарстві. Це були заходи тимчасової дії, які швидко відмирали і не спричинили докорінних змін в ціновому стимулюванні заготівель зерна, поліпшенню його якості. Стійка тенденція зниження кількості сильних та цінних сортів пшениці в загальних обсягах держзакупівель чітко простежується після 1993 року (табл. 6). У 1997 р. було закуплено 924 тис. т пшениці, або 34 % всіх закупок, тоді як в 1993 р. — майже 5 млн. т, що становило 58 %. Офіційним джерелом інформації про якість зерна є дані про закупки державою сильних, цінних і твердих сортів та результати обстежень, які здійснюються лабораторіями Держхлібінспекції.

Погіршення якості зерна в останні 3—4 роки — це результат більш впливової дії інших, не тільки цінових чинників. Хоча очевидно, що економічний ефект, який господарства можуть мати від реалізації високоякісного зерна, втрачається.

Із 75 сортів озимої і ярої пшениці, районованих на території України, 25 сортів сильної і 25 сортів цінної

пшениці, 17 сортів — філери. Лише 8 сортів характеризуються як кормові. У виробничих умовах сорти часто не поєднують в собі достатню врожайність з підвищеною білковістю, вмістом і якістю клейковини, внаслідок чого зерно не відповідає вимогам стандарту і оплачується державою за цінами на звичайну слабку пшеницю (IV і V класу) (табл. 6).

Ґрунтово-кліматичні умови України сприятливі не тільки для вирощування великих, але й високоякісних врожаїв. Найбільш сприятливими для вирощування сильних і цінних пшениць є регіон півдня України: АР Крим, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, південна частина Дніпропетровської, Кіровоградської і південно-східна Донецької області — завдяки достатній кількості тепла, добрій родючості ґрунтів, а також обмеженому вологозабезпеченню, що в сукупності позитивно впливає на якість урожаю.

В останні роки спостерігається зменшення натуральної ваги, підвищення вологості, зниження скловидності та вмісту клейковини, збільшення кількості зерна з якістю клейковини III групи та тієї, що не відмивається. Головним чином відбулося це в степових областях, де традиційно вирощувалося високоякісне зерно. У 1986—1990 рр. у структурі закупленого державою зерна пшениці в Степу цінні та сильні зайняли 82 %, тоді як в 1996 і 1997 роках — не більше 30 %. Кількість ж слабкої пшениці V класу підвищилась з 2,4 % до 55,7 % (табл. 7).

Такий розподіл відбувався саме через низьку якість клейковини, особливо в Миколаївській, Кіровоградській, Запорізькій та Херсонській областях. Вміст же клейковини у зерні пшениці в 1997 р. коливався в Степу — від 23,7 % у Кіровоградській області до 19,3 % у Луганській, в Лісостепу — від 23,4 % у Харківській до 18,2 % у Хмельницькій та у Поліссі — від 21,9 % у Закарпатській до 16,6 % у Львівській області.

Тверда пшениця, так само як і сильна, потребує спеціальної агротехніки вирощування, яка в останні ро-

Табл. 6. Закупки сильних, цінних і твердих сортів пшениці в господарствах України (тис. т)

	В середньому за роки								
	1981—1985	1986—1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Сильні сорти пшениці	193,7	381,7	255,2	90,9	76,8	60,5	6,0	12,0	0,4
Питома вага в загальних закупках пшениці, %	2,6	3,8	3,2	1,3	1,0	1,2	0,1	0,4	0,0
Цінні сорти пшениці	1600,2	5714,0	5269,1	3672,0	4612,0	2920,0	1719,0	1080,0	924,0
Питома вага в загальних закупках пшениці, %	21,3	56,9	65,8	53,7	57,9	55,4	39,6	32,3	34,4
Тверді сорти пшениці	18,0	14,7	37,6	35,6	47,8	43,6	42,8	14,1	1,3
Питома вага в загальних закупках пшениці, %	0,0	0,2	0,5	0,5	0,6	0,8	0,1	0,4	0,0

Табл. 7. Якісна структура закупленої державою м'якої пшениці по зонах України, в %

Зона	Закуплено зерна за якістю			
	I—II кл. сильна (28% клейковини і вище)	III кл. цінна, (23—27% клейковини)	IV кл. (18—22% клейковини)	V кл. (нижче 18% клейковини)
1986—1990				
Степ	7,0	75,0	15,6	2,4
Лісостеп	0,1	43,5	33,8	22,6
Полісся	—	17,7	39,3	43,0
Україна	3,8	56,9	26,1	13,2
1991				
Степ	4,8	75,9	15,7	3,6
Лісостеп	0,0	58,0	25,3	16,7
Полісся	—	24,9	32,3	42,8
Україна	3,2	65,8	20,0	11,0
1992				
Степ	2,4	43,8	45,0	8,8
Лісостеп	0,0	69,8	25,7	4,5
Полісся	—	43,4	39,2	17,4
Україна	1,3	53,7	37,0	8,0
1995				
Степ	0,1	42,3	14,0	43,6
Лісостеп	—	42,1	38,3	19,6
Полісся	—	22,8	57,2	20,0
Україна	0,1	39,6	30,7	29,6
1996				
Степ	0,5	22,2	8,4	68,9
Лісостеп	0,0	47,3	35,6	17,1
Полісся	0,1	17,3	64,3	18,3
Україна	0,4	32,3	28,8	38,5
1997				
Степ	0,0	29,6	14,7	55,7
Лісостеп	—	49,4	27,3	23,3
Полісся	—	30,8	53,1	16,1
Україна	0,0	34,4	19,6	46,0

ки не дотримується, тому кількість твердої пшениці, що закупляється державою, значно скоротилася. В період з 1991 по 1995 рр. закупки твердої пшениці були найвищими, на рівні 35—48 тис. т, в 1996 р. — 14 тис. т, а в 1997 р. лише 1,3 тис. т. Основними постачальниками твердої пшениці залишаються господарства Степу (табл. 8).

На зниження якості зерна пшениці в останні роки вплинули винятково несприятливі погодні умови 1995 р., 1996 р. і навіть 1997 р., а також винятково висока щільність клопа-черепашки, який пошкоджує зернівку.

У зв'язку з таким станом справ уряд був вимушений дозволити закупівлю та використання пшениці п'ятого класу із вмістом клейковини 18 % вище III групи якості

Табл. 8. Обсяги закупок твердої пшениці по зонах

	1986— 1990 рр. в середньому	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
ТИС. ТОНН								
Степ	14,5	37,6	35,6	46,5	32,6	22,5	13,6	1,3
Лісостеп	0,2	—	—	1,2	10,9	6,1	0,3	—
Полісся	0,0	—	—	0,1	0,1	14,2	0,2	—
Всього по Україні	14,7	37,6	35,6	47,8	43,6	42,8	14,1	1,3
у відсотках								
Степ	98,6	100,0	100,0	97,3	74,8	52,3	96,5	100,0
Лісостеп	1,4	—	—	2,5	25,0	14,3	2,1	—
Полісся	0,0	—	—	0,2	0,2	33,4	1,4	—
Всього по Україні	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Табл. 9. Коефіцієнти співвідношення цін на зернові культури (1997 р.)

Зерно пшениці за якістю	Коефіцієнт співвідношення цін до ціни пшениці III класу	Ціна 1 тонни в гривнях
Пшениця тверда		
I класу	1,70	459
II класу	1,58	427
III класу	1,51	408
IV класу	1,43	386
V класу	0,68	184
Пшениця м'яка		
Вищого класу (сильна із вмістом клейковини не менше 36 %)	1,66	448
I класу (сильна із вмістом клейковини 32–36 %)	1,47	397
II класу (сильна із вмістом клейковини 28–32 %)	1,09	294
III класу (цінна із вмістом клейковини 23–28 %)	1,00	270
IV класу (із вмістом клейковини 18–23%)	0,92	248
V класу (із вмістом клейковини 18 % і більше III гр. якості, із вмістом клейковини 10–17 % I і II гр. якості придатні для кормових цілей)	0,79	213
Кукурудза		
I класу	1,28	345
II класу	1,09	294
III класу	0,91	246
Ячмінь		
Пивоварний	1,09	294
I класу	0,91	246
II класу	0,68	184

та вмістом клейковини 10–18 % I і II груп якості (фуражу за ГОСТом) в межах України для виготовлення хлібопекарного борошна з підсортуванням до пшениці вищої якості (розпорядження Кабінету Міністрів України № 535-р від 27.08.96 р. та № 443-р від 08.08.97 р.).

На зерно урожаю 1997 р., яке надходило в рахунок держзамовлення, ціна пшениці м'якої III-го класу була визначена як базова величина, з урахуванням середньої ціни на біржових торгах України за спотовими контрактами з початку року, в розмірі 270 грн. за 1 тонну. Пізніше були визначені коефіцієнти співвідношення цін на інше зерно (табл. 9), за якими здійснювалися розрахунки (постанови КМ України № 124 від 04.02.97 р. та № 813 від 01.08.97 р.).

Історія стимулювання виробництва та заготівель високоякісного зерна пшениці та їх сучасний стан свідчать про достатній рівень цінового стимулювання якості.

Основні причини зниження якості пшениці такі:

— систематичні відхилення від оптимальної структури посівних площ, розміщення цієї культури після гірших попередників, скорочення чистих і зайнятих парів та посівів багаторічних трав;

— недостатнє та незбалансоване за елементами живлення внесення мінеральних та органічних добрив;

— вилягання та забур'яненість посівів;
— значне пошкодження зерна шкідниками та ураження рослин;
— розтягування строків збирання урожаю;
— несвоєчасно проводяться розрахунки за продукцію.

Ячмінь. Різноманітність використання зерна ячменю — на солод, на крупу, на фураж — зумовили необхідність розробки кількох стандартів. Нині діють ГОСТ 28672-90 "Ячмень. Требования при заготовках и поставках" та ГОСТ 5060-86 "Ячмень пивоваренный" (із змінами в 1992 р.). В 1998 р. введено в дію ДСТУ 3769-98 "Ячмінь. Технічні умови".

В реєстрі сортів рослин України на 1997 р. було прийнято до районування 41 сорт ярого ячменю, з них 23 — пивоварних, 15 — цінних, решта — "зернових".

В обстежених Держхлібінспекцією партіях ячменю у 1996 р. було 60 % непродовольчого ячменю, 12 % продовольчого та 28 % пивоварного. До непродовольчого ячменю згідно із стандартними вимогами віднесене зерно за показниками: вмісту дрібного зерна, який фактично становив від 10 до 86 %, зерновій домішці від 10 до 17 % та натуральній вазі — від 570 до 620 г/л.

Ячмінь, що поставляється для пивоваріння, поділяється за якістю на два класи, які мають і різну ціну (табл. 10).

В останні роки пивоварний ячмінь за якістю представлений II-м класом. Вологість його перебуває у межах 13–15 %, вміст білка — 10,4–10,8 % та крупність — 73 %.

Табл. 10. Якісна характеристика ячменю за класами

Показники	Норми для класу	
	I	II
Вологість %, не більше	15,0	15,5
Білок %, не більше	12,0	12,0
Дрібні зерна %, не більше	5,0	7,0
Крупність %, не менше	85,0	60,0
Здатність проростання %, не менше	95,0	90,0
Життєздатність %, не менше	95,0	95,0
Сміттєва домішка %, не більше	1,0	2,0

Основне виробництво пивоварного ячменю в Україні зосереджено у лісостепових областях — Вінницькій, Хмельницькій, Сумській, Тернопільській, Черкаській, а також у поліських — Рівненській, Чернігівській, Львівській та Волинській (табл. 11). Попит внутрішнього ринку на пивоварний ячмінь задовольняється повністю завдяки достатній пропозиції. Це дозволяє нарощувати обсяги його експорту. Згідно з умовами розрахунків за держзамовлення з урожаю 1997 р. передбачено, що ціна I класу ячменю перевищує II клас на 34 %, а пивоварного на 60 %.

Кукурудза. Згідно з ГОСТ 13634-90 "Кукурудза. Требования при заготовках и поставках" у відповідності з ботанічними особливостями зерно кукурудзи поділяється на дев'ять типів: I — зубоподібна жовта, II — зубоподібна біла, III — кремниста жовта, IV — кремниста біла, V — напівзубоподібна жовта, VI — напівзубоподібна біла, VII — яка розтріскується, біла, VIII — яка розтріскується, жовта, IX — воскоподібна. Єдиний стандарт охоплює всі можливі напрями її галузевого використання. Різні галузі промисловості виставляють різні вимоги до типового складу кукурудзи. Так, для круп'яної промисловості поставляють кукурудзу III і IV типів, для борошномельної промисловості — будь-якого типу. Стандартом допускається за згодою з споживачем постачання для круп'яної промисловості кукурудзи інших типів, але суміш різних типів не допускається. Для виробництва комбікормів і на кормові цілі поставляють кукурудзу будь-якого типу, а також суміш типів.

Діючим стандартом закупівельну кукурудзу залежно від якості підрозділяють на три класи: зерно I-го і II-го класів, призначене для використання у продовольчих цілях, а III-го класу — у кормових цілях і для виготовлення комбікормів. Кукурудза, яка вирощується на полях без застосування пестицидів і призначена для виробництва продуктів дитячого харчування, повинна відповідати вимогам I класу.

Україна як самостійна держава до цього часу користується державними стандартами колишнього Ра-

дянського Союзу. Розробка вітчизняних стандартів за-тримується, хоча в цьому напрямі зроблено перші кроки. Постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 1997 р. № 1062 "Про подальший розвиток ринку зерна в Україні" доручено Державному Комітету по стандартизації, метрології та сертифікації, Міністерству АПК, ДАК "Хліб України" до 1 квітня 1998 р. забезпечити розробку державних стандартів України "Вимоги до заготівлі та постачання" з приведенням їх щодо пшениці і ячменю до світових. Група спеціалістів Інституту хлібопродуктів (м. Київ), Миронівського Інституту пшениці (снт. Миронівка) та Інституту рослинництва ім. Юр'єва (м. Харків) розробили нові стандарти на пшеницю і ячмінь.

Узгодження стандартів потребує виконання таких етапів:

— зробити порівняльну характеристику діючих в Україні і за кордоном стандартів за системою класифікації і встановити, якою мірою окремі характеристики зерна є визначальними в Україні з відповідним типом за класифікацією у США — скловидною червонозерною пшеницею (НКУ/ № 2);

— оцінити технічні можливості поліпшення якості зерна в процесі виробництва та переробки, стан вітчизняної системи зберігання, враховуючи диференціацію вимог до сировини з боку переробників в країні і за кордоном;

— привести методи оцінки якості зерна у відповідність з системами метрологічного забезпечення, що потребує значних коштів для переоснащення лабораторій та підготовки спеціалістів;

— розглянути питання встановлення подвійної системи стандартів на експортноорієнтовану сільськогосподарську продукцію для внутрішнього використання та експорту, що дозволить зменшити витрати на придбання нового устаткування та методів аналізу, обладнавши ними лабораторії, що аналізують експортні партії зерна. (Зараз вимоги до якості зерна, яке експортується, встановлюються у контрактах між постачальниками і зовнішньоекономічною організацією або іноземним покупцем);

— розробити нову систему контрактів на зерно у відповідності з вимогами європейської системи управління документацією;

— розробка нових стандартів потребує перегляду базового рівня якості, який зумовлює рівень ринкової ціни на зерно.

Політика протекціонізму на ринку зерна. Аналіз протекційних показників у 1994–1995 рр. виявив приховане оподаткування товаровиробника, який недоотримував значну різницю в ціні на зерно порівняно із світовою, і номінальний протекційний показник (НПП —

Розділ 4. СИСТЕМА ФІНАНСОВИХ РОЗРАХУНКІВ

Табл. 11. Кількість ячменю, в тому числі пивоварного, що надійшов в рахунок держзамовлення з 1986 по 1997 рік

Роки	Україна, всього	Степ	Лісостеп	Полісся
1986–1990				
Всього надійшло, тис.т	2458,7	1102,9	998,8	357,0
в т.ч.: пивоварного	669,0	—	474,7	194,3
питома вага пивоварного, %	27	—	48	54
1991				
Всього надійшло, тис.т	1438,8	534,8	590,6	313,4
в т.ч.: пивоварного	554,2	0,1	325,8	228,3
питома вага пивоварного, %	38	0,0	55	73
1992				
Всього надійшло, тис.т	2231,1	818,4	1024,7	388,0
В т.ч.: пивоварного	1506,3	294,0	867,5	344,8
питома вага пивоварного, %	67	36	85	89
1993				
Всього надійшло, тис.т	3987,8	2477,2	1153,3	357,3
в т.ч.: пивоварного	1202,0	9,6	878,3	314,0
Питома вага пивоварного, %	30	0,4	76	88
1994				
Всього надійшло, тис.т	3579,6	1903,7	1345,5	330,4
в т.ч.: пивоварного	840,9	4,1	634,7	202,1
питома вага пивоварного, %	23	0,2	47	61
1995				
Всього надійшло, тис.т	826,5	473,9	294,5	58,1
в т.ч.: пивоварного	103,9	3,6	68,0	32,3
Питома вага пивоварного, %	13	0,7	23	55
1996				
Всього надійшло, тис.т	390,1	129,6	169,5	91,0
в т.ч.: пивоварного	114,3	0,1	68,5	45,7
питома вага пивоварного, %	29	0,1	40	50
1997				
Всього надійшло, тис.т	258,6	36,4	143,6	78,6
в т.ч.: пивоварного	108,2	—	55,7	52,5
питома вага пивоварного, %	42	—	41	67

як процентне відношення різниці між внутрішньою ціною і еквівалентом ціни на кордоні до еквіваленту ціни на кордоні) для пшениці III класу був у межах від -45 до -11 поквартально, протягом обох років (Шпичак О.М., керівник групи "Система моніторингу цін та торговельної політики", Інститут аграрної економіки УААН, Київ — 1996 р.). Ситуація змінилася на протилежну в 1997 році: НПП став позитивним, +54 — при реалізації пшениці державі по 270 грн./т та +43 — при реалізації іншими каналами — по 250 грн./т. За відсутності дисбалансу цін на зерно і цін на матеріально-технічні ресурси (з погляду на те, що і ті і інші піднялися до рівня світових) ціна зерна могла б стати найважливішим джерелом збільшення прибутків та оборотного капіталу для виробника. Але збереження монополізму у сфері заготівлі, зберігання та переробки зерна, слабка конкуренція на внутрішньому ринку збуту через високий ризик у агробізнесі, панування бартерних операцій погіршують справу, зумовлюють високе зростання вартості посередницьких послуг.

З ростом внутрішньої ціни виробника з'являється небезпека обмеження експортних можливостей, бо для

субсидування державою експорту немає фінансових коштів. Для підвищення конкурентоздатності вітчизняного зерна потрібно поліпшити якість та знизити витрати на виробництво тонни зерна, налагодити роботу з моніторингу виробничих витрат.

Тенденція понижених світових цін на зернові буде утримуватися протягом найближчих років. Тому в ситуації, коли ціни на кордоні України на продовольчу пшеницю дорівнюють внутрішній, найбільш прийнятним протекційним заходом стало ввізне мито на імпорт цього зерна, встановлене в розмірі 30–40 ЕКЮ за 1 т, згідно із Законом України "Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції".

4.11.2. Коментар щодо встановлення директивних цін

До 1998 року, доки не було скасовано державне замовлення на зерно, діяли затверджені Урядом закупівельні ціни. Так, в 1997 р. постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.97. № 813 були затверджені закупівельні ціни на зерно, в т.ч. на зерно пшениці м'якої III класу — 270 гривень за тонну, що вище біржо-

вих цін України. Таке зерно і вироблені з нього борошно і крупи були неконкурентоспроможні і не знаходили збуту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що призвело до збільшення витрат по зберіганню зерна та хлібопродуктів та погіршення їхньої якості.

Тому Урядом було прийнято ряд рішень, що передбачають провести уцінку такого зерна та продуктів його переробки.

Так, постановами Кабінету Міністрів України від 10.03.98. № 289 та від 08.09.98. № 1395 ДАК "Хліб України" доручалось реалізувати зерно з державних ресурсів для розрахунків з постачальниками пально-мастильних матеріалів та мінеральних добрив за цінами, що складуться на біржовому ринку України за спотовими контрактами на момент його реалізації, з віднесенням від'ємної різниці між ціною реалізації та ціною придбання на зменшення заборгованості за бюджетними позиціями, наданими заготівельним підприємствам на його закупівлю за державним замовленням 1995—1997 рр. При цьому втрати Державного бюджету від реалізації зерна держресурсів за поставлені сільгосптоваровиробникам пально-мастильні матеріали становлять близько 230 млн. грн., мінеральні добрива — 231 млн. грн.

Крім того, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29.12.98. №1474 зерно державних ресурсів урожаю 1997 року в обсязі 630 тис. т, яке виділялось для птахогосподарств і підприємств з виробництва свинини, було уцінено на 47 млн. грн.

Нині час компанією ДАК "Хліб Україна" підготовлені матеріали до Кабінету Міністрів України про зніження ціни на борошно, яке вироблено із зерна минулих років, сума зніження при цьому становить близько 3 млн. гривень.

З іншого боку, встановлення високих еквівалентів обміну сільгоспродукції відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03.09.97. № 977 на мінеральні добрива, де вартість однієї тонни аміачної селітри прирівнювалась до ціни на пшеницю м'яку III класу і становила 120 дол. США, та коефіцієнтів обміну згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.06.97 № 332-р дизельного пального № 2 виробництва США на пшеницю м'яку III класу за ціною 513 грн. за тонну, сільгосптоваровиробникам не дають можливості вчасно провести розрахунки.

Враховуючи зазначене та з метою створення більш сприятливих умов сільгосптоваровиробникам для виробництва сільськогосподарської продукції та недопущення втрат Державного бюджету вважаємо, що ціни на зерно та продукти його переробки повинні регулюватися виключно біржовим ринком.

Тетяна Гайдук,
начальник Головного управління економічно-фінансової політики та цінового регулювання ДАК "Хліб Україна"

5. Державний контроль якості зерносивини

5.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють стандартизацію та сертифікацію зерна

МІЖНАРОДНІ УГОДИ

"Положение об Арбитражной комиссии хлебных инспекций стран СНГ и Латвийской Республики" от 15 февраля 1995 г.

"Порядок замены сертификатов качества хлебных инспекций стран СНГ и Прибалтики" от 16 февраля 1995 г.

"Договор о сотрудничестве в области контроля качества зерна и продуктов его переработки, взаимного признания сертификатов качества между Государственной хлебной инспекцией при Правительстве Российской Федерации и государственной хлебной инспекцией Министерства сельского хозяйства и продовольствия Украины" от 25 мая 1995 г.

ЗАКОНИ УКРАЇНИ

"Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" від 24 лютого 1994 р.

"Про торгово-промислові палати в Україні" від 2 грудня 1997 р.

"Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини" від 23 грудня 1997 р.

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

"Про Національну раду з питань якості" від 2 вересня 1997 р., № 942

ДЕКРЕТИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення" від 8 квітня 1993 р., № 30

"Про стандартизацію і сертифікацію" від 10 травня 1993 р., № 46

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про затвердження положення про Державну міжвідомчу комісію України у справах випробувань і реєстрації засобів захисту та регуляторів росту рослин і добрив" від 28 жовтня 1993 р., № 886

"Про посилення контролю за якістю зерна та продуктів його переробки" від 14 жовтня 1999 р., № 1898

"Про Державну зернову інспекцію Міністерства агропромислового комплексу України", проект постанови Кабінету Міністрів України

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ І ВІДОМСТВ

"Про проведення обов'язкової сертифікації продукції в Україні", наказ Держкомстандарту України від 30 червня 1993 р., № 95

"Положення про Державну хлібну інспекцію", затверджено наказом Мінсільгосппроду України від 25 березня 1994 р., № 93

"Перелік продукції, нормативна документація на яку або імпорт якої підлягає обов'язковому розгляду в органах, установах та закладах державної санітарно-епідеміологічної служби", затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 жовтня 1995 р., № 190

"Положення про державну санітарно-гігієнічну експертизу проектів нормативної документації в органах, установах та закладах державної санітарно-епідеміологічної служби", затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 жовтня 1995 р., № 190

"Положення про порядок видачі гігієнічного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи на продукцію в органах, установах та закладах державної санітарно-епідеміологічної служби", затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 жовтня 1995 р., № 190

"Порядок проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи щодо розробки, виробництва і застосування продукції, яка може негативно впливати на здоров'я людини", затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 жовтня 1995 р., № 190

"Щодо визнання іноземних сертифікатів в рамках двосторонніх угод", лист Лист Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 4 січня 1997 р., № 12/5-4

"Правила обов'язкової сертифікації машин сільськогосподарських для рослинництва, тваринництва, птахівництва і кормовиробництва", затверджено наказом Держкомстандарту України від 17 січня 1997 р., № 24

5.2. Державна хлібна інспекція

В Україні Державна хлібна інспекція (ДХІ) — це єдиний спеціалізований контрольно-інспектуючий орган щодо кількісно-якісного зберігання та раціонального використання зерна державних і недержавних ресурсів,

продуктів його переробки, насіння олійних культур, зернової сировини для комбікормової промисловості на підприємствах, незалежно від їх підпорядкованості та форм власності.

Спеціалісти ДХІ забезпечують постійний контроль за кількісно-якісним збереженням державних і недержавних хлібних ресурсів, визначають добротність зерна й сировини, стежать за переміщенням збіжжя в межах області й держави. Хлібні інспектори контролюють також роботу млинів, крупозаводів, комбикормових підприємств щодо додержання правил приймання, розміщення, обробки зернової сировини, дотримання технологічних правил, виходу продукції, обліку хлібопродуктів.

ДХІ контролюється робота виробничо-технологічних лабораторій, проводиться інспектування при експортно-імпорتنних операціях, у місцях відвантаження та приймання зерна, олійних культур, борошна, крупів з видачею відповідних сертифікатів якості Державної хлібної інспекції України.

Завдяки ретельному контролю ДХІ не було жодного випадку вивозу за межі держави нестандартних хлібопродуктів, що значною мірою піднімає престиж українського виробника, а відтак і держави.

Фахівці ДХІ можуть у разі потреби відвідувати та оглядати будь-які підприємства галузі, відбирати проби зерна, сировини, готової продукції і давати обов'язкові для виконання їх керівниками вказівки щодо усунення певних недоліків.

Інспекція має право зупиняти роботу окремих підприємств і цехів. Як правило, це буває при виявленні грубих порушень технологічних і санітарних режимів або фактів безвагових операцій під час передачі хлібопродуктів від однієї матеріально відповідальної особи до іншої.

Існують різні форми інспекційної роботи: щомісяця перевіряються температурний режим зберігання зерна й продуктів з нього, вологість, наявність комірних шкідників, переважаються невеликі партії й перелічуються малі партії затареного борошна. Це робиться для того, щоб запобігти самозгріванню зерна й хлібопродуктів, а відтак і втрат їхньої маси та якості.

Контролюється також списування хлібопродуктів.

ПОЛОЖЕННЯ про Державну хлібну інспекцію

Затверджено наказом Мінсільгосппроду України від 25 березня 1994 року, № 93 (витяг)

1. Державна хлібна інспекція (надалі інспекція) є єдиним спеціалізованим контрольно-інспектуючим органом з питань кількісно-якісного збереження та раціонального використання зерна державних ресурсів і продуктів його переробки, насіння олійних культур на підприємствах незалежно від їх відомчої підпорядкованості.

До складу інспекції на правах її структурних підрозділів входять:

Державна хлібна інспекція в Автономній Республіці Крим з лабораторією, Державні хлібні інспекції в областях з лабораторіями та мережа інспекційних пунктів в морських портах і на прикордонних станціях.

2. Інспекція у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, постановами Верховної Ради України, указами і розпорядженнями Президента України, декретами, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, нормативними актами Міністерства сільського господарства і продовольства України, а також цим Положенням.

3. Основними завданнями інспекції є:

— здійснення контролю за визначенням якості зерна, олійних культур і сировини, що надходять до державних ресурсів, а також при переміщенні хлібопродуктів по території України;

— інспектування при експортно-імпорتنних операціях з наданням сертифікатів якості у місцях відвантаження та приймання, а також перевантаження у морських (річ-

кових) портах і на прикордонних станціях зерна, олійних культур, борошна, крупів, комбикормів і сировини державних ресурсів та хлібопродуктів всіх інших власників, які надходять до державних ресурсів по комерційних угодах;

— організація постійного контролю за кількісно-якісним збереженням державних хлібних ресурсів, у тому числі і хліба державного резерву, а також давальницького;

— здійснення контролю за правильністю відображення державними підприємствами, організаціями, установами у статистичній звітності кількісного та якісного стану збереження хлібопродуктів і проведення їх інвентаризації;

— організація контролю на зернопереробних підприємствах за виконанням правил приймання, розміщення, збереження зернової сировини, підготовки її до переробки, веденням технологічного процесу, додержанням санітарно-гігієнічного режиму та якості продукції, що виробляється, її виходами, які в разі виробничої необхідності можуть змінюватись тільки за погодженням з інспекцією, стандартною вагою, правильним використанням сировини залежно від якості, обліком хлібопродукції, а також за роботою виробничо-технологічних лабораторій підприємств.

4. Інспекція відповідно до покладених на неї завдань безпосередньо, а також через свої структурні підрозділи:

1) організує державний контроль за якістю зерна, насіння олійних культур, сортового та гібридного насін-

ня зернових і олійних культур, сировини для комбікормової промисловості, які надходять до державних підприємств хлібопродуктів по державному замовленню, імпортних поставках і при переміщенні по території України, а також переданням цим підприємствам на збереження іншими власниками;

2) аналізує причини зараження зерна на підприємствах хлібопродуктів, вимагає розробки та здійснення необхідних заходів щодо захисту хлібопродуктів від хлібних шкідників;

3) здійснює перевірку санітарного стану зерносховищ і територій підприємств, а також планів підготовки матеріально-технічної бази щодо придатності зерносховищ, вагового господарства і лабораторій до приймання хліба;

4) проводить арбітражні аналізи, дає висновки по якості зерна і хлібопродуктів, які є обов'язковими для підприємств, установ, організацій і громадян;

5) від імені уряду здійснює контроль за раціональним використанням зерна та продуктів його переробки на державних підприємствах;

6) бере участь у розробці інструкцій з питань приймання, розміщення, переробки, збереження, обліку та інспектування хлібопродуктів, стандартів, технічних умов, правил ведення технологічних процесів, норм природних витрат зерна, борошна, круп, комбікормів, лабораторної методики визначення їх якості;

7) перевіряє рекламції з питань якості хлібопродуктів, відвантажених на експорт і в державний резерв;

8) організує разом з відповідними організаціями елеваторної зернопереробної промисловості обстеження якості зерна і насіння олійних культур нового врожаю, підсумовує показники їх якості і надає інформацію з цих питань Міністерству сільськогосподарства і продовольства;

9) здійснює контроль за правильністю складання підприємствами актів зачисток на витрачені та проінвентаризовані партії хлібопродуктів; списання нестач, виправданих покращенням якості і нормами природних втрат без затвердження інспекцією не дозволяється;

10) організує та контролює роботу державних хлібних інспекцій в Автономній Республіці Крим та в областях;

11) здійснює контроль за роботою виробничо-технологічних лабораторій хлібоприймальних і зернопереробних підприємств.

5. Державна хлібна інспекція України в особі державного хлібного інспектора України, його заступника, державних хлібних інспекторів, головного державного хлібного інспектора в Автономній Республіці Крим, його заступника, головних державних хлібних інспекторів в областях, їх заступників та державних хлібних інспекторів в Автономній Республіці Крим і в областях під

час здійснення інспектування та контролю мають право:

1) безперешкодно відвідувати та оглядати будь-які підприємства, незалежно від форм власності, на яких розміщені державні хлібні ресурси та давальницьке зерно;

2) одержувати від керівників і спеціалістів інспектованих підприємств (в тому числі орендних) і організацій необхідні документи та пояснення з питань, пов'язаних з перевіркою;

3) відбирати проби зерна, борошна, крупи, комбікормів та сировини на підприємствах у порядку, передбаченому чинними стандартами та інструкціями, а при необхідності використовувати обладнання лабораторій і спеціалістів підприємств для проведення аналізів, пов'язаних з перевіркою;

4) давати обов'язкові для виконання підприємствами і їх керівниками розпорядження про усунення у визначений строк виявлених порушень правил приймання, розміщення, обробки та зберігання хлібопродуктів і сировини, оцінки якості зерна і насіння олійних культур, технологічного і санітарного режимів виробництва і якості виробленої продукції;

5) забороняти розміщення зерна та продуктів його переробки в непридатних складах, завантаження їх в непридатні для перевезення хлібопродуктів та забруднені автомобілі, вагони і судна, використання під затарювання продукції недоброякісної, забрудненої та зараженої шкідниками тари, відвантаження неякісних хлібопродуктів;

6) негайно зупиняти роботу окремих виробництв, цехів і підприємств у разі виявлення грубих порушень технологічних і санітарних режимів, які безпосередньо загрожують виникненню аварії, пожежі, вибуху, а також при виявленні фактів передачі зерна, сировини і продукції від однієї матеріальновідповідальної особи до іншої або подання сировини до виробництва без зважування, або з порушенням правил експлуатації вагового обладнання (робота зупинених виробництв, цехів, підприємств відновлюється лише після усунення недоліків з письмового дозволу інспекції);

7) вносити в установленому порядку пропозиції органу банку про зняття з кредитування партій хлібопродуктів у випадках, коли не забезпечується збереження хлібопродуктів у зв'язку з відсутністю відповідних для того умов, що призводить до псування зерна, насіння олійних культур, сировини і продукції;

8) застосовувати до підприємств хлібопродуктів в установленому порядку економічні санкції у випадках, коли інспекцією встановлені факти реалізації продукції з порушенням державних стандартів або технічних умов;

9) заслуховувати пояснення керівників та спеціалістів об'єднань і підприємств з питань грубого порушення правил кількісного або якісного збереження хлібопродуктів, подавати до відповідних органів матеріали для прийняття необхідних заходів;

10) подавати керівникам відповідних підприємств і організацій пропозиції про притягнення до відповідальності працівників, які не виконують покладені на них обов'язки по забезпеченню збереження хлібопродуктів;

11) надавати на договірних умовах послуги власникам зерна недержавних форм власності по інспектуванню належних їм хлібопродуктів;

12) видавати, на правах виключного права, висновки з випискою сертифікатів при експортних і імпорتنих операціях, обов'язкових для всіх підприємств, організацій і установ, та перевіряти рекламачії з питань якості хлібопродуктів, відвантажених на експорт і до державного резерву.

Ніякі інші органи в Україні, в тому числі з участю юридичних чи фізичних осіб інших держав, не мають права на зазначені дії без письмового дозволу на те, виданого інспекцією в особі головного державного хлібного інспектора України.

6. Інспекція при виконанні покладених на неї функцій взаємодіє з структурними підрозділами Міністерства сільського господарства і продовольства, іншими міністерствами і відомствами, органами місцевого і регіонального самоврядування, виробничими об'єднаннями елеваторної і зернопереробної промисловості, підприємствами, установами, організаціями, а також з відповідними органами інших держав.

7. Державну хлібну інспекцію України очолює начальник — головний державний хлібний інспектор України, який призначається на посаду і звільняється з посади Міністерством сільського господарства і продовольства.

Начальник інспекції має заступника, який одночасно є заступником головного державного хлібного

інспектора України, який призначається на посаду і звільняється з посади Міністерством сільського господарства і продовольства за поданням начальника інспекції.

Головний державний хлібний інспектор в Автономній Республіці Крим та в області є керівником відповідної хлібної інспекції і призначається на посаду і звільняється з посади Головним державним хлібним інспектором України.

8. Начальник Державної хлібної інспекції України:

1) затверджує положення про структурні підрозділи інспекції, відкриває їм поточні і розрахункові рахунки;

2) керує діяльністю інспекції, організує її роботу, затверджує посадові інструкції працівників інспекції;

3) як головний державний хлібний інспектор України видає в межах своєї компетенції накази, які є обов'язковими для виконання підконтрольними підприємствами, організаціями, установами;

4) виступає представником з питань, що входять до компетенції інспекції, у всіх державних і громадських установах, підприємствах, організаціях, органах суду і арбітражного суду без особливого на це доручення;

5) несе персональну відповідальність за виконання покладених на інспекцію завдань і здійснення нею своїх функцій.

9. Державна хлібна інспекція України та її структурні підрозділи утримуються за рахунок коштів державного бюджету. Структура і штатний розпис інспекції затверджується її начальником.

10. Державна хлібна інспекція України є юридичною особою, має печатку і бланки із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням.

Державні хлібні інспекції в Автономній Республіці Крим та в областях, інспекційні пункти в морських портах і на прикордонних станціях мають печатки і бланки із зображенням державного герба України.

Головний державний хлібний інспектор України має печатку та бланки з написом "Головний державний хлібний інспектор України".

Договор

о сотрудничестве в области контроля качества зерна и продуктов его переработки, взаимного признания сертификатов качества между

Государственной хлебной инспекцией при Правительстве Российской Федерации и Государственной хлебной инспекцией Министерства сельского хозяйства и продовольствия Украины

Государственная хлебная инспекция при Правительстве Российской Федерации и Государственная хлебная

инспекция Министерства сельского хозяйства и продовольствия Украины, именуемые далее Сторонами,

— признавая взаимный интерес в расширении сотрудничества в области контроля качества зерна и продуктов его переработки,

— руководствуясь стремлением к взаимному признанию сертификатов качества, выдаваемых договаривающимися Сторонами,

— будучи убеждены, что сотрудничество в области контроля качества будет способствовать дальнейшему улучшению торговли зерном и продуктами его переработки между Россией и Украиной,

— основываясь на принципах доверия, равенства и взаимной выгоды, договорились о нижеследующем:

Статья 1

Стороны будут способствовать совершенствованию контроля качества по следующим направлениям: организации инспектирования зерна и продуктов его переработки по просьбе одной из сторон; развитию лабораторной базы хлебных инспекций; совершенствованию методов оценки качества; расширению услуг предприятиям хлебопродуктов сельским товаропроизводителям и коммерческим организациям.

Статья 2

Сотрудничество между Сторонами по указанным направлениям будет осуществляться в следующих формах:

а) обмен научно-технической информацией и документацией, делегациями специалистов; организация совместных семинаров и совещаний;

содействие в привлечении ученых для участия в семинарах;

б) совместные исследования и разработки по проблемам, представляющим взаимный интерес;

в) консультации по расширению перечня услуг предприятиям хлебопродуктов, сельским товаропроизводителям и коммерческим организациям;

г) содействие в развитии торговли зерном и продуктами его переработки;

д) оказание помощи по обучению и стажировке кадров специалистов хлебных инспекций и лабораторий.

Статья 3

Стороны, признавая имеющиеся возможности по организации инспектирования зерна и продуктов его переработки и согласованные методы испытания качества, будут способствовать стремлению к взаимному признанию сертификатов качества, выдаваемых на хлебопродукты.

Статья 4

В целях обеспечения единства измерений показателей качества зерна и продуктов его переработки Стороны при

выдаче сертификатов качества используют методы испытания, установленные стандартами и введенные Межгосударственным Советом по стандартизации, метрологии и сертификации (МГС), вне зависимости от того, в каком государстве-члене МГС этот стандарт был разработан, а также другими документами при взаимном признании.

Статья 5

При несоответствии фактического качества зерна или продуктов его переработки показателям сертификата качества рассмотрение разногласий проводится с участием специалистов хлебной инспекции Стороны грузополучателя с обязательным извещением о разногласиях грузоотправителя и хлебной инспекции Стороны отправления. В случае недоговоренности Сторон решение по показателям качества принимается после совместного испытания зерна или продуктов его переработки специалистами хлебных инспекций Сторон грузоотправителя и грузополучателя в лаборатории хлебной инспекции Стороны по месту прибытия груза.

В случае несогласия Сторон спор по качеству зерна или продуктов его переработки разрешается в Арбитражной комиссии хлебных инспекций стран СНГ и Латвийской Республики.

Статья 6

Для наиболее эффективного исполнения настоящего Договора Стороны назначают специалистов, которые будут осуществлять рабочие контакты, контролировать выполнение договоренностей, готовить предложения по дальнейшему развитию отношений.

Регулярно, не реже одного раза в год, проводятся совещания специалистов хлебных инспекций Сторон в одной из двух стран.

За два месяца до совещания Стороны обмениваются своими предложениями по повестке дня. Совещания оформляются протоколами.

Статья 7

Настоящий Договор вступает в силу со дня его подписания и будет действовать до тех пор, пока одна из Сторон не уведомит другую о своем намерении прекратить его действие.

Уведомление об отказе в продлении действия Договора о сотрудничестве должно быть направлено другой Стороне не позднее чем за 3 месяца до истечения срока действия настоящего Договора.

Совершено в г. Москве 25 мая 1995 года, в двух подлинных экземплярах, каждый на русском языке.

Порядок замены сертификатов качества хлебных инспекций стран СНГ и Прибалтики

Участники принятого соглашения, руководители хлебных инспекций, признавая необходимость развития связей и согласованных действий в вопросах инспектирования и определения качества зернопродуктов, действующие на основе прав, представленных Положением, договорились установить следующий Порядок замены сертификатов качества хлебных инспекций стран СНГ и Прибалтики.

1. Под зернопродуктами Стороны понимают зерно колосовых, крупяных, зернобобовых и масличных культур, кукурузу, муку пшеничную и ржаную хлебопекарную, муку макаронную, крупу, отруби, жмых и шроты, белково-витаминные добавки, премиксы и комбикорма.

2. При инспектировании зернопродуктов, которые поставляются в страны СНГ и Прибалтики, Стороны руководствуются стандартами и методиками, введенными в действие Межгосударственным советом по стандартизации, метрологии и сертификации (МГС) или другой технической документацией, предусмотренной договорами на поставку зернопродуктов.

3. Сертификаты, выданные на проинспектированные зернопродукты одной Стороной, признаются действительными другой Стороной, если получатель зернопродуктов не предъявил претензий к их качеству.

4. Повторное инспектирование проводится при несоответствии установленного получателем качества на партию поступившего зернопродукта.

5. Стороны устанавливают следующий порядок проведения повторного инспектирования и замены сертификатов:

5.1. Повторное инспектирование осуществляется хлебным инспектором с участием лаборатории территориального органа, по пробам, отобранными хлебными инспекторами в соответствии с действующим стандартом в момент разгрузки транспортного средства;

5.2. Если хлебный инспектор не присутствовал при разгрузке спорной партии зернопродуктов, но партия разгружается в свободное хранилище и не смешивается с другими зернопродуктами, хлебным инспекторам произвести отбор проб от паспортизованной продукции не позднее 72 часов после выгрузки;

5.3. Отбор проб хлебный инспектор проводит с участием представителей получателя и оформляет актом. Если хлебному инспектору не представилось возможным отобрать пробу от спорной партии зернопродукта, претензия получателя к сертификату отклоняется;

5.4. Отобранную пробу в сопровождении акта отбора пробы, аналитической карточки лаборатории получателя и сертификата хлебной инспекции, выданного по месту отгрузки зернопродукта, хлебный инспектор представляет в лабораторию территориального управления или лабораторию портового хлебоинспекционного пункта;

5.5. На основе проведенных анализов по всем показателям качества, предусмотренным стандартом на этот зернопродукт, лаборатория выдает протокол испытания, на основе которого начальник инспекции принимает решение о признании сертификата, выданного по месту отгрузки зернопродукта, или его замене;

5.6. Если расхождения в качестве между данными арбитражного анализа и показателями качества опротестовываемого сертификата не превышают допустимых стандартных норм, правильность этого сертификата подтверждается протоколом испытания и записью на обороте сертификата следующего содержания: "Показатели качества, указанные в сертификате (дата и номер) подтверждаю"; запись заверяется печатью и подписью начальника инспекции;

5.7. Если расхождения в качества между данными арбитражного анализа и показателями качества опротестовываемого сертификата превышают допустимые стандартные нормы, выданный по месту отгрузки сертификат заменяется на новый; в этом случае в правом верхнем углу нового сертификата указывается: "Вместо сертификата ГХИ № _____ от ___", вновь выданный сертификат с соответствующей пометкой на обороте, или сертификат, выданный по месту отгрузки зернопродукта, направляется получателю зернопродукта в сопровождении письма руководителя территориального управления хлебной инспекции. О несоответствии фактического качества, по показателям сертификата, извещается руководитель хлебной инспекции, которая выдала замененный сертификат;

5.8. Претензии к качеству хлебной инспекции, проводившей замену сертификата другой Стороной, рассматриваются начальником хлебной инспекции страны, куда поступил зернопродукт; в необходимых случаях проверка обоснованности претензий осуществляются с участием представителя хлебной инспекции другой Стороны;

6. Согласованное Сторонами решение об оставлении в силе сертификата, выданного в месте отгрузки зернопродукта или о его замене является окончательным, о чем Стороны письменно уведомляет грузоотправителя и получателя.

7. В случае несогласия одной Стороны с решением другой соответствующие материалы направляются третьей незаинтересованной Стороне, или в созданную арбитражную комиссию.

Совершено в Москве "16" февраля 1995 г. в одном подлинном экземпляре на русском языке.

Положение об Арбитражной комиссии хлебных инспекций стран СНГ и Латвийской Республики

I. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Арбитражная комиссия хлебных инспекций, являющаяся постоянно действующим третейским судом, разрешает возникающие разногласия по качеству зернопродуктов, подтвержденные сертификатом качества хлебной инспекции.

2. Арбитражная комиссия принимает к рассмотрению споры при наличии письменного соглашения между сторонами о передаче на ее разрешение возникающего спора.

3. Вопрос о компетенции Арбитражной комиссии по конкретному делу решается составом Арбитражной комиссии.

II. ОРГАНИЗАЦИЯ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АРБИТРАЖНОЙ КОМИССИИ

1. Арбитражная комиссия состоит из председателя, 2-х арбитров и секретаря.

2. Председатель Арбитражной комиссии избирается на совещании руководителей хлебных инспекций, организует деятельность Арбитражной комиссии и выполняет функции, предусмотренные настоящим Положением.

3. Арбитром может быть лицо, внесенное в список арбитров, обладающее необходимыми специальными знаниями в области разрешения споров по качеству хлебопродуктов. Арбитры включаются в список совещанием руководителей хлебных инспекций.

4. Арбитры независимы и беспристрастны при исполнении своих обязанностей.

5. Каждое дело рассматривается единоличным арбитром по согласованию сторон или назначается Председателем. При отсутствии согласия спор рассматривается составом Арбитражной комиссии.

6. Секретарь Арбитражной комиссии назначается Арбитражной комиссией и организует делопроизводство.

7. Все документы, касающиеся возбуждения и осуществления арбитражного производства, должны быть предоставлены сторонами в таком количестве экземпляров, чтобы каждая из сторон имела по одному экземпляру, а Арбитражная комиссия не менее одного, в т.ч. подлинного экземпляра.

8. Упомянутые в п.7 и п.13 документы представляются на русском языке. Арбитражная комиссия, по своему

усмотрению или по просьбе одной из сторон, может потребовать от другой стороны перевода на русский язык представленных ей документов, либо обеспечить такой перевод за ее счет.

9. Разбирательство дела ведется на русском языке.

10. Арбитражная комиссия принимает меры к тому, чтобы производство по делу было завершено в срок не более 1 месяца.

11. Арбитражная комиссия назначает лабораторию для проведения испытания качества проб зернопродуктов по спорным партиям.

12. Арбитражные расходы по спорам распределяются между сторонами решением Арбитражной комиссии.

13. Исковое заявление должно содержать:

13.1. дату и номер искового заявления;

13.2. наименование сторон, их почтовый адрес и банковские реквизиты;

13.3. требование истца;

13.4. подпись уполномоченного представителя истца;

13.5. обстоятельства, на основании которых основано исковое требование и подтверждающие их доказательства;

13.6. нормы права, на основании которых предъявляется иск;

13.7. перечень прилагаемых к заявлению документов и других доказательств;

13.8. фамилию избранного арбитра.

14. К исковому заявлению должны быть приложены документы разбирательства в соответствии с "Порядком замены сертификатов качества хлебных инспекций стран СНГ и Прибалтики".

14.1. копия претензии и доказательство ее отправки ответчику;

доказательства направления копии искового заявления ответчику.

15. В качестве доказательства надлежащего качества зернопродуктов могут служить технологические журналы предприятий хлебопродуктов.

II. РАЗБИРАТЕЛЬСТВО ДЕЛА

1. Стороны ведут свои дела в Арбитражной комиссии непосредственно или через уполномоченных представителей.

2. Неявка стороны, надлежащим образом извещенной о времени и месте арбитражного заседания, не препятствует разбирательству дела.

3. Сторона может просить о разбирательстве дела в ее отсутствие.

4. На любой стадии производства арбитры используют имеющиеся у них возможности для урегулирования спора путем мирового соглашения.

5. Допускается соглашение сторон о разрешении спора арбитром на основе только письменных материалов, без проведения устного разбирательства. Арбитр может, однако, назначить устное разбирательство, если представленные материалы окажутся недостаточными для разрешения спора по существу.

6. Стороны должны доказать те обстоятельства, на которые они ссылаются как на основание своих требований или возражений. Арбитр может потребовать представления сторонами и иных доказательств. Он вправе также по своему усмотрению назначить проведение экспертизы и испрашивать представление доказательств третьими лицами, а также вызывать и заслушивать свидетелей.

7. Сторона может представить письменные доказательства в оригинале или в виде заверенной ею копии оригинала. Арбитражная комиссия вправе потребовать перевода этих доказательств на другой язык в случаях, когда это необходимо в интересах рассмотрения дела.

8. Проверка доказательств производится способом, устанавливаемым арбитром.

9. Оценка доказательств осуществляется арбитрами по их внутреннему убеждению.

10. В случае необходимости, по заявлению сторон или инициативе арбитра, рассмотрение дела может быть отложено или приостановлено. Об откладывании слушания дела или приостановлении производства по делу выносятся определения.

11. О разбирательстве дела в заседании составляется протокол, который должен содержать:

- 11.1. наименование Арбитражной комиссии;
- 11.2. номер дела;
- 11.3. место и дату заседания;
- 11.4. наименование спорящих сторон и их представителей;
- 11.5. сведения об участии сторон;
- 11.6. имена и фамилии арбитров, свидетелей, экспертов, переводчиков и других участников заседания;
- 11.7. краткое описание хода заседания;
- 11.8. требование сторон и изложение других важных заявлений сторон;

11.9. указание оснований откладывания заседания или завершения производства;

11.10. подписи арбитров.

12. Стороны вправе ознакомиться с содержанием протокола. По просьбе стороны определением арбитра в протокол могут быть занесены изменения или дополнения.

13. Сторона получает по ее просьбе копию протокола.

III. ОКОНЧАНИЕ АРБИТРАЖНОГО ПРОИЗВОДСТВА

1. Арбитражное производство завершается вынесением решения либо определения.

2. Решение выносится в тех случаях, когда спор разрешается по существу, в том числе, когда оно выносится на основании заявления истца об отказе от исковых требований или на основании просьбы сторон о вынесении решения в соответствии с достигнутым ими мировым соглашением.

3. После того, как арбитр сочтет, что все обстоятельства, связанные со спором, достаточно выяснены, он объявляет устное разбирательство дела законченным и приступает к вынесению решения.

4. Арбитражная комиссия может отложить вынесение решения и вызвать стороны на дополнительное разбирательство, если это требуется в интересах правильного разрешения спора и резолютивная часть решения еще не была сообщена сторонам.

5. Решение должно содержать, в частности, следующее:

- 5.1. наименование Арбитражной комиссии;
 - 5.2. место и дату вынесения решения;
 - 5.3. имена и фамилии арбитров;
 - 5.4. наименование сторон и других лиц, участвующих в деле;
 - 5.5. предмет спора и краткое изложение обстоятельств дела;
 - 5.6. решение об исковых требованиях, а также о сборах и расходах по делу;
 - 5.7. обоснование решения;
 - 5.8. подписи арбитров.
6. Решения Арбитражной комиссии являются окончательными и обязательными для сторон. Они исполняются сторонами добровольно, в установленный Комиссией срок. Если срок исполнения не указан, оно подлежит немедленному исполнению.

7. Решения, неисполненные добровольно в указанный срок, приводятся в исполнение в соответствии с законом и международными соглашениями.

8. Если по делу не принимается решение, производство по делу завершается вынесением определения.

9. Определение о прекращении производства по делу выносится, в частности:

9.1. в случае отзыва истцом своего искового заявления;

9.2. в случае заключения сторонами мирового соглашения, утверждаемого составом арбитража;

9.3. при отсутствии предпосылок, необходимых для рассмотрения и разрешения дела по существу, в том числе, когда из-за бездействия истца дело остается без движения более одного месяца.

10. С разрешения председателя Арбитражной комиссии допускается опубликование в периодической

печати или в виде отдельных сборников решений Комиссии. При этом следует учитывать интересы сторон и, в частности, следить за тем, чтобы не была опубликована информация, содержащая указания фамилии, наименования предприятий, товаров и цен. Председатель Арбитражной комиссии может не допустить к опубликованию и другие данные, оглашение которых он сочтет нецелесообразным.

Совершено в г. Москве 15 февраля 1995 года в одном подлинном экземпляре на русском языке.

5.3. Правила заповнення сертифікатів якості, що видаються Державною хлібною інспекцією на проінспектоване зерно і продукти його переробки

Сертифікат якості (форма 3)

Сертифікати якості видаються державними хлібними інспекторами на проінспектоване зерно і продукти його переробки при переміщеннях усередині країни (включаючи надходження по імпорту) і при відвантаженнях на експорт після особистої перевірки їхньої якості в точній відповідності з діючими ГОСТами/ДСТУ і стандартними методами випробувань на підставі аналізної картки.

"Код ТН ЗЕД" — код зернопродукту по товарній номенклатурі зовнішньоекономічної діяльності.

"ДЕРЖСТАНДАРТ" — номер діючого ГОСТ/ДСТУ (ТУ) на відповідний зернопродукт (крім крупи); на крупу номер ГОСТ/ДСТУ (ТУ) вказується в графі "Рід крупи" після її найменування.

"Вологість" — фактичний вміст вологи при відвантаженні (надходженні) із точністю до 0,1%.

"Запах" — властивий даному виду зернопродукту; при наявності запаху, невластивого зернопродукту — найменування запаху, наприклад, "солодовий".

"Рід зерна" — вказується найменування культури за ГОСТ/ДСТУ (ТУ), наприклад: "Пшениця"; на кукурудзу додаються слова: "у зерні" або "у качанах", на зернову суміш — склад суміші у відсотках, наприклад: "Пшениці 70 % + жита 30 %".

"Тип" — номер типу за ГОСТ/ДСТУ (ТУ) проставляється римською цифрою; на сою пігментовану (плямисту) I і II типів після номера типу — вказується "Плямиста"; при наявності в сої зморшкуватих насінин понад 5 % після номера типу — "Зморшкувата"; на рис, крім номера типу — "остистий" або "безостий"; у випадку суміші типів номери і їхній склад проставляють у порядку переваження, наприклад: "11 — 65% + 1 — 25% + Ш — 10%"; якщо тип зерна ГОСТ/ДСТУ (ТУ) не передбачений, графа прокрес-

люється.

"Підтип" — номер підтипу проставляється арабською цифрою, на суміші підтипів вказують номери підтипів у порядку переваги і їхній склад, наприклад, на горох: "2—75 % + 1—25 %"; на пшеницю 1, 2, 3 і 4-го підтипів I і IV типів, по скловидності відповідному даному підтипу, але якщо не відповідає вимогам по кольору, то відносять до того підтипу, якому вона відповідає по скловидності, і додають "нетипова по кольору"; на потемнілу і знебарвлену пшеницю, а також тверду нетипову по кольору, на культури, що не мають поділу на підтипи, і на суміш типів графу прокреслюють.

"Клас" — на зерно, що задовольняє всім ознакам класності, проставляється арабською цифрою номер класу за ГОСТ/ДСТУ (ТУ). На зерно, що не задовольняє нормам нижчого класу за ГОСТ/ДСТУ (ТУ), у графі "Клас" пишеться "Некласне" і ознака некласності; на зерно круп'яних культур вказується "Стандартне" або "Нестандартне", якщо воно не відповідає вимогам ГОСТ/ДСТУ (ТУ). У випадку, коли клас зерна не передбачений ГОСТ/ДСТУ (ТУ), графа прокреслюється.

"Сорт" — заповнюється при наявності відповідних документів, наприклад: "Саратівська 29" або "Рядове" при відсутності документів. При відвантаженні суміші сортів пшениці 1, 2 і 3 класів вказується "Суміш сильних і (або) цінних сортів". На овес, гречку, рис, які призначені для виробництва дитячого харчування, а також на цінні сорти цих і інших культур, що не відповідають нормам якості за ГОСТ/ДСТУ (ТУ), вказують "рядовий (а)".

"Колір" — дається характеристика кольору відповідно до діючих ГОСТ/ДСТУ (ТУ), наприклад:

— "ясно-червона" (пшениця), або "сірувато-жовтий" (ячмінь пивоварний 2 класу), або "жовтий" (горох 1 типу, 1 підтипу);

УКРАЇНА

ДЕРЖАВНА ХЛІБНА ІНСПЕКЦІЯ

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ХЛЕБНАЯ ИНСПЕКЦИЯ

Форма № 2

СЕРТИФІКАТ ЯКОСТІ — CERTIFICATE OF THE QUALITY

« _____ » _____

Цим свідчить, що проведено інспектування зерна при навантаженні в порту (на станції) _____

This is to certify that there has been inspected of the graine (products) loaded at the port (or rail station) of _____

На судно (вагон №) _____

On vessel (or rail car #) _____

По коносаменту (накладній №) _____

Under Bill of Lading # _____

Найменування товару _____

Name of goods _____

Маса _____ кг. Кількість місць _____

Weight _____ kilos. Number of bags _____

Вологість _____ %

Moisture _____ %

Зернова домішка _____ %

Admixture grain _____ %

Смітна домішка _____ %

Admixture weeds _____ %

Товар в здоровому стані, без стороннього запаху. Металевих та інших сторонніх домішок не виявлено.

The goods is in sound condition and free from foreign smell. Products are free from metal and any other admixtures.

М.П. _____ Державний хлібний інспектор

_____ State Graine Inspector

_____ обласна Державна хлібна інспекція

_____ Regional State Graine Inspection

Розділ 5. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ЗЕРНОСИРОВИНИ

УКРАЇНА

ДЕРЖАВНА ХЛІБНА ІНСПЕКЦІЯ

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ХЛЕБНАЯ ИНСПЕКЦИЯ

Форма № 3

СЕРТИФІКАТ ЯКОСТІ №

« _____ »

Цим свідчить, що проведено інспектування зерна
Настоящим удостоверяется, что проведено инспектирование зерна

При відвантаженні в вагон № _____
При погрузке в вагон _____

По накладній № _____
По накладной _____

На залізничній станції _____
На железнодорожной станции _____

Відправник _____
Отправитель _____

Маса _____
Масса _____

Пункт призначення _____
Пункт назначения _____

Одержувач _____
Получатель _____

Особливі примітки _____
Особые отметки _____

М.П.

Державний хлібний інспектор, П.І.Б.
Государственный хлебный инспектор, Ф.И.О.

Рід зерна _____
Род зерна _____
ГОСТ _____

Тип _____ Підтип _____
Тип _____ Подтип _____

Колір _____

Цвет _____

Вологість _____ %

Влажность _____ %

Скловидність _____ %

Стекловидность _____ %

Сира клейковина _____ %

Сырая клейковина _____ %

Якість, од. приладу ВДК _____

Качество, ед. прибора ИДК _____

Група якості _____

Группа качества _____

Код ТН ЗЕД _____

Код ТН ВЭД _____

Походження _____

Происхождение _____

Клас _____

Класс _____

Запах _____

Запах _____

Натура _____ г/л

Натура _____ г/л

Крупність _____ %

Крупность _____ %

Дрібні зерна _____ %

Мелкое зерно _____ %

Білок (протеїн) _____ %

Белок (протеин) _____ %

Число падіння _____ с

Число падения _____ с

Домішки
Примеси

Смітна _____ %

Сорная _____ %

Зернова _____ %

Зерновая _____ %

в тому числі/в том числе

мінеральна _____ %

минеральная _____ %

зіпсовані _____ %

испорченные _____ %

шкідлива _____ %

вредная _____ %

підпис _____

подпись _____

У К Р А І Н А
ДЕРЖАВНА ХЛІБНА ІНСПЕКЦІЯ

У К Р А И Н А
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ХЛЕБНАЯ ИНСПЕКЦИЯ

СЕРТИФИКАТ ЯКОСТІ №

СЕРТИФИКАТ КАЧЕСТВА №

« _____ » _____

Цим свідчить якість _____, яка проінспектована при завантаженні у вагон № _____ По накладній № _____ Контракт № _____ Вага _____ кг. Кількість місць _____ На залізничній станції _____ Продавець _____ Покупець _____ Станція призначення _____ Найменування продукції _____ Сорт _____ Вид _____ Номер _____ Колір _____ Запах _____ Смак _____ Вологість _____ %. Доброякісного ядра _____ % Металломагнітна домішка: маса _____ мг/кг Залишок на ситі № _____ %. Прохід крізь сито № _____ % Зольність _____ % Клейковина сира: кількість _____ % якість _____

Домішки:

Смітна _____ %	Нелущені _____ %
в тому числі:	Биті _____ %
Мінеральна _____ %	Зіпсовані _____ %
Шкідлива _____ %	Мучка _____ %

М.П. _____
 (найменування інспекції)

Настоящим удостоверяется качество _____, проинспектированной при погрузке в вагон № _____ По накладной № _____ Контракт № _____ Вес _____ кг. Количество мест _____ На железнодорожной станции _____ Продавец _____ Покупатель _____ Станция назначения _____ Наименование продукции _____ Сорт _____ Вид _____ Номер _____ Цвет _____ Запах _____ Вкус _____ Влажность _____ %. Доброкачественного ядра _____ % Металломагнитная примесь: масса _____ мг/кг Остаток на сите № _____ %. Проход через сито № _____ % Зольность _____ % Клейковина сырая: количество _____ % качество _____

Примеси:

Сорная _____ %	Нешелушенные _____ %
в том числе:	Битые _____ %
Минеральная _____ %	Испорченные _____ %
Вредная _____ %	Мучка _____ %

Державний хлібний інспектор, П.І.Б. _____
 _____ підпис _____

— "знебарвлена" пшениця характеризується ступенем знебарвлення; на зерно потемніле — "потемніле"; на тверду пшеницю, що має відхилення по кольору за рахунок домішки мучнистих зерен — "нетипова по кольору".

"Натура" — проставляється в грамах літрової пурки з точністю до 1 г. Якщо визначення натури за ГОСТ/ДСТУ (ТУ) або за умовами постачання не передбачено, графа прокреслюється.

"Загальна скловидність" — вказується на пшеницю і рис із точністю до 1 %.

"Клейковина сира" — на пшеницю проставляється кількість сирої клейковини з точністю до 1 %; на пшеницю з клейковиною, що не відмивається, пишеться: "що не відмивається".

"Протеїн" — заповнюється за вимогою покупця і проставляється вміст білка (протеїну) на абсолютно суху речовину або фактичну вологість із точністю до 0,01 % з зазначенням методу розрахунку.

"Крупність" — на гречку, просо, рис, горох вказують номер сита, масу залишку на ньому з точністю до 0,1 %, а також характеристику по крупності, наприклад: "0,4 мм — 80,3 %" (крупна гречка), на ячмінь пивоварний — номер сита і масу залишку на ньому з точністю до 0,1 %, наприклад: "2,5x20 мм — 85,2 %"; на інші культури графа прокреслюється.

"Дрібне зерно" — вказується маса проходу через відповідне сито за ГОСТ/ДСТУ (ТУ) із точністю до 0,1 %, наприклад, на пшеницю: "1,7 x 20 мм — 3,2 %", ячмінь пивоварний: "2,2 x 20 мм — 4,1 %"; на культури, у яких визначення дрібних зерен ГОСТ/ДСТУ (ТУ) не передбачено, графа прокреслюється.

"Домішки":

"Смітна" — проставляється сума фракцій смітної домішки з точністю до 0,1 %. У випадку, якщо смітна домішка не виявлена, вказується "0,0 %", а при її наявності менше 0,05 % проставляється фактична кількість, наприклад: "0,04 %" або "0,01 %".

У графах під заголовком "у тому числі" вказуються фракції з точністю до 0,01 %:

— "мінеральна" — її характер (галька, земля, пісок і ін.) і кількість, наприклад: "галька мілка — 0,11 %";

— "зіпсовані" — кількість зіпсованих зерен;

— "шкідлива" — найменування окремо по кожному виду або по сукупності і кількість:

"Зернова (олійна)" — проставляється сума фракцій зернової (олійної) домішки з точністю до 0,1 %. Якщо зернова (олійна) домішка не виявлена, проставляється 0,0%, а при наявності її менше 0,05 % — фактична кількість, наприклад: "0,04 %".

Сертифікат якості (форма 4)

"Сорт" — проставляється; найменування сорту за ГОСТ/ДСТУ (ТУ) словами, наприклад: "вищий", "другий", "шпалерна", "сіяна", "подільська". На борошно кукурудзяне в цій графі вказують: "великого помелу", "дрібного помелу", "типу обойна". На борошно макаронне з твердої пшениці — "вищий (крупка)", "перший (напівкрупка)"; на крупу манну в цій графі проставляють марку: "Т", "М", "МТ". Якщо борошно і крупа манна за якимось показником не відповідають технічним вимогам ГОСТ/ДСТУ (ТУ), проставляють "нестандартна" і вказують показник нестандартності, наприклад: "нестандартна по запаху". На борошно і висівки, для яких за ГОСТ/ДСТУ (ТУ) розподіл на сорти не передбачений, графа прокреслюється.

"Колір", "Смак", "Запах" — вказується характеристика кольору, смаку і запаху за ГОСТ/ДСТУ (ТУ), наприклад: "кремовий" ("Колір"), "властивий пшеничному борошну" (Смак, "Запах"). Якщо ці показники якості борошна, висівки і манної крупки не відповідають характеристиці ГОСТ/ДСТУ (ТУ), то в цій графі вказується фактичний стан продукту, наприклад: "цвілевий".

"Зольність" — проставляється з точністю до 0,01 % на абсолютно суху речовину; на борошно, для якого замість показника зольності визначається показник білизни, а також на висівки, графа прокреслюється.

"Залишок на ситі №", "Прохід крізь сито №" — проставляють номери сит, передбачені ГОСТ/ДСТУ (ТУ) для відповідних сортів борошна і манної крупки, а також маса залишку і проходу з точністю до 1 %. Якщо маса залишку на ситі становить менше 0,5 %, масу вказують із точністю до 0,1 %. Якщо крупність помолу борошна за ГОСТ/ДСТУ (ТУ) контролюється тільки залишком або проходом, то інша графа прокреслюється.

"Клейковина сира", "Кількість", "Якість", "Група" — у відповідних графах вказують кількість клейковини з точністю до 1 % і групу якості прописом ("перша", "друга", "третья") тільки для борошна пшеничного хлібопекарського або макаронного. На борошно пшеничне хлібопекарське або макаронне, у якому клейковина не відмивається, у графі "Кількість" зазначають: "що не відмивається", а наступні графи прокреслюються.

"Протеїн" — проставляється вміст білка (протеїну) на абсолютно суху речовину з точністю до 0,01 %, якщо цей показник передбачений умовами купівлі-продажу.

"Доброякісне ядро", "у т. ч. биті" — проставляють із точністю до 0,1 % вміст доброякісного ядра й у тому числі кількість битих (колотих, дроблених) ядер, що відносяться за ГОСТ/ДСТУ (ТУ) до доброякісного ядра. На перлову крупу №№ 1, 2 і ячну крупу № 1 у графі "у т. ч.

биті" указують із точністю до 0,1% кількість недодиря; на крупи, для яких показник "доброякісне ядро" ГОСТ/ДСТУ (ТУ) не передбачений, ці графи прокреслюються.

"Металомагнітна домішка", "Маса", "Розмір" — проставляється маса металомагнітної домішки з точністю до 1 мг/кг, а також маса і розмір частинок, наприклад: "3 мг/кг, частинок не більш 0,3 мм масою не більш 0,4 мг".

"Домішки":

— "Смітна" — вказують загальний вміст домішки з точністю до 0,1 %; у тому числі:

— "Мінеральна" — кількість мінеральної домішки з точністю до 0,01 % і її характер;

— "Органічна" — кількість органічної домішки з точністю до 0,01 %, у тому числі кількість квіткових плівок, якщо їх наявність у крупі обмежена ГОСТ/ДСТУ (ТУ), наприклад: "0,22 %, у т.ч. квіткових плівок — 0,04 %";

— "Шкідлива" — загальний вміст шкідливої домішки з точністю до 0,01 %;

— у вільному рядку вказують наявність насіння геліотропу опушеноплідного або вміст гірчаку повзучого (або софори лисохвості) і в'язеля різнокольорового (у сукупності) із точністю до 0,01 %;

— якщо при аналізі шкідлива домішка не виявлена, то в графі "шкідлива домішка" проставляється "0,00 %", а у вільному рядку вказують кількість куколю (крупя вівсяна, пластівці вівсяні) або кількість зіпсованих ядер, якщо вони входять до складу смітної домішки.

"Нелущені" — вказується кількість нелущених ядер як домішки з точністю до 0,1 %; на перлову крупу № 1 і 2 і ячну № 1 проставляють кількість недодиря, віднесеного відповідно до ГОСТ/ДСТУ (ТУ) до домішок із точністю до 0,1 %; на крупу кукурудзяну — кількість цілих необроблених зерен кукурудзи з точністю до 0,1 %, наприклад: "недодир 0,2 %", "цілі неопрацьовані зерна кукурудзи — 0,6 %".

"Биті" — вказується кількість битих (колотих, подрібнених) ядер, які відносяться за ГОСТ/ДСТУ (ТУ) до домішок, із точністю до 0,1 %.

"Мучка" — вказується вміст мучки із точністю до 0,1 %. У трьох вільних рядках із точністю до 0,1 % вказуються:

— зіпсоване ядро (що не входить до складу смітної домішки);

— ушкоджене ядро (пшоно шліфоване);

— кукіль, якщо він не зазначений у вільному рядку після графі "Шкідлива";

— цілі і колоті насіння гороху, явно ушкоджені гороховою зернівкою або листоверткою (крупя горохова);

— кількість січки (крупя горохова), якщо вона виявлена при аналізі;

— зародок кукурудзи (крупя кукурудзяна);

— поживкле, глютінозне ядро рису, лущене ядро просянки відносять за ГОСТ/ДСТУ (ТУ) до домішок (крупя рисова);

— насіння культурних рослин, плоске і сильно недорозвинене зерно гречки (крупя гречана).

Про посилення контролю за якістю зерна та продуктів його переробки

Постанова Кабінету Міністрів України № 1898 від 14 жовтня 1999 р. (витяг)

1. Комітетові з питань стандартизації, метрології та сертифікації включити у двотижневий термін за поданням Міністерства агропромислового комплексу до переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, зерно та продукти його переробки.

2. Міністерству агропромислового комплексу:

— вжити у двотижневий термін заходи для проведення в установленому порядку акредитації Державної хлібної інспекції як органу з сертифікації зерна та продуктів його переробки в державній системі сертифікації;

— забезпечити здійснення в обов'язковому порядку контролю за якістю зерна та продуктів його переробки відповідно до установлених вимог сертифікації.

3. Державній митній службі здійснювати митне оформлення вантажів за експортно-імпортними операціями із зерном та продуктами його переробки (групи 10 і 11 за Гармонізованою системою опису та кодування товарів) лише за наявності сертифікатів відповідності, що видаються органами, акредитованими в державній системі сертифікації.

4. Міністерству агропромислового комплексу, Міністерству фінансів, Міністерству економіки, Міністерству зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі, Державній податковій адміністрації та Державній митній службі внести в десятиденний термін узгоджені пропозиції щодо припинення повернення експортерам суми податку на додану вартість і запровадження компенсаційного мита на експорт зерна та продуктів його переробки.

5. Міністерству агропромислового комплексу разом з Міністерством зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі та Державною митною службою в десятиденний термін розробити і затвердити Порядок відвантаження зерна та продуктів його переробки на експорт.

6. Державному комітетові статистики, Державній митній службі, Міністерству агропромислового комплексу та Міністерству економіки розробити і затвердити в десятиденний термін порядок звітності щодо обсягів здійснення експортно-імпортних операцій із зерном та продуктами його переробки.

Про Державну зернову інспекцію Міністерства агропромислового комплексу України Проект постанови Кабінету Міністрів України (ВИТЯГ)

З метою посилення контролю з боку держави за визначенням якості зерна, зернобобових культур, продуктів їх переробки та насіння олійних культур під час їх закупівлі і зберігання на підприємствах усіх форм власності Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Створити на базі Державної хлібної інспекції Міністерства агропромислового комплексу Державну зернову інспекцію Міністерства агропромислового комплексу України.

2. Включити до складу Державної зернової інспекції Міністерства агропромислового комплексу України на правах її структурних підрозділів: Державну зернову інспекцію Автономної Республіки Крим з лабораторією, обласні державні зернові інспекції з лабораторіями та мережу інспекційних пунктів у морських портах України.

3. Установити, що Державна зернова інспекція Міністерства агропромислового комплексу України є єдиним в Україні органом з сертифікації зерна, зернобобових культур, продуктів їх переробки та насіння зернових і олійних культур.

4. Міністерству агропромислового комплексу України: — розробити і в установленому порядку затвердити Положення про Державну зернову інспекцію;

— вдосконалити структуру Державної зернової інспекції із створенням у регіонах представництв по наданню юридичним і фізичним особам послуг у визначенні якості зерна, зернобобових культур, продуктів їх переробки, насіння зернових і олійних культур недержавних ресурсів;

— розробити Положення про орган сертифікації зерна, зернобобових культур, продуктів їх переробки та насіння олійних культур, Правила проведення сертифікації зерна, зернобобових культур, продуктів їх переробки та насіння олійних культур та механізм формування вартості випробувань.

5. Державній акціонерній компанії "Хліб України" здійснити в установленому порядку передачу регіональним зерновим інспекціям приміщень, устаткування та інвентаря, якими вони користуються.

6. Раді міністрів Автономної Республіки Крим та обласним держадміністраціям сприяти у наданні представництвам Державної зернової інспекції приміщень для їх роботи на умовах оперативного управління.

7. Надати Державній зерновій інспекції Міністерства агропромислового комплексу право давати висновки щодо якості зерна, зернобобових культур, продуктів їх переробки та насіння зернових і олійних культур з висновком висновків і сертифікатів при арбітражних розглядах та експортно-імпортних операціях.

8. Державній митній службі, Укрзалізниці, Департаменту морського і річкового транспорту Міністерства транспорту України проводити оформлення вантажів з зерном, продуктами його переробки та насінням зернових і олійних культур при експортно-імпортних операціях (згідно з додатком) за умови наявності сертифіката якості Державної зернової інспекції Міністерства агропромислового комплексу України.

Пояснювальна записка

до проекту постанови Кабінету Міністрів України

“Про Державну зернову інспекцію Міністерства агропромислового комплексу України”

До складу Міністерства агропромислового комплексу України входить Державна хлібна інспекція, яка утворена як орган технічного нагляду за якістю зерна постановою Ради Народних Комісарів СРСР 14 серпня 1923 року.

За час існування інспекція як контролюючий орган виконувала функції державного нагляду за дотриманням Підприємствами галузі хлібопродуктів встановленого порядку приймання, розміщення, збереження і раціонального використання зерна та продуктів його переробки, а також визначення якості зерна при закупівлі.

Протягом всього періоду існування Держхлібінспекція, маючи необхідну базу (укомплектовані потрібним обладнанням лабораторії, фахівці з середньою спеціальною та вищою освітою) здійснювала контроль за якістю зерна, продуктів його переробки (борошно, кру-

пи, комбікорми, шроти) та насіння олійних культур.

В сучасних умовах якість і ціна хліба здійснюють вплив на економіку держави і стабільність суспільства, він потребує особливої уваги по всіх показниках, що характеризують його якість при заготівлі та зберіганні.

Разом з тим на заготівельних підприємствах і елеваторах фактично визначаються лише найпростіші показники: клас зерна, вологість, смітна домішка, частка клейковини у масі, скловидність, натура, зараженість шкідниками; контроль зерна за показниками безпеки не здійснюється взагалі. На жодному із хлібоприймальних підприємств та елеваторів не проводиться контроль за вмістом солі важких металів, мікотоксинів, пестицидів, радіонуклідів, що не відповідає вимогам Закону України "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини".

Враховуючи вищевикладене, Держстандарт України звернувся до Кабінету Міністрів України з пропозицією запровадити в державі сертифікацію зерна, зернобобових культур, продуктів їх переробки та насіння олійних культур, доручивши виконання цієї роботи Державній хлібній інспекції.

На виконання доручення Кабінету Міністрів України від 30.07.98 № 15090/98 щодо акредитації Держхлібінспекції як єдиного органу державної системи сертифікації зерна певна робота проведена:

— Мінагропромом і Держстандартом виданий спільний наказ;

— розроблено Положення про сертифікацію зерна;

— розроблене і погоджене з Мінекономіки, Мінфіном та Держстандартом, зареєстроване в Мін'юсті України Положення про порядок справляння і використання коштів, одержаних за виконання робіт, пов'язаних із сертифікацією зерна, продуктів його переробки, насіння олійних культур випробувальними лабораторіями державної хлібної інспекції Автономної Республіки Крим та обласних державних хлібних інспекцій;

— акредитовано в державній системі акредитації УкрСЕПРО 11 обласних випробувальних лабораторій Держхлібінспекції;

— три лабораторії облдержхлібінспекцій укомплектовані приладами для визначення показників безпеки зерна, шістнадцять — укомплектовані приладами для визначення показника числа падіння для зерна і борошна.

Крім того, відповідно до ГОСТу 13586.3 "Зерно. Правила приемки и методы отбора проб", який діє в Україні, при розбіжностях в оцінці якості зерна висновок Держхлібінспекції є остаточним. Відповідно до ГОСТу 27850-88 "Рожь продовольственная для экспорта. Технические условия" кожна партія зерна повинна супроводжуватись "Сертифікатом Держхлібінспекції". Нині в Україні продовжує діяти "Інструкція о порядке ведения учета и оформления операций с зерном и продуктами его переработки на предприятиях хлебопродуктов системы Министерства заготовок СССР" № 9—1, яка передбачає порядок проведення арбітражу при виникненні спірних питань за обов'язковою участю представника Держхлібінспекції з видачею відповідного висновку.

З метою оперативного впливу на стан справ в питаннях визначення якості при закупівлі та в процесі зберігання зерна, зернобобових культур, продуктів їх переробки та насіння олійних культур на всіх підприємствах, незалежно від відомчої підпорядкованості та форм власності, доцільно створити на базі Державної хлібної інспекції Міністерства агропромислового комплексу України Державну зернову інспекцію Міністерства агропромислового комплексу України.

Державні зернові (хлібні) інспекції (комісії) існують в країнах СНД, США, Канаді, Аргентині, Австралії та інших країнах з розвинутим аграрним виробництвом.

5.4. Оцінка якості і стандартизація зерна

5.4.1. Методи оцінки якості зерна

Однозначно відповісти на запитання "які властивості зерна визначають його якість" не можна, оскільки впливи до якості зерна в першу чергу залежать від того, як його використовувати. Треба говорити не про якість зерна взагалі, а про його властивості або достоїнства — борошномельні, хлібопекарські, круп'яні, пивоварні, насінні, фуражні, маючи на увазі комплекс певних показників.

В міру розвитку науки про зерно і його використання розширюється і доповнюється число показників, що характеризують якість зерна.

Як же орієнтуватися в їхньому різноманітті й одержувати вірне уявлення про якість зерна? Якими показниками користуватися в тому або іншому випадку?

Для будь-якого зерна незалежно від культури і цільового призначення існують показники якості, що необхідно визначати в першу чергу. Ці показники мають загальне значення і дозволяють скласти уявлення про попередній стан зерна, вирішити питання про його можливе

використання і реалізацію. До цих загальних показників якості зерна, насамперед, відносять:

1. Колір.
2. Запах.
3. Вологість.
4. Смітну домішку.
5. Зернову домішку.
6. Ураженість шкідниками.

У свою чергу узагальнені показники смітної і зернової домішки містять у собі додаткові показники якості зерна, що входять до складу смітної домішки: органічна домішка, насіння дикорослих рослин, мінеральна домішка, шкідлива домішка, зіпсовані зерна, до складу зернової домішки: бите і поїдене зерно, давлене, недорозвинене (щупле), проросле, ушкоджене самозигріванням або сушінням.

У стандарті на кожен культуру обов'язково вказується докладний перелік і повна характеристика складу осовного зерна, смітної і зернової домішок.

Такі показники якості зерна, як колір і запах, характеризують свіжість і стан зерна, обумовлені органолептично, тобто за допомогою органів почуттів. Ці показники в першу чергу сигналізують про доброякісність зерна як продукту харчування.

Колір зерна визначається родовою і видовою приналежністю і сортовими особливостями культури. Колір покладений в основу товарної класифікації зернових культур і зв'язаний їхньою технологічною характеристикою. По кольору визначають тип і підтип зерна пшениці (пшениця червонозерна, темно-червона, ясно-червона або білозерна).

Здоровому зерну кожної культури властивий специфічний **запах**. Сторонні запахи з'являються в результаті сорбції зерном легколетучих і пахучих сторонніх речовин і псування (розпаду органічних речовин) зерна. Особливо часто якість зерна знижує домішка полину. Таке зерно називають гіркополинним. Часниковий запах у зерні видаляється з борошна при випічці хліба.

Зерно, забруднене спорами головні, набуває сажкового запаху. Якщо партія зерна сильно заражена кліщами, зерно набуває кліщового (медяного) запаху.

При неправильній газациї отрутохімікатами зерно може набути запах цих отрутохімікатів.

При неправильному збереженні і самозігріванні зерно може набути невластивого йому запаху продуктів розпаду, що утворюються під впливом мікроорганізмів. До таких запахів відносять комірний, пліснявий, затхлий, гнилий, солодовий і кліщевий.

Нормальне зерно має специфічний **смак**, характерний для кожної зернової культури зазвичай нерізкий, частіше прісний. У зерні, що зазнало псування, смак буває солодкуватим (у морозобійному і пророслому зерні), кислий, гіркий, пліснявий, затхлий і т.д. Показники свіжості зерна (колір, смак, запах) винятково важливі. Вони включені як у вітчизняні стандарти, так і в зарубіжні стандарти й уважно оцінюються на ринку.

Додатковою ознакою, що характеризує свіжість зерна, є його **кислотність**. Чим більше ступінь розпаду речовин зерна під дією ферментів або мікроорганізмів, тим більше в зерні речовин, що кисло реагують, і тим вище кислотність, обумовлена зв'язуванням цих речовин лугом. Цей показник нормується тільки в зернових, призначених для використання при виробництві продуктів дитячого харчування (рис, гречка, овес).

Одним із головних ознак якості зерна вважають його **вологість** (відношення маси вологи до маси зерна, виражене у відсотках). Значення показника важливо, тому що у всіх процесах, що відбуваються в зерні і зерновій масі, бере участь вода.

Вміст води в зерні необхідно знати на всіх етапах роботи з ним. По вологості визначають терміни збирання врожаю, режими роботи збиральних машин, зерноочисного і сушильного устаткування, активного вентилявання, організують збереження зерна.

Підвищена вологість при збереженні підсилює подих зерна, допомагає його проросту, розвитку цвілей (мікроорганізмів) і шкідників, самозігріванню.

Вологість впливає не тільки на цілість зерна, але і на його технологічні властивості, тобто на хід переробки і вихід готової продукції.

По вологості ведуть розрахунок зменшення зернової маси при сушінні і збереженні, розрахунок виходу продукції при переробці зерна.

У стандартах зерно залежно від вологості ділиться на сухе, середньої сухості, вологе і сире.

В даний час існує багато методів визначення вологості.

У країнах СНД як основний метод визначення вологості застосовується стандартизований метод висушування навішення розмеленого зерна в сушильній шафі протягом 40 хвилин при температурі 130^oC.

Цей спосіб обов'язковий при арбітражних аналізах вологості і контрольної перевірки сушильних шаф і вологомірів.

Такий метод визначення вологості вимагає занадто багато часу, тому зараз широко використовуються електровологоміри різних конструкцій, основною позитивною якістю яких є простота в роботі і прискорене визначення вологості зерна. Такі вологоміри швидкодіючі (1–2 хвилини), портативні і зручні. Однак вони мають вузький діапазон показань, у межах яких вологомір забезпечує точність вимірів. Крім того, під впливом різних чинників (сорт, район зростання, засміченість зерна тощо) показання вологоміра відхиляються від справжньої величини.

Тому електровологоміри на підприємствах використовуються тільки для оперативного контролю (розміщення зерна на збереження, контроль сушіння і т.п.), а для розрахунків між продавцем і покупцем, установлення залікової маси вологість зерна визначають методом повітряно-теплового сушіння в сушильній шафі, тобто тривалим основним методом.

Будь-які **домішки** в зерновій масі являють собою зайвий баласт, що заважає транспорт і зерносховища. Вони знижують цінність партії зерна, а утримання шкідливих домішок вище певної норми робить зерно взагалі непридатним для використання за призначенням. Деякі види домішок у зерновій масі ведуть до втрати її стійкості при збереженні, а також здорожують переробку, знижують вихід і погіршують якість готової продукції.

До **смітної домішки** відносять домішки, що по своїм властивостям непридатні або навіть шкідливі для харчування, а також ті, що не можуть бути використані разом із зерном основної культури.

Особливість **зернової домішки** полягає в тому, що вона має знижену цінність порівняно з нормальним насінням основної культури, але може бути використана по цільовому призначенню. Ця домішка меншою мірою позначається на якості зернової маси і має деяку харчову цінність. Вона впливає на стійкість зерна при збереженні і на його технологічні достоїнства.

Як було зазначено вище, склад смітної і зернової домішок обов'язково вказується у відповідних стандартах кожної культури.

Вміст смітної, шкідливої і зернової домішок визначається державними стандартами на зерно кожної культури. Норма домішок ув'язана з цільовим призначенням зерна. Залежно від відсоткового вмісту домішок зерно в стандартах поділяють на дві групи: зерно, що відповідає базисним нормам, і зерно, що має відхилення по якості в межах обмежувальних норм по кожній зерновій культурі.

До смітної домішки відносять:

— дрібні частини мінерального або органічного походження, дрібне насіння бур'янів, шматочки насіння і т.п. і служить сприятливим середовищем для шкідників зерна;

— мінеральна домішка — грудочки землі, галька, шлак, руда і т.п., що не пройшли через сито з круглими отворами (діаметром 1—1,5 мм);

— органічна домішка — частини стебла і стрижнів колоса, оста, плівки і т. ін., що складається в основному із здеревілої клітковини, тому не є фуражною цінністю;

— насіння дикорослих рослин, що навіть засмічують посіви, і насіння культурних рослин, що не можуть бути використані разом з основним зерном, оскільки погіршують якість партії зерна. Деякі з них можуть бути близькі за розмірами і питомою масою до зерна, тому їх важко буває відокремити;

— насіння культурних рослин, не віднесених до зернової домішки. Так, до зернової домішки в пшениці відносяться зерна жита і ячменю, у житі — зерна пшениці, полби і ячменю з повністю виїденим ендоспермом;

— шкідлива домішка насіння деяких рослин і паразитів рослинного і тваринного походження (рижик, головня, зерна, уражені нематодою, в'язіль, гірчак рожевий, гірчак-софора, мишатник, геліотроп опушеноплідний, триходесма сива). Причому, шкідлива домішка в складі смітної домішки виділяється особливо.

До зернової домішки відносять:

— бите і поїдене шкідниками зерно (якщо залишилася половина і менше) основної культури. За стандар-

тами, введеними в останні роки, 50 % усіх битих і поїдених зерен відносять до основного зерна, а 50 % — до зернової домішки. Це звільняє лаборанта від кропіткої і не позбавленої суб'єктивності роботи: визначати, яка частка зерна ушкоджена або відбита;

— зерна основної культури, деформовані й у тому чи іншому ступені ушкоджені: роздавлені, сильно недорозвинені, щуплі, пророслі з корінцем, що виходить назовні і паростком, або утраченим корінцем і паростком, але з явно зміненим кольором оболонки і ушкодженого зародка внаслідок проросту, ушкоджені самозигріванням або сушінням, що запліснявіли з явно зміненим кольором оболонки і порушеним ендоспермом, роздуті при сушінні;

— зерна культурних рослин, віднесених до зернової домішки по стандарту даної культури — цілі й ушкоджені, але не настільки, щоб їх віднести до смітної домішки.

Зерна аналізованої культури, цілі і ушкоджені, по повноті і характеру ушкоджень не віднесені до смітної або зернової домішки, вважаються основним зерном.

Стандартизована класифікація домішок дає дуже докладну характеристику домішок зернової маси, однак навіть при невеликій (50 г) наважці зерна цей метод трудомісткий, тривалий і не виключає суб'єктивної помилки. В усіх країнах, де прийняте державне нормування якості зерна, обов'язково визначають його зараженість, тому що збитки від ушкодження зерна шкідниками досить значні.

Партія зерна при виявленні в ній живих екземплярів шкідників хлібних запасів у будь-якій стадії розвитку (крім кліщів) вважається зараженою і не підлягає прийому до державних ресурсів.

Розвитку шкідників, кліщів і шкідників сприяють несприятливі умови збереження в невідготовлених і незбеззаражених сховищах.

Шкідники поїдають зерно, забруднюють його, сприяють підвищенню вологості і розвитку мікроорганізмів.

На збереження зерна впливає не тільки явна зараженість, але і схована. Втрати зерна, що містить на 100 г 7—12 зерен із прихованою зараженістю комірними довгоносиками, за 2 місяці збереження становлять 2 %.

Зерно, дуже забруднене шкідниками, може виявитися для тваринного організму отруйним.

Кліщі небезпечні тим, що їхньому розвитку сприяє інтенсивне розмноження мікрофлори з різкою перевагою типових гнильних бактерій і грибів.

Тому боротьба з усіма видами шкідників хлібних запасів у вигляді профілактичних і винищувальних заходів, розроблених наукою і практикою, не тільки забезпечує цілість зерна, але і є винятково важливою справою для охорони здоров'я людини.

5.4.2. Державна стандартизація зерна

Фахівці галузі хлібопродуктів нерідко по-різному тлумачать деякі визначення щодо асортименту продукції і технологічні терміни круп'яного, борошномельного й комбікормового виробництва, а також поняття стосовно їх якості. Науковці Київського інституту хлібопродуктів підготували єдині терміни і визначення їх, якими слід користуватися. Приводимо найбільш вживані з них згідно з ДСТУ 2422-94 «Зерно заготівельне і постачальне. Терміни та визначення».

Зерно заготівельне і постачальне

Слабка пшениця. Пшениця, яка не забезпечує одержання хліба задовільної якості й потребує покращення її хлібопекарських властивостей.

Сильна пшениця. М'які сорти пшениці, здатні ефективно поліпшувати якість слабких пшениць з низькими хлібопекарськими властивостями.

Стан зерна. Класифікація зерна за вологістю, засміченістю та натурою (для рису — ще й за наявністю пожовтілих зерен, гречки — за крупністю).

Плівчастість зерна. Виражений у відсотках вміст оболонки відносно маси необлущеного зерна.

Лузжистість зерна. Виражений у відсотках вміст оболонок у плодкових або насінневих (соя, рицина) культурах.

Щільність рису. Відношення маси зерна рису до його об'єму.

Енергія проростання зерна. Дружність проростання зерна (виражений у відсотках вміст пророслого зерна в пробі за короткий час при визначенні лабораторної схожості).

Екстрактивність ячменю. Кількість сухих речовин, які розчиняються у воді під впливом ферментів солоду.

Склоподібне зерно. Зерно щільної структури з гладкою і блискучою поверхнею розрізу ендосперму, яке просвічується на спеціальному пристрої.

Клейковина зерна. Комплекс білкових речовин зерна, здатних при набуханні у воді утворювати в'язку еластичну масу.

Якість клейковини. Сукупність фізичних властивостей клейковини — тягучість, пружність, еластичність.

Олійність зерна. Виражений у відсотках вміст у зерні жиру та жироподібних речовин.

Алкалоїдне зерно. Зерно, яке містить алкалоїди, отруйні для людей і тварин (люпинін, люпанін, люпнідон).

Домішки. Механічно травмоване і ушкоджене зерно пшениці, всі органічні та неорганічні включення, а також зерна інших культур та насіння бур'янів. Домішки поділяють на зернову і смітну.

До зернової домішки відносять:

Бите зерно. Частки зерна, утворені в результаті механічної дії.

Щупле зерно. Зерно ненаповнене, зморщене, легковаге, деформоване внаслідок несприятливих умов розвитку і визрівання.

Давлене зерно. Зерно деформоване, сплющене в результаті механічної дії.

Проросле зерно. Зерно з корінцем або паростком, які вийшли за межі оболонки, або з паростком, який розірвав оболонку, але не вийшов на поверхню, та зерно з втраченим корінцем і паростком.

Морозобійне зерно. Зерно, ушкоджене заморозками в період визрівання, зі змінним кольором (білувате або потемніле).

Ушкоджене зерно. Зерно зі змінним кольором оболонки і ендоспермом від кремового до світло-коричневого кольору внаслідок самозигрівання, сушіння, ураження хворобами.

Недозріле (зелене) зерно. Зерно, яке не набуло повної зрілості, із зеленуватим відтінком, легко деформується в разі натискування.

Поїдене зерно. Зерно, поїдене шкідниками незалежно від ступеня його ушкодження.

Сажкове зерно. Зерно, у якого забруднена спорами сажки борідка або частина поверхні.

До смітної домішки відносять:

Мінеральну домішку. Домішку мінерального походження (пісок, грудочки землі, галька, шлак, руда і т. ін.).

Органічну домішку. Домішку рослинного походження (частинки стебел, листків, стрижні колосся, остюки, плівки), рештки шкідників та насіння дикорослих неотруйних рослин.

Шкідливу домішку. Шкідливу для здоров'я людини і тварин домішку рослинного походження (сажка, ріжки, гірчак повзучий, в'язіль різнокольоровий, софора лисохвоста, пажитниця п'янка, геліотроп опушеноплідний, триходесма сива, зерна, ушкоджені нематодою).

Фузаріозне зерно. Зерно, уражене грибами роду фузаріум, білувате, іноді з плямами оранжево-рожевого кольору, легковаге, щупле, нежиттєздатне.

Зіпсоване зерно. Зерно з явно зіпсованим ендоспермом від коричневого до чорного кольору.

Життєздатність зерна — виражений у відсотках вміст живих зерен у досліджуваній пробі.

Здатність зерна до проростання — виражене у відсотках відношення кількості пророслих зерен в оптимальних умовах за певний відрізок часу до загальної кількості висіяних зерен.

Про стандартизацію і сертифікацію

Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року, № 46 (витяг)

Розділ II. НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ ІЗ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ТА ВИМОГИ ДО НИХ

Стаття 4. Категорія нормативних документів із стандартизації

1. Нормативні документи із стандартизації поділяються на:

- державні стандарти України;
- галузеві стандарти;
- стандарти науково-технічних та інженерних товариств і спілок; технічні умови; стандарти підприємств.

До державних стандартів України прирівнюються державні будівельні норми і правила, а також державні класифікатори техніко-економічної та соціальної інформації. Порядок розроблення і застосування державних класифікаторів устанавлюється Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації.

2. Міжнародні, регіональні та національні стандарти інших країн застосовуються в Україні відповідно до її міжнародних договорів.

Як державні стандарти України використовуються також міждержавні стандарти, передбачені Угодою про проведення погодженої політики в сфері стандартизації, метрології та сертифікації, підписаною у м. Москві

13 березня 1992 року (надалі — міждержавні стандарти).

Республіканські стандарти Української РСР (РСТ УРСР) застосовуються як державні до їх заміни чи скасування.

Правила застосування стандартів, передбачених цією статтею, на території України встановлює Державний комітет України по стандартизації, метрології та сертифікації.

Стаття 5. Державні стандарти України

2. Державні стандарти України містять обов'язкові та рекомендовані вимоги.

До обов'язкових належать:

- вимоги, що забезпечують безпеку продукції для життя, здоров'я і майна громадян, її сумісність і взаємозамінність, охорону навколишнього природного середовища і вимоги до методів випробувань цих показників;
- вимоги техніки безпеки і гігієни праці з посиленням на відповідні санітарні норми і правила;
- метрологічні норми, правила, вимоги та положення, що забезпечують достовірність і єдність вимірювань;
- положення, що забезпечують технічну єдність під час розроблення, виготовлення, експлуатації (застосування) продукції.

Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення

Декрет Кабінету Міністрів України від 8 квітня 1993 року, № 30 (витяг)

Декрет встановлює правові основи державного нагляду за додержанням стандартів, норм і правил суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями), визначає їх відповідальність за порушення цих стандартів, норм і правил.

Роділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів, що вживаються в Декреті

У цьому Декреті нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:

державний нагляд — діяльність спеціально уповноважених органів державної виконавчої влади по контролю за додержанням підприємцями стандартів, норм і правил при виробництві та випуску продукції (виконанні робіт, наданні послуг) з метою забезпечення інтересів суспільства і споживачів в її належній якості, безпечної для життя, здоров'я й майна людей і навколишнього середовища;

продукція — науково-технічна продукція, продукція виробничо-технічного призначення, товари народного споживання;

якість продукції — сукупність властивостей, які відображають безпеку, новизну, довговічність, надійність, економічність, ергономічність, естетичність, екологічність продукції тощо, які надають їй здатність задовольняти споживача відповідно до її призначення;

стандарт — державний стандарт, галузевий стандарт, технічні умови та інші нормативні документи, що затверджені відповідним органом, в яких встановлюються загальні принципи чи характеристики щодо визначених об'єктів стандартизації або технічні вимоги, яким повинна відповідати конкретна продукція;

норми — метрологічні, будівельні, санітарні та інші обов'язкові вимоги, затверджені відповідним органом, які встановлюють гранично допустимі величини показників до продукції і концентрації речовин, що гарантують якість продукції;

правила, затверджені відповідним органом, — метрологічні, санітарні, протипожежні, екологічні, організаційні, технологічні та інші вимоги до виробництва продукції;

атестовані виробництва — виробництва, що спроможні стабільно виготовляти і випускати продукцію, яка відповідає встановленим вимогам, що офіційно підтверджено спеціально уповноваженим органом.

Стаття 2. Органи державного нагляду

1. Державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил, станом засобів вимірювань, а також інших вимог, пов'язаних з якістю продукції (надалі — стандартів, норм і правил), здійснює Державний комітет України по стандартизації, метрології та сертифікації (Держстандарт України) і його територіальні органи — центри стандартизації, метрології та сертифікації (надалі — органи державного нагляду), а також інші спеціально уповноважені на те органи.

Діяльність спеціально уповноважених органів визначається окремими актами законодавства.

Розділ II. ОБ'ЄКТИ І ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ СТАНДАРТІВ, НОРМ І ПРАВИЛ

Стаття 3. Об'єкти державного нагляду

Об'єктами державного нагляду є:

- 1) продукція виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, продукція тваринництва та рослинництва, продукти харчування, в тому числі продукція, що пройшла сертифікацію, — на відповідність стандартам, нормам і правилам;
- 2) продукція імпортна — на відповідність діючим в Україні

стандартам, нормам і правилам стосовно безпеки для життя, здоров'я й майна людей і навколишнього середовища;

3) продукція експортна — на відповідність стандартам, нормам і правилам або окремим вимогам, обумовленим договором (контрактом);

4) атестовані виробництва — на відповідність установленим вимогам щодо сертифікації продукції.

Стаття 4. Форми державного нагляду

Державний нагляд здійснюється за планами органів державного нагляду або за зверненнями громадян у формі перевірки додержання:

— стандартів, норм і правил, крім будівельних норм і правил при розробці, виробництві, випуску, зберіганні, транспортуванні;

— використання, експлуатації, реалізації та утилізації продукції, за винятком стадії реалізації товарів у сфері торгівлі, випуску і реалізації на підприємствах громадського харчування та надання послуг громадянам як споживачам, шляхом проведення періодичних або постійних перевірок через вибіркового або суцільний контроль;

стабільності якості сертифікованої продукції, правил проведення випробувань продукції.

Перевірка за зверненнями громадян проводиться відповідно до законодавства про порядок розгляду пропозицій та заяв громадян.

Результати перевірки оформляються актом, форма і порядок складання якого визначаються Держстандартом України.

5.4.2.1. Вимоги та склад основного зерна пшениці, зернової і смітної домішок (згідно з ДСТУ 3768-98)

До основного зерна пшениці відносять:

— цілі, ушкоджені і поїдені зерна пшениці, які за характером ушкоджень не віднесені до зернової і смітної домішок;

— дрібне зерно;

— у м'якій пшениці 6 класу — зерна і насіння інших зернових і зернобобових культур, які за характером їхніх ушкоджень не віднесені, відповідно до стандартів на ці культури, до зернової і смітної домішок, а також биті і поїдені зерна пшениці, незалежно від характеру і розміру їхніх ушкоджень.

До зернової домішки відносять:

— у м'якій і твердій пшениці 1—5 класів — биті і поїдені зерна пшениці, незалежно від характеру і розміру їхніх ушкоджень; давлені, щуплі, пророслі, морозобійні, ушкоджені самозігріванням чи під час сушіння, незрілі (зелені) зерна;

— у м'якій і твердій пшениці 1—5 класів — цілі і ушкоджені зерна жита і ячменю, які відповідно до

стандартів на ці культури не віднесені за характером їхніх ушкоджень до смітної домішки;

— у м'якій пшениці 6 класу — зерна і насіння інших зернових, зернобобових та олійних культур, віднесені за характером їхніх ушкоджень, відповідно до стандартів на ці культури, до зернової домішки.

До смітної домішки відносять:

— весь прохід крізь сито з отворами діаметром 1 мм;

— у залишку на ситі з отворами діаметром 1 мм: мінеральну, органічну та шкідливу домішки;

— зіпсоване зерно пшениці, жита і ячменю з явно зіпсованим ендоспермом від коричневого до чорного кольору;

— фузаріозні зерна;

— у м'якій та твердій пшениці 1—5 класів — зерна і насіння інших культурних рослин, крім незіпсованих зерен жита, вівса і ячменю;

— у м'якій пшениці 6 класу — зерна і насіння інших зернових, зернобобових та олійних культур, віднесені за

Розділ 5. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ЗЕРНОСИРОВИНИ

Табл. 1. Розподіл пшениці на типи згідно з ДСТУ 3768-98

Типи	Загальна скловидність, %	Всього	
		Всього	В тому числі
I М'яка червона яра твердозерна	Не менше 40	10	5 — твердої
II М'яка червона озима твердозерна	Не менше 40	10	5 — твердої
III М'яка біла яра твердозерна	Не менше 60	10	Не враховується
IV М'яка біла озима твердозерна	Не обмежується	10	Не враховується
V Тверда яра	Не менше 40	10	10 — білої
VI Тверда озима	Не менше 40	10	5 — білої
VII Некласифікований	Пшениця, яка не відповідає жодному з вищезазначених критеріїв (суміш типів)		

Примітка 1. Типи пшениці відповідають поширеним у світі поняттям: I — Hard red spring wheat; II — Hard red winter wheat; III — Hard white spring wheat; IV — Hard white winter wheat; V — Spring durum wheat; VI — Winter durum wheat.
Примітка 2. Перелік ботанічних сортів, які характеризують тип, зазначено в додатку А.

Табл. 2. Вимоги до м'якої пшениці згідно з ДСТУ 3768-98

Показники	Характеристика і норма для м'якої пшениці за класами					
	1	2	3	4	5	6
Типовий склад	I — IV типи			I — V типи, допускається VII		
Натура, г/л, не менше	760	755	730	710	710	Не обмежується
Вологість, %, не більше	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5
Домішки						
Зернова домішка, %, не більше	5,0	5,0	8,0	10,0	15,0	15,0
В тому числі: пророслі зерна	1,0	1,0	3,0	3,0	5,0	У межах зернової домішки
Смітна домішка, %, не більше	1,5	2,0	3,0	4,0	5,0	5,0
у тому числі:						
зіпсовані зерна	0,2	0,2	0,5	0,5	1,0	1,0
фузаріозні зерна	0,3	0,5	1,0	1,0	1,0	1,0
кукіль	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
мінеральна домішка	0,3	0,3	0,5	1,0	1,0	1,0
у тому числі:						
галька, шлак, руда	0,15	0,15	0,2	0,3	У межах мінеральної домішки	
шкідлива домішка	0,2	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5
у тому числі:						
сажка і ріжки	0,05	0,05	0,1	0,1	0,1	0,1
гірчак повзучий, пажитниця п'янка, софора лисохвоста, термопсис ланцетний (разом)	0,05	0,05	0,1	0,1	0,1	0,1
в'язіль різнокольоровий	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
геліотроп опушеноплідний	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
триходесма сива	Не допускається					
Сажкові (забруднені, синьогузні) зерна, %, не більше	5,0	5,0	5,0	8,0	8,0	10,0
Масова частка: білка, %, не менше	14,0	13,0	12,0	11,0	10,0	Не обмежується
сирої клейковини, %, не менше	30	27	23	18	1	Не обмежується
Якість клейковини група	I	I—II	I—II	I—II	I—III	Не обмежується
одиниць приладу ИДК	45—47					
Число падіння, с	>200	>200	>150	>100	>=100	Не обмежується

Примітка 1. Пшениця 5 класу з вмістом клейковини понад 25,0 % та показником ИДК 101—115 одиниць класифікується як поліпшувач низькоклейковинного зерна з високою якістю клейковини і прирівнюється до пшениці 4 класу.
Примітка 2. У разі віднесення партії пшениці до того чи іншого класу за одночасного визначення вмісту клейковини і білка пріоритет віддається останньому.

характером їхніх ушкоджень, згідно зі стандартами на ці культури, до смітної домішки.

Розподіл пшениці на типи

Пшеницю за ботанічними, біологічними ознаками, кольором і скловидністю поділяють на типи, які зазначені в табл. 3.

Пшеницю, яка в результаті несприятливих умов дозрівання, збирання або зберігання втратила свій природний колір, визначають як "потемнілу" за наявності темних відтінків, або як "знебарвлену" і зазначають ступінь знебарвлення.

Обов'язкові вимоги до зерна пшениці

Залежно від показників якості м'яку пшеницю поділяють на 6 класів, а тверду — на 5 класів. Показники якості кожного класу подано відповідно в табл. 2 і табл. 3.

Пшениця всіх класів повинна бути в здоровому стані, без самозігрівання і теплового ушкодження під час

сушіння; мати нормальний запах, властивий здоровому зерну (без затхлого, солодового, пліснявого, сторонніх запахів), нормальний колір, властивий здоровому зерну цього типу; не допускається зараження шкідниками хлібних запасів, крім зараженості кліщем не вище II-го ступеня.

Для м'якої і твердої пшениці 1 і 2 класів допускається перший ступінь знебарвлення, для 3 класу — перший і другий ступінь знебарвлення, для 4 і 5 класу, а також для м'якої пшениці 6 класу — будь-який ступінь знебарвлення і потемніння.

У разі невідповідності зерна пшениці нормам якості хоча б за одним із показників її переводять до нижчого класу.

М'яку пшеницю 6 класу використовують для технічних і кормових цілей.

За згодою заготівельної організації і постачальника допускається вологість зерна і вміст домішок у пшениці

Табл. 3. Вимоги до твердої пшениці згідно з ДСТУ 3768-98

Показники	Характеристика і норма для твердої пшениці за класами				
	1	2	3	4	5
Типовий склад	V і VI типи			V, VI типи, допускається VII	
Зерна пшениці інших типів, %, не більше	10	10	10	10	Не обмежується
у тому числі:					
білозерної пшениці	2	4	8	10	Те саме
Натура, г/л, не менше	750	750	730	710	"
Вологість, %, не більше	14,5	14,5	14,5	14,5	14,5
Скловидність, %, не менше	70	60	50	40	Не обмежується
Домішки					
Зернова домішка, %, не більше	5,0	5,0	8,0	10,0	15,0
у тому числі: пророслі зерна	1,0	1,0	3,0	3,0	У межах зернової домішки
Смітна домішка, %, не більше	2,0	2,0	3,0	5,0	- 5,0
у тому числі:					
зіпсовані зерна	0,2	0,2	0,5	1,0	1,0
фузаріозні зерна	0,3	0,5	0,5	1,0	1,0
кукіль	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
мінеральна домішка	0,3	0,3	0,5	0,5	1,0
у тому числі: галька, шлак, руда	0,15	0,15	0,2	0,3	У межах мінеральної домішки
шкідлива домішка	0,2	0,3	0,5	0,5	0,5
у тому числі:					
сажка і ріжки	0,05	0,05	0,1	0,1	0,1
гірчак повзучий, пажитниця п'янка, софора лисохвоста, термопсис ланцетний (разом)	0,05	0,05	0,1	0,1	0,1
в'язіль різнокольоровий	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
геліотроп опушеноплідний	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
триходесма сива			Не допускається		
Сажкові (забруднені, синьогузні) зерна, %, не більше	5	5	5	5	10
Масова частка білка, %, не менше	15,0	14,0	12,0	11,0	Не обмежується
Число падіння, с	Понад 200	Понад 200	Понад 151	Не менше 100	Не обмежується

Розділ 5. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ЗЕРНОСИРОВИНИ

вище граничних норм за можливості доведення такого зерна заготівельною організацією до кондицій, зазначених у табл. 2 і 3.

Пшениця, яка формується для експорту, повинна бути в здоровому стані, мати нормальний запах і колір, бути не зараженою шкідниками хлібних запасів і відповідати

вимогам табл. 2 і 3 за показниками: типовий склад, натура, зернова і смітна домішки. Вимоги до якості пшениці за вологістю, кількістю і якістю клейковини, числом падіння, вмістом білка, скловидністю та іншими показниками встановлюють у контракті між постачальником і покупцем.

Табл. 4. Перелік основних сортів пшениці, які характеризують тип

Тип пшениці	Сорт пшениці
I М'яка червона яра твердозерна	Харківська 18 Харківська 6 Воронезька 6
II М'яка червона озима твердозерна	Альбатрос одеський Донецька 48 Миронівська 61 Миронівська 33 Одеська 267 Харківська 11 Харківська 96 Тіра Безоста 1 Обрій
III М'яка біла яра твердозерна	Районованих (внесених до Реєстру) сортів в Україні немає
IV М'яка біла озима твердозерна	Те саме
V Тверда яра	Харківська 46 Харківська 15 Харківська 23 Харківська 37
VI Тверда озима	Айсберг одеський Алий парус Харківська 32 Парус
VII Некласифікований	Суміш сортів

Табл. 5. Максимально допустимий рівень у пшениці токсичних елементів і мікотоксинів, мг/кг

Показники	Допустимий рівень для пшениці, яку використовують для:	
	продовольчих, технічних цілей та експорту	кормових цілей
Токсичні елементи:		
свинець	0,500	5,0
кадмій	0,100	0,3
миш'як	0,200	0,5
ртуть	0,030	0,1
мідь	10,000	30,0
цинк	50,000	50,0
Мікотоксини:		
афлатоксин В ₁	0,005	0,025—0,1
зеараленон	1,000	2,0—3,0
T-2 токсин	0,100	0,2
дезоксиніваленон (вомітоксин)	0,5—1,0	1,0—2,0
патулін	не регламентується	0,5
Пестициди	Перелік пестицидів, за якими здійснюється контроль зерна, залежить від використання їх на конкретній території і узгоджується із службами Міністерства охорони здоров'я і ветеринарної медицини України	

Табл. 6. Характеристика зовнішніх ознак зерна пшениці, ураженого фузаріозом, а також знебарвленого і рожевозабарвленого нефузаріозного

Ознака	Фузаріозне зерно	Знебарвлене зерно (III ступінь)	Рожевозабарвлене, нефузаріозне зерно
Зовнішній вигляд зерна	Зерно білувате, крейдяне, з повною втратою блиску. На окремих зернах спостерігаються плями рожево-малинового або кремово-рожевого кольору	Зерно кремово-білувате з частковою або повною втратою блиску	На фоні нормально забарвлених оболонок є плями рожево-червоних відтінків на всій поверхні зерна, переважно біля зародка, які не вдається зішкребти. Зерно має нормальний блиск
Структура зерна	Ендосперм рихлий, кришиться, з борошнистою консистенцією. За пізнього фузаріозу — від борошнистого до частково скловидного	Ендосперм за структурою близький до нормально забарвленого зерна	Ендосперм за скловидністю не відрізняється від нормально забарвленого зерна
Форма і наповненість	Більшість зерен зморщені, щуплі. Мають загострені боки і добре вдавнену борозенку. В разі пізнього фузаріозу по формі борозенки і розміру зерна близькі до нормального, іноді здуті, з відлущеною оболонкою	Не відрізняється від нормально забарвленого зерна. На спинці зерна оболонка може бути дещо зморщена	Не відрізняється від нормально забарвленого зерна. Рожево-забарвлена оболонка щільно прилягає до ендосперму
Наявність грибної інфекції і життєздатність зародка	Зародок нежиттєздатний, на зрізі має чорний колір. На зародку і в борозенці є міцелій і спородохії гриба	Зародок життєздатний, на зрізі блідо-жовтого кольору. На зародку і в борозенці немає міцелію і спородохій гриба	Зародок життєздатний, на зрізі блідо-жовтого кольору. На зародку і в борозенці немає міцелію і спородохій гриба

5.4.2.2. Вимоги та склад основного зерна ячменю, зернової і смітної домішок (згідно з ДСТУ 3769-98)

До основного зерна ячменю відносять:

— цілі й ушкоджені зерна ячменю, які за характером їхніх ушкоджень не віднесені до зернової і смітної домішок;

— дрібні зерна ячменю, що проходять крізь сито з довгастими отворами розміром 2,2 мм x 20,0 мм;

— у ячмені 2 класу, який постачають для одержання солоду в спиртовому виробництві, і ячмені 3 класу, який використовують для кормових цілей — зерна і насіння інших культурних рослин, що за характером їхніх ушкоджень не віднесені, згідно з стандартами на ці культури, до зернової і смітної домішок, а також 50 % маси битих і поїдених зерен ячменю, які за характером ушкоджень не віднесені до смітної домішки.

До зернової домішки ячменю відносять:

— в залишку на ситі з отворами діаметром 1,5 мм зерна ячменю: давлені, щуплі, недозрілі, пророслі, ушкоджені;

— у ячмені 1 класу, який постачають для виготовлення круп, та 1 і 2 класу для пивоваріння — зерна і насіння інших культурних рослин, що за характером їхніх ушкоджень не віднесені, згідно з стандартами на ці культури, до смітної домішки, а також усі биті і поїдені зерна ячменю, які за характером їхніх ушкоджень не віднесені до смітної домішки;

— у ячмені 2 класу, який постачають для одержання солоду в спиртовому виробництві, і ячмені 3 класу, який використовують для кормових цілей — зерна і

Розділ 5. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЯКОСТІ ЗЕРНОСИРОВИНИ

Таблиця 7. Вимоги до зерна ячменю згідно з ДСТУ 3769-98

Показники	Вимоги до зерна ячменю, що використовується для				
	продовольчих цілей	вироблення солоду в спиртовому виробництві	для кормових цілей	пивоваріння	
	1 класу	2 класу	3 класу	1 класу	2 класу
Колір	Жовтий із різними відтінками	Властивий здоровому зерну Допускається потемнілий		Світло-жовтий або жовтий	Світло-жовтий жовтий або сірувато-жовтий
Вологість, %, не більше	14,5	15,5	15,5	14,5	15,0
Натура, р/л, не менше	600	570	Не обмежується	Не обмежується	Не обмежується
Маса 1000 зерен, г, не менше	Не обмежується	Не обмежується	Не обмежується	40,0	38,0
Масова частка білка, %, не більше	Не обмежується	Не обмежується	Не обмежується	11,0	11,5
Смітна домішка, %, не більше	2,0	3,0	5,0	1,0	2,0
у тому числі:					
мінеральна домішка	0,3	0,5	1,0	0,5	0,5
у тому числі:					
галька	0,1	0,1	0,5	0,1	0,1
шлак і руда	0,05	0,05	0,1	0,05	0,05
зіпсоване зерно	0,2	У межах норми загального вмісту шкідливої домішки			
вівсюг	1,0	У межах норми загального вмісту шкідливої домішки			
кукіль	0,3	0,3	0,5	0,3	0,3
фузаріозне зерно	1,0	1,0	1,0	Не допускається	Не допускається
шкідлива домішка	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
у тому числі:					
ріжки і сажка	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
гірчак повзучий, в'язіль різнокольоровий, термопис-ланцетний, пажитниця п'янка, софора лисохвостна (разом)	0,05	У межах норми загального вмісту шкідливої домішки			
геліотроп опушеноплідний і триходесма сива	Не допускається				
Зернова домішка, %, не більше	7,0	3,0	15,0	2,0	5,0
у тому числі:					
зерна ячменю, віднесені до зернової домішки	2,0	У межах норми загального вмісту шкідливої домішки			
пророслі	2,0	У межах норми загального вмісту шкідливої домішки			
зерна і насіння інших культурних рослин, віднесені до зернової домішки	3,0	У межах норми загального вмісту шкідливої домішки			
у тому числі:					
зерна жита і вівса	0,5	У межах норми загального вмісту шкідливої домішки			
Дрібні зерна, %, не більше	5,0	5,0	Не обмежується	5,0	7,0
Крупність, %, не менше	Не регламентується	Не регламентується	Не регламентується	85,0	70,0
Здатність до проростання, %, не менше (для зерна, поставленого не раніше ніж через 45 днів після його збирання)	Не регламентується	92,0	Не регламентується	95,0	92,0
Життєздатність, %, не менше (для зерна, поставленого раніше ніж через 45 днів після його збирання)	Не регламентується	92,0	Не регламентується	95,0	95,0
Зараженість шкідниками	Не допускається, крім зараженості кліщем не вище I ступеня				

Примітка 1. Крупність — це відношення маси зерна ячменю — залишку на ситі з довгастими отворами розміром 2,5 мм (полотно № 2а — 25х20 згідно ТУ 5.897-111722 (1) до маси основного зерна наважки, виражене у відсотках.

Примітка 2. Рекомендовані вимоги до якості пивоварного ячменя по показнику: екстрактивність, %, не менше: для 1 класу — 79,0, 2 класу — 77,0, встановлюються у договорі (контракті) між постачальником і покупцем.

Табл. 8. Максимально допустимий рівень у ячмені токсичних елементів і мікотоксинів, мг/кг

Показники	Допустимий рівень для ячменю, який використовують для:	
	продовольчих, технічних цілей та експорту	кормових цілей
Токсичні елементи:		
свинець	0,500	5,0
кадмій	0,100	0,3
миш'як	0,200	0,5
ртуть	0,030	0,1
мідь	10,000	30,0
цинк	50,000	50,0
Мікотоксини:		
афлатоксин В ₁	0,005	0,025—0,1
зеараленон	1,000	2,0—3,0
T-2 токсин	0,100	0,2
дезоксиніваленон (вомітоксин)	1,000	1,0—2,0
патулін	не регламентується	0,5
Пестициди	Перелік пестицидів, за якими здійснюється контроль зерна, залежить від використання їх на конкретній території і узгоджується із службами Міністерства охорони здоров'я і ветеринарної медицини України	

Табл. 9. Допустимі розбіжності між двома паралельними визначеннями фузаріозних зерен

Вміст фузаріозних зерен, %	Допустимі розбіжності під час паралельних і контрольних визначень, %
До 0,30 включ.	0,15
Понад 0,30 до 0,60 включ.	0,25
Понад 0,60 до 1,00 включ.	0,35
Понад 1,00 до 3,00 включ.	0,50
Понад 3,00 до 5,00 включ.	0,85
Понад 5,00 до 10,00 включ.	1,25

насіння інших культурних рослин, які за характером їхніх ушкоджень, згідно з стандартами на ці культури, віднесені до зернової домішки, а також 50 % маси битих і поїдених зерен ячменю, не віднесених за характером ушкоджень до смітної домішки;

— у пивоварному ячмені до зернової домішки відносять зерна і насіння всіх культурних рослин — цілі і ушкоджені, які за характером їхніх ушкоджень не віднесені до смітної домішки, а також зерна ячменю з частково або повністю втраченою оболонкою (голозерні).

До смітної домішки ячменю відносять:

- весь прохід крізь сито з отворами діаметром 1,5 мм;
- у залишку на ситі з отворами діаметром 1,5 мм: мінеральну, органічну і шкідливу домішки;
- насіння дикорослих рослин;
- зіпсовані зерна ячменю, пшениці, полби, жита і вівса;
- зерна ячменю, пшениці, полби, жита і вівса з повністю виїденим ендоспермом;

— фузаріозні зерна;

— зерна і насіння інших культурних рослин, які за характером їхніх ушкоджень віднесені, згідно з стандартами на ці культури, до смітної домішки.

Обов'язкові вимоги до зерна ячменю

Залежно від використання ячмінь поділяють на класи з додержанням вимог, зазначених у табл. 7.

Ячмінь повинен бути здоровим, без самозігрівання і теплового ушкодження під час сушіння; мати нормальний запах, властивий здоровому зерну (без затхлого, солодового, пліснявого, сторонніх запахів), нормальний колір, властивий здоровому зерну цього класу; не допускається зараженість шкідниками хлібних запасів, крім зараженості кліщем не вище 1 ступеня.

У разі невідповідності зерна ячменю нормам якості хоча б за одним із показників його переводять у нижчий клас.

За згодою заготівельної організації і постачальника допускаються вологість зерна і вміст домішок у ячмені вище граничних норм за можливості доведення такого

зерна заготівельною організацією до кондицій, зазначених у *табл. 7*.

Ячмінь, що підготовляється для експорту, повинен бути здоровим, незараженим шкідниками хлібних запа-

сів, мати нормальний запах і колір і відповідати вимогам, викладеним у *табл. 7*. Вимоги до якості ячменю по інших показниках встановлюють у договорі (контракті) між постачальником і покупцем.

Характерні ознаки ураження зерна ячменю фузаріозом

Фузаріозні зерна ячменю мають такі характерні ознаки:

— оболонки знебарвлені або світло-коричневі з рожево-малиновими плямами і нальотом гриба;

поряд з рожево-малиновим і знебарвленим міцелієм на деяких зернах утворюються світло-оранжеві пляшки — накопичення спор;

— під час тривалого розвитку фузаріозу як на рожево-забарвлених, так і на знебарвлених зернах можливе утворення спор гриба як поверхневого, так і чітко локалізованого чорного нальоту. Під лупою проглядаються окремі випуклі чорні пляшки — плодові тіла фузаріїв (так званий "скеб"). Скеб легко зішкрябається з оболонок.

На відміну від скеба темні плями, які утворені альтер-нарією і клодоспориумом, розмиті, не мають чіткої локалізації, не видаляються з оболонок. Вони обумовлені розвитком темнозабарвленого міцелію як на поверхні, так і всередині оболонок;

— фузаріозні зерна, порівняно з нормальними, в основній масі менш наповнені і легші;

— ендосперм у них більш крихкий, у разі значного ураження зерно кришиться, коли натискають пальцями.

Перші дві ознаки є визначальними. У випадку виявлення цих ознак — кожної окремо чи обох разом — зерно відносять до фузаріозного. Останні дві ознаки доповнюють характеристику фузаріозних зерен.

5.4.3. Міждержавна товарна класифікація зерна

Товарна класифікація зерна, це диференційована оцінка якості зерна по класах з обліком раціонального використання зерна і можливості виробітки високоякісної стандартної продукції.

Як було зазначено вище, у Росії і країнах СНД на зерно, продукти його переробки і методи їхніх випробувань діють біля 300 стандартів і технічних умов, значна частина яких використовується в країнах СНД по міжурядових угодах.

Варто зауважити, що відсутність належної диференціації якості товарного зерна по класах у стандартах на зерно знижує ефективне використання зерна, не завжди дає можливість виробляти продукцію стабільної якості і вимагає численних відступів від стандартної якості вироблюваного борошна, а отже хліба і хлібобулочних виробів. Вироблення крупи із зерна без диференційованої оцінки якості, без обліку можливості використання зерна і виробітки крупи вищих ґатунків, без обліку технологічних вимог до зерна відбивається на роботі крупозаводів, що змушені працювати з відступами від вимог стандартів на крупу.

У основу нової товарної класифікації зерна покладені норми якості на борошно, крупу, хліб, хлібобулочні вироби і вимоги до якості зерна, що поставляється для виробництва кормів і комбікормів.

Розширення асортименту зерна по класах дозволяє більш диференційовано оцінити вартість товарного зерна на зерновому ринку, підвищити матеріальну зацікавленість виробників зерна і заготовлювати в першу чергу зерно високої якості.

У новій товарній класифікації зернових культур товарне зерно підрозділяється на класи з виділенням зерна останнього класу на непродовольчі цілі. Диференціювання якості зерна продовольчого призначення забезпечує можливість виробництва борошна, крупи високої якості при гарному виході. Зерно пшениці, жита перших класів може використовуватися як поліпшувач, а нижчих класів — з підсортуванням. Перші класи зерна круп'яних культур дозволяють виробляти крупу вищих і перших ґатунків.

Розроблені нові стандарти на зерно з новою товарною класифікацією зерна по класах якості затверджені Держстандартом Росії:

ГОСТ 28673-90 Овес.Требования при заготовках и поставках.

ГОСТ 22983-88 Просо. Требования при заготовках и поставках.

ГОСТ 19092-92 Гречиха.Требования при заготовках и поставках.

ГОСТ 13634-90 Кукуруза. Требования при заготовках и поставках.

ГОСТ 66293-90 Рис. Требования при заготовках и поставках.

ГОСТ 28674-90 Горох. Требования при заготовках и поставках.

Технічний рівень розроблених стандартів на зерно з новою товарною класифікацією зерна за багатьма показниками відповідає кращим світовим аналогам.

Нова товарна класифікація зерна передбачає вимоги до зерна як до ринкового товару тривалого

збереження, створює умови для підвищення ефективності використання зернових ресурсів, у зв'язку із чим ці стандарти впроваджені у всіх країнах СНД.

5.4.3.1. Товарна класифікація жита

Жито — друга культура після пшениці, яка використовується для виробництва хліба. Житній хліб висококалорійний і має гарні смакові якості. У зв'язку з цим особливого значення набуває своєчасне визначення хлібопекарських переваг зерна, щоб все придатне для борошна жито було використане за призначенням. Тому доцільно визначити хлібопекарські властивості вихідного зерна.

Якість заготівельного зерна відіграє значну роль під час формування партії за необхідними хлібопекарськими якостями, а також у підвищенні економічної зацікавленості виробників у виробництві жита високої якості.

У силу своїх біологічних особливостей жито за несприятливих умов особливо схильне до проросту в період складання, збереження і навіть на корені. Отже, хлібопекарські якості жита в основному залежать від того, наскільки далеко зайшов процес проросту і як велика його ферментативна активність. У чинному до 1.07.97 р.

у Росії стандарті ГОСТ 16990-71 немає товарної класифікації зерна, що дозволяє розмежовувати використання жита для продовольчих і непродовольчих цілей. Відсутня оцінка зерна жита по числу падіння, що характеризує хлібопекарські якості цієї культури. Обмежувальні норми не включають оцінку таких показників, як утримання зіпсованих, фузаріозних і рожевозабарвлених зерен. Все жито вважається продовольчим.

Аналіз зарубіжних стандартів на жито свідчить про те, що в ряді країн прийнята інша товарна класифікація жита. Так, у стандартах США і Канади встановлено 4 класи, Аргентини — 3 класи. В основі їх товарних класифікацій лежить нормування за натурою, утриманням сторонньої домішки, ушкоджених, пророслих зерен та ін. У жодній з цих держав класифікація не включає показник числа падіння. Цей показник включений у нормування жита в Угорщині (150–250 с), Німеччині (не менше 110 с). У Швеції для жита встановлені грошові знижки і надбавки за числом падіння.

Табл. 11. Товарна класифікація жита

Найменування показника	Обмежувальні норми жита за ГОСТ 16990–88							
	Заготівельне жито				Постачальне жито			
	Класи				Класи			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Число падіння, с	Понад 200	200–141	140–80	Менше 80	Понад 200	200–141	140–80	Менше 80
Смітна домішка, %, не більше	5,0	5,0	5,0	5,0	2,0	2,0	2,0	5,0
у тому числі:								
Шкідлива домішка	0,5	0,5	0,5	1,0	0,2	0,2	0,2	0,2
пошкоджені зерна	1,0	1,0	1,0	У межах смітної домішки	1,0	1,0	1,0	У межах смітної домішки
зернова домішка %, не більше	15,0	15,0	15,0	15,0	4,0	4,0	4,0	15,0
у тому числі:								
пророслі зерна	3,0	3,0	3,0	не обмежується	3,0	3,0	3,0	не обмежується
фузаріозні зерна, %, не більше	1,0	1,0	1,0	5,0	1,0	1,0	1,0	5,0
Зерна рожево забарвлені, %, не більше	3,0	3,0	3,0	—	3,0	3,0	3,0	—

У ГОСТ 16990-88 регламентовані вимоги до постачального жита на переробку в борошно і на кормові цілі. Вперше в стандарті встановлена оцінка жита на основі його класифікації по найважливішому технологічному показнику — активності амілолітичних ферментів (число падіння). Затверджений новий ГОСТ на метод визначення числа падіння, який у короткий термін (до 10 хв.) дозволяє об'єктивно оцінити якість зерна.

Передбачена стандартом товарна класифікація жита за показником "число падіння" надійно розмежує якість заготівельного і постачального жита за його технологічними властивостями і цільовому призначенню.

Товарна класифікація жита передбачає окремі вимоги при заготівлі продовольчого зерна першого-третього класів з метою переробки його в борошно і непродовольче зерно четвертого класу для кормових цілей і переробки у комбікорм.

У перелік показників, які визначають якість жита продовольчого призначення, крім основного показника "число падіння", включено вміст зіпсованих пророслих зерен. Рівень цих показників істотно впливає на вихід і якість вироблюваного борошна.

Наведена товарна класифікація жита передбачає використання зерна жита залежно від якості:

1-й клас — жито поліпшене з числом падіння понад 200 с;

2-й клас — жито, що не вимагає підсортування при переробці у борошно із ЧП — 141—200 с;

3-й клас — жито, що вимагає підсортування при переробці в борошно із ЧП — 80—140 с;

4-й клас — жито непродовольчого призначення.

Встановлення 4 класу жита з високою автолітичною активністю дозволяє виділити непродовольче жито, а із зерна продовольчого призначення (1, 2, 3 класи) — вироблення борошна і хліба високої якості.

У ГОСТі 16990-88 передбачено, що жито 1, 2, 3 класів з наявністю фузаріозних зерен понад 1 % і зерна з рожевим забарвленням більш 3 % повинно супроводжуватися висновком Держсанепідемагляду про можливість його використання на продовольчі цілі.

Жито 4 класу з наявністю фузаріозних зерен понад 5 % повинно супроводжуватися висновком ветеринарної служби про можливість його використання на кормові цілі (табл. 11).

5.4.3.2. Товарна класифікація рису

Міждержавний стандарт передбачає товарну класифікацію заготівельного і постачального рису. Вимоги до якості зерна взаємопов'язані з вимогами стандарту на рисову крупу. Це сприяє стабілізації її якості, збільшенню виходу крупи вищих сортів, раціональному використанню зерна.

По новій товарній класифікації заготівельний і постачальний рис залежно від якості підрозділяється на три класи. Передбачається можливість виробництва з зерна першого класу крупи вищого сорту і продуктів дитячого харчування. Другий клас відповідає виробництву

Табл. 10. Товарна класифікація рису

Найменування показника	Обмежувальні норми рису за ГОСТ 6293-90							
	Заготівельний рис				Постачальний рис			
	Вищий	1	2	3	Вищий	1	2	3
Вологість, %, не більше	19,0	19,0	19,0	19,0	15,0	15,0	15,0	15,0
не менше	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0
Смітна домішка, %, не більше	2,0	2,0	3,0	5,0	1,0	1,0	1,5	2,0
просянка	1,0	1,0	1,5	2,0	0,5	0,5	1,0	1,5
пошкоджені зерна	не допускається	не допускається	0,2	0,5	не допускається	не допускається	0,2	0,5
Зернова домішка %, не більше	6,0	6,0	8,0	10,0	3,0	3,0	4,0	6,0
пророслі зерна	0,5	0,5	1,0	3,0	0,5	0,5	1,0	3,0
обрушені	2,0	2,0	3,0	4,0	1,5	1,5	2,0	3,0
крейдові	2,0	2,0	3,0	4,0	1,5	1,5	2,0	3,0
Пожовклі зерна, % не більше	не допускається	0,3	1,5	4,0	не допускається	0,3	1,5	4,0
Червоні зерна, % не більше	2,0	5,0	10,0	15,0	2,0	5,0	10,0	15,0
Зерна глютинового рису, %	0,3	0,5	1,0	1,0	0,3	0,5	1,0	1,0

крупі першого і другого сортів, а з третього класу можливе виробництво крупі тільки третього сорту відповідно до вимог ГОСТу на рисову крупу.

У стандарті виділений рис, вирощений на полях без застосування пестицидів і призначений для виробництва продуктів дитячого харчування, що по якості повинен відповідати вимогам вищого і першого класів. Кислотність такого рису не повинна перевищувати 2 градусів.

В основу товарної класифікації покладені обмежувальні норми, що характеризують його технологічні переваги: вміст просянки, зіпсованих, пророслих, обрубаних, пожовтілих, глютенозних і червоних зерен.

Обмежувальна норма вологості заготівельного рису встановлена на рівні старого стандарту — 19 %, постачального — 15 %. Крім того, визначена нижня межа вологості зерна — не менше 13 %. Введення нижньої межі викликано необхідністю запобігти навмисному пересушуванню рису у валках із метою одержання більшої

5.4.3.3. Товарна класифікація гречки

З метою раціонального використання ресурсів розроблений і введений новий ГОСТ 19092-92 з товарної класифікацією гречки заснований на диференціюванні якості зерна і цільового його використання. У табл. 12 наведені основні показники і їхні норми якості, покладені в основу товарної класифікації гречки.

За ГОСТ 19092-92 гречка, що заготовляється і поставляється, поділяється на три класи. Гречка, вирощена на

залікової ваги за вологість нижче базисної. При переробці пересушений рис сильно дробиться, і підприємства, що переробляють рис, несуть великі збитки за рахунок зниження виходу цілої крупі.

Сортність рисової крупі знижує присутність у ній просянки. У зв'язку з цим встановлені обмежувальні норми. Граничний вміст просянки в рисі 3 класу — 1,5 %. Це відповідає граничній нормі органічної домішки, що допускається в продовольчому рисі міжнародного стандарту.

Через неможливість виділення з зернової маси зіпсованих зерен рису їхній вміст в 2 і 3 класах обмежено нормою 0,2 і 0,5 %.

Перший клас рису йде на вироблення крупі вищого ґатунку і продуктів дитячого харчування. З огляду на це наявність зіпсованих зерен тут не допускається.

Товарна класифікація нового стандарту на рис тільки наближає його до міжнародних вимог, тому що через несприятливі кліматичні умови немає можливості вирощувати рис більш високої якості.

полях без застосування пестицидів і призначена для виробництва продуктів дитячого харчування, повинна відповідати вимогам першого класу.

У новому стандарті норми якості встановлені з врахуванням вимог виробництва гречаної крупі першого сорту з гречки першого класу. З неї можна виробляти продукти дитячого харчування. Відповідно, другий клас йде на гречану крупу другого сорту, третій клас — для третього сорту (табл. 12).

Табл. 12. Товарна класифікація гречки

Найменування показника	Обмежувальні норми гречки за ГОСТ 19092-92					
	Гречка заготівельна			Гречка постачальна		
	Класи			Класи		
	1	2	3	1	2	3
Смітна домішка, %, не більше	4,0	8,0	8,0	2,0	2,0	3,0
у тому числі:						
шкідлива домішка	Не допускається	0,5	0,5	Не допускається	0,2	0,2
зіпсованого зерна	0,2	0,3	0,5	0,2	0,3	0,5
домішка, що погано відокремлюється	1,0	1,0	2,0	1,0	1,0	2,0
зернова домішка %, не більше	3,0	5,0	7,0	2,0	3,0	5,0
у тому числі:						
обрушені зерна	2,0	3,0	4,0	1,5	2,0	3,0
пророслі зерна	1,0	1,0	3,0	1,0	1,0	3,0
Кислотність, град, не більше	4,0	—	—	4,0	—	—
Вміст ядра, %, не менше	71	71	70	73	71	71

Гречка, що не відповідає за якістю вимогам ГОСТУ, вважається нестандартною. З такого зерна неможливо виробити навіть третій сорт крупи. Як-

що таку гречку не можна обробити і довести до круп'яних кондицій, доцільно використовувати її на кормові цілі.

5.4.3.4. Товарна класифікація проса

Просо — культура, що має велике народногосподарське значення як сировина для круп'яного виробництва. Дев'ять відсотків його йде на кормові цілі. Невелика кількість використовується в спиртовій промисловості для переробки на солод.

Новий ГОСТ 22983-88 "Просо. Требования при заготовках и поставках" диференціює заготівельне і постачальне просо на три класи. Якість проса першого класу дозволяє виробляти вищий і перший сорт пшона, другого класу — другого і третього сорту. Якість третього класу не дозволяє виробляти крупу навіть третього сорту і признається для непродовольчих цілей.

У табл. 13 наведені для порівняння основні показники і їхні норми якості, по яких класифікується просо при його товарній класифікації по стандарту.

За новим стандартом поділ заготівельного проса залежно від його якості на продовольче і непродовольче

дозволяє виділити зерно, із якого можна виробляти стандартне пшоно.

У товарній класифікації вимоги до заготівельного продовольчого проса взаємопов'язані з вимогами, що висуваються до якості пшона.

У товарній класифікації прийнято показники, за якими визначають якість проса: зіпсоване, обрушене, ушкоджене зерно і те, що погано відокремлюється. Ці показники є основними. Від них залежить вихід і якість пшона, саме вони забезпечують його виробництво в необхідному асортименті.

Товарною класифікацією передбачений розподіл проса, що постачається круп'яним заводам, на два класи.

У зв'язку з розподілом проса на продовольче і непродовольче уточнена характеристика основного зерна, окремих фракцій і зернової домішки.

Табл. 13. Товарна класифікація проса

Найменування показника	Обмежувальні норми проса за ГОСТ 22983-88					
	Просо заготівельне Класи			Просо постачальне Класи		
	1	2	3	1	2	на корм
Смітна домішка, %, не більше	5,0	6,0	8,0	2,0	3,5	8,0
у тому числі:						
шкідлива домішка	0,5	0,5	1,0	0,2	0,2	0,2
зерно, що погано відокремлюється	0,1	2,0	У межах смітної домішки	1,0	2,0	—
зіпсоване зерно	0,5	1,5	Те ж	0,5	1,5	—
Зерна, ушкоджені головнею, %, не більше	не допускається	не допускається	не обмежується	—	—	15,0
Зернова домішка, %, не більше	7,0	10,0	15,0	5,0	8,0	—
у тому числі:						
пророслі зерна	1,0	2,0	5,0	1,0	1,0	—
обрушені зерна	4,0	6,0	У межах зернової домішки	4,0	6,0	—
пошкоджені зерна	1,0	2,0	те ж	1,0	2,0	—
Крупність — залишок зерна на ситі 1,6 x 20 мм, %, не менше	90,0	80,0	не обмежується	90,0	80,0	—
Ядро, %, не менше	—	—	—	—	—	—

У непродовольчому просі до основного зерна додатково відносять просо із сірим, темно-коричневим, чорним забарвленням квіткових плівок, а також

зерно і насіння інших культурних рослин, не віднесені до смітної домішки.

5.4.3.5. Товарна класифікація вівса

В ГОСТ 28673-90 овес підрозділяється на чотири класи. Перші три класи йдуть на продовольчі цілі, а четвертий клас — на непродовольчі цілі. Овес, вирощений на полях без застосування пестицидів і призначений для виробництва продуктів дитячого харчування, повинен відповідати вимогам першого класу.

За ГОСТом 28673-90 у заготівельному і постачальному вівсі норми якості, встановлені для

першого класу, дозволяють виробляти вівсяну крупу вищого сорту для виробництва продуктів дитячого харчування, із другого класу — вівсяну крупу вищого сорту і пластівців "Геркулес", із вівса третього класу — вівсяну крупу першого і другого сортів.

Вимоги до продовольчого вівса посилені порівняно з вимогами до непродовольчого за наступними показниками: смітна, шкідлива, зернова домішки, пророслі зерна (табл. 14).

Табл. 14. Товарна класифікація вівса

Показники	Обмежувальні норми за ГОСТ 28673-90							
	Овес заготівельний Класи				Овес постачальний Класи			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Натура, г/л, не менше	520	520	490	не обмежена	550	540	520	—
Смітна домішка, %, не більше	4,0	5,0	6,0	8,0	2,0	2,0	3,0	5,0
зіпсоване зерно вівса	не допускається	0,4	0,5	в межах смітної домішки	не допускається	0,4	0,5	—
шкідлива домішка	0,2	0,5	0,5	1,0	не допускається	0,2	0,2	0,2
вівсюг	2,0	2,0	2,0	в межах смітної домішки	2,0	2,0	2,0	—
Зернова домішка, %, не більше	7,0	10,0	12,0	15,0	4,0	6,0	7,0	15,0
зерна вівса, що відносяться до зернової домішки	5,0	6,0	7,0	в межах смітної домішки	3,0	3,0	3,0	—
проросле зерно вівса	не допускається	2,0	2,0	5,0	не допускається	2,0	2,0	—
зерно і насіння інших культурних рослин	2,0	4,0	5,0	в межах смітної домішки	1,5	3,0	4,0	—
Ядро, %, не менше	—	—	—	—	65	65	63	—
Дрібні зерна (прохід сита (1,8 x 2,0 мм), %), не більше	5,0	5,0	5,0	необмежена	3,0	3,0	5,0	—

5.4.3.6. Товарна класифікація гороху

Новий ГОСТ 28674-90 із товарною класифікацією заготівельного гороху поділяє горох на 3 класи. Горох перших двох класів використовується на продовольчі цілі, а третій клас — на непродовольчі цілі.

У стандарті обумовлюється, що якість найбільш цінних сортів гороху повинна відповідати вимогам 1 класу.

З метою зведення вимог якості продукції з якістю заготівельного і постачального гороху посилені норми показників щодо зіпсованих і пророслих зерен (табл. 15).

Табл. 15. Товарна класифікація гороху

Найменування показника	Обмежувальні норми гороху за ГОСТ 28674-90					
	Горох заготівельний			Горох постачальний		
	Класи			Класи		
	1	2	3	1	2	3
Смітна домішка, %, не більше	3,0	6,0	8,0	1,0	4,0	8,0
ушкоджене насіння	0,4	2,5	у межах смітної домішки	0,4	2,5	у межах смітної домішки
Зернова домішка, %, не більше	7,0	15,0	15,0	3,0	5,0	15,0
пророслі зерна	1,0	3,0	5,0	1,0	3,0	5,0
насіння гороху, ушкоджене гороховою зернівкою і листоверкою	1,0	3,0	у межах смітної домішки	1,0	1,0	у межах смітної домішки
Дрібний горіх, %, не більше	5,0	10,0	Не обмежується	2,5	5,0	Не обмежується

5.4.3.7. Товарна класифікація кукурудзи

Кукурудза — найважливіша кормова культура. Але в той же час близько 15 % заготівельної кукурудзи використовується на продовольчі й інші цілі — на виробництво крупи, крохмалю, патоки, глюкози, антибі-

отиків, консервів, пластівців, паличок, олії. Товарна класифікація кукурудзи за ГОСТ 13634-90 заготівельну кукурудзу залежно від якості підрозділяє на три класи (табл. 16).

Табл. 16. Товарна класифікація кукурудзи

Найменування показника	Обмежувальні норми кукурудзи за ГОСТ 13634-90							
	Кукурудза заготівельна			Кукурудза постачальна для				
	Класи			крохмале-патокової промисловості	круп'яної і борошномельної промисловості	харчо-концентратної промисловості	комбікормової промисловості	
	1	2	3	1 кл. дитяче харчування	2 кл. крохм.-паток.	2 кл.	2 кл.	3 кл.
Вологість зерна, %, базис	14,0	14,0	14,0	—	—	—	—	—
не більше	25,0	25,0	25,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Вологість зерна, що штучно висушувалось, %, не менше	—	—	—	13,0	13,0	—	13,0	—
Смітна домішка, %, не більше	5,0	5,0	5,0	2,0	3,0	2,0	1,0	5,0
Уражені хворобами зерна	—	—	—	—	—	—	—	—
Зіпсовані зерна	не допускається	1,0	У межах зернової домішки	—	—	—	—	0
Зерна кукурудзи, прохід скрізь сито Ø0,8 мм, %, не більше	—	—	—	—	—	—	30,0	—
Зернова домішка, %, не більше	5,0	10,0	15,0	3,0	7,0	7,0	7,0	15,0
зерна кукурудзи з потемнілим зародком	не допускається	1,0	У межах зернової домішки	не допускається	—	1,0	1,0	—
Пророслі зерна	не допускається	2,0	5,0	—	—	2,0	2,0	—

Перші два класи заготовлюються і поставляються для продовольчих цілей, а 3 клас — для непродовольчих цілей.

Кукурудзу 1 класу, вирощену на полях без застосування пестицидів, заготовлюють і поставляють для виробництва продуктів дитячого харчування.

За ГОСТ 13634-90 вимоги до якості заготівельної і посівної кукурудзи взаємопов'язані з якістю продукції.

5.5. Сертифікація зерна

Необхідність сертифікації зернопродукції

Розвиток промисловості, масові відходи промислових підприємств, збільшення автотранспорту, аварії атомно-енергетичних установок і газопроводів, порушення в застосуванні хімії в сільському господарстві (мінеральних добрив, пестицидів), скорочення лісових територій і багато чого іншого, у широкому змісті зв'язане з науково-технічним прогресом, викликало значне забруднення навколишнього середовища (ґрунти, повітря, водойми).

Науково-технічна революція під впливом соціальної дії людини привела до глибоких змін навколишнього середовища.

У результаті умов вирощування, що змінилися, с/г рослини можуть накопичувати токсичні властивості.

Ці умови ускладнюються деякими діями хліборобів.

Так, необхідність застосування гербіцидів, без котрих неможливо в наш час вирощувати зерно, приводить до їхнього накопичення в ґрунті. Вони лише частково витрачаються на знищення бур'янів.

За різними оцінками від 5 до 40 % застосовуваної кількості препаратів витрачається на боротьбу з бур'янами, а інша частина залишається в ґрунті.

Ураження зерна в полі шкідниками і хворобами, а також домішки насіння отрутих бур'янистих рослин може

До переліку показників, за якими визначається якість продовольчої кукурудзи, включено зіпсоване, ушкоджене зерно, зерно з потемнілим зародком. Посилено вимоги до продовольчої кукурудзи порівняно з непродовольчої за такими показниками: зернова домішка, пророслі зерна, шкідлива домішка.

супроводжуватися накопиченням у ньому токсичних речовин.

Витрата інсектофунгіцидів (речовин, використовуваних одночасно для знищення шкідників — інсектицидів і грибів — фунгіцидів) не перевищує 1,0 %. Інша невикористана за призначенням частина гербіцидів і інсектофунгіцидів надходить у ґрунт і на хлібні рослини як забруднювачі. Крім того, у зерні можуть утворитися токсичні речовини при самозігріванні, у результаті обробки його хімікаліями при боротьбі зі шкідниками хлібних запасів.

Велика кількість харчових продуктів низької якості з грубими порушеннями вимог до їхньої безпеки, насичених токсинами різного походження надходить із-за кордону, які при недостатньому контролі і недотриманні необхідних умов і термінів збереження в торговельній мережі створюється небезпека їх використання населенням.

Сьогодні стоїть завдання захистити споживача від харчових продуктів із шкідливими для людини речовинами. З цією метою необхідно організувати перевірку і контроль за якістю продовольчої сировини і харчових продуктів, у тому числі зерна і зернопродуктів, не допускаючи вмісту в них токсичних елементів, мікотоксинів, пестицидів тощо понад рівень, встановлений медико-біологічними вимогами і санітарними нормами.

Про стандартизацію і сертифікацію

Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року, № 46 (витяг)

Розділ IV. СЕРТИФІКАЦІЯ ПРОДУКЦІЇ

Стаття 13. Види сертифікації та її мета

Сертифікація продукції в Україні поділяється на обов'язкову та добровільну.

Сертифікація продукції здійснюється уповноваженими на те органами з сертифікації — підприємствами, установами і організаціями з метою:

- запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища;
- сприяння споживачеві в компетентному виборі продукції;

— створення умов для участі суб'єктів підприємницької діяльності в міжнародному економічному, науково-технічному співробітництві та міжнародній торгівлі.

Стаття 14. Державна система сертифікації

1. Державну систему сертифікації створює державний комітет України по стандартизації, метрології та сертифікації — національний орган України з сертифікації, який проводить та координує роботу щодо забезпечення її функціонування, а саме:

- визначає основні принципи, структуру та правила системи сертифікації України;
- затверджує переліки продукції, що підлягає

обов'язковій сертифікації, та визначає її запровадження;

- призначає органи з сертифікації продукції;
- акредитує органи з сертифікації та випробувальні лабораторії (центри), атестує експертів-аудиторів;
- встановлює правила визнання сертифікатів інших країн;
- розглядає спірні питання з випробувань і дотримання правил сертифікації продукції;
- веде Реєстр державної системи сертифікації;
- організує інформаційне забезпечення з питань сертифікації.

Державний комітет України по стандартизації, метрології та сертифікації в межах своєї компетенції несе відповідальність за дотримання правил і порядку сертифікації продукції.

Стаття 15. Обов'язкова сертифікація

1. Сертифікація на відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів проводиться виключно в державній системі сертифікації.

2. Обов'язкова сертифікація в усіх випадках повинна включати перевірку та випробування продукції для визначення її характеристик і подальший державний технічний нагляд за сертифікованою продукцією.

3. Випробування з метою обов'язкової сертифікації повинні проводитися акредитованими випробувальними лабораторіями (центрами) методами, які визначені відповідними нормативними документами, а за відсутності цих документів — методами, що визначаються органом з сертифікації чи органом, який виконує його функції.

Стаття 16. Сертифікат і знак відповідності державної системи сертифікації

Під час проведення сертифікації та у разі позитивного рішення органу з сертифікації заявникові видається сертифікат та право маркувати продукцію спеціальним знаком відповідності.

Форма, розміри і технічні вимоги до знаку відповідності визначаються державним стандартом.

Знак відповідності не може бути застосований, якщо порушено правила його використання.

Стаття 17. Обов'язки виготівників, постачальників, виконавців, продавців продукції при обов'язковій сертифікації

Виготівники, постачальники, виконавці, продавці продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації та реалізується на території України, зобов'язані:

- провести в установлені терміни і порядку сертифікацію продукції;

- забезпечувати виготовлення продукції згідно з вимогами нормативного документа, на відповідність якому вона сертифікована;

- реалізувати продукцію виключно за наявності сертифіката відповідності;

- припиняти або зупиняти реалізацію сертифікованої продукції, якщо виявлено, що вона не відповідає вимогам нормативного документа, на відповідність якому вона сертифікована, або якщо термін дії сертифіката закінчився, або дія сертифіката припинена або зупинена рішенням органу з сертифікації.

Стаття 18. Сертифікація продукції, що імпортується та підлягає обов'язковій сертифікації

1. Продукція, що імпортується та підлягає обов'язковій сертифікації на території України, повинна супроводжуватися сертифікатом, який підтверджує її відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів, що діють в Україні. Зазначений сертифікат повинен бути виданий або визнаний уповноваженим на те органом з сертифікації України.

2. Порядок ввезення на територію України продукції, що імпортується та підлягає в Україні обов'язковій сертифікації, встановлюється Державним митним комітетом України та Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації.

Стаття 19. Оплата робіт, пов'язаних з обов'язковою сертифікацією продукції

1. Оплаті підлягають всі види робіт, пов'язані з обов'язковою сертифікацією продукції: підготовчі, експертні, щодо акредитації, атестації, випробування, контролю та реєстрації.

2. Кошти, витрачені заявником на обов'язкову сертифікацію продукції, відносяться на собівартість.

3. Вартість робіт, пов'язаних з обов'язковою сертифікацією продукції, визначається в договорі між замовником і виконавцем.

Стаття 20. Відповідальність органів з сертифікації продукції та випробувальних лабораторій (центрів), що проводять обов'язкову сертифікацію

1. Орган з сертифікації продукції при проведенні обов'язкової сертифікації несе відповідальність за:

- необгрунтовану чи неправомірну видачу сертифіката відповідності;

- порушення правил сертифікації.

Акредитована випробувальна лабораторія (центр) несе відповідальність за недостовірність результатів випробувань.

2. Якщо дії, вказані в пункті 1 цієї статті, не завдали шкоди споживачеві, громадянам, їхньому майну та навколишньому природному середовищу, орган, винний у порушенні правил, сплачує до державного бюджету України подвійну вартість виконаних робіт на підставі рішення Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації. При повторному аналогічному порушенні правил сертифікації орган з сертифікації продукції та випробувальна лабораторія (центр) позбавляються акредитації в державній системі сертифікації.

Збитки (включаючи очікуваний і недержаний прибуток), завдані виготівником споживачам, їхньому майну, та шкода, заподіяна навколишньому природному середовищу діями, вказаними в пункті 1 цієї статті, підлягають відшкодуванню за рахунок органу, що проводив обов'язкову сертифікацію, в порядку, встановленому чинним законодавством, цей орган позбавляється акредитації в державній системі сертифікації.

Стаття 21. Відповідальність виготівника (продавця, виконавця) за порушення правил обов'язкової сертифікації

Виготівник (продавець, виконавець) за порушення

правил обов'язкової сертифікації продукції несе відповідальність згідно з чинним законодавством.

Стаття 22. Добровільна сертифікація

1. Добровільна сертифікація може проводитися на відповідність продукції вимогам, що не віднесені актами законодавства та нормативними документами до обов'язкових вимог, з ініціативи виготівника, продавця, споживача, органів державної виконавчої влади, громадських організацій та окремих громадян на договірних умовах між заявником та органом з сертифікації.

2. Добровільну сертифікацію мають право проводити підприємства, організації, інші юридичні особи, що взяли на себе функції органу з добровільної сертифікації, а також органи, що акредитовані в державній системі сертифікації.

3. Правила добровільної сертифікації встановлюються органами з добровільної сертифікації, які подають Державному комітетові України по стандартизації, метрології та сертифікації інформацію для їх реєстрації у встановленому Комітетом порядку.

Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення

Закон України від 24 лютого 1994 року (ВИТЯГ)

Цей Закон регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення основних термінів і понять

У цьому Законі терміни і поняття вживаються у такому значенні:

санітарне та епідемічне благополуччя населення — оптимальні умови життєдіяльності, що забезпечують низький рівень захворюваності, відсутність шкідливого впливу на здоров'я населення факторів навколишнього середовища, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань;

державні санітарні норми, правила, гігієнічні нормативи (санітарні норми) — обов'язкові для виконання нормативні документи, що визначають критерії безпеки та (або) нешкідливості для людини факторів навколишнього середовища і вимоги щодо забезпечення оптимальних чи допустимих умов життєдіяльності людини;

небезпечний фактор — будь-який хімічний, фізичний, біологічний чинник, речовина, матеріал або продукт, що впливає або за певних умов може негативно впливати на здоров'я людини;

санітарні та протиепідемічні заходи — діяльність, спрямована на створення безпечних для здоров'я умов побуту, праці, навчання, відпочинку та інших сфер життя і діяльності людини, запобігання виникненню та поширенню інфекційних хвороб.

Розділ II. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН, ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНІТАРНОГО ТА ЕПІДЕМІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Стаття 16. Умови ввезення продукції з-за кордону, її реалізації та використання

Підприємства, установи, організації та громадяни можуть ввозити з-за кордону сировину, продукцію (вироби, обладнання, технологічні лінії тощо) і реалізовувати чи використовувати їх в Україні лише за наявності даних щодо безпеки для здоров'я населення.

Перелік та зміст цих даних встановлюється головним державним санітарним лікарем України.

У разі відсутності зазначених даних ввезення, реалізація та використання продукції закордонного вироб-

ництва дозволяється лише після отримання позитивного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи.

Стаття 17. Вимоги до продовольчої сировини і продуктів харчування, умов їх транспортування, зберігання та реалізації

Продовольча сировина, продукти харчування, а також матеріали, обладнання і вироби, що використовуються при їх виготовленні, зберіганні, транспортуванні та реалізації, повинні відповідати вимогам санітарних норм і підлягають обов'язковій сертифікації.

Підприємства, установи, організації та громадяни, які виробляють, зберігають, транспортують чи реалізу-

ють продукти харчування і продовольчу сировину, несуть відповідальність за їх безпеку для здоров'я і життя населення, відповідність вимогам санітарних норм.

Розробка і виробництво нових видів продуктів харчування, впровадження нових технологічних процесів їх виробництва та обробки, а також матеріалів, що контактують з продовольчою сировиною чи продуктами харчування під час виготовлення, зберігання, транспортування та реалізації, дозволяються головним державним санітарним лікарем на підставі позитивного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи.

Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини

Закон України від 23 грудня 1997 року (ВИТЯГ)

Цей Закон встановлює правові засади забезпечення якості та безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини для здоров'я населення, регулює відносини між органами виконавчої влади, виробниками, продавцями (постачальниками) і споживачами під час розробки, виробництва, ввезення на митну територію України (далі — ввезення), закупівлі, постачання, зберігання, транспортування, реалізації, використання, споживання та утилізації харчових продуктів і продовольчої сировини, а також надання послуг у сфері громадського харчування.

Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Терміни та їх визначення

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

безпека харчових продуктів — відсутність токсичної, канцерогенної, мутагенної, алергенної чи іншої несприятливої для організму людини дії харчових продуктів при їх споживанні у загальноприйнятих кількостях, межі яких встановлюються Міністерством охорони здоров'я України;

біологічно активна добавка — речовини або їх суміші, що використовуються для надання раціону харчування спеціальних лікувальних чи лікувально-профілактичних властивостей;

державна санітарно-гігієнічна експертиза — оцінка можливого негативного впливу на здоров'я населення небезпечних факторів шляхом досліджень харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів, у ході яких встановлюються критерії безпеки (показники та їх гранично допустимі рівні, вміст, концентрація тощо);

висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи — документ, який встановлює критерії безпе-

ки та шкідливість для людини небезпечних факторів харчового продукту (групи продуктів), продовольчої сировини, супутніх матеріалів;

Державний реєстр харчових продуктів, продовольчої сировини, супутніх матеріалів (далі — Державний реєстр) — перелік харчових продуктів, продовольчої сировини та супутніх матеріалів (чи їх груп), які на підставі висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи визнані безпечними для споживання (в тому числі при певних умовах);

енергетична цінність — показник, який характеризує частку енергії, що може вивільнитися з харчових продуктів у процесі біологічного окислення і використовуватися для забезпечення фізіологічних функцій організму людини;

ідентифікація — визначення відповідності показників якості харчових продуктів і продовольчої сировини показникам, встановленим у нормативній та технічній документації виробника харчових продуктів чи наведеним в інформації про ці продукти, а також визначення відповідності харчових продуктів і продовольчої сировини узвичаєній загальній назві з метою сертифікації;

послуга у сфері громадського харчування — результат діяльності підприємств або громадян-підприємців щодо задоволення попиту споживача у харчуванні та проведенні дозвілля;

продовольча сировина — продукція рослинного, тваринного, мінерального, синтетичного чи біотехнологічного походження, що використовується для виробництва харчових продуктів;

сертифікація — процедура, у ході якої уповноважений (акредитований) Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації орган документально засвідчує, що харчовий продукт або продовольча сировина відповідає встановленим вимогам;

сертифікат відповідності — документ, виданий уповноваженим (акредитованим) Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації органом згідно з правилами державної системи сертифікації, який засвідчує, що харчові продукти і продовольча сировина належним чином ідентифіковані і відповідають вимогам чинних нормативних документів;

спеціальні харчові продукти — лікувальні, дієтичні, лікувально-профілактичні та біологічно активні харчові добавки, продукти дитячого харчування та харчування для спортсменів;

супутні матеріали — матеріали, які використовуються у процесі виробництва, зберігання, транспортування, реалізації, пакування та маркування харчових продуктів і безпосередньо контактують з цими продуктами, але самі не придатні для споживання;

строк придатності харчового продукту до споживання — проміжок календарного часу, визначений виробником цього продукту згідно з законодавством, протягом якого органолептичні, фізико-хімічні, медико-біологічні та інші показники харчового продукту повинні відповідати чинним в Україні нормам і правилам у разі додержання відповідних умов зберігання;

харчова добавка — природна чи синтетична речовина, яка спеціально вводиться у харчовий продукт для надання йому бажаних властивостей;

харчовий продукт — будь-який продукт, що в натуральному вигляді чи після відповідної обробки вживається людиною у їжу або для пиття;

якість харчового продукту — сукупність властивостей харчового продукту, що визначає його здатність забезпечувати потреби організму людини в енергії, поживних та смакоароматичних речовинах, безпеку для її здоров'я, стабільність складу і споживчих властивостей протягом строку придатності до споживання;

біологічна цінність харчового продукту — провідний показник якості харчового продукту, який визначає ступінь його відповідності оптимальним потребам людини і гарантованої безпеки використання за фізіологічними нормами.

РОЗДІЛ II. ВИМОГИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ШКОДИ ЗДОРОВ'Ю СПОЖИВАЧІВ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ І ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИРОВИНИ

Стаття 4. Вимоги щодо попередження ввезення, виготовлення, реалізації, використання неякісних, небезпечних або фальсифікованих харчових продуктів, продовольчої сировини та супутніх матеріалів

Забороняється виготовляти, ввозити, реалізовувати, використовувати в оптовій чи роздрібній торгівлі,

громадському харчуванні неякісні, небезпечні для здоров'я та життя людини або фальсифіковані харчові продукти, продовольчу сировину і супутні матеріали.

Неякісними, небезпечними для здоров'я і життя людини та фальсифікованими є харчові продукти і продовольча сировина, якщо:

1) вони містять будь-які шкідливі чи токсичні речовини екзогенного або природного походження, небезпечні для здоров'я мікроорганізми або їх токсини, гормональні препарати та продукти їх розкладу;

2) вони містять харчові добавки, які не отримали в установленому порядку висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи і не дозволені для використання за призначенням, або не визначено умов, додержання яких забезпечує безпечно використання харчових продуктів і продовольчої сировини, чи їх вміст перевищує встановлені гранично допустимі рівні;

3) вони містять будь-які сторонні предмети чи домішки;

4) для їх виготовлення використовуються продовольча сировина чи супутні матеріали, які не властиві найменуванню і виду харчового продукту, зіпсована чи не придатна за іншими ознаками продовольча сировина;

5) тара, пакувальні чи супутні матеріали, які використовуються у процесі виробництва харчових продуктів, повністю або частково виготовлені із матеріалів, що не відповідають вимогам безпеки чи відсутні в переліку матеріалів, дозволених для контакту з харчовими продуктами головним державним санітарним лікарем України для певних видів харчових продуктів;

6) порушено визначені нормативними документами рецептуру, склад, умови виробництва чи транспортування, реалізації і використання;

7) приховується небезпека їх споживання або їхня низька якість;

8) порушено умови зберігання і (або) строк придатності до споживання;

9) з метою збуту споживачам або використання у сфері громадського харчування виробником (продавцем) навмисне надано зовнішнього вигляду та (або) окремих властивостей певного харчового продукту, але які не можуть бути ідентифіковані як продукт, за який вони видаються. Факт фальсифікації харчового продукту встановлюється у процесі його ідентифікації.

Харчові продукти і продовольча сировина не вважаються неякісними, небезпечними для здоров'я і життя людини, якщо шкідливі або токсичні речовини, небезпечні для здоров'я мікроорганізми чи їхні токсини не є для харчового продукту чи продовольчої сировини сторонніми домішками, а їх кількість не перевищує встановлених гранично допустимих рівнів.

Перелік харчових добавок, дозволених для використання у харчових продуктах, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 5. Документальне підтвердження належної якості та безпеки харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів

Будь-який харчовий продукт (крім виготовленого для особистого споживання), продовольча сировина і супутні матеріали не можуть бути ввезені, виготовлені, передані у реалізацію, реалізовані або використані іншим чином без документального підтвердження їх якості та безпеки.

Документами, що підтверджують належну якість та безпеку харчових продуктів, продовольчої сировини і супутніх матеріалів, є:

- 1) сертифікат відповідності;
- 2) Державний реєстр або висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи;
- 3) ветеринарний дозвіл для харчових продуктів та продовольчої сировини тваринного походження;
- 4) карантинний дозвіл для продукції рослинного походження.

Стаття 6. Вимоги щодо запобігання використанню небезпечних продовольчої сировини, супутніх матеріалів та технологій їх виготовлення (обробки, переробки)

Забороняється для промислового виготовлення харчових продуктів використовувати:

1) супутні матеріали і технології їх виготовлення (обробки, переробки):

- не дозволені в установленому порядку;
- не передбачені рецептурою;
- без документів, що підтверджують їхню належну якість і безпеку;
- з рівнем штучного або природного радіаційного забруднення, що перевищує встановлені гранично допустимі рівні;

2) продовольчу сировину:

- тваринного і рослинного походження, яка не пройшла ветеринарно-санітарної експертизи;
- без документів, що підтверджують її відповідність нормативним документам;
- рослинного походження, яка не пройшла карантинного контролю;
- щодо якої застосовували недозволені пестициди і агрохімікати чи дозволені пестициди і агрохімікати, якщо їх вміст у сировині перевищує встановлені гранично допустимі рівні;
- яка містить недозволені речовини з фармакологічною дією чи дозволені речовини з фармакологічною дією у кількості, що перевищує встановлені гранично допустимі рівні.

Положення

про державну санітарно-гігієнічну експертизу проектів нормативної документації в органах, установах та закладах державної санітарно-епідеміологічної служби

Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 жовтня 1995 року, № 190 (витяг)

1. Загальні положення

1.1. Це Положення встановлює єдиний порядок подання, розгляду, погодження стандартів, технічних умов, іншої нормативної документації (надалі нормативна документація) в органах, установах і закладах державної санепідслужби та є обов'язковим для виконання міністерствами, державними комітетами, іншими органами державної виконавчої влади, підприємствами, установами, організаціями незалежно від їх підпорядкування та форм власності, а також іншими юридичними особами.

1.2. Положення передбачає перелік і зміст документів (матеріалів, досліджень тощо), які необхідні для

проведення державної санітарно-гігієнічної експертизи та погодження нормативної документації в органах, установах та закладах державної санепідслужби.

1.3. Продукція, на яку поширюється дія Положення, наведена згідно до Переліку продукції, нормативна документація на яку підлягає обов'язковому розгляду в органах, установах та закладах державної санепідслужби, затвердженого цим наказом (надалі — Перелік).

1.4. Нормативна документація вважається погодженою з органами, установами, закладами державної санепідслужби при наявності Висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи нормативної документації

встановленої форми (додаток № 1 до цього Положення). Дата та номер Висновку проставляються на титульному листі технічних умов або вказуються на останній сторінці стандарту.

1.5. Висновок на нормативний документ затверджується:

— Головним державним санітарним лікарем України (виконуючим його обов'язки) на технічні умови згідно з Переліком, а також державні, галузеві стандарти України та міждержавні стандарти;

— за дорученням Головного державного санітарного лікаря України (виконуючого його обов'язки) головними державними санітарними лікарями Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва, Севастополя, головним лікарем Українського центру державного санепіднагляду (виконуючими їх обов'язки).

1.6. Погодження нормативного документа з органами, установами та закладами Держнаглядохоронпраці, Мінекобезпеки тощо не включає його обов'язкового погодження з органами, установами та закладами державної санепідслужби.

2. Порядок подання нормативної документації на продукцію харчування, побуту, хімічні речовини, матеріали виробничого призначення в органи, установи та заклади державної санепідслужби

2.1. Для розгляду та погодження нормативної документації розробники направляють в органи, установи та заклади державної санепідслужби такі матеріали:

2.1.1. Проект нормативного документа (державний, галузевий стандарт, технічні умови та ін.) в одному примірнику.

2.1.2. Нормативний документ подається в останній редакції з супровідним листом, де наводяться реквізити організації-розробника, відомча належність, дата та номер листа, підпис керівника організації-розробника або його заступника.

2.1.4. У проекті нормативного документа повинні бути відомості про:

- призначення продукції;
- склад (рецептуру) в процентному або ваговому

співвідношенні, його можливі модифікації. Ці відомості можна подавати окремо, як самостійний документ;

— періодичність і обсяг контролю конкретних гігієнічних, медико-біологічних та інших показників щодо безпеки для здоров'я людини;

— вимоги безпеки при виготовленні та застосуванні продукції;

— заходи щодо захисту людини від шкідливого впливу продукції під час її виготовлення та застосування;

— заходи щодо охорони навколишнього середовища, в тому числі утилізація і знешкодження відходів виробництва, продукції по закінченні гарантійного строку та інші вимоги до її безпеки.

2.2. Разом з проектом нормативного документа подається:

— пояснювальна записка з описом матеріалів, сфери та умов застосування, фізико-хімічних властивостей, небезпечності, токсичності, міграції речовин, методик їх виявлення, способів утилізації матеріалів по закінченні гарантійного строку, якщо вони не зазначені в нормативному документі тощо;

— результати токсиколого-гігієнічних, медико-біологічних та ін. досліджень, згідно з додатками № 2—7 до цього Положення, які проводяться установами відповідно до Списку (додаток № 8 до цього Положення);

— результати санітарно-гігієнічних досліджень повітря робочої зони, навколишнього середовища для серійно виготовлюваної продукції, які проведені закладами та установами державної санепідслужби;

— етикетки, інструкції для товарів народного споживання, які містять відомості щодо умов застосування, безпеки для здоров'я людини, термін експлуатації;

— опис технологічного процесу, регламент (технологічна інструкція) виготовлення та застосування продукції;

— технічний опис продукції дитячого асортименту;

— інші відомості, необхідні для оцінки можливого впливу продукції на здоров'я людини.

Додаток № 3
до Положення про державну санітарно-гігієнічну експертизу проектів нормативної документації
в органах, установах та закладах державної
санітарно-епідеміологічної служби

Назва установи _____

Реквізити _____

РЕЗУЛЬТАТИ ГІГІЄНИЧНОЇ ОЦІНКИ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИРОВИНИ

(медико-біологічні показники)

Продовольча сировина або продукт харчування _____

Країна-виробник _____

Країна-експортер _____

Фірма-виробник _____

Склад (рецептура) сировини або продукту харчування з вказівкою харчових добавок (ароматизатори, барвники, консерванти та інші) та номерів їх державної реєстрації в Комітеті з питань гігієнічного регламентування МОЗ України _____

Інформація про відповідність директивам ЄС або іншим міжнародним стандартам

Відповідність вимогам:

— Українським НТД _____

— Санітарним нормам та правилам _____

Критерії якості:

Інформація про харчову цінність _____

Інформація про енергетичну цінність _____

Критерії безпеки:

Вміст токсичних елементів хімічних: (свинець, кадмій, миш'як, ртуть, цинк, мідь, олово, залізо) _____

пестицидів _____

Вміст мікотоксинів _____

антибіотиків _____

гормональних препаратів _____

Мікробіологічні показники _____

Харчові добавки, домішки _____

Радіоактивність _____

Умови та строки реалізації _____

Кінцева дата реалізації _____

Упаковка _____

Рекомендації щодо використання _____

Найменування підрозділу організації, яка видала результати гігієнічної оцінки _____

Підпис керівника установи _____ прізвище, ім'я, по батькові _____

М.П. " ____ " _____ р.

Положення про порядок видачі гігієнічного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи на продукцію в органах, установах та закладах державної санітарно-епідеміологічної служби

Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 жовтня 1995 року, № 190 (витяг)

1. Дія цього Положення поширюється на міністерства, відомства, організації, установи, підприємства незалежно від їх підпорядкування та форм власності, а також на інших юридичних осіб.

2. Продукція підлягає обов'язковій державній санітарно-гігієнічній експертизі з видачею Гігієнічного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи на вітчизняну продукцію (додаток № 1 до цього Положення)

та видачею гігієнічного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи на імпортовану продукцію (додаток № 2 до цього Положення, надалі — Гігієнічний висновок).

3. Гігієнічний висновок офіційний документ, який засвідчує, що продукція відповідає санітарно-гігієнічним вимогам, нормам і правилам і є дозволом на виробництво і використання продукції в Україні. Дата та номер Гігієнічного висновку проставляються на зворотному боці відповідно до реквізиту "Виданий на підставі". Гігієнічний висновок-документ, який обов'язково додається до Сертифіката.

4. На виготовлену в країні продукцію та імпортовану в Україну для використання як в господарстві, так і в побуті, а також з метою ліцензування видів діяльності Гігієнічний висновок затверджується:

Головним державним санітарним лікарем України (виконуючим його обов'язки) або за його дорученням головними державними санітарними лікарями Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва, Севастополя, головним лікарем Українського центру державного санепіднагляду (виконуючими їх обов'язки).

5. Умови оформлення Гігієнічного висновку:

5.1. Гігієнічний висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи на вітчизняну продукцію оформляється після розгляду таких матеріалів:

— нормативного документа та Висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи нормативної документації;

— акта територіальної державної санітарно-епідеміологічної служби про гігієнічне обстеження підприємства-виготовлювача, споживача продукції, умов транспортування, зберігання, реалізації продукції, їх відповідності санітарно-гігієнічним вимогам;

— результатів проведення досліджень продукції, виконаних атестованими установами та організаціями згідно з додатком № 8 до Положення про державну санітарно-гігієнічну експертизу проектів нормативної документації в органах, установах та закладах державної санітарно-епідеміологічної служби, затвердженого наказом МОЗ. При необхідності можуть бути проведені додаткові дослідження продукції за гігієнічними показниками і характеристиками на договірних засадах;

— всіх наявних документів, які підтверджують, що продукція відповідає санітарним нормам, правилам.

Організацію досліджень гігієнічних показників і характеристик продукції, розробки необхідних заходів щодо гігієнічної безпеки продукції для здоров'я людини здійснює виготовлювач.

5.2. Гігієнічний висновок державної санітарно-гігієнічної експертизи оформляється на імпортовану продукцію на підставі контракту, оцінки сертифіката країни-постачальника, виготовлювача, виданого цією країною, та результатів державної санітарно-гігієнічної експертизи та необхідних досліджень продукції, проведених в Україні.

Сертифікат країни-постачальника повинен бути на-правлений до державної санепідслужби перед закупівлею матеріалів, виробів, що імпортуються (укладанням контракту), і містити дані щодо безпеки продукції, гігієнічні показники, медико-біологічні властивості тощо, відповідно до діючих в Україні санітарних норм і правил, засвідчувати нешкідливість матеріалів, продукції тощо.

При відсутності сертифіката країни-постачальника на продукцію, що закуповується, остання повинна бути досліджена в атестованих установах і організаціях.

6. Строк дії Гігієнічного висновку визначається у кожному конкретному випадку залежно від призначення продукції, її обсягів та висновків санітарно-гігієнічної експертизи.

7. Термін розгляду матеріалів, вказаних в п. 5 до цього Положення, та видачі Гігієнічного висновку не більше 20 днів з моменту надходження матеріалів. При направленні матеріалів на державну санітарно-гігієнічну експертизу в атестовані установи і організації термін розгляду може бути збільшений залежно від обсягу санітарно-гігієнічної експертизи та виду досліджень.

Розгляд, аналіз, консультативна допомога по доопрацюванню матеріалів, що стосуються видачі Гігієнічного висновку органами, установами та закладами державної санітарно-епідеміологічної служби, здійснюється на договірній основі.

8. Нагляд за дотриманням вимог санітарних норм і правил, відповідністю продукції щодо безпеки для здоров'я, життя людей здійснюють органи, установи, заклади державної санепідслужби.

9. Заклади територіальної державної санепідслужби здійснюють вибірковий нагляд за відповідністю:

умов праці при виробництві продукції санітарно-гігієнічним вимогам та безпечності продукції для життя, здоров'я людей;

продукції вимогам нормативної документації та Гігієнічному висновку з питань безпеки її для життя, здоров'я людей.

10. При виявленні факту невідповідності продукції Гігієнічному висновку рішення про її реалізацію приймається відповідно до чинного законодавства.

Додаток № 1

до Положення про порядок видачі Гігієнічного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи на продукцію в органах, установах та закладах державної санітарно-епідеміологічної служби

Найменування органу, установи та закладу державної санепідслужби, поштова адреса, телефон, факс	Затверджено Головний державний санітарний лікар України
	Підпис М.П.
ГІГІЄНИЧНИЙ ВИСНОВОК державної санітарно-гігієнічної експертизи на вітчизняну продукцію	
повне найменування продукції від _____ р. № _____	
1. _____ найменування нормативного документа на продукцію	
2. _____ назва організації-виробника, його реквізити	
3. Продукція _____ назва	
відповідає _____ назва нормативної документації — ДСТУ, санітарні норми	
та правила, медико-біологічні вимоги тощо Допускається до застосування _____	
сфера, галузь застосування 4. Ким представлена _____	
назва організації 5. Супровідні документи _____	
перелічити згідно з п.5.1 Положення 6. При застосуванні, зберіганні, транспортуванні (необхідне підкреслити) _____	
найменування продукції і нормативного документа на неї Необхідно додержуватись вимог безпеки _____	
вказати нормативний документ, яким вони передбачені	
інші характеристики безпеки продукції, які не вказані в нормативному документі Показники безпеки, які підлягають контролю: _____	
Висновок на продукцію _____ найменування	
дійсний _____ строк, обсяг партії	
При зміні рецептури, технології виготовлення, області, галузі, умов застосування продукції даний висновок втрачає силу.	
Експерт(и) (підпис)	

Додаток № 2

до Положення про порядок видачі Гігієнічного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи на продукцію в органах, установах та закладах державної санітарно-епідеміологічної служби

Найменування органу,
установи та закладу державної санепідслужби,
поштова адреса, телефон, факс

Затверджено
Головний державний санітарний лікар України

Підпис
М.П.

ГІГІЄНІЧНИЙ ВИСНОВОК
державної санітарно-гігієнічної експертизи на імпортовану продукцію

повне найменування продукції
від _____ р. № _____

1. _____

висновок на імпортовану продукцію

2. _____

реквізити постачальника імпортованої продукції

3. _____

документація на поставку імпортованої продукції; дані контракту на ввезення, сертифіката країни постачальника, виготовлювача тощо відповідно до п. 5.2

4. Імпортована продукція відповідає медико-біологічним вимогам _____

(назва нормативної документації ДСТУ, ДОСТ, санітарні норми та правила, медико-біологічні вимоги тощо)

Допускається до застосування _____

сфера, галузь застосування

4. Ким представлена _____

назва організації

6. При застосуванні, зберіганні, транспортуванні (необхідне підкреслити) _____

найменування продукції і нормативного документа на неї

Необхідно додержуватись вимог та здійснювати контроль за вмістом: _____

перелічити, вказати нормативний документ, яким вони передбачені, інші характеристики безпеки продукції, які не вказані в нормативному документі

6. Висновок на продукцію _____

(найменування)

дійсний _____

(строк, обсяг партії)

Експерт(и) (підпис)

ХЛІБОПРОДУКТОВИЙ ТОВАРООБІГ

1. Організаційна структура та проблеми розвитку галузі хлібопродуктів
2. Система збереження зерна
3. Борошномельна промисловість
4. Круп'яна промисловість
5. Комбікормова промисловість
6. Хлібопекарська промисловість

1. Організаційна структура та проблеми розвитку галузі хлібопродуктів

Вирощений врожай необхідно зберегти і переробити в різні продукти, що є основним завданням підприємств системи хлібопродуктів. Вона була створена за післявоєнні роки силами держави і зараз є національним надбанням України. Система хлібопродуктів — це мережа підприємств, що займаються прийманням, збереженням, переробкою зерна і збутом продуктів його переробки, а також виробництвом хліба і хлібобулочних виробів.

До останнього часу в Україні діяв плановий порядок забезпечення населення хлібом і хлібобулочними виробами, а тваринництва — комбікормами, білково-вітамінними добавками та преміксами. Постачання продуктів першої потреби не знало збоїв навіть у неврожайні роки, коли доводилося імпортувати зерно. Цьому значною мірою сприяла створена потужна система хлібопродуктів, яка централізовано нагромаджувала зернові ресурси, раціонально їх розміщувала, виробляла й поставляла борошно, крупи, хлібну продукцію, виконувала міждержавні угоди, оптимально використовувала інвестиції, визначала напрямки науково-технічного поступу.

Організаційна структура системи хлібопродуктів спирається на злагоджену роботу елеваторної, борошномельно-круп'яної, макаронної, комбікормової, кукурудзокалібрувальної та хлібопекарської підгалузей.

Підприємства хлібопродуктів умовно можна поділити на чотири позиції. На першій позиції — елеватори й хлібоприймальні підприємства, що купують зерно у виробників і готують його до наступної переробки на борошномельних і круп'яних виробництвах. Борошномельно-круп'яні підприємства (друга позиція) постачають борошно хлібозаводам і макаронним фабрикам (третя позиція) й крупи для громадського харчування й торгівлі. Хлібозаводи свою продукцію подають у торгівлю.

Таким чином працює весь виробничий ланцюжок: поле — елеватор — млин — хлібозавод — магазин.

Вітчизняна галузь хлібопродуктів не має аналогів у світовій практиці. Вона продовжує посідати провідне місце в народногосподарському комплексі України з відпрацьованою системою управління у центрі й регіонах.

Галузь хлібопродуктів — одна з небагатьох, що в основному задовольняє потреби населення України в найважливіших продуктах харчування — хлібі, хлібобулочних і макаронних виробах, борошні й найрізноманітніших видах крупів.

Однак за останні роки в Україні заготовляється та переробляється зерно, особливо пшениця, низької якості та в недостатній кількості. Так, у 1999 році, в рахунок погашення заборгованості за отримані від держа-

ви аванси, позички та матеріально-технічні ресурси, за регіональним замовленням, в рахунок погашення боргу перед Пенсійним фондом, в рахунок фіксованого податку надійшло пшениці III класу — 30 %, IV класу — 32 %, V—VI класів другої і третьої групи якості — 38 %, середній вміст клейковини у заготовленій пшениці становив лише 20 %.

Місце ДАК "Хліб України" в системі виробництва хлібопродуктів. Хлібні ресурси для країни є стратегічним продуктом, тому з метою подолання кризи в галузі необхідно реформування не тільки системи закупівель і використання зерна державних ресурсів, але і структурної перебудови системи хлібопродуктів у цілому. Для цього була створена Державна акціонерна компанія (ДАК) "Хліб України".

З метою забезпечення інтересів держави та населення щодо закупівель, збереження, використання зернової сировини, реалізації борошна, крупів, комбікормів, а також для створення сприятливих умов роботи елеваторної, борошномельно-круп'яної та комбікормової промисловості постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.96, № 1000 було створено Державну акціонерну компанію "Хліб України". На сьогоднішній день в склад компанії входить 81 підприємство, а саме: 43 млинзаводи потужністю 2297 тис. т борошна на рік, 8 крупозаводів потужністю 295 тис. т крупів на рік, 19 комбікормових заводів потужністю 2351 тис. т комбікормів на рік та ряд елеваторів і хлібоприймальних підприємств.

ДАК "Хліб України" контролюється Спостережною Радою на чолі з віце-прем'єр-міністром. Іншими членами Ради є перші заступники міністрів МЗЕЗ, Мінфіну, Мінтрансу, заступник міністра Мінекономіки, заступник глави Митного комітету, представник Антимонопольного комітету і радник Президента України. Таким чином, діяльність Спостережної Ради ДАК "Хліб України" відбиває державну політику України в АПК.

В останні роки в галузі хлібопродуктів, в тому числі на дочірніх підприємствах ДАК "Хліб України", спостерігається тенденція значного зменшення обсягів виробництва борошна, крупів, комбікормів через:

— різке зменшення кількості та якості зернової сировини, яка вирощується та заготовляється в країні;

— зменшення споживання населенням окремих сортів борошна, деяких видів крупів;

— насичення ринку хлібопродуктів за рахунок ввезення в країну харчових продуктів іноземного виробництва;

— збільшення в країні кількості міні-млинів, міні-крупушок та млинів різних форм власності вітчизняного та іноземного виробництва;

— неплатежеспроможності споживачів хлібопродуктів;

— кризового стану в галузі птахівництва і тваринництва.

Для стабілізації роботи підприємств галузі хлібопродуктів та дочірніх підприємств ДАК "Хліб України" компанія повинна поступово вирішити наступні проблеми.

— У зв'язку з різкою зміною обсягів заготівель зерна необхідно в найближчий час провести інвентаризацію основних фондів, мета якої — виведення з експлуатації морально застарілих та фізично зношених об'єктів. Це значно б знизило обсяги нарахувань амортизаційного фонду, який є складовою частиною калькуляції витрат обігу.

— У зв'язку зі значним недовантаженням елеваторно-складської місткості середньорічна завантаженість коливається в межах від 15 до 30%. Найактуальнішим стає необхідність збільшення обсягів зберігання та обробки зерна і насіння.

— Для виробництва борошна відповідно діючим стандартам, що передбачають його конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, необхідно проводити роботу по максимальному залученню продовольчого зерна пшениці III класу.

— З метою підвищення ефективності використання зерна, збільшення обсягів виробництва борошна, крупів та комбікормів необхідно провести реконструкцію та техпереоснащення борошномельних, круп'яних та комбікормових підприємств ДАК "Хліб України".

— Розширити асортимент продукції за рахунок розробки та впровадження в виробництво нових технологій та нових видів продукції.

— За рахунок регіональних коштів щорічно проводити закупівлю продовольчого, фуражного зерна і білкової сировини в кількості, достатній для забезпечення населення борошном, а тваринництва і птахівництва — комбікормами.

— Для покриття дефіциту білкової сировини всі шроти, отримані після переробки соняшнику, направляти на виробництво комбікормів.

— Створювати інтеграційні структури, поєднавши в єдиному комплексі виробництво комбікормів, вирощу-

вання тварин і птиці, переробку тваринницької продукції її зберігання, транспортування та фірмову торгівлю.

— Вирішити питання заборгованості споживачів хлібопродуктів, а також питання ціноутворення на зерно, крупи, борошно, комбікорми.

Роботу по залученню зерна для його переробки на дочірніх підприємствах ДАК "Хліб України" проводить по багатьох напрямках, в тому числі:

— за рахунок переробки зерна сільгосптоваровиробників за отримані ними аванси натуральної позички та за матеріальнотехнічні ресурси;

— спрямовування на виробництво борошна, крупів, комбікормів зерна Пенсійного фонду (згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 9 квітня 1999 р., №569) на умовах і в порядку, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів від 20 серпня 1998 р., №698, а також зерна, яке надійшло в рахунок фіксованого податку;

— за рахунок зерна регіональних контрактів в обсягах, необхідних для забезпечення потреб регіонів в борошні, крупах, повнораціонних комбікормах;

— розширення можливостей використання для переробки власного зерна, заробленого МТС на дочірніх підприємствах компанії, які будуть надавати послуги по вирощуванню і збиранню зерна товаровиробників;

— використання в повній мірі можливостей залучення на взаємовигідних умовах зерна сільгосптоваровиробників, зданого ними для зберігання та переробки;

— закупівля насіння соняшнику, яке надалі на дачальницьких умовах переробляється на олієжирових підприємствах України, і отриманий шрот (дефіцитний білковий компонент) направити на виробництво комбікормів;

— проведення маркетингових досліджень по вивченню кон'юнктури ринків в регіонах України та за її межами, налагодженню зв'язків з вітчизняними та закордонними партнерами з метою реалізації борошна, крупів, комбікормів;

— проведення роботи по реконструкції та техпереоснащенню дочірніх борошномельно-круп'яних та комбікормових підприємств за рахунок залучення інвестицій або власних коштів підприємств;

— підвищення ефективності використання зерна за рахунок збільшення обсягів виробництва борошна високих гатунків, повнораціонних комбікормів, розширення асортименту крупів.

Про утворення Державної акціонерної компанії "Хліб України"

Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 року, № 1000 (витяг)

(Із змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 124 від 04.02.97,

№ 250 від 20.03.97, № 1218 від 05.11.97, № 220 від 16.02.99)

З метою забезпечення інтересів держави та населення у процесі реформування системи закупівель і використання зерна державних ресурсів, створення сприятливих умов для інвестування елеваторної, борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Утворити Державну акціонерну компанію "Хліб України" (далі — Компанія) у формі відкритого акціонерного товариства (пункт 1 із змінами, внесені згідно з постановою КМУ № 220 від 16.02.99).

2. Фонду державного майна підготувати проект Статуту Компанії і за погодженням з Міністерством економіки та Антимонопольним комітетом у місячний термін подати на затвердження Кабінетові Міністрів України.

Передбачити у Статуті Компанії, що:

— Компанія є правонаступником прав і обов'язків Головного управління по хлібопродуктах та Головного

управління комбікормової промисловості Міністерства сільського господарства і продовольства;

— керівним органом Компанії є правління Компанії на чолі з головою, контролюючим органом — спостережна рада Компанії;

— голову правління Компанії та його заступників призначає Кабінет Міністрів України;

— акції Компанії перебувають у державній власності до прийняття Кабінетом Міністрів України спеціального рішення щодо приватизації її майна.

3. Установити, що втручання місцевих органів виконавчої влади у процес виконання рішень Компанії щодо міжобласного переміщення державних ресурсів зерна і продуктів його переробки не допускається.

Компанія на рівних з іншими суб'єктами комерційної діяльності умовах і конкуруючи з ними бере участь у посередницьких операціях із закупівлі зерна, продуктів його переробки, незернової сировини для державних, регіональних та інших потреб.

Склад спостережної ради ДАК "Хліб України"

Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 24 квітня 1999 р., № 695 (витяг)

Гладій Михайло Васильович — Віце-прем'єр-міністр України (голова ради).

Клименко Василь Іванович — начальник Управління стратегії розвитку агропромислового комплексу та продовольства Кабінету Міністрів України (заступник голови ради).

Станів Ігор Антонович — начальник управління цінних паперів, майна та реформування власності ДАК "Хліб України" (секретар ради).

Литвин Андрій Володимирович — заступник Міністра фінансів.

Артикульний Леонід Олексійович — начальник Головного управління реформування відносин власності і нових форм господарювання Мінагропрому.

Ємельянов Володимир Михайлович — заступник Голови Національного агентства з управління державними корпоративними правами.

2. Система збереження зерна

2.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють функціонування системи збереження зерна

ЗАКони УКРАЇНИ

"Про приватизацію державного майна" від 4 березня 1992 р.

"Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі" від 10 липня 1996 р.

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

"Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва" від 10 листопада 1994 р., № 666

"Про заходи щодо реформування аграрних відносин" від 18 січня 1995 р., № 63

"Про стан реформування та створення умов економічного зростання в агропромисловому комплексі України" від 27 листопада 1997 р., № 28

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про затвердження Положення про Міністерство сільського господарства і продовольства України" від 18 вересня 1993 р., № 781

"Про особливості приватизації в агропромисловому комплексі майна, що перебуває в державній власності, та майна, що належить Автономній Республіці Крим" від 19 січня 1994 р., № 19

"Про утворення Державної акціонерної компанії "Хліб України" від 22 серпня 1996 р., № 1000

"Про прискорення приватизації хлібоприймальних і хлібозаготівельних підприємств" від 5 листопада 1997 р., № 1218

"Про реорганізацію ДАК "Хліб України" шляхом виділення з її складу хлібних баз, комбінатів хлібопродуктів та елеватора" від 30 листопада 1998 р., № 985-р

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ І ВІДОМСТВ

"Про вдосконалення процедури підготовки проектів планів приватизації об'єктів АПК для погодження з Кабінетом Міністрів України", наказ Фонду державного майна України від 18 березня 1996 р., № 309

"Щодо ініціювання органами приватизації процесів приватизації в АПК", інструктивний лист Фонду державного майна України від 12 червня 1996 р., № 10-30-5931

"Положення про порядок приватизації майна радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств, а також заснованих на їх базі орендних підприємств", затверджено наказом Фонду державного майна України від 9 серпня 1996 р., № 903

"Про Закон України "Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі", лист Вищого Арбітражного суду України від 18 березня 1997 р., № 01-8/91

2.2. Елеваторно-складська система збереження зерна

До складу галузі хлібопродуктів входить 695 хлібозаготівельних (у т.ч. 489 хлібоприймальних) підприємств загальною ємністю 29,9 млн. т для зерна і насіння олійних культур, що можуть прийняти за добу до 1,3 млн. т зерна.

Галузь хлібопродуктів, як і весь агропромисловий комплекс, знаходиться в глибокій економічній кризі. З кожним роком зменшується заготівля зерна, виробництво борошна, крупів, комбікормів, преміксів. Так, за перше півріччя 1998 р. завантаження зернових ємностей становило 20 %, виробництво борошна — 1,2 млн. т (36 %), крупів — 136 тис. т (33 %), комбікормів — 438 тис. т (8 %) від встановлених виробничих потужностей.

Спад виробництва, у першу чергу, пов'язаний із загальною кризою платежів і організаційної перебудови галузі хлібопродуктів, яка викликана скасуванням державного замовлення на закупівлю в державні ресурси як продовольчого, так і фуражного зерна.

До скасування держзамовлення, у період існування планово-регульованої економіки, обсяги заготівлі зерна в держресурси сягали в окремі роки (1987—1990 рр.) понад 17 млн. т і до 2 млн. т насіння олійних культур.

Значна частина зазначених обсягів зерна по внутрішньодержавних розпорядженнях відвантажувалась в інші регіони колишнього Союзу (Росія, Білорусія, республіки Середньої Азії і Закавказзя) або перероблялася в Україні в готову продукцію (борошно, крупу, комбікорми, премікси) для забезпечення потреб як внутрішнього ринку України, так і інших республік колишнього Союзу. У цей період галузь хлібопродуктів працювала ефективно, із повним завантаженням її потужностей.

З впровадженням у життя елементів ринкової економіки, скасування держзамовлення, децентралізації експортно-імпортних поставок радикально змінилася структура й обсяги заготівлі, збереження і переробки зерна. Так, за станом на кінець 1998 р. обсяги надхо-

дження зерна на елеватори і хлібоприймальні підприємства галузі по всіх джерелах (повернення боргів товаровиробників за одержані пально-мастильні матеріали, міндобрива, техніку, внески в Пенсійний фонд, закладання в регіональний контракт, давальницьке збереження й ін.) склали ледве більше 6,0 млн.тонн. Порівняно з 1988—1990 рр. обсяги прийому, опрацювання, збереження і наступної переробки зменшилися практично в 3,5 раза.

Надалі, у міру зміцнення основ ринкової економіки, динаміка обсягів збереження і наступної переробки зерна буде змінюватися у бік збільшення, і потенційні можливості елеваторно-складського господарства будуть затребувані. Адже дотепер у сільгосптоваровиробників будь-якої форми власності не створена інфраструктура для збереження вирощеного врожаю зерна. У колективних і фермерських господарствах практично відсутні, за рідкісним винятком, міні-елеватори, склади, зерносушарки, приймально-відвантажувальні устрої як на залізничний, так і на водний транспорт. Тому мінімум як половина валового збору зерна так чи інакше повинна потрапити на елеватори і хлібоприймальні підприємства. Зміниться в обсязі прийому зерна тільки структура задачі — замість держзамовлення значно збільшаться обсяги задачі на збереження на загальних умовах, надходження зерна в регіональний контракт, розширення обсягів збереження і наступного відвантаження зерна на експорт комерційними структурами і за іншими напрямками.

Поряд із реформуванням галузі хлібопродуктів вона нині гостро потребує реконструкції і технічного переозброєння. Сучасний стан матеріально-технічної бази хлібоприймальних і підприємств зернопереробної галузі за техніко-економічними показниками не відповідає світовим досягненням. Парк машин і устаткування зношений більше ніж на 60 %, і процес зносу продов-

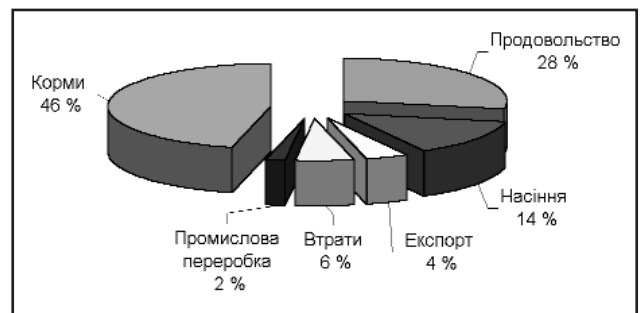
жується. Висока питома енергоємність технологічних процесів призводить до подорожчання собівартості виробленої продукції.

Також необхідно підняти на більш високий рівень стан нормативно-технічного забезпечення, довести більшість чинних стандартів і методів визначення якісних показників сировини і готової продукції до світового рівня.

2.3. Стан системи зерносховищ

В системі виробництва хлібопродуктів створено розгалужену систему зерносховищ. Нині у загальному обсязі зерносховищ 60 % перебуває в експлуатації 20–30 років та 30 % — понад 30 років. Більше 50 % складських приміщень потребують капітально-відновлювального ремонту несучих конструкцій даху та покрівлі. На багатьох складах відсутні засоби активного вентилявання та дистанційного контролю температури зерна, а також не поліпшуються санітарні умови роботи обслуговуючого персоналу. Складські ємності використовуються неефективно. У зв'язку з цим питання реконструкції та технічного переобладнання зерносховищ набувають важливого значення. Вирішення їх має бути спрямованим на забезпечення виконання основних функцій зерносховищ — оперативне приймання та відвантаження зерна та повну

Схема. 1. Структура споживання зерна в 1998 р.

його збереженість. Поряд з реконструкцією та технічним переоснащенням діючих зерносховищ важливе значення має надаватися також проектуванню та будівництву нових зерносховищ на базі перспективних конструктивних, технічних та технологічних рішень.

В Україні будівництво зернових складів здійснювалося за сімома типовими проектами:

- три проекти зерносховищ із стінами з місцевих матеріалів, місткістю основної секції 3,2 тис. т, типи: ДМ-61, ДМІ-64 та ЖБМ-64;
- один проект збірного залізобетонного зерноскладу ємністю 5,5 тис. т, тип СЗ-60;
- три проекти зерноскладів з похилою підлогою ємністю 5–7,5 тис. т, типи: НР-4, НР-8, НР-9.

Найбільш широко розповсюджені зерносховища з гладенькими підлогами та стінами з місцевих матеріалів

Табл. 1. Потужності хлібоприймальних підприємств України станом на 01.01.1999 р.

	Зернова місткість, тис. т		Потужність сушарок		Потужність приймання		Потужність відвантаження	
	Всього	в т.ч. елеваторна	шахтні, пересув. план. т/год	камерні тис. т/сезон	тис. т/добу		тис. т/добу	
					автотрансп.	залізниця	автотрансп.	залізниця
АР Крим	1094,6	563,4	1178,0	11,6	43,7	14,6	6,3	22,6
Вінницька	1711,1	489,2	3496,0	97,2	86,4	173,9	56,2	125,8
Волинська	295,7	72,0	400,0	—	11,2	13,0	11,2	13,0
Дніпропетровська	2333,2	889,3	4212,0	80,1	3,6	20,7	3,6	17,6
Донецька	1176,5	519,2	1792,4	10,5	43,4	12,8	—	14,7
Житомирська	369,0	63,0	750,0	—	29,0	24,0	1,9	21,6
Закарпатська	281,6	175,1	142,0	14,2	3,1	12,1	2,2	4,9
Запорізька	1994,2	744,6	2661,0	32,3	—	9,3	0,1	16,7
Івано-Франківська	300,9	115,4	490,0	—	6,4	11,6	6,4	11,6
Київська	842,6	329,3	1688,0	48,8	40,7	9,9	3,8	10,0
Кіровоградська	1926,4	737,2	3932,0	60,9	85,2	—	—	11,9
Луганська	1108,3	490,7	1972,0	—	63,2	35,8	6,5	40,6
Львівська	253,2	1,0	1100,0	—	24,9	8,7	—	8,7
Миколаївська	1606,8	1125,6	2463,0	40,7	67,5	18,5	14,3	26,6
Одеська	1998,2	683,3	2215,0	31,4	79,2	25,2	—	32,4
Полтавська	1879,0	621,1	3739,6	80,6	68,5	8,2	—	14,0
Рівненська	456,9	180,2	403,0	—	1,9	—	—	4,9
Сумська	1060,0	368,8	2254,0	33,1	—	—	—	—
Тернопільська	511,4	56,9	1540,0	5,0	27,8	6,9	10,0	7,9
Харківська	2092,6	799,5	4309,6	73,6	74,6	10,0	—	27,6
Херсонська	1660,0	657,1	2201,0	25,0	65,0	11,0	5,0	6,7
Хмельницька	1103,4	361,3	2924,0	50,5	44,0	10,0	—	—
Черкаська	1242,2	279,0	2570,0	41,7	40,1	15,2	12,8	20,4
Чернівецька	201,3	65,1	274,0	47,3	7,8	21,0	7,0	16,5
Чернігівська	704,0	117,3	1398,0	13,4	43,0	19,9	9,0	15,1
Всього по Україні	28203,1	10504,6	50104,6	797,9	960,2	492,3	156,3	491,8

місткістю 3,2 тис. т (основна секція) та збірні залізобетонні зерносклади місткістю 5,5 тис. тонн. Вони принципово не відрізняються один від одного, всі конструкції мають збірні залізобетонні стіни, торцеві стіни — з цегли.

Аналіз сучасного вітчизняного транспортного обладнання показав, що зараз немає стаціонарних машин чи їх систем, які б задовольняли вимогам транспортного обладнання зерноскладів.

В Україні зерносклади, що перебувають в експлуатації, не відповідають вимогам комплексної механізації робіт з зерном та своєчасного їх виконання. Із загальної кількості наявних складів близько 30 % у найближчі роки підлягають списанню.

Поповнення ємностей на підприємствах, де це диктується обсягами та умовами роботи, і заміну списуваних зерноскладів доцільно здійснювати за рахунок будівництва комплексно механізованих зерноскладів з відповідними робочими будівлями, оснащеними обладнанням, яке забезпечує своєчасне приймання, сушіння, очищення зерна, а також активне вентилявання та дистанційний контроль його температури. Будівельна частина таких зерноскладів повинна забезпечувати високий ступінь пожежостійкості та можливість будівництва їх індустріальними методами. Поряд із будівництвом необхідно проводити реконструкцію та технічне переоснащення діючих зерноскладів, матеріально-технічний стан яких дозволяє здійснити ці заходи. В результаті підприємства при порівняно невеликих витратах зможуть продовжити термін експлуатації таких складів.

Для більш надійної роботи хлібоприймальних підприємств у найближче десятиріччя планується побудувати та ввести в дію не менш як 4,5 млн. т елеваторної місткості. А у зв'язку із збільшенням експортних операцій з зерном необхідно побудувати один морський портовий елеватор місткістю 200 тис. т з можливістю заходу суден водотоннажністю не менше як 100 тис. т, прискорити реконструкцію портових елеваторів в Одесі і Миколаєві.

У зв'язку із значним недовантаженням елеваторно-складської місткості (всього 15—20 %) та дуже низьким використанням виробничих потужностей кукурудзокалібрувальних заводів (трохи більше 10 %) немає сенсу колгоспам будувати зерносклади та використовувати агрегати типу КЗС-40 та ін.

В передових зерновирощуючих країнах вже давно використовуються спеціальні автомобілі-зерновози в системі прийому зерна. При цьому відпадає необхідність використовувати будь-які спеціальні розван-

тажувальні механізми. В перспективі це дало б колосальний ефект та докорінно спростило систему приймання зерна.

Враховуючи, що нині вартість палива і енергоносіїв є основною складовою частиною вартості сушіння зерна, великої уваги потребує ефективність використання зерносушильного господарства, зокрема, треба вивести з експлуатації полігони з використанням реактивних двигунів ВК-1 для сушіння кукурудзи в качанах, а в подальшому впроваджувати у виробництво тільки те, що має значно менші питомі витрати палива і енергії на сушіння планової тонни зерна. Також треба прискорити процес переходу зерносушарок на газ.

2.4. Системи збереження зерна в інших країнах

Порівнюючи способи зберігання зерна в Україні та в інших країнах, необхідно відзначити, що переважна більшість зерноскладів у розвинених країнах — це елеватори чи силоси різних розмірів, у той час як в Україні — зерносклади для зберігання зерна на підлозі. В розвинених зарубіжних країнах і в країнах Східної Європи також будують зерносклади, але вони мають деякі особливості.

Довідково: на сьогоднішній день питома вага елеваторів в загальній зерновій місткості України становить 37 % (в Білорусії — 72 %, Росії — 55 %, Казахстані — 50 %, США — 98 %, Аргентині — 100 %).

Так, в Австралії, Бельгії, Канаді, США та інших країнах зерносклади для зберігання зерна на підлозі мають велику місткість — від 10 до 400 тис. тонн. Вони призначені для формування однієї однорідної партії зерна і, як правило, створюються при розширенні діючих елеваторів. Зерносклади меншої місткості (до 5 тис. т) — секційні, і будуються в основному у невеликих фермерських господарствах поряд із сходами силосного чи бункерного типів.

Іншою характерною особливістю будівництва зерноскладів за рубежем, у тому числі і зерноскладів, є широке застосування металевих конструкцій. Поряд з будівництвом цільнометалевих конструкцій зерноскладів створюються й окремі — ферми покриттів, рамні каркаси, дах. Практика будівництва показала, що застосування металевих конструкцій має переваги: прискорюється будівництво (3—4 місяці проти 12—18 місяців на будівництво зерноскладів в Україні з місцевих матеріалів), знижується вартість порівняно з іншими конструкціями, спрощується монтаж, металеві конструкції можуть бути повністю виготовлені на заводі.

2.5. Зерносклади в США

Загальна місткість зерноскладів — близько 480 млн. т (з них фермерських зерноскладів — 60 %, місцевих елеваторів — 30 %, термінальних — 7 %, портових — 1,9 %, інших — 1,1 %), що перевищує обсяг виробництва зерна в країні.

Повна забезпеченість зерноскладами, які в основному розташовані у місцях виробництва, а також їх розвинена матеріально-технічна база істотно знижують втрати зерна при транспортуванні і зберіганні.

Зернові склади в США — це в основному стаціонарні споруди, обладнані високопродуктивними засобами навантаження і розвантаження, сушіння, активного вентилявання.

Так, термінальний елеватор у м.Портленді (штат Вашингтон) має місткості силосів близько 70 тис. т і здійснює вантажні операції з зерном обсягом понад 7 млн. т.

Зерно з перевалочного елеватора дочірньої компанії транспортується потягами ("вертушками") по 54 вагони кожний. Маршрути забезпечують безперервний процес транспортування та відвантаження зерна. Один вагон розвантажується, як правило, протягом 1,5–2 хвилин. Наприклад, один з термінальних елеваторів у штаті Міннеаполіс, маючи загальну місткість 50 тис. т, щоденно приймає понад 6 тис. т зерна пшениці та кукурудзи. Крім елеваторних ємностей, які мають високу обіговість, зерно розміщують у двосекційному механізованому складі місткістю 70 тис. т, а також у металевих силосах на 6–9 тис. т зерна.

Такий же склад ємностей характерний і для інших зерноприймальних підприємств. Кожний фермер, який займається виробництвом зернових культур, має у своєму господарстві металеві силоси для розміщення та зберігання зерна.

Решением ВАК журнал "Финансовые услуги" внесен в перечень научных изданий Украины

**ФИНАНСОВЫЕ
УСЛУГИ**

Ежемесячный научно-практический журнал
для профессионалов, работающих
в страховой, банковской и других сферах
финансовых услуг

Руководитель проекта, главный редактор
Наталья Захаревич

Адрес редакции:

Украина, 01004, г. Киев, ул. Пушкинская, 20, оф. 24.
Тел./факс: 380/44 224-2555.
E-mail: malva@ukrbus.kiev.ua

3. Борошномельна промисловість

3.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють напрями розвитку борошномельної промисловості

ЗАКони УКРАЇНИ

"Про ветеринарну медицину" від 25 червня 1992 р.

"Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції" від 17 липня 1997 р.

"Про внесення змін до статті 8 Декрету Кабінету Міністрів України "Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення" від 5 листопада 1997 р.

ПОСТАНОВИ ТА РОЗПОРЯДЖЕННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Тимчасове положення про місячне планування та організацію перевезень експортних, імпорتنних і транзитних вантажів залізничним, морським та річковим транспортом", затверджено постановою КМУ від 17 травня 1993 р., № 357

"Типове положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств", затверджено постановою КМУ від 23 квітня 1996 р., № 452

"Про підприємства, що приватизуються з урахуванням особливостей, визначених законодавством для агропромислового комплексу" від 12 червня 1996 р., № 638

"Про показники інвестиційного розділу проекту Державної програми економічного і соціального розвитку України на 1998 рік" від 9 квітня 1998 р., № 478

"Про встановлення термінів дії сезонних ввізних (імпорتنних) мит на сільськогосподарську продукцію в 1998 році" від 28 травня 1998 р., № 754

"Про перевірку підприємств Укрхлібпрому Мінсільгосппроду" від 4 лютого 1994 р., № 56-р

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ І ВІДОМСТВ

"Перелік видів сільськогосподарської продукції, яка ввозиться на митну територію України як сировина для подальшої переробки", затверджено наказом Міністерства агропромислового комплексу України від 7 листопада 1998 р., № 297

"Обов'язковий мінімальний перелік досліджень сировини, продукції тваринного та рослинного походження, комбікормової сировини, комбікормів, вітамінних препаратів та ін., які слід проводити у державних лабораторіях ветмедицини і за результатами яких видається ветсвідоцтво (Ф-2)", затверджено наказом Державного департаменту ветеринарної медицини України від 3 листопада 1998 р., № 16

"Правила організації і ведення технологічного процесу на борошномельних заводах", затверджено наказом Міністерства агропромислового комплексу України від 20 березня 1998 р., № 83

3.2. Стан і проблеми розвитку борошномельної промисловості

Борошномельна промисловість України є однією із найбільш потужних в переробній промисловості і має визначальний вплив на гарантування продовольчої безпеки держави та поліпшення життєвого рівня населення.

Всього галузь налічує 158 млинзаводів загальною потужністю 7249 тис. т борошна на рік, з них по помелах:

— сортові — 153, потужністю 7065,5 тис. т на рік борошна;

— обойні — 5, потужністю 113 тис. т на рік борошна.

ДАК "Хліб України" налічує 43 млинзавода потужністю 2297 тис. т борошна на рік:

— сортові — 42, потужністю 2212,9 тис. т на рік борошна;

— обойні — 1, потужністю 13 тис. т на рік борошна.

Держкомрезерв налічує 12 млинзаводів потужністю 818,5 тис. т борошна на рік.

Інші підприємства (орендні, приватні) — 103 борошномельних підприємства потужністю 4134 тис. т борошна на рік.

Станом на 01.01.99 р. наявність в Україні підприємств (міні, приватних, господарських), які не знаходяться на балансі ДАК "Хліб України":

— млинів — 4335 шт. потужністю 2200 тис. т/рік борошна, крупоцехів — 2681 шт. потужністю 256 тис. т/рік крупів (табл. 1).

На даний період існуючі виробничі потужності можуть повністю задовольнити потребу населення України в борошні та крупах.

Міні-млини з продуктивністю 1—7 тонн на добу захопили свою нішу на ринку. Однак більшість з цих млинів обладнана низькопродуктивним устаткуванням місцевого виробництва. Багато з них були побудовані колгоспами для власних потреб і для використання борошна замість зерна в бартерних схемах.

Незважаючи на їхню відносну неефективність, ці млини є в цілому життєздатними, навіть при наявності більш ефективних державних млинів.

Переробними підприємствами галузі в 1998 р. вироблено 2593 тис. т борошна (у т.ч. на дочірніх підприємствах ДАК "Хліб України" — 938 тис. т).

В 1998 році коефіцієнт використання потужностей на млинзаводах галузі становив 36 %, у т.ч. на дочірніх підприємствах ДАК "Хліб України" — 39 %.

Для галузі хлібопродуктів характерна висока ступінь зносу основних фондів. Так, до цього часу функціонують млинзаводи, побудовані в кінці XIX — початку XX століття, крім того, існують борошномельно-круп'яні підприємства, розміщені в пристосованих будовах, житлових кварталах без під'їздних залізничних колій.

Із загальної кількості млинзаводів:

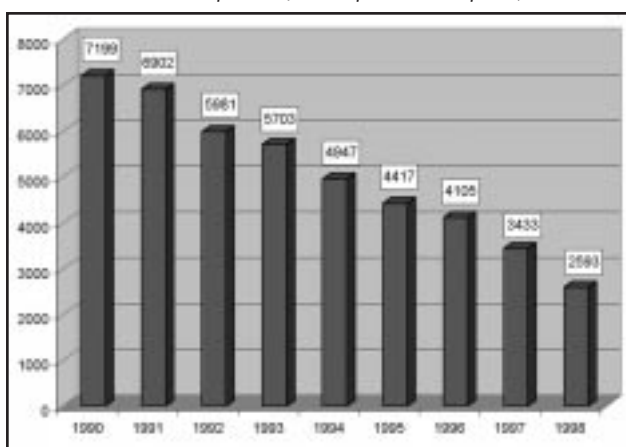
— 65 (або 41 % — відповідають сучасному технічному рівню);

— 40 (або 25 % — підлягають списанню);

— 53 (або 33 % — потребують техпереоснащення та реконструкції).

Із загальної кількості дочірніх підприємств ДАК "Хліб України" тільки 7 (16 %) млинзаводів відповідають сучасному технічному рівню, 24 (56 %) — потребують часткового, а 12 (29 %) — повного техпереоснащення та реконструкції.

Схема. 1. Виробництво борошна в Україні, тис. т

В останні роки в Україні заготовляється та переробляється зерно, особливо пшениця, низької якості з середнім вмістом клейковини — 21 % II—III групи, у зв'язку з цим протягом тривалого часу борошномельно-круп'яні підприємства виготовляють борошно та крупи за дозволом Держстандарту за "Тимчасовими нормами якості".

У зв'язку з пониженою якістю пшениці, яка в останні роки вирощується і надходить на хлібоприймальні і зернопереробні підприємства, виробництво борошна відповідно до вимог ГОСТу 26574-85 стало практично неможливим. Виробництво борошна за "Тимчасовими нормами якості..." згідно з Законом України від 5 листопада 1997 року № 622/97-ВР "Про внесення змін до статті 8 Декрету Кабінету Міністрів України від 8 квітня 1993 року № 30-93 "Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення" призводить до сплати в дохід державного бюджету 10 % вартості продукції.

Для створення нормальних умов роботи борошномельних підприємств ДАК "Хліб України" спільно з науковцями, зацікавленими організаціями розробили галузевий стандарт — ГСТУ 46.004-99 на борошно пшеничне, в якому враховано вимоги ДСТУ 3768-98 "Пшениця. Технічні умови" і показники якості пшениці, яка вирощується і заготовлюється в останні роки в Україні (табл. 2).

Наказом Комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 12.08.99, № 104 каза-

Табл. 1. Наявність і використання виробничих потужностей борошномельних підприємств в Україні на 01.01.1999 р.

Області	Млинзаводи	
	Потужність тис. т /рік	Коефіцієнт використання
АР Крим	304,5	45
Вінницька	392,0	41
Волинська	233,5	18
Дніпропетровська	427,5	35
Донецька	466,5	58
Житомирська	249,5	32
Закарпатська	321,5	10
Запорізька	257,0	38
Івано-Франківська	160,5	16
Київська	554,5	66
Кіровоградська	162,5	35
Луганська	292,5	50
Львівська	351,0	30
Миколаївська	178,5	37
Одеська	359,0	47
Полтавська	237,5	50
Рівненська	225,0	28
Сумська	352,0	46
Тернопільська	159,5	65
Харківська	348,5	65
Херсонська	188,5	55
Хмельницька	269,5	47
Черкаська	287,0	36
Чернівецька	175,5	16
Чернігівська	224,9	40
Всього по Україні	7178,4	36

ний стандарт з 15.08.99 було введено в дію зі скасуванням в Україні ГОСТ 26574-85, залишив його дію тільки стосовно борошна, яке використовується для виготовлення макаронних виробів.

3.3. Рекомендовані показники якості зерна, яке передається борошномельному заводу

Зерно, яке направляється із зерносховища в зерноочисне відділення борошномельного заводу, повинне мати такі показники якості:

а) рекомендована вихідна вологість при багатосортових або односортових помелах пшениці і жита з виготовленням борошна вищого сорту або сіяного — до 13 %, при інших типах помелу — до 14 %, при обойних помелах — на рівні, який забезпечує одержання борошна стандартної вологості;

б) вміст смітної домішки — не більше 2 % (при наявності обладнання для обробки зерна на елеваторі — не вище 1 %), в тому числі зіпсованих зерен — до 1 % (для макаронних помелів — не більше 0,5 %), шкідливої домішки — до 0,2 %. У шкідливій домішці вміст сажки і ріжків окремо або разом не повинен перевищува-

ти 0,05 %, а гірчаку і в'язелю (окремо або разом) 0,04 % загальної норми 0,05 %;

в) вміст фузаріозних зерен — не вище 1 % (кількість вомітоксину не більше 1 мг/кг);

г) вміст зернової домішки — до 5 % у пшениці і 4 % у житі, в тому числі пророслих зерен (вміст цих зерен встановлюють за результатами аналізу до очищення) — не більше 3 % (для макаронних помелів — відповідно, не більше 4 і 2 %);

г) зерно повинне бути доброякісним, не затхлим, не пліснявим, не зіпсоване самозігріванням і сушінням, не мати солодового та інших сторонніх запахів.

Кількість і якість клейковини в помельній суміші повинна забезпечити виготовлення борошна, яке відповідає нормам за цими ознаками.

Табл. 2. Показники якості борошна пшеничного, згідно з ГСТУ 46.004-99

Назва показника	Характеристика і норма для борошна, сортів			
	вищого	першого	другого	обойного
Колір	Білий або білий із жовтим відтінком	Білий або білий із жовтим відтінком	Білий з жовтим або сірим відтінком	Білий з жовтим або сірим відтінком з помітними частинками оболонки
Запах	Властивий пшеничному борошну, без сторонніх запахів, не затхлий, не пліснявий			
Смак	Властивий пшеничному борошну, без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий			
Вміст мінеральної домішки	При розжовуванні борошна не повинно відчуватись хрусткоту			
Вологість, %, не більше	15,0	15,0	15,0	15,0
Зольність у перерахунку на суху речовину, %, не більше	0,55	0,75	1,25	Не менше, ніж на 0,07 % нижче зольності зерна до очищення, але не більше 2,0 %
Білість, умовних одиниць приладу РЗ-БПЛ	54 і більше	36,0—53,0	12,0—35,0	Не обмежується
Крупність помелу, %: — залишок на ситі із шовкової тканини згідно з ГОСТ4403—91, не більше	5 тканина № 43 або № 49/52 ПА	2 тканина № 35 або № 33/36 ПА	2 тканина № 27 або № 27 ПА-120	—
— залишок на ситі із дротяної сітки згідно з ТУ 14—4—1374—86, не більше	—	—	—	2 сітка № 067
— прохід крізь сито із шовкової тканини згідно з ГОСТ 4403—91, не менше	—	80 тканина № 43 або 49/52ПА	65 тканина № 38 або №41/43 ПА	35 тканина № 38 або №41/43 ПА
Клейковина сира, — кількість, %, не менше	24,0	25,0	21,0	18,0
— якість	не нижче 2-ої групи			
Число падіння, с, не менше	160	160	160	105
Металомагнітна домішка, мг в 1 кг борошна:				
— розміром окремих частинок у найбільшому лінійному вимірюванні, не більше 0,3 мм і (або) масою не більше 0,4 мг, не більше	3	3	3	3
— розміром і масою окремих частинок більше вказаних вище зазначень	не допускається			
Зараженість і забрудненість шкідниками хлібних запасів	не допускається			

Примітки.

Показник "білість" борошна діє на заміну показника "зольність" на підприємствах, оснащених лабораторними приладами згідно з ГОСТ 26361—84 та включених до переліку підприємств на вироблення та відпуск борошна за показником "білість" в установленому порядку.

Кількість клейковини у борошні вищого ґатунку для макаронних виробів повинна бути не менше 25 %.

Число падіння визначають на підприємствах, оснащених приладами, а з 01.07.2000 р. на всіх борошномельних підприємствах.

Табл. 3. Показники якості борошна і крупів, які виробляються на борошномельних заводах

Продукти	Зольність у перерахунку на суху речовину, %, не більше	Крупність помелу				Кількість клейковини, %, не менше, якість	Колір	Документ
		залишок на ситі		прохід крізь сито				
		З шовкової і поліамідної тканини за ГОСТ 4403 або дротяної сітки за ТУ 14-4-1374-86	Не більше, %	З шовкової і поліамідної тканини за ГОСТ 4403 або дротяної сітки за ТУ 14-4-1374-86	Не більше, або не менше, %			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Борошно пшеничне хлібопекарське								
Крупчатка	0,60	Тканина № 23	2	Тканина № 35	не більше 10	30,0, не нижче другої групи	білий або кремовий з жовтуватим відтінком	ГОСТ 26574-85
Крупи								
Крупи манні марки М з м'якої пшениці	0,60			шовкова тканина № 23 або № 38	не більше 8 не більше 2		переважає непрозора мучниста крупка рівного білого кольору	ГОСТ 7022-54
Крупи манні марки МТ з м'якої пшениці + твердої до 20 %	0,70			шовкова тканина № 23 або № 38	не більше 5 не більше 1	32,0, не нижче другої групи	переважає непрозора мучниста крупка білого кольору з наявністю напівпрозорої ребристої крупки кремового або жовтого кольору	Те ж
Крупи манні марки Т (з твердої пшениці)	0,85			шовкова тканина №23, або №38	не більше 5 не більше 1		напівпрозора ребриста крупка кремового або жовтуватого кольору	Те ж
Крупи пшеничні "Полтавські № 4" (з м'якої пшениці)		сітка № 1	не менше 60	20*	не менше 60		властивий подрібненому зерну м'якої пшениці	ТУУ 46.22.017-95

Табл. 3. Показники якості борошна і крупів, які виробляються на борошномельних заводах (продовження)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Крупи з м'якої пшениці								
№ 1		40*-25*	не менше 80				кремовий	ТУУ 46.22.002-94
№ 2		25*/063	не менше 80				кремовий	Те ж
Крупки пшеничні подрібнені		сітка № 2,5	не більше 2	сітка № 1	не більше 25		Жовтий з сіруватим відтінком, обумовленим частинками оболонки зерна	ГОСТ 18271-72
Борошно з м'якої скловидної пшениці для макаронних виробів								
Вищий сорт (крупка)	0,55	шовкова тканина 150/40	не більше 3	шовкова тканина 260/70 або 27	не більше 15	28,0, не нижче II групи	білий з жовтуватим відтінком	ГОСТ 12306-66
Перший сорт (напівкрупка)	0,75	шовкова тканина 190/50	не більше 3	шовкова тканина № 43	не більше 50	30,0, не нижче II групи	білий з кремовим відтінком	Те ж
Борошно для макаронних виробів								
Борошно з твердої пшениці (дурум) для макаронних виробів								ГОСТ 12307-66
Вищий сорт (крупка)	0,75	шовкова тканина № 140/36 або поліамідна № 125ПЧ-240	не більше 3	шовкова тканина № 260/70 або поліамідна № 247ПЧ-150	не більше 12	30,0, не нижче II групи	кремовий з жовтуватим відтінком	Те ж
Перший сорт (напівкрупка)	1,10	шовкова тканина № 190/70 або поліамідна № 17,5ПЧ-180	не більше 3	шовкова тканина № 43 або поліамідна № 45/50ПА	не більше 40	32,0, не нижче II групи	світло-кремовий	
Борошно другого сорту з твердої пшениці (дурум)	1,75	шовкова тканина №27 або поліамідна № 24,7ПЧ-150	не більше 2	шовкова тканина №38 або поліамідна № 36/40ПА	не менше 65	28,0, не нижче II групи	кремовий з жовтуватим відтінком	ГОСТ 16439-70
Макаронне борошно вищого сорту з м'якої пшениці (крупка), що виробляється при хлібопекарському помелі	0,55	шовкова тканина № 50	не більше 3	шовкова тканина № 43	не більше 5,0	28,0, не нижче II групи	білий з жовтуватим відтінком	ТУУ 46.22.005-94

Табл. 3. Показники якості борошна і крупів, які виробляються на борошномельних заводах (продовження)

Борошно житнє хлібопекарське								
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сіяне	0,75	шовкова тканина № 27 або поліамідна № 27ПА-120	2	шовкова тканина № 38 або поліамідна № 43ПА-70	не менше 90	—	білий з кремуватим або сіруватим відтінком	ГОСТ 7045-90
Обдирне	1,45	сітка № 045	2	шовкова тканина № 38 або поліамідна № 46ПА-60	не менше 60	—	сірувато-білий або сірувато-кремовий з украленнями частинок оболонки	Те ж
Обойне	2,0, але не менше, ніж на 0,07 % зерна до очищення	сітка № 067	2	шовкова тканина № 38 або поліамідна № 41/43ПА	не менше 30	—	сірий з частинками оболонки	Те ж
Борошно житньо-пшеничне обойне хлібопекарське	2,0, але не менше, ніж на 0,07% зерна до очищення	сітка № 067	не більше 2	шовкова тканина № 38 або поліамідна № 41/43	не менше 40	—	сірувато-білий з помітними частинками оболонки	ГОСТ 12183-66
Борошно пшенично-житнє обойне хлібопекарське	2,0, але не менше, ніж на 0,07 % зерна до очищення	сітка № 067	не більше 2	шовкова тканина № 38 або поліамідна № 41/43	не менше 40	—	сірувато-білий з помітними частинками оболонки	Те ж
Побічні продукти								
Висівки пшеничні	Не установлені			Не установлені			червоно-жовтий з сіруватим відтінком	ДСТУ 3016-95
Висівки житні							сірий з коричнюватим або зеленуватим відтінком	ДСТУ 3016-95
Мучка кормова пшенична							коричнювато-сірий	ТУУ 46.22.015-95

Примітки.

Загальні показники для борошна і крупів

1. Вологість хлібопекарського борошна не більше 15 %, борошна для макаронних виробів і манних крупів — не більше 15,5 %, крупів усіх номерів із м'якої пшениці не більше 14 %, крупів "Полтавських" № 43 м'якої пшениці не більше 15 %, крупки пшеничної подрібненої не більше 16 %.
2. Запах: властивий борошну (крупам), без сторонніх запахів, не затхлий, не пліснявий.
3. Смак: властивий борошну (крупам), без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий.
4. Вміст мінеральної домішки: під час розжовування борошна не повинно відчуватися хресту.
5. Якість сирової клейковини у пшеничному борошні не нижче 2-ї групи.
6. Вміст металомагнітної домішки — не більше 3 мг в 1 кг борошна, манних крупів, крупів пшеничних подрібнених та ін. Розмір окремих частинок металомагнітної домішки у найбільшому лінійному вимірюванні не повинен перевищувати 0,3 мм, а маса окремих її частинок не повинна перевищувати 0,4 мг.
7. Зараженість і забрудненість шкідниками хлібних запасів не допускається.
8. Кожна партія манних крупів повинна супроводжуватися сертифікатом про вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів.
9. Вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів у борошні не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених медико-біологічними вимогами й санітарними нормами якості продовольчої сировини та харчових продуктів, затвердженими Міністерством охорони здоров'я.
10. Для заводів, оснащених приладами РЗ-БПЛ, крім зольності, визначають білість.

Загальні показники для мучки й висівок

1. Вологість — не більше 15 %.
2. Допускається вологість кормової мучки й висівок, які одержують при переробці твердої пшениці на макаронне борошно і використовують у межах області, не більше 15,0 і 16,0 %.
3. Запах — властивий нормальній мучці, без затхлого, пліснявого та інших сторонніх запахів.
4. Смак: властивий нормальній мучці й висівкам, без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий.
5. Вміст металомагнітної домішки: частинок домішок з гострими кінцями й краями не допускається; частинок металомагнітної домішки розміром до 2 мм в 1 кг не більше 5 мг, у т.ч. частинок розміром від 0,5 до 2 мм — не більше 1,5 мг.
6. Зараженість і забрудненість шкідниками хлібних запасів не допускається.
7. Вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів у висівках, призначених для харчових потреб, не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених медико-біологічними вимогами й санітарними нормами якості продовольчої сировини та харчових продуктів, затвердженими Міністерством охорони здоров'я.

ТИМЧАСОВІ НОРМИ

білості пшеничного хлібопекарського борошна на приладі РЗ-БПЛ або РЗ-БПЛ-Ц (ГОСТ 26361 із змінами №№ 1, 2 і лист Держстандарту СРСР № 721/1245 від 19.11.1990 р.)

Сорт	Білість в одиницях умовної шкали приладу РЗ-БПЛ	
	не менше	не більше
Вищий	54	—
Перший	35	53
Другий	12	35

Показники білості пшеничного борошна встановлено за наведеними нижче нормами вмісту в борошні фракції крупності 25/61, яка характеризується проходом крізь шовкове сито № 25 (із поліамідних ниток тканина № 22,7 ПА-140) і сходом з шовкового сита № 61 (із поліамідних ниток тканина № 54/64 ПА).

При зниженому вмісті фракції крупності 25/61 за кожні 5 % нижче норми сходу сита № 61 встановлені показники білості зменшують: для борошна вищого

Сорт борошна	Вміст фракції крупності 25/61, %
Вищий	25
Перший	35
Другий	40

сорту — на 1,0; першого — на 1,5; другого — на 2,0 одиниці умовної шкали приладу. При підвищеному вмісті фракції крупності 25/61 показники білості не змінюють.

При переробці помельних партій озимої і ярої червонозерної пшениці (I і IV типу) з домішкою понад 5 % (гранична норма) твердої і білозерної пшениці (II і III типу), окремо або суміші, за кожні наступні 5 % домішки встановлені показники білості зменшують: для борошна вищого й першого сортів на 0,5; другого — на 1,0 од. умовної шкали приладу. У сертифікатах якості або ф. № 1 "спеціалізовані хлібопродукти" вказують вміст домішки пшениці зазначених типів.

Норма білості житнього хлібопекарського борошна (зміна № 2 ГОСТ 7045) становить: для сіяного — не менше 50, обдирного — не менше 6 умовних одиниць.

Примітка. Право на виробництво і реалізацію борошна по білості замість зольності підприємствам галузі може бути надане вищою організацією після проведення Українським метрологічним науково-впровадницьким центром "Зерноприлад" (базовою організацією по метрологічному забезпеченню якості зерна та зернопродуктів) на підприємстві комплексу робіт щодо впровадження зазначеного методу й атестації лабораторії підприємства на право проведення випробувань вказаним методом із обов'язковим залученням представника територіального органу Держстандарту України (лист Держстандарту України № 9-10/486 від 13.12.93 р.).

3.4. Асортимент і якість продукції, вироблюваної на борошномельних заводах з пшениці і жита

Борошномельні заводи виробляють продукцію відповідно до видів помелів і асортименту, передбачених замовленнями споживачів.

Із зерна пшениці на борошномельних заводах виробляють: борошно хлібопекарське — крупчатку, вищого, першого та другого сортів, "Одеське", обойне, другого сорту з твердої пшениці; борошно макаронне — вищого сорту (крупку) і першого сорту (напівкрупку) з твердої та м'якої пшениці; крупи манні, крупку пшеничну подрібнену.

Із зерна жита виробляють: борошно хлібопекарське — сіяне, обдирне, обойне.

Із суміші жита та пшениці виробляють:

житньо-пшеничне та пшенично-житнє обойне борошно.

У процесі переробки зерна на борошно одержують побічні продукти: мучку кормову пшеничну; висівки пшеничні й житні.

При підготовці зерна пшениці й жита до помелу виділяють: відходи I й II категорії (кормові); відходи III категорії (некормові). Основні показники якості продукції борошномельних заводів наведені в табл. 2, 3.

3.5. Види помелів пшениці й жита та норми виходу продукції

Рекомендовані види помелів пшениці й жита наведені в табл. 4, 5 і 6.

Показники якості зерна пшениці й жита при визначенні розрахункових виходів продукції: зольність зерна (очищеного від смітних домішок) — 1,85 % при сортових і 1,97 % — при обойних помелах; вміст смітної домішки — 1 %, у тому числі шкідливої — 0,1 %; вміст зернової домішки — 1 %; натура пшениці при сортових помелах 775 г/л; натура жита при сортових помелах — 700 г/л; загальна скловидність пшениці при сортових помелах — 50 % для м'якої, 80 % — для твердої.

Виходи борошна високих сортів встановлюються договорами на переробку зерна. Розрахунковий вихід продукції визначає виробнича (технологічна) лабораторія на основі встановленого (базисного) виходу з урахуванням фактичної якості перероблюваного зерна і нормативів, наведених у табл. 2. До-

держання розрахункових норм виходу борошна є обов'язковим.

Кількість кормових відходів I і II категорії, висівок (мучки) і величина усушки, подані в табл. 4, 5, 6 по видах помелів, орієнтовні, а кількість відходів III категорії разом з механічними втратами — гранична.

При митті зерна або обробці його в машинах мокрого лущення в процесі підготовки до помелу норму відходів III категорії з механічними втратами (табл. 4, 5, 6) збільшують на 0,1 % (до 0,8 %) з одночасним зменшенням на 0,1 % кількості відходів I і II категорії.

Борошно-крупчатку й макаронне борошно при хлібопекарському помелі виробляють з пшениці скловидністю не менше 50 %.

При відсутності попиту на мучку кормову її направляють у висівки.

Табл. 4. Види хлібопекарських помелів м'якої пшениці і норми виходу продукції, у %

Продукти помелу	Помели по розвиненим технологічним схемам						Помели по скороченим технологічним схемам				Обойний
	трисортні		двосортні		односортні		двосортні		односортні		
Борошно, усього	75	78	75	78	72*	75**	75	75	72	85	—
в тому числі:											
вищого сорту	25—50	15—40	30—40	55—65	72	75	—	—	—	—	—
першого сорту	20—45	20—50	35—45	—	—	—	55—65	55—65	72	—	—
другого сорту	5—10	13—18	—	13—23	—	—	10—20	10—20	—	85	—
обойне	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	96
побічні продукти:											
мучка кормова	3	—	3	—	6	3	3	3	6	—	—
висівки	19,1	19,1	19,1	19,1	19,1	19,1	19,1	19,1	19,1	12,1	1,0
відходи I і II категорії	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,0
відходи III категорії з механічними втратами (без миття зерна)	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
усушка	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0,3
Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

*Для підприємств з комплексним серійним обладнанням

**Для підприємств з аналоговим обладнанням

Примітки.

1. Манні крупки відбирають при сортових помелах пшениці в рахунок виходу борошна найбільш високого сорту, яке одержують при даному помелі.

2. Макаронне борошно вищого сорту (крупку), яке за якістю відповідає ТУУ 46.22.005-94, відбирають при сортових помелах пшениці з розвиненими технологічними схемами в рахунок борошна вищого сорту. При цьому загальний вихід борошна вищого сорту і крупки знижують на 0,25 % за кожний процент відбору макаронної крупки понад 5 % при відповідному підвищенні виходу борошна інших сортів.

3. При односортному 85 % (другого сорту) помелі пшениці дозволяється відбір борошна першого сорту при зниженні загального виходу борошна на 0,18 % за кожний відсоток відбору борошна першого сорту відповідним підвищенням виходу висівок. Дозволяється також відбір борошна обойного в кількості 15—30 % і яке за якістю відповідає вимогам стандарту; при цьому за кожний 1 % борошна обойного на 0,1 % збільшується розрахунковий вихід борошна в цілому.

Табл. 5. Види хлібопекарських помелів жита, суміші жита та пшениці, у %

Продукти помелу	Види помелів				
	сортіві		обойні		
	односортні	двосортні	житній	житньо-пшеничний	пшенично-житній
Борошно, усього	87	80	63	95	96
в тому числі:					
сіяне	—	15	63	—	—
обдирне	87	65	—	—	—
обойне	—	—	—	95	96
побічні продукти:					
висівки	9,6	16,6	33,6	2,0	1,0
відходи I-II категорії	2,4	2,4	2,4	2,0	2,0
відходи III категорії з механічними втратами (без зерна)	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
усушка	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Разом:	100	100	100	100	100

Примітки.

1. При односортному 87 %-ному помелі дозволяється виготовлення сіяного борошна до 5 % при зниженні загального виходу на 0,30 % за кожний процент відбору сіяного борошна.

2. При двосортному 80 %-ному і односортному 87 %-ному помелах жита дозволяється відбір борошна обойного в кількості 15—30 %, яке за якістю відповідає вимогам стандарту; при цьому за кожний 1 % обойного борошна на 0,1 % збільшується розрахунковий вихід борошна в цілому.

3. Житньо-пшеничним називають помел суміші зерна, яка складається з 60 % жита і 40 % пшениці.

4. Пшенично-житнім називають помел суміші зерна, який складається з 70 % пшениці і 30 % жита.

Табл. 6. Види помелів з виробництвом борошна для макаронних виробів, у %

Продукти помелу	Макаронні помели твердої пшениці		Макаронні помели скловидної м'якої пшениці	Хлібопекарські помели, м'якої пшениці з відбором макаронної крупки
	двосортні	трисортні	трисортні	трисортні
Борошно, усього,	75	75	75	75
у тому числі:				
вищого сорту (крупка)	40–50	55–60	20–25	5–20
першого сорту (напівкрупка)	10–20	—	25–30	—
вищого сорту (хлібопекарське)	—	—	—	10–30
першого сорту (хлібопекарське)	—	—	—	20–45
другого сорту	15	15–20	20–25	5–20
побічні продукти:				
мучка кормова	3	3	3	3
висівки	19,1	19,1	19,1	19,1
відходи I і II категорії	2,2	2,2	2,2	2,2
відходи III категорії з механічними втратами (без миття зерна)	0,7	0,7	0,7	0,7
Разом:	100	100	100	100

3.6. Класифікація продуктів, які одержують при очищенні, переробці зерна і калібруванні кукурудзи на підприємствах хлібопродуктів

затверджено Головлібопродуктом Мінсільгосппроду України 30.03.1995 р.

Одержані при очищенні, переробці зерна і калібруванні кукурудзи на підприємствах хлібопродуктів продукти й відходи підрозділяються на:

I. Основні продукти:

а) зерно продовольче, фуражне (включаючи природні суміші зерна різних культур) і насіння;

б) борошно;

в) крупи.

II. Побічні продукти:

а) зернова суміш від первинної обробки, яка містить від 50 до 70 % (включно) зерен продовольчих (включаючи круп'яні), фуражних і бобових культур, які за стандартами відносять до основного зерна або до зернової домішки;

б) зернова суміш від первинної обробки, яка містить від 70 до 85 % зерен продовольчих (включаючи круп'яні), фуражних і бобових культур, які за стандартами відносять до основного зерна або до зернової домішки;

в) мучка кормова, яку одержують при виробництві борошна і крупів;

г) висівки;

д) дрібка кормова — просяна й вівсяна, січка горохова, одержані при виробництві крупів, а також подрібнене зерно кукурудзи, яке проходить крізь сито з отворами діаметром 2,5 мм;

е) зародок, який відбирають при переробці зерна в борошно або крупи.

III. Відходи:

першої категорії:

а) зернові відходи з вмістом зерна від 30 до 50 % (включно);

б) зернові відходи з вмістом зерна від 10 до 30 % (включно);

в) борошняні витряски й борошняні змітки;

г) пил оббивний білий;

другої категорії:

а) зернові відходи з вмістом зерна від 2 до 10 %;

б) стрижні качанів кукурудзи, кукурудзяна плівка, лузга горохова, лузга м'яка вівсяна і ячмінна, полова;

в) пил оббивний сірий;

третьої категорії:

а) відходи від очищення зерна (схід з приймального сита сепаратора, прохід крізь нижнє сито сепаратора), з вмістом зерна не більше 2 %, солом'яні частини;

б) лузга рисова, просяна, гречана, жорстка — вівсяна і ячмінна, пил аспіраційний і оббивний чорний;

в) кукурудзяні обгортки.

Примітки:

1. Зерном у зерновій суміші від первинної обробки та у відходах вважається:

зерно продовольчих (включаючи круп'яні), фуражних і бобових культур, яке за стандартами на ці культури відносять до основного або до зернової домішки.

При наявності в побічному продукті зернової домішки від первинної обробки та у відходах більше 10 % зерен

пшениці чи жита або більше 20 % зерен інших культур, які за стандартами на ці культури відносять до основного зерна, такі зернова суміш та відходи підлягають додатковій обробці з метою вилучення з них основного зерна.

2. До оббивного належить зерновий пил, який утворюєть-

ся при очищенні зерна на щіткових та інших машинах, за якістю аналогічний оббивному пилу (білому, сірому й чорному).

3. Передбачені класифікацією основні й побічні продукти за якістю повинні відповідати вимогам діючих державних стандартів, технічних умов або технічних вимог.

3.7. Технічні вимоги до побічних продуктів, одержаних при очищенні, калібруванні і переробці зерна на підприємствах зернопродуктів

1. Зернова суміш

Зернова суміш від первинної обробки зерна, одержана при очищенні зерна різних культур на зерноочисних машинах і при калібруванні гібридного й сортового насіння кукурудзи, залежно від вмісту зерна продовольчих (включаючи круп'яні), фуражних і бобових культур, які за стандартами на ці культури відносять до основного зерна або зернової домішки, підрозділяється на два види:

а) з вмістом основного зерна або зернової домішки від 50 до 70 % (включно);

б) з вмістом основного зерна або зернової домішки від 70 до 85 %.

Зернова суміш від первинної обробки зерна повинна задовольняти такі вимоги:

запах — не затхлий і без інших сторонніх запахів;

вологість — не більше 17 %.

Примітки: 1. Для поточного споживання на місці гранична вологість зернової суміші від первинної обробки зерна устанавлюється в адміністративному порядку вищестоящою організацією.

2. При використанні побічних продуктів — зернової суміші на виробництво комбікормів:

— у смітній домішці крупні домішки не повинні перевищувати 3 % (схід із сита діаметром отворів 6 мм) і 3 % — мінеральні домішки;

— металомагнітних домішок розміром до 2 мм включно на 1 кг зернової суміші — не більше 30 мг,

у тому числі:

— частинок розміром від 0,5 до 2 мм включно — не більше 10 мг;

— наявність металічних частинок з гострими кінцями не допускається;

— зараженість шкідниками хлібних запасів, крім кліща, не вище 2-го ступеня не допускається. Відбирання проб і визначення якості зернової суміші здійснюється за відповідними ГОСТами і ДСТУ на методи дослідження зерна.

2. Мучка кормова

Мучка кормова пшенична повинна відповідати таким вимогам:

— колір — коричнево-сірий;

— запах — властивий мучці кормовій пшеничній, без сторонніх запахів, не затхлий, не пліснявий;

— вологість — не більше 15 % (15,5 % для даної області);

металомагнітна домішка:

— частинок розміром до 2 мм включно — не більше 10,0 мг в 1 кг;

— частинок розміром понад 2 мм і з гострими кінцями не допускається;

— зараженість і забрудненість шкідниками хлібних запасів — не допускається;

— токсичність — не допускається.

Відбирання проб і визначення якості мучки здійснюється за ГОСТ і ДСТУ на методи дослідження зерна.

3. Висівки

Висівки пшеничні та житні повинні відповідати таким вимогам:

— зовнішній вигляд — сухий сипкий продукт без твердих грудочок;

— колір — червоно-жовтий з сіруватим відтінком для пшеничних і сірий з коричневим або зеленуватим відтінком для житніх висівок;

— запах — властивий висівкам без сторонніх запахів, не затхлий, не пліснявий;

— вологість — не більше 15 % (до 16,5 % вологість пшеничних висівок, одержаних при помелі твердої пшениці на макаронне борошно, для даної області);

— металомагнітна домішка:

частинок розміром до 2 мм включно — не більше 5,0 мг в 1 кг висівок;

частинок розміром понад 2 мм і з гострими кінцями не допускається;

— зараженість і забрудненість шкідниками не допускається;

— токсичність — не допускається.

Відбирання проб і визначення якості висівок здійснюється за ГОСТ і ДСТУ на методи дослідження зерна.

4. Зародок пшеничний харчовий

Зародок пшеничний харчовий повинен відповідати таким вимогам:

- зовнішній вигляд — тонкі пелюстки із зародкової частини зерна з наявністю роздроблених оболонок;
- колір — золотисто-жовтий;
- запах — властивий пшеничному борошну, без затхлого, солодового, пліснявого та інших сторонніх запахів;
- смак — властивий пшеничному борошну, без стороннього присмаку, не кислий, не гіркий;
- мінеральна домішка — при розжовуванні не повинно відчуватися хрускоту;
- чистота — не менше 85,0 %;
- металоманітна домішка:
- вміст — не більше 3,0 мг в 1 кг зародку;
- розмір окремих частинок у лінійному вимірюванні — не більше 0,3 мм;
- маса окремих її частинок — не більше 0,4 мг;
- зараженість і забрудненість шкідниками хлібних запасів не допускається.

Вміст токсичних елементів, мікотоксинів, пестицидів не повинен перевищувати рівнів, встановлених медико-біологічними вимогами й санітарними нормами якості продовольчої сировини і харчових продуктів, затверджених Міністерством охорони здоров'я. Відбирання проб і визначення якості зародку пшеничного харчового здійснюється за ГОСТ і ДСТУ на методи дослідження зерна.

5. Дрібка кормова вівсяна і просяна

Дрібка кормова вівсяна і просяна, яку одержують як побічний продукт при виробництві крупів вівсяних і пшона, являє собою розколоті подрібнені ядра вівса або пшона, що проходять крізь пробивне сито з круглими отворами діаметром 1,5 мм і які залишаються на ситі з металевої сітки № 056 — для пшоняних та тих, що проходять крізь сито з круглими отворами діаметром 2,0 мм і залишаються на ситі № 063 — для вівсяних.

Дрібка кормова вівсяна або просяна повинна задовольняти такі вимоги:

- колір — сірувато-жовтий різних відтінків (для дрібки вівсяної), жовтий різних відтінків (для дрібки просяної);
- запах — властивий пропареному вівсу (для дрібки вівсяної), пшону (для дрібки просяної), без затхлого та інших сторонніх запахів;
- вологість — не більше 15 %;
- металоманітних домішок розміром до 2 мм включно на 1 кг продукту — не більше 5 мг;
- у тому числі:
- розміром від 0,5 до 2 мм включно — не більше 1,5 мг;

— наявність металевих частинок з гострими краями — не допускається;

— зараженість шкідниками хлібних запасів — не допускається.

Відбирання й визначення показників якості дрібки вівсяної й просяної здійснюється за стандартами.

6. Січка горохова

Січка горохова — побічний продукт виробництва лущеного гороху. Це частини сім'ядолей гороху, що проходять крізь сито з отворами діаметром 1,5 мм і залишаються на ситі з отворами діаметром 1 мм. Січка горохова має задовольняти такі вимоги:

- колір — жовтий, зелений або суміш кольорів;
- запах — властивий нормальному гороху, без затхлого та інших сторонніх запахів;
- вологість — не більше 15 %;
- металоманітних домішок розміром до 2 мм включно на 1 кг продукту — не більше 5 мг, у тому числі:
- розміром від 0,5 до 2,0 мм включно — не більше 1,5 мг; наявність металевих частинок з гострими краями не допускається.

Відбирання зразків і визначення показників якості січки горохової здійснюється за стандартами.

7. Подрібнене зерно кукурудзи

Подрібнене зерно кукурудзи (прохід крізь пробивне сито з отворами діаметром 2,5 мм), яке утворюється при переміщенні і обробці кукурудзи, використовується на виробництво комбикормів і фуражу після одержання висновку органів ветеринарного нагляду про придатність його на ці потреби.

Підприємства можуть виготовляти кормові добавки із наявного об'єму основних і побічних продуктів, а також кормових відходів виробництв для використання в комбикормовій промисловості і в господарствах. Кормова добавка являє собою суміш подрібнених і здозованих компонентів. При цьому на кожному конкретному підприємстві розробляються і затверджуються в установленому порядку рецепти і технічні умови на кормові добавки, а також технологічні інструкції по організації їх виробництва.

В усіх основних і побічних продуктах, кормових відходах і кормових добавках вміст токсичних речовин не повинен перевищувати максимально допустимих рівнів, зазначених у вимогах наступної документації:

- "Список максимально допустимих рівнів (МДР) пестицидів у кормах для сільськогосподарських тварин", затверджений Головою державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства агропромислового комплексу України 10.07.97 року;

— "Временный максимально допустимый уровень (МДУ) содержания некоторых химических элементов и госсипола в кормах для сельскохозяйственных животных и кормовых добавках", затверджений Головним управлінням ветеринарії Держагропрому СРСР 7.08.87 р.;

— "Нормы предельно допустимой концентрации (ПДК) нитритов и нитратов в кормах для сельскохозяйственных животных в основных видах сырья для комбикормов", затверджених Головним державним ветеринарним інспектором СРСР 18.02.89 року.

3.8. Борошно, побічні продукти і відходи

(Терміни та визначення згідно з ДСТУ 2209-93)

1. Асортимент борошномельного виробництва

Борошно. Харчовий продукт, який одержують у результаті переробки зерна злакових та інших зернових культур.

Борошно пшеничне хлібопекарське. Продукт, який одержують з м'якої і твердої пшениці і використовують для виробництва хлібобулочних виробів. Поділяється на сорти: крупчатка, вищий, перший, другий, обойне.

Борошно пшеничне хлібопекарське вищого сорту. Продукт, який складається, переважно, з тонкоподрібнених часток ендосперму; має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 43 не більше 5 %, зольність не більше 0,55 %, вміст клейковини не менше 28 %, колір білий чи білий з кремовим відтінком.

Борошно пшеничне хлібопекарське першого сорту. Продукт, який складається з тонкоподрібнених частинок ендосперму і невеликої кількості подрібнених оболонки; має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 35 не більше 2 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 43 не менше 75 %, зольність не більше 0,75 %, вміст клейковини не менше 30 %, колір білий чи білий з жовтуватим відтінком.

Борошно пшеничне хлібопекарське другого сорту. Продукт, який складається з подрібнених частинок ендосперму з домішкою подрібнених оболонки; має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 27 не більше 2 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 не менше 65 %, зольність не більше 1,25 %, вміст клейковини не менше 25 %, колір білий з жовтуватим чи сіруватим відтінком.

Борошно пшеничне хлібопекарське обойне. Продукт, який складається з крупних неоднорідних за розмірами частинок ендосперму, плодкових оболонки та зародків; має крупність, обмежену залишком на ситі з дротяної сітки № 067 не більше 2 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 не менше 35 %, зольність не менше ніж на 0,07 % нижчу від зольності зерна до очищення, але не більше 2 %, вміст клейковини не менше

20 %, колір білий з жовтуватим чи сіруватим відтінком, з помітними частинками оболонки зерна.

Борошно пшеничне "Українське". Продукт, який складається з подрібнених частинок ендосперму з домішкою подрібнених оболонки; має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 27 не більше 5 %, проходом крізь сито з шовкової тканини №38 не менше 50 %, зольність не більше 1,1 %, вміст клейковини не менше 23 %, колір білий з жовтуватим чи сіруватим відтінком.

Борошно другого сорту з твердої пшениці. Продукт, який одержують під час вироблення борошна для макаронних виробів і призначений для хлібопечення в суміші з борошном другого сорту з м'якої пшениці; має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 27 не більше 2 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 не менше 65 %, зольність не більше 1,75 %, вміст клейковини не менше 28 %, колір кремовий з жовтуватим відтінком.

Борошно пшеничне для макаронних виробів. Продукт, який одержують з твердої пшениці з допустимим вмістом в ній м'якої пшениці не більше 15 %, або м'якої скловидної пшениці. Виробляється вищого і першого сортів.

Борошно для макаронних виробів вищого сорту (крупка) з твердої пшениці. Продукт, який складається з однорідних крупнистих частинок ендосперму; має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 140/36 не більше 3 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 260/70 або № 27 не більше 12 %, зольність не більше 0,75 %, вміст клейковини не менше 30 %, колір кремовий з жовтим відтінком.

Борошно для макаронних виробів першого сорту (напівкрупка) з твердої пшениці. Продукт, який має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 190/50 не більше 3 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 43 не більше 40 %, зольність не більше 1,1 %, вміст клейковини не менше 32 %, колір ясно-кремовий.

Борошно для макаронних виробів вищого сорту підвищеного виходу. Продукт, що одержують з твердої

пшениці, в якій допускається вміст м'якої пшениці не більше 15 %, має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 190 не більше 5 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 43 не більше 15 %, зольність не більше 1 %, вміст клейковини не менше 30 %, колір ясно-кремовий з жовтим відтінком.

Борошно для макаронних виробів з м'якої скловидної пшениці. Продукт, що одержують з м'якої пшениці із загальною скловидністю не менше 60 %, в якій допускається вміст твердої пшениці не більше 10 %. Виробляють вищого сорту (крупка) і першого сорту (напівкрупка).

Борошно для макаронних виробів вищого сорту (крупка) з м'якої скловидної пшениці. Продукт, який має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 150/40 не більше 3 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 260/70 або № 27 не більше 15 %, зольність не більше 0,55 %, вміст клейковини не менше 28 %, колір білий з жовтуватим відтінком.

Борошно для макаронних виробів першого сорту (напівкрупка) із м'якої скловидної пшениці. Продукт, який має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 190/50 не більше 3 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 43 не більше 50 %, зольність не більше 0,75 %, вміст клейковини не менше 30 %, колір білий з кремовим відтінком.

Борошно для макаронних виробів вищого сорту (крупка) з м'якої пшениці, одержане при хлібопекарському помелі. Продукт, що одержують з м'якої пшениці загальної скловидності не менше 50 %, в якій допускається вміст твердої пшениці не більше 20 %, і який має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 150 не більше 3 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 43 не більше 5 %, зольність не більше 0,55 %, вміст клейковини не менше 28 %, колір білий з жовтуватим відтінком.

Борошно пшенично-житнє обойне хлібопекарське. Продукт, який одержують із суміші зерна у співвідношенні: пшениці — 70 %, жита — 30 %, і який має крупність, обмежену залишком на ситі з дротяної сітки № 067 не більше 2 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 не менше 40 %, зольність не більше 2 %, але не менше, ніж на 0,07 %, нижчу від зольності зерна до очищення, колір сірувато-білий, з помітними частинками оболонки зерна.

Борошно житньо-пшеничне хлібопекарське. Продукт, який одержують із суміші зерна у співвідношенні: жито — 60 %, пшениці — 40 %, і який має крупність, обмежену залишком на ситі з дротяної сітки № 067 не більше 1 %, проходом крізь сито з шовкової тканини

№ 38 не менше 40 %, зольність не більше 2 %, але не менше, ніж на 0,07 %, нижчу від зольності зерна до очищення, колір сірувато-білий, з помітними частинками оболонки зерна.

Борошно житнє хлібопекарське. Продукт, який одержують із жита не нижче 3-го класу згідно з ГОСТ 16990-88. Поділяється на сорти: сіяне, обдирне та обойне.

Борошно житнє хлібопекарське сіяне. Продукт, який має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 27 не більше 2 % проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 не менше 90 %, зольність не більше 0,75 %, колір білий з кремовим чи сірим відтінком.

Борошно житнє хлібопекарське обдирне. Продукт, який має крупність, обмежену залишком на ситі з дротяної сітки № 045 не більше 2 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 не менше 60 %, зольність не більше 1,45 %, колір сірувато-білий чи сірувато-кремовий, з украленнями частинок оболонки зерна.

Борошно житнє хлібопекарське обойне. Продукт, який має крупність, обмежену залишком на ситі з дротяної сітки № 067 не більше 2 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 не менше 30 %, зольність не більше 2 %, але не менше, ніж на 0,07 %, нижчу від зольності зерна до очищення, колір сірий, з частинками оболонки зерна.

Борошно житнє хлібопекарське покращене з виходом 75 %. Продукт, який одержують під час переробки жита в обдирне борошно, має крупність, обмежену залишком на ситі з дротяної сітки № 0421 не більше 2 %, проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 не менше 70 %, зольність не більше 1,15 %, колір сірувато-білий.

Борошно кукурудзяне тонкого помелу. Продукт, який має крупність, обмежену залишком на ситі з шовкової тканини № 23 не більше 2 %, і проходом крізь сито з шовкової тканини № 32 не менше 30 %, зольність не більше 0,9 %, колір білий або жовтий.

Борошно кукурудзяне крупного помелу. Продукт, який має крупність, обмежену залишком на ситі з дротяної сітки № 056 не більше 2 %, зольність не більше 1,3 %, колір білий або жовтий.

Борошно кукурудзяне обойне. Продукт, який має крупність, обмежену залишком на ситі з дротяної сітки № 067 не більше 5 %, колір білий або жовтий.

Крупи манні. Продукт, який одержують з ендосперму і частково алейронового шару при сортовому помелі твердої або м'якої пшениці. Залежно від типу переробленої пшениці крупи підрозділяють на марки.

М — з м'якої пшениці, **МТ** — з м'якої з домішкою твердої (дурум) 20 %, **Т** — з твердої пшениці (дурум). Має крупність, обмежену проходом крізь сито з шовко-

вої тканини № 23 не більше 8 % (марка М), не більше 5 % (марки МТ і Т); проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 не більше 2 % (марка М) і не більше 1 % (марки МТ і Т).

2. Побічні продукти

Висівки. Продукт, який одержують під час різних помелів пшениці і жита в борошно і складається з плодкових та насінневих оболонки, зародку та частково ендосперму. Одержують висівки пшеничні харчові (дієтичні) та пшеничні і житні кормові.

Зародок харчовий. Продукт, який одержують під час переробки зерна на борошно і крупи (зародок кукурудзи, пшениці та жита).

Мучка кормова. Продукт, який одержують під час переробки пшениці на борошно та крупи, складається з подрібнених частинок ендосперму, зародку, плодкових та насінневих оболонки.

Зернова суміш від первинної обробки зерна (корисного зерна від 50 % до 70 %). Продукт, який одержують під час первинної обробки зерна, що містить від 50 % до 70 % включно зерна продовольчих (включаючи круп'яні), фуражних і бобових культур, які належать згідно з стандартами до основного зерна або зернової домішки.

Зернова суміш від первинної обробки зерна (корисного зерна від 70 % до 85 %). Продукт, який одержують під час первинної обробки зерна, що містить від 70 % до 85 % включно зерна продовольчих (включаючи круп'яні), фуражних і бобових культур, які належать згідно з стандартами до основного зерна або зернової домішки.

3. Показники якості борошна, побічних продуктів та відходів

Якість продукту. Сукупність властивостей харчового продукту, які визначають придатність його для споживання.

Показник якості. Характеристика продукту, яка визначає його якість.

Норма якості. Кількісне значення показника якості продукту, установлене нормативно-технічною документацією.

Натура (Нд натурна вага, натурна маса). Маса 1 дм зерна, виражена у грамах.

Партія. Певна кількість однорідного за якістю продукту, оформлена одним документом про якість.

Проба (Нд зразок). Певна кількість продукту, відібрана від партії для визначення якості.

Точкова проба (Нд виїмка, разова проба). Одно-разова проба продукту, відібрана з партії з одного місця.

Поєднана проба (Нд початковий зразок, загальна проба). Проба, складена із сукупності точкових проб.

Середньодобова проба. Проба, складена із сукупності з'єднаних проб, відібраних із декількох однакових за якістю партій продукту протягом оперативної доби.

Середня проба (Нд середній зразок, середній об'єм проби). Частина з'єднаної або середньодобової проби, виділена для визначення якості продукту.

Оперативна доба. Відраховані з визначеного часу 24 години, протягом яких формують середньодобову пробу.

Наважка. Зважена частина середньої проби, виділена для визначення показників якості.

Колір. Показник, що характеризує забарвлення продукту.

Запах. Органолептичний показник, що характеризує свіжість продукту.

Смак борошна. Органолептичний показник свіжості борошна, який відповідає смакові стандартного борошна даного виду без сторонніх присмаків (кислого, гіркого).

Хрусткість борошна. Показник, який характеризує наявність у борошні мінеральних домішок.

Зернова домішка. Неповноцінні, частково ушкоджені зерна та зерна інших культурних рослин в зерні основної культури.

Смітна домішка зерна. Домішки органічного і неорганічного походження в зерні основної культури, які підлягають вилученню при використанні зерна за цільовим призначенням. *Примітка.* До смітних домішок належать: мінеральні, органічні, шкідливі домішки, насіння бур'янів, зіпсоване зерно та інші враховувані домішки.

Шкідлива домішка зерна. Домішки рослинного походження в зерні основної культури, шкідливі для здоров'я людей і тварин. *Примітка.* До шкідливих домішок належать: сажка, ріжки, гірчак повзучий, в'язіль різнокольоровий, софора листохвоста, пажитниця п'янка, геліотроп опушеноплідний, триходесма сива, зерна, ушкоджені нематодою.

Окремо враховувана домішка. До окремо враховуваних домішок зерна належать: насіння куколю, буркуну, триходесми сивої, сажкові зерна, цибулини дикого часнику та галька.

Металомагнітна домішка. Домішка, яка має магнітні властивості.

Зараженість шкідниками хлібних запасів. Наявність у продукті живих шкідників хлібних запасів на різних стадіях їх розвитку.

Забрудненість шкідниками. Наявність у продукті мертвих шкідників.

Зерно, ушкоджене клопом-черепашкою. Зерно з темною крапкою на поверхні, переважно в зоні зарод-

ку, яка чітко окреслена ясно-жовтою плямою круглої або неправильної форми, поверхня плями вдавнена або зморшкувата, з крихкою мучнистою консистенцією ендосперму.

Морозобійне зерно. Зерно пошкоджене заморозками в період визрівання, зі зміненим кольором (білувате або потемніле).

Проросле зерно. Зерно з корінцями або паростками, що вийшли за межі покриву.

Основне зерно в побічних продуктах і відходах. Цілі зерна пшениці (при переробці пшениці) або жита (при переробці жита), які знаходяться у залишку на ситі 2а-17Х20 мм або 2а-14Х20 мм відповідно і не віднесені до зернової або смітної домішок.

Крупність борошна. Інтегральна характеристика борошна, виражена розмірами частинок основних фракцій.

Сорт борошна. Сукупність показників якості борошна, колір, смак, запах, вологість, крупність, зольність, вміст і якість клейковини.

Вологість. Вміст в продукті вільної і частково зв'язаної води, яка видаляється висушуванням стандартними методами.

Зольність. Виражений у відсотках вміст мінеральних речовин у продукті.

Кислотність. Вміст кислих речовин у продукті, якому відповідає кількість луку, необхідного для їх нейтралізації.

Кислотне число жиру зерна. Умовна величина, яка характеризує вміст в 1 г жиру вільних жирних кислот.

Скловидність зерна. Показник технологічних властивостей зерна, який характеризує структурно-механічні властивості ендосперму та стійкість зерна руйнівним зусиллям.

Клейковина. Комплекс білкових речовин, здатних при набуханні у воді утворювати зв'язну еластичну масу.

Якість клейковини. Сукупність показників фізичних властивостей клейковини, розтяжність, пружність, еластичність, в'язкість, зв'язність.

Сира клейковина. Пластично-еластична речовина, яка складається із гліадину та глютеніну, одержаних відмиванням із зерна і борошна стандартизованим методом.

Суша клейковина. Висушена при певних температурних умовах сира клейковина.

Сирий протеїн. Сума білкових і небілкових форм азоту, помножена на коефіцієнт 6,25.

Сира клітковина. Нерозчинний у кислотах та лугах залишок, який містить целюлозу, пентозани, гексозани та інкрустуючі речовини.

Сирий жир. Речовини, які виділяють із борошна після обробки його жиророзчинниками.

Токсичні елементи. Хімічні елементи (миш'як, ртуть, олово, кадмій, свинець, цинк, залізо, мідь), які здатні накопичуватись у харчових продуктах та організмі людини і при певних концентраціях можуть викликати токсикози різного ступеня.

Мікотоксини. Токсичні метаболіти плесневих грибів, що утворюються під час розвитку останніх на різних субстратах, в т.ч. на зерні та борошні.

Афлатоксини. Сильнодіючі отруйні речовини, що виділяються грибами роду *Aspergillus*, у зв'язку з чим борошно підлягає обов'язковій перевірці на афлатоксини.

Т-2 токсин. Низькомолекулярний токсичний метаболіт, який продукується різними видами грибів (*Fusarium*, *Cephalosporium*, *Trichoderma*, *Tachybotrys* та інші).

Зеараленон. Низькомолекулярний токсичний метаболіт, який продукується грибами *Fusarium graminearum*, *Fusarium moniliforme*.

Залишкова кількість пестицидів. Регламентована наявність пестицидів та їхніх похідних у борошні.

Плесеневі гриби. Збірна пачка грибів, що утворюються на поживних субстратах розвитку, в т.ч. і на борошні, нальоти різних кольорів — від жовтого до чорного.

Мезофільні аеробні мікроорганізми. Велика група мікроорганізмів, які розвиваються з використанням вільного кисню повітря і містяться в харчових продуктах, воді, ґрунті, на тілі людини, тварин і можуть бути збудниками різних захворювань.

Факультативні анаеробні мікроорганізми. Факультативні (необов'язкові) мікроорганізми (кишкова паличка, паразитичні інфузорії, гриби), які можуть розвиватися в кисневих і безкисневих умовах. Це найбільш численна група бактерій, які можуть міститись на харчових продуктах, воді, ґрунті і бути збудниками небезпечних захворювань (дизентерія, черевний тиф та інші).

Бактерії групи кишкових паличок. До бактерій групи кишкових паличок належать представники різних родів — ешерихія, цитробактер, ентеробактер, клібсієла, серація та інші, які можуть бути збудниками гострих кишкових захворювань, циститів, менінгітів та інших.

Пробна лабораторна випічка хліба. Метод оцінки хлібопекарських властивостей борошна на основі випікання хліба в лабораторних умовах.

Діастатична активність. Показник активності амілазного комплексу, виражений в міліграмах мальтози,

яка утворюється у бовтанці з певної кількості борошна або розмеленого зерна за певних умов автолізу.

Автолітична активність борошна. Показник, який характеризує кількість водорозчинних речовин, що утворюються під час прогрівання водно-борошняної бовтанки.

Білість борошна. Показник, який характеризує ступінь видалення периферійних часток зерна під час виробництва борошна.

Число падіння. Час падіння мішалки віскозиметра певної маси із заданої висоти через клейстеризовану водно-борошняну суспензію, що характеризує альфа-амілазну активність борошна.

Технологічні властивості зерна. Сукупність ознак і показників якості зерна, які визначають поведінку зерна в технологічному процесі його переробки, вихід і якість борошна. Умовно поділяються на три групи, які характеризують: 1) загальний стан зернової маси; 2) борошномельні властивості зерна; 3) хлібопекарські властивості борошна.

Показник стану зернової маси. Сукупність показників (колір, запах, смак, зараженість шкідниками, вміст смітної, зернової домішок і дрібної фракції зерна, вологість), які характеризують якість зерна, яке направляють в переробку.

Борошномельні властивості зерна. Комплекс показників (скловидність, крупність, вирівняність по крупності, натура, маса 1000 зерен, щільність, зольність, розмелоздатність), які характеризують поведінку зерна в процесі переробки його в борошно.

Хлібопекарські властивості борошна. Комплекс показників (вміст і якість клейковини, газотворююча та газотримуюча властивості, дисперсний склад борошна, фізичні властивості тіста), які характеризують здатність борошна при відповідному режимі випічки давати певний об'ємний вихід хліба високої якості.

Базисна норма зерна. Умовно прийняті нормативні показники якості зерна, згідно з якими розраховується вихід продукції.

4. Технологія виробництва борошна

Водотеплова обробка зерна. Гідротермічна обробка зерна; кондиціонування зерна, вплив на зерно факторів вологи і тепла протягом певного періоду часу з метою спрямованої зміни технологічних властивостей зерна і створення оптимальних умов його переробки в борошно.

Холодне кондиціонування зерна. Процес зволоження зерна холодною або підігрітою водою з наступним відволоженням.

Швидкісне кондиціонування зерна. Процес водотеплової обробки зерна, під час якого зволоження і нагрівання провадяться парою при тиску, близькому до атмосферного.

Очищення зерна. Технологічна операція виділення домішок із зерна, з урахуванням різних форм, розмірів, побудови зерна та домішок.

Сепарування зерна і продуктів його переробки. Процес розподілу зерна або продуктів його переробки на складові, більш однорідні за властивостями фракції.

Сепарування за довжиною. Виділення із зерна коротких (кукіль, биті зерна) і довгих (вівсюг, овес, ячмінь) домішок.

Сепарування на ситах. Розподілення суміші на ситах за шириною і товщиною частинок.

Сепарування за аеродинамічними властивостями. Виділення легких домішок і пилу із зернової маси і продуктів переробки зерна.

Сепарування магнітне. Видалення металоманітних домішок за допомогою магнітного поля.

Підготовка зерна до розмелу. Очищення зерна від сторонніх домішок, очищення його поверхні, направлене на зміну технологічних властивостей і підвищення стабільності показників якості перероблюваного зерна.

Обробки поверхні зерна. Очищення поверхні зерна сухим або мокрим способом з метою зниження його зольності за рахунок максимального видалення пилу, зародку, боріздки і частково оболонки.

Миття зерна. Обробка зерна водою з метою очищення його поверхні від мікроорганізмів, мінерального і органічного пилу, видалення із зернової маси важких і легких домішок.

Зволоження зерна. Технологічна операція обробки зерна з метою досягнення заданої вологи.

Відволоження зерна. Витримування зерна, обробленого водою або паром, з метою розподілу вологи в анатомічних частинах для надання йому певних властивостей.

Очищення мийних вод. Видалення з мийних вод відходів і мікрофлори.

Система технологічного процесу. Окрема частина технологічного процесу, що обслуговується окремою машиною або групою машин, які виконують задану технологічну операцію.

Режим системи. Вихід і якість продуктів, що здобуваються, характерних даній системі.

Помел зерна. Технологічний процес виробництва борошна.

Вид помелу. Помел, який здійснюється за різними технологічними схемами і характеризується нормованим виходом борошна певного асортименту і якості.

Обойний помел. Помел зерна з незначним (до 2 %) відбором висівків.

Сортовий помел. Помел зерна, що забезпечує виробництво борошна певного сорту.

Простий помел. Помел зерна методом простого подрібнення (послідовного або послідовно-паралельного), при якому всі анатомічні частини зернівки руйнуються з максимальним виходом борошна на кожному проході крізь подрібнюючу машину.

Складний помел. Помел зерна методом вибіркового подрібнення, під час якого виділяється ендосперм у найбільш чистому вигляді з подальшим його подрібненням у борошно.

Лабораторний помел зерна. Помел зерна в лабораторних умовах з метою складення помольних партій, вибору режимів підготовки та подрібнення зерна.

Помольні партії зерна. Суміші, складені із розмеленого зерна різних типів, підтипів, районів вирощування згідно з показниками його якості.

Схема помелу. Графічне зображення технологічного процесу виробництва борошна із зазначенням основних його характеристик.

Драний процес помелу. Етап первинного подрібнення зерна, який забезпечує максимальне одержання крупок і дунстів, а також вимол оболонки.

Шліфувальний процес помелу. Етап помелу зерна, який забезпечує покращення крупок першої та другої якості, які складаються із частинок ендосперму, що зрослися з частинками оболонки.

Розмельний процес помелу. Етап помелу зерна, який забезпечує подрібнення крупок та дунстів у борошно, а також вимол оболонки.

Вимельний процес помелу. Етап помелу зерна, який забезпечує максимальне відділення ендосперму (у вигляді борошна) від висівкових частинок при мінімальному їх подрібненні.

Сортування продуктів помелу. Технологічна операція розділення суміші подрібненого зерна на фракції, однорідні за крупністю.

Збагачення проміжних продуктів. Етап помелу зерна, який забезпечує покращення якості крупок і дунстів зі всіх етапів і систем першої та другої якості.

Формування сортів борошна. Групування потоків борошна з окремих технологічних систем з метою забезпечення якості борошна товарного сорту.

Трисортний 75 %-ий помел м'якої пшениці. Помел з нормою виходу хлібопекарського борошна 75 % (у т.ч. вищого сорту — 10—30 %, першого — 35—50 %, другого — 5—15 %).

Трисортний 78 %-ий помел м'якої пшениці. Помел з нормою виходу хлібопекарського борошна 78 % (у т.ч. вищого сорту — 10—25 %, першого — 40—45 %, другого — 13—28 %).

Двосортний 75 %-ий помел м'якої пшениці. Помел з нормою виходу хлібопекарського борошна 75 % (в т.ч. першого сорту — 50—60 %, другого — 15—25 %).

Двосортний 78 %-ий помел м'якої пшениці. Помел з нормою виходу хлібопекарського борошна 78 % (в т.ч. першого сорту — 40—50 %, другого — 28—38 %).

Односортний 72 %-ий помел м'якої пшениці. Помел з нормою виходу хлібопекарського борошна першого сорту 72 %.

Односортний 85 %-ий помел м'якої пшениці. Помел з нормою виходу борошна другого сорту 85 %.

Односортний 96 %-ий помел м'якої пшениці (обойний). Помел з нормою виходу обойного борошна 96 %.

Трисортний 75 %-ий помел твердої пшениці. Помел з нормою виходу борошна 75 % (у т.ч. макаронного вищого сорту (крупка) — 35—45 %, макаронного першого сорту (напівкрупка) — 15—25 %, другого сорту типу хлібопекарського — 15 %).

Трисортний 78 %-ий помел твердої пшениці. Помел з нормою виходу борошна 78 % (в т.ч. макаронного вищого сорту (крупка) — 20—35 %, макаронного першого сорту (напівкрупка) — 20—35 % та другого сорту типу хлібопекарського — 23 %).

Двосортний макаронний помел твердої пшениці. Помел з нормою виходу борошна 75 % (в т.ч. макаронного вищого сорту — 60 % і другого сорту типу хлібопекарського — 15 %).

Трисортний 75 %-ий помел м'якої високоскладової пшениці. Помел з нормою виходу борошна 75 % (в т.ч. макаронного вищого сорту (крупка) — 20—30 %, макаронного першого сорту (напівкрупка) — 20—30 % та другого сорту типу хлібопекарського — 20—25 %).

Трисортний 78 %-ий помел м'якої високоскладової пшениці. Помел з нормою виходу борошна 78 % (в т.ч. макаронного вищого сорту (крупка) — 15—30 %, макаронного першого сорту (напівкрупка) — 20—30 % та другого сорту типу хлібопекарського — 28—33 %).

Односортний 63 %-ий помел жита. Помел з нормою виходу борошна сіяного 63 %.

Двосортний 80 %-ий помел жита. Помел з нормою виходу борошна 80 % (у т.ч. борошна сіяного — 15 % і обдирного — 65 % або відповідно 30 % і 50 %).

Обдирний 87 %-ий помел жита. Односортний помел з нормою виходу борошна обдирного 87 %.

Обойний 95 %-ий помел жита. Помел з нормою виходу борошна 95 %.

Обойний житньо-пшеничний 95 %-ий помел. Помел суміші, що складається з 60 % жита і 40 % пшениці, з нормою виходу борошна 95 %.

Обойний пшенично-житній 96 %-ний помел. Помел суміші зерна, що складається з 70 % пшениці і 30 % жита, з нормою виходу борошна 96 %.

Вітамінізація борошна. Збагачення хлібопекарсько-го борошна вітамінами.

Баланс помелу. Рівність кількості або якості продуктів, які надійшли на окрему систему, етап технологічного процесу або весь технологічний процес, і продуктів, що зійшли з них.

Загальний баланс помелу. Зображення у вигляді таблиці кількісного або кількісно-якісного розподілу продуктів переробки зерна на всіх системах технологічного процесу.

Частковий баланс помелу. Зображення у вигляді таблиці кількісного або кількісно-якісного розподілу продуктів переробки зерна на окремих системах чи етапах технологічного процесу.

Вихід продукції. Виражене у відсотках відношення кількості виробленої продукції (в цілому чи за окремими сортами) до кількості зерна, яке надійшло на переробку.

Примел борошна. Перевищення фактичного виходу борошна порівняно з розрахунковим.

Промел борошна. Недобір загального виходу борошна порівняно з розрахунковим.

Базисна норма виходу продукції. Виражена у відсотках кількість продукції, яку необхідно одержати при певному типі помелу із зерна базисних кондицій.

Розрахунковий вихід продукції. Кількість продукції, встановлена розрахунком із застосуванням норм знижок та надбавок до норми базисного виходу, залежно від фактичної якості перероблюваного зерна.

Фактичний вихід продукції. Виражене у відсотках відношення вагової кількості одержаної продукції до маси фактично переробленого зерна.

Механічні втрати. Втрати продуктів, які відбуваються під час переробки зерна.

Подрібнення зерна. Процес руйнування зерна на частини під дією зовнішніх сил.

Вихідна суміш. Початкова сукупність різнорідних зернових частинок, які відрізняються за формою, розмірами та якістю.

Проходовий продукт (прохід). Маса частинок, що видаляються з вихідної суміші крізь сито, отвори якого більші за розміри цих частинок.

Сходовий продукт (схід). Маса частинок вихідної суміші, розміри яких більші за отвори певного сита.

Загальний добуток продукту. Величина проходової фракції крізь певний номер сита.

Частковий добуток продукту. Величини фракції продукту, обмежена за крупністю розмірами отворів двох різних сит.

Коефіцієнт добутку продукції. Виражене у відсотках збільшення кількості добутих частинок крізь певний розмір сита.

Недосів продукту. Кількість проходових частинок, які залишились у сходовому продукті.

Коефіцієнт недосіву. Виражене у відсотках відношення кількості проходових частинок, які залишились в сході, до загальної кількості проходових частинок у вихідній суміші.

Коефіцієнт висіву. Виражене у відсотках відношення кількості виділених ситом проходових частинок до їх кількості, що надійшла з сумішшю на сито.

Проміжний продукт. Продукти сортування подрібненого зерна.

Крупна крупка. Проміжний продукт подрібнення зерна з орієнтовною крупністю, обмеженою проходом крізь капронове сито № 7 та сходом з капронового сита № 12, і зольністю 1,1—1,4 %.

Середня крупка. Проміжний продукт подрібнення зерна з орієнтовною крупністю, обмеженою проходом крізь капронове сито № 12 та сходом з капронового сита № 17, і зольністю 0,7—1,0 %.

Дрібна крупка. Проміжний продукт подрібнення зерна з орієнтовною крупністю, обмеженою проходом крізь капронове сито № 17 та сходом з капронового сита № 23, і зольністю 0,8—0,9 %.

Дунст жорсткий. Проміжний продукт подрібнення зерна з орієнтовною крупністю, обмеженою проходом крізь капронове сито № 23 та сходом з капронового сита № 29, і зольністю 0,55—0,90 %.

Дунст м'який. Проміжний продукт подрібнення зерна з орієнтовною крупністю, обмеженою проходом крізь капронове сито № 29 та сходом з капронового сита № 35, і зольністю 0,5—0,8 %.

Крупка першої якості. Крупка, одержана переважно із внутрішніх шарів ендосперму з домішками оболонки, які за своєю якістю наближаються до якості ендосперму.

Крупка другої якості. Крупка, одержана із периферійних частин ендосперму з домішкою оболонки, які мають вищу зольність, ніж крупки першої якості.

Контроль борошна. Етап технологічного процесу, який забезпечує виділення сторонніх частинок, які випадково потрапили у борошно.

Контроль побічних продуктів. Процес виділення із побічних продуктів доброякісного зерна і розподілення його на фракції.

Пакування борошна. Етап технологічного процесу пересипання борошна в транспортну чи споживчу тару.

4. Круп'яна промисловість

4.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють напрями та розвиток круп'яної промисловості

ЗАКони УКРАЇНИ

"Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції" від 17 липня 1997 р.

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про затвердження Типового положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств" від 23 квітня 1996 р., № 452

"Про показники інвестиційного розділу проекту Державної програми економічного і соціального розвитку України на 1998 рік" від 9 квітня 1998 р., № 478

НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ МІНІСТЕРСТВ ТА ВІДОМСТВ

"Правила продажу продовольчих товарів", затверджено наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків України від 28 грудня 1994 р., № 237

"Інструкція про порядок заповнення форми № 5-с "Звіт про витрати на виробництво продукції, робіт, послуг", затверджено наказом Міністерства статистики України від 15 жовтня 1996 р., № 306

"Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні", затверджено наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 р., № 363

"Правила організації і ведення технологічного процесу на круп'яних заводах", затверджено наказом Міністерства агропромислового комплексу України від 20 березня 1998 р., № 82

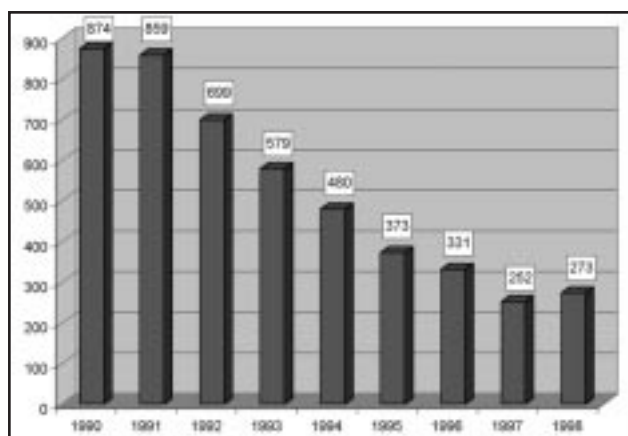
4.2. Загальна характеристика та стан галузі

Крупи займають значне місце в харчуванні людини. Вони характеризуються високою поживністю, засвоюваністю, гарними споживчими якостями і використовуються для приготування супів, каш, кулінарних виробів тощо. Широко застосовуються в громадському і дієтичному харчуванні. Асортимент крупів дуже різноманітний, що пояснюється використанням багатьох зернових культур і застосуванням різних способів механічної і гідротермічної обробки.

Крупи являють собою цілісне, дроблене або розплющене ядро зерна круп'яних культур (риса, гречки, гороху, проса, вівса, кукурудзи, ячменю, пшениці).

Одержання крупи зводиться до відділення від зерна квіткових оболонки (у плівкових культур) — процес лущення і далі видалення плодкових і насінневих оболонки і алейронового шару — процес шліфування і полірування.

Схема 1. Виробництво крупів в Україні, тис. т

У голозерних культур процес одержання крупи полягає у видаленні плодкових і насінневих оболонок і алейронового шару (пшениця, кукурудза).

У процесі обробки зерна видаляється зародок, присутність якого в крупах знижує їхню стійкість при збереженні.

Крім механічної обробки зерна, широко застосовується гідротермічна обробка, що дозволяє підвищити споживчу якість крупів і зменшити час готування. Для цього в процесі вироблення крупів застосовують також плушення й одержують різноманітні пластівці (вівсяні, рисові, ячмінні, кукурудзяні).

Крупи використовуються також для вироблення концентратів і консервів.

Залежно від способу обробки, розміру крупинки і якості крупа ділиться на види, номери і сорти. Манна крупа ділиться на марки.

До складу круп'яної промисловості входить 23 крупозаводи загальною потужністю 795 тис. т крупів на рік, в тому числі:

- дочірніх підприємств ДАК "Хліб України" — 8 крупозаводів потужністю 295 тис. т крупів на рік;
- інших підприємств (орендних, приватних) — 15 крупозаводів потужністю 500 тис. т крупів на рік.

Табл. 2. Виробничі потужності дочірніх круп'яних підприємств ДАК "Хліб України" станом на 01.01.1999 р.

Підприємства	Культура, яка переробляється в крупу	Вихід, %	Добова продукція, т/добу	Затверджена потужність, тис.т/рік
1. Білокриницький КХП	пшениця в крупу	60	100	19
2. Золотоніський КХП	ячмінь в перлову	53	80	13
3. Керченський КХП	рис в крупу	65	230	34
4. Львівський КХП	ячмінь в ячну, перл.	56	345	59
5. Миргородський КХП № 1				
просоцех	просо в пшоно	65	290	57
ячменецех	ячмінь в перлову	45	175	24
вівсоцех	овес в кр. вівсяну	45	90	12
6. Новоукраїнський КХП	ячмінь в перлову	45	84	11,5
	овес в пластівці	50	108	15,5
7. Пирятинський КХП	кукурудза в крупу	40	200	24,5
8. Полтавський КХП	горох в кр. подр.	65	130	26
Всього по Україні	х	х	1832	295,5

Табл. 1. Наявність і використання виробничих потужностей круп'яних підприємств в Україні на 01.01.1999 р.

Області	Крупозаводи	
	Потужність тис. т/рік	Коефіцієнт використання, %
АР Крим	34,0	35
Вінницька	119,5	15
Дніпропетровська	38,0	8
Донецька	20,5	5
Київська	164,5	80
Кіровоградська	27,0	60
Львівська	59,0	6
Полтавська	154,5	41
Рівненська	3,7	8
Тернопільська	9,5	63
Харківська	12,5	57
Херсонська	82,5	12
Хмельницька	57,0	85
Черкаська	13,0	10
Всього по Україні	795,2	34

Переробними підприємствами круп'яної галузі в 1998 р. вироблено 273 тис. т крупів (в т.ч. на дочірніх підприємствах ДАК "Хліб України" — 50,6 тис. т).

Для підприємств круп'яної галузі характерним є високий ступінь зносу основних фондів:

- із загальної кількості крупозаводів тільки 3 (або 13 %) відповідають сучасному технічному рівню, 4 (або 17 %) — підлягають списанню, 16 (або 60 %) — потребують техпереоснащення та реконструкції;
- із загальної кількості дочірніх підприємств ДАК "Хліб України" тільки 1 (12 %) крупозавод відповідає сучасному технічному рівню, 7 (87 %) — потребують техпереоснащення та реконструкції.

У 1998 р. на круп'яних підприємствах коефіцієнт використання потужностей становив 34 %, а на дочірніх крупозаводах ДАК "Хліб України" — 17 %.

4.3. Крупи, побічні продукти і відходи

(терміни та визначення згідно з ДСТУ 2629-94)

1. Загальні поняття

Круп'яні культури. Сільськогосподарські рослини, із зерна яких виробляють крупи.

Примітка. До круп'яних культур належать просо, рис, сорго, чумиза гречка; до умовно круп'яних культур — ячмінь, овес, пшениця, кукурудза, горох і сочевиця.

Круп'яне зерно. Зерно зернових і зернобобових рослин, із якого виробляють крупи.

Технологічні властивості круп'яного зерна. Сукупність ознак і показників якості круп'яного зерна, які визначають вихід і якість крупи.

Квіткова плівка. Зовнішня частина зернівки, яка покриває круп'яне зерно і захищає його від пошкоджень і проникнення мікроорганізмів.

Примітка. Під час виготовлення крупів повністю видаляється.

Плодова оболонка. Анатомічна частина зернівки, що у вигляді плівки покриває її поверхню, розташована після квіткової плівки і захищає круп'яне зерно від дії зовнішнього середовища.

Примітка. При виготовленні крупів повністю видаляється.

Насіннева оболонка. Анатомічна частина круп'яної зернівки, що оточує ендосперм і розташована після плодової оболонки і є запасною тканиною стиглої насінини деяких рослин. Наявність пігментного шару в оболонці надає зерну типового забарвлення.

Примітка. Під час виготовлення крупів частково або повністю видаляється.

Ендосперм. Внутрішня анатомічна частина зернівки, яка становить більшу її частину і містить запаси поживних речовин для розвитку зародка; складається із алейронового шару.

Примітка. Входить до складу крупів.

Алейроновий шар. Анатомічна частина зернівки, що покриває ядро.

Примітка. Частково або повністю входить до складу крупів.

Зародок. Анатомічна частина зернівки, яка з'єднується з ендоспермом через щиток і є зачатком насінневих рослин.

Примітка. Під час виготовлення крупів частково або повністю видаляється.

Ядро. Центральна частина зернівки, найбільш цінна в харчовому відношенні.

Примітка. Основна складова частина крупів.

2. Крупи, круп'яні продукти

Крупи. Харчовий продукт, одержаний під час перероблення круп'яного зерна, в якому сконцентровані корисні поживні речовини, що добре засвоюються.

Примітка. За формою крупинок і ступенем наступного оброблення крупи розподіляються на неподрібнені, подрібнені, шліфовані подрібнені, поліровані, плющені.

Крупи неподрібнені. Продукт (рис шліфований і полірований, пшоно, ядриця, крупи вівсяні неподрібнені, горох цілий), одержаний в результаті лущення і наступного оброблення ядра шліфуванням, поліруванням (крім гречки-ядриці).

Крупи подрібнені. Продукт, одержаний в результаті очищення зернівок від квіткових плівок і оболонки, подрібнення ядра та сортування за розмірами крупинок.

Крупи подрібнені шліфовані. Продукт, одержаний в результаті очищення зернівок від плівок, оболонки і зародків, шліфування, полірування частинок ядра та сортування їх за розмірами крупинок з метою надання круглої форми і покращення споживчих достоїнств (перлові, "Полтавські", "Артек", кукурудзяні шліфовані, рис подрібнений).

Крупи подрібнені поліровані. Продукт, одержаний із подрібненого, шліфованого ядра, яке пройшло оброблення на полірувальних машинах з метою надання крупам гладкої блискучої поверхні.

Крупи рисові шліфовані. Продукт, одержаний в результаті лущення зерна, наступного шліфування і полірування ядра, у якому повністю видалено квіткові плівки, плодові і насінневі оболонки, більшу частину алейронового шару і зародків.

Крупи рисові подрібнені шліфовані. Продукт, одержаний із подрібненого, шліфованого або полірованого рису проходом крізь сито з отворами діаметром від 2,2 до 2,5 мм і сходом сита з отворами діаметром 1,5 мм.

Гречані крупи ядриця. Продукт, одержаний із цілого і надколеного ядра гречки, що не проходили крізь сито з отворами 1,6 x 20 мм.

Примітка. Виробляється із непропареного або пропареного зерна шляхом відокремлення ядра від плодових оболонки.

Гречані крупи проділ. Продукт, одержаний із розколеного на частини ядра гречки, що проходить крізь сито з отворами 1,6 x 20 мм і не проходить крізь сито із дротяної сітки № 08.

Пшоно шліфоване. Продукт, одержаний із ядра проса, повністю звільненого від квіткових плівок і частково від плодових, насінневих оболонки та зародків.

Крупи вівсяні неподрібнені. Продукт, одержаний із ядра вівса, яке пройшло пропарення, лущення і шліфування.

Крупи вівсяні плющені. Продукт, одержаний в результаті плющення пропарених вівсяних неподрібнених крупів.

Крупи ячмінні перлові. Продукт, одержаний з ячменю, очищеного від квіткових плівок і відшліфованого.

Примітка. Залежно від крупності їх підрозділяють на п'ять номерів. Крупи № 1 та № 2 мають подовжену форму ядра з заокругленими кінцями, №№ 3, 4 і 5 — кулеподібну форму.

Крупи ячмінні ячні. Продукт, одержаний з ячменю, являє собою частки подрібненого ядра різного розміру і форми, повністю очищені від квіткових плівок і частково від плодкових оболонки.

Примітка. Залежно від крупності підрозділяють на три номери — №№ 1, 2 і 3.

Горох лущений, полірований, цілий. Продукт, одержаний із лущеного і полірованого гороху з нерозділеними сім'ядолями. Домішка коленого лущеного гороху допускається не більше ніж 5 %.

Горох лущений, полірований, колений. Продукт, одержаний із лущеного полірованого гороху з розділеними сім'ядолями. Домішка цілого лущеного гороху допускається не більше ніж 5 %.

Крупи кукурудзяні шліфовані. Продукт, одержаний із дроблених частинок ядра кукурудзи різної форми, очищених від плодкових оболонки та зародків.

Примітка. Залежно від крупності має п'ять номерів.

Крупи кукурудзяні крупні для пластівців і "легких" зерен. Продукт, одержаний із дроблених частинок ядра кукурудзи різної форми, очищених від плодкових оболонки і зародків, розмір яких визначається проходом крізь сито з отворами діаметром 7 мм і залишком на ситі з отворами діаметром 5 мм не менше ніж 80 %.

Крупи кукурудзяні дрібні для виробництва паличок. Продукт, одержаний із дроблених частинок ядра кукурудзи різної форми, очищених від плодкових оболонки і зародків, розмір яких визначається проходом крізь сито №№1, 2 із дротяної сітки і залишком на ситі № 067 не менше ніж 80 %.

Крупи кукурудзяні подрібнені. Продукт, одержаний із дроблених частинок ядра кукурудзи різної форми, очищених від плодкових оболонки і зародків.

Примітка. Залежно від розміру крупинок підрозділяються на три номери: великі, середні і дрібні.

Крупи пшеничні. Крупи, одержані із зерна пшениці.

Примітка. Залежно від типу перероблюваної пшениці розрізняють крупи пшеничні із твердої (м'якої) пшениці, які у свою чергу залежно від розміру крупинок розподіляються за номерами. За ступенем роздрібнення зерна бувають подрібнені, оброблення крупів шліфуванням і поліруванням у назві пшеничних крупів не відображається.

Крупи манні. Продукт, одержаний із ендосперму і частково алейронового шару під час сортового помелу твердої або м'якої пшениці.

Примітка. Залежно від типу перероблюваної пшениці крупи підрозділяють на марки: М — із м'якої пшениці, МГ — із м'якої з домішкою твердої (дурум) 20 %, Т — із твердої (дурум). Характеризуються проходом крізь сито з шовкової тканини № 23 не більше ніж 8 % (марка М), не більше ніж 5 % (марка МТ і Т), проходом крізь сито з шовкової тканини № 38 — не більше ніж 2 % (марка М) і не більше ніж 1 % (марка МТ і Т).

Крупи перлові із скороченим часом варіння. Продукт, одержаний із круп'яного ячменю пропарюванням і видаленням квіткових плівок, частково плодкових і насінневих оболонки та зародків з обов'язковим шліфуванням і поліруванням ядра.

Крупи швидко розварювані. Продукт, одержаний шляхом зволоження, відволожування, пропарювання, розплющування і висушування крупів різних культур (гречаних, ячмінних, пшеничних, горохових і пшона).

Гречані крупи ядриця швидко розварювана. Продукт, одержаний із цілого і надколеного ядра гречки, яке не проходить крізь сито з отворами 1,6 x 20 мм. Виготовляють із пропареного зерна шляхом відокремлення ядра від плодкових оболонки. Розварюваність — 25 хв.

Гречані крупи проділ швидко розварювані. Продукт, одержаний із розколеного на частини ядра гречки, яке проходить крізь сито з отворами 1,6 x 20 мм і не проходить крізь сито із дротяної сітки № 08.

Примітка. Виготовляють із пропареного зерна шляхом відокремлення ядра від плодкових оболонки. Розварюваність — 15 хв.

Пшоно шліфоване швидко розварюване. Продукт, одержаний шліфуванням лущеного проса у гвинтопресовій машині. Розварюваність — 20 хв.

Крупи ячмінні швидко розварювані. Продукт, одержаний із перлових крупів №№ 1, 2 і 3 шляхом зволоження, відволожування, пропарювання, плющення і висушування.

Примітка. Залежно від розміру крупинок крупи підрозділяють на три номери. Розварюваність крупів: № 1 — 25 хв., № 2 — 20 хв., № 3 — 15 хв.

Крупи горохові швидко розварювані. Продукт, одержаний з гороху коленого, лущеного шляхом зволоження, відволожування, пропарювання, плющення і висушування. Розварюваність — 30 хв.

Крупи пшеничні швидко розварювані. Продукт, одержаний із крупів "Полтавські" №№1, 2, 3 шляхом зволоження, відволожування, пропарювання, плющення і висушування.

Примітка. Залежно від крупності вихідних крупів під-розділяється на три номери. Розварюваність крупів: № 1 – 25 хв., № 2 – 20 хв., № 3 – 15 хв.

Крупи, що не потребують варіння. Продукт, готовий до вживання без варіння, одержаний варінням крупів до повної кулінарної готовності після попереднього очищення, миття, сушіння, плющення з подальшим сушінням до встановленої вологості.

Примітка. Виготовляють крупи трьох видів: гречані, перлові, пшеничні.

Крупи гречані, що не потребують варіння. Продукт, одержаний із гречаної ядриці швидко-розварюваної I і II сорту.

Крупи перлові, що не потребують варіння. Продукт, одержаний із перлових крупів № 1 і № 2.

Крупи пшеничні, що не потребують варіння. Продукт, одержаний із крупів пшеничних "Полтавські" № 1 і № 2.

Крупи підвищеної поживної цінності. Швидко-розварювані пресовані вироби, одержані на основі суміші двох-трьох видів розмелених крупів із додаванням збагачувачів тваринного (знежиреного сухого молока, сухого яєчного білка) чи рослинного (гороху) походження.

Примітка. Залежно від складу крупи підвищеної поживної цінності бувають таких видів: "Здоров'я", "Південні", "Піонерські", "Сильні", "Союзні", "Спортивні", "Флотські", "Ювілейні".

Продукт для дитячого харчування. Харчовий продукт, одержаний із зерна, вирощеного на полях без використання пестицидів.

Крупи рисові шліфовані для дитячого харчування. Крупи рисові шліфовані, одержані із зерна, вирощеного на полях без використання пестицидів.

Крупи вівсяні для дитячого харчування. Крупи вівсяні неподрібнені, одержані із зерна, вирощеного на полях без використання пестицидів.

Крупи гречані ядриця для дитячого харчування. Крупи гречані ядриця, одержані із зерна, вирощеного на полях без використання пестицидів.

Толокно для дитячого харчування. Боршно із лущеного зерна вівса, вирощеного на полях без використання пестицидів, попередньо спеціально підготовленого: замоченого у воді, звареного за підвищеного тиску, висушеного і охолодженого.

Пластівці. Продукт перероблення зерна чи крупів шляхом додаткового очищення, пропарювання, відволювання, плющення і підсушування.

Пластівці вівсяні. Продукт, одержаний із зерна вівса, вівсяного ядра чи вівсяних крупів.

Примітка. Залежно від особливостей технологічного процесу оброблення вівсяні пластівці бувають трьох видів: "Екстра", пелюсткові, "Геркулес".

Пластівці ячмінні. Продукт, одержаний із ячменю. Розварюваність не більше 15 хв.

Пластівці перлові. Продукт, одержаний із перлових крупів № 1 і № 2, із відокремленням дрібної фракції. Розварюваність не більше 10 хв.

"Легкі" зерна. Продукт, одержаний із ядра різних продовольчих культур шляхом штучного створення підвищеного тиску всередині зерен і подальшим вибухом зерна ("легкий" рис, "легка" кукурудза).

Толокно. Боршно із очищеного зерна вівса, попередньо спеціально підготовленого: замоченого у воді, звареного за підвищеного тиску, висушеного, охолодженого і лущеного.

3. Побічні продукти круп'яного виробництва

Побічний продукт. Продукт, який одержують попутно під час виробництва основного продукту (мучка, суміші зернові, дрібка кормова, зародок зерна, січка тощо).

Мучка кормова. Побічний продукт виробництва крупів, який складається з подрібнених частинок ендосперму, плодкових та насінневих оболонки, зародків (мучка рисова, гречана, просяна, вівсяна, ячмінна, горохова, кукурудзяна, пшенична).

Боршно кукурудзяне обойне. Побічний продукт перероблення кукурудзи в крупи дрібні і крупні, який має крупність, обмежену залишком на ситі з дротяної сітки № 067 не більше ніж 5 %; колір білий або жовтий.

Дрібка кормова. Побічний продукт виробництва вівсяних крупів і пшона, до складу якого входять розколені подрібнені ядра вівса або проса.

Зародок харчовий. Побічний продукт перероблення зерна на крупи (зародок кукурудзи, зародок пшениці).

Січка горохова. Побічний продукт виробництва крупів горохових, до складу якого входять частини сім'ядолей гороху.

Мучка рисова для одержання масла. Побічний продукт перероблення рису-зерна на крупи, який має крупність, обмежену залишком на ситі з отворами діаметром 1,5 мм не більше ніж 5 %, вміст сирого жиру не менше ніж 13 % і сірувато-кремовий колір.

Зернова суміш від первинного оброблення зерна (корисного зерна від 50 до 70 % або від 70 % до 85 %). Продукт первинного оброблення зерна, який містить від 50 до 70 % або від 70 до 85 % включно зер-

на продовольчих (ураховуючи круп'яні) і фуражних культур, які відповідно до стандартів належать до основного зерна або зернової домішки.

4. Відходи круп'яного виробництва

Відходи. Малоцінні кормові і некормові залишки, які одержують під час виробництва основної продукції (зернові відходи, пил оббивальний, лузга, дрібні зерна).

Відходи I категорії. Зернові залишки із вмістом зерна від 30 до 50 % включно і від 10 до 30 % включно та пил оббивальний білий.

Відходи II категорії. Зернові залишки із вмістом зерна від 2 до 10 % включно та пил оббивальний сірий.

Відходи III категорії. Залишки від очищення зерна, до складу яких входять не більше ніж 2 % зерна, солонисті частинки, пил аспіраційний і оббивальний чорний.

Лузга. Зовнішні оболонки (квіткові — у більшості круп'яних культур, плодові — у гречці і насінневі — у горосі), виділені у процесі лушення зерна, з незначною домішкою мучнистих частинок.

Зерна дрібні. Цілі, пошкоджені, недорозвинуті зерна, які проходять крізь сито з отворами діаметром: для гороху, кукурудзи кремнистої і зубоподібної — 5 мм, кукурудзи рисової — 3,5 мм, ячменю — 2,2 x 20 мм, вівса — 1,8 x 20 мм, пшениці — 1,8 x 20 мм.

Пил оббивальний. Пил, який утворюється під час очищення зерна на оббивальних, щіткових та інших машинах.

Примітка. Залежно від стану очищення пил поділяється на білий, сірий та чорний.

Пил оббивальний білий. Пил, який утворюється під час очищення зерна на оббивальних, щіткових або інших машинах третього проходу.

Пил оббивальний сірий. Пил, який утворюється під час очищення зерна на оббивальних або щіткових машинах другого проходу.

Пил оббивальний чорний. Пил, який утворюється під час очищення зерна на оббивальних машинах першого проходу.

5. Показники якості крупів і круп'яного зерна

Смак крупів. Органолептичний показник свіжості крупів, який відповідає смакові стандартних крупів певного виду без сторонніх присмаків (кислого, гіркого).

Сорт крупів. Сукупність показників якості крупів: колір, смак, запах, вологість, вміст домішок та доброякісного ядра. В окремих видах крупів враховується також зольність, крупність, наявність нелущених зерен та інші показники.

Номер крупів. Показник якості номерних крупів, який визначається просіюванням наважки крупи на комлекті сит, зазначених у стандарті.

Форма крупинок. Зовнішній об'ємний обрис крупинок — овальний, круглий.

Розмір крупинок. Розмір крупинок, який визначається проходом і сходом певного номера сита (методом ситового аналізу).

Вирівняність крупів. Показник товарного вигляду і споживчого достоїнства крупів, який виявляється кількістю крупинок, близьких за розмірами.

Ступінь вирівняності крупів. Сума залишків на двох суміжних ситах, розмір отворів яких встановлено стандартом залежно від виду крупів.

Розварюваність крупів. Показник, який характеризує тривалість варіння крупів у хвилинах, необхідного для доведення їх до готовності.

Коефіцієнт розварюваності крупів. Відношення об'єму каші до об'єму крупів до варіння.

Тривалість варіння. Показник, який характеризує час у хвилинах від моменту заглиблення склянки з крупами або пластівцями у киплячу баню до закінчення варіння — моменту готовності каші.

Коефіцієнт водопоглинальної здатності крупів. Відношення маси крупів після теплового оброблення у воді до їх початкової маси.

Консистенція ядра. Показник, що характеризує міцність ядра. Впливає на вихід, якість і споживчі достоїнства крупів.

Кулінарні достоїнства крупів. Показник оцінки якості готового продукту із крупів за кольором, смаком, запахом, структурою, тривалістю варіння, коефіцієнтом розварюваності, консистенцією.

Забарвленість крупів. Наявність у крупах зерен з характерним забарвленням плодових або насінневих оболонок, а іноді і ядра (синьо-зеленого ячменю, червоного рису).

Смітна домішка. Домішки органічного і неорганічного походження в зерні основної культури, які підлягають вилученню під час використання зерна за цільовим призначенням.

Примітка. До смітних домішок належать: мінеральні, органічні, шкідливі домішки, насіння бур'янів, зіпсоване зерно та інші враховувані домішки.

Мінеральна домішка. Обмежено допустима домішка мінерального походження.

Примітка. До мінеральних домішок належать: пісок, галька, грудочки землі, руди, шлаку та ін.

Органічна домішка. Домішка рослинного і тваринного походження.

Примітка. До органічних домішок належать: частини квіткових і плодових оболонок, стеблин, листків, колосся, остюки, рештки шкідників.

Шкідлива домішка. Домішки рослинного походження в зерні основної круп'яної культури, шкідливі для здоров'я людини і тварин.

Примітка. До шкідливих домішок належать: сажка, ріжки, гірчак повзучий, в'язель різнокольоровий, софора листохвоста, пажитниця п'янка, геліотроп пухнастоплідний, триходесма сива, зерна, ушкоджені нематодою.

Металомагнітна домішка. Домішка, яка має магнітні властивості.

Окремо враховувана домішка. До окремо враховуваних домішок зерна належать: насіння куколю, буркуну, триходесми сивої, сажкові зерна, цибулини дикого часнику та галька.

Насіння бур'янів. Насіння та плоди дикорослих і культурних рослин, які за стандартами не належать до основного зерна, зернових або шкідливих домішок.

Червоне ядро рису. Ядро рису, яке має забарвлення від червоного до бурого кольору.

Пожовкле ядро рису. Ядро рису із ендоспермом жовтого кольору різної інтенсивності.

Лютинозне (клейке) ядро рису. Ядро рису щільної консистенції, у розрізі стеариноподібне, однорідне за кольором, без мучнистого або скловидного вкраплення і яке під час варіння крупів утворює клейку масу.

Дроблене ядро рису. Колене ядро рису величиною менше ніж 1/2 нормального ядра, що не пройшло крізь сито з отворами діаметром 1,5 мм.

Крейдяні ядра рису. Зерна з мучнистою консистенцією або зі скловидними просвітами.

Зіпсоване ядро. Гнилі, запліснявілі, потемнілі, підсмажені, обуглені та інші зерна з явно зміненим (зіпсованим) кольором ендосперму.

Плющене ядро. Ядро, деформоване під час плющення.

Доброякісне ядро. Цілі нормальні ядра крупів з невеликою нормованою кількістю домішок.

Примітка. Показник, що характеризує чистоту крупів.

Крупи кукурудзяні із залишком оболонки і зародку. Ядро кукурудзи, з якого не повністю знято оболонки і зародок.

Нелущене зерно. Зерно, не очищене від квіткових плівок, плодових (гречка) або насінневих оболонки (горох).

Колене ядро гречки. Ядро гречки, яке пройшло крізь сито із решітного полотна з довгастими отворами 1,6 x 20 мм і не пройшло крізь сито із дротяної сітки № 08.

Лущене зерно просянки. Зерно просянки з повністю або частково видаленими оболонками.

Бите ядро проса. Частинки ядра проса, що проходять крізь сито із решітного полотна з круглими отворами діаметром 1,5 мм і не проходять крізь сито з дротяної сітки № 056.

Зіпсований зародок. Гнилий, запліснявілий, горілий, потемнілий зародок.

Ендосперм із оболонками. Частинки ендосперму з плодовими і насінневими оболонками.

Недодир. Ядра, що мають залишки квіткових плівок більше ніж на четвертину поверхні ядра (перлові крупини № 1 і № 2).

Зіпсовані пластівці вівса. Гнилі, запліснявілі, обуглені пластівці з явно зміненим кольором ендосперму.

Чистота зародкових пластівців. Відношення маси чистих зародкових частинок до загальної маси проби.

Цілі, не оброблені зерна кукурудзи. Цілі зерна кукурудзи, не очищені від зародків і оболонки.

Оброблені зерна жита і ячменю. Зерна жита і ячменю, що пройшли технологічне оброблення з основною культурою, очищені від зародків, частково від плодових і насінневих оболонки.

Лом у крупах. Частинки крупів, які характеризуються проходженням крізь сито з отворами діаметром від 2 до 3,5 мм залежно від виду швидкорозварюваних крупів.

Проросле круп'яне зерно. Зерно з корінцями або паростками, що вийшли за межі покриву. Для виготовлення крупів не рекомендується.

Зіпсоване ядро кукурудзи. Загниле, запліснявіле, обуглене, потемніле ядро кукурудзи із зміненим кольором від світло-коричневого до чорного.

Дроблений горох. Частинки сім'ядолей різної величини, які характеризуються проходженням крізь сито з отворами діаметром 2,5 мм і залишком на ситі з отворами діаметром 1,5 мм.

Поїдене насіння гороху. Насіння гороху з сім'ядолями, явно пошкодженими брухусом і листоверткою.

Зараженість крупів шкідниками. Наявність у крупах шкідників хлібних запасів на різних стадіях їх розвитку.

Пліснявий запах крупів. Запах, який з'являється внаслідок розвитку на поверхні крупів плісневих грибів.

Затхлий запах крупів. Запах, який з'являється під час розкладання крупів під дією мікроорганізмів.

Сторонній запах крупів. Запах, який з'являється внаслідок сорбції крупами ароматичних речовин.

Вологість крупів. Вміст у продукті вільної і частково зв'язаної води, яка видаляється висушуванням стандартними методами.

Кислотність крупів. Вміст кислих речовин у крупах, яким відповідає кількість лугу, необхідного для їх нейтралізації.

Зольність крупів. Виражений у відсотках вміст мінеральних речовин у крупах.

Жир у крупах. Речовини, які виділяють із крупів після оброблення їх жиророзчинниками.

Залишкова кількість пестицидів у крупах. Кількість пестицидів і їх похідних у крупах, наявність яких обумовлено безпосереднім використанням пестицидів або результатом їх міграції в навколишньому середовищі під час вирощування круп'яних культур.

Токсичні елементи в крупах. Хімічні елементи (миш'як, ртуть, олово, кадмій, свинець, цинк, залізо, мідь), які здатні накопичуватися в крупах та організмі людини і за певних концентрацій можуть викликати токсикози різного ступеня.

6. Технологія круп'яного виробництва

Очищення круп'яного зерна. Технологічна операція виділення домішок із круп'яного зерна, враховуючи відмінності за формою, розмірами і побудовою круп'яного зерна та домішок.

Фракціонування круп'яного зерна за крупністю. Технологічна операція розподілу зерна на однорідні за крупністю фракції.

Водотеплове оброблення круп'яного зерна (гідротермічна обробка зерна; кондиціонування зерна). Дія на зерно факторів вологи і тепла протягом певного періоду часу з метою спрямованої зміни технологічних властивостей зерна і створення оптимальних умов його перероблення на крупи.

Пропарювання круп'яного зерна. Технологічна операція оброблення зерна парою з метою рівномірного прогріву і зволоження зерна.

Сушіння круп'яного зерна. Технологічна операція видалення надлишкової вологи зерна.

Охолодження круп'яного зерна. Технологічна операція поступового зниження температури зерна.

Зволоження круп'яного зерна. Технологічна операція оброблення зерна з метою досягнення заданої вологи.

Відволожування круп'яного зерна. Витримування зерна, обробленого водою або парою, з метою розподілу вологи в анатомічних частинах для надання йому певних властивостей.

Сепарування круп'яного зерна і продуктів його перероблення (сортування зерна і продуктів його переробки). Процес розподілу зерна або продуктів його перероблення на складові, більш однорідні за властивостями фракції.

Лущення зерна круп'яних культур. Технологічна операція видалення з поверхні зерна круп'яних культур квіткових, плодових і насінневих оболонки.

Коефіцієнт лущення. Виражена у відсотках кількість полущених на даній системі зерен по відношенню до кількості неполущеного зерна.

Коефіцієнт обороту круп'яного зерна. Виражена у відсотках кількість зерна, що пройшла крізь машини, до зерна, яке подали на перероблення.

Шліфування крупів. Технологічна операція механічного видалення з поверхні лущеного або дробленого зерна оболонок, частково алейронового шару і зародків.

Ступінь шліфування ядра. Відношення кількості виділеної мучки до кількості ядра, яке надійшло на першу шліфувальну систему.

Полірування крупів. Технологічна операція механічного оброблення поверхні шліфованого ядра з метою покращення зовнішнього і товарного вигляду.

Глазурування крупів. Технологічна операція надання крупам глянцевої поверхні з метою покращення товарного вигляду.

Сортування продуктів лущення. Технологічна операція розділення продуктів лущення на фракції: лущене зерно, нелущене зерно, лузга, подрібнене ядро, мучка.

Коефіцієнт цілісності ядра. Виражена у відсотках кількість виділеного цілого ядра відносно сумарної його кількості (ядро + дроблене ядро + мучка).

Дроблення ядра (різання ядра). Технологічна операція дроблення ядра з метою одержання частинок заданої крупності.

Пепсак. Проміжний продукт, одержаний із зерна ячменю, очищеного від домішок і квіткових плівок у процесі його лущення.

Пшоно-дранець. Проміжний продукт, що одержаний під час лущення зерна проса і являє собою ядро, яке складається з ендосперму, алейронового шару, плодових і насінневих оболонок і зародку, має тьмянний сіруватий відтінок і добре помітну крапку біля зародку.

Сортування продуктів дроблення. Процес розділення суміші дроблених зерен або їх ядер на фракції за крупністю.

Сортування крупів. Процес покращення якості крупів, підвищення в них вмісту доброякісного ядра.

Контроль крупів. Процес додаткового виділення домішок, дробленого ядра, нелущеного зерна, мучки.

Контроль дроблених крупів. Процес розділення дроблених крупів за номерами на відповідних ситах з одночасним відокремленням домішок.

Контроль побічних продуктів. Процес виділення із побічних продуктів доброякісного зерна або ядра і поділу їх на фракції.

Проходовий продукт (прохід). Маса частинок, що видаляються з вихідної суміші крізь сито, отвори якого більші за розміри цих частинок.

4.4. Контроль технологічного процесу, якості сировини і готової продукції

Контроль технологічного процесу, якості сировини і готової продукції ведеться з метою виявлення і налагодження режимів переробки зерна відповідно до умов, які забезпечують одержання продукції найвищої якості з високим виходом, а також найповніше використання сировини та обладнання.

Контроль ведеться виробничо-технологічною лабораторією (ВТЛ) шляхом лабораторного аналізу зерна, яке надходить, проміжних продуктів, готових крупів і відходів, відібраних у контрольних точках технологічного процесу, та обслуговуючим персоналом на робочих місцях.

Виробничо-технологічна лабораторія здійснює контроль на основі "Типового положення о производственной (технологической) лаборатории предприятия Министерства заготовок СССР" (М., 1977) і "Инструкции о работе производственных (технологических) лабораторий предприятий Министерства заготовок СССР № 9-5-79" (М., 1979).

Начальник виробничо-технологічної лабораторії, його заступник, помічники, лаборанти ведуть систематичний контроль за правильним розміщенням, зберіганням, очищенням, сушінням і формуванням партій зерна, за технологічною ефективністю роботи обладнання та цеху в цілому, за якістю одержаної продукції та відходів, вживають заходів щодо недопущення виробництва неякісної або нестандартної продукції, вчасно розраховують та складають звітність по виходах та якості.

Контроль технологічного процесу здійснюється за графіками контролю виробництва і роботи технологічного обладнання, які визначають:

- об'єкти контролю;
- місця і засоби відбирання проб;
- найменування контрольних показників;
- регламентований норматив (за чинним НТД);
- періодичність контролю;
- осіб, які здійснюють контроль.

Об'єктами контролю виробництва обов'язково повинні бути: зерно під час надходження у зерночисне відділення круп'яного цеху; зерно після очищення та водотеплової обробки, яке надходить на першу лушцильну систему; продукти лушення та шліфування; побічні продукти; крупи; відходи.

Графіки розробляє начальник ВТЛ і начальник круп'яного цеху (старший майстер), а затверджує головний інженер підприємства.

Результати контролю фіксуються у спеціальних журналах. На основі цих результатів старший майстер і його змінні помічники вживають заходи щодо усунення виявлених недоліків і поліпшення технологічного процесу.

Під час контролю технологічного обладнання по очищенню слід керуватися даними, наведеними в *табл. 4*.

Періодичність контролю зерночисного обладнання визначають за графіком. Становить вона не менше двох разів на місяць.

Оцінку технологічної ефективності роботи сепараторів, аспіраторів, трієрів дають на основі порівняння показників якості проб зерна, яке надійшло в машину, і проб основного зерна після машини.

Загальну оцінку технологічного ефекту роботи зерночисного відділення дають на основі порівняння показників якості проб зерна, яке надходить на очищення і яке подають для переробки на першу лушцильну систему.

Особливу увагу приділяють контролю водотеплової обробки зерна (пропарюванню та просушуванню).

Способи та режими водотеплової обробки стосовно окремих видів круп'яного зерна наведені в *табл. 5*.

Періодичність контролю режимів водотеплової обробки визначають за графіком. Вона повинна бути не менше двох разів на місяць. Періодичність контролю вологості зерна після сушіння повинні проводити кожних дві години.

Табл. 3. Необхідна ефективність роботи зерночисних машин

Обладнання	Ефективність роботи
Сепаратори, аспіратори із замкнутим циклом повітря (після усіх послідовних пропусків)	Повне відокремлення крупного сміття Відокремлення дрібного і легкого сміття не менше 95 %
Трієри	Відокремлення куколю та коротких домішок не менше 90 % Відокремлення вівсюга, вівса, ячменю не менше 80 %
Каменевідбирники	Відокремлення мінеральних домішок не менше 95 %

Табл. 4. Показники якості партій зерна, які подають на першу лушильну систему

Культура	Вологість, %, не більше	Смітні домішки, %, не більше, у тому числі				
		разом	мінеральних	куколю	сажки і ріжок	гірчака і в'язеля
Просо	13,5*	0,3	0,10	—	0,03	0,02
	14,5**					
Гречка	12,5*	0,5	0,10	—	—	—
	13,5**					
Овес для виробництва крупів і пластівців	10,0	0,3	0,10	0,1	0,03	0,02
	14,0					
Овес для виробництва толокна	13,5	0,3	0,10	0,1	0,03	0,02
Рис	14,0*	0,4	0,10	—	—	—
	15,5**					
Ячмінь	15,0	0,4	0,10	—	0,03	0,02
Пшениця	14,5	0,4	0,10	0,1	0,03	0,02
Горох	14,0*	0,5	0,05	—	—	—
	15,0**					
Кукурудза	16,0	0,2	0,10	—	—	—
	22,0					

* – Під час виробництва продукції для тривалого зберігання.

** – Під час виробництва продукції для поточного споживання.

Примітки.

1. Вміст смітних домішок у просі без заліку пошкоджених зерен.

2. Вологість вієса, який подають на лушення в посадах, повинна бути не більше 10 %, на лушення в оббивальних машинах – не більше 14 %, на лушення у відцентрових лушильниках – 12,0–13,0 %.

3. Вологість кукурудзи при виробництві п'ятиномерних крупів повинна бути не більше 16 %; при одержанні крупів для пластівців і паличок – не більше 22 %.

Табл. 5. Способи і режими водотеплової обробки зерна круп'яних культур

Культура	Способи та режими водотеплової обробки
Гречка*	Пропарювання зерна під тиском 0,25–0,30 МПа (2,5–3,0 атн) протягом 5 хв. з подальшим сушінням до вологості не вище 13,5 %
Овес під час переробки в крупі та пластівці "Геркулес"*	Пропарювання зерна під тиском 0,05–0,1 МПа з подальшим сушінням до вологості не більше: 10 % при лущенні зерна в посадах; 13,5–14 % – в оббивальних машинах; 12–13 % – у відцентрових лушильниках
Овес під час переробки в пластівці "Екстра"*	Пропарювання вівсяного ядра під тиском пари 0,7 МПа з подальшим сушінням до вологості не нижче 11,5 %
Горох*	Пропарювання під тиском 0,10–0,15 МПа протягом 2,0–2,5 хв.; допускається замість пропарювання зерна проводити зволоження на 2,0–2,5 % з подальшим відволоженням протягом 20–30 хв. Горох висушують до вологості 14–15 %. Витрата води на зволоження 1 т зерна становить 40 л
Кукурудза:	
під час виробництва п'ятиномерних крупів	Зволоження до вологості 15–16 % водою температурою 40°C або пропарювання під тиском 0,07–0,1 МПа протягом 3–5 хв. Після зволоження (або пропарювання) кукурудзу відвожують протягом 2–3 год.
під час виробництва крупних крупів для пластівців і дрібних для кукурудзяних паличок	Зволоження до вологості 19–22 % водою температурою 35–40 °C з подальшим відволоженням протягом 2 год.
Пшениця	Зволоження до вологості 14,5–15,0 % з подальшим відволоженням (залежно від скловидності зерна і ступеня зволоження) від 30 хв. до 2 год. Витрата води на зволоження 1 т зерна становить 25 л
Крупи перлові, пшеничні, горохові під час виробництва швидкорозварюваних крупів	Зволоження до 25–27 % з подальшим відволоженням протягом 40 хв. Пропарювання під тиском 0,10 МПа протягом 3 хв. Висушування зерна після пропарювання.

*Температура зерна після висушування не повинна перевищувати температуру повітря у виробничому приміщенні більше ніж на 6–8°C.

4.5. Асортимент продукції круп'яної промисловості

Табл. 6. Асортимент продукції круп'яних підприємств

Зерно	Найменування та асортимент крупів	Номери і сорти
Рис	Крупи рисові шліфовані	Вищий, перший, другий, третій сорти
	Крупи рисові подрібнені шліфовані	На сорти не поділяються
	Крупи рисові шліфовані для дитячого харчування	Вищий, перший сорти
	Крупи рисові подрібнені дрібні	На сорти і номери не поділяються
Гречка	Крупи гречані ядриця	Перший, другий, третій сорти
	Крупи гречані проділ	На сорти не поділяються
	Крупи гречані ядриця швидкорозварювана	Перший, другий, третій сорти
	Крупи гречані проділ швидкорозварюваний	На сорти не поділяються
	Крупи гречані ядриця швидкорозварювана для дитячого харчування	Перший сорт
	Крупи гречані манні	На сорти і номери не поділяються
	Крупи гречані, що не потребують варіння	На сорти не поділяються
	Пластівці гречані, що не потребують варіння	На сорти і номери не поділяються
Овес	Крупи вівсяні неподрібнені	Вищий, перший, другий сорти
	Крупи вівсяні плющені	Вищий, перший, другий сорти
	Крупи вівсяні для дитячого харчування	Вищий сорт
	Пластівці вівсяні "Геркулес"	На сорти і номери не поділяються
	Пластівці вівсяні "Екстра"	№ 1, 2, 3
	Толокно	На сорти не поділяється
Просо	Толокно для дитячого харчування	На сорти не поділяється
	Пшоно шліфоване	Вищий, перший, другий, третій сорти
Просо	Пшоно шліфоване швидкорозварюване	Вищий, перший, другий сорти
	Ячмінь	Крупи ячмінні перлові
Ячмінь	Крупи ячмінні ячні	№ 1, 2, 3
	Крупи ячмінні швидкорозварювані	№ 1, 2, 3
	Крупи ячмінні перлові із скороченим терміном варіння	№ 1, 2, 3, 4, 5
	Крупи ячмінні перлові, що не потребують варіння	На сорти і номери не поділяються
	Пластівці ячмінні й перлові "Екстра"	На сорти і номери не поділяються
	Горох	Горох лущений цілий
Горох	Горох лущений колений	Перший, другий сорти
	Крупи горохові швидкорозварювані	На сорти і номери не поділяються
	Крупи горохові подрібнені	№ 1 (сорти 1, 2), № 2 (сорти 1, 2)
	Крупи манні із солоду гороху	№ 1, 2
	Кукурудза	Крупи кукурудзяні шліфовані
Кукурудза	Крупи кукурудзяні крупні для пластівців і "легких" зерен	На сорти і номери не поділяються
	Крупи кукурудзяні подрібнені	№ 1, 2, 3
	Крупи кукурудзяні дрібні для виробництва паличок	На сорти і номери не поділяються
	Борошно кукурудзяне	На сорти не поділяється
	Пшениця	Крупи пшеничні: "Полтавські", "Артек"
Пшениця	Крупи із м'якої пшениці шліфовані	№ 1, 2
	Крупи із м'якої пшениці шліфовані і подрібнені	№ 1, 2, 3
	Крупи пшеничні швидкорозварювані	№ 1, 2, 3
	Крупи підвищеної поживної цінності: "Ювілейна"	На сорти і номери не поділяються
	"Здоров'я"	
	"Спортивна"	
	"Піонерська"	
	"Сильна"	
	"Південна"	
"Флотська"		
"Союзна"		
Крупи пшениці, що не потребують варіння	№ 1, 2	

4.6. Асортимент, норми виходу та якість рисових крупів

Рисова крупа має гарні споживчі якості: добре і швидко розварюється, дає велике збільшення в об'ємі при варінні, добре засвоюється організмом і має високі поживні якості, є продуктом дієтичного, дитячого і лікувального харчування.

Базисні норми виходу рисових крупів і відходів при переробці рису, які за якістю відповідають вимогам ГОСТ 6293-90 "Рис. Требования при заготовках и поставках", наведені в табл. 7.

Табл. 7. Базисні норми виходу рисових крупів, побічних продуктів і відходів при переробці рису

Продукт переробки	Вихід, %
Крупи рисові шліфовані (вищий, перший, другий, третій сорти)	55,0
Крупи рисові подрібнені шліфовані	10,0
Разом крупів	65,0
Мучка кормова	12,2
Відходи I і II категорій	3,0
Лузга	18,4
Відходи III категорії, механічні втрати	0,7
Усушка	0,7
Всього:	100,0

При переробці зерна круп'яних кондицій виробляють крупи високих сортів. Асортимент і норми якості рисових крупів повинні відповідати вимогам ГОСТ 6292-93. Рисові крупи поділяються на види й сорти, зазначені в табл. 8.

Табл. 8. Види рисових крупів та їх характеристика

Види крупів	Сорт	Характеристика
Рисові шліфовані	Вищий, перший, другий, третій	Продукт, одержаний під час шліфування нелущених ядер рису та складений із ядер з шорсткою поверхнею, у яких повністю вилучені квіткові плівки, плодови і насінневі оболонки, більша частина алейронового шару та зародка.
Рисові подрібнені шліфовані	На сорти не поділяються	Продукт переробки рису на крупи, який складається з колотих, додатково шліфованих ядер рису, які не пройшли крізь сито з отворами діаметром 1,5 мм за ТУ5.897-111722-95.
Рисові подрібнені дрібні	На сорти не поділяються	Частинки подрібненого ядра рису різної форми, звільнені від плодових і насінневих оболонок.

Рисові крупи повинні відповідати вимогам, наведеним у табл. 8.

Табл. 9. Показники якості рисових крупів

Показники	Характеристика і норми рисових круп							
	шліфованих			шліфованих для дитячого харчування			подрібнені шліфованих	подрібнені дрібних
	вищого сорту	першого сорту	другого сорту	третього сорту	вищого сорту	першого сорту		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Колір	Білий, допускаються одиничні зерна кольорового відтінку							
Запах	Власний нормальним рисовим крупам без затхлого, пліснявого та інших сторонніх запахів							
Смак	Власний нормальним рисовим крупам, без кислого, гіркого та інших сторонніх присмаків							
Вологість, %, не більше	15,5	15,5	15,5	15,5	15,0	15,0	15,5	15,5
Доброякісне ядро, %, не менше у тому числі:	99,7	99,4	99,1	99,1	99,7	99,4	98,2	—
а) рис подрібнений, %, не більше	4,0	9,0	13,0	20,0	4,0	9,0	—	—
б) поживні ядра рису, %, не більше	0,5	2,0	8,0	8,0	0,5	2,0	—	—

Табл. 9. Показники якості рисових крупів (продовження)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
в) клейо (глютинозні) ядра рису, %, не більше	1,0	2,0	5,0	5,0	1,0	2,0	—	—
г) лущені зерна просянки, %, не більше	—	—	—	—	—	—	2,5	—
Нелущені зерна рису, %, не більше	Не допускається	0,2	0,3	0,3	Не допускається	0,2	—	—
Смітна домішка, %, не більше у тому числі:	0,2	0,3	0,4	0,4	0,2	0,3	0,8	0,8
а) мінеральна домішка, %, не більше	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,1	0,15
б) органічна домішка, %, не більше	Не допускається	0,05	0,05	0,05	Не допускається	0,05	0,05	0,10
у тому числі:								
мертві шкідники хлібних запасів, шт. в 1 кг, не більше	15	15	15	15	Не допускається	15	—	—
зіпсованих ядер %, не більше	—	—	—	—	Не допускається	—	—	—
Зараженість комірними шкідниками	Не допускається							
Металомагнітна домішка, на 1 кг круп, мг, не більше	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Кислотність, град не більше	—	—	—	—	2,0	2,0	—	—
Мезофільні аеробні і факультативно-анаеробні мікроорганізми, клітин в 1 г, не більше	—	—	—	—	$2,5 \times 10^4$	$2,5 \times 10^4$	—	—
Плісняві гриби, клітин в 1 г, не більше	—	—	—	—	$2,0 \times 10^2$	$2,0 \times 10^2$	—	—
Бактерії групи кишкової палички, в 1 г	—	—	—	—	Не допускається	—	—	—

Примітки.

1. Вологість крупів тривалого зберігання і дострокового завезення повинна бути не більше 14 %.
2. Розмір окремих частинок металомагнітних домішок у найбільшому лінійному вимірі — до 0,3 мм, а маса окремих її частинок — не більше 0,4 мг.
3. Рисові крупы шліфовані вищого і першого сортів, які використовують для виробництва дитячого харчування, виготовляють з рису-зерна за ГОСТ 6293-90, вирощеного на полях без застосування пестицидів.
4. У рисових крупах шліфованих, які використовують для виробництва продуктів дитячого харчування, вміст важких металів (мідь, свинець, ртуть, кадмій, цинк) не повинен перевищувати гранично допустимих кондицій, а залишкова кількість пестицидів (ЛДТ і його метаболіти, у — ГХЦГ) — максимально допустимих рівнів, затверджених Міністерством охорони здоров'я.
5. Крупність крупів рисових подрібнених дрібних — прохід крізь пробивне сито № 15 за ТУ 5.897-111722-95 і залишок на ситі з дротяної сітки № 063 за ТУ 14-4-1374-86 — не менше 60 %.

4.7. Асортимент, норми виходу та якість гречаних крупів

Гречану крупу виробляють із пропареного і непропареного зерна гречки шляхом видалення ядра від плодкових оболонок.

Базисні норми виходу гречаних крупів і відходів при переробці гречки, яка за якістю відповідає вимогам ГОСТ 19092-92, наведені у табл. 10.

Табл. 10. Базисні норми виходу гречаних крупів і відходів

Продукти переробки	Вихід, %, при переробці гречки	
	непропареної	пропареної
Крупи гречані ядриця (перший, другий, третій сорти)	56,0	62,0
Крупи гречані проділ	10,0	5,0
Разом крупів	66,0	67,0
Мучка кормова	6,0	3,5
Відходи I і II категорій	7,0	6,5
Лузга	19,3	20,8
Відходи III категорії, механічні втрати	0,7	0,7
Усушка	1,0	1,5
Всього	100,0	100,0

При переробці зерна круп'яних кондицій виробляють крупи високих сортів. Асортимент і норми якості гречаних крупів повинні відповідати вимогам ГОСТ 5550-74.

Залежно від способу виробництва і показників якості гречані крупи поділяють на такі види і сорти (табл. 11).

Табл. 11. Види і сорти крупів гречаних

Вид крупів	Сорт	Спосіб обробки	Характеристика
Крупи гречані ядриця	Перший, другий, третій	Виробляються з непропареного, зерна шляхом відділення ядра від плодкових оболонки	Цілі та надколоті ядра гречки, які не проходять крізь сито з решітного полотна з довгастими отворами 1,6 x 20 мм
Крупи гречані проділ	На сорти не поділяються	Виробляються з непропареного зерна шляхом відділення ядра від плодкових оболонки	Розколоті на частини ядра гречки, які проходять крізь сито з решітного полотна з довгастими отворами 1,6 x 20 мм і не проходять крізь сито з дротяної сітки № 08
Крупи гречані ядриця швидкорозварювані (в т. ч. для дитячого харчування)	Перший, другий, третій	Виробляються з пропареного зерна шляхом відділення ядра від плодкових оболонки	Цілі та надколоті ядра гречки, які не проходять крізь сито з решітного полотна з довгастими отворами 1,6 x 20 мм
Крупи гречані проділ швидкорозварювані	На сорти не поділяються	Те ж	Розколоті на частини ядра гречки, які проходять крізь сито з решіткою з довгастими отворами 1,6 x 20 мм і не проходять крізь сито з дротяної сітки № 08

Гречані крупи повинні відповідати вимогам, наведеним у табл. 12, 13.

Табл. 12. Характеристики нормованих домішок у гречаних крупах

Найменування домішки	Характеристика
Смітна:	
органічна	Плодові оболонки, залишки стеблин, мертві шкідники хлібних запасів (жуки)
мінеральна	Пісок, галька, частини землі, наждаку, руди і шлаку
насіння бур'янів	Насіння усіх дикорослих рослин, у тому числі татарської гречки
зерна культурних рослин	Зерна пшениці, жита, вівса та інших культур, а також плоскі зерна гречки і дуже нерозвинені світлозабарвлені зерна гречки з мінімальним вмістом ядра — рудяк
Пошкоджені ядра гречки	Загнилі, запліснявілі, обвуглені — усі з явно пошкодженим ендоспермом
Нелущені зерна	Зерна гречки, не звільнені від плодкових оболонки
Колені ядра	Розколоті ядра гречки, які проходять крізь сито з решітного полотна з довгастими отворами 1,6 x 20 мм і не проходять крізь сито з дротяної сітки № 08 при наявності їх: — у ядриці та ядриці швидкорозварюваній першого сорту — більше 3 %; — у ядриці та ядриці швидкорозварюваній другого сорту — понад 4 %; — у ядриці та ядриці швидкорозварюваній третього сорту — більше 5 %.
Мучка	Дрібні частинки ядра гречки, які проходять крізь сито з дротяної сітки № 08.

Табл. 13. Вимоги і норми якості крупів гречаних

Найменування показника	Характеристика і норма для крупів гречаних				
	ядриці та ядриці швидкорозварюваної			ядриці швидкорозварюваної першого сорту, яку використовують для виробництва дитячого харчування	Проділу і проділу швидкорозварюваного
	першого сорту	другого сорту	третього сорту		
Колір	Кремовий з жовтуватим або зеленуватим відтінком, для швидкорозварюваних крупів — коричневий різних відтінків				
Запах	Властивий гречаним крупам, без сторонніх запахів, не затхлий, не пліснявий				
Смак	Властивий гречаним крупам, без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий				
Вологість, %, не більше:					
а) для поточного споживання	14,0	14,0	14,0	14,0	14,0
б) для тривалого зберігання і дострокового завезення	13,0	13,0	13,0	13,0	13,0
Доброякісне ядро, %, не менше	99,2	98,4	97,5	99,2	98,3
	у тому числі:				
колоті ядра, %, не більше	3,0	4,0	5,0	3,0	
зерна пшениці, %, не більше	—	—	2,0	—	—
Нелущені зерна, %, не більше	0,3	0,4	0,7	0,3	—
Смітна домішка, %, не більше	0,4	0,5	0,6	0,4	0,7
	у тому числі:				
Мінеральна домішка, не більше	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
Органічна домішка, не більше	—	—	—	—	0,2
	у тому числі:				
мертві шкідники хлібних запасів, шт. у 1 кг, не більше	15	15	15	Не допускаються	15
Мучка, %, не більше	—	—	—	—	0,5
Пошкоджені ядра, %, не більше	0,2	0,4	1,2	Не допускаються	0,5
Розварюваність (для швидкорозварюваних крупів), хв.	25	25	25	25	15
Зараженість шкідниками хлібних запасів	—	—	—	Не допускається	—
Металомагнітна домішка на 1 кг крупів, мг, не більше	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Кислотність, град., не більше	—	—	—	4,5	—
Мезофільні аеробні та факультативно-анаеробні мікроорганізми, клітин у 1 г, не більше	—	—	—	10×10^4	—
Плісняві гриби, клітин у 1 г, не більше	—	—	—	$2,0 \times 10^2$	—
Бактерії групи кишкової палички, в 1 г	—	—	—	Не допускаються	—

Примітки:

- Допускається вологість крупів, одержаних з непропареного зерна гречки:
 - для поточного споживання — не більше 15 %;
 - для тривалого зберігання і дострокового завезення — не більше 14 %.
- Розварюваність гречаних крупів визначають періодично, але не рідше одного разу на місяць.
- Розмір окремих частинок металомагнітних домішок у найбільшому лінійному виміру не повинен перевищувати 0,3 мм, а маса окремих її частинок повинна бути не більше 0,4 мг.
- Вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів в крупах не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених медико-біологічними вимогами і санітарними нормами якості продовольчої сировини і харчових продуктів.

5. Гречані крупи ядрицю швидкорозварювану першого сорту, яку використовують для виробництва дитячого харчування, одержують з гречки за ГОСТ 19092-92, вирощеної на полях без застосування пестицидів.

6. У ядриці швидкорозварюваної, яку використовують для виробництва дитячого харчування, вміст важких металів (мідь, свинець, ртуть, кадмій, цинк) не повинен перевищувати гранично допустимих концентрацій, а залишкова кількість пестицидів (ДДТ і його метаболіти у – ГХЦГ) – затверджених максимально допустимих рівнів.

4.8. Асортимент, норми виходу та якість продукції при переробці вівса

Вівсяна крупа являє собою попередньо пропарене і просушене ядро вівса, звільнене від квіткової оболонки і від опушення, що покриває ядро.

Базисні норми виходу продукції та відходів при переробці вівса, який відповідає за якістю вимогам ГОСТу 28673-90, наведені в табл. 14.

Табл. 14. Базисні норми виходу продукції при переробці вівса

Продукти переробки	Асортимент продукції і вихід, %					
	неподрібненої	неподрібненої і плющеної	неподрібненої і пластівців	пластівців з крупів	толокна	пластівців "Екстра"
Крупи вівсяні неподрібнені (вищий і перший, другий сорти)	45,5	29,5	39,5	—	—	—
Крупи вівсяні плющені (вищий, перший сорти)	—	15,5	—	—	—	—
Пластівці	—	—	5,5	95,5	—	50,0
Толокно	—	—	—	—	52,0	—
Разом	45,5	45,0	45,0	95,5	52,0	50,0
Мучка і дрібка кормова	15,5	16,0	16,0	4,0	9,5	13,0
Відходи I–II категорій	2,8	2,8	2,8	—	1,3	1,3
Лузга	27,0	27,0	27,0	—	26,0	27,0
Дрібний овес	5,0	5,0	5,0	—	5,0	5,0
Відходи III категорії, механічні втрати	0,7	0,7	0,7	0,1	0,7	0,7
Усушка	3,5	3,5	3,5	0,4	5,5	3,0
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Під час переробки зерна круп'яних кондицій виробляють крупи високих сортів. Асортимент і норми якості вівсяних крупів повинні відповідати ГОСТу 3034-75.

Залежно від способу обробки та якості вівсяні крупи поділяють на види і сорти, наведені в табл. 15.

Табл. 15. Види і сорти вівсяних крупів

Вид	Сорт	Характеристика
Крупи вівсяні неподрібнені	Вищий, перший, другий	Продукт, одержаний з вівса, який пройшов пропарювання, лущення і шліфування
Крупи вівсяні плющені	Вищий, перший, другий	Продукт, одержаний після плющення пропарених вівсяних неподрібнених крупів

Вівсяні крупи повинні відповідати вимогам і нормам, наведеним у табл. 16.

Табл. 16. Вимоги і норми якості вівсяних крупів

Найменування показників	Характеристика і норми для сорту			
	вищого	першого	другого	вищого сорту, який використовують для виробництва дитячого харчування
Колір	Сірувато-жовтий різних відтінків			
Запах	Властивий вівсяним пропареним крупам без пліснявого, затхлого та інших сторонніх запахів			
Смак	Властивий вівсяним пропареним крупам із специфічним слабким присмаком гіркоти, без кислого та інших сторонніх присмаків			
Вологість, %, не більше	12,5	12,5	12,5	12,5
Доброякісне ядро, %, не менше	99,0	98,5	97,0	99,0
у тому числі колотих ядер, не більше	0,5	1,0	2,0	0,5
Необрушені зерна, %, не більше	0,4	0,7	0,8	0,4
Смітна домішка, %, не більше у складі:	0,3	0,7	0,8	0,3
а) куколю, не більше	0,1	0,1	0,1	0,1
б) шкідливої домішки, не більше	0,05	0,05	0,05	Не допускається
у складі шкідливої домішки — софори лисохвістної і в'язелю різнокольорового, не більше	0,02	0,02	0,02	—
в) мінеральної домішки, не більше	0,1	0,1	0,1	0,05
г) квіткових плівок, не більше	0,05	0,05	0,05	0,05
г) мертвих шкідників, шт. в 1 кг, не більше	15	15	15	Не допускається
Мучка, %, не більше	0,3	0,5	0,5	0,3
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається			
Металомагнітна домішка, мг в 1 кг крупів:				
розміром окремих частинок у найбільшому лінійному вимірі не більше 0,3 мм і масою до 0,4 мг, не більше	3	3	3	3
розміром і масою окремих частинок понад згадані значення	Не допускається			
Зіпсовані ядра, %, не більше	—	—	—	Не допускається
Кислотність, град., не більше	—	—	—	6,0
Мезофільні аеробні та факультативно-анаеробні мікроорганізми, клітин в 1 г, не більше	—	—	—	$2,5 \times 10^4$
Плісняві гриби, клітин в 1 г, не більше	—	—	—	$2,0 \times 10^2$
Бактерії групи кишкової палички в 1 г	—	—	—	Не допускається

Примітки.

1. Крупи вівсяні неподрібнені вищого сорту, які використовують для виробництва дитячого харчування, виробляють з вівса за ГОСТом 28673, вирощеного на полях без застосування пестицидів.

2. Вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів в крупах не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених медико-біологічними вимогами і санітарними нормами якості продовольчої сировини і харчових продуктів, затверджених Міністерством охорони здоров'я.

Табл. 17. Вимоги і норми якості вівсяних пластівців

Найменування показників	Характеристика і норми для видів і номерів				
	“Геркулес”	“Пелюсткові”	Пластівці “Екстра”		
			№ 1	№ 2	№ 3
Колір	Білий з відтінками від кремового до жовтого				
Запах	Властивий вівсяним крупам без пліснявілого, затхлого та інших сторонніх запахів				
Смак	Властивий вівсяним крупам без гіркоти та інших сторонніх присмаків				
Вологість, %, не більше	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0
Зольність (у перерахунку на суху речовину), %, не більше	2,1	1,9	2,1	2,1	2,1
Кислотність, град., не більше	5,0	5,0	5,0	5,0	5,0
Смітна домішка, %, не більше у числі смітної домішки:	0,35	0,25	0,30	0,30	0,30
а) мінеральна домішка, не більше	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03
б) квіткові плівки (вільні та одержані в результаті відділення від необрушених цілих і плющених зерен), не більше	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
в) шкідлива домішка і кукіль, не більше	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
у числі шкідливої домішки:					
софора лисохвістна і в'язіль різнокольоровий, не більше	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Розварюваність, хв.	20	10	15	10	5
Зараженість і забрудненість шкідниками хлібних запасів	Не допускаються				
Металомагнітна домішка, мг на 1 кг крупів:					
розміром окремих частинок в найбільшому лінійному вимірі не більше 0,3 мм і (або) масою до 0,4 мг, не більше	3	3	3	3	3
розміром і масою окремих частинок більше вищезгаданих значень	Не допускаються				

Примітки:

1. Показники зольності та розварюваності є гарантованими і визначаються періодично, але не рідше одного разу на півроку.
2. Для визначення вмісту квіткових плівок необрушені цілі й плющені зерна повинні обов'язково очищатися від оболонки.
3. Вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів у пластівцях вівсяних не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених медико-біологічними вимогами і санітарними нормами якості продовольчої сировини і харчових продуктів, затверджених Міністерством охорони здоров'я.
4. Строк зберігання вівсяних пластівців – 4 місяці з дня вироблення.

Табл. 18. Вимоги і норми якості вівсяного толокна

Найменування показників	Характеристика і норма	
	Толокно	Толокно, яке використовують для дитячого харчування
Колір	Від світло-кремового до кремового, однотонний	
Запах	Властивий толокну без пліснявого, затхлого та інших сторонніх запахів	
Смак	Властивий толокну, без гіркої, кислої та інших сторонніх присмаків	

Табл. 19. Вимоги і норми якості вівсяного толокна (продовження)

1	2	3
Вологість, %, не більше	10	10
Зольність (у перерахунку на суху речовину), %, не більше	2	2
Крупність, %		
залишок на ситі з шовкової тканини № 2 7 за ГОСТ4403, не більше	2	2
прохід крізь сито з шовкової тканини № 3 8 за ГОСТ4403, не менше	60	60
Мінеральна домішка	При розжовуванні не повинно відчуватись хрускоту	
Металомагнітна домішка, мг на 1 кг толокна:		
розміром окремих частинок у найбільшому лінійному вимірі не більше 0,3 мм і (або) масою до 0,4 мг, не більше	3	3
розміром і масою окремих частинок більше вищезгаданих значень	Не допускається	
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається	
Мертві шкідники, шт. в 1 кг, не більше	—	Не допускаються
Кислотність, град, не більше	—	10
Мезофільні аеробні та факультативно-анаеробні мікроорганізми, клітин в 1 г, не більше	—	$1,0 \times 10^4$
Плісняві гриби, клітин в 1 г, не більше	—	$1,0 \times 10^1$
Бактерії групи кишкової палички, в 1 г	—	Не допускаються

Примітки.

1. Вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів у вівсяному толокні не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених медико-біологічними вимогами і санітарними нормами якості продовольчої сировини і харчових продуктів, затверджених Міністерством охорони здоров'я.

2. Строк зберігання вівсяного толокна з дня виготовлення — 4 місяці.

4.9. Асортимент, норми виходу та якість продукції при переробці проса

Крупа пшоно шліфоване виробляється з проса шляхом звільнення його від квіткових плівок, частково від плодкових, насінних оболонок і зародка.

Табл. 20. Базисні норми виходу крупів і відходів при переробці проса

Продукти переробки	Вихід, %	Вихід, %, при застосуванні для шліфування машин типу А1-3ШН або У1-БШП
Пшоно шліфоване (вищого, першого, другого, третього сортів)	65,0	60,0
Дрібка кормова	4,0	5,0
Мучка кормова	7,5	11,5
Лузга	15,5	15,5
Відходи I і II категорій	7,0	7,0
Усушка	0,5	0,5
Відходи III категорії та механічні втрати	0,5	0,5
Всього	100,0	100,0

При переробці проса першого класу виробляють крупи вищого і першого сортів, при переробці зерна другого класу — крупи другого і третього сортів (табл. 20).

Асортимент і норми якості пшоно повинні відповідати вимогам ГОСТу 572-60.

Залежно від якості крупів пшоно шліфоване поділяється на такі сорти: вищий, перший, другий і третій.

Пшоно всіх сортів повинно відповідати вимогам, наведеним у табл. 21.

Табл. 21. Вимоги і норми якості сортів пшона

Найменування показників	Норма для сортів			
	вищий	перший	другий	третій
Колір	Жовтий різних відтінків			
Запах	Властивий пшону, без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий			
Смак	Властивий пшону, без сторонніх запахів, не затхлий, не пліснявий			
Вологість, %, не більше	14	14	14	14
Доброякісне ядро, %, не менше	99,2	98,7	98,0	97,0
у тому числі: биті ядра, не більше	0,5	1,0	1,5	3,0
Смітна домішка, %, не більше	0,3	0,4	0,4	0,7
в тому числі:				
а) мінеральна домішка, не більше	0,05	0,05	0,05	0,05
б) шкідлива домішка, не більше	0,05	0,05	0,05	0,05
з них гірчака повзучого і в'язелю різнокольорового	0,02	0,02	0,02	0,02
Пошкоджені ядра, %, не більше	0,02	0,05	0,08	1,3
Нелущені зерна, %, не більше	0,3	0,4	0,6	1,0
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається			
Металомагнітна домішка, мг на 1 кг крупів, не більше: розміром окремих частинок у найбільшому лінійному вимірі не більше 0,3 і (або) масою не більше 0,4 мг;	3,0	3,0	3,0	3,0
Розміром і масою окремих частинок більше вищезгаданих значень	Не допускається			

Примітки:

1. Вологість пшона шліфованого, призначеного для поточного споживання зі строком зберігання до 1 міс., допускається не більше 15 %.

2. У пшоні шліфованому, призначеному для виробництва харчових концентратів, вміст пошкоджених ядер не повинен перевищувати 0,2 %.

3. Вміст токсичних елементів, мікотоксинів, пестицидів в крупах не повинен перевищувати допустимих рівнів, встановлених медико-біологічними вимогами і санітарними нормами якості продовольчої сировини і харчових продуктів, затверджених Міністерством охорони здоров'я.

4.10. Асортимент, норми виходу та якість продукції при переробці ячменю

Крупи ячмінні виробляється з круп'яного ячменю шляхом вилучання квіткових плівок, частково плодкових і насінневих оболонок і зародка з обов'язковим шліфуванням і поліруванням для перлової крупи, дробленням і шліфуванням для ячної крупи.

Базисні норми виходу крупів і відходів при переробці ячменю, який відповідає за якістю вимогам ГОСТ 28672-90, наведені в табл. 22.

Асортимент і норми якості ячмінних крупів повинні відповідати ГОСТ 5784-60.

Характеристика видів ячмінних крупів наведена у табл. 23.

Розділ 4. КРУП'ЯНА ПРОМИСЛОВІСТЬ

Табл. 22. Базисні норми виходу крупів ячмінних і відходів при переробці ячменю

Продукти переробки	Асортимент і вихід, %, при переробці	
	крупів перлових п'ятиномерних	крупів ячних триномерних
Крупи перлові:		
№ 1 і № 2	36,0	—
№ 3 і № 4	8,0	—
№ 5	1,0	—
Крупи ячні:		
№ 1	—	15,0
№ 2	—	43,0
№ 3	—	7,0
Разом крупів	45,0	65,0
Кормова мучка	40,0	18,0
Лузга	7,0	7,0
Дрібний ячмінь	5,0	5,0
Відходи I і II категорій	1,0	3,0
Відходи III категорії та механічні втрати	0,7	0,7
Усушка	1,3	1,3
Всього	100,0	100,0

Табл. 23. Характеристика видів ячмінних крупів

Вид	Характеристика
Перлові	Ядро, очищене від квіткових плівок, добре відшліфоване Крупи № 1 і № 2 повинні мати видовжену форму ядра із закругленими кінцями. Крупи № 3, 4, 5 повинні бути кулеподібними
Ячні	Частинки подрібненого ядра різної величини і форми, повністю очищені від квіткових плівок і частково від плодкових оболонок

Табл. 24. Вимоги до якості круп ячмінних

Найменування показників	Норми для крупів	
	перлових	ячних
Колір	Білий з жовтуватим, іноді зеленуватим відтінком	
Запах	Властивий нормальним ячмінним крупам без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий	
Смак	Властивий нормальним ячмінним крупам, без затхлості, плісені та інших сторонніх запахів	
Вологість, %, не більше	15,00	15,00
Доброякісне ядро, %, не менше	99,60	99,00
у тому числі недодир в %, не більше (для перлових крупів № 1, 2 і ячних крупів № 1)	0,70	0,90
Смітна домішка, %, не більше		
у тому числі:		
а) мінеральна, не більше	0,05	0,05
б) шкідлива, не більше,	0,05	0,05
у тому числі гірчака повзучого і в'язелю різнокольорового, не більше	0,02	0,02
Мучка, %, не більше	0,20	0,40
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається	
Металомагнітна домішка, мг на 1 кг крупів, не більше	3,00	3,00

Примітки:

1. Розмір окремих частинок металомагнітних домішок у найбільшому лінійному вимірі не повинен перевищувати 0,3 мм, а маса окремих її крупинок — 0,4 мг.

2. Вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів у крупах не повинен перевищувати допустимих рівнів, установлених медико-біологічними вимогами і санітарними нормами якості продовольчої сировини і харчових продуктів, затверджених Міністерством охорони здоров'я.

4.11. Асортимент, норми виходу та якість продукції при переробці пшениці

Базисні норми виходу крупів і відходів при переробці твердої пшениці 1—4 класів, яка постачається згідно вимог ДСТУ 3768-98, наведені в табл. 25.

Табл. 25. Базисні норми виходу крупів, побічних продуктів і відходів при переробці пшениці в крупи

Продукти переробки	Вихід, %
Крупи "Полтавські":	
№ 1 + № 2	8,0
№ 3 + № 4	43,0
Крупи "Артек"	12,0
Разом крупів	63,0
Мучка кормова	30,0
Відходи I і II категорій	5,3
Відходи III категорії та механічні втрати	0,7
Усушка	1,0
Всього	100,0

Асортимент і норми якості пшеничних крупів повинні відповідати вимогам ГОСТ 276-60.

Залежно від способу обробки і розміру крупинок пшеничні крупи поділяють на два види:

"Полтавські" та "Артек" — пшеничні крупи типу "Полтавські" поділяють на номери 1, 2, 3 і 4. Пшеничні крупи "Артек" на номери не поділяють.

Пшеничні крупи виробляють з твердої пшениці 1, 2, 3 і 4 класів. Допускається використання твердої неklasної пшениці, наявність домішок у якій не повинна бути більше:

смітної — 2,0 %, у тому числі пошкоджених зерен — 0,2 %;

зернової — 5,0 %, у тому числі пророслих зерен — 3,0 %;

зерна пшениці інших типів — не більше 15 %, у тому числі м'якої білозерної пшениці в твердій пшениці 3-го класу не більше 8 % і неklasної — 10 %. За іншими показниками пшениця повинна відповідати вимогам 3-го класу або неklasної.

Характеристика видів пшеничних крупів повинна відповідати вимогам, наведеним у табл. 26.

Табл. 26. Характеристика видів пшеничних крупів

Вид крупів	Характеристика
"Полтавські"	Крупи № 1 — зерно пшениці, очищене від зародка й частково від плодкових і насінневих оболонок, прошліфоване, довгастої форми з закругленими кінцями Крупи № 2 — частинки подрібненого зерна пшениці — цілком очищені від зародка й частково від плодкових і насінневих оболонок, прошліфовані, овальної форми із закругленими кінцями Крупи № 3 і 4 — частинки подрібненого зерна пшениці різного розміру, повністю очищені від зародка й частково від плодкових і насінневих оболонок. Частинки округлої форми прошліфовані
"Артек"	Частинки дрібноподрібненого зерна пшениці, звільнені цілком від зародка і частково від плодкових і насінневих оболонок. Частинки крупів зашліфовані

Крупи пшеничні всіх видів і номерів повинні відповідати вимогам, наведеним у табл. 27.

Табл. 27. Вимоги щодо якості пшеничних крупів

Найменування показника	Норма
Смак	Жовтий
Смак	Властивий присмаків, пшеничнимкрупам, без сторонніх, не кислий, не гіркий
Запах	Властивий пшеничнимкрупам, без сторонніх запахів, не затхлий, не пліснявий
Вологість, %, не більше	14,0
Білок, %, не менше	99,2
Вміст домішок, %, не більше	0,3
Вміст мінеральних речовин, не більше	0,05
Вологість, не більше	0,05
Вміст прічак повзучий і в'язіль різнокольоровий, не більше	0,02

Розділ 4. КРУП'ЯНА ПРОМИСЛОВІСТЬ

Табл. 27. Вимоги щодо якості пшеничних крупів (продовження)

1	2
з них грчак повзучий і в'язіль різнокольоровий, не більше	0,02
куль, не більше	0,10
Зпсовані ядра, %, не більше	0,20
Оброблені зерна жита і ячменю, %, не більше	3,0
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається
Домішка насіння геліотропа опушеноплідного і триходесми сивої	Не допускається
Металомагнітна домішка, мг на 1 кг круп, не більше	3,0

Примітка. Розмір окремих частинок металомагнітних домішок у найбільшому лінійному вимірі не повинен перевищувати 0,3 мм, а маса окремих її частинок – не більше 0,4 г.

4.12. Асортимент, норми виходу та якість горохових крупів

Базисні норми виходу горохових крупів, побічних продуктів і відходів при переробці гороху, який за якістю відповідає вимогам ГОСТу 28674-90, наведені в табл. 28.

Табл. 28. Базисні норми виходу горохових крупів

Продукти переробки	Вихід, %
Горох цілий шліфований (першого, другого сорту)	47,0
Горох колений шліфований (першого, другого сорту)	30,0
Разом	77,0
Січка і мучка	6,5
Лузга	6,0
Дрібний горох	5,0
Відходи I і II категорій	1,0
Відходи III категорії та механічні втрати	0,5
Усушка	4,0
Всього	100,0

Асортимент і норми якості гороху шліфованого полірованого повинні відповідати вимогам ГОСТ 6201-68

Табл. 29. Види і сорти гороху шліфованого полірованого

Вид	Сорт	Характеристика
Горох цілий шліфований полірований	Перший і другий	Шліфований полірований з нерозділеними сім'ядолями. Домішка коленого шліфованого полірованого гороху допускається не більше 5 %
Горох колений шліфований полірований	Перший і другий	Шліфований, полірований з розділеними сім'ядолями. Домішка цілого шліфованого полірованого гороху допускається не більше 5 %

Примітка. У горосі одного кольору першого сорту допускається домішка гороху інших кольорів не більше 7 %.

За органолептичними і фізико-хімічними показниками шліфований полірований горох повинен відповідати вимогам, наведеним у табл. 30.

Табл. 30. Вимоги щодо якості крупів горохових шліфованих полірованих

Найменування показників	Норма для сортів			
	першого сорту		другого сорту	
	цілого	коленого	цілого	коленого
1	2	3	4	5
Колір	Жовтий, зелений			
Запах	Нормальний, властивий гороху, без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий			
Смак	Нормальний, властивий гороху, без затхлого, гіркого або іншого стороннього запаху			
Вологість, %, не більше:	15,0	15,0	15,0	15,0
для поточного застосування	14,0	14,0	14,0	14,0

Табл. 30. Вимоги щодо якості крупів горохових шліфованих полірованих (продовження)

1	2	3	4	5
для тривалого зберігання і дострокового завезення	0,40	0,40	3,0	3,0
Смітна домішка, %, не більше у тому числі:				
мінеральна, %, не більше	0,05	0,05	0,05	0,05
зпсоване насіння, %, не більше	0,40	0,40	3,0	3,0
Поцідене насіння, %, не більше	0,5	1,0	0,5	1,0
Нелущененасіння, %, не більше	3,0	0,8	4,0	1,0
Подрібнений горох, %, не більше	0,1	1,0	0,1	1,0
Она і мучка	Не допускаються			
Металомангітна домішка, мг на 1 кг гороху, не більше	3,0	3,0	3,0	3,0
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається			

Примітки.

1. Вологість гороху, призначеного для тривалого зберігання або відправки за межі України, не повинна перевищувати 14 %.
2. Величина окремих часток металомангітних домішок у найбільшому лінійному вимірі не повинна перевищувати 0,3 мм, а маса окремих крупинок повинна бути до 0,4 мг.

4.13. Асортимент, норми виходу та якість кукурудзяних крупів

Базисні норми виходу крупів і відходів при переробці зерна кукурудзі, яке відповідає за якістю вимогам ГОСТ 13634-90, наведені в табл. 31.

Табл. 31. Базисні норми виходу крупів, побічних продуктів і відходів при переробці зерна кукурудзи

Продукти переробки	Асортимент і вихід продукції, %			
	Крупи кукурудзяні шліфовані п'ятиномерні	Крупи кукурудзяні крупні для виробництва пластівців і легких зерен, а також дрібні для виробництва паличок	Крупи дрібні для виробництва паличок	Крупи кукурудзяні подрібнені
Крупи:				
шліфовані п'ятиномерні	40,0	—	—	—
крупні для пластівців	—	30,0	—	—
дрібні для паличок	—	10,0	40,0	—
подрібнені	—	—	—	80,5
Борошно	15,0	15,0	15,0	12,2
Разом	55,0	55,0	55,0	92,7
Мучка	34,0	34,0	34,0	—
Зародок *	7,0	7,0	7,0	3,3
Відходи I—II категорій	3,0	3,0	3,0	2,0
Відходи III категорій і механічні втрати	0,5	0,5	0,5	2,0
Усушка	0,5	0,5	0,5	—
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0

* Допускається виготовлення крупів без відбору зародка. В такому разі встановлюється сумарний базисний вихід борошна і зародка в кількості 22 %.

Кукурудзяні крупи повинні вироблятися із зерна кукурудзи, яке відповідає вимогам ГОСТ 13634-90. Асортимент і норми якості кукурудзяних крупів повинні відповідати ГОСТ 6002-69, окрім крупів кукурудзяних подрібнених, які повинні відповідати вимогам ТУУ 46.22.053-94.

Залежно від способу обробки і розмірів крупинок кукурудзяні крупи поділяють на види, вказані в табл. 32.

Табл. 32. Види і характеристика кукурудзяних крупів

Вид	Характеристика
Крупи кукурудзяні шліфовані	Подрібнені частинки ядра кукурудзи різної форми, одержані шляхом відділення плодкових оболонки і зародка, шліфовані, із закругленими гранями
Крупи кукурудзяні крупні для виробництва пластівців і повітряних зерен	Подрібнені частинки ядра кукурудзи різної форми, одержані шляхом відділення плодкових оболонки і зародка
Крупи кукурудзяні дрібні для виробництва паличок	Подрібнені частинки ядра кукурудзи різної форми, одержані шляхом відділення оболонки і зародка
Крупи кукурудзяні подрібнені	Подрібнені частинки ядра кукурудзи різної форми, одержані шляхом відділення оболонки і зародка

Кукурудзяні шліфовані крупи залежно від розміру крупинки поділяють на п'ять номерів (1, 2, 3, 4, 5), а крупи кукурудзяні подрібнені — на три номери (1 — крупні, 2 — середні, 3 — дрібні).

Табл. 33. Показники якості кукурудзяних крупів

Найменування показника	Норма для крупів			
	шліфованої п'ятиномерної	крупної	дрібної	подрібненої
Колір	Білий або жовтий з відтінками			
Запах	Властивий кукурудзяним крупам, без сторонніх запахів, не затхлий не пліснявий			
Смак	Властивий кукурудзяним крупам, без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий			
Вологість, %, не більше	14,0	14,0	14,0	15,0
Зародок, %, не більше	3,0	2,0	—	—
Зольність, %, не більше (для крупів № 4, 5 і дрібних)	0,95	0,95	0,95	0,95
Мучка, %, не більше: для крупів № 5 і дрібних	1,5	—	1,5	—
Для інших видів	1,0	1,0	—	—
Смітна домішка, %, не більше у тому числі:	0,3	0,3	0,3	1,0
мінеральні, %, не більше	0,05	0,05	0,05	0,10
шкідливі	Не допускаються			
Металомагнітна домішка, мг на 1 кг, не більше	3,0	3,0	3,0	3,0
Зараженість і забрудненість шкідниками хлібних запасів	Не допускається			
Крупи із залишками оболонки і зародка (сумарно), %, не більше	—	10,0	—	—
Цілі необроблені зерна кукурудзи, %, не більше	—	1,0	—	—

Примітки.

1. Вологість шліфованих і крупних крупів для щоденного споживання допускається не більше 15,0 %.
2. Зольність крупів кукурудзяних подрібнених, які виробляють на борошномельних підприємствах обойного помелу, не більше 1,7 %.
3. Розмір окремих частинок металомагнітних домішок у найбільшому лінійному вимірі не повинен перевищувати 0,3 мм, а маса окремих її частинок — до 0,4 мг.
4. Зародок визначають у шліфованих крупах номерів 1, 2, 3 і крупних крупах.
5. Цілі зерна кукурудзи (прохід сита діаметром 7 мм), оброблені й очищені від зародка та оболонки, відносять до основних крупів (крупних).
6. Показники вмісту смітної домішки у крупах шліфованих № 5 і дрібних — гарантійні.
7. Вміст токсичних елементів, мікотоксинів і пестицидів у крупах не повинен перевищувати допустимих рівнів, установлених медико-біологічними вимогами і санітарними нормами якості продовольчої сировини і харчових продуктів, затверджених Міністерством охорони здоров'я.

Табл. 34. Показники якості кукурудзяного борошна

Найменування показника	Характеристика і норма для борошна		
	тонкого помелу	крупного помелу	обойного
Колір	Білий або жовтий		
Запах	Властивий кукурудзяному борошну без сторонніх запахів, не затхлий, не пліснявий		
Смак	Властивий кукурудзяному борошну, без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий		
Мінеральна домішка	При розжовуванні борошна не повинно відчуватися хрускоту		
Вологість, %, не більше	15,0	15,0	15,0
Зольність в перерахунку на суху речовину, %, не більше	0,9	1,3	—
Жир у перерахунку на суху речовину, %, не більше	2,5	3,0	—
Крупність помелу, %: залишок на ситі з шовкової тканини № 23 за ГОСТ 440-91, не більше	2,0	—	—
Залишок на ситі з металевої сітки, не більше	—	Сітка № 056	Сітка № 067
Прохід крізь сито з шовкової тканини № 32 за ГОСТ 4403—91, не менше	30	—	—
Металомагнітна домішка на 1 кг борошна, мг, не більше	3,0	3,0	3,0
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається		

Примітки.

1. Розмір окремих частинок металомагнітних домішок у найбільшому лінійному вимірі не повинен перевищувати 0,3 мм, а маса окремих її частинок — до 0,4 мг.

2. Залишкова кількість пестицидів у кукурудзяному борошні не повинна перевищувати максимально допустимого рівня, затвердженого Міністерством охорони здоров'я.

3. Номери металевої сітки встановлені за ТУ 14-4-1374-86.

За органолептичними і фізико-хімічними показниками кукурудзяний зародок повинен відповідати рекомендованим вимогам, наведеним у табл. 35.

Табл. 35. Показники якості зародка кукурудзяного

Найменування показника	Характеристика і норми при виробництві олії	
	харчової	технічної
Колір	Від кремового до жовтого з сірим відтінком	
Запах	Властивий кукурудзяному зародку, без сторонніх запахів, не затхлий, не пліснявий, не солодовий	
Стан	Здоровий, який не гріється	
Вологість, %, не більше	12,0	12,0
Вміст ендосперму з оболонками, %, не більше	25,0	25,0
Смітна домішка, %, не більше	3,0	3,0
Вміст зіпсованого зародка, %, не більше	8,0	8,0
Вміст жиру, %, не менше	18,0	18,0
Кислотне число олії, мг КОН, не більше	5,0	10,0
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається	

Примітки.

1. Допускається вміст ендосперму з оболонками до 32 %.

2. Величина окремих частинок металомагнітних домішок у найбільшому лінійному вимірі не повинна перевищувати 0,3 мм, а маса окремих її частинок — 0,4 мг.

3. Залишкова кількість пестицидів (ДДТ, його метаболітів і у — ГХЦГ) не повинна перевищувати максимально допустимих рівнів, затверджених Міністерством охорони здоров'я.

4.14. Асортимент, норми виходу та якість швидкорозварюваних крупів

Вихід швидкорозварюваних крупів стосовно маси сировини, яка надходить, повинен становити не менше 95 %.

Табл. 36. Показники якості швидкорозварюваних крупів

Найменування показника	Характеристика крупів і норми якості		
	ячмінних	пшеничних	горохових
1	2	3	4
Зовнішній вигляд	Овальні або круглі з нерівними краями "перепічки", які мають з обох сторін відтиск рифлів або гладку поверхню		
Колір	Білий, з жовтуватим, іноді зеленуватим відтінком	Білий, з жовтуватим відтінком	Жовтий, зелений
Смак	Властивий нормальним ячмінним крупам, без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий	Властивий нормальним пшеничним крупам, без сторонніх присмаків, не кислий, не гіркий	Властивий продуктовому гороху, не кислий, не гіркий
Запах	Властивий нормальним ячмінним крупам, без пліснявого, затхлого та інших сторонніх запахів	Властивий нормальним пшеничним крупам, без пліснявого, затхлого та інших сторонніх запахів	Властивий нормальному продуктовому гороху без пліснявого, затхлого та інших сторонніх запахів
Вологість, %, не більше	14,0	14,0	14,0
Вміст смітної домішки, %, не більше	0,3	0,3	0,4
у тому числі:			
а) мінеральної	0,05	0,05	0,05
б) шкідливої	0,05	0,05	—
у числі шкідливих домішок: грічака повзучого і в'язелю різнокольорового (разом) насіння геліотропа опушеноплідного і триходесми сивої	0,02	0,02	—
	Не допускається		
в) куколю	—	0,1	—
Вміст лому і мучки, %, не більше	8,0	8,0	8,0
Вміст плющених крупинок оброблених зерен жита і ячменю, %, не більше	—	3,0	—
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається		
Вміст металомангнітної домішки на 1 кг крупів, мг, не більше	3	3	3
Розварюваність, хв:			
крупів № 1	25	25	30
крупів № 2	20	20	—
крупів № 3	15	15	—

Асортимент і норми якості швидкокорозварюваних крупів повинні відповідати вимогам діючої нормативної документації. Нижче наведено орієнтовні показники крупів для України.

4.15. Асортимент, норми виходу та якість крупів підвищеної поживної цінності

Крупи підвищеної цінності залежно від вмісту поділяються на такі види (табл. 37).

Табл. 37. Види крупів підвищеної поживної цінності

Вид крупів	Вміст	%
"Ювілейна"	Борошно рисове	75
	Борошно макаронне першого сорту (напівкрупка)	15
	Знежирене сухе молоко	10
"Спортивна"	Борошно вівсяне	90
	Знежирене сухе молоко	10
"Піонерська"	Борошно гречане	90
	Знежирене сухе молоко	10
"Флотська"	Борошно гречане	70
	борошно ячмінне	30
"Сильна"	Борошно горохове	70
	Борошно ячмінне	15
	Борошно макаронне першого сорту (напівкрупка)	15
"Здоров'я"	Борошно рисове	73
	Борошно макаронне першого сорту (напівкрупка)	15
	Знежирене сухе молоко	10
	Сухий яєчний білок або яєчний продукт у натуральному або замороженому виді (білок, меланж)	2
"Союзна"	Борошно гречане	70
	Борошно ячмінне	28
	Сухий яєчний білок або яєчний продукт у натуральному або замороженому виді (білок, меланж)	2
	Борошно кукурудзяне	50
"Південна"	Борошно ячмінне	10
	Борошно горохове	20
	Борошно макаронне першого сорту (напівкрупка)	20
	Борошно кукурудзяне	50

Табл. 38. Вимоги і показники якості крупів підвищеної поживної цінності

Показники	Найменування круп					
	"Ювілейна", "Здоров'я"	"Піонерська"	"Спортивна"	"Флотська", "Союзна"	"Сильна"	"Південна"
1	2	3	4	5	6	7
Колір	Білий з жовтим відтінком	Сірувато-жовтий	Жовто-сірий	Білий з сіруватим відтінком	Жовтий	Жовтий
Запах	Нормальний без затхлого, пліснявого та інших сторонніх запахів				Властивий гороховим крупам, без затхлого, пліснявого та інших сторонніх запахів	Нормальний, без затхлого, пліснявого та інших сторонніх запахів
Смак	Властивий рисовим крупам з присмаком молочних відвійок, без кисло-го, гіркого та інших сторонніх присмаків. При введенні яєчних продуктів крупи повинні мати яєчний присмак	Властивий гречаним крупам, з присмаком молочних відвійок, без кисло-го, гіркого та інших сторонніх присмаків	Властивий вівсяним крупам, з присмаком молочних відвійок, без кисло-го, гіркого та інших сторонніх присмаків	Властивий гречаним крупам, без кисло-го, гіркого та інших сторонніх присмаків. При данні яєчних продуктів крупи повинні мати яєчний присмак	Властивий гороховим крупам, без кисло-го, гіркого та інших сторонніх присмаків	Властивий кукурудзяним крупам, з легким присмаком гороху, без кисло-го, гіркого та інших сторонніх присмаків

Розділ 4. КРУП'ЯНА ПРОМИСЛОВІСТЬ

Табл. 38. Вимоги і показники якості крупів підвищеної поживної цінності (продовження)

1	2	3	4	5	6	7
Форми розміри крупинок, які відповідають розмірам отворів, мм	Відповідає формі рисових круп	Чечевице - подібна, Ø 3,5 мм	Відповідає формі ядра вівса або чечевицеподібна, Ø 3,5 мм	Чечевице - подібна, Ø 2,0 мм	Чечевице - подібна, Ø 3,5 мм	Чечевице - подібна, Ø 2,0 мм
Вирівняність крупинок по товщині%, не менше (прохід крізь сито 2,6 x 20 і схід із сита 1,4x20)	80	80	80	80	80	80
Поверхня	Гладка					
Вологість%, не більше	13	13	13	13	13	13
Вміст лому, %, не більше:						
у фасованих крупах	5	3	3	3	3	3
у розважених крупах	7	5	5	5	5	5
Вміст деформованих крупинок, %, не більше:						
у фасованих крупах	5	5	5	5	5	5
у розважених крупах	7	7	7	7	7	7
Сторонні домішки	Не допускається					
Зараженість шкідниками хлібних запасів	Не допускається					
Металомагнітна домішка в мг на 1 кг круп, не більше	3	3	3	3	3	3
Стан після варіння	Збільшуючись в об'ємі, крупинки повинні зберігати форму і не злипатися в грудки					

Примітки.

1. Вироби, які мають невластиву даному продукту форму, відносять до деформованих.
2. Вирівняність крупів характеризується проходом і сходом двох суміжних сит і виражається в %. Вирівняність крупів підвищеної поживної цінності визначають до проходом пробивного сита 2,6 x 20 мм і сходом з сита з отворами 1,4 x 20 мм при просіюванні 100 г наважки на лабораторному розсіюнику або ручним і способом протягом 3 хв. при 120 обертах за хвилину. Такий набір сит можна застосовувати для всіх видів крупів, оскільки товщина крупинок у них однакова.
3. Ломом вважають биті крупинки, які проходять крізь пробивне сито з отворами Ø 3,0 мм (для крупів "Здоров'я", "Ювілейна", "Піонерська", "Сильна", "Спортивна") або крізь сито з отворами Ø 1,5 мм (для крупів "Флотська", "Союзна", "Південна"). Вміст лому в крупах "Здоров'я", "Ювілейна", "Піонерська", "Сильна" та "Спортивна" визначають проходом сита з отворами Ø 3 мм, а в крупах "Флотська", "Союзна", "Південна" — проходом сита з отворами Ø 1,5 мм при просіюванні 100 г наважки на лабораторному розсіюнику або вручну протягом 3 хв. при 120 обертах за хвилину.
4. До сторонніх домішок відносять випадкові частинки (зерно, шпагат тощо).
5. Величина окремих частинок металомагнітних домішок у найбільшому лінійному вимірі не повинна перевищувати 0,3 мм, а маса окремих крупинок — 0,4 мг. Визначають металомагнітні домішки за ГОСТ 20239 (з урахуванням зміни 1).
6. Для визначення розварюваності каші крупі засипають у киплячу підсолену воду із розрахунку на кожних 50 г крупів 0,5 л води (для крупів "Флотська", "Сильна", "Південна") і 0,25 л води (для крупів "Здоров'я", "Ювілейна", "Піонерська", "Спортивна", "Союзна") і варять до готовності на малому вогні при слабкому кипінні. Через 15 хв. від початку кипіння відбирають ложкою трохи каші й органолептично визначають стан крупів. Відбір проб повторюють через кожних 2–3 хв. доти, поки крупинки стануть м'якими, але не деформованими.
7. Зараженість шкідниками визначають на ситах з довгастими отворами розмірами 2,5 x 20 і 1,5 x 20 мм за ТУ5. 897-111722-95.

Табл. 39. Норми виходу крупів підвищеної поживної цінності

Крупи	Вихід, %			Усушка, %
	крупів	відходів I і II категорії	відходів III категорії	
"Ювілейна"	92,0	6,3	0,7	1,0
"Спортивна"	94,0	4,3	0,7	1,0
"Піонерська"	94,0	4,3	0,7	1,0
"Флотська"	94,0	4,3	0,7	1,0
"Сильна"	94,0	4,3	0,7	1,0
"Здоров'я"	92,0	6,3	0,7	1,0
"Союзна"	94,0	4,3	0,7	1,0
"Південна"	94,0	4,3	0,7	1,0

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТИЖНЕВИК
UKRAINA-BUSINESS

Концепція моніторинг провідних секторів ринкової економіки — банки, інвестиції, фондовий ринок, страхування в Україні і за кордоном — за міжнародними критеріями.

Завдання сприяти інтеграції України в Європейське та світове співтовариство.

Ціль інформування українських та іноземних бізнесменів про стан економіки України, хід реформ, контакти вітчизняних підприємців з діловими колами Заходу.

Розповсюджується за передплатою і в роздріб, а також у вищих ешелонах владних структур України, в посольствах, представництвах, інфознах тощо.

Якщо Ви теоретик, — передплатить газету «UKRAINA-BUSINESS» — і станете практиком!

Якщо Ви практик, — передплатить газету «UKRAINA-BUSINESS» — і станете професіоналом!

Передплатний індекс
61025

Адреса: 252601, Київ, МСП, вул. Пушкінська, 20. Тел./факс (044) 224-25-55 E-mail malva@ukrbus.kiev.ua

5. Комбікормова промисловість

5.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють напрями та розвиток комбікормової промисловості

ЗАКони УКРАЇНИ

"Про ветеринарну медицину" від 25 червня 1992 р.

"Про патентування деяких видів підприємницької діяльності" від 23 березня 1996 р.

"Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі" від 10 липня 1996 р.

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

"Про Основні напрями розвитку агропромислового комплексу України" від 29 квітня 1998 р., № 389

ПОСТАНОВИ ТА РОЗПОРЯДЖЕННЯ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про особливості приватизації в агропромисловому комплексі майна, що перебуває в державній власності, та майна, що належить Автономній Республіці Крим" від 19 січня 1994 р., № 19

"Про результати перевірки використання за цільовим призначенням бюджетних позичок і кредитів, наданих підприємствам та організаціям агропромислового комплексу в 1994 році" від 23 жовтня 1995 р., № 861

"Про затвердження Типового положення з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств" від 23 квітня 1996 р., № 452

"Про підприємства, що приватизуються з урахуванням особливостей, визначених законодавством для агропромислового комплексу" від 12 червня 1996 р., № 638

"Про правила використання зерна, виробленого в Україні у 1997 році" від 13 травня 1997 р., № 452

"Про Програму використання відходів виробництва і споживання на період до 2005 року" від 28 червня 1997 р., № 668

"Про подальший розвиток ринку зерна в Україні" від 24 вересня 1997 р., № 1062

"Про прискорення приватизації хлібоприймальних і хлібозаготівельних підприємств" від 5 листопада 1997 р., № 1218

"Про затвердження Переліку державних науково-технічних програм з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на 1997–1998 роки" від 20 грудня 1997 р., № 1441

"Про подолання кризового стану у тваринництві і птахівництві та стабілізацію розвитку галузі" від 29 грудня 1997 р., № 1474

"Про стан виконання постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1997 р. № 1474 "Про подолання кризового стану у тваринництві і птахівництві та стабілізацію розвитку галузі" та заходи щодо збільшення виробництва продукції тваринництва і птахівництва" від 4 грудня 1998 р., № 1916

"Про підсумки роботи народного господарства у 1998 році" від 13 березня 1999 р., № 358

"Про затвердження переліку проектів законів та інших нормативно-правових актів, що підлягають розробленню з метою реалізації Указу Президента України від 29 квітня 1998 р. № 389 "Про Основні напрями розвитку агропромислового комплексу України" від 20 серпня 1998 р., № 696-р

"Про розроблення і апробування базових рецептів білково-вітамінно-мінеральних добавок і преміксів під час виробництва комбікормів" від 19 квітня 1999 р., № 308-р

5.2. Стан галузі і основні показники

Комбікормова промисловість України як галузь була заснована в 1965 р. з метою розвитку птахівництва і тваринництва на промисловій основі, ефективного використання сировинних ресурсів.

Потреби народного господарства України в комбікормах задовольняють в основному три групи виробників:

1) комбікормові заводи умовно державного підпорядкування (державні, орендні, акціоновані, які раніше відносились до колишньої системи хлібопродуктів);

2) міжгосподарські комбікормові заводи;

3) комбікормові підприємства колективних господарств.

На підприємствах умовно державного підпорядкування виробляється основна кількість повнораціонних комбікормів, комбікормів-концентратів та збагачувачів кормів.

Станом на початок 1999 року комбікормова промисловість галузі хлібопродуктів нараховувала 94 підприємства загальною потужністю 11,2 млн. т комбікормів та білково-вітамінних добавок (БВД) на рік, в т.ч. підпорядкованих ДАК "Хліб України" — 19 підприємств потужністю 2,4 млн. т на рік та 2 підприємства по випуску преміксів загальною потужністю 70 тис. т на рік.

Технічний рівень умовно державних комбікормових заводів дозволяє виробляти комбікорми для всіх видів і вікових груп тварин і птиці у відповідності з діючими нормативами й стандартами. На 11 комбікормових підприємствах встановлене імпортне обладнання. 38 підприємств оснащені лініями лущення, 62 — вводу м'яса і жиру, 4 — плющення, 6 — екструдуювання, лініями гранулювання. Практично в кожній області України є завод з обладнанням сучасного рівня. Разом з тим не всі комбікормові підприємства мають достатньо

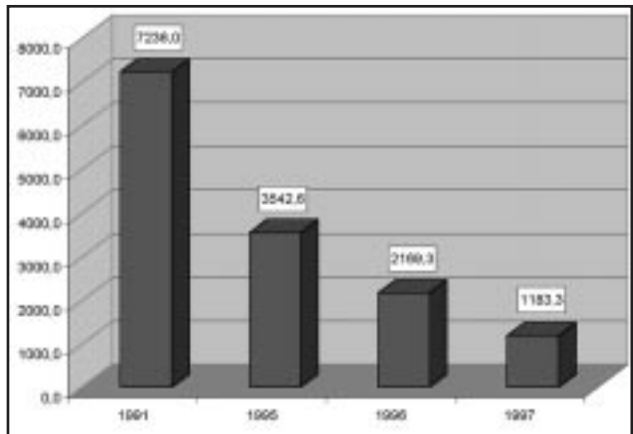
високий технологічний рівень та технічний стан, що пов'язано з будівництвом їх в різний час, за різними проектами і оснащенням вітчизняним чи імпортним обладнанням. Так, із 94 підприємств умовно державного підпорядкування 76 експлуатуються від 14 до 30 років і більше.

За технічним станом комбікормові підприємства умовно державного підпорядкування можна поділити на три основні групи:

I група — підприємства, які забезпечені місткостями для сировини і готової продукції, мають всі технологічні лінії, передбачені вимогами “Правил організації і ведення технологічного процесу виробництва комбікормової продукції”, можуть виробляти повний асортимент комбікормової продукції. Таких заводів нараховується 20 одиниць сумарною потужністю 3155 тис. т комбікормів на рік. Їхні виробничі приміщення дозволяють без істотної перебудови вести роботи по впровадженню прогресивних технологічних процесів, автоматизації і модернізації.

II група — 33 підприємства загальною потужністю 5015 тис. т комбікормів на рік, забезпечені нормативною кількістю місткостей для сировини і готової продукції, але не обладнані техно-

Схема 1. Виробництво комбікормів у 1991–1997 роках, тис. т

логічними лініями лущення та введення в комбікорми рідких компонентів, лініями спеціальної обробки сировини. Підприємства потребують реконструкції або технічного переоснащення для обладнання недостаючими лініями, заміни застарілого технологічного обладнання, впровадження прогресивних технологічних процесів та їх автоматизації.

III група — підприємства, що не забезпечені, згідно з нормами, місткостями для сировини і готової продукції, достатньою кількістю техно-

Табл. 1. Виробництво комбікормів в Україні у 1991–1997 роках, тис. т

Області	1991р.,	1995 р.		1996 р.		1997 р.	
	фактично	фактично	% до 1991 р.	фактично	% до 1991 р.	фактично	% до 1991 р.
АР Крим	557,3	147,4	26,4	95,8	17,2	23,8	4,3
Вінницька	246,2	136,2	55,3	74,9	30,4	57,2	23,2
Волинська	112,4	65,2	58,0	25,8	23,0	9,7	8,6
Дніпропетровська	655,0	396,4	60,5	195,9	29,9	72,3	11,0
Донецька	492,0	182,3	182,3	132,4	26,9	89,0	18,1
Житомирська	175,4	102,6	58,5	68,6	39,1	51,3	29,3
Закарпатська	63,5	42,7	67,2	28,8	45,4	15,5	24,4
Запорізька	336,0	156,6	46,6	95,3	28,4	20,2	6,0
Івано-Франківська	137,2	60,1	43,8	20,8	15,2	13,2	9,6
Київська	755,7	441,2	58,4	238,4	31,5	156,1	20,7
Кіровоградська	237,6	46,1	19,4	60,9	25,6	22,9	9,7
Луганська	364,1	167,4	46,0	118,4	32,5	88,6	24,3
Львівська	236,3	88,6	37,5	59,5	25,2	40,4	17,1
Миколаївська	334,8	182,6	54,5	109,9	32,8	46,3	13,8
Одеська	386,9	118,7	30,7	85,6	22,1	34,9	9,0
Полтавська	352,7	237,0	67,2	183,4	52,0	127,2	36,1
Рівненська	131,8	75,5	57,3	43,3	32,9	23,7	18,0
Сумська	153,4	117,5	76,6	94,7	61,7	69,9	45,6
Тернопільська	120,3	59,9	49,8	24,3	20,2	10,6	8,8
Харківська	456,3	234,1	51,3	167,5	36,7	133,1	29,2
Херсонська	224,4	109,6	48,8	38,0	16,9	12,5	5,6
Хмельницька	156,4	94,4	60,4	72,7	46,5	23,7	15,2
Черкаська	255,3	129,1	50,6	71,5	28,0	26,7	10,5
Чернівецька	93,8	55,3	59,0	22,8	24,3	5,8	6,1
Чернігівська	201,3	96,0	47,7	40,1	19,9	8,7	4,3
Всього	7236,0	3542,6	49,0	2169,3	30,0	1183,3	16,4

логічних ліній. На них можна виробляти комбікорми лише за простими рецептами. Таких підприємств нараховується 41 одиниця річною потужністю 2983 тис. т комбікормів. Вони потребують докорінної реконструкції з перебудовою виробничих приміщень, будівництва додаткових місткостей та нових об'єктів виробничого і соціального характеру.

Аналіз роботи комбікормової промисловості за останні роки показує, що на комбікормових підприємствах виробництво продукції щорічно знижується. Так, у 1991 р. підприємства галузі виготовили 7,2 млн. т комбікормів, а у 1997 р. — лише 1,18 млн. т (16,4 % до 1991 року).

Використання потужностей комбікормових підприємств в 1997 р. становило лише 10,6 %. Особливо різкий спад виробництва комбікормів спостерігається у Волинській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Хмельницькій та Черкаській областях.

За роки незалежності України спад у виробництві комбікормів на умовно державних заводах складав близько 1 млн. т за кожен рік.

Спад насамперед пов'язаний з кризовим становищем в галузі птахівництва і тваринництва, змен-

шенням поголів'я птахів і тварин, неплатоспроможністю споживачів та їхньою заборгованістю комбікормовим підприємствам, відсутністю у підприємств вільних обігових коштів.

Закупівля зернофуражу, не передбачена держзамовленням з 1995 р., нестабільні ціни на фуражну та білкову сировину для виробництва комбікормів, енергоносії, технологічне та транспортне обладнання, недосконала податкова політика держави — все це також сприяло спаду виробництва комбікормової продукції.

Закупівля зернофуражу за регіональними контрактами не вирішила проблему виробництва необхідних обсягів кормів.

Пріоритетним напрямком роботи комбікормових підприємств ДАК "Хліб України" є виробництво повнораціонних комбікормів. Ефективність використання таких кормів показує, що навіть при високій їх вартості, за рахунок зменшення витрат корму і зменшення строків відгодівлі, підвищення продуктивності тварин і птиці, тваринницькі комплекси і птахофабрики можуть працювати прибутково.

ДАК "Хліб України" проводить роботу щодо зменшення вартості комбікормів за рахунок змен-

Табл. 2. Виробництво білково-вітамінних добавок у 1991–1997 роках, тис. т

Області	1991р.,	1995 р.		1996 р.		1997 р.	
	фактично	фактично	% до 1991 р.	фактично	% до 1991 р.	фактично	% до 1991 р.
АР Крим	18,7						
Вінницька	18,7	0,060	0,30			0,056	0,29
Волинська	12,0						
Дніпропетровська	30,4						
Донецька	17,4						
Житомирська	22,7	0,078	0,30				
Закарпатська	4,8			0,105	2,19		
Запорізька	23,4	0,890	3,80	0,030	0,13		
Івано-Франківська	3,8						
Київська	31,8	0,070	0,22			0,102	0,32
Кіровоградська	23,2						
Луганська	16,6						
Львівська	16,2						
Миколаївська	17,0						
Одеська	14,3						
Полтавська	36,9	0,670	1,80	0,810	2,20		
Рівненська	19,1					0,518	2,70
Сумська	23,7						
Тернопільська	13,0						
Харківська	17,9						
Херсонська	21,5	0,080	0,40				
Хмельницька	26,5						
Черкаська	10,9						
Чернівецька	4,5						
Чернігівська	26,5						
Всього	471,6	1,850	0,40	0,945	0,20	0,676	0,14

шення ставок ввізного мита на сировину, що завозиться з-за кордону і використовується при виробництві комбікормів та преміксів. В перелік товарів критичного імпорту включено такі види сировини: борошно рибне, шрот соєвий, метіонін, комплекс вітамінно-мінеральних концентратів.

Для стабілізації роботи комбікормової промисловості і гарантованого забезпечення промислового птахівництва і тваринницьких комплексів повнорационними комбікормами необхідно:

— за рахунок регіональних коштів щорічно проводити закупівлю фуражного зерна і білкової сировини в кількості, достатній для забезпечення тваринництва і птахівництва областей комбікормами;

— для покриття дефіциту білкової сировини збільшити вивіз мита на насіння соняшнику, а всі отримані шроти після переробки насіння соняшнику направляти на виробництво комбікормів;

— створювати інтеграційні структури, поєднуючи в єдиному комплексі виробництво комбікормів, вирощування тварин і птиці, переробку тваринницької продукції, її зберігання, транспортування та фірмову торгівлю.

Створені інтегровані формування з виробництва, переробки та реалізації продукції тваринництва і птахівництва за участю сільськогосподарських товаровиробників, комбікормових і переробних підприємств, заготівельних та торговельних організацій усіх форм власності, банків, інвесторів в Донецькій, Київській, Луганській, Житомирській, Закарпатській та Рівненській областях свідчать про доцільність і ефективність такої інтеграції. Так, ВАТ "Ужгородський агропромисловий комбінат", до складу якого входять птахофабрика "Закарпатська" та свинарадгосп "Струмківський", зміг стабілізувати роботу комбікормового цеху, зберегти і збільшити поголів'я свиней, птиці, збільшити виробництво яєць, зберегти робочі місця. Таким чином, створена інтегрована структура по виготовленню комбікормів, відгодівлі тварин і птиці, переробці м'яса в консерви і ковбасні вироби. Спільні зусилля і тісна співпраця ВАТ "Бориспільський експериментальний комбікормовий завод" із споживачами дали змогу заводу значно збільшити використання виробничих потужностей (за жовтень та листопад 1998 р. завантаженість потужностей підприємства становила 25 %).

Табл. 3. Наявність потужностей комбікормових підприємств України станом на 01.01.1999 р.

Області	Кількість підприємств	Потужність по розсипним комбікормам		Потужність по гранульованим комбікормам	
		т/добу	тис. т/рік	т/добу	тис. т/рік
АР Крим	7	2125	651	756	231
Вінницька	5	1635	501	540	165
Волинська	2	690	210	324	99
Дніпропетровська	8	2600	795	1212	370
Донецька	4	1340	409	888	271
Житомирська	3	1090	332	972	297
Закарпатська	2	1475	145	324	99
Запорізька	4	1575	481	1188	363
Івано-Франківська	3	955	291	540	165
Київська	7	3760	1147	2484	759
Кіровоградська	4	1330	406	756	231
Луганська	2	760	236	564	172
Львівська	2	1300	397	216	66
Миколаївська	3	1660	506	1188	363
Одеська	4	1585	483	756	231
Полтавська	2	1465	447	972	297
Рівненська	3	1090	333	540	165
Сумська	3	1000	305	540	165
Тернопільська	3	700	215	—	—
Харківська	6	3310	1009	2508	766
Херсонська	4	1420	434	756	231
Хмельницька	4	1130	346	432	132
Черкаська	5	1710	522	540	165
Чернівецька	2	465	142	216	66
Чернігівська	2	1345	410	972	297
Всього	94	37515	11153	20184	6166

Табл. 4. Фактичне використання виробничих потужностей при виробництві розсіпних комбікормів у 1997 році, тис. т

Області	Потужність підприємств, тис. т/рік	Виробництво розсіпних комбікормів	% використання потужності
АР Крим	651	23,758	3,6
Вінницька	501	57,148	11,4
Волинська	210	9,690	4,6
Дніпропетровська	795	72,276	9,1
Донецька	409	89,008	21,8
Житомирська	332	51,312	15,5
Закарпатська	145	15,506	10,7
Запорізька	481	20,214	4,2
Івано-Франківська	291	13,205	4,5
Київська	1147	156,050	13,6
Кіровоградська	406	22,943	5,7
Луганська	236	88,634	37,6
Львівська	397	40,431	10,2
Миколаївська	506	46,291	9,1
Одеська	483	34,943	7,2
Полтавська	447	127,222	28,5
Рівненська	333	23,681	7,1
Сумська	305	69,876	22,9
Тернопільська	215	10,611	4,9
Харківська	1009	133,143	13,2
Херсонська	434	12,513	2,9
Хмельницька	346	23,709	6,9
Черкаська	522	26,680	5,1
Чернівецька	142	5,752	4,1
Чернігівська	410	8,690	2,1
Всього	11153	1183,288	10,6

Табл. 5. Фактичне використання виробничих потужностей по гранульованим комбікормам у 1997 році, тис. т

Області	Потужність підприємств, тис. т/рік	Виробництво гранульованих комбікормів	% використання потужності
АР Крим	231	—	—
Вінницька	165	49,49	30,0
Волинська	99	2,50	2,5
Дніпропетровська	370	11,87	3,2
Донецька	271	15,36	5,7
Житомирська	297	38,77	13,1
Закарпатська	99	0,73	0,7
Запорізька	363	—	—
Івано-Франківська	165	—	—
Київська	759	47,43	6,2
Кіровоградська	231	—	—
Луганська	172	40,34	23,4
Львівська	66	4,04	6,1
Миколаївська	363	20,95	5,8
Одеська	231	13,27	5,7
Полтавська	297	92,61	31,2
Рівненська	165	1,51	0,9
Сумська	165	6,59	4,0
Тернопільська	—	—	—
Харківська	766	90,61	11,8
Херсонська	231	—	—
Хмельницька	132	1,20	0,9
Черкаська	165	1,25	0,7
Чернівецька	66	—	—
Чернігівська	297	3,03	1,0
Всього	6166	441,55	7,2

Табл. 6. Витрати на виробництво 1 тонни комбікормів у 1997 році

Області	Витрати на 1 тону продукції (грн.) із сировини:			
	державної	регіональної	давальницької	комерційної
АР Крим	—	—	—	—
Вінницька	56,6	—	85,0	47,7
Волинська	65,0	85,2	79,6	—
Дніпропетровська	65,2	—	46,1	39,4
Донецька	42,0	—	29,2	60,5
Житомирська	42,5	—	40,8	—
Закарпатська	—	43,6	—	—
Запорізька	70,6	—	86,8	—
Івано-Франківська	78,6	—	—	—
Київська	61,4	—	60,8	55,0
Кіровоградська	57,9	63,6	—	74,9
Луганська	—	—	51,8	32,7
Львівська	32,6	46,5	26,5	—
Миколаївська	49,8	—	48,2	—
Одеська	189,0	—	63,0	106,8
Полтавська	43,4	61,6	46,2	121,6
Рівненська	94,9	52,6	52,9	—
Сумська	42,1	34,4	31,0	—
Тернопільська	88,1	70,9	85,0	—
Харківська	66,6	—	65,0	82,9
Херсонська	92,9	—	39,5	—
Хмельницька	59,2	15,0	56,1	—
Черкаська	121,9	—	63,2	—
Чернівецька	68,9	41,1	—	—
Чернігівська	—	—	—	—
Середнє значення	72,5	65,5	61,3	74,6

5.3. Структура та номенклатура сировинної бази комбікормової промисловості

При виробництві комбікормів, БВД, преміксів та іншої продукції комбікормової промисловості використовують сировину більш 100 найменувань.

Основа виробництва комбікормів — зернова сировина. Загальна кількість зерна в складі комбікормів сягає 65–70 %.

Зерно злакових культур має високий вміст вуглеводів (головним чином крохмалю), значну кількість вітамінів групи В, але недостатню кількість білка.

Зерно ячменю, проса, вівса містить значну кількість клітковини, яка знаходиться в зовнішніх плівках. Для молодняка тварин і птиці використовують лущене зерно цих культур.

Зернобобові культури (до яких відносяться горох, боби, люпин та інші) характеризуються високим вмістом білка. Їх вводять в комбікорми для збільшення вмісту протеїну. Недоліками деяких зернобобових є наявність в них інгібіторів перетравних ферментів, що знижує перетравність білків у організмі тварин. Для знищення інгібіторів у зернобобових культурах проводять теплову обробку (пропарювання, прогрів тощо).

Олійні культури (соняшник, бавовна, соя, інші), як правило, в комбікорми вводять у вигляді макухи і шротів, які отримують після видалення із насіння олії. Особливістю насіння олійних культур є те, що в них разом з великою кількістю олії міститься і багато білка. Тому макуха і шроти — це цінне джерело рослинного білка.

Перше місце по кількості використання займають макухи і шроти соняшнику. Але деякі макухи і шроти містять отруйні речовини. Найбільш відомий з них — госсипол, що міститься в бавовняному шроті, синильна кислота — в льняному та інші. Наявність цих речовин обмежує використання шротів у виробництві комбікормів.

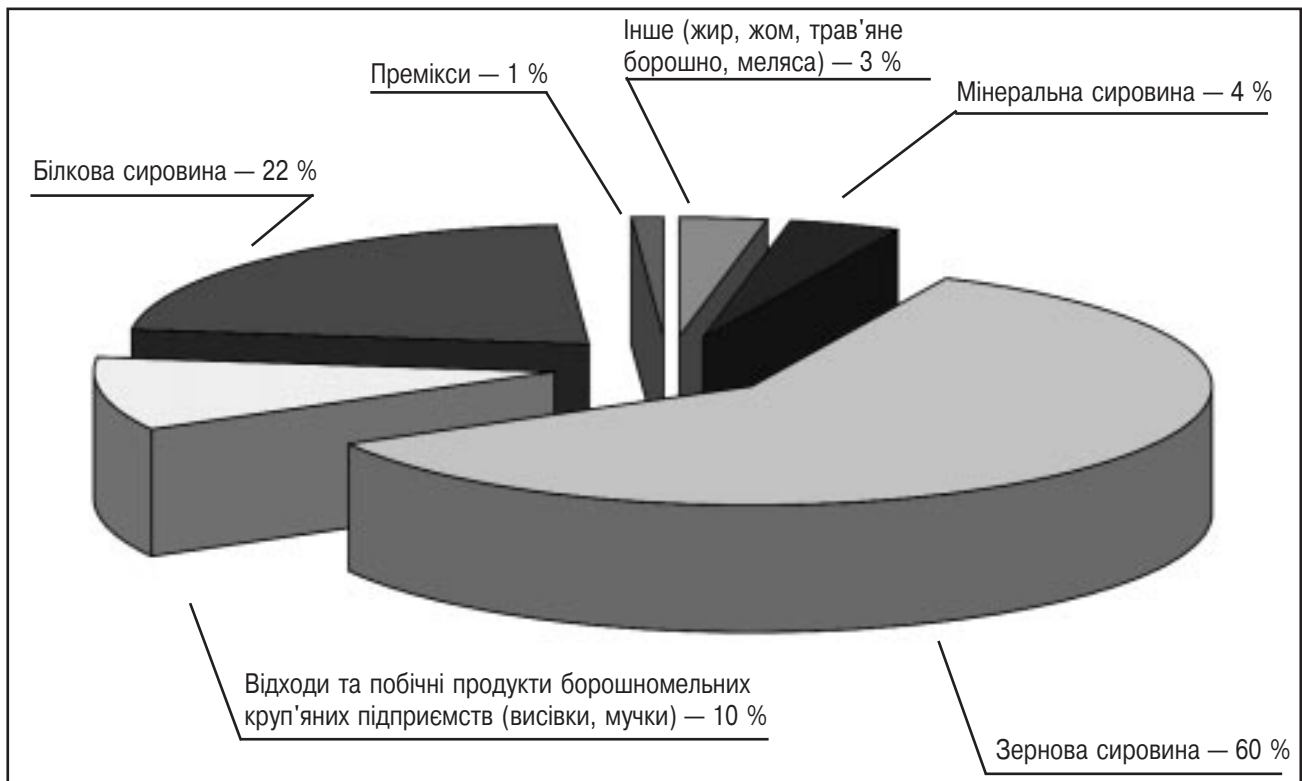
Макухи і шроти різних олійних культур по якості нерівнозначні. Найкращі якісні показники мають тостовані соєві шроти з добрим амінокислотним складом, що служать основою збалансованості комбікормів при їх використанні.

Крім цілого зерна, при виробництві комбікормів застосовують побічні продукти і відходи, які отримують при переробці зерна в борошно і крупи (висівки, мучки та інше). За поживною цінністю вони поступаються цілому зерну, але за окремими показниками, наприклад, вмісту білка, вітамінів, окремі побічні продукти перевищують цінність цілого зерна.

Значне місце в сировинній базі комбікормів займають м'ясо-кісткове, кісткове, м'ясне борошно, сухе знежирене молоко, а також рибна мука. Ці натуральні кормові продукти мають високий вміст повноцінного протеїну, вітамінів, солей, мікроелементів. Окрему групу складають багаті протеїном і великим вмістом вітамінів кормові дріжджі, що вирощені мікробіологічним шляхом.

До кормів тваринного походження належать і тваринні жири, які є концентрованими джерелами енергії,

Схема 2. Структура сировинної бази комбікормової промисловості

тому введення їх до складу комбікормів значно підвищує обмінну енергію.

Трав'яне борошно являє собою штучно висушену і розмолоту траву, містить достатньо багато білка, а також каротин, який служить джерелом вітаміну А.

В комбікормовій промисловості широко використовуються продукти переробки рослинної сировини, зокрема відходи цукрового виробництва — буряковий жом і кормова патока — меляса. Сухий буряковий жом — висушена стружка з екстракту цукру — містить багато вуглеводів і застосовується як заміна зернової сировини, особливо для жуйних тварин. Меляса містить до 50 % розчинних вуглеводів, добре засвоюється організмом тварин, має приємний запах і смак.

Крейда, фосфати, кухонна сіль та інші мінеральні речовини — необхідні для збагачення комбікормів.

При виробництві преміксів використовують різні продукти, що містять біологічно активні речовини: вітаміни, мікроелементи, синтетичні амінокислоти, антибіотики тощо. Введені в невеликій кількості, ці речовини підвищують засвоюваність поживних речовин, зберігають здоров'я тварин і птахів.

Згадані види сировини становлять далеко не повний її перелік, постійно ведеться пошук нових джерел сировини. Через різке скорочення частки зерна у виробництві комбікормової продукції більше уваги приділяється використанню побічних продуктів переробки рослинної сировини, а також нетрадиційним видам сировини.

Номенклатура виробництва сировини комбікормової продукції включає в себе:

— зернові культури: кукурудза, ячмінь, овес, пшениця, жито, просо, сорго та їх суміш;

— зернобобові культури: горох, кормова соя, боби, чина, люпин безалкалоїдний;

— зернову суміш від первинної обробки з вмістом від 50 до 85 % продовольчих, фуражних і бобових культур, які належать за стандартами до основного зерна чи зернової домішки;

— побічні кормові продукти борошномельного і круп'яного виробництва — висівки і мучка кормова, дрібка кормова — просяна і вівсяна, січка горохова, мучка кукурудзяна, а також подрібнена кукурудза, що проходить крізь сито з отворами діаметром 2,5 мм, зародок (зародковий продукт), який відбирається при переробці зерна на борошно і крупи;

— борошно кормове: ячмінне і вівсяне;

— побічні кормові продукти олійних заводів: макуха і шрот (соняшникові, лляні, соєві, бавовняні, арахісові, конопляні, кунжутні, коріандрові, ріпакові, свиріпові, ріцинові), концентрати фосфатидні;

— кормові продукти підприємств цукрової промисловості: цукор, жом буряковий висушений і меляса (кормова патока);

— кормові продукти підприємств крохмале-патокової промисловості: кукурудзяні та пшеничні корми з екстрактом і без нього, гідрол;

— кормові продукти бродильних виробництв: кормові дріжджі, пивна дробина в сухому вигляді, барда післяспиртова випарена;

— кормові продукти мікробіологічних підприємств: кормові дріжджі, лізінопротеїнова кормова добавка (ліпрот);

— побічні кормові продукти м'ясо-молочної промисловості: борошно кормове тваринного походження: м'ясо-кісткове, м'ясне, кісткове, кров'яне, з гідролізованого пір'я, кормова білкова добавка, жир тваринний кормовий, сухе знежирене молоко, суха сироватка, заміник незбираного молока, борошно білкове тваринно-рослинне тощо;

— кормові продукти рибної промисловості: борошно кормове з риби, морських ссавців і ракоподібних, креветкове, крабове, крілеве; борошно і крупка кормова водоростева;

— сировину рослинного походження: корми трав'яні штучно висушені, борошно вітамінне з деревної зелені, тапіока;

— сировину мінерального походження: крейда і вапняк, борошно вапнякове кормове, крупка черепашкова кормова, сіль кухонна, кальційфосфат кормовий, монокальційфосфат кормовий, преципітат кормовий, дикальційфосфат, бентонітовий порошок, цеоліти, трепел, мергель;

— нові кормові продукти, рекомендовані для використання в комбікормовій промисловості і затверджені нормативно-технічною документацією (прадікон, компоненти зернові екструдовані та інші).

Сировиною для виробництва преміксів є: вітаміни, ферменти, амінокислоти та інші добавки і наповнювач (висівки, зерно, шроти, дріжджі, цеоліти, трепел, мергель).

Перелік сировини для виробництва комбікормів, БВД і кормових концентратів та преміксів наведено в *табл. 7*.

На комбікормові підприємства повинна надходити сировина, яка відповідає за показниками якості діючим стандартам, технічним умовам.

Сировина, яка за окремими показниками (крупність, домішки тощо) не відповідає вимогам НТД, допускається у виробництво у тому випадку, коли технологічна лінія забезпечує її доопрацювання за фізико-механічними показниками і переробку.

Табл. 7. Перелік сировини для комбікормової промисловості

Вид сировини	ДСТУ, ГОСТ, ТУ
Зернові і бобові культури	
Овес	ГОСТ 28673-90
Ячмінь	ДСТУ 3769-98
Кукурудза	ГОСТ 13634-90
Пшениця	ДСТУ 3768-98
Просо	ГОСТ 22983-88
Жито	ГОСТ 16990-88
Горох	ГОСТ 28674-90
Вика ярова	ГОСТ 7067-88
Сорго	ГОСТ 8759-92
Соя	ГОСТ 17109-88
Компоненти лущені кормові (овес, ячмінь)	ТУ 46.24.001-96
Боби кормові	ГОСТ 10417-88
Нут	ГОСТ 8758-76
Чина	ГОСТ 10419-88
Люпин кормовий	ГОСТ 11321-89
Сочевиця	ГОСТ 10418-88
Побічні продукти борошномельного і круп'яного виробництва	
Висівки кормові пшеничні і житні	ДСТУ 3016-95
Мучка кормова пшенична	ТУУ 46.22.015-95
Дерть	ОСТ 8-16-76
Кормові продукти харчових виробництв та хімічної промисловості	
Борошно кормове тваринного походження	ГОСТ 17536-82 ТУУ 46.15-23-93
Борошно м'ясо-кісткове для тваринництва і кормовиробництва	ТУУ 46.15.075-95
Борошно кормове з риби, морських ссавців, ракоподібних безхребетних	ГОСТ 2116-82
Борошно і крупка кормова водоростева	ГОСТ 22455-77
Борошно білкове тваринно-рослинне	ТУ 45.15 України 7-92
Дріжджі кормові	ГОСТ 20083-74
Дріжджі кормові (паприн)	ГОСТ 28179-89
Молоко сухе знежирене	ГОСТ 10970-87
Замінник незбираного молока сухий (висушений в ПРШ)	ТУ 46.83 України 02-20-92
Сухі заміники незбираного молока для телят (ЗЦМ)	ТУ 10-02-02-72-88
Жом сушений	ГСТУ 18.1-94
Жир тваринний кормовий	ГОСТ 17483-72
Меяса бурякова	ДСТУ 3696-97
Метіонін кормовий	ГОСТ 23423-89
Прадїкон — протеїноадипатний концентрат з відходів шкіряного виробництва (мезги)	ТУ 46.15 України 8-93
Лїпрот — лізино-протеїнова кормова добавка	ТУУ 04688648-004-93
Препарат карбоксилін для великої рогатої худоби	ТУ 10.02.06.01-88
Препарат мінерально-амонійний для великої рогатої худоби	
МП—15 (амонійкарбоксилін) МП—30 (амідоамонійкарбоксилін)	ТУ 10.02.06.02-88
Напівфабрикат кістковий	ГОСТ 28189-89
Кормогризин	ГОСТ 27786-88
Біовіт	ОСТ 64-024-86
Вітамін В ₁₂ кормовий	ГОСТ 18663-78Е
Вітамін А (ретинолу ацетат) мікрогранульований кормовий	ГОСТ 28409-89
Вітамін Е (α -токоферолу ацетат) мікрогранульований кормовий	ГОСТ 27547-87
Марганець (II) сірчаноокислий 5-водний	ГОСТ 435-77
Марганець (II) вуглекислий основний, водний	ГОСТ 7205-77
Мідь (II) сірчаноокисла 5-водна	ГОСТ 4165-78
Мідь (II) вуглекисла основна	ГОСТ 8927-79
Купорос мідний	ГОСТ 19347-84Е
Магній вуглекислий основний, водний	ГОСТ 6419-78
Магній сірчаноокислий, 7-водний	ГОСТ 4523-77

Табл. 7. Перелік сировини для комбікормової промисловості (продовження)

Вид сировини	ДСТУ, ГОСТ, ТУ
Магній оксид	ГОСТ 4526-75
Залізо (II) сірчаноокисле, 7-водне	ГОСТ 4148-78
Калій йодновато-кислий	ГОСТ 4202-75
Калій йодистий	ГОСТ 4232-74
Кобальт (II) сірчаноокислий, 7-водний	ГОСТ 4462-78
Кобальт (II) вуглекислий, основний, водний	ГОСТ 5407-78
Кобальт хлористий 6-водний	ГОСТ 4525-77
Цинк сірчаноокислий 7-водний	ГОСТ 4174-77
Цинку окис	ГОСТ 10262-73
Купорос цинковий	ГОСТ 8723-82
Сірка технічна	ДСТУ 2181-93
Карбамід	ГОСТ 2081-92
Гідрол	ОСТ 18-286-76
Корми кукурудзяні сухі	ГСТУ 45.15.001-96
Дріжджі кормові з глютенном	ТУ 46.43.6170021.45-95
Глютен кукурудзяний сухий	ТУ 46.43.6170021.41-95
Макуха і шроти	
Макуха соняшникова	ГОСТ 80-62
Макуха конопляна	ГОСТ 11694-66
Макуха лляна	ГОСТ 10974-95
Макуха бавовняна	ГОСТ 68-74
Макуха свиріпова	ГОСТ 11202-65
Макуха кунжутна (сезамова)	ГОСТ 11203-65
Макуха ріпакова	ГОСТ 11048-95
Макуха соєва кормова	ГОСТ 27149-95
Макуха хрестоцвітних культур	ТУ 46.43.6170021.43-95
Макуха з насіння помідор	ДСТУ 1410-81
Шрот лляний	ГОСТ 10471-63
Шрот соняшниковий	ГОСТ 11246-65
Шрот конопляний	ГОСТ 17256-71
Шрот бавовняний	ГОСТ 606-75
Шрот соєвий кормовий тостований	ГОСТ 12220-88
Шрот соняшниковий, збагачений ліпідами	ОСТ 18-43-71
Шрот соєвий, збагачений ліпідами	ТУ 18 України 31-92
Шрот соєвий високопротеїновий	ТУ 18 України 69-92
Шрот кукурудзяний	ГОСТ 11049-64
Шрот ріпаковий тостований	ГОСТ 30257-95
Шрот соняшниковий тостований	ТУ 10.18 України 281-90
Шрот рициновий кормовий	ГОСТ 17290-71
Соевіт	ТУ 6170021-91
Борошно трав'яне і вітамінне з деревної зелені, виноградних і яблучних вижимок	
Корми трав'яні штучно висушені	ГОСТ 18691-88
Борошно вітамінне з деревинної зелені	ГОСТ 13 797-84
Борошно кормове з виноградних вижимок	ОСТ 18-207-74
Мінеральна сировина	
Сіль кухонна	ДСТУ 3583-97
Сіль кухонна кормова	ОСТ 18-87-85
Кальцію фосфат кормовий	ГОСТ 23999-80Е
Діамоній фосфат кормовий	ГОСТ 19651-74
Борошно вапнякове для виробництва комбікормів для с/г тварин і птиці	ГОСТ 26826-86
Черепашка кормова (Південно-Бузький лиман)	ТУ 10.43 УССР 16-89
Крейда і вапняк для мінерального підживлення с/г тварин і птиці	ОСТ 21-37-78
Добавка кормова білково-цеолітова	ТУУ 46.15.065-95
Добавка кормова мінеральна	ТУ 564/46.095/862-004-97

Розділ 5. КОМБІКОРМОВА ПРОМИСЛОВІСТЬ

Табл. 8. Технологічні властивості сировини для виробництва преміксів

Назва компонентів	Вологість, %	Середній розмір частинок, мм	Кут насипного ухилу, град.	Об'ємна маса, г/л
Мікроелементи				
Кобальт (II) сірчаноокислий 7-водний	34,90	0,800	47	956
Кобальт (II) вуглекислий основний водний	12,10	0,560	41	471
Кобальт хлористий 6-водний	30,30	1,130	43	1050
Калій йодистий	0,07	0,620	41	1250
Калій йодноватокислий	—	—	—	389
Залізо сірчаноокисле 7-водне	40,00	—	55	839
Марганець (II) сірчаноокислий 5-водний	6,80	0,280	40	1083
Марганець (III) вуглекислий основний, водний	10,00	0,120	39	1303
Мідь (II) сірчаноокисла 5-водна	28,80	0,640	36	1232
Мідь (II) вуглекисла основна	0,90	0,100	35	824
Цинк сірчаноокислий	25,90	0,320	41	1169
Цинку окис	0,20	0,210	42	440
Вітаміни				
Вітамін А (ретинолу ацетат) мікрогранул. кормовий	3,70	0,200	33	450
Вітамін Е (α-токоферолу ацетат) мікрогранул. кормовий	0,50	0,320	37	263
Вітамін В ₁₂ кормовий	5,70	0,120	36	372
Вітамін В ₁ (тіаміну бромід)	2,00	—	—	—
Вітамін В ₂ (рибофлавін)	1,50	0,170	50	106
Вітамін В ₅ (нікотинова кислота)	0,50	0,020	50	427
Вітамін В ₆ (піридоксину гідрохлорид)	2,00	0,170	41	620
Вітамін В _с (фолієва кислота)	5,90	0,650	48	250
Вітамін С (аскорбінова кислота)	0,30	0,270	37	722
Вітамін В ₃ (пантотенат кальцію)	1,20	0,240	44	577
Вітамін Д ₃ (холекальціферол)	6,20	0,710	39	624
Вітамін К ₃ (препарат "Вікасол")	2,60	0,230	37	621
Ферментні препарати				
Амілосубтилін ГЗх—I	5,60	0,170	44	547
Протосубтилін ГЗх—I	0,60	0,160	40	1045
Амілоризин	—	—	—	—
Пектоаваморин П10х, не більше	13,00	—	—	—
Пектофоетидин, не більше	15,00	0,290	50	580
Целовіридин	6,30	0,210	45	450
Амінокислоти				
Метіонін кормовий	0,10	0,500	39	392
L — лізин	4,40	0,330	38	666
Кормолізін гранульований	4,60	—	40	367
Кормолізін подрібнений	8,30	0,620	40	670
Лікарські і профілактичні препарати				
Біовіт	—	—	40	660
Бациліхін—90	5,20	0,125	32	420
Кормогризин—40	7,50	0,280	50	520
Сульфадимезин	0,50	0,200	48	536
Феноксиметилпеніцилін	1,90	0,125	40	565
Окситетрацикліну гідрохлорид	0,90	0,150	37	630
Дигідрострептоміцину сульфат	5,60	0,125	48	455
Фуразолідон	0,30	0,125	48	280
Сантохін	3,20	0,120	47	480
Дилудин	3,20	0,120	47	480
Натрію тіосульфат	14,00	0,870	39	1056
Фумарова кислота	0,30	0,070	37	723
Стрептоміцину сульфат	7,80	0,125	50	450
Фенібут	0,20	0,200	43	419
Дипромоній	0,10	0,180	37	550
Ломаден	5,70	0,100	40	450
Ліпамід	1,00	0,190	27	265
Наповнювачі				
Висівки пшеничні	15,00	0,47—0,70	46	370
Щрот соняшниковий	8,00	0,430	44	460
Пшениця зерно (подрібнене)	13,00	0,37—0,53	43—46	580—623
Ячмінь	13,70	—	—	615
Дріжджі кормові	10,00	0,120	32	506

При надходженні сировини, яка за вмістом поживних речовин (сирий протеїн, жир тощо) не задовольняє вимогам стандарту, в рецептуру мають бути внесені відповідні корективи, які забезпечують виробництво стандартної продукції.

Зернову сировину з вмістом цілого або подрібненого насіння отруйних бур'янів (триходесми сивої, геліотропа опушеноплідного), а також сировину з вмістом куколю та шкідливих домішок (пажитниця п'янка, гірчак розовий, гірчак-софора, софора товстоплідна, мишатник, в'язіль), вищим за встановлений стандарт, використовувати для виробництва комбікормів забороняється.

Некондиційні кормові засоби переробляють відповідно до "Методичних вказівок по санітарно-мікологічній оцінці і поліпшенню якості кормів", затверджених Державним департаментом ветеринарної медицини МінАПК України № 15—14/73 від 06.03.98 р. та "Правилами бактеріологічного дослідження кормів", затвердженими Головним управлінням ветеринарії Міністерства сільського господарства СРСР 10.06.75 р., а також згідно з діючими у комбікормовій промисловості вказівками.

Вважаються неякісними і непридатними для використання:

— зерно з наявністю загнилих, пропліснявілих, уражених грибними і бактеріальними захворюваннями зерен, непридатне за висновками ветеринарного нагляду;

— висівки, дріжджі кормові, мучка кормова, макуха, шроти, борошно кормове рибне, борошно кормове тваринного походження, які мають затхлий, пліснявий, гнильний та інші запахи, не властиві даним продуктам, а також грудкуватість і встановлене візуально запліснявіння.

Токсичні концентровані корми (зерно, продукти його переробки, дріжджі кормові, макуха, шроти тощо) забороняється використовувати для виробництва комбікормів.

5.4. Асортимент продукції комбікормового виробництва

Підприємства комбікормової промисловості можуть виробляти:

- а) комбікорми-концентрати (К);
- б) комбікорми повнораціонні (КП);
- в) кормовий концентрат (КК);
- г) кормові суміші (КС);
- г') білково-вітамінні добавки (БВД);
- д) премікси (П);
- е) зерно екструдоване;
- є) зерно лущене;
- ж) зерно плющене.

Комбікорм-концентрат — суміш високопоживних концентрованих кормів, збагачена мінеральними та біологічно активними речовинами, що вводяться в

слаботоксичні корми повинні підлягати спеціальній обробці згідно з Правилами, затвердженими в установленому порядку з повторним тестом на токсичність, а також мікологічним та хімікотоксикологічним випробуванням. Знезараження і знешкодження таких кормів проводиться відповідно до "Рекомендацій по обеззараживанню, обезвреживанню и использованию некондиционного сырья и готовой продукции в комбикормовой промышленности и сельскохозяйственных предприятиях", узгоджених 31.10.89 року Головним управлінням ветеринарії Державної комісії Ради Міністрів СРСР по продовольству і закупівлям.

На рибне борошно, шрот соєвий тостований, шрот бавовниковий, тапіоку, дріжджі кормові, що надходять в Україну по імпорту, установлені знижки (накидки) на заготівельні ціни за порушення показників якості сировини, узгоджених договором (контрактом) згідно з "Тимчасовими вказівками про порядок застосування і оформлення знижок (накидок) з цін на незернову сировину для комбікормової промисловості України, що надходить по імпорту", затвердженими Держкомхлібопродуктів України 18.02.93 року.

Усі види імпортової сировини повинні проходити ветеринарно-санітарний контроль відповідно до "Рекомендацій по контролю якості імпортного сировини для виробництва комбікормів в системі Міністерства хлібопродуктів СРСР", затверджених 3.03.86 р. Міністерством хлібопродуктів СРСР.

Якщо якість сировини не відповідає вимогам нормативно-технічної документації, складають рекламацию на адресу постачальника відповідно до чинного законодавства і пред'являють штрафні санкції за постачання недоброякісної продукції.

раціон тварин для збалансування його за основними елементами живлення.

Комбікорм повнораціонний — комбікорм, який повністю забезпечує потребу тварин у поживних, мінеральних та біологічно активних речовинах і може бути єдиним кормом у раціоні.

Кормовий концентрат — продукт, якість якого за всіма показниками, крім протеїну, відповідає вимогам стандарту на комбікорм-концентрат.

Кормова суміш — продукт комбікормового виробництва з показниками якості нижче від вимог стандарту на комбікорм, не збалансований за поживними речовинами.

Білково-вітамінна добавка — однорідна суміш подрібнених до необхідної крупності високобілкових і

мінеральних продуктів та біологічно активних речовин, що використовуюється для виробництва комбікормів.

Премікс — однорідна суміш подрібнених до необхідної крупності біологічно активних речовин (вітаміни, мікроелементи, амінокислоти, ферменти, лікарські препарати) і наповнювача, виготовлена за науково обґрунтованими рецептурами, використовується для збагачення комбікормів та БВД.

Зерно екструдоване — зерно, оброблене в екструдері з метою підвищення перетравлюваності поживних речовин, покращення смакових якостей і знезараження.

Зерно лущене — зерно ячменю або вівса, з якого знято плівку для зменшення вмісту клітковини.

Зерно плющене — зерно злакових і бобових культур, оброблене парою та плющене на гладеньких вальцах з метою підвищення перетравлюваності поживних речовин, поліпшення смакових якостей і знезараження продукту.

Комбікорми-концентрати, комбікорми повнораціонні, кормові концентрати та суміші, білково-вітамінні добавки та премікси виготовляють для різних за віком і продуктивністю груп птиці, свиней, великої рогатої худоби, овець, коней, кролів, нутрій, хутрових звірів, риби тощо.

доби, овець, коней, кролів, нутрій, хутрових звірів, риби тощо.

Комбікорми виготовляють в розсипному, гранульованому вигляді, а також у вигляді крупки та брикетів; БВД — в розсипному або гранульованому; премікси — в розсипному вигляді.

Комбікорм розсипний — складна однорідна суміш очищених та подрібнених до необхідної крупності різних кормових засобів і біологічно активних речовин, виготовлена за науково обґрунтованим рецептом, збалансована за вмістом необхідних для тварин поживних речовин відповідно до особливостей їх виду і призначення.

Комбікорм гранульований — комбікорм у вигляді гранул певної форми і розміру.

Комбікорм брикетований — комбікорм у вигляді плиток геометрично правильної форми і певних розмірів.

Комбікормова крупка — готовий продукт, одержаний подрібненням до певних розмірів гранульованого комбікорму з подальшою класифікацією на ситах.

Якість комбікормів, кормового концентрату, кормосумішей, БВД, преміксів повинна відповідати показникам діючої нормативної документації для кожного виду, стану, віку та продуктивності тварин, птиці, риби тощо.

Табл. 9. Перелік продукції комбікормової промисловості

Назва	ДСТУ, ГОСТ, ТУУ
Комбікорми повнораціонні для сільськогосподарської птиці	ГОСТ 18221-72
Комбікорми-концентрати для поросят-сисунів	ГОСТ 13299-71
Комбікорми-концентрати для свиней	ГОСТ 9267-68
Комбікорми повнораціонні для м'ясної і беконної відгодівлі свиней	ГОСТ 21055-75
Комбікорми повнораціонні гранульовані для кролів	ГОСТ 28824-90
Комбікорми повнораціонні для племінних індичок	ДСТУ 2000-90
Комбікорми-концентрати для великої рогатої худоби	ГОСТ 9268-90
Комбікорми-концентрати для овець	ГОСТ 10199-81
Комбікорми-концентрати для робочих коней	ГОСТ 9265-72
Комбікорми-концентрати для тренувальних і спортивних коней	ГОСТ 22841-77
Комбікорми-концентрати гранульовані для племінних кобил	ГОСТ 21904-76
Комбікорми-концентрати гранульовані для відгодівлі коней	ГОСТ 22842-88
Комбікорми-концентрати для вирощування і вигулу молодняка м'ясних коней	ГОСТ 28255-89
Комбікорми-концентрати для лактуючих кобил	ГОСТ 28256-89
Комбікорми-концентрати для кролів і нутрій	ГОСТ 10386-72
Комбікорми для ставкових карпових риб	ГОСТ 10385-88
Комбікорми для дичини	ГОСТ 28460-90
Комбікорми гранульовані	ГОСТ 22834-87
Крупка комбікормова	ГОСТ 28078-89
Білково-вітамінні та амідовітамінні добавки	ГОСТ 26502-85
Брикетти і гранули кормові	ГОСТ 23513-79
Суміші кормові	ТУУ 20047943-002-99
Кормова добавка — кормовий білковий концентрат	ТУУ 46.15.064-95
Кормова добавка для хутрових звірів	ТУУ 46.15.129-96
Кормові суміші гранульовані чи брикетовані для жуйних тварин	ОСТ 8-5-73
Комбікорми повнораціонні для вирощування та відгодівлі свиней в промислових тваринницьких комплексах	ОСТ 8-20-77
Премікси	ГОСТ 265730-85

Табл. 10. Асортимент виготовлених комбікормів і БВД у 1997 році

Найменування рецептів	Всього виготовлено продукції, т	В тому числі		% кормових концентр. від виготовленої продукції
		повнораціональних комбікормів, т	кормові концентрати (кормові суміші, т)	
Для птахів, всього	601137	101165	499972	83
в т.ч. курчат 1—4 дн.	352	88	264	75
молод. 5—30 дн.	12587	1111	11476	91
молод. 31—90 дн.	23358	2021	21337	91
молод. 91—150 дн.	45135	14644	30491	68
індич. 1—60 дн.	3119	287	32	10
індич. 61—120 дн.	175	175	0	0
індич. 121—180 дн.	518	20	498	96
каченят 1—20 дн.	10	0	10	100
каченят 21—55 дн.	0	30	0	0
гусенят 1—20 дн.	54	54	0	0
бройлер. 5—30 дн.	5684	3562	2122	37
бройлер. 31—56 дн.	16360	9003	7357	45
курок-несучок	496344	69959	426385	86
качок дорослих	211	211	0	0
Для свиней, всього	493844	280592	213252	43
в т.ч. поросят-сисунів	803	390	413	51
поросят-відлуч. 2—4 міс.	595	43	552	93
ремонт. молод. свиней	1018	132	886	87
свин.-порос. 1-го періоду	243	0	243	100
свин.-порос. 2-го періоду	147	47	100	68
м'ясн. відгод. свиней	440875	274475	166400	38
в т.ч. контр. відгод. свин.	21894	10147	11747	54
Всього КС	50163	5505	44658	89
в т.ч. КС кнурців	8886	105	8781	99
КС порос. у віці 9—42 дн.	1003	23	980	98
КС порос. у віці 43—60 дн.	232	5	227	98
КС порос. у віці 61—104 дн.	7701	18	7683	100
КС відгод. свин. 1-го пер.	7520	0	7520	100
КС відгод. свин. 2-го пер.	24821	5354	19467	78
Для ВРХ, всього	64810	8166	56644	87
в т.ч. телят у віці 6—12 міс.	36	10	26	72
дійних корів	9650	1151	8499	88
відгодівлі ВРХ	55058	6939	48119	87
бугаїв-плідників	66	66	—	—
Кролі і нутрії, всього	51	0	51	100
в т.ч. для доросл. кролів	51	0	51	100
для пухнастих звірів	4	0	4	100
Для риб, всього	23440	9600	13840	59
в т.ч. цьогоріч. ставкових риб	346	0	346	100
ставков. короп. риб	3121	2310	811	26
для дво-триріч. ставк. риб	19973	7290	12683	64
Всього комбікорму	1183288	399523	783765	66
Комбікорм гранульований, всього	441553	—	—	—
в т.ч. у вигляді крупки	150592	—	—	—
Комбікорм, збагачений преміксами	829248	—	—	—
Комбікорм з вводом меляси	95911	—	—	—
Комбікорм з вводом жиру	12646	—	—	—
Комбікорм з лущеним зерном	35653	—	—	—
БВД збалансовані, всього	676	—	—	—
в т.ч. для птахів	102	—	—	—
для свиней	518	—	—	—
для ВРХ	56	—	—	—
БВД незбалансовані, всього	1111	—	—	—
в т.ч. — для птахів	1111	—	—	—

6. Хлібопекарська промисловість

6.1. Перелік основних документів нормативно-правової бази, що регулюють напрями та розвиток хлібопекарської промисловості

УКАЗИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

"Про заходи щодо реформування аграрних відносин" від 18 січня 1995 р.

"Про невідкладні заходи щодо прискорення реформ і виведення економіки України з кризи" від 18 серпня 1997 р.

"Про стан виконання антикризових заходів фінансової стабілізації в Україні" від 24 вересня 1998 р.

ДЕКРЕТИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення" від 8 квітня 1993 р.

ПОСТАНОВИ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

"Про обсяги і номенклатуру продукції державного резерву" від 23 жовтня 1992 р., № 594

"Про додаткові заходи щодо стабілізації фінансово-економічного стану сільського господарства та інших галузей агропромислового комплексу України" від 5 грудня 1992 р., № 679

"Про реалізацію Національної програми виробництва технологічних комплексів машин і устаткування для сільського господарства" від 21 січня 1993 р., № 29

"Про реформування системи заготівлі, зберігання, переробки і використання сільськогосподарської продукції" від 23 квітня 1993 р., № 294

"Про фінансування витрат Державного комітету по харчовій промисловості, пов'язаних з виробництвом хлібопекарських дріжджів" від 27 лютого 1995 р., № 148

"Про затвердження Типового положення про інспекцію заготівель і якості сільськогосподарської продукції обласної, Севастопольської міської державної адміністрації" від 12 січня 1996 р., № 63

"Про Концепцію розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції" від 5 серпня 1997 р., № 848

"Про використання коштів інноваційного фонду на закупівлю лабораторного обладнання" від 28 жовтня 1997 р., № 1173

"Про забезпечення сільського господарства хімічними засобами захисту рослин у 1998–1999 роках" від 25 серпня 1998 р., № 1338

"Про окремі питання розвитку селекції та насінництва сільськогосподарських культур на сучасному етапі" від 10 вересня 1998 р., № 1409

"Про заходи щодо стабілізації сільськогосподарського виробництва" від 18 вересня 1998 р., № 1461

"Про затвердження Положення про порядок справляння та обліку фіксованого сільськогосподарського податку" від 23 квітня 1999 р., № 658

6.2. Із історії хліба

Хліб на нашому столі — звичайне диво, що увібрало в себе працю багатьох тисяч людей. Звідки він, хто його творець?

Відповісти на це питання неможливо. Ніхто не може назвати навіть століття, коли сталася ця видатна подія. Можна лише приблизно говорити про те, де і коли вперше було одержано щось схоже на печений хліб. Немає сумніву, що першого короваю не було і що мистецтво приготування хліба збагачувалось довгим рядом поколінь нащадків. Історія некваплива. Більш як три мільярди років існує на нашій планеті життя, на три мільйони років простяглися в глибину віків сліди трудової діяльності людини. Людина і хліб — неподільні.

Істинною праматір'ю хліба була каша, яка панувала не одне тисячоліття. Легенда говорить, що жінка-господиня недогляділа та налила в роздрібнені зерна води менше, ніж звичайно, і одержала не розварену бовтанку, як було до цього, а круто зварену кашу, від якої до коржа був один крок.

Більшість вчених схиляється до думки, що спосіб приготування хліба з кислого тіста був відкритий у Древньому Єгипті. Називаються ж далекі часи (початок III тисячоліття до н.е.), коли могутній фараон Хеопс будував свої піраміди.

Основною їжею єгиптян була зварена з подрібненого зерна каша. Раби — будівники пірамід, храмів і гробниць, повертаючись увечері з роботи, знаходили свою частку каші з кислим духом (бо вона перебродила). Один з бідолахів, який намагався поправити "зіпсовану" кашу, розклав її тонким шаром на розпече-

ний камінь, і одержав значно кращий за якістю корж. Бідолаха так зрадів з того, що вийшло, що впав на коліна перед цим дивом і вигукнув: "Хліб — це дар божий!"

Подібний хліб, спечений десь 5 тисяч років тому, зберігається сьогодні в музеї міста Цюріха.

У музеї мистецтв Нью-Йорка зберігається круглий хлібець, спечений 3400 років тому.

У багатих містах Греції пекарні почали з'являтися в V віці до н.е. У Древній Греції хлібопекарі займали найвищі пости в державі.

За древніми німецькими законами злочинець, який вбив булочника, карався суворіше, ніж за вбивство будь-якої людини.

У давнину, перед тим як тісто-коровай на лопаті переносили в піч, на ньому ставили різні знаки: хрестик, троянду, знак сім'ї або роду; на булочних виробках для дітей — півня з пухнастим хвостом, білку, кошеня, індика і т.д.

Єгиптяни на тісті перед посадкою в піч залишали відбитки своїх пальців, римляни — насічки, китайці малювали коло — ієрогліф сонця. На тісті зображували бойовий лук і стріли, щоб підкреслити, що хліб захищений від ворогів.

Навколо хліба, як завжди навколо того, що народ сприймав як диво, виникали забобони. Якщо хліб виходив з притисками — бокова сторона без скоринки, то це пророкувало народження близнюків. Поява на скоринці тріщини означала, що хтось піде з дому. Якщо хліб в печі роздвоювався, то це до розлуки. У го-рян вважалося великим гріхом стати спиною до жінки, яка займалась творенням хліба.

Із монастирських пекарень хліб виходив з написами: "Хліб святий", "Хліб всемогутній", "Хліб вічний".

Хліб і дума про нього споконвіку пронизували весь побут слов'янських народів. Багато обрядів пов'язано з хлібом. Звичка зустрічати хлібом-сіллю особливо дорогих гостей не втратила значення і в наші дні. Колишній сніп з поля жінці з піснями приносили в село. Несла його найкрасивіша дівчина. Сніп прикрашали стрічками. Всю зиму дожинок зберігали як символ врожаю майбутнього року.

Не всюди, але в багатьох селах і нині урочисто й весело відзначають "свято першого снопа" — початок жнив, і останнього — "обжинки" — завершення великої хліборобської роботи. І нехай завжди в нас живе глибока шана до натруджених рук, що пахнуть хлібом.

Виникали і гинули держави, релігії, соціальні формації. Але пшеничне поле колосилось — головний хліб планети.

Звичайно, більша частина пшениці вживається у вигляді хліба. Виробів з пшеничного борошна тисячі, починаючи із звичайних булочок, батонів, бубликів, калачів. А скільки виробів кондитерської промисловості — торти, тістечка, ромові баби, бісквіти... Не забуваємо ми і про макарони, вермішель, лапшу, ріжки.

Хоча хліб має практично всі поживні речовини, щоб задовольнити потреби людини, його білки містять мало такої амінокислоти, як лізин. Ось чому корисна здавна поширена їжа — хліб з молоком, яке має відсутні в хлібі білкові компоненти. Або візьмімо такі страви, як пельмені, пироги з м'ясом, вареники з сиром, риба або м'ясо, запечені в тісті, вареники і пироги з вишнею тощо. Завдяки поєд-

нанню борошна з м'ясом, рибою, сиром, фруктами вони відзначаються особливою харчовою цінністю.

У складі хліба — близько 50 % вуглеводів, 5—8 % — білків і до 1 % жиру. Хліб — джерело багатьох мінеральних речовин, особливо калію, фосфору, магнію і вітамінів групи В.

На думку вчених-хіміків, у буханці міститься щонайменше 210 речовин, які, безумовно, впливають на його аромат, зокрема, 21 вуглевод, 70 — карбонільних сполук, 23 — спиртів і фенолів, 32 — кислот, 17 — ефірів, 9 — сірковмісних сполук. У 100 грамах хліба "Український новий" міститься 221 мг лізину, 116 мг — метіоніну, 88 мг — триптофану, 0,19 мг — тіаміну (В₁), 0,09 мг — рибофлавіну (В₂), 1,75 мг — нікотинової кислоти (РР), 2,68 мг — токоферолів (Е), 180 мг — калію, 24 мг — кальцію і 141 мг фосфору. Таким чином, у звичайному хлібі є практично всі поживні речовини, потрібні для нормальної життєдіяльності людини.

Отже, все в нашому організмі так чи інакше регулюється окрайцем насущного — від формування м'язових і кісткових тканин до діяльності серцево-судинної системи й хімічного складу крові.

На думку вчених-медиків, доросла людина з'їдає протягом дня від 300 до 500 грамів, а при важкій фізичній роботі навіть 700 грамів хліба. Дітям і підліткам (залежно від віку) необхідно його 150—400 грамів. А тепер підрахуємо білки, вуглеводи й кілокалорії. Візьмімо ті ж 100 грамів "Українського нового" чи "Пшеничного" формового хліба. Вони дають від 190 до 233 кілокалорій енергії. У такій кількості міститься 4,7—8,7 % білка та 40—45 % — вуглеводів. Отже, добру третину всієї енергії та рослинних білків людина бере від хліба.

6.3. Загальна характеристика та стан галузі

Хлібопродукти посідають особливе місце в забезпеченні життєдіяльності людей, бо мають високу енергетичну, біологічну й харчову цінність, коштують порівняно недорого. Відповідно до науково обґрунтованих рекомендацій слід споживати 120—123 кілограми хлібопродуктів за рік, в той же час реальне споживання хлібопродуктів в Україні становить 140—145 кілограмів.

Звідси зрозуміло, що для 50-мільйонного населення країни щороку необхідно виробляти 7,3—7,5 млн. т хлібопродуктів. Нині галузь спроможна виготовляти не менш як 7 млн. т борошна й до 800 тис. т крупів. Отже, потреби населення України в хлібі, хлібобулочних, мака-

ронних і кондитерських виробках можуть задовольнятися повністю.

Для того, щоб виробити таку кількість борошна й крупів, борошномельні та круп'яні підприємства мають необхідні виробничі потужності. Відповідний потенціал є й на хлібопекарських і макаронних підприємствах галузі.

Щодо сировинних ресурсів, то для виробництва необхідної кількості борошна й крупів потреба переробних підприємств становить 10,5 млн. т продовольчого зерна.

До складу хлібопекарської галузі (Укрхлібпром) входить 203 спеціалізованих підприємства, з яких 201 —

відкриті акціонерні товариства. Ці підприємства об'єднують 394 хлібозаводи загальною потужністю 18,1 тис. т хлібобулочних виробів на добу, 168 кондитерських цехів потужністю 74,75 тис. т на рік, 1 макаронну фабрику, 4 цехи і 86 дільниць загальною потужністю 41,6 тис. т макаронів на рік.

Побудовано нових хлібопекарських підприємств:	
1981—1985 рр.	11 хлібозаводів потужністю 991,5 т/добу хлібобулочних виробів.
1986—1990 рр.	13 хлібозаводів потужністю 855,0 т/добу хлібобулочних виробів.
1991—1995 рр.	4 хлібозаводи потужністю 430,7 т/добу хлібобулочних виробів.
1996—1998 рр.	0.

Кількість хлібопекарських підприємств та їхня потужність на 01.01.99 р.
Усього підприємств — 394, добова потужність у планованому асортименті 18456,6 т.
У тому числі потужністю:
10—30 т/добу — 141 підприємство;
30—60 т/добу — 148 підприємств;
60—100 т/добу — 72 підприємства;
100 і більше т/добу — 33 підприємства.

У 1998 році підприємствами Укрхлібпрому вироблено 1,9 млн. т хліба та хлібобулочних виробів, що складає 62,2 % загального обсягу цієї продукції в Україні, 23,3 тис. т борошняних кондитерських виробів, 9,4 тис. т макаронних виробів.

При цьому потужності по виробництву хлібобулочних виробів використано на 31,0 %, кондитерських — 30,1 %, макаронних — 22,4 %.

Отже, підприємства Укрхлібпрому мають можливість забезпечити потреби населення України в хлібобулочних виробах повністю.

Необхідно відмітити, що до 1992 р. хлібопекарські підприємства працювали цілком стабільно з середньогалузевою рентабельністю 22—25 %.

Але в останні роки, внаслідок зростання цін на сировину, енергоносії, послуги автотранспорту, зниження купівельної спроможності населення, значно скоротилося виробництво хлібобулочних виробів на підприємствах галузі. Значною мірою на це вплинуло і розширення мережі приватних і кооперативних пекарень, особливо в сільській місцевості. Якщо до 1992 р. середньорічне виробництво хлібобулочних виробів на державних підприємствах у цілому в Україні складало 6,6—7,3 млн. т, то в 1995 р. — 3,9 млн. т, в 1996 р. — 3,5 млн. т, в 1997 р. — 2,7 млн. т, в 1998 р. — 3,1 млн. тонн. Скоротився також і асортимент продукції

через зменшення попиту на дорогі здобні булочки і кондитерські вироби, відсутності в Україні власного виробництва ароматизаторів, скорочення імпорту горіхів, ізюму, какао-продуктів, а також незацікавленості підприємств торгівлі в реалізації хліба і хлібобулочних виробів.

Останнім часом значно погіршився фінансовий стан підприємств Укрхлібпрому, на розрахункові рахунки грошові кошти за проданий хліб надходять несвоєчасно, що не дає змоги розрахуватися за сировину, енергоносії, транспорт тощо. Адміністративне регулювання ціноутворення, а також стримування обласними державними адміністраціями цін на хліб шляхом обмеження рентабельності до 8—15 % не дає змоги накопичити необхідні кошти для підтримки виробничо-технічної бази в належному стані.

Середньогалузева рентабельність продукції в 1998 р. становила 12,1 %, в I кварталі 1999 р. — 8 %, а в II кварталі 1999 р. вона знизилась до 6 %. В 10 областях хлібозаводи працювали збитково.

Хлібопекарська промисловість впливає на соціальну стабільність у суспільстві. Своєю продукцією вона забезпечує всі версти населення, бюджетні організації (Міноборони, МВС, митниці, лікарні тощо). На підприємствах галузі склалась висока спеціалізація щодо вироблюваної продукції, відпрацьована технологія без використання хімічних добавок.

В період природних катаклізмів (повені, буревії), в ситуаціях підвищеного попиту на хліб підприємства галузі є гарантом забезпечення населення хлібобулочною продукцією.

Приватизація майна державних хлібопекарських підприємств системи Мінагропрому України розпочалась з 1994 року.

Протягом 1995—1998 рр. в галузі створено 201 відкрите акціонерне товариство, що становить 99,0 % за-

Схема 1. Виробництво хлібобулочних виробів в Україні, млн. т

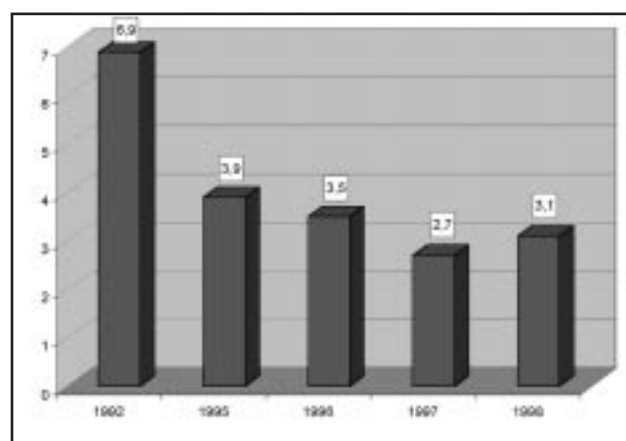

Схема 2. Виробництво хлібобулочних виробів в Україні на душу населення за рік, кг

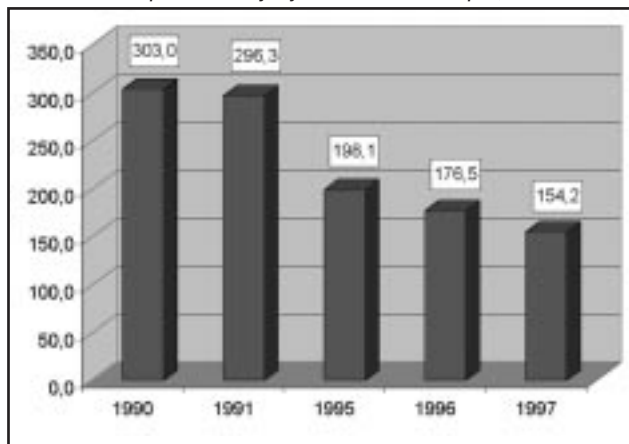
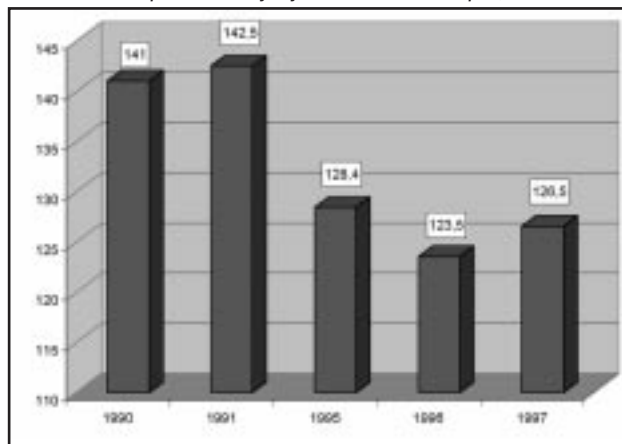

Схема 3. Споживання хлібобулочних виробів в Україні на душу населення за рік, кг

гальної кількості підприємств. В державній власності залишається Севастопольський хлібокомбінат.

Якщо за радянських часів обласні об'єднання хлібопекарної промисловості збирали та підсумовували всі показники діяльності хлібозаводів, володіли станом справ підприємств і могли оперативної дати інформацію органам державної влади, та в даний час вказані об'єднання поділилися на окремі самостійні відкриті акціонерні товариства, виробничі зв'язки між ними порушені, не збирається інформація про обсяги виробництва цехів і дільниць, про забезпечення сировиною і борошном. Навіть відмінена статистична звітність по деяких важливих показниках діяльності підприємств (БП, звіт по сировині та ін.). Прямі зв'язки хлібозаводів з державними млинкомбінатами також порушені через недостатню кількість зерна.

Така ситуація з підприємствами однієї з основних галузей держави ставить під загрозу стабільне забезпечення населення хлібом і хлібобулочними виробами, тому виникає необхідність створення хлібопекарних асоціацій.

Приватні хлібопекарні і борошномельні заводи часто створюють власні точки роздрібною торгівлі. В Україні дуже мало приватних хлібних магазинів. Більшість із них не були приватизовані і залишилися частиною інтегрованої структури радянських часів і належать державним хлібопекарням або об'єднанням роздрібною торгівлі.

Зараз забезпечення хлібопекарних підприємств борошном здійснюється в основному за прямими договорами, в тому числі і комерційними фірмами, які пропонують борошно на 20 % дорожче державної вартості.

Питома вага борошна, яке переробляють хлібозаводи за комерційними цінами, дорівнює близько 40 % і постійно збільшується.

В структурі собівартості хліба і хлібобулочних виробів борошно складає 60—80 %.

Ціни на хліб в більшості областей не переглядалися з 1996 р. Збільшення закупівельних цін на зерно, паливно-енергетичні ресурси в свою чергу не кращим чином впливає на діяльність хлібозаводів. Існує залежність: збільшення цін на зерно на 30 % відповідно збільшує ціни на хлібобулочні вироби на 12—15 %.

Згідно з розпорядженням від 2 вересня 1999 р. № 914-Р Кабінет Міністрів України дозволив закупівлю і використання на продовольчі цілі пшениці V і VI класів урожаю 1999 р. для виготовлення хлібопекарського борошна. Переробка такого зерна призведе до випуску борошна, що не відповідає вимогам стандарту за основними показниками (занижена кількість і незадовільна якість клейковини, низькі хлібопекарські властивості, мікробіологічна забрудненість), та, як наслідок, до випуску неякісного хліба (розпливчаста форма, нерозвинена пористість, нееластична чи крихкувата м'якушка, темний колір, підвищена кислотність, наявність великих тріщин, підривів, притисків і ущільнень). Значно зменшується асортимент продукції, поширюється зараженість борошна і хліба картопляною паличкою. У той же час, згідно з Законом України "Про внесення змін до ст.8 Декрету Кабінету Міністрів України "Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення" виробник, що має дозвіл на тимчасове відхилення від вимог от стандартів щодо якості продукції, повинен відраховувати у доход держбюджету 10 % вартості такої продукції.

Відхилення щодо якості продукції виникають не з вини переробної промисловості, а відрахування в бюджет 10% вартості продукції може призвести до банкрутства та зупинки хлібопекарських та макаронних підприємств, перебоїв у забезпеченні населення хлібом з непередбачуваними соціальними наслідками. Все це вступає в протиріччя з політикою широкого забезпечення населення України продукцією хлібопекарської промисловості.

Табл. 1. Споживання хлібобулочних виробів в Україні по областях на душу населення за рік, кг

	1990	1991	1995	1996	1997
Україна, всього	141,0	142,5	128,4	123,5	126,5
АР Крим	127,4	128,4	113,8	113,3	116,2
Вінницька	164,6	153,5	139,6	137,0	138,1
Волинська	153,7	148,6	118,4	106,3	107,1
Дніпропетровська	157,9	169,2	153,3	147,9	146,5
Донецька	110,5	120,7	109,1	108,5	111,4
Житомирська	105,6	100,6	103,3	104,1	101,9
Закарпатська	187,6	174,3	158,7	156,5	161,3
Запорізька	147,9	160,5	159,7	137,5	144,6
Івано-Франківська	188,0	188,5	160,6	138,8	139,2
Київська	131,2	105,5	108,8	102,8	105,1
Кіровоградська	180,1	165,7	146,5	131,5	135,6
Луганська	124,9	126,9	114,8	115,7	118,4
Львівська	159,6	162,2	120,8	119,9	120,3
Миколаївська	163,1	166,1	149,3	145,5	142,5
Одеська	109,0	139,0	110,6	102,8	109,4
Полтавська	154,6	165,0	153,3	149,4	144,9
Рівненська	141,3	131,7	110,6	107,5	106,8
Сумська	181,9	183,8	165,5	148,9	163,0
Тернопільська	128,4	138,2	136,9	135,3	145,9
Харківська	120,0	129,0	120,5	122,6	130,2
Херсонська	137,8	131,1	136,7	130,6	141,0
Хмельницька	145,8	142,6	110,3	107,7	109,1
Черкаська	143,0	142,9	139,9	141,3	150,5
Чернівецька	165,2	172,9	122,9	108,7	116,0
Чернігівська	140,2	139,2	133,9	130,7	126,9

6.4. Хлібопекарське виробництво

(терміни та визначення згідно з ДСТУ 2120-93)

1. ЗАГАЛЬНІ ПОНЯТТЯ

Хлібобулочні вироби. Харчовий продукт, який випікається з борошна, дріжджів, солі, води та додаткової сировини для хлібобулочних виробів.

Формові хлібобулочні вироби. Хлібобулочні вироби, що випікаються у формах.

Подові хлібобулочні вироби. Хлібобулочні вироби, що випікаються на листах або поду пекарської камери та люльок.

Примітка. Допускається випікання подових хлібобулочних виробів у сковородах з висотою бортика до 20 мм.

Хліб. Хлібобулочні вироби, маса яких більша за 500 г.

Булочні вироби. Хлібобулочні вироби, випечені з пшеничного борошна, маса яких становить 500 г і менше.

Дрібноштучні булочні вироби. Булочні вироби, маса яких становить 200 г і менше.

Здобні хлібобулочні вироби. Хлібобулочні вироби, сумарний вміст цукру та жиру в яких становить за рецептурою 14 % і більше.

Хлібобулочні вироби зниженої вологості. Хлібобулочні вироби, вологість яких менша за 19 %.

Примітка. До хлібобулочних виробів зниженої вологості

належать: бубличні вироби, сухарі, грінки, хрусткі хлібці, соломка, хлібні палички.

Дієтичні хлібобулочні вироби. Хлібобулочні вироби, призначені для профілактичного та лікувального харчування.

Національні види хлібобулочних виробів. Хлібобулочні вироби, що відзначаються використанням у рецептурі місцевих видів сировини, характерною формою, способом випікання.

2. СИРОВИНА ТА НАПІВФАБРИКАТИ

Основна сировина для хлібобулочних виробів (основна сировина). Сировина, яка є неодмінною складовою частиною хлібобулочних виробів: борошно, дріжджі, сіль, вода.

Додаткова сировина для хлібобулочних виробів (недозволен. — допоміжна сировина, підсобна сировина). Сировина, що застосовується згідно з рецептурою для надання хлібобулочним виробам відповідних органолептичних та фізико-хімічних властивостей.

Напівфабрикати хлібопекарського виробництва. Напівфабрикати, одержані з окремих видів основної та додаткової сировини для хлібобулочних виробів, що потребують подальшого оброблення для перетворення їх у готові вироби.

Живильна суміш (*недозволен.* — борошняна бовтанка). Напівфабрикат, виготовлений з борошна та води чи борошна, води та заварки, чи води та заварки у певному співвідношенні, який використовується для виготовлення рідких дріжджів і закваски.

Примітка. Для виготовлення живильної суміші допускається використання мінеральних солей, ферментних препаратів, молочної сироватки та ін.

Заварка. Напівфабрикат у вигляді водноборошняної суміші, доведеної до клейстеризації крохмалю.

Самооцукрена заварка (*недозволен.* — солодка заварка). Заварка, що піддавалася оцукренню під впливом амілолітичних ферментів борошна.

Оцукрена заварка (*недозволен.* — оцукрений затор). Заварка, що піддавалася оцукренню під впливом амілолітичних ферментів борошна та солоду чи ферментних препаратів.

Неоцукрена заварка (*недозволен.* — звичайна заварка). Заварка, що була швидко охолоджена і не піддавалася оцукренню.

Заквашена заварка (*недозволен.* — заквашений затор). Заварка, що пройшла стадію бродіння під впливом термofільних молочнокислих бактерій.

Рідкі дріжджі (*недозволен.* — рідкі пекарські дріжджі). Напівфабрикат хлібопекарського виробництва, виготовлений на заквашеній заварці шляхом розмноження в ній дріжджів.

Примітка. Допускається виготовлення рідких дріжджів з використанням хмелевого відвару.

Активовані дріжджі. Напівфабрикат хлібопекарського виробництва, одержаний шляхом витримування пресованих чи сухих дріжджів у спеціальній суміші для перебудови їх енергетичного обміну.

Закваска (*недозволен.* — головка, кваси). Напівфабрикат хлібопекарського виробництва, одержаний шляхом зброджування живильної суміші молочнокислими бактеріями чи молочнокислими бактеріями та дріжджами, який використовується для приготування тіста і відтворення закваски.

Примітка. Закваска може бути рідка вологістю від 68 % до 75 % або густа вологістю від 50 % до 60 %.

Опара. Напівфабрикат хлібопекарського виробництва, одержаний відповідно до рецептури та технологічного режиму при замішуванні борошна, води, дріжджів, що цілком витрачається на приготування тіста.

Примітка. Опара може бути рідка вологістю від 63 % до 75 % або густа з вологістю від 43 % до 50 %. Допускається під час виготовлення опари використовувати сіль та готову опару.

Тісто. Напівфабрикат хлібопекарського виробництва, одержаний при замішуванні борошна, води, дріжджів, опари чи закваски та додаткової сировини відповідно до рецептури та технологічного режиму.

Тістова заготовка. Напівфабрикат хлібопекарського виробництва у вигляді шматка тіста певної маси, який пройшов одну або кілька оброблювальних операцій.

Оздоблювальні напівфабрикати. Напівфабрикати, що використовуються для оздоблення поверхні тістових заготовок та готових хлібобулочних виробів.

Оздоблювальне кришиво (*недозволен.* — посилка, штрезель). Оздоблювальний напівфабрикат з цукру, жиру та борошна, змішаних у певному співвідношенні та подрібнених.

Ячне мастило (*недозволен.* — яєчна бовтанка, яєчна суміш, яєчноводна суміш). Оздоблювальний напівфабрикат, одержаний з яєць чи меланжу та води шляхом перемішування до однорідної маси.

Крохмальний клейстер. Оздоблювальний напівфабрикат, одержаний нагріванням водної суспензії крохмалю до стадії клейстеризації.

Хлібна мочка. Напівфабрикат, одержаний подрібненням попередньо замочених хлібобулочних виробів.

Хлібне кришиво. Напівфабрикат, одержаний подрібненням хлібобулочних виробів.

Сухарне кришиво. Напівфабрикат, одержаний подрібненням висушених хлібобулочних виробів.

3. ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ ТА ОПЕРАЦІЇ

Просіювання борошна. Відокремлення сторонніх домішок під час пропускання борошна через сито.

Магнітна очистка борошна. Відокремлення від борошна металомагнітних домішок під час пропускання його через магнітні установки.

Відмивання клейковини. Відокремлення клейковини від крохмалю, часточок подрібнених оболонок та розчинених у воді складових частин борошна.

Розпушування тіста. Утворення пористої структури тіста.

Розпушування тіста механічним способом (*недозволен.* — розпушування тіста фізичним способом). Розпушування тіста під дією діоксиду вуглецю, кисню чи повітря, що надходять під тиском чи розрідженням у тістомісильну машину при замішуванні тіста.

Розпушування тіста хімічним способом. Розпушування тіста під дією діоксиду вуглецю та аміаку, що виділяються при розкладанні хімічних розпушувачів.

Відлежування тіста. Витримування тіста протягом визначеного часу для протікання фізико-хімічних процесів.

Обминання тіста (*недозволен.* — перебивання тіста, сколочення тіста). Короткочасне перемішування пшеничного тіста під час бродіння.

Натирання тіста. Механічне оброблення пшеничного тіста для бубличних виробів на натиральній машині.

Виздоба тіста (*недозволен.*— переробка тіста). Додавання в тісто під час бродіння окремих видів додаткової сировини для хлібобулочних виробів.

Листкування тіста. Надання тісту листової структури шляхом багаторазового накладання та розкатування листів тіста з вершковим маслом чи маргарином.

Оброблення тіста. Сукупність операцій обробки готового тіста, що включає: поділ, округлення, попереднє вистоювання, формування та остаточне вистоювання.

Поділ тіста. Одержання тістових заготовок певної маси.

Округлення тістових заготовок (*недозволен.*— підкатка). Надання тістовим заготовкам кулястої форми.

Вистоювання тістових заготовок. Витримування тістових заготовок при певній температурі і відносній вологості повітря.

Формування тістових заготовок (*недозволен.*— валка виробів). Надання тістовим заготовкам після попереднього вистоювання форми, що відповідає даному виду хлібних виробів.

Надрізування тістових заготовок. Нанесення надрізів на поверхню тістових заготовок.

Примітка. На поверхню деяких видів хлібобулочних виробів наносять наколи чи відбиток штампю.

Оздоблення тістових заготовок. Нанесення на поверхню тістових заготовок сировини для хлібобулочних виробів чи оздоблювального напівфабрикату хлібопекарського виробництва.

Змащування тістових заготовок. Нанесення на поверхню тістових заготовок яєчного мастила чи крохмального клейстеру.

Обприскування тістових заготовок хлібобулочних виробів. Зволоження водою поверхні тістових заготовок хлібобулочних виробів.

Обварювання тістових заготовок. Оброблення тістових заготовок гарячою водою.

Ошпарювання тістових заготовок. Оброблення тістових заготовок паром.

Обжарювання тістових заготовок (*недозволен.*— обжарювання хліба). Короткочасний вплив високої температури на тістові заготовки в перший період випікання.

Випікання. Прогрівання в пекарській камері тістових заготовок до перетворення їх у готові вироби.

Оздоблення хлібобулочних виробів. Надання поверхні виробів зовнішнього вигляду, що відповідає вимогам нормативно-технічної документації.

Глазурування хлібобулочних виробів. Нанесення розігрітої помадної маси на верхню скорину хлібобулочних виробів.

Теплова стерилізація хлібобулочних виробів. Теплове оброблення запакованих хлібобулочних виробів.

Хімічна стерилізація хлібобулочних виробів. Оброблення хлібобулочних виробів консервантами чи пакування їх у спеціальні матеріали з подальшим герметичним пакуванням.

Теплове відсвіжування хлібобулочних виробів. Короткочасне прогрівання черствих хлібобулочних виробів при відповідному режимі.

4. ТЕХНОХІМІЧНИЙ КОНТРОЛЬ ХЛІБОПЕКАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Пробне випікання (*недозволен.*— дослідне випікання). Метод перевірки та оцінки хлібопекарських властивостей борошна, виходу хлібобулочних виробів, параметрів технологічного процесу чи різних способів приготування виробів шляхом випікання.

Еластичність тіста (м'якушки хлібобулочних виробів). Властивість тіста (м'якушки хлібобулочних виробів) поступово відновлювати первісну форму після припинення дії навантаження.

Упікання (*недозволен.*— затрати під час випікання). Зменшення маси тістової заготовки під час випікання за рахунок випаровування частини води та вивітрювання легких продуктів бродіння.

Усихання хлібобулочних виробів (*недозволен.*— затрати при охолодженні та зберіганні). Зменшення маси хлібобулочних виробів під час їх охолодження та зберігання за рахунок випаровування частини води та вивітрювання легких продуктів бродіння.

Вихід тіста. Маса тіста, що виражається у відсотках до маси витраченого борошна.

Примітка. При застосуванні солоду, висівок, крупки пшеничної, клейковини, крохмалю масу цих продуктів визначають до маси витраченого борошна.

Вихід хлібобулочних виробів (*недозволен.*— припічка). Маса готових виробів, що виражається у відсотках до маси витраченого борошна.

Примітка. При застосуванні солоду, висівок, крупки пшеничної, клейковини, крохмалю масу цих продуктів визначають до маси витраченого борошна.

Харчова цінність хлібобулочних виробів. Характеристика хлібобулочних виробів, що відбиває ступінь задоволення потреби людини у поживних та біологічно необхідних речовинах.

Біологічна цінність хлібобулочних виробів. Характеристика хлібобулочних виробів, що відбиває якість білкових компонентів, яка включає перетравність білка та ступінь збалансованості його амінокислотного складу.

Енергетична цінність хлібобулочних виробів (*недозволен.*— калорійність хлібобулочних виробів). Характеристика хлібобулочних виробів, яка виражається часткою енергії,

що вивільняється з хлібобулочних виробів у процесі біологічного окислення та використовується для забезпечення фізіологічних функцій організму.

5. ДЕФЕКТИ ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ

Непромис. Дефект хлібобулочних виробів у вигляді непромішаної сировини у м'якушці.

Порожнини в хлібобулочних виробках. Дефект хлібобулочних виробів у вигляді порожнин у м'якушці, що мають поперечний розмір більше 3 см.

Ущільнення м'якушки (*недозволен.*— закал м'якушки). Дефект хлібобулочних виробів у вигляді щільних ділянок м'якушки, які не мають пор.

Притиски. Дефект хлібобулочних виробів у вигляді ділянок поверхні без скоринки у місцях зіткнення тістових заготовок.

Примітка. Ділянки поверхні без скоринки у місцях зіткнення, наявність яких є характерною особливістю деяких видів хлібобулочних виробів та поява яких передбачена при формуванні тістових заготовок називаються злипами і до дефектів не належать.

Підриви. Дефект хлібобулочних виробів у вигляді відривів скоринки біля основи подових хлібобулочних виробів та відривів верхньої скоринки у формових хлібобулочних виробів.

Примітка. Великими вважають підриви, що охоплюють всю довжину однієї з бокових сторін фермового хліба чи більше половини обводу подового хліба і мають ширину понад 1 см у фермовому хлібі та понад 2 см у подовому хлібі.

Випливи. Дефект хлібобулочних виробів у вигляді виступаючої м'якушки по контуру верхньої скоринки у фермових чи нижньої скоринки у подових хлібобулочних виробках.

Тріщини. Дефект хлібобулочних виробів у вигляді довгастого розриву скоринки.

Примітка. Великими вважають тріщини, що проходять через усю верхню скоринку в одному чи декількох напрямках і мають ширину понад 1 см.

Хвороби хліба. Ураження хліба, що спричиняються споровими мікроорганізмами чи грибами, у вигляді плісняви, липкої м'якушки, гнильного запаху.

Примітка. Найбільш поширені хвороби хліба — картопляна хвороба та пліснява.

6.5. Ціноутворення на хлібобулочні вироби

Ціни на хліб формують, виходячи з витрат на його виробництво. Це передусім вартість сировини, енергосиїв, послуг автотранспорту, обов'язкові платежі в різні державні фонди, заробітна плата працівників хлібо-

заводів тощо. Так, в середньому частка сировини в собівартості продукції становить понад 80 %, енергосиїв — 8—10 %, послуг автотранспорту — 4—6 %, а заробітної плати — 2—3 %. Згадані витрати — база при

Схема 4. Оптово-відпускна ціна зерна

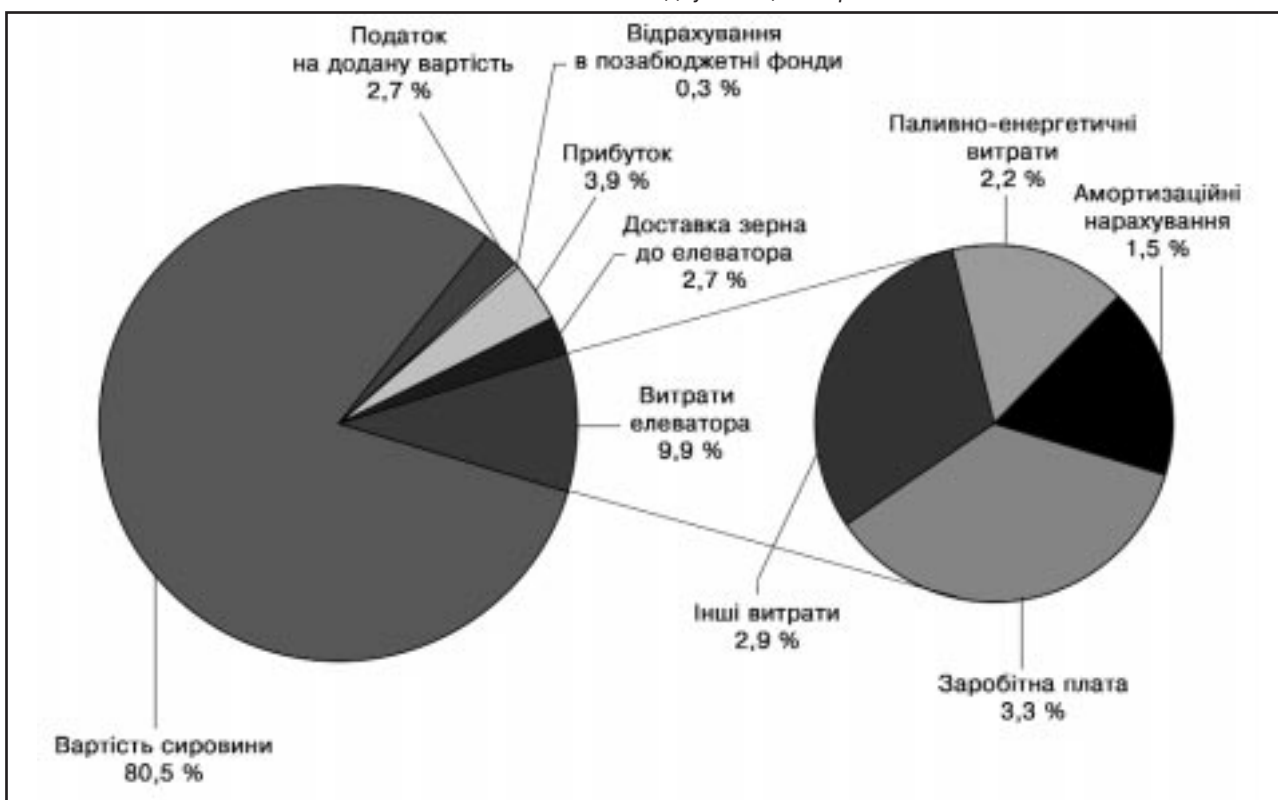
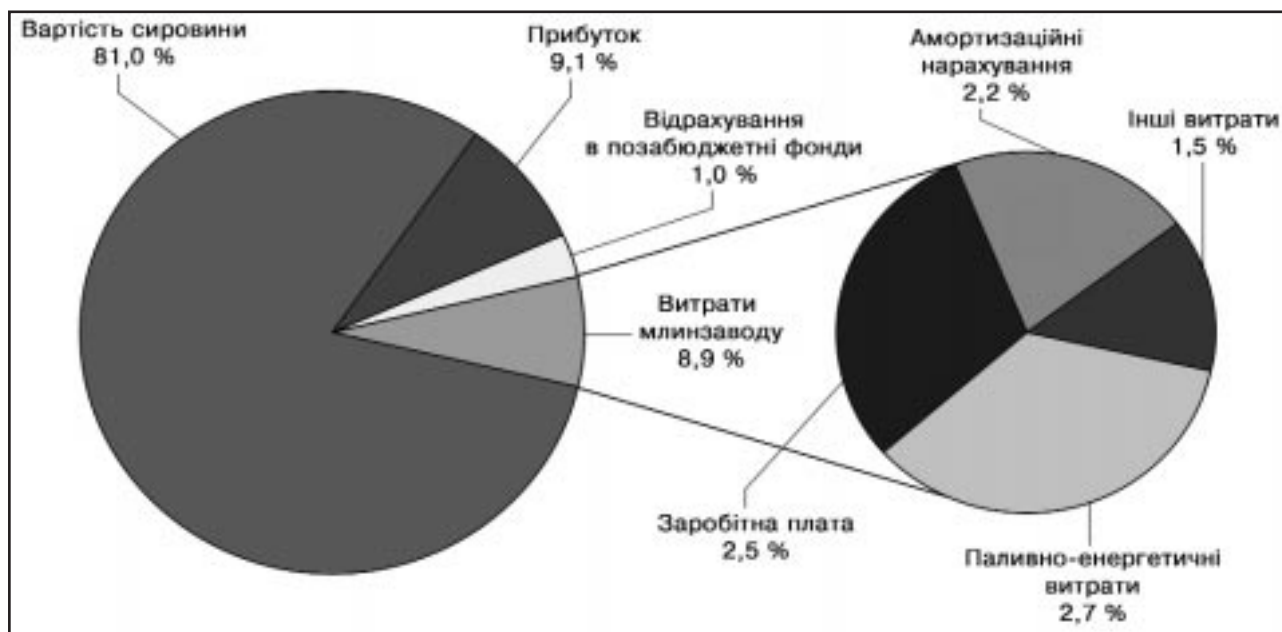

Схема 5. Структура собівартості борошна пшеничного

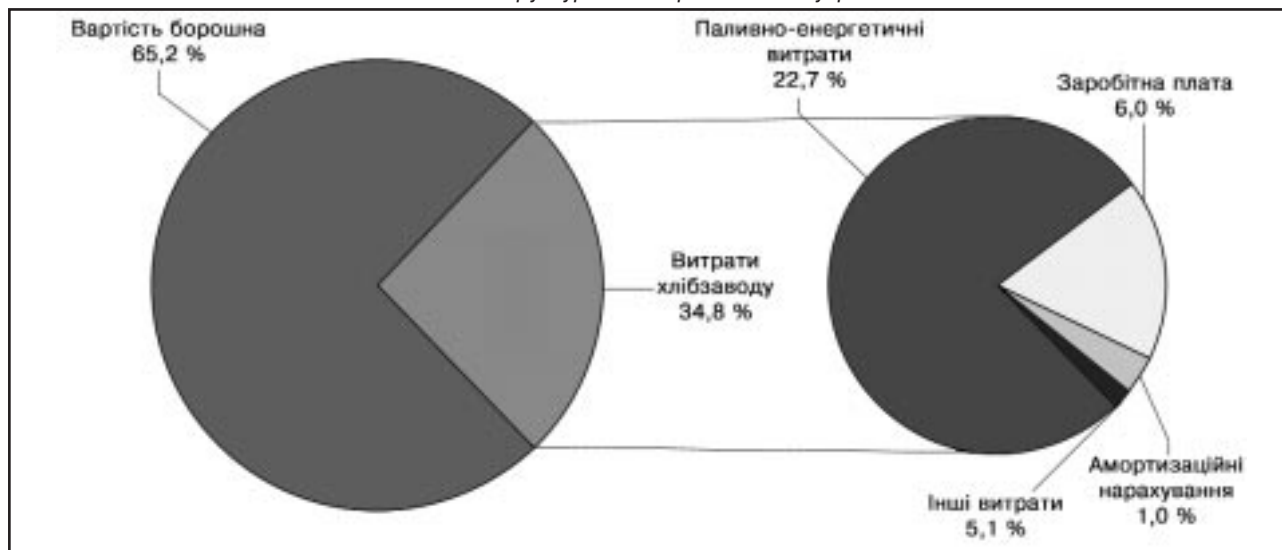
формуванні цін. Крім того, для утримання виробництва в належному стані та забезпечення соціального захисту працівників до собівартості приплюсовують 10 % прибутку, 20 % — податку на додану вартість і 15 % — торговельної надбавки. Таке економічне обґрунтування цін на продукцію підприємства неухильно витримують.

Але ціна на хліб не може бути стабільною, тому що вартість сировини та інших послуг увесь час зростає і не на кілька відсотків, а в багато разів. Тож підприємствам доводиться постійно перераховувати об'єктивні витрати на виробництво, а відтак і змінювати ціни. Водночас місцеві адміністрації, яким надано право регулювання і затвердження цін, не завжди враховують економічне обґрунтування їх.

За всіма об'єктивними економічними законами ціна на кінцеву продукцію повинна відображати купівельну спроможність населення. У більшості країн світу витрати на придбання хлібопродуктів становлять 3,2–4 % мінімального доходу. При сьогоднішній середньозваженій ціні кілограма хліба 0,60 грн. при мінімальному неоподаткованому доході громадян в 17 грн. витрати теж становлять 3,53 % з розрахунку оптимальної норми споживання (400 грамів за добу), що склалася останнім часом. До речі, вона в півтора рази вища, ніж у розвинених країнах.

Втім, у цій справі існує ще одна проблема — паритетність цін. Десятки років ціни на хліб, молоко, овочі, картоплю були приблизно однаковими, а співвідношення вартості кілограма хліба до такої ж кількості м'яса

Схема 6. Структура собівартості хліба українського

Розділ 6. ХЛІБОПЕКАРСЬКА ПРОМИСЛОВІСТЬ

становило 1:10. Нинішні пропорції складаються по рівноцінній групі 1:3, а по м'ясу — 1:20, тоді як у розвинутих країнах відповідно 3:1 і 1:2—3. Тож висновок на-

ступний — не стільки зростає вартість хліба, скільки існують надмірно високі ціни на інші продовольчі й промислові товари.

Схема 7. Роздрібна ціна хліба українського

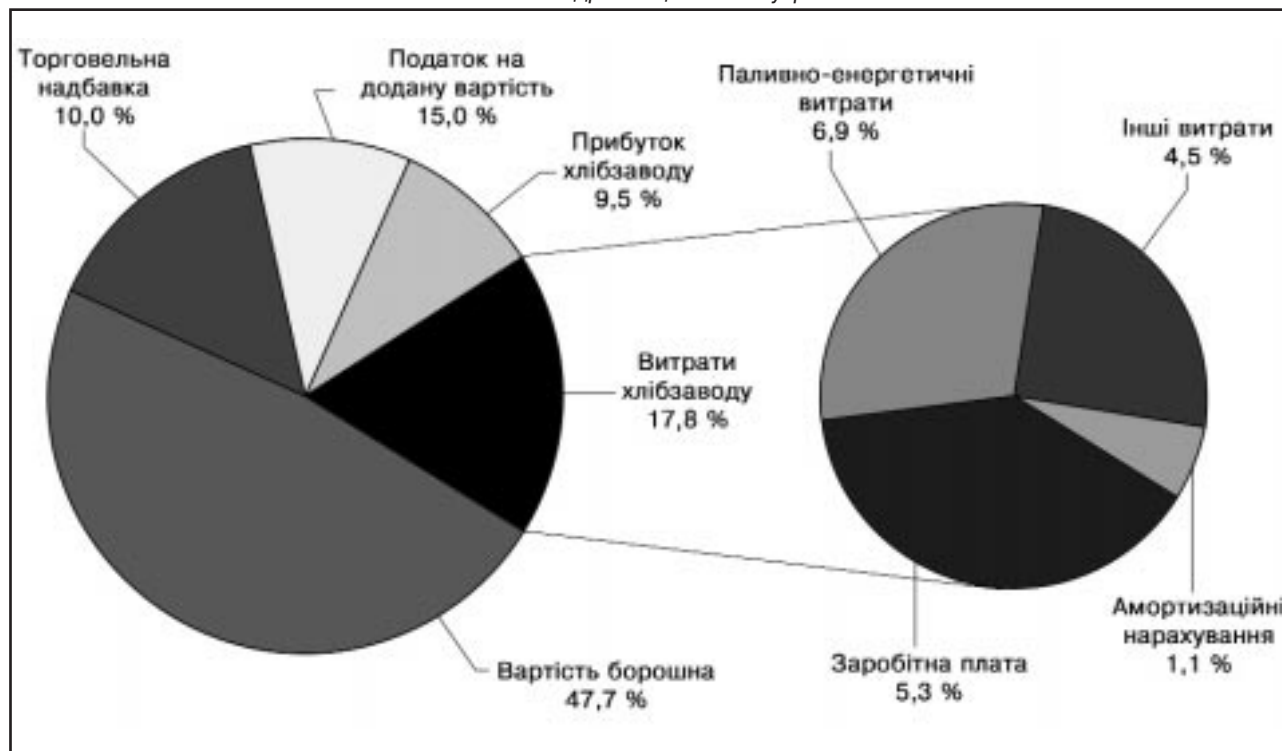

Табл. 2. Механізм утворення роздрібних цін на хліб по місту Києву в 1999 р.

Статті витрат	Хліб український новий, подовий		Хліб пшеничний	
	Вартість, грн., за 1 т	питома вага вартості в оптовій ціні, %	Вартість, грн., за 1 т	питома вага вартості в оптовій ціні, %
Сировина і матеріали	266,59	59,24	345,33	69,65
Паливо та електроенергія	20,69	4,60	23,29	4,70
Зарплата основних робітників	12,94	2,88	13,19	2,66
Відрахування на соціальні заходи	4,85	1,08	4,75	0,96
Утримання і експлуатація обладнання	6,15	1,37	11,31	2,28
Загальнозаводські витрати	33,38	7,42	43,31	8,73
Цехові витрати	10,90	2,42	—	—
Виробнича собівартість	355,50	79,00	441,18	88,98
Невиробничі витрати	39,37	8,75	36,95	7,45
Повна собівартість	394,87	87,75	478,13	96,43
Рентабельність, %	14,00	—	3,70	—
Прибуток	55,13	12,25	17,71	3,57
Оптова ціна за 1 тонну	450,00	—	495,84	—
Оптова ціна за 1 штуку	0,45	—	0,50	—
Роздрібна ціна за 1 штуку	0,60	—	0,68	—

Фірма "АВТ" має честь запропонувати Вам високоінтелектуальні послуги по комплексній підготовці видавничої продукції

Створення рукопису монографій, довідників, наукових статей, рефератів, доповідей та інших видів науково-практичних видань за Вашою ідеєю та Вашим авторством.

- Переклад необхідних матеріалів з російської мови на українську і навпаки.
- Пошук (науковий та з використанням INTERNET), статистична обробка, аналіз та структурування науково-практичного матеріалу різних напрямків діяльності суспільства у тексти, таблиці, схеми, діаграми тощо
- Організація необхідної експертизи науково-дослідного матеріалу провідними фахівцями.
- Повна додрукарська підготовка рукопису:
 - ✓ комп'ютерна верстка рукопису;
 - ✓ дизайн та макетування видання;
 - ✓ сканування та ретуш зображень;
 - ✓ коректура та науково-літературне редагування.
- Розробка та впровадження програмного забезпечення інформаційно-довідкових систем до підготовлених видань на сучасному комп'ютерному обладнанні.
- Виготовлення та тиражування в необхідній кількості електронної версії видань та інформаційно-довідкових систем на CD-дисках.
- Державна реєстрація авторських прав на твір та його електронну версію.
- Присвоєння Міжнародного стандартного номера книги (ISBN).
- Маркетингові дослідження ринку збуту виданої продукції.

**01015, Україна, м. Київ,
вул. Лейпцизька, 6**

**Тел./факс: (044) 254-2557, 254-2490.
E-mail: publish@avtsoft.kiev.ua.**

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ

1. Структура Міністерства аграрної політики України
2. Структура Державної акціонерної компанії
“Хліб України”

3.1. Структура Міністерства аграрної політики України

01001 м. Київ, вул. Хрещатик, 24

3.1.1. Керівництво Міністерства аграрної політики України

	телефон	факс
Міністр аграрної політики України	226-33-76 228-47-74	226-33-76 228-47-74
перший заступник міністра	228-47-74 228-54-68	228-47-74 228-54-68
заступник міністра	228-18-41	228-18-41
заступник міністра	226-25-04	226-25-04
заступник міністра	228-56-61	228-56-61

3.1.2. Структурні підрозділи Міністерства аграрної політики України

1. Управління справами
2. Департамент стратегії розвитку аграрної політики
3. Департамент фінансово-кредитної політики та реформування управління АПК
4. Департамент міжнародної інтеграції, інвестиційної політики та розвитку аграрного бізнесу
5. Департамент кадрової політики, аграрної освіти та науки
6. Департамент науково-технічної політики
7. Департамент розвитку соціальної інфраструктури сільської місцевості
8. Департамент розвитку підприємництва та інфраструктури сільськогосподарських ринків
9. Департамент ринків продукції рослинництва та розвитку насінництва
10. Департамент ринків продукції тваринництва з Головною державною плеємінною інспекцією
11. Департамент організаційної роботи
12. Управління організації та методології бухгалтерського обліку і фінансової звітності
13. Управління ревізії і контролю
14. Юридичне управління
15. Управління державною власністю та приватизації
16. Головна державна інспекція якості та сертифікації сільськогосподарської продукції
17. Державна інспекція по нагляду за технічним станом машин, обладнання та якістю пально-мастильних матеріалів (відділ)
18. Відділ охорони праці, пожежної безпеки та безпеки дорожнього руху
19. Перший відділ
20. Другий відділ
21. Управління по обслуговуванню роботи міністра
22. Профспілковий комітет
23. Департамент реформування сільського господарства (урядовий орган державного управління)
24. Державний департамент продовольства (урядовий орган державного управління)
25. Державний департамент ветеринарної медицини (урядовий орган державного управління)
26. Державний департамент рибного господарства (урядовий орган державного управління)
27. Державна комісія України по випробуванню та охороні сортів рослин
28. Українська державна насіннева інспекція "Укрдержнасінінспекція"
29. Київська міська державна інспекція по якості плодоовочевої продукції і тари "КиївміськДІЯ"

30. Головна державна інспекція з карантину рослин України "Укрголовдержкарантин"
31. Українське державно-кооперативне проектно-вишуквальне і науково-дослідне об'єднання "УкрНДІагропроект"
32. Науково-дослідний центр нормативів праці "Центрагропромпраця"
33. Державний проектний і впроваджувальний центр організації праці "Держагропроекторгпраця"
34. Управління державних ресурсів, балансів і поставок продуктів тваринництва та сировини "Укрдержресурссировина"
35. Державне підприємство по експлуатації будинків та наданню послуг
36. ВАТ "Агропромсистема"
37. Державні українські курси підвищення кваліфікації інженерно-технічних працівників
38. Державне госпрозрахункове підприємство по транспортному обслуговуванню і технічному сервісу
39. Український державний інститут по проектуванню підприємств м'ясної та молочної промисловості "Укрдіпром'ясомолпром"
40. Інститут післядипломної освіти керівників і спеціалістів АПК
41. Науково-методичний центр аграрної освіти
42. Українська агропромислова науково-виробнича асоціація "Украгронауксервіс"
43. Українська асоціація по конярству "Укркіньпром"
44. Український виробничо-технічний центр стандартизації, метрології і якості "Украгрозстандарт"
45. Українська асоціація підприємств і організацій по виробництву, заготівлях і збуту насіння овочевих, баштанних, квіткових культур, кормових коренеплодів і картоплі "Укрсортнасіннеовоч"
46. Корпорація "Укрзооветпромпостач"
47. Українська корпорація по виробництву м'яса на промисловій основі УК"Тваринпром"
48. Асоціація по виробництву, переробці і реалізації продукції вівчарства "Руно України"
49. ВАТ "Украгропромреммаш"
50. Виробничо-наукове об'єднання птахівничої промисловості "Укрптахопром"
51. Національне об'єднання по племінній справі у тваринництві "Укрплемоб'єднання"
52. Українське виробниче об'єднання "Укрсільпродбуд"
53. Українське виробниче об'єднання "Агромаш"
54. Державне підприємство по виробництву, заготівлі і переробці льону та конопель "Льоноконоплепром"
55. Корпорація лікувально-оздоровчих закладів і організацій "Сільгоспздравниця"
56. ВАТ "Плодоовочпром"
57. Корпорація "Украгропромбуд"
58. Державний концерн по матеріально-технічному і сервісному забезпеченню агропромислового комплексу "Украгротехсервіс"
59. Українська господарська асоціація "Агромашсистема"
60. Державне об'єднання по шовківництву "Укршовк"
61. Українське об'єднання державних учбових закладів "Укрсільгоспосвіта"
62. Українське об'єднання сільського комунального господарства "Укрсількомунгосп"
63. Асоціація "Фрегат"
64. Українське державно-кооперативне виробниче транспортне об'єднання "Украгропромтранс"
65. Національна асоціація по організації агрохімічного забезпечення "Укрсільгоспхімія"
66. ВАТ "Украгрохіміцентр"
67. Селекційно-технологічний та навчальний центр
68. ВАТ "Укрпродконтракт"
69. Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств
70. Всеукраїнська рада колективних сільськогосподарських підприємств
71. Виконавчий апарат Всеукраїнської ради колективних сільськогосподарських підприємств
72. Українська асоціація по інформатизації агропромислового комплексу "Украгропромінформатика"
73. Корпорація "Конярство України"
74. Українська аграрна біржа

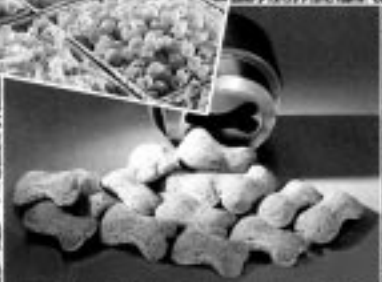
75. Кооперативно-профспілкове фізкультурно-спортивне товариство "Колос" АПК України
76. Українська республіканська господарча асоціація по будівництву, ремонту та утриманню внутрішньогосподарських сільських шляхів "Украгрошляхбуд"
77. Асоціація по газифікації сільських населених пунктів України "Укрсільгаз"
78. Об'єднання "Укрдержплемзаводи"
79. Українська галузева виробничо-наукова асоціація "М'ясне скотарство"
80. Виробниче об'єднання "Укрм'ясомолтранс"
81. Видавництво "Нива"
82. Державно-кооперативне виробниче об'єднання "Насіння України"
83. Національна асоціація пасічників України "Укрбджолопром"
84. Державне комплексне торговельне підприємство "Хрещатик"
85. Міністерство агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим
86. Управління агропромислового комплексу Вінницької облдержадміністрації
87. Управління агропромислового комплексу Волинської облдержадміністрації
88. Управління агропромислового комплексу Дніпропетровської облдержадміністрації
89. Управління агропромислового комплексу Донецької облдержадміністрації
90. Управління агропромислового комплексу Житомирської облдержадміністрації
91. Управління агропромислового комплексу Закарпатської облдержадміністрації
92. Управління агропромислового комплексу Запорізької облдержадміністрації
93. Управління агропромислового комплексу Івано-Франківської облдержадміністрації
94. Управління агропромислового комплексу Київської облдержадміністрації
95. Управління агропромислового комплексу Кіровоградської облдержадміністрації
96. Управління агропромислового комплексу Луганської облдержадміністрації
97. Управління агропромислового комплексу Львівської облдержадміністрації
98. Управління агропромислового комплексу Миколаївської облдержадміністрації
99. Управління агропромислового комплексу Одеської облдержадміністрації
100. Управління агропромислового комплексу Полтавської облдержадміністрації
101. Управління агропромислового комплексу Рівненської облдержадміністрації
102. Управління агропромислового комплексу Сумської облдержадміністрації
103. Управління агропромислового комплексу Тернопільської облдержадміністрації
104. Управління агропромислового комплексу Харківської облдержадміністрації
105. Управління агропромислового комплексу Херсонської облдержадміністрації
106. Управління агропромислового комплексу Хмельницької облдержадміністрації
107. Управління агропромислового комплексу Черкаської облдержадміністрації
108. Управління агропромислового комплексу Чернівецької облдержадміністрації
109. Управління агропромислового комплексу Чернігівської облдержадміністрації
110. Управління по АПК і продовольчому забезпеченню Севастопольської міської держадміністрації

**Державна акціонерна компанія
«ХЛІБ УКРАЇНИ» —
Ваш надійний партнер**

**Державна акціонерна компанія «Хліб
України»
надає комплекс послуг:**

- зберігання, обробка, очищення, сушіння зернової сировини;
- виготовлення борошна, крупів, комбікормів, БВД та преміксів;
- забезпечення сировиною для виготовлення комбікормів;
- розробка та впровадження у виробництво передових технологій, ліній поглибленої переробки сировини, автоматизованих систем управління технологічними процесами;
- капітальне будівництво, технічне переоснащення та реконструкція підприємств по переробці сільськогосподарської продукції;
- комплектування, поставка транспортно-технологічного обладнання та запасних частин вітчизняного та іноземного виробництва;
- експортно-імпорتنі операції із зерном та хлібопродуктами;
- консалтингові послуги;
- послуги по перевезенню зернової сировини і продуктів її переробки;
- сприяння у створенні інтегрованих агроформувань ринкового типу;
- забезпечення нормативно-технічною документацією на зерно і продукти його переробки.

**З усіх питань просимо звертатися за адресою:
м. Київ, вул. Саксаганського, 1,
ДАК «Хліб України»
Тел. (044) 220-47-63, 220-57-02
Факс (044) 220-46-07, 220-41-35**

3.2. Структура Державної акціонерної компанії “Хліб України”

01033, м. Київ, вул. Саксаганського, 1

Назва структурного підрозділу, посада	Телефон	Факс
КЕРІВНИЦТВО		
Голова правління	226-21-20	
Приймальня голови	220-60-93	226-20-69
Перший заступник голови правління	226-24-22	
Приймальня першого заступника	226-28-24	
Заступник голови правління	220-57-38	220-41-35
Директор департаменту АПК — заступник голови правління	220-65-13	220-51-14
Приймальня заступників голови правління	226-51-14	220-51-14
Директор департаменту виробництва, ресурсів і торгівлі	220-41-57	
Приймальня директора департаменту виробництва, ресурсів і торгівлі	220-41-57	
Директор департаменту фінансів та боргових зобов'язань — заступник голови правління	220-53-18	
Приймальня директора департаменту фінансів та боргових зобов'язань	220-53-18	
Директор департаменту кооперативних прав, наукового забезпечення і внутрішніх відносин — заступник голови правління	226-27-94	
Радник голови правління	220-70-52	
Референт голови правління	226-21-64	
Референт першого заступника голови правління	220-15-55	
Управління справами		
Начальник управління	220-42-88	
Заступник начальника	220-47-84	
Технолог I категорії	220-47-84	
Технолог I категорії	220-47-84	
Технолог II категорії	220-47-84	
Технолог II категорії	220-47-84	
Технолог I категорії (бюро комп'ютерного набору)	220-47-91	
Технолог I категорії (бюро комп'ютерного набору)	220-47-91	
Юридична служба		
Головний юрисконсульт	220-45-81	
Економіст з договірних та претензійних робіт	220-67-74	
Управління формування і використання зернових ресурсів		
Начальник управління	220-43-83	
Відділ формування та використання зерна		
Заступник начальника управління — начальник відділу	220-44-90	220-44-90
Головний агроном	220-44-90	
Провідний економіст	220-57-72	
Провідний агроном	220-44-90	
Сектор забезпечення спецспоживачів та держрезерву		
	220-44-47	220-41-63
Начальник сектору	220-44-47	
Провідний технолог	220-44-47	
Провідний агроном		

Назва структурного підрозділу, посада	Телефон	Факс
Комерційне управління		
Начальник управління	220-41-07	
Відділ зовнішньоекономічних зв'язків		
Начальник відділу	220-46-94	220-46-07
Головний технолог	220-46-94	
Провідний економіст	220-41-57	
Перекладач	220-46-07	
Група комерційної роботи		
Головний економіст — керівник групи	220-53-05	
Провідний економіст	220-53-05	
Провідний економіст	220-53-05	
Управління методології бухгалтерського обліку і звітності		
Головний бухгалтер	220-51-65	
Заступник головного бухгалтера	220-66-46	
Заступник головного бухгалтера	220-55-23	220-55-23
Відділ по розрахунках за комерційне зерно, незернову сировину та продукцію		
Начальник відділу	220-70-63	220-70-63
Головний економіст	220-61-41	
Провідний економіст	220-61-41	
Економіст I категорії	220-70-63	
Економіст I категорії	220-70-63	
Провідний бухгалтер		
Відділ по поточних розрахунках		
Начальник відділу	220-55-23	220-55-23
Провідний економіст		
Провідний бухгалтер	220-61-41	
Економіст I категорії	220-55-23	
Економіст II категорії	220-70-63	
Сектор фінансового обліку та податкових платежів		
Начальник сектору	220-61-41	220-61-41
Провідний економіст	220-46-23	220-46-23
Провідний бухгалтер		
Економіст	220-70-63	
Управління фінансово-економічної політики та цінового регулювання		
Начальник управління	220-50-41	
Відділ економічного прогнозування		
Заступник начальника управління — начальник відділу	220-17-11	
Головний економіст	220-17-11	
Провідний економіст	220-17-11	
Провідний економіст		
Відділ цінового регулювання та соціально-трудових відносин		
Начальник відділу	220-17-11	
Головний економіст	220-57-49	
Головний економіст	220-57-49	
Провідний економіст	220-17-11	

Розділ 2. СТРУКТУРА ДАК “Хліб України”

Назва структурного підрозділу, посада	Телефон	Факс
Виробничо-технічне управління		
Начальник управління	220-57-02	
<i>Технічний відділ</i>		
Заступник начальника управління — начальник відділу	220-40-67	220-40-67
Провідний інженер-технолог	220-53-24	
Провідний інженер-технолог	220-53-24	
Інженер I категорії з охорони праці	220-53-24	
<i>Виробничий відділ</i>		
Начальник відділу	220-45-41	220-45-41
Головний технолог	220-62-33	
Головний технолог	220-52-20	
Технолог I категорії	220-52-20	220-52-20
Управління боргових зобов'язань		
Начальник управління	220-45-96	
Заступник начальника	220-46-91	
Головний економіст	220-46-91	220-52-80
Провідний економіст	220-46-91	
<i>Юридично-експертна група</i>		
Провідний юрисконсульт	226-33-97	
Економіст I категорії	220-53-18	
<i>Фінансовий сектор</i>		
Начальник сектору	226-33-97	
Головний економіст	226-33-97	
Провідний економіст	226-33-97	
<i>Аналітична група</i>		
Головний економіст	220-53-43	
Економіст I категорії	220-53-43	
Відділ кадрів		
Начальник відділу	220-67-06	220-67-06
Провідний інженер	220-50-59	
Провідний інженер	220-50-59	
Інформаційно-аналітичне управління		
Начальник управління	220-50-15	
Заступник начальника	220-43-57	220-43-57
Провідний економіст	220-43-57	
Економіст I категорії	220-55-44	
Економіст II категорії	220-47-18	
Управління технічного захисту інформації та економічної безпеки		
Начальник управління		
Заступник начальника		
Головний економіст		
Економіст I категорії		

Назва структурного підрозділу, посада	Телефон	Факс
Група спецроботи		
Провідний інженер — керівник групи Інженер I категорії	226-27-88	226-27-88
Управління цінних паперів і корпоративних прав		
Начальник управління	220-47-63	
Заступник начальника	220-67-27	
Головний економіст	220-67-74	
Головний економіст	220-67-27	
Провідний економіст	220-67-79	
Виробничо-технологічне управління		
Начальник управління	220-62-79	
Головний механік	220-50-53	
Головний технолог	220-50-53	
Провідний інженер	220-50-53	
Провідний агроном	220-50-53	
Провідний економіст	220-50-53	
Адміністративно-господарське управління		
Начальник управління	220-80-36	
ЗАТ "Лізингова компанія "Хліб України" (01033, м. Київ, вул. Саксаганського, 1)		
Голова правління	220-51-50	220-05-62
Заступник голови правління	220-56-79	220-66-03
ДП ДАК "Хліб України" "Торговий дім" (01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 7/9)		
Генеральний директор	229-17-08	
Заступник директора	228-08-41	
Заступник директора	228-29-05	
Головний бухгалтер	228-22-58	
"Укрхлібпром" (01033, м. Київ, вул. Саксаганського, 1)		
Генеральний директор	220-70-71	
Головний інженер — перший заступник генерального директора	220-46-34	220-42-38
Заступник генерального директора	220-42-61	
Заступник генерального директора	220-63-11	
Відповідальний секретар	220-46-34	
Головний бухгалтер	220-60-38	
ДП ДАК "Хліб України" "Державний насінневий страховий фонд" (01033, м. Київ, вул. Саксаганського, 1)		
Генеральний директор	220-44-50	
	220-50-47	
	220-47-29	

Державна акціонерна компанія "Хліб України"

ДАК "Хліб України" створено згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.96., №1000 "Про створення Державної акціонерної компанії "Хліб України". Відповідно до цієї постанови Головлібопродукт, як орган державного управління, Головкомбікорм та 25 обласних виробничих об'єднань "Елеваторзернопром" були ліквідовані, а замість них створено Державну акціонерну компанію "Хліб України". На новостворену компанію було покладено функції державного замовника по закупках в державні ресурси продовольчого зерна і сортового насіння, а також дозволено займатися комерційною діяльністю по закупівлі і реалізації зернопродуктів.

З метою поглиблення лібералізації внутрішнього ринку зерна і реструктуризації ДАК "Хліб України", на виконання постанови Кабінету Міністрів України від 05.11.97, № 1218 "Про прискорення приватизації лібоприймальних і хлібозаготівельних підприємств" із 543 державних підприємств 443 було вилучено зі складу компанії і приватизовано, а статутний фонд компанії сформовано за рахунок майна 100 підприємств. В наступному 19 із них було виведено з її складу і передано Держкомрезерву. Крім того, на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.99., № 1174-р ще 9 підприємств передано Держкомрезерву.

За рішеннями Уряду в 1997—1998 роках ДАК "Хліб України" здійснювала товарне кредитування сільгосптоваровиробників міндобривами, пально-мастильними матеріалами, сортовим насінням, технікою та засобами захисту рослин.

На сьогодні до складу ДАК "Хліб України" входять 72 промислових підприємства, 25 обласних дочірніх підприємств і Київський інститут лібопродуктів, майно яких повністю належить державі. Виробничого потенціалу цих підприємств достатньо для приймання і зберігання 6,3 млн. тонн зерна, виробництва 1,7 млн. тонн борошна на рік, 1,8 млн. тонн комбікормів і 233 тис. тонн крупів.

Враховуючи обставини, що склалися в останні роки із забезпеченням дочірніх підприємств компанії зерновими ресурсами, в результаті якого потужності млинів, комбікормових і крупоцехів завантажені відповідно на 35 %, 6 % і 19 %, ДАК "Хліб України" починає освоювати нові напрямлення господарської діяльності: створення інтеграційних формувань з сільгоспвиробниками, тобто брати в оренду землю у селян і працювати на ній по всьому циклу сільськогосподарських робіт.

Забезпечуючи ефективне виконання Указу Президента України від 03.12.99., № 1529/99 "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки", Спостережна Рада та правління Державної акціонерної компанії "Хліб України" **прийняли рішення про необхідність створення "Української зернової компанії"**.

Такий підхід дозволить створити підприємницьку структуру, адаптовану до вимог ринкової економіки і одночасно створить прецедент на етапі реформування аграрного сектора, розумного використання державної власності.

Пріоритетним в даному контексті є залучення до обробітку та ефективного використання наявних орних земель та інших сільськогосподарських угідь, що тривалий час не оброблялися, або використовувалися неналежним чином.

Планується вже в 2000 році залучити 250 тис. га орних земель, отримати вже в цьому році додатково 700 тис. тонн зернових. В найближчі роки компанія буде обробляти 500 тис. га земель та виробляти 1,5—2 млн. тонн зерна.

Важливим чинником проекту є також можливість у поєднанні з використанням майна і капіталу інших суб'єктів підприємництва раціонально використати технологічну інфраструктуру ДАК "Хліб України", яка має практичний досвід щодо обробітку землі, забезпечує на високому технічному рівні збереження зернопродуктів та їх глибоку переробку.

Коли верстався Довідник...

Виробництво вказаних річних обсягів зерна дозволить компанії стати значним суб'єктом зернового ринку, і, таким чином, забезпечить державі значні можливості неадміністративно впливати на формування та функціонування цього ринку.

Крім того, буде забезпечено:

- ефективне використання майнових комплексів ДАК "Хліб України", завантаження виробничих потужностей власними сировинними ресурсами;

- створення додаткових робочих місць в регіонах держави;

- наповнення додаткових надходжень до бюджетів різних рівнів;

- ефективне використання в межах регіонів залученої сільськогосподарської техніки українських виробників;

- впровадження нових технологій обробітку землі та вирощування продуктів рослинництва, більш ефективне використання земельних та виробничих ресурсів;

- інтеграцію в межах компанії з підприємствами хлібопекарської та м'ясо-молочних галузей;

- спеціалізоване виробництво високоякісного насіння для сільськогосподарського виробництва.

Ігор Гапонюк, референт голови правління
ДАК "Хліб України"

Володимир Сірик, референт першого
заступника голови правління
ДАК "Хліб України"

Подяки

Реалізація ідеї авторів цього довідника повноцінно висвітлити напрями розвитку та проблеми зернового та хлібопродуктового товарообігу в Україні стала можливою завдяки допомозі багатьох спеціалістів, що працюють на зерновому ринку. Саме вони забезпечували авторів необхідною актуальною інформацією, професійними порадами, експертною оцінкою матеріалів і тим самим зробили свій внесок в підготовку цього видання.

Автори висловлюють щирю вдячність за співпрацю всім тим, хто словом і ділом допоміг у підготовці до друку цього довідника:

• **Працівники Державної акціонерної компанії "Хліб України"** (посади вказано на час роботи над Довідником — 1999 рік)

- Григорій Зуб, заступник голови правління
- Володимир Манзій, начальник інформаційно-аналітичного управління
- Олексій Древицький, начальник юридичного управління
- Тетяна Гайдук, начальник головного управління фінансово-економічної політики та цінового регулювання
- Олена Бурцева, начальник управління справами
- Сергій Верескун, начальник виробничо-наукового управління
- Любов Мацак, начальник виробничого відділу виробничо-наукового управління
- Василь Артеменко, головний технолог — керівник групи елеваторної промисловості
- Людмила Рябушенко, головний технолог — керівник групи комбікормової промисловості

а також:

- Володимир Сваюля, генеральний директор асоціації "Хлібодар"
- Михайло Богдан, генеральний директор Укрхлібпрому
- Любов Гуленко, начальник відділу науково-технічної політики виробництва Укрхлібпрому
- Микола Верницький, керівник інформаційного відділу Української аграрної біржі
- Галина Шевченко, виконавчий директор Національної асоціації бірж України (НАБУ)
- Віталій Камеко, генеральний директор Придніпровської товарної біржі
- Петро Вишневський, генеральний директор Донецької товарної біржі
- Петро Матвієнко, адвокат Столичної колегії адвокатів
- Зінаїда Ніколаєва, к.е.н., співробітник Інституту аграрної економіки УААН
- Валентина Бутрименко, директор Департаменту державної реєстрації нормативних актів та правової роботи Мініюсту України
- Олександра Мошиченко, перший заступник директора Департаменту державної реєстрації нормативних актів та правової роботи Мініюсту України
- Жанна Рєвнова, головний редактор журналу "АПК-Партнер"
- Артур Хохлов, експерт по зовнішньоекономічній діяльності НВО "Поверхність"
- Петро Пасічник, заступник начальника Головного управління землеробства, начальник управління технічних культур, картоплярства, овочівництва та кормовиробництва МінАПК
- Ніна Крисюк, заступник начальника Головного управління економіки МінАПК
- Валерій Корнієнко, начальник Державної хлібної інспекції України
- Валентин Левченко, директор Київського інституту хлібопродуктів
- Михайло Перевертун, шеф-редактор журналу "Зерно і хліб"

Інформаційні джерела

1. Аналіз зернового ринку України та пропозиції щодо його удосконалення (за ред. чл.-кор. УААН, д.е.н., проф. О.М. Шпичака). — К.: Інститут аграрної економіки УААН, 1998.
2. *Бабич А.О.* Світові земельні і кормові ресурси. — К.: Аграрна наука, 1996.
3. *Бакай С.С.* Інтенсивне виробництво зернових культур. — К.: Урожай, 1992.
4. *Галушко В.П.* Економіка світового сільського господарства. — К.: НАУ, 1996.
5. Державний комітет статистики України. Збір урожаю сільськогосподарських культур, плодоягідних та виноградних насаджень в Україні в 1998 році. — К., 1999.
6. Державний комітет статистики України. Сільське господарство України // Статистичний збірник. — К., 1997.
7. Державний комітет статистики України. Сільське господарство України // Статистичний збірник. — К., 1998.
8. *Загребной В.* Некоторые аспекты транспортных перевозок в Украине // Финансовые услуги. — 1998. — № 7—8. — С. 3—5.
9. *Криворучко А.* Уровень развития страхования в сельском хозяйстве // Финансовые услуги. — 1997. — № 6. — С. 28—30.
10. *Лобас М.Г.* Развитие зернового хозяйства Украины. — К., 1997.
11. *Мірошніченко А.В., Скарбовійчук М.О., Малютіна Н.В.* Довідник керівника підприємства / Випуск 1. — К.: А.Л.Д., Генеза, 1996.
12. *Павловська М.* Потенціал галузі // Зерно і хліб. — 1997. — № 1. — С.17—18.
13. Сельскохозяйственный энциклопедический словарь. — М.: Советская энциклопедия, 1989.
14. *Тараканов Л.* Зерновий товарний кредит. Як його оформляти? // Зерно і хліб. — 1997. — № 2. — С. 10—11.
15. Цивільне право: навчальний посібник для студентів юридвузів та факультетів. — К.: Вентурі, 1996.
16. *Шелемей І.* Вексель переказний і простий // Зерно і хліб. — 1997. — № 1. — С.12—13.
17. Юридичний словник-довідник: За ред. Ю.С. Шемшученка. — К.: Феміна, 1996.

АЛЕКСАНДРОВ Вадим Трохимович
ГЛАДІЙ Михайло Васильович
ЛАВРОВ Євген Михайлович
РІШНЯК Іван Миколайович

ЗЕРНОВИЙ ТА ХЛІБОПРОДУКТОВИЙ ТОВАРОБІГ В УКРАЇНІ

Енциклопедичний довідник

Довідкове видання

Оригінал-макет довідника: Приватне підприємство “АВТ”

Україна, 01015, Київ, вул. Лейпцизька, 6. Тел./факс: (044) 254-2557, 254-2490

Директор

Світлана Недбаєва

Керівник групи збору та аналізу інформації і літературного редагування

Ігор Варфоломіїв

Дизайн обкладинки

Максим Дейнека

Юрій Кушнірьов

Комп'ютерна верстка та дизайн

Микола Рябоконт

Юрій Борисенко

Максим Дейнека

Юрій Кушнірьов

Компонування компакт-диску

Віктор Бондарєв

Видавництво “АртЕк”

Україна, 01023, Київ, вул. Л. Первомайського, 7а. Тел.: (044) 224-7343, факс: (044) 246-5655

Директор

Сергій Кіктенко

Коректор

Наталія Гриценко

Верстка обкладинки

Олена Плотник

Олена Чичик

Підписано до друку 31.01.2000. Формат — 60x84 1/8.
Папір офс. №1. Офс. друк. Гарн. Pragmat. Ум. друк. арк. 34,0
Зак. № 0-31

Друк відповідає якості плівок, наданих замовником

ВАТ Білоцерківська книжкова фабрика
09117, Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4

СПИСОК
помічених друкарських помилок, змін та доповнень

№ стор.	колонка, рядок, інше	надруковано	треба читати
с. 70	біографічна довідка	Канд.економ.наук	Докт.економ.наук
с. 138	в назві розділу	Дорговірна	Договірна
с. 187	в назві табл. 1	тис. т	т
с. 187	остан. стовпець табл. 1	зарубіжними країнами	зарубіжним країнам
с. 253	2.6.2.8. Гербовий збір	Згідно з Указом Президента України "Про гербовий збір" від 6.11.98 р. №1222/98 ...	<i>Указ не діє. Діяв до набрання чинності Закону України "Про гербовий збір" № 643-XIV (643-14) від 13.05.99 р. Закон діяв до 1 січня 2000 року.</i>
с. 255	2.6.3.1. Тарифне регулювання експорту зерна, продуктів його переробки та насіння	Але, згідно з прогнозами, можливе введення 23-відсоткової ставки сезонного експортного мита на насіння соняшнику ...	<i>Згідно з Законом України від 10.09.1999 р. введена ставка вивізного (експортного) мита на насіння соняшнику, льону та рижю в розмірі 23 %. Закон діє до 01.07.2002 року.</i>
с. 273	вихідні дані документа	від 27 грудня 99 № 49 (витяг)	від 27 грудня 1999 року, № 49 (витяг)
с. 417	остан. стовпець табл.1	не надруковано	Пшениця інших типів, %, не більше
с. 445	1 колонка, 18 рядок згори	— Компанія є правонаступником прав і обов'язків Головного управління по хлібопродуктах та Головного управління комбікормової промисловості Міністерства сільського господарства і продовольства	<i>Слова виключені із Статуту ДАК "Хліб України" згідно з п.2 Постанови КМ України №220 від 16.02.1999 року.</i>
с. 452	2 колонка, 18 рядок згори	"Хліб Україна"	"Хліб України"
с. 472	2 колонка, 3 рядок згори	"Хліб Україна"	"Хліб України"
с. 472	2 колонка, 12 рядок згори	"Хліб Україна"	"Хліб України"

НЕЗАБАРОМ ПОБАЧИТЬ СВІТ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ ДОВІДНИК “ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ УКРАЇНИ”

Вперше виданий енциклопедичний довідник "Фінансові послуги України" містить опис **507 законодавчо дозволених фінансових послуг**, що надаються **17 фінансовими інститутами** країни: аудиторськими фірмами, банками, біржами (товарними та фондовими), інвестиційними компаніями, інвестиційними фондами, інноваційними фондами, консалтинговими фірмами, кредитними лініями (фондами), кредитними спілками, лізинговими компаніями, ломбардами, недержавними пенсійними фондами, реєстраторами акціонерних товариств, страховими компаніями, торговцями цінними паперами, трастами, фірмами-оцінювачами нерухомості.

Організація і здійснення всього спектру фінансових послуг регламентується понад **3000 законодавчих актів**. До видання цього довідника вся інформація щодо надання фінансових послуг публікувалась в різні роки та у різних виданнях.

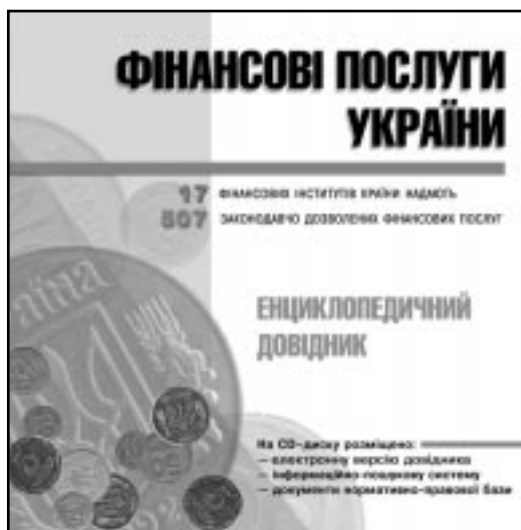
Зібрати разом її ні теоретично, ні практично неможливо. Енциклопедичний довідник вперше робить спробу кваліфікувати, систематизувати та автоматизувати всю інформацію стосовно фінансових послуг, що надаються державними та комерційними структурами.

В цьому довіднику вперше висвітлюються усі **протиріччя** в 3000 законодавчо-нормативних актах, які треба усунути Верховній Раді України.

Видання цього енциклопедичного довідника допоможе поліпшити освітню, наукову та практичну діяльність багатьом **тисячам фізичних та юридичних осіб**, резидентам та нерезидентам, студентам, бухгалтерам, керівникам підприємств та установ, всім фахівцям фінансово-економічної сфери.

Для автоматизованого доступу до всієї інформації енциклопедичного довідника розроблена **інформаційна система**, що розміщена на CD-диску та вміщує електронну версію 6-ти томів енциклопедичного довідника (3,5 тисячі сторінок) та докладний опис і рекомендації по практичному застосуванню законодавчо дозволених фінансових послуг.

Зі зміною законодавства і збільшенням кількості фінансових послуг планується в найкоротші терміни видавати **доповнення** у вигляді книги та нових CD-дисків.

З питань придбання довідника звертатись за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лейпцизька, 6. ПП "АВТ". Тел. 254-2557, 254-2490

Для нотаток
